بردوف عزیز

بسم الله خیر الاسماء فهرست ما فی هذا الکتاب من الاقالیم والاماکن والمشایخ والشعراء والعلماء والسلاطین الذین بالاقالیم السبعة من المشایخ والاعیان
وسراء الله اقلیم اول یمن ابو عبدالله رهب شیخ محمد شیخ عیسی شیخ ابو الحسن شیخ سعید عاد احمد بن العجیل
الربح ماره توبه حبش سراندیب جابجا اقلیم دوم مکه معظمه خالد بن ربیع ابو المظفر ابراهیم مدینه منوره سعد بن عباده حسان بن
سعد عبدالله بن زبیر حنظله بن قیس شریح قاضی حسان بن ثابت جابر بن عبدالله ابو بکر محمد
محمد بن اسحق طائف سعید کذاب حجاج بن یوسف ثقفی ربیع خثیم عبدالرحمن بن محمد اشعث جریر فرزدق دولت آباد دکن
قمی سلطان علاء الدین علاء الدین حسن سلطان محمد شاه مجاهد شاه داود شاه ابن محمود شاه سلطان
سلطان شمس الدین فیروز شاه احمد شاه سلطان علاء الدین همایون پادشاه نظام شاه محمد شاه سلطان محمود
سلطان احمد علاء الدین محمد کلیم الله برهان نظام الملک شاه حسین نظام شاه مرتضی نظام شاه شاه حسین
احمد نگر احمد آباد وجیه الدین ملا خوفی ملک محمود سودا گجرات سورت سومنات گور
شیخ حمید الدین سوزنی بنگاله شریف آباد باربک آباد سراج الدین عثمان دولته کوچ بساری اقلیم
ثالث ایران عراق عرب بغداد ابو عبدالله احمد شیبانی معروف کرخی سری سقطی جنید بغدادی ابو الحسن نوری
ابو سعید خراز شیخ ابو محمد بن احمد ابو عبدالله قلانسی ابو عبدالله بن جلال محمد بن حسن الجوهری شیخ ابو بکر
شیخ ابو بکر کتانی ابو العباس عطا ابراهیم ملک عباس بن یوسف ابراهیم ثابت جعفر بن ... الکلابی
ذکریا ابن یحیی ابن معین محمد بن العلی الوزیر ابو بکر محمد البصری ابن شنبوذ مسرور ابو الحسن الطاهر ابو الحسن
المخزومی ابو بکر محمد بن ابراهیم علی بن الهلال یاقوت بهاء الدین محمد مؤید شمس الدین خالد ... کوفه
محمود النخعی ابو القاسم الصوفی شریح ابو عمر شعبی ابو یوسف یعقوب ابو محمد سلیمان ابو محمد حسن
ابن حوضی مسلم معاذ کسائی فراء ابو عماره ابو عبدالله ... ابو المنذر العروه متنبی محمد بن العزیز
نجف اشرف سید محمد سر من رای شیخ محمد نساج مداین ... بصره حبیب عجمی مالک دینار رابعه العدویه
حارث محاسبی ابو الحسن البصری ابن سیرین یحیی النحوی مالک بن انس حنبل ابن احمد ابو حنبل اوس ...
ابو محمد بن مبارک ابو عطا النحوی الخطاب مازنی النحوی ابو بکر محمد ابو عبیده نحوی ابو العینا ابو محمد ...
عباس بن عبدالعظیم عمران بن راشد ابو المنذر ابو ریان ابو الحسن العیصی احمد بن واهب ابو عبدالله سلمی
ابله ابو دلف ابو یعقوب یزد خطیر الملک امیر شمس الدین امیر رکن الدین سید غیاث الدین سراج الدین
شرف الدین علی قاضی کمال الدین امیر نظام الدین نعمت الله ثانی میر میران شاه غیاث شرف الدین علی ...
عبدالله محمد شرفی مولانا محمد کوثری شوقی مؤمن حسین وحشی غیاث الدین نقشبند شمس الدین میر محمد باقر
عشقی الفتی تجردی امینی رملی حنیظه محمد باقر طبس گیلک شمس الدین محمد امیر کمال الدین ابرقوه

عبدی دارابجرد عالم ایج قاضی عضد عارف تبریز بابا مظفر عبدالرحیم بنب حسن منصور شیخ ابوالمحسن
قاضی بیضاوی کازرون خواجه امین الدین شیخ سعید الدین ملا جلال دوانی شیراز شیخ ابوالحسن کردویه امیر المحی
سید ابن جبین شیخ عبدالله شیخ مومن شیخ روزبهان شیخ ابوبکر شیخ نجیب الدین ظهیر الدین شیخ
عبدالله بن خفیف ابوالفتح منصور احمد ابن عبدالصمد خواجه احمد عبدالحمید احمد نصرالله ابن عبدالحمید نظام الدین
ابوالقیام تاج الدین خواجه غیاث الدین خواجه قوام الدین ضیاء الدین فصیح الدین بدرالدین شیخ سعدی
مجد همگر فریدالدین ناصر بجه زکی ملا قطب فضل الله وصاف ابن نصوح خواجه حافظ ابو اسحق
حلاج سعد گل امیر صدرالدین امیر غیاث الدین شمس الدین نظام الدین شرف الدین اصیل الدین جلال الدین
جمال الدین میر صدرالدین لسانی بابا فغانی اهلی یاری کمال ابن غیاث معینی تالی قاسم کاهی شمس
شرف الدین علی میر سید شریف ثانی میرزا امیر میرزا میر معین الدین میر مجد الدین شاه وحید الدین میر شرف الدین
میر مرتضی شاه ابو محمد ملا میرزا جان میر فتح الله عماد الدین کمال الدین میرزا محمد حکیم قاسم بیگ شاه شفیع
عبدی بیگ شیخ محمد خواجگی شریف عرفی فارغی میر عطا جعفر درویش حسین سالک قیدی عنایت الله
غیرتی قدری مکتبی صحیفی سهری ارشد ملهمی ایزدی دهی فنائی هلالی کشفی بروزی
لار ابراهیم خان کمال الدین حسین علاء الدین سعدالدین عبدالغفور مصلح الدین صدرالدین محمد شمس الدین محمد
محیی موالی حریفی خوزستان سهل ابن عبدالله ابوالوفا ملا عبدالله عبدالله ثابت ملا حکیمی لاری
محمد قلی شاملو نیازی کرمان شاه شجاع اوحدی امام شمس الدین ابوالفضل بن طیان بن افضل الدین
خواجو عماد فرشاه قاضی شهاب الدین شاه جهانگیر امیر شمس الدین امیر فضل امیر صادق سیمی ماهد
حافظ حلی سیستان ابو عبدالله سجزی خواجه عبدالله طاقی شیخ ابوالحسن برزی معین الدین فرخی ابوالفرج
مبارکشاه محمد ابن نصر علی نجم نصیر الدین ربن سجزی بدیع الدین ترکه جلال الدین کمال الدین قاضی احمد
کاشغی فراه امام شرف الدین محمد قاضی برکه میر داتیموره محمد کار قندهار ابوالفتح بستی شمس الدین بیهق
[illegible] حسن منیدی احمد ابن حسن عبدالرزاق ابن حسن محمد شاه لیثی خواجه حسن حنفی جوهری
هاشمی عبدالله غزنین حکیم سنائی شیخ رضی علی لالا حسن ابن ناصر العلوی محمد ابن ناصر العلوی
مختاری شاه ابوالعطا رها محمد ابن ابونصر اسمعیل ابن ابراهیم ابو حنیفه اسکافی سدید الدین ابو بکر
ابوالماجد علی ابن محمد الفقیهی ناصر المعروف بکافرک یعقوب حرفی احمد ابن محمد میر محمد خان میرزا انور
کوکلتاش بیکسی سیری لاهور محمد ابن عبدالملک ابن المفرج ابو جعفر عمران ستی ابوالفرج رونی
ابو عبدالله روزبه مسعود ابن سعد سنجری محمد جنتی قاضی صدرالدین سعدالله جلال الدین قاضی صوفی

منور

منور سرهند شیخ بدرالدین شیخ محمد شیخ حاجی فتح شیخ عبدالصمد جوهر بایزید صفائی قانع
هانسی جمال الدین خطیب قطب الدین منور مغیث [illegible] شیخ جلال شیخ نظام فردی پانی پت
شیخ شرف الدین قادری دهلی شیخ نظام اولیا ضیاء الدین نخشبی شمس الدین یحیی فخرالدین زرادی علاء الدین
برهان الدین غریب امیر خسرو خواجه حسن شیخ جمالی علی احمد عبدالحق اضهری اگره شیخ ابوالفضل
شیخ فیضی رحمتی سرائی کالنگو سید شاه ابن اوده شیخ نصیرالدین امیر سید علاء الدین کالپی
شیخ ابوسعید امیر ناصرالدین سبکتگین سلطان محمود سلطان محمد ابن محمود مسعود ابن محمود
مودود ابن مسعود ابراهیم ابن مسعود مسعود ابن ابراهیم ارسلانشاه بهرامشاه خسروشاه ابن بهرامشاه
خسرو ملک سلطان معزالدین محمد سلطان قطب الدین ارامشاه سلطان شمس الدین فیروزشاه
سلطان رضیه سلطان معزالدین بهرامشاه مسعودشاه محمود پادشاه سلطان غیاث الدین
معزالدین کیقباد سلطان جلال الدین سلطان علاء الدین سلطان شهاب الدین سلطان قطب الدین
سلطان ناصرالدین سلطان غیاث الدین تغلق شاه فیروزشاه سلطان غیاث الدین ابوبکر پادشاه
محمد ابن فیروزشاه سکندرشاه محمودشاه خضرخان سلطان مبارکشاه سلطان محمدشاه
سلطان علاء الدین سلطان بهلول سلطان سکندر سلطان ابراهیم محمد بابر پادشاه
همایون پادشاه شیرخان سلیم خان فیروزخان سلطان محمد عادل میرزا هندال بیرام خان
خان خانان خان زمان بهادرخان زین خان کوکلتاش قلیج محمدخان خان عالم نادرخان
مشفق خان سیف محمد یوسف خواجه محمد رحیم یادگار محمد حسین ولد یادگار بیت المقدس شیخ ابوسلیمان
ابو عمر ابراهیم ابن داوود شیخ سلیمان ترکانی شیخ علی کردی داوود ابن احمد احمد ابن الجواری
ابو عبدالله مکحول محمد ابن حسن ابن السان جلال الدین محمود ابوالقاسم علی ابن الحسن ابوالمعالی ابن محمد
علی ابن الحرام القرشی ابونواس بعلبک مودن بعلبکی غزه شافعی حلب ابوالفتح منبج بحتری عسقلان
ابو یعقوب خراط شیخ ابوبکر ابو عبید ابن القاسم مصر قطامه جزیره اسکندریه بطلیموس علی ابن عبدالله
اخمیم ذوالنون عین الشمس حره فرما تنیس قیسود ابن فارض ابوعلی کاتب ابوعلی شنبلی شیخ معمر
ابوشعیب ابوالحسن القرافی شیخ نورالدین ابوالعباس منصوری ابو عبدالله برقی ابوجعفر طحاوی
اخی علی بنان عبید شعبان ابوبکر دقاق شیخ عمران ثلثی اسمعیل ابن یحیی هبت الله قطب الدین
ابوالحسن ابن یحیی مظفر ابن ابراهیم احمد ابن طولون ابوالجیش القائم بامر الله اسمعیل العزیز بالله الحاکم بامر الله
الظاهر لدین الله المستنصر بالله المستعلی بالله الآمر باحکام الله الحافظ لدین الله الظافر بالله

الفائز بنصر الله المستعلی بالله عباسی القائم بامر الله المنصور بقوة الله المعز لدین الله صلاح الدین ابو الفتح عثمان
ملک عادل ملک کامل ملک صالح ملک معظم ملک ناصر امیر معز الدین **اقلیم رابع** **مرو شاهجان**
بشر حافی عبدالله مبارک فتح ابن سرف ابو ذرجمهر حکیم ابراهیم ابن احمد ابو منصور عماره حکیم کسائی
صیدی عارفی مبارکشاه محمد رفیعی حکیم محمود شهاب الدین طلحه سید ابو علی اثیر الدین فروغی
خواجه حسین شفقی واصلی **مهنه** شیخ ابوسعید ابوالخیر انوری خواجه مؤید شیخ ابونصر **باورد**
بابا سودائی احمد نقشبند قنبری ظهیر الدین انوری امام مجد الدین شمس الدین محمد محمد بن ربیع محمد بابا
سعید الدین سعد شمس الدین محمد قطب الدین یحیی **سرخس** شیخ ابوالفضل شیخ لقمان تاج الکتاب تاج الدین
استاد ابوالحسن محمد رزجاه قطب الدین **بلخ** ابراهیم ابن ادهم ابو علی شقیق حاتم اصم احمد ابو الحسن
بهاء الدین مولوی رومی برهان شیخ ابوالحسن شهید عنصری حمید الدین عمر ابن محمود رشید وطواط
شمس الدین بلقانی سراج الدین **سمنگان و خمند** ظاهر ابن محمد **اندخود** مسعود ابن علی محمد ابن سعد **ترمذ**
شیخ محمد علی حکیم ابوبکر وراق شیخک ادیب صابر شاه ناصر سید علی منصور **حصار**
عیشی فتحی مایلی **ختلان** عادل بابی **بدخشان** علی ابن اسد شمس الدین محمد میرزا ابراهیم محمد کامران
میرزا علی بیک حافظ خطیب اثری بدخشی بیانی ندیمی **کابل** ابوحنیفه ضیاء الدین محمود حاجی محمد
واصلی غیوری میرانی خواجه زاده **کشمیر** یوسف خان میرزا صیرفی محمد امین شغفی شیخ یعقوب
مظهری حمیدی اوجی نامی **غرجستان** عبدالواسع جبلی **غور** حسین ابن الحسین **بادغیس** ملک شمس الدین
ملک کمال الدین ابن مقفع رافع ابن لیث حنظله **هرار** رشید ابن محمد مجد الدین رشید
منصور ابن علی **پوشنج** شیخ ابوالحسن شیخ ابولیث مظهر الدین **هرات سبزوار** عبدالله ابن منصور
محمد جرجکر شیخ عمو خواجه ابو احمد ابوالولید ابو عبدالله مختار ازرقی فخر الدین خالد عبدالرشید
ابن الفتح محمد ابن ابی بکر سعید رکن الدین ابوالفضل عثمان سعودی حسن شاه بنائی میرم سیاه
بابا علی شاه فارغی سید محمد جاده میر دوری حالی غزالی جنگ قوری فاتی
فتح الله انی امیرانی دوقی مقصود تیرگر شادی رسال رسالی سهی زین الدین ابوبکر
سیف الدین ابوالقاسم ابن الحسن نوح الدین **خواف** شاه سنجان شیخ زین الدین امیر قوام الدین
خواجه غیاث الدین خواجه مجد الدین مجد مظفر قوامی مجد الدین قاسمی **جام** احمد جامی بدرالدین
نظام الدین عبدالرحمن جامی اتفی دوقی **تربت** ابو عبدالله الجنیدی شمس الدین ربیعی
فردی ظهوری کفری سلطان حسین **مشهد مقدس** احمد ابن سروف ابونصر سراج معشوقی طوسی

شیخ ابوبکر

٣
شیخ ابوبکر محمد ابن احمد الغزالی شیخ احمد الغزالی ابو عبدالله زرغندی بابا محمود خواجه نظام الملک
فردوسی اسدی خواجه منصور سلطانعلی عبدالصمد میرزا جعفرانی اشرف خان منشی احمد بیگ
محمد بیگ غزالی ابن علی شیخ رباعی میرعرب شاه میرباقر عبدالعلی کاتبی درویش نظام قاسم ارسلان
محمد قاسم مردی محمد رضا اندلسی تقی برزاد میر عزمی نسبتی عرب نادری **نشابور** ابو حفص حداد
ابو عثمان حیری حمدون قصار ابو علی دقاق ابوالقاسم نصرآبادی احمد حرب ابو محمد مرتعش ابو حمزه
ابوبکر فراء ابو عمرو ابره خالد حسین ابن محمد شیخ ابو عبدالرحمن شیخ ابو علی ثقفی شیخ عطار
محمد ابن یحیی محمد ابن احمد محمد ابن الفتح مسلم ابن حجاج اسمعیل ابن حماد شیخ اسحق ابو یحیی نخعی
مسعود ابن محمد محمد ابن حبیب علی ابن محمد عبدالملک رضی الدین امیر معزی محمد رازی عمر خیام
شاه جعفر خبازی کاتبی ابن هلال جمال الدین طبیب لطف الله سیفی غیرتی امیر حسین
میرزا خان خواجه حسین ثنائی محمد مؤمن وقوعی نظیری میر صفی نوری واهی آگهی **سبزوار**
طغرائی امیر محمود امیر شاهی سلطان مسعود میر محمد کشکی امیر حسین کربلائی میر علی غریب
فکری فوائی نگاری مشهودی محمد تقی کامی کمال حاجی کمال ناطقی حیدری سید محمد
سفراین شیخ نور الدین عماد الدین شیخ آذری شیخ عز الدین رفیعی سیف الدین امیر جمال الدین
قاضی احمد نگاری شیخ سعد الدین حموی امام الحرمین خواجه شمس الدین صاحب دیوان معین الدین
جوشان ابوالبرکات شیخ عبداللطیف قومی **ترشیز** خواجه شرعلی اهلی طوطی صدر الاسلام
نادری **جنابذ** سعد الدین کوک میر ابوالقاسم عهدی عبدالباقی شنائی **تون** معین الدین علامه
حسن میرحاج حیرتی مولانا خسروی هوائی ذوقی اتقی **دامغان** محمد ابن امین الدین رازی
رئیس جندی ابن حسام محمد نظامی جلال الدین محمد جمشید عبدالعلی افضل اصفی ولی
فخری بقائی **بسطام** شیخ ابو یزید شیخ ابوالحسن خرقانی ضیاء الدین **زنجان** ابوجعفر نجاری
اصفهان سلمان فارسی شیخ ابوسهل شیخ نجم الدین ابراهیم ابن عیسی ابو غریب ابو عبدالله
ابو مسلم مروزی ابو جعفر محمد ابن علی جلال الدین محمد ابن صفی لیث ابن سعد معلکی ابو نعیم
داود الظاهری ابوبکر ابن داود یحیی الله شمس الدین محمود احمد ابن عبدالله ابو عمران موسی محمد ابن ملکشاه
حکیم ناصر خسرو ابوالمعالی نحاس صدر الدین خجندی جمال الدین خجندی محمد شفروه عبدالله شفروه جمال الدین
عبدالرزاق کمال الدین اسمعیل رفیع الدین لنبانی عبدالعزیز لنبانی فرید احول شیخ اوحدی کمال الدین
فخر الدین حمزه حفرانی امین الدین حسن میرزا یار احمد میرزا کمال الدین میرزا ظهیر الدین میر ارسلان میر

میرزا نظام الملک رجائی خواجه افضل الدین خلیفه سلطان امیر شجاع الدین میر شاه میر شمس الدین محمد قاضی
صاعدی صلائی محمد الحزنی ضمیری سرطی امیر روزبهان شکیبی اقا شاهی حکیم شفائی بابا شاه
بابا طالب امری نیکی صفیا غیاثا وفا دخلی حزنی وفائی کور ابوعلی میرامانی نداقی سوزکانی
میر نظر امانی میرعلی نجار کلامی سلامی بذلی امیر بیگ میرزا حسابی شعلی زواره مرشدی
میرسمی اردستان قاسمی غباری کاشان شیخ عزالدین شیخ کمال الدین ناصح الملک معین الدین
فخرالدین طاهر انوشروان اکفانی افضل الدین شمس الدین ناصرالدین عمادالدین سید شرف رضی الدین
سید جمال الدین کمال الدین حسن شمس الدین غیاث الدین معین الدین محتشم میر محمد تقی مروارید
ضیاء الدین رکن الدین مسعود رفیقی سنجر میرحسین میر رفیع الدین ملک طیفور فهمی قاسم سنجر
حیدر ذهنی رضائی ادهم شرف مقصود محمد قاسم حیاتی صانعی جرفادقان
نجیب الدین محمد یوسف کره شیخ علاء الدین خوانسار الفتی شاه کرم زلالی نابعی طاعتی سرودی
بابا شوقی شاه مراد نامی تضمینی فراهان جلال الدین جعفر تفرش میرعبدالغنی وجهی
قم شیخ نظامی تقی الدین خواجه مسعود شهیدی امیر حضوری میر رشکی بجری شیر کر غضنفر
بهاری حسن دهی ساوه سید تقی شیخ عثمان خواجه نصیر خواجه سلمان ملتفت الدین
قاضی مسیح الدین طریقی صیرفی مقصودی حرفی همدان خواجه یوسف عین القضاة عرفی
امیر سید علی شیخ ابوبرکه ابوعبدالله صوفی حنف حافظ ابوالعلی بدیع همدانی ابوحسین الحکیم
زیاد الکبیر حافظ نیمی مسعود سعد سلمان ظفرالدین اثیرالدین اومانی حبیب الله بن ابراهیم میر تقی
ضمیری هلاکی رشکی خواجه اتابر عبدالغنی ملکی توسرکانی قیصری شیرازی بزمی حیدری
شبلی بناهی ری طهران یحیی بن معاذ یوسف بن الحسین شیخ نجم الدین ابوبکر کلی شیخ ابوبکر
شیخ ابوالقاسم ابوعبدالله حداد عبدالله بن محمد خراز شیخ زرعه عبدالرحمن ابوزرعه
احمد بن الفرات سمعیل بن عباد امام فخر رازی محمد بن زکریا محمد انصاری عضایری بنداد
عمادی علاء الدین خوارزمی ابوالمفاخر جمال الدین مسعود ابوالمعالی قطب الدین سید محمد نوربخش
سید جعفر شاه قاسم شاه شمس الدین شاه بهاء الدوله شاه قوام الدین شاه شمس الدین شاه نجم الدین
شاه قاسم میر سید محمد شاه حسام الدین امیر شاه رضا فکری قاضی محمد قاضی عطاء الله
قاضی عبدالله قاضی سدید میر رکن الدین محمد قاسم قاضی عهدی امیر عنایت الله امیر شیخ علی
امیر نورالله امیر ظهیرالدین میر مجدالدین شیخ شهاب الدین شیخ ابوالقاسم اقا غیاث

قاضی مسعود

قاضی مسعود قاضی بیگ امیر عبدالقادر امیر عزالدین امیر تاج الدین امیر جعفر امیر قاضی امیر تاج الدین
امیر شمس الدین علی میرزا ابوتراب امیدی خواجه محمد طاهر هجری خواجه غیاث الدین وصلی میر ابوالمجد
خواجگی شاپور عبدالرضا محمدرضا محمد محسن خواجه نظام الملک خواجه جعفر افضل خواجه عبدالله
فهمی سیری غفوری حاجی حسابی عبدالحمید سحری دماوند امیر غیاث الدین سائل سیف الملک
قربی سمنان علاء الدوله ابوالبرکات خواجه عمادالدین خواجه غیاث الدین خواجه شمس الدین قطب
الدین طاوس خواجه نظام الدین نجم الدین امیر یحیی امیر سید علی قرطبی استراباد قابوس ابومنصور
ثعالب گیکاوس کبود جامه مسعود ابن نصره ابوعلی جرجانی شیخ ابوالقاسم گرگانی سید الحکما
حکیم طالب ابوزاهد فخرالدین سعد لامعی فصیحی میر سید شریف امیر جمال الدین امیر سید شریف
یمین الدین حسن امیر فخرالدین سماکی عمادالدین فاری نظام هلال سبحانی امیر محمد مؤمن صدقی علی کل
معین لذت ذوقی سید عبدالحی میرمرادی روغنی نطقی امیر شمس الدین علی نسیم
محمد مقیم فسحتی طبرستان مازندران ساری بارفروش آمل شیخ ابوالعباس قصاب شیخ محمد قصاب
میر ابوالفتح ملا محمد صوفی فائلی رستمدار رفیعی گیلان محمد شیخ محی الدین عبدالقادر
جلال الدین خواجه تاج الدین خواجه نجم الدین امیر نجم الدین مسعود بابا فصیحی کارکیا خان احمد خانی
یقینی قاضی یحیی یحیی خان قاضی شمس الدین نظام الدین حکیم نعمت الله دهیله فقیه حکیم صدر
لطف الله محمود سر برهنه شمس الدین حکیم علی حکیم علاء الدین عبدالوحید محمد قراری
حکیم دوانی حیاتی بابا عبدی حالتی قربی عالکفی قابلی فدائی غیاث زرگر میر محمود
قزوین شیخ ابوبکر شاذان محمد ابن خالد شیخ علک شیخ ابوعلی شیخ سعدالدین
فضل خواجه فادی شیخ شرف الدین طویل ابوالحسن زاهد محمد ابن زید شیخ نجم الدین عبدالغفار
عبدالسلام نصیرالدین عزیزالدین ابوالقاسم عبدالکریم بابویه رافعی عمر کاتبی محمد بکری رضی الدین
رشق القطنی قاضی نظام الدین فتح الله مستوفی سراج الدین قمری بهاء الدین عبید زاکانی
میرزا شرف جهان قاضی روح الله میرزا قوام الدین جعفر آقی ملا امیر یحیی امیر غیاث الدین علی قاضی
حسن عزیزی امیر عزیز قاضی احمد شاه قاسم فهمی درهم هلال سمعیل نخشبی میر محمد کرکی
سهی بیگ مراد سید نورالله خواجگی ملا خضری فرومی جدنی کاکا حافظ ایزدی
سنگ لوند نظام کلاغ نکارم ابهر ابوبکر طاهر ابوعمر نظام الدین سعدالدوله اثیرالدین
رفیع الدین جمال الدین زرکشی قدروی زنجان اخی فرج صدرالدین احمد قاضی بهاء الدین کمال الدین

[illegible]

سکاکس سهرورد ابوالنجیب عبدالقاهر ابوحفص عمر شهاب الدین مقتول ۳ شیخ محمود شبستری
شیخ کجج شیخ ضیاء الدین شیخ بابافرج شیخ فقیه زاهد شیخ ابواسحق شیخ امام جعده امیر قاسم انوار
نظران ابن منصور امین الدین داد خواجه امام ایرج قطب الدین عتیقی محمد عصار بدیعی خواجه غیاث الدین
ملک محمود عبیدی معین الدین برعلی جعفر امیر عبدالوهاب قاضی عبدالرحمن شیخ صنع الله عبدالمجید
بزرک غریب حیدربک شکرالله چلبی بیک فنونی محمد علی محمد حسینی مشاری ابوالمجد
خندری ساعری دوقی فصیحی صبوری عرفی کافر لطفی طرفی خواجه خانی قیصری فقری
مسعودی نطقی جعفری طریقی اردبیل شیخ صفی الدین شیخ صدرالدین شیخ خواجه علی شیخ ابراهیم
سلطان جنید سلطان حیدر حسینی ملا احمد خان میرزا نزاری یعقوب وارثی هادی
خزری خلخال نقانی فضلی ملک سعید امامی حسینی اردوباد میرکانی حاتم بیک میرزا صادق
قاضی محمد فکری لطیف الدین زکی قسلیم الرابع شروان دربند بادکوبه ارس شماخی قبه خاقانی فلکی سید ذوالفقار
عزالدین ابوطاهر سید حسن واعظ مسعود عبدی ابوطلال الدین کمال الدین مسعود بر محمد لران
شیخ ابوالعباس ابوالعلا ابن خطیب مهستی بیلقان مجیرالدین خلخال ارموکخ جرجانیه
شیخ نجم الدین کبری شیخ مجدالدین بغدادی شیخ علاء الدین نصیرالدین محمود صاحب محمود بلبع ابوالعلاء محمود
ابوالفتح سطرزی ابوبکر محمد بن عباس امام علاء الدین خواجه ابوالوفا حسینی پهلوان محمد بوریاباف
حسامی رفائی ماوراءالنهر سمرقند ابوالقاسم سکاکی ابوالقاسم حکیم هاشم سعدی حافظ ابوعبدالله
ابومنصور ترمذی محمود رودکی محمد ابن عطا کاتب عمر ابن محمد الحزه داری احمد الشور ابو محمد الرشیدی
احمد ابن علی عروضی صادق حلوائی بدیعی ترددی روده نکاری سنطری میر هاشم صالح خلیفه
وکش خواجه ابوبکر خواجه بهاءالدین خواجه ابوایوب نسف محمد ابن ابوبکر قلیج خواجه مجان
شمس الدین حکیم سوزنی حکیم ضیفی بخارا شیخ ابوعبدالله یزید هارون محمد ابن عبدالله محمد ابن
دقیقی میر ابوالحسن علی قاضی سعد ابن شهاب عمر ابن مسعود محمد ابن عمر سلطان العلماء عمعق بخاری
کمال البخاری ابوعبید معنوی سعدالدین سعد شمس الاعرج بهار بخاری جوهری مسعود دودنیسار
رودکی تهی شاکری خواجه عبدالخالق خواجه محمد سید امیر کلال خواجه بهاءالدین خواجه علاءالدین
خواجه حسن عطار خواجه محمد پارسا خواجه ابونصر پارسا سید برهان خاوندشاه امیر محمد عارف شیخ
خاوند میر ناصر بخاری خواجه عصمت برندق خیالی سیفی واصلی خواجه هاشم بخاری
رونقی کشفری درویش مقصود بزرگ عهدی رحیمی فرغانه ساعری شیخ محمد جاکر بابر فرغانه

شیخ سعدالدین

٥

شیخ سعدالدین عبدالله محمد العبدی اندجان سیف الدین محمد امیر نظام الدین کلان سباهی
مفانی بجری قاضی عبدالسمیع خواجه قطب الدین بهاءالدین مرغینان ظهیرالدین ابوالعلا بهاءالدین
سیف الدین خجند شیخ کمال عجیبی شهابی غزالی اخی اثیرالدین شاش محمد ابن عطا ابوبکر
محمد ابن احمد فخرالدین بناکتی بدر شاشی خواجه ناصرالدین زاده قاضی غضنفر عربی اقلیم
السادس ترکستان فاراب ابونصر محمد فارابی جوهری صاحب صحاح اللغة جند
یحیی ابن ابراهیم کاشغر شیخ نوبه بارکند ختن سعدالدین علاءالدین میرزا حیدر ابراهیم بیگ
هراز چگل قلیچ تاتار روس بلغار کیماک خزر سقسین قسطنطینیه
طغرل عثمان اورخان ابن عثمان سلطان مراد سلطان محمد ابن مراد شلشوین قرشنه
رده کران تبریزان اقلیم السابع صقلاب یاجوج ماجوج طغار حمید ابن احمد هری
مؤیدالدین شهاب الدین احمد بهاءالدین اکبری سید حسن شرقی ابوعلی شطرنجی امیر رودکانی
جمالی خواجه کریم الدین صدرالدین ابراهیم خواجه عبدالملک فاضل خواجه فضل الله عبدالرزاق
لب علی رباضی میرقرشی خواجه محمد ابوبکر قاسم کاهی

بسم الله الرحمن الرحیم

خرد هر کجا گنجی آرد پدید • ز نام خدا سازد آنرا کلید • خدای خردبخش بخرد نواز • همان ناخردمند را چاره ساز
همه بوده از بود او شد تمام • تمام است دیگر همه ناتمام • حمد بیحد خدای جل جلاله که عندلیب زبان در قفس دهان بذکر او رطب
اللسان است و طوطی بیان در شکرستان او شیرین زبان **نظم** خالق کن بخشنده تدبیرها • عذرپذیرنده تقصیرها •
مبدع هر چشمه که جودیش هست • مخترع هر چه وجودیش هست • لعل طراز کمر آفتاب • حله گر خاک و حلی بند آب •
کیست درین دایره دیرپای • کو لمن الملک زند جز خدای • و نعت وافر و محمدت متکاثر سروری را سزد که مجموعه ازلی
با بی لازال فاتحه کتاب اوست **بیت** محمد کازل تا ابد هر چه هست • بآرایش نام او نقش بست • و بر آل و اولاد و اصحاب
پاک او که قائدان راه دین و ناقدان سکه علم الیقین اند **اما بعد** چنین گوید محرر این مقالات و مقرر این کلمات
امین احمد رازی اصلح الله احواله که این کمینه بی بضاعت همیشه اوقات را در تحقیق احوال ابرار و اخبار اخیار
مصروف میداشت و از بحار فوائد و اشعه انوار عوائد ایشان اقتراف و اقتباس مینمود تا آخر بنا بر دوز خواهش خود و ابرام
بعضی از دوستان خاطر بدان قرار گرفت که تذکره جمع سازد از نظم و نثر تا زمان حال کاری و ایام مستقبل را یادگاری
باشد بعد از شش سال که لیل و نهار بدان مواظبت نموده شد کتابی بحصول پیوست مملو از اشعار و اخبار و حکایات
و آثار که هر صفحه اش گلزاریست روح افزا که دماغ اهل خبرت را معطر میدارد و هر ورقش چمنی است خرم و دلگشا که دیده
اهل بصیرت را منور میسازد **بیت** بدانی چو نیکو در او بنگری • که جان کنده ام تا تو جان پروری • اگر چه نظارگیان از گل

دریاچین آن بوستان دماغ را معطر و معنبر میگردانند اما از لذت نقل آن ثمرات بهی را افزونی عبارت و زیادتی
کتاب با منفعت محروم میمانند لاجرم بخاطر رسید که از مخزن آن دانه از کثیرش پیمانه جمع ساخته کتابی علیحده
تصنیف نماید تا هر کس را از نقل و مطالعه آن حظی وافر و نصیبی متکاثر باشد **بیت** بر آن سواد هر آنکس که دیده بگشاید
بعینه آیدش اندر نظر سواد بهشت • امید از حضرت باری جل و علا میدارد که این مشتی خذف ریزه مقبول طبع
سخن شناسان و مطبوع خاطر نکته سرایان گردیده اگر خطا و سهوی دست داده باشد بکلک عفو نتراشیده و بقلم
اصلاح راست سازند و اگر در فکرت نه رتبی بکار رفته باشد بزرگی نموده خرده نگیرند چه فصحای بلاغت شعار خزاین انجمن
از گوهرهای شاهوار تهی ساخته اند چه گفته اند که گفته باشند و چه آورده اند که نیاورده باشند **بیت** سخن هر چه گویی همه گفته اند
بر و بار دانش همه رفته اند • بنابر آنکه اینکس را پیروان ایشان شمرند و بدان نام برند بدین ترهات جرئت نموده از عارف
باری خواجه عبدالله انصاری نقل است که از پیران سخن یاد گیرید و اگر نتوانید نام ایشان یاد دارید که بدان بهره تمام خواهید یافت
و از شیخ علی مروزی منقولست که خویشتن را در میان ایشان در خبر آن [illegible] اگر چه پیدا نیست
رسوا نه فردا اگر گویند که تو کیستی گویی که پیرو ایشانم و اگر سخن ایشان ندانی سر در جیب خجالت فرو افکنی که از خجلت
ایشانم **نظم** درین کتاب نظر کن بچشم حیرت بین • که رشک لعبت [illegible] و صورت چین است • کتاب جهت غلط
پیکرانه بیت • که دست عقل باطراف او که رچین است • ز پای تا سر او یک بیک تامل کن • ببین چگونه ز هر جانبش
آئین است • ز بس که عنبر و مشک است توده بر توده • دماغ دانش از اندیشه عنبرآگین است • معطر چیست
عنبر دکان • که موج و حرفش چون شمع و شیرین آب است • گهر خرده که موج در جای او بهم است • که در کتاب خدا
آفرین و نفرین است • دقیقهای معانیش در لباس حروف • چو در سیاهی شب روشنی پروین است • ز گونه گونه سخنهای
تر و تازه او • بدست فضل و هنر دسته ریاحین است • سفینه ها در بحر دیده اند بسی • سفینه که در او بحرها
بود این است • و چون حاصل این تذکره هفت اقلیم است هر آینه این نسخه را موسوم بهفت اقلیم کرده تا اسمی با مسمی باشد
و تاریخش از این رباعی که زاده فکر است معلوم میشود **رباعی** این نسخه که هست همچو فردوس نکو • تا موسوی در [illegible]
گر از تو کسی سؤال تاریخش کند • تصنیف امین احمد رازی گو • مخفی نماند که حکمای دقیقه شناس هفت اقلیم اتفاق
کرده اند که نصفی از کره زمین در بحر اعظم که آنرا اوقیانوس خوانند مستور است و نصف دیگر در عالم [illegible]

که آن را آب فرا گرفته و این نصف مکشوف منقسم گردد جانب جنوب فرا داده است و نهایت شمال را هم آب ستر دارد

پس از جانب جنوب این یک بخش کمتر دارد و دو حصه کوهها و بیابانها است از آنجمله است اگر از روی حقیقت ذکر نموده که معمور است

اما عادت چنین رفته که این قطعه را ربع مسکون خوانند و این ربع مسکون در شمال از خط استوا است و خط استوا

خطی است که حکما در سطح معدل النهار محاذی روی زمین از مشرق تا مغرب اعتبار کرده‌اند و مشهور که در نواحی آن خط

بود شب و روز در آنجا برابر باشد و سال هشت فصل در آن دو بار وقوع یابد دو بهار و دو تابستان و دو پائیز

و دو زمستان و در اکثر اوقات در آن صحاری و بلدان گل ریحان باشد و در مجمع الانسان از صور الاقالیم

ممالک نقل است که جمله ربع مسکون صد ساله راه است چنانکه کسی صد ساله در سفر باشد بقدر طاقت و انقدر

طعام و شراب که قاعده است بکار برد و تا بجائی که رسم است بجای آورد و از آنجمله هشتاد ساله راه معمور و بسبب طوفانها

خراب گشته و آب گرفته و بیست ساله مانده و از این بیست ساله هم چهارده ساله کم آمده چه از طرف شمال هفت ساله را

بسبب سردی هوا جانور نتواند بود و از طرف جنوب هفت ساله راه بواسطه گرمی هوا ذی حیات نمی‌تواند زیست پس

شش ساله راه مانده که این قدر زمین را هفت قسمت کرده‌اند و هر قسمی را اقلیمی خوانده‌اند و مجموع را اقالیم سبعه نامیده‌اند

و طول هر اقلیمی از مشرق است تا بمغرب و هر اقلیمی که بخط استوا نزدیکتر است درازا و پهنای آن زیاده‌تر است

و از دریاهای عظیم آنچه حکما آن را در حساب گرفته‌اند پنج است و از بحیرات بیست و چهار است و اگرچه مجاری دیگر بحار را

رفعت آنها بسبب آنکه مبادی آن در دیگر ارباع واقع شده از حساب این ربع برداشته‌اند و در بحار و بحیرات این ربع

جزایر بزرگ و کوچک بسیار است و اضعاف پنج کوه رفیع و وسیع در این ربع واقع است و عدد مجموع جبال از دویست

متجاوز است و قریب بدویست و چهل انهار و جوی بزرگ است که عبور از آن میسر نشود مگر بکشتی **اقلیم اول** بزحل منسوب است

و عامه اهل این اقلیم اسود اللون باشند و ابتدای این اقلیم از جانب شمال جزیره یاقوت باشد پس بجنوب بلاد چین

و شمال سراندیب و وسط دیار هند و سند گذرد و بحر فارس را قطع کند و از جنوب بلاد عمان و وسط بلاد یمن گذشته

ببحر محیط منتهی شده است طول این اقلیم شش هزار و هشتصد و شصت و دو هزار و چهل و چهار فرسخ و نصف فرسخ است و در این

اقلیم بیست کوه رفیع و سی نهر بزرگ و هزار و سیصد و چهل شهر است و از آنجمله ابتدا اشرع ولایت یمن

که [illegible] بنور اسلام و ایمان منور اند می‌نماید که در [illegible] کنند که از آنجمله [illegible] بزرگان [illegible]

معظم ما سازد

یمن

معظم ما سازد **یمن** ولایتی است در غایت نزاهت و طراوت بعضی یمن را به یمن ابن قحطان ابن عابر ابن صالح ابن

ارفخشد ابن سام ابن نوح علیه السلام منسوب گردانیده‌اند و برخی گفته‌اند که چون به یمن کعبه معظمه واقع شده بر ایمن

صفت اشتهار پذیرفته و بعضی بر فطرت مبارک است و اکثر ولایاتش بخط استوا نزدیک است و چون نوح

عالم را قرار مقام و منزل ساخت سام ابن نوح آن ولایت را بنظر انبساط در آورده جهت خود اختیار نمود و بعد از

سام اولادش عمرها در آن ولایت لوای اقامت برافراختند تا نوبت به قحطان ابن هود که پدر سلاطین یمن است

رسید و او را حق سبحانه و تعالی اولاد بسیار کرامت فرمود که یعرب و جرهم از آنجمله بوده‌اند و یعرب اول

کسی است که به لغت عربی تکلم فرموده و اعراب یمن تمام از نسل قحطان پیدا شده‌اند و یعرب را یشجب پسری بود و

یشجب را ولدی در وجود آمد عبد الشمس نام و او بعبادت آفتاب قیام می‌نمود و اول کسی که در عربستان

رسم سبی در میان آورد او بود و از این سبب او را سبا لقب نهادند سبا هفده سال متصدی امر ایالت گشته

و از وی سه پسر یادگار ماند کهلان و عمرو و حمیر و بعد از انتقال سبا کهلان قایم مقام شد و ملوک بنی لخم و غسان

از او بوجود آمده‌اند پس از فوت او برادرش **حمیر** ابن سبا که نسب تمامی تبابعه یمن که تا نزدیک زمان اسلام

بر مسند اقبال متمکن بوده‌اند بادو می‌پیوندد بر سریر سلطنت نشست و چون حمیر بعالم دیگر انتقال نمود اختلاف در میان

قبیله پیدا شده و یکی از ایشان در مدینه سبا و دیگری در حضرموت پادشاه گردید و تا مدتی بدین منوال بود تا حارث

رایش خروج نمود و جمیع اولاد حمیر بر سلطنتش اتفاق کردند و حارث بحکم ارث بحیر ابن سبا رسید و او را از آن

جهت رایش می‌گفتند که بسیار عطا بود و او صد و بیست سال حکومت کرد و پس از فوت وی ابرهه ابن حارث افسر

پادشاهی بر سر نهاده صد و هشتاد و سه سال کامرانی نمود و بعد از او افریقیس ابن ابرهه متصدی امر سلطنت گشته مدت

چهل سال بدولت و اقبال بگذرانید چون او در گذشت برادرش ملقب به ذو الاذعار مالک تاج و سریر گردید و مدت

سلطنتش را صد و بیست و پنج گفته‌اند و بزعم پارسیان کیکاووس بدست ذو الاذعار گرفتار گشته و بعد از فوت ذو الاذعار

سلطنت بهداد ابن شراحیل قرار گرفت و هشتاد و چهار سال پادشاهی نمود و بلقیس بقول بعضی از مورخان دختر

هداد بود و چون بلقیس بیست سال افسر حکومت بر سر نهاده در تحت امر سلیمان ع ناشر ابن عمرو ابن شراحیل امر سلطنت

قیام نمود و بعد از او ابو کرب ابن افریقیس پادشاه شد و او از ملوک یمن بوفور اسباب حشمت و سلطنت [illegible]

یمن

لشکر بسیار و مال و زر اکتساب ساخت و در ایام دولت خود با هزار علم که در سایه آن هزار مرد مقاتل بود به جانب مشرق
نهضت فرمود و از جیحون گذشته ماوراءالنهر را مسخر ساخت و بلده سغد را هم خراب ساخته شهری احداث نموده موسوم به شمرکند
و عربان معرب ساخته سمرقند گفتند مدت سلطنتش صد و پنجاه سال بوده و بعد از وی پسرش ابومالک مالک تخت و افسر
گشت و مدت پنجاه سال پادشاهی کرده درگذشت امرا و ارکان دولت ولد ارشدش را که موسوم به اقرن بود به پادشاهی
برداشتند و اقرن ملقب به تبع ثانی گردید و معاصر بهمن ابن اسفندیار بوده و مدت سلطنتش را پنجاه و سه سال گفته‌اند
و بعد از اقرن پسرش ذوجیشان بر سریر سلطنت برآمد و او با دارای بن داراب معاصر بوده و هفتاد سال پادشاهی
نمود و پس از وی برادرزاده‌اش ملک بر مسند سلطنت تکیه زد و سی و چهار سال حکومت راند و بعد از ملک پسرش تبع
اشتغال یافته به تبع اوسط ملقب بود و چون به شدت قهر و غضب اتصاف داشت یمنیان پسرش حسان را به سلطنت
برداشته او را به قتل رسانیدند حسان ابن تبع الاوسط چون بر اورنگ خسروی متمکن گردید به تدریج اکثر قاتلان
پدر را به قتل رسانید بعد از آن لشکر به جانب کشیده ولایات را متصرف در آورد و در غاری که نامه روز را به نور
احساس اشیا می‌نمود دست در آورد از وی پرسید که چه چیز قوت دیدن ترا بدین غایت رسانید جواب داد که هرگز
نمک نخورده‌ام و شبی بی آنکه سرمه در چشم کشم خواب نکرده‌ام و بعد از حسان پسرش عمرو بر سریر سروری برآمده شصت
سال پادشاهی نمود و او معاصر شاپور ابن اردشیر بود و از عقب او عبد کلال متصدی امر حکومت گشت اگرچه وی
به دین عیسی ایمان آورد اما ظاهر ننموده است گویند زمان ایالتش هفتاد و چهار سال بود و پس از وی حسان ابن تبع الاصغر
آخرین تبابعه یمن بود مدت هشتاد و هشت سال در سلطنت و اقبال گذرانید و در زمان ایالت خود به عزم تسخیر بلاد و امصار
اعلام ظفر آثار برافراخته ابتدا مدینه طیبه را محاصره نمود و آخر شنید که آن شهر سرای هجرت پیغمبر آخرالزمان صلی الله علیه و آله خواهد
بود ترک محاصره داده رایت عزیمت به صوب مکه معظمه برافراخت و چون صورت تخریب بیت الله در ضمیر قرار یافت
داده جهان روز روشن و دستها و پایهای او خشک شد و آخر نقش این اراده را از صفحه خاطر سترده علتش به صحت مبدل گشت
و نفس پاکش به دین موسوی گردید و چون متوجه دارالملک خود گشت کار برو اعاظم یمن معروض داشتند که چون
دین آبا و اجداد را کرده طریق اطاعت قوم خود سپردیم تبع گفت بیایید تا آتش الحجابه یم حقیقت هر یک ظاهر شود
آن که پیش القبول خاتم درو آن زمان دو کس اگر با هم خصومت افتادی به غاری که در نواحی صنعا بود رفتندی آتشی از آنجا

بیرون آمد

۸

بیرون آمده خصمی را که بر باطل بود می‌سوخت القصه مشرکان با تابان خویش در ملازمت تبع بدان غار رفتند
و به دستور معهود آتشی عظیم از غار بیرون آمده اصنام را خاکستر ساخت بنا بر آن یمنیان دین موسوی اختیار
کردند و بعد از فوت تبع الاصغر ربیعه ابن نصر اللخمی با ستظهار کثرت تبع بر ملک یمن استیلا یافت و شبی
در حکومت خود واقعه دید که آن سبب ایمان او گردیده به نبوت احمد مختار صلی الله علیه و آله الاخیار وقوع یافت
و حشر و نشر ایمان آورد و سطیح و شق هر دو در عصر ربیعه بوده‌اند سطیح به غرابت خلقت و مهارت در فن کهانت
شهرت تام داشته و باتفاق مورخان در اعضای او استخوان نبوده مگر کله و سر و دست و اصابع و بعضی برآنند
که روی وی در سینه‌اش بود و هر گاه در غضب می‌شد پر باد گشتی و مطلقا بر قیام قدرت نداشتی و او را مانند جامه
در هم پیچیده به مجالس می‌بردند و چون می‌خواستند که کهانت کند و از امور مخفیه خبر دهد او را چون مشک دوغ می‌جنبانیدند
و سطیح می‌گفت که یکی از جنیان که در حین تکلم حضرت عالم السر و الخفیات با حضرت موسی استراق سمع
کرده بود مرا از غیبیات مطلع گردانیده و سطیح مدت ششصد سال در جهان فانی زندگانی نموده و شق نیز در کهانت
مهارت موفور داشته و پسر خاله سطیح بوده و با سطیح در یک روز متولد شده و او به صورت یک نصف آدمی بوده القصه
بعد از ربیعه ابن نصر مرثد ابن عبد کلال که برادر مادری تبع اصغر بوده پادشاه شد و او نیز خوابی دید که ظهور
حضرت رسول صلی الله علیه و آله از تعبیر آن به وضوح پیوست و بعد از چهل و یک سال زمام مهام سلطنت را در قبضه استیلای خود
ولیعه سی و هفت سال سلطنت راند ابرهه ابن الصباح صاحب ممالک گشت و نسب ابرهه به
سبا الاصغر الحمیری می‌پیوست و از عقب وی صباح ابن ابرهه بر مسند حکومت تکیه زده پانزده سال به
بضبط ممالک اشتغال کرده و بعضی از مورخان را اعتقاد این است که بعد از سلطنت صباح ابن ابرهه صبیح ولد حسان
ابن عمرو ابن تبع الاوسط از مشرق امید دمیده و پس از حسان ذوشناتر لخنیعه زمام امور جهانبانی را به قبضه
تصرف در آورده و به ارتکاب فسق و فجور مشغول بود و چنانچه هر جا نام پسری شنیدی طلب داشتی و او را به اطلبه آشتی نزد او آوردند
نزد او آوردند موسوم به ذی جدن ملقب به ذونواس و ذو زرعه کاردی در ساق موزه خود پنهان ساخته بود چون مجلس از اغیار خالی
گردید بهمان کارد کار وی را ساخته و شر آن ظالم را از دامان آن شهر و مکان کوتاه گردانید و ذو زرعه را بعضی یوسف نیز گفته‌اند
که بعد از بیست و هفت سال بوده و بعضی ولد حبلی تبع الاوسطش می‌خوانند القصه ذونواس

سند رس گردانیده خود را یوسف نام نهاده باتفاق اعیان بر تخت سلطنت ممکّن گردید و او از قبیل اصحاب اخدود بوده
که کلام مجید بانی بنا کرده آن ناطق است کنایت از ذونواس و اتباع او بند در ایام حکومت خود فرموده تا خندق کنده آتش
بسیار برافروختند هر کس که از دین عیسوی برنگردید به آتش بیندازند و هفده هزار آن مرد و زن از خاص و عام در آتش کشتن ذونواس
عیسویان دقیقه مهمل و نامرعی نگذاشت تا قیصر که متابعت دین عیسوی می نمود بنجاشی پادشاه حبشه فرمان فرستاد
که متوجه استیصال ذونواس شود ذونواس طاقت مقاومت در خود ندیده راه فرار بر قرار اختیار کرده در دریا غرق
بحر فنا گردید و بعد از فوت وی ذوجدن نامی روزی چند قایم مقام گشته او نیز از دست سپاه حبشه متوهم گشته
از عقب ذونواس بعالم باقی شتافت و بعد از فرار ذوجدن ارباط نامی از منتسبان نجاشی بصنعا آمده
پای در مسند حکومت نهاد و ابرهه که در سلک سرداران حبش جیش انتظام داشت لشکر بر سر وی آورده او را بقتل رسانید
و بیست و سه سال در آن مملکت رایت دولت و اقبال برافراشت و در اواخر ایام سلطنت بعزم تخریب خانه کعبه لشکر بجانب
حرم محترم کشیده بغضب ملک الملک علی الاطلاق گرفتار شده بزخم سنگ سجیل متوجه درک اسفل گردید و بعد از
حدوث این حادثه یکسوم ابن ابرهه پادشاه شد بقولی چهار سال و بقولی نوزده سال سلطنت کرد و پس از وی برادرش
مسروق ابن ابرهه افسر ایالت بر سر نهاده بعد از دوازده سال در معرکه سیف ابن ذویزن کشته شد و سیف بن ذی یزن
و او بخدمت انوشیروان رفته التماس مدد نمود تا مملکت موروث را از تصرف اهل حبشه انتزاع نماید انوشیروان حکم داد
که از سپاهیان هر کس در زندان باشد بیرون آورده باو همراه سازند و فرمان بردار او و هرز که در محاربات کارهای نمایان
کرده بود و وهرز نام داشت با آن سپاه بجانب یمن در حرکت آمدند و مسروق از کیفیت حادثه آگاه گشته با صد هزار کس
ایشان را استقبال نمود و سیف و وهرز با پنجاه هزار کس از جزیره شکسته از عجم قدم در میدان مقاتله نهاده
بحمله اول بزخم تیر و لعوذ و وهرز از پای در افتاد و لشکر حبش روی بهزیمت نهادند و سیف قدم بر مسند سلطنت نهاده
ابتدا افسر غمدان را که در زمان کسرنبه ... و نظیر عمارت ... صفت ارتفاع پذیرفته بود محل جلوس گردانید و پس از چند سال
جمعی از حبشیان او را در شکارگاه شهادت بقتل رسانیدند چون این خبر بانوشیروان رسید وهرز را جهت دفع حبشیان
بیمن فرستاد و حکومت آن مملکت را بدو ارزانی داشت و وهرز بعد از چهل سال فوت گشته پسرش مرزبان او را نایب
مناب ساخته او نیز متوجه عالم جاودانی گردید و برادرش مرزبان قلنجان بحکم کسری قایم مقام گردید و چون او نیز نماند کسرش

خرخره قدم بر مسند خسروی نهاد و در روایتی آنکه بعد از قلنجان شخصی که موسوم بخرزاد بود والی گردید پس از وی شکان
نامی رایت ایالت برافراشته و در عقب او مروزان کامران شد و چون او نماند حکومت بخرخره رسید بهر تقدیر
چون خرخره مدتی ایالت نمود هرمز از وی رنجیده باذان بن ساسان را در آن مملکت حاکم گردانید و او به نبوت
حضرت رسالت پناه صلعم و آله ایمان آورده مومن و مسلمان از جهان انتقال نمود و آنگاه داد و یه که خواهرزاده باذان بود
بمتابعت نبوی یمنی نمود حاکم شد و اسود عنسی که دعوی نبوت می کرد بقتل رسانید و بعد از فوت وی
حکومت آن مملکت بأولیای دولت بنی محمدی قایم گردید و از خلفای بنی امیه بآل عباس منتقل گشت و از منتسبان
خلفای بنی عباس غلامان حبشی آن ولایت را انتزاع نمودند و از ایشان بآل زیاد انتقال یافته بعد از آن بنی
نجاح و بنی طباطبا قرار گرفت و چون دولت انجاحیه سپری گردید منصور ابن فضل الکوفی که از دعاه اسمعیلیه بود
بر مسند حکومت تکیه زده بعد از او در سنه ثلث و عشرین و اربعمائه ابوهاشم حسن ابن عبدالرحمن که نفس زکیه لقب
داشت و حمزه ابن ابی هاشم که از اشراف حبریان بود منسوب گردیده و در سنه تسع و ثلثین و اربعمائه ناصر ابن حسین ذی
دعوی ایالت کرده چند وقت آن ولایت را متصرف گشته و در سنه ثمانین و خمسمائه ملک معزالدین ایوبی
کارفرما گشت و از او لا اولاد او در سنه سبعین و خمسمائه ملک تورانشاه و ملک کامل و ملک مسعود مستقل گردیده
و در سنه ست و عشرین و ستمائه بنی رسول که از امرای ابوایوب بود قرار گرفت و در سنه سبع و عشرین و تسعمائه نجاح بنی
عثمان در آنجا بار استیلا یافته جمعی از آن سلسله بتمشیت ملک اشتغال جستند تا از سلاطین عثمانیه سلطان سلیم ابن سلطان
سلیمان پاره از آن ولایت را گرفته نزدیک بود که کل زرا آن مملکت را از غارت خاشاک بنی عثمان پاک نماید
که عازم ولایت آخرت گردید لهذا در عهد سلطان مراد در سال نهصد و هشتاد و هشت به تسخیر آن مملکه بکار برده
الاستقلال بحیطه ضبط آورده تا امروز آن ولایت در تصرف دولت اولیای آن دودمان است و از مضافات معروف
یمن یکی زبید است که سام ابن نوح همت بآبادانی آن گماشته و آنجا خرما نیک می شود و دیگری ظفار است که در تموم
یمن بندری بدان لطافت نیست و قبر شیخ شاذلی که قهوه خوردن از مخترعات اوست در مخا واقعست و دیگری
ثمرات است که آصف ابن برخیا همت بر تعمیر آن گماشته و در حوالیش درختی است که از آفتاب بسایه نشیند و کشش
از عالم افیون کیفیت ... سبد و میوه گرمسیری و سردسیری در آنجا یکجا بعمل می آید و ایضا صنعا است که

یمن

دکوه و صحرا استثنی از جمیع شهرهاست چه نزدیک بخط استوا واقع شده و در میان دو زمستان و دو تابستان بحصول
می پیوندد و اشجار سالی دو بار میوه می دهد و ارتفاعاتش دو ماه بعمل می آید چنانچه از حمل تا سرطان یک تابستان و از سرطان تا میزان
یک زمستان باشد و از میزان تا جدی یک تابستان و از جدی تا حمل یک زمستان بوده و قصر غمدان که سبق ذکر
کرده شد در صنعا بوده و ارکان آن قصر را بسنگ الوان ساخته بودند که هر طرف از آن برنگی ظاهر می شده و بنیان
حقیقی قصر خانه بوده که سقف آنرا از یک تخته سنگ رخام پوشیده بودند و بر هر کنجش صورت شیری ترتیب داده که چون
باد در آنخانه وزیدی از آن تمثال آواز شیر مسموع شدی در عجایب البلدان آمده که قصر غمدان چندان ارتفاع
داشته که در وقت طلوع و غروب آفتاب سایه آن سه میل میرفته و در چهار فرسنگی صنعا صفوان نامی باغی داشته
قرب دوازده میل که حاصل آنرا براه خدا ایثار می نموده بعد از چند گاه او را پسری بهم رسیده که پدر را از آن عطیه باز داشته
هر آینه آتش سخط الهی در آن بوم در افتاده شجر آن باغ را سقر گردانیده و آن آتش در عوض سیل التهاب داشته
چنانچه در اطراف آن طیور را مجال پریدن و وحوش را قدرت جولان نبوده و این قصه در سوره نون بتفصیل مذکور است
و دیگر از مضافات یمن یکی سبا است که تا صنعا سه روزه راه است و بانی آن سبای ابن یشجب ابن یعرب ابن قحطان
بوده اما الحال بنابر نوایب روزگار از آن آثار جز نامی باقی نمانده صاحب عجایب البلدان آورده که در سبا از غایت
لطافت آب و هوا مگس و پشه و مار و عقرب و دیگر هوام نباشند و دیگری حضرموت است که آن نیز از شهرهای
با نام است و تا مستی نزه داشته گویند در انجا آبی است که هر که از آن بیاشامد مجنون گردد و ایضا عدن است که در ازمنه
سابقه بغایت آبادان داشته و امروز آن آبادانی بمخا منتقل شده و تا مخا سه روزه راه است بحر عدن همان قلزم است
که بحر احمرش نیز خوانند و از جمله خلیجات هند است طولش چهارصد و شصت فرسخ است و عرضش دویست فرسخ
و مرتبه مرتبه کمتر شود تا شصت فرسخ آید و چون قلزم بر ساحل این دریا بر طرف غربی واقع شده هر آینه بدین اسم
موسوم گردیده و بعضی عمان را نیز داخل یمن شمرده اند اگرچه گرمسیر است اما در بعضی ولایاتش سرمای سخت می شود
و احیانا برف بارد و اصل معموره اش بر کنار دریای فارس که بحر عمان و بحر بصره و بحر هندش خوانند واقعست
و مردم را از این دریا منافع چند باشد و سفاین از این بحر بسلامت بر آید و اضطرابش از دیگر بحور کمتر بود اما [illegible]
دارد که چون کشتی در آنموضع افتد دیگر خلاصی ممکن نباشد طول این دریا ششصد و شصت و عرضش [illegible] هشتاد فرسخ گرفته اند

و در میان

و در میان دریای عمان و قلزم پانصد فرسخ زمین خشک افتاده که آنرا جزایر العرب خوانند و اعراب بسیار
در انجا ساکن اند هجر بلده ایست میان عمان و عدن و در آن ناحیه نسناس بسیار است و آن جانوری است
مانند نصف انسان که یک دست و یک پای و یک چشم دارد و دست او در سینه اوست و بزبان تازی تکلم می کند
و مردم او را صید کرده میخورند از شخصی نقل است که بدان دیار رسیدم و بالا از آن [illegible] گفتم که من نسناس را
ندیده ام در فرو بغلامی اشاره کرد غلام [illegible] دیگر آمده نسناسی زنده بیاورد و چون دید آن نسناس گفت بخدا
که مرا بفریاد رس غلام گفتم او را بگذار گفت بکلام او فریفته مشو من قبول کرده او را رها کردم چون باد از پیش من [illegible] برون
رفت و ایضا ارم شداد در یمن ما بین صنعا و حضرموت آورده اند که شداد بن عاد کس از معتمدان جهت آن تعیین
فرمود هر یک [illegible] تا چنین ساخت و ایشان را در حفر این و اموال خود تصرف داده بعمال اطراف فرمان داد
که از سیم و زر و جواهر و عطر آنچه سامان پذیر بود بدان مکان نقل فرمایند نظم آنرا که فلک مطیع و فرمان باشد
[illegible] بدست [illegible] ؛ مشکل نشود هر کاری بر وی ؛ هر دشوار پیش وی آسان باشد ؛ نقل است که ساحت
آن قصر دوازده فرسنگ در دوازده فرسنگ بوده و در آن سیصد هزار قصر ساخته بودند که خاک آن از مشک و عنبر [illegible]
بوده و در آن عمارات خشت زرین و سیمین بکار برده بودند و بجواهر نفیسه مکلل گردانیده و ستونها از یاقوت و زبرجد
نصب فرموده و بر کنار جویهای آب درختان میوه دار از طلا و نقره نشانیده بودند و در میان ثمار عطریات
بکار برده که بوزیدن نسیمی تمام آن باغ معطر گشته و عوض سنگریزه جواهر ریخته بودند و در پیرامون آن نیز هزار قصر از رخام
و طلا جهت لشکریان ساخته و ارتفاع دیوار آن عمارت سیصد ذرع بوده القصه بعد از آنکه پانصد سال که تمام [illegible]
شد او خواست که قدم در آن عمارت نهد که ناگاه صیحه از آسمان فرود که شداد با یارانش جان بمالکان دوزخ سپردند
آیه کریمه ان کانت الا صیحة واحدة فاذا هم خامدون دلالت بر این قصه میکند نظم روزی که رود به بیشه شیر دلیر ؛
چند انست که نشنیده ز دلو صیحه شیر ؛ بر علم خدا اگرچه [illegible] ؛ بس سخت بگیرد ار بگیرد دیر ؛ و آن عمارت
از آن زمان از نظر مردم غایب گردیده آورده اند که در زمان حکومت معاویه بعون یکی از اعراب که او را عبدالله
قلابه گفتندی شتری گم شده و در آن موضع رسیده و بنا بر ندرت مکان وی را ملاحظه شد که خواب می بیند [illegible]
جواهر بر داشته بیرون آمد پاره در راه [illegible] یقینش حاصل شد که این نه خوابست [illegible] بسیار خورده آنجواهر را نزد معاویه

احوال باز گفت همچنین تصدیق وی نمود و یکی از علمای یهود که بشرف اسلام مشرف گشته بود گفت که ذکر این شهر
یکی از امت محمد صلی الله علیه و آله و سلم به آنجا خواهد رسید در توریة مذکور است و از لطایف یمن آنچه قابل تحریر باشد
و لایق تقریر سنگ عقیق است از حضرت رسالت پناه نقل است که در یمن کوهیست که او اقرار کرد به وحدانیت خدا
و نبوت من هر که از آن سنگ انگشتری سازد و با خود دارد نرسد به وی غم مال و فرزند و در روی بسیار شود و هر که
از آن عقیق با خود دارد از دشمنان هراسان نشود و بر ایشان ظفر کند و در نظر مردمان او را شکوه و وقار حاصل آید
و دیگر فرموده که دو رکعت نماز با عقیق بهتر است از هزار رکعت نماز بغیر عقیق و دیگر فرموده که انگشترین عقیق در پوشید تا از بد
در امان باشید و هم از آنحضرت نقل است که حق سبحانه و تعالی می فرماید که شرم دارم از بنده که دست بر دارد
به دعا و در دست او انگشترین عقیق باشد او را ناامید گردانم و دیگر نقل است که حق تعالی سوگند خورده به نفس خود که عذاب
نکنم انگشتی را که عقیق با خود داشته باشد و دیگر از آنحضرت مشهور است که گفت هر که هر صباح در دست او انگشترین
عقیق بوده باشد پیش از آنکه او را کسی ببیند آن انگشتری را بکف دست خود بگرداند و سوره انا انزلناه بخواند و گوید آمنت بالله
وحده لا شریک له آمنت بسر محمد و علانیته هر آینه خدای تعالی او را نگاه دارد در آن روز از شر هر چه از زمین و آسمان است
و در حفظ حق سبحانه و تعالی باشد تا شام و دیگر فرموده اند با صحابه که انگشترین با خود دارید از مقربان باشید صحابه
گفتند یا رسول الله مقربان کیستند گفت جبرئیل و میکائیل گفتند انگشترین از چه سازیم گفت از عقیق سرخ یمانی
مطالعه کنندگان مخفی نماند که چون سمند خامه بر سبیل پاره از احوال یمن راه طی نمود الحال عنان بیان را بجانب
احوال مردم آن ولایت معطوف میگرداند سهیل برج خواجه اویس قرنی آفتاب جهان نیم نفس رحمان بوده از آنحضرت
رسول صلی الله علیه و آله منقول است که فردای قیامت حق تعالی فرشته بیافریند بصورت اویس تا اویس با ایشان
از عرصات بیرون رود و هیچ آفریده واقف نگردد که اویس کدام است چون در سرای دنیا حق تعالی او را پنهان از عباد
میکرد و خویشتن را از خلق دور میداشت در آخرت نیز از چشم اغیار محفوظ نماید از خواجه عالم صلی الله علیه و آله و سلم منقول
که در امت من مردی هست که بعدد گوسفندان ربیعه و مضر او را در قیامت شفاعت خواهد بود و در عرب هیچ قبیله را
چندان گوسفند نبوده که مر این دو قبیله را نقل است که چون نبی علیه السلام را وفات نزدیک رسید گفتند یا رسول الله
مرقع ترکه بکه دهیم گفت باویس قرنی چون مرتضی علی و فاروق بعد از وفات مصطفی صلی الله علیه و آله بکوفه در آمدند فاروق

گفت

(1)

گفت ای اهل نجد از قرن کسی هست در میان شما گفتند بلی قومی را به وی فرستادند فاروق خبر اویس از ایشان
پرسید گفتند نمیدانیم گفت صاحب شرع خبر داده است و او گزاف نگوید و شما او را نمیدانید یکی گفت
اویس نامی هست اما وی از آن حقیرتر است که فاروق او را نام برد و طلب وی کند دیوانه ایست که در ویرانها
میباشد و شوریده ایست که در صحرا اشتر میچرد و با کس صحبت نکند و آنچه مردمان خورند او نخورد و غم و شادی
نداند و اگر مردمان بخندند او گریه کند و اگر گریند او بخندد و شتربانی میکند و شبانگاه نانش میدهیم آن قوت
خود را در خود رساند گفت او را مطلبم فاروق با یکی از صحابه بآنجا شد دیدند که در نماز ایستاده است چون بانگ
و حرکت آدمی یافت نماز کوتاه کرد فاروق پیش وی شد پرسید که نام چیست گفت بنده خدا عمر گفت ما
همه بنده خدائیم ترا نام خاص چیست گفت اویس گفت بنمای دست خود را چون دست راست بنمود آن
سپیدی که حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم نشان داده بود در حال بوسید و گفت رسول ترا سلام رسانیده
و گفته است که امتان مرا دعا کن گفت یا عمر نیکو بنگر تا دیگری نباشد پیغمبر نشان داده است اویس گفت
پس مرقع و سپید مرقع بوی دادند گفتند بپوش گفت صبر کنید و از بر ایشان دور شد و مرقع فرو کرد و روی بر خاک
نهاد و بگفت الهی این مرقع نپوشم تا همه امت محمد را ببخشی پیغمبر حواله به تو کرده است خطاب آمد که
چندین بتو بخشیدم مرقع در پوش گفت همه را خواهم باز خطاب آمد که چندین بتو بخشیدم مرقع در پوش باز گفت
همه را خواهم همچنان در مناجات بود و میگفت و میشنود و صحابه را صبر نماند نزدیک شدند و در عین حکایت بودند
رسیدند چون ایشان را بدید گفت چرا آمدید اگر این آمدن شما نبودی مرقع نپوشیدمی تا همه امت محمد را
نخواستمی صبر چه ابست کرد فاروق او را بدید گلیمی از پشم شتر بر خود فرو گرفته و سر و پای برهنه و توانگری هیجده هزار عالم
در تحت آن گلیم دیده از خویشتن و از خلافت دل گرفت و گفت کیست که این خلافت را از ما بخرد اویس گفت آنکه
هر که خواهد بدارد پس مرقع بپوشید و گفت بعدد موی شتر و گاو و گوسفند قبیله ربیعه و مضر از امت محمد را بخشید
از برکات این مرقع پس فاروق گفت یا اویس چرا نیامدی تا حضرت عالم را ببینی گفت شما دیده اید گفتند آری گفت
مگر جبه او را دیده باشید والا بگوئید که ابروی او پیوسته بود یا گشاده و عجب آنکه چندین بار روی او را دیده بودند
اما از هیبتی که داشت او بود نشان نتوانستند داد و بعد از آن گفت شما دوست وی اید گفتند آری گفت اگر دوستی

چرا آن روز که دندان مبارک وی را شکسته شد بحکم موافقت دندان خود نشکستید که شرط دوستی موافقت در آن
خود بنمود یکا در دهن نداشت گفت من او را بصورت ندیده موافقت او کردم که موافقت او در دین است پس فاروق
گفت مرا دعائی کن گفت من در تشهد میگویم که اللهم اغفر للمؤمنین اگر شما با ایمان بسلامت بگور برید خود شما را دعا در یابد
و اگر نه من دعای خود را ضایع نکنم پس فاروق گفت مرا وصیتی کن گفت خدا را میشناسی گفت آری گفت اگر بجز
از خدای دیگر کس شناسی ترا به گفت زیاده کن گفت خدای ترا میداند گفت داند گفت اگر بجز از خدای کس ترا
نداند به پس فاروق گفت باش تا چیزی بیاورم از برای تو اویس دست در گریبان کرد و دو درم بر آورد و گفت این را
از شتربانی حاصل کرده ام اگر تو ضامن میشوی که چندان بزیم که این بخورم از تو دیگر بستانم بعد از آن گفت
باز گردید که قیامت نزدیک است و من اکنون به سخن زاد راه قیامت مشغولم چون اهل قرن از کوفه باز گشتند
اویس را جاهی و حرمتی عظیم پیدا آمد و چون سر آن نداشت از آنجا بگریخت و بکوفه شد و بعد از آن کسی او را ندید
و در آخر عمر بموافقت امیر مؤمنان علی ابن ابی طالب ع در صفین حرب کرد تا کشته شد ابوعبدالله [illegible] بود در فضایل و کمالات
نفسانی از سایر ابنای روزگار ممتاز داشته و صحبت عبدالله بن عباس و جمعی دیگر از صحابه رسیده بود و در تاریخ یافعی
از وهب روایت کرده من بمطالعه هفتاد و دو کتاب از صحف آسمانی فایز گشتم شیخ محمد از بزرگان وقت خود بوده
در نفحات از شیخ نجیب الدین علی بزغش نقل میکند که روزی با جمعی از اصحاب در خدمت شیخ شهاب الدین بودیم
شیخ فرمود که یکی از اصحاب خانقاه بیرون رود و مردی غریب آنجا بنشسته درون آورد که بوی آشنائی به مشامم میرسد
یکی از اصحاب بیرون رفت کسی را نیافت باز آمد که کسی نیافتم شیخ فرمود که دیگر برو چون دیگر باز رفت جوانی دید
اثر غربت و سفر بر روی وی ظاهر اورا درون آورد و قصد آن کرد که در صف نعال بنشیند شیخ گفت ای شیخ محمد
نزدیک آی که از تو بوی آشنائی می آید رفت و پهلوی شیخ بنشست و در زیر با هم سخنها گفتند و بعد از آن بوی گفتند
ای شیخ هر روز پیش علی شیرازی میرود و جزو قرآن بدو میخوانی روزی دیگر چون بر او در آمد سلام کرد من جواب گفتم
نشست هیچ نگفت من هیچ نگفتم که جزو اول قرآن بخوانم و روان شد و برفت روز دوم نیز همچنین کرد روز سیم
چون وظیفه خود بخوانده بایستاد و گفت میان من و تو چون استاد و شاگردی شد و چون من از عمر و شیراز اندیشیدم
مرا وصف مشایخ شیراز بگوی من آغاز کردم و نام هر کس که از مشایخ آن عصر در شیراز بود میگفتم چون نام همه بگفتم گفت نام یاد

دگر نشنیدن بهم

وقعیه ازدل

۱۵

دیگر شنیدم که بهم گوئی نام ایشان نیز بگفتم چون تمام شد از هوش رفت چنانکه من ترسیدم که بمرد و نفسش
منقطع شد زمانی دراز در آن بود بعد از آن بهوش باز آمد و گفت رفتم و همه را دیدم اکنون تو نام ایشان یک یک
باز گوی تا من وصف ایشان بگویم من نام یک یک بگفتم و وی چنان وصف ایشان میکرد از سلوک و حال
و لباس ایشان که گوئی در برابر او نشسته بود و من تعجب کردم پس در آخر گفت یکی از اینها که یاد کردم وی را حسن فلاج
گویند از زبیده ولایت لفا و نام او از جریده اولیا محو کردند گفتم سبب چه بود گفت پادشاه شیراز ابوبکر ابو نصر او را
هدیه آمد و پیش وی رفت و ال دولت طلبید آن از نظر حق بیفتاد و من این سخن را یاد داشتم چون بشیراز آمدم حال وی
بود که او گفته بود شیخ عیسی ممتاز در سلک اکابر مشایخ عظام بوده و در نفحات از امام یافعی منقول است که روزی
روزی بر فاحشه بگذشت و او را گفت که بعد از نماز خفتن پیش تو آیم زن خرم گشت و خود را بیاراست و بعد از نماز
خفتن پیش وی و در خانه وی دو رکعت نماز بگذارد و بیرون آمد زن را حال بگشت توبه کرد و از هرچه داشت بیرون آمد
شیخ وی را عقد بست یکی از درویشان داد و گفت طعام ولیمه عصیده بپز و در وی روغن مریز امیری که رفیق آن زن بود
از آن خبر دادند و گفتند که وی را به یکی از درویشان داده طعام ولیمه عصیده پخته اند و روغن ندارند امیر
استهزاء دو شیشه خمر فرستاد که این را پیش شیخ برید و گوئید شنیدیم که روغن عصیده ندارید این را
با عصیده بخورید چون فرستاده امیر آمد شیخ گفت دیر آمدی و یکی از آن دو شیشه را گرفت و بر عصیده ریخت گفت
آن فرستاده را گفت بنشین و بخور چون بخورد روغنی دید که هرگز از آن ندیده بود پیش امیر رفت و قصه را باز
امیر نزد شیخ آمد و بدست وی توبه کرد شیخ ابو [illegible] جمیل [illegible] اول حال قطاع الطریق بوده روزی در کمین قافله نشسته بود
شنید که هاتفی میگوید یا صاحب العین یعنی ای که چشم بر قافله داری دیگری را چشم بر تست این سخن بروی اثر
کرد از آنچه در آن انتظار بود باز ایستاد و نزد شیخ ابو النجیب رفت و تهذیب اخلاق نمود روزی قصه هیزم با شیخ
بود ناگاه شیری پیدا شد و از گوشت او را [illegible] آنگاه در وی بشیر کرد و گفت سوگند بعزت معبود که این هیزم را
بار کنم که پشت تو بشیر خم شد هیزم بر پشت او نهاد و میراند تا بشهر آمد پس از آن هیزم را از پشت بر گرفت
گفت الحال هر کجا خواهی برو شیخ سعید صاحب [illegible] او بود و در بازار عدن به بیع و شری مشغول داشته چون وقت
وفاتش نزدیک رسید با اصحاب گفت که در خلوت من در محلی که فقرا جمع شوند مرغی سبز بیاید و بر سر هر که نشیند

او جانشین من خواهد بود و قضا را آن مرغ آمد بر سر بنده کسی بود زشت و اصحاب بنابر حکم وصیت جمع آمده
خواهش کردی را برادر به شیخ بنده کرامت وگفت مرا چه صلاحیت این کارست که گفتند این امر ربانی است آسمانی و نزاع آن
چاره نیست هر آینه بیازار رفته هر کس حقی بر او داشت ادا کرد پس از آن نزد او شیخ رفت و صحبت فقرا را ملازم گشت
تا حق سبحانه و تعالی کشف نمود و آنچه در کار داشت احمد ابن ابجد از متوکلان بوده روزی با اصحاب خود به زیارت بعضی
از گذشتگان گذر داشت که در راه شیخ سعید رسید شیخ اراده نمود که با وی طریق موافقت بجای آورد و چون
مقداری راه برفت فسخ عزیمت کرده برگشت و شیخ احمد زیارت کرده برگشت بعد از چند روز دیگر شیخ احمد
شیخ سعید را گفت که فقرا را بر تو حقی است که از روز متوجه شده برگشتی شیخ سعید گفت بر من هیچ حقی متوجه نشده
شیخ احمد گفت برخیز و انصاف ده شیخ سعید گفت هر که از برخیزاند وی را نشانیم شیخ احمد گفت هر که از نشانند
وی را مبتلا کردانیم پس هر یک از آن دو بزرگ آنچه گفته بودند برسید شیخ احمد مقعد شده بر جای بماند و شیخ سعید
مبتلا گردید چنانچه تمام اعضای خود را می کند و می برید تا بحق واصل شد **بلاد زنج** ولایتی وسیع است شمالی آن اعمال
ولایت یمن است و جنوبش بیابانهای بی سکون و شرقیش ولایت نوبه و غربیش مملکه حبشه و مردم آن دیار هرگز
غمگین نباشند چنانچه شیخ ابوسعید ابوالخیر اظهاری بدان نموده میگوید **بیت** بی غم دل کس نه بدان عالم دست
بی غم دل زنگیان شوریده دست ؛ و حکما سبب فرح انگیخت را از ظهور کوکب سهیل یافته اند که آن بر سر
ایشان طلوع میکند و جمیع زنگیان از زنج ولد کوش ابن کنعان ابن حام بوجود آمده اند و آنجماعت را سباع الانس
خوانند چه هر گاه بر دشمن خود ظفر یابند گوشتش را بخورند و همچنین اگر از پادشاه خود برنجند او را بکشند و بخورند با آنکه طلا
در آن دیار بسیار است از زیور و حلی خود از آهن سازند و گویند هر که با خود آهن دارد شیطان بر وی دست نیابد و شجاعتش افزون شود
و گاوان آن دیار با اسب تازی در کارزار برابری کند و غذای خود بیشتر از گوشت فیل و زرافه سازند و گویند در آن ولایت
درختی است که اوراق آن را هر گاه در آب اندازند و از آن آب بیاشامند چنان مست شوند که بسهولت آنها را صید کنند
بلاد نوبه بر کنار نهر نیل واقع شده و طولش بمدت هشت شبانه روز قطع کنند و متوطنان آن اعصار نصاری اند
و غذای ایشان بیشتر جو بوده و گوشت شتر بسیار بکار برند و زرافه در آن مملکت بسیار باشد و مملکت نوبه متصل است به بلاد اسوان
که در آنجا طلا از ریگ بیرون می آید و هوایش در غایت گرمی باشد چنانچه اهالی آن دیار در زیر زمین بسر برند و چون شب شود بیرون آیند

بلاد ابرنکه

اقلیم اول

۱۲

زر را بدست آورند و متاع ایشان بجانب و لباس ایشان پوست حیوانات باشد و بازرگانان بجهت فراوان
در آن دیار روند و بعد از وصول بدان نواحی طبل زنند و اقمشه و امتعه خود را در موضعی گذارند و اهالی آنجا از آواز طبل
بر آمدن تجار وقوف یافته شب بر امتعه روند و در برابر هر متاع قدری از طلا نهند بازرگانان به آنجا رفته
اگر بقدر آنچه گذاشته اند راضی شوند بضاعت را از ایشان دور نهند و بازگردند شب دیگر چون بدستور باز آیند
و پاره طلا بر آن بیفزایند تا وقتی که تجار راضی شوند و نوبه از جمله پسران حام ابن نوح بوده و این ولایت بنام
او شهرت یافته و حام در سلک انبیا انتظام داشته اما از فرزندان او هیچ احدی بمرتبه نبوت نرسیده
و باعث این شده که روزی نوح در خواب بوده و عورتش نموده و حام بر آن بگذشته و نپوشیده تا که نجنبید
و از این سوء ادب رنگ اولادش سیاه گردیده و پیغمبری از نسلش منقطع گشت و حام را نه پسر بود
بدینموجب هند و سند و نوبه و کنعان و کوش و قبط و بربر و حبش **چین** مملکتی است بر آبهای خوش و خوشگوار
و اشجار حلاوت و ثمار و اقلیم اول تا سیم چین است و بعضی تا اقلیم چهارم نیز گفته اند و اکثری از مورخین
چین را از مضافات ختا شمرده اند و سکانش بعبادت اوثان اشتغال دارند و مجوسی در میان ایشان
بسیار است و اکثر مصنفها اینکه تشنیع کرده اند خصوص صنعت تصویر را که در میان ایشان از عبادت
چنانچه مانی وقتی که بچین رفت دعوی پیغمبری کرد معجزه اش تصویر بود که آن را صفحه ارژنگ و ارژنگ خوانند
و اهل چین مردم ربع مسکون را کور میگویند الا که مردم را میگویند که ایشان یکچشم دارند آورده اند که ملک ایشان
در سالی یک مجلس سازد و خاص و عام را بار دهد و در آن روز فرمان برداران پارچه چوبی آورده در میدان
بیفکنند و هر کس که بسلام آید بحکم ملک تنبه را بچوب زنند تا بعد از ساعتی بیانه بحصول پیوندد که مصوران
آن صنعت بهزاد صفت بقلم معجز رقم چنان صورتی توانند نگاشت و نیز مشهور است که در آن ولایت گرده
از چوب ساخته بودند که هر قدر که میخواستند حرکت میکرده و در وقت ایستادن به اشاره مانعی باز می ایستاد
و شاه آن قوم بت است و سکانش اگرچه بحسن صورت اتصاف داشته اند اما بسیار کوتاه قامت و بزرگ
سر باشند و دار الملکش را بچر خوانند و رودی عظیم در میان شهر جریان می پذیرد و متاع آن دیار یکی ظروف
داوانی است که تشنیع آن از ممکنات و ماده آن سنگی است که در کوههای آن مملکت بهم رسد و آنست که

چین

آتش کرده در حوض آبی افکنند و بر هم زنند تا آنچه ثقیل و درد باشد در ته حوض نشیند و صاف آن را گرفته
در حوضی دیگر بر هم زنند و همچنین چند کرت این شغل را عمل آورند تا هر چه صاف بماند آن را بهر کار پادشاه ضبط کنند
و ظروف فغفوری و پای تختی از آن بحصول پیوندد و باقی را بمردمان گذارند و در عجایب البلدان مسطور است
که در یکی از قرای چین غدیریست که در سالی یک مرتبه اهل قریه جمع آمده آبی در آن غدیر اندازند و بر اطراف آن ایستاده
آب را بر آمدن مانع آیند و مادام که آب در آن است باران آید و چون بقدر کفاف بارید شود آن آب را
برآورده بکشند و گوشت آن را بر قله کوهی که نزدیک غدیر است نهند تا طعمه طیور و وحوش گردد و نیز در حدود چین
چشمه ایست که چون مرغی از آن آب بیاشامد اگر اجلش رسیده باشد فی الحال بمیرد و الا در فور فربه شود و هم
چنین در یکی از مضافات تبت کانیست که رنگ مغسل آن زعفرانی است و سنگ اعلی پاکی و اندرین رنگ آید
و سه پیس ... آید و بحر چین را اعظم نیز گویند و طول دریا را پانصد فرسنگ و عرضش را دویست و هشتاد و پنج
فرسنگ گفته اند و در جزایرش معادن زر و یاقوت و دیگر جواهر باشد از آنجمله یکی جزایر الزنج است که بر ساحل
حاصل پادشاه مشهور از مشرق و طلاست سراندیب جزیره ایست از بحر هند که اطراف آن را هشتاد فرسنگ گفته اند
و چند معدن از زر و سیم و یاقوت و الماس دارد و از حضرت رسالت پناه صلی الله علیه و سلم نقل است که بهترین باغ
که است و خوشترین مساجد مسجد اقصی است و نیکوترین جزایر جزیره سراندیب و در آنجا کوهی است موسوم به بیون
که نزول آدم علیه السلام بدان کوه بوده و اثر قدم آنحضرت در آن ظاهر است و بدو اثر باد و باران همیشه روشنی مثل
برق از آن کوه ظاهر شود و نیز گویند چندانکه باران بارد که اثر قدم آنحضرت شسته شود و باز صباح ظاهر گردد و در عجایب
عجایب البلدان آورده که در جوار سراندیب در جزیره درختی است که هر شب وقت سپیده دم ورقی از آن فرو افتد
که در یک صفحه آن کلمه لا اله الا الله محمد رسول الله و در صفحه دیگر آیتی از قرآن است و ملکان آن ورق را ضبط کرده
در هر دردی و علتی که بکار برند صحت قرین آن گردد جابلسا شهریست در نهایت ... روایت کنند که
اهل جابلسا از اولاد ثمود ... و اهل جابلقا از اولاد عاد اما یهودیان بر آنند که چون اولاد موسی علیه السلام از حضرت ...
بگریختند حق تعالی ایشان را بدان شهر انداخت و آنجماعت در آنجا اقامت نمودند بر طبایع شعرا و طالع ...
مضمارش و ضمایر خورشید نظایر سرداران مملکت را مخفی نماند که شمه از اقلیم اول مرقوم قلم گوهر رقم گردید

الحال صحایف

اقلیم دوم

14

الحال صحایف اوراق را بتحریر بعضی از شهرهای اقلیم دوم می آراید و عندلیب خامه زبان را بنغمه سنجی ترنم
آورده با بیک شاه به اقلیم دوم بمشتری منسوبست و ابتدای آن از مشرق است بر وسط بلاد چین و سراندیب و بلاد
هند و قندهار و وسط بلاد کابل و جنوب بلاد کرمان گذرد و بعد از آن بحر فارس را قطع کرده بر وسط ... و جزیره
و شمال بربرستان و جنوب قیروان و وسط بلاد مطانه گذشته ببحر اوقیانوس منتهی گردد و مساحت سطح این اقلیم
پانصد و هشتاد و دو هزار فرسخ و ثلث فرسخ و هشتاد و هفت شهر دارد و از آنجمله بیست و نه شهر که داخل دیار عرب
الحاق کرده بنابر آنکه مردم تیک بر نجاست اند موقوف داشت و دیار عرب که مدینه و یمامه و بادیه و جزیره
و بادیه شام و مصر و یمن و از مکه معظمه تا نجف اشرف که دویست و سی فرسنگ گفته اند جزیره عرب و اقصا
تا این بحر فارس و بحر حبشه و دجله نیز داخل جزیره عرب است و این مسافت نیمی تعلق باقلیم دوم و نیمی باقلیم
دارد و چون کرسی حجاز مکه است و خانه خداوند آنجاست هر آینه ابتدا اشرف و از آن شهر می نماید مکه معظمه عبارت
از آن بلده است و مکه بیاء موحده موضع خانه کعبه و اطراف که تمامش اخشبان و ... و قعیقعان و ابو قبیس
و از عبد الله عباس روایت است که اول کوهی که در زمین مخلوق گشته ابو قبیس است و آدم صفی علیه السلام در آن
کوه است و نعش قبر نیز در آن واقع شده و گویند هر که کله بر سر کوه ابو قبیس بخورد مادام الحیات از درد خلاص یابد
و در عقب ابو قبیس جبل خندمه است که در آنجا قبر سه صد انبیاست و ایضا صفا و مروه است آورده اند که صفا
و مروه مرد و زنی بوده اند که در خانه کعبه با هم زنا مباشرت نموده بودند حق تعالی ایشان را سنگ گردانیده مردم بجهت
عبرت هر یک را بر زبر کوهی نهاده بودند و آن دو کوه بنام ایشان موسوم گردید و صورت ایشان تا زمان حضرت
رسالت پناه صلی الله علیه و آله و سلم بوده در حینی که شکستن بتان مامور گشته و همچنین کوه حراست که حضرت رسول
صلی الله علیه و آله و سلم قبل از وحی در آنجا بخلوت می نشست و جبرئیل در آنجا وارد می شده و دیگر جبل ثور است
که حضرت مقدس نبوی از غار آن کوه بمدینه طیبه هجرت نموده و بدایت جبل لکام در میان مکه و مدینه است و بیلم
ممتد شود و بحدود حمص رسیده از آنجا بانطاکیه و ملاطیه کشیده بدریای طبرستان گذرد و بر نواحی دیار و بالمره گیلان
و قزوین و ری و جرجان و دامغان و طوس و نیشابور عبور کرده تا حدود غور و غرجستان و بلخ گذرد و از آنجا بجزیره
سراندیب رفته بمحیط منتهی شود و بعضی را اعتقاد این است که کوه قاف عبارت از این است و خانه کعبه در وسط

بنا شده وچه اول ملائکه زمین بفرموده رب العالمین در محاذی بیت المعمور خانه ساختند که هر گاه ملائکه آسمان بیت المعمور را
طواف کنند ملائکه زمین در بیت الحرام رسم طواف بجای آورند و مدت بنای بیت الحرام بعد از بنای بیت المعمور
چهل سال بوده و بنای دوم بنای حضرت آدم است بتعلیم جبرئیل ع آدم و حوا زمین را حفر کرده ارکان را ساخته بودند
که تا طوفان نوح ع باقی بود چهارم بنای حضرت ابراهیم است پنجم و ششم بنای جرهم و عمالقه است هفتم بنای قصی
و کلاب است هشتم بنای قریش است و قریش ارتفاع خانه را نه گز از بنای ابراهیم بلندتر گردانیده و بیست گز
ذرع ساخته بودند و در آن وقت حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم پنجساله یا سی ساله بود نهم بنای عبدالله بن زبیر است
که چون در حین محاصره نمودن حصین بن نمیر بواسطه سنگ منجنیق خللی بارکان خانه راه یافته بود و هم آنکه عبدالله بعد از
فوت یزید ملعون آنخانه را ویران ساخته بطریقی که حضرت خلیل الرحمن وضع کرده بود بنیاد نهاد و بنای دهم
از حجاج است آورده اند که چون حجاج ابن زبیر را بقتل رسانید بعبد الملک مروان نوشت که ابن زبیر چیزی چند
در بنای خانه کعبه افزوده که در زمان حضرت رسول ع نبوده جواب نوشت که هر نوع که در جاهلیت بوده چنان نمای
و حجاج در سنه اربع و سبعین الحجر را که ابن زبیر داخل کرده بیرون کرده باقی را چنانچه بود بگذاشت و خانه کعبه مربع الشکل
واقع شده و طولش بیست و چهار ذرع و شبری است و عرضش بیست و سه ذرع و شبری و ارتفاعش بیست و هفت
ذرع و دروازه اش بجانب شرقست و حجر الاسود که استلام آن از جمله مناسک حج است در رکن شرقی نزدیک
بدر خانه موضوعست در عجایب البلدان از ابن عباس نقل است که هیچ چیز از بهشت در زمین نیست مگر حجر الاسود
و مقام و مقام سنگی است که خلیل الرحمن در وقتی که مردمان را بحج میخوانده بر آن می ایستاده و اثر عمق قدم او
هشت اصبع است و دیگر چاه زمزم است که از زمین قدم حضرت اسمعیل ع پیدا شد و آنجا محاذی در خانه است آبش که
تشنه را سیراب سازد و گرسنه را نیز از جوع اطمینان می بخشد و هر قدر آب که بردارند کمی مفهوم نگردد و خوردن و غسل
کردنش فایده بخشد ایضا مسجد الحرام است که طولش را بعضی سیصد و برخی سیصد و هشتاد ذرع گرفته اند و عرضش را
سیصد و پنجاه ذرع و چهار صد و بیست و چهار ستون دارد و خانه کعبه در وسط مسجد واقعست از ابن عباس نقل است
که در اسلام شهری را که یک حسنه را صد حساب کنند مکه معظمه است و گفته اند که اهل حرم جهت ادای حج و عمره از [illegible]
حرامی که قبل از حج کرده باشد بقول صحیح مغفور است و اولیاء هر شب آدینه در حوالی خانه حاضر شوند چنانچه [illegible] بزمزم

طواف بجای آرند

نسیم [illegible]

15

طواف بجای آورند و هیچ پرنده بیام کعبه ننشیند و بر بالای آنخانه طیران نکند و اکثر کبوتر که در حرم باشند مگر
فضله در آنجا بیندازند القصه مردم نیک که از مکه متبرکه برخاسته اند از هیچ شهر و دیار عشر عشیر آن برنخاسته
چه حضرت خیر البشر و شافع روز محشر از آن شهر و کشور بوده و همچنین بسیاری از صحابه با آفرین از آن محل عنبر قرین
بمنصه ظهور آمده اند خصوص ساقی کوثر امیر المؤمنین حیدر ع که بحسب اقتضاء قضا ملکه محض مشیت ایزد تعالی در اندرون
خانه کعبه تولد نموده و پس شد او در درون بیت الحرام شرف فیه ؛ کسی را میسر نشد این شرف ؛ و چون صدف اول
نیکان آن مکان از آن شکر قرصیت کرده بلکه این کلام بیجای شود هر آینه جهت اطناب از آن در گذشته بچند نفر اکتفا
کرد ابو الحجاج مجاهد از بزرگان تابعین است و بسیاری از صحابه را دریافته تحصیل علم کتاب نموده گفته اند از شاگردان اوست
که اندکی از وی بنیاد را مشغول دارد و از بسیاری چیزها فراغت گفت در روزگار خود بقول الزعفل فوت شده و بعلم
از عهد خود رسیده گشته پس قوه در بیان مذهب بر مردمان و بهترین روزگار باندرده ابو الولید عبد الملک بن عبد العزیز ابن جریج
علمای زمان خود بوده و باعتقاد بعضی اول کسی است که در اسلام تصنیف کتاب فرمود و فوتش در سنه خمس و
بوده عمر بن عثمان الخزومی استاد منصور حلاج بوده و نقل است که روزی منصور را دید که چیزی می نوشت گفت آن چیست
گفت چیزی می نویسم که با قرآن مقابله کنم عمرو وی را دعای بد کرده از خود مهجور گردانید گویند هر چه بحسین رسید از دعای
او بود و بعضی گفته اند که عمرو جزوی نوشته بوده و در محلی گذاشته بطهارتخانه رفته بود حسین آنرا برگرفت و در میان
در ستون خبر شد چون بیرون آمد گفت اگر این کاغذ را بر داشته دستهایش را ببرند و بر دارش کشند و بعد از آن
بسوزندش آخر آنچه او گفته بود چنان شد از سخنهای اوست که صبر ایستادن بود با خدای و گرفتن بلا بخوشی و آسانی
ابو طالب محمد بن علی صاحب قوت القلوب است که در دقایق طریقت تصنیفی بدان لطافت نوشته نشده
الامیر السعید فخر الدین تاج الافاضل خالد ابن ربیع از افاضل جهان و اعیان آن مکان بوده بنجابت و شهامت فرید
زمان در فصاحت و بلاغت وحید دوران محمد عوفی در تذکره خود آورده که بسمع علاء الدین ملک جبال رسانیدند
که انوری زبان بگوهرش بر گشوده و ترا هجا گفته و علاء الدین نیز دو بیت ملک طوطی که از جانب سلطان حاکم هرات
بود چیزی نوشت و او را طلبید چنان بشنود که انوری از روی لطف التماس نماید و در ضمیر داشت که چون بروی
او را بسزا رساند و فخر الدین خالد که با انوری نهایت خصوصیت و دوستی داشت در آن وقت با ملک علاء الدین

که

و از سطوت قهر و قدرت او اندیشه‌مند بود و نتوانست صریح نوشت آخر الامر مکتوبی بر رسم و عادت در قلم آورده و در مطلعش
چند بیت تازی تحریر فرموده شعر هی الدنیا تقول بملء فیها • حذار حذار من بطشی و فتکی • فلا یغررکم منی ابتسام • فقولی مضحک والفعل مبکی
هی الدنیا اشبهها بشهد • یسم و جیفة طلیت بمسک • و انوری ازین ابیات استدلال نمود که در ضمن این ملاطفت کنایتی است
هرآینه شفیعان انگیخت تا ملک طوطی را از سر آن درگذرانیدند چون ملک علاء الدین را از آن حال معلوم شد رسولی
دیگر فرستاده و هزار سر گوسفند سیم اگر او را از دیگ سخن فرستی ملک طوطی انوری را نوکاری داد که ابیات انوری
پنج هزار گوسفند در مقابله تو میدهد انوری گفت ای ملک چون سخن مردی ادا بهزار گوسفند می ارزد ملک را به رایگان نیرزد
تا باقی ایام در سلک تو منخرط باشم و مدت حیات در مدایح دربای تو باشم ملک طوطی را خوش آمد و از گناه او
عذر خواست و انوری در شکر این قطعه گفت قطعه طوطیا اگر ز انصاف تو بهرمند بسی • بلبل شوق فاجعه گر ...
آن شبان رمه را که تو نه سایه او • نیک تیغ ... نیک شبان این رمه را • تن درین خدعه زانکه سزای ...
کش تو آن کیش فدا ساختن این رمه را • همه با داغ خداوند چه خرد و چه بزرگ • نیک شیراز ... نه همه را
اکنون طرفه از لطایف شعرا را در قلم آوردیم تا حقیقت ... ظاهر گردد نظم در خواب از آن ...
تشریف خیال اقیم دوش • به انگه برگشتند رحمت • تا روز کشیده در آغوش • که بر سر بیزدم بر آن چشم • که لعقه
بر شدم در آن گوش • شد تخته هجر او مرا خوش • شد زهر فراق او مرا نوش • بیا تا برنج کل سر ... حق
فصل بهار از کف گذاریم • جهان خود ناخوشی در پرده دارد • بیا تا حالی او را خوش گذاریم • پس ...
بشادی روی زنی جام ... • میان فخر الدین و انوری همیشه مشاعرات و ملاطفات روی میداده و از آنجمله
قطعه ایست که مطلعش اینست قطعه سلام علیک انوری کیف حالک • مرا حال چونه ... الوری
و علیک السلام فخر الدین • افتخار زمان و فخر زمین • فخر و داغ و طوق عزت ... سخن از گردن ...
رفت با تو خود بردی • بطفیل ... • ... • ...
نه جهان خوش بود نه جان شیرین • گرده نرخ خسو اشعارت • باز رست دیگران ز ... • در ...
شد زمین کرده آسمان چنین • ابو المظفر ابراهیم از مخترعان آن مقام و صاحب خطیم بوده و در زمان دولت آل ...
فصاحت از تمام طبع او ... شعری که قابل ایراد و لایق سیاق باشد ازوی ...

16

لاجرم بنابر الزام دین دو بیت اکتفا کرده شد • باید تا تیز چه آید و کی • ... • ...
موعظ تیز نامید کرد مدینه شهر بزرگ در ازمنه سابقه یثرب نام داشته و یثرب ابن قابر آن را بنا نهاد و چون زبان
معجز بیان پیغمبر آخر الزمان بدان نام جاری گردید هر آینه بمدینه صفت اشتهار پذیرفته الله تعالی آن را مدخل
صدق خوانده آورده اند که در میان مرقد و منبر حضرت رسالت پناه صلعم واقع است و قطعه ایست از قطعهای جنان
و بئر قضاعه که در باب آن احادیث مشهور وارد گردیده در اصل بلده واقع شده هر مریض و علیل که از آن آب بخورد
و غسل کند البته شفا یابد و بئر الملک چاهی است که حضرت مقدس نبوی صلعم آب دهان مبارک خود در آن
چاه انداخته و الحال بیماران آن شهر و مکان را از آن آب شفای کلی حاصل است و مسجد رسول صلعم نیز از جاهای
بزرگ مدینه است و احادیث در فضیلت آن بسیار واقع شده و گورستان بقیع در شرقی شهر واقع است و اعمام
و اولاد حضرت رسالت پناه و بنات آنحضرت و عباس ابن عبد المطلب و حضرت امام حسن و امام زین العابدین
و امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهم السلام و بسیاری از صحابه کرام در آن مقام مدفون اند و در عجایب البلدان آورده
که از خواص مدینه یکی آنست که هر که آنجا رسد بوی خوش شنود و عطر در آن شهر بیشتر از همه جا بوی دهد و هرگز طاعون
نباشد دیگر از خوبیهای مدینه آنست که تربت برو دیگران مداین دارد که محل سکونت حضرت رسالت پناه صلی الله
علیه و آله و سلم بوده و دیگر آنکه مرقد بزرگ آنحضرت که مطاف طوایف انام است در آن شهر و مقام و اغلب از ائمه
معصومین بغیر از امام موسی کاظم که در منزل ابوا که میان مکه و مدینه واقع شده و امام محمد مهدی صلوات الله علیهم اجمعین
که در سامره متولد گردیده جمله در آن بلده میمون مرتبه بوجود آمده اند نظم بر آمد زآب و خاک یثرب • از آن ...
بحر مغرب • چون ریگش روزی مسلمان • و خلقش کم ز ریگش فراوان • فهرست ... دانش
خضرای سواد خطش خوان • رحمت خدا و عراق را دادن • اجزای تن چه شش خراسان • ... ستاره ...
جانش • چین است نثار خاک راهش • مصر و یمن از نواحی او • با شام و حجاز خویشی او • از ابو شامه روایت
که در مدینه طیبه در ششصد و چهل و نه آوازی عظیم بر مثال آواز رعد که از زمین بر آید ظاهر شده و این آواز گاهی زیاده و گاهی
کم میشده و در روز سه بهمین طریق گذشت و از عقب این آواز زلزله عظیم پیدا شد و آتش آن زلزله مکرر شده در شبانه روز بیست
مرتبه زلزله در زمین افتاده بود چنانچه در یک روز هژده نوبت دست میداد و پنجم روز جای شگاف از زمین آتشی ظاهر شد

ارتفاعش سه مناره و طولش مقدار چهار فرسنگ و عرضش یک فرسنگ و از آن دودی سفید چون بشتال ابری سپید بر آسمان
نخست پیدا شد و کوه زبانه میزد و روشنی آن بمرتبه بود که گویا در هر خانه از مدینه مشعلی افروخته اند چند روز بدین منوال ماند
و بعد از آن چون سیل روان شد و هر سنگی که بر سر راه میرسید چون سرب میگداخت و میگذشت و مادام که گرم بود چون
خون سرخ بنظر می آمد و چون سرد میشد بر مثال فحم سیاه بود و آثار آن ... این آتش بهاء الدین ... شب ... در قریظه
بوده او نیز چون روز روان شد خلایق را گمان بلکه یقین حاصل شد که عذاب خواهد آمد تمام رجال و نسوان و صبیان
غسل کرده در روضه مطهر مقدسه تضرع نموده در مقام توبه و استغفار آمدند هر کس انقدر که توانست بخیرات مبادرت
و ممالیک را اعتاق نمود و آن شب بهمین گونه گذشت و چون سیل آتش روان شد زلزله با بنیاد و آن ...
تخفیف یافت برای مطالعه کنندگان مخفی نماند چون پاره از احوال آن شهر و مکان نوشته آمد مجملی از مردم آن شهر نوشته
شود سعد ابن معاذ از اکابر اهل مدینه و ... بوده و در اکثر غزوات در خدمت رسالت پناه صلی الله علیه و آله و سلم بسر برده تا در جنگ احزاب
تیری یکی از مشرکان بنی قریظه بر کف دستش رسید گویند در وقت سکرات سید کاینات صلی الله علیه و آله بر بالین او در آمد سرش را
بر زانوی همایون نهاد و گفت الهی سعد در راه تو زحمتها کشید و تصدیق پیغمبر تو نمود روح او را ...
از منزل وی بیرون آمد همان لحظه جبرئیل نازل گشته گفت یا محمد از اصحاب تو که وفات یافته که ابواب سماوات
بر او مفتوح شده و عرش بر ... از آن رسول صلی الله علیه و آله و سلم معاودت نمود و چون بمنزل سعد آمد
دید که طایر روحش بشاخسار غفران طیران نموده بر آن بر وی نماز کرد و جنازه را به بقیع فرستاد ابو ایوب انصاری
از روسای آن بلده مقدسه بوده و حضرت رسالت پناه در اول از هجرت مدت هفت ماه در خانه وی بسر برده
انصار از بزرگان آن شهر و دیار بلکه از اخیار و ابرار جهان بوده اند و از ایشان آنحضرت را اعانت بسیار بحضرت رسالت
پناه صلی الله علیه و آله و سلم رسیده و ایشان از نسل شامول یهود اند و شامول در عهد حسان ابن تبع الاصغر که آخرین تبابعه
یمن است مدتها بوده و از ... اوضاع و علامات آن شهر معلوم نمود که آن مقام از هجرت حضرت خیر الانام علیه الصلوة و السلام
خواهد بود و بر آن خاطر بر توطن آن شهر و مکان قرار داده با چهار صد نفر ... بسر برده متوطن گشت و از ایشان یکی
شاید ظهور آنحضرت در زمان حیات او بوقوع انجامد ... اولاد او بدین نیت ... بعد از پشت به پشت
این دولت نصیب ابو ایوب گردید در درج الدرر مذکور است که از زمان شامول تا زمان هجرت هزار و پنجاه و ... سال بوده

قیس ابن سعد ابن عباده

اقلیم دوم ۱۷

قیس ابن سعد ابن عباده از سادات طلس عرب بوده و سادات طلس چهار نفر بوده اند قیس ابن سعد و عبد الله ابن زبیر
و احنف ابن قیس و شریح قاضی و طلس بعرف عرب کسی را گویند که در روی او اصلا موی نباشد قیس بصفت
جود و سخاوت و عقل و سماحت اتصاف داشته و در اکثر معارک ملازم رکاب همایون حضرت شاه ولایت
مآب علیه السلام بوده و همواره تخم مهر و محبت عترت طاهره نبویه علیه و علیهم السلام در مزرعه فضای دل میکاشته جابر
ابن عبد الله السلمی از کبار اصحاب سید ابرار و اجله احباب حیدر کرار است حسان ابن ثابت که در سلک
مداحان حضرت رسالت پناهی انتظام داشته از جمله اخیار انصار بوده ابو محمد سعید ابن مسیب المخزومی از فقهای
سبعه مدینه بوده و با عبد الله ابن عباس و عبد الله ابن عمر و زید ابن ثابت و سعد ابن وقاص شرف صحبت ...
و امام زین العابدین در شان او فرموده که سعید ابن المسیب اعلم الناس بما تقدمه من الآثار و افقههم من رأیه آورده اند که او در اوقات
حیات چهل حج گذارده بود و مدت پنجاه سال در نماز جماعت تکبیر اول از وی فوت نشده بود و از صف اول تخلف ننموده
و سی سال پیش از استماع اذان در مسجد حاضر گشته و عبد الملک مروان در وقتی که ... دختر وی را که جمال
لایق داشت خواستگاری کرده سعید از آن ابا فرموده عبد الملک فرمود تا در روز زمستان ... رنجه
صد تازیانه بر پشتش زدند مع ذلک وصلت او را قبول نکرده بکثیر ابن مطلب که از جمله طلبه علوم بود و در غایت فقر روزگار
میگذرانید بعقد بست ابو عبد الله ابن محمد الاسلمی از مشاهیر علمای کبار و اعاظم محدثان اخیار بوده و در هر باب
تصنیفات نموده کتاب ... و وقایع عرب از آنجمله است محمد ابن اسحق در انواع فضایل نفسانی
سیما علم سیر و اخبار مهارت کامل حاصل داشته و اول کسی که متصدی تالیف کتب سیر گشته وی بوده و در ...
وفات یافته ربیعه ابن عبد الرحمن فقیه اهل مدینه بوده و با بسیاری از صحابه صحبت داشته وقتی مجلس نهاده سخن
میگفت اعرابی از در در آمد و مدتی بایستاد ربیعه چنان دانست که اعرابی را سخن وی خوش آمده گفت یا اعرابی
نزدیک شما بلاغت چیست گفت ایجاز با اصابت معنی بعد از آن گفت ... زبان چیست گفت آنچه امروز در تو
می بینم یمامه منسوب بیمامه بنت مره بوده و ... حدی ... و حدی ... و حدی ... دارد و ...
حسن و ملاحت منسوب است ... خال ... چون ... و ... و آن ... و ... در ...
بصد هزار دینار ... مشتری می شود و دیگر ... می ... که آن را ... الیمامه گویند و از غایت ...

یمامه

فروشسته و خرمای آن مقام نیز با نام است و از مردمش انچه منظر آمده این چند نفر است مسیلمه کذاب بنابر آنکه در قرن خود
وسحر و نیرنجات وقوف موفور داشته دعوی نبوت کرده امور عجیبه نمود و در برابر آیات بینات آنهم خزعبلات
بر اتباع خویش خواند چنانچه این ترهات از انجمله است والزارعات زرعا فالحاصدات حصدا فالذاریات قمحا
فالطاحنات طحنا فالخابزات خبزا فالثاردات ثردا فاللاقمات لقما اهالة وسمنا لقد فضلتم علی اهل الوبر
وما سبقکم اهل المدر و ایضا در تتبع سورة الفیل نموده الفیل ما الفیل وما ادریک ما الفیل له ذنب قصیر وخرطوم طویل
وان ذلک من ربک لقلیل القصه کارش بجائی انجامید که قریب صد هزار کس برو جمع شدند در خلال احوال
سجاح بنت حارث که عورتی فصیحه نصرانیه بود بنا بر خبائث دعوی نبوت نموده ابتدا بر سر قوم بنی رباب رفت
و بنهب اموال آن قبیله پرداخت و کس بسیاری از ایشان در خاک ساخت آنگاه صلاح چنان دیده که کار مسیلمه را
فیصل داده بعد از آن بمحاربت حضرت رسالت پناه صلعم اقدام نماید و مسیلمه از نهای ایشان وقوف یافته جمعی را
برسم رسالت فرستاده تا معامله بمصالحه انجامید و سجاح با لشکر متبرکه باده کس از خواص نزد مسیلمه رفت و بلذت
ملاقات یا اهل مواصلت کامیاب گشته سه شبانروز بکام دل در خلوت گذرانیدند آنگاه سجاح طبل رحیل کوفته بقوم خویش
پیوست چون رؤسای قوم سؤال کردند که ملاقات مسیلمه با تو چگونه اتفاق افتاد جواب داد که او را مانند خود مرسل حق
و موجب وحی آسمانی یافتم در وقت نفس مبارکش تعلم و اتصال یافته پرسیدند که مهر تو چه کرد گفت هیچ گفتند این معنی
باشد که چون تو عفیفه مهر تو نگیرند و سجاح بطمع خام بار دیگر متوجه جایه شد چون مسیلمه از قصدش خبر یافت مؤذن
وی که شبث ربعی نام داشت طلبیده گفت که در میان قوم خویش ندا کن که مسیلمه رسول خدا نماز صبح و عشا را بجهت مهر سجاح
از میان شما برداشت و بعد از وقوع این قضیه که روزی چند قابل از زمان بعثت اتفاق افتاده بود از سر تنزل خود آورده مسیلمه کذاب
خود مستقل گردیده به شیوه مزورکاری گذرانید تا خالد بن الولید باشارت خلیفه اول با بیست هزار سوار بمدافعه او که
در آن وقت چهل هزار مرد همراه داشت مامور گردید و بین الجانبین جنگی صعب روی داد تا آخر مسیلمه بدست وحشی قاتل حمزه سید الشهدا
کشته گشت چهارده هزار کس از مشرکان و هفتصد نفر از مسلمانان در آن معرکه بقتل رسیدند حجاج بن یوسف ثقفی هم
و چهار و هفت و هشتاد که صد هزار الف خدا را بادا نظیر و عدیل شت ؛ جهانسوز و بدبخت و خونریز کیش ؛ ز نخجیر پوی ...
همه روزه نیکان از و در بلا ؛ شب و روز پاکان از و در دعا ؛ و او در صغر سن همیشه میل خونریزی داشته و بکفته

نزد من اللذیذتر از قتل نیست آورده اند که چون حجاج متولد شد مخرج مقعدش مسدود بود از آن شقب مو لغ کرده آن
مولود نامحمود پستان در دهان نگرفت تا شیطان بصورت طبیبی ظاهر گشته فرمود تا بزی کشته و او را در آن
خون نشانند و روز دیگر ماری را کشته او را از خون او ملطخ گردانیدند بعد از آن حجاج پستان در دهان گرفته شیر خورد و حجاج
در زمان عبدالملک مروان در سنه ثلث و سبعین بمکه رفته عبدالله زبیر را بقتل رسانید و دیگر شبیب بن یزید شیبانی که از ابطال
رجال بود و چنانچه کرتها با پانصد هزار کس در مقابله و مقاتله برافراشته چون شبیب باتفاق صالح بن مسرح خروج
نمود حجاج چهار کرت لشکر موفور بجنگ او روان ساخت و شبیب هر مرتبه بر ایشان مستولی گشته تاختها
در غوغای بر بست اندخت تا آخر با سفیان بن ابرد کلبی در کنار رود اهواز مصاف داده بعد از غروب آفتاب که
از جسر بگذرد که اسب شبیب بر پشت و با چند تن از اسب جدا شده در آب افتاده و اصحاب سفیان جسدش را از آب
برآورده سینه اش را شکافته دل او را مانند سنگ سخت یافتند گویند که چون مادر شبیب را گفتند که پسرت کشته شد تصدیق
نمود و بعد از آن شنیده که در آب غرق گشته نوحه و زاری آغاز نهاد و سبب را پرسیدند جواب داد که در حین ولادت شبیب
بخواب دیدم که شعله آتشی از من جدا شد و دانستم که آن آتش را بجز آب چیزی دیگر فرو نتواند نشاند دیگر قضیه عبدالرحمن بن
محمد اشعث است که حجاج او را با چهل هزار سوار بمحاربه رتبیل حاکم کابل مامور گردانیده بود و عبدالرحمن بسیاری از بلاد
او را بتصرف در آورده بجانب سیستان باز گشت و حجاج را اسائه ادب عبدالرحمن موافق مزاج نیفتاده سخنان
خشونت آمیز در جواب نوشت و عبدالرحمن کمر مخالفت در میان بسته با سپاه فراوان بجانب عراق نهضت فرمود
و برا استقبال کرده و بعد از محاربه شکست خورده بصره را گذاشت و در کرت دیگر لشکر فراهم آورده با عبدالرحمن جنگ
در پیوست عبدالرحمن هزیمت یافته بجانب کوفه در حرکت آمد و پیران صحابه و کبار تابعین متوجه دفع حجاج گشته با عبدالرحمن
بیعت کردند و عبدالرحمن با صد هزار سوار متوجه حجاج گردید و در خلال احوال جنود شام بمدد کاری حجاج آمده حجاج
باستظهار تمام در برابر عبدالرحمن درآمده ابواب جنگ و نزاع ظاهر گشت و کرت اخیر حجاج ظفر یافته عبدالرحمن بجانب
سیستان شتافت و در راه مردمش متفرق گشته هر یک بطرفی رفتند لاجرم عبدالرحمن مضطرب گشته پناه بوالی
کابل برد و رتبیل بوعده و وعید حجاج فریب خورده او را با چندی از نجباء مقید ساخته نزد عماره بن تمیم که از جانب
حجاج بمکافاتی متقرر گشته بود فرستاد و عبدالرحمن در اثنای راه خود را از موضعی بلند انداخته هلاک گردانید عماره سر او را

باسیار بنیان نزد حجاج فرستاد و حجاج در فور بکشتن آن مسلمانان فرمان داد و گویند یکی از آن اسیران گفت
که مرا بر امیر حقی است حجاج پرسید که چه حق داری جواب داد که روزی عبد الرحمن ترا دشنام میداد من او را منع کردم حجاج
گفت بر صدق این سخن شاهدی داری گفت فلان شخص گواه است حجاج آن شخص را طلبیده استفسار حال نمود
آن شخص بر طبق دعوی او ادای شهادت بجای آورد حجاج گفت تو چرا ابن اشعث را از سب من منع نکردی گفت بجهة
که من ترا دشمن میداشتم حجاج فرمود که آن یک را از جهة حقی که ثابت کردی و دیگری را بوسیله راستی که گفتی ترا
بخشیدم و ایضا فتح ماوراء النهر است که قتیبة بن مسلم را امیر خراسان ساخته حکم نمود که با جنود موفور رفته ماوراء النهر را
مفتوح گرداند و قتیبه ابتدا اخشکند را مع توابع فتح نموده بعد از آن با خواهرزاده خاقان که دویست هزار مرد جرار
بجده و فرغانه آورده بود مقاتله نموده منهزم گردانید پس از آن بخارا را مسخر ساخته بر اهل طالقان مستولی گردیده بر اثر آن
مردم خوارزم را منقاد گردانیده لشکر بسمرقند کشید و حاکم آن ولایت بعد از محاصره طلب مصالحه نموده قبول
نمود که هر سال هزار هزار درم و سه هزار برده تسلیم نماید و همچنین خبر بر مردم سند قرار داده لوای معاودت برافراشت فوت
حجاج در شوال سال   هجری بوده و پنجاه و چهار سال داشته و بیست سال امارت نموده نقل است که چون حجاج
پهلو بر بستر ناتوانی نهاد از منجم پرسید که از اوضاع کواکب امسال چه مشاهده می افتد گفت عنقریب پادشاهی بمیرد که او را
کلیب لقب باشد حجاج گفت بخدا سوگند که مادرم در زمان طفولیت مرا کلیب میخواند منجم گفت والله که تو خواهی بود
حجاج گفت که چون من خواهم رفت باری ترا پیش از خود روان سازم بفرمود تا آن زنده مرد را بقتل رسانیدند و [illegible]
بسقف از مخترعات شوم اوست جریر و فرزدق در سلک شاهیر شعرای عرب انتظام داشته‌اند و پدر جریر عطیه نام داشته و فرزدق
همام نام داشته و کنیتش ابوفراس بوده و پدرش غالب بن صعصعة تمیمی [illegible] و صعصعه در جاهلیت از اعاظم [illegible]
بوده و اول کسی که از آن قبیله ایمان آورده وی بوده و ابن عبد الله در کتاب استیعاب صعصعه را در سلک صحابه انتظام
داده و فرزدق نیز بسیار رعایت جانب اهل بیت و صاحب حشمت میزیسته و طوایف انام در کمال عزت و احترام سلوک مسلوک میداشتند
چنانچه وقتی تمیم بن زید که از جانب حجاج بایالت سند مامور گشته بود به بصره آمده حکم داشت که هر که از آن لشکر [illegible]
پسر پیره زالی از آنجمله این خدمت نوشته بودند و آن عجوزه در بحر اضطرار غوطه خورده نزد فرزدق آمد و گفت که مرا از حاصل حیات
همین یک فرزند است و در یک چشم [illegible] تمیم نامزد ساخته که او را درین سفر برد و امید از توجه تو دارم که او را

ازین عقاب

ازین عقاب دستگیری و منصب مرا در پذیرد فرزدق وی را مطمئن ساخته در فور مکتوبی بتمیم نوشته التماس خلاصی آن
پسر از آن فرمود و تمیم آن شخص را بخصوص موجب نشناخت فرمود که خنیس نام درین لشکر چند کس است گفتند سی کس
گفت همه را نزد فرزدق برده بگوید که مالک شکرانه آنکه التماس یکنفر کرده بود همه را از خدمت سفر معاف داشتم
در حبیب السیر مسطور است که هشام بن عبد الملک در زمان ایالت با برادر خود ولید بگذاردن حج قیام نموده در وقت
طواف خانه هر چند سعی نمود بواسطه ازدحام انام استلام حجر او میسر نشد هر آینه با جمعی از اعیان شام بر منبری نشسته
بنظاره خلایق مشغول گردید در خلال احوال امام زین العابدین پیدا شده بهر طرف که توجه میفرمود مردم رعایت
ادب بجای آورده از سر راه دور می گشتند یکی از اهل شام که آنحضرت را نمی شناخت از هشام پرسید که این کیست
که فرق انام او را این مقدار اعزاز و احترام مینمایند هشام از خوف آنکه مبادا اهل شام بجانب وی میل نمایند تجاهل کرده
گفت مرا اجمال این شخص معرفتی نیست فرزدق در آن مجلس حاضر بود بیت گفت من میشناسمش بگو ∴ زوجه پرسی
بسوی من کن رو ∴ و شامی بوی متوجه شده فرزدق قصیده در منقبت وی گذرانید که این ابیات ترجمه آنست نظم
میوه باغ احمد مختار ∴ لاله باغ حیدر کرار ∴ جد او را بسند تمکین ∴ خاتم الانبیاست نقش نگین ∴ هست از آن
معشر بلند آئین ∴ که گذشتند از اوج علیین ∴ حب ایشان دلیل صدق و وفاق ∴ بغض ایشان طریق کفر و نفاق ∴ ذکر ایشان
سابق است از واو ∴ بر همه خلق بعد ذکر اله ∴ سر هر نامه را رواج فزای ∴ نام ایشان است بعد نام خدای ∴ ختم هر نظم و
نثر را الحق ∴ باشد ازین نشان رونق ∴ همه عالم گرفت پرتو خور ∴ گر ضریری ندید ازو چه ضرر ∴ شد بلند آفتاب [illegible]
بوم گر زو نیافت بهره چه باک ∴ چون هشام این قصیده استماع نمود بحبس فرزدق فرمان داده وی را مقید گردانید چه
حقیقت آن قضیه بسمع شریف امام زین العابدین رسید دوازده هزار درم نزد فرزدق فرستاد و فرزدق رقم قبول بر آن
نکشیده بر زبان آورد که من بجهة مثوبات اخروی این ابیات را در سلک نظم کشیده‌ام نه از برای اخذ زخرفات
دنیوی و امام وی را [illegible] مثوبات اخروی مطمئن ساخته کرت دیگر آن زر را بوی فرستاد نظم گفت
ما اهل بیت جهانیم ∴ هرچه دادیم باز نستانیم ∴ آفتابیم بر سپهر علا ∴ نقد عکس ما دگر سوی ما ∴ چون فرزدق بآن کرم
گشت ناچار قبول کرده ∴ در فصل الکتاب از شیخ الحرمین ابو عبد الله منقولست که گفت بتقدیری که فرزدق را در درگاه
حق غیر از این عمل نباشد بهشت در خواهد آمد در نقل آمده که روزی حسن بصری و فرزدق بجنازه میتی حاضر شدند فرزدق

گفت میدانی که مردمان چه میگویند که با این جنازه بهترین مردم و بدترین مردم حاضر اند حسن فرمود که حاشا که من بهترین
مردم باشم و نه بدترین مردم ولیکن برای این روز چه آماده ساخته گفت شصت سالست که کلمهٔ لا اله الا الله را ورد خود
ساخته ام گویند بعد از فوت او در خواب دیدند از احوال او پرسیدند گفت جنه در کلمهٔ لا اله الا الله حق تعالی لباس مغفرت
در من پوشانید و اویس [illegible] که در سال صد و دوازده هجری وفات یافته و جریر نیز در همین سال از عالم فانی بجهان باقی انتقال
کرده و دیگری زرقاست که نوبا هر روز از سه منزل احساس اشیا میکرده و مرد علیه اللعنه نیز از آن دیار بوده و چندی
از فراعنهٔ مصر را نیز از یمامه نوشته اند هرموز از اغنیات جزایر بحر فارس است ابتدا اردشیر بابکان بر ساحل دریا شهری ساخته
موسوم بهرموز گردانید و چون از قرب عمدان و وزیدن [illegible] همیشه خلق بدان راه میرفت [illegible] ملک قطب الدین نامی که حاکم آنجا بود
به بندر جرون که الحال هرموز عبارت از آنست رفته متوطن گردید اما در مجمع الانساب آمده ایاز نام ترکی از غلامان امیر محمود
بندر جرون را دار الملک ساخت و در زمان سلغرشاه که معاصر سلطان یعقوب بود باد ادریس نور الدین هرموز تخت
و تصرف فرنگیان در آمد باعث آنکه سلطان شهاب الدین بر مسند حکومت تکیه زده دست تعنیف و فساد و جور و بیداد
دراز کرده اعمال ناشایسته از او بحصول پیوست در بس نور الدین چند مرتبه وی را نصیحت کرده سود نبخشید لاجرم جمعی از
فرنگیان که در فرستاده ایشان را در گرفتن بندر جرون اغوا نموده ایشان این معنی را غنیمت دانسته با جنود موفور بکنار دریای
جرون آمده در همان روز قلعه بنا نهادند و اهل هرموز چند گرت جنگهای مردانه نمودند اما کاری از پیش نتوانستند برد لاجرم قطع
تعلق کرده به بندر کشم گریختند و فرنگیان بر هرموز مستولی گردیده بنا بر مصلحت وقت پادشاه هرموز را طلبیده اشتند
بشرطی که حاصل زکوة سه حصه فرنگیان و یک حصه هرموزیان را باشد و پادشاه از اصلاح و رضای ایشان بیرون نرود و بعد از انعقاد
عهد و میثاق هرموزیان سلطان محمد ابن سلطان سیف الدین را که در آن زمان سلطنت برو گشته بود باز آورده در هرموز مستولی
نمودند و از آن زمان تا حال ملوک آن دیار در غایت قدری [illegible] بروزگار میگذرانند و در سلطنت همین بس دارند [illegible] سلاطین
هرموز ملک رکن الدین محمود قلهاتی بوده و در مجمع الانساب آمده که چون سلطنت هرموز بسلطان شهاب الدین که از جمله
سلاطین قدیم هرموز بوده بغایت بیدار و کم آزار بود رسید ملک رکن الدین که بغایت مشرف و مدبری بخت
بسیاری از مردم را ابداً و دوام احسان و انعام صید دام خود ساخت و بدان نیز اکتفا نکرده [illegible] رسولان بر انگیخت تا مادر کار گرد
تا دل خاتون وی را نیز بدست آورد و قدری زهر فرستاد تا در کار شهاب الدین کرد و در سنهٔ ستمائه و چهل و هفت [illegible]

هرمز منفرد گشت

هرموز منفرد گشت قیس و بحرین و قطیف را نیز اضافه ساخت و سی سال حکومت کرد و در سنهٔ [illegible]
و از اهل آن مکان که درین عصر و زمان زبان بشعر شیرین ساخته اندکی رضیع الدین است که بفصاحت بیان و طلاقت زبان
بر امثال و اقران رجحان دارد و گاهی بنا بر آزمون طبع گوش و گردن عروس طبیعت را بلآلی نظم زیب داده فوری
تخلص میکند و این چند بیت ازوست نظم نظر بروجوان ای گل رعنا باشد + هر گردی که جوان و نظره باشد پیر
از گریبان سپهر برین سرنگون شود + گر نه خدنگ آه من از دو ستون شود + هر شب فزونم از شرر آه کوکبی + باشد کوکبی
وصل یار ستون شود + نوری همیشه با دل خود بستر ناز چیست + هر گز کسی معارض دیوانه چون شود فهمی که خیالی
از فهم [illegible] و شعری نیز میگوید از آنجمله است نظم چنانکه خوی تو شد بایل آزاری + کشد دلم ز تو آزار اگر
تو آزاری + متاع جور تو دارد زبان بجان و خوشم + که غیر من نکند هیچکس خریداری + جدائی از رخ جانان عجب کشد عاشق
حرام باد بر او لذت گرفتاری + زبان خواهش من لال باد تا نکند + تسلی دل رنجور و وفاداری + یا رب درد که
دل میان تو خوش کرده + سوزی که سرایای من آتش کرده + در دیده نخستین که ازان خندان لب [illegible] سر خوش کرده
برضمیر منیر مطالعه کنندگان مخفی نماند که مملکت هندوستان مشتمل است میان اقلیم اول و دوم و سیم و چهارم و چون دکن و گجرات
و دیگر ولایت داخل این اقلیم است واجب دید که ذکر مجملی از آن ولایت بیان کرده با قرار در تحت هر اقلیمی که تعلق
بدان اقلیم دارد مذکور سازد دکن مملکتی است که در حیطهٔ آبادانیش از هر جهت مقصود تمنا میسر است و از هر طرف که منظور
خاطر در نظر غنچهٔ امید دل از بوی خوشش شکفته و نسیم فضایش غبار ملال از ساحت خاطر ها رفته بیت هر آنکه لذت آب حیات
در یافت + ز گلستان ارم بایدش ز خلد برین + و در دکن مسجد نصب قلعه ایست که هر کدام بر شوق رفعت قلعهٔ سماء و قمه
جوزا بر افراخته اند نظم در اطراف ممالک قلعه دارد بر آورده + همه بنیاد آن از سنگ و القرض محکم + رسیده فخر خندق تا بماهی
آن مبارک ماهی + گذشته سقف ایوانهای آن از کرهٔ مهر ماه + و چون مردی که قابل ایراد باشد از آن ولایت برنخاسته بر احوال
از احوال سلاطین آن مملکت مذکور میسازد و اول کسی که از سلاطین دهلی بر ولایت دکن مستولی گردید سلطان علاء الدین
خلجی بود و دیگر که عبارت از دولت آباد باشد با مضافات دیگر پرگنات تا زمان سلطان محمد تغلق تعلق بسلاطین دهلی
داشته و تا آخر زمان دولت او حسن کانگویه که از جملهٔ ملازمان سلطان بود بر آنجا استیلا یافته خود را سلطان علاء الدین
حسن لقب گردانید و از زمان استیلای وی که در سال هفتصد و چهل و هشت بوده تا زمان تحریر که از هجرت ختمی پناه [illegible]

دکن

هزار و یک سال گذشته و درین حکومت و دران ملک دکن تمکن کرده‌اند و ازین جماعت بعضی در شهر گلبرگه و برخی
در شهر بیدر و جمعی در احمدنگر و چندی در جنک و قومی در برار بلوازم حکومت پرداخته‌اند چنانچه مجملا از هر یک در محل خویش
رقم زده کلک بیان خواهد گردید طبقهٔ اول گلبرگه است و اول ایشان علاء الدین حسن است و چون صاحب عیون التواریخ
نسب وی را به بهمن ابن اسفندیار رسانیده هر آینه آن سلسله به بهمنی اشتهار یافته‌اند و سلطان علاء الدین ابتدا ملک علاء الدین
سر تیز را که سلطان محمد تغلق او را مامور ساخته بود بقتل آورده دولتآباد را متصرف گردید و پس از آن گلبرگه را مسند ساخته و گلبرگه را تخت
مستقر ساخت و بر اثر آن شهر بیدر را با چند موضع دیگر بحیز ضبط آورده و بعد از چند سال که بسیاری از زمینداران
داران را مطیع و منقاد خود گردانید رخت بعالم بقا کشید و بعد از وی ولد ارشدش سلطان محمد شاه بر سریر سلطنت نشسته
بحکومت مصروف ... بلاد و جاهای بر اسم جهاد نموده و ولایت بسیار را داخل بلاد خود ساخت تا بعد از هجده سال و شش ماه
دست اجل قبای بقا را از تنش دور کرده و بر ولد خلف و ارشدش مجاهد شاه بعد از پدر قائم مقام گردید و ابتدا تاخت بیجانگر
بیجانگر برده غنیمت بسیار بدست آورد و در اثنای آن کشش که شوای اهل عصیان بود قلعهٔ حصار ناموس ساخته قلعه را تسلیم نمود
در خلال این احوال نهان خبر آوردند که بعضی متمردان با اموال موفور بیکی از کوههای شامخ آن ولایت متحصن گردیده
سلطان داود خان را که ابن عم وی بود همراه گرفته بر سر متمردان که آنجا نشسته بودند نهب و غارت مشغول گردید پس از
تقسیم غنایم داود خان را که در محافظت راه تهاون ورزیده بود مخاطب ساخته اعراض بسیار نمود داود خان کینه
سلطان را در خاطر گرفته شبی در خیمه سلطان درآمد و در سرای وی او را بزخم خنجر هلاک ساخت مدت سلطنتش یکسال و یک ماه و نه روز بوده
داود شاه بعد از مجاهد شاه برادر ... ایالت قرار گرفته گروهی از مقربان را با خود موافق ساخت و خواهر مجاهد شاه در جهت انتقام
خواست خون برادر بعضی از امرا را فریفته تا در مسجد جامع وی را از پا درآوردند ایام حکومتش یک ماه و سه روز بوده
ابن محمود ابن حسن شاه نوزده سال حکومت نموده راه آخرت پیش گرفت از خصوصیات احوال وی چیزی که قابل ایراد باشد بنظر نرسید
سلطان غیاث الدین بجای پدر بر مسند سلطنت تکیه زده جمیع سپاه سر عبودیت بخاک آستان وی نهادند مگر غلامی تغلچین نام
که بمزید اختصاص قرب و منزلتی که داشت متوقع بود که دولت از ... منتقل شود لاجرم جهت نفاذ این اراده دعوتی
ترتیب داده سلطان را بمهمانی طلبیده در خلوت وی را بدست آورده جهان بین او را میل کشید و سلطان شمس الدین را
در مسند نشانده حکومت بر داشت مدت سلطنتش یک ماه و بیست روز بود چون سلطان شمس الدین برسمی تغلچین بحکومت نشست

برادران وی

برادران وی فیروزخان و احمدخان واهمه کرده بقلعه ... رفتند و از آنجا لشکری فراهم آورده بسر برادر خود رفتند
و سلطان شمس الدین ایشان را استقبال نمود و بعد از محاذات و موازات طرفین سلطان شمس الدین انهزام یافت
سالم بمصالحه انجامید و پس از آن هر سه برادر بشهر درآمدند و بعد از چند روز سلطان تغلچین را مقید نموده بخواست که برادران را
بدست آورد که فیروزخان پیش دستی کرده در وقتی که مسند امارت را خالی دیده با مردم خود جرات نموده بر تخت
سلطنت نشست و سلطان شمس الدین بعد از چند روز بقتل رسید و سلطنت بفیروزشاه قرار گرفت مدت سلطنتش
پنجاه و پنج روز بود و فیروزشاه در سال هشتصد هجری بر تکیه‌گاه دولت تکیه زده و در عهدش قواعد مروت و کرم
قوت و مبانی عدل و انصاف رسوخ تمام داشت بیت عدل او صفحهٔ ایام ز تشنیع کرده پاک از صحت ... دروغ
و او تسخیر بیجانگر را پیش نهاد همت ساخته کوچ بکوچ بر آن رفته در کنار دریای ... فرود آمد چون آب دریا عبور ممکن نبود بدانجا
توقف واقع شد و رای بیجانگر با لشکری عظیم آمده در آن طرف فرود آمد و سلطان ازین موازات و محاذات
بسیار ملول گردید با برادر و دولتخواهان طریقهٔ مشورت مسلوک میداشت تا روزی قاضی سراج که یکی از مخصوصان بود
و بمزید شجاعت اتصاف داشت بعرض رسانید که عقدهٔ این معامله بگره گشای فکر و فریب واشود و بعد از تمهید مقدمه
با چندی از اقارب که بر ایشان اعتماد و وثوق داشت از آب گذشته خود را بلشکر رای بیجانگر رسانید چون در فن
موسیقی مهارت تمام داشت در منزل مطربان فرود آمده بعد از چند روز که رای بیجانگر جشنی ترتیب داده اهل طرب را
طلبید قاضی با اتباع خود همراه مطربان در آن مجلس درآمده لعب چند نمود که رای بیجانگر در عمر خود ندیده بود بمرتبه
منظور نظر گردید و حکم شد که در خلوه ملاهی آمده باشد و قاضی انتهاز فرصت جسته پسری که رای را بود بخنجر زهرآلود
سینه‌اش را دریده متابعانش تیزپا سرداران سر بریدند چون غوغای ... بسلطان رسید از آب عبور نموده
بقیة السیف را علف تیغ بیدریغ گردانید چندان غنایم بدست افتاد که محاسب روزگار از عدد و احصای آن عاجز آمد
و در اواخر عمر بر سر قلعه ... رفته دو سال آن قلعه را محاصره نمود و کاری از پیش نتوانست برد چون از تعطل آب و هوا
اکثر مردم و چهارپایان تباه می‌شدند هر آینه معاودت نموده بجانب گلبرگه در حرکت آمد و رای ... از عقب شتافت
با خبر گشته لشکر بسیار فرستاده تا مداخل و مخارج را مضبوط ساختند و کس بسیاری از سپاه سلطان مجروح و مقتول
ساختند و زخمی بسلطان تیز رسانیدند و امرا بعد از ... سلطان را از آن مهلکه رهانیدند سلطان

دکن

خواست که برادر خود احمد خان را مقید سازد و پسر خود را قایم مقام گرداند که احمد خان آگاه شده خود را [illegible] رسانید
و سپاه از هر طرف آمده بوی ملحق گردیدند و فیروز شاه غلام خود را با پنجهزار سوار و سی سلسله فیل بدفع او فرستاده
منهزم برگشت فیروز شاه با وجود بیماری در پالکی نشسته خود متوجه شد و در وقت تسویه صفوف طرفین راست شده
اکثر لشکر فیروز شاه منهزم گشتند و فیروز شاه از شدت این برگشته بشهر آمده کلید قلعه و خزاین را بدست [illegible]
نزد او فرستاد خردمند آن بود کاندر همه کار گهی با کام سازد گاه با خار همه لقمه شکر نتوان فرو برد گهی صاف
بپیش آید گهی درد و احمد خان بدولتخانه آمده فیروز شاه او را بتخت نشانید و بجواهر زواهر نصایح گوش او را گرانبار
ساخت و در باب فرزندان خود سفارش فرموده در همان هفته دست فارغ از اجل بنای زندگانی او را بغارت برد
ایام ایالتش بیست و پنج سال و پنج ماه و بیست روز بوده و چون سریر سلطنت و مسند ایالت بجلوس احمد شاه
بتاریخ هشتصد و بیست و پنج زیب و زینت یافت طبقات انام از عدل کامل و جود شامل او آسوده گشتند
در معدلت آنچنان بازشد که گنجشک بخانه باز شد و چون در زمان سلطان فیروز شاه از رای بیجانگر [illegible]
چنانچه نوشته آمد واقع شده بود هر آینه سلطان بعزم انتقام او متوجه گردیده و رای که از غرور [illegible] سر بفلک دوار
عنان تمالک از دست داده یکی از معتمدان خود را با تحف و هدایا فرستاده اظهار اطاعت و انقیاد نمود و سلطان
قلم عفو بر جرایم او کشیده مبلغها بروی مقرر ساخت که هر سال میداده باشد و بعد از مراجعت در سال هشتصد و [illegible]
مرضی بر ذات سلطان طاری گردیده که بعزم درست و نیت صادق از جمیع معاصی و ذنوب توبه کرده و فرزند بزرگ خود
سلطان علاء الدین را در حضور امرا و وزرا بامر سلطنت ولیعهد کرده و در شب [illegible] رجب جان بجان آفرین سپرده مدت سلطنت
دوازده سال و نه ماه و بیست و چهار روز بوده سلطان علاء الدین بن احمد شاه چون قایم مقام پدر شد خود را احمد شاه
مخاطب ساخته یکجهت بتمهید قواعد معدلت و تشیید مبانی نصفت معروف گردانید در سال هشتصد و [illegible] نصیر خان
ضابطه برهانپور بیان ولایت دکن آمده پاره از پرگنات را تاخت و تاراج نموده و احمد شاه خلف حسن را که ملک التجار
خطاب داشت بدفع وی نامزد ساخت بعد از تلاقی فریقین نصیر خان گریخته ملک التجار تا برهانپور پاره از ولایت او را
در عوض تاخته مراجعت نمود پس از ین خدمت او را بتسخیر حصار سنگ که از عظمات قلاع سواحل دریا است فرستاد
و ملک التجار ابتدا حصاری را کشوده که راجه آن حصار [illegible] نام داشت و هر کرا خواست که بقتل رساند گفت [illegible]

بشما عاید

22 [illegible]

بشما عاید بخواهد شد امامصوب این راه و بسیاری جنگل بر هیچکس واضح و ظاهر است که اگر بنده را زنده دارید لشکر را
براهی برم که خاری بدامن سواری نشیند و ملک التجار اعتماد بقول او کرده طلیعه سپاه و دلیل را ساخته و بهمین گمراه
سیری کرده و در از ملاحظه آن آشفته شدی تا بموضعی رسیدند که سه طرف آن کوه و جنگل بود و یک طرف جوی آب عمیق
که بجنگل پیوسته و در آن جنگل شبی قریب بچهل هزار پیاده فرو ریختند و ملک التجار را با جمعی از اهل اسلام
بقتل رسانیدند و زرای دکن که عداوت غربا را همیشه در خاطر مخمر میساختند این واقعه را بصورت قبیحی بعرض سلطان
رسانیدند و فرمان بقتل انجماعت حاصل کردند هر آینه [illegible] که بنظام الملک ملقب بود [illegible] که بشیر الملک
خطاب داشت بدین امر مامور گشته قریب سه هزار کس را بقتل آوردند که از آنجمله هزار و دویست سید صحیح النسب بوده
و در اندک روزی نظام الملک و شیر الملک بعلت برص مبتلا شده بدار البوار نزول گزیدند چون خبر قتل سادات
بسلطان علاء الدین رسید بغایت متالم و ملول گردید پس از چند روز بیمار گشته همایون خان که ارشد و اسن اولاد بوده
بسلطنت وصیت فرموده در هشتصد و شصت و دو روی بعالم آخرت آورد و مدت حکومتش بیست و سه سال و نه ماه و
و ده روز بوده همایون پادشاه اگرچه بکمال تهور و مردانگی موصوف و بفصاحت و طلاقت لسان معروف بود لیک
در آزار مردمان چابک و در تادیب مجرمان سفاک بیباک چنانچه مظلومی این رباعی در حق وی گفته رباعی ای ظالم
از آه دل شکسته بترس از فعل بد نفس شرانگیز بترس از مژگان بچو تیغ مظلوم ببین زان خنجر آبدار خونریز بترس
و بتدریج کارش بجای انجامید که دست تعدی بعیال و فرزندان مردم دراز میکرد و شنیعه بود که عروس را از میان راه
گرفته بحرم سرای وی میبردند و پس از ازاله بکارت بخانه شوهر میفرستاد و امرا نیز علی الدوام متوهم بودند که هر گاه بسلام
میرفتند فرزندان را وصیت نموده قدم در راه مینهادند و چون کاسه صبر مردم لبریز گشت بقتل او رسانیدند هر آینه
خدمتکاران وی اتفاق کرده در وقتی که بعشرت مشغول بود کنیزکی حبشی بیک چوب کارش را بآخر رسانید و نظیری
این قطعه در تاریخ او گفته قطعه همایون شاه مرد و وارهید خلق تعالی الله زهی مرگ همایون جهان پر ذوق شد
تاریخ مرگش هم از ذوق جهان آرید بیرون مدت ایالتش سه سال و پنجاه و شش روز بود و پس از فوت او در هشتصد و
شصت و پنج پسرش نظام شاه که هشت ساله بود بسلطنت برداشته و در این وقت کفار تلنگ و اوریسه [illegible]
بقصد نهب و غارت ولایات او در حرکت آمدند و امرای دکن در خدمت نظام شاه بجنگ بیرون آمده و مسلمانان ظفر یافتند

دکن

و چون سلطان محمود خلجی خبر یافت که حکومت دکن بطفلی قرار گرفته با جنود موفور متوجه آن صوب گردید و امرای دکن نیز
از همه جا سپاه در هم کشیده وی را استقبال نمودند بعد از تلاقی فریقین لشکر او شکست یافته مردم دکن بتاراج
مشغول شدند و سلطان محمود که با فوج خود در گوشه بازایستاده بود بر گریختگان حمله برده مظفر گردید و سکندرخان
نامی نظام شاه را از آن معرکه بیرون آورده بشهر رسانید و سلطان محمود از عقب آمده وی را محاصره فرمود و کس بسلطان
از حاکم گجرات مدد طلبید و سلطان محمود گجراتی بنفس خود بجانب دکن روان گردید و سلطان محمود خلجی از آمدن او خبر
یافته راه رجعت بجانب ولایت خود برافراخت و کرت دیگر بدکن آمده بدانکه کار از پیش نبرد معاودت نمود
پس ازین قضایا در هشتصد و شصت و هفت نظام شاه فوت شده برادرش محمد شاه بجای وی پادشاه گردید و سلطان احمد
لشکری طلب کرده وزارتش تعلق بخواجه محمود گیلانی که بخواجه جهان مشهور بود گرفت و بسعی وی در ملک سلطان
رونقی پدید آمده و ملک احمد ولد ملک شاه پدر با خان ابن علاء الدین که غلامان سلطان بودند بسعی خواجه جهان ترقی
یافته ملک احمد بخطاب نظام الملکی و اقطاع جونیر ممتاز گردیده و دریا خان بعماد الملک مخاطب گشته اقطاع کاویل برار
تعلق گرفت و در خلال احوال راجه اودیسه پای از حد خود فراتر نهاده متعرض ولایت دکن گردید و سلطان دفع او را
پیشنهاد همت ساخته بجانب او روان گشت و در کنار راج مندری تلاقی فریقین دست داده و هر دو لشکر [illegible]
آب فرود آمدند و چون در آن وقت هنگام گذشتن آب نبود و عبور از آن متعسر بود بعد از چند روز راجه اودیسه جمعی
از مردمان خود را بضبط قلعه کنداپلی تعیین کرده بدیگر ولایت رفت و سلطان بی توقف از آب گذشته قلعه را محاصره نمود
چون دانست که کنداپلی مستعد ادای تشریفات برج مقصود نمی‌شود هر آینه به پیشکشی قناعت کرده بجانب تلنگانه
در حرکت آمده تا اقصای آن ولایت رفته شهرستان آبادان بسیاری از آن ولایت را ویران ساخته بجهت
غزا و جهاد بتخانه‌های ایشان را خراب گردانید و غنیمت بسیار و مال بیشمار بدست آورد و درین سفر مرتبه خواجه جهان
از جمیع مقربان درگذشته محسود همگنان گشت و اقران او بطریق اختیاری خود و اعتبار او همیشه در صدد استیصال
وی می‌بودند تا آخر شخصی را تزویر مهردار او فرستاده بجال بسیار او را فریفته ساخته و کاغذی را بمهر او رسانیدند
بعد از آن کتابتی از زبان خواجه بحاکم اودیسه در قلم آوردند بمضمون که هرگاه لشکر شما بدین ولایت آید من نیز از طرف خود
بایشان ملحق خواهم گردید و باید که توجهی ولایت دکن در حیطه تصرف خواهد آمد لیکن بشرطی که بعد از تسخیر ولایت

بالسویه قسمت

۲۳

بالسویه قسمت شود و چون این کتابت را بنظر سلطان درآوردند سلطان سراسیمه و مضطرب گشت و کس طلب خواجه فرستاد
نزدیکان و اعوان خواجه که بر سبب طلب اطلاع داشتند خواجه را از رفتن مانع شدند چه ده هزار سوار در آن وقت بدرگاه
خواجه حاضر بودند خواجه در جواب گفت که سالهای دراز بدولت این سلسله فراغت کرده‌ام و هیچگونه تقصیری از من
در وجود نیامده و بغیر دشمنی که کرده باشند خود را بیوفائی منسوب گردانیدن در حق ولی نعمت ضایع ساختن از خود
دور می‌نماید و یقین است که دروغ را فروغی نخواهد بود و من سبب این را از حرامنمکی پیدا نموده جان سلامت بساحل بدرگاه پادشاه
رفت چون سلطان از مهر و خط پرسید گفت مهر از من است و خط از من نیست و سلطان بی آنکه چیزی دیگر پرسد
حکم بقتلش فرمود خواجه گفت قتل من هرچند موجب خرابی ملک خواهد شد اما کار من که بغایت پیری رسیده بود دلم
سهل است سلطان از کمال کوته اندیشی سخن او گوش نکرده فرمود که آن پیر فاضل عاقل را بدرجه شهادت رسانیدند
و بعد از قتل خواجه در اندک مدتی امرا رایت مخالفت برافراشته هر کس در هر جا که بود دم از انانیت و خیره سری زد و سلطان
نیز زیاده بر یکسال مهلت نیافته فوت گشت بیت که در زمانه اعتبار طرح ستم ؛ خیال است که خود عبرت زمانه شد
زمان سلطنتش نوزده سال و چهار ماه و نیم بود و چون سلطان احمد بجهان سرمد انتقال نمود پسرش سلطان محمد بجای وی
سلطنت صعود فرمود و از غایت جوانی و هوای نفسانی استیفای لذات را بمصالح جهانبانی مقدم داشت
و والده‌اش باتفاق نظام الملک و عماد الملک سرانجام امور ملک و مال می‌پرداخت و دلاور خان که یکی از غلامان
سلطان بود بعرض رسانید که هرگاه نظام الملک و عماد الملک باستصواب رای خود مهمات را سرانجام میداده باشند
عنقریب مستقل گشته زمام امور مملکت را از کف اختیار تو چون موی از خمیر بیرون خواهند آورد و بعد از آن افسوس فایده نخواهد
داشت و این سخن در ضمیر سلطان بقدری جاگیر گشته قصد قتل ایشان کرده و در روزی که آن دو امیر آمده در خلوت سخن
معروض سلطان میرسانیدند دلاور خان با یک کس دیگر بفرموده سلطان از عقب ایشان درآمده بر یک زخم رسانیدند
و ایشان نیز شمشیر کشیده و دلاور خان را از خود دفع ساخته و در فور خود را باسپان رسانیدند و بمنزل خود آمدند
و ملک بهاء که حاکم شهر بود از حقیقت آگاه ساخته گفتند سلطان قصد ما نیز دارد و محافظت خود نمای و بخیل و حشم بجانب
اقطاع خود در حرکت آمدند چون سلطان بحرکات ناستوده اقدام نمود هر یک از امرا که در قطری از اقطار دکن
بودند دم استقلال و استبداد زده قدم از دایره اطاعت بیرون نهادند و ولایت دکن را باره دیگر قسمت نمودند

خاطر از فکر اوامر و نواهی او پرداخته چنانچه اسمعیل عادلخان ولد ملک یوسف ترک ولایت بیجاپور و کلبرگه و سرح و کلیان
و کلهره و دیگر محال که تصرف داشت رایت انا و لا غیری برافراشت و سلطان قلی قطب الملک که از ترکان همدان بود
و بمعارج امارت و سرداری صعود نموده بود تمام ولایت تلنگانه را بحوزه تصرف خویش آورده از مرتبه فرمان برداری بمرتبه
فرمان فرمائی رسید و دریا خان عماد الملک که حاکم برار بود آن ولایت را بحیطه ضبط کشید و ملک احمد نظام الملک بحری
که بر ولایت جیوند و دولت آباد و احمدنگر و پرنده و پتن حکومت داشت شعار سلطنت اظهار کرده نوکری را گردن ننهاد و
خواجه جهان که از ترکان خواجه جهان بود در پرینده رایت استقلال برافراشت و ملک قاسم ترک که مسند
حکومت شهر بوجودش آرایش داشت تمام خزاین و دفاین و فیل و سایر اسباب سلطنت را بتصرف خویش
درآورد و سلطان را بنشستن گوشه از تو التکلیف فرمود و بقدر حاجت لباس و طعام جهت او مقرر ساخت و مدت بیست و
هفت اسم سلطنت برو موسوم بود در نهصد و بیست و چهار نقد عمر را بمقراض اجل درباخت و بعد از وی سلطنت بهمنی
سپری شده ملک دکن بدیگران مستقل گردید و ملک برید جهت محافظت خود پسر سلطان احمد سلطان محمود را دو سال
بکماه دست افراز سلطنت ساخت و چون او نماند علاء الدین ولد او را باسم سلطنت نامزد ساخت و پس از چندگاه کار خویش
پرداخته برادرش ولی الله را خلعت حکومت پوشانیده چون بزودی بر بیروساده کامرانی تکیه زد وی را مسموم ساخته برادرش
کلیم الله را دست نشین خویش گردانید و بعد از فوت او بالکلیه نام سلطنت از آن دودمان محو گردید و پس از آن امرا مذکوره
با یکدیگر در مقام مصادقت و موافقت بودند تا آخر باغوای مفسدان میان اسمعیل عادلخان و ملک احمد نظام الملک
منازعت روی نمود روز بروز عداوت سمت تزاید و تضاعف می یافت تا باولاد و اعقاب سرایت کرد چنانچه در متون
کتب تواریخ دکن مشحون است بالجمله بعد از آنکه ملک احمد نظام الملک مدت نوزده سال بقولی دوازده سال علی اختلاف
الاقوال بر سریر جاه و جلال حکومت نموده داعی حق را اجابت نموده از جهان فانی بملک جاوید انتقال نمود و پس از فوت
وی سران سپاه برهان نظام الملک را که هفت ساله بود بحکومت برداشته کمر متابعتش بر میان بستند و عزیز الملک که یکی
از ملازمان درگاه بود و استیلا یافته رتق و فتق امور جمهور را بقبضه اقتدار خویش آورده چنانچه امرا از حرکات ناهموار او دلتنگ
شده ببرار رفتند و عماد الملک را ترغیب و تحریض نموده تا حضرت بر سر عزیز الملک آورد و چند مرتبه در میان ایشان قتال
و جدال روی داده اکثر اوقات ظفر عماد الملک را بوده کرت اخیر عزیز الملک غالب آمده عماد الملک ببرار گریخت و در انجا نیز

توقف

تسلیم میر

توقف ناکرده پناه بحاکم گجرات برده و چون استقلال عزیز الملک از حد درگذشت در پای قلعه اونتور امرا و سران سپاه
بموجب اشاره برهان الملک جهان را پیش آمیل گرفت سپری ساختند و با آنکه در آن وقت برهان نظام الملک شاه از
دوازده سال بود تا دیگر بیجا کسی را بامور وکالت و تنظیم و قیام سلطنت مدخل ندادند تا وقتی که شاه طاهر بعلاء الدین سید
متکفل امور وکالت گردیده مرتبه ایش بجایی انجامید که برهان نظام الملک بگفته او در سلک انتساب اهل بیت
که روش آبا و اجداد ایش بود بازگشته مذهب امامیه اختیار نمود و در خلال احوال سلطان بهادر گجراتی بسعی
عماد الملک برادری با جنود موفور بدکن درآمده قلعه دولت آباد را محاصره نمود و برهان نظام الملک باتفاق عماد خصمه
مدافعه بکر محکم و استوار کرده از مقام خود پیش آمدند و سلطان بهادر بعد از این خبر دست از محاصره باز داشته رایت
عزیمت بجانب ولایت برافراشت و در این اثنا ملک برید خود را بعقد در سپاه سلطان بهادر زده دو سه بری
سره نمود و سلطان بهادر از لشکر دکن اعتباری گرفته آخر مهم بمصالحه قرار گرفت و بعد از آن بموجب طلب شاه طاهر
در حوالی برهانپور میان سلطان بهادر و برهان نظام الملک ملاقات اتفاق شد و سلطان بهادر نظام الملک را
بچتر و آفتابگیر و خطاب نظام شاهی ممتاز گردانید و ابراهیم عادلخان چون از این قضیه اطلاع یافت و مستعد اسباب سلطنت
خود را زیاده از همگنان و اقران دید بچتر و آفتابگیر جهت خود انتظام داده صیت عادلشاهی را در بسیط مملکت انداخت
و در حین مرض برهان نظام شاه میان پسران وی میران عبد القادر و میران شاه حسین مخالفت روی داده اکثری
از کسبان با سلطنت میران شاه حسین اتفاق داشته و در روز فوت برهان نظام شاه برادران هر یک باتباع
خویش مسلح گردیدند عبد القادر پیشتر از قلعه احمدنگر بیرون رفته در کالاچبوتره بایستاده و شاه حسین متعاقب وی از آن
در کنار خندق متوقف گشت فی الحقیقه قلعه بتصرف وی درآمده و از سپاه هر کس متوجه قلعه می شدند بالضروره میران شاه
حسین می پیوستند تا موافقان شاه حسین با ضعاف از متابعان میران عبد القادر بیشتر شدند و والده میران شاه حسین
که عاقله روزگار بود در آن قضیه مساعی جمیله بتقدیم رسانید اکثر امرا را فریفته گردانید گویند راهها آب که بطرف
بند چکال گونید پسر ساخته از قلعه بیرون مبشر ساختند و عبد القادر کوکب دولت خود را در هبوط دیده با معدودی چند
عماد الملک ببرار رفت و از آنجا پناه بعادلشاه برد تا آخر ایام حیات در بیجاپور بسر برد مدت سلطنت برهان نظام شاه
بقول اصح پنجاه و پنج سال بود و چون مسند نظام شاهی بوجود شاه حسین نظام شاه زینت پذیرفت شاه ابتدا قلعه احمدنگر

دکن

که در ایام سلطنت برهان نظام شاه از دست رفته بود بقوت بازوی شجاعت تسخیر نمود و در خلال احوال شاه حیدر
ابن برهان نظام شاه بهوای سلطنت از اردوی شاه حسین گریخته بجنیر و خواجه جهان که داماد وی بود پناه برد و شاه
حسین سپاه گران بر سر خواجه جهان کشید بعد از محاربه حصار پرینده که از معظمات حصون و قلاع ممالک دکن است
از تصرف خواجه جهان بیرون آورد و از آن تاریخ انحصار با لواحق و توابع که ولایت بسیط عریض است بحوزه دیوان
نظام شاهی قرار گرفت در بین اثنا ابراهیم عادل شاه رخت هستی بباد فنا داده و امر حکومت به علی عادل شاه که پادشاهی بود
با کمال درویشی و نیت صادق گردید و همچنین قطب الملک نیز خیمه کار از احاد الناس در گذشت و ابراهیم قطب شاه
که نیز در رامراج والی بیجانگر بسر برده طلب داشته بر سریر قطب شاهی نشستند و بعد از این قضایا سلاطین دکن از تسلط
و فیروزمندی شاه حسین اندیشناک شده در مخالفت وی با رامراج ابواب موافقت را مفتوح ساخته بنیاد مصادقت را
بعهود و مواثیق مؤکد گردانیدند با جنود موفور بولایت شاه حسین نظام شاه در آمدند و نظام شاه مصلحت در مقابله و مقاتله آن
سپاه ندیده بطرفه بیرون رفت و آن سپاه مدتی در احمدنگر توقف نموده از نهب و غارت و ویرانی دقیقه فرو گذاشت
ننمودند آخر الامر شاه حسین بواسطه انتقام رامراج با عادل شاه و قطب شاه از راه ملایمت و مدارا در آمده صبیه خود چاند بیبی را
با علی عادل شاه در سلک ازدواج کشیده و دیگری از بنات خویش را با ابراهیم قطب شاه داد و آن سه پادشاه دین دار از نفاق
یکدیگر با لشکر چند متوجه ولایت بیجانگر شدند و رامراج از غروری که بکثرت جنود و وفور لشکر و استعداد حرب و پیکار داشت سپاه
اسلام را بنظر در نیاورده محاربه ایشان را آسان گرفت چون بین الجانبین هم مقابله اتفاق افتاد عادل شاه و قطب شاه
بنا بر غلبه نظام شاه از آن معرکه پشیمان گشته در جنگ تهاون ورزیدند و لشکر نظام شاه بضرب پیکان خار انگیز
آتش خار و خرمن حیات آن جمع خاکسار زده در اثنای گیرودار فیل مستی بر رامراج رسیده بضرب دندان مستندان آن را
با دپای ادبار بر خاک هلاک انداخت و دلیری از دلیران او را گرفته بنظر شاه حسین رسانیدند و از کیفیت پشیمان شدن عادل شاه
و قطب شاه آگاه گشته در فور بقتل رامراج اشاره فرمود و بعد از چنان فتح و نصرت که هیچیک از آبا و اجدادش را دست نداده
بود با نیل مقصود عنان عزیمت بصوب احمدنگر معطوف ساخته بعیش و عشرت روزگار بسر کرد راند تا آخر بنا بر افراط
شرب مدام زمانه فرد حیاتش را در نوشت و جهت سکنه در گذشت ایام سلطنتش دوازده سال و کسری بوده و بعد از فوت
شاه حسین امرا و سران سپاه بر سلطنت پسر بزرگترش مرتضی نظام شاه اتفاق نمودند و بر اورنگ سلطنتش متمکن

والده اش بکیش

25

والده اش که زنی بود عقل و کیاست محلی بود مهمات را بیش خود گرفته نسبت آن می پرداخت و مرتضی نظام شاه در سن
هیجده سالگی رضای مادر را با امور سلطنت جهان داده تا هفت سال دخل در امور ملکی نفرمود و آنحضرت بشمول را
چند مرتبه محاربات با ملوک دکن دست داده در اکثر معارک مظفر گشت و آخر الامر نظام شاه بسعی مولانا حسن تبریزی
وی را مقید ساخته بقلعه شیونیر فرستاد و مرتبه خواجه میرک دبیر اعالی ساخته بخطاب چنگیز خانش ممتاز و سرافراز ساخت
ابر کرمش بخشیده و فرماندهی امر وزارتش در آمد چنگیز خان در آنحضرت خدمات نیک بتقدیم رسانید کارهای
عظیم از پیش برد تا آخر ایام چون عنان امور و سپاهی بر فور رسیدند و رعایا آبادان و شادمان داشته اند و خدمت مرتضی
نظام شاه لشکر بولایت برار کشیده و آن ولایت را از تفاول خان غلام عماد الملک که بر آن دیار استیلا یافته بود انتزاع
نمود و بحیطه ضبط آورد و آنگاه قلعه ایسر را محاصره فرموده از ضابطان آن دیار محمد شاه و دوازده الک مظفر گرفته معاودت فرمود
و در همه آن بود که لشکری فراهم کشیده بحرب عادل شاه مبادرت نماید که اجل لشکرش خواه آن آرزو را بخاک برد
بیت در این بستان که جای آدمی نیست • گیاهی بی بقا تر زادمی نیست • و مرتضی نظام شاه بعد از فوت چنگیز خان
لشکر بسر فرنگیان که بنده ر برده نزدیک بود که قلعه را مفتوح سازد که امرا بزر فریفته شده نظام شاه را از آن اراده باز
آوردند و در این وقت خلل در سودای بر مزاج وی استیلا یافته که تنفر از امور سلطنت گشته چون دیوانگان روزگار بسر کنند
محب انگرو قرب بهشت و انتش جهان نبش و قانون سابق بوده اصلا خلل در هیچ جا بر آن راه نیافت و در حسینی که
در سلطنتش یکموقف جزو وی استیلا کرده بود کرمش با یکدست برحاتم مزید و شجاعتش رستم را بنام بیت چون
شب کرم برآورد سر • گردون سخاش را بپا لا بنده • خال بنده قاضی بیک که چند سال بمنصب وکالت وی مامور بود
نقل میفرمود که مدت چهار سال هیچ سخن به عرض نموده شد که در جواب نگفته باشد بیت زنقش بیانش نگاه جود و عطا
با عتقاد بیش منعم بود قوت کرباد • و بعد از قاضی بیک اسدخان و صلابتخان بشراکت در امر وکالت دخل نمودند
در خلال احوال برهان الملک برادر مرتضی نظام شاه که در یکی از قلاع محبوس بود با اعانت جهار خان حبشی از زندان بر
آمده متوجه احمدنگر گردید و اسدخان وی را پذیره نموده بعد از ملاقات فریقین برهان الملک هزیمت یافته بجانب گجرات رفت
و در قصبه بشرف ملازمت بندگان حضرت اعلی رسید و اعلی منظور نظر مرحمت گردید و پس از چندگاه صلابت خان انجا
مقید ساخته من حیث الاستقلال لوای وکالت برافراخت و بتدبیر مرتضی امیرالامرای برا جهت رفع وی در آخر انتها

دکن

متوجه احمدنگر گردیده و در ظاهر شهر محاربه دست داده سپاه برار که مضاعف لشکر صلابت خان بود فرار بر قرار اختیار
کرده تا اکرچهان توقف باز نکشیدند و صلابتخان در امر وکالت رتبه استبداد به افراط رسانیده قریب سه سال بسرانجام مهمات
امور ملک و مال پرداخت در طبقات اکبری آمده که مرتضی نظام شاه در اواخر عمر بر فاحشه فتو نام عاشق گردیده و این فتو قبل
ازین در خانه سیدی حبشی نام میبوده و پسر او را که اسمعیل نام داشت برادر خوانده بود چون منظور نظر مرتضی نظام شاه
گردید اسمعیل را ملازم ساخته از درجه بدرجه اش ترقی میفرمود تا صلابتخان را بقلعه فرستاده منصب وکالت را بدو ارزانی
داشت گویند جهان فاحشه نوشته از درون بیرون فرستاد که صلابت خان در قلعه باشد و صلابتخان که در جمیع ابواب
و اختیار روزگار میگذرانید جهان لحظه سوار گردیده بقلعه رفت هرچند مردم گفتند که نظام شاه بحال خود نیست و از این
حکم خبری ندارد دولتخواهی و حلال نمکی نگاه داشت صاحب آن او قبول نکرده گفت که مرا بفضولی کاری نیست بجز
انقیاد چاره نه چون اسمعیل استقلال بهم رسانید جستملی برادری را خطاب میرزاخان داده نایب خود ساخت و میرزاخان
بتدریج استقلال یافته وکالت مرتضی نظام شاه را پیش خود گرفت و ابتدا شاه حسین ولد مرتضی نظام شاه را از حصار
نودوشس از قلعه دولتآباد برآورده بر مسند سلطنت نشاند مدت ایالت مرتضی نظام شاه بیست و چهار سال بود و شاه حسین
چون مستظلم امور جهانبانی گردید ابتدا باغوای بعضی از مفسده پدر خود را که منزوی زاویه خمول بود بقتل رسانید و شامت آن
بروزگار وی عاید شده زمان سلطنتش چندان امتدادی نیافت تفصیل این مجمل آنکه میرزاخان شاه حسین را نمونه داشته خود
بامر سلطنت میپرداخت و امرای قدیم دکن در رشک آمده اتفاق نمودند که میرزاخان را از میان بردارند آنکس خان را
که برادر رضاعی شاه حسین بود شه طرح صحبت افکند اگر فرصت یابد میرزاخان را بقید آورد و میرزاخان از اراده ایشان
واقف گشته بهانه ضیافت داخل شده و مرتضی خان شیردل که از هواخواهان میرزاخان بود بهانه از آن مجلس برخاسته
فریاد برآورد که مرا زهر داده‌اند و میرزاخان بادی تنبیه مفسده گر ده شاه حسین رخصت دخول قلعه طلب نمود و روز دیگر شاه
حسین بجهت عیادت مرتضی خان بیرون قلعه برده در خانه محبوس ساخت و کسان در خفیه فرستاده اسمعیل ابن برهان را که
عمزاده وی می شد از قلعه برآورده بسلطنت برداشت. مصرع: زمن در وادی کز جیل کام * که در دام بلا افتی سرانجام * و چون
دکنیان بدین معنی اطلاع یافتند بدروازه قلعه آمده فریاد برآوردند که ما از صاحب خود چند روز شده که خبر نداریم اهل قلعه
گفتند که ساعتی دیگر پادشاه شما را خواهیم نمود و بعد از آن چتر و آفتابگیر بر سر اسمعیل داده او را بیکی از بروج قلعه برآوردند

اهل دکن چون دانستند

ترقیم دوم

۲۵

اهل دکن چون دانستند که دیگری را بتخت نشانیده‌اند بمنازعت و محاربت پیش آمدند چون شدت محاربه استیلا یافت
جمعی که متصدی این امر خطیر گشته بودند از روی اندیشه خام و عقل ناتمام اطفای حرارت این هجوم را بکشتن شاه حسین
منظور داشته در فور سرش را از برج بدن جدا ساخته بزیر قلعه انداختند دکنیان که این حال مشاهده نمودند
بیشتر از پیشتر در تضییق محصوران کوشیده آتش بدروازه زدند و از هر طرف شروع در کندن برج و دیوار کرده
بدرون درآمدند و جمیع اهل قلعه را طعمه تیغ بیدریغ گردانیدند. نظم: چه نرد و چه شطرنج رنج خواهد بخت * حریف در
مقامرات این بساط کبود * نه رای مردم فرزانه سود خواهد داشت * نه فکر مرد مهندس مفید خواهد بود * جمشید خان و دیگر
خان و امین الملک و سید مرتضی که از سرداران بودند در آن روز بقتل رسانیدند و میرزاخان را روز دیگر بدست آورده
بند از بندش جدا ساختند مدت حکومت شاه حسین ده سال بوده و جمال خان که سردار سلاحداران بود اسمعیل را بپادشاهی
برداشته ابتدا بقتل غریبان اشاره فرمود و در آن واقعه عظمی و حادثه کبری طوفان محنت و بلا بتلاطم گشته بود
که آن طایفه را بغیر از دم تیغ و نوک سنان مفری نبود و در آن الانده و خانه‌ها جمیع بدبارش آمده بود که انجمع
خرابه‌ای مرگ پناهی نبود. بیت: ز بس نهاد زمیره با فغان سپهر * بشیون زمانه بفریاد مهر * و در آن روز جمع کثیری از سادات
عظام و فضلای ذوی الاحترام که هر یک در فنون فضایل و کمالات ثانی نداشتند بقتل رسیدند بلکه از نکمات شیوع
و ستم و بیداد و فور فتنه و فساد مدفون نگردیدند. بیت: بعض بحوا کسار با دیدآمد * از بسکه گشت بدنهاد
انبار * و بعد از این واقعه برهان الملک که وارث ملک بود ببرار درآمده رتبه جلادت برافراشت جهانگیر خان
حبشی با جیشی گران بغیر مود و جمال خان در مقابل آمده وی را منهزم ساخت و برهان الملک در اطراف دهواپ بسکت
حرکت دیگر باعانت و همراهی راجا علیخان والی آسیر و لایت برار درآمد و در بیرق بسیاری از امرا که بنیاد سلطنت دکن
جمال خان بجان آمده بودند غاشیه متابعتش بر دوش گرفتند و عادل شاه نیز بمدد برهان الملک بجنگ جمال خان
در حرکت آمد و از استماع این اخبار هراس بی قیاس بر ضمیر جمال خان مستولی گشته غریق بحر اضطرار گردیده آخر
به استخاره و استشاره حرب عادل شاه را ابتدا اهم دانسته بجناح استعجال بجانب وی توجه نمود و در حمله اول مظفر
و منصور گشته با اقبال چون تمثال مغرور برهان الملک باستقبال رو آورده در اثنای گیرودار خلقی بسیار جدا شده
برهان الملک پیوسته با جمال خان اصلا پا در کشته نهایت جلادت و شجاعت را بتقدیم رسانید تا زخم تفنگ

دکن

از پای در مشاوت بیت چنین است تا بود گردان سپهر ؛ که باز مرتوش است و باجور مهر ؛ و در همین روز که نهم ماه رجب
نهصد و نود و نه بود اسم سلطنت بر روی صادق آمده بر سریر فرمانفرمائی متمکن است ایام سلطنت اسمعیل شاه یکسال تمام
بوده پوشیده نماند که چون خامه فصاحت گستر احوال سلاطین دکن را بحیطه تحریر آورده و الحال مجملی از احوال شهرهای
آن کشور مذکور میسازد احمدنگر بحسب آب و هوا و کیفیت کوه و صحرا مستثنی از جمیع شهرهای دکن است و در وسط آن شهر
چند قنات جاری که تا حال بهمان بعد برنیامده و پیوسته جریان میباشد و از باغات آن خطه دلنشین یکی باغ فرح بخش است
که شبیه و نظیر ندارد بیت بگویم که عین بهشت است لیکن ؛ بهشتی است اندر سرای مکین ؛ و در میان آن باغ ارم آسا
حوضی ساخته‌اند مانند برکه نیلگون فلک بی پایان و بی قیاس ؛ یکی برکه ژرف در صحن بستان ؛ چو جان خردمند و طبع
سخنور ؛ و در درون برکه عمارتی [illegible] بنا شده که در هیچ جا مهندس آنچنان بنائی ننموده و در ضمیر هیچ مهندسی
قیاس آن نوع اساسی نکرده نظم بلطف و نزهت بجنس زیبا ارم ؛ بفر و قدر سپهر و بطول و عرض زمین ؛ [illegible]
صحنش چون صحن روضه با زینت ؛ کشیده سقفش چون سقف کعبه از تمکین ؛ و در یک ضلع شهر قلعه‌ایست که طمع
ملوک از استخلاص آن قطع بریده و دست آسیب حوادث از دامان او کوتاه گردیده بیت ز بس نغز کاری چو کاخ
سلیمان ؛ ز بس استواری چو سد سکندر ؛ و چون که سکه‌اش شاهی را غایت لطافت و خوبی تصنیع کرده‌اند [illegible]
احمدنگر وقعت دولت آباد در ازمنه سابقه بدیوگیر شهرت داشته و پیش از زمان اسلام همیشه دار الملک [illegible] بوده [illegible]
نساجنده آن فن را یک درزیده‌اند و کاغذ آنجا نام باباست چه بعد از مردم ختائی کسی بدان لطافت و صفا تصنیع آن
شیوه ننموده و قلعه‌اش نیز از امهات جهانست و چند مرتبه است و در هر حصاری مرتبه‌اش در رفعت از چرخ فلک
اطلس در گذشته و ستیغ نخوت بر گریبان ذات البروج نشانده و دورش از آنگاه که پرکار شد ؛ و از چرخ زبر کار شد
حصن بر دوش ز عالم برتر ؛ عالم پر روش بحصن اندر ؛ حصن در دورش که گوئی مگر ؛ چرخ بر زبر است و حصارش زیر ؛ چون
فلک ثابت صفات ؛ نه چو فلکهای دیگر بی ثبات جونیر شهریست مشتمل بر آبهای خوشگوار و اثمار حلاوت آثار
و در آنجا نیز قلعه ایست که پایان آن بمرکز زمین رسیده و سرباره آن بمحور آسمان پیوسته ؛ در هوای وی آسمان مانده ؛
چون دل بحر و بحر کان در وای ؛ بر ساحل بحر عمان واقع شده و از بنادر مشهور دکن است جیول شهری آباد
پر نعمت و ناز ؛ در دروازه بر غریبان باز ؛ مخفی نماند که این چند شهر در وقت استیلای وزرا تعلق باحمد نظام الملک

و بعد از وداد و لادش

۲۷

و بعد از و اولادش متصرف گشته‌اند تا زمانی که نوشته آمد تلنگانه ولایتی است مشتمل بر مضافات معمور و آبادان
و در زمان سلف همیشه یکی از راجهای معتبر هندوستان بر آن مملکت فرمان فرما و کامران بوده‌اند و الحال دار الملک گلکنده است
که بحسب افزونی باغات و خوبی عمارات و پاکیزگی و هواها و دیگر صفات مستثنی از دیگر ولایات هند است [illegible]
از عرف سمین مهر طبع و نمکین باشند بیت در شوخی نزدیک ایشان در نگاوی حبشیان ؛ [illegible]
و از زمان سپری شدن دولت سلاطین بهمنی تا حال چهار نفر در تلنگانه بر مسند اقتدار برافراشته‌اند نخستین
ایشان سلطان قلی قطب الملک بوده و چون دولت سلطان محمود در وی بانحطاط نهاد و سلطان قلی که در ولایت
تلنگانه وی را بر الملک گفته‌اند یعنی ملک بزرگ و او سپاه خوش مزاج بوده و کوشش [illegible] ملازمان خود را میدیده [illegible]
در جنگ یوسف عادل شاه پیش وی لب بالای او بزخم شمشیر دریده و نتیجه آن بوی عاید گردید بیت سپهر آئینه عدالت شد
هر آنچه او را [illegible] ؛ و از این سبب همیشه نقابی بر روی افکنده تا آخر بجهت همین معنی بدست یکی از عهده‌داران خود کشته
گردید و زبیره را اعتقاد اینکه آن مطلب باستصواب ولد کلانش جمشید بوقوع پیوسته بهر تقدیر امرا و اعیان
اتفاق کرده بعد از وی جمشید را که اسن اولاد بود بر سریر ایالت نشانیدند و ابراهیم که برادر خورد [illegible]
کرده بجانب بیجانگر در حرکت آمده و رامراج والی آنجا مقدمش را گرامی داشته [illegible] خاطر وی در آمد و بعد
که جمشید سر در نقاب تراب کشید میان امرای سپاه و اعیان درگاه مخالفت پیدا آمد جمعی خواستند که حیدرخان را
که خال جمشید بود بحکومت بردارند و بعضی لوای هوای ابراهیم قطب الملک [illegible] برافراشته شدند [illegible]
استعجال طی مسافت نموده متوجه گلکنده گردید و حیدرخان از وصول وی اطلاع یافته بعزم جنگ از شهر بیرون آمد
و ابراهیم قطب الملک مظفر گشته حیدرخان گرفتار گردید و روز دیگر باصلاح و صوابدید سپاه بر مسند قطب شاهی نشسته
و در سلطنت مستقل گشت سی و چهار سال فرمانفرمائی نموده و ملوک دکن را همیشه بسلسله سلاطین صفویه اعتقاد [illegible]
بوده و تا حال خطبه بنام سلاطین آن سلسله خوانده‌اند خصوص حکام تلنگانه که درین باب زیاده از دیگران مبالغه [illegible]
و خطاب شاهی از آن سلسله علیه دارند و ابراهیم قطب شاه فرمانفرمائی بود بعدل و سیاست مشهور و از ارتکاب ملاهی
و مناهی بغایت محترز و در درگاهش حضراتی که بهره فضل [illegible] بوده [illegible]
با آنکه از هنر حالی داشت مجلس خوشش [illegible] و همه روزه با او نرد مصاحبت میباخت نظم [illegible]

تلنگانه

کاندر همه عالم چه به پیدا و نهان • او را دو جوانش که درین عالم فانی • گفتار عزیزان به و کردار ملیحان • و یکی از کرایم عادات

و محاسن صفات وی این بود که همیشه خواستی که در مجلس خوان گسترده باشد و اطعمه گوناگون کشیده و درین باب آنقدر

تکلف و مبالغه کرده بود وقوع می آمده و از مجلس عشرت آن بحصول نه پیوسته چه هر بامداد که خوان لا الوان تقدیر این جهان

کرم خورشید بر سر خوان آسمان نهادی خوان لا الوان پادشاهی گسترده بنهادی و اطعمه الوان کشیدندی

که اهل آن شهر و سکان بلکه جمله جهان را کافی و در خور بودی بهر طرف با آنکه بهر گوشه اوانی از آب لطیفتر و ظروف از زر

ظریفتر • اندر اطراف و شد پیدا • گور پیدا و ماهی دریا • یا رو بر زانگ با تیهو • جفت و هر از نزه با حلوا

و در وقت کشیدن مانده و حجاب و دربان مانع کسی نشدندی بماندی نعم او فرش و تمین رطب و یابس فرود تبری

نمی بود و اطعمه او انه علی اختلاف طبقاتهم از خوان نعمتش بهره مند و محظوظ میگشتند و تا امروز نسق آن آب

در جوشست و قانون آن می رو در مسبوق و این آیین در روش روزگار سکه بلند تا در سلخ شوال ثمن عشر و ثمانمایه

کوکب وفاتش از افق انقضای حیات طالع گشت امروز ولد ارشدش محمد قطب شاه بر وسادۀ سلطنت [illegible]

فرمانفرمایست و بنابر آنکه قواعد مروت و رسوم عدالت را دست افزار حصول نیکنامی ساخته مرآت ملکش [illegible]

افاضل محمود و جمیع طایفه لکن گردیده • بیت • زبس عدل ست آسایش مغاک کرده • خبر چو وحش از آن سنین [illegible]

صفات گاهی بنابر امتحان طبع در لجه بیکران نظم غواصی نموده [illegible] این دو بیت از آنجمله است • نظم

من غم عالم ندارم عاشقی کار منست • پادشاه کشور عشقم خدا یار منست • چون محمد قطب شاه از عشق میگوید سخن • عاشقانرا

آرزوی طرز گفتار منست • احمد آباد • از دار الملک گجرات است بحسب لطافت هوا و آبادانی شهریست بر تمام ولایت

رجحان دارد و بنزاهت ساحت و لطافت ابنیه و عمارت مستغنی از ذکر بیانست اگر گفته شود که در کل ربع مسکون عالم بدین عظمت

و آراستگی شهری موجود نیست از اغراق و مبالغه نخواهد بود و بازارش بر خلاف دیگر شهرهای هند غایت وسعت [illegible]

دارد و دکاکینش دو مرتبه و سه مرتبه در کمال تکلف زینت ساخته شده و دکاکینش از اثاث و ذکور همه ملمع [illegible]

جان می ستانند و در تکلم جان می بخشند هر کدام مایه صد گونه خوبی و هر یک دانه صد چندین نوع محبوبی • نظم • [illegible]

ره بوده زگرت دل • هر یک به گونه گر شده زگرت جان • آن طرفه پری [illegible] ظاهر • آن سر گل [illegible]

منفعل شده و از بحر که پا مانده • تاجر شده از وصل کلی صاحب مان • بنده چو گل بر بکاند بجوی • عاشق [illegible]

مهرفشان

مهرفشان از افق باره چو تابد • پروین شکیبا شود ا بهشته بر پشبان • و احمد آباد از شهرهای جدید است و سلطان احمد شاه

ابن سلطان محمد ابن مظفرشاه جنت مکان بنای آن گذاشته در طبقات اکبری آمده که چون سلطان احمد آب و هوای قصبه

اساول را موافق مزاج خود یافته باستصواب جناب حقایق پناه شیخ احمد کهتو قدس الله سره که از کبار مشایخ

آن روزگار بوده اراده شهر ساختن نمود و در ذی قعده سنه ثلاث و عشر و ثمانمایه در کنار سابرمتی خشت بنیاد شهر

اعظم احمد آباد را بر زمین و قلعه و مسجد و بازارهای متعدد طرح انداخت و در بیرون شهر مسجد سلطنت پوره

مشتمل بر بازار و مسجد و دیوار بنا آبادان ساخت و چون نوبت سلطنت به سلطان محمود ثانی رسید در دوازده

کروهی احمد آباد شهری بنا نهاد و محمود آباد نام کرد الحال آن آباد است و از احمد آباد تا آنجا بازاری دو رو بساخت

و مردم بار فرمود تا بر اطراف آن عمارات ساخته که در حقیقت هر دو یک شهر شده بود و از مردم گجرات آنچه قابل الوجود

باشد این دو سه نفر است که نوشته می شود وجیه الدین [illegible] در حیطه ضبط آورده و چون شیخ محمد

غوث بقصد [illegible] آن مرز و بوم را مزین ساخت وجیه الدین دست ارادت بوی داده مرید گشت و بعد از آن

حالی همت بدو خار شوائب الخروی بگماشته باقتباس ذخایر خیرات و استعلای مدارج درجات اشتغال

مینمود تا رخت ازین مطموره فنا به صحت آباد بقا کشید • عقل جهان زد آلودگی زنند • [illegible] زنند که صفا

[illegible] عمرهاست تا در مدرسه الهیت [illegible] بیگانه وش گردیده با هر کس آشنا است در صحبت

بخشی و از فضیلت بهره تمام دارد و بنابر موزونی طبع شعری میگوید این چند بیت از آنجمله است • نظم • در صفحه که چهره [illegible]

گشوده اند • از گوشه شکل عزم صبوری نموده اند • واکرده اند بوالهوسان [illegible] • بحرف عاشق [illegible]

زاری که از نمودش در جهان محبت فروزیده • چو برگشت محبت بگذر محبت فروزیده • ز بستانی که باشد [illegible]

زنخل او بدامان محبت فروزیده • ملک محمود • بفضایل و کمالات آراسته بوده از ذوق و حال چاشنی تمام داشت

این مطلع از زادۀ اوست • دارم دلی گردان که من قبله نما خوانمش • او سوی ابروش کشد هر چند میگردانمش

سوداله مرد آراسته و بی تکلف بوده این رباعی مر او راست • رباعی • شگفته زلف او دست هر جا باد است • [illegible]

هر جا خواهیست • زندان آه است هر جا غم [illegible] • اخراجی چشم است هر جا آهیست • دیگر از مضافات

این اقلیم کنبایت صورت است که در خوبی و معموری قسیم ندارد و صورت قلعه دارد و کاندیشه صورت نگار [illegible]

نقل این نوع عمارات نموده ❊ قلعهٔ استوار چون خیبر ❊ بنا نموده چو سد اسکندر ❊ و در طبقات اکبری آمده که صفر آقا
نامی غلام سلطان محمد گجراتی که خداوندخان خطاب داشت در سال نهصد و چهل و هفت این قلعه را بر ساحل عمان جهت
دفع فرنگیان ساخته و پیش از آنکه قلعه تعمیر یابد فرنگیان انواع ضرر به مسلمانان آنمکان میرسانیدند و در آن
ایام که خداوندخان بعمارت آن پرداخت فرنگیان چند نوبت کشتیها سامان داده بقصد جنگ آمدند و هیچ وقت
کاری نتوانستند ساخت و چون باتمام رسید چو کندی بزرگ برده بودند که بزعم فرنگیان مخصوص به پرتگال است شروع
نمودند و فرنگیان چون بجنگ و جدال او نتوانستند شد مبلغهای کلی قبول نمودند که آن چو کندی بیاندازند صورت
نیافت عرض آن قلعه پانزده ذرعست و ارتفاعش دو ذرع بنا بر رعایت استحکام هر دو سنگ را به قلابهای آهنین سخت
و سرب آگنده در فرجه دو درز بارنجه و کنگرها و سنگ اندازها بنوعی ساخته که دیده کم دیده و از دیدن آن خیره میماند سومنات
شهریست بر ساحل دریای عمان و در بتخانه آن شهر بتان زرین بسیار بوده و بت بزرگتر را منات میگفتند و در زمان
حضرت ختمی پناه صلی الله علیه و آله و سلم آن بت را از خانهٔ کعبه برآورده بهند دکن آورده اند و برابر جواهر اهل هند فروختند
و ایشان بتخانه جهة وی ساخته سومنات نام کرده اند و بعضی را اعتقاد این است که این بت از دریا برآمده و برخی گفته اند
از آسمان آمده چنانچه از ابیات فرخی مفهوم میگردد نظم منات و لات و عزی در مکه سه بت بودند ❊ ز دست بت
آرای آن زمان آزر ❊ دو زان سه بت بشکست پیمبر در روز ❊ فکنده اند بتان پیش کعبه پیدا بر ❊ منات را ز میان کافران
بدزدیدند ❊ بکشوری که ازو خاسته اند آن کشور ❊ بجایگاهی کز روزگار آدم باز ❊ بر آن زمین نشست و زفت عمر کافر و زیور آن
بت بتخانه بنا کردند ❊ به پیصد هزار از [illegible] و صد هزار صور ❊ [illegible] ❊ بدین پیکر ❊ مرد هم
خلق بست و کردگار جهان ❊ [illegible] ❊ بعلم این بود اندر جهان صلاح و فساد ❊ بحکم این رود اندر جهان
قضا و قدر ❊ گروهی دگر گفتند کاین نازنین بت ❊ ز آسمان برین بود جا بجا آورد ❊ کسی نیاورد این را بتیغ [illegible] این ❊
از آسمان بجا بخود آمده آید ❊ بدین گوید [illegible] بدین گوید شب ❊ بدین گوید بحر و بدین گوید بر ❊ اما در کتب سلف [illegible]
معلوم میشود که این بت از زمان کیش که چهار هزار سال میشود که معبود برهمن است و بقول برهمنیان [illegible] نموده
و در تاریخ حبیب السیر آمده که سومنات باتفاق ارباب تواریخ بتی است که هندوان اعظم اصنام اعتقاد دارند
و لیکن ازین بیت شیخ فرید الدین عطار خلاف استفاده میگردد بیت لشکر محمود اندر سومنات ❊ یافتند آن بت که [illegible] منات

بر لفظ سلطان محمود

بر لفظ سلطان محمود در چهار صد و شانزده بعزم انهدام آن بتخانه از غزنین حرکت آمده در حین محاصره چون
اهالی آنجا چنین [illegible] دست داده تمام روز جنگ قایم بود و روز دیگر باستعمال آلت کار پرداخت بجان سومنات
نقش شجاعت بر نگین [illegible] شده و اهل سومنات در آن روز فوج فوج به بتخانه شتافته و سومنات را در بغل
گرفته استعانت طلب کرده گریان بیرون می آمدند و جنگ میکردند تا زیاده از پنجاه هزار کس بقتل رسیدند
و سلطان محمود بعد از فتح بدرون بتخانه رفته منزلی دید بغایت عریض و طویل مشتمل بر پنجاه و شش ستون که هر یک
از آن ستونها با انواع جواهر نفیسه ترصیع یافته بود و منات صنمی بود از سنگ مقدار پنج گز که دو گز آن
در زمین فرو برده و چون سلطان را چشم بر آن افتاد گرزی که در دست داشت آن را در هم شکست و قطعه از آن سنگ را
در غزنین برده بر آستانه مسجد جامع فرش نموده و آن تا حال موجود است و از شکم آن بت جواهر نفیس بسیار بیرون
آمده اهل هند جمیع اوثان هند را حاجب و نواب منات میدانسته اند و هر شب آن بت را به آب زنده گنگ که
معبود دیگر ایشان است غسل میداده اند از سومنات تا گنگ زیاده از دویست فرسنگ و درین مابین مردم
نشسته بودند و هر روز آب تازه می آوردند و اقطاع ده هزار قریه آبادان وقف آن بتخانه بود و زیاده از چهار هزار
برهمن با اطراف آن بعبادت مشغول داشته اند و زنجیری از طلا بوزن دویست من هندی در آنجا آویخته بودند و در آن
زنجیر زنگها نصب نموده بودند که هر گاه آن زنجیر را حرکت می آوردند برهمنان از آن شروع در عبادت میکردند
و سیصد کس برای سر تراشی مقرر بوده و سیصد سازنده و پانصد کنیزک رقاص داشته و اکثر راجایان دختران خود را
آن بتخانه میکردند که خدمت منات مینموده اند ناگور شهر معروفیست و مکانش [illegible] تشییع نموده اند
از دیگر شهرهای هندوستان میباشند و شاه اهل تصوف شیخ حمید الدین از آن شهر است و او از آن عصر شیخ الاولیا
و امام الاتقیا میگفته اند و نود سال در خدمت خواجه خضر بسر برده در روش شریعت و طریقت را از او اخذ نموده و بعد از آن
صحبت شیخ شهاب الدین را دریافته و بسیاری از بزرگان را ملازمت کرده اما خرقه از خواجه معین الدین سنجری گرفته
در سیر الاولیا آمده که شیخ حمید الدین در خطه ناگور یک بیگه ملک داشته و نیم بیگه آنرا بدست خود بکنده و چیزی
میکاشته و از آن قوت خود حاصل میکرده و از لباس بفوطه و چادری در سال قناعت میکرد این دو فقره [illegible]
نزد خود ❊ چه خوش و ناخوش و چه نیک و چه بد موزون از خطه [illegible] سخن گستری داشته اند نسبت خود را به سلطان [illegible]

شیخ حمید الدین منسوب ساخت و کاهی شهری میسکنند از انجاست پ مراچه سوزنکاریهای رنگ برنگ بهاره
که نیست نبوده هم اصلا هیچ رنگ قرار بنگاله ولایتیست در غایت وسعت طولش سیصد کروه و عرضش دویست
هفتاد کروه است و هر کروهی یک میل است شرقیش متصل آب شور است که عبارت از بحر عمان بوده باشد
و غربیش پرگنه سورج گره است که متصل صوبه بهار است و شمالیش بولایت کوچ منتهی میشود و جنوبیش پرگنه جوت
که مابین ادیسه و بنگاله واقع شده و هوای بنگاله بنهایت اعتدال را دارد و حاصلش برنج و نیشکر و ابریشم و قوفل
و دار فلفل است و از میوه انبه و کیله و انناس خوب میشود و ایضا میوه ایست موسوم بکوله که شباهت تمام بنارنج
دارد اما از نارنج لذیذتر است و دیگر لنگهی است که آن را برگ دکانی میشود و از دو علم انار مفهوم میگردد و در بنگاله مدام
چون دستگرمان در باریدنست و از غایت بارندگی تمام آن مملکت یک دریا میشود و مدار آمد و رفت بر کشتی است
و دیگر قماش بسیار خوب ترتیب کرده اند چه خاصه و ململ دو مملکت با نام است و رسلیان خاصه و ململ را از اطلس
بیع و شری مینمایند و محمد یوسف هروی که از مستعدان زمان منزویست برخی امور غریبه هند را جمع کرده رساله
ساخته و در آن رساله آورده که روزی در یکی از شهرهای بنگاله شخصی پارچه در بیع داشت که دهقان بار یک مثل
آن جنس پارچه بچشم ندیده بودند بلکه بگوش نیز نشنیده و لطافتش بغایتی که پرتو مهر و ماه در مقابل آن سطح نظیر
بودی و عکس آب و آینه در برابرش درشت و جسیم نمودی و در شب بی احرام حجابش آن پارچه را بر درشتم بر بالای
دیواری برآمده و از هم کشوده تکیه آن را بسته و نگاه داشت و باقی آن پارچه تا یکساعت چون غباری در هوا آویخته
بود و چون سفیده صبح بر جهان طلوع نموده و هم آورده که تاج خان برادر سلیمان افغان حاکم بنگاله جهت مولانا غزالی
مشهدی فرستاده که بیست و هفت ذرع طول و یک ذرع و نیم عرض داشت هرگاه در مشت گرفتندی پنهان شدی این
شخص که برسالت آمده بود نقل کرد که درین سال شخصی خاصه بافته بود که مقوان هزار روپیه بها کرده اند حساب ولایت
بنگاله در جبیل و کنده و آنه است چه چهار جبیل را یک کنده و بیست کنده را یک آنه و شانزده آنه را یک روپیه
حساب کنند و اگر روپیه ده شکنه شود و اگر صد شکسته شانزده آنه حساب کنند و در جبیل و کنده نیز تغییر و تبدیل
مطلقا نمیشود و مجموع ولایت بنگاله را منقسم به بیست و دو تومان کرده اند که از آنجمله تومان وزیرآباد است
و مال واجبی آن پنج لک و نود و هفت هزار و پانصد و هفتاد روپیه است و در بعضی کتب این هزار تومان کرشم حاصل است

و دیگر تومان نسته

هفت اقلیم بعد

و دیگر شریف آباد است که در بعضی از مواضعش عمارات باز بزرگ آدمی چیزی از سفال ساخته بعد از فراغت آن سفالها
آن سفال را در بر و فصل استعمال کرده رفع آلوده کرده میشمارند هر چند حکام سعی کرده اند که این شیوه را بر طرف سازند
صورت نیافته و ایضا مداوست و دیگر از منسوباتش سرپور نام کان الماس پیدا شده و ایضا در بعضی از مضافات
این تومان نمک را بنگاله زند که آن را اگر سبزی دارد و میسوزانند و خاکستر آن را در دیک کرده چندان میجوشانند
که نمک بحصول میپیوندد و ستارگام که از بنادر مشهور است داخل این تومان است و انجا خاصه و صحن و انجیره و دیگر
اقمشه نیک بحصول میپیوندد و صحن از قسم چوتار قماشی است سلیم آباد و تومان دیگر است و صحن سلیم آبادی مشهور است
و دیگر از مضافاتش محمود آباد نام فلفل را از رایپامی کارند و اگر بدست کارند ضخیم و درشت میشود و درین تومان
فیل بسیار بهم میرسد ساز کانو و سرکار و سی هزار روپیه حاصل از دیگر غیر از برنج چیزی دیگر حاصل نشود و تومان دیگر
سرهت است که منسوبانش اکثر فرزندان خود را خواجه سرا میسازند جنت آباد نیز تومانی مشهور است و چوبهای
درین تومان می شود و الله از منسوبات این تومان است و ایضا گور است که در ازمنه سابقه دار الملک بنگاله بوده
هم داخل این تومان است و قلعه گور از قلاع معتبر هندوستان است چه در غربی این قلعه آب گنگ واقع شده
و در جانب شرقی و شمالی و جنوبیش هفت خندق دارد و فاصله بین هر دو خندق نیم کروه است و عرض خندق بجایی
سر طناب یا شیوه عمقش بغایتی است که پیل از عبور آن عاجز آید گورکات سرحد ولایت کوچ است و حاصلش برنج
و ابریشم و قوفل است بازبک آباد نیز تومانی علیحده است نیشکر و فلفل و ازند و قوفل و در انجا بسیار میشود خاصه و صنعتی
و صحن آن موضع نیز بنام است و از مردم بنگاله کسی که بنظر آمده مولانا سراج الدین عثمان است که صوفی خوش لقا و زاهد با صفا
بوده و خرقه از شیخ نظام اولیا داشته و در کبرسن شروع در خیر خواندن نمود و در اندک روزی کارش بالا گرفته و دانشمند
گردید و بعد از فوت شیخ نظام به لکهنوتی رفته آن دیار را بنور ولایت روشن ساخت و جمله ملوک در ضمن
مریدان او انتظام یافته اودیسه سی و چهار لک روپیه جمع دارد و مشتمل بر دو سرکار است و شکار پیل درین ولایت
بسیار می کنند و اهل آن دیار را کاغذ سیاهی و قلم نمیباشد چه برگ نخل را کاغذ ایشان است و از آهن میله
راست ساخته اند که بمنزله قلم است و سر دیگرش مانند درفش که از آن بر برگ نخل هر چه میخواهند مرقوم میسازند
و این رقم تا سالهای دراز باقی میماند و قبل از استیلای قطبان راجه آن دیار مردی بوده کنند نام و او را چهار صد زن

بنگاله

وجهت هر کدام خانه علیحده ساخته و یکدست رخت پوشیدن جهت هر منزلی ترتیب داده و حجامی وظیفه خوار ساخته که اگر
قضا را واقع شود آن حجام وی را غسل داده رخت پوشانیده و در آن منزل برده و آن شخص در آن شب آنچه شرط ... است
بجای آورده علی الصباح خرج راه یافته رخصت شود و این شیوه را از جمله خیرات و مثوبات اخروی میدانسته
و در چین سواری هزار کس گذشته و سبعه ها پر گل در باچین بر سر دوش گرفته در بین ... برادمیرفته چون منزل
برسیده و در ... سیلان بانچه در کمال لطافت ترتیب میداده اند و او بتیه را کج نی میگویند و در موضع ... قوم ...
کج نی بتخانه ایست بر کنار دریای شور که قرین آن مهستان ... اهل هند ... اعتقاد ...
خصوص بکان ... شهره ... اگر در وقت که خدائی ... خود را به وقف خدمت ... میسازند بعد از ...
رفع بکارت شده شادی مینمایند ... شوم میدانند و ...
میگیرند و در بتخانه هندوان ... زبان میبرند و چون جای ... از آن بت میبانند
آن زخم التیام می یابد ... پس آن بت بادبی نماید ... هلاک شود چنانچه حضرت ...
در رساله که از هر جا سخن جمع کرده می آورد که مولانا لطف الله نیشابوری که سیاح بر و بحر بوده بآنجا وارد می شوند
پس از الحاح و زاری بسیار زیارت آن بت را از براهمه التماس مینمایند بشرطی که بی ادبی نکنند چون بتخانه
... بتخانه میروند یکی از آنها آب دهن بر طرف آن بت می اندازد و در فور میمیرد و مولانا می گوید که ...
آتش در دل افتاد که آیا این از چه بوده باشد که از بت باطل عاطل ... این تاثیر عظیم بوقوع آید ... چون
بخواب رفته شخصی در واقعه بوی گفته که این مشکل در نجف اشرف حل شود چون بنجف رسیده در خواب دیگر
شخصی بوی میگوید که تاثیر این بت را از آنجهت است که سالها توجه نفوس بآن تعلق شده است ...
آن اثرها ظهور می آید و در آن ولایت برادر خورد زن برادر بزرگ را از آن خود میدانند و برادر کلان را از این ...
... نسبت ... و ممنون میگردد کوچ ما بین مشرق و شمال بنگاله واقع شده و یک جانبش بولایت ختا
منتهی میشود و حد دیگرش ... و در سرحد ... آن موضع را ... می گویند و ولایت کوچ ...
و پیوسته مردم آنجا آمده شد مینمایند حاصل کوچ ... ابریشم است که ... میکوبند و در آن ولایت ...
که ... منزل ... و نام آن ... و مردم آنجا را با ... عقیده بسیار است و در سالی یکبار ...

دور آنزو هر قسم

٢١

دور آنزو هر قسم جانور که در ولایت ایشان باشد میکشند و ثواب آن را بابای ... میرسانند و همچنین ...
نیز در آنروز بقتل میرسانند و بهوکیان جماعتی اند که جان خود را طفیل راه ... میکنند و میگویند که ما را ... طلب کرده
و آنروز که ایشان بهوکی میشوند هر چه میخواهند میکنند و با زن و دختر هر که میخواهند صحبت میدارند و بعد از یکسال ...
کشته می شوند چون ... توفیق ازلی و مساعدت سعادت لم یزلی جواهر اخبار اقلیم دویم که در رشته
آب کواکب ثواقب برده و زمرد ... بآب و تاب گردانیده در سلک تحریر انتظام یافت الحال که
همت مصروف و مقصور بر آنست که عقدی چند از لآلی اقلیم سیم گوش و گردن روزگار را بدان آرایش
توان داد مرقوم قلم گوهر شیم گرداند نظم بر تو توفیق چو بر خاره تافت * گنج دوم صورت اتمام یافت *
گشت ... کز نهر * بازگشت بعد درج گهر * گنج دگر از گهر پر کنند * زیور گوش خود از آن در کنند *

اقلیم سیم

اقلیم ثالث این اقلیم تعلق بمریخ دارد و ابتدای این اقلیم از حد مشرق ما بین بلاد چین و بر بلاد یاجوج و ماجوج
و شمال بلاد ترکستان و وسط بلاد کابل گذرد و پس حصار قندهار و وسط بلاد کرمان و سیستان و بلاد فارس و عراق
و جنوب دیار بکر و شمال بلاد مغرب و وسط ولایت شام گذرد و پس بر بلاد مصر و اسکندریه و وسط افریقیه و قیروان
و بلاد طنجه گذشته ببحر اعظم منتهی شود و چون بسیاری از شهرهای ایران داخل این اقلیمست ... که ...
ایران مذکور ساخته بعد از آن شروع در بلدانی که مخصوص این اقلیمست نماید ایران مملکتی است در غایت وسعت
و مشتمل بر صنوف نعمت نظم ساکن او همه نیکان ملک * گوشه بگوشه همه ارکان ملک * پیشتر از علم و ادب بهره مند
اهل سخن را که شمارد که چند * و ایران زمین در وسط اقلیم ... افتاده و شرقیش ولایت سند و کابل و ماوراء النهر
و خوارزم است تا حدود سقسین و بلغار و غربیش ولایات روم و ثغور و سواحل شام و شمالیش ولایات ارس و روس
... دشت قبچاق و الان که فرنگستان را گویند و فارق میان آن ولایات و ایران زمین
خلیج اسکندریه و بحر خزر است که بحر گیلان و مازندران نامند و جنوبیش بیابان نجد است که در راه مکه واقع شده و بعضی
ایران را بکیومرث منسوب داشته اند و گفته اند که او را ایران نام بوده و بعضی بهوشنگ که او نیز ایران نام داشته
اما اصح آنست که بایرج بن فریدون منسوب است و چون عراق را دل ایران خوانده اند و دل سلطان وجود است
... آن اولی نموده و اهل عراق ... صحیح و اعضای سلیم دارند و صاحب عقول راجح و رای صایب اند و در تحصیل ...

ایران

هشت دینار کی حبه و حبه تمام بکار میبرند و بوفور فطنت و کیاست از دیگران برتر اند نظم عراق دل افروز باد از جمیله
که آوازه فضل او شد بلند ٭ هر آنکس که او تازه دارد نفس ٭ عرق ریزه از عراق است و بس ٭ و اکثر از شعرا در صفت عراق
اشعار گفته اند چنانچه خاقانی در تحفة العراقین آورده ٭ جز رخ عراق برندارد ٭ آن تازه که آرزوش دارد ٭ خاکش همه خاک
انجم آسا است ٭ آبش همه آب زندگانی است ٭ سرخاب رخ تو هست خاکش ٭ جلاب زبان تو آب پاکش ٭ یعنی رخ
دختران زنشور ٭ از فرو عراقیان عرق گیر ٭ و بسبب شرافت عرب خاک بسیار بر عجم تقدیم کرده عراق عرب را با درست مینماید
دیگر آنکه صاحب صور الاقالیم آورده که عراق عرب در قبله ایران واقع شده و ابتدا از جانب قبله شروع نمودن است مناسب
عراق عرب ولایتی است در غایت وسعت حدودش از جانب کهستان تا بادیه کوفه و دیار شیبان تا بحر فارس
و بصره و حیره و قادسیه پیوسته است و خانقین داخل عراق است حمد الله مستوفی در نزهة القلوب آورده که حدود
عراق عرب تا پایان نجف و دریای فارس و ولایت خوزستان و کردستان و دیار بکر پیوسته است طولش از تکریت
تا عبادان صد و بیست فرسنگ و عرض از عقبه حلوان تا قادسیه محاذی پایان نجف هشتاد فرسنگ است و حسن [illegible]
فرسنگ است در عهد خلیفه ثانی عراق عرب را پیموده اند بغیر از جبال و دشت سی و شش بار هزار [illegible]
جریب بحیطه ضبط در آمد چون در زمان اسلام بغداد معظم ترین شهرهای عراق عرب بوده هر آینه آغاز از آن می نماید بغداد
شهری بوده مشحون کرم نازان بر همه بحر دیده پاکبازان برشته فخریه نظم همه هشیار رونق بجهور خواب ٭ همه بستان
عشق بی می و کاس ٭ همچو گل بیرنج کاه دهر فزای ٭ همچو گل تازه روی و کرم انفاس ٭ منصور دوانقی در سنه خمس و اربعین
بغداد را بنا نهاده و در سنه ست و اربعین و مائه از مدینة السلام انتقال نموده و در عجایب البلدان آمده که چون منجم در وقت تعمیر بغداد
ملاحظه نمود شمس در قوس بود و این دلیل است بر آنکه خلیفه در آن شهر نمیرد و همچنان شد که او گفته بود از جمله
خلفای بنی عباس کسی در آن خاک بپهلو بستر مرگ ننهاده اند گویند که بغداد چهارده فرسنگ بوده و هشت هزار
گرمابه داشته و در میان هر ده حمام پنج مسجد بوده و عرض اسواق چهل و پنج گز تعیین نموده بودند و عماراتی که بخلیفه و توابع او
تعلق داشته ده فرسنگ بوده و در بغداد از اولیا و فضلا و اتقیا لا تعد و لا تحصی است این ابیات خاقانی است در صفت
بغداد نظم بغداد بهار داد و داد است ٭ پیشانی بخت از و گشاد است ٭ زنبا که ده دم و شکسته داده ٭ چون چشم گوزن
ناف آهو ٭ شهری چو بنیه فسکرواند ٭ در روی همه کاینات پیدا ٭ چون عارض دولت از کلونه ٭ در روی همه [illegible]

الحال

اما الحال از آن بغداد اثری نمانده چنانچه سباع خانه ساخته و وحوش و طیور در آن بقاع آشیانه نهاده بیت
چگونه مهول که دیوانه دوست شدی که ٭ چگونه صعب که دیوانه زو شدی مسموم ٭ و در لب التواریخ آمده که چون میر
شیخ اویس ایلکانی بر آذربایجان استیلا یافت شیخ حسن چوپانی بروی خروج کرده میان ایشان محاربات
بسیار واقع شد و آخر بعراق عرب رفته بغداد خراب را بنا نهاده و در اندک زمانی چنان معمور گشت که بسبب آبادانی آن
کوفه خراب گردید و از آن زمان تا حال همان خلق آباد و ولایات را دارد و اگر چه هوای بغداد گرم است اما تحت تمام بلاد
و اکثر وقت ارزانی باشد قحط و غلا از وی نزدیک اتفاق شده در مجمع الحکایات آمده که در بغداد کهنه دختری را
بشوهر داده بودند بهنگام زفاف چون شوهر قوت کرد آلت مردان از میان فرج او ظاهر شد بعد از آن که غدا شد از او
فرزندان بوجود آمدند صاحب حبیب السیر آورده که در چهار صد و پنجاه و هشت طفلی در بغداد متولد شد که او را دو سر
بوده و مردم بسیار [illegible] که از بغداد منظر آمده مشرق شیران جایی دیگر رفت [illegible] اما بنا بر اختصار بچند نفر که عظیم
مشهور اند اتفاق کرده با قرار موقوف گذاشت ابو عبد الله احمد بن حنبل [illegible] یکی از اخیار علمای سنت و جماعت
و هزار هزار حدیث یاد داشته و بخاری و مسلم نیشابوری از وی نقل حدیث نموده و علم و شاگردش بیشتر بوده که
رجال و شصت هزار زنان مشایعت جنازه او کرده اند معروف کرخی خلاصه عارفان عهد بوده و در تذکرة الاولیا
آمده که او را در دبیرستان بترسا بود چون او را معلم ترسا دادند استاد گفت که بگو ثالث ثلاثه گفت قل هو الله احد
معلم ثالث ثلاثه تعلیم میداد او یکی میگفت تا آنکه بخش زد معروف بگریخت و بدست امام علی بن موسی الرضا
و اشنا اسلام شد و پس از آن مادر و پدر پیوسته چنان در صدق قدم زد که مشار الیه گشت بعضی گفته اند که
وی مولی امام علی بن موسی الرضا علیه السلام بوده و خدمت او ابی داشته روزی آنحضرت بار عام داده از ازدحام مردم
در زیر پاها بمانده وفات کرده بهر تقدیر استاد سری سقطی است از سری نقل است که معروف مرا گفت که چون ترا بخدای
تعالی حاجتی بود سوگند ده که یا رب بحق معروف کرخی حاجت من روا کن که حالی اجابت افتد وفاتش
در سنه مائتین هجری بوده و امروز بر سر قبرش هر که دعا کند مستجاب شود سری سقطی امام اهل تصوف بوده
اول کسی که در بغداد سخن توحید و حقایق گفت او بوده و او خال جنید و شاگرد معروف کرخی و در ریاضت آنچنان مجاهدت
نموده که او را بوده که بجز در حالت بیماری پهلو بزمین ننهاد گویند که وی را خواهری بود در دستوری

بغداد

خواست تا بخانه او آید دستوری نداد تا بگردن برزنی را دید که بخانه وی درون رفت گفت ای برادر مرا رخصت خانه خود ندادی
و اکنون نامحرمی آوردی گفت ای خواهر این دیبا است که در عشق ما سوخته است و از محرم و ماند اکنون از حق تعالی آرزوی
خواسته تا از روزگار ما او را نصیبی بود [illegible] گشتی حجره ما باد داده و آمده که هر که پیش ما سلام کردی روی خود در ترش کردی جواب
دادی از سر این پرسیدند گفت از پیغمبر صلی الله علیه و آله منقول است که هر که سلام کند بر مسلمانی صد رحمت فرود آید
نود از آن کس را بود که تازه روی بود من روی از آن ترش میکنم تا این عطیه رحمت او را بود و خوشش در دوست
جنید شیخ المشایخ عالم امام بوده اگرچه اصل او از نهاوند بوده اما مولد و منشاش بغداد بوده و از ابوجعفر حداد نقل است
که اگر عقل مردی بودی بصورت جنید آمدی در تذکرة الاولیا نقل است که چون روز اول مجلس نهاد چهل تن حاضر بودند
هیجده تن جان بدادند و باقی بیهوش شدند و هم در آن کتاب مسطور است که روزی سخن میگفت یکی از مریدان وی نعره زد
شیخ گفت اگر یکبار دیگر نعره زنی ترا مهجور گردانم و باز بر سر سخن رفت و آن مرد ضبط خود میکرد تا طاقتش طاق شد و هلاک شد
چون کفنش بگشودند مشتی خاکستر در میان کفنش یافتند آورده اند که یکی از بزرگان رسول الله صلی الله علیه و آله را بخواب دید که
نشسته است و جنید در خدمت او ایستاده که ناگاه شخصی درآمد و فتوی آورد و رسول فرمود که بجنید ده تا جواب گوید
گفت یا رسول الله در حضور تو چگونه کسی جواب فتوی نویسد آنحضرت فرمود چنانچه همه انبیا را بامت خود مباهات است
مرا بجنید مباهات است یکی از وی پرسید که دل کدام وقت خوش بود گفت آن وقت که دل او بود شخصی قصد جنید
کشتن [illegible] گفت غیر از این چیزی داری گفت دارم گفت مرکبت باید گفت [illegible] بردار که تو بدین او لیزی کی
من هیچ ندارم و مرا هیچ نباید از سخنان اوست که بلا چراغ عارفانست و بیدار کننده مریدان و هلاک کننده غافلان
و هم از اوست که غایت صبر توکل است و صبر خوردن تلخیهاست در رضا است که بابا [illegible] بشری ابوالحسن نوری [illegible]
بزرگ بوده نقل است که وقتی در صغر از شهر قصد زیارت ابوالحسن کردند چون بدروازه شهر رسیدند یکی از آنها
زبان حیوانات دانستی ناگاه دو کرد [illegible] گفت انا لله و انا الیه راجعون آن دیگر گفت خیر است گفت این [illegible]
گفت که ابوالحسن نوری بمرد چون بدر خانقاه او رسیدند خواجه بیرون آمد صوفیان در حیرت افتادند پرسید که
چیست گفتند ما خاصه در این شهر بدیدن تو آمده ایم چون بدروازه شهر رسیدیم کبوتری بر [illegible] گفت که ابوالحسن بمرد
چون ابوالحسن این بشنید بسیار بگریست گفت امروز یک لحظه از یاد حق غافل شده ام آوازه مرگ من در زمین و آسمان

افکنند

افکنند و او را نوری از آن گفتندی که چون شب تاریک سخن گفتی نوری از دهن او برآمدی که تمام خانه روشن شدی
و او چون از دنیا برفت جنید گفت که ذهب نصف هذا العلم بموت النوری ابوسعید خراز از اجله مشایخ بوده و از بغداد است
از عارف باری نقل است که اگر چه روی خویشتن را باش کرده جنید را می نمود اما با خدای جنید بوده و هم او گوید
که میگویی که بایزید سید العارفین حق است و اگر از بندگان میگویی محمد مرید است و اگر از این طایفه میگویی ابوسعید خراز است
شیخ ابومحمد بن احمد از بزرگان وقت بوده و مذهب ملامتیان [illegible] بوده و منتشر شده و برامانت و بزرگی او همه
متفق بوده اند از وی می آورند که بیست سال است تا بر دل من هیچ طعام گذر نکرده است که در حال حاضر شده
و گفت توبه آنست که توبه کنی از توبه گفت رضا آن بود که اگر دوزخ بر دست راست بدارند نگوید که از سوی چپ بیاید
و گفت اخلاص در عمل آن بود که در هر دو سرای عوض چشم نداری ممنون محب مقبول زمانه بود و محبت را بر معرفت
تقدیم میداده و جمهور این طایفه معرفت را تقدیم داده اند وقتی از حجاز می آمد اهل فید گفتند ما را سخن گوی بر سر منبر شد
و سخن میگفت چون مستمع نیافت روی بقنادیل مسجد کرد گفت شما را میگویم در حال آن قنادیل رقص کنان
در هم افتادند و پاره پاره شدند از سخنان اوست تصوف آنست که هیچ چیز ملک تو نباشد و تو ملک هیچ چیز نباشی
ابوعبدالله قلانسی از کرام قوم بوده و بزرگان این طایفه است وی گفته که در بعضی سیاحت در کشتی نشسته بودم باد مخالف
و طوفانی عظیم شد اهل کشتی بدعا و تضرع درآمدند و نذرها کردند مرا گفتند که تو نیز نذری کن گفتم با خداوند نذر کردم
که اگر از اینجا خلاص شوم هرگز گوشت فیل نخورم گفتند این چه نذر است هرگز گوشت فیل کسی خورده است گفتم این
چنین در خاطر من افتاد تا ناگاه کشتی بشکست و با جماعتی در کناری افتادیم چند روز گذشت که از قسم خوردن چیزی نیافتیم
ناگاه فیل بچه پیدا شد وی را گرفتند و بکشتند و گوشتش را بخوردند هر چند بر من عرض کردند گفتم من نذر کرده ام هر چند
الحاح کردند من از عهد خود برنگشتم چون چیزی بخوردند و خوابشان برد [illegible] مادر آن فیل بچه پیدا شد و بوی کرد و
بچه خود را یافت بعد از آن از آن مردمان بوی کشید از هر کدام که آن بوی می یافت وی را در زیر دست و پای خود مالید
تا همه را کشت پس بسوی من آمد و مرا بوی کرد تا دیری و از من هیچ بوی نیافت پشت بجانب من داشت و پای
بالا داشت که اراده اش این است که سوار شوم برخاستم سوار شدم و بشتاب تمام روان شد و مرا در شب بموضعی که زراعت
و آبادانی داشت رسانید و [illegible] کرد که فرود آی فرود آمدم و وی بازگشت چون بامداد شد بآبادانی در شدم

بغداد

در جهانی داشته از من احوال پرسید قصهٔ خود باز گفتم مرا گفت مبتدی از آنجا که ترا آورده‌اند تا اینجا چند راه است
گفتم خدای به داند گفت هشت روز است که ترا یک شب آورده‌اند ابو احمد قلانسی از قدمای مشایخ بغداد و از اقران
جنید است گوید روزی در میان قوم بودم گفتم از من در میان سخن انجمن عجب مینه که کشتی آن من شیخ
شروانی گوید که چون صوفی گوید که نفسی یا از من باید که در او نشکری یعنی ایشان را ملک باشد ابوعبدالله
ابن جلا نام وی احمد ابن یحیی جلا است در تذکرة الاولیا آمده که ابتدای حال پدر و مادر را گفتم که مرا در کار خدا کنید
گفتند کردیم پس از ایشان غایب شدم و بعد از مدتی باز آمدم شبی باران باریده بود در سرای زدم پدرم گفت کیست
گفتم فرزندت گفت ما را فرزندی بود بخدای تعالی بخشیدیم و ما آنچه بخشیده باشیم باز نستانیم و در را نگشاد و زن
بجانب مدینه روان شدم رنج دیده و فاقه کشیده چون نزدیک تربت حضرت مصطفی صلی الله علیه و آله رسیدم گفتم
یا رسول الله مهمان توام و بخواب در شدم و پیغمبر را در خواب دیدم که گرده نانی بمن داد نیمی بخوردم و نیمی در دست بود که
بیدار شدم از وی پرسیدند که مرد کی مستحق اسم فقر گردد گفت آنگاه که از وی هیچ بقیت نماند گفتند این چگونه بود گفت
آنگاه که نه او را بود و از سخنان اوست که خایف آن بود که او را از همه ایمن کنند محمد ابن الحسن الجوهری از شاگردان
ذوالنون مصری است از استاد خود نقل میکند که روزی شخصی پیش وی آمد و گفت مرا دعایی کن گفت اینجا اگر ترا
در سابق تقدیر حق پیش شده باشد بسیار دعاهای ناکرده مستجاب و اگر نشده باشد غرق شدن را در این آب
چه سود خبر غرق شدن در یاری آب در کلوفتن شیخ ابوبکر کتانی شیخ مکه و بزرگ زمانه بوده و او را چراغ حرم میگفته‌اند که
در مکه زیر ناودان بود که رسن سی سال کم بنده در شبانروزی وضو ساختی و از اول شب تا آخر نماز کلاذی و قرآن ختم کردی
طواف دوازده هزار ختم قرآن کرده بود و از سخنان اوست که صوفی کسی است که طاعت او نزدیک جنابت بود که از آن
استغفارش باید کرد از وی نقل است که شبی پنجاه و دو بار حضرت پیغمبر را بخواب دیدم گفتم چه دعا کنم تا خدای تعالی دل ما
نمیراند گفت هر روز چهل بار بگوی یا حی یا قیوم یا لا اله الا انت در نفحات مسطور است که او درست کرد رسول خدا گفته بودی
از پس که آنحضرت را بخواب دیدی یکی از وی در خواست که مرا وصیتی کن گفت چنانکه فردا ترا خدای خواهد بود امروز
او را باش هم مراد اوست که تصوف همه خلق است هر که اخلاق بیشتر تصوف بیشتر و نیز او گوید که حق تعالی (؟) را باد دست کرد
آنرا باد صبحی گویند و در زیر عرش مخزونست و آن در سحر وزیدن گیرد و نالها و استغفار را برگیرد و بحضرت جبار رساند ابوعبدالله

عطا معدن

عطا معدن حکمت ربانی و ساکن کعبه سبحانی بوده و وی از سلاطین اهل تحقیق و برهان اهل توحید میگفته‌اند و در
تفسیر و حدیث و حقایق آن و علم و بیان و دقایق آن کمالی عظیم داشته و مرید جنید بوده ابوسعید خراز در کار او مبالغه
کرده جز او کس را در تصوف مسلم نداشتی روزی در صومعه او کذشته صومعه را آب زده دیده گفته‌اند این چه حالت
گفت در جوانی کبوتری از شخصی گرفته بودم و خبر او نداشتم و بدان کس رادادم چون دوش یاد آمد گرد صومعه میگشتم
و گریه میکردم این آن آب است که از چشم من روان گشته از سخنان اوست که اگر کسی بیست سال در پیشه نفاق قدم زند
و در بین مدت یکقدم برای نفع برادری بردارد فاضلتر است از آنکه شصت سال عبادت کند باخلاص و از آن
نجات نفس خود طلبد گفت بهشت آن بود که در دنیا نبود و از وی نقل است که چون بانگ عصیان آدم برآمد همه چیزها
بر آدم بگریستند الا زر و سیم حق تعالی بر ایشان وحی کرد که چرا بر آدم نگریستید گفتند ما نگرییم بر کسی که در تو عاصی شود
خدای عز و جل گفت که بعزت و جلال من که قیمت همه چیزها را بشما آشکارا گردانم و همه فرزندان آدم را خادم شما
گردانم ابراهیم فاتک صاحب جنید است که منصور بوده گوید شبی که روز دیگر منصور را بردار کشیدند الله تعالی را
بخواب دیدم گفتم خداوندا این چه بود گفت سر خود با وی گفتم بخلق آشکارا کرد وی را عطا دادم و حکایت در نفحات
از خواجه عبدالله انصاری نقل است که این کشتن حلاج اقتضی است که اگر او تمام بودی در این بغداد وی سخن با اهل
باید گفت که اسرار آشکارا نشود و عباس ابن یوسف از مشایخ قدیم بغداد بوده وی گفته که هر که بحضرت حق تعالی
مشغول است از ایمان وی پرسید ابراهیم ابن اسمعیل تستری معاصر بوده شخصی گفت که مرا وصیتی کن گفت کار کن
که از آن پشیمان نشوی جعفر ابن محمد الخلدی صاحب جامع الحکایات و پیر مشایخ بوده و چنانچه وقتی گفته که دو هزار پیر را
شناسم و در دویست دیوان از ایشان دارم هم مراد اوست که عجایب عراق سه چیز است شیخ شبلی و
حکایات من ابو زکریا یحیی ابن معین در علم حدیث امام وقت بوده و ششصد هزار حدیث جمع کرده میان او و میان
احمد حنبل الفت و شرکت در اشتغال حدیث بسیار بوده چنانچه احمد میگفته حدیثی که یحیی ابن معین هیچ ندانه نخوانند
آن حدیث اعتماد را نشاید محمد ابن علی الوزیر از کبار صلحا بوده و صد هزار غلام آزاد کرده و هر هیچ که میشنود صد هزار دینار
تصدق میکرد گویند حاصل سالیانه او هر سال چهار صد هزار دینار بوده و همه را براه خدا ایثار می نمود ابوبکر محمد بن
عبدالله المعروف بالصیرفی از فقهای عظام بوده و بعد از شافعی داناترین مردم باصول بوده و علم شروط را اول او نهاد

بغداد

کرده ابو عبد القاهر بن طاهر در فقه شافعی یکی از اهل زمان خود بوده و هفده علم را در غایت استقلال افاده می‌نموده
ابوالحسن محمد بن احمد از مشاهیر قرا بوده و جمعی از مردمان سعایت نموده با بن مقله رسانیده‌اند که او حروف را در قرائت
تغییر میکند وزیر فرمود تا او را محبوس ساختند و هفت دره زدند او در عین ضرب گفت که دست وزیر بریده باد بعد از
چند وقت چنان شد که او گفته بود ابوالعباس محمد بن یزید المبرد در نحو و لغت امام بوده و در یکی از تألیفات خود می‌آرد
که منصور دوانقی کسی را مقرر داشته بود که هر جا نابینایی و یتیم و عورت بی‌شوهری باشد جمع ساخته از احوال ایشان
با خبر باشد عرق طمع یکی از سکان آن شهر در حرکت آمده نزد آن شخص رفت که مرا داخل آن عورات ساز و نفقه مقرر کن
آن شخص گفت که تو مردی چون ترا در سلک اناث منتظم گردانم گفت هرگاه چنان نکنی در سلک نابینایان درگنجان
آن شخص گفت قبول کردم اگر چه چشم ظاهر تو پوشیده نیست اما نابینایی دل داری بعد از آن گفت پسر مرا در جریده یتیمان
بنویس جواب داد که این را نیز قبول کردم چه یقین است که هر که را چون تو پدری بود یتیم است ابوالحسن محمد بن طاهر
شاعری شهیر و در فضیلت افضل بوده و در سن ده سالگی نزد ابن ... رفت و شروع در علم نمود روزی ... ازوی
پرسید که در دیده هر علامت چیست گفت نقص عقل مردم از حدت طبع او عجب کرده زبان بتحسین گشودند دیوان
شعرش آنچه متداول است چهار مجلد است ابوبکر محمد بن زکریا الطبیب بقراط زمان خود بوده و سخنان غریب در تشخیص امراض ازوی
مرویست از آنجمله شخصی را درد و وجع ساق پای چنان بود که مرگ را بر حیات رجحان می‌نهاد تا آخر او را دلالت بابوبکر کردند
طبیب او را بعمودی محکم بست و نجاری را فرمود که استخوان هر دو ساق وی را باره سوراخ کردند تا وقتی که باندرون قلم پای
که مغز است رسید و از هر دو پای او دو قطره آب سیاه چکیده برآمد بعد از آن زخم او را بخشک نیم ساخته گذاشت در فور
آن شخص را قرار حاصل گشت جلال الدین المشهور بیاقوت در ظرافت مختص بوده و خط را آنچنان قلم نیک می‌نوشت از خطش
از یاقوت احمر و کبریت احمر عزیزتر است و در انحصار حرف از خطوط نیک مشکل و کلمه بدیع شکسته صفحه دلبند مشکل جزو دیگر
و مصحفی بیست هزار اشکه خریده و فروخته می‌شد و با این خط از علوم ادبیه مستفیض گشته بهاء الدین محمد صدر جهان و لطف
بوده و سالها منصب انشای سلطان محمد خوارزمشاه من حیث الاستقلال با و تعلق داشته و برادران او ابونصر و ابوالمظفر
ارباب فضل و دانش بوده‌اند خصوص ابونصر که از عاملان خیر و صلاح بسر برده و از غایت رغبت در شرح الفاظ منشی شد
والد ایشان نیز عارف بوده و در ضرب و قسمت و حساب ضرب المثل بوده و بهاء الدین را تصنیفات است چنان

بحور مملو از درر معانی

فصل سیم

۲۱

بحور مملو از درر معانی و چون معادن مشحون بجواهر الفاظ که هیچیک از فضلا آن را قدح نکرده و کلمه بر یک حرف بیش
از آن بابهای مشرف ننهاده و با این وزارت و فیض پیوسته گرفته صدمات حوادث و خسته نکبات ایام بودی
شمس الدین مسعود که آصف عهد و وزیر وقت بود از وی خاطر بد کرده چند گرت او را برنجانید و در قید آورد و در جهان
در حبس نشسته خمس و اربعین و خمسمائه رخت بعالم بقا کشید این اشعار از قصیده ایست که در حبس گفته نظم

تا کی بروزگار بیچارم رسد گزند آخر ز جور چرخ و جفا از زمانه چند یا رب چه کرده‌ام من درمانده ضعیف
سیر آمدم ازین دل درمانده نژند من گرگ پیر فضلم و بیماری این فلک میر آیدم بهر طرفی همچو گوسفند
هستم ز عالمان ز چه گردم چو جاهلان کو در عذاب جسمم و در عذاب بند چون من کسی ببیند چرا مبتلا شدی
گر طبع بوالفضول شنیدی ز خلق پند من از کجا و خدمت مخلوق از کجا تقدیر اگر نکردی در گردنم کمند
بودم ندانسته فضل و هنر جفای چرخ چون بخت یار نیست هنر نیست سودمند از بهر من چه بند همی سوخت روزگار
اکنون مرا بر آتش غم سوخت چون سپند ای خسته ضعیف غمم بیش ازین منال وی دشمن قوی ز طرب بیش ازین مخند
احوال روزگار نماند بیک قرار آن روز بازپس شود آن زهر پر شکر وقتی او را از رسالت ...

مشکل فرستاده‌اند تا کتاب امر اعتبه ساخت داد و در صحنی که به دوستان خود مکتوبی در قلم می‌آورد این ابیات گفته و هم از آنجا است
بخدا که خیال جان اورا پاینده او لبن جان است کمترین با لطف حضرت شما باد مخمور و از جنبان است که مرا دور فراق
خدمت تو زنده کانی و مرگ یکسان است در هر انبساطی که بیشتر بود خاطر و طبع من پریشان است بیکشم دور فراق
سختیها هیچ یاران کشیدن آسان است نه چنانکه هیچ رنج دگر که بیان بود بدین سان است دل و جان ابن حکیم
خوارزم اند وای بر تن که در خراسان است خوش شد در جهان طلوع کردن هم زسودای طبع انسان است در دیغ غیر جوانی
عهد برنای گذشت در غم و دوری در رنج شباب ز بس گذشته‌ام از جور چرخ جای بجای شدم چو پیر زره روان بردی
هر جانی بر رنج هجر هر دو که دیدم سپیدی با شد نه دل پدید و نه جان چون کنم شکیبائی در دیغ رفت جوانی و یاد کار نماند
از و نه طاعت دینی نه مال و نیائی بگو نکو که سوم برنا زد جوانی رفت فرو شوای نفس من چنانکه برنائی بزرگ
یاران گفتم ز خانه دور شوم ز شاه دور فتادم و گر چه فرمائی خدایگان قضا قدرت و قدر فرمان که چرخ از رسد
پیش او توانائی سپهر خواهد تا پای قدر او بوسد و لیک سبب نتوانند ز پست بالائی زهی بساط ترا گرد بخت فرمانی

بغداد

زهی سپاه ترا کرده چرخ سحرانی ❊ زمانه چیش کشاده است تا چه حکم کنی ❊ سپهر گوش نهاده است تا چه فرمانی ❊ ایضا له
تو فارغ از گنبد اندوری ❊ فلک بهر دو ساکن زمیر زبنغ ❊ بوقت بخشش جوهر شیخ گذاری ❊ بروز کوشش رمح
از سماک بر بایی ❊ بحقا که در دو اسم طبع قناعت ❊ مجاز باشد اگر قلزم هم در یابی ❊ و این رباعی نیز از اوست
ای طالب بیت تو زنکی نیز دوری ❊ وی طالب خلد از حقیقت دوری ❊ ای شاه بهره عالم از نخچیری ❊ شادی عمرش
نه بیند معذوری **شمس الدین محمد** المعروف بخاله از منتسبان خواجه نظام الملک طوسی بوده وقتی خواجه نیز بوده …
بهر سبب این رباعی را بدیهه گفته **رباعی** گر دو کنده پای فلک چابت ❊ سر زیب در آن عرصه کم برابت ❊ چون از بر
دشمنت بجان آمد ❊ آن ننظلم کرفند در بابت ❊ و او تا آخر عهد سلطان سنجر در حیات بوده در مدح وی قصیده دارد
که این چند بیت از آنجمله است **نظم**

در هوای ملک چرخ کامران آمد پدید — در محیط عدل ابر در فشان آمد پدید
حافظ اسلام سلطان سنجر … — اگه از چرخ بلندش آستان آمد پدید — مهدی جمشید دیت خسرو جم …
اگه چون خضر سکندر کامران آمد پدید — در کمینگاهی که بر دم تیره و پر بنده را — از حسود غرقه در آهن سنان آمد پدید
نا که کوس سکر رخ کران کشا را — از غریو او زمین زرحان آمد پدید — تیغ او هر گوشه وحشی طیر را خوانها نهاد
خود چنین زیبد چو روز مهرگان آید پدید — سالها شد تا بمیدان سخن از نظم و نثر — بنده چابک نظر از دیگران آمد پدید
بر بیش رضا اخلاق عطر پرور است — بهار گیتی بکار ز رنگ و فرش — به لاله و گل سوری نگر که آمده اند
ز بهر خدمت بزمت حریر پا پوشش — ز بلبلان خوش آواز عشق باز ببایست — بنفشه را که چنین کرد مرغ شب پوش
بخواه باده زرنگی که چون بخشید جام — ز بهر دولت تقاضا همی … — زمین ببوس بیکی که وصف این سخن است
چو خوشتر آید از مدح خواه مدح پیوش — که بدیع تو سخن ولیک این سخنم — عجب نباشد اگر گوش نیابدت در گوش
سپه‌را جان و دل بکار نباشد — در همه گوش است سکو در نباشد — از تو وفا هم بروزگار توان یافت
گرچه فلک را روزگار نباشد — چون حرف اگر در سخنم آویزم — در هر معنی لطیفه انگیزم
در هر یه ثنای تو زبانم گردد — همچون سخن از سر زبان برخیزم — **فضولی** در فضل و دانش بسیاری از همگنان

فایق بوده و در فهم و ذکا بر اقران سابق و او به دو زبان در شاعری علم کشته و قصب السبق از همگنان ربوده و بیان
فصاحتش بر آن برگیبت که امروز رسیده است چون التزام شعر زرگی نموده برابر آن در گذشته شعر فارسی بیان است

جسته

جسته این رباعی بوده ست براو راست — آسوده بکر جا ببهر حال که هست — کر خاک شود نیشود قدرش پست
بر سبیل آنده و سجده اش می سازند — مسکن دانند ش از شرف دست … — نا در دولت اندیشه پیدا و نبا به
هر گز زمین دل شده است یاد بنا به — زهم و شبنم ای رقیب این باش — که مهر او بدلم جای کین کس نگذاشت
طلب عشق علاجی بغیر ترک نیست — ولی کشته نزار درد بوده درمانش — چون مجملی از احوال بغداد معلوم شد
الحال شروع در کوفه می نماید — چون بگذری از حد و بغداد — کوفه شهری سعادت آباد
شهری بینی چو خلق اشراف — مجموع در او کمال الطاف — خاکش بکمینه فسخ بابی
دریا بر انده بهر سرابی — **کوفه** در زمان سابق از ابنیه هوشنگ پیشدادی بوده بعد از آن
که نبیش بیوم و سکوش بسم عوض کشت در سال هفده هم از هجرت سعد وقاص بفرموده خلیفه ثانی بنا کرد
و چون تخت از نی و بوریا منزل ترتیب داده بودند شهرت بکوفه یافت چه عرب آن نوع جایی را کوفه
میگویند و امیرالمؤمنین علی ابن ابی طالب علیه السلام بعد از فوت حضرت فاطمه اکثر در کوفه اقامت می نمود
و خط کوفی اختراع آنحضرت است چه پیش از آن خط معقلی شایع بوده و قول مردم کوفه اعتماد است چنانکه گفته
الکوفة لا بوفه و مسجد کوفه تخت متبرک است در تاریخ اعصم کوفی آمده که روزی مردی نزد امیرالمؤمنین علی آمد
و گفت که عزم رفتن بیت المقدس دارم و در آنجا معتکف باشم امیرالمؤمنین فرمود زادی که ساخته بفروش …
و در این مسجد ساکن باش که دو رکعت نماز در این مسجد با ده رکعت نماز دیگر جا برابر است و دیگر از فضایل آن مسجد آنست
که در وقت طوفان نوح تنوری که تخته آب از آن جوشید در گوشه این مسجد بوده جایی که ستون پنجم است آن
تنوری بوده که جبرئیل آن را از بهشت آدم آورده و ابراهیم خلیل در آن نماز گذارده و از ادریس و نوح نقل مینمایند که ایشان
نیز در آن مسجد بعبادت حق تعالی مشغول بوده اند و همچنین هزار ولی و هزار وصی در آن مسجد نماز گذارده اند و …
عصای موسی در این مسجد گذارده بوده و چندین هزار خلق را در روز قیامت از این مسجد حشر کنند که ایشان را حساب
بوده و نه عقاب و در میان این مسجد مرغزاری خواهد بود از مرغزارهای بهشت و در او چشمه است از چشمهای
جنان که در آخر الزمان ظاهر خواهد شد و در عجایب المخلوقات آورده اند که در سنه تسعین و ماتین در کوفه تگرگی بارید
که وزن صد و پنجاه درم بوده بر آثار آن سنگی بارید گرفت چون گوش آدمی در هم کشیده و مردم خوب الخلقه

زیاده از حد وعد بوده اند بنا بر التزام چند نفر اکتفا کرده شد ابو داود ابن یزید النخعی در فنون علم و حسنات اعمال
عدیم النظیر بوده و بقولی ششصد و بقولی هفتصد رکعت نماز در شبانروزی میگذارده و شریح از کبار تابعین است
و از زمان خلیفه ثانی تا زمان خلفای بنی عباس در حیات بوده و هفتاد و پنج سال قضای کوفه بدو تعلق داشته
ابو هاشم الصوفی اول کسی است که او را صوفی خوانند و اول کسی است که خانقاه جهت صوفیان ساخته و مولوی جامی
نیز در نفحات اول ذکر او نموده سفیان ثوری میگفته که من ندانسته بودم که صوفی چه بوده تا گوئی که ابو هاشم را ملاقات نمودم
ابو عمرو شعبی جلیل القدر و وافر العلم بوده و نقل است که عبد الملک ابن مروان وی را برسم رسالت نزد والی روم فرستاد
و صحبت شعبی ملک روم را خوش افتاد و مدت مدید پیش نگاه داشته و در وقت رخصت مکتوبی مهر کرده به وی سپرد که
در وقت خاص بصاحب خود خواهی داد شعبی بعد از ادای رسالت در هنگام خلوت آن نامه را گذرانید چون خلیفه بگشاد
دید نوشته بود که عجب از حماقت خلقی که میان ایشان چنین مردی باشد و دیگری را پادشاه کنند شعبی
گفت با امیر چندان که مضمون نامه اطلاعی ندارم عبد الملک گفت خاطر طعن دارد که به تو رشک برده و میخواهد که با من بگوید
که من ترا بقتل رسانم چون خبر بوالی روم رسید گفت و الله این خواسته بودم از شعبی نقل است که من پانصد کس
از صحابه را ملازمت کرده ام از آنجمله یکی علی علیه السلام است ابو یوسف یعقوب ابن ابراهیم اول کسی است که او را قاضی القضات
گفتند و او در زمان مهدی و هادی و رشید بامر قضای بغداد پرداخت و در طبقات محمود شاهی آمده که شخصی در حلوای ابو یوسف
در مجلسی نشسته اصلا سخن نمیگفت ابو یوسف گفت که چرا سخن نگوئی گفت صایم را وقت افطار کی باشد گفت وقت
غروب آفتاب گفت اگر تا نصف شب غروب واقع نشود چه کند ابو یوسف خنده کرد و گفت سکوت تو صواب بوده
و تکلم خطا در مناظرة الانسان آورده که اگر چه ابو یوسف از تلامذه ابو حنیفه بوده اما در چنان با وی مخالفت بسیار کرده
و علم ابو حنیفه از او انتشار یافته محمد الرستوفی گوید که از جمله برکات ابو یوسف چهار هزار قبان بود که بر بند کمر
اشرفی بسته بودند ابو محمد سلیمان ابن مهران الاعمش در سلک دانشمندان عظام منتظم و دایم میان او و ابو حنیفه ابواب
طیبت مفتوح بوده چنانکه در مجمع الحکایات آمده است که روزی ابو حنیفه بدیدن او رفت پرسید که مرا احوال اختیار
بینائی از وی بگیرد در عوض آن چه بر سید [illegible] چیزی عوض داده و گفت دیدن گرانان ابو علی حسن تا ابتدا با [illegible]
فروشی اشتغال داشته و نزد ابو حنیفه رفته گفت میخواهم طلب علم نمایم او فرمود از نوشتن میترسم که جواب نا گفتنی علم ترا

دل نشد

دست رهند و اتفاقا این است که کرکسی که سفیدی دو بچه زاد که نر زنده بود و نه مرده نر نر بودند و ماده در نیز سپید بودند
چون صاحبی فکر کرد گفت توان بود که یک بچه زنده باشد و دیگری مرده و یکی نر و دیگری ماده و یکی سپید و یکی سیاه
پس از آن بچه خواندن روی نمود تا امام وقت شد چنانچه ابو یوسف او را ابد یکی [illegible] آمد عبد الرحمن ابن حسن
در حدیث و تفسیر متبوعیت که مصنفات او را جمع کرده مردم از کسی که نه جزو باشد در حساب آید گویند
نزد اشقیا قلم خود را که بدان احادیث نوشته بود جمع کرده وصیت نمود که آب غسلش از آن تراشه گرم کنند و کردند
با وجود آنکه جماعت شیعه و سنی در فضل ابو بکر طعون و امیر المومنین علی صلوات الله و سلامه علیه تنازع کردند و بجواب شیخ
ابو الفرج راضی شدند او بر سر منبر آمد و گفت من کانت ابنته تحته و فرود آمد و برفت تا سخن دراز نشود اهل سنت
گفتند ابو بکر افضل است که دختر او زیر پیغمبر است شیعه گفتند حضرت علی افضل است که فاطمه دختر پیغمبر صلعم در خانه
وی بوده و بعضی گفته اند که چنین گفته که افضلهما من بنته تحته اهل سنت گفتند که ابو بکر افضل است که دختر او در خانه پیغمبر است
و اهل شیعه گفته اند که مقصود علی ابن ابی طالب است وفاتش در پانصد و نود و هفت بوده مسلم سجاد استاد کسائی است
و شیعی مذهب بوده و عمری دراز داشته چنانچه اولاد او همه بحد کمال رسیدند و در ایام حیات او مردند نقل است
که روزی مردی از سن او پرسید جواب داد که شصت سال بعد از چندی شخصی دیگر استفسار نمود همان جواب شنود
بار دیگر مصاحب او بود گفت که من چند و یکسال است که در خدمت تو بسر میبرم هر که از سن تو میپرسد همین جواب
میدهی گفت از من و یکسال دیگر بیان همین جواب شنوی ابو الحسن ابن حمزه کسائی در نحو سرآمد و از قراء سبعه است
و او در کسا نماز بود و بعضی گفته اند که آنکه روزی در کوفه آمد گشت زنجور چیده بود و دیگری آنکه در وقت احرام گلیم کسائی
خود بر دوش گرفته بود یحیی ابن زیاد المعروف بفراء در نحو و لغت اعلم و اکمل بوده از ابو العباس ثعلب مرویست که
اگر فراء نبودی عربیت ناقص بودی و او را تصانیف نیک بسیار است از آنجمله کتاب المعانی است که بخواهش
مامون العباسی نوشته است و در وقت تدریس عدد املای طلبه در حیز ضبط در نمی آمد چنانچه از جنس قضاة
قاضی در مجمع جمیع میشدند و بعد از اتمام مردم چندان مبالغه در نقل کردن آن کردند که اجرت پنج ورق یک درم کردم
و حال آنکه قبل از آن پنج ورق میکرد رهم کتابت میکردند وفاتش در دویست و هفت بوده ابو عماره حمزة ابن
حبیب التمیمی از قراء سبعه است از وی نقل است که قرآن سه هزار و دویست و پنجاه حرفست ابو عبد الله [illegible]

وقت خود بوده و قضای کوفه در زمان منصور به وی تعلق داشته از وی مشهور است که در جوانان پنج خصلت متضاد است
خوردی سر و بزرگی ابرو و استواری قامت و اعوجاج اطراف و نرمی لب و درشتی ... سخت ... گاه ابو المنذر
هشام ابن عروه از مشاهیر اهل حدیث بوده و خطیب از وی نقل می کند که روزی ... بجا نیاورد که چرا قرآن در روز ...
من بخانه رفته در سه روز قرآن را حفظ نموده و عدد تصانیف وی از صد و پنجاه متجاوز است و بهترین آنها کتاب الجمهرة است
در معرفت انساب متنبی از فحول شعرا بوده آورده اند که روزی ... جمعی از جوانان بسر کوی نشسته بودند که
کرکسی پرواخته بود در میان ایشان نفطویه ... که چهل سال در علم نحو ... کشیده بود طریق طلب گفت والله
لو کان ... متنبی و هذا الکلب ... متنبی پرسید که این جوان را چه نام است گفتند نفطویه گفت احرقه الله بنصف اسمه ...
گوی کذشت قضا را شب برات بود و جوانان بشب بازی قیام می نمودند یکی از ایشان آتشی در نفطی بجانب نفطویه انداخت
در حال بسوخت ابن رشیق در کتاب عمده در باب ... آورده که متنبی با جماعتی ... در راه
فاتک ابن ابی جهل اسدی او را پیش آمد و معامله بمقاتله انجامید متنبی چون غلبه قطاع الطریق را دید خواست که بگریزد
غلامش مصلح گفت که تو صاحب این بیتی ٭ الخیل و اللیل و البیداء تعرفنی ٭ و الضرب و الطعن و القرطاس و القلم
یعنی منم آنکه اسب و شب و ریگ و بیابان مرا میشناسند و ضرب و طعن و کاغذ و قلم مرا میدانند متنبی چون این سخن بشنید
و بازگشت و حمله آورد تا او و پسر و غلامش کشته شدند الصدر الاجل العالم برهان الملة و الدین محمد ابن عبد العزیز
برهان الدین در فضیلت ائمه دور و جلالت علما اقاصی و ادانی بوده و شیخ الاسلامی بخارا بوجهه تعلق داشته
و برهان الدین صدر بلند قدری بوده که آسمان با همه ... زمین نمودی و آفتاب نزد رای او تیره بودی وقتی یکی از ملوک
تیغی و دستارچه فرستاده و در بار این قطعه گفت قطعه پیش تخت شهنشهی و دستارچه ٭ سنجر ستم خجل و شرم گین ...
تا هر آن را که بجان بنده درگاه تو نیست ٭ ... چشم ... سر ببری ٭ زمانه که ... سلطان ... در پای ...
شده بود این رباعی بوی فرستاد رباعی ... فلک ... ٭ نزدیک ... خفیف و دور است ٭ او ...
جهان از و جهان ... ٭ ... که جهان ... ٭ ... ٭ ...
... جان و دل ... ٭ ... نجف اشرف در دو فرسنگی کوفه طرف قبله واقع شده
و مشهد مطهر حضرت امام المتقین و یعسوب الدین امیر المؤمنین علی علیه السلام در آنجاست نظم سرها همی کلاه ...

جانها چو سپا

جانها چو سپاه نحل در جوش ٭ بر خاک ... ٭ خورشید ز سر خاکش از کرامات ٭ تا تار همی رود ... ٭
جنت رقمی ز روضه اوست ٭ ... ٭ چندانکه ... ٭ آتش ... آب ٭
آورده اند که چون ... آنحضرت ... انتقال نمود ... در جان ...
مطهرش را ... در موضعی که حال مطاف طوایف عالم است مدفون ساخته ...
هموار کرده اند که اعدا بر آن اطلاع نیابند در سنه خمس و سبعین و مائه روزی هرون الرشید در آن زمین شکار میکرد
آهوی چند ... که مدفن آن امام المسلمین است پناه بردند و هرون ملعون هر چند سگ بر آن آهوان دوانید و جانوران
پرانید مطلقا التفات ننمودند و بازگشتند هرون متعجب شده بعد از تفحص ... آن موضع ...
مطهر امیر مؤمنان در آنجاست هرون ترک شکار کرده لوازم طواف بجای آورده مردم مجاور شده روز بروز آبادانی
و جمعیت ... بعد از صد و هشتاد سال عضد الدوله دیلمی در ... بر آنحضرت عمارت عالی ساخت و بعد از او
غازان خان عمارات بر آن افزوده و چون از مردم آن زمان از آن خطه ... کسی منظور ...
مبادرت می نماید سید محمد عتابی ... سلامت کلام و لطافت لسان و حدت طبع از اقران استغنا دارد
... حضور ... ملازم گرفته شعر گفتن رغبت فرموده پس از آنکه فطرت اصلی با فضیلت کسبی جمع کرده
... دکن ... ملازمت علی عادلشاه ... عادلشاه ... یکی از علما
کشته گردید ... درگاه ... حضرت شاهنشاهی ... منظور نظر کیمیا اثر گردید بعد از چند وقت حضرت شاهنشاهی
خاطر از وی ... در قلعه گوالیار که ... چون فلک دوار محکم و پایدار است ... جای داده
و در آن وقت غزلی گفت که این دو بیت از آنجمله است بیت از بزم وصل تو دل آزرده میروم ٭ با آنکه ...
میروم ٭ ... ٭ ... ٭ بعد از آنکه ...
... ٭ ...
... نظم از سر کوی تو آلوده به بهتان رفتم ٭ عصمت آوردم و ...
شب زلف تو ... ٭ گر ز کوی تو ... ٭ من ز اقلیم وفا آمده بودم چه عجب ٭
اگر از خاطر فرخنده یاران رفتم ٭ ... ٭ ... دل ... و سیر آمده از جان رفتم ٭

نجف اشرف

چشمهٔ خضر بخاک قدمم بستاند گرچه لب تشنه من از چاه زنخدان رفتم از درت سر قدم وادی از کوه راشک
بنشار در گنجه و ایران رفتم راه مدح تو بشبگیر خرد طی نشود در ره من رفتم و تا سر حد امکان رفتم
آسمان داند و من دانم و اندیشه که من نه ببال و پر این قافیه سنجان رفتم معجزم بنگر و بی گفته سحرم بشناس
باز شریعت همه گر دست دگر پیمان رفتم جز بدرگاه تو در پیش چنینم بود ابیه(?) هر کجا رفتم با بوس و پشیمان رفتم
دامن حیله گرفتم با امید مددی وز فلان دست تهی جانب بهمان رفتم در رهش داده و دولت زدم و بر در یک(?)
نا امید از مدد گبر و مسلمان رفتم عذر سر بخت همه در که شدم پنداری که به دریوزه ناکامی و حرمان رفتم
هم تو یادم کن کز خاطر بیگانه و خویش تا بصد مرحله زان جانب نسیان رفتم آبرو میرود از دست خدا را مددی
که من آلوده تر از دامن مستان رفتم در مدیح تو همان طفل الف ناشناسم چون خرد گرچه دبستان بدبستان رفتم
در مدیح تو لب تشنه تر از بادیه ام گرچه صد ره بسر چشمهٔ حیوان رفتم در اثر قصیده این رباعی گفت
در بند شهان پادشهی میباید لشکرکش و صاحب سپهی میباید من خود گیرم در چه شمارم هر کس
زندان ترا شهنشهی میباید بعد از هفت سال حضرت شاه شاهی ابواب شفقت بر وجنات روزگارش گشوده
چون در از مضیق حبسش بر آورد و بخرج از پیش منظور ساخته رخصت طواف حج بدو ارزانی داشت و در اثنای راه
فتح اراده کرد و عنان توجه بصوب دکن منعطف گردانید الحال در احمدنگر با برهان الملک میباشد این ابیات که نوشته میشود
تا نیم وسره تو دیگر کو وعده ات زخساب کند چشمان ترا که شوخ جادو مژگان ترا است نیزه و خنجر
شوریده ز رنگ بخیزد از خواب بصد هزار محشر شرمنده ام ار وفا رسانم از بس که کند دل تو باور
رحمی که در آتش سپندم سوز جگر کباب اخگر از قبل تو صبر قسمت کردن وز آب تو تیره ایست اسم(?)
با سرعت از زمانه کند است با سیکل(?) این سپهر لاغر زان کوه گران شود چو سیماب زین باد صبا بر آورد پر
ای دست معالی از تو بالا دست تو همیشه باد زبر دست در قلزم دولت تو گردون هر دم بامید فلک شدست
آنجا که رواق تو انجاست پست است بلندی مکانت یک غنچه آفتاب بشکفت با خاک در تو تا به پیوست
که بود که تیغ زرنگارست رنگ رخ آفتاب شکست بر باد کف تو در باشد برق علمی که جست از جست
من بنده که در کف زمانم چون شیشه بدست شوخ مست آنم چو زبانه سنانت پهلوی ستاره سر بجست(?)

از پای فتادم

از پای فتادم و عجب نیست ؛ لطف تو اگر گرفتم دست ؛ تا ملک بجهد فلک تیز ؛ کز لطف فلان فلان بهم ریخت
هستی تو نیستی ببنیاد ؛ تا هستی هست و نیستی هست ولـه دلا از آن لب میگون چه در سبو داری
که آه در جگر و گریه در گلو داری ؛ مرا بداغ گریبان چاک چاک ببخش ؛ بدلبری وه اگر مرهم و رفو داری
ز وای گل از چمن کیستی نبندانم ؛ که رنگ بوی نداری و رنگ بو داری ؛ تبسمی کن تا من بمیرم و برهم
کز این که است آری تو جنگجو داری ؛ مرا محبت دلجهای خون افکند ؛ برو برو تو که یاری کناره جو داری
هرگز ابدل بجز افسوس غم غصه نخوری ؛ نفسی نیست که صد نشتر حسرت نخوری ؛ روز زر روت نشود سرخ ز جام مرکی
کز کف شعله وشی سیلی غیرت نخوری ؛ با خمار غم و درد سر اندوه بساز ؛ کز کف بخت شفا بخش می راحت نخوری
مرا عشق کسی دیوانه دارد ؛ فسون نرگسی افسانه دارد ؛ بغایت آشنایم با تو لیکن ؛ محبتهام بیگانه دارد ایضاً دیده
دانش و دین نه مرد و بنیاد ؛ بهیچ کس نماند عجب تماشا ؛ عتابی از سخن خود بجا و دلیل است ؛ کجا رسیده نگر که نمیده
دانا ؛ ز چین ناله تو دل دردمند میوزد ؛ ز نسیم زلف تو دمی چند میوزد سرّ من رای از شهور بلاد عراق عرب است مبنیم(?)
عباسی است باعث آنکه چون معتصم در تربیت غلامان ترک کوشید و اهانت بسیار از ایشان باهل بغداد رسید روزی
جمعی بروی سر راه گرفته و گفتند یا اباسحق از شهر بیرون رو و الا با تو حرب کنیم معتصم پرسید که بکدام استطاعت محاربه
خواهید کرد گفتند در دل شب با انگشتان در شب و دلهای ریش خلیفه از شنیدن این سخن متاثر گشته در موضع قاطول(?)
شهری رحیب و نزه سر من رای نام نهاد یعنی هر کس آنرا ببیند مسرور گردد و تا بتدریج بسامره اشتهار یافت و در زمان معتضد
فرسنگ طول و یک فرسنگ عرض آن شهر بوده و از جمله عمارات آن یک مسجدی بوده در غایت وسعت و رفعت و حوضی از
یکپارچه سنگ در میان مسجد ترتیب داده بودند که قطرش پنج سه ذرع و ارتفاعش هفت گز و ضخامتش نیم ذرع
بوده و در جنب آن مسجد مناری بر آورده بودند بطول هشتاد و شصت(?) ذرع که از زمان آدم تا آن دم از هیچ پادشاهی این مکن قوت
بحیز فعل نیامده بود و در واردات ثقات وارد شده اما الحال بقدر روهی مانده و مزار فیض آثار حضرت امام علی نقی
و ولد امجدش امام حسن عسکری علیهم السلام در سامره امروز مطاف طوایف انام و خاص و عام است و دانشمندی در تذکره
خود آورده که سلطان سنجر بعد از فتح بغداد بسامره رفته شنیده بود که اهل شیعه در شبهای جمعه اسبی بر در غاری که امام
منتظر صاحب الزمان در آنجا غایب شده نگاه میدارند که هر گاه آنحضرت ظهور نماید بر آن سوار شود سلطان آن اسب را آورده

سر من رای

در سر کار خود نگاه میداشت که گفت این اسب در نزد من امانت است که هر گاه امام ظهور کند بنده حاضر کرده آن را به او بدهم
ادب بروی نیک منشاء دوهمان زودی غزان بروی مستولی شده و مقید و محبوس ساخته و مقصد ثمن خلفای بنی
عباسی است و هشت فتح در ایام او بوقوع پیوسته و هشت سال و هشت ماه و هشت روز حکومت کرده و در زمان جهانبانی
هشت قصر بنا نموده و هشت پسر و هشت هزار دینار و هشتاد هزار اسب و هشتاد هزار شتر و هشت هزار غلام از وی بازماند
بنا بر این جهانشاد را خلیفه ثمن میگفته اند و شجاعت موفوری داشته و قوتش بغایتی بوده که دو کو سفند را می برید
نگاه میداشته تا مسلح میکرده اند و از مروش کبر که منظور آمده خبر تناسخ است که سید محمد بن اسمعیل موسوم بود و در نفحات
از جعفری خلدی نقل است که خبر تناسخ را پرسیدند که تو را اعتقاد به تناسخ کو نیست گفت با خدا و ند عهد کرده بودم که
روزی نفس بر من غالب شده یکی بخوردم ناگاه شخصی بر من بگذشت گفت ای خیر گریز پاو همچنین بوده که او در غلامی
بو خیر نام که از وی گریخته بود شبیه وی بر من افتاده پس مردمان گرد آمده گفتند که والله این غلام تست و من
ایشان حیران مانده و دانستم که بچه گرفتار شده ام پس مرا بجائی بردند که غلامان وی بافندگی میکردند گفت ای غلام پس
کار خود کاری که پیش از این میکردی بکن و من پای خود در کارگاه جولائی آویختم دیگر با ایشان میبافتم چنانچه گوئی سالها
این کار کرده بودم چهار ماه با وی بماندم شبی برخاستم و وضو کردم و در سجده شدم و گفتم خداوندا دیگر باز نکردم با آنچه کردم
چون بامداد شد شبه آن غلام از من برفت و من بصورت اصلی باز گشتم و فاتش در قزوین در دولت نشیمن گشتش
دست داده عمرش صد و پنجاه سال بوده و از سخنان اوست که خوف و بیم تازیانه خداست مر بندگان را مداین از شهرهای
معروف عراق است ابتدا طهمورث پیدا دیست بنای آن کماشته او جمشید بتمام رسانیده و از اسکندر محفوظ
مداین مسجد بوده مداین خوانده اند و بعضی گویند که او هفت شهر بوده و شهر بابل و حلوان و نهروان و جمع غیر از آن شهرهای اطراف
و مداین سالها دار الملک سلاطین اکاسره بوده و انوشیروان در آنجا ایوانی ساخته بود که از آن عالی تر عمارتی از سنگ و گچ
ساخته نشده و آن عمارت تا زمان ابو جعفر دوانقی راسخ و پایدار بوده چون شروع در ساختن شهر بغداد کرد اراده نمود
که آن را خراب کرده و مصالح آن بغداد آرد و چون بوزیر خود سلیمان بن خالد مشورت نمود وزیر خلیفه را
مانع آمده گفت که این کار مکن که بروزگاران باز گویند که پادشاهی شهری را خراب کرد و شهر نو ساخت خلیفه آن را مسموع
نداشت گفت هنوز تو را میل بکسری است نمی خواهی که آثار گیران خراب شود و در خرابیدن آن شروع نمود چون دید که از آنجه حاصل شد

بخرج مخرب اجرت و فایده که خواست کرد دست از آن باز داشت و وزیر باز مانع آمده گفت چون شروع در خرابی آن
کرده باید که تمام را خراب کنی تا مردم نگویند که آنچه پادشاهی ساخت پادشاهی نتوانست خراب کرد مزار سلمان
فارسی رحمة الله در محاذی ایوان کسری واقعست بابل از مدن قدیمست و در میان عراق واقع شده بحدیکه
عراق در میان جهان واقع شده ابتدا قینان بن انوش بن شیث بن آدم بنا بر آباد آن کماشت و پس از آن
طهمورث تجدید عمارت کرد و نمرود علیه اللعنه نیز در آن شهر سالها بسر برده و بعد از ضحاک دار الملک کرد و قلعه
در وی بنا کرد موسوم بکلنگ دز که الحال اثر آن باقی است و پس از وی خراب شد که تا که اسکندر عمارت
کرد الحال باز خراب است و از توابع حله است و در حین آبادی دوازده فرسنگ در عرض آن شهر بوده و دوازده قصر از آن
و در آنجا چاهی است که بنام و ابیال مذکور است گویند اروت و ماروت در آنجا معلق اند گویند مجاج طحون در زمان
ایالت خود مجاهد نامی را فرستاد تا حقیقت الحال را معلوم کند از مجاهد نقل است که با شخصی که دلیل من بود
بر آنجا رفتیم ایشان را دیدم هر یک بمثال کوهی سرنگون آویخته و بندهائی از آهن بر دست و پای ایشان گذاشته
گفتم الله اکبر چون این بشنیدند اضطراب عظیم در ایشان پیدا شد چنانکه نزدیک بود که آن بندها را پاره کنند و در عجایب
المخلوقات آمده که مداین در ازمنه سابقه هفت حصن داشته در حصن اول خانه بوده که در آن صورت ربع مسکون
کشیده بودند و انهار و جویها در آن پدید کرده و هر گاه اهل مملکتی عصیان ورزیدندی آب ایشان در نهر و کشیدندی تا مطیع
باز آمدندی و در حصن دویم حوضی بود عظیم که مردم هر قبیله شراب در آن بریختندی هر یک از آن خویش خوردی که
با یکدیگر نیامیختی و در حصن سیم طبلی نصب کرده بودند معلق که احوال غایب چون طبل بصوت ذکر ایشان معلوم شدی که اگر آن طبل
بانگ ندادی چار رمحت بامر دادی آن فلان و در حصن چهارم آینه از آهن نصب داده بودند که حال غایب از آن پیدا آمدی
که مرده است یا زنده و در حصن پنجم مرغابی ساخته بودند از مس که اگر جاسوسی در آن شهر رفتی آن مرغابی آواز بر آمدی و در حصن
ششم تخت قاضی بوده و در آب نشسته دو کس که دعوی آنجا رفتی هر کس مبطل بودی در آب غرق شدی و در حصن هفتم
درختی از مس کرده بودند و برای گنجشکان اسپار نصب کرده که هر چند آدمی که در زیر آن رفتی سایه دادی تا هزار مرد که
بر هزار یک افزودی تمام در آفتاب ماندندی بصره شهریست معمور آورده حبیب السیر نقل است که خلیفه ثانی عتبه بن غزوان را
بجانب ایله فرستاد تا در آن ناحیه بلده بنا کند که من بعد میان پادشاه عجم و ملک هند آمد شد مسدود گردد و از ملک

نتوانند خواست و غیبه در سنه چهارده هجری شهری بنا نهاد و موسوم به بصره و چه اطراف و جوانبش سنگلاخ بوده و عرب آن سنگ
را بصره گویند و شط العرب در کنار بصره واقع شده و در شبانروزی دو مرتبه مد و جزر یافته اطراف بصره را از باغ
و زرع سقی کنند و اطرافش از این سبب همیشه سبز و خرم باشد و در میان اعراب بنی خالد که در حوالی بصره اقامت دارند
اسبان نیک بهم رسد و نوعی پرورش دهند که اگر کیفیت آب نخورند از تشنگی از پای در نیفتند و در طبقات
محمود شاهی آمده که در شصت و نه هجری شش روز در بصره طاعون شد که هر روز تخمینا چندین هزار نفر فوت می شدند بر جمله
هفتاد هزار کس از اولاد انس بن مالک بودند بعضی گفتند این سخن خبر ندارد اما بیست هزار کس هلاک شدند و در روز ششم
شش مرد و گویان در کوت حیات ماندند حکم تراوا حدالقهار صاحب کتب آورده که چون معاویه
ساخت بصره را زیاد ابن ابیه داد و گفت در آنجا شرایط سیاست بجای رساند چه بصره از نهیب دزدان و مفسدان
ناایمن بود و زیاد چون به بصره رسید فرمود منادی کردند که هیچکس شب از خانه بیرون نیاید و هر که برایستند بکشند
در شب اول یکهزار و ششصد آدمی را بقتل آوردند و در شب دویم چهارصد کس و در شب سیم یک کس و بعد از آن کس را
یارا نبود که شبها از خانه بیرون نهد تا شبی اعرابی را گرفتند گفت من دیروز در این شهر آمدم و منادی را نشنیدم
زیاد گفت اگرچه راست میگویی اما گذشتن موجب خلل سیاست است در ابر بکشت بعد از آن فرمود که شب در دکان
نبندند و هر چه ببرند من جواب گویم در مدت حکومتش در بصره شب در دکان کسی بیارستی و موش و کلاب شهر
در آمده و در دکانها غرا ادامی کردند از آنجمله بسم حق گشته پیدا شد از مشاهیر خوشان اسلام از علیه نقل است که زمینی با آسمان
از زمین بصره نیست و از همه شهرها دیرتر خراب شود و میشان که محیط ابلیس است از مضافات بصره است و مردم نیک
از آن شهر بسیار برخواسته اند که بنابر اطالت به بعضی از آنها اختصار میرود خواجه حسن بصری از بزرگان زمان بوده و در تذکرة
الاولیا آمده که مادر او مولاه ام سلمه بود و گویا در طفلی از کوزه حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله آب خورده و چون آنحضرت بر آن اطلاع یافت
فرمود که چندانکه حسن آب خورده علم من بدو سرایت خواهد کرد و همیشه ام سلمه گفتی بار الها او را مقتدای خلق گردان
تا چنان شد که صد و سی تن را از صحابه دریافته و هفتاد بدری را ملازمت نموده و از همه کمال حاصل کرد اما پیرو مقتدای وی
حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام بوده و خرقه از آنحضرت داشته گویند هر وقت که گفتی حبیب عجمی در وی برداشتی
و گفتی که اجابت همی چنم از سخنان اوست که گوسفند از همه آگاه تر است از آنکه بانگ شبان چندی از ایشان را از چرا گردن

بازدارد

41

بازدارد و مردم را چندان سخن خدا از مراد بازندارد و هم اوراست که مسکین فرزند آدم که راضی شده بسرای که حلال
آن حساب و حرام آن عذاب روزی بحبیب عجمی بگذشت دید که میخندد گفت عجب است از آن که دارم که میخندید و حقیقت خود نمیداند
و گفت هر چه بنده برپیر و مادر نفقه کند از آن حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد حبیب عجمی ریاضت و کرامات
کامل داشته و عجمی از آن گفتندی که او قرآن ندانستی روزی حسن وقت نماز شام به صومعه حبیب آمد و خواست که اقتدا
بدو کند شنید که الحمد را الحمد میخواند گفت نماز از پی او درست نباشد و تنها نماز گزارد و چون شب حق تعالی را بخواب دید
گفت بار الها رضای تو در چه چیز است فرمود که رضای ما دریافته بودی اگر اقتدا به حبیب نمودی و آن نماز بهتر از تمام
عبادت تو خواهد بود اما تو قدر آن ندانستی و سقم عبارت ترا از صحت نیت بازداشت بیت ما برون را ننگریم
قال را ما درون را بنگریم و حال را آورده اند که یکبار سرهنگان حجاج بطلب حسن را طلب میکردند حسن
در صومعه حبیب پنهان شد اتفاقا سرهنگان بصومعه رسیده از حبیب پرسیدند که حسن را دیدی گفت آری در این
صومعه رفت هر چند در صومعه گردیدند او را نیافتند از حسن نقل است که هفت بار دست بدست من نهادند و مرا ندیدند
وپس از رفتن ایشان حسن بیرون آمد و گفت ای حبیب حق استادی نگاه داشتی که مرا بایشان نشان دادی
ای استاد بجهت راستگفتن من خلاص شدی و اگر دروغ میگفتم هر دو گرفتار میشدیم حسن گفت چه خواندی گفتا ده بار
آیة الکرسی و ده بار آمن الرسول و ده بار اخلاص و گفتم بار خدایا حسن را بتو میسپردم مالک دینار صحبت حسن بصری و حبیب عجمی دریافته
گویند چون بپایکی نعبد و ایاک نستعین رسیدی زار زار گریستی و گفتی اگر نه از کتاب خدای تعالی بودی هرگز نخواندی
یعنی ترا می پرستم و خود نفس میپرستم و از تو یاری میخواهم و بدر سلطان میروم و از هر کس شکر و شکایت میکنم گفته چون
گفت نان خدا میخورم و فرمان شیطان میبرم و امام یافعی در تاریخ خود از ابوالقاسم بن خلف اندلسی نقل میکند که روزی
شخصی نزد مالک آمد و گفت یا ابا یحیی دعا کن در حق ضعیفه که چهار سال است که حامله است و حال بجنت زایدن گرفتار
مالک دست بدعا برآورد و گفت اللهم هذه المرأة ان کان فی بطنها جاریة فابدلها غلاما فانک تمحو
ما تشاء و عندک ام الکتاب بعد از ساعتی دیدیم که مرد باز آمد و بر گردن او پسر چهار ساله بود که دندان داشت
عتبه ابن غلام مقبول خاص و عام بوده و خرقه از خواجه حسن داشته گویند که او هر سال قدری جو بدست خود کاشتی
و آرد آن را بآب ترکرده بآفتاب نهادی تا خشک شدی و هفته یکبار از آن بخوردی و گفتی از کرام الکاتبین شرم دارم

بصره

که هیچ‌که نزدیک پیش ابن وخنی روم. رابعه العدویه مخدره خاص و مستوره ستر اخلاص بوده نقل است که پدر رابعه بسیار فقیر
و بی‌چیز بود چنانچه در شب ولادت رابعه یک قطره روغن نداشت که نافش بدان چرب کنند و چون پیش از رابعه سه دختر دیگر داشت
و رابعه چهارم ایشان بوده از آن سبب او را رابعه گفتند پس عیالش آواز داد که برو و فلان همسایه را بگو قطره‌ای چند روغن
خواه تا چراغ درگیریم چون او عهد داشت که از هیچ مخلوق چیزی نخواهد برخاست و بیرون آمد و دست بر در همسایه نهاد و باز آمد
که در باز نمی‌کنند و در آن اندوه پیغمبر را در خواب دید گفت غمین مباش که هفتاد هزار از امت من در شفاعت این دختر
تو خواهند بود باید که صباح پیش امیر بصره روی و چیزی بنویسی بدان نشان که هر شب آدینه چهارصد بار صلوات بر من فرستادی
و در این شب آدینه فراموش کردی کفارهٔ آن چهارصد دینار بدین شخص ده چون از خواب بیدار شد آن خط بنوشت
حاجبی داده به امیر فرستاد فی الفور چهارصد دینار روانه ساخت هر چه بایست خرید پس از چندگاه مادر و پدرش بمردند
و خواهران متفرق شدند رابعه بدست شخصی افتاد و بفروخت او همه روزه روزه میداشت و شب
تا صباح در خدمت خدای بپای ایستاده یک شب خواجه وی از روزن نگریست دید که رابعه در مناجات است و می‌گوید
و قندیلی از بالای سر او آویخته که همه خانه از نور آن روشن است خواجه بر خود بلرزید و صباح او را بنواخت و آزاد کرد و او
بخدمت خواجه حسن رفت و توبه کرد و پس از آن صومعه گرفت و عبادت کرد تا یافت آنچه یافت گویند وقتی به کعبه می‌رفت
در میان راه دید که کعبه باستقبال او می‌آید گویند ابراهیم ادهم در عرض چهارده سال به مکه رسید از برای آنکه در هر مصلای
دو رکعت نماز می‌گذارد چون بمقصد رسید خانه را ندید گفت آه چه حادثه است مگر چشم را خللی رسیده هاتفی آواز داد که
چشم را خللی نرسیده کعبه باستقبال ضعیفه رفته چون رابعه را دید گفت این چه شور است که در جهان افکنده گفت شور
تو در جهان افکنده که در عرض چهارده سال راه طی کرده فرقی که هست نیست که تو در نماز قطع کرده و من در نیاز نقل است
که شبی خواجه حسن با چندی به دیدن رابعه رفتند چراغ نداشت و دل ایشان روشنی می‌خواست رابعه بر انگشت بدمید
که روشن شد تا روز بر سر انگشت او چون چراغ می‌افروخت گفتند حضرت پروردگار را دوست داری گفت داری گفتند شیطان را
دشمن داری گفت نه گفتند چرا گفت از محبت رحمان پروای عداوت شیطان نیست از سخنان اوست که اگر صبر مردی بودی
وقتی چهار درم سیم بکسی داد که مرا گلیمی بخر که برهنه‌ام آن مرد رفت و باز آمد که چه رنگ بخرم چون رنگ در میان آمد بیرون ده
و آن سیم بستد حارث ابن اسد المحاسبی عالم العلوم ظاهر و باطن بوده و تصانیف از او بسیار یافته یکی از غایات

دربارهٔ او این

دربارهٔ او این بوده که در وقت ... رگ انگشتان او کشیده شدی بنوعی که فرمان او نبردندی ابو الحسن الحضری شاگرد
شبلی بوده و شبلی غیر از وی شاگردی نداشته وی گفته که سحرگاهی مناجات میکردم که گفتم الهی از من راضی هستی ندا آمد
که ای کذاب اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب کردی ابو بکر محمد ابن سیرین امام معبرین و مقتدای مجربین بوده
و سی و چند کس از صحابه را دریافته بود و دستی کامل داشته و در تعبیر خواب حکایات غریبه از وی نقل کنند چنانچه
شخصی نزد وی آمد و گفت در واقعه دیدم که روغن را در میان زیتون میریزم گفت ترا جاریه هست گفت بلی گفت تحقیق نمای
که او مادر تو نباشد چون تفحص نمود چنان بود که او گفته بود نقل است که زنی پیش وی آمد و گفت که شب در خواب دیدم
که سر خود در شکم شوهر من آورده و چیزی از شکم او بیرون می‌آورد ابن سیرین جواب داد که امشب در دکان شوهر تو دزدی آید
سی و دو دینار ببرد پس در همان شب دزدی در دکان شوهر او آمد و آن مبلغ ببرد گفتند که این تعبیر از کجا معلوم کردی
گفت که سر به تعبیر فرد باشد و عدد سی و دو شکم هر دو را از حساب جمل استخراج کردم حروف مستور سیصد و سی و دو است مردی
نزد وی آمد و گفت امشب در خواب دیدم که مردی را امیر دست بریده و مردی را دار کرده گفت امیر این شهر
معزول شود و دیگری نصب شود چنان شد و ایضا شخصی نزد وی آمد و گفت خرما در خواب دیدم که چاشتم گفت ترا فردا
بانجا چهل چوب بزنند همچنان شد سال دیگر همان شخص آمد و گفت که امشب در واقعه دیدم که بر در سرای سلطان چهل خرما
چاشتم گفت هزار درم بیابی گفت پارسال تعبیر این خواب نوعی دیگر بود گفت آن وقت خرما بر درخت نبود و اول آن چوب بود
امسال خرما بر درخت است تعبیر این چنین باشد نقل است که شخصی بیامد و گفت در خواب دیدم که زمین با من سخن گفت
گفت اجل تو نزدیک رسیده و بعد از هفته آن مرد بمرد آورده‌اند که جاریه‌ای نزد وی آمد و گفت در خواب شخصی با من گفت که
شفا بخواهی از ... گفت که این نبوت است که خدای تعالی پیغمبر را میدهد لا شرقیه و لا غربیه نقل است که یکی از اصحاب پیش وی آمد
و گفت در خواب دیدم که کبوتری سفید بر کنگره مسجد مدینه نشسته ناگاه بازی سپید آمد و آن کبوتر را در ربود ابن سیرین گفت که
حجاج دختر عبدالله ابن جعفر طیار را تزویج کند گفتند بچه دلیل این حکم راندی گفت کبوتر زن است و سفیدی حسن است
و کنگره بزرگی اوست و امروز در مدینه زنی خوبتر و بزرگتر از دختر عبدالله نیافتم و در باز تامل کردم سلطان ظالم یافتم و از
هیچکس ظالمتر از حجاج نیافتم نقل است که جوانی نزد ابن سیرین آمد و گفت در خواب دیدم که ماه به ثریا آمد و منادی آواز
کرد که برو نزد ابن سیرین و واقعه خود را بیان کن چون ابن سیرین بشنید رنگش متغیر شد و بر خود بلرزید خواهرش پرسید که

بعد

جواب داد که از خواب این زن گمان می‌برم که هفت روز دیگر بخواهم مرد چنانچه بر زبانش گذشته بود بوقوع پیوست
یحیی بن یعمر النحوی در سلک قرای سبعه انتظام داشته و بصحبت عبدالله بن عباس و بعضی از صحابه رسیده و چندی
بقضای بلده مرو اشتغال داشته در مناظره الآن آمده که وی شیعی مذهب بوده و همواره فضیلت اهل بیت
بر گفته از عاصم قاری حکایت می‌کنند که حجاج بن یوسف را خبر دادند که در خراسان مردی است یحیی نام که حسن و حسین
علیهما السلام را از ذریت پیغمبر میدانند حجاج بقتیبه بن مسلم نوشت تا یحیی را نزد او فرستند چون بخشم حجاج رسید حجاج بیحیی
از روی اعراض گفت که تو حسن و حسین را از ذریت پیغمبر می‌شماری و حال آنکه ذریت از جانب پسر می‌باشد نه از جانب
دختر یحیی گفت که اگر مرا از جان امان دهی بگویم حجاج گفت امان است بگو یحیی گفت که حق جل و علا در کتاب خود مجید فرموده
کرد وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ
وَيُوسُفَ وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ چون عیسی که پدر نداشت
در ذریت ابراهیم علیه السلام است حسن و حسین علیهما السلام چرا از ذریت پیغمبر نباشند حجاج سکوت اختیار کرده بعد از زمانی گفت که
من این را بسیار خوانده‌ام اما این معنی در دل من نگذشت پس از آن از وی پرسید که مولد تو در کجاست گفت بصره
باز از مقام استفسار نمود گفت از خراسان بعد از آن بقتیبه نوشت که چون این نوشته بتو رسد یحیی را از آن ولایت اخراج
کن و بدو گفت اگر بعد از سه روز ترا اینجا یابم بقتل رسانم ابو عبدالله مالک بن انس علم از ربیعه و قرائت از نافع و حدیث
از زهری کسب کرده و هرگاه حدیث روایت کردی وضو ساختی و جامهٔ پاک پوشیدی بمتانت و وقار بر کرسی نشسته
حدیث گفتی و هرگز در راه ایستاده حدیث روایت نکردی و با آنکه ضعف شیخوخیت بروی اثر کرده بود همواره در مدینه
پیاده تردد کردی و گفتی که در شهری که جسد مطهر آنحضرت در زمین باشد من چون سوار شوم و مالک دراز قد سفید پوست بزرگ سر
تارک اصلع بوده و لباسهای فاخر نیکو پوشیده و تراشیدن شارب مکروه میدانسته آورده‌اند که بجعفر بن سلیمان بن علی
برادرزاده منصور دوانقی رسانیدند که مالک بیعت شما را مکروه میداند جعفر او را طلبیده فرمود تا هفتاد تازیانه بر بدن
برهنه‌اش زدند و چندان اهانت بوی رسانیدند که شانه‌اش از جای برآمد و مالک سه سال در شکم مادر بوده و در سنه تسع و سبعین و مائه
فوت نمود خلیل بن احمد امام علم نحو و واضع عروض بوده و او عروض را پنج دایره و پانزده بحر اخراج کرده و اخفش یک بحر دیگر
زیاده کرده و آن بحر محدث است گویند خلیل در کعبه از خدای تعالی دعا خواست که او را علمی روزی کند که پیش از وی

کسی را نبوده باشد او را علم عروض روزی گشت و او این علم را از کسی نگرفت و نه بر مثال کسی رفت بلکه از پیش خود کرد
صفاران میرفت و ضرب مطرقه ایشان در طشت شنید از آنجا اختراع کرده او مردی صالح و عاقل و قانع بوده
خلیل اول کسی است که حروف تهجی را در یک بیت جمع کرده و او بغایت صاحب ذکا و کیاست بوده سبب فوت او
در آنکه اش عظیم قوی افتاده بود آورده‌اند که مردی بود که داروی چشم ساختی و در آن فن مهارت تمام داشتی چون
او بمرد کسی معلوم نکرد که دوا چه بود خلیل پرسید که شاید در کتابی نوشته باشد گفتند تفحص نمودیم در هیچ جا نوشته نیافتیم
گفتند نظر فرما که در آن ادویه بهادش می‌آید خلیل انظر فیها بقوت شامه آن ادویه را بیرون آورد تا پانزده دوا
گفت و آن ادویه را جمع کرده دارو ساخت بعد از مدتی نسخه بخط آن حکیم یافتند در او شانزده دوا نوشته بود
که یک ادویه که فکر وی در آنجا نرسیده در آخر شصت و چهار بهار حیاتش بخزان ممات مبدل شد ابو فید مورج بن عمرو السدوسی
در سلک دانشمندان زمان انتظام داشته از اخفش منقولست که از تلامذه خلیل بن نضر و سیبویه و مورج فقیه بوده
اما مورج در بعضی چیزها بر ایشان غلبه میکرده از مصنفات مورج یکی کتاب الانوار است و دیگری غریب القرآن
و ایضا کتاب جواهر قبایل و کتاب المعانی در یک جلد نوشته او داشته بوده و ایاس بن معاویه بصنوف فضایل نفسانی
و انواع کمالات انسانی موصوف بوده قضای بصره بعهد او تعلق داشته روزی با بعضی از نزدیکان خود گفت
که دوش بخواب دیدم که من و پدرم هر یک بر اسبی سواریم و با هم میرانیم بحکم انداز دو کرا سبقت نمیگیرد و تعبیر این
خواب آنست که ایام عمر من با زمان حیات پدرم برابر خواهد بود و در شب که عمر وی بانجا رسیده بود بموافق افتاد و ایاس علم
بجای آورده وفات یافت و بشنود تا در گذشت این واقعه در سال صد و بیست و یک هجری بود ابو محمد یحیی بن مبارک المعروف
بالیزیدی در قرائت و حدیث و نحو و لغت از تلامذه ابو عمرو قاری بصری بوده و از انجاکه یزید بن منصور خال مهدی عباسی را
درس میگفته بیزیدی منسوب گشته و پس از آن هرون الرشید وی را طلب داشته مامون را بوی سپرد تا علم آموزد و در اوقات فرصت
با کسائی در مجالس می‌نشست و چیزی که استاد امین بن رشید بود و ابو محمد مذهب اعتزال داشته و کتاب بسیار تصنیف
کرده مثل کتاب النوادر و کتاب المقصور والممدود و کتاب النطق و اشکال نقل است که نزد خلیل بن احمد رفت دید که بر بساطی تکیه
زده چون ابو محمد را دید در برابر خود جای داده ابو محمد از آن بیم برآمد گفت جای مولانا را از آمدن تنگ شد خلیل گفت که
هر جا دو دوست نشینند جا تنگ نباشد اما دو دشمن را تمام روی جهان تنگ است فوتش ... بوده ابو علی محمد بن یحیی

در علم ادبیه از تلامذه سیبویه بوده و بتدریج از ائمه عصر گشت تصانیف نیک از وی شهرت یافته مثل کتاب
معانی القرآن و کتاب القوافی و کتاب الاشتقاق و کتاب الاصوات و کتاب الصفات و کتاب الاضداد
و کتاب العلل و کتاب خلق الانسان و کتاب خلق الفرس و غیر ذلک نوشته و درگذشته بوده ابو الحسن نضر بن
شمیل المازنی در حدیث و فقه و نحو سرآمد علمای زمان در تاریخ یافعی مسطور است که نضر بن شمیل جهت قلت دخل
مضطر گشته روی توجه بخراسان نهاد و در آن وقت سه هزار کس از علمای آن دیار بمشایعت او روان گشته چون نضر بمنزل
نزول نمود روی بایشان آورده گفت ای اهل بصره والله که مفارقت شما بر من دشوار است که اگر روزی یک کیلچه
باقلا درین ولایت می یافتم طریق مهاجرت اختیار نکردم و هیچیک از آن جمع کثیر را قدرت نبوده که مئونت قلیل شیخ
ادا بازگردانند و نضر بخراسان شتافته در مرو متمکن گشت و اموال بسیار جمع آمد و فوت او در مرو بود سالی که امام [illegible]
ابو الحسن علی بن موسی الرضا علیه السلام ارتحال انتقال فرموده ابو بکر محمد در علم لغت و ادب و شعر امام عصر بوده و بعضی
وی را در شعر و لغت دویم خلیل ابن احمد گرفته اند تحصیل در بصره و نزد ابی حاتم سجستانی کسب کمال نموده و بعد از آن
سیاحت آغاز نهاده و قرب دوازده سال از بنجران عراق و خراسان و مصر و شام اخذ علم فرموده و پس از آن بفارس رفته
و ملازمت پسران میکال را ملازم گرفته و بتدریج کارش عالی گشته وزارت فارس بوی قرار گرفت و هم در آن
زمان قصیده مقصوره را بنام عبدالله میکال انشا نموده هزار دینار صله یافت و بسیاری از فضلا بر آن شرح نوشتند
و ایضا باشاره وی کتاب الجمهره را تالیف نمود و در هنگام شیخوخیت استعفا از ملازمت خواسته در بغداد رفته کار
میگذرانید تا در سیصد و بیست و یک فوت نمود و هم در آن روز ابو هاشم عبد السلام معتزلی را در مقابر تراب کشیدند
و مردم فریاد می کردند که امروز علم لغت و کلام بمرد ابو عبیده نحوی بسیار دریده دهان و بدزبان و یاوه درا بوده
هیچکس نبوده که از وی تیری نخورده و زخمی برنداشته چه هرگز تا که گذشتی از پیش او روزی از طعنه بر حذر
بخشش روزی قصد ملازمت موسی ابن عبد الرحمن هلالی نمود و موسی بر احوال او چون نیک اطلاع داشت غلامان
و خدمتکاران سفارش نمود که با وی در کمال عزت و حرمت سلوک نمایند و در حاشا احوال او بسیار کنند قضارا وقت
آش کشیدن چند قطره آش بر دامن او چکیده موسی از آن بهم برآمد و معذرت گفت که خاطر جمع دارید که در عوض
ده قبا خدمت کرده خواهد شد ابو عبیده گفت باکی نیست چه آش شما چندان چرب نیست که از آن نقصانی بجامه راه یابد

موسی سکوت اختیار

44

موسی سکوت اختیار کرده علما و نعم لب گشوده گویند از بسکه ایذای او فصیح و شریف رسیده بود در روز فوت
او احدی بر جنازه اش حاضر نشد اما فضیلت ابو عبیده بمرتبه بود که قرب دویست کتاب تصنیف کرده ابو العیناء
محمد ابن القاسم از ظرفای زمان بوده و لطیفه های نیک داشته روزی بوزیر عصر در آمد گفت چون بود که دیر آمدی گفت
از آنچه مرکب مرا دزد برده بود وزیر گفت چگونه دزد برد گفت من همراه دزد نبودم که بدانم روزی مردی برابر ایستاده بود
ابو العیناء گفت تو کیستی گفت من مردیم از بنی آدم گفت مرحبا خدای ترا دیر دارد گمان این بود که نسل منقطع شده
باشد الحمد لله که هنوز چیزی باقی است روزی در مجلس وزیر عصر ذکر برامکه و احسان ایشان میکند وزیر گفت این
مقدمات واقعی نیست بلکه شعرا و ارباب تواریخ گزاف چندی بر هم بافته اند گفت ایشان خود رفته اند و اگر گزاف
میبود و مبالغه جهت شما کرده بجا بنده و ایضا در خدمت وزیر نشسته شخصی سرگوشی میکند وزیر گفت که
باز باهم چه دروغ میسازید گفت مدح شما میگوییم و او در ایام جوانی نابینا شده و چهل سال در کوری روزگار گذرانید
وقتی متوکل قصری ساخته بود و در آنجا جشنی ترتیب داده ابو العیناء طلبداشت چون بمجلس در آمد گفت چگونه در حق
این عمارت و ابا داو گفت مردم خانه در دنیا بنا کنند و تو دنیا در خانه خود ساخته متوکل را خوش آمد تکلیف ملازمت فرمود
ابو العیناء گفت که هرکه در مجلس تو می آید که خدمت تو نماید و من از دیدار محروم محتاجم بیک دیگری که جهت من باشد
چگونه خدمت تو توانم کرد ابو محمد قاسم ابن علی حریری که در نظم و نثر یگانه روزگار بوده از پسرش ابو القاسم عبدالله منقول
که باعث بر نوشتن مقامات این بود که روزی پدرم در محله بنی حرام نشسته بود مردی در رسید در غایت فصاحت
چنانکه اهل مجلس از محاوره او حیرت دست داد چون کنیتش ابو زید بود پدرم مقامه حرامیه که چهل و هشتم است ترتیب داده
با بو زید منسوب گردانید خبر آن بشرف الدین انوشروان ابن خالد وزیر مسترشد رسید او را خوش آمد فرمود که پنجاه
مقامات چنین مرتب گردانید اما صاحب بنظرة الاسنان آورده که در سال ششصد و پنجاه مقامات را بخط مصنف یافتم
که در پشت کتاب خود نوشته بود که تصنیف این مقامات جهت وزیر جلال الدین عمید الدوله ابی علی حسن ابن صدقه
وزیر مسترشد مکتوب گشته و بر تقدیر مقامات مشتمل است بر سخنان خوب و عبارات مرغوب از کلام عرب و لغات
و امثال و رموز و اسرار و بعضی برین اعتقادند که فصیحی بوده از ولایت مغرب که این مقامات را در بصره نوشته و بعد از
فوت او بدست حریری افتاده و آنرا بنام خود منسوب ساخته چه وقتی که آن مقامات را بکبرا رسانید وزیر از وی التماس نمود

که بگفتار او حضور نبیند باطن طاعنان را محل نبود حریری دوات و قلم گرفته در گوشه نشست و فکر بسیاری
کرد چیزی فراهم نیامد از این سبب خجل گشته به بصره باز آمده و در آنجا مقام دیگر نوشت و بخدمت وزیر فرستاد حریری شخصی
کوتاه منظر و کوتاه قد و بخیل بود با آنکه اموال موفوره داشته بچوف طعام لذیذ نخورده و جامه فاخر نپوشیده و همواره موی
ریش خود نتف میکرد چون امیر بصره وی را از نتف کردن موی کرده روی منع داده و او از آن مانع آمده تا حدی که او را
زجر نمود تهدید و وعید فرمود حریری را از آن منع قرار و آرام برفت و شب و روز از آن آسوده نا وقتی که امیر را بکلامی
خوش آمد ساخت امیر وی را گفت چیزی از من بخواه گفت همین میخواهم که از خیال ریش من بگذری و دو شتر باید انتقال
مسلم سازی امیر بخنده افتاد و گفت قبول کردم تو دانی و ریش خود حریری را غیر از مقامات چند تالیف دیگر است
مثل درة الغواص فی اوهام الخواص و ملحة الاعراب و شرح آن و فوتش در پانصد و شانزده هجری بود عبد العظیم که حافظ
و ناقل کلام ملک علام بوده و در عصر خود چون آفتاب نسبت بدیگر کواکب بر اقران فایق بود نیز بیست مفسران
که در سلک محدثان منتظم و جامع کتاب جامع است ابو عمرو ابن علا که از جمله قرای سبعه بوده و ابو النظر سعید ابن ابی
که در بصره ابتدا بدین علوم مشغول بوده و ابو سعید القطان که در مدت پنجاه سال هر شب ختم قرآن کرده و چهل سال
پیش از نماز زوال در مسجد حاضر شده از جمله فضلای آن دیار بوده و همچنین ابو الاریان که هرگاه بهیچ رفتی در خانه خود را
بستی و ابو الحسن البصیحی که قریب سی سال از خلوت خود بیرون نیامد کس ندید که او چه خورده باشد احمد ابن
در مسجد بصره متوکل نشسته و گفته که هر که طلب قوت بر خانه تا فهم از دو برخاست ابو عبد الله سالمی که از خلفای سهل تستری بوده
در سلک مشایخ آن شهر انتظام داشته اند از ابو عبد الله سالمی پرسیدند که کسی بهیچ چیز اولیا را شناسند گفت بلطافت
زبان و حسن اخلاق و تازه رویی و قلت اعتراض و پذیرفتن عذر و از مردم آن شهر کسی که بزبان فارسی شعر میگفته [illegible]
که از نیکوان بوده و این ابیات مر اوراست بیت چون دیدم آن دو عارض و آن آبدار گل ؛ گفتم ستاره را برخورشید کله
زد ؛ یا دوش جبرئیل ثریا بدست داد ؛ از نازکی خوش آمد و ببردی ما زدرد ؛ ابله بضم همزه و باء موحده و لام مشدده شهریست
بر چهار فرسخی بصره که از غایت نضارت و خرمی بهشت دنیا گفته اند و از یکی از سلاطین عجم نهری از شط العرب جدا کرده
که اطراف آن بسبب آن تمام مزارع گردیده و از مردمش کسی که بنظر آمده یکی ابو دلف قاسم بن عیسی العجلی است که از اعیان
مامون عباسی و معتصم بوده بسخاوت و شجاعت موفور داشته و علم موسیقی نیک میدانسته و کتاب البزاة و الصید و کتاب

السلاح والنزهة

اقلیم سیم 45

السلاح والنزهة و کتاب سیاسة الملوک از او است ابو تمام طائی از مداحان او بوده و بسیاری از مدایح گفته چنانکه
مناظرة الالفاظ آمده که وقتی که ابن منابع بجهت وی دو بیت گفت دو صد هزار درم صله یافت شعر و طالب الکیمیاء علم
مدح ابن عیسی الکیمیاء الاعظم ؛ و مدحته لاتاک ذاک الدرهم ؛ لو لم یکن فی الارض الا درهم ؛ و دیگر بدان زر دو بیت دیگر گفت شاعر
پیش ابو دلف آمد و گفت شعر کجا ابتغیت نذاک قریة ؛ علیها قصور بالرخام مشیدة ؛ الی جنبها اخت لها یعرفونها
و عندک ان الابیات شهید ؛ یعنی بمال تو دیهی خریده ام و بجنب او خواهر آن قریه را عرض میکنید ابو دلف گفت خواهر آن
قریه چند میشود گفت ده هزار دینار پس فرمود که ده هزار دینار بدان شاعر دادند گویند که چون ابو دلف مریض شد مرض
گردید از سبب شدت بیماری حاجبان را رخصت نداد و مستور بود روزی از خود وی باز آمده احوال آنجماعت پرسید
گفتند که ده نفر از سادات چند روز است که آمده اند و در بیرون اقامت دارند ایشان را پیش خود طلبید و از حاجت
آنها پرسید ایشان یکی احوال خود باز نمودند و گفتند که از خراسان با بیضاعتی تو آمده ایم خازن را گفت فلان
صندوق را بیار و چون بیاورد بیست خریطه بود و در هر خریطه هزار درم داشت با خرج راه بدان ده کس داد و گفت این مبلغ را
اخراجات خود سازید و خریطه ها را بسوی خانه خود ببرید و با اهل خود رسانید باید که هر کدام نام و نسب خود را تا علی ابن ابی طالب
و فاطمه زهرا علیهم السلام بر کاغذی بنویسید و نیز احوال خود را با پایان نشستن فرستید تا گواه من باشد که بر رسول الله از شکی حال
نزد ابو دلف رفتم و او هر یک از آنها را برضای خود هزار دینار داد و چون آنجماعت رخصت داد فرمود که آن کاغذ را
بر کفن او نهند از پسر وی مذکور است که در واقعه دیدم که مرا شخصی میگوید که ترا پدر می طلبد چون پاره راه با او رفتم مرا بجانبی
که نهایت وحشت و دهشت داشت آورده و از آن گذشته مرا بغرفه در آورد که دیوارهای آن از آتش بود و پدر خود را دیدم که برهنه
سر بر سر زانو گذاشته متفکر بود و بعد از آن سر برداشت و از روی استفهام گفت شعر ابلغا اهلنا ولا تخف عنهم ؛ ما لقینا
فی برزخ الخلاق ؛ پس گفت ای پسر فهم کردی گفتم آری بعد از آن گفت شعر فلو کنا اذا متنا ترکنا ؛ لکان الموت راحة
کل حی ؛ و لکنا اذا متنا بعثنا ؛ و نسئل بعده عن کل شی ؛ وفات ابو دلف در سنه ست و عشرین و مائتین بوده دلف
بضم دال مهمله و فتح لام علم است معدول و ضبط او و دیگری ابو یعقوب السوسی است که استاد ابو یعقوب نهرجوری
بوده و در ریاضات و خوارق عادات مشار الیه و نیز بسته از وی میگوید که هر که طلب قوت بخواهد نام قمر از وی
برخواسته خیر نیز قضیه ای از خیر و باشران رسم از مخفی نماند که چون از شهرهای عراق چندی است تعیین پذیرفت

ابله

الحال از شهرهای عراق عجم آنچه داخل این اقلیم است مذکور ساخته شروع در دیگر ولایات مینماید و عراق عجم مشترک است
میان اقلیم سیم و چهارم و اکثر بلادش هوای معتدل دارد حدودش بولایت آذربایجان و کردستان و خوزستان
و فارس و جیلانات پیوسته است و طولش از سفید رود تا یزد صد و شصت فرسنگ و عرض از جیلانات
تا خوزستان صد فرسنگ و از جمله شهرهای این اقلیم که لایق ایراد و سزاوار یاد است **یزد** شهریست در غایت
لطافت و نزاهت مسرت با هوایش سرشته و بهجت با خاکش آغشته **نظم** بنا نیز در زیر خاک طربناک، که کار آب
خضر آید از آن خاک، چه بهجت بخش جای دلگشاست، چه شوق انگیز خاک خوش هواییست، چنان جای
فرحناکی که دیده است، بدان آب و هوا خاکی که دیده است، چه فیض است اینکه در آن سرزمین است، بهشت است
که خود همین است، و مشهور است که خاص و عام آن شهر و مقام از اناث و ذکور مسرت و سرور میپرورند و لوای
بهجت و حضور می افرازند و اناث آن شهر تمام ملیح و صبیح [illegible] **بیت** همه نزد یک دل و گرم خون، رقص چنان
در تن مردم مردون، و باغات دلفریب و عمارات پر زیب و زینت در آن خطه بسیار است خصوصا تفت که جای
نیک نیز داشت **بیت** که آن که بوستان بهشت است بزمین، و رضوان بجاه و مشتری گنده پستان، و بسیاری از مردم
قابل کارزرگاه را [illegible] سنجیده و مقابل نهاده اند اما هر یک مخصوص است که دیگری را نیست اول کارزرگاه
شهر است و از سر پل آب چکان تا سر پل [illegible] آباد که ابتدای خیابان کارزرگاه است تمام باغ است دیگر آنکه یک طرف کارزرگاه
کوه است و سر طرفش دشت و ارتفاع آنموضع از شهر یزد هزار گز دیده اند بر خلاف یزد که تا آنجا چهار فرسنگ است و در میان
دو کوه مرتفع واقع شده اما کثرت عمارات دلنشین و باغات بهشت آیین ترجیح بر کارزرگاه دارد و رودخانه در میان
تفت واقع شده که اکثر وقت خشک است که اگر آن رود آب بودی تفت را در روی زمین عدیل و نظیر نبودی و در دو طرف
آن رودخانه واقعست که یکی را سر [illegible] و دیگری را سر دیگر گویند و تفاوت آب و هوا در میان این دو محله بسیار است که
نزد عامه محله [illegible] قریب پنجاه [illegible] محله سر [illegible] در [illegible] می پیوندد و دیگر از [illegible] آن شهر [illegible]
و ایضا از فواکه انار است که دانه اش غیرت در شاهوار است انارش است و شاخ جواهر نشان نیست، و حرمی
در آزمودن یاقوت احمرش، و از این قبیل است صفات بسیار که بنابر اطالت از آن درگذشته بشروع در مردم
آن دیار مینماید خطیر الملک ابو منصور اگرچه از جمله فضایل نفس و کمالات انسانی عاری و عاطل نیز نبوده اما بسبب سعادت

طالع

45

طالع مدت چهل و پنج سال در خدمت سلاطین صاحب تمکین منصب اشراف و استیفا بوی تعلق بوده در زمان
دولت سلطان محمود ابن ملکشاه به مرتبه وزارت رسید، جوی طالع خطر دارم نرسید، امیر شمس الدین و والدش
امیر رکن الدین در سلک اشراف و نقبای آن مقام انتظام داشته اند و در زمان سلاطین مغول صاحب اختیار بوده اند
آثار بسیار از ایشان در صفحه روزگار بیادگار مانده چه مشهور است که چهارصد و چهل و چهار عمارت از مدارس و خوانق
و کاروانسرا در یکروز چهارشنبه که ساعتی سعد بوده بنا نهاده اند و مدرسه شمسیه و مدرسه رکنیه و مدرسه وقت ساعت و چهار منار
که در اصل شهر واقعست از آنجمله اند و ایضا از یزد تا تبریز بر سر کاروانسرا که هست مثل یک گنبد و منار نیک در دو رنگ
و حاجب و غیر ذلک از آثار آن پدر و پسر است **بیت** مرد اگر ماند پس از وی بجای، پل و مسجد و خان و مهمانسرای، و دیگری
آثار خیرش نخوانند، نشاید پس مرگش الحمد خواند، **سید غیاث الدین علی** در امر وزارت امیر شاه ابو اسحق انجو استقلال
موفور یافت از مقارن حال آفتاب اقبال امیر ابو اسحق بسر حد زوال رسید بر دست امیر محمد مظفر در هفتصد و پنجاه و دو
شهادت یافت و شاه ابو اسحق پادشاه با استحقاق بوده و در سلک آل امیر محمود شاه انتظام داشته و در زمان دولت
اباقاخان در سال هفتصد و سی و شش بقتل رسیده و در آن وقت پسر بزرگترش امیر مسعود شاه در تبریز بود و بعد از این
قضیه بروم رفته بشیخ حسن بزرگ پیوست و شیخ حسن سلطان بخت دختر امیر دمشق خواهر شاد خاتون را
بوی داده باتفاق یاغی باستی پسر امیر چوپان بدارالملک شیراز لشکر فرستاده شیراز از ایشان رجوع با میر شاه محمود نمود
یاغی باستی رحل [illegible] نهاده مدتها [illegible] سمیعش بحرکت آمده وی را بقتل رسانیده و امیر شیخ ابو اسحق
که متوجه تبریز شده بکناره بود خبر فوت برادر شنید بشیراز معاودت نموده یاغی باستی را از شهر بیرون کرده خطبه
و سکه بنام خود کرده قریب سیزده سال در دولت و اقبال بسر برده **بیت** راستی خاتم فیروزه بو اسحقی، خوش درخشید
ولی دولت مستعجل بود، و چون امیر محمود شاه ابتدا در شیراز متوجه املاک خاصه سلاطین مغول بوده با جمهور
یافته و جمهور زبان مغول عبارت است از املاک خاصه پادشاه و نسب امیر محمود شاه بخواجه عبد الله انصاری
می پیوندد **صفی الدین** بصفای ذهن و ذکاوت طبع مستقیم بر یکتایان لوای رجحان می افراشته و در حضرت ملک [illegible] شاه
قربی تمام داشته این ابیات که صورت تحریر می پذیرد از اوست **نظم** چه دردست اینکه عشقش نام کردند، و زو آب
خاص و عام کردند، هر آنچه اندر زمانه درد دل بود، یکی کردند و عشقش نام کردند، [illegible]

یزد

یک لحظه از آن بتخانه ما را * چنین سرگشته و بی‌آرام کردند * نه یکی روز ز وصل تو نشانی یافته‌ام * نه یکی شب ز فراق تو امانی
یافته‌ام * نظری کردی روزی بمن سوخته دل * هر چه دارم من بیچاره از آن یافته‌ام مولانا سراج الدین شاعری بوده که گرامی
قلوب یکسان از کلمات دلفریب او روشنی پذیرفته و در شاعری بین الامکان ثقه معتبر است چون شعر از وی
کم بنظر رسیده بر این دو بیت نوشته آمد بیت بروزگار ستم پیشگی که مراست * بروزگار دراز ار کسی نیاید راست
چه سعیها بهنر داده‌ام خصوص بشعر * کز آن هنر همه اکنون نتیجه رنج و عناست سید جلال عضد از وزیرزادگان
آل مظفر بود اما وی استغنا از ملازمت نموده طایر همت غرور در هوای تحصیل کمال طیران داده لوای فضیلت
می‌افراشت و همواره بر وساده بی تکلفی نشسته بوده با شعرا و اهل علم صحبت میداشت شعرش اگرچه مدون است
بنابر رسوم و قاعده ابیاتی چند از او نوشته آمد نظم عهد بشکن و برباده جفای چند * آتشی در زده بکار سنان کی چند

ماه چو غنچه همه دلتنگ و تو چون باد صبا | شاد و از مسکندی بر غنچه‌گی چند | تیز برگزاران دو غنچه و برفی برون جهد
تنها نه از دلم که ز آهن برون جهد | هر ساعتی بموج در گون در او فتم | از سیل دیده‌ام که به آهن برون جهد
هر صبح و شام کله بند در آسمان | این دود آه من که ز روزن برون جهد | جان بپرورد نسیم که از زلف او وزد
چون باد مسجده کرد که ز کاکلش برون جهد | بدستی دل بدستی سنگ دارم | که با دل من فراوان جنگ دارم
سرت با من یک بالین کی آید | که بستر خاک و بالین سنگ دارم | اگر سر میرود ننگذارم از دست

من این دامان که اندر چنگ دارم مولانا شرف الدین علی در عصر خود اشرف فضلای ایران و الطف علمای دوران
بوده بیت روشن بیان و شیرزبان و بلند قدر * مجلس فروز و انجمن آرا و سرفراز * و او همیشه بقلم لطایف رقم مؤلفات
بدایع آثار بر صحیفه روزگار تحریر می‌نمود از آنجمله یکی کتاب بلاغت ایاب ظفرنامه است که در فن تاریخ بلطایف آن در کمالی
نسخه مکتوب نگشته و آن کتاب بوسیله اهتمام میرزا ابراهیم سلطان ابن میرزا شاهرخ در شش سال باتمام رسید چنانچه مکاکی
شیرازی بحساب جمل از آن خبر میدهد و حلل مطرزه منتخب آن در فن معما و لغز و شرح قصیده برده و کنه المراد در فن علم اعداد
از جمله منشآت بلاغت نظام اوست و او را اشعار آبدار از قسم مثنوی و غزل و رباعی بسیار است بنابر اختصار بدین
دو بیت اکتفا شد بیت صوفی بیا بشکن منکر رندان می‌پرست * کاندر پیاله پرتوی از روی دوست هست * و این طرفه تر که قوم
کوته نظر کنند * از اخطاب فاسق و این را اخذ ایست قاضی کمال الدین میرحسین در سلک افاضل علمای عراق بل اعاظم

دانشمندان

دانشمندان آفاق انتظام داشته از جمله مؤلفات او یکی شرح دیوان معجز نشان حضرت امیر المؤمنین است و در اصطلاحات
رکافیه و هدایه و حکمة و طوالع و شمسیه حواشی دقیقه در عقد تالیف کشیده و گاهی زبان را بشعر آلوده چنانچه
این دو بیت که از دیوان او ثبت گشته بیت اگر سلطان بنزد من فرستد * که بفرستا برای من لباسی * سر قاضی
عبیدی را فرستم * که باشد طبل بازی یا قطاسی * در شرح دیوان از شیخ محی الدین آورده که افراد جمعی اند که قطب
در ایشان تصرف نتوان کرد و عدد ایشان طاق باشد و قطب که او را هم غوث گویند یکشخص بود که محال نظر حق تعالی
بود و امامان دو شخص اند بر یمین غوث و نظر او بر عالم ملکوت است و او را عبد الرب گویند و یکی بر یسار غوث و نظر او
بعالم ملک است و او را عبد الملک گویند افضل است از عبد الرب و اوتاد چهاراند در چهار رکن عالم و ابدال هفت تن
و مقرر است که ایشان هر روز از روزهای ماه در کدام جهت اند چون کسی را حاجتی باشد رو بجانبی کند که ایشان در آن
جانب اند و گوید السلام علیکم یا رجال الغیب یا ارواح المقدسة اغیثونی بغوثة وانظرونی
بنظرة اعینونی بقوة و نجبا سی شخص اند که مشغول اند بحمل اثقال و نقبا دوازده شخص اند که مطلع اند بر اسرار القلوب
و ابدال الان هم دوازده اند و رجبیین چهل شخص اند اما شیخ کمال الدین عبد الرزاق گوید نجبا چهل اند و نقبا سیصد
قومی اند که مردم نگذارند که ایشان را بلباس ولایت بشناسند نظم بردر میکده رندان قلندر باشند * که
ستانند و دهند افسر شاهنشاهی * خشت زیر سر و بر تارک هفت اختر پای * دست قدرت نگر و منصب صاحبجاهی
اگرت سلطنت فقر ببخشند ای دل * کمترین ملک تو از ماه بود تا ماهی * با گدایان در میکده ای سالک راه * با ادب باش
گر از سر خدا آگاهی * امیر نظام الدین عبد الباقی ابن شاه صفی در سلک احفاد ولایت مرتبت و هدایت منقبت شاه نعمة الله
ولی انتظام داشته چون مولد و منشاء شاه نعمة الله بتحقیق پیوسته هر آینه مجملی از احوال وی که در یزد متولد گشته
و در تفت مدفون گشته مذکور میسازد و امیر نظام الدین عبد الباقی ابتدا بمنصب صدارت شاه اسمعیل ماضی مأمور گشته
بین الاقران ممتاز و مستثنی گردید و بنابر وفور اعتقادی که امیر نجم ثانی را بدان سلسله علیه بود در حین حرکت بماوراء النهر
آن جناب را بنیابت خویش تعیین فرمود و پس از فوت وی امیر مزبور بر وکالت مستقل گشته روز بروز کوکب جاه
و جلالش صفت ارتفاع می‌پذیرفت تا در جنگ چالدران شربت شهادت چشید بیت تو مندرا قدر چندان
بود که در خانه کالبد جان بود * سید نعیم الدین نعمة الله ثانی ابن امیر نظام الدین عبد الباقی مرجع اشرف طبقات

بوده ذات فایض البرکات باصناف فضایل و کمالات موصوف و روزگار فرخنده آثارش با حیای سنن آبای کرام
مصروف خسرو ایران شاه طهماسب صفوی انجناب را بر اقران رجحان داده همشیره خود خانش خانم را بعقد ازدواجش
درآورد و وی در غایت جاه و جلال و عزت و اقبال روزگار میگذرانید تا در همدان ندای ارجعی را اجابت نمود
صاحب تاریخ الفی آورده که متروکات وی زیاده از چهل لک روپیه هندوستان است که در میان ولد ارشدش
امیر غیاث الدین میرمیران و صبیه اش پری پیکر خانم قسمت شده ب بزرگی گزاد نام نکو بماند ❊ تو گفت و ماند
دل گو بماند ❊ امیر غیاث الدین محمد میرمیران ابن میر نعیم الدین نعمة الله ثانی از صنادید ایران است و امروز بر وساده
جاه و جلال و شوکت و اقبال تکیه زده و جای آباء و اجداد را بشمائل بزرگی روشن دارد و تکمیل اسباب دولت و ریاست
تکلفات از قسم پوشش و پوشش و احداث باغات و ساختن عمارات و دیگر مقدمات عدیم المثل منقطع النظیر است
چه شرح رفعت شأن او آن است که زبان بیان باظهار آن تواند پرداخت اما ملاحظه حجت در ابراز آلای اوصاف او نموده
در آمد ب در ثنایش هر آنچه اندیشم ❊ برترش گویم که من بیشم ❊ شاه غیاث الدین عبد العلی از اولاد و احفاد امیر نظام
الدین محمد شهید است که در کرمان میبود و شاه عبد العلی بواسطه سلامت نفس نوعی اخلاص عام داشت که اشتهار یافته بود
که جلیه خاصه مجنش بر دوش و حلقه ارادتش در گوش داشته مردمی کردن که مردمی کردن ❊ مرد آزاده را کند بنده ❊
و کاهی بنا بر امتحان طبع متوجه شعر گفتن میگردد و مراو راست ب نیک و بد دیده ام از مردم عالم بد حد ❊ از جهان بیک
نمی آید از نیکان مدد ❊ و تاریخ فوت شاه طهماسب را دوازده امام یافته چه ایام هشتاد و دو است و دوازده هشتاد و دو
که نهصد و هشتاد و چهار است خیر رسیده مولانا شرف الدین علی بافقی در سلک فضلای زمان انتظام داشته در غایت
عزت و احترام روزگار میگذرانید و اشعارش اکثر قصاید است که بنام نامی شاه طهماسب صفوی گذرانیده و آنچه
نوشته می شود از آنجمله است نظم زعنبرین خط او بر بیاض صفحه ماه ❊ نوشت کلک قضا شرح نم و جلانه ❊ بقدر طول امانش
گذر بین نپذیرد عرض ❊ تو را هنوز کم است از برای عرض سپاه ❊ ظفر برون نرود از شعار لشکر تو ❊ بدان صفت که شعشعه
نیخ از نجاه ❊ حسود جاه تو را با کمال سستی طبع ❊ فکنده است بچاهی چو منجنیق سپاه ❊ که آفتاب گذرد حجب الارض ❊ تا بر نیش
نظر بچه نگه آب از نجاه ❊ ز بسکه خاک نشینان آستان تو را ❊ بلند ساخته ایزد اساس مسند گاه ❊ نزیبد طارم عالی اساس
چرخ برین ❊ که هر که است نشینند و کج نهند کلاه ❊ وقتی خسرو ایران شاه طهماسب بوی تحفه ای بکشند و اوا گرانی گوش

بود از

جان واقف شد و بعد از آن که بدان اطلاع یافت در بدیهه این دو بیت گفت ب از کرانه صدف شده گوشم ❊
قول شد اگر بود در ثمین ❊ جای آن بود گر گران گوشش ❊ پای تا سر فرو روم بزمین ❊ نخواهم بگذرد سوی چمن باز
سر کوش ❊ که ناگه بوی او گیرد گل و جیری کند بویش ❊ بیا و قفا داده ام خاک خورد ❊ که نبود مرغ چمن بسرا غبارتا
مولانا عبد الله تعلیم که بر پرگار نقش تالیف و تصنیف بر لوح روزگار میگذاشت و در میدان درس و افاده گوی
سبقت از امثال و اقران می افراشت و از جمله تالیفاتش دو حاشیه است یکی بر مختصر معانی و دیگری بر حاشیه قدیم
و مهارتش در فنون علم بغایتی بوده که میگفت اگر متوجه بآن علم گردم بتوفیق الله تعالی دلایل عقلی بر مسایل فقهی
چنانچه علم فقه را مدلل میسازم که مجال چون و چرا نماند مولانا محمد شریف از اقارب مولانا شرف الدین علی مخدوم آت
و سالها صاحب رتق و فتق سرکار حقایق و معارف آگاه شاه نور الدین نعمت الله ثانی لوای وکالت و نیابت
می افراشت گاهی بر حسب طبع متوجه بنظم میگشت این رباعی مراو راست رباعی خواهم که بکام خویشتن ای
کس ❊ در زلف دل آویز تو منزل ❊ چین در سر زلف دلکشت گذارم ❊ تا هیچ دل مرا و گیرد منزل ❊ تا در دهنم
در است و در او قمر باد ❊ میکام در دهنم بر هستم و شاد ❊ چون باد نیق رفت دندان افتاد ❊ کرزن حلبی جانخنجم
گنج از عزیز شعرا فوت بتکرب صحبت میکاشته و شعرش جمله بغزل و طرحگاه بوده آنچه مطرز بطراز تحریر میگردد
از آنجمله است نظم شاه عبد الله که سروره ما در ❊ کوششی چون غلاف سر نادر ❊ باسری هیچ چو طاس و بنا نه ترش ❊ گل
پرسش کنند و ام چو بیماری ❊ جامه گلگون نجمه شریف ❊ مجه خاتون خوش بحیا در ❊ بند و ام چارقو در آتش ❊ هیچ کرم بر چشم
هر گز چند سبیل آقا شمس ❊ گوز در گون او میباید ❊ برد در خانه اش کس نبرد ❊ هر نفس کو این چه خو عاد شوقی
طبعان این شهر و مکان بوده از زمانی که گل غنچه در چمن جهانش شکفتن آغاز نمود تا هنگامی که باین با بوی از عارض
نازنینش سر بر زده قدم در کوی عاشقی داشته و اندیشه بر ملاقات گلرخان جفا پیشه میگماشته ب نه اند عاشق بی دل
قناعت ❊ فراغ چو ما و سعادت ❊ و دل غنوده یک مطلوبش آرام ❊ هر دم در طلب بر نهند کام و چه کام
بوی گل خواهد کرد چند ❊ چو چند روی گل خواهد کرد چند ❊ این دو رباعی از وی مشهور است رباعی شوقی غم عشق بستان در دی
که بر شدی غم جوانی داری ❊ شمشیر کشید قصه جانها دارد ❊ خود را بسان تو تیز جانی داری ❊ شوقی غم دوست را
جام غم ندهی ❊ با هر که زدست شرح این غم ندهی ❊ مرغ غم او بحیله را شد رام ❊ زنهار که مرغ رام را رم ندهی مولانا حسین

باز

از سعدان زمان خود است و شیوه اش دوری از اهل روزگار است چند انیکه با عام یگانه است با خاص آشناست
و سال هاست آه بیزد در بنگاه بی تکلفی که به زده و روزگار مرشاد و عاقبتی مهیا دارد بیت هر که از عقل زنگ دل دور دید
بسته اوست هجو و مثنوی ؛ آنچه ابرا دمی پذیرد از جمله واردات اوست بیت نتوان بجدا رسید از علم و کتاب
حجت نبرد راه با قلیم صواب ؛ در وادی معرفت از این حکیم ؛ چون جاده راست در چراگاه دواب ؛ دل
چیست میان سینه سوزی و تفی ؛ جان چیست خدنگ آرزو را هدفی ؛ القصه به شکست لبه مضعفی ؛ هر کز از طره
زندگی از طره ؛ شبها که فراق بر دلم داغ نهاده است ؛ گویم که قبله روی ام سپید است ؛ سجاده زخونابه حسرت سازم
تسبیح ز غصها که در دل گرهست ؛ در صحبت دل تا قرار از ناله پر است ؛ جانم ز تب و لبم ز تبخاله پر است ؛ از دیده چنانکه
کز جنبش سجاده ؛ دامان و کنارم از گل لاله پر است **مولانا وحشی** بلطف طبع ناظم ساحر خوش گوی است اما
ابه آرایش زنیت قلاده فصاحت است و فراید بیت همواره نقش بازوی بلاغت بیت نور معنی در سواد شعر اوست
چون سحر در زلف عنبر بار شب ؛ هیچ وقت بلاغ سرودی و سوزی نبوده و پیوسته عاشق بر فراهش خاک گشته
بیت با چو خضر عمر ابد تشنه گر کند ؛ ز آب حیات عشق لب خشک خویش تر ؛ از دست روزگار ملکی که
مجرده ؛ با عشق هر که میرد ایام خود بسر ؛ مولانا حسین جوینی در نگارستان آورده که عاری بودن از لباس عشق مجاز
زیستن از برای محبت نشان جفای طبیعت است بیت آتش نزد کرم عشق است ؛ آتش خوش برانیم عشق است
عشق جام تو و شراب لب ؛ عاشق محنت و عذاب تو بس ؛ این ابیات که بلا فاصله از قصیده و غزل او نوشته میشود مراد است

نظم ای فلک چند نپیداد تو منیم آزار — من خود دانم و درد دلم بود خویشم بگذار — از جفا گر فرصت بکشی خون من است
پا کشیدم ز جهان تیغ کش بسته دار — گشت بر عکس مرادم همش مرادی که زدم — جرم با زنده چه باشد چه بلا افتاد و قمار
گر فلک مرهم کافور نهد کار نیست — بسکه این سینه ز الماس بخونی است فگار — سنگباران شدم از دست غم
بخت بر گشته ام از خواب نکرد و بیدار — چند باشم ز غم و غصه ایام صبور — چند گیرم سر کوچه اندوه قرار
میر دوم داد زمان بر مدار ای زمان — آنکه بر مقصد او دور فلک است مدار — تا مقصد عشاق ره دور و دراز است
کمتر از آن بادیه این عشق مجاز است — در عشق اگر بادیه چند کنی طی — دانا که در این ره همه نشیب است و فراز است
وحشی تو بر دو ازین کم خویش — ور نه ز در مقصود در روی همه باز است — الله الله که نه ؛ گر گلی بشکفد

کرو ح فضا

گر روح فضا اگر دو ازین باده کم است — همسال تران زینت بخور یک نفسی — خود بخم و خود صلح کنم عادتم این است
یک لحظه تحمل کنم طاقتم این است — زخنجر الماس شادم ز تو پهلو — آسوده ولا نگه کرد رحمتم این است
ما جنس زمانه ایم کار عالمیم ؛ بیهوده گرد کوچه و بازار عالمیم — ما مردان خانه بدوشیم خوش نشین
زنان کرده خانه نگهدار عالمیم ؛ خاک گردی چو نقطه سهویم از ورق — ما خال لب صفوه رخسار عالمیم
باده کو تا خرد این دعوی بیجا ببرد — بیخودی آید و ننگ از خودی ما ببرد — شاخ خشکیم که ما سردی عالم چکند
پیش از برک بی نفت که سرما ببرد — الوداع ای سر گذار ابد بر سودای عشق — بر سر راهی که مرگ رفت انجا نرسید
سوخت با کم انجمان همان عالم سوزاد — کز شم انگور مصیبت خاکستر نرسید — **خواجه حیات** نقشبندی شیوای زینت
و مقدم شعرای خان است و گاه گاه لطف طبع وی را بعث می آید که شعری میگفته باشد و در غزل این ابیات مراد است
بیت ای قفسبان ز سیم ساخت هیچ سر ؛ انگشت کبر را چو نهادی بکاف کس ؛ خاری و مفلسی و زبونه و قلیل
کس سپاده است قضا و شکاف کس ؛ مجلس اهل غرهمان ظاهر ؛ شام غسال و سحر باش است
بر سر خوان کسانست صدر نشین ؛ در بن کاسه ولی فراش است ؛ هر کجا دسته عاشق جنبد ؛ زن جلب
مولانا شمس شمس فلک هنر و عطار و جهان بکمال بود و طریق مصاحبت در موز مجالست نیک میداشته ابیات

رباعی گر نیست فتاده مرا در است — دل گفت بیار رفته جان نرسد — جان رفت و دلی بیار آسان نرسد
اکنون تن خسته بر جناح سفر است — ترسم که بجان رسد بجانان نرسد — ای دل لب یار ناتوانی بس نیست
انجیش نگار خون نشاندن بس نیست — عمری است که یار رفت و جان با او رفت — ای تن زار ناتوانی بس نیست
مولانا آگهی نجابت ندیم شیوه — خوش محاوره بود و این قطعه از وی مشهور است — در جهان ده چیز دشوار است نزد آگهی
کز قصور کرد آن نشود بس صحیح حضور — زنده عاشق از عاشق دل مسکین از ازل — عشوه محبوب به شکال نظر بازی کور
لحن صوت احوال بخش علم الباب — میهمان منتظر و گدای زده ره — **میر محمد باقر** با فضیلت کمال ظاهر و اتشنه
بر جهان مبیح شعری میگفته از آن جمله است — امشب که ما بر ابر نخش باره — از دیده همه شراب خیش باره
من گریه ندیده ام به پیر نو مجنی — کز دیده بجای آب آتش باره — **عشرتی** در شاعری بساحری مشهور است
و در صناعات سخن چون سایر انکه — این دو بیت از وی می آید — کجاست غنچه

یاره

دوستان در بوستان چون عزم می خوردن کنید ✽ اول از یاران دور افتاده یاد کنید ✽ الفتی علم ریاضی را نیک ورزیده
و با خان زمان بسر برده و هزار روپیه جایزه این بیت گرفته بیت مشت خاشاکیم و داریم آتشی همراه خویش ✽ و در عهد
کرسوزیم از شرار آه خویش ✽ سجدی از مردم هموار آن دیار است این بیت از وست بیت رفتی تو و جان بسته بیکر ماند
حسرت کری چند شد و در دل ماند ✽ امینی با وفور خط فکری در غایت ذکی و اندیشه در نهایت راستی
داشته چنانکه از ابیات مستفاد میگردد نظم هرگاه ز تو سخت برم نام ✽ آغاز شود ردیف انجام ✽
از غیرت کار بسر او ✽ جم بر سر خویش بشکند جام ✽ بیچون دل بیقرار عاشق ✽ در خواب ندیده روی آرام
زمانی شعری دارد در غایت روانی این چند بیت از وست نظم کر خاک پای مردم صاحب نظر شوی ✽

در چشم روزگار چو نور بصر شوی
روزی رسی بدولت آزادی ای پسر
کز بندگان حلقه بگوش پدر شوی
گرچه بگذرد تو ملایک نمیرسند
میکوش جان من که از آن خوبتر شوی
الا ای در وطن با عشرت و نوش
مباد از غریبانت فراموش
از و یک گل بهشت کس نیابد
که باغ بهشت است آن بر و دوش
چاکمیت براه ما برافروز
چراغ زندگانی زان بناگوش
حسینی در غایت هموار بنا بر جودت
طبع شعری میگوید از آنجمله است
غم هجران آن سرو قبا پوش
گرفته چون قبا شکم در آغوش
زمانه با مراد من چنان است
که غم با شادمانی زهر با نوش
زمانه بر صدای کوس رحلت
دل ما از غفلت پنبه در گوش
محمد باقر تتبع بارها از متداولات کرده
شعری نیز میگوید ازوست
بهشتن دوستان بهم آسان است
دشوار جدائی است و افغان است
شیرینی وصل را امیدارم دوست
از غایت تلخیی که در هجران است
بر دوشوران کشور شور مستور نخواهد بود که از مضافات خراسان دو طبس است

یکی طبس مسینا و دیگری طبس گیلکی طبس مسینا داخل اقلیم چهارم است و در تحت قاین اظهاری بدان کرده خواهد شد و طبس گیلکی
چون داخل این اقلیم است و در جوار یزد واقع است واجب نمود که در اینموقف از آن ذکر کرده بعد از آن شروع
در دیگر شهر و ولایت دیگر نماید طبس شهری کوچک است و حصاری در غایت استواری دارد و چون از احوال
خصوصیات آن شهر معلوم نشده و از مردمش آنچه بنظر آمده این دو نفر است که صورت تکرری می پذیرد مولانا محمد عبدالکریم
عظیم ذکی و فهیم بوده و دیوانش متداول است آنچه نوشته می شود برگی از آن گل و جزوی از آن کل است نظم هر دل

کو دل ندانه

اقلیم پنجم

کس سوی عرصه تحقیق راه یافت
در سایه سرادق عزت پناه یافت
چون رخ نهاده روی بجولانگه ظفر
آن کز خرد پیاده و از روح شاه یافت
زین خندق کرفته هوا رخش از آن جهات
کاب چشم خویش بهر کوه کیاه یافت
با آفتاب بسر خاوت در کمر
آن مفلسی زند که زهمت کلاه یافت
در عشق هر که روی نهاد و بانک رخ
چون خط مهوشان ورق دل سیاه یافت
از نور عشق تقویت دل طلب که گل
پیرایه کمال ز تابش آه یافت
آن دلشکسته باش که اوج سربلک
یوسف پس از مجاهدت قعر چاه یافت
زان شد بنفشه هم نفس زلف دلبران
کز کوشمال حادثه پشت دو تاه یافت
زین پیش بحو سبلگردن کش است عقل
در کعبه قبول ز اکم زکاه یافت
زین آسیا چه مطلبی تو شه حیات
چون روزگار کردش او هم کاه یافت
جاه از کسی مخواه که تاج مرصعش
با قوت پاره از جگر دادخواه یافت
ای دادهی که سالک ره خویش را
بر تخت دار ملک شرف پادشاه یافت
بر صدق عشق خانه فروز تو جان ما
باران چشم و صاعقه دل گواه یافت
شخص ضعیف شمس تبا بر حفظ تو
خود را ز حادثات زمان در پناه یافت
او راه التفات تو در وی ملک کون
اکنون که ذوق خدمت این بارگاه یافت
در حق کرکس نامی گفته
میکفت دوش عقل که صاحبقران شرق
بی پسته خیر جایت کرکس نمیکند
گفتم یکی بهار قوانی بمن نمود
کز فیض خویش زیب جهان نمیکند
از عمر خاره مدت گل شد یقین مرا
که ایام جز تعهد ناکس نمی کند
خدایگان شریف علاء دین که ذکر
رسول عزم تو از باد تیزتر گذرد
ز عذب لفظ تو چندان فلک حکایت کرد
جهان دراز روی کیمیای شرف
سحاب ساحت فرخنده تو بر گذرد
که با مجرد جهان بر سر شکر گذرد
بهر دیار که خصم تو کارزار کند
زمانه بر سر خونابه جگر گذرد
مراز فرقت خاک در تو روز دیکت
که روزکار خوش زندگی بسر گذرد
خجسته رای منیر تو ایچکم کردد
که از گناه یکی تیره روز در گذرد
ای رهت رای تو جهانبان بهو جهای
وی نامه نام تو رسیده هر جای
گیتی چو سرای تو داده است خدای
شاهان جهان تو را غلامان سرای
امیر کمال الدین حسین در ایام دولت

سلطان یعقوب از طبس به آذربایجان رفته چندگاه در ظل تربیت آن پادشاه گذرانید و چون از آن ملک
هرات آمده ابوالغازی سلطان حسین میرزا صدارت به سید منعم داده امان را برای صوابنمایش تفویض نمود
مولانا فصیح الدین صاحب را در تاریخ این رباعی گفته رباعی که زیاده شد توقع فرش ✽ در اوج فلک بر عرش

طبس

ای صدر قرشی لقب عالی قدر * تاریخ صدارت تو شد صدر قریش * شرح منازل السائرین و مجالس العشاق
در سلک مؤلفات امیر کمال الدین حسین انتظام دارد ابرقوه سابقاً داخل فارس بوده و الحال تعلق بعراق
دارد و در نزهة القلوب آمده که اول آن شهر را بر کوه ساخته بودند ابر کوه میگفتند خراب شد و پس از آن
در این زمان که معمورست ساخته‌اند و همان نام خواندند تا بسبب کثرت استعمال عوام ابرقوه قرار گرفت گویند که کیکاوس پسر خود
سیاوش را در ابرقوه از آتش گذرانیده و تل بزرگی که الحال هست همان تل خاکستر سیاوش است و از جاهای
متبرک آن مقام مزار طاوس الحرمین است در نفحات آمده که او غلام حبشی بود مر خواجگان جرجان را و کنیتش
ابوالخیر است چون خواجه‌اش از وی خارق عادت مشاهده فرمود او را آزاد ساخت و او بقصد یکی از مشایخ
روی ببغداد آورد و چون بدانجا رسید شیخ مشرف بر موت بود و بعد از آنکه سلام کرد جواب داد که علیک السلام
یا ابا الخیر مشتاق تو بودیم و رحلت الهی است تشریف کرد در حجاز بآن شرف فایز شد ابوالخیر شصت سال مجاور
حرمین گردید و از هیچکس هیچ طلب نکرد گویند که هر وقت بروضهٔ مقدسهٔ مصطفویه درآمدی گفتی السلام علیک
یا رسول الثقلین جواب می‌آمد که علیک السلام یا طاوس الحرمین و از مردم ابرقوه کسی که زبان بشهد شعر آلوده ساخته
کمتر است عبدی بلطف طبع و صفای ذهن اتصاف داشته و شاعر شیرین کلام بوده و از جهت حسن طبیعی
و نکته سنجی قدوهٔ اماثل و اقران بوده این ابیات ازوست نظم شب با بر دلت نشستیم * تا ما ز نشست او نشستیم
میخواستم که بینم آنچون کعبت کان * کلی براه دیدم چون بر درش رسیدیم * دل گفت باشش عهد ما بی نجی ادا
کشتم چه بینم او را کافیت انگیزد دیدم * بنشینش چون که برزده از فرق سرش * هر که خلیده در کف پاش خار کی
فارس ولایتی معمور و آبادان و مملو از نعمتهای فراوان فارس ابن ماسور ابن سام ابن نوح همت بر آبادی آن گماشته
و مردم آنجا را از اصحاب عقول کامل دانند و دانایان آن دیار را مدبر امور رواج شمارند صاحب مسالک آورده که
شرقی فارس حدود کرمان است و غربی خوزستان و صفاهان و بیابان و بهری از حدود کرمان است و جنوبی دریای
فارس و فارس در زمان قدیم پنجکوره داشته که لشکر فرس آن اصطخر بوده و مضافات آن شصت فرسنگ
نوشته‌اند الحال ذو برکت و معظم‌ترین ولایات شبانکاره است و دار الملک آن زمین دار الحجر است دار الحجر
محلات در غایت نزهت و خضرت در تاریخ بناکی مسطور است که دار الحجر را بنا کرده و رشتن و نیز دار الب ابن بهرام

و در یکی از جبال آن

و در یکی از جبال آن مومیائی بحصول می‌پیوندد که مهابت نفاست را دارد و این خاصه سلاطین است و در سالی
بیست مثقال زیاده حاصل نمی‌شود و تواند بود که کمتر حاصل شود و مومیائی دو قسم است معدنی و مجعول و در کتب
و استشهادات بهم رسیده که آن در عهد فریدون پیدا شده و باعثش را چنین نوشته‌اند که روزی یکی از سیاده آهوی
کوهی را بتیر زده چون شب بود در شکاف کوهی متواری شده اتفاقاً از آن شکاف آبی متقطر بوده چون گوشت آن
خورده شکل او درست گردید و صباح همان شخص آن گوشت را صید کرده نزد فریدون آورده و کیفیت را باز نمود
فریدون پای مرغی را شکسته از آن آب خورانید بشکست بعد از آن در حیطه ضبط آورده و حکم آن است که کودک عربی را
محافظت نمایند تا سی ساله شود و آنوقت ظرف سنگینی را که آدمی در آن گنجد پر عسل کرده آن شخص را در آن ظرف
میگذارند و سرش را استوار میسازند تا بعد از تدبیر آن مومیائی می‌شود و این قسم را از کان بهتر میدانند و اطراف
دار الحجر و نوبنجان را سایه گستر و انهار روح پرور و نزهتگاه بسیار از شهر و کشور دارد و قبر خواجه کلبی که بسیاری از
فارس بسعی او مفتوح گشته در دار الحجر است و از مردمش آنچه بنظر آمده مولانا عالمی است که در سلک خوش طبعان
انتظام داشته و این دو بیت از منظومات اوست بیت چه بودی گر نشستم در برت یک دم چه بودی گر
دل افزا بوده * این رنگ آل جامه بود رسید شد * باران خند کینه که آتش بلند شد ایج از شهرهای مختصر
شبانکاره است کثر بصنعت کاکی اشتغال دارند و از مضافاتش موضعی است جیره نام که در غیش نخل و نقشه آن
و باغش جلوه در خوبی جنت میبالد بیت رغبتش بهره وقت ملالت آرد * عیشش بزبان روی بهار آرد قاضی عضد الدین
عبدالرحمن ابن رکن الدین که سرآمد فضلای زمان و افضل علمای دوران بوده از آن مکان برخواسته خواجه رشید
الدوله ارشد بسلسلش خواجه غیاث الدین محمد طریق مصاحبت مسلوک میداشته شرح مختصر ابن حاجب در اصول فقه
و متن مواقف در کلام و فوائد غیاثیه در معانی بیان از جمله مصنفات اوست عبدالله مستوفی در گزیده آورده که
در دین اسلام بر سر هر صد سال فاضلی ظهور می‌نماید که جامع محاسن شمائل و حاوی انواع مکارم است چنانچه در صد سال اول
ابو عمر عبدالعزیز ظهور نموده و در صد دویم شافعی مطلبی و در صد سیم ابوالعباس احمد ابن شریح و در صد چهارم ابوبکر
طیب باقلانی و در صد پنجم حجة الاسلام محمد غزالی و در صد ششم امام فخر الدین محمد عمر و در صد هفتم لا شک وجود
مولانا عضد الدین تواند بود و از مردم حالا کسی که قابل ایراد باشد عارف عارف شاعری بی نظیر است

فارس

وکلامی دارد دلپذیر این ابیات که روح را راحت و عقل را ذوق می‌بخشد از نتایج فکر بحث اوست نظم

رخت چو آفتاب لعل که چو شاخ چمند در این چمنه چه گردی رونگار گزند رخی چو رنگ گلستان خطی چو ابر بهار
شمع چو دیده روشن قدی چو بخت بلند بر شمار هر سر موئیش دل اماه شمار عشق سوزی سنوبر دارد دل بیار
آفتاب دیگری زان افقی بر آفتاب روز کار دیگری زان فتنه بر روزگار آه ما کاندر دل آن سنگدل کاری نکرد
آه من چون ناله بلبل در بهار درد اگر نسیم آشنا روی زین صف معامله بستم گرے
عارف چو ندارد زین جهان گسل او بس تنگ است و تو کران جا جهان را که پشت پای زنم
گیرد اگر دست او دامنم بیازرم شد از جای بر خاستن بفکر جهان بس که آتش زنم
تو گوئی که از آهنم ریختند که بیکان غم بشکرد بر تنم امروز منم یکی جهان را
کاتش زده در رخت خانمان را گر نام جهان برم دوباره در آب حبیب بشکنم دهان را
کو تا که بهار شکم بزادند عهد تو و عهد بوستان را چو گلها رسایه چو مرغان زیبا
عهد بنا ارم شکفتن ندانم چو تار کتان جز گسستن ندیم چو عهد بتان جز شکستن ندانم
درین دشت نخوردم جز سیر عارف نگه کرده بادم که سکن ندانم چشم بت هندی دلم از ناز گرفت
زان سان که گرفت لیکن باز گرفت از یوز توان گرفت آهو نتوان از چشم بتان هند دل باز گرفت
روبت خطی و زلف هندستانی چشمان تو ترک و دل من ایرانی ترک تو و هندوی تو برد از دل من
ایرانم را ابجر هندستانی دیدم همه سو به سراپای جهان موقف بچشم من تماشای جهان
کجا نشویم ما و غمهای جهان تنگ است بجا و غم او جای جهان تبریز عجب آبهای روان دگر است

درخشان بر بسیاری از جاهای با نام و نشان رجحان دارد و در جنوب آن مقام موضعی است موسوم به [illegible] که
محل صحبت احباب و جای معاشرت اهل صحبت بار [illegible] که قابل کرباشد مولانا نایی است مولانا علم سیار فرا
نیک ساده اند در بسیاری از کمالات اطلاع داشته درجنتی که میرزا احمد کفرانی به تصدی خالصجات فارس [illegible] کرده
از اهل آنجا بار کسی که به درگاه رفته شکایت نموده و طلب شستن آن کرده مولانا نایی بوده که از وی بحث [illegible] آمده بود
و در آنجا قصیده گفته به عرض اسپتاد کان بارگاه شاه طهماسب صفوی گردانیده و آن ابیات مستحسن شده حکم شد که میرزا

کران سی تومان

سی تومان عوض صله به مولانا رساند و هر چه مولانا خاطرنشان سازد دیوانیان باز یافت نمایند و او نیز مودّه
عمل نموده سی تومان به مولانا داده و مبلغی بر سم مصادره جواب گفت این ابیات که ثبت می افتد از آن قصیده است

ای کار جهان شده از کار تو مشکل مشکل که رود نقش ستمهای تو از دل هیشه نه بیداد تو ملکی همه در داد
تا چند به بیداد بود طبع تو مایل لرزد ز جفای تو دل دشت جبال چون مرغ ستمدیده عاجز دم بسمل
معمول کرده بجز از قاعده ظلم هر جا که شود نسخه فرمان تو عامل حاصل نشد از نام تو جز سعی تفاوت
از جمع تفاوت همه چون خرج تو باطل وز آنچه که بستانند که دارد ورق توجهند جمعی همه ترد امن و قومی همه جاهل
از غایت خیانت همه گردیده گرانبار در ناقه تصرف چو زن حامله حامل چون طرح مخالف همه ضد هم و لازم
پیوسته بهم ساخته چون نقش مداخل از جور تو و طور نمایان تو در خواب در جمع تو و خرج تو جای تو غافل
اصحاب تو از غفلت جمع الفروهست ابواب مرا غایب نشرب معطل با محضر کذب تو مرا کاغذ تحریر
عکس آمده چون مسئله واجب و باطل تقریر من است آنکه سر رشته شمارا پیوسته نکه داشته چون باز مقابل
هر چند که مشکل بود از نام شما لیک آسان بود از رحمت خسرو عادل دارای جهانبان فریدون فر و بخت یحیی
خاقان فلک قدر ملک شیر مه اخل در ملک جهان سایه الطاف عمیش چون پرتو خورشید بهر جا شده شامل
شاها ز ستمکاری عمال ستمکار شد ملک شبانکاره بسی ضایع و باطل سی روده و زیر نه که در خدمت میرزم
دزدی و تقصیر و خیانت همه کامل در خوردن و در بردن مال همه جهت در کندن و ویرانی ملکت همه کاهل
هم حاصل املاک شه این سی ده و قابل هم مال عایای تو این سی ده و حاصل خوردند به ضبط [illegible] و یک لحظه نبوده
به باده و پای کلان کلبا ملک شه دل آن جنس که یاقیت اصل هر شه خرج در جمع تو شد عشری از آن و خلل حاصل
شاها من بیچاره که این عرضه کردم ثابت قدم و یکدلم و حاضر و قابل اعیان ورثت [illegible] نداری
بر حال من خسته افتاده بی دل در مجلس خود گشن بود همراه از الکلس وزر شوت او پر شده هر مجلس و محفل
او اندرو زور است [illegible] بر دامن الطاف تو ای خسرو عادل شاها ز آن خیست من خسته حکم را
کز جمع اعمالی شوم از نوع داخل باشد غرض آنکه ستانند ز زرخود را از قاسم و قنبر علی هر دم و محمل
او طلب من بیدل تصدیق رعایا فرمان همایون تو و جوب محصل شد وقت دعا [illegible] برای آن [illegible]

فارس

تا کارگه صنع برین گنبد اطلس * اندر جو افلاک بشکل حمایل * دست دل اعدای تو بادا بگشاده * چون گردن بدخواه گرفتار سلاسل

اصطخر سالها دار الملک پادشاهان عجم بوده بر طبق آنکه بعضی از قدما شهر و داخل شهر حضرت سلیمان علیه السلام
در بعلبک و شام در اصطخر بوده و طول آن شهر را از اول صحرای خفرک تا وسط عرضه را مجرد گرفته اند اما الحال
از آن شهر چیزی که باقی مانده قلعه ایست که رفعتش از اندیشه بیشتر است که بیان بلندی است و ادراکش از نظر خورده بیان آن
بت با حبا طاره و بر حوالی کنگرش * غزاله فلک برپای همچون رنگ * و دیگر چهل منار است آورده اند
که چون نوبت سلطنت بجمشید رسید فرمود تا در آن زمین آباد قصری فرسنگ بسازند در آن روز که
آفتاب عالمتاب از برج حوت بحمل تحویل فرمود در آن قصر بتخت تمام بر تخت دولت تکیه زده فرش عیش
و عشرت بگسترانید آن روز را نوروز نام نهاد و از آن آثار چهار ده ستون باقیست که هر یک از آن سر بفلک
افراخته و گرد اراضی را حمل آنها ناف در برابر افتاده و در دروازه آن عمارت دو تخته سنگی که هر تخته سنگ طول
و پهنای عرض و پنج گز ضخامت دارد و در آنجا انواع مهارت و صنعت را در فن سنگتراشی بعمل آورده اند
و از مردمش کسی که بنظر آمده عبد الرحیم است که طریقه سپر داشته و جامه های شاطرانه می پوشیده و سگان را داشته
که بشکار می برده و در خانه وی کبوتر بسیار بوده که در تابستان بعضی مرا فکندی و چون زمستان شدی خانه های
آن را بگرمی در خانه کشیدی شخصی وی را گفت شیخ بتی کن گفت بت بت بت است که هر
و مدار جمله اشیا در جوع جمله آنها بیضا در ازمنه سابقه شهری معروف بوده گفته اند گشتاسب بنا نهاد و تعمیر آن کرده
و برخی را اعتقاد این است که جنیان بفرموده سلیمان علیه السلام آن شهر را بنا نموده اند و در حدود آن مرغزاری است
ده فرسنگ در ده فرسنگ که آب و گیاه آن در غایت صفوت و کمال خضرت را داشته از غایت لطافت آب و هوا
و میوه هایش در کمال شادابی و بالیدگی بحصول پیوسته چه پروار انگوری ده مثقال وزن داشته اما الحال اکثر خراب
شده و بدل آن دیگر بعمل آمده صاحب نزهة القلوب آورده که بیضا شهری مختصر است و از پخته تربتی در غایت سفیدی
دارد و او را بیضا می گویند و از مردمش آنچه بنظر آمده یکی حسین ابن منصور حلاج است که کاری عجیب و غریب داشته
عمرو ابن عثمان مکی است و مشایخ در کار وی اختلاف کرده اند و بیشتر وی را رد کرده اند مگر چند پیر چون ابن عطا
و ابو عبد الله خفیف و شبلی و ابو القاسم نصرآبادی و ابو العباس شریح که کشتن او رضا داده اند و فتوی نوشته اند شیخ

ابوسعید ابوالخیر

ابوسعید ابوالخیر و شیخ ابوالقاسم گرگانی و امام یوسف همدانی و ابو القاسم قشیری در کار او موقوف بوده اند
و بعضی او را بسحر نسبت کرده اند و بعضی از اصحاب حلولش میدانند و در تذکرة الاولیا آورده که حلاج
بلکه او را دوستی بوده حلاج چون وی را بکاری فرستاد بجا مرکش رسید که من کار وی بر هم باز گشت
بر پنبه نمود و آنرا از پنبه جدا کرد شد از آنجهت وی را حلاج گفته و هم در آن کتاب آمده که چون منصور را بردار کردند
هر کس سنگی بوی انداخت شبلی گلی بوی انداخت حلاج آهی کرد شخصی گفت اینها همه سنگ انداختند
سخنی نگفتی از یک گل چون آه کردی گفت اینها نمیدانند معذورند از وی سختم می آید که میداند بعد از آن دستش
باز کردند خنده بزد و گفت مرد آن باشد که دست مارا که کلاه از تارک عرش در میکشد قطع نماید پس پایش
بریدند تبسمی کرد و گفت قدمی دیگر دارم که هم اکنون سفر هر دو عالم نماید اگر توانید آن قدم را ببرید پس چشمهایش
اصطخر
بیرون کردند خواستند که زبانش ببرند گفت چندان صبر کنید که سخنی بگویم روی سوی آسمان کرد و گفت یارب
برنجی که از برای تو بر میدارند محرومشان مگردان و از این دولتشان بی نصیب مگردان الحمد لله که دست و پای
بریدند در راه تو بوده و اگر سر از تن جدا کنند از برای تو خواهد بود پس گوش و بینی او باز کردند آنگاه فرمان
خلیفه آمد که سرش از تن جدا کنند او در میان سر بریدن خنده بزد و جان بداد و از یک یک عضو وی انا الحق بر آمد
و بعد از آن اعضای او سوختند و از خاکستر وی همان آواز برآمد پس از آن در دجله اش انداختند چنانکه انا الحق
می شنیدند گویند بدا دم آخر در آتش بر آمدی انداختند دجله از انا الحق باز ماند در عجایب البلدان آورده که بعد از قتل وی
در بغداد تگرگی بارید که هر کدام بوزن یک رطل و نیم بود و بر اثر آن ریگ زردی باریدن گرفت از شبلی نقل است
که آن شب بر گور او شدم و مناجات کردم حق تعالی در خواب دیدم گفتم الهی این بنده بود مؤمن و عارف این بلا
با وی چرا کردی گفت از آنکه سر ما بغیر ما کشف کرد سزای کسی که سر ملوک فاش کند این است روایت کرده اند که حلاج
با چهار صد صوفی روی ببادیه نهاد و چون روزی چند بر آمد و گرسنگی اصحاب غالب گشت گفتند ما را بریان میباید گفت
بنشینید حلاج دست از پس کرد و سری بریان و دو نان گرم بهر یک میداد تا همه سیر خوردند و همچنین وقتی گفتند ما را حلوا می باید
بر خواست و گفت ما را بیفشانید در وقت فانیذ چندان رطب بریخت که همه سیر شدند آورده اند که یکسال
برهنه در برابر خانه کعبه بایستاد تا روغن او بر سنگ فرش شد و پوست از او باز شد شیخ ابو اسحق ابن ابراهیم چهار
فارس

کرد جهود به دست او مسلمان شده اند از وی نقل است که هیچ گناهی از آن عظیم‌تر نیست که کسی برادر مسلمان را
حقیر شمرد و ایضا قاضی ناصر الدین است که همواره به درس علوم معقول و منقول و تحقیق اصول و مسائل فروع اشتغال
والد وی امام بدر الدین است که به دو واسطه بحجة الاسلام ابو حامد غزالی می‌پیوندد و قاضی ناصر الدین مؤلفات
پسندیده بسیار دارد و متن تفسیر و غایة القصوی و شرح مصابیح و منهاج و متن طوالع و مطالع و مصباح
در کلام و مرصاد و در اصول فقه و شرح تنبیه در چهار مجلد و شرح منتخب و شرح محصل از وست در تبریز بوده
جانفزا ده با طراوت خصوص در فصل ربیع که اکثر لاله و غرایب شکوفه نگار خانه چین با شان از دیم غرا قطعه
برین است شعر نظاره چمن اردی بهشت خوش باشد ؛ که بر درخت نهد باد نوبهاران ؛ مهندسان صبا کاربست
خانه غیب ؛ هزار حله بر آرند مختلف الوان ؛ و انشهر را کرده قبا و این فیروز است و همیشه مجمع فضلا و مشایخ علما
چنانچه این چند نفر مستفاد می‌شود خواجه امین الدین بالیانی که در سلک وزرای اتابک مظفر تکلا بن زنگی انتظام داشت
اهالی فارس دست ارادت بوی داده از جمله اولیاست مشهور و خوارق عادات از وی نقل می‌کنند و باب
همت در سخاوت عطایای ارواح معن و حاتم را اندر بار خجلت و انفعال می‌بسته و شیخ امین در زمان شاه
ابو اسحق شیخ الاسلام فارس بوده چنانکه از ابیات خواجه مستفاد می‌گردد نظم بعهد سلطنت شاه شیخ ابو اسحق
به پنج شخص عجب ملک فارس بود آباد ؛ نخست پادشهی همچو او ولایت بخش ؛ که جان خویش بپرورد و داد عیش بداد
دگر شهنشه دانش عضد که در تصنیف ؛ بنای کار مواقف بنام شاه نهاد ؛ دگر بقیه اسلام شیخ امین الدین
که یمن همت او کارهای بسته گشاد ؛ دگر کریم چو حاجی قوام دریا دل ؛ که نام نیک ببرد از جهان بخشش و داد
نظیر خویش نه بگذاشتند و بگذشتند ؛ خدای عز و جل جمله را بیامرزاد ؛ و شیخ امین الدین کازرونی لطف شیخ [illegible]
فریاد که دل نماند و جان رفت ؛ از تن همه طاقت و توان رفت ؛ در خواب شبم وزد بر بود [illegible]
سرمایه عمر و کاروان رفت ؛ آن درد کجا و آن طلب کو ؛ آن عهد گذشت و آن زمان رفت
بیچاره امین که با غم و درد ؛ با دست تهی از این جهان رفت ؛ نی بینم در این میخانه رندی
که جام او پر از خون جگر نیست ؛ رقیبم گو ملامت کن که ما را ؛ ز رسوائی و بدنامی حذر نیست
ز دل هرگز نبودم شادمانه ؛ که یک ساعت مباد آن شادمان دل ؛ [illegible]

شیخ سعید الدین

شیخ سعید الدین محمد معاصر امیر مظفر بوده مصنفاتش شرح مشارق الانوار و شرح سلسله ابرار که به بیر کازرونی
اشتهار یافته امروز مستند اول است ملا جلال دوانی از غایت تبحر در علم معقول و منقول بر جمیع فضلای زمان
رجحان داشت بیت سپهر علم را بود آفتاب ؛ متون فضل را جامع کتاب ؛ و مولانا امین والد مولانا سعد الدین
که در قریه دوان از اعمال کازرون بقطع و فصل قضایای شرعیه قیام و اقدام می‌نمود و مولانا نخست نزد والد خود
بتحصیل علوم اشتغال داشت بعد از آن در درس مولانا محیی الدین گوشکناری و خواجه حسن شاه بقال بدرجه
کمال رسید پس از آن در صحبت مولانا همام الدین گلباری که بر طوالع شرحی مفید دارد و مطالعه بعضی متداولات نمود
بواسطه قابلیت استعداد بلکه بمحض عنایت لم یزلی مستوره درس شباب بود که از شمیم فضایل و کمالاتش مشام مستعدان
کلا از علوم معطر می‌گشت و در جنب تیسیر منظر آمده که جناب مولوی در اواسط ایام زندگانی بر شرح تجرید مولانا علی قوشجی
حاشیه تصنیف نمود و میر صدر الدین محمد بر جانب نسخه حاشیه نوشت و بر حاشیه مولوی اعتراضات کرد و آن
جناب حاشیه بهتر از پیشتر در رد آن سخنان در قلم آورد و ایضا امیر صدر الدین محمد حاشیه دیگر بر رفع و دفع سخنان
مولوی تالیف نمود غرض هر کدام حاشیه در برابر یکدیگر نوشته‌اند اول را قدیم و دوم را جدید و سیم را اجد می‌گویند
و دیگر از جمله تصانیف مولوی رساله زوراست گویند در روضه قدس منزلت حضرت شاه ولایت پناه روزی بخواب
استاده بود این رساله را تصنیف نمود و بدان نسبت بزوراء موسوم گردانید و چون آن فنی است بغایت مختصر هر آینه
بعد از چندگاه جهت حل عبارات آن شرحی منقح در سلک کتابت کشید و دیگر از مؤلفاتش شرح هیاکل است
در حکمت اشراق شیخ شهاب الدین مقتول است و همچنین رساله اثبات واجب و اخلاق جلالی و حاشیه
شمسیه و حاشیه مطالع و حاشیه انوار شافعیه از وی مشهور است و این رباعیات در منقبت نیز مراد اوراست
ای مصحف آیات الهی رویت ؛ سرچشمه زندگی لب دلجویت ؛ محراب نماز عارفان ابرویت
وی سلسله اهل ولایت مویت ؛ قطعه از مهر علی کسی که باید عرفان ؛ نامش همه دم نقش کند بر دل و جان
این نکته طرفه بین که ارباب کمال ؛ یابند ز حسنات نامش ایمان ؛ بیت خورشید کمال است نبی ماه ولی
اسلام محمد است و ایمان علی ؛ گر بینه‌ای بر این سخن می‌طلبی ؛ بشمر که ز بینات اسمات علی
اسلام بحساب جمل کبیر قصیده دی دوده است و محمد بحساب جمل کبیر نود و دو و مراد از جمل صغیر ابجد [illegible]

ملفوظی اعتبار نموده زیرا که عبارت که از حروف اول است ساقط گردانیده ما بقی جنات عبارتست از آن که
بحساب جمل صفیر اعتبار نمایند شیراز بحسب لطافت آب و هوا از باغ ارم اتقی و از روضه رضوان کشاده تر
صبا نفحه نسیمش طراوت طوبی ؛ هوا سرشته بآتش حلاوت کوثر ؛ نقشبندان نامیه بدایع چون خرمی
بر الواح جویبار و انهار او نگاشته و مجاهدان صبا و شمال کوتهای گوناگون در عطاف نوعروسان باغات وی
نظم شهر شیراز است یارب یا ارم یا گلستان ؛ یا نگارستان چین یا روضه دار السلام ؛ محمد قاسم ابن عقیل
عم زاده حجاج آن شهر را در سنه هشتاد و چهار هجری بنا نهاده و چون بتصرف عمرو لیث در آمد مسجدی در آنجا بساخت
موسوم بعتیق گردانید گویند هرگز آن مسجد از اولیا خالی نبوده در زمان عضد الدوله دیلمی معمورتر ساخت سوری به
دور شیراز کشیده و بهترین آبهای شیراز آب کاریز رکن الدوله ابن بویه دیلمی است که بآب رکنی اشتهار پذیرفته
خواجه شیراز و آب رکنی و آن باد خوش نسیم ؛ عیبش مکن که خال رخ هفت کشور است ؛ و مردمش از بنده و احرار
و مسکین و زردار صحبت علما و فقرا دارند که ایام جمعه را اهر روز در جاها بسیر روند و نزه ترین جاهای شیراز مصلی است
که اکثر سیرها در این موضع واقع است بیت میان جعفرآباد و مصلی ؛ عبیر آمیز می آید شمالش ؛ و دیگر تخت قراچه باغات
که از شهر تا کوه دراک که قرب دو فرسنگ است تمام باغ و باغچه است و در فرض آن تاریخ نو باده ما مام حمام موسوم بکام
در شیراز و فرحت که هر قبر مرکب عمارات عالی ساخته اند و مال بسیار وقف کرده اند و در دو فرسنگی شیراز چشمه ایست
موسوم بآب چاشت و تیز و آن آب خاصیت جلاب می بخشد و در آن ایام از خاص و عام قریب چندین هزار آدمی
بدان موضع رسیده سه روز صبح و شام از آن آب آشامیده دفع فضلات نمایند طرفه آنکه در وقت خوردن باید که از دل
گذرانند که از منفذ اعلی یا اسفل دفع خواهد شد و اگر هیچ گونه نیت نکنی در شکم پیدا شود که هم پاک بود و فضلات دفع
گردد و مخفی نماند که چون پاره از احوال آن شهر نوشته شد الحال از مردمش نیز لختی نوشته آید شیخ ابو الحسن کردویه
صاحب علم و تقوی بوده و شصت سال در خانه گوشه نشسته بجز ادای نماز جمعه و عیدین بیرون نیامده و همواره بحضرت جعفر خلدی
صحبت میداشته ابو العباس احمد بن یحیی هرگاه که بصحرا رفتی با شیر بازی کردی چند ازین جنس کرد شبلی بوده از
سخنان اوست که آزادی است که با خود داری که از کجا می آئی و در چکاری پرسیدند که تصوف چیست گفت وفا
شیخ عبدالله خفیف از اکمل مشایخ فارس است و خفیفان جماعتی اند از متصوفه که تولا به وی کنند و از شیراز کسی بر نخواسته که

مقابل او توانند بود

[خفیف] 55

مقابل او توانند بود و ابتدا که در وی فی لطایف دانش کرفت بسیار بودی که در هر رکعتی ده هزار قل هو الله خواندی
و از بامداد تا نماز دیگر هزار رکعت نماز گذاردی و پلاسی را بیست سال پوشیده بود و او را خفیف از آن گفتندی
که هر شب قوت او هفت مویز بودی که بدان افطار کردی و هر سال چهل چله داشتی و در آن سال که از دنیا شد
چهل چله پیاپی داشتی آورده اند که وی چهارصد عقد نکاح کرده بود و چون حال او بکمال رسید مردم خواستند که
از روی تبرک دختری از خود بوی دهند و او برضای ایشان می کرد و پیش از دخول طلاق میداد الا چهل زن که خادم
فراش بودند از آنجمله یکی که چهل سال در عقد او بوده پرسیدند که شیخ در خلوت با تو چگونه است گفت مرا خبر نیست
و همچنین از جمیع زنان پرسیدند همین جواب دادند گفتند که دختر وزیر را شاید که از وی خبری باشد از وی پرسیدند گفت
که چون شیخ در خلوت آمد و ساعتی در من نگریست باز رو در آن طعامها که ساخته بودم نگریست پس دست من بگرفت
و در آستین کشیده در شکم خود مالید از سینه تا ناف پانزده عقد افتاده بود و گفت اینها همه بسبب تست صبر است که از چنین
روی و از چنین طعامی که ابسته دور بر خواست و برفت شیخ مؤمن از بزرگان طبقه صوفیه است و عارف باری [شیراز]
خواجه عبدالله انصاری از اسمعیل دباس نقل نموده در حینی که احرام طواف کعبه بسته بودم بشیراز وارد شدم شیخ مؤمن را
دیدم که در مسجد نشسته مرقع می دوخت پرسید که چه نیت داری گفتم نیت حج گفت مادر داری گفتم دارم گفت
بازگرد و پیش مادرت شو چون دید که مرا آن خوش نیامد گفت چه می پیچی من پنجاه حج کرده ام سر برهنه و پای برهنه زاد و همراه
آنجمله را بدادم خوشدلی دل مادر بدین ده ابو محمد ابن ابو نصر البقلی مشهور بشیخ روزبهان سلطان عرفا و برهان علما
بوده و در حال غلبه وجد سخنان از وی سر میزد که فهم سجلین از آن نارسیده چنانچه می گوید بیت آنچه نه دیده است بجز چشم
زمان ؛ و آنچه نشنیده دو گوش زمین ؛ در گل ما رنگ نموده است این ؛ خیز و بیاور گل این بین ؛ و قریب پنجاه سال
در مسجد عتیق شیراز منبر نصیحت خلایق کماشته و تصانیف مستحسنه پرداخته مثل تفسیر عرایس و شرح شطحیات عربی
و پارسی و در کتاب الانوار فی کشف الاسرار آورده که قوال خوب روی باید که عارفان در مجمع سماع جهت ترویح قلوب بخوش
محتاجند و رایح طیبه و روی صبیح و صوت ملیح و اینچنین کار عارفی را مسلم آید که طهارت قلب او بکمال رسیده و چشم
و چشم از دید غیر حق پوشیده باشد و در عرایس آورده که من دو چیز را پسندیده ام یکی سخن دلپذیر دوم سخن پذیر
[فارس] شیخ ابو بکر طمستانی صاحب کرامات بوده و ترتیب از شبلی و ابراهیم و باغ شیرازی یافته از وی می آید که جلود عباد

یک علت است هر یک را از آن حکمت خصیصی قدر کشف اوست و هم مر اوراست که وصل منفصل است و چون منفصل آمد
وصل نماند و هم او گوید که عاقل آنست که سخن بقدر حاجت گوید و از افزوده دست بدارد و نیز او گفته که هر که را خاموشی
فن نیست او در فضولی است و هم از سخنان اوست که زندگانی حرکت یعنی حیات دل و مرگ نفس است شیخ
نجیب الدین علی بزغش بغایت عالم و عارف بوده و والده‌اش که در سلک نسا و صلحای بخارا انتظام داشته پیش
در خواب امیر مؤمنان علی ابن ابی طالب ع وی را به پسری بشارت داد چون آن فرزند بوجود آمد او را علی نام نهاد
و ملقب به نجیب الدین گردانید و هر چند جهة وی لباسهای فاخر ساختی و طعامهای لذیذ پختی بدان التفات نکردی
و گفتی جامهای زنان و نازکان نخواهم چون بزرگ شد داعیه طلب در وی قوت یافت بجانب حجاز رو آورد و
و بنابر خوابی که دیده بود بخدمت شیخ شهاب الدین رسید وی را بشناخت و سالها در خدمت او بسر برد آخر
باشارهٔ وی بشیراز آمد بارشاد طالبان مشغول شد روزی وی را گفتند که سر توحید را امثالی روشن کن گفت دو آینه
و سیبی یکی از فضلا حاضر بود همین را بنظم آورد نظم شیخ کامل نجیب بن بزغش این حرف نوادر بمعجز ای نجیب
گفتا که ز وحدت ار نشانه خواهی سیبی و دو آینه تصور میکن شیخ عبد الله بلیانی در اکثر از علوم متبحر بوده و معد
مولدش بشیراز آمده و در مغاره کوهی بطریق انزوا بسر برده از خواجه عبد الله انصاری افضل است که ابو عبد الله سفر بسیار کرده
و حکایات بسیار در ذکر داشته آنچه من از وی انتخاب کرده در نوشته‌ام بسی نیز از حکایت حدیث است ابن مقله بغایت
بزرگ بوده و در کفایت گوی سبقت از همگنان ربوده و با این همه فضل وافر دل بشاغل داشته آورده اند که
چون قاهر بر مسند خلافت نشست ابن مقله را از فارس طلب داشته وزیر گردانید و ابن مقله در امر وزارت مستقل گردید
و باعانت مونس خادم که یکی از اهل اعتبار و اختیار بود و بلیق که منصب حجابت داشته خواست که خلیفه را معزول ساخته
دیگری را بخلافت بردارد و این معنی بر قاهر ظاهر شده مونس و بلیق را بدست آورده بقتل رسانید و ابن مقله در گوشه‌ای متواری
گشته همان نوع در خلع خلیفه ساعی بود تا بموافقت سایر امرا خلیفه را گرفته میل کشیده و محمد بن مقتدر را از حبس بر آورده
الراضی بالله مخاطب گردانیدند و قاهر عمرها مانند سایر کوران در بغداد گدائی میکرد و میگفت ایها الناس صدقه دهید
کسی را که اول خلیفهٔ شما بود و در راضی خلایق را راضی ساخته بدستور سابق وزارت با ابن مقله مفوض گردید و پس از
چندگاه از وی رنجیده رقم عزل بر حواشی کشیده و نوبت دیگر ابن مقله بوزارت رسید با ابن رشیق که در پیش

ساعی بود

ساعی بود و آغاز نزاع کرده به حکم خلیفه مکتوبی با کانی که در بعضی بلاد حرب استیلا داشته نوشته او را به بغداد
طلبیده و ابن رشیق فرصت یافته کیفیت حال را بعرض خلیفه رسانید چون رضای راضی بآمدن او مقرون
نبود هر آینه بقطع ید ابن مقله حکم فرمود پس از آن ابن مقله قلم را بر ساعد بسته کتابت می‌کرد و کتابت از روی
منصب وزارت را طلبید چون ابن رشیق بر مدعای او اطلاع یافت فرمود تا زبانش را بریدند و او را در محبس
روزگار بسکندرانید تا در سنه سبع و عشرین و ثلثمائه از این عالم رحلت فرمود و ابن مقله وزارت سه خلیفه کرده و در ایام
جوانی مصحف بقلم آورده و او را برکت مسافرت اتفاق افتاده و او اول کسی است که خط ثلث را از خط کوفی استنباط
نموده و در تاریخ یافعی مذکور است که جمیع کتابت امم از شرق تا غرب ربع مسکون دوازده نوع است عربی حمیری
یونانی رومی عبرانی قبطی بربری اندلسی هندی چینی صاحب قابوس نامه آورده که ابن مقله نصر بن منصور
التمیمی را بعمل بصره فرستاد و دو سال باز خواندند و بعد از حساب مال و وزر بر وی فرود آورد و گفت از خلیفه فرمان
نیست که تو بخانه خود شوی پس بسرای من باش تا این بگذاری نصر در سرای او بنشست اتفاقا اول ماه رمضان بود
چون شب در آمد گفت فلان را بیارید تا با ما روزه گشاید نصر با ما روزه گشاید چون عید کرد هم ابن مقله کس نزد
وی فرستاد که مال در آمد تو چیست نصر گفت من مال گذاردم ابن مقله گفت بگذاردی گفت بتو ابن مقله متحیر
شده نصر را پیش خود خواند گفت ای خواجه بزرگ این دادی نصر گفت من زر بتو ندادم و لیکن یکماه نان تو برایگان
خوردم و ماهی روزه گشادم و مهمان تو بودم و حق من اینست و در ماه زر من این که گفت زر بمن بخش ابن مقله تبسم نمود گفت
برات باز ستان و بسلامت برو که این زر بدان عزم تو بخشیدم احمد بن عبد الصمد بخت صاحب دیوان التونتاش
حاجب بود و چون خواجه بزرگ احمد بن حسن میمندی فوت شد سلطان مسعود غزنوی او را از خوارزم طلبیده وزارت
خود را بدو تفویض فرمود خواجه احمد در فصاحت و کتابت بی نظیر وقت خود بوده و در شجاعت و تیراندازی عدیل بجال خود
مدت بیست سال در وزارت سلطان مسعود و دو سال از آن پسرش سلطان مودود و ضبط مهمی بپرداخت که دستور الوزرای
جهانیان گشت و آخر بقصد امرای سلطان مودود در قلعه افتاده مسموم گردید عبد الحمید بن احمد بغایت فاضل و عاقل
بوده مدت و دو سال بوزارت سلطان ابراهیم و شانزده سال بوزارت ولد ارجمندش سلطان مسعود پرداخته رسم
معدلت و انصاف افزوده و بطول عمر و طیب عیش و امتداد دولت از وزرای ماضی در گذشت ابو الفرج رونی

در مدح وی قصیده گفته که مطلعش نیست [مطلع] ز رتبت فضل و قاعده دین در سم داد : عبد الحمید احمد عبد الصمد داد : خیر الانام
در عهد سلطان بهرامشاه ابن مسعود بدرجه شهادت رسید [شعر] اگر صد بمانی و گر صد هزار : سر انجام بر گشت باید بکار
نصر الله ابن عبد الحمید در سلک وزرای خسرو ملک ابن بهرامشاه انتظام داشته در فصاحت صاحب ابن العمید را
در میدان بیان باز پس گذاشته بود و در فنون فضایل رایت افتخار بر اوج فلک اثیر برافراشته نظم و نثر
بطرف قلم ادراک در نهاده و دقایق حقایق در پیش خاطر او ایستاده ترجمه کلیله و دمنه که ساخته اوست و سرمایه جمله
کتاب و اصحاب صنعت است بمجلس گشت بدان نهاده و آن را قدح نکرده و از منشآت پارسیان هیچ
تالیف آن اقبال ندیده و آن قبول نیافت اما با اینهمه فضل و بزرگی ایام با او نساخت و حق فضل او نشناخت
و بسعایت حاسدان و سعی ساعیان بخت از وی برگشت و اختر اقبالش در وبال افتاد از جور زمانه مقید و محبوس گردید
و او در حبس این رباعی گفته [رباعی] ای شاه مکن آنچه بپرسند از تو : روزی که بدانک نترسند از تو : خرسند نیم بملک
دولت ز خدای : من چون باشم به بند خرسند از تو : و آن شفاعت مؤثر نیفتاده او را بحکم قتل کردند و در حین
هلاک بیاض خفتند این رباعی انشا نمود [رباعی] از مسند عز اگرچه ناگه رفتیم : حمد الله که نیک آگه رفتیم : رفتند و شدند و نیز
آیند و روند : ما نیز توکلت علی الله رفتیم : و این رباعی نیز از وست [رباعی] طبعم که ز شکر شکر دارد فیل : با قوت سخن بخشد
پیاده و پیل : در سخن کرجان بود دارد میل : پرورده در بتان آورده سبیل : الصاحب الکبیر قوام الملک نظام الدین
هست اند وزیری صاحب کفایت فایض درایت بوده و در دولت سلطان رضی ابراهیم کارهای با نام کرده و کلاه گوشه
اعتبارش بکیوان می سود این دو بیت در حین وداع این جهان پر نزاع گفته [شعر] در عالم فضل کرده رفتند و بالا : بچشم
حاسدان فضلم به سنگ سفال آمد : چو کلک اندر بنان من جیبی خاطر نجوی : مرا بتا غیر دادی که از اعزو جلالی که
خواجه قوام الدین صاحب عیار که زمام امور ملک شاه جلال الدین شاه شجاع در قبضه اختیار او بوده و خواجه غیاث الدین
سید احمدی که در امر وزارت امیر شاهرخ رایت نصفت می افراشته در سلک وزرای انعام انتظام داشته اند
ضیاء الدین فارسی یگانه عصر و نادره دهر بوده از جوانان فارس بخراسان افتاده و در نوبت آل سلجوق رایت
بعیوق برافراشت و در آن حضرت ریاض فصاحت و بساتین فضل به و نام گشت و در دیده ارباب هنر بود ناظر و دماغ
خنو ملک است و ... شاهی بوده که هم قوت فضل داشته و هم فضل قوت آسمانه بوده و بر   و در آفتاب بوده و بام

سخنوری بلیغ بوده و

٥٧

سخنور بلیغ مفرط و داشته و خود نیز شعر را نیکو میگفته از آنجمله است [نظم] آن بهره که از بهار یابد : دیده ز جمال یار
یابد : زنده ز بهار که توان یافت : هر چه آن ز جمال یار یابد : روزی که بجای پرستش شدیار : آن روز زمانه کار یابد
و اشعار ضیاء الدین اگرچه مدون است اما متداول نیست بنابر التزام بدین چند بیت اختصار یافت [قصیده]

کارم فتاده چون مرا با گریستن : عیب است عیب در غم تو ناگریستن : نه حیله ز سوز تو الا گداختن
نه چاره ز درد تو الا گریستن : شب تا بروز کار من و روز تا بشب : نالیدن است از غم تو با گریستن
از بسکه رنج زحمت خون خورد گشته : آسایش است دیده ما را گریستن : ما را بدولت غم عشق تو هر زمان
صد گونه محنت است به بسیار گریستن : از روزگار وعده مرا در فراق تو : امروز غصه خوردن و فردا گریستن
گفتم بمرده که دوا چیست مر مرا : آواز داد از دل و گفتا گریستن : از عهد تست گریه و گرنه چه لایق است
از من بعهد خسرو دنیا گریستن : سیفو ملکشاه که چو پیدا آورد به تیغ : از بیدلان بموقف هیجا گریستن
خسرو نظام دین که بوقت نبرد او : آید ز خاک رستم و دارا گریستن : افتاد از تزلزل سهم سیاستش
بر ساکنان عالم بالا گریستن : خصم ترا ز هر دو جهان چیست حاصلی : آنجا عذاب دوزخ و اینجا گریستن
دارد نهان و پیدا بدخواه تو بسی : لعلی که نهان نه خنده و پیدا گریستن : چون شعر در فراق جناب تو گفته شد
آمد ز سوز مقطع سیدا گریستن : [غ] ای شکر شکر لب از ورد خندیدن : روح را تحفه زند لعل تو در خندیدن
دل ربا بر زلف تو مهر جنبیدن : جان فزا آید لعل تو بهر خندیدن : تا نه بینی رخ ز رخ هیچ نخندی آری
هست گل ایام ز بهاری ز خندیدن : چون نخندی بسوی تو خلق از آن نمیکنند : که ندیده است کسی از من تو در خندیدن
گریه و زاری اندوه فراق و غم درد : همه دارم ز فراق تو مگر خندیدن : از غم تست همیشه ز بور زیری من
پس چرا بر من پژمرده بود خندیدن : شد جدا از تاج و زرچتر ملک آنکه بخواند : زلف خدا رو بشام و سحر خندیدن
خسرو شرق ملکشاه که شاخ ز خویش : برگ دارد همه از عشرت بر خندیدن : قامع الشرک نظام الدین کاحبابش را
کار پیوسته نشاط آمد و گر خندیدن : نقطه اگر ز قبول در تو مژده رسد : کند آغاز هم از شب سحر خندیدن
چه عجب اگر پسر از بزم خدمت تو است : آید از شادی گردون پسر خندیدن : هر کجا لطف تو ای از اعطای تو گشت
از گرستن بود آنجای تر خندیدن : رسم آورده خنده کش زنده هان تو فنا : در صف محرکه خود و پسر خندیدن

شیراز

فارس

دلم چو در طلب وصل آن نگار افتاد ٭ ز کار ماندم و با صد بلا بکار افتاد ٭ ز مهر دیدن رخسارش این دل پرخون
چه جان آمده و دیده در کنار افتاد ٭ چه تابها که بجانم رسید از غم او ٭ مرا چو دیده بر آن زلف تابدار افتاد
ز یار دور دست بکوبم و فغان که جدا مانم ٭ همی ز دست بروی آمده ز یار افتاد ٭ امید هست که در هجر یار و فرقت دوست
اگرچه بند بلا بر من استوار افتاد ٭ ز روزگار رجا هم مراد کز حالم ٭ خبر بمجلس مخدوم روزگار افتاد
همای عالم اقبال اجل نظام الدین ٭ که باز حزم و فغیش جهان شکار افتاد ٭ ز آب لطفش از نخل روح شاخ دمید
ز باد قهرش از شاخ عمر بار افتاد ٭ گرفت شناس بجای حروف دفتر ٭ ز خامه شعر او درست هموار افتاد
شناس
تو آنکه عکس رخت نور آفتاب گرفت ٭ نسیم طره تو بوی مشک ناب گرفت ٭ سنان چشم تو مریخ را ز خم افکند
کمند زلف تو خورشید را بتاب گرفت ٭ ز هجران جهد آمده افزون تر ٭ چو عاشقان ترا آسمان حساب گرفت
زمانه بر گل رخسار روز دیده من ٭ جهان گرفت که از دیده سحاب گرفت ٭ برای عشق تو مسکین دلم که کام نیافت
ره ثنای شهنشاه کامیاب گرفت ٭ حسام دین حسن ابن علی سرافرازی ٭ چو روی کعبه علی وار در نقاب گرفت
و ضیاء الدین را با اکثر شعراء هرات روی داده چنانچه شهاب الدین نامی در حق وی گفته نظم نور چشم
هنر ضیاء الدین ٭ عقل از رای تو صفا طلبد ٭ مهر زرگر ز نور خاطر تو ٭ روز و شب وصل کیمیا طلبد
تیر فکر چشم من هر شب ٭ کز جهان همی ترا طلبد ٭ رو دکن رو دکن که بد بود ٭ دیده کور اگر ضیا طلبد
مطلب شعر نیک این از کم ٭ مرد عاقل ز من دعا طلبد ٭ ضیاء الدین در جواب گفته جواب ای رجم دیو جفا شهاب الدین
گر تو مردم همی دعا طلبد ٭ عقل از نظم تو شرف یابد ٭ روح از لفظ تو بقا طلبد ٭ جان عیسی اگر شود رنجور
هر دم از لطف تو شفا طلبد ٭ گشت حیرت مرا چنانکه دلم ٭ شاید ار از تو خون بها طلبد ٭ گفته رو دکن که بد بود
دیده کور اگر ضیا طلبد ٭ تو نه آن کز غبار درگه تو ٭ دیده عقل توتیا طلبد ٭ در هنر مر ترا است معجزه
گر تو موسی همی عصا طلبد ٭ و ایضاً شمس الدین نامی از وی شعر طلبیده این قطعه گفته قطعه ضیاء الدین رشاخ باغ دانش
بنظم ای آنکه طبعت در فشاند ٭ چنان جادو است کلک کامینی ٭ که در وی عرش هم اندر نماند ٭ صریر کلک صوت شهاب است
که شیطان را چو دشمن سر براند ٭ نسیم لطف طبعت در دمادم ٭ ز خاره لاله و نرگس براند ٭ بخواهم که چون سیم است نامه
دل من در مدح تو خواند ٭ بشرت گر کسی اقرار کند ٭ جهانش از نور دانش براند ٭ کسی کنک شود بر ربارا ٭ که او داوت ...

مستغنیم

٥٨

ضیاء الدین در جواب گفته جواب سپهر فضل شمس الدین که قدرت ٭ قدم از اوج گردون بگذراند
بهنگام صدای نظم تو ابر ٭ همی در دامن گردون فشاند ٭ نه لعلست آنکه بیرون آمد از سنگ
ز رشک الفاظ تو خون می چکاند ٭ مرا سودای شعر آبدار است ٭ چو بر خیزد بر آتش می نشاند
فرو ماند از جواب نظم تو طبع ٭ که نظم تو بنظم کس نماند ٭ فصیح الدین مرزبان مرزبان ولایت نظم
و قهرمان مملکت نثر بوده و او را از شعرای آل سلجوق می شمارند چنانچه از طرز ابیات مستفاد می گردد قصیده
جهان نظم چو کانست من در و گوهر ٭ سپهر دون چو بیابانست و من ره خنجر ٭ اگرچه زندان بینم نگاه دم قیمت
اگرچه رنگ پذیرم زر زنم گوهر ٭ کجا بکار کرم دون حق خود دانم ٭ کرم چو شکر خرد هم در برابر زر
نه بچار ز طبع چو آسمی شده ام ٭ چو آفتاب سخن زاده ام من از مادر ٭ اگرچه بی خطرم در هنر خویش رواست
که سنگ را خود در هنر خویش خطر ٭ ز غبن آنکه جهان آب من بشوخی برد ٭ مرا بر آتش و تیمار غم بسوخت جگر
اگر کناره در نرم گرفته ز راست ٭ که دیده می نتوان کرد و عجب نیست بخر ٭ چرا ز محنت مرغان الفتم و رشته مرغ
خروس را نتوان دید با فسر ٭ غزل نگار نازنین من چو نا قصد جان دارد ٭ که تیر غمزه پیوسته ز ابرو در کمان دارد ٭ شیراز
چو سرو سیمین کران دارد در دلم پیوسته خرم ٭ غلام آن سمنبر و هم که سرو سیمین کران دارد ٭ میان شنیده مودا صلا لحق که دوم گفتم
جهان زیبا که بنده که پنداری میان دارد ٭ خرد و سر بیانش اندر او هم اندر نمی یابد ٭ که راز کز جر و که با او در میان دارد
نظر سنگی و شش اسعد جلیل می بیند ٭ که حال او سخن بر سر که آگاهی از آن دارد ٭ ورای حسن چیزی سنگان دو اند غلط عشق
ندانم تا چه چیز است آن ولیکن انم که آن دارد ٭ رباعی ز روزگار شکایت مرا چند است ٭ که شرح او به عمر و او من آسان است
نصیب کسی ز روزگار خبری است ٭ مرا از او همه باری نصیب حرمان است ٭ از این بها که من از دهر بجرم نخست
کدام دارد نه فرقت کو بکفر است ٭ فلک بر شته محنت چو کمان بیگنهم ٭ که طبع من گهر نظم و نثر را کانست
این شور کز که در جهان افتاده است ٭ خلقی ز پی سود و زبان افتاده است ٭ بر آن نبود که ما کناری گیریم
ای وای بر آنکه در میان افتاده است ٭ مجد الدین مرد آسمان فصاحت بوده اما انچه در هیچ عصر و زمان بوده منظر نیاید
رطب و یابس طبعش از این اشعار که در صفت شیخ گفته مستفاد می گردد شعر بار ما را که بر تو نقطه ای که برست
وین عجب کز پوست بر ... ٭ حافظ عمری ... ٭ دشمن جانی و چون جاسم آید بکار

در هوای مصر که چون ابر و برق لاجرم ٭ گر گریه آید بسان و در بخندی برقوار ٭ شیخ سعدی مصلح ابن عبدالله سعدی
فرید روزگار و وحید لیل و نهار بوده آب از طبع او لطافت وام میکرده و آتش از ذکای او تیزی میبرده و ابیات
دلاویزش ناسخ سخنان و منشآت عذبش شوریده کلام حسنش زبان عوام را با الفاظ شکرین کرده و دهان
خواص را بمعانی شیرین شکرآگین ساخت نظم بهر فضل و فضایل بهر طرف معروف ٭ بهر لطف و شمایل بهر کنف
مشهور ٭ چو در میان بصایع چو چینیان الظروف ٭ چو تا زبان فصاحت چو نرگسان مبرور ٭ چون نسیم مکارم
صفات او مشام اطراف جهات را معطر گردانیده و صیت نظم و نثرش شرق و غرب جهان را فرو گرفته یاد
در اوصاف ذاتی بیچید ب در صد هزار قرن سپهر پیاده رو ٭ نارد چو او سوار بمیدان کارزار ٭ و شیخ در اول حال در
نظامیه بغداد در حلقه درس شیخ الشیوخ ابوالفرج ابن جوزی بتحصیل علوم اشتغال داشته و بعد از آن بعلم سلوک
مشغول گشته مرید شیخ عبدالقادر گیلانی شده و در محبت او سفر حج نموده گویند که شیخ سعدی چهارده حج گذارده
که اکثر آن پیاده بوده و با شیخ شهاب الدین سهروردی در یک کشتی سفر دریا کرده و این نیز شهرت دارد که بصحبت خضر
رسیده و او را از زلال افضال خود سیراب گردانیده گویند صد و دو سال عمر داشته و این ایام را منقسم بسه قسم
کرده قسم اول را که سن شباب است صرف تحصیل کرده و قسم دوم را بسیاحت و جهانگردی بپایان رسانیده و اکثر
اقالیم را بسیر تفرج گردانیده و قسم سیم را که هنگام ندامت بسجاده خداپرستی نشسته بریاضت و طاعت گذرانیده
ابتدای شیخ در روزگار اتابک ابوبکر بوده و بوستان و گلستان بنام او نوشته ایام عمرش در زمان حکومت اتابک محمد بن
سلغرشاه و سنقر تعیین بشمار دست داده اگرچه وارد آشیخ چون شعشعه خورشید بهر جا رسیده سبک سخن [illegible]

ای دل اگر بدیده تحقیق بنگری ٭ درویشی اختیار کنی بر توانگری ٭ ای پادشاه وقت چو وقتت فرا رسد
تو نیز با گدای محلت برابری ٭ آهسته رو که بر سر بسیار مردم است ٭ این جرم خاک را که تو امروز بر سری
مردی گمان مبر که به پنجه است و زور کتف ٭ با نفس اگر برآیی دانم که شاطری ٭ با شیر مردیت سگ ابلیس صید کرد
ای بی‌هنر بپیر گر از گربه کمتری ٭ سودا مپز که پیش تو خردان مختصرند ٭ اندیشه کن که پیش بزرگان محقری
راهی بسوی عاقبت خیر میرود ٭ راهی بسوی عاقبت اکنون مخیری ٭ در کم زنی نشین بحقارت نظر مکن
که بهتری بحال نکو هر برابری ٭ گر بد بحال کند مهر جسیم ٭ کون خرش شمار اگر گاو عنبری

بیش ازین ند

بیش ازین نه بر نه خانها کشیده ماند ٭ شگرف بلبل گلشن و بلبل و جهان هنری ٭ ابهانش جهان [illegible] نیست
مرد دانا بجهان داشتن ارزانی نیست ٭ معتبر دیده ام از قول اطبای علوم ٭ که آدمی را بتر از علت نادانی نیست
شب مردان خدا روز جهان افروز است ٭ روشنان را بحقیقت شب ظلمانی نیست ٭ خانه پر گندم و یکجو نفرستاده بگور
غم مرگت چو غم برگ زمستانی نیست ٭ دره نیست هر کجا که شب آید سرای اوست ٭ مرد خدا بمشرق و مغرب غریب نیست
هر جا که میرود همه ملک خدای اوست ٭ بد خانمان که هیچ ندارد بجز خدا ٭ آن را که امکنی که سلطان گدای اوست
عارف چو درویش بود و دوست یافت ٭ در هر چه بعد از آن نگرد از دهای اوست ٭ بگذار هر چه داری و بگذر که هیچ نیست
این هیچ روزه عمر که مرگ از قفای اوست ٭ هر آدمی که کشته شمشیر عشق شد ٭ گو غم مخور که ملک ابد خونبهای اوست
اگر خدای نباشد ز بنده خوشنود ٭ شفاعت همه پیغمبران ندارد سود ٭ نصیب دوزخ اگر خلق بر خود اندازد
چنانش بجد آتش که چوب نفت آلود ٭ گنه نبود و عبادت نبود و خلق نبود ٭ نوشته بود که این بچه است و آن باشد
مقدر است که از کس چه فعل آید ٭ درخت بید بخرما دهد نه شفتالود ٭ جهان بر آب نهاده است و زندگی بر باد
غلام همت آنم که دل بر او ننهاد ٭ بسی برید و حسرت بریس بگذاشت ٭ کسیکه برگ قیامت فرستاد
کدام باغ به دیدار دوستان ماند ٭ کسی بهشت نگوید به بوستان ماند ٭ تو مرده زنده کنی گر بعهد باز آیی
که بوی یار گرامی ببوی جان ماند ٭ چون حبش کدایان [illegible] نیست ٭ معمور تر از ملک [illegible] نیست
کر تر الفی نیست کسی راست که او را ٭ اندر نظر هیچکس منزلتی نیست ٭ هر کس صفتی دارد
وز رنگ صفت بگذر کاین به صفتی نیست ٭ آنکس که در او معرفتی نیست گدا است ٭ آنست که با هیچکس معرفتی نیست
سنگی و گیاهی که در او خاصیتی هست ٭ زان آدمی به که در او منفعتی نیست ٭ اندوست نباشد که بشکایت کند از دوست
خوش آنکه دلارام بر بنده و تیغی نیست ٭ دل که عاشق صابر بود مگر سنگ است ٭ ز عشق تا بصبوری هزار فرسنگ است
بخشم رفته ما را که میبرد پیغام ٭ بیا که ما سپر انداختیم اگر جنگ است ٭ برادران طریقت نصیحتم مکنید
که توبه در ره عشق آبگینه بر سنگ است ٭ آن شکر خنده که پر نوش دهانی دارد ٭ نه دل من که دل خلق جهانی دارد
کافران از بت بیجان چه تمتع دارند ٭ باری آن بت بپرستید که جانی دارد ٭ بتماشای درختش چه حاجت چمنت
هر که در خانه چو تو سرو روانی دارد ٭ ابگه گفتی مرو اندر پی خونخوار شدن ٭ گمی کوی که در دست عنانی دارد

دلم ز دست برون برد سرو بالائی ٭ خلاف عادت آشفته‌ام که برخیزی ٭ بخواب دوش چنان دیدمی که از پیشم
گرفته بودم و دستم هنوز غالیه بوست ٭ ز دوست هر که تو بینی مراد خود خواهد ٭ مراد خاطر سعدی مراد خاطر اوست
ز دستها مگر نکنی در میان دوست ٭ بوسی بکام دل نرسی پروانه‌ات ٭ دوا نه حیات کشته شمشیر عشق حبیب
بسی گزند بدن از نشیب نکردند ٭ فریاد مردمان همه از دست دشمنست ٭ فریاد سعدی از دل نامهربان دوست
اگر با پدر جنگ جوید کسی ٭ پدر بیگمان خشم گیرد بسی ٭ اگر خویش راضی نباشد ز خویش
چو بیگانگانش براند ز پیش ٭ وگر بنده چابک نیاید بکار ٭ عزیزش ندارد خداوندگار
ولیکن خداوند بالا و پست ٭ بعصیان در رزق بر کس نبست ٭ چنان پهن خوان کرم گسترد
که سیمرغ در قاف قسمت خورد ٭ غلط گفتم ای یار فرخنده خوی ٭ که نفع است در آهن و سنگ و روی
چنین آدمی مرده به ننگ را ٭ که بروی فضیلت بود سنگ را ٭ چنان زی که ذکرت بتحسین کنند
چو مردی نه بر گور نفرین کنند ٭ عروسی بود نوبت ماتمت ٭ گرت نیک روزی بود خاتمت
شنیدم که در روزگار قدیم ٭ شدی سنگ در دست ابدال سیم ٭ نپنداری این قول معقول نیست
چو قانع شدی سیم و سنگت یکیست ٭ خبر ده بدرویش سلطان پرست ٭ که سلطان ز درویش مسکین ترست
گدا را کند یک درم سیم سیر ٭ فریدون بملک عجم نیم سیر ٭ خداوند از آن بنده خرسند نیست
که راضی بقسم خداوند نیست ٭ گروهی نشستند با خوش پسر ٭ که ما پاکبازیم و صاحب نظر
ز من پرس فرسوده روزگار ٭ که بر سفره حسرت خورد روزه‌دار ٭ سر گاو عصار از آن در که است
که از کنجدش ریسمان کوته است ٭ زدم تیشه یکروز بر تل خاک ٭ خروشی بگوش آمدم دردناک
که زنهار اگر مردی آهسته‌تر ٭ که چشم و بناگوش و روی و سر است ٭ مجد الدین همگر با جانبش گوش محاوره
و نیکو مناظره بوده و اکثر خطوط را در نهایت جودت تحریر نموده و در عهد اتابک فارس ملک الشعرا میرسید همواره
مستوفا را از دیوان خواجه بهاء الدین صاحب دیوان نوشته و از ظرافتهای او آورده که خواجه مجد الدین را زنی بود
و او را دختری که اشتهر باصفهان ساکن شده بعد از چند روز نیز آن زن از عقب خواجه آمده ملازم خواجه شده او را گه
خاتون بخانه آمد همگر گفت شده و در آن بودی که خانه بخاتون فرو آمدی این سخن را بخاتون رسانیدند چون خواجه را دید

گله آغاز نهاد

گله آغاز نهاد که پیش از من و تو لیلی و نهاری بوده خواجه گفت پیش از من شاید اما حاشا که پیش از تو لیلی و نهاری
بوده و دیوان خواجه را که قریب به سه هزار بیت اشعار و در سنه اول است بنا بر اختصار از مرقوم هم او چند بیت نوشته شد
کجاست در همه ملک جهان سلیمانی ٭ که مهر دل بسپارد بدست شیطانی ٭ زمانه زود ملالت دهد چو بدعهدی
سپهر سخت کمان دست پیمانی ٭ سیاه کاسه جهان سفله‌پرور است آنگه ٭ بخورده خون جگر از خوان اش سیح مهمانی
چگونه کرد بس عشقبازی نکرم ٭ بچشم عبرت من در جهان چو حیرانی ٭ فرو گرفته دو چشم اهل به رکامی
گشوده داشته دست طمع ز هر خوانی ٭ چگونه نالد از من نشنود عدو که مرا ٭ بر آید از بن هر موی صد هزار افغانی
ز آب دیده من قطره‌ای و یعقوبی ٭ ز شرح کلبه من شمه‌ای و کنعانی ٭ چگونه خون نزند از دو چشم من که مرا
ز زیر هر مژه برگشاده شریانی ٭ مرا ز دوست چه چون من خاتم پیمانی ٭ مرا ز خلق چه چون راضیم بخلقانی
مرا از آن چه فواید بود که خوانندم ٭ وزیر شاهی و منشای خاقانی ٭ مرا از آن چه تفاخر بود که بنویسیم
رسالتی ز زبان شهی بسلطانی ٭ هزار بار مرا به ز شغل دیوانی ٭ اگر بمدح شکارم بنظم دیوانی
مهذب آیت شاهی که حسن اخلاقش ٭ ز خاک فارس چه پیدا و رد جنانی ٭ جهان پناها شاها بدان خدا که جهان
نبود و او بود و نبود چو او جهانبانی ٭ بعفو تو که از و زنده مانده اقلیمی ٭ بجان تو که بدان قایم است کیهانی
که آستان جلال تو تا جدا ماندم ٭ جهان خرم بر من شده است زندانی ٭ ز طلعت تو رها کرده‌ام بعینی
ز نعمت تو بدل کرده‌ام بکفرانی ٭ دلم ز طعنه تخلیط هست ناهاری ٭ تنم ز کسوت تلبیس هست عریانی
نفوذ با تو اگر مجرمم ببخش چو هست ٭ فزون ز زلت من عفو شه فراوانی ٭ چو حق بنده بعصیان نمی‌شود باطل
بحق حق که مکن باطل به عصیانی ٭ روا مدار که چون تو به ضعیفی را ٭ تفقدی ننماید چنان سلیمانی
سخن چو قدر خود از مختصر کنم شاید ٭ که نیست مدح تو را چون بقا سپایانی ٭ شبی در وقت انعقاد مجلس صبوحی
کنیزی با شمع همراه او دست داده بود و صباح چون خادمان طلب مینمودند این قطعه چنین آن گفته قطعه
خدایگانا آنکه شمع دولت تو ٭ چراغ مشعله چرخ راده روغن ٭ چو شمع بر تن من بعفو بنور دو
نطاق وجه و زداعه نابیرامن ٭ حکایت شب دوشین ز شمع آمد یاد ٭ که گرد همره این نیز باشی بانی
ز رنگ شعله نورش که بر فلک سایه ٭ هزار بار فزون سوختست خرمن ٭ زود شکاله شمع بر کنج

بشنو که بود چو امید دشمنت تاریک • به دولت تو چو روز سفید شد روشن • کنون ز حسرت آن بارگه که باقی باد
همی گداز دو میریزد اشک بر دامن • سواد کاخش دیدار شاه میطلبد • که خوش بود درخ زیبا و شمع در گلشن
گلی لطافت جوهر نبود گرد آیا • ز خانه کر ز سنگ ندرد بود با آن • چو جنس خویش نمیدید در جهت بود جدا
شکسته خوانست شد ز غایت سعادتمندی • زمین سعادت روش طلعت شاه میطلبد • چنانکه سیل جواهر بود سوی معدن
بماند شمعش در بند و خانه بحجله • ولیک باز سوی طلعت خانه بجست گلی • ممدوح در جواب گوید
ظلمت و شمع و زرنست فرستادم • بتواضع برست فرستادم • دیگر زینتش ار چه کم باشد
با یکی دیگرت فرستادم • خدایگانا در شرع ملک معجز تو • شکست بند ظلم زمانه جادو
ز بیم باس که در مرغزار ملک جهان • پلنگ محترز است از هر آنکه آهو • مرکبت بسته تیغ نه فتح و ظفر
چنانچه هر زر کب زاج باده • منم که تا بر من باد قبول تو باب • شد آفتاب خطا و ذنب هراسنده
چو داغ طوق تو دارند دران و دگر کشان • به پشت گرمی تو با افلاک زنم پهلو • درین زمان که فضای نسیم صحن چمن
ز سردی نفس مهر برشد مملو • درین حلیه به بیعتم کرد ابد جلوه دار • نماز صبح گشته چاشتگه ز بیم وضو
مرا که شارع ریاست بروز شب ظلم • برفت منزل پس سردی هوا چه کند • دریده کار مرا روز کار گرگ نهاد
که بر نگاب این گرگ گشته باد تغو • هر آنکه گرگ درد معجز تو بتواند • بپوشید برو به کردن ز روی لطف رفو
دگر سواکت شاه نه را که دارد چشم • امید هست که محصول گردد آن بر چشم • چنین که صورت شکاف بنده در جهت
گر دریغ ندارد جنابت یکدم • گر لعل تو از تنگ شکر بار بگیرد • دل راهم آن لعل شکر بار بگیرد
از دیدن تو زاهد بیساکه شکفت • گر خرقه بنداز دو زنار بگیرد • من دل بهوای لب دندان تو دادم
تا که بدین هر هم دادار نخبرد • برق نفس گرم من آفاق گرفت • واندر دل تو شوخ ستمکار نگیرد
آهم عجب ار در دل خار آتش نبند • سوزم عجب ار در در و دیوار نگیرد • آهم همه دود دست که بر کس ننشیند
اشکم همه آبست که بر کار نگیرد • زین بیش نگیم که بنالم نزنم آه • تا آینه روی تو زنگار نگیرد
خرم نبود اشتم دل پر غم را • هجر تو حزین کرد دل خرم را • من تلخی عالم بتو خوش میکردم
با تلخی هجرت چکنم عالم را • چون جور بشت نه شکیبا ارتست • هم جادو و هم پری فریب ارتست

خوبان جهان

61

خوبان جهان بجامه زیبا گردند • آن خوب تو ای که جامه زیبا ازتست • ایضاً می آمد و در دیده جا بستگریست
برف دگر باره فضا بستگریست • با عشوه خود بشستن نوش میآید • بالاتره در رحمت جا بستگریست
افتاد ز شهر فتنه مشکل باشت • دیوانه و هر این دل بچه حاصل باشت • بر من نکند رحم اگر دل دل تست
در تو نشود و سپر اگر دل ات • ایضاً گفتم که باندیشه و بار رای درست • خود را به اندازم ازین واقعه جست
گر ز سبب این قوم ملامت گرفت • هر یک ز ده و دست مجز ز شاهی • فرید الدین فارسی فرید روزگار رود وحید لیل و نهار
بوده این اشعار گرفتش می افتاد ازو • دوستان را بندگردن ازو فا • ور شیاری از جفا دشمن کمن
چون نکردی بگزمانی لاله وار • ده زبانه تیز چون سوسن کمن • بدخوی هرگز کمن با همجلس
ورکنی باد کیران با من کمن • بدر سه معاصر شیخ مصلح الدین سعدی بوده و شیراز دوی که شهرت یافته بار الزام
این چند بیت اوست • سوگند زلف بر چیت • یعنی که بنده عنبریت • سوگند به پیکر سعادت
یعنی که بروی ناز نیت • سوگند بابت نه کمانی • یعنی که بعمل انتخب • سوگند بمرکز معانه • یعنی که بطبیع خور دیت
کز شوق عذار ز شاهدت • آشفته چو زلف بر چیت • ایضاً خوبان دل جان برند لیکن دین نه • ور زند عتاب و کین لیکن کین نه
دشنام دهند خشم گیرند کنند • رخسته دلان چو بر دلی چندین نه • زکی از منتسبان اتابک مظفر الدین زنگی است و شعرش
حد و سط داشت این دو بیت از آنجمله است نظم • بر روی تو خطی جانم که ز آن خط • صد بوسه مرا بر لب لعل تو براتست
فرصت غنیمت است مباد اچو آفتاب • صبحی بر آوری سرشاهی فروشوی قطب مولانا قطب الدین علامه علمای عصر عالم
و ملا ز علمای بنی آدم بوده و در خدمت خواجه نصیر الدین طوسی کسب کمال نموده و از زمان دولت هلاکو خان تا ایام
سلطنت سلطان محمد خدا بنده شیخ حیاتش صاحب منصب بوده و از مصنفاتش یکی تحفه شاهی است و در حیات دیگری
کلیات قانون است و یکی شرح مفتاح العلوم است گویند که پیش از وی بر مفتاح کسی شرح ننوشته بود میان او و شیخ
سعدی ابواب صحبت مفتوح بود و چنانچه گویند که مولانا قطب الدین با شیخ سعدی بتماشای مسجدی که یکی از اتابکان
فارس عمارت میکرد رفته اند قضا را کار خیر پادشاه که هنوز بعقد و کسوف خط مسلسل گشته بود رسیده مولانا
خوانده یا لیتنی کنت ترابا پادشاه پرسید که چه میگوید شیخ جواب داد که یقول الکافر یا لیتنی کنت ترابا قطب الدین
در سلاست نظم و لطافت نثر عدیل نداشته همیشه فاتحه احوالش بریاضت و مجاهده و خلق کارش مکاشفه بوده و اوراست

یا گفته باشد که مشهور است و در دیوان شعر است که این ابیات از آنجمله است نظم چو یارم یار باشد نه هرگز
چو عشقش کار باشد نه هرگز ◦ نه پاینده و دلجوئی کسی را ◦ چو او دلدار باشد نه هرگز ◦ در آن نقش که جدا [illegible]
زمین گرید و نالد زمان بزاری ها ◦ وداع یک تن و [illegible] دل ◦ بود در حضور [illegible] چون گلها ◦ چه تا کی جان من [illegible]
زندگی چه دست جان کندن بود ◦ ای مسلمانان مرا عشق حبیب ◦ درد یاد درد خو کردن بود ◦ در گفته بات خود می آورد که [illegible]
در جهان افتاده است و عالم پر خرافات مردمان چرا اندیشه نکرانند و باکری کور و دنگ اند و باکری و کوری و دنگ [illegible]
نه از خدا بیگانه اند هم او گوید سبحان الله زمین چنین ساکن و فلک چنین در حرکت و آسمان چنین در کار و مردمان چنین
بیکار فضل الله وصاف پادشاه نجیب او صاف سلطان محمد خدابنده بوده و تاریخی که بنام وی در قلم آورده
موسوم به تاریخ معجم گردانیده چه آثار ملوک عجم را دارد و آن بحریست مشحون بلآلی آبدار و مخزنیست مملو از جواهر شاهوار [illegible]
که در آن درج کرده و چه بیزاده ضمیر سهیل نظیر اوست این ابیات که از انجمن دهر غدار آن دون است بیت
یاد ایام وصال تو ز لوح دل من ◦ برد و رفلک گردش دوران زود ◦ قلم شوق چو بر قسم مهر کشید
گر شم گر بشل جان برود آن زود ◦ نقش به هرگز از طبیعت بد ◦ نرود چون سیاهی از رخ زنگ
کند مار زنگ زخم زدن ◦ تا تو بر تارکش نکوبی سنگ ◦ گمان نیک بر دشمن در نیفت
سزای جان دشمن زخم تیغست ابن نصوح در زمان سلطنت ابو سعید خان بوفور عقل و فراست و کثرت علم و کیاست
از همگنان برتر و بهتر بوده و بنابر علاوه فضل و کمال گاهی بنظم اشعار مبادرت می نموده و این رباعی از آنجمله است رباعی
ای دوست دلت داد که زارم کشتی ◦ انگاه به تیغ انتظارم کشتی ◦ تا دل بتو دادم جگرم خون کردی ◦ تا جان بتو دادم
بارم کشتی خواجه حافظ عندلیب گلشن سخنوری و طوطی شکرستان بلاغت گستری بوده و کلام معجز نشانش با مرتبه ایست فوق
کلام بشر و قند و نبات منظومتش چاشنی از تسنیم و کوثر مولانا عبدالرحمن جامی در نفحات ذکر می کند که وی لسان الغیب
و ترجمان الاسرار است بسا اسرار غیبیه و معانی حقیقیه که در کسوت مجاز باز نموده و الحق [illegible] که اشعارش خاک [illegible]
حیران گشته و [illegible] و قلمان زده و اهل خلوت را از اشعار پر شورش شور شوری در جان
و اصحاب صحبت از ابیات پر شورش شور و شش در زبان شعر چون گشته عاشق از فصاحت ◦ چو چهره دوست از ملاحت
جان را عوض برد و دوش ◦ دل را بدل نشاط اورد ◦ و در علم قرائت کلام ملک علام مهارت تمام بکار برده و [illegible]

داشته

٥٢

داشته که هر شب جمعه در گرد مقصوره که میان مسجد شیراز واقع است تا صباح گردد و بالحان خوش ختم قرآن [illegible]
اگرچه صوفی مشرب بوده اما در هیچ کتاب [illegible] بدست ارادت به پیری داده باشد و تاریخ وفات
حافظ در هفتصد و نود و دو بوده و چون بقعه فیض خاک مصلی است تاریخش را هم خاک مصلی یافته اند و با آنکه [illegible]
چون صبا به جا رسیده و از جهت آنکه سخت عذب و شیرین است چند بیتی آورده شد [illegible]

خون خوری گر طلب روزی ننهاده کنی ◦ آخر الامر گل کوزه گران خواهی شد ◦ حالیا فکر سبو کن که پر از باده کنی
جهد کن آنکه در ایام گل و فصل بهار ◦ عیش با آدمی چند پریزاده کنی ◦ تکیه بر جای بزرگان نتوان زد بگزاف
گر اسباب بزرگی همه آماده کنی ◦ خاطرت کی رقم فیض پذیرد هیهات ◦ مگر از نقش پراکنده ورق ساده کنی
کار خود گر بخدا بازگذاری حافظ ◦ ای بسا عیش که با بخت خداداده کنی ◦ وله ◦ قلم رسیده شده و خاطر من درویش
گر آن نگار [illegible] ◦ خیال حوصله بحر می پزم هیهات ◦ چهاست در سر این قطره محال اندیش
ز عمر خضر بماند نه ملک اسکندر ◦ نزاع بر سر دنیای دون مکن درویش
که موج میزند اندیش [illegible] ◦ ز آستین طبیبان هزار خون بچکد ◦ گرم بتجربه دستی نهند بر دل ریش
بدان کمر نرسد دست هر گدا حافظ ◦ خزینه بکف آور ز گنج قارون بیش ◦ وله ◦ بیا که قصر امل سخت سست بنیاد است
بیار باده که ایام عمر بر باد است ◦ غلام همت آنم که زیر چرخ کبود ◦ ز هر چه رنگ تعلق پذیرد آزاد است
ای نازنین پسر تو چه مذهب گرفته ◦ کت خون ما حلال تر از شیر مادر است ◦ در راه ما شکسته دلی میخرند و بس
بازار خود فروشی از آن راه دیگر است ◦ یک قصه بیش نیست غم عشق وین عجب ◦ کز هر زبان که میشنوم نامکرر است
ما آبروی فقر و قناعت نمی بریم ◦ با پادشه بگوی که روزی مقدر است ◦ وله ◦ اگرچه عرض هنر پیش یار بی ادبیست
زبان خموش و لیکن دهان پر از عربیست ◦ سبب مپرس که چرخ از چه سفله پرور شد ◦ که کام بخشی او را بهانه بی سببی است
درین چمن گل بی خار کس نچید آری ◦ چراغ مصطفوی با شرار بولهبی است ◦ وله ◦ هر آنکه خاطر مجموع و یار نازنین دارد
سعادت همدم او گشت و دولت همنشین دارد ◦ حریم عشق را درگه بسی بالاتر از عقل است ◦ کسی آن آستان بوسد که جان در آستین دارد
چو بر روی زمین باشی توانایی غنیمت دان ◦ که دوران ناتوانیها بسی زیر زمین دارد ◦ وله ◦ بولای تو که گر بنده خویشم خوانی
از سر خواجگی کون و مکان برخیزم ◦ گرچه پیرم تو شبی تنگ در آغوشم کش ◦ تا سحرگه ز کنار تو جوان برخیزم

شیراز

این سیلاب که رفته کرد ویرانه عمر ۰ آغاز پری نهاد و پیمانه عمر ۰ هشیار شو ای خواجه که خوش خوش بکشد
حمال زمانه رخت از خانه عمر ۰ هر روز دلم زیر بار دگر است ۰ در دیده من ز هجر خار دگر است ۰ من جهد
همی کنم قضا میگوید ۰ بیرون ز کفایت تو کار دگر است ۰ از قصه آتش شمع چگل نتوان گفت ۰ از حال من سوخته دل
نتوان گفت ۰ غم در دل من تنگ از آن است که نیست ۰ یک دوست که با او غم دل بتوان گفت ۰ ابو اسحق حلاج
از مستعدان زمان خود بوده همواره زبان را بشهد طیبت می‌آلوده از یمن اشعارش ملولان را اشتهای اشتها فزوده
و مفلسان را از غصه خون در جگر پالوده بعضا چنین آورده اند که وقتی که یکی از آشنایان او را عارضه بوده و
که مفقود الاشتها گشته بنابر آن شیخ الفقیه شلغمیه قرا این نوع ابیات میگفته بیت برنج زند برازر و من ز فرق شوق ۰ که

نبات بود بر شش نی توفیق ۰ بغیر قلیه برنج این لطافت نیست ۰ هزار بار من این نکته کرده ام تحقیق
شده بهشت برنج شمس چهره روغن غرق ۰ چه بالکشی چمن دگیره دست غریق ۰ بکماج گرم بدست آر گنجی ای تو حقیق
که هر کجا که روی نیست مثل این رفیق ۰ به شیر چون غرها نه که داری جمعی بقلیا ۰ ببو قلیه اش تخم سمرقند و بخارا را
برنج زرد جبا بود اگر داری فرصت دان ۰ کنار آب رکناباد و گلگشت مصلا را ۰ چو آرد ز بشک و زعفران حسن پالوده
بآب رنگ خال و خط چه حاجت روی زیبا را ۰ که و زیحن و صف خوشه انگور شفالی ۰ که بر نظم تو افشاند فلک عقد ثریا را
حبشی گو لباس برکه بپوش ۰ که جهان لعبت نگارین است ۰ رشته کو تاج قیمه بر سر نه
که جهان مرده شوی پارین است ۰ گر مجمر کشند مر سر خوان که چه بود ۰ قلیه ما را و همه بورک و تتماج شما را
با سخن از بورک حلوای عسل گو ۰ نه رشته که ما را ز برف زنبارند ۰ در وصف برنج دانه دانه
لاف از سخن چو در توان زد ۰ انگاه سخن رسد به تتماج ۰ آن خشت بود که پر توان زد
سعد گل از جمله طبعان آن شهر و دهکان است شعارش مانند بهار گشمیر با طراوت و طراز کلامش مانند گل خوش بو
بحلاوت این ابیات که صورت سیادرت بنیاد از تشابیح فرح بخش است نظم نشان برنجه هستی بود از عالم و آدم
که جان در کتب عشق از تمنای تو بر دادم ۰ نظر بصورت شفت بود آغاز فطرت ۰ و گر نه کی شدی بر گرد خوان فطرت آدم
بروای عقل محرم که شب خیال او ۰ چنان بخوش مجتبی دارم که من نیز هم ۰ مرا گویند سعد از عشق او حاصل چه داری
ما نشهای که ما کو جرعهای بر هم ۰ مباش غره که مانند باد استغنا ۰ هزار خرمن طاعت برنج نیم جو است

امیر صدرالدین محمد

امیر صدرالدین محمد بجودت طبع و وفور ذهن از جمیع علمای متبحرین و فضلای متقدمین ممتاز و مستثنی بوده و
در اندک زمانی از شغل استفاده فراغت حاصل کرده آغاز درس افاده فرموده بعد از آن همت بر تصنیف و تألیف
گماشته رساله تحقیق علم و اثبات واجب و حاشیه شمسیه و مطالع و حاشیه تجرید را در سلک تحریر کشیده
وفاتش بعد از فوت سلطان یعقوب در اندک زمانی اتفاق افتاد ۰ امیر غیاث الدین منصور پسر او آن ثمره
آن شجره است بعد از پدر بوفور علم و دانش بر مسند فضیلت تکیه زده و صیت مهارتش در علوم حکمی و ریاضی
بسامع علمای نزدیک و دور رسیده و صدای دانشش باطراف و اکناف عالم افتاده چنانچه بجمهور مشهور گردیده
شعر وصف خورشید از که میشنوند ۰ فیض نزد او بود چشمش بینند ۰ چون فضلای وی را استاد البشر و عقل حادی
عشر خوانده اند هر آینه تاریخ وفاتش را مولانا حسن علی خراسانی عقل حادی عشر نامیده بجا یافته ۰ مولانا شمس الدین
علی المشهور بفارسی اعلم علمای زمان میرزا سلطان ابوسعید در مدرسه غیاثیه نقوش دقایق نقاوه ذهن وقاد را بر
ضمایر طلبه علوم میگماشت و بعد از فوت سلطان ابوسعید چندگاه بنوشتن تاریخ وقایع ابوالغازی سلطان حسین میرزا
مشغول داشته و بالاخره بمهمات رشاد رفته در آنجا فوت کرده ۰ مولانا نظام الدین ابویزید در عهد مولانا جلال الدین
محمد دوانی در شیراز از نشر فضایل نفس قیام می نموده و در زمان سلطان یعقوب بوصول اجل موعود درگذشت ۰ مولانا
شرف الدین مشتغل در سلک اشراف علمای کرام و اعیان فضلای عظام انتظام داشته همواره بوعظ و نصیحت
خلایق میپرداخته تفسیر آیات احکام قرآنی و شرح محرر و شرح ارشاد از جمله مصنفات اوست ۰ امیر سید اصیل الدین
عبدالله بصفت اصالت و وفور جلالت موصوف و معروف بوده و در علم حدیث شبیه و نظیر نداشته در زمان سلطان
ابوسعید از شیراز بهرات رفته اقامت فرموده باشارت آن پادشاه مقبره گنبدی بنا نهاد و بوعظ و نصایح گشوده و از مؤلفاتش
کتاب افاده اثر درج الدرر که محتوی بر سیر خیر البشر و بیان غزوات آنحضرت بین الجمهور مشهور است ۰ امیر جلال الدین
عطاءالله برادرزاده اصیل الدین عبدالله است وی در عصر خود علامه طوایف کاملان و اشراف انام لوح ضمیر مهر تنویرش
مطرح اشعه انوار اسرار کتاب آسمانی و صحیفه خاطر عاطرش مهبط لوامع حقایق اخبار حضرت رسالت پناهی است
زبانش مظهر اسرار التحقیق ۰ ضمیرش مصدر انوار توفیق ۰ از مؤلفات فصاحت صفاتش روضة الاحباب در اقطار
آفاق اشتهار دارد ۰ خواجه جمال الدین محمود از اکمل فضلای عصر بوده و علمش در نهایت و فضلش بغایت و علامه جلال الدین

که استاد وی بوده و میر صدر الدین محمد کسی که توفیق درس و بحث دوام یافته وی بوده و جمیع فضلای این عصر
که نام ایشان زیب جهان و زینت دوران گردیده از جمله تلامذه وی بوده اند مثل ملا احمد اردبیلی و مولانا عبد الله
شوشتری و مولانا عبد الله یزدی و خواجه افضل ترکه و مولانا احمد کرد و میر فخر الدین سماکی و شاه ابو محمد شیرازی
و مولانا میرزا جان و میر فتح الله شیرازی **ثانی** بو نور بخشانی و قضا یافته معتقد فیه قاضی و اداء میسر است
و اکثر ایام در تبریز بسر برده و در سنه احدی و اربعین و تسعمائه ازین خیابان فانی بعالم جاودانی نقل کرده اگر چه
دیوانش متداول است اما بنابر التزام اختصار بدین قدر اختصار افتاد ❊ ز چشمه جگرم مرغ دل خورد آبی

که گر عقاب خورد بال و پر فرو ریزد ❊ کلید بیش سخن این دم بروی گشود ❊ که ابر بر سر او ابر در فرو ریزد
درش از آن که بگیرم که دو لب آن است ❊ گریه خوش بوده و بلبل بگلم آموخت ❊ زلف یار و روی چمن غمزه مجموعی عصر
یوسف حسن فروش این همه اسباب هداست ❊ سخنان همچو من دل پر خون بر آورد ❊ تخلی که خون بود بدین چون بر آورد
لیلی پری که شام اجل زیر خاک کرد ❊ صبح قیامت از دل مجنون بر آورد ❊ یک دم از عشق تو بیغم نتوانیم نشست
بدم عشق تو یکدم نتوانیم نشست ❊ غیر خوبان جهان این همه عالم هیچ است ❊ هیچ یار بر دو عالم نتوانیم نشست
تو تحمل حسنی و هزار فتنه بار و نیست ❊ کدام عشوه که در چشم پر خمار تو نیست ❊ کرم بجور و جفا بیکسی نمیترسم
که بیت حسنی در اینجا بجز بیاره و تو نیست ❊ پا که گریه من این قدر بنا گذاشت ❊ خدا بیت من آن طره دو تا گذاشت
که در فراق تو خاکی بسر توانم کرد ❊ غریب سلسله دارم خدا نگه داشت ❊ چنان چون آب در گل از سکونم
می شنیدم گوش بر فریاد بلبل میکنم ❊ همه کس مطربگوش ساخته بر مشک ❊ من دل سوخته با داغ جفا خواهم رفت
دو فامرا و بوده صفای چهره ز لطف ❊ که در طبیعت مار نیک بوی نجیبه ❊ قدر خود و گر شناسی نرگس گل بی سر
که کس آن بیش کالش که یابد گنده ❊ جز داغ محنت حاصل آن گل نیست ❊ دوری از تو گلی نیست که داغ دل ما نیست
چنان مکن که بزبان در حساب آید ❊ من این که گر زهر تو در بیان شیستم ❊ کار مشکل میشود بر ریزبانان چمن
که توای گل که گوش بفریاد بلبل میکنی ❊ نشد تمام مرادت ز تمام از طالع ❊ تو تا تمامی اگر نه گناه طالع نیست

فوقی پادشاه ملک سخن در فن و سلطان شهرستان نکته دانی بوده و چون آن مایه ذوق و خوبی از تو قد و شوخی که در شعر
اوست در دیوان هیچ یک سالک مسلک سخندانی نیست و در فنون اشعار خصوص غزل که بیرون از حد بکمال است

چاشنی سخنان

نسیمی تبریزی

چاشنی سخنان بخشش افزوده از حیز وهم و خیال در تذکره سامی آمده که فغانی در اوایل سکاکی تخلص میکرده و چون در کار
در وطن مألوف کند رایند مضمون که طول اقامت موجب سآمت است سیاحت آغاز نموده چون در شیراز
فضل وی تبریز که محل عیش و عشرت و مکان صحبت و بیرات رسید غزلی بدان قرار گرفت که نام وی
کل و زبان ز نیز بلبل در آنجا باشد و پس از چند وقت که در آن شهر بسر برده بصحبت سلطان یعقوب رسید
شمول الطاف خسروانه گردیده خطاب بابا فغانی یافت و بعد از فوت سلطان یعقوب بجانب خراسان رفته هوای ابیورد
دل را موافق مزاج یافته بجا کم آنجا بار صحبت نهاد است تا در سنه خمس و عشرین و تسعمائه رخت از این جهان
فانی بعالم باقی کشیده این ابیات که صورت ایراد می پذیرد از گلچین طبع او گرفته و از دیوان اندیشه او نموده است

زبان خامه ندارد سر رقوم رسوم ❊ بعجز مناقب ذات مقدس مخدوم ❊ فروغ شمع هدایت امیر والی نخل
که حل عقده دو عالم بدین و دست چو موم ❊ محیط عالم الله که ذات اقدس او ❊ رسیده از همه مشتهای علوم
چو ذو الفقار دو قسم است تو که خالد ❊ نصیب مؤمن و کافر بهر یکی مقسوم ❊ چو اتفاق علم بر زند در خیبر دل
بمهر شاه نجف که دخترش مختوم ❊ عباده که نه با شاه محبت دارند ❊ بمذهب عقل است چون یاجوج
زار جهان و چند بگه مرطوب ❊ ز خوان نعمت او جلوه خند مشئوم ❊ شتاب با اسد الله نجف عالم
که دست ظلم دراز است بر مظلوم ❊ هزار خنجر زهر آب داده بر دل ماست ❊ اندوه کرد جگر گوشه ترا مسموم
ز مهر دولت آن کس که آب داد دریغ ❊ بر باد و باد تیغ باد چون زقوم ❊ هرگز نظر بکام نیالوده ایم ما
فارغ شو ای حسود که آسوده ایم ما ❊ یکروی و یکدلیم اگر نیک اگر بدیم ❊ قلب سیه بحیله نیندوده ایم ما
فصل گل تمام به آه و فغان گذشت ❊ چون کنند خزان که بهار جنان گذشت ❊ بر باد بوی ارشد ای عمر گل گذشت
این مرحله دل که بر آب روان گذشت ❊ ستم اگر باده بجز لعل لب یار است ❊ کو می تلخم مباش شربت بیمار است
آنچه مراد منست خارج رنگ است و بو ❊ ور نه گل سرخ و زرد در همه گلزار است ❊ مقیدان تو از کرم خار گشته
سبحان طاری که ز تو گرد دیگران نموده اند ❊ برون خرام که بسیار تیغ دوانشته اند ❊ اسیران شکن طره بیاکوشته
بتان شهر که زلف نازش مطلبند ❊ مراد سر بود از هر که تاج میطلبند ❊ ستم که روی دلم در شکسته بکار آورده
و گر نه کس از سلطان رواج می طلبند ❊ کلاه خان بسر خاکم چنی ساخته اند ❊ همی بسر خوش کفنی ساخته اند

شیراز

بیت

در حقیقت صفت عاشق و معشوق یکی است * این دو چنان همدم و همخانه‌اند * چه شد که از همه جا بوی درد می‌آید
ز هر که می‌شنوم آه سرد می‌آید * یکی درست نسازد زمانه نامرد * زمانه شکست که در کار مرد می‌آید
تا چند با فسون جهان بند توان بود * مردیم درین کهنه سرا چند توان بود * حیف است که رنجی ببرد بنده مقبل
امروز که مقبول خداوند توان بود * تا کی کسی به بهود خشت شب خو کند * خضر بهر کجا تشنگی در سبو کند
به تب درست نمازش درست نیست * منکر اگر چشمه کوثر وضو کند * منعم به صد امید نشاند درخت گل
غافل که فرصتش نگذارد که بو کند * پاک آن در صلح با خود وا جنگ بیش * هیچ کار از جوی نکشاید دل [illegible]
طاعت و عشرت نگردد جمع با هم ای عزیز * گر مرید پیر باشد یک دل و یک رنگ باش * پادشاهی با نعیم فقر و تفصیل عشق نیست
هست از دلهای اگر جوی برادر نیک باش * چند گردیم درین در کهن پیر شدیم * اینقدر بیهده گشتیم که دلگیر شدیم
کس نمی‌بینیم که قلقی نشنیدیم ازو * گرچه با پیر و جوان چون شکر و شیر شدیم * تا کی از بیهده می خلق تو اندیده جفا
بکشیدم این همه پیوند ز زنجیر شدیم * امیدم این نبود که زین در محل ام * با داغ دل درآیم باده و دل ام
مستم چنانکه در دهن تیغ آمدم * با جان بیار اوست و خون بحل ام * تا چند در سر کشم از گفت گوی خویش
جا مانده رود مرگ ره نبرم ره بکوی خویش * خوش حالتی که از طلب کام محو شوم * چند اکثر تا بکنم جستجوی خویش
شاید که زین گروه سبکبار بگذری * از هر چه خار راه تو گردیده در گذر * مولانا اهلی بصفای ذهن سلیم
و ذکای طبع مستقیم از جمیع شعرای زمان خود امتیاز فراوان داشته و بوفور فنون شعر رسائل مرغوب نوشته
بر جمله بحکمان لوای زبان دانی می‌افراشت مسکنی که در فارس علاوه بود و درهای ثمین و جمعهای رنگین از بحر اندیشه در سلک
ظهور میرسانید و پس از آن که بهرات توجه نموده قصیده مصنوع خواجه سلمان را مع زیاده تتبع نموده بنام امیر علیشیر
موشح نموده و صله ارجمند عوض یافته بعد از معاودت هرات سنه ... شاه اسمعیل ملازم گرفته در غایت اعزاز و احترام
روزگار میگذرانید تا مقر اصلی ستایش گردیده پادشاه شعرا بود اهلی تاریخ فوت او این اشعار از نتایج افکار اوست
نسخه صنع الهی حقایق آن مرتب * صورت دنیا همین دنیا چه صورت گریست * عقل خجند در آن کس که غم دنیا خورد
دیده می‌گرید برای آنکه دور از یار نیست * روح پرور شو چو عیسی تن بپرور همچو خر * کادمی جان است و جان را فزونی باید [illegible]
پر ز مغروری مخند از گریه آخر بترس * خشم شاهی بیشتر از خنده و گلبانگ در است * بد ضمان از [illegible] شود * [illegible]

[illegible]

مسلم بیم

فرزند شها از طلب بچه روی ما ساز و کبود * روی گردون هم از این سیلاب خون نیلوفریست * دل هنر در دعوی رضا شان امیر وارا
مرد و ندکین زن ویشان را مادگی پیش از زن است * هرکه رو در خدمت حق کرد و دولت از کار رست * در ادای خدمتش یک بنده و کنگ خارا ز رست
آن شهنشاهی که بحر لافتی را گوهر است * خسرو دین شجعت شاه ولایت حیدر است * سعی قول علی با بها اسان [illegible]
کاین سخن را صد جهان معنی بهر یک باد داست * پیش لطفش شب [illegible] * نزد قدرش [illegible]
از خطا کاری کسی که همراه بوده نبرد * گر به آهوی بکشین است که سنگ گیر است * هر که [illegible] غلامان تو امد دل [illegible]
گر برادر باشدم گویم خطا از مادر است * ای داده ز آستان خود آوارگی مرا * بر خاک ره نشانده یکبارگی مرا
از بسکه خون خورم ز غم شیخ واعظم * مردم نهند تهمت میخوارگی مرا * آن میر مجلسی که ز نان شمع جمع کرد
پروانه داده است آوارگی مرا * بزرگوار خدایا من آن تهی دستم * که مجلسم نگذارد که سر بر آرم هیچ
نه خوش چنینم از خرمن کرم بنواز * که من نکاشته ام تخم و برندارم هیچ * نه بیبار کنه مانده ام نه کاری
ز کار و بار ره پرسی که بر ندارم هیچ * هوای دیده نیای ترک شد خوش است مرا * نگاه کن که بلاک خود [illegible]

شیراز

مستانم که زد وصت قدحی نوش کنم * هر چه غیر از تو بود جمله فراموش کنم * تا بم از شوق تو تا روز قیامت [illegible]
مست اگر با تو شبی دست در آغوش کنم * حقه سبز فلک شد داروی همه کس * آنچه درمان دل خسته ما بود [illegible]
جان دادن و کام از لب معشوق گرفتن * این رسم حریفی است که تحفه چنین است * دل خراب [illegible]
بگذشت آن سر شبانی که سحر از هم اند * گنجی و ساقی و شراب و همه می * از نسخه زمانه همین انتخاب بس
خانه کز برق دیدار بی روشن نشد * گر حریم کعبه باشد بی صفای با نشست * هر که منم خوش می طلبد جز من [illegible]
که بین ناخوش خوش محبت [illegible] * مشنو که از تو سلسله سود [illegible] تیم * دیوانه ایم و با دل خود در حکایتیم
ای وای چه عاشقی که نشوی زرد و دوست * تا موس [illegible] * با خواجه جام محبت ازلی است
چون شاه سروری است * از خواجه و میر شهر سنت نبرم * چون خواجه با محمد و میر علی است
چشم کس بچشم سنت نرسد * آفت بد و وصل مهی چه نرسد * سر تا قدم تو بر مراد دل ماست
ای نخل مراد ما شکست نرسد * جوری ز زمانه بر بد اندیش رفت * تا ظلمی از او بر سر درویش رفت

بیس

هر کس که جفا کرد جفا یافت سزا * با عدل خدا ظلم کس از پیش رفت * ز نیکو زکه عمر من درویش گذشت

ضایع ببر از غم کم و بیش کذشت • آن نیز که مانده کرسنم صاحب عمر • ضایع نبر از این نبود کز پیش کذشت
کربا تو کسی است روی پیشه کنی • فردوس چه بشنران خدا پیشه کنی • هر ننگ و بدی که در خیالت کذرد
با ما همه در شان خود اندیشه کنی • مولانا بابری در علم ترتیب و تحریر جدول نظیر نداشته و در زمان ابو الغازی
سلطان حسین میرزا بهرات رفته زینت بسیار یافت اما در خلال احوال بنابر تخیلات نفسی و وسوسهٔ شیطانی
مهر پادشاهی را تقلید کرده و نشانها باطراف و ولایات فرستاده و این امر شنیع ال روز روزی کردیده خواستند که
دستش را مقطوع سازند که امیر علیشیر ساعی شده وی را از آن غرقاب محنت بیرون آورد و او کاغذی بمهر و نقد طبع ابیات
سکیفه این بیت از ایجادات است • کفتم دل آن کوش برانشد جگر کرد • بشنید از این کوش و از آن کوش بدر کرد
ملک ابن غیاث مورخ خوش بیان بوده و روزکار را به فسق که سکیفه شته مسکید رانیده با دوست و دشمن چون آتش
کرم بودی این چند بیت از وی بنظر آمده بیت • سهنک سلیقه کفتن زبان است • تامل کن تامل کن تامل • بکار خویش چنین
نادان • تغافل کن تغافل کن تغافل • بفضل و علم را حق داد انصاف • تفضل کن تفضل کن تفضل • ز اندیشه فروش فرح خویش
توکل کن توکل کن توکل • کمی ابن غیاث از کس شکایت • تحمل کن تحمل کن تحمل • مولانا مستی از شعرای زمان سلطان حسین میرزا
بوده شعری جو ... سکیفه از ایجادات است بیت • از صد سخن بچیلکی کوش بکنی • انهم که شنه ام که فراموش بکنی • مولانا ...
در سلک ناظمان سامان سخندانی انتظام داشته و مجمع بسیار از صفات ستوده بوده و در آخر وزارت شاه اسمعیل ماضی را
ملازم کرفته نوعی صاحب دخل کردیده که محسود همکنان کشت و موجب التفات کشته ایشان میر نجم زرکر که در آن اوان بمیم
سعادتش بکمان خانه اقبال رسیده بود وی را هدف تیر غضب ساخته بقتل آورده و از وی غزلی کفت که ...
مرا ظلم کشتی طریق داد این بود • ز پادشاهی چو حسن ذوالم را این بود • و این چند بیت نیز مراد است بیت
حدیث دردمن کر کس کفت افسانه کیرند • و کر من هم نباشم در جهان دیوانه کیرند • چه خوش بزمیست عالم لیک تا جام ...
خوش آن رندی که خورد و رفت و جا دیکر کیرند • کسی عاشق شود از آتش هجران نیندیشد • بباغ عشق نتوان بود از پروانه کمتر
یکی ماند عمارت در سرای دهر پیرانه سر • برای این دو روزه عمر تخت خانه کیرند • مولانا قاسمی اکثر خطوط را در غایت جودت
تحریر نموده و در تصویر از مهره آن صنعت بوده و حافظه داشته که بیت ... الفاظ در خاطر نکاه داشته با تمام فهم
و شعور از درخت بر آمده بر ناخورده و در اول بهار زندکانی کلبن حیاتش را باد مهرکان اجل فرو ریخت این رباعی در تکملات

ابن زمان مرا اولی است

این زمان مرا اولی است رباعی • روزی عجب است و روزکاری مشکل • کز هر طرف آشفته بکار اهل دل • خالی ز غبار کید کس نیست
چون بشنه ساعت نتوان یافت دو دل • امیر شرف الدین علی صفی زاده امیر شریف الدین علی جرجانی است لهذا
بامیر شریف مشهور بوده و او بعد از وفات قاضی محمد کاشانی منظور نظر کیمیا اثر شاه اسمعیل ماضی کردیده بتفویض منصب
صدارت سرافراز کشت در خلال احوال با مزاج امیر نجم ثانی ناملایم کردیده رخصت طواف عتبات عالیات حاصل
کرده و چون خبر کشته شدن امیر نجم بتحقیق پیوست کرت دیگر بتکفیل امر صدارت نصب کردیده و در جنک چالدران
شربت شهادت چشیده و امیر سید شریف ثانی ولد امیر شریف ثانی چندی در زمان فرمانروای شاه طهماسب صفوی
بامر صدارت و وزارت عراق عجم پرداخت پس از آن بمضمون آنکه شهر خود در دم شهر را بخود با هم رایت قضا
و کلانتری شیراز بر افراشته بنا بر غرض ارباب فساد و اغوای اهل عناد میان او و ابراهیم خان والی فارس نزاعی
بهم رسیده بوزارت دار الحجره قانع کردیده و در آنجا غزلی کفته بشیراز فرستاد که این ابیات از آنجمله است بیت • در کلیم
کل ساغر صبا نزه دارد • با آن کل رعنای هم ازه دارد • شیراز تبخواهم و دار الملک انجا • در درویشی و جوی کاری دارد
نزه دارد • دکیر زوی جانب شیراز شریفی • هرچند که کل کشت مصلی نزه دارد • و چون این غزل مسموع ابراهیم خان
کردید فرمود تا شعرای شیراز تتبع نمایند مولانا عالمی دار الحجردی این بیت کفت بیت • از سبزه شیراز چو محروم نشستی
خرما بجزای دوست کر غربا نزه دارد • و بعد از چند کاه سر علم مشیر اوز از ریاض فلک معظم در کذشته بمنصب جلیل القدر
وزارت رسیده و در ابتدا ابراهیم خان را معزول کرده با خود ساخت و پس از آن لوای ارتحال بعالم بالا افراخت
و میر در اکثر مستعدات انواع تکلفات را بکار می برد خصوص در اطعمه که یک صحن طعام را دوازده هزار دینار ...
دار ازوی بود و سپر حاله که رحیا و کار مانده یکی امیر معین الدین اشرف ملقب بمیرزا مخدوم و دیکری امیر میرزا در خدمت ...
وقت روزکاری می کذرانید تا در زمان شاه سلطان محمد بنابر عداوت میرزا سلمان در قلعه اصطخر محبوس کردیده و در حین
فرار نمودن از قلعه رخت بوادی خاموشان کشید اما میر معین الدین اشرف مذکور نیکو سخن بوده و در زمان دولت شاه
طهماسب صفوی بامر تدریس و افاده قیام می نموده تا در ایام شاه اسمعیل ثانی مصاحبت بمیر وماه رسانیده بر بیشتر
از امثال و اقران در کذشت چون ساعد احوال شاه مزبور از سواد حیات عاطل آمد بنابر بعضی امور بودن در اصلاح
ندیده در عرض چهار روز بیغداد رفت چون بفرط فضل و فصاحت و فهم و بلاغت آراسته بود و در ولایت روم ...

بسیار بهم رسانید تا بتدریج قاضی عسکر گردید و چون چند سال بر آن امر خطیر پرداخت بمسندهای قضای که بزرگ نموده بود
اقضی القضاة آنمکان شریف بود و هم در که معتبر هرس الفراض ... و در تبریز بود از وفور فصاحت شاعری بود اعلا
فضل و کمال گردانیده شعری بسلیقه این بیت از آنجمله است بیت هزار بار کنی عهد و من ز ساده دلی چو عهد از نو کنی
باز اعتماد کنم ‧ امیر محب الدین حبیب الله برادر میر سید شریف ثانیست و او مدتها امر قضا و کلانتری و شیخ الاسلامی
دار الملک شیراز مشغولی داشته و آخر بواسطه سلامت نفس و مراعات کبر سن استعفا خواسته طریقی را که صلاح
و فلاح اخروی نزدیک بود می پیمود تا روی توجه بعالم باقی نمود الحق جد بلیغ بامامزاده سید احمد را او احداث نمود
و احداث میدان و کاروانسرای نمود و کاکین و نقاره خانه که متصل آن بقعه است هم از نتایج خیرات آنجناب است
شعر نماند کس اندر جهان که بماند ‧ مگر آنکس که نام نیکو بماند ‧ شاه وجیه الدین خلیل الله ولد خلف امیر محب الدین
حبیب الله است بصفت ذات و محاسن صفات اتصاف داشته از وی سخنان که دلالت بر ساده دلی کند
بسیار مشهور است از آنجمله شبی فریاد بر آورده که دزد جمعی که حاضر بودند پرسیدند که آمدن دزد چه نوع بر شما ظاهر شد
فرمود که من از پدر خود شنیده بودم که دزد در اینچنان بجائی می آید که آواز پای او را کس نمی شنود هر چند گوش کردم آواز پای
نشنیدم بخاطر رسید که شاید دزد آمده باشد هم مرا دوات کرده من بر ... ولد ارشدش امیر شرف الدین ابراهیم
بر سالها آنگه زده بود و بوفور گفت و سامان بر سایر یکمان رجحان دارد شاه محمد تبریزی برادر جهانشاه امیر شریف الدین ثانی است
در ایام دولت شاه طهماسب صدارت خراسان به تعلق داشته و در زمان سلطان محمد خدابنده قاضی القضاة شیراز بوده
الحال امیر سلطان ابراهیم که خبر دادن کل است ... اجداد او ... امیر رفیع
شریفی در انواع فضایل نصاب کامل داشته در چهار دیباچه ... صاحب مطالع و حاشیه مطالع بوده و بعد از اکتساب کمالات
بصدارت خراسان مامور گردیده و پس از آن استعفا خواسته بزیارت حرمین الشریفین رفته و در حین معاودت ...
وفوت نموده و از آثار وی کافیه منظوم است و دیگری دیوان غزل است که این بیت از آنجمله است بیت خاطر جمع ز اسباب
میسر نشود ‧ سخن جمعیت اشتر ز اسباب است ‧ شاه ابو محمد در فنون فضایل سرآمد قبایل بوده و در ریاضی و طبیعی عدیل
و نظیر نداشته مولانا میرزا جان عمده علمای زمان بوده اگرچه جامع جمیع علوم است اما در معقولات سرآمد اهل
دوران میر نبوده از مصنفاتش یکی حاشیه شرح اشارات است و دیگر حاشیه ایست بر شرح مختصر اصول و حاشیه بر حاشیه قدیم تجرید

بر حاشیه مطالع

قسم سیم بر حاشیه مطالع و حاشیه بر اثبات واجب و حاشیه بر مطول شعر هر کرا صندوق سینه پر شد از گوهر حیف باشد که
برنج کهربا بگیرد سخن ‧ میر فتح الله شیرازی از صفای ذهن سلیم و ذکای طبع مستقیم از سایر فضلای زمان امتیاز فراوان داشت در فنون
علوم خصوص ریاضی در مرتبه لوای تا ولاغیری می افراشت و اوج و رساوان الحاقی در آئینه شعور مشاهده نموده بود که
سرمایه حیات پر انیا وقات است از برای عبادات و کسب سعادات هر آینه بشاغل بیحاصل که مقصد شیخان ... تکلیف
خود را آلوده نمی ساخت و در صحبت میر شاه میر که از سرزبان گوی توحید سبز ... در خلال احوال تحصیل فضل
و علم رسیده خواهر میرش بدرس خواندن مایل گردید و بمجلس خواجه جمال الدین محمود رفته شروع در خواندن حاشیه
نموده و در اثر درس چندان سخنان نیک ادا می نمود که باعث تحیر یکمان گشت و بعد از فراغ درس خواست که جهت خواجه
قیام تعظیم نماید که خواجه سبقت نموده دست بر سینه نهاده که خدمت میر از خود استفیض ساخت و پس از اندک روزی
منتهی گردید و متعطشان بوادی استفاده را از طالبان ساخت و پس از چندی وقت در هند و دکن دار الی بود
در خدمت عادلشاه بیجاپور بمنصب وکالت یافت و پس از فوت او در این درگاه اکبر مخاطب بعضد الدوله گردید
شیراز در وزیر ... جاه و جلالش روز افزون بود تا در نهصد و نود و هفت ... سال در گذشت چون شیخ الدین ابو
بعد از وی پس از چند روز در گذشته بود این معنی را ... تاریخ را الذین ... در سلک نظم کشیده بیت
دو علامه ز عالم رفتند ‧ رفتند ... مقدم رفتند ‧ تا هر دو موافقت کردند بهم ‧ تاریخ شد که هر دو باهم رفتند
حکیم عماد الدین محمود در اقسام فضایل و کمالات بهره مند بود خصوص در علم طب که جالینوس ثانی و بقراط وقت
بود از مصنفاتش یکی رساله ایست در تشریح و در بعضی از مباحث قانون شرحی نوشته اما با تمام نرسیده
حکیم کمال الدین در تشخیص امراض انفاس مسیحا ظاهر می کرده از مصنفاتش شرحی است بر رساله امیر غیاث الدین منصور
میرزا محمد حکیم در معرفت شناخت امراض و علل ید بیضا داشته قاسم بیگ در عصر زمان خود از سایر اطبای اشتهر
و مکان ملک نظام ایران گوی سبقت می ربوده چون شهرتش شنید صاحب جاه رسیده بجانب نظام شاه ... طلب
ساخته حضرت قاسمش بدان دیار برده تا زمان مرتضی نظام شاه در حیات بوده و در کار ... اعتماد شد
مرتضی نظام شاه و ولد ارشدش بخطاب قاسم بیگی ممتاز ساخته منظور نظر کیمیا اثر گردید و بشاه منصور تصنیف دار است
پس و کاروانه موصوف بوده در اندک روزی از گریه چو تحول بشاه راه وزارت رسید در خدمت شاه منشی پایه قدر دولتش

از تمامی دیوانیان عظام در گذشت و بعد از چهار سال که از روی استحقاق و استقلال بمهم وزارت پرداخت جمعی از عاملان
او حسد نموده بعلی مزور از زبان میرزا محمد حکیم که از کابل اراده تسخیر لاهور نموده بوده نوشته دادن وزیر صاحب تدبیر را
بقتل رسانیدند شعر جهان افروز بیداد چنین سوخت • شهید ابنا بیازی آموخت • عزیزی تاریخ فوتش یافته
منصور حلاج ثانی نوشته عبدی بیک • در شیوه نثر سلیم و علم سیاق شهره آفاق بوده هرگاه از شغل نویسندگی فراغت می‌یافت
متوجه بشعر گفتن می‌گشته چنانچه دو مرتبه تتبع خمسه نموده و دیوانش زیاده از ده هزار بیت بوده این چند بیت از خمسه اوست
نظم پنهان در زیر چادر قدرش به • که نیفتد قامت زن در کفن به • اگر زن پاک بودی در جبلت • شدی مریم زن ابنای
نبوت • ای دلم آزرده اندیشات • غارت خواب خورد پیش اوت • عشق کجا و صبر کجا • عشق کجا طاقت و دوری کجا
آکو با او چو قطره خون • از چمن شاخ جسته بیرون خواجه شیخ محمد برادر خواجگی لشکر نویس بوده در علم سیاق
مهارت تمام داشته این رباعی مر اوراست رباعی رخسار تو مصحفی است بی سهو و غلط • کش کلک قضا نوشته از عنبر خط
چشم و دهن و لب • و نقطه ایست • مژگان اعراب و خال دهان حرف و نقطه خواجگی شریف بمکارم اخلاق و محاسن
آداب موصوف بوده صاحب طبع سلیم و ذهن مستقیم است و امروز بنا بر دقت کاردانی و فضایل نفسانی از مقربان مجالس
خاقانی است و از غایت درستی و راستی اندیشه جوهر معانی را اعجاز مضامین آن رونق داده و در نظم و نثر مدایح
خیالات وارد این ابیات که تحریر می‌یابد برگی از آن گل است شعر تاریک شد کلبه من بی‌تو کجاست • برآفتاب خنده
ندارد چراغ او • فانسانیت گرد رخش پرستان است • دل عشق و این شیوه امین قدم است • نگاه گرم کسی از دم
وگر نه همت من فوق شادی والم است • بهمه حسن تو دل داشتن چنان عجب است • که چون هلال نیابدش اگر دل داده
که در محبت و ممد او باشد • همچون چراغ دایم روشن نهاد باشد • یک قلم بنویس ای فرشته در خیم • زمه فرو فرست که
حاجت بکار نیست مولانا عرفی شاعر شهد کلام شیرین سخن بوده نظمش عذوبت سلسبیل و نثرش خاصیت فرات و نیل آورده
شعر نظمش اندر عبارت معنی آراسته • نثرش اندر اشارت عالی پیراسته • و اوایل از شیراز بهندوستان آمده بود و روزگار
در اوقات او را از ... چنانچه بایدست نداده لاجرم متوجه بنکرده مسیح الدین حکیم ابوالفتح در غطا اول بر احوالش اطلاع
یافته بتربیتش پرداخت و بتدریج احوالش بجایی از تنبع التفات حکمت پناهی فضارت یافته شب مرتبی پاعلا مرتبه
چون اختر اقبال حکیم ... رو بعصر صرفا برکنده شده سالار عبدالرحیم خان خانان در ... فاطمه‌ش کوشید

درد اکثا ...

و در آن اثنا احوالش مسموع بار یافتگان بساط شاهی گردیده در سلک بندگان خاص انتظام یافت و پس از چند روز مرخص ساخت
نقش حیاتش از صفحه روزگار سترده شد شعر کدام جان که جهانش نکرد خون بجگر سبحان تو که بود جان نخوش بسیاری
این دو رباعی بوقت رحلت گفته رباعی عرفی دم نزع است و همان سستی تو • آیا بچه بار بطرف بربستی تو • فردا است که دوست نقد
فردوس بکف • جویای متاع است و تهی دستی تو • رباعی یارب بعقوبت بپناه آمده ایم • سر تا قدم غرق گناه آمده ایم
چشمی کرم بجنبش که از غایت شوق • بودیده بپایگاه آمده ایم • اگر چه ریک بسیار دارد اما بنا بر اختصار بقلیلی اکتفا کرده شد
آنچه نوشته می‌شود برهان این دعوی و مصداق این معنی است غزل زخود گرد بیرون بندی چگونه بر کام جان بینی • زغفلت
شاد شو هر که بخود رسی در دل کرده • زغفلت شاد شو هر که خود را دو دان بینی • اگر خواهی که بینی جیب پیکار گرد دشت
کرانم هر چه بر روی جیب آتش برزبان یخ • سر ره خاکیان داری که تخواند بیستی • بخواب خود آنا قبله دو جانان بینی
به بیدار و دوش دید دایم رو بستان تو • ز نام دشمنان خواهم چو روی بستان بینی • تو محبوب جبین آنکه را با دم آید
ز شمع محفل آنگاه دو پروانه جان بینی • بخط گر چه مشغولم و گر بینی دو دهنها • ز دل تا پرده چشمم دو شاخ ارغوان بینی
و خط اندر شود از لعل عرفی زتم بس • در شیوه زنان آخر مردان لب چه پیدا بینی • دلت الماس جست و از کرمی آتش بینی
ز تیغ زدوده دست فتنه پرویز چیا بینی • زگرد رخ خاطر فرو شو دیده فطرت • اگر خواهی که حسن خال کلک عیان بینی
تو سرا دیده بر سلک تیغ شده خاک • بپیشانی حسن خاک بر چو پرویز شکران بینی • محبت گرنباشد عیار خوش نموده
که در مرتبه مهرو جانا و خود معنی باد بینی • برآ از پرده صورت قسم و دیرا اعمی زبانها • که در هر شرر است دی ز بهار بستان بینی
وگر شوق از آن نیم و بیزم خان خانان بو • که نقش لوح محفوظش زبانها در جانان بینی • ز کاوش چنینش چون سر باز آید
که صفت رسانی روی دست آن کل بینی • اگر اگر نشوی از ترتیب او صاف کامرانی • ز ابلش چون ال ... باریش چون ...
که از باد خاک و آتش فریش علم کرده • ببانداز فلک هر بوی بستان خیزران بینی • چه خوانای ثناخوان جست ملک
که فضل و قول الهاقل و قولش ز جان بینی • به بین در صورتش آن انجمان در جهان بینی • سپهر بزمش تا انجمان در جهان بینی
بمجلس عم گذارت عشرت فزا بیکه بینی • شب دی نخشش بیاد بانده بهاران بینی • کنار بحر بی پایان و حرفان در بساط
اگر با ذوق و دل ز شوق داد با دل بینی • اگر عادت برینست قصه اش از این نبود • از آن راه است بیاغ آمده که کلزار
قضا تیر دعا را با اجابت بسته یک رمز • دعا کن کز ثنا کنده که دیگر وقت آن بینی • مدیری مشتی خان خانان بکنی آری

خوش نامه‌ای کو نه تا روی حشمت درمیان نبی • دعای تو بر رسم حسب اندیشه بگویم • که یارب فلان باشد تو بعان درمیان نبی
تو خبر اندیشی خلقی پس چنین باید دعای تو • که یارب هر چه بهر خلق اندیشی کار اینجا در بدن از شب هجر تو در دیده خورشید سبیل
چشم روح القدس از شوق جمالت احول • از دل و دامن آلوده بپاشی بزن • دجله عفو بیا تا نشود مستعمل
بعذاب ابدی دل که در اندوه غم دوست • این نه موجب که آتش بکند از اسل • لذت تلخی درد تو اگر شرح دهم
نوش نیش ار دهد رسم تو سلام حنظل • آستینی زده قاسم آتش تا چند • پوشم این چشم تر از حسن خدا اندر جل
سر ابوالفتح که در سینه دولت مهر اوست • آفتابیست که تحویل ندارد ز حمل • روز در روی برد سایه او تا خورشید
چشم بد چشم کند پایه او منشر زحل • لب او خنده اگر چشم جهان گرید زار • دست او جنبه اگر دست قضا کرد شل
ای تجلی وجود تو جهان کرده قصب • ای ثنای سخی تو عنان گیر اجل • صفت ذات تو طرف مطالب حد دلیل
جودت لفظ تو کشاف دقایق چو مثل • فلک عدل تو بر مردم بیت ارزانه • آفتاب دگر از حوت در آرد به حمل
وحش اندر زنبک سپر سند تو کرمست • دو دمان کسل از شوخی او مستاصل • گر بخورشید دهد پرتو عشق در کیوم
آید از نور بترتیب منازل بحمل • سکنات قدم از شوخی او مهمل • حرکات فلک از رحمت او مستعجل
قطره باکش دم رفتن چکد از تب نه • شبنم آسا نشینند که رحمت بکفل • گر ز خصم تو بنید بر پایش دم زرع
تا قیامت بکلوش نرسد دست اجل • داور او دوبینی است ارزش فرما • تا ابد بر فلک از بهر صدا عنت صندل
داد و یک شهر ز عرصه بستان کمین معمور • کبر و نازش نه به اندازه قدرت و محل • بر غرور دست که امن محبت بنزدم
این یکان دولت که در آن نشین نیاورده بدل • هم تحسین کن ار گوید صدف چه لبه • کرده عمش شد و از حسن طبیعت مجمل
بر سر روش اگر باز نشاند بجز د • سوسنا نه است که چیده درد او اجل • شهر جمل نه خوش خوش نو دیده بر ان
هر چه خواند ز نسب نزد ارباب دول • شکر طالع کند ار جان بنود شکر گذار • آن یک اندیشد که خویش نخواهد دل
قصه مهر و وفا با تو بیارم گفتن • کین حکایت چو نهایت نپذیرد مجمل • گویم از نامیه آتش بر چه
آن نگویم که مفصل شنو یا مجمل • حرفه افسانه بخوان زنبت دگر است • گوشه چشم تو دید که تنگ است محل
مرج صاحب نه حرف خود و این طول کلام • هیچ شرم آید از گفته ناقص و دل • به عادو که اجابت نظرش ارباب است
گرچه محتاج دعا نامه مسعود از ل غزل گر تحمل و فا برند چه چشم زی هست • تا رشید در آیت اسیر گری هست

ازدل که پیش تن شود از نازنین • درد نیش آن زر که باده خبری است • زنو بی باده و دلم آب رنگ بیگیرد
ز نام تو به لب آتش زنبک بیگیرد • هاک چو من شیر ناز خو با نم • که نازم غم جدا کشته رنگ بیگیرد
مرا که بشیند دل و در بارت شکست • کجا دماغ می ناب تو شیخ چنگ است • بدین که کعبه نمایان شود ز پاشبین
گر بنم کام جدا شد هزار فرسنگ است • از تو کس زیر شده مهر دو نا شنیده است • ملکه گوش تو چنین زمزمه نشنیده است
غیر تو چون که برآید حاجات هنوز • از لبم نام تو هنگام دعا شنیده است • بر لوح نرادم نبود بیسید پس از ترک
گاهی وای ز محرومی دیدار دو گرانج • عاشق هم از اسلام خراب است سر غم • پروانه چراغ حرم دودیر نه اند
بعد مردن برای باد بیجای خاکم • گرفت شد مصیبت زدگان بجز غم • شانه با آفات خود ساخته بود م
این عقل فضول آمده تحقیق سبب گرد • کو کوز دن فاخته سر در آغوش • در جان معشوق مرا که م طلب کرد
حسد نبت آزادی سرو مرکه بخت • این مرادی است که بخت ادهم • خواهی که صبهای تو دوش شود زنا
بکدم تنها نشین در کنین نو بوش • گفتگو نیست بیارم لب خاموشی • که اگر لب بهم زنخن بازانم
راهی بجا که رهنما مروی نیست • صدر امام هیچ در بگذر کردنی است • باورد تو تسبیح شبنم شب و لیک
بنسبتی دو تو کم دردی نیست • عرفه چه زنی طعن خرد بس است • مردان نهند راز دل بر کف دست
آن تو چه که را لب خدا اندار یم • آن گره که دل به تنگ اند است • عرفه تو کجا عشق هم خانه شوی
کو دل که بسی او تو د پروانه شوی • پروانه نمی شود کسی لیک بسوز • تا همی شیوه پروانه شوی
عرفه شب عید باده و جوش افزون است • بشنوش مطرب کن که زمین تمام است • این تو بسی شکست دل از نازمید
می نوش که صبح تو به دوست آموز است • ای زلف عروس شاه و ماه شب تو • از آتش و بزم خمی شرب تو
اینا شسته هجران رنگ شاخ ولم • انا نه از آن تنگ که ورد لب تو • هر صبح چو گل شکفته و خوش کردم
کرده دل دلهای خوش کردم • چون شام شود بار زیر پشان پدیدل • در غرس خویش با قوم آتش کردم
انم که فنای این چنین طب است • هر موی زمین دست گزین طلب است • و تنم دست است و گوشم گوش لیک
وا ان تو فوق آئین طب است • امیر فارغی لطف طبع حسن خلق انصاف و داشته بار و از شداد لالت
کرده بود در جفر و اعداد نیز اظهار مهارت میفرمود این بیت مراد است • هر نگ که از ای تمام ثمان تنه • آدم بخفته دو بستان بام

میر حاتم شعرای آن شهر است او از حسن خلق و لطف طبع بخشی تمام داشت و در حکمت و ریاضی رتبهٔ مهارت می داشت
این رباعی از وی مشهور است رباعی زنار ز بیت بخشش عار آید ۰ تسبیح ز ننگ من بزنار آید ۰ این طرفه که با این همه از بی کیشی
خواهم که مرا دوست خریدار آید ۰ درویش حسین بیانکی از ساکنان مساکن فقر و مستمندی بوده و از هنر بهره ای و از هر صنعت خبری
داشته و همچنین آداب صحبت دانستن و آشنائی با مردم نمودن و در فن سخن رسیدن زیاده بر دیگر صفات و زاید بوده
دکان دکان لطف طبع وی را بحر [illegible] می آمد که کلمات عذب از خلوتخانهٔ ضمیر بعرصهٔ ظهور آورده و این دو سه رباعی از آنجمله است
رباعی اول خط اگر چه زیب [illegible] کند ۰ در سنبل تر زینت گلزار کند ۰ تا در نگرند جملهٔ ارباب نظر ۰ آن کار که با آینه زنگار کند
ای شوخ ترا دو خط جنون می آید ۰ ثانی صد گونه غم از درت درون می آید ۰ هر خون که تو در دل اسیران کردی ۰ با سرخی چشم تو برون می آید
خجلت ده امردان خود بین رخش است ۰ بد رنگ شان [illegible] ۰ در باغ عذارت خط [illegible] ۰ خطی است [illegible]
مولانا قیدی از سبک طبعان آن شهر و مکان بود و بر همه سان جمله [illegible] بجواهر تحسین و آفرین آراسته و تازه [illegible]
خیالش از خار و خاشاک نقص و عیب پیراسته شعر در طراوت چو دسته های گل من ۰ در طلاوت چو قوت های شکر
قبل از این چند سال بهند آمده منظور نظر شاهی گردیده و اکثر [illegible] که از او بوقوع پیوسته از آن ترقی
باز مانده شعر چو گفتار بیهوده بسیار گشت ۰ سخنگوی در پرده می خوار گشت ۰ این دو رباعی را در حسن مراد [illegible]
مستولی گشته رباعی من بعد [illegible] ز رشک [illegible] ۰ بدی جان [illegible] ۰ و آنگه ز دلی که از تو نیاید کام ۰ چند که
مرا دشت پیدا کنم رباعی با سر کوی دوست جا باید مرد ۰ با کوی مراد پیش پا باید برد ۰ جانی که فدای اوست جا باید داد
زهری که برای اوست باید خورد ۰ رباعی دی دست بدست وصل [illegible] ۰ ویرانهٔ دل ز جلوه آباد شده بود
خالش [illegible] دیدن مهر ۰ ور نه خورشید پرده بر دوش بود ۰ این [illegible] گشته سپیدان رو مهر
کش [illegible] ۰ زینت عبارتش که [illegible] ۰ [illegible] مهر
ستاع [illegible] عاشق [illegible] ۰ که بجز روز بازار قیامت [illegible] ۰ [illegible]
زبان بحرمان هرگز باستغفار کنند ۰ ای قدم [illegible] ۰ [illegible] جا کرده
که [illegible] ۰ ساربان [illegible] ۰ [illegible] در دامن است
در [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]

عنایت الله مردی خلیق و هموار است چون از خط نسخ تعلیق بهره داشت بر آینهٔ منظور نظر شاهی گردیده و در کتابخانه
جا یافت با هر کتاب کتابت و بتدریج [illegible] احوالش بخلعت [illegible] آراسته رتبهٔ [illegible] برافراشت و
از آن مسرور گشته بود و از خدمتکاران نزدیک است و بنظم اشعار گاهی مشغول میشود این ابیات مر او راست شعر من خود [illegible]
ندارم شنیدم ز کس ۰ که بکام دل خود کس زده باشد نفسی ۰ در شیشه اگر خون دلی هست باده ۰ در ساغر باده انگور [illegible]
خود کرم [illegible] دوست [illegible] ۰ حرفی از دشمن خود نیز شنیدن دارد ۰ که میوه [illegible] ۰ با نفسهای [illegible]
نفسیم ۰ چون رشته گسسته [illegible] ۰ جز نیم نفس که ماه و تو [illegible] ۰ غیرتی از [illegible]
و در جوانی با مردم [illegible] و تیراندازی مایل بوده آن دو شیوه را [illegible] ضعف پیری و کبر سن [illegible]
امور باز مانده گوشهٔ عافیت را بهتر از دیگر مطالب می داند شعر جوانی صحبت [illegible] ور آن بود افسانه [illegible]
چو پیری [illegible] ۰ بیرون کرد از سر آن سودا [illegible] اگر چه صاحب دیوان است و شعر بسیاری گفته اما بنا بر اختصار
بدین چند بیت اکتفا کرده شد شعر شدم آزاد از [illegible] تعلق که [illegible] ۰ همیشه [illegible] ۰ من و شبها
[illegible] امید نظری ۰ که به هر کام خدا خوان شده [illegible] ۰ بت پرستی که گریبان دلم [illegible] زده ۰ که [illegible]
که جایش [illegible] ۰ زمانه چون [illegible] ۰ که فخر کند [illegible] ۰ غیرت [illegible]
دوزخ جاوید ۰ [illegible] ۰ نظر [illegible] ۰ نظر [illegible]
اصل [illegible] ۰ هر کرا [illegible] ۰ چنین [illegible] ۰ [illegible]
به ستم [illegible] ۰ شبها که روی دل بجفای تو کرده ام ۰ اول ادای شکر جفای تو کرده ام ۰ پس از مردن [illegible]
[illegible] ۰ غبار [illegible] ۰ در انتظار [illegible] ۰ که [illegible] دل من [illegible]
نفس دارد ۰ خاک [illegible] ۰ آن را که [illegible] ۰ قدسی جوانی بود که
خورشید [illegible] ۰ [illegible] در گل [illegible] ۰ [illegible] بوستان [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] از آن [illegible] تجارت [illegible]
[illegible] شعر [illegible]
[illegible] لطف طبع [illegible] ضمیر بعرصهٔ ظهور آورده و این چند بیت از آنجمله است

بهر نگاه و قصه خوان اگر کنم دعوی • زمانه باز خصمی که او من باشد • یکبار در دقیقه حجت نکرده ام • گنه امید ولی
کافر سوخته ساکی گر برهمنی کیش بت بابل باش • در باده کشی مدام لایعقل باش • در عاشقی از هر دو جهان غافل باش
زنهار بکار خویشتن کاهل باش کمینه شاعری شیرین سخن بوده و خیالات نیک در شعر داشته این چند از انجمله است
شعر شده روز بجود آنکس که شب شراب داده • چو نخست باغبان ذکر کلبن آب داده صحیحی بسبب شعر معروف
بوده از خط و شریب و مصاحف و دو صالی نیز بخشی داشته و شعر هم از ویگفته این قطعه از انجمله است قطعه تا که کم شهریاری
کز ازل • یافت توفیق و ایاب از امیر المؤمنین • حیث از هر ساز حشمتی کز ساکنانش • هر زمان خیزد و صد تاج خاطر
خالدین • از صحیحی سال تاریخ بنا جستم گفت • عینی چون دیده پیشاو مردم نشین جسارتی و الحق شاعر این مطلع از اوست
دلم یاست ز خون هر لبم ز برن انگشت • که بهم شب نبی گریه در گلو دارم مرشد بکمالات صوری و معنوی
نقش در غایت ذوق و جزالت این دو بیت از اوست شعر زبحر فکر آید نه شت ساغر و در • وگرنه دست فصاحت کلوی
دلا ز سوز محبت چه ذوق یافته • که بر ختی بسان در دامن بر بی نهی ابتدا بخیر خواندن رغبت نموده پاره از شعر
در قید ضبط آورده پس از آن ملهم شعر گفتن شده آن شیوه را بغایت مهارت بر افراشته و شب رنگ جاده کار کند اشعار این
دو بیت که صورت سحر تری پدید آورده از آن جمله است شعر نسیم دوست کرد و ارباند تا نخرش
همه دماغ شود در ره صبا چاپش • بگس آن گفته داده و نا وس • دل بعضی چه بگیلطه آشنا چاپش امیری لطف طبع
و حدت ذهن انصاف داشته شاعر نیک سخن است و در کلام او عذوبت لفظ ساده خاص بسیار است این دو رباعی
از انجمله است رباعی چون آینه رو بپاش از صورت غیر • چون قافل کس مپیده در عالم سیر • از روزن هر در او بجوید خورشید
صفت یک شود کعبه و دیر • در کنج غم از نیک و بد هر کرده • در صحبت کس رنجیده ام هر گوره • تا دارم از اندرون زخم ز بانهای چون تیغ
مسمار زده ام بر زحرف دلب چو گره وداعی بجنس خلق مخصوص بوده و این بیت بین الجمهور از وی مشهور است شعر روز وصال
که تا آمده پنداری رفت • شام هجر است که تا صبح قیامت باقیست قسام بروش تجارت همت بر کسب معنی
دستور اهل پوسیلی میگوید این رباعی از انجمله است رباعی قربان دلت از دوش پاک نشد • و این جامه کفر تو کمی چاک نشد
آهی بجا نتف از دلت بر نکشید • در گریه دمی چشم تو نمناک نشد بهمی با هر کسی بار مشغول است و چهار بوزده طبع
شعری میگوید از انجمله است شعر چه بسته بیان دل و جان میگذری • در دیده خونابه فشان میگذری • چون برق که

بحکم ازلی

برخشک گیاهی گذرد • می آیی و بر بین ایخجان میگذری نجاتی کم سخن و نیکو اطوار بوده و این اشعار از نتایج طبع اوست
می آید شعر تا کار دل شکسته سامان ندهیم • من در دو زنا بهیچ درمان ندهیم • القصه که تا ز غم تو جان ندهیم • دل را
ز دست آن ندهیم پرتوی اشعار غریب بسیار دارد و این چند از انجمله است شعر نیستی افکنده در دل
آرزو مندی است در لار از شهرهای قدیم است اما اینکه در چه عصر و زمان بنا شده و کدام یک از سلاطین
بنا کرده مزان بنظر نیامده و از خصوصیات آن شهر و ولایت خبری که قابل ایراد باشد هم بسامع نرسیده اما هم
باحوال سلاطین آن دیار که در حقیقت غرایبی دارد و عبارت بنیاد محض خانه که گرکت بنسبکان اعتقاد کرده اند که
سلاطین لار بگرگین میلاد که در زمان کیخسرو بوده می پیوندد و آورده اند که کیخسرو چون خواست که بعد از مدتی غایب شود و هر یک از
ایران را بیکی از پهلوانان عطا فرموده ولایت لار را بگرگین میلاد داده اما از تاریخ جهان آرا استفاده می گردد که
این گرگین میلاد غیر آن است چه بر سبق که ذکر سلاطین لار کرده و از زمان گرگین میلاد و کیخسرو تفاوت فاحش در پیش
ظاهر می شود و چنانچه ثبت می کرد ابراهیم خان ابن محمد بیک نوشیروان ابن جلال ابن علاء الملک محمد بیک ابن امیر بهاء الدین
لار علاء الملک ابن جهانشاه ابن امیر جهانشاه ابن قطب الدین جهانشاه ابن مبارز الدین محمد ابن علاء الملک ابن گرگین شاه ابن
سیف الدین نصرت ابن کالنجار ابن علاء الملک ابن قطب الدین تهمتن ابن باقویی ابن امیر رجب زنگی ابن امیر
حسین ابن امیر اسد الدین ابن امیر بهاء الدین ابن امیر رجب الدین ابن امیر جلال الدین ابن امیر شرف الدین بهمن ابن امیر جلال
الدین ابن ایرج و جلال الدین اول حکام اسلام است و در عهد عمر عبدالعزیز مسلمان شده و ایرج پسر گرگین است و گرگین پسر میلاد
و میلاد پسر گرگین و گرگین پسر طهمورث و طهمورث پسر قباد و قباد پسر حسین و حسین پسر بهمن و بهمن پسر داراب و داراب پسر فیروز
و فیروز پسر بهرام و بهرام پسر نرسی و نرسی پسر قباد و قباد پسر میلاد و میلاد پسر گرگین و گرگین پسر میلاد و از امیر قطب الدین تهمتن
تا ابراهیم خان که در این عصر و زمان بوده تاریخ جلوس و وفات معلوم شده مرقوم میگردد امیر قطب الدین در
نود و چهار بعد از پدر بر تخت سلطنت نشست و در ششصد و چهل و شش درگذشت امیر کالنجار بعد از فوت والد خود بحکومت
رسید و در ششصد و هشتاد وفات گزیده و بعد از آن فوت شد امیر قطب الدین تهمتن ابن کالنجار بعد از
والی شد و در ششصد و نود در کیمی بقتل رسید امیر علاء الملک قایم مقام پدر شده وفاتش در هفتصد
اتفاق افتاده کالنجار ثانی ابن علاء الملک بعد از پدر جلوس کرده و در هفتصد و پنجاه فوت گردید حاجی سیف الدین نصرت

بعد از فوت پدر بر تخت سلطنت نشسته و در هشتصد و شش [illegible] فوت شد علاء الملک گرگین شاه ابن سیف الدین در روز فوت
پدر بر تخت نشسته و در هشتصد و بیست و سه فوت شد و مبارز الدین محمد بسلطنت رسیده و در هشتصد و پنجاه و دو بعالم بقا
توجه نموده امیر جهانگیر شاه بعد از فوت پدر بر مسند حکومت تمکن گردیده و در هشتصد و هشتاد رخت بدار جاودانی کشید امیر علاء الملک
نیز بعد از پدر بسلطنت رسیده و در هشتصد و نود و پنج در گذشته امیر بیرون بعد از فوت پدر تا نهصد و بیست و [illegible]
کامران بوده و بعد از آن جهان فانی را بجهان باقی اختیار کرده انوشیروان ابن امیر سعید بعد از عم بر مسند حکومت
تکیه زده بعدل و داد کوشید تا بشاه عادل مشهور گردیده و در فهم و شعر و خط نیز تمام بر آورده اشعار و قصاید خوب در صفحه
روزگار یادگار گذاشت تا در نهصد و چهل و هشت بدست مجهولی بقتل رسیده آورده اند که جوانانه همیشه کاردی [illegible]
در بازار و برزن می گشته و میگفته که کار دکان را خواهم گشت روزی بر سر راه خوانان [illegible] کارد ان [illegible]
از یار رو نگردد شعر حکم این کرده خونها چه حکمت • ندانم کین چه در پا بود حکمت • عزیز از تاریخ وی را چنین یافته تاریخ
سلخ صفر گشته گردیده عادل • از قتل شه عادل تاریخ شود حاصل • این چند بیت از اوست شعر دوش که یکجا
بار در دل شکم نبود • چون مجلس بزبان بیوفا صد ماند داشت • بستم حریفان بیا و چنگ خاطر بزند • نه ذوقی
مانده بود چنگ صد ماند داشت • صوفه بسیم و زر طرفه خمار کشید • باده گران گشته بود خرقه بجا ماند داشت کشتی جمال
تراهیچ لطافت نکرد • پادشاه محتشم قدر کدائی نداشت • ابراهیم خان ابن محمد بیک بعد از عم زاده بسلطنت رسیده
جناب خوش طبیعت بوده و گاهی بشیم توجه کار از کلمین اندیشه میگفته این بیت که زبان زد و درد زند بیک
از وی مشهور است بیت ما پی تحصیل یار و یار در دل بوده است • حاصل تحصیل ما تحصیل حاصل بوده است • و از علما مردم نیک
بر خواسته اند مثل مولانا کمال الدین حسین کوبنکی که بر حاشیه قدیم حاشیه نوشته او بوده و دیگر مولانا علاء الدین خلف مولانا کمال
الدین حسین که حاشیه بر شرح عقاید مولانا جلال الدین دارد و همچنین مولانا عبد الغفور که حاشیه بر شرح ملا نوشته و جناب آن
استاد و شاگردی اصلا اعتراض کرده و اگر لحظی بخاطرش رسیده بطریق لا ابقال آورده و مولانا مصلح الدین که حاشیه بر حاشیه
هدایة الحکمت دارد صدر الدین محمد در سلک فضلای آن دیار منتظم بوده و در خلال احوال جناب بمنازی روزگار بسته گوی دلاوری
کرده و از اندکی نزدی رسیده و جلال الدین مرتفع گشته بخطاب افضل خان شده و بتدریج صاحب طبل و علم و حشم گردیده بروز بروز
مهما داشت در آخر عمرش بخوف اجل بستلا گشت شعر جهان یکی زوال است چه پیچیده سر • در دگر گشت است [illegible]

بنا بر لطف طبع

بنا بر لطف طبع تشبیح شعر کرده و شعری میگفته و کلامی تخلص میکرده و از اشعار اوست شعر هر کرا آید بجدال تو عدو تیغ بکف
بر سر خود چو شمشیر زند و فت اجل • می شکافد چو قلم جدوال از سرخی خون • بیکشد مطر سیدان جدول احمد ول •
شمس الدین محمد برادر صدر الدین محمد بوده و در طرفش بی بار رضا مشغول داشته و در آخر عمر تقربرادرش بهند گشته
اما هنوز چند مرحله از بوادی سلطنت نمانده بود که دست اجل را حلة عمرش را پاره زد شعر دل بر احوال روزگار نه
ربح رخود با خیال زنه • کل مقصود شکفته زین خار • خوش بین را تو خیره خار زنه • این چند بیت از واردات اوست شعر
قبای خیره بر سر و نازش سبز را نکشن • تکلف بطرف عمر و ارش سبز اوان گلشن مجتبی از شاگردان علامه
دوانی بوده و به درستی طبعه و نکته دانی اتصاف داشته شعر را نیکو میگفته این بیت از اوست شعر هر که کوی عاشقی رفت
نام و ننگ شد • بگذرد از نکته عشق برادرم رسید شعر درویش از مستعدان زمان خود بوده و دیوان خواجه حافظ را تمام
داشته این بیت در مدح مستغفر شاه والی بند هرمز از اوست شعر بهر ما کاسه چو بنه نشینی اندرست • کف برآورده گدای
در مستغفر شاه است هرمزی پسر والی است این قطعه از اوست قطعه صوفه نه بو وقف کور است • هیچ از حکمت دلها
ز طاعت تمام حاصل گشت • ملک آلوده گشته است کز خوزستان و لایت پر نعمتی است نامبردش عالم عاجزی
حدودش تا ولایت عراق عرب و کردستان و لرستان و فارس پیوسته در طبقات محمود شاهی آورده که در سنه اربع
و اربعین بخوزستان و توابع آن را زلزله دست داد که خلق کثیری در عرصه هلاک شده و کوهی متفرق گشته از میان آن دره پا
ظاهر گشت از گچ و آجر که گویا در میان پنهان کرده بوده از امیر المومنین علی بن ابی طالب سلام الله علیه منقول است که
دجال از صفاهان برآید و بعقبه وی مردی باشد مهران نام که اصل وی از خوزستان بوده مرعالم انقلاب گرده
تمکن کرده و بنده و حبا القدس و فتح آن ولایت در جهان نوشته اند که ابو هریره و نفر بوده خلیفه ثانی لشکر بسر هرمزان که حاکم
آن اعصار بود کشیده هرمزان موافق گشته با وی صلح کرده بهمراهی وی بمدینه شتافته کلمه توحید گویا گردانیده و در واقع این بیت
که تغیر خوزستان سبیل ابو موسی اشعری صورت یافته و در از منه سابقه امرا از کورد معتبر آن بوده و چنانچه توابع را تمام
خاندی اما مو ایش در غایب بدی و گرمی بوده که هر که دو سالی در آنجا مقام کند در عقل خود نقصان پدید بیشا باوجا
آن اردشیر بابکان بوده شوشتر از شهرهای مشهور خوزستان بوده و ابن المقفع آورده اول باری که بعد از طوفان در جهان
بنا شده شوشتر است و سالم بن فرخ بجهت بنای آن کماشته و ابو موسی اشعری در زمان خلیفه ثانی آن شهر را فتح نموده بسیاخ

در آنجا بود درگذشت پس از آن بخاک رفت و به کرمان او بخاک انداخته درون رفتن کرد و خازن کرده است و سوگند یاد کرد که از آنجا
ملی منبر که ابتدا و با بال چون در آن مکتب و نذر بر روی بنده که شخصی بر آن خوابیده که از اصلا خلق در جسم او را و بنیاد فرو داد
بفرموده خلیفه اقبال را در فخر آبی دفن کرده و گویند آن را میان چند سال بماند که کسی از بهر صید کردن آن نبود
اسلام آمده هر جا که در آن شهر بوده بیابان و در آن التفات ننمودی عسکر مکرم شهری نام بوده است
لشکر این طهمورث دیوبند در آنجا شهری بزرگ ساخت و آن را لشکر بخواندند و بعد از چندی ویران گردید و شاپور
ذوالاکتاف تجدید عمارت فرموده و موضعی شاپور خوانده و گرد دیگر بود و بعد از آن مکرم که در حینی که از جانب حجاج
بخوزستان رفت آن شهر را آبادان ساخت موسوم بعسکر مکرم گردانید و این ده شهر که مذکور گردید الحال خراب است
و از شهرهای سابق خوزستان که الحال معمور است دزفول و شوشتر است چون بتحقیق دیگر بلدان اطلاع ندارد مراتب
ذکر دزفول و شوشتر اختصار مینماید دزفول از آن قصبه ایست و شهر با بکان است در نزهت القلوب آمده اگرچه شهری کوچک است
اما مضافات بسیار دارد و شاه مجد و مطران رود قرای معمور اند در حوالی آن مرغزاریست نیم فرسنگ در نیم فرسنگ که تمام
نرگس خودروست و هم درین حدود درختی است که انار زین درخت خوانند که شکوفه آن زرد و بسیار لطافت است
نسبت به شوشتر بعضی شوشتر را برخی بتستر تعبیر کرده اند و دار الملک خوزستان است بعضی گفته اند که بنا کرده شاپور بن
شاپور است و صاحب نزهت القلوب آورده که تخت هوشنگ پیشدادی آن را عمارت کرده و بعد از آن اردشیر تجدید
آبادانی آن کوشیده و بنای آن را بصورت اسب نهاده و این شهر که بر کنار نهر شوشتر فان بر زمین بلندی واقع شده قلعه اش
در نهایت حصانت و محکمی است و بیگانان از آن شهر برخاسته اند مثل سهل بن عبدالله که از مجتهدان صوفیه بوده و از وی
نقل است که گفت یاد دارم که حق تعالی گفت الست بربکم و من در شکم مادر بودم که گفتم بلی و در نخستین که بمن رسیده بود که
در صبحی که روزه گیرند افطار کردی و گاه بودی که بچهل شبانروز بیک مغز بادام افطار کردی باز وی پرسیدند که توبه چیست گفت
آنکه گناه را فراموش کنی بزرگی حاضر بود گفت توبه آنست که گناه را فراموش نکنی سهل گفت چنین نیست که ذکر جفا در ایام
وفا جفا بوده ابوالوفا از ظریف طبعان آنجا بوده و در شاعری شعر را لیزبر بیان این دو بیت مرا او راست شعر از لطیفی جام لطف
می بجام * کس ندانند این کدام است آن کدام * گوئیا آنجا جام هست باده نیست * گوئیا آنجا باده هست جام نیست *
و از مردم این عصر یکی مولانا عبدالله بوده که فضیلتش بمرتبه اشتهار رسیده اعلم العلمای ایران است و دیگری مولانا ابو

ثابت است

۷۳

[margin, red:] فتح الله شیرازی

ثابت است که در تحصیل علوم دینیه و تحصیل معارف یقینیه بر امثال و اقران فایق است و قریب پنجاه سال است که
در نجف اشرف هست بر کسب مثوبات اخروی مشغول است و مولانا پیکی تخلص که دارد لطف گفتار انصاف آراسته
مدت سی سال در هرات رحل اقامت انداخته با شعرا و فضلا چون باد صبا صف بصف و مانند باد صبا صفا از کف
تا کف یکی کف بساط شاطر الدوله در بساط دستور نوشت تا آخر خطی بر سر جنش مستولی شده بدان علت از این
جهان درگذشت این ابیات مر او راست شعر جهان صحیفه دیگر گشود نوبت دیگر * در آن صحیفه ز مرو نهاد نقش مصور *
بود بدور چمن همچو لاله ساغر خالی * سواد لاله چو دردی که مانده در ته ساغر * بگیر ساغر می در چمن ببین سوی نرگس *
که مست گشته و گلها ز هر طرف زده بر سر * ز باد گشته شود چراغ و ساغر ز دو آن * ز باد ساخته روشن چراغ لاله احمر *
بر آن درخت نو کهنه که بود بهم ضم * بر آن نهال ز نو که بگشاده دسته گوهر * چنان شکوفه بسیاری شکوفه کرده گوهر *
شکفته در شب یک بار دانه مادر دختر * درین بهار ده لالای گلشن گلستان * بهار خسرو ولی و مسند داور حیدر *
[margin, red:] شوشتر
در مدینه علم نبی علی شه مردان * که بر سجا کسی راکه سر بپیچد از آن در * ز آفتاب خطوط شعاع گشته نمایان *
که زنگی شده بر تیز بهر دشمن حیدر * شهان چو چشم از زخم بخوردن نبودند * ببین که چشم از زخم سحاب تیر آن *
دلم بحکم تو که نکرم مهر نکرده * اگر بدین سو همچو آفتاب گشته زرد * مهر گشت در سخن که گشت است جانان پر از خود *
سخن که هر یک شناس قدر گوهر خود را * بسحر ساحرم بهتر نباشد که نیزار دل * شبی نبود که فلک زان سرم بسیز خود *
بر نبض من چو طبیب آمد و نهاد انگشت * چو شمع بر سر انگشت او نهاد آتش * رازی شاعری شگفته انجمن شیرین
سخن بوده این دو بیت مر او راست * مصور از یک بیت نقش آن بت صبح * نتوان بصورت او داد جان شیرین *
شاه فغان شهیدان عشق مطلبند * خدنگی ای کمان سنانی دست نکشید * خوش آنکه تیر کسی او را داد آتش تیر
که آه این که پس است و اگر کشیده است جدا مولانا محمد تقی که بمرتبت فضل و جودت طبع بجهان ممتاز و بیشتر است خصوصا در خطوط
که عبارت تمام دارد و انشاء که بنده دارد و که دیده در سلک ملازمان سپه سالار عبدالرحیم خان خانان منتظم یافت و بعد از آن
ربیع احوالش بدار عنایت شاهنشاهی صاحب فضائل رسیده و تا امروز که در جبل المتین آن عتبه عالیه وارد و منتظر
عنایت پادشاهانه میباشد با بر سوز دلها طبع شعر سکوید از آنجمله است شعر من دانم و این کعبه که در جاری سوی عشق * بار جگر
نه غارت زده سودا خانم * که نیست نور روی تو در کعبه جلوه گر * از بهر صحبت انبیه تعظیم خانه * ... ملا ... از اهل تبریز تیم
[margin, red:] ...

در وصف [illegible] از ملازمان شاه قزلباش می افزاید این بیت مراوراست * در پیش دست فیض سحاب ز کاه جود

بحر محیط را نبود قطره وجود * سپاری از شعرای معروف آن جاست این مطلع مراوراست * که بر افروخت چو آتش که چو گل عارض

گل برای دیگران آتش برای جان من * سحابی مرد آهسته بود از بعضی مقدمات دیده و شعر نیز میگوید از انجمله است رباعی

چون ذات خدا ذات علی بی همتاست * از نام علی حقیقت آن پیداست * او هام و عقول ره نبرند بهیچ * این خلط

خبر الگو علی نام خداست * کرمان ولایتی وسیع و بی پایان است شرقی آن مکران و غربی آن فارس و جنوب آن بحر

و شمال آن خراسان است و کرمان بن فارس [illegible] آباد کرده در تاریخ گزیده مسطور است که چون اردشیر بابکان

دست یافت متوجه کرمان گشت و در آنجا مردی بود هفتواد نام سپهسالاری داشت موسوم به [illegible] کرم که کس با او تاب

مقاومت نبودی اردشیر با او جنگ کرده مغلوب گشت و آخر بحیله [illegible] از پیش کاران او را [illegible]

کرد گویند کرمان بدو منسوب بوده و بعد از کشته شدن [illegible] کرم اردشیر شهر گواشیر را که سالها دار الملک کرمان بوده بساخت

و از کنار [illegible] چون [illegible] حمد الله مستوفی در نزهة القلوب آورده که کرمان ده شهر دارد و اکثر اعمال آن

معتدل است و شهر کلان آن جیرفت است در بعضی ولایت کرمان خرما و انجیر و نارنج [illegible] میشود و پسته [illegible]

آن را مردم [illegible] در عجایب البلدان آمده که در جبال کرمان سنگهاست که چون آن را بر هم سایند [illegible]

آید و [illegible] سنگی است که [illegible] و از کرمان مردم نیک [illegible] از انجمله شجاع است [illegible]

و مختصر [illegible] کار بوده [illegible] چشم [illegible]

خدای جل و جلاله را بخواب دید گفت بار خدایا من ترا [illegible] در خواب [illegible]

بیدار [illegible] شیخ اوحد الدین قدس الله سره بسیار بزرگ بوده و بصحبت شیخ محیی الدین العربی رسیده و شیخ در کتاب

فتوحات آورده که چون در سماع گرم شدی پیراهن امردان چاک زدی و سینه بر سینه ایشان نهادی چون المستنصر بالله

این سخن بشنید گفت او مبتدع و کافر بود اگر [illegible] کاری کند وی را بکشم چون گرم سماع شد شیخ کرامات دریافت

و گفت رباعی سهل است مرا بر سر خنجر بودن * در پای مراد دوست بی سر بودن * تو آمده که کافری را بکشی * غازی چو توئی

رواست کافر بودن * بعد از آن خلیفه عذر خواسته مرید گشت و او غیر از رباعیات مثنوی است موسوم به مصباح

الارواح که اشعار شگرف بسیار دارد و ما از هر کدام مثنی چند آورده ایم تا زیب این تالیف گردد و [illegible]

خاک ره او چو

خاک ره او چو سرمه در دیده ماست * هر جور و جفا که می نماید از اوست * آن نیز هم از طالع شوریده ماست

نذر است مرا که یار را در گیرم * وانگه سر زلف عارض و خد گیرم * بسکن اگرم بوسه دهد ور نگیرم

مستوری تیز تا به بن صد گیرم * هر پیچ سر زلف تو راهی باشد * هر تار به دست دادخواهی باشد

هر زلف و رخت کسی نشانه نبود * یک شب که درازتر ز ماهی باشد * هر چند که او چاره بهبود کنی

آن به که هر آنچه میکنی زود کنی * زان بیشتر که چون پشیمان گردی * آن مایه نماند که بدان سود کنی

نه مهر تو در دل عرب می گنجد * نه مهر تو در هیچ نگین می گنجد * جان خواهمت اندر پیش باز نکنی

در کالبد گفت همین می گنجد * بر دل که بهانه گفتار نیست * در بتکده ها صلیب و زنار نیست

سر تا سر بازار بهیچم نخرند * اکنون چه ستانم که خریدار نیست * فی مصباح الارواح

کس نیست و چه بر زیست جاوید * در چه ز علو رسد بخورشید * و چه پای حیات گر چه نیکوست

مقراض ممات لازم اوست * روزی که اجل سپه در آرد * گرد از همه نیک و بد بر آرد

نه شاه و رها کند نه گدا * نه راه و رها کند نه رهبر * هستی چو گلی در خور رو

در بیشه جهل بر لب جو * سرمایه برگ و بار داری * در شاخ اثر بهار داری

چه فایده از بهار و برگت * چون نیست ز میوه بار و برگت * کان شاخ شجر که بر ندارد

باشد چو نی که سر ندارد * سرکو خرد ندارد افسر * افسر ز ستور به چو آن سر

دهقان تو پر خاشاک است * گر تیز ز سالکان راه است * در باغ صفات ذات پاک است

بر بیفرشش مردی بعد ناز * چون پنج تو در کل ارادت * بگرفت ز آب استقامت

از روی رضا بانه دین * نه در سرستی تو بی کین * بس باز شکافت بد و بیم

مانند قلم به تیغ تسلیم * و اندر تو کند دست دل اهل * از اصل کمال خویش بفصل

از چشمه دانشت ده آب * وز آتش عقل بخشدت تاب * چندانکه جهان شوی ز آتش

در نور رسد نه کرو نفس * ایمن گردی ز چنگ هر کس * فارغ باشی ز سنگ هر کس

پر قوت و میوه دار گردی * بارگ شد و بهار گردی * نام تو درخت علم گردد * بار تو [illegible] علم گردد

خرم دل آنکه کرد بخشش • در باغ خرد چمن بخشش • خورکس کند بجز خداوند • زین سکه زر درخشش بخش بود

پا کامکار بخت بخشد • صد میوه ز یک درخت بخشد • امام شمس الدین محمد در بار طریقت و غواص بحر حقیقت بوده

چند کتاب در بیان حقیقت و طریقت در نثر ساخته و در غزل نیز صاحب دیوان بوده و این چند بیت از آنجمله است

ای جان جهان جان را جانانه مطلبان ده • اگر کان آن از دل ابر جست آن ده • تن شد گران ز هجرت در پیش غم سبک کن

دل شد سبک ز عشقش ره وصل بی گران ده • بشکن ز خانمانم کرشش ز این و آنم • یکسو عقل و جانم در ششیم گران ده

درد دلم فزون کن جانم ز عشق خون کن • از خشم برون کن در غم نیم لبان ده • تو مالک جهانی مولای انس و جانی

راز لبی شکر بنه خود بخود نشان ده • مطیان بمی بم از شهرهای شخص کرمان است و آب هوای نا خوشش داده

و قلعه اش در غایت حصانت و محکمی است شعر برافراز او چنبر چرخ گردان • سر پاسبان در سایه با فسر

مطیان شاعری بوده که عطارد که دبیر فلک است از شرم جان او چون شب می در نا طلبیدی و مشتری که مشعله افروز انجمن است

از تابش گوهر کلامش طیلسان خجلت بر سر کشیده نظمش در غایت بی نظیری و نثرش در نهایت دلپذیری

چشمه نظمش سخن بی مزه فزود آب زلال • نزد نثرش سر بکشیده چمن فصل بهار • این ابیات از منظومات است

ای خلف گذرانیده بهمه عمر عزیز • تو چه کردی و چه داری عمل کو و کلام • توشه آخرت چیست در این راه دراز

کو ز ناموس سپید از اجل آورد پیام • وای اگر پرده برافکند ز پس حجلت و شرم • همه بر جای عرق خون دل آید بمسام

دل بر این گنبد گردنده خونخوار منه • که بسی هیچ تو دیده است و بسی بیند ایام • آفریننده خود را تو اگر بشناسی

ملی شو در نظر همت این سبز خیام • کام جان از شکر شعر شیرین کن • تا ز زهر اجل شهد نماید در کام

سر در آنکس سخن صفا کن نه صاف به • خود روا نیست ز انصاف کسی در گذرد • هر دم از بنده به هیچی که بهجا میکویی

در مدیحی بتو آورد عطا می نبرد • شاعر گرسنه در کنج سرای خالی • از تو آزرده اگر گه نخورد پس چه خورد

چه نسبت روی حاجت گمان برم گرگر • قضا ز اوج زحل داد و سعد اکبری را • چه گویم از غم گیتی که هر چه میگویم

بسوزد آتش اندوه لفظ و معنی را • امید مهر و وفا از زمانه عین خطاست • از آنکه عادت گیتی همیشه جور و جفاست

مباش غره از این روزگار [illegible] • که کار او بار جهان حیله گری و ریاست • کدام گل بشکفت از چمن که از دم باد

کدام ماه منور تمام شد که نکاست • از آن زمان که زمین جام آورد باد صبا • خاک که چشم غم [illegible] ز آب آتش [illegible]

باده خور کز فروغ آن توان دید شب • خون مطرب بشعر عروق و مغز مخمور از غلام • وصدم باشد ز رنگ بوی او بخواره را

لاله گل بر چمن و مشک و عنبر در شمام • فاش کرده و سر ما از لوح محفوظ از قلم • پرتو برق صفای او ببین بر روز شام

چون وصال دوست جانبخش و چو روی دلبر [illegible] • چون جواب تلخ و چون لب شیرین [illegible] • شادی طبع جوان و دافع اندوه پیر

آن اثال کرام و مایه جود و [illegible] • رباعی از بیم کشش جهان می لرزد • از لفظ گهر ز بان [illegible] زد

از غایت احسان تو بر هر ذاتی • هر جان تو صد هزار جان می ارزد • گر تیغ تو یکدم ز میان بر خیزد

عصمت همه از جهان و جان برخیزد • در بستر غم که جای بدخواه تو باد • هر خیز بیک ورزه جهان برخیزد

مفضل الدین شاعری بوده که بر آسمان اشتهار کواکب فضایل کمالاتش تابنده بودی و در شهرستان فصاحت نام

ولادتش پاینده شعر زیر لفظی از معنی روشن [illegible] • که بیرون آیش بهره [illegible] قرار • اگر چه [illegible]

اما دیوانش در بیان نیست لهذا آنچه صورت تحریر یافت از آنجمله است • [illegible] خوش کن

کز سیل فتنه در پی [illegible] نماند • [illegible] بسیار کن • کاثار [illegible] آدمی نماند

بر کلبه نام تو بکاشتم • پس گندم [illegible] • سک [illegible] آن را بو نیدو برفت

گفتند بی شکلی می آیدش • اگر زرت [illegible] • ز حکم شرع بر عالم [illegible]

اگر ندارد دوش دلم هوای [illegible] • [illegible] در میان [illegible] • اگر ندارم [illegible] قلم

سیاه دل [illegible] • [illegible] قلاب دست [illegible] • ز [illegible] کنه جوی ز عیار

صاحبا عارض مبارک تو • سبب اختلال عالم بود • سر تو تا قرین بالش شد

بهلوی خلق بستری می بود • سردی آسمان و گرمی تو • جان و دل کرد جای آتش و دود

تا تو بودی غنوده اندر تب • [illegible] چشم بادی نغنود • دل [illegible] از ره دیده

هر چه خون داشت در جگر پالود • [illegible] آستین در دست • گرده از اشک دیده خون آلود

آسمان گفت غم مخور که خدای • بر دل ریش عالمی بخشود • آتش تب ز جسم او کم کرد

در عذاب مخالفش افزود • تا خدایم شفا ز حضرت تو • دلم از هر چه رحمت است جدا

آنچه بر ما گذشت از هجرت • ذکر نا کرده به بسی روا است • خدای داند و من دانم و تو هم دانی

که من چگونه به عبارت آرزومندم [بیت] دگر که خامه هزار سال تقریر کند در قصه اشتیاق تقصیر کند
این شرح بکاغذ و قلم نا بدر است دل خود بربست با که تقریر کند [ایضا] هر روز کشم من از تو آزار دگر
هر روز خورم من از تو تیمار دگر من خوی تو دانم و دل زار کند هر بار شفاعتی که این بار دگر
[ذکر] خواجو از اکابر آن دیار بوده و کنیتش ابو العطا است محمد بن علی است ابتدا همت بر گفتن شعر گماشت و در آن
فن مرتبه کمال حاصل کرد و او در اشعار خود تلاش الفاظ غیر متعارف کرده چنانچه او را نخلبند شعرا گفته اند و بسیاحت
سیاحت آغاز نهاد و بسیاری از فضلا را دریافته و خمسه را در اثنای سفر نظم فرموده و بعد از آن دست ارادت
بشیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی داده و مرید گشت این رباعی در حق او گفته [رباعی] هر کو بره علی عمرانی شد
چون خضر بسر چشمه حیوانی شد از وسوسه غارت شیطان رست مانند علاء دوله سمنانی شد و خواجو غیر از خمسه
دیوانی دارد مشتمل بر قصاید و غزل و رباعی قریب به بیست هزار بیت آنچه نوشته می شود سطری از آن کتاب و قطری از آن بحار است
ای عنان ران رتبت عالی در سروری رهروان راه حقت همرهی در عالمی با کمال قدرتت در عرصه ملک قدم
هر یک آتش خلیلی بر کف خاک آدمی کاف و نون از نسخه دیوان حکمت نکته سجده کان از موج دریای عطایت شبنمی
ای به تیغ انقلابت بر شکاری شبلی دمی بمیدان طلابت بر سواری ابرهی بوقت خنده ز لعل تو جان فرو ریزد
نگاه جلوه ز سروت روان فرو ریزد چو حقه شکری صد هزار دل بنهی گر آن دو سلسله دل بستان فرو ریزد
بیاد لعل تو هر لحظه خون ز مژگانم چو دانه گهر از ریسمان فرو ریزد چو درج لعل تو طبعم بیان در ناب
بمدحت شه صاحبقران فرو ریزد ز سپهر ولایت که از صلابت او سپهر خم شود و اختران فرو ریزد
شهی که صاعقه تیغ او بروز مصاف چو برگ بید سر دشمنان فرو ریزد و منه نفس محمد علی آنکه ز تیغ
جواهر از کمر آسمان فرو ریزد ابا محیط عطا ای که ابر عاطفتت گهر بدامن کون و مکان فرو ریزد
ز تاب آتش قهر تو مغز شیر فلک شود گداخته وز استخوان فرو ریزد چو نخلبند کمال صفت شود خواجو
بیاد گل ز ریاض جنان فرو ریزد جان پرورم که گر تو جانان من شوی جاوید زنده مانم اگر جان من شوی
رنجم شفا بود چو تو باشی طبیب من دردم دوا شود چو تو درمان من شوی چشمم فتاده بر تو و دانم ز سر گذشت
اندیشه ام نبود چو طوفان من شوی ای صبا خبری کن مرا از آنکه چو تو بر آن زمین گذری کن در آن زمان گر تو

طلبی

٧٦

حکایت شب هجران و حال روز جدایی زمین بپرس و بیان کن بهر زبان که تو دانی دردا که یار در غم و دردم بماند و رفت
ما را چو دود بر سر آتش نشاند و رفت چون بنده را سعادت قرب نماند دست بوسید آستانه و خدمت رساند و رفت
[عماد فقیه] در زمان سلاطین آل مظفر بجانب معزز و محترم بوده خصوص شاه شجاع که همیشه غریق بحر احسانش بوده
ابواب اشفاق بروی حیات روزگارش میگشود و در حبیب السیر مذکور است که خواجه عماد گربه بوده که هرگاه نماز
گذاردی با او موافقت بجای آوردی شاه شجاع این معنی را بر کرامات حمل کرده پیوسته بقدم اخلاص خدمت آن
جناب کردی و خواجه حافظ که ازین معنی در رشک بوده این غزل در آن وقت گفته [غزل] صوفی نهاد دام و سر حقه باز کرد
آغاز کرد با فلک حقه باز کرد بازی چرخ بشکندش بیضه در کلاه زیرا که عرض شعبده با اهل راز کرد
ای دل بیا که ما به پناه خدا رویم زانچه آستین کوته و دست دراز کرد فردا که پیشگاه حقیقت شود پدید
شرمنده رهروی که عمل بر مجاز کرد ای کبک خوش خرام کجا میروی بایست غره مشو که گربه عابد نماز کرد
حافظ مکن ملامت رندان که در ازل ما را خدا ز زهد ریا بی نیاز کرد و دیوان عماد که خالی از لطافت نیست
امروز شد اول این ابیات از آنجمله است دوست دارم که بر گوشه نشین دلدار است ای لب خرقه که سر رشته او زنار است
گر علاج تو شود مخوف از علت عشق هر طبیبی که علاج تو کند بیمار است خوبی از گنج قناعت کند مستغنی
گر بر اهل جهان منت او بسیار است در راه عشق رسم گدایی غریب نیست سلطان اگر بکوی محبت رسد گداست
دل زار شود اگر درد دوستی است مرهم شفا بخشد اگر زخم آشناست من جان شب گداز تو دست بر کنم
گر مرهم پستو فراموش کند بالین ما ظاهر است که در هیچ گل نتوان شد آن طراوت که در اوراق گل خندان است
هر که دارد نظری دارد از آن روی نصیب در کسی دیده نداره که از جانب اوست از در اهل صفا روی مگردان ای دل
هر که در آستان در بنجد از [illegible] بر رفت و خاطر مجموع ما پریشان کرد هزار خانه دل را خراب و ویران کرد
شنیده‌ام که چو بلبل بگریه با غزلان فراق روی تو با جان بیدلان آن کرد ای شیخ اگر عجب افتاده رسی
بازی مکن بچشم حقارت در رو بین در شیر از آن شد زبر کمان نیاز که باسته زنبور که شد در زمین
گردد جهان دل از تو خرم نمی شود بارب جهان مکن که شود خاطری حزین [خواجو] شاه دریا فخری و سلطان
ولایت سخن بوده و از عظام جهان به آنچه ضروری بود در سند گذشته زیاده از وجه کفاف است بیهوده نه دوم می انگاشته

وحیدا به سرشت طبع شعر نیکو گفته از آنجمله است

پند اکنون کار می بندم که کار از دست رفت • دست بار این لحظه بیچو بیم که کار از دست رفت
روزگارم در پی وصل نگاری صرف شد • وصل او دستم نیامد روزگار از دست رفت
نقشها بستم که در دستم نیامد آن نگار • خود خیالی بود آن نقش و نگار از دست رفت

قاضی شهاب الدین از سلسلهٔ قضاة مشهور هرات بزیور علم و تقوی فایق بر اقران و امثال مبرز است این چند بیت در منقبت از وست

خداوندا به توفیق مدح سرور غالب • امام هادی مطلق علی ابن ابی طالب
امام عالی مصدر رشد و بنیاد دین حیدر • ز بعد مصطفی بهتر ز اهل شرق و مغرب
برادر اوراق فلک یک کنه از جسم ... • قلم کرده اگر اشجار و افراد جهان کاتب
برای خدمت حیدر دو نوبت باز گشته خور • زهی رفعت که قرآن بر شاه ارزانی ...
سگ خاک رهٔ حضرتش بی ... شد • چه سود از آب چشم ... • هنرهای تو نباید در حساب ای ...
اگر هر ذره از ذرات گردد در جهان کاتب • صله وصل تو میخواهم نه سیم و زر چو هر کس • چو دین باشد بحمد الله جناب ...
ندارم جز تو مقصودی ندارم جز تو مطلوبی • ترا دارم چه دارم چون حضرت رب

خواجه شهاب عبد الله ... لطیف کرده و حسن گفتار سر آمد ابنای روزگار بوده و از جمیع کمالات نصاب کامل داشته و در حسب و نسب ... آمده که آن دو صفت فضل و افضال در چمن دولت و اقبال ابو الغازی سلطان حسین میرزا انشو و نما یافته در ... منصب صدارت منسوب گشته و مقدم بر اکثر صدور در توقیع کشیده و پس از آن بر جمیع رسالت و پروانه که در زمان سلاطین تیموری از جلایل مناصب بود سرافراز گردیده و بعد از چند روز قدم بر تر نهاده جای امیر علیشیر بنقش خاتم تزئین داد و پس از فوت سلطان حسین میرزا او گوشه انزوا و منزل گزیده اکثر اوقات را بعبادت خالق صرف می نموده تا فوت کرد و سلطان ابراهیم امینی در مرثیهٔ وی چند گفته که مطلعش این است

بیت: گردون که سرگشته و قطعه بابت • یک دل که در ... غمش ... در کجاست

و این رباعی و مثنوی از نتایج طبع شعار اوست

رباعی: یارب که سر احباب جان پیوسته مباد • در هستی من نام و نشان ای تو مباد
انجام زمانه که زبان پیوسته مباد • کوتاه کنم سخن جهان بی تو مباد

دوران که سرش که هر یک ... ز ایام است • ریاض حسن را هر یک بهار است
حدیثش مژده از عمر جاوید • دهانش ذره بر روی خورشید
زبانش برگ گل در غنچه ناز • ولی آن گل که در صحبت شود باز
میان نکته از در حقه موی پیش • غلط گفتم که نازکتر ز مویش

شاه جهانگیر هاشمی از جانب پدر چهار واسطه به شاه قاسم انوار میرسد و از جانب مادر به بنت الله نوربخش می پیوندد و شاه مذکور بسید کریم طبع پاکدین نیکو عقیده بوده و از کثرت طول قامت ...

اراده سیاحت

77

اراده سیاحت نموده چون بولایت سند وارد گردید والی آنجا میرزا شاه حسین بن امیر ذوالنون ارغون مقدمش را گرامی داشته در غایت عزت بوی سلوک نمود و بعد از چند سال مراجعت نموده چون بحوالی کران رسید جمعی از قطاع الطریق سر راه بر وی گرفته رشتهٔ حیاتش را منقطع ساختند و او در البغیر از مظهر الاسرار که تتبع مخزن الاسرار نموده دیوانی است مشتمل بر قصاید و رباعی که این چند بیت از آنجمله است

مطلع عشق که عارف طلعی در آن عرفانش • سبق معنی و صورت ابجد لوح دبستانش
عجب لوحی است ... • که عالم عالم معنی است ... پنهانش
درین ره جز خطر نبود ... • که شد ذرات جسم ... • چو صبح وقت ...
نامه ... و گرانی ... • چو ... • ...
تو تاریکی و گرنه ... آن آفتابی را • که تا بانت ... بر آباد ... • ذره و گوهر ... آن ...
گر باشد قطره ای اشک ... • جهان را در ... • که در ... میریزد از ...
بمقدار ... • که از ... • خوبرویان ... دلارامی چند
دام ... • ده که ... • ... جامی چند
هاشمی قطع ... • گر ... • کجاست ...
... • چو هاشمی ... • می ...
میروم از ... • رخت ... • ...
شرم ... • خوش آن ... • حضور ... بود
گذشت ... • سر و ... • ای ... وزارت علم
بر خط ارباب ... قلم • علم ... • آمده وزرا و ولایت علی
... • حامل ... کشور شوی • بر ورق ... روان ...
بر خط ... قلم ... • طرح عدالت ... • ... از جهان
خیر تو چندانکه زیادت شود • نام تو منشور سعادت شود • خوان جهان گر ...
لقمه بمقدار گلو در خور است • زور کمان در خور بازو خوش است • سنگ ... خوش است

در عملی کوش کزان کسب کار * عاقبت کار شوی رستگار * سفله که زر در گره شست اوست * هر دری ناخن انگشت اوست * گاه در نازو ادا نی کنی * نیم درم حاصل از وی کنی * هر که جفا پیشه و بدخو بود * دشمن او دوست برادر بود * امیر حسن الدین محمد در سلک فضلای آن دیار انتظام داشته شعر را در غایت متانت می‌نماید این رباعیات از جمله اوست

ای خورده بسجان لقا می باید رفت * با مرکب دو شتر راه می باید رفت * شرمنده و رو سیاه می باید رفت

از زاهد شهر کاری برکار شود * با کفر من اسلام کجا یار شود * گر حبل متین گیرد و نرم در فسکند

بهم است که بند کفر و زنار شود * در میکده عشق شراب گرانست * در شرع محبت اضطراب گرانست

مستان تو فارغند از روز حساب * زین طایفه در حشر حساب گرانست * امیر فضلی بر مکارم اخلاق و محاسن آداب اتصاف داشته نقش خیرخواهی در صحایف خاطر می بود و آثار پسندیده آن از نظر با تحسین میشود و قبل از تحریر قریب یکسال میان او و میرزاده اش بر سر منازعه ای بهم رسید [illegible] این ابیات که از نتیجه طبع اوست

چه پیم کمن که طاقت دل بی قرار نیست * صبر مرا چو وعده دوست اعتبار نیست * در حاصل مرا که من فاضلی شتاب

سعی و طلب چه فایده چون بخت یار نیست * از مهر گور خانه خود بی اجل میر * هر لحظه سراسر آفاق مدفن است

صابی عم زاده امیر فضلی است بجودت و حدت ذهن سرآمد یاران بوده و بشکستگی و کرمی سیکاری قرار داده اوقات اعتبار [illegible] استعداد بعمل نیامده بود که بر دست مردم قزان که بر ولایت خراسان استیلا یافته بودند کشته گردید

این ابیات که صورت ایراد می پذیرد از چمن اندیشه او گونه و از گل طبع او نمونه است * ز بی [illegible] ز توسنده روی جمال

ز زر چشم عتاب زبان خوش لال * عتاب [illegible] نو در بند کرده پای امید * غرور ناز تو [illegible] بسته راه خیال

اگر کوکب نجم قران کند نفسی * عجب که پدید شود در هزار سال هلال * ز حرف بار کف عالمی شود پر دُر

چو ابر رفت که بارش و وقت نوال * [illegible] تیغ اجل * [illegible] تیغ جبال

نمایش نظر [illegible] * اگر در آینه رای او ببیند دال * ضمیر عقل کل آید [illegible] نور

دهد فروغ [illegible] بخاطر جهال * [illegible] * فزون ز حوصله آرزو و ظرف سوال

ز روز طبع فصول اختلاف گرفته است * کند اراده که باشد جهان بیک منوال * [illegible] تو

بتیر غمزه کند صید شیر چشم غزال * ز بس [illegible] اضداد [illegible] * بجای آب نشیند آتش استعمال

بلاهور

با دصورت اگر خلق ما را بر آید دم * که رقم شود در صحیفه اعمال * سنجی از شبکه طبعان این عصر و زمان است و اشعارش مصون و محفوظ از عیب و نقصان این دو چند از اوست * صورت بهر ثبات بر ورق خاطرها * گر کلکی بهر یک حرف محبت باشد * حسب پیر قلندر شهرت داشته و همواره [illegible] کرده و لوای عیشش از آن [illegible] می افراشته اما رشته طمعش را زیاده طول نبوده و صورت طلبش خالی از معنی قبول * مصرع * ز دخل [illegible] دو دل پیش خرج بودی * غیر از این خرجی و دخل * [illegible] * [illegible] فارغ ز نحلی * و پیشتر منظومات در طبیعت بوده چنانچه از این چند بیت استفاده می کرده * [illegible] * کشته و مردم تقدیم را * [illegible] دادن * اگر از شرع می کشد دامن * [illegible] سفره را * اول آن [illegible] ملکت را * [illegible] اگر سخت انداز بود * مسجدی را اگر [illegible] وجود * از [illegible] جان خبر رسد * کیفیتی عشق جوانان خبر رسید * از گریه خنده آن [illegible] * در خنده آن لب [illegible] * حافظی با [illegible] اشتغال داشته و این نوع ابیات بگوید

فروغ ماه رخت دیده ام [illegible] * کسی ندیده که مه را کار آفتاب گرفت * سیستان ولایتی است که حدودش از طرف راست [illegible] کرمان از جانب [illegible] اطراف افغانستان [illegible] سابقه چنان آبادان بوده که گویند با وجود قلت آب [illegible] و ولایت زابل داخل سیستان بوده و آن ولایت را نیز گفته اند [illegible] سیستان [illegible] فارس [illegible] افغان [illegible] زابلستان [illegible] شهرت دارد و اهل آن دیار را سگزی نیز خوانده اند [illegible] سیستان شهری است که اگر [illegible] از آن [illegible] آتش [illegible] دریا [illegible] فرنگ [illegible] جزیره ایست [illegible] صاحب [illegible] سیستان [illegible] شهر [illegible] در آمده [illegible] عجایب آنجا [illegible] آن را [illegible] خود را [illegible] خر و ار [illegible]

تخلف نمی کند و مردم نیک از آنند بار بر خود بسته اند مثل ابوعبدالله سجزی که بار با بوعلی را با کعبه اکرده و خواجه عبدالله
طاقه کرد در زهد و عبادت شهره آفاق بوده و شیخ ابوالحسن بشری که از مریدان خواجه عبدالله انصاری بوده است و خواجه معین
الدین سجزی که شیخ الشیوخ طریقت بوده و بخط وی نوشته دیده اند که در بغداد بمسجد جنید ملازمت خواجه عثمان هارونی
کردم گفت دوگانه بگذار بگذاردم فرمود که مقابل قبله بنشین نشستم باز فرمود که سوره البقره بخوان خواندم بعد از آن
فرمود بیست بار کلمه سبحان الله بگو گفتم آنگاه گفت پا که ترا بخدا رسانیدم پس از آن مقراضی گرفت کلاه چهار ترکی
بر سر نهاد و گلیم خاص خود عطا کرد و آنگاه گفت بنشین و هزار بار سوره اخلاص بخوان چنان نمودم گفت در خانواده ما همین یکروزه
مجاهده است برو یکشبانروز زنده دار چون دوم روز شد بخدمت خواجه رفتم گفت نظر بالا کن چون روی سوی آسمان
کردم گفت چه می بینی گفتم تا عرش کشاده شد پس گفت در زمین چه مشاهده میکنی گفتم تا تحت الثری نظرم می آید از آن
دو انگشت خود بکشاد گفت چه می بینی گفتم هجده هزار عالم را مشاهده میکنم چون این گفتم گفت برو که کار تو تمام شد
جناب کاهی مصری با پنج سر سبزه و این چند مرا در است شعر * لب بربند و چشم بند و گوش بند * گر نه بینی راز حق بر من بخند

حکیم ابوالحسن فرخی ابن علی الجولوغ الفرخی از شعرای آل سبکتگین است و در نوبت سلطان یمین الدوله محمود غازی آن پادشاه دیده و بال
خطیر دیدار و نظامی عروضی در چهار مقاله می آورد که فرخی پسر جولوغ غلام امیر خلف بانو بود که طبعی بسیار نیکو داشت
شعر گفتی و سرود و چنگ نیکو زدی و خدمت دهقانی از دهاقین سیستان کردی و هر سال او را دویست
کیل گندم و صد درم وظیفه داشتی چون زنی بخواست و خرج او افزود به برگ فرو ماند به دهقان باز گفت دهقان
گفت از آن قدر بیش افزودن ممکن نیست فرخی مایوس گشته از صادر و وارد نشان ممدوحی میجست تا شنید که امیر ابوالمظفر چغانی
چغانی که از جانب سلطان محمود حاکم بلخ و این نوع مردمان را تربیت می نماید عزم زیارت آن جانب نمود و در آن راه قصیده
بگفت که اینچند بیت از آنجمله است شعر * باکاروان حله برفتم ز سیستان * با حله تنیده ز دل بافته ز جان
با حله بریشم ترکیب او سخن * با حله نگارگر نقش او زبان * هر تار او برنج برآورده از ضمیر
هر پود او بجهد جدا کرده از روان * از هر صناعتی که بخواهی بر او اثر * وز هر بدایعی که بخواهی بر او نشان
نه حله که آب رسد مر ورا گزند * نه حله که آتش دارد در او زیان * نه رنگ او تباه کند زحمت زمین
نه نقش او فرو سترد گردش زمان * هر ساعتی بشارت دادی مرا خرد * کین حله را برسانند بنام فلان

این حله

این حله نیست بافته از جنس حله‌ها * این را ازو قیاس مکن حله‌ها جدا * این را زبان نهاد و خرد رشت و عقل بافت
نقاش او بود دست خداوند این جهان * نقاش کرده در بر نقش درفش * تحمید بوالمظفر شاه چغانیان
کز در سرای اوست بهر گشت آفتاب * سوی سرای اوست همه چشم آسمان * از بیم خویش تیره شود بر سپهر تیر
گر روز کینه دست برد سوی تیر و کمان * ای بر همه هوای دل خویش کامکار * وی بر همه مراد دل خویش کامران
سود همه جهانی و بر تو بهیچ وقت * هرگز نکرد کس بجز از تیغ تو زیان * روزی که سایه گردد بر تیغ تو سپهر
روزی که پای گیرد و از بیم تو کمان * بس پایها که تیغ تو بردارد از رکاب * بس دستها که تیغ تو برگیرد از عنان
آن دشت را که رزمگه تو بود بود * دریای خون لعل شود کوه استخوان * روزی در آتش تیغ تو بر آتش اوفتاد
آتش ز بیم تیغ تو در سنگ شد نهان * اکنون چو آهنی ز بر سنگ بر زنند * آتش پدید گردد و شود اندر جهان جهان
من بنده را شعر بسی و سگالیده بود * زین پیش در مدیح تو گفتن در این جهان * اکنون که دستگاه قوی گشت از خداوند
بر مدح تو مرا بندید سیستان * راه دراز دور سپس کردم اینک * تا من بکام دل برسیدم در این مکان
بر آرزوی اگر کنم خدمتی قبول * امروز آرزوی دل من بمن رسان

بیت
چون فرخی بچغانیان رسید بهار بود
و امیر بداغگاه بود بسر سپرده چهار هزار مادیان بود که هر سال دو پاره داشتی و امیر اسعد که کدخدای امیر بود
بر کار بود فرخی نزد او رفت و قصیده که برای او گفته بود و شعر امیر برو عرض کرد امیر اسعد که
مرد شعر دوست بود شعر فرخی را شنید سگزی را دید جبه پیش و پس چاک پوشیده و دستار بزرگ سگزی وار در سر نهاده
و پای پر کفش ناخوش در پای کرده هیچ باور نکرد که این شعر ازوی باشد بر سبیل امتحان گفت که امیر بداغگاه است و من
اینک میروم و ترا با خود ببرم بداغگاه که بهارانست و بهاران آن لاله ستان گشته اند و حریفان هم
نشسته شراب میخورند و سرود میگویند و در زیر تنند بر سراپرده امیر آتشی بر افروخته اند که اسبان را داغ می کنند امیر
در دستی جام و در دستی کمند دارد شراب میخورد و اسب می بخشد باید که درین مضمون شعری
گوئی تا ترا پیش امیر برم فرخی در آن شب قصیده بپرداخت و بامداد پیش امیر اسعد آورد و این ابیات از آنجمله است

قصیده
چون پرند نیلگون بر روی پوشد مرغزار * پرنیان هفت رنگ اندر سر آرد کوهسار * خاک را چون ناف آهو مشک زاید بی قیاس
بید را چون پر طوطی برگ روید بی شمار * دوش وقت نیم شب بوی بهار آورد باد * حبذا باد شمال و خرما بوی بهار

بیت

باد گویی مشک سوده دارد اندر آستین ❊ باغ گویی لعبتان جلوه دارد در کنار ❊ باغ بوقلمون لباس و شاخ بوقلمون نمای
آب مروارید رنگ و ابر مروارید بار ❊ راست پنداری که خلعتهای رنگین یافتند ❊ باغهای پرنگار و داغگاه شهریار
سبزه اندر سبزه بینی چون سپهر اندر سپهر ❊ خیمه اندر خیمه بینی چون حصار اندر حصار ❊ سبزها با بانگ چنگ و مطربان چرب دست
خیمها با بانگ نوش و ساقیان میگسار ❊ بر در پرده سرای خسرو فیروزبخت ❊ از پی داغ آتشی افروخته خورشیدوار
داغها چون شاخهای بسد یاقوت رنگ ❊ هر یکی چون ناردانه گشته اندر زیر نار ❊ کودکان خواب نادیده مصاف اندر مصاف
مرکبان داغ ناکرده قطار اندر قطار ❊ خسرو فرخ سیر بر باره دریا گذر ❊ با کمند اندر میان دشت چون اسفندیار
هر چه زین سو داغ کرد از سوی دیگر هدیه داد ❊ شاعران را با لگام و زائران را با فسار ❊ میر عادل بوالمظفر شاه با پیوستگان
کامکار و کامران و شادکام و شادخوار ❊ اینچنین روز از بهشتیان کرا بوده است ❊ تا زبان شاهان بخوان و کسب بهشتیان بیار
در جهان تیغ تو اندر بیابان کشید ❊ زان بیابان تا بحر الکاس خیزد از غبار ❊ چون امیر بعد این قصیده بشنید حیران

فرو ماند که هرگز مثل این شعری بگوش او فرو نشده بود جمله کارها فرو گذاشت فرخی را بنشاند و روی بامیر آورد و چون بخدمت رسید گفت ای خداوند ترا شاعری آورده‌ام که تا دقیقی روی در نقاب تراب کشید چشم عجایب چون مثل او ندید و حکایت کرد آنچه رفته بود پس امیر فرخی را بار داد چون در آمد خدمت کرد شراب خواست چون دوری چند بگذشت فرخی برخاست و باواز حزین این قصیده بر خواند امیر چون طبعی بشعر مایل است از آن قصیده شگفتیها نمود و بعد از آن قصیده داغگاه بر خواند امیر حیرت زیادت شد روی بفرخی کرد و گفت هزار کره آورده‌اند همه روی و چهار دست و پای سپید تو مردی سگزی و عیاری چندانکه بتوانی گرفت بگیر فرخی را شراب اثر کرده بود و بیرون آمد و دستار از سر گرفت و خویشتن را در میان فسیله افکند و یک گله را در پیش کرد و بر روی دشت بیرون برد بسیاری بر چپ و راست بدوانید که یکی را نتوانست گرفت آخر الامر در رباطی شدند فرخی بجای مانده شده بود بر در دهلیز رباط دستار بزیر سر نهاد و بخواب شد کره‌گان را بشمردند چهل و دو بود رفتند و امیر را خبر کردند امیر بخندید و گفت مردی مقبل است کار وی بالا گیرد و بعد از طلوع آفتاب فرخی را باوردند امیر وی را بنواخت و آن کره‌گان بدو بخشید و در جهان روز اسبی با ساخت خاصه و دو خیمه و چند برده و چند رخت پوشیدنی و چند دست فرش گستردنی بدو بخشید دل او خوش شد و کار فرخی بالا گرفت و تجملی تمام بهم رسانید و بعد از آن بخدمت سلطان محمود غازی شد و چون سلطان وی را متجمل دید بهمان چشم نگریست تا کار او رسید بدانجا که رسید گویند که

بیست غلام

[illegible]

بیست غلام سیمین اندام با کمر زر از عقب او بر نشستندی [illegible] رسیده و لطائف بسیار معتقد فرخی بوده و بتکلف که فرخی بجهان راضی است هر جان را و فی عز بیت غلامی بسمرقند بود قضا را در نزدیکی شهر جمعی از قطاع الطریق سر راه بروی گرفته از لباس کشش عاری ساختند مال و متاع او را بالتمام بردند و او چون شکایت و بی سامان در آمد خود را بمروم آن شهر نشناخت و آمدن را کسی اظهار ننمود روزی چند بوده باز گشت این قطعه از نوادر کلام او است در آنجا یادگار گذاشت

بیت

به نعیم سمرقند سر بسر دیدم ❊ نظاره کردم در باغ و راغ و وادی و دشت ❊ چو بود کیسه چیب من از درم خالی ❊ دلم ز محن اهل و رستش خرمی نگذشت ❊ بسی از اهل هنر یاد ما هر شهری ❊ شنیده بودم کو شهر نیک است جنت هشت ❊ ولی چه سود که من تشنه باز خواهم گشت ❊ چو دید بعت چند کیف درم بود ❊ سر برید بود درین زرین طشت

ابو الفرج درزمان ابو علی سیمجور بوده و غیر از این دو بیت شعری دیگر ندارد

قطعه

مغرب درین دور حرونی ❊ خاص از برای محنت و رنج آدمی ❊ هر کس بقدر خویش گرفتار محنتی است ❊ کس را نداده اند برات مسلمی

مبارکشاه

محمد مبارکشاه فخر نیمروز بوده و معلم رکن الدین ... و او گوز زیاده بر احوال او اطلاعی ندارد این دو بیت از منتخبات او است

بیت

در پیش تو لاف ناف آهو نزند ❊ کان با کف زربخش تو پهلو نزند ❊ چشم تو بخشیدن صد گنج گهر ❊ ابر و تو گره با ابرو نزند ❊ در دور زمانه بخل این مطربان ❊ شد فاش چنانکه ملک اندر یونان ❊ گر رستم و دستان بمثل زنده شوند ❊ کمان نستانند بسنان زرین ده دنان ❊ به تیغ تو فتنه کام را دوارد ❊ و اسلام ز کفر با تو آنکه دارد ❊ سر بر کن و بنگر که گر تو جهان ❊ در پای طلا چه زندگانی دارد

در تذکره محمد عوفی آمده که وی شرف الافاضل کرکس خوارزمی از معارف آن شهر که بخیل خوشباد و به ناکسی چشمی مشهور و بزخم زبان دراز گوشی بسته مبارکشاه در بدیهه این رباعی گفت

رباعی

کیرم که رنگ اطلس گلگون بستدی ❊ ندادند هزار سرخ افزون بستدی ❊ ای رکب خر و تو از فرونه ❊ کو چند ز باب خر چون بستدی

امام شمس الدین محمد ابن نصر مالک ممالک کلام بوده از زاد بحر فخر بخشش کیمی مجمع البحرین است که در بیان حقیقت و شریعت اندوه راحی داده و این رباعی که در حق ملک تاج الدین یلدوز گفته هم از او است

رباعی

شاها یک زلزله کم شکند ❊ لطف تو هزار لشکر هم شکند ❊ اندیشه بکار ار کاندر بحری ❊ یک آه هزار ملک بر هم شکند

تاج الدین یلدوز

تاج الدین یلدوز از بندگان سلطان معزالدین سام بوده و احوال او بتفصیل در بعضی از تواریخ هند مسطور است در طبقات ناصری آمده که تاج الدین را ده پسر بوده روزی معلم قصد تادیب کوزه آن پسر یک پسر او زده قضا را بدان در گذشته و چون خبر سلطان

معلم را طلب داشته پاره‌ای خرج راه بدو داده و گفته‌ام که ما درین شهر غریب شده‌ایم باید که خود را جایی رسانی که از آن دو
بتو رسد ملک معجم جاسوس الافلاک علی النجم فرید عصر و وحید دهر بود و لطائف نظم او در شراب صبوح خوشتر و حسن
از وصل دلدار و کلک شیر او در اوصاف نصیر الدین شغراند وزیر ممالک نیمروز بود و ما فرید الدین برادر التفات نا کرده
با اهل فضل صحبت میداشته از و در آتش چنین یک رباعی بنظر آمده رباعی راه دل من آن بت دلخواه زند • در راه عجب
نبود اگر راه زند • جایی است که جای نخش میگویند • زلفش همه دل بسر انجاه زند نصیر الدین در سلک افاضل
انتظام داشته و در فنون کمالات درایت مهارت می افراشته خطش از خط دلبران عنبر لفه‌تر و شعرش از
معشوقان لا الدهد و کلک محمد عوفی در تذکره خود آورده که چون او از سیستان بحالت غور فرستاده در حضرت سلطان
غیاث الدین بشرف غایت واقف نظر گشت و صدر اجل فخر الدین مبارکشاه مروزی که در خدمت سلطان صاحب
و اختیار بود ی اشفاق بو فرسند دل داشت و او شکر این اکرام را باین قطعه معادل نمود قطعه از ادای شکر آن انعام خاص
کین زمان صد مخلف از طبع سخن بر میبرم • پیش نخشش نیم اندر سر چه به آمدم • طوف بر کردن ز شکرش چون کبوتر میبرم
تا بشیر نیم سر دوش کرد چون صبح دمش • سر از آن صبح دمش چرخ اخضر میبرم • نه گر یک علم معهود و مقصود دست رس
ز اصطناعش صد هزاران عام دیگر میبرم • تشنگان را فیض اگر بس • شرحی از چشمه حیوان و کوثر میبرم
وصد عذری بشکان رای یگانه میبرد • ذره پیش آفتاب نور گستر میبرم • او سلیمان است و من
عذر مقبول است اگر هدیه محقر میبرم • ذکر من در حضرت سلطان بخود باز آنند • تا بر آن کردن فرازی بر فلک سر میبرم
بیشتر خواهم که آدم سوی او رحمت ولیک • عذر سپاه از این کار ایام کثر میبرم • میبردم
صد هزاران داغ مهجوری بدل بر میبرم • زین المجری با وفور علم و حرمت رای رزین و اندیشه
بوده در وقت بودن او را کار • اول اندیشه انگهی گفتار • اگر چه چاه حبه
شو سخن عالم فانی و نکوی • واندر طلبش مدار چندین تک و پوی • دنیا چو گلستان یمیر لب جوی
تا چشم زنی نه رنگ بینی و نه بوی برهان الدین زرگوش از شعر میگویند
دریغ نا کی زنی بخواهی این قطعه نمود قطعه
چو جهان جاودان نماند • گذشت روز جوانی

کز جهنی

۸۱

کز فرس فروزی نتیجه زاید • نکاح بر قوره صد سفاح بر بندد • صلاح بر قوره صد فساح گشاید • از آن سؤال که فاعلی نجم
جواب دادم و گفتم کز آن نتیجه زاید • کسی که کرد و مدد بخافیت سلامت یک • هزار سلامت عالم الوحده
نتیجه کو نه کفایت که در هنر دارم • کفاف خرج چنین انجو امیر نمی آید • مرا که و سرد کار رسیت آشیر بان
که بر سرم ز نگی کبر خواره می آید • نباشد این زعجبی کز من نزله خواهم • نبات و جامه
در آمد از در من آن آفتاب رنگ‌نشان • چو سرو بر سر دوش هزار لاله ستان • دو چهره تابان چو مشتری از دوش
دو لعل خندان خندان چو زهره از میزان • لعبت گر شیر و نازد اندر آمد و نشست • چو آفتاب بجوزا و ماه در سرطان
چه باشد ای چون زمانه به پیوند • چو گفت گفت که ای چون سپهر بی جان • نه مرد می را و طبع کافر قرار
نه دوستی را و لعل نگر و دوشان • مرا ستی شده دل از کران غم تو • تو با تیان
جوابدادم کای بر سرم ز شیب چو عقل • خطاب کردم کای • نهاد عشق تو اندر دو دل من آتش
کشد • چه با تو باشم باشم چو جام در مجلس • چو پیشتر ماند جو گوی در میدان
بدان خدای که او هر نگار و اندر بحر • بدان خدای که با قوت بند دانه کان • بعلم آنکه بروزه
بحکم آنکه بپا قد قبای چار ارکان • که گز طلعت میمون تو جدا باشم • نه پای از سر و امر نه وصل انجمن
جمال تو دل و جان مرا کند زنده • چو طبع راحت یک یک گشت با ران • تا کی بهشتی برای
هر جانی و هر دری چو قرص خورشید • باز آورده خاطر و دیده لب ز • کین آب وان
چون شاه روح خانه پرواز شود • این فرع با صل خویشتن باز شود • بر ساز و چو چادار
از زحمت روزگار ناساز شود • آن به تعظیم شیرین انداخت • انصاف بده که در تحسین انداخت
در کنده تو سر گرفتاری بود • اسب چه بدان رسید که این انداخت ملک جلال الدین از ملوک آن ملک است
و نسبت آن انجمن منتهی میشود و امروز بر حسب ارث بر جاده ریاست تکیه زده صاحب اخلاق مرضیه است
بموزونی طبع شعری میگوید از آنجمله است • صد رخنه در دلم ز خدنگ نظر کند • تا راه آرزو بدلم بیشتر کند
امیر کمال الدین امیری صاحب کمال است و از قدیم الایام و کالت ملوک آن دیار بدین سلسله متعلق است و امیر
استعداد تمام دارد و شعر را نیک میگوید از آنجمله است • خاصیت درد دل از خواب بها کت • آن کز گلی

ای خیل بلا دور شو به از سر من شاید که ببینید ره کاشانهٔ ما را از بس که رشدم همه تقاضا از خانه شبم سوی [illegible]
قاضی محمد المشهور بقاضی لالغر از مستعدان زمان خود بوده چون در بستان قاضی دیگر بوده بخلاف قاضی احمد جسیم [illegible]
شده هر آینه بقاضی لالغر اشتهار یافت آورده اند که وقتی از حاکم آنجا بار رنجش کرده بقندهار رفت و در آنجا این ابیات
فرستاده نظم شهنشاها کرم فرما بنده را بپذیر ز صحبت دو سه روزی کناره گیرم ز خدمت تو مرا الفت از قضا
تو خود بگو که ز امر قضا چه چاره کنم زیاده منع تو نتوانم دگر کنم که سیم زند حریفان و من نظاره کنم [illegible] خوبان گل
کاشش چیا شده لب شکر و شیرین همه کاشانه از آن میان غرض من لب است با نکه باقی حشر اند همه [illegible]
برادر قاضی لالغر است اگرچه در سن چهار سالگی بکفوف البصر گشته بود اما بسیاری از اشعار و لغات را بقید ضبط درآورده
و لوای شعر گفتن نیز می افراشت شعر هر چه تو می زنی ز سفید و سیاه بر سر کار نیست درین بارگاه این [illegible]
هرگز نکنم یاد تو تا زار نگریم کم از تو نکنم یاد که بسیار نگریم [illegible] از نیکو طبعان آن شهر دهکان بوده و اشعارش خالی
از خوبان نیست این بیت [illegible] تا در دل شش کم شود درد درون سوخت چون شمع سر استخوان [illegible]
فراه قریه مختصر است و قریب ده که ارتفاعاتش نیک بحصول می پیوندد و از ضمایم آنجاست و در کمر سنگی فراه کوهی است
که آنرا مارسنگی گویند و درین کوه چاهی است از سنگ که دایم آب از آنجا بچکد و مردم بزیارت می آیند و دست بر دارند
دعا کنند و طلب حاجت می نمایند اگر چکیدن آب بیشتر شود مراد ایشان مطلوب شود و امیدوارند و الا محروم می گردند
فراه قومی بزرگ بوده اند بعضی از ایشان مرتبه ولایت داشته اند ابوالفرج صاحب نصاب صبیان نیز از آن شهر و مکان
امام شرف الدین محمد بن محمد آفتاب فلک سخن‌سنجی [illegible] بخرد سندی بوده این دو سه رباعی از وی می آید رباعی
چون گل گلاب از وی بچکد ماهی است که آفتاب از وی بچکد یارب که چه آتش است کاندر دل من هر شب گرمم
آب از وی بچکد یاد کم کمی از آن بغربیاد آیم باشد که زبند هجر آزاد آیم در هم شده و شکسته چون زلف توام
در زلف کنکر فت باد آیم ابر قطره ولی تو رفته آب از دیده گل قطره بپرورد گلاب از دیده تا باز نه خفت خیم خالی
خون از جگر از دل آتش آب از دیده قاضی [illegible] عالمی روشن تقریر فاضلی روشن ضمیر بوده چون از وی بغیر از معما شعری
دیگر بسماع نرسیده هر آینه نوشته بهم در آب معما بغیر آن هر کس که درآن در آمد دو سه روز کرد دیده [illegible]
کرده از مصرع آخر ترکیب تحلیل یافته و از دو شش [illegible] از گردیدن آن مضاعف را اراده کنند و از در باب [illegible]

قبر آن قصبه

۸۲

قبر آن قصبه [illegible] کلمه طرفین باب بحصول می پیوندد و باز [illegible] در ثالث قبر آن قصبه [illegible]
کرده باشند پس از شش دور مذکور طرفین باب کرده پیدا است [illegible] بسقاط خواهد یافت الف بحصول می پیوندد باز
از شش دور تتمه بسطور شش دو و اول طرفین باب رد هم برسد و مراد از آن تبدیل یای اول است [illegible]
دال که با الف محصول سابق که از اول بحصول می رسد در آخر سر آمد شعر بتقدیم دال است باقی حرف [illegible]
جوانی است بمکارم اخلاق موصوف و بخوش [illegible] بمعروف و بنا بر لطف طبع شعری می گوید رباعی بهرام فلک [illegible]
انگاره نشد رخ [illegible] چو سنگ پاره نشد از دیدن روی زشت خود در نجیه مشو چیزی که [illegible]
نشد [illegible] بغایت گریه [illegible] طرف رو [illegible] چشم [illegible] چنانچه [illegible]
نهاده بودند و از وی شعری که شهرت یافته این بیت است هر نفس جا نشد عاشق [illegible] عشق [illegible]
پندارد که بالینش [illegible] فراه شهریست [illegible] استوار دارد و گویند هر گاه لشکری آنرا محاصره نماید در نظر ایشان
شهرش بالا نماز آن نماید که معمور است و در میان قلعه چاهی است عمیق در سنگ خارا کنده اند و در آن [illegible]
کرده اند آب آن را جاری دیده اند وقتی که از آن چاه آب [illegible] کشند برگهای درخت و شاخهای گیاه بر می آید [illegible]
از مضافات فراه زمین داور است که دار الملک غوری بوده که جد سلاطین غور است و دیگری بست است که
[illegible] بوده و در آن ناحیه گنبدی است و در آنجا و قریب است که ایشان [illegible] شهزادگان گنبد [illegible] گویند و [illegible]
آن گنبد را پوشیده اند و صباحش [illegible] چنانچه [illegible] از آن گل و خاک چیزی در درون گنبد [illegible]
و دیگر مزار شیخ احمد [illegible] است [illegible] در قرب بست است و در تاریخ مبارک شاهی آمده که روزی شیخ [illegible]
نماز بجانب قبله بود بعد از چهار سال که از عالم رفت [illegible] نشسته بود گویند قاضی آنجا بار [illegible] شیخ را [illegible]
منقرض [illegible] یافته و بسیاری از آل [illegible] بر قاضی برده اند تا دام که شیخ [illegible] سابق [illegible] شنیده اند [illegible]
شده و مردم بسیار از بست برخاسته اند مثل صدر الافاضل ابو الفتح بستی [illegible] حدیقه [illegible]
[illegible] هنر [illegible] بوده و نظم چون آب [illegible] داشته و شعر [illegible] خاصیت آب [illegible] ابتدا در سلک [illegible]
امیر نوح ابن منصور سامانی انتظام داشته پس از آن در دولت امرای [illegible] البال [illegible] زندگانی
می نمود تا امیر ناصر الدین سبکتگین آن مملکت را مخلص ساخت [illegible] و بزرگی [illegible] ویرا برگزید [illegible]

داویه و بزبان شعر گفته تازی او که در رسالات از اشتمال حکایت میکند مدون شده و فارسی نیز شعر بسیار دارد و این قطعه از آنجمله است
یکی نصیحت من گوش دار و فرمان کن ۰ که از نصیحت سود آن کند که فرمان کرد ۰ بخیره جنگ گرای و بخیره دار اکن ۰ که از
مدارا کردن ستوده گردد مرد ۰ اگرچه قوت داری و عزت بسیار ۰ بگرد صلح گرای و بگرد جنگ مگرد ۰ نه هر که دارد شمشیر
حرب باید کرد ۰ نه هر که دارد پازهر زهر باید خورد ۰ و او در انشا چند نسخه است از آنجمله عادات الآداب است و این فقره
از آن کتابست   من لم یکن له نسیبا لا نرج منه نصیبا هر که نباشد صاحب اصل و نسب امید از او
هیچ بهره و نصیب   امام الاجل شمس الدین ذکری لطیف طبع عالی سخن بوده و کلامش بغایت لذیذ و شیرین
که اگر تمام ایام مجلس بخاری کسی را ملالت دست ندادی علما از صفیر جناب [illegible] سباقی قوت بدل جان رسیدی
و لطف طبع وی را گاهی بشعر حرص می آمده که شعری میگفته باشد از آنجمله است رباعی گویند زر زر تا بود خورسندی خورسند
شوی از وچو دل برکندی ۰ زرکنده کان و میوه های درخت ۰ برکنده شو چو میوه فا چرا دل بندی جهرم نیز شهریست از اقلیم
شده از رزو یکی سقلات و آنرا مقرنیز گویند و مردم نیک از آنجا برخواسته اند مثل ابوبکر احمد که استاد سلطان محمود
غازی بوده و سخن کم از تصنیفات اوست و دیگر میمند که الحال بقدر دیهی مانده و در جنوب کوهستان [illegible]
زمین واورست واقع شده و مردم با نام از آن مقام بسیار برخواسته اند مثل حسن میمندی که در زمان ناصرالدین سبکتگین
در دست ضبط اموال و دیوان مشغول داشته و دیگر احمد بن حسن که از رضیع سلطان محمود بوده و او ابتدا اصحاب دیوان
انشا گشت و پس از آن منصب استیفای ممالک و شغل عرض عساکر ضمیمه مهم او گشت و بعد از چند وقت ضبط اموال
خراسان باشغال سابقه انضمام یافت و از عهده تمامی مهمات بر می آمد تا شرف منصب سلطانه بنیت ابوالعباس اسفراینی
سمت گذر پذیرفت زمام مهام وزارت را در کف کفایت او نهاده و مدت هجده سال من حیث الاستقلال وزارت
کرده و در زمان سلطان مسعود نیز چند سال بضبط امور مملکت اشتغال قیام نمود و عبدالرزاق بن حسن بحکم سلطان مسعود پایه بلند
وزارت نهاد و بعد از [illegible] بطایفه از سپاه ظفر انتما صوب سیستان روان گردید که آنولایت را از سلجوقیان
بازستاند که در غیبت وی سلطان وفات یافت و ارکان دولت علی بن مسعود را بپادشاهی برداشتند چون خبر بوی رسید
عبدالرشید ابن مسعود را که در یکی از قلاع محبوس بود بر آورده بجانب غزنین در حرکت آمد چون علی طاقت مقاومت
عبدالرشید نداشت [illegible] قرار گرفت و وزارت را تا آخر حیات بعبدالرزاق گذاشت محمد شاه [illegible]

مشارالیه

شده بوده و گاهی براستخوان طبیعت گری از رشته طبیعت مدد نسیم اندیشه می کشید این ابیات مر اوراست
خنجر بیان تیغ بکف همچنین باش ۰ خونریز و دشمن پیشه کن و بر سر کین باش ۰ با آن لب شیرین شکرستان جهان شو
با روی چنان ماه همه روی زمین باش ۰ بر لشکر رشک رقیب تو در باشد تماشا کن ۰ پا در کشتی چشم نشین و سیر دریا کن
خواجه حسن حسن خلق را با جودت طبع جمع داشته گاهی بنابر لطف طبع شعری میگفته از آنجمله است بیت از غم جانم [illegible]
غم بایستی ۰ یا با غم من صبر بهم بایستی   ۰ یا عمر باندازه غم بایستی خسروی در عنفوان جوانی
کمی چند شهرت شعر بر ساخته بجانب عراق در حرکت آمد اما بجهه آنکه [illegible] بسیار گفتی و بکلمات [illegible]
اظهار نمود [illegible] بر نیامد   نه هر که چهره برافروخت دلبری داند نه هر که آینه سازد سکندری داند
غلام همت آن رند عافیت سوزم که در گدا صفتی کیمیاگری داند   این ابیات مر اوراست ۰ [illegible]
آتش از دو دهشت تماشا ما را ۰ از رشک کشتم که چنان گفته ای ۰ در هیچ دلی نیست که جای تو نباشد
سر بر آن هم که در او آتش بود و نیست ۰ دل نخواهم که براو داغ تمنائی نیست ۰ حلقه ماتم و هنگامه شیون صد بار
بهتر از بزمی که در او انجمن آرائی نیست جوهری خالی از جوهری نبوده و این شعر از او است ۰ خوش آمدی بر آنچه [illegible]
که قفل خانه را کلید سپاه نیست ۰ ناجی را اطلاعی بر [illegible] رهزن دل شده خال رخ گندم گونش
کو چاه برده همین دانه آدم را ۰ آنچنان بر دل من زخم تو خوش می آید ۰ که شنیدم که بر یش کسی مرهم را
حمدم در سلک ملازمان شاهی انتظام داد و این رباعی مر اوراست رباعی دی توبه بدست شیخ در انجمنی
کردم زمی و شاهد و سرو او سمنی ۰ امروز دلم بپرد با تو نه دی ۰ در رهگذری ببینم از تو به شکنی
غزنین تختگاه سلاطین بوده و عظمتش را بجائی نوشته اند که دوازده هزار مسجد و مدرسه داشته و صاحب تاریخ
مبارکشاهی از کتاب عجائب العالم مذکور ساخته که غزنین در زمان سلطان محمود چنان آبادان بوده که هر روز ده هزار خروار
گنجشک صید از آن شهر می آورده اند تا مردم [illegible] کرده باشند غزنین آب و هوای نیک دارد و [illegible]
بسیار باقی می شود که [illegible] و در اینجا [illegible] بر می آمده که در زمان ابستان غزنین [illegible]
زمستان میگفته اند و مشهد او بقول شعر فرخی است ۰ انوری [illegible] محمود غازی ۰ سر کرد [illegible]
بهتره گرکدن را بکند شاخ ۰ بز و بر شکند سیمرغ را پر ۰ و از بس که اولیاء و فضلاء از آنجا آسوده اند [illegible]

و مردم خوب التخلص از عهده بیرون است بنا بر التزام القلیل از ایشان که شعر گفته‌اند و عظیم مشهورند اکتفا کرده باشد

مجدود بن آدم سنائی مجد الدین آدم السنائی وحید زمان خود بوده و در نفحات آمده که حکیم سنائی از اکابر طایفهٔ شعرای صوفیه بوده و زبان

این فن سخنان وی را استشهاد در مصنفات خود آورده‌اند و کتاب حدیقه بر کمال وی در شعر و بیان و اذواق

و مواجید ارباب معرفت و توحید دلیلی قاطع و برهانی ساطع است چنانچه مولانا جلال الدین بلخی در مثنوی اشعار وی را

بیان کرده میگوید ترک جوشی کرده‌ام من نیم خام ٭ از حکیم غزنوی بشنو تمام ٭ و شیخ در عنفوان جوانی از اشغال

دنیوی دامن فراهم کشیده عزیمت حج نمود و بعد از معاودت بخراسان آمده دست ارادت بابو یوسف همدانی داد و [illegible]

کارش بجائی رسید که همواره پای برهنه گردیدی و از این سبب دوستان بر حال وی گریان شدندی و از بنا بر خاطر او طلب

کفشی کردی روزی دیگر کفش را بحضور دوستان برده بشکند و گفت ای سنائی که دیروز در نظر شاه بودم امروز نیستم [illegible]

این را کفش است و امیر خسرو دهلوی از قصاید خود اظهاری باین معنی نموده بیت نیست اهل ترک را [illegible] برپای کفش

از انکه ٭ هر گدا از پاسبانیش این دولت داده است ٭ و امروز از شیخ آنچه مانده اول است یکی دیوانست مشتمل بر قصاید

و غزل و رباعی و دیگر حدیقه است و ایضا کنز الرموز و کارنامه است که شعر سروده‌اند کی است وفات شیخ بقول صحیح

در پانصد و بیست و پنج بوده و مرقد او الحال در غزنین با نام است [illegible] در مرثیه وی گفته بیت مرد سنائی زیرک

که مرد ٭ مردن انچنان کار است خورد ٭ جان گرامی بپدر باز داد ٭ کالبد تیره بمادر سپرد ٭ [illegible]

زنده کنون شد که تو گوئی بمرد ٭ کاه نبد او که بباد بپرید ٭ آب نبد او که بسرما فسرد ٭ گنج زری بود درین خاکدان ٭ کو دو جهان را

بجوی می شمرد ٭ قالب خاکی سوی خاکی فکند ٭ جان خرد سوی سموات برد ٭ جان دوم را که ندانند خلق ٭ مصلحة کرد بجانان

سپرد ٭ صاف در آمیخته بدردی می ٭ بر سر خم رفت و جدا شد ز درد ٭ و این ابیات از اشعار وی درین قصیده که مطلعش

اوست مشروع کرده میشود قصیده طلب ای عاشقان خوش رفتار ٭ طرب ای نیکوان شیرین کار ٭ تا کی

از خانه هین ره صحرا ٭ تا کی از کعبه هین در خمار ٭ زین سپس دست ما و دامن دوست ٭ بعد ازین گوش ما و حلقه یار ٭ در جهان شاهدی و ما فارغ

فارغ ٭ در قدح جرعه و ما هشیار ٭ خیز تا از ره روی جنت نهیم ٭ گرد از این خاک تیره و غدار ٭ زنگ از ری کنیم ... بشکنیم نقش نگار

سراج را باز ار ٭ تا ز خود بشنویم آن من و تو ٭ لمن الملک واحد القهار ٭ کلبه کاندرو نخواهی ماند ٭ سال عمرت چه ده چه صد چه هزار

تا ترا یار دولت نه ٭ در جهان خدای برخوردار ٭ تا ترا پاک از تو بستانم ٭ دولت انگه دهد آن کار آن کار

رهبا کرده از آنکه کم ٭ هر که انتشار از آن خوار ٭ کار اگر رنگ و بوی دارد و بس ٭ حبذا همین و فر فخار

دعوی دل کنم که جز غم خور ٭ نبود در حریم دل دیار ٭ ده بود آن دلی که اندر وی ٭ گاو و خر باشد و ضیاع و عقار

علم کز تو ترا نبستاند ٭ جهل از آن علم به بود صد بار ٭ نه بدان لعنت است در ابلیس ٭ که نداند همین بهین و بتر

نه بدان لعنت است کاندر وی ٭ علم داند بعلم نکند کار ٭ که در آیند فرشته تا نکنی ٭ سگ ز در دور و صورت از دیوار

راه توحید را بعقل مجوی ٭ دیده روح را بخار مخار ٭ بخدا ار کسی تواند بود ٭ بی خدا از خدای برخور دار

جان عاشق نترسد از شمشیر ٭ مرغ محبوس نشکفد از خار ٭ ای خداوندان مال الاعتبار الاعتبار ٭ ایخداوندان قال الاعتذار الاعتذار

چند گیرید ای سیاهیان گرفته جای بند ٭ قد بگیرید ای سپیدیان دمیده بر عذار ٭ در جهان شاهان بسی بودند کز گردون ملک

تیر پرتاشان بپروین برگسل بود و کمان جوزا شکار ٭ بنگرید اکنون بنات النعش وار از دور چرخ ٭ بنگرید اکنون نشان شاخ و نبینشان ز تار

یک طپانچه مرگ زین بر دو خوانان یک جهان ٭ کیسه چون ماسور زرین خون طالبان صد هزار ٭ در توحید و در جهان و شیطان در است

در شمار هر که بحق آن توفیق روز شمار ٭ در که خلق همه رزق فریب و هوس ٭ کار در گاه خداوند جهان دارد و بس

هر کرا نام کسی یافت ازین در که یافت ٭ ای برادر کس او باش میندیش ز کس ٭ بنده خاص ملک باش که با داغ ملک

روزها ایمنی از شحنه و شبها ز عسس ٭ نام باقی طلبی کرد کم آزاری کرد ٭ که کم آزار خود عمر بیابد ز کس

ای خنده دهان تو بشیرین و بر بتنگ شکر بر ٭ وی طره کنان زلف مشکین زنگ بر ٭ نظاره کیان رخ زیبای تو بر راه

افتاده چو زلف بهشت یک شکر بر ٭ بنشانده ز نجاری غمزه و فایت را ٭ زنجیر دلا دیز تو چون حلقه در بر

دیوانه بسی داری در بر شکن و پیچ ٭ آن سلسله مشک تو بر طرف کمر بر ٭ تا آن همه بیکار چو در کن تا نکنیم

این جور تو بر عدل نه شیر و شکر بر ٭ ای لب شیرین از بهار قند لب از آزار ٭ دل ما نده ز اللّه ما سوخته زار

بی تا بشنوی تو دل ما می اندر پیچ ٭ نه پای ز سر دانده نه کفش و نه دستار ٭ ما خود ز تو این چشم نداریم از اول

رنگی تو هرگز نبود در رنگ وفادار ٭ ما زان تو هیم و دل ما زان تو ما را ٭ خواهی بوی عنبر بر و خواهی ببر از

رنگا رنگی اتش از قهر برافروز ٭ در بتکده زن رنگ کنان رنگ کار ٭ ما را ز فراق تو همه در پیچ نماندست

این هجر و بها همه بعهد در بیدار ٭ ای سنائی قدم در این منزل که خنده زاران ٭ خاک در چشم مژگان رهروی ما زان

کرمی ندان ما را از لطف خدای شکر کن ٭ بیداوان آن ملک گیر و وصی پادشاه زمان ٭ دل با لطف تو جان مانده ٭ تا چه جز جان جانها ره

ای بر جمال روح روحی ۰ تا عشق تو در میان ندارد ۰ تا بر کمال عقل عقلی ۰ تا نام تو بر زبان ندارد ۰ روح [illegible]
تشریف که خدا ایست ۰ با لطف تو خانمان ندارد ۰ با ناز و کرشمه تو وصلت ۰ با [illegible] که زبان ندارد
با خوی خوشش [illegible] ۰ با غمی است که با فغان نخواهد ۰ اگر عاشقی که فردا جان [illegible] ۰ کو در صفت [illegible]
همه چیز را تا بجوئی نیابی ۰ جز این دوست تا نیابی [illegible] ۰ [illegible] جمال دوست باشد ۰ ما را همه عمر خود همانست
آنجا که جمال دوستان است ۰ با نه میان خانه جمعست ۰ هر جا که مراد دل بر آید ۰ یک خاره به از هزار [illegible]
تا جان [illegible] ۰ اندر طرق عشق مسلم [illegible] ۰ عاشق نباشد اگر او [illegible] ۰ از سر [illegible]
[illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
هم گفتن [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
در مجمع [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
کر این [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
صاحب [illegible] ۰ هر [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] ۰ [illegible] ۰ از عمر گذشته [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] خواب [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
گر آب چو آب خاک [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] ۰ [illegible] ۰ از لطف [illegible] ۰ [illegible]
از لطف تو [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
از عهده [illegible] بیرون آید [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ این چار لطیف [illegible]
آن به که [illegible] ۰ آن به که [illegible] شیخ رضی الدین علی لالا [illegible] شیخ [illegible]
[illegible] شیخ رضی الدین [illegible] شیخ [illegible]
در خوارزم [illegible] شیخ نجم الدین کبری [illegible] شیخ [illegible]
چهار شیخ [illegible]

گرم [illegible]

85

مسرت و خوشحالی شعری از ایشان وارد شده هذه الرباعیة من انفاسه القدسیه رباعی هم جان هزار دل گرفتار تو است
هم دل هزار جان خریدار تو است ۰ اندر طلبت نه خواب باید نه قرار ۰ هر کس که در آن کوی دیدار تو است ۰ عشق [illegible]
خون جگر باده است ۰ می خور چو صدف که هم گهر باده است ۰ هر چند که [illegible] عزیز ۰ چون [illegible]
بر باده است ۰ می خوردن من نه از برای طرب است ۰ [illegible] ۰ خواهم [illegible] بیخودی [illegible]
نفسی ۰ می خوردن [illegible] شرف الدین حسن [illegible]
[illegible] طبع ذکی [illegible] و فصاحت [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ۰ [illegible] حضرت [illegible]
[illegible] خلق [illegible]
[illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
[illegible] خراسان [illegible]
[illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ چون [illegible]
[illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] ۰ چون [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]
[illegible] ۰ سلطان [illegible] ۰ [illegible] ۰ [illegible]

آشنا گر شد بغربت جو دشمن میبرم ـ جان میبرد بعشرت خوبان گلشنم ـ تن میکشد بخدمت دیوان گلخنم
شاد از جیم از اینکه درین عالم نیست ـ درمان آرد و رنگ به و بوی شیونم ـ کرد مند و بشنه کر نور دیده ام
پوشیده ام و برهنه کر نوک سوزنم ـ یک روز میکند شرو دامن کشان ز چرخ ـ آلوده میشد ز چشمه خورشید دامنم
مردی تمام اگر تمامیم زنان بدرا ـ پس من زن زمانه نیم مرد و زنم ـ درد سرم مباد که گر بایدم طلی
باشد زنده گلاب ز خورشید چندنم ـ از تعبیه با اضعد و چهل و پنج کوشیا ـ در من نگر که معجزه عید خود منم
وقت آنست که مستان طرب از سر گیرند ـ طره شب ز رخ روز همی برگیرند ـ مطربان راه نوا جان را آواز دهند
تا سماعی خوش و عیشی بنوا برگیرند ـ ساقیان گرم در آیند شراب گلگون ـ که نبیدش ز دم مجمر محشر گیرند
ساقیا نی و چه کوثر که چگونه یا رب ـ که گلوی صد دم عنبر گیرند ـ قطره خون بود از خنجرشان مریخ
روز نصرت چو بکف قبضه خنجر گیرند ـ زهره و در سیا نرشان رقص کند چو حباب ـ کاه و شاه در کف ساغر عنبر گیرند
بوسه از لبشان که بنقل گنی ـ ز سر او در تنگ و پسته و شکر گیرند ـ ضعفای ره زمانه که زمرارت شمرند
هم با مر تو چو اندازه لشکر گیرند ـ اندران روز که گردان دل از تیر یابند ـ و ندران حال که مردم پی حیدر گیرند
باد تازی بره عرصه خاک رهند ـ آب خیسی ره از رشته آذر گیرند ـ کار خفار از گلبن قامت چینند
مشک جانها را از نافه سیکر گیرند ـ آن زمان فتح و ظفر پیش و اندر چپ راست ـ پس و فرانک تو منصور و مظفر گیرند
قدسیان بانگ برآرند تکبیر بیک ـ فخانه چو کبوتر همه در پر گیرند ـ مدح مسعود و غزلهای معزی را خلق
گرچه با آتش و با آب برابر گیرند ـ گرچه خود دم مگنا نام بزرگ آرزش جای ـ که عطا فریبا ازان جرعه لاغر گیرند
تا جهانداران خاصه زپی جانداری ـ بنده و چاکر دشانه و دو خور گیرند ـ تو چنان باش که جهانداران را
از جهانداران صد بنده و چاکر گیرند ـ از دل و دلبر جدا افتاده ایم ـ خود چنین شاها چرا افتاده ایم
خود بجز در نخریده ما را هیچکس ـ تا بدین حد کم بها افتاده ایم ـ جای آن کز جای برخیزیم نیست
در چنین عصری که ما افتاده ایم ـ کافران بر ما گواهی میدهند ـ ای مسلمانان کجا افتاده ایم
گر ستانید برگ گل قند بر تو ـ بر عارض نازکت نشان ماند ـ بیکار بباش من تجمل کردم
مدکن که ازین گونه جهان ماند ـ در هم شده و شکسته و خسته ـ خون بسته دلم بنا روان ماند

ششم گنبد

ششم گنبد نیلوفری چو شبنم فر ـ که گردون همه آبست و درمیان آتش ـ بود هر دو دل من چو خوشی کی آبرو چو درست
بکف آتش که گوهرست زبان آتش ـ گرم چو مشک بی به جنابی برباد ـ درم چو عود زنی در میان جان آتش
به لوخی که بشیم گرم و سرد و تو گرم مرا ـ که در بهار نسیمی و در خزان آتش ـ عدوت را ز تو هم حشمت کافاده
بروز محشر برش از تنگ بر کران آتش ـ بیکش که خطات می سازد ـ بیزن که جفات می سازد
در گریه سر و آه من گوشش ـ کین آب و هوات می سازد ـ بسیار بهر از آنچه بودی
تا دیدن مات می سازد ـ رباعی می برکف من نه که دلم پر تابست ـ وین جگر گریه ای چون سیماب است
بشتاب که آتش جوانی آبست ـ بر خیز که بیداری دولت خوابست ـ از جان که نه انست هیچ سودم تو بهی
وز دل که فرو گذاشت زودم تو بهی ـ از دیده که نقش تو نمودم تو بهی ـ دیدم همه را و آزمودم تو بهی

جلال الدین محمد بن طاهر العلوی برادر بزرگ سید حسن است در حسن کلام و لطف بیان از افراد امجاد بوده و در صنعت شعر ماهر و محل عالی در تتبع سامی داشته این دو سه بیت از قصیده ایست که در مدح بهرام شاه گفته شعر ای یکی حمله
کرده ملک روی زمین ـ ز آسمان بر دست و تیغ آفرین باد آفرین ـ خوار کرده و چاکر تو پشت پیل پایان نوک
تیزه تو موی بر شیر عرین ـ تا عبداران رایناه در کمت خبات ملک ـ شهریاران ره چل خدمت جبین
جود تو بر نسب دستان بر وابحر و آفتاب ـ تیغ تو لکه باب جعل وداد و این ـ حکیم حبلی ابن محمد البخاری از
اقران حکیم سنایی است و حکیم را بدو عقیدت مفرط بوده و در اشعار خود ذکر وی بسیار کرده چنانچه درین قصیده مفهوم میشود
نشود جنبش در خورشید و در سیاری و تیر ـ گر بدانند از خاطر بخاری تیره ـ ای گهر در چشم خردمندی و در گوش سخن
چشم از اندازه صدف بکان تا به تیر ـ گر بر او وصف کند برک غزال النجی ـ برگ نسرین شود از دولت او در تیر
آنچه از فکرت عدل تو برآرد که نظیم ـ بیع عمر نباید صدف از ابر مطیر ـ معنی اندر سیهی حرف خطت خانه
مرد روشنی اندر سیهی چشم بصیر ـ محمد عوفی در تذکره خود آورده که بخاری را قصیده ایست که بشش فرخ خود
اگر کسی بخور آن فرو شود داند که از رگ اندیشه خون چکانیده و چند بیت از آن قصیده است شعر ای طرب بستان و جانها
ماه منی ای مه برچهره و دیدار ـ باد فدای تو جان من که تو جلال ـ نور دل من بر سر مه رخ چون نار ـ دلبر نازک تنی و نازک
بوس ـ آنجا که لب عشوه خونخوار ـ ابروی تو چون کمان و لیک تو افروز ـ روی تو نور شکر قمر تابش بسیار

و مختاری پیشتر اوقات در کرمان بسر برده و مدح ارسلان شاه بن کرمانشاه بسیار گفته و دیوان مختاری اکثر در مدح اوست
و مطلع دیوانش این قصیده است که در مدح ارسلان شاه گفته قصیده ز شهریار سبا و ای تو با ک کرمان ∴ تعلق زیر شاه از دیار سیستان

خدایگان سلاطین علاء دولت و دین ∴ نظام دنیا سلطان ملک شاه جهان ∴ سپه بکشور ... سیستان کشید بغزو
برای روشن و تدبیر پیر و بخت جوان ∴ خبر رسید که اندر نواحی سیستان ∴ سر حصاری کرده است با ستاره قران
ز موج دریا سنگ بیابانش چون مینا ∴ زلف مهر کل بارانش چون مرجان ∴ هزار سال ز باران بدو زبان نرسد
اگر بجای سرشک اوفتد از هوا سندان ∴ بروز کشور اسلام نا کرده شده هیجا ∴ درو نبرده کسی از مهتی خدای گمان
غبار لشکر خسرو چو زنگ در آهن ∴ فرو نشست در آن بارهای شارستان ∴ ز حلق گردن ایشان خاک او در خون
بفضل مردانش شاه ... بر خوان ∴ کنون ز غزنین کوهی برآید از آهن ∴ اگر بریزی زنجیر گردن ایشان
نشان خسرو مسعود این چنین باشد ∴ که تا قیامت این داستان نشان ... ∴ چو من بقوت اسلام و نصرت داور
ز بهر خدمت بستم کمر بعزم سفر ∴ مدیح بود مرا رهبر و سخن مونس ∴ امید بود مرا رهبر و خسرو یاور
نجواستم ز معجز جازه و آورده ∴ یکی بسوی صحرا ... کوه و سیر ∴ سطبر کردن و آگنده ران و پهن بیر
بلند قامت و بسیار سوی و کوچک سر ∴ چکیده از ... خوشهای ... ∴ دو دیده بر کشش برگهای سیسنبر
چو بادپای که تو مان او در آوردم ∴ ز جای برجست آن بادپای که بگر ∴ ز جای جستن او دیدم و ندیدم پی
کر کو مان که سپرید با که در ∴ چو آفتاب عنان را بباختر برتافت ∴ زمام او را بر تافتم سوی خاور
زهی بپیش کرم کرازمخاف آن ∴ برا و گشت فلک ... ∴ محال پیشه او دید و در ...
مضیق ... اندر گذر ∴ ... ∴ هزار بار برون آمد از میان حجر
شبی که صحنش بسته بود بر دم صور ∴ که هیچ گونه ز ... ∴ ز خیر لشکر فرد ... دو دل
ز هر مدیح خداوند نهمتی بر سر ∴ نظام اصل محامد محمد ابن خطیب ∴ که محمدت ز خطابش گرفت زینت و فر
زمانه داری کز نوک کلک او پیدا ∴ جهان ستاند و در آب تیغ او مضمر ∴ زهی رعایت تو ملک عدل را ...
زهی سیاست تو عدل ملک را داور ∴ در انتصاف که از موج تیغ ... ∴ فرو نشیند گرد ...
زبان مدح و سر ناخن تو بر گیرند ∴ طریق خامه ... ورند آذر ∴ ...

بانزده

هزار پیکر گسترده باشی اندر خون ∴ بدان دو پیکر خونخواره زمین گستر ∴ در آفرینش برنده بود خنجر تو
ز ترتیب ... ز رانجگر ∴ نفوذ با ... ∴ بریده کردد صد جای سد اسکندر
سخن ... ∴ بریده ساخت شب ... ∴ ... صفات رزم ترا
... ∴ چون در آیینه ... ∴ جان شیرین بها کرده بیازار وفا
تیغ زن نور بیرد بجام از خورشید ∴ آسمان ... ∴ اجل مردان در جنگ بباید زنگار
ای گردان ... ∴ ... ∴ که چو خورشید ز ...
... ∴ بستان ... ∴ مهر تو چون قطره خون در دلم
... ∴ جان ز ... ∴ سجده کند پیش دلم چند بار
هر چه بنظم آید جز مدح تو ∴ لفظ شود خسته و معنی فکار ∴ خواجه خورشیدی و مخدوم ...
پیشتر از هر دو بتاب و ببار ∴ گر نبودی سبب ستایش تو ∴ بر تخت ... جهان شدی ...
هیچ در مدح تو زبان در کام ∴ نیاسایدم زبان چو جرس ∴ شد مستحق ...
یاقوت مشکبوی تو و سرو لاله بار ∴ کز زان ... ∴ کز زان فروغ لاله چشم ...
دهان تنگ من اندر گهر شکر دارد ∴ حدیث چون ... ∴ عزیز چون گهر است و لطیف چون شکر
عتاب ... ∴ جهان من دل من ... ∴ که حلقهای ...
ای روح بای تیغ تو جان جهان ∴ با ملک تو محکم است پیمان جهان ∴ تا اصل بکار باشد ارکان جهان
مخدوم سپهر ... ارکان جهان ∴ سلطان ملک ... ∴ ...
بداد ... ∴ جان ... ∴ ...
روی ... ∴ از آتش چون ... ∴ مجروح کردند ز شمشیر چو آب
شهاب الدین شاه ابوعلی رجا از مداحان سلطان بهرام شاه بوده و نظمش سحر حلال و آب زلال را غیرت کرده
و نثرش دُرّ منثور را بتغیر آورده و این ابیات مر او راست ∴ سپیده دم که خط ... شدند ∴ ...
... مکرم گشتند ∴ ... خورشید از ممالک شرق ∴ ...

کە خسروان جهان • بیاد بزمش بر پای می بجام کشند • چنان نمایش دارد بخنجرش خورشید • کە از نیامش هر روزه
لعل فام کشند • سپی کە گر بچکد قطره ز بروی بساط • بسوی بیشه رود دست شیر شادروان • برو ز بزمش مرغ
بر لب ساغر • بگاه رزمش مریخ بر سر پیکان • از آنکه غنچه بود بر مثال پیکانش • عدو ز بیم بهارد
گذشت بر بستان • شهاب الدین محمد ابن ابی نصر از افاضل کبار غزنین بود چنانچه در عصر خود مرجع فضلا گشته
مفتاح حل مشکلات از فرح بحث او طلبیدند و با وفور کثرت و اعتبار در عنفوان جوانی از شغل دنیا متعرض گشته بکلی
التفات نکردی و از درگاه ملوک متجنب بودی وقتی سفینه از کسی دوست طلب کرد بعد از مطالعه این رباعی بروی
نوشته بود و فرستاد رباعی در نظم بسی در کە در سفینه است ترا • با شعر گهر کە قرینه است ترا • بنمود عجایب الغرایب ...
این طرفه کە بحر در سفینه است ترا • اسمعیل ابن ابراهیم طبعی سلیم و ذهنی مستقیم داشته نظم و نثرش در غایت عذوبت بود این ابیات
مراوراست • جان هر شب از وصل گرانی وش می کند • دل حلقه ز زلف تو در گوش میکند • هر روز چند بار ...
خود • از عقل بیستاند و بیهوش می کند • هر کس بیاد آنکه بر این سوخته جگر • آن عارض ...
میکند • گویم ز جور هجرش فریاد ها کنم • باز ام امید وصالش خاموش میکند • ناکام من ...
همی کنم • هر دم کە بر من آن رخ دشمن کش میکند • یوسف ... آغاز کار رغبت بحرفه ...
و بعد از کسب کمال خدمت سلطان مسعود را ملازم گرفته ... نظم کرده و بعضا ... این ابیات
از منظومات اوست • چو مرد باشد بکار و بخت باشد یار • چو خاک تیره نماید بخلق زر عیار • فلک بچشم بزرگی کند
نگاه بر آنکه • بهانه هیچ نیارد ز بهر خوردن کار • گر گرد خلاف ... شب بیدارم • من روز شراب دیدگان ...
با تو سیه ... کهن بکسادم • خود فردا ... دو صد خود دارم • جمال الدین علی ابن عمر از ندماء خسرو بهرامشاه غزنوی
بوده و شعر از وی کم در میان است آنچه بنظر آمد این چند بیت است • دلی کاندر غم عشق تو دربند وفا باشد • ...
خود کە در جنگ جفا باشد • ز تو گر بوسه خواهم بجان نفروشی گوئی • تو کی دیدی کە بوسی چنین ارزان بها باشد • ز لطف ...
میدارم کە گوشم پر در از لطف • چو گوش آسمان از کوس سلطان پر صدا باشد • ملک خسرو ملکشاه کە حضرت ...
چنان منصور شاهی چنین چاکر سزا باشد • ابوبکر ابن ... خسروی خسرو خوان سخن ور والی ملک دانش بوده و در دولت
خسرو ملک ابن خسرو شاه کە آخرین سلاطین غزنویست آسایشها دیده و از آنجا کە منسوب بوی بوده خسروی تخلص میکرده

این ابیات ازوست

این ابیات مراوراست • تا چند بیش بر غم دل ... کنم • در عشق تا ... کنم • هر ساعتی ز موج ...
بجز غم • من خانه آمده بلب ... کنم • در آرزوی بوس لبستان روی تو • از ابر غم دو چشم ... کنم • ...
خور بمن کە بود بیم در بهشت • چون در میان کوی تو جانا گذر کنم • ... ابن محمد الفقیهی مفتاح خزاین ...
بوده و شعر را در غایت جودت انشا می کرده از وی می آید شعر تسلیم براه عشق جان یافتن است • معشوق ...
نهان یافتن است • این راه کم کن اگر تو از آن مطلبی • کین گم کردن ز رهبر آن یافتن است • در عشق بگاه جسم ...
شیر افکن و شهسوار میدان کردی • گفت چه کمال کرد ایمان بینی • انجم چو تمام ... آن کردی • ...
ناصر المعروف بکاوک از غزنین طبعی بهزل و ظرافت مایل داشته و اشعارش حلیه در جودت بوده چنانچه نوشته ...
پدرش کە بدامش دست برد • پیرش کە بخوابش در گرد • ... هر گشت جست چشمهای پسر
تا ولایت بدست ترکان است • مرد آزاده مردی نان است • جهد کن تا در بده گون باشی • روز روزه دیده ...
مولانا یعقوب چرخی از اصحاب خواجه بهاء الدین و خواجه علاء الدین بوده و مولانا گاهی شعر میگفته این رباعی ازوست
ای در طلب گوهر کان کانه • تا زنده ببوی وصل جانی جانه • تا احمد حدیث مطلق از من بشنو • هر چیز کە در جستن آنی آنه
و مولانا عثمان و خواجه یونس و خواجه احمد از ... بوده اند میر محمد خان از جلائل حضرت شاهی بوده
بعد از قدر و منزلت و سمو جاه و مرتبه با اقران رجحان داشته و در فضایل ...
یکی از آثار جلادت او فتح ... است کە هیچکس از سلاطین سابقه را این فتح دست نداده و دیگر فتح کابل است کە ...
جلادت آنولایت را از استیلای میرزا سلیمان والی بدخشان بدر آورده و از روات آن خان نیکو صفات ...
از ترکی و فارسی چون التزام ترکی نشده هر آینه بشرح و در شعر فارسی ... • در جو از حاصل عمر ... گذشت
آنچه با غم و بر آنهم در ... گذشت • پادشاهی جهان را ... حیف از او قافه کە در ... سلطان گذشت
شست هر کە بعشق تو سری میدارد • جگر سوخته و چشم تری میدارد • میرزا عزیز کوکه کمالش الحق ...
موصوف بوده ذات حمیده و صفاتش بعدل و انصاف مایل است و جود و ... احوالش معروف ...
شمایل شعر عزیز نباشد ... مجیب نطقش در عقد در ... و انتخاب در ...
رای صوابنمای و اصابت تدبیر ملک آرا خدمت ... بتقدیم رسانیده و الحال از غایت اخلاص ...

مخزن اسرار حضرت شاهنشاهی گردیده لاجرم روز بروز بعواطف گوناگون و عطیات متواتر روزافزون اختصاص و شرف امتیاز
میابد. نظم: جاه او در رتبه است که هست * سدرة المنتهی بر او مشتاق * و گاهی که از خدمت فرصت می یابد بمطالعه
کتب تواریخ و اخلاق و سیر رغبت مینماید و چون با موزونی طبع دُرر گوهر خاطر بساحل بیان می افکند از آنجمله است رباعی
در کوی مراد خودپسندان دگراند * در وادی عشق مستمندان دگراند * آنانکه بجز رضای جانان طلبند * آنان دگراند و دردمندان
دگراند. بیکسی از فاضلان زمان خود بوده و از اشعارش این قطعه مشهور است قطعه: هر سگی که رشته طعنه مردم صید باد
لایق آنست که اشکسته و در هم نشود * زانکه این سگ کمال است بعالم مشهور * اینچنین سگ چو شهرهٔ عالم شود * سنگ گوهر
اگر کاسهٔ زرین شکند * قیمت سنگ نیفزاید و زر کم نشود. سپهری خاله از تصرف طبیعتی بهره ور بوده و از علم عروض و قافیه بخشی
داشته این رباعی مر او راست رباعی: سپهری بجز غم جان و دل انزال کن * قطع نظر از صورت اشکال کن * جز صرف رضای حق مکن هیچ
بگذر ز همه معرفتی حاصل کن. لاهور از شهرهای مشهور است لاهور و لهاور و لوهاور نیز آمده مسعود سعد سلمان لهور نیز آورده چنانچه
در قصیده ذکر میکند بیت: من شنیدم که سر ناصحی را * نظر بود والا لوهور * و الامیر نیز گفته اند در قران السعدین نظم
از خطا تا بلا لاهور * هیچ عمارت نه که رقصور * در عجایب المخلوقات نقل است که دو استخوان زانوی آدمی در زمان سابق
افتاده بود که یکی را سلطان آنمکان انبار غله ساخته بودند و دیگری را قنطرهٔ آب گردانیده و در عجایب البلدان مسطور است
که لهاور در زمان باستان بادو فور آباد و معموری بهزار بستان داشته که هر کدام احاطه علاحده بوده و الحال نیز بهمین صفت
از نصفت عدالت شاهنشاهی نوعی آباد و معموری دارد که جمعیت و آبادی و وفور اقمشه و کثرت اطعمه با ضرورت در ربع مسکون
شهری بدین عظمت نیست و مردمش همه در صنعت عمارت تمام دارند و اکثر کارها بر نهج خوب و تتبع نموده اند و در فصل میوه انگور
و خربوزه انقدر بهم میرسد که فقیر و غنی محتاج و مستغنی از آن بهره مندی میکنند و هندوان [illegible] و در کرت بیسایر لباس می پوشند و دو دام
کفایت میکند و از نعمتهای که حق سبحانه و تعالی با اهل آن شهر ارزانی داشته سیر و رفت که ساکنان آنمکان را باندک پولی
میسر است از مردمش آنچه بنظر آمده این چند نفر است که نوشته می شود. فخرالدوله. محمد بن عبدالملک از مشایخ خطه لاهور
از فاضلان جمهور بوده و در قبیله های عرب فایق بفیض و صدق آموخته و در مرحله های عجم آتش فصاحت و بلاغت افروخته و گاهی
بنا بر موزونی طبع دُرّی از بحر اندیشه بساحل بیان می افکند این ابیات از آنجمله است نظم: گردش دور کار بر عجب است * بیکی رخ
کسی که سفر است * چرخ برشته است و بیرنگ * همه بر کیمیاش کار گراست * هر که را شیخ بد مهره اکر [illegible]

ازچنین باده

از چنین باده چه عجب * که مواله ماند در بدر است. فخر العجم سراج الدین ابن المنهاج سراج محفل یکتان [illegible]
طریق عرفان بوده مذکور که چون عندلیب نطقش در بوستان محاوره نوا آغاز کردی [illegible]
بسنوا خواندی در نتایج و ترجیح سجان کارنامه کردی و گاه گاه لطف طبع وی را تحریص می آمد غزلهای
انشا کردی از آنجمله است بیت: ای آنکه دل کز مهر دور ناکش کردی * از مهرشاری که بود پاکش کردی * از خوی تو گر نم
گر نا کرده * آوازه در افتد که هلاکش کردی * دل را برخ خوب تو سیل افتاده است * جان را بجمال تو امید [illegible]
چشم از تن خاک درست خواهد بود * گر عمر وفا کند قرار این داده است. ابو جعفر عمر بن اسحق بتفضیل دانش در جهان [illegible]
بوده و در زهد و تقوی شهره آفاق و با این اوصاف فطنی داشته چون دریا سیما و نثری نه تنها بیاقوت نثار از این [illegible]
کیسی از اکثر من و گلی از آنجمن است بیت: دوش در بر دلبر بوده ام * با لب خشک و رخ تر بوده ام * در غم جان
عمر برگم خورده * دیده با زار غم چه عنبر بوده ام * وز نم چشم و شغف لب برزبان * گونه اندر آب و آذر بوده ام * آورده اند
وقتی بنجیب الملک ابوطاهر که در زمان عصر بوده وی را امتحان کرده در شعری که در پیش آن چهار چیز لازم داشته باشد او قصیده
گفت که این چند بیت از آنجمله است نظم: ای پاک بچو آب و چو خاکم بدار خوار * لطفی بکن چو باد و بسوزان غم چو نار *
چشمت بسان نرگس و عارض چو نسترن * رخسار چو لاله و لب چون گل انار * گردی دو جوی لعل روان از دو چرخ
زان دو عقیق و در دو در شاهوار * آن را که خورد باده عشقت بپروردی * امروز مستی آرد و فردا کند خمار. ابوالفرج رونی
مسعود الزمان از کمل شعرا است حق سبحانه و تعالی وی را قبول عام بخشیده بود که کبیر و صغیر معتقد اشعار او بوده اند و در [illegible]
نسبتی داشته که هر کس شعرا را بسنجیده اند بجملگی گشته قدح بر آن نکرده اند مسعود سعد سلمان راست قطعه: ای خواجه
بوالفرج نکنی یاد من * تا شاد گردد این دل ناشاد من * نازم بدان که هستم شاگرد تو * شاد دم بدانکه هستی استاد من
و انوری پیوسته دیوانش در نظر داشته و در بوستان شعر او تفرج کردی و تتبع سخن او بسیار کردی این قطعه که عزیزی
کاغذ جهت دیوان وی طلب داشته بر خواهش وی دلیل روشن و برهان است قطعه: ز زندگانی مجلس عالی در اقبال [illegible]
چون امید بسته باده و چو دوران برده ام * آرزومندی بخدمت بیش از آن دارد دلم * کاندرین مدت بشرح [illegible]
و مستعمل کرد شام شعر بوالفرج * نا مدید هستم و لوی و داشتم بسبع تمام * شعر حید الحق بدست آورده ام فیما مضی
قطعه از عمر و زید و گنه از خاص و عام * چون بدان راضی نبودستم طلب کرده ام * در سفر و قیام و در حضر [illegible] مقام

دین مین منی کر برلفظ این خادم رفت ∴ باکریم الدین که هست اندر کرم فخر کرام ∴ گفت من دارم یکی از انتخاب شعر او
نسخهٔ بس بی‌نظیر و گفته‌ئی بس با نظام ∴ عزم دارم کان برو زین چند بنویسم که هست ∴ شعر او در غی که تا آن اندر آید خود بدام
لیکن از بی کاغذی شرمنده گردم مدام ∴ هست امیدم که این خدمت چو بگذارم تمام ∴ حاتی آرد بتابی چند کاغذ ای کریم
دستگیر آیی مرا خواه از عطا خواه از وام ∴ از کرم نستانی رفت این سخن با آن بزرگ ∴ تا بدین بخرد کی حمید و در دارد والسلام

ابو الفرج در عهد سلطان رضی ابراهیم بوده و در اندولت آب زنده اشتهار دیده و وزیر مملکت خواجه محمد بن بهروز را ابوی عنایت تام بوده و مطلع این قصیده در مدح وزیر گفته شعر گر بخت را درجات و اقبال را آیات ∴ از خدمت محمد بهروز احمد است ∴ و ابو نصر منصور بن سعد بن حسن بن سعید که عارض سپاه بوده همواره ابو الفرج را انعامات و صلات وافی و مجاورهٔ او استیناس تمام داشتی این چند بیت از قصیده‌ایست که در مدح او گفته شعر جشن فرخنده فروردین است

روز بازار گل و نسرین است ∴ آب چون آتش عود افروز است ∴ باد چون خاک عبیرآگین است ∴ آب چین باشد و در حوض نگاه
همچو پرکار حریر چین است ∴ بچه باد صبا در عالم ∴ که نه سکر و نه [illegible] کابین است ∴ شاه دانید منصور سعید
که همین خسرو داد آئین است ∴ آن دبیریست که در خط تیر ∴ بار وش از رقم ترقین است ∴ چنگ در خدمت او زن که ترا
همتش سیر علیین است ∴ سپهر دولت را ابن خانه [illegible] قدیم ∴ ابو المظفر شاه مظفر ابراهیم ∴ که شبه دست منصور سعد [illegible]
بطالعی که [illegible] به تقویم ∴ نشاط [illegible] ∴ امید یاران [illegible] نعیم ∴ [illegible]
چنانکه [illegible] حلقه میم ∴ فرو خورد [illegible] ∴ چنانکه جادوی [illegible] ∴ خیال تیغ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
بر [illegible] جسم حلیم ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
مجسم [illegible] ∴ ملک مسعود ابراهیم مسعود ∴ که صاحب خاتم این روزگار است ∴ [illegible]
هنرهای [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ از آن [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ کمان [illegible] سنان [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]

خم چون پیل کینه

۹۰

خم چون پیل کینه دوش بر است ∴ زمین بر پایکوبش سنگ کندر ∴ هوا از آتشش خنجار است ∴ ای شیر دل ای وزیر شبانه
ای قوت بازوی مسلمانی ∴ آنجا که نه تیغ تو در پوشی ∴ آنجا که ز خشمت تو [illegible] ∴ آن تیر کمان پرست فرمان است
کاندر پی او است نعل عنقا ∴ آن برق [illegible] ∴ کاندر حک است جان جهانی ∴ شیطان سنان آبدار است
تا داده شهاب [illegible] ∴ باران کمان کامکار است ∴ تا [illegible] کار بارش ∴ سیل تو بحر که فزون [illegible]
از سیل [illegible] ∴ بر سفر و بزم و رزم چون باشد ∴ چیزی [illegible] ∴ یا رب تو کی که عید گرد آمدند
بر بو الفرج روز و بر سعد عید ∴ [illegible] ∴ منصور سعید [illegible] ∴ گفتم که فروشوم [illegible] دیگر
دل است و [illegible] ∴ [illegible] آنجا که تو تی ∴ وان آب [illegible] بجوی دگر ∴ [illegible]
و آنگاه [illegible] ∴ تقصیر مکن [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
چون آتش [illegible] ∴ چون از لب [illegible] ∴ خواهی [illegible] ∴ از هر که بود پند شنودن باید
با هر که بود رفق نمودن باید ∴ [illegible] ∴ زیرا که [illegible] ∴ هر چیز که از حیلهٔ افلاک بود
[illegible] ∴ تا چرخ چنین [illegible] ∴ آسوده کسی بود که در خاک بود ∴ شیخ الادبا روزبه بن عبد الله النکتی لاهوری

در لطف طبع یگانه و در فن شعر فرزانه زمانه بوده نکات لطیفه او از حد افزون و [illegible] ابیات او رایج و موزون اما [illegible] چیزی که قابل ایراد باشد منظر نیامده و لهذا [illegible] این چند بیت اکتفا کرده شد ∴ نرگس بنگری چون جام زر است
ز بر جام زرین خنجر چشمه ∴ تو گوئی چشم معشوقست مخمور ∴ ز ناز و خشم گشته از کرشمه ∴ حمید الدین مسعود بن سعد [illegible]
[illegible] عصر بوده [illegible] در ایام [illegible] خیال [illegible]
اندیشه او است شعر ای باغ ز روی دوست نسرین [illegible] ∴ وز تو بهار باغ ارم [illegible] ∴ از رخ بگاه جلوه بهار [illegible]
وز لب بگاه [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] مولانا [illegible] [illegible]
قصیده [illegible] خان اعظم [illegible]
در عشق [illegible] ∴ بسیار شنیده [illegible] ∴ معشوق دل [illegible] ∴ امید [illegible]

منقبه مراوراست · که تو شکستگان به عشوه شکسته توبه · چرا که عشق برون رفته از میانه ما · بآن کسان که پس از ما نشسته فاتحه · بسا که
نبوده اند درزمانه ما · چنان فریفته شد دل اجمال تو را · که پا بسته به شکستگی تستی را · هجوم آن چنان کرده که پیش از گرف · که راه
در آن کشادگی را · بخاطری که تویی یاد دیگران کردن · درون کعبه پرستیدن بت عزی را · تا کشش بتکان شده دار کینه کاغذ · خسته ام
جامه بدوش ردا کن · مولانا محمد شعری همواره بسیار میگوید این ابیات مر اوراست · برابر نرگس چشم جان دل واکن · جمال شاهد مقصود را
تماشا کن · مشو ز حال خراباتیان حریص اصلاح · دمی که شیشه ز تیغ جرعه پیاکن · در کف دوران دل چاک چاک · است طعام آری
پر از مضمون غم · حسنی هم از آنجاست این بیت مر اوراست · در دیر آنکه عشق گذر کرده در زمان · که خاک بود و خاک بر کیمیا گرفت
مردم فاضل لاهور از حد و عد بیرون است که بنا بر عدم ضبط و نظم احوال ایشان در پس پرده خفا مستور مانده و از مردم آنجمله
که قابل بیان باشند یکی قاضی صدرالدین است که در علوم عقلی و نقلی مهارت تمام داشته و دیگری مولانا سعدالله است
که با فضیلت موفور ذوق صوفیانه‌اش دامن گرفته با آن فرقه هم پایه و هم خانه گشته آخر بروش ملامتیه برآمده و ایضاً مولانا جمال
الدین است که امروز در فن خود یگانه حالست و مردم بسیار از شاگردی او بکمال رسیده اند و همچنین قاضی صوفی که به تنهایی
قضایای شرعیه لاهور را فیصل میداده و از مضافات لاهور کوهستانیست موسوم به نگرکوت قلعه‌ای دارد که رفعتش چون آه
ناصبوران سر بفلک کشیده و آوازه استحکامش چون بانگ مهوران به چار دیده دیده · نظم · بجایی زبلندی که عقل نتواند · کمند فکر فکند
بدان بلند حصار · و بر دامن آن کوه بتکده‌ای ساخته اند و درون آن گنبد سنگی با ریکیست از تکلف ساده و صحن آن آتش
بصورت افتاده و اهل هند را بدان صخره اعتقاد بسیار است آن سنگ را دولاد و زرگران سنگ تخت تر و در سالی دو بار چندین هزار آدمی
از صغیر و کبیر و غنی و فقیر سر و پا برهنه ساخته بلکه سر از پا نشناخته بعزم طواف آن مکان در حرکت می‌آیند و چون از طواف آن
فارغ میگردند بعضی حاجتی که دارند زبان خود را برآورده به تیغ میبرند و قریب آن آستان دفن میکنند و زبان آن بیرون آید طلب حاجت
و عرض التماسات مینمایند و بیمن اخلاص عظیم و اعتقاد مستقیم در اندک فرصتی ایشان را شمع وار زبان تازه برسته کام دل حاصل
گشته خوشحال و فارغ البال بمنازل خود مراجعت مینمایند · صدق پیش آر که اینجا هر چه آرند آن برند · و این کوه در حوالی
هند واقع شده و از نگرکوت تا کوچ که اقصی ولایت بنگاله است زمین دارانند که هر کدام سر چهار روزه راه زمین دارند
و در زبان و دین با اهل هند مخالف اند حکمای پیشین هند گویند تحقیق این کوهستان کرده اند که یک لک و بیست و چهار هزار کوه متصل بهم
کوه یافته اند و از آنجمله اهل هند آن کوه را سیوالک گفته اند چون کوه است که تا نهایت ختا رسیده و همچنین از هند کشیده

بلاد ختن

91

بکابل و بدخشان و خراسان کشیده و از شمال آنست تبت که شش بری و قزوین و طبرستان رفته چنانچه در بحث کوه البرز بیان
کرده شد و کشمیر و تبت در میان این کوه است و آب بسیاری از این کوهستان در میان ولایت هندوستان می‌پیوندد مثل
ستلج و بیاه و راوی و چناب و بهت و نیلاب و این آبها در حوالی ملتان بهم پیوسته در حوالی تته بعمان می‌ریزد و ایضاً
آب گنگ و جون و سرجو و گوی و سر و هم از این کوهستان آمده و بهم یکجا جمع شده در ولایت بنگاله ببحر محیط منصب گردد
سرهند که سهرند نیز تعبیر کرده اند سابق داخل جالندر بوده و سلطان فیروز شاه آن را جدا ساخته سرکاری کرد و ایشان
در آنجا بنا نهاده و موسوم به فیروزآباد و هر چند امروز به حیثیت اعتقاد باغات و گلشنهای معروف و مشهور است
و سکانش بعضی بچیزخواندن و نوشتن مشغول دارند و برخی اهل صنعت اند صنعت منصوری را که بهتر از دیگر صناعات
تتبع نموده اند و از مردمش آنچه دیده و شنیده یکی شیخ عبدالدین است که طرح اسانام از خاص و عام وجود فایض الجود
مستظر بوده و لوازم حسن اعتقاد و ارادت را بجای می‌آورده اند امروز خلف ارشد وی بنصایح سودمند معتقدان را محظوظ
میدارد و شیخ حاجی محمد و شیخ عبدالصمد و مولانا جوهر و مولانا بایزید در فنون فضایل پیش قدم پیشه دیده و همواره
علوم را درس بکتب بوده و نقش افاده بر الواح خاطر طلبه می‌نگارند · مولانا صفائی تتبع بعضی از استادان کرده این بیت
مراوراست · مهر تو بجان و دل پیکیست · عکس تو هنوز اندر آئینه است · زخمی که بر او لب نمک ریخت
در خورد و نمک هنوز در سینه است · خوش آنکه دمیده گل من مرده ضد مردم · حدیث عشق بنام در که من مردم · مولانا آگاهی غالب خلخالی
بوده او قاتش همیشه از کتاب سگیدشان این بیت مر اوراست · چنان با عالم داده نسبت خویشی · که سوز آتش دل
نتواند این پیوند بریدن · انباله در جوار حصاریه قصبه‌ای و در زمان سابق جایی با نام بوده و قلعه استوار داشته شخصی
که در مضافات انبی هو رفته انجا گرفت و ضبع حمل شده که در هر کرت چهار پسر از او در وجود آمده و امروز این
و از نیکان آن مکان یکی شیخ جمال الدین هانسوی است که خلیفه شیخ فرید شکر گنج بوده و شیخ دوازده سال به حضور او در هانسی گذرانیده
و ایضاً شیخ قطب الدین منور است که شیخ نظام اولیا از خلفای ملامتی که بخلفای خود پوشانیده وی بوده و او
در علم و عقل و فاضل نظیر نداشته و هرچه از غیب میرسیده بدان قناعت میکرده · نظم · شیر نر بو سه یکجهت بقدم
قدم · پیر سگ را بهر دندان پای هر دو دری · مولانا نجیب از شعرای مشهور است اگرچه خواطرش نظر نیامده اما شعرش بسیار مطالعه
افتاده و این دو بیت از آنجمله است · چاک کنند گل بپی پیرهن حسن · چون تو گلی گشته به گریبان حسن

ابد و لطف غیب شد چو گیتی فراز   جای نگمدان نشست لعل تو بر خوان حسن تهانیسر اگرچه شهری مختصر است اما آبادان و
با اوست و نشاط جانش فریم شقایق را خوب تشنیع کرده اند و در زمان سابق بتخانه بزرگ داشته و در آن بتخانه بتی بوده سومنام
بجگرسوم که معتقد قبله اهل هند بوده و چون سلطان محمود شنید که در تهانیسر چنین بتخانه ایست عزیمت جهاد در سال چهارصد و دو
متوجه هند گردید رای جیپال پیغام فرستاد که اگر سلطان فسخ این عزیمت نماید پنجاه زنجیر فیل پیشکش میفرستم و سلطان
بدان التفات نفرموده بتهانیسر آمد و فرمود تا آنچه باشند غارت کردند و بتخانه را ویران ساخته بت جکرسوم را بغزنین
برده فرش آستان مسجد جامع ساخت چنانچه عنصری بدان قضایا اظهار ریحان نموده میگوید شعر لاجرم آنجا که جگر هندوان بود
بهار رنگ بهار در تهانیسر · و ایضا در تهانیسر حوضی است که آنرا کرکیت میگویند و معبد اهل هند است و اهل هند در روز کسوف
از اطراف و اکناف جهت غسل در آن حوض می آیند و از طلا و نقره و زر و جواهر آنچه دست کشتشان بدان میرسد بآن حوض
می اندازند مظفر شان اگرچه دینار بر اصح مثل زر طلا صد هفتاد دینار در عوض میدهد و از مردمش آنچه قابل ذکر باشد شیخ جلال تهانیسری
که فاتحه احوالش بریاضت و خاتمت کارش بمشاهده و مکاشفه بوده و اهل آن شهر حلقه مریدی او در گوش و غاشیه عقیدتش
بر دوش دارند و الحال شیخ نظام ابن عبد الشکور که خلیفه و جانشین وی است بر سجاده خداشناسی تکیه زده خاص و عام
او را حسن عقیدت بجای می آورند و با آنکه تتبع نموده و از کتب صوفیه هیچ مطالعه ننموده چند نسخه در تصوف تصنیف کرده
که جمیع پسند اهل عرفان است و ایضا تفسیری املا نموده که معنی آن را در هر قالب تصوف بیان نموده قصری مطالعه تصحیح
از استاد اولات کرده و روزمره درستی دارد و شعر نیز میگوید از آنجمله است شعر تحفه بیز نعمه برنیست · جنگ نیست
هم میز نیست · از عطش سلیم ارباب بود · کوزه هر جا بیم از آب بود · بیت گر زاهدم و گر رندم · هیچم الا همین که از خودم
پانی پت از جاهای معروف و متوطنان آنجا معرفه کار گریبان خوب در زده اند شیخ شرف الدین المشهور ابو علی قلندر از قول
مشایخ وقت بوده بتجرید و تفرید مخصوص بوده و کرامات و خوارق عادات معروف اگرچه اصل وی از عراق است اما چون
کشف و کارش در پانی پت شده و هم در آن شهر وفات یافته هر آینه در تحت پانی پت [illegible] یکی از مصنفات خود آورده
که اصل من از عراق است و با شمس تبریزی و مولانای رومی هم صحبت داشته و بهر تقدیر در ملفوظات وی بنظر آمده که
ابتدا او در علم مطالعه مشغول داشته و قریب بیست سال در آنجا ریاضت میکشید پس از آن از حق تعالی درخواست کرد
حقیقت و طریقت [illegible] و از آن [illegible] عطا شده و چهل سال دیگر در عبادت [illegible] مشغول بوده و بعد از آن

از جذبات حق

۹۲
از جذبات حق وی را جذب کرده مجذوب ماند که در شهر و بازار میگشت آخر کارش بجائی رسید که همیشه مستغرق بودی
و سخن کمتر گفتی و اگر گوشه چشمی بکسی انداختی کس را طاقت آن نبودی بلکه مبهوت شده خاک نشین گشتی شعر غرق عشق [illegible] گشت
آن قلندر سرمست · که جمله جهان از مهابتش مردند · و دیگر در ملفوظات خود آورده که حضرت رسول صلعم و آله اسم خود بمن
بخشید و من چهل سال فریضه بی منت ادا کردم بعد از آن فرمان حضرت ذوالجلال رسید که ای شرف چون
حبیب ما اسم خود بتو بخشید ما نیز فرض خود بتو بخشیدیم آورده اند که وقتی سلطان محمود این رباعی را نوشته بخدمت
شیخ فرستاد رباعی که [illegible] است کنده صورت مردی و زنی که بشکند این طلسم جانی و تنی کس نیست که استماع [illegible]
که هر چه بسازی و هم برشکنی · و شیخ در بدیهه این دو بیت گفته فرستاد رباعی شرط است که امر قضا و هم تن زنی
این نوع که گفتی تو نه مردی نه زنی · کل را چه مجال است که پرسد ز کلال · کز هر چه بسازی و هم بشکنی · و این مکتوب که
بسلطان علاء الدین خلجی نوشته هم از او مشهور است علاء الدین خلجی خوط دهلی را اعلام آنکه خواجه سرای [illegible]
پس از بنده فقیر خدا را چنان طپانچه زده که عرش از آن لرزید اگر او را از این بنده یا جهت [illegible] خواسته خواهد شد
قادری قدرت بر شعر گفتن بسیار دارد و اول شعرهای او [illegible] بحیثیت این
ابیات استفاده می گردد شعر بر جبین [illegible] نشان [illegible] · [illegible] · بر نشان [illegible]
نشان باید [illegible] کاه تصویر از کف نقش آوران دهلی بحسب آب و هوا و نزاهت [illegible] و صحرا مستثنی از جمیع بلاد
هند است و همیشه دار الملک سلاطین عظام و مرکز دایره اسلام و محط رجال اهل فضل و مامن فصحای کامل بوده شعر حضرت
دهلی کنف دین و داد · جنت عدن است که آباد باد · دورش از آنگاه که برکار شد · دایره چرخ بپرگار شد · و در تواریخ
اهل هند آمده که شهر دهلی در عصری از اعصار بنا یافته آبادی [illegible] داشته و بعد از آن نوعی خراب شد که مسکن [illegible]
گردید شعر و هم از آن [illegible] دختران [illegible] بیرون · عقل [illegible] ترسان و لرزان [illegible] تا آنکه در سنه
چهارصد هجری باز آبادان گشت و قریب صد سال هندوان در آنجا کامیاب و کامران بودند در پانصد و هشتاد و هشت [illegible]
سلطان قطب الدین ایبک غلام سلطان معز الدین سام که او را سلطان شهاب الدین نیز خوانده اند فتح شده
و از آن زمان تا حال هندوان دیگر بر آن مستولی گشته اند و همیشه در تصرف سلاطین اسلام بوده و دهلی قدیم که
در زمان سابق آباد بوده داشته الحال خراب است و از عمارتها که باقی مانده مسجدیست که هزار ستون در آنجا بکار رفته است

وچنین شهرت دارد که مسجد دهلی صاحب اش دور انجا نماز گذارده اند و در بیرون مسجد مناره ایست در کمال بلندی که
کس را قدرت بالا رفتن آن نیست و در این مناره جمعی کم بوده اند هشتاد قدم گفته اند و از نقاش صدری فرع نظم
شکل مناره چو ستون زرنگ ◦ از پی سقف فلک شیشه رنگ ◦ تا رسش از اوج گرد و بتافت ◦ گنبد نه سنگ
فلک سنگ یافت ◦ ماه بخسپید بهر شب سحر ◦ گر نرسش خلد او ابر ◦ اما دهلی نو بر کفر سکنی شهر قدیم بر کنار آب جون
در سال ششصد و هشتاد و هشت باهتمام سلطان جلال الدین خلجی بنا شده و این شهر در غایت کیفیت هوا و در نزهت
لطافت و صفات گرشتو فضه این بوستان کرشو طایف هندوستان و در این شهر باغات جنت نشان
و عمارات خورنق بنیان است که خامه از تحریر آن بتقصیر قایل است از جمله مقبره جنت آشیانه همایون پادشاه است که
عمارتی بدان لطافت در این عصر و زمان ساخته نشده نظم هر که نخواهد به جهان شکل فردوس برین ◦ گو بیا آن قصر را آن باغ
همایون را ببین ◦ و چون دهلی مسکن اکثر اولیا و اتقیا بوده هر آینه هر که از اطوار استاد او رسش بتوفیق خشنام موشح می گردد
در آن خاک پاکش دفن می کنند از انجمله چندان عمارات رفیع مقام و خطایر منیع قام در آن شهر بنا شده که از حد بیرون است
نظم هر شهر بستان همه کوی جوی ◦ هر بر نمارش در کنگ بوی ◦ و در بیرون شهر حوالی است موسوم بشکار گاه سلطان
فیروز شاه و در آن عمارت عمودی بر آمده است که قریب سی ذرع ارتفاع و سه ذرع قطر آنست و از دور چنان می نماید که
که یک تخت سنگ است و این عمارت سر بر است مادام که تیغ این عمود بزمین رسیده باشد و سی ذرع دیگر بخاک فرو رفته
محکم شده باشد استادان آن ممکن نخواهد بود و در این نقد دیگر شصت ذرع طول داشته باشد باد اشتن آن نوعی از محالات
و از این قبیل خصوصیات بسیار دارد که اگر در صدد ذکر جمله آنها در آید نسخه علیحده تصنیف شود لهذا از آن معذرت در گذشته
شروع در مردمی که از آن شهر برخواسته اند کرده می شود محمد بن احمد بن علی مشهور بشیخ نظام اولیا از مشایخ هند است و اصل اجدادش
سلطان المشایخ میخوانند و جد پدری او جناب البخاری گفته و جد مادری وی خواجه عرب و آن دو بزرگ بر طرف یکدیگر
از ماوراء النهر بهندوستان وارد شدند در بداون سکونت نمودند و شیخ نظام در بداون متولد شده اما در دهلی نشو و نما
یافته و نسب وی دوازده پشت بامام همام علی بن موسی الرضا می پیوندد و شیخ نظام صغیر بوده که پدر از سرش رفته و در
سالگی محبت شیخ فرید الدین در دلش افتاد چنانچه لباد اوشی بریاد و در ده و در بیست سالگی فضیلتش بکمال رسیده که
هیچکس را با او تاب بحث نبود و در میان طلبه بخطاب مولانا نظام الدین بحاث محفل شکن اشتهار یافته و در بیست سالگی
با وجود این همه

۹۳
با وجود این رشد مرید گشته و پس از چند وقت به دهلی مراجعت فرموده اگرچه از متاخرین مریدان شیخ فرید شکر گنج است
اما از همه اعلم و اکمل بوده نظم گل ما بهتر می که دارد ◦ از بعد کیا رسد به بستان ◦ و انجناب هفتاد و چند سال
در حیات بوده و این ایام را تمام در مجاهده و ریاضت گذرانیده و همواره روزه داشته و در وقت افطار پیش از لقمه
تناول نموده و در مسجد هیجدهم ربیع الاول هفتصد و بیست و پنج طایر روحش بجانب فردوس برین طیران نموده
و گاهی بنا بر تقریبی صورت نظمی در آینه خیال ایشان چهره گشا می نموده چنانچه وقتی شیخ ضیا که معنی عصر و زمان
بوده در باب تکفیر وی ثنوی نوشته و آن چون بنظر شیخ رسیده در بدیهه این دو بیت گفت نظم ضیاء
بد ضیاء که کافرم خواند ◦ چراغ کذب را نبود فروغی ◦ مسلمان خوانمش زیرا که نبات ◦ دروغی را جزا آید دروغی
و دیگر از رجال آن شهر و مکان مولانا برهان الدین اسحق است او ابتدا در دهلی باستفاده و کسب علوم مشغولی فرموده
و چون امر او بکمال رسیده مسند برادر مشکل شده که از علمای هند حل آن ننموده شد هر آینه قصد عزیمت بخارا نموده و در اثنای
راه چون با وجود این رسیده بخاطر آورده که بخدمت شیخ فرید رود شاید که مطلبش بحصول پیوندد و لاجرم بمقصد رسیده
شیخ وی را انجا دمی دیدار داده وی ممتاز ساخت صاحب سیر الاولیا آورده که مولانا بدر الدین در مجلس یکی گریه نموده
و از کثرت گریه درد چشم وی که لی از سفیدی داشته بود و وقتی که او را از گریه بسیار منع فرمود جواب این بیت
از آب دیده خانه چشم خراب شد ◦ بس نم دیدم دیده خانه خراب باد ◦ و از خوارق عادات آن خان بسیار نوشته اند که این نسخه
طاقت حمل آن ندارد مولانا شمس الدین یحیی فاضل متبحر بوده و اکثر علمای وقت شاگرد او بوده اند و خرقه ارادت از شیخ نظام
داده کارش بجای انجامید که از انشای خلق الکلیه دامن در چیده و او را خادمی بود فتوح نام که اگر کسی بدین
می آمدی بود رسانیدی که چنین بگوی و چنان مگوی والا او را از غایت مشغله خبر از هیچ نبودی و همچنین مولانا فخر الدین
زرادی است که بوفور علم و شدت مجاهده مستغنی بیش نیست و او نیز از خلفای شیخ نظام اولیاست و بعد از فوت شیخ
در کوه و صحرا بسر برده و او را رساله ایست در اباحت سماع که مقدمات آن را بر قواعد اصول فقه تمام کرده و دیگر
مولانا علاء الدین بوده که بآواز خوش و لحن دلکش قرآن را قرائت می کرده اگرچه او نیز از جمله خلفای شیخ نظام اولیاست
اما هرگز مرید نگرفته و در خلافت دخل ننموده و در آخر ملفوظات ایشان را جمع ساخته فواید الفواید نام نهاده و نسخه
آن را مطالعه نکرده نظم مرا نسیم تو باید صبا کجاست که نیست ◦ کجاست زلف تو مشک ختن خطاست که نیست

و دیگر مولانا برهان الدین غریب است که زخم خوردگان شمشیر عشق را انبساط و مرهمی بوده و دردمندان درد محبت را خوش دارو
جمله لطیف طبعان انجمن شیفته جمال او بوده‌اند و پیش او اوقات را در صحبت او بسر می‌برده‌اند و از غایت اخلاص که به پیر خود داشت
هرگز پشت خود بغیاث پور که محل اقامت شیخ نظام بوده نکرده و در آخر عمر به بوکیر رفته فوت کرده دیده امیر خسرو والدش از
بلخ بوده و پدرش که امیر لاچین نام داشته بنابر خواب روزگار عزیمت وارد شده و در پتیالی منزل کرده و امیر خسرو با او
دیگر آنجا بوجود آمده و چون امیر خسرو متولد گشته والدش او را در خرقه پیچیده نزد مجذوبی که در جوار او می‌بوده برده چون نظر
دیوانه بر امیر خسرو افتاده بر زبان گذرانیده که آورده‌ای شخصی را که دو قدم از خاقانی در پیش خواهد بود چون چهار ساله شد امیر
خسرو بگذشت امیر لاچین بعزم ملازمت از پتیالی بدهلی آمده رخت بعالم بقا کشیده و خالوی که در رتبه ایالت داشته
در صدد تربیت او گردیده و چون از حد طفولیت بحد رسید متوجه صحبت سلطان المشایخ شیخ نظام اولیا گرده
مرید گردیده و بتدریج او را در خدمت شیخ ترقی پیدا گشته محرم راز آنجناب گردید روزی در مدح سلطان المشایخ مثنوی
گفته در مجلس گذرانید شیخ را بغایت خوش آمد فرمود که صله این چه خواهی گفت می‌خواهم که از برکت قول شما شیرینی
در نظم من پیدا شود شیخ فرمود که در زیر چارپای من طاس پر از شکر است از آن بردار و بر سر خود نثار کن و قدری بخور امیر خسرو
بفرموده عمل نموده و بانگ روزی از برکت آن چنان شد که شهد سخنش خلق شرق و غرب را لب شیرین ساخت و بعضی
گفته‌اند که شیخ آب دهن خود در دهن وی افکند چنانچه در سپهر می‌آورد **نظم** خوش آمدم که من ز اعتقاد ضمیر * گز ...
دست آن دستگیر * بند بحر از آنجا نم داده شد * چو کشتی پر از شناء از آن شاد شد * من از روی لعاب این پیرم * گز ... نه
آستان یافتم * دو قطره کز آن در دولت افکنم * تعلم در آن جایگاه افکنم * و امیر خسرو با شغل ملازمت و شاعری چهل سال
بصوم دهر گذرانیده و هر شب یک ختم قرآن نموده و پیر شفیق که شیخ باشد امیر خسرو را بآن ... ساخته و این رباعی شیخ در بیت
در حق امیر خسرو **رباعی** خسرو که ز نظم و نثر مثلش کم خاست * ملکیت ملک سخن آن خسرو راست * این خسرو ماست ناصر خسرو نیست
زیرا که خدای ناصر خسرو ماست * و امیر خسرو از زمان سلطان غیاث الدین بلبن تا زمان سلطان محمد تغلق شاه در حیات
بوده و هفت پادشاه را خدمت کرده و چون سلطان محمد بن سلطان بلبن در راه بین لاهور و ملتان بدست مردم تاتار و مغل
کشته گردید و امیر خسرو که در آن زمان با سلطان محمد بوده دستگیر گشت و او را بلخ برده بعد از دو سال از حبس رهائی یافته
بخدمت سلطان بلبن آمده قصیده که در مرثیه سلطان محمد گفته بود در آن مجلس بر خواند چنانچه تقریر اضطراب در گریه بود تا در سلطان

گریه غلبه کرده

گریه غلبه کرده و هر چند خواست که ضبط کند نتوانست و اینقدر گریه کرد که منجر به تب و بیماری گشت و در آن چند روز از جهان
درگذشت و در وقتی که سلطان غیاث الدین تغلق بجانب لکهنوتی توجه فرموده امیر خسرو در آن تکلیف تمام همراه بود چون
از آن سفر باز آمد شنید که شیخ رخت بعالم بقا کشیده سر آینه از گرد راه روی خود سیاه کرده و پیراهن چاک زده و بر مزار
شیخ رفته در پیش حظیره روی در خاک مالیده و نوحه و زاری بسیار کرد تا بعد از شش ماه برحمت حق پیوست و تاریخ او را
خواجه حسن دهلوی چنین یافته **تاریخ** میر خسرو خسرو ملک سخن * آن محیط فضل و دریای کمال * نظم او دلکشتر از ماء معین
نثر او صافی‌تر از آب زلال * از برای جستن تاریخ او * چون نهادم سر بزانوی خیال * شد عدیم المثل یک تاریخ او
دیگر شد طوطی شکرین مقال * دولتشاه در تذکره خود آورده که میرزا بایسنقر ابن میرزا شاهرخ اشعار امیر خسرو را که جمع
چند هزار جمع نموده و هم خود آورده که عدد ابیات وی از پانصد هزار کمتر و از چهار صد هزار زیاده است و نوزده کتاب
از وی مشهور است که در سلک نظم کشیده و اما از کتب مثنوی آنچه امروز متداول است ده مثنوی است خمسه هجده هزار بیت
هشت بهشت چهار هزار بیت قران السعدین چهار هزار بیت نه سپهر چهار هزار بیت تغلق نامه سه هزار بیت و دواوین چهار دیوان است
برین نوع تحفة الصغر که اشعار ایام شباب است وسط الحیوة که اشعار آغاز سلوک بعد که بدان است غرة الکمال که اشعار
ایام تکمیل است بقیه نقیه که اشعار ایام پیری است و از بعد ایام دو دیوانش مشخص شده و این اشعار از قصیده‌ای است که در تتبع
خاقانی گفته و موسوم بمرآت الصفا گردانیده **بیت** دل طفل است و پیر عشق استاد زبان دانش * سواد الوجه فی الدارین درس اول دبستانش
زبان دان پیر عشق آمد که گاه خوش رزاد * درونش لوح محفوظ خالق بیت و تابش * نه زانو بسته زانوی خود و روی تا جنبی
که این صورت که فردوسی به نخجیرگاه معزولش * چنان نا چیز شد در خود که گر آهسته جنبی * بیاید عکس خود تا آنکه زند دم فرا دامنش
امیر آتش کمال چون گلخنی دان کم پیش * ز سستی موی بالا پای افتد زیر میلانش * ز سستی هیچ دم گرچه افتاده بی جی
اگر سستی ز بام افتد خبر کی می‌شود زانش * روان شو در تماشا که ره زنها نا زنهای * هزاران جبرئیل است بتی در گلستانش
فروشنده بجان پاک ستاده به پایان تو * تو خفته مست و آلوده همی پیش آن کو فرانش * ز سیری یاد می‌آید بترا شهوت خوش
کسی کو گرسنه باشد نباشد جز غم نانش * ادب آموز کن خود را که چون پیل اوده حشی * چو سر پیچش کند ...
نبی وار ایم چراهی است سنگ اندر شکم دانی * شکم را لقمه چه بدید ... ریاضت بر * ... خواجه که سیر ... سلطانش
اگر عالم شود لقمه نگردد پر سلطانش * مجو نان از فلک کو خاک غم در کیج فرو دنش * ... یکجا که بار بجهت ...

حریص از خود بحسرت شد دل یگانه • چنان خاید که از آنهم پاره مانده دندانش • ز آنگه کارنامه او بر نبشته دل خلقی •
بکن هموار از آن هم زبان تیغ سوزانش • کسی کاندام او از زه کشتی از حریر چین • پا نا خاک چنی مرده بالا بستانش •
فلک تقویم بر کف از پی تقطیع پیراهن • اجل پنجه مهیا کرده از بهر گریبانش • هر که گفت کیس روشن این چنین معنی را •
جهان افسانه پیل است [illegible] • بیا تا از فقیران رو [illegible] • که چندین تحفه غیب است در هر کنج ویرانش •
ز دریای شهادت گر نهنگ لا برآرد سر • تیمم واجب آید نوح را در وقت طوفانش • چو شیخ شیخ باشد کجا دیگر چاره گری •
کرامات است هر سو [illegible] • مرا مهر علی جان و در دل مهر او دارم • کسی کز مهر او در دل نباشد [illegible] •
مرا سخن کمال است [illegible] • دل من [illegible] تعلیم است [illegible] • ز من گفتار و از دار [illegible] •
جوی آورده ام کاهی که [illegible] • سخن [illegible] • که از خواب گران بیدار گردم [illegible] •
مرا انصاف [illegible] • کسی کو گنج [illegible] • ز سیم و زر [illegible] •
خداوندا [illegible] • وقت [illegible] جهان را کنیم • پرواز با فرشته با وج سما کنیم •
عشق کیمیای [illegible] • تا کنج عمر [illegible] این کیمیا کنیم • مطرب [illegible] •
تا عاشقانه جان [illegible] صورت فنا کنیم • از آب دیده [illegible] • وین توشه را [illegible] •
چون عمر [illegible] • چون [illegible] • پیش خدای [illegible] •
این چشت ما [illegible] • تا چیست اصل [illegible] • یا رب [illegible] •
گوی جان [illegible] • هر آن کسی [illegible] • [illegible] •
جواب داد [illegible] • عشق [illegible] • [illegible] •
من [illegible] کسی کشتم ای طبیب • آن دارد [illegible] • هر جا [illegible] •
یا رب [illegible] • [illegible] • که کیمیای صبوری کدام کس دارد •
شهید عشق [illegible] • در آفتاب قیامت [illegible] • تو [illegible] روزگار •
بود [illegible] • تو [illegible] • [illegible] •
هر گاه مرغی [illegible] • [illegible] • [illegible] دل [illegible] •

[illegible]

گر سوخته [illegible] • آتش [illegible] • [illegible] • این [illegible] •
کو [illegible] • و انگه [illegible] • زلفی [illegible] • [illegible] •
گفتم [illegible] • بسیار [illegible] • [illegible] • [illegible] •
[illegible] • [illegible] • ای دل [illegible] • [illegible] •
[illegible] • [illegible] خواجه حسن نجم الدین لقب داشته [illegible] در تاریخ
فیروزشاهی آورده که من کسی در لطافت طبع و جودت ذهن و استقامت عقل و تهذیب اخلاق و لزوم جماعت [illegible]
و خوش بودن و خوش گذرانیدن مانند خواجه حسن ندیده ام شعر چون نکته عاشق از فصاحت • چون چهره
دوست از ملاحت • جان را عوض سرور شادی • دل را بدل نشاط راحت • و خواجه حسن نیز از مریدان شیخ نظام
اولیا بوده و شیخ را هر گاه ذوق سماع شدی بقوالان گفتی شعر خواجه حسن بخوانید و خواجه حسن بسیار معتقد طرز شیخ
سعدی بوده و همیشه تتبع آن روش میکرده چنانچه [illegible] در آن باب میفرماید شعر حسن گلی ز گلستان سعدی آورده است
که اهل معنی گلچین از آن گلستانند • و اهل هند او را سعدی هندوستان میگویند پادشاهان و ملکان را با وی
[illegible] خاص بوده و خواجه حسن در آخر عمر [illegible] پادشاه وقت سلطان محمد تغلق به دیوگیر رفت و در آنجا فوت شده
و دیوانش [illegible] از آنجمله است شعر اگر ز جام لبت [illegible] • [illegible] •
هزار [illegible] • [illegible] • [illegible] •
[illegible] • [illegible] • خلاص [illegible] •
حسن [illegible] • ولی دل تو [illegible] • [illegible] •
[illegible] • [illegible] • در [illegible] •
[illegible] • [illegible] • وصل [illegible] •
[illegible] • [illegible] • [illegible] •
[illegible] • [illegible] • اگر [illegible] •
[illegible] • [illegible] • [illegible] •

از خدا امید دارم که فردا روز حشر ٭ نامه‌ام چون در دست من گیرند عشق آمیز [illegible] ٭ عشقبازان دیگرند و عشقبازان دیگرند

آنچه در فرهاد می‌بینیم در پرویز نیست ٭ بوسه‌ای زان لب بجانم ده و در دم بریز ٭ تا بوی بهشت از این فسق و فجور رم

آن نه زلف روزگار من است ٭ کز سر تا پای پیچیده است ٭ ای چون سرو آیتی از نور سعادت

چون حسرت من حسن تو هر روز زیادت ٭ از دست تو نالیدن و درد [illegible] ٭ سستی ادب باشد و نقصان ارادت

چو کرد طبع بر آتیم صلا هم همه را ٭ که از کرم نبود لطف بمستان شما ٭ ولی ز لطافه میوه و رز دوستی رسم

که باغ بخشد بر گشت دهقان شما ٭ ای فضل تو بخشنده گنه نادانها ٭ عفو تو پذیرای پشیمانیها

از لطف بکن کار پریشانم جمع ٭ ای جمع کننده پریشانیها ٭ دارم دلکی غمین بیازار و مپرس

صد واقعه در کمین بیازار و مپرس ٭ شرمنده شوی اگر بپرسی عملم ٭ ای اکرم اکرمین بیازار و مپرس

شیخ جمال بسیار فاضل باعزت و دیانت بوده و در زمان ابوالغازی سلطان حسین میرزا بخراسان رفته تا آخر عمر در آنجا
گذرانیده و چون وقت استرداد امانت نزدیک رسید بمعاودت نموده [illegible] بیاد خار شتر باشد فخری می‌گفت
تا ابد مخلد برافراشت شعر کسیکه عزت عزلت نیافت هیچ نیافت ٭ کسیکه روی قناعت ندید هیچ ندید
و هنگامیکه جنت آشیانی همایون پادشاه را صحبت شیخ بسیار منظور بوده و همواره با او مجالست نموده و [illegible] بمجلس می‌رسیده
و او به [illegible] احوال تو [illegible] نظم اشعار نموده و این ابیات از آنجمله است ٭ عشق را [illegible] است که [illegible] ٭ دوست
با دوست بگوییم زدن نگوید ٭ ما را زکرد کوشش [illegible] ٭ دانم نه آمده صد جا [illegible] ٭ در میانه است
دل را گنجی است بیاد دوست ٭ در روی خیال لطف چون ماه که بیکس ٭ زاهد طعنه گفت که روی بتان مبین ٭ ای بی‌تمیز دیده
بهر [illegible] ٭ [illegible] تاریخ فوت او است [illegible]
و بنا بر جودت طبع شعری میگوید از آنجمله است ٭ صورت و معنی نگر در جمع در هر پادشاه ٭ پادشاه صورت [illegible]
که باشد مغرب و مشرق بیاد او ٭ از کنار باختر تا حد خاور پادشاه ٭ آن شهنشاهی که می‌شد بر او ٭ [illegible]
پادشاه بر پادشاه ٭ مرا از شب چو دندان خواب که چشم ترکرده ٭ دلم با غربت [illegible] چند بار برکرده [illegible]
[illegible] و مقام [illegible] دارد و در علم ریاضی و الهی [illegible] و گاه شعری میگوید از آنجمله است ٭ [illegible]
با خون عاشق [illegible] پامال کرده ٭ و شیخ فیضی این رباعی در حق وی گفته ٭ [illegible]

[illegible]

٩٦

وین [illegible] چو قلم ٭ مصحف بزبان داری و زنار بلب ٭ (فخری) اگرچه از وصل [illegible]
و شعر [illegible] میگوید این رباعی در حق حضرت شاهنشاهی گفته است (رباعی) فردوس [illegible] ٭ دریا [illegible]
با [illegible] ٭ عاشق [illegible] دلبر [illegible] ٭ کو [illegible] شاه اکبر [illegible] ٭ من [illegible] جان [illegible]
شرمنده و دل [illegible] ٭ آتش زن [illegible] ٭ در [illegible]
(ذکر) در زمان باستان بنام [illegible] بوده و قلعه در غایت حصانت و محکمی داشته چنانچه این ابیات [illegible]
سلمان است (شعر) [illegible] سیف دولت و دین ٭ خدایگان جهان [illegible] ٭ [illegible]
اسلام [illegible] الملک ٭ [illegible] ٭ چو چرخ [illegible] ٭ [illegible]
[illegible] ٭ [illegible] ٭ [illegible]
از میان [illegible] ٭ [illegible] ٭ اما صاحب طبقات اکبری آورده که [illegible]
بیانه بوده و سلطان سکندر لودی [illegible] آن [illegible] شیرخان و سلیم خان [illegible]
[illegible] آن [illegible] در زمان [illegible] حضرت شاهنشاهی [illegible] عمارات [illegible]
[illegible] آن [illegible] اگر [illegible]
[illegible] که هر [illegible] روضه رضوان [illegible]
[illegible] (شعر) [illegible] ٭ [illegible]
قلعه [illegible] چهار [illegible]
[illegible] قلعه را [illegible]
[illegible] با این [illegible]
[illegible] (شعر) [illegible] ٭ [illegible] ٭ [illegible]
ذکر [illegible] چند نفر است [illegible] (شیخ ابوالفضل) خلف الصدق شیخ مبارک است [illegible]
[illegible] اگرچه شیخ مبارک [illegible] از آن شهر [illegible]
کرد و مسقط الرأس شیخ ابوالفضل [illegible] شیخ [illegible] جلال [illegible]

و شرایف اوصاف است شعر گنجی است ضمیرش که بهر گوشه او در • از گوهر سیراب بسی گنج دفین است • بی شایبه تکلف
سخنوری و فنا بد تصنف و مدح گستری امروز در عقل و فهم نظیر و عدیل ندارد و با آنکه همواره در خدمت حضرت شاهنشاهی
چون نجوم بر قایم است اگر ساعتی فرصت یابد اوقات را بامتحان فضلا و تحقیق مطالب حکما مصروف میدارد و دیوان اشعار
به ده هزار و چه نوادر حکایات را بعبارات تازه در سلک تحریر کشیده و همچنین شعر خواندن رغبت بسیار دارد و ثمرات
در وقت نظم بیک بیت سه و احیانا زیاده سرزون طبع جواهر نظر از کان اندیشه بیرون می آورد چنانچه ازین رباعی مفهوم میگردد
رباعی نفسی دارم که بر نفس میگردد • گویم گر بیتی خطش هم بگردد • هرچند بتجدید الامر بیش میدادم • از یک سخن فضول
فریاد رسد شیخ فیضی برادر شیخ مبارک در جامعیت علوم و لطف شعر و حسن مقال عدیم المثل است در دور
طبع و کثرت فهم و وفور اقبال اشرف بر مرتبه کمال شعر هست از لطف طبع گوهربار • بحر ابرار و مخزن اسرار و
و در اندک مدتی بنابر کثرت قابلیت در خدمت حضرت شاهنشاهی شده و بخطاب ملک الشعرایی مشرف و ممتاز است
سواطع الالهام نام کتابی در اخلاق نوشته که حروف منقوطه ندارد و تفسیر کلام الله را نیز بی نقطه تمام کرده موسوم بسواطع
الالهام گردانیده و سیر معانی سوره قل هو الله را تاریخ آن یافته و دیوان اشعارش قریب هزده هزار بیت است که امروز مشهور است
و بموجب فرموده حضرت شاهنشاهی نظم نموده با وجود آنکه از همه علوم بخشی دارد اما عربیت و حکمت را بیشتر تتبع نموده و در انشا
و مکارم الاخلاق و ادب طبع خود بی ... شعارش اگرچه از غایت اشتهار احتیاج باظهار ندارد اما بنابر التزام
درین چند بیت اختصار افتاد شعر تا چند دل بعشوه خوبان گرو کنم • این دل بسوزم و دل دیگر نو کنم • سر برزند دریاغ
امیدم گل نشاط • تا کی هوس بکارم و حسرت درو کنم • فیضی کنم تهی ز عاشقی ... • دیوان خود دگر ... عالم گرو کنم • درین
دیار کردی شکر لبان ... • گر باده بانمک آمیخته ... • بال شهره شهرست عندلیب ... • نفس کم ...
درین چمن ... • گر سینه چنین بود چشم ... • از پس برگ عاشقان سر گرسنه خاک • ... رقیبان ...
خاک • گر ز اسباب جهان ... • عاشق که غم و دل ... نزود • تا جان بود از ... نزود • ...
سیماب بود عاشق را • تا گشته ... اضطرابش نزود • فیضی ... • ...
از ... • ... • عشق آمد و خاک ... • ...
خون در رگ ریشه دم ... • گز دیده بجای اشک ... • ...

اندوهی آید

شیخ پیری

اندوهی آید شعر جهان کهنه که ویران سرای انسان است • درو کسیکه اقامت گزید ازین تنست • زوال دهر ...
مردان نیست • کسیکه رست ازین بحر زال مرد آنست • ز زاغ بر سر این خاکدان ... بگرد • کز این خرابه بانجام
کار ویرانست • شهی که ... گردون بزرگ شید کده است • گدا که فارغ ازین ... سلطانست • ز دور بازوی همت
چو وحشی ... • که ... نفس سحر کند سلیمانست • میرزا ... اگرچه طالب ... البعضی وقت خیال ...
خال از زره و ... چنانچه ازین ابیات مستفاد میگردد شعر در هر قدم این راه که ... • ز تشنگی ...
... • این ... منزل ... • ... • چون ...
دریغ ... • سیر آبچشم ... از موج سراب است کاهی شهر ... است و ...
و از آن ... سید شاهی صاحب طبع سلیم و ذهن مستقیم است ... فضیلت شعری
در غایب ... شعر استغفر الله ... • ...
در ... • ... شعر ...
عشق ... • ... شعر ...
...
...
...
...
...
...
...
...
چون ... مصحف ... ورق حیات ...

نظم گر خون کند فراق دلی را عجب مدار ∗ هجر جمال دوست دل سنگ خون کند ∗ مردن بی‌تکلف منست چه کشته را از یار
با آسمان بیچاره چون کند ∗ چون خبر معشوق رسید که صبح حیات آن بیچاره بشام ممات انجامید در فور خود را
بهانه از خانه بیرون انداخت و بر آیین نامزدگان در رسم هندیان متوجه آن افتاده شد نظم کاو آمد در طریق عشق
صادق ∗ که نامد بر سرش معشوق صادق ∗ چون آن بیچاره را از عشق خود کشته دانسته و خویش برده یافت سرش را
از خاک برداشته بر دامن گذاشت و روی بر رویش نهاده جان بحق تسلیم کرد نظم چو جان با جان و تن با تن بپیوست
تن از دوری و جان از دوری رست ∗ چنین و چه عجب در عشق مردن ∗ بجانان جان چنین باید سپردن ∗ نه هر کو زن
بود نامرد باشد ∗ زن آن مرد است کو بی‌درد باشد ∗ الهی تازه دار این خاکدان را ∗ چراغ افروز این دو یار مهربان را ∗ سا این
حکایتی دارم ∗ کوشش کن تا تمام کنم آنرا ∗ آورده‌اند که در هند شخصی از قضات پسری داشت در کمال استعداد موصوف بفنون فضائل
کمال مصروف فضائل او بر سر جایی رسید هندو زنی را دید که از تابش خورشید جمالش صد رخنه چون خال هندوش بر آتش
نشسته و از کفر زلفش صد مسلمان دل در زنار بسته نظم از این مهپاره عابد فریبی ∗ ملایک صورتی طاوس زیبی ∗ طراوت بخش
گلزار جوانی ∗ نو و تازه چو آب زندگانی ∗ قاضی‌زاده در اول نظر دل از دست داده و دست از جان شسته و عنان اختیار
از کف گذاشت آخر الامر پدرش جمیع اقربا و احبا و مدارک پیش نشسته جمع آمده صلاح در آن دیدند که بیکبار آن جان
بوی نمایند شاید در دوستی آن آرام و دوری مشکلش سرانجامی پدید آید تا اگر چه درین جمیع احباب نزد شوهرش رفتند و تضرع
باز نمودند چون التمس بالیقین حاصل شد که دامان محبت آن بیچاره از اغراض شهوانی پاکست از سر رحمت خوشنود
نظم طلب کردند یار نازنین پیش ∗ که تا مرهم کند بر سینهٔ خویش ∗ و آن نازنین چون روح گردید و هر گذران آمد نزد یک آن
افتاده بنشست نظم اشگفته خاطری دید دل از حیات کنده ∗ چون مرغ نیم بسمل نمرده و نه زنده ∗ با وجود کافری از ...
آن حال متأثر گشته پیش او بنشست و از او احوال پرسید چون عاشق آواز معشوق شنید مقتضی این معنی بیت شمع
هنگام رفتن خانه روشن میکند ∗ چشم گشاده نفسی چند در استغراق شاهد فرو رفت و از تن او رشته این معنی که
چراغی که از خس آتش در گرفت صادق و صدق عشق در روی بر تافته متوجه آن افتاده شده و سری که در سودایش
بباد رفته بود از خاک برگرفته در کنار گذاشت و روی بر رویش نهاده جان بحق تسلیم نمود بیت ای مرغ سحر عشق ز پروانه بیاموز کان
سوخته را جان شد و آواز نیامد ∗ اوده بر کنار سرو قصبه و شهری با نام است از مرتوش آنچه بنظر رسیده شیخ نصیرالدین

از خلیفه دیدم

شعبه
که خلیفه دوم شیخ نظام اولیا بوده و او را چراغ دهلی میگفته‌اند و از سخنان اوست که نفس آدمی بمنزلهٔ دوزخی است که هیمه
هوای شیطانی در ذات آن آتش را مشتعل ساخته محکم میشود اگر آدمی بزور عبادت هر روز آنرا بر خس تجنبانید یخ آن
می‌شود بلکه قسلیع میکرده و دیگری امیر سید علاءالدین است که همیشه کاشف اسرار و سالک طریق مراقبه
بوده و گاهی شعری میگفته از آنجمله است نظم ندانم آن گل خودرو چه رنگ و بو دارد ∗ که مرغ هر چمنی گفتگوی او دارد کابلی
سرکار است و شهر مشهور بر کنار آب جون واقع شده و بنام انتقام بنام است و از مشاهیر شیخ زبان شیخ بهمنی اولیا که
شیخ الجبه است که عبادت و ریاضت تمام بکار برده و این بیت از جمله منظومات اوست نظم آدمی و بنام آمد جا
شرف آدمی با دراکست ∗ محمد یوسف هروی در رساله که غرایب و عجایب هندوستان را نوشته آورده که روزی
در حدود ولایت کابلی بسر زمینی رسیدیم جماعتی را دیدیم با سرهای برهنه و موهای ژولیده که هم طریق کفر و ضلالت پیموده
و هم بر جادهٔ اسلام ثابت قدم بوده گاهی در پیش بت سجده می‌کردند و گاهی بر جانب قبله رو می‌آوردند هم تسبیح در ایشان
و هم زنار در میان و اکثر ایشان را با هم موافقتی پیدا می‌شد با آنکه بعضی مسلمان و هر کدام در خانه رفته آتش در خانه
ما در و پدر و فرزندان خود را انداخته و جلای وطن اختیار می‌نمودند چنانچه هرگز یاد دیار خود نمی‌کردند مخفی نماند که
کابلی
هندوستان مملکتی است در غایت طول و عرض و متوطنانش اکثر بت پرستند و در میان ایشان اختلاف بسیار است
و حیوانات غریب الاشکال عجیب التمثال از طیور و دواب و جانوران آبی بسیار است معادن و نباتات نیز
لا تعد و لا تحصی و بعضا چند بر آنند که در این دیار است در هیچ مملکتی نیست از عبدالله سلام نقل است که شادی را
آفریده‌اند نه جزو آن را بهندوستان و یکجزو آن را بباقی جهان داده‌اند یکی از خوبیهای هندوستان آنست که مسافر را
احتیاج بزاد و همراه نیست چه در هر منزل خوراک و علیق چارپا و محل آسایش موجود است و سلسلهٔ آمد و رفت هیچ وقت
از یکدیگر گسستگی نگردد خصوص در زمستان از غایت اعتدال هوا تر و خوشتر است نظم انجمن شاه فصل دی بهندوستان
که شود خانه همچو بستان ∗ نه غذا از برف پژمرده شود ∗ نه سر شاخ سبز خشک شود ∗ نشود سبزه کم ز دشت فراخ
نه ز پوشش برهنه گردد شاخ ∗ و دیگر هر نوع کرکس خواهد باشد میسر تکلفی نیست باشد در استیفای لذت نفسانی انجمن
هوای بستان و جوانان را در هند میسر است در هیچ دیار نیست و از میوهای هند آنچه قابل ایراد باشد انبه و شکر و اناس
شعبه
و کوله است کیله و کهتل و نارنگ و امرود و کهرنی و چیرونجی و کل جیل تر از معروف هند است و از کلها کیوره و مهتی و مولسری و چنبیلی

و گل گوزه و چین چینه است و مثالی دو بار گل سیده و هر شبه ایامی میدهند و از نباتات نافه بیکه برگ تنبول است که
مادام کسی آنرا نخورد خوبی آن در دهن تصور نکرده د بیت نادره برگیست چو گل بوستان خوبترین میوه هندوستان خورد
آن بوی دهن کم کند سستی دندان همه محکم کند تیز چو گوش فرس تیزخیز صورت و معنی بصفت هر دو تیز
تیزی او آلت قطع حرام قول نبی رحمه علیه السلام در روش کبر بحجت حرام تا نکری ضلع عجب و السلام و آنچه
از امور غریبه و رسوم عجیبه که در هند دیده و شنیده شده و از هیچ جا ندیده و نشنیده سماع نیفتاده اگرچه در سلک انتظام
در آید مطالعه کنندگان را ملالت افزاید و سخن دراز کشد لاجرم نکته چند که غرابت تمام دارد و اختصار افتاد شعر که ره
بسوی این سخن تازه گوش دارد چون نیست لذتی سخنان شنیده را و یکی از آنجمله این است که چون هندو زن را
شوهر وفات یابد در مصیبت می زندگانی را بر خود حرام گردانیده در آتش در مجمعی عظیم بو فوج می پوشند و صاحب [illegible]
فاخر پوشیده و سر و موی را العطرهای گوناگون معطر ساخته و کلمات [illegible] حمایل کرده چون غزال الان خرامان
خرامان بجهد و مروارد از مرجان که رستاعی است [illegible] گران برخیزد شعر شام وصل آگاه شد پروانه از روز فراق سوخت خود را
تا نه بیند محنت روز فراق شخصی که صدق روش [illegible] بر کذب دوست نقل میکرد که در حدود ولایت بنگاله زنی را آتش
[illegible] شعله در خرمن انداخته بود [illegible] هنگامه گرم کرده و از اقربای زن جمعی در برابر صف زده ایستاده آن آتش
دایره آتش را مرکز گردیده و شمع وار در کمال آرام و قرار با آتش پیوسته گیر [illegible] که شعر بر عدم ثبات و وقار بوده باشد
از او در وجود نمی آمد در محلی که جسد ش را با آتش نسبت یکرنگی میرسیده وجود وی معدوم گردیده از آن زنان که در آن آتش
ایستاده بودند یکی را نام برده طلبید و آن زن را حال متغیر گشته بجانب او روان گردیده و چون نزدیک او رسید [illegible]
که در دستان محرو قربود دید و آن زن هیچ باد صبا که بساحت لاله زاری کند در میان آتش در آمده آن
مانند گل بوی از دست او گرفته شادان و خندان برگردید که بیند در آن وقت هر کس را که آن محرو قر دید [illegible] این صورت
دست میدهد که به ترس هر کس بدان حوالی و رسیدن و بمنصر رسیدن نمی آید و آنجا که شال بود و دریا رسد از آنصورت
که مرا رفتن در میان آن گلستان آتش کلمه ان رنگ برآوردن اصلا خبری و شعوری نبود و در میان اهل هند اشتهار دارد که
چون آن زن در میان آتش در نیاید ملاقات او با آتش روی میدهد و از عیب سخنان میگوید و خبر باید [illegible]
محمد یوسف هروی که از مستعدان ذات مرتب در جهات پیغراپیب رساله نوشته از آنجمله آورده که ورانز [illegible] دیدم شنیدم

کوچه پاپوش

99

کرجوکی پیدا شد و میخواهد که خود را در نظر راجه انجمن بسوزاند در راجه آن پر کند روز سوی سر در پی جست درون چهارم [illegible]
خلق عظیمی از ارباب اسلام و اصنام جمع گشت و جوکی مزبور در برابر راجه آمده مراسم تعظیم و لوازم تسلیم بجا آورد [illegible]
لب از تکلم بسته و در کسی صفت چشم بر پشت پا داشته بایستاد و بارشاد وی راجه فضله گاو و کوسفند زیر شتر کرده
او بر مخبسنده تا سر و دوش آمد بعد از آن از چپ و راست آتش در داده و جوکی بادگرون بر گرفته تا آتش از [illegible]
دست بهم دادن و در وقتی که شمع وار آتش تا گلوی آن سوخته رسید بجانب راجه توجه نمود و حرفی چند بزبان راند
و نیاز مند انه سر فرود آورد و چشم بر روی آتش نهاده چشم بپوشید و دم درکشید شعر عاشق سرگرم و آتشی که در پیش نهاد
سوخت چندانکه آخر سر بخاکستر نهاد بعد از ساعتی که تحقیق اجزای پیکرش نموده غیر کف خاکستری چیزی در میان نبود
شعر زبیت رشتی تا بیجان بود خامی بسوز شمع صفت جمله تا تمام شوی دیگر جمعی از جوکیان در هندوستان اند که حبس
نفس میکوشند و مواظبت و مداومت را بجایی میرسانند که هر چند روز یکبار نفس بر می آرند و این شیوه در کمال
تحمل و نهایت تحمیل بیدا اند از آنجمله در بنارس جوکی بوده بدین صفت موصوف چنانچه خان زمان کرت زیاده
از ده روز در زیر خاکش داشته و کرت دیگر که صفت قریب دوازده روز ته آتش داشته اصلا بدان آسیبی و ضرری نرسیده
و ایضا در ولایت پنجاب شوریده بود از قید عالم آزاده و سودای دو عالم یکسو نهاده نه بعاش تعلقی و نه بعالباس تعلقی
شعر از هر مژه سوزنی زده بر دیده تا چشم از همه و نیک و بد بر دوخته بود و عمرها گوشه زمینی را تکیه گاه نموده بود پهلوی چپ را
گوهر لعاب دران شکاف نهاده و دست از خوردن کشیده و چشم از خفتن پوشیده و محمد یوسف مزبور نوشته که
من آن شخص را دیده ام و از مردمی که در زمان یک او بوده شنیده ام که بیست و دو سال است که بدین نسق افتاده و در این مدت نه [illegible]
و نه دست فشانده و از غذا بوی طعام قناعت کرده و الله ولی التوفیق و ایضا در هندوستان که جمهور اهل هند تابع احکام [illegible]
ایشانند میگویند که مدار گردش روزگار بر قلمون بر چهار دور است و دور اول که مدت او هفده لک و بیست و هشت هزار سال
متعارف است و کوچک گویند دور اینده در او ضایع جهانیان فرد افرد از صلاحیت و صبیح و شریف و غنی و مسکین صغیر
و کبیر راستی و درستی را شعار خود ساخته و در مرضیات الهی سلوک مینمایند و عمر طبیعی مردم اینده در یک لک سال است
دور دوم که سستی بنیاد شقای آن دوازده لک و نود و شش هزار عرفی است در این زمان سه حصه از چهار حصه روش
جهانیان در راست کرداری و درست کرداری است و عمر طبیعی این آدمیان ده هزار سال است و دور چهارم که کلجگ است [illegible]

مدت آن چهار لک و سی و دو هزار سال است و مردم حال خلق درین دور دارند و درین دور از چهار حصه از جهان [illegible]
بنا راستی و نادرستی و هر طبعی این دور کار مثال است و مدت اکثر جزم و اند که در هر یک چندی حضرت [illegible] بخشش
جهانبانان و پدید آرنده عالمیان تجرد و نهادی و در پیش نژادی را از کمی بستر و خطا موطن بوده و جلا میدارد و از ساحت
غیب و عدم بجلوه گاه شهادت و وجود می آورد و او را وسیله آفرینش عالم می سازد و این بزرگ برها نام باشد
و اعتقاد ایشان آنست که برها صد سال عمر دارد که هر سال از آن سیصد و شصت روز است و هر روزی مشتمل بر چهار هزار
دور مذکور و هر شبی بدستور روز مشتمل بر هزار دور مذکور است و بزعم ایشان عدد برهایی که بوجود آمده اند علم بشری احاطه آن نکند
و میگویند که آنچه از لغات شرح احوال برها پرسیده است او بر جای حال هزار و کم است و از عمر این شخص [illegible]
سال و نیم روز گذشته است و فارسیان شب و روز را بیست و چهار قسمت کرده اند و هر کدام را ساعت گفته اند [illegible]
شصت قسمت کرده اند و هر کدام را یک دقیقه اعتبار کرده اند که شب و روز یکهزار و چهار صد و چهل دقیقه باشد و مقدار
دقیقه آنست که [illegible] اهل هند روز را چهار و شب را چهار قسمت کرده اند [illegible]
روز را شصت قسمت کرده اند و هر کدام را [illegible] اند و هر گهری را شصت حصه کرده و هر یک را پل میگویند که [illegible]
سه هزار و ششصد پل بوده باشد و مقدار پل را برابر [illegible] و شنیدن و باز کردن اعتبار کرده اند [illegible]
دو بیست [illegible] باشد و ایضا اهل هند [illegible] اعتبار کرده اند چهار ماسه [illegible]
و پنج ماسه یک مثقال است که چهل [illegible] باشد و دوازده ماسه یک تولچه است [illegible]
کرده اند و چهل [illegible] و صد [illegible] میگویند و دو [illegible] صد هزار را لک [illegible]
گویند و ده [illegible] و صد کرور را ارب و ده ارب را کهرب و ده کهرب را [illegible]
[illegible] و ده [illegible] باشد [illegible] و چون درین کتاب التزام ذکر سلاطین [illegible]
در [illegible] ایشان نمود که مجملی از ملوک هندوستان خصوصا سلاطین دهلی را که در تواریخ مذکور گشته
مذکور سازد و زبان خامه را از صادرات افعال و وقایع احوال ایشان [illegible]
که ابتدا از پادشاهان اسلام که بجانب هندوستان مبادرت نموده امیر ناصرالدین سبکتگین است و او چون از
فتح [illegible] باز بجانب غزنه جهاد کرد با جیپال که در [illegible] فرمانروای بعضی از دیار هندوستان بود [illegible]

[illegible]

شناخته شد قضا را حسب اتفاق افتاد در آخر صلح بدان قرار گرفت که پنجاه زنجیر فیل با چند لک تنگه بخدمت امیر ناصرالدین فرستند
و چون بجای خود رسید نقض عهد کرده آنچه برادر فرستاده امیر ناصرالدین بعزم انتقام روان گشته بفتح و فیروزی مخصوص گشت
و الغنائم بغزنین فرستاد و آمد و بعد از آن بمعاونت امیر نوح ابن منصور سامانی بخراسان رفته بعد از سعادت رسیده
هشتاد و هفت داعی حق را لبیک گفته ایام حکومتش بیست سال بوده سلطان محمود سبکتگین بعد از فوت پدر بر برادر
خود امیر اسمعیل غالب آمده پادشاه شد پس از آنکه ولایت خراسان را از سامانیان منتزع کرده ولایات سلطنت منتظم
هندوستان کرد و در سال سیصد و نود و دو با راجه جیپال در پشاور جنگ کرده غالب آمد و راجه با پانزده نفر از امرا
و برادر اسیر گشته چون [illegible] رسید در گردن جیپال حمایل مرصعی بود که مبصران یکصد و هشتاد هزار دینار قیمت کرده
بودند و در سیصد و نود و سه بغزیت هندوستان کرده خلق کثیری را بقتل آورده و دویست و هشتاد فیل غنیمت گرفت و چون
حاکم ملتان از ملاحده بود سلطان بار ثانی روی بمحاصره ملتان آورده و او اجرای احکام شرعی را تعهد کرده [illegible]
و قبول کرد که هر سال بیست هزار درم پیشکش فرستد و در سال چهار صد و یک باز بغزنین رفته ولایت [illegible]
و در چهار صد و چهار بعزم تسخیر قنوج لشکر کشید و چون [illegible] رسید [illegible] بنا در دو هزار [illegible]
کرده و یک لک و پنجاه هزار روپیه باشد با سی زنجیر فیل پیشکش گذرانید و امان یافت و از آنجا [illegible] رفته
فیل با غنیمت بی نهایت بدست آورده و از آنجا بمتهره رسید و کسی بجهت جنگ بیرون نیامد و متهره شهری مشتمل بر
بتخانهای عظیم [illegible] حلول [illegible] لشکر سلطان آنرا غارت
کرده بتخانها را سوخته و یک بت زرین را که [illegible] بود سلطان شکسته نود و هشت هزار و سیصد مثقال زر پخته بود
و یکپاره یاقوت کبود یافتند که چهار صد و پنجاه مثقال وزن داشت گویند چندرای که از راجهای معتبر هندوستان بود
فیلی داشت بسیار قوی هیکل سلطان مکرر آن را ببهای گران خریداری میکرد و او مضایقه مینمود و بسبب اتفاق در وقت
مراجعت آن فیل که بجنگ [illegible] سلطان آمد سلطان بشکرانه آن فیل را خداداد نام نهاد و چون بغزنین رسید غنایم
آن سفر را شمار کردند بیست لک و [illegible] هزار درم و پنجاه و سه هزار برده و سیصد و پنجاه و اند فیل بوده و در چهار صد و نه بقصد استیصال
نندا باز متوجه هندوستان گردید و بولایت نندا در آمده در برابر وی صف آرا گشت گویند روزی سلطان بر بلندی
برآمده لشکر نندا را نظر در آورده هراس [illegible] پشیمان گردید [illegible]

دخل و نهاده از حضرت به نیاز فتح و ظفر مسئلت نمود و چون شب درآمد خود در خاطر نشستند اراده یافته با چندی از مخصوصان
راه فرار پیش گرفت و عالم عالم غنیمت بازگذاشت و عجب اتفاق در سنه پانصد و هشتاد و چهل از فیلان لشکر سلطان افتاد
آنرا غنیمت غنایم نموده مراجعت کرد و در چهار صد و سیزده به قصد ولایت نندا آمد و چون به قلعه گوالیار رسید حاکم قلعه
سی و پنج زنجیر فیل قبول نموده امان خواست و چون قلعه کالنجر محاصره شد نندا سیصد فیل پیشکش نموده زینهار خواست و در سلک آن
شعر بزبان هندی در مدح سلطان بیرون فرستاده شعرا که در خدمت بودند مضامین آنرا تحسین نمودند سلطان منشور
حکومت پانزده قلعه دیگر را نوشته بتحف ایران و توران عوض صله بوی فرستاد و نندا باز زر و جواهر بسیار بیرون
فرستاده سلطان بغزنین مراجعت نموده بعد از چند وقت بمقتضای عادت با پنجاه هزار سوار و هزار و سیصد پیل بقصد
تسخیر سومنات متوجه گردیده بعد از جنگ قلعه فتح گشته لوازم تاراج و غارت بعمل آمد و بتخانه را از بیخ برکنده و سومنات را
که بت بزرگ بود بغزنین برده بر در مسجد جامع انداخت و پس از آن بعراق رفته ری و اصفهان را گرفته به پسر خود
امیر مسعود داده و در وقت برگشتن بمرض دق در سنه چهار صد و بیست و یک درگذشت مدت سلطنتش سی و چهار سال
بوده و دوازده کرت بغزا بهند آمده و چون سلطان محمد بن محمود در ایام سلطنت خود بهندوستان نیامد لاجرم از ذکر وی درگذشته
شروع در مسعود ابن محمود نماید و او پس از تنسیق مهمات عراق و خراسان و خوارزم در چهار صد و بیست و چهار قصد
هندوستان نموده قلعه سرستی را که در دره کشمیر و بیخ گرفته غنایم بسیار بدست آورده در چهار صد و بیست و هفت
باز لشکر بهند کشیده قلعه هانسی را گشاده متوجه پانی پت گردیده و پس از آن امیر ابو المجد ابن مسعود را فیل و علم داده در لاهور
گذاشت و خود بغزنین مراجعت نموده و چون سلجوقیان بر بعضی از شهرهای خراسان مستولی گردیده بودند در چهار صد و سی و دو
اراده نموده که بهندوستان آمده لشکری فراهم آورده در دفع ایشان کوشد چون برباط ماریکله رسید جمعی از امرا با حلاف غلامان
متفق شده در چهار صد و سی و دو بقتلش رسانیده و برادرش سلطان محمد را که در کوت از قلعه آورده همراه داشتند بسلطنت نشاندند و مودود ابن
مسعود و بعد از شش ماه ابن مسعود و فرخ زاد ابن مسعود را فرصت آمدن بهند نشده و نایبان ایشان در لاهور و دیگر جهات
حکومت می نمودند تا نوبت سلطان ابراهیم ابن مسعود رسید و او پادشاه عابد عادل بوده و چون او را با سلجوقیان صلح اتفاق
افتاد بهندوستان آمده و بسیاری از بقاع و قلاع را مفتوح ساخت از آنجمله شهری بود در غایت آبادانی و فراوان در حوالی
گرفتن ایران جمعی از مردم خراسان را اخراج نموده بهندوستان فرستاده بودند و در آنجا ساکن شده سکنه آن شهر را

خراسان بیان آورده

خراسان بیان نموده و در راه آن شهر از وفور اشجار ره گم می شد سلطان در اندک روزی آن شهر را مفتوح ساخت
بغزنین معاودت فرمود و در چهار صد و هشتاد و یک فوت نمود و مدت حکومتش چهل و دو سال بوده بعد از وی
پسرش مسعود بن ابراهیم بر سریر سلطنت نشست و شانزده سال حکومت کرده و چون او فوت گشت ولد ارشدش ارسلان شاه
بحکومت استقرار جسته جمیع برادران را مقید ساخت که بهرامشاه که گریخته نزد سلطان سنجر رفت و سلطان سنجر بوی
بغزنین آمده بعد از جنگ ارسلان گریخته بهندوستان رفت و اتوالیت بهرامشاه مقرر گشت و ارسلان شاه لشکری
از هندوستان جمع آورده بهرامشاه را از غزنین بیرون کرده بهرامشاه باز بمدد سلطان سنجر برادر مظفر گشته بقتلش پرداخت
مدت سلطنتش سه سال بوده و بهرامشاه چند کرت لشکر بهند کشیده والایا قدرا که اسلاف او در آن دست نیافته بود
مسخر ساخت و پس از آن یکی از امرای خود را بضبط ممالک هندوستان گذاشته بغزنین مراجعت نموده و او نیز
کفران نعمت کرده راه عصیان سپرده و بهرامشاه بر دفع او در حرکت آمده در میان طرفین راه حرب صعب اتفاق و بخت
و بخت نحس اگر فتار رسیده بقتل رسانید و هندوستان مرتبه دیگر تصرف او آمد تا بتاریخ پانصد و چهل و هفت از عالم
نقل کرد مدت حکومت وی سی و پنج سال بوده خسروشاه ابن بهرامشاه بعد از پدر بسلطنت رسید و چون شنید که علاء الدین
حسین غوری متوجه غزنین است گریخته بهندوستان رفت و در لاهور حکومت می نمود تا پانصد و پنجاه و پنج در گذشت
مدت حکومتش هشت سال بود خسرو ملک ابن خسرو شاه بعد از انتقال پدر در لاهور فرمانفرما شد و از بسکه بعیش
و طرب مشغول بود خللهای کلی در مملکتش راه یافت شعر در آن تخت ملک از خلل غم بود * که هر پادشه از شبان
کم بود * چون سلطان معز الدین محمد سام غزنین را تختگاه ساخت لشکر بهند کشیده خسرو ملک را در پانصد و هشتاد و
دو بدست آورده مدت حکومتش بیست و هشت سال بوده و دولت غزنویان سپری شد و دولت از آن خاندان انتقال نمود
دولت سبکتگین که عبارت از سیصد و شصت و هفت است تا پانصد و هشتاد و سه دویست و شانزده سال سلطنت در آن
دودمان مانده سیزده نفر پادشاهی کرده و از پانصد و هشتاد و چهار که سلطان معز الدین غوری متوجه هندوستان
گردیده تا زمان تحریر که عبارت از سنه احدی و الف هجری است سی و شش نفر در هندوستان رایت سلطنت و اقتدار
برافراشته چنانچه از سیاق آینده مستفاد میگردد سلطان معز الدین محمد سام که شهاب الدین اشتهار داشته
بنیابت برادر خود در پانصد و هشتاد و چهار لشکر بهند برده ملتان و لایت را از دست قرامطه بیرون آورد و برای آن نقل

نیز مفتوح ساخت و خواست که از راه ریگستان متوجه گجرات گردد که رای بهیم دیو حاکم آن ولایت در مقابل آمده
وی را منهزم ساخت و سلطان بمحنت تمام خود را بغزنین رسانید و سالی دیگر بطرف دیولی که عبارت از ننه باشد
سواری نموده تمام آن ملک را در ضبط آورده برگشت و در پانصد و هشتاد و هشت بار رای پتهورا که راجه اجمیر بوده در کنار آب
سرستی مصاف عظیم کرده شکست یافت و سلطان خود با برادر پتهورا که والی دهلی بوده کهنده رای نام داشت معارضه نموده
نیزه بر دهن وی زد و او نیزه بر بازوی سلطان رسانید چنانچه نزدیک بود که از اسب در غلطد درین اثنا پیاده خود را عقب
اسب سلطان گرفته از جنگگاه بیرون برد و سال دیگر متوجه هندوستان شده در همان موضع که سابقا محاربه شده بود
با پتهورا جنگ کرده او را با برادرش بقتل رسانید و اجمیر که دار الملکش بود با سرستی و هانسی با دیگر پرگنات متصرف گشته
و ملک قطب الدین را نیابت خود بهندوستان گذاشته بغزنین رفت و در سنه مذکور قطب الدین ایبک دهلی و میرت را
از تصرف خویشان پتهورا و کهنده رای برآورده دار الملک ساخت و از این تاریخ دهلی تختگاه سلاطین گشت و در همین سال
سلطان معز الدین بقصد قنوج بهندوستان آمده والی قنوج با سیصد و چند فیل و لشکر بسیار در نواحی اتاوه چند بار محاربه
کرده شکست یافت و سلطان بعد از فتح باز بغزنین آمد و ملک قطب الدین در غیبت وی کول الیاره و بداون را مسخر ساخته لشکر
بنهرواله گجرات برده و در انتقام سلطان از رای بهیم دیو انتقام کشید و سلطان خبر فوت برادر خود سلطان غیاث الدین که
اسم پادشاهی بر او بود شنیده متوجه بادغیس شد و ممالک برادر را بر آل او قسمت کرده و در آخر عمر از کهکران در نواحی لاهور عصیان
ظاهر گردیده و بانتقام ایشان کرت دیگر بهندوستان آمده بعد از مالش معاودت نموده در دمیک نام از نواحی غزنین
بدست فدائی کهوکر شهید شد مقطع شهادت ملک بحر و بر شهاب الدین • کز ابتدای جهان همچو او نیامد یک • سیوم غره شعبان
بسال ششصد و دو • فتاد در ره غزنین بمنزل دمیک • ایام سلطنتش سی و دو سال و چند بوده و خزاین بسیار از زر و جواهر
از او مانده از آنجمله پانصد من الماس بود سلطان قطب الدین ایبک غلام برگزیده سلطان معز الدین بوده و از آنکه انگشت خنصر او
شکسته بود او را ایبک شل میگفتند بعد از شهادت سلطان معز الدین سلطان غیاث الدین محمود ابن سلطان غیاث الدین محمد
که سلطنت یافته بود از فیروزکوه چتر و امارات پادشاهی فرستاده بخطاب سلطانیش مخاطب ساخت و در لاهور بر تخت
سلطنت نشسته و او بخشش و سخاوت مداد چنانچه او را قطب الدین لک بخش میگفتند و او در هندوستان کارهای بانام کرده بسیاری
از ولایات را بحیطه ضبط آورد و در ششصد و هفت از اسب افتاده قالب تهی کرد مدت حکومتش از فتح دهلی تا آخر عمر بیست سال بود

سلطان آرام شاه

ایام سلطنتش چهار سال و چون بعد از وی جهان را از جهانبانی چاره نبود ارکان دولت پسرش آرام شاه را بر تخت
نشانیدند و چون از عهده ملکداری بیرون نتوانست آمد که ملک شمس الدین التمش را که بنده و داماد و پسر خوانده
سلطان قطب الدین بود از بداون بدهلی آورده بسلطنت برداشتند سلطان شمس الدین التمش پادشاه شجاع با تدبیر بوده
در اول سلطنت وی تاج الدین یلدوز که پادشاه غزنین بوده بهوس تسخیر لاهور بهند آمده بعد از محاربه بدست افتاده
بقتل رسید و همچنین او را با ملک ناصر الدین قباچه که داماد سلطان قطب الدین بود سند و ملتان و اچه و بهکر در
تصرف داشت مکرر محاربه اتفاق افتاده بر کشت فتح التمش را بود و آخر در آب سند هلاک شد و ولایتش بحیطه ضبط کشید
و پس از این لکهنوتی و بهار را از تصرف غیاث الدین خلجی بیرون آورده در ششصد و سی و یک اجین را گرفته بتخانه مهاکال
که سیصد سال تعمیر یافته بود خراب ساخت و تمثال بکرماجیت را که مبدء تاریخ از وی میشود بدهلی آورده در پیش مسجد جامع
دهلی در پیش کردانید و پس از آن در وقتی که متوجه ملتان بود در سال ششصد و سی و سه بعالم عقبی خرامید مدت سلطنتش
بیست و شش سال بوده اعیان ملک و دولت پسرش رکن الدین فیروز را بر تخت دهلی جلوس داده و او بلهو و لعب
پرداخته هوای عیش و عشرت او را از کار ملک باز داشت لاجرم بعضی از امرا با سلطان رضیه که خواهر بزرگ او بود بیعت نمودند
خبر برکن الدین فیروز رسیده بدفع وی در حرکت آمد و سلطان رضیه فوجی را باستقبال فرستاده او را مقید آورده محبوس داشتند
و فوت کرد مدت سلطنتش شش ماه و چند روز بوده سلطان رضیه در حرب تمام بوده و پدرش وی را ولیعهد کرده بود و چون در سلطنت
مستقل گشت قبای مردانه پوشیده و کلاه بر سر نهاده و از پرده بیرون آمده و در خلال احوال حبشی که ... التفات کرده و در مقام مخالفت شده
و سلطان رضیه را اندک مدت بجنگ منهزم و پریشان ساخت هنوز از آن نپرداخته بود که امرای بزرگ معز الدین بهرام شاه ابن
سلطان التمش را پادشاهی برداشته او را گرفته در قلعه تبرهنده محبوس گردانیدند حاکم تبرهنده او را با خود در آورده باز میل
بجانب دهلی در حرکت آمد و معز الدین بهرامشاه ملک بلبن را بدفع او مأمور ساخته بجنگ منهزم گردیدند بعد از آن بار دیگر لشکر فراهم
آورده دیگر کرت نیز شکست یافته بقتل رسید مدت سلطنتش سه سال و شش ماه بود و سلطان معز الدین بهرامشاه در ششصد و
سی و نه بر تخت سلطنت جلوس نموده بعد از یک سال افواج چنگیز خان بهند آمده لاهور را گرفته غارت نمودند و سلطان نظام
الملک وزیر را بدفع ایشان مأمور ساخت وزیر و امرا از سلطان برگردانیده بقصد سلطان بدهلی آمده بعد از اندک محاصره
وی را بدست آورده بقتل رسانیدند مدت سلطنتش دو سال و چند روز بوده و پس از وی سلطان علاء الدین مسعود شاه ابن رکن الدین فیروزشاه

که در حصار سپه محبوس بود برآورده بر تخت سلطنت اجلاس دادند اگرچه تخت داد و عدل پیشه خود ساخت و رعایت رعایا
امر انصاف کرد اما از طریقه داد و عدل انحراف ورزیده روش اخذ و قتل پیش گرفت لاجرم اکابر امرا و ارکان دولت ناصر الدین
ابن شمس الدین را که در شهر اچ محبوس بود و از همه خوردتر بود طلب داشته بسلطنت برداشتند تا وقتی که در گذشت مدت سلطنتش
چهار سال و یکماه و کسری بود ناصر الدین محمود پادشاهی عادل خیر بود و صلحا و علما را دوست داشتی اکابر فضلا از زمان
طبقات ناصری باسم او تالیف شده و او چون بر تخت سلطنت جلوس نمود منصب وزارت را بالغ خان غیاث الدین بلبن که شوهر
والده او بود مقرر گردانیده و با او گفت که من ترا نایب خود کردانیدم و اختیار امور سلطنت بدست تو دادم کاری
نکنی که در حضرت باری بازخواست آن در ذمه من افتد و در مراسم ... تجمل کرد و گویند سلطان ناصر الدین ... مصحف
کتابت کردی و بهای آن را در وجه قوت خود مصروف داشتی و همچنین او را هیچ کنیزکی و خادمی نبود و منکوحه آن حضرت
طعام می پخت روزی با سلطان گفت که از جهت نان پختن همیشه دستهای من افگار می گردد اگر کنیزکی بخری ...
باشد سلطان در جواب گفت که بیت المال حق بندگان خداست مرا نرسد که از آنجا کنیزک بخرم صبر کن که خدای تعالی
ترا در آخرت جزای خیر خواهد داد فرد جهان خواهد است پس خیم بیدار نخواهد دل نه بندد مرد هشیار و پس از بیست
سال و ده ماه که بر تخت سلطنت گذرانید بتاریخ ششصد و چهار از دنیا باخرت انتقال نمود و چون از سلطان فرزندی
نمانده بود هر آینه امرا و سران ملک اتفاق کرده ملک غیاث الدین بلبن را که بعدل و داد و صفات پسندیده موصوف بود بسلطنت
برداشتند و او پادشاهی دانا و صاحب تدبیر و تجربه کار بود و کارها از روی عقل گذرانید و آهستگی بهیچ کاری کردی فرد چو نیکو شناسی آن
کار اگهی مبادا ازین هفت عالم تهی کسی سر برآرد بعالم بلند که در کار عالم بود هوشمند و او کار مملکت را خوب بکار برد و مردم
را از کار خود دخل نداد و حکومت ... در مجلس او از ... نبودی و هم در مجلس وعظ حاضر شدی و امرا و وزرای ...
کردی ... ازو هیبت و عظمت سلطنت ... که سلوک نمودی که بیننده گان را از دیدن آن ... وکیلی در ...
مجالس جشن از ... طلاهای منقش و اواني زر و نقره و پرده های زربفت و انواع اطعمه و اشربه مبالغه کردی و هر کز منعقد مجلس ...
و دیگری هم در مجلس او نه بیگانه خندیدن نداشتی و همگنان بقدر مرتبه ... فرد و تاریکی ... و در اخلاق ...
داد و ساده پسر بود ... سلطان محمد که قاآن خطاب شدی و او بهمه و ... از ممالک ... باقطاع او مقرر بود و دیگری ناصر الدین
بغراخان که در لکهنوتی حکومت می نمود و در خلال احوال ... لشکری عظیم بهند آمد و سلطان محمد بجانب ... لشکر
کشیده

۱۰۳
کشیده و درین ایام ... و سلطان پسر بشهادت رسید و عمر سلطان در آن وقت از هشتاد متجاوز بود و این مصیبت اضافه
علت شده روز بروز در تنزل بود تا بجوار رحمت پیوست ایام سلطنتش بیست سال و چند ماه بود و چون بغراخان در لکهنوتی بود
هر آینه معز الدین کیقباد پسر وی را که در خدمت سلطان بلبن بود بسلطنت برداشتند و او بحکم جوانی استیفای لذات
نفسانی را بر مصالح امور جهانبانی مقدم داشت و بغراخان چون شنید که پسرش دایم بلهو و لعب مشغول است اراده نمود
که به پسر ملاقات نماید بعد از رسل و رسایل هر دو از طرفین متحرک گشته هر دو لشکر بر کنار آب سرو رسیده جانبین فرود
آمدند و قران السعدین امیر خسرو در ملاقات پدر و پسر است القصه روزی در باب چگونگی ملاقات سخنان گذشت و قرار
یافت که پسر بر تخت نشیند و پدر شرایط تعظیم بجای آورد و چون پدر بمجلس شرایط زمین بوس بجای آورد پسر از تخت فرود آمده
طاقت نمانده از تخت فرود آمد و پدر را در کنار گرفته گریه بسیار کرد و بعد از آن با پدر بر تخت بر آمده در غایت ادب
و بعد ازان نزد پدر ... و بار گاه خود آمد و چند روز متواتر تحفه ها به پدر فرستاده و پادشاه ... مجلسها آراسته و چون
روز وداع نزدیک رسید پدر به پسر گفت که من چندین راه از جهت آن آمده ام مقصود همین است که گوش هوش بنا بر نصایح
کار بند کرده من ترا از شراب غفلت که لازمه جوانی و هواپرستی است و کلیه آن است که ترک شراب خوردن کنی نظم
پادشه را مست بودن ... درین ... و هوس پرست بودن ... خطا باشد که پاسبان بیدار ... خلق ... باشد
شبان چون شد خراب باده ناب ... گله گرگان کنند خراب و دیگر نظام الدین ... که خواهر زاده تست
بقتل خواهد رسانید اگرچه موجب وصیت پدر نظام الدین را از میان برداشت اما ترک شراب خوردن نتوانست کرد
چهار گشت لقوه و فالج افتاد و چون امرای مغلی معز الدین را بدین حال دیدند ... فرزند ... را که
خورد سال بود سلطان شمس الدین لقب نهاده بر تخت نشاندند در خلال احوال ملک ... تبریز فرموده کیل ...
کردند که بعضی امرای بیگانه را از میان بردارند و مقرر گردانید که تنجاعت ملک جلال الدین ... امرای خلج را
در یکجا جمع ساخت و درین اثنا ملک ... ملک جلال الدین را فریفته ... و کار او ...
چون به سرای وی رسید ... جلال الدین او را از اسب فرود آورده پاره پاره ساخت فرد مزن هر دو ادی که جلیل کام
که دردم بلا افتی سرانجام مگر نشنیدی از سیاح این راه که هر کو چاه کند افتاد در چاه و پسران ملک جلال الدین
که هر یک با اصناف ... سلطان شمس الدین را از تخت ... و خود بر دنده ملک ... که ...

در راه بقتل رسید و پس از این قضیه ملکی که برادر سلطان معز الدین گشته بود در قصر رفته سلطان را که از او هیچ نمانده بود کلی
چند روز در آب انداخت مدت سلطنت او در سال و چند ماه بود و روز دیگر سلطان جلال الدین از برابر نمود سوار شده در قصبه
گیلوکهری سبب خنق قصری اشاره نمود امرا و ملوک نیز خانها ساختند تا در اندک روزگاری آن شهر را بساختند و شهر نو معروف گشت
و در عهد او عمارت از آن است و چون خبر خدا ترسی و حیا و عدل و احسان او و نثار مردم شهر آمده با او بیعت کردند و از آنجا
بافتند و در سال دویم از جلوس ملک علاء الدین را که برادرزاده او بود اقطاع داده رخصت فرمود و علاء الدین
سلطان بر سر ولایت بهیله رفته غنایم بسیار آورده و این خدمت مستحسن افتاده ولایت اوده نیز داخل اقطاع او کرده بود علاء الدین
چون سلطان را بخود مهربان یافت عرضه داشت نمود که فیل و مال بسیار آورده ام و میخواهم همه را بدرگاه آورم اگر فرمانی که
تسلی خاطر من باشد صادر شود به خدمت درگاه حاضر توانم شد و غرض وی این بود که سلطان را فریفته ساخته [illegible]
رفتن لکهنوتی نماید و سلطان جلال الدین ساده دل منشور بخط خود نوشته بدست مردم اعتمادی خود داده بدو فرستاد و علاء الدین
الماس بیگ را محافظت نمود و عرضه داشت دیگر به سلطان نوشت و برادر خود الماس بیگ که او نیز داماد سلطان بود به خدمت فرستاد
که ابنای روزگار مرا متهم ساخته اند چون سلطان را نبینم و فرزندم اگر با ایشان آمده دست مرا گرفته [illegible]
و الا از سر قصد خود در عالم نهاده آواره شوم الماس بیگ آن نامه را بسلطان گذرانید سلطان فرمود که تو خود رفته
تسلی ملک علاء الدین نمای که من برابر تو رسیده چون سلطان را اجل نزدیک رسیده بود گوش سخن [illegible]
نا کرده با چندی از خواص و کمتر از هزار سوار در کشتی در آمده روان شد و احمد چپ با وی نا ... لشکر و چشم ... روان ساخت **شعر** [illegible]
چون گوش تنبیه ... ؛ خورد گوشمال از سپهر بلند ؛ و چون سلطان با کره رسید علاء الدین برادر خود الماس بیگ را
فرستاد تا بهر حیله که داند سلطان را از لشکر جدا سازد و الماس بیگ بخدمت رسیده معروض داشت که اگر علاء الدین
سلطان را با جماعت مستعد بیند احتمال دارد که از کمال توهم قصد آوارگی نماید سلطان سخن او را صواب دیده [illegible]
تا مردم سلاح از خود دور کنند و چون لشکر ملک علاء الدین را مسلح و مستعد دیده دانستند که الماس بیگ ایشان را
فریب داده سلطان بحکم اذا جاء القضاء عمی البصر هیچ از غدر ایشان بخاطر نیاورد و مصحف میخواند و قصه [illegible]
ملک علاء الدین بر زورق نشسته سلطان را استقبال نمود و سلطان چنانچه از روی محبت بروی زند و گفت [illegible]
که در حق تو کرده ام الحال بدی خواهم کرد و دستش گرفته همچنین این گفت و ملک علاء الدین او را کشتی خود کشید [illegible]

محمود سالم

[illegible]

۱۰۶

محمود سالم که از اعقاب سامانه بود شمشیری بر سلطان انداخت و سلطان بر زبان آورد که ای علاء الدین بدبخت
چه کردی و چون آن زخم در افتاد و اختیار الدین هود که پرورده نعمت سلطان بود سرش را جدا ساخت ملک علاء الدین فرمود تا سر آن
پادشاه مظلوم را بر نیزه کرده در اکره و مانکپور بگردانیدند و جمیع خواص سلطان را که گشتنی بود بقتل رسانیدند و روز دیگر
چتر سلطان جلال الدین را بر سر ملک علاء الدین افراشته ندای سلطنت در دادند و ملک علاء الدین در عین برسات
از اکره متوجه دهلی گشته خلق را به زر و مال بخشان فریفته خود گردانید که قتل سلطان جلال الدین را از نظرها و خاطرها
بالکلیه محو گردانید **شعر** سخاوت مس عیب را کیمیاست ؛ سخاوت همه دردها را دواست ؛ و چون ملک علاء الدین از آب
جون عبور نمود رکن الدین ابراهیم که خوردترین پسران ملک جلال الدین بود و خبر از امور جهانبانی نداشت در دار الخلافت
شد و در اندک طعن و ضرب راه فرار پیش گرفته بجانب ملتان در حرکت آمد مدت سلطنت سلطان جلال الدین
هفت سال و چند ماه بود سلطان علاء الدین در شش صد و نود و پنج بر تخت دهلی جلوس نمود مراتب و اقطاع مردم افزوده
و غیر از موجب نام و حشم شش ماهه انعام فرمود بمقتضای این مضمون **شعر** سرو ارث ملک نبرد هست ؛ تن
فتنه را فتنه پیراهن است ؛ و ابتدا برادر خود الماس بیگ را الغ خان خطاب داد و بدفع پسران سلطان جلال الدین
که در ملتان بودند تعیین فرمود و ایشان بعد از دو ماه بنا بر بیوفائی حشم مضطر گشته از قلعه بپایان آمدند و سلطان
علاء الدین جهان چون ایشان را از دیدن باز داشت در حصار هانسی محبوس گردانید و امرای سلطان جلال الدین که
از روی بیوفائی بوی پیوسته بودند همه را گرفته بعضی را میل کشیده و بعضی را محبوس ساخت و در سال سیم الغ خان را با نصرت
خان جالیسری بگجرات فرستاد و ولایت را به غارت کرده دختر رای کرن ضابطه نهروالد را که دولت رانی
داشت با خزانه و فیل بسیار بدست آورده مراجعت نمودند و بعد از چند وقت سلطان علاء الدین فتح رنتهنبور را که از
قلاع مشهور هند و ستان است پیش نهاد همت ساخته بدان جانب نهضت فرمود و در اثنای راه هر روز بامر شکار اشتغال
روزی شکار قمرغه نموده با چندی در گوشه نشسته بود که ناگاه اکتخان که برادرزاده سلطان رشید با چندی آمده قصد سلطان
نمود و تیری چند بر او انداخت و خواست که از اسپ فرود آمده سرش را از تن جدا سازد جمعی پیکان که در غدش میبود
عرض کردند که کار او تمام شده و اکتخان بقول ایشان اعتماد کرده با لشکرگاه شتافت و مردم را بآنکه تحقیق نمایند
بخدمت مبادرت نمودند و اکتخان بر حوصلگی کرده خواست که بدرون حرم رود ملک [illegible] خاصه آمده ... حرم

[illegible]

نوک

[illegible]

با مردم خود مستعد شده او را از درون رفتن مانع آمد و سلطان علاء الدین چون بهوش آمد بجانب سراپرده خود روان
گردید و مردم او را چون از دور دیدند الغخان را که اشتهار بخدمت یافته بود سلطان جلوس نموده الغخان را بقتل رسانید
و هم درین سال برادرزادهای سلطان در بداون اقبال و فرزند مرده گرگ شد و چون در مملکت متواتر فتنها حادث شده
سلطان در اصلاح کوشیده هر پرگنه و ده که بعنوان اقطاع و ادرار و وظیفه در تصرف مردم بود همه را بخالصه ضبط فرمود
و هر کس که زر داشت بهر بهانه که دانسته توانست گرفته داخل خزانه ساخت و حکم فرمود که امرا و ارباب دولت هم
اختلاط و آمیزش ننمایند و بخانه یکدیگر نروند و فرامین در منع شراب باطراف ممالک فرستاده و نیز حکم کرد که از زروع حصه
نصف محصول را از رعایا بازیافت نمایند و چودری و مقدم را با رعایا در گرفتن مال واجبی برابر حساب کنند و تسلط
چودری و مقدم بر رعیت از میان برطرف شود و همچنین در قیمت غله ضابطه چند اختراع نمود که با وجود امساک باران
نقصان در غلها نیافت و در ایام سلطنت او همیشه گندم یک من بهفت جیتل و نخود به پنج جیتل و ماش به پنج جیتل و روغن
ده جیتل و در قیمت پارچه ضابطه چند وضع کرده بود که شیرین باف باریک به پنج تنکه و میانه سه تنکه و سلاهتی اعلی بیست
تنکه و میانه سه تنکه و کرباس باریک یک تنکه و کرباس کوره چهل گز بیک تنکه خرید و فروخت می شد و ایشان در قیمت
اسب نیز ضابطه چند قرار داده بود و هر چیزی را که در بازار خرید و فروخت احتیاج بودی سلطان در حضور خود آورده نرخ
کردی و نرخ قرار دادی و نظر بحقارت جنس مثل سوزن و کفش و شانه و موزه و کاسه و کوزه و چند چیزی و بعد از آنکه اسباب
معاش و آلات معاش سپاه ارزان شد نوعی ابواب آمد و خرج مسدود ساخت که در عهد او به هندوستان اگر مغل
با منهزم گشته معاودت نمود چنانچه یکمرتبه علی بیگ نبیره چنگیز خان با چهل هزار سوار بجانب کوه سوالک آمد و سلطان ملک
نامزد ایشان ساخته اکثر ایشان را بقتل رسانید و باقی را اسیر کرده آورد و بیست هزار اسب بنده سلطان آورد و مرتبه دوم
آمده او را نیز با اتباعش بقتل رسانید و از سرهای ایشان مناره ساخت و اولاد و اتباع ایشان را گرفته نزد سلطان بردند و سلطان
فرمود تا همه را بپای پیل انداختند و بعد از این چند فتح خوف و رعب در خاطر مغولان چنان استیلا یافت که اندیشه
تسخیر هندوستان از دل ایشان محو گردید و چون خاطر از جانب مغل جمع ساخت شروع در تسخیر بلاد دکن نموده ملک کافور
هزار دیناری را که منظور نظرش بود با امرای سپاه بدیگر فرستاده تا حاکم آنجا را با پیشکش ابر ساخته بجز از این
هم ملک شد و پس از آن با رتنگل رفته از ضابطها آنجا صد زنجیر فیل و هفت هزار اسب پیشکش گرفته مقرر ساخت

وپس ازان

فتح معبر

و پس از آن بجانب معبر تعیین شد و از رایان آنجا نیز پیشکشهای کلی با سیصد و دوازده زنجیر فیل و بیست هزار اسب
و نود و شش هزار من طلا و صندوقهای جواهر و مروارید بدو گرفته با معاودت فرمود و چندین فتوح که او را روی داد هیچیک
از سلاطین هندوستان را دست نداده و چون همه کامرانی را زوال لازم شده است هر آینه کارهائی که سبب زوال ملک و منافی
بقای دولت تواند بود بوجود آمد از آنجمله آنکه از شیفتگی بجمال ملک نایب کافور هزار دیناری شد که فرمان حکم ملک
بدست او داد و خضر خان پسر خود را با آنکه رشدی در او حس نکرده چتر داده ولیعهد گردانیده و باز باغوای ملک نایب
او را گرفته در قلعه گوالیار محبوس ساخت و بعد از چندگاه مرض استسقا عارض وی شده فوت گشت مدت سلطنتش
بیست سال و چند ماه بود و روز سیوم از وفات سلطان علاء الدین ملک نایب امرا و اعیان سلطنت را حاضر ساخته
نوشته ظاهر ساخت که خضر خان از امر ولیعهدی معزول بود و سلطان شهاب الدین بجای وی باشد پس او را که
طفل خردسال بود بتخت نشانید و خود بنیابت سلطنت مشغول شد و جمعی را فرستاد تا چشم خضر خان را میل کشیدند
ملک نایب هر روز که بدستان ساعتی آن طفل را بتخت نشانیدی و پس از آن با مردم بعزم فرستادی و خود همه وقت
اندرون محل سلطان علاء الدین با خاصان خود مشورت نمودی تا چون اقتضا بران رفته بود شبی جمعی از پایکان نزدیک
او در آمده پاره پاره اش ساختند شعر اگر بدکنی چشم نیکی مدار که هرگز نیارد گز انگور بار و امرا جشن شاهزاده مبارک خان
از زندان برآورده بجای ملک نایب بنیابت سلطان شهاب الدین نشانیدند و شاهزاده امرا و ملوک از خود
کرده بعد از دو ماه بسلطان قطب الدین مبارکشاه مخاطب گشت سلطان قطب الدین در هفتصد و هفده به تخت
جلوس نموده زندانیان را با انعام خلاص ساخت و جشن آراسته انعام داد و اقطاع امرا و ملوک اضافه کرد و اندیشه علما
و فضلا را وظیفه و ادرار زیاده گردانید مدت چهار سال و چهار ماه که ایام سلطنت او بود غیر از عیش و عشرت کاری
نکرده اکثر اوقات از آن دولت غروری در وی پیدا شده که در اجرای احکام بی پرده مشورت کسی نکردی و اگر کسی از روی
دولتخواهی سخنی گفتی اعراض کردی و زبان بدشنام اهانت گشادی و اکثر اوقات خود را بزیور زنان می آراست و در مجمع
حاضر گشت و زنان هرزه را امر فرمود تا با امرای کبار بطریق مطایبه و هزل اهانت میرسانیدند و عریان شده برایشان
می آمدند و بر جامهای ایشان بول می کردند و حسن نام بروارچه را باختصاص خود سرافراز ساخته خسروخان خطاب داد و از غایت
محبتی که با او داشت روز بروز جنسش مقرر بود تا صاحب طبل و علم و خدم و حشم گردید و مهم وزارت نیز اضافه آن گشت و خسروخان

چون مستقل شد اراده سلطنت نمود جمعی مفسدان را با خود متفق ساخته منتظر فرصت بود تا شبی چندی از سفاک بیباک
بدرون قصر رفتند سلطان بر حقیقت مطلع شد و خواست که بیرون حرم رود خسروخان از عقب موی او را گرفته فرو
کشید یکی از خویشان خسروخان به شمشیر خونریز هیکلش را شکافته سرش از بام قصر زیر انداخت و پس از آن بحرم سلطان
در آمده فرید خان و منگو خان پسران سلطان علاء الدین را از مادر بستم جدا ساخته گردن زدند و دست تاراج دراز کرده [illegible]
یافتند گرفته و پس از آن امرای معتبر را بهانه طلبیده خطبه بنام خود خواند به سلطان ناصرالدین مخاطب گشت و خویشان
هر یک را خطاب ممتاز داده و حرمهای سلطان را در میان خویشان قسمت نمود و غازی بیگ تغلک که امیر دلیر و غدار ترس بود [illegible]
شده و در مقام خون ریختن زادهای خود گرمیت بر میان بست با امرای اطراف و جوانب نامها و پیغامها فرستاده
دعا کرده بود و آن کافر نعمت [illegible] موجب او مستعد قتل شد چون دولت مستعجل بود در اندک زمانی
حق بر باطل غالب آمده [illegible] و جمعی را گرفته بتجدید غازی بیگ تغلک آورده فرمود تا او را قطعه قطعه کرده
بجلکی فرستاد شعر اگر بار خار است خود کشته و گر پرنیان است خود رشته و چون از نسل سلطان علاء الدین کسی نمانده
بود که بسلطنت بردارند همه سران سپاه وی را بر سریر مملکت نشاندند سلطان غیاث الدین تغلق شاه خطاب داده
سلطان غیاث الدین در هفتصد و بیست به تخت نشست بنای عدل و انصاف نهاده در خلال احوال جمعی مردم از مقدمی کلام
بنکاله عرض رسانیدند سلطان را بر [illegible] تحریض نمودند سلطان ضابطه [illegible] مطیع و منقاد ساخته بجهت [illegible]
[illegible]
بجانب [illegible] در حرکت آمد [illegible] چون سلطان بقصر رسید [illegible]
الغ سلطان [illegible] سلطان بر تخت نشسته [illegible] مشغول بود [illegible] سلطان [illegible]
[illegible] چهار سال بود پس از آن سلطان محمد [illegible] بر سلطنت نشسته [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
بود که جهان را از خلق خدای تعالی [illegible] سلطان محمد [illegible]
[illegible]
[illegible] مولانا جلال الدین [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]

[illegible]

[illegible]

که من از عهده صلۀ جمیع اشعار بیرون نمی‌توانم آمد و فرمود تا صره‌ای زر آورده و ترکه او کرده [illegible] چون نزدیک بود
رسید بر خواست و بالشباد و سلطان را از آن خوش آمد فرمود تا بار دیگر زر آورده [illegible]
در سلاست کلام و لطایف بیان و انشاء [illegible] مضامین ضرب المثل بود و در علم تاریخ مهارت تمام داشت
مطالعه حکمت و معقولات می‌نمود و از بس که سلیقه [illegible] احکام [illegible]
سابق را منسوخ گردانید و از جمله کارهای دیگر وی [illegible] دار الملک [illegible]
خراب کرد و متوطنان او را حکم فرمود که به [illegible] از خزانه [illegible]
داده و دیگر اینکه سرخ [illegible] را خواست [illegible] از خزانه [illegible] فرمود که
هر کس سکه مس داشته باشد بخزانه آورده و در عوض سکه زر و نقره بستاند [illegible]
بواسطه تسخیر عراق و خراسان سه لک [illegible] سوار نگاه داشت و دو سال علوفه داد و چون فرصت آن نشد [illegible]
فرمانبر آینه در خزانه چیزی نماند لشکر [illegible] متفرق گردیدند چون [illegible] و تکلیفات [illegible] از سلطان [illegible]
مردم [illegible] و از هر طرف [illegible]
بود و مردم [illegible] سلطان علاء الدین خطاب داده
سلطنت [illegible] سلطان خواست [illegible]
[illegible] در هفتصد و پنجاه و دو فوت گشت مدت سلطنتش [illegible] سال بود و پس از وی سلطان فیروز
که عمزاده سلطان می‌شد بموجب وصیت سلطان محمد بسلطنت رسید فرد چنان [illegible] جهان [illegible]
[illegible] و پس از [illegible]
[illegible] سلطان محمد [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
[illegible] سلطان شمس الدین [illegible]
بنا کرد و پس از آن [illegible]
و دیگر [illegible]

و کرت دیگر بجانب لکهنوتی رفته باز صلح کرده و در اوقات تمام بلاد هند در تصرف او بود الا لکهنوتی و دکن و پس از آن
سرهند را از سامانه جدا کرده پرگنه علاحده ساخت و در سنه هفتصد و هشتاد و هفت کوهی بدان حصار ساخت و فیروزپور نام
نهاده و در این سال بنابر شدت ضعف پیری شاهزاده محمد خان را وکیل مطلق العنان خود ساخت و اسباب ملکداری با او
براه حوالت نمود و بعد از چند روز چون پسر باغوای جمعی از مفسدان برنجید و معامله بجنگ انجامید و پسر را طاقت مقاومت
با پدر نبود راه فرار پیش گرفت و در همان روز سلطان فوت کرد ایام سلطنتش سی و هشت سال بود و سلطان فیروز
خراج موافق حاصل و قوت رعایا طلب نمودی و در حال هندوان خدا ترس چنین کردی و هیچ نفس بشری را حاکم
و خدمت نفرمودی و مسجدی که در فیروزآباد دهلی ساخته منقش است و هر طرف آن از بعضی از وقایع احوال خود در سنگ نقش کرده
از آنجمله آورده که در ازمنه سابقه به اصطلاح که هر بریدی تمام تعذیب مثل بریدن دست و پا و گوش و بینی و اعضا و جوش
اندام با آتش سوختن میخ بر دست و پا و سینه و کشیدن پوست و دیگر چیزها مجموع منسوخ ساختم و دیگر بعضی
وجوهات نامشروع را که ظلمی داخل اموال کرده بودند مثل خرابه و گل فروشی و ماهی فروشی و ریسمان فروشی
و نداف و کوزه دالی و دیگر چیزها همه را برطرف کردم که بزرگان گفته اند شعر دل دوستان جمع بهتر که گنج • خزینه تهی به که مردم برنج
و مقرر داشتم مردانی که خلاف سنت کرده و دیگر جامه حریر پوشیدند و استعمال طلا و نقره که مردم را عادت شده بود
رفع نمودم و دیگر عمارات که مزارات مشایخ و شاهان رفته خراب شده بود مرمت کردم و دیگر جماعتی را که مخدوم من سلطان
محمد تغلق شاه از ایشان رنجیده بود و قطع اعضا نموده بود من فرزندان و وارثان ایشان را با انعام و ادرار خوشدل ساخته ابراء
از ایشان گرفتم و عمارتی که سلطان فیروز در ایام سلطنت ساخته بود بدین موجب است مسجد چهل مدرسی خانقاه سی رباط
دویست شهری حوض صد بند آب چهل گرمابه چاه صد و پنجاه پل صد و پنجاه حمام ده دار الشفا مقبره صد منار
و باغات از حد و حصر زیاده بوده و با اخلاق طبع شعری داشته این ابیات برآورد شعر زهی کمال لطافت که
کرم و خوبی و هم وفا دارد • کرم شاه بر ... و گر نه ... کجا دارد • حکایت
از این سخن ... یاد دارد • بعد از وفات سلطان فیروز شاه سلطان غیاث الدین تغلق شاه ابن فتح خان ابن فیروز شاه
بر ... شده او ... کار ... مستغرق شده سرانجام کار ملک را مهمل گذاشت و از روی ... وقتی
کرده محبوس ساخت ... ابوبکر پسر ظفر خان که برادرزاده او بود ... شده واهمه کرده راه فرار پیش گرفت پس از آنکه چند

[illegible]

١٠٧

آمده سلطان غیاث الدین را بدست آورده بقتل رسانید ایام سلطنتش پنج ماه و سه روز بود و بعد از آن سلطان ابوبکر پادشاه شد
سلطان محمد ابن فیروزشاه که از پیش پدر فرار نموده بود با پنجاه هزار سوار به دهلی آمده شکست یافت و پس از چند وقت لشکری
فراهم آورده چون هنوز نوبت سلطنت بوی نرسیده بود در این کرت نیز انهزام یافت و آخر بعضی امرای ابوبکر شاه
از وی برگشته پنهانی محمد شاه را به دهلی طلب داشتند و ابوبکر شاه از شنیدن این قصه پیش دستی نموده راه فرار پیش گرفت
مدت سلطنتش یک سال و نیم بود و محمد ابن فیروزشاه در رمضان سنه هفتصد و نود و دو به دهلی رسیده بر تخت نشست و ابتدای
ابوبکر شاه در پیش گرفت با جمعیت تمام کوچ کرده ... محاصره نمود و پس از چند گاه او را بدست آورده در قلعه
میرته فرستاد و در آن محبس فوت گشت و بعد از آن بهوای سلطنت میراند و در سال هفتصد و نود و شش وفات یافت
مدت سلطنتش شش سال و هفت ماه بود و امرا پس از شرایط تعزیت پسر او که همایون خان نام داشت سلطان علاء الدین
اسکندر شاه خوانده بر تخت سلطنت جلوس دادند و هنوز سلطنتش استقامت نیافته بود که مریض شده جهان را بدرود نمود
مدت حکومتش یک ماه و شانزده روز بود و پس از آن پسر خورد محمد شاه سلطان محمود را برادر ... اخلاص داده
و هر یک از امرا را خطابی تازه داده و اقطاعات ایشان را مضاعف ساختند از آنجمله خواجه سرور را که خواجه جهان شده بود
ملک الشرق خطاب داده از قنوج تا ولایت بهار به وی حوالت نمود و سلطان الشرق جونپور را دار الملک ساخته جمیع زمینداران
نواحی را مطیع و منقاد ساخت و مقرب خان را ولیعهد خود ساخته بجای خود در دهلی گذاشت و خود با سعادت خان بجانب
گوالیار در حرکت آمد و در خلال احوال بعضی امرا با جمعی دیگر غدر اندیشیدند و سلطان از آن غدر واقف گشته
بمقرب خان ... سلطان با سرعت مراجعت کرد و چون مقرب خان با ... محاصره مشغول شد بعد از چند وقت مقرب خان
سلطان را فریب داده با چندی از خدمتکاران به شهر در آورد و سعادت خان مضطرب گشته نصرت خان ابن فتح خان ابن فیروزشاه را
از میوات طلبیده در فیروزآباد بر تخت نشانید و پس از چند روز امرائی که با سعادت خان همراه بودند ... اتفاق کرده
نصرت شاه را از سعادت خان جدا ساختند و سعادت خان از روی اضطرار نزد مقرب خان رفته بقتل رسید و پس از آن
تا فیروزآباد دو پادشاه بهم رسید و امرای دولت ... که در دست هر ... تا سه سال بدین منوال بود تا
که اقبال خان خطاب یافته بود مقرب خان را بقتل آورد و سلطان محمود را بهانه ساخته خود سلطنت میراند و در سنه
صاحب قران امیر تیمور گورکان از آب چون گذشته بفیروزآباد نزول نمود و ... روز دوم حرکت نموده بجنگ

ترک جبال و اطفال داده بقصبه برن رفت و سلطان محمود نیز با قلیلی از نزدیکان و مخصوصان خود را بگجرات پیش کرفت
و نادره مادر دهلی بنوعی خراب بود که هیچ دیاری بهم نرسید و پس از چند وقت سلطان محمود و دولتخان یکجا جمع شده بحرب
سلطان ابراهیم روان کردیدند و چون سلطان محمود از دولتخان و امرا دلشکسته شد از راه دور آمده با لشکر سلطان ابراهیم
پیوست و بواسطه بیسلوکی از آنجا نیز فرار نموده بقنوج آمده به ولایت قناعت نمود و دولتخان از زمین ملک ستانی
میان دوآب را تا ولایت پنجاب بتصرف درآورده و خزینه ملتان داشت که بر دست خضر خان که تغیر نموده صاحب
حکومت می نمود بقتل رسید و پس از این واقعه کرت دیگر محمود شاه از قنوج طلب داشته بر تخت سلطنت نشانید و خضر خان
بعد از کشتن دولتخان مستقل کشته بسیاری از ولایت محمود شاه را متصرف درآورد و دو مرتبه وی را محاصره کرده بی نیل مقصود
و محمود شاه بدین نسخ روزگار میگذرانید تا در هشتصد و چهارده فوت کشت ایام پادشاهی او بیست سال و دو ماه
امتداد داشته و چون از آن سلسله کسی که قابل پادشاهی باشد نمانده بود در آنجا خضر خان مستقل کردید و او با وجود استعداد سلطنت
و اسباب ملکداری اسم پادشاهی بر خود اطلاق نکرد و سکه و خطبه ابتدا بنام امیر تیمور و آخر بنام میرزا شاهرخ میکرد و او در اندک
روزی چمن مملکت هندوستان را از خار و خاشاک مفسدان و متمردان پاک کردانید و در غایت عدالت و خدا ترسی روزگار میگذرانید
تا در جمادی الاخر هشتصد و بیست و چهار هجری رحمت حق پیوست مدت پادشاهی او هفت سال و دو ماه و دو روز بود و بعد
وفات او پسرش بر مسند سلطنت تکیه زده بسلطان مبارک شاه ملقب کشت و در ایام سلطنت او از اطراف و جوانب فتنها
روی نمود و مدار کار او بر جنگ و پیکار بود تا بدانجا که سلطنت هندوستان در سر او جای کرفته بود
اکثر پرکنات را تاخت و غارت نموده و لاهور را خراب مطلق کردانید و بر اثر آن سلطان هوشنگ بقصد کوالیار از مندو
در حرکت آمده و هنوز آن مهم صورت نیافته بود که سلطان ابراهیم شرقی با لشکر آراسته بکالپی آمده آن ولایت را متصرف کردید
و مبارک شاه نیز لشکر جمع آورده بمقابله روان کشت و بعد از دو سه روز جنگ اتفاق افتاد و هر یک مراجعت کرده بولایت
خود روان کردیدند و بعد از این قضایا شیخا کهکر که از ایلات کابل است جمع و کلی کشته کرد و لاهور را کرفته قبول نمود و بولایت
هند درآمد و از قتل و غارت چیزی نگذاشت و سال دیگر بحوالی ملتان را تاخته و مسکنان را اسیر کرده علم مراجعت افراشت
و کرت اخیر لاهور را کرفته تاراج فرمود و چون مبارک شاه نزدیک رسید از پیش برکشته فرار نموده بولایت خود در آمد و مبارکشاه
در بن یورش ملک کمال الدین را که مرد سنجیده کار داری بود شرف دیوانی خشیده با سرور الملک که وزیر بود شریک ساخت

و آن اثر پسران

۱۰۸

منتخب تبریز

و آن شهر برای سلطان در مقام نفاق آمده بسال هشتصد و سی و هفت وقتی که سلطان باهتمام عمارت مبارک آباد
که در کنار جون بنا نهاده بود میرفت بزخم تیغ بیکپش از زیر برآمد ایام سلطنتش سیزده سال و سه ماه بود و سلطان محمد
مبارک شاه باتفاق امرا بر تخت نشست او در زمان وی در هر سری بود و در هر ولایتی فتنه پیدا شد سلطان ابراهیم شرقی
بعضی از پرکنات را متصرف کشت و سلطان محمود خلجی از مالوه آمده قصد دهلی نمود چون شنید که سلطان احمد کجراتی
قصد مالوه نموده بهر آینه حرف صلح در میان آورده براه معاودت برافراشت و این صلح باعث زبونی وی شده
در اطراف مملکت در دولت او کسان آمده و ملک بهلول لودی که اول بهلول نام داشت یکبار بر سر ایشان تعاقب نموده اسباب عزیمت
کرفت و اجداد او در عرض قبول افتاد و محمد شاه او را فرزند خوانده حکومت لاهور و دیبالپور در عوض صله و خطاب خانی نموده
و بعد از این ملک بهلول را هوای سلطنت بر سر افتاد و در مقام جمعیت شده و در اندک زمانی کس بسیاری برو جمع آمد محمد شاه را
محاصره نمود و روز بروز سلطنت محمد شاه در تنزل بود تا در هشتصد و چهل و هفت وفات یافت مدت ایام سلطنتش دو سال ... خلف
چنین است آنچه کردند ودر سن چهل هجری از زوال آمده و دو روز بعد چون ابو المسعود همراه ... تا آن وقت دو سال هفت
محمد شاه فوت شد پسر او سلطان علاء الدین بر تخت سلطنت نشست چون در حیات پدر خود نظام ... کردی در کار سلطنت ازو بیشتر
بر آمده سلطنت سلطان بهلول لودی کشت چو بند کرد باشد و بابت ... فرو رفته بود کاملا از دست کیج و سلطان علاء الدین
آب و هوای بداون را موافق مزاج یافته بعیش و عشرت مشغول کشت بعضی از امرا بسبب حضور حیدر خان که وزیر بود و متوحش بوده
فرار نمود و به دهلی رفت و ملک بهلول بر سلطنت طلب داشت و چون سلطان بر قضیه اطلاع یافت چیزی بملک بهلول نوشت که چون
پدر من ترا پسر خوانده مرا سر و برکی سلطنت نیست به همین بداون قناعت کرده سلطنت را بتو کذاشتم و بعد از آن ... دو سال شد
کامی کرفتنی با ملک بهلول برآمد و ملک بهلول بپای سلطنت بر تخت نشست و چون سلطان علاء الدین در زمان خود چنانچه بوده ...
فوت کرد مدت حکومتش هفت سال بود و کویند سلطان بهلول بعد از امارت روزی باسلامت رسید و در آن وقت ... نامی همراه
بود آنکه پیش شد و جمع کرده و کفت از شما کسی هست که پادشاهی دهلی را بدو هزار تنکه بخرد و ملک بهلول که هزار و سیصد تنکه همراه داشت
برآورده پیش آن عزیز نهاد و آن بزرگ قبول کرده فرمود که پادشاهی مبارک باد تو را سلاطین ... ملک
کامل و بسی فرزندان کمال نصیحت و این را در حیات ... ناحق در هشتصد و پنجاه و پنج بر سریر حکومت نشست سلطان بهلول
در کمال سلوک با سپاه کشت و غیرتی و عدل و داد بسیار نمود و مجالست علما و مصاحبت فقرا کذرانیده فقط

دهلی ... (marginal red notes)

محاربان و دیوانیان را ابواب خسارت منفتح چون سلطان بهلول آمد حمید خان قوت و کثرت تمام یافت بنابر صلاح وقت
همه روز بسلام او میرفت و بوی ملازمت می‌نمود تا وقتی که او را بدست آورده خطبه و سکه بنام خود کرد و او مکرر با سلطان محمود شاه و محمد شاه شرقیه
محاربه و مصاف کرده است و اواخر چون نوبت سلطنت بسلطان حسین شرقی رسید صلح بر این نسق قرار گرفت که تا سه سال با هم جنگ نکنند و چون سه سال
منقضی گشت سلطان حسین با صد هزار سوار و هزار پیل لشکر عظیم بجانب دهلی توجه نمود قطب خان و ... الغ و ...
بمصالحه بجانب سلطان حسین آورد که ... بخاطر جمع ... سلطان بهلول فرصت غنیمت دانسته تعاقب ... پرداخت
و چهل نفر از امرای آن ... عقب بنه بهرکه ... و بعد از چند ... آورده معاودت
فرمود و بعد از چند وقت سلطان حسین لشکر عظیم آمده پس از محاربه ... گرفت در این جنگ ... اموال ...
... سلطان بهلول ... سلطان حسین ...
... سلطان بهلول ...
... سلطان بهلول ...
گردید و چون ... سلطنت ... سال ... بوده شعر گرا فر بهاست
کر ... بیاید ... اجل ... اگر ... چون سلطان بهلول ...
... نظام خان ... پادشاه شد ... سلطان سکندر ...
... شده ... مشغول گشت ...
... سلطان حسین ...
... سلطان سکندر ...
... سلطان حسین ... سلطان علاء الدین
پادشاه بنگاله ... صلح ...
و بعد از صلح چند ماه ... معاودت ...
کرد ... تسخیر قلعه ...
مقصود باز گشت و در حین معاودت مرض ... شعر

ساقیا تنبد ...

۱۰۹

ساقیا تنند در این بزم بدان ... که چو ... جام ... کاس ... سکندر ... باده ...
... ایام سلطنتش ...
هشت سال و نیم بوده سلطان سکندر ... بجمال ظاهری و کمال معنوی ... بوده ...
رسیده ... غایت گرامی
و هرگز ... بعد اولاد ... رسیده
چه در ... جرات نمودندی و در ... جامها
و ... احوال ... خانه‌ای
مردم ... واقعات ... انجام
و فاحیت ... شعر گفتی ... تخلص کردی این بیت ... از وست ...
کنون ... و چون سلطان سکندر ... عظیم ...
سلطنت را به پسر بزرگ او سلطان ابراهیم که ... ذات و ... شجاعت موصوف بود قرار دادند و او چون تخت
سلطنت ... شاهزاده جلال خان ... شاهزاده
... خطبه بنام خود کرد و چون سلطان ابراهیم ... احوال ...
... شاهزاده جلال خان ...
... سلطان ابراهیم ...
... شاهزاده جلال خان ...
سلطان محمود حاکم ... سلطان
... شعر خون ...
جان ...
...
حاکم بهار ... بهار خان ...

سلطان محمد مخاطب کردید و قریب یک لک سوار بدو جمع گشته تا ولایت سنبل بدست آورده و دولت خان لودی حاکم لاهور
نیز از قهر و سیاست وی اندیشه مند گشته بکابل رفت و فردوس مکانی بابر پادشاه را بر فتح هندوستان آورده اگرچه در اثنای راه
فوت گشته و دست آن تسخیر هندوستان بالکلیه برشرع شده اما حضرت پادشاه توکل بتائید الهی نموده رایت مقاتله و مقابله
برافراخت و در حوالی پانی پت با سلطان ابراهیم که قریب یک لک سوار و هزار فیل در پیش داشت مصاف رویداد و مظفر گشت
و پس انکار از سلطان ابراهیم با جمعی از امرا کشته شد سلطنت هندوستان از طبقه افغانیان بدین دودمان عالی شأن
انتقال یافت ایام سلطنتش پنج سال و چند ماه بوده ظهیرالدین محمد بابر پادشاه ابن میرزا عمر شیخ ابن میرزا سلطان
ابوسعید بن سلطان محمد ابن میرزا میرانشاه ابن امیر تیمور صاحبقران پادشاهی بود زیور بکمالات آراسته و بزیور دانش و فضل و سخاوت
پیراسته نظم کر نکار چنان خون بچکانی ز دل شیر · که روی چرخ نقش شده چون نیت پلنگ · ز بیم لرزه در اجزای کوه
می افتاد · چه چنین ساز باغ کوه را تیغ خدنگ · کدام زبان در مدح تو دان گفت و بچه طریق محامدات او توان
گفت صفحه آفتاب جهانتاب را چه احتیاج بارایش و فضا کبریا الانوار را براهین حاجت بتبیان است ولادت با سعادت او
در محرم سنه هشتصد و هشتاد و هشت بوده تاریخ · اندر شش محرم زاد آن شاه کرم · تاریخ ولادتش هم آمد شش محرم · نقلست که
فردوس مکانی در مجلس منور بودند که تاریخ ولادتش محرم است شیخ زین الدین خوافی که در حاشیه آن مجلس نشسته بود در اصل
بدیهه گفت که شش محرم شش حرف است و لفظ شش نیز تاریخ است خبر رسیده و انتخاب در دوازده سالگی بولایت فرغانه پادشاه
شد میان او و بایسنغر میرزا و سلطانعلی میرزا پسر سلطان محمود میرزا مخالفت افتاده و او آخر الامر سمرقند را بتصرف
آورده صد در سلطنت کرد در خلال احوال شنید که بعضی از امرا میرزا جهانگیر برادر او را پادشاهی برداشته اند هرآینه سمرقند را گذاشته
بجانب فرغانه در حرکت آمد و چون بخجند رسید شنید که تسخیر آن ملک ممکن نیست لاجرم متوجه کابل گردید چون در وقت
محمد خان شیبانی آمده سمرقند را محاصره داشت و محمد مقیم پسر امیر ذوالنون از قلعه کابل برآمده بعد از آنکه سلطان ...
رخصت شده از طلب پادشاه او را امان داده کابل را بتصرف گرفته و پس از چند وقت بلشکرکشی قندهار کشیده آن ولایت را
از شاه بیگ پسر کلان امیر ذوالنون گرفته بمردم بخشیده پس از معاودت قندهار جمعی از مردم خسروشاه و ابن عبدالرزاق کابلی
که پسر عم آن حضرت میشد پادشاهی برداشته و لوای مخالفت برافراشتند و با آنکه در خدمت پادشاه زیاده از پانصد کس نبوده
با جماعتی که سه هزار بوده مصاف داده غالب آمد و خود با پنج کس مقابل شده هر یک را از اسب در انداخت و بعد از آن تسخیر ولایت

مورد شد

[illegible] مورد شد خان میرزا ای حاکم بدخشان که پسر عم وی بود نزد خسرو ایران بخراسان فرستاد و شاه اسمعیل خان مزبور را
معزز داشته احمد بیگ صوفی اوغلی و شاهرخ بیگ افشار را بدو همراه داده و پادشاه پیش از آنکه خان میرزا با لشکر به کابل
در امیرستان متوجه گردیده و حکام حصار از خرابی وی خبر یافته جمع و مستعد جنگ کارزار رایت اقتدار برافراخته
شمشیر تیغ آفتاب درخشش پادشاه بتابان شد حمزه سلطان و مهدی سلطان گرفتار گشته بقتل رسیدند و حصار را
با ولایات ختلان و قندز و بغلان ضمیمه دیگر ولایات گشت در این اثنا خان میرزا رسیده متوجه سمرقند گردیدند و حاکم آنجا
محمد تیمور سلطان و والی بخارا عبیدالله خان مرکز دولت را خالی گذاشته بجانب ترکستان شتافتند و در بهجه رایت
حضرت آیت پادشاهی از افق دارالسلطنه سمرقند طالع شد و اطراف آن مملکت را فضا بخشید و چون در سمرقند سلطنت
مستقل گشت احمد بیگ و شاهرخ بیگ را خلعت مراجعت داده با سپاه قزلباش ضبط ولایات متفرقه شتافت و بعد
هشت ماه سلاطین ازبک خیال تسخیر ماوراءالنهر نموده عنان عنفت بجانب بخارا منعطف گردانیدند و این خبر بپادشاه رسید
با آنکه خبری بکار برده و لشکری جمع ساخته با قلیلی که در خدمتش بودند متوجه مخالفان گشت و در حوالی بخارا استماع نمود که
جنگ ازبک سلاطین ازبک چند منزل پس نشسته اند لاجرم دلیر شده عنان بتکامشی ایشان انعطاف داد و چون در منزل
گشت ازبکان با سپاه بیکران آمده آتش ستیز مشتعل گردید و پادشاه طاقت مقاومت در خود ندیده راه کابل پیش گرفت
و کرت دیگر با میر نجم بیگ بماوراءالنهر در آمده به نیل مقصود بازگردید و چون پیش تسخیر آن ولایت در آئینه مراد چهره گشای نمود
فرو هم همت بلند نهمتش در گرفتن هندوستان آمده و از مرغ سپاه مطلبش بحصول پیوست تا در مرتبه پنجم بتاریخ نیمه
سی و دو چنانکه گذشت با سلطان ابراهیم افغان مستولی گردیده چندان دفاین و خزاین بدست در آمد که عقل از احصای آن
عاجز مانده و پادشاه خزاین چندین ساله ملوک هند را انعام فرمود که بعد از یکسال از تسخیر ولایت دهلی چندین
موجود بود که ... و نافه و از امرا مردم خوب هر ولایت فرستاد خصوص مردم سمرقند و فرغانه که خاص
و عام ایشان از خزانه هندوستان منتفع شده بعد از آنکه نسیم فتح بچمن اقبال پادشاه وزید شاهزاده محمد همایون میرزا را
فرستاد تا خزاین آنجا را ضبط نماید و از آگره بجهت گرفتن ولایت حکام گوالیار ... الماسی بدان جناب پیشکش کرده
مثقال وزن داشت و جواهریان قیمت آن را نصف خرج روز مره ربع مسکون گفته بودند و بعد از ... تاریخ آن فتح ...
جنگ رانا سانگا شد و چون آگره محل نزول پادشاه گردید رانا سنگا با سه لک سوار و پیاده آمده مصاف داد و بتوفیق ملک متعال فتح ...

فتوحات کاینات در پایه محاربات روزگار است نظم بود آمده همت جلادت در رزم گیتی باطراف و اکناف عالم رسیده
و پس از آن بخاطر جمع مملکت هندوستان از خس و خاشاک مخالفان پاک ساخت تا در هندوستان بنیاد دولت
سرای بهشت بعالم قدس خرامید ایام سلطنتش سی و هشت سال بوده و از آن جمله پنج سال در هندوستان گذرانیده و در پنجاه سالگی درگذشت تاریخ
شه خسروان بابر نامدار ۞ در نبرده بجانب همیشگی ۞ محمد همایون بجایش نشست ۞ چه طور در مرقش اجل گردش ۞ چو پیوند
تاریخش هشتم ذی قعده ۞ همایون بود وارث ملک وی ۞ و بعضی از خصوصیات این پادشاه از غرایب امور است چنانچه اکثر منسوب و نشسته
پای بر درگاه [illegible] قلاع چون بادشمال سکه شده و گاه بوده که دو کس را در جنگ کشته [illegible] از بعضی صحیح [illegible] و در علم [illegible] بغایت
مستحضر بوده و در موسیقی داد و در اسرار آن [illegible] از مولفاتش رساله ایست در عروض و رساله ایست در فقه حنفی و دو ترکی است
در وقایع احوال و صحبت علما و فضلا بسیار دوست داشته و خود نیز طبع شعر داشته و شعر هموار میگفت از آنجمله ابیات من اند
بهار و رشد دیدار یار نیست ۞ پروای لاله زار و هوای چمن نیست ۞ در روزگار رفته بسی دیده ام ولی ۞ چشم تو فتنه ایست
که در روزگار نیست ۞ [illegible] وقت تو دانستم ۞ [illegible] ۞ مولانا شهاب الدین معمائی رساله
در تبیین و توضیح علم معما نظم کرده بدیشان فرستاده و پادشاه بعد از مطالعه این رباعی گفته باصلح لایق بود رباعی
از علم [illegible] ۞ [illegible] ۞ هر کس [illegible] ۞ نام [illegible] معما [illegible] ۞
جناب او وقت رحلت چهار پسر داشت محمد همایون میرزا بحکم وصیت قایمقام پدر نشست [illegible] بر تخت سلطنت تمکین کرده
ابو الغازی محمد همایون پادشاه خسروی بود بلطف طبع و حدت ذهن موصوف و بکسب فضایل نفسانی و کمالات انسانی
معروف بحکم [illegible] نطق فصیحش [illegible] مجمع کشیده و مهارتش در دیگر علوم خصوص ریاضی [illegible] حکمای
محصلی [illegible] گشته ۞ نظم ۞ کم کسی [illegible] جاه و جلال ۞ همچو او کرد [illegible] کمال ۞ در شجاعت [illegible] رفعت
و ملک گیری چون سکندر و فریدون [illegible] آفتاب [illegible] از همت [illegible] افزون شعر [illegible] جیش [illegible] اندیشه معال
ناطقه حیران بماند عقل کال ۞ بصحبت [illegible] درویشان و گوشه نشینان میل مفرط داشت و در [illegible] مستعدان و دانشمندان با حسن
وجهی می افراشت تاریخ ولادتش [illegible] سعادتش [illegible] و لفظ پادشاه صف شکن و کلمه [illegible] تاریخ است
چون عقد [illegible] در سلک سلطنت انتظام یافت ارکان دولت [illegible] از اختصاص [illegible] مناصب
ممتاز ساخت و تمام ولایت پنجاب و کابل و قندهار و غزنین را بمیرزا کامران مسلم داشت و سنبل بمیرزا عسکری عنایت شد و بمیرزا هندال

سنه [illegible]

۱۱۱

که در زمان [illegible] آمده بود خزانه انعام شده [illegible] با قطاع او مقرر گشت و چون [illegible] قسمت [illegible] تاریخ
شد و پس از تنسیق مهام دولت و عساکر [illegible] رایات جلال بجانب کالنجر توجه نمود و در حرکت آمد چه سلطان محمود ابن
سلطان سکندر با بسیاری از امرای [illegible] لوای استیلا افراخته بودند پادشاه [illegible] منسوب گشته [illegible]
نصرت و ظفر [illegible] معاودت نمود و جشنی عظیم ترتیب یافت و دوازده هزار کس بشرف خلعت مشرف گشته [illegible]
بالا پوش زر دوزی گوهر مرصع بوده بواسطه خاطر میرزا محمد زمان ابن میرزا بدیع الزمان ابن سلطان حسین میرزا که در سرکار پادشاه
فرار نموده بود و بسلطان بهادر گجراتی پیوسته بود میان او و پادشاه جنگ و جدال انجامید و عزم گجرات و گوشمال سلطان
بهادر گجراتی در ضمیر الهام پذیر تصمیم یافت و هراول سلطان بهادر [illegible] افواج قاهره شکست خورده جنگ صعب
[illegible] نمود لاجرم لشکر پادشاه قرب دو ماه [illegible] محاصره داشت و چون سلطان بهادر [illegible] توقف [illegible]
[illegible] از امرای معتبر [illegible] تاریخ [illegible] از اول بهادر [illegible] پادشاه بر قرار مخالف آگاه شده [illegible]
قلعه مندو [illegible] باز گشته و بعد از چند روز پادشاه ظفر پناه بر قلعه [illegible] استیلا یافته و سلطان بهادر
مضطرب گشته [illegible] جانپانیر [illegible] جواهر [illegible] بجانب احمد آباد رفت و پادشاه
از عقب [illegible] احمد آباد [illegible] و با آنکه [illegible] در هر حرکت [illegible] سلطان بهادر [illegible]
[illegible] اسبان [illegible] گرفته [illegible] پادشاه [illegible] مراجعت کرده جانپانیر را مفتوح ساخت و چندان زر و مال
بدست آورد که [illegible] احتیاج [illegible] گجرات [illegible] در این اثنا [illegible] عماد الملک غلام سلطان بهادر
با پنجاه هزار سوار [illegible] احمد آباد [illegible] متصرف [illegible] جانپانیر را [illegible] متوجه [illegible] میرزا عسکری
با جمعی از امرا که هراول بود [illegible] عماد الملک [illegible] شکست داده احمد آباد را متصرف گردید و پادشاه احمد آباد بمیرزا عسکری
و نهرواله را بمیرزا یادگار ناصر [illegible] میرزا هندوبیک [illegible] ولایت را با امرا قسمت کرده خود [illegible] نمود
پس از چند گاه مردم گجرات جمعیت کرده میرزا عسکری را از احمد آباد بیرون کردند پادشاه چون شنید که [illegible]
گجرات را گذاشته بجانب آگره حرکت آمد [illegible] متوجه آگره گردید [illegible] شیرخان افغان ولایت بهار
و بنگاله را متصرف در آورده قلعه چنار را [illegible] پادشاه [illegible] قلعه چنار را فتح نموده پس از آن
بجانب شیرخان که در بنگاله بود روان گردید شیرخان طاقت مقاومت نیاورده از راه [illegible] بجانب [illegible] رفت

و آن حضرت بنگاله را بجهانگیر بیگ سپرده متوجه آگره گردید چه منهی خبر رسانید که میرزا هندال باغوای جمعی طلب خطبه خوانده و در آن
یورش بواسطه بدی هوای بنگاله و هندوستان اکثر اسبان پادشاه و سپاه تلف شد چون بچوسا رسیدند شیرخان از
پیش لشکر آگاه شده با جنود معدود بعزم مقابله در حرکت آمد چون مدت مقابله بسیار کشید شیرخان شیخ خلیل را
که مرشد وی بود نزد حضرت پادشاه فرستاد و عرضه داشت نمود که اگر پادشاه ولایت بنگاله را به بنده گذارند باقی ولایات
جلال زمان ادعی سپاریم حضرت پادشاه قبول نموده شرایط احتیاط بجا نیاورده و شیرخان بر لشکر پادشاه حمله آورده
بسیاری را بقتل آورده و چون افغانان پل را ویران کرده بودند متفرق گشته بودند هر کس خود را به آب می انداخت و نجات
که کشتیها نشسته بودند بیشتر غرق گشتند پادشاه نیز جان خود را به آب زده نزدیک بود که غرق شود
بمدد سقائی از آن ورطه بیرون آمده متوجه آگره گردید در آن وقت میرزا کامران در آگره و میرزا هندال در الور بود بعد از آنکه
کنکاج و مشورت نمودند میان برادران نفاق بهم رسیده میرزا کامران با مردم خود بجانب لاهور روان گردید و شیرخان
کنار گنگ آمد و پادشاه نیز در قنوج بیک کنک سوار بهم رسانیده متوجه وی گردید اما پیش از جنگ جمعی از لشکر پادشاه
متفرق گشته بودند اگرچه سلطان محمد میرزا نبیره ابوالغازی سلطان حسین میرزا که رکن سپاه بود طریقه بیوفائی مسلوک داشته
با پسران خود راه فرار پیش گرفتند و از رفتن ایشان شکست بر لشکر راه یافت و چون بر ساحل محل نزول لشکر
بر آب شده بود از آنجا کوچ کرده بموضع مرتفعی فرود آیند در آن وقت که اکثر مردم بآب
خود کشیده بودند شیرخان فوج آراسته کرده از اطراف لشکر روان گردید و مردم اکثر بی جنگ فرار نمودند چون کار از دست
رفته بود پادشاه اسب بر آب رانده بکنگ در آمد و در اثنای راه از اسب جدا شده بکشتی امیر محمد غزنوی که از امرای جغتای
خان اعظمی است سوار شده بود او را بیرون آورده از گرداب آن ورطه گذشته شعر افغان ز غفار جهانبخت
ملک ملک خدای را تو ملک را تونی ملک تن بخش شعر ز خروس کرسی شاهان این ملک کوش
کس سرا پادشاهی را بنوبت میدهند و بعد از این قضیه ملک هندوستان چون نگین سلیمان چند روز بدست
افغانان افتاد و این واقعه در روز عاشورا در نهصد و چهل و هفت روی داد و چون پادشاه بآگره رسید توقف ننموده متوجه
لاهور گشت و دیگر برادران جمع شده شروع در مشورت نمودند آخر صلاح در رفتن کرد و چون بنواحی لاهور
رسیدند میرزا کامران و میرزا عسکری جدا شده بولایت کابل رفتند و میرزا هندال جدا گشته بجانب قندهار روان گشت

١١٢
خبر پیرم
و پادشاه در ولایت سند خاطر میرزا یادگار ناصر را بدست آورده از آنجا متوجه ولایت بکر و دیگر ولایات از آن نیز رویی عنایت
چون از میرزا شاه حسین ارغون حاکم ولایت فتنه نفاق و دورنگی ظاهر شد پادشاه قصد ولایت ملدیو کرد که از اعیان
معتبر هندوستان است نمود چه که پیش از این فرستاده بود و پادشاه بعد از آن بولایت او در آمده شنید که شیرخان
کسی نیز نزد او فرستاده بود بنابر این وعده‌های او را موافق نیافت و از آن قصد گذشت و پادشاه در آن هنگام بسعادت و صواب
در آن مرحمت نمود و در اثنای راه اسب پادشاه تلف گردید چند وقت شتر سواری نمود تا آنکه اسبان متعدد داشته شد
مضایقه نمودند و سپاه در این سفر بواسطه کمی آب محنت بسیار کشیدند تا بولایت سند آمدند و در این کرت میرزا یادگار ناصر
طریق مخالفت پیموده دیگر پادشاه را ندید چون پادشاه دانست که دیگر توقف در آن مملکت صلاح نیست عزیمت
قندهار نمود و میرزا کامران از آن عزیمت اطلاع یافته خبری بمیرزا عسکری نوشت که بقدم ممانعت پیش آمده پادشاه را
بدست آورد و میرزا عسکری بدین عزیمت روانه گردید و از قندهار ایلغار نموده پیش از رسیدن وی منهی آن خبر را رسانید و پادشاه
سوار شده با قلیلی بتعجیل روان گردید و شاهزاده جهانبانی اکبر شاه را که یکساله بود بواسطه حرارت هوا در اردو گذاشت
و میرزا عسکری بعد از لحظه‌ای در رسیده و چون شنید که پادشاه بدر رفته در ضبط اموال مشغول گشته و شاهزاده را
گرفته بقندهار مراجعت نمود و پادشاه با بیست و دو کس همراه بکشتی در آمده روانه شد پس از محنت بسیار بگرمسیر
طوک
پیدا کرد و بعد از محنت بسیار بسیستان رسانید و در سیستان بصوب تخارستان بطرف ایران و طهماسب قلی چون مکتوب
حضرت شاه‌نشان رسید طهماسب شاه سعادت کرده و فرامین و احکام بسلاطین هر سرزمین و مقام نوشته بیست سر جای
فرستاد تا لوازم بندگی و خدمتگاری بجا آورند و پادشاه چون بهرات رسید سلطان محمد میرزا پسر بزرگ شاه طهماسب و محمدخان
شرف الدین اغلی که منصب اتالیقی داشت باستقبال آمده و لوازم تعظیم و تکریم بپرداخت و محمدخان با احتیاج اسباب سلطنت
پادشاه هر نوعی سامان نمود تا بوقت ملاقات پادشاه به هیچ چیز احتیاج نشد و چون حقیقت مراعات و مهمانداری هرات
که قابل تماشا بود منظور آن حضرت درآوردند بعد از آن متوجه عراق گردید و پادشاه در هر شهر و مقام که میرسید حکام شرایط
خدمت بجای می آوردند تا در ییلاق سورلق ملاقات واقع گردید شاه در روز مقدم پادشاه را گرامی داشته در باب تعظیم
و حرمت مبالغه نمود پادشاه پس از چند گاه مدد از دیدن شاه همراه داماد کوچک از فرزندان خود که شیرخواره بود با ده هزار سوار کارآزموده
مدد شاه
آن حضرت تعیین فرموده و پادشاه بعد از فراغت از تبریز و اردبیل متوجه قندهار گشت قلعه را محاصره نمود و در خلال احوال محمولی

میرزا کامران جدا شده بپادشاه پیوسته و میرزا عسکری نیز شنیدن این خبرات مضطرب شده بعد از [illegible] امان خواسته ملازمت
نمود شعر چه روشن شود در خورشید و ماه · ستاره بگا بر فرازد کلاه · پادشاه قندهار را گرفته بسود اقطاعان [illegible] چون آکس
جنتا بردار آن ز دستان داشتی نبود هر آینه در بحر حیرت افتاده [illegible] شاهزاده [illegible] فوت کرده امرا و ارکان دولت
چنان [illegible] که قندهار از قزلباش بحکم ضرورت میباید گرفت و بعد از تسخیر کابل [illegible] بدیشان باید داد و عده تسخیر
چون چاره نداشت قلعه را تسلیم نموده رخصت عراق یافت پادشاه قندهار را به بیرم خان سپرده متوجه تسخیر کابل گردیده در آن [illegible]
راه میرزا هندال و میرزا یادگار ناصر و میرزا کامران گریخته بخدمت آمدند چون حوالی کابل محل نزول آن حضرت گردید سپاه
از میرزا یادگار برگشته بپادشاه پیوستند چون شب شد میرزا کامران با جمعی از مخلصان برآمده طرف غزنین روان گشت و پادشاه بشهر
در آمده دیده و دیده را بدیدار شاهزاده جلال الدین محمد که چهارساله بود روشن ساخت و چون میرزا سلیمان با وجود طلب ملازمت نیامده
بود هر آینه عزیمت بدخشان نموده و بوقت کوچ میرزا یادگار ناصر از خیال خلاف بخاطر راه داده بقتل رسید و چون رایات عالی
از عقبه هندوکش گذشت میرزا سلیمان لشکر بدخشان را جمع ساخته [illegible] الانهزام [illegible] در کوهستان درست گریخت و میرزا کامران
در غیبت پادشاه آمده کابل را متصرف گردید همچنین که [illegible] بپادشاه مقاتله و مقابله [illegible] و چنانچه در تحت میرزا کامران
نوشته خواهد شد و چون از امر میرزا کامران فراغت حاصل شد اراده هندوستان نمود و [illegible] روزی [illegible]
فرمودند که چون نوبت هندوستان در خاطر است و الحال هر کس که متعاقب یکدیگر می آیند نام بپرسید که فال گرفته شود
قضا را اول کسی که پیدا شد دولتخواه نام داشت پادشاه فرمودند چه خوش باشد که شخص سیم سعادتخواه نام باشد بعد از آن
شخص پیدا شد که او را سعادت خواجه نام بود پادشاه را ازین قضیه غریبه تعجب کرده بشارت بسیار فرمودند و بر فتح هندوستان
امیدوار شده و در تهیه نهضت [illegible] ساعت از کابل [illegible] عازم هندوستان گردید و در [illegible] بیرم خان
بملازمت رسید و باتفاق خضر خواجه خان [illegible] سکندر سلطان [illegible] پادشاه کوچ [illegible] خان
[illegible] سکندر سلطان از قضیه [illegible] تاتار خان [illegible]
در [illegible] رسیده و آغاز [illegible] کردند [illegible] افغانان طاقت مقاومت نیاورده فرار نمودند و مال و اسباب
بسیار بدست سپاه چغتای [illegible]
و سکندر سلطان چون [illegible] لشکر مطلع گشت با هشتاد هزار سوار [illegible] بسیار بعزم [illegible] روان گشت و [illegible]

[illegible]

۱۱۳

[illegible] نزدیک شد و بیرون از سرهند آمده بعد از [illegible] و کوشش بسیار بتوفیق رفیق الوس جغتای گشته افغانان شکست یافته [illegible]
[illegible] فتحی را که از اعظم فتوحات بود بنام پادشاه کرامت فرمود لطف دشمنش [illegible] پست باد [illegible] خاک بر سر [illegible]
رفته باز آمد [illegible] · و تاریخ این فتح را چنین یافته‌اند تاریخ [illegible] · [illegible]
تحریر چه کرد فتح هندوستان زده · تاریخ [illegible] همایون [illegible] · و بعد از وقوع این واقعه جمعی از خوانین و سلاطین [illegible]
بجانب [illegible] تعیین شده [illegible] دولت و اقبال متوجه دهلی گشته [illegible] هندوستان خطبه بنام [illegible]
خوانده شد و چون سکندر سلطان بکوهستان [illegible] گریخته جمعی همراه گشته بودند [illegible] شاهزاده
جلال الدین محمد میرزا سرافراز ساخته [illegible] بدفع سکندر [illegible] ساخت و [illegible]
پرداخت تا در جمعه [illegible] ربیع الاول [illegible] نهصد و شصت [illegible] کتابخانه [illegible] آمدن نمودن
شروع [illegible] پادشاه [illegible] تعظیم [illegible] چون [illegible]
افتاد و بعد از [illegible] کلمه طیبه [illegible] · تاریخ همایون پادشاه از بام افتاد [illegible]
چون این خبر به کلانور به بیرم خان رسید بعد از تقدیم تعزیت جشنی ترتیب داده شاهزاده جلال الدین محمد را بر سریر [illegible]
[illegible] نشانیده جهان و جهانیان را [illegible]
[illegible] سلطنت [illegible]
[illegible] رباعی [illegible]
[illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible]
[illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible]
[illegible] · [illegible] · [illegible] · [illegible]
چون ذکر [illegible] شیرخان و سلیم خان [illegible] حضرت شاهنشاهی [illegible]
[illegible] شیرخان [illegible] شیرشاه [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]

جلال الدین محمد شاه

داور اوزاده پسر بود با فرید و برادرش حسن چندان توجهی نداشته و فرید از این جهت از پدر رنجیده به جونپور رفته و کافیه را با حواشی مطالعه کرده
و در سیر و تواریخ نیز بخشی داشته و بعد از دو سال حسن به جونپور آمد خویشان در میان آمده فرید را بخدمت پدر بردند و رفع کلفت کرده
حسن و راه دلکی و جاگیری خود را به وی مفوض داشت و با دو جون پیاده چند بود و مردم آن پرگنه تمرد و سرکشی میکردند در اول حرکت
اشاده کرد که چه سازد آخر فرمود تا زین اسب سازند و از مقدم هر موضع یک اسب عاریت خواستند مردم پیاده چون از سوار
شدند جمعی دیگر نگاه داشت که هر روز بر سر ایشان سواری میکرد تا جمیع مطیع و منقاد گشت و با این بنگ و خدمتی چند دارد [illegible]
به یک برادر تفویض فرمود و فرید بزرگ خدمت کرده ملازمت دولتخان که از امرای کبار سلطان ابراهیم بود ملازم گرفت و چون
حسن فوت نمود دولتخان باعث شده اقطاع پدر را بنام فرید کرد و فرید بسرانجام سپاه و رعیت مشغول بود تا خبر کشته شدن
سلطان ابراهیم و فتح پادشاه شنیده پذیرفت همراه بهار خان نوحانی که سلطان محمد خود را خطاب داده بود ملازم
گردید روزی در شکارگاه شیری از پیش سلطان محمد برخواسته فرید شیر را بزخم شمشیر هلاک ساخت و بخطاب شیرخانی سرافراز گشت و پس از چند
گاه در جهت جاگیر گرفته بسبب اتفاق از سعی زیاده ماند و سلطان محمد از وی رنجیده حکم کرد که بعضی از اقطاع او را بجهت
برادرش سلیمان دهند و محمد خان که از امرای بزرگ بود و ذخیره خاطری از وی داشت و خواهش بود که از دادن اقطاع او
حواله سلیمان نمود چون قوت مقاومت با محمد خان نداشت بخدمت سلطان جنید برلاس که از جانب بابر پادشاه
حکومت کره و مانک پور داشت رفت و ملازم گردید و پس از چندگاه فوجی از مغل همراه گرفته بر محمد خان آمده و محمد خان
بجنگ هزیمت نموده بکوهستان رهتاس متواری گردید و شیرخان پرگنات محمد خان را بعلاوه پرگنات خود متصرف گشته
گوکی را با تحف و هدایا نزد سلطان جنید فرستاد و محمد خان پیغام داد که غرض من انتقام از برادران بود شما چه
از تنگی کوه برآمده پرگنات خود را متصرف گردید و محمد خان هم بیرون رفت و [illegible] جاگیر خود را متصرف گشت و پس از
چندگاه برادر خود را در جاگیر گذاشته بخدمت سلطان جنید رفت اتفاقا در آن ایام سلطان جنید بخدمت بابر پادشاه
میرفت او را نیز همراه برده ملازمت فرموده داخل دولتخواهان شد و چون چندروز روش و سلوک مغل را مشاهده
نمود با یاران خود گفت که هندوستان را گرفتن [illegible] آسان است گفتند بچه دلیل میگوئی گفت پادشاه ایشان
بمعاملات خود نمیرسد و مهمات را بوزرا میگذارد و ایشان بمقتضای رشوت حق سلطنت بجا نمی آرند القصه روزی در مجلس پادشاه
طبق ماهیچه پیش شیرخان گذاشته بودند و او از خوردن آن خود را عاجز دیده بر فور کارد کشیده و آن را ریزه ریزه ساخته و پس از آن

بکار برد

۱۱۶

بکار برده و پادشاه و از آن خیال واقف شده به میر خلیفه گفت که این افغان غریب کاری کرد چون از احوال پیش او اطلاع داشت
به فرو گرفتن او اشارت کرد و شیرخان از آن خبر آگاه شده از درگاه همان شب بجاگیر خود رفته و چون از
جانب مغل مایوس و متوهم بود همراه باز پیش سلطان محمد رفت و سلطان محمد او را نوازش فرموده اتالیق پسر خود
جلال خان ساخت و در همان ایام سلطان محمد فوت گردید جلال خان قائم مقام پدر شد و شیرخان با والده اش حکم
میراند تا قضا را مادرش نیز هم آغوش پدر ساخت و حکومت من حیث الاستقلال بشیرخان قرار گرفت و در خلال احوال
حاکم بنگاله را با مخدوم عالم که حکومت خاص پور داشت نقار خاطر بهم رسیده و قطب خان را با سپاه و فوج جهت استیصال
وی فرستاد و مخدوم عالم ملتجی بشیرخان شده هرچند شیرخان در صلح زد و ملایمت نمود فایده نکرد آخر دل بر جنگ نهاده
چندان تلاش و کوشش نمود تا فائق آمد این فتح موجب رونق او گشت و بر ترفیع شان او گردید و لوحانیان که از استقلال
در حقد وحسد بودند جلال خان را برداشته نزد حاکم بنگاله رفتند و ولایت بهار را به پیشکش گرفتند و خود ملازم گردیدند و سلطان
بنگاله ابراهیم خان پسر قطب خان را با لشکری موفور همراه لوحانیان بجنگ شیرخان فرستاد و شیرخان او را [illegible]
نیز فتح کرد و از ابراهیم خان اسباب قتل آورده تمام فیل و توپخانه بنگاله را متصرف گردید و در خلال احوال تاج خان حاکم چنار کشته شد
قلعه چنار نیز منتقل بوی گردید شعر چو ایام را سیمین در رنگ * بر آدم خود کند کام دل آهنگ * و پادشاه بعد از
شکست دادن سلطان محمود بن سلطان سکندر بنده وکیل پیش فرستاده و طلب قلعه چنار نمود شیرخان قطب خان
پسر خود را بخدمت فرستاده و اظهار عبودیت و دولتخواهی نمود چون استیلای سلطان بهادر گجراتی بسامع عز و جلال
رسیده بود در این وقت مدارا را لایق دانسته زیاده بر آن تکلیف ننموده پادشاه بعد از جهت گجرات چنانچه نوشته
شد فتح گجرات را گرفته از عقب وی بگجرات رفته آمد و شیرخان بنگاله را خالی کرده بجهارکند رفت و براجهای آن سر پیغام
داد که چون مغولان از عقب من میرسند توقع میدارم که عیال مرا در قلعه جای دهند و [illegible] ترتیب داده دو هزار
جوان مردانه انتخاب را با سلاح در [illegible] بقلعه فرستاد و چند دولی اول عورات در آمدند و چون دربانان قلعه تفحص و تجسس
و چند دولی را که دیدند شیرخان پیغام داد که دیدن عورات سبب کسر حرمت افغانیان است و راجه منع تفحص نمود چون دولیها
با تمام بقلعه در آمدند افغانان حربها کشیده چند نفر متوجه راجه گردیدند و چندی به دروازه آمده با سپاه از بیرون رسانیده قلعه
بدان محکمی بدین حیله گرفته و بعد از سه ماه که پادشاه در بنگاله گذرانیدند خواست که [illegible] شیرخان در گذر چوسا [illegible]

احوال اسلام شاه

چنانچه گذشت کس بسیار به قتل رسانیده بعد از آن به بنگاله رفته جهانگیر بیگ را با جمعی از مغل علف تیغ بیدریغ ساخته
و با راجه‌ها جنگ کرده مظفر گردید و چون از جانب پنجاب خاطر جمع ساخت در سنه چهل و نه و تسعمایه بمالوه
حرکت کرد و ملوخان که از نوکران سلاطین خلج بود ولایت را بصلح آمده آن ولایت را پیشکش کرد و شیرخان آن ولایت را
بشجاع خان داده متوجه رنتهنبور گردید و آن قلعه را نیز بصلح گرفته به آگره آمد و همچنین بسیاری از ولایات را مفتوح ساخته بجانب
قلعه کالنجر که محکم‌ترین قلاع هندوستان است نهضت کرده و در حینی که محاصره نموده یورش می‌نمود گرد اطراف حقه‌ها پر از باروت
تفنگ کرده باندرون می‌انداختند اتفاقاً حقه بر دیوار قلعه خورده برگشت و در میان دیگر حقه‌ها افتاده آتش در گرفت و شیرخان با جمعی
از مخصوصان بسوخت گویند که تا رمقی داشت لشکر را بجنگ ترغیب و تحریص می‌نمود و آخر روز خبر فتح شنیده رخت
حیات بربست و پانزده سال امارت و پنج سال فرمانروائی هندوستان گذرانید و از بعض آثار خیر او آنکه تمام
راه از اقصای بنگاله تا آب نیلاب که چهار هزار و پانصد کروه است بر کروهی سرائی ساخته بود و مسجدی از خشت پخته بنا نهاده
و مقری و امام تعین فرموده و بر یک دروازه آب و طعام پخته جهت مسلمانان و بر دروازه دیگر جهت هنود دادن مقرر کرده بود و دو
در سرا بود و اسپ که بزبان هندوان ڈاک چوکی گویند نگاه داشته بود که هر روز خبر ولایات بنگاله می‌رسید و تا نهایت هر سرا علم
کرده بود و کنار راه‌ها از درخت میوه‌دار سایه آورده که خلایق در سایه آمد و شد کرده باشند و همین طریق راه آگره تا مندو
سراها و مسجدی ساخته بود و امنیت تا مرتبه بود که اگر زالی سبدی پر از طلا داشتی در صحرا تنها خواب کردی حاجت پاسبان
نبودی گویند چون آینه دید گفتی حیف که نماز شام بسلطنت رسیدم   پس از مرگ کس کز او نام ماند   بجا به که
زندگی کام راند   و چون شیرخان فوت نمود عادلخان پسر کلان که ولیعهد بود در قلعه رنتهنبور اقطاع داشت و جلال خان پسر
خورد نزدیک بود امرا چون دیدند که عادلخان زود نمی‌رسد و حاکمی ضرور است جلال خان را طلبداشته در سنه نهصد و پنجاه و دو
بر سریر سلطنت نشاندند و مخاطب به اسلام شاه گردانیدند و در میان مردم به سلیم شاه و سلیم خان اشتهار یافت سلیم خان چون
قائم‌مقام پدر گردید مکتوبی از روی محبت به عادلخان نوشته طلب ملاقات نمود و او در جواب نوشت که هرگاه قطب خان و
عیسی خان و خواص خان و جلال خان آمده مرا تسلی دهند بملازمت مستعد شوم آنگاه سلیم خان این چهار نفر را نزد او فرستاد
و عادلخان بعهد و قول ایشان بملازمت برادر رفت و بعد از ملاقات بیانه را مع مضافات باقطاع او مقرر گشته رخصت حاصل کرد
و بعد از دو ماه سلیم خان غازی محلی که از محرمان بود فرستاد تا عادلخان را مقید سازد و عادلخان خبردار شده نزد خواص خان

که در میوات

115

که در میوات بود رفته خواص خان لوای مخالفت برافراخته متوجه سلیم خان گردید و بعد از تقارب فریقین واقعه شد
سلیم خان را نوازش فرموده هزیمت بر عادلخان افتاد و عادلخان از جنگ گاه بیرون رفته دیگر کسی از وی نشان نداد
و خواص خان و عیسی خان بجانب میوات در حرکت آمدند سلیم خان لشکری عظیم بجنگ ایشان تعین فرموده منهزم
برگردیدند و پس از آن خان را با لشکری عظیم به دفع ایشان نامزد فرموده ایشان به کوه کمایون رفته متحصن گردیدند و پس از آن
سلیم خان چهار پنج از امرای معتبر خود را مضطرب که در رفتن عادلخان داخل بودند گرفته در گوالیار محبوس گردانید
و برادر اعظم همایون که حاکم لاهور بود همه کرده سر از اطاعت پیچیده و سلیم خان بجانب او در حرکت آمد و او نیز خواص خان را
با خود متفق ساخته تا انباله استقبال نمودند و در شبی که صباح آن جنگ بود در باب نصب حاکم در میان ایشان
نزاع بهم رسیده خواص خان جنگ ناکرده راه فرار پیش گرفت و نیازیان حسب المقدور تردد کرده بجانب نگرکوت
رو آوردند روانه شدند و سلیم خان خواجه اویس شروانی را از عقب ایشان فرستاده خود بدهلی مراجعت نمود و در خلال
احوال شجاع خان حاکم مالوه شخصی در حضور رسانیده او را به اغوای سلیم خان حمل کرده بمالوه بگریخت و سلیم خان
تا مندو تعاقب کرده چون از وی نیافت عیسی خان را با بیست هزار سوار در مالوه گذاشته مراجعت کرد و خواجه اویس
که تعاقب نیازیان رفته بود شکست خورده برگشت و دیگر لشکر بمدد ایشان نامزد کرد و این کرت شکست به نیازیان
افتاده پناه بگکهران بردند و با سلیم خان لشکرها آمده مدت دو سال با گکهران مجادله داشت و پس از آن نیازیان منکوب
و مغلوب ساخته نیازیان بکشمیر درآمدند و حاکم کشمیر سر راه بر ایشان گرفته جمله بقتل رسانیده و سلیم خان بعد از جمعیت خاطر
بدهلی رفته قرار گرفت و در این اثنا خبر رسید که حضرت جنت آشیانی همایون پادشاه بکنار نیلاب آمده گویند در آنوقت سلیم خان
خوانک شده بود و چون این خبر شنید فی‌الفور سوار شده بجانب لاهور در حرکت آمد و چون گاوان عراده حاضر نبود فرمود
تا پیاده‌ها بجای گاوان عراده‌ها کشیدند و چون به لاهور رسید شنید که همایون پادشاه برگشته او نیز معاودت فرموده در گوالیار
قرار گرفت و چندی از امرای خود را که متوجه قتل او بودند گرفته مقید ساخت تا در سنه نهصد و شصت بمرض دبیلی که بر مقعد او برآمده
از شد و جمیع آن درگذشت مدت سلطنتش نه سال بوده و در همین سال سلطان محمود گجراتی و نظام الملک بحری نیز وفات
یافتند چون سلیم خان درگذشت پسرش فیروز خان را بپادشاهی برداشتند روز سیوم مبارز خان ولد نظام خان برادرزاده شیرخان
که خواهرش منکوحه سلیم خان بود به محل خود درآمده قصد فیروز خان نمود و خواهر هر چند شفاعت برادرزادگی نمود

احوال اکبر پادشاه

بجای او رسید و آن طفل با تاج و تخت گشته باتفاق امرا و وزرا بر سریر ایالت متمکن شد سلطان محمد عادل خطاب یافت و پس از آن
عوام الناس او را عادلی خوانند و در هندی [illegible] تقسیم جاگیر میان سکندر خان قرملی و سرمست خان کشته شد
سکندر خان خنجر بر سرمست خان زد که میان مجلس از دست رفت و پس از آن بر عادل حمله کرده او خود را بیرون حرم انداخت
و در آمدند و [illegible] هر جا که میرفت تا از اطراف و جوانب [illegible] بتقلیس رسانید و از فرزندان افغان
که از دولتخانه بر خاسته عازم بنگاله شد و برادران خود احمد و سلیمان و خواجه الیاس که پرگنات داشتند محقق شده
ایشان در مقام مخالفت آمده و عادل از عقب وی آمده در حوالی [illegible] فیصل شد و در خلال احوال ابراهیم خان
این غازی خان که از بنی اعمام شیرخان بود [illegible] بود و [illegible] دوالی خود بیانه و هندوان رفت
و در آنجا مردم بسیار به وی جمع آمده بدهلی رفت چون این خبر رسید ابراهیم خان کس نزد عادل فرستاده [illegible]
را حسن خیل آمده و بهار خان شیروانی را [illegible] بخدمت می آیم و عادل [illegible]
ابراهیم خان [illegible] عادل چون از این معنی آگاه گشت به مقاومت [illegible] بجانب چنار
مراجعت نمود و در این اثنا احمد خان که او نیز از بنی اعمام شیرخان بود [illegible] بود [illegible]
کاسنی و چندی از امرا دیگر خود را سلطان سکندر مخاطب ساخته علم [illegible] و فساد بر افراخت در برابر ابراهیم خان آمد
در ده کروهی آگره [illegible] سکندر چون شنید که ابراهیم خان [illegible] سوار [illegible]
و جمیع مردم وی [illegible] صلح آمده التماس نمود که پنجاب را بمن گذارند و ابراهیم خان بکثرت حشم و لشکر
خود اعتبار کرده [illegible] التفات ننموده عاقبت اسکندر غالب آمد ابراهیم خان بسنبل [illegible] و سکندر [illegible]
شد و آگره و دهلی را متصرف گشت در این وقت خبر رسید که حضرت [illegible] همایون پادشاه از کابل بهندوستان آمده
اسکندر با لشکر آراسته متوجه شد و در سرهند [illegible] منهزم گردید ابراهیم خان در سنبل لشکری [illegible] متوجه
کالپی گردید و در این وقت عادل [illegible] محمد خان [illegible] حاکم بنگاله [illegible] متوجه [illegible]
و همو [illegible] محاصره داد و [illegible] چون [illegible] کروهی [illegible] رسید ابراهیم خان [illegible] جنگ [illegible] پس از آن [illegible]
شکست یافت [illegible] سلیمان [illegible] محمد خان [illegible]
در پانزده کروهی کالپی صف قتال آراسته محمد خان کشته گشت و عادل [illegible] بجانب چنار رفت [illegible]

[illegible]

قسم سیم

116

فرستاده اسکندر خان اوزبک و قیا خان گنگ و باقی امرای حضرت شاهنشاهی بقتل رسید و عادلی [illegible] محمد خان
که سکه و خطبه بنام خود کرده بود و خود را سلطان بهادر نامیده [illegible] بقتل رسید و دولت افاغنه بسر رسید و کوکب عظمت
دولت حضرت شاهنشاهی ممالک هند را فرو گرفت ایام حکومت وی [illegible] سال بود [illegible]
مخفی و مستور نخواهد بود که اگر [illegible] سلاطین سلف یاد خواهد کرد باید که ذکر حضرت سلیمان حشمت سکندر رتبت ظل الله [illegible]
پناهی شاهنشاهی جلال الدین محمد اکبر پادشاه غازی لا زال [illegible] نماید [illegible] مطلب [illegible]
تا چار سخن [illegible] قبول [illegible] شعر
کجا رسد سخن من بعرصه [illegible] * که [illegible] * [illegible]
در ربیع الاول سنه [illegible] بطالع [illegible] بر سریر سلطنت و فرمان روائی [illegible]
بر مفارق جهانیان [illegible] ساخت همانا که بود آفتاب بلند که شد عالم از نور او بهره مند چون صیت [illegible]
در اطراف عالم شیوع پذیرفت در اندک روزی از کوه [illegible] تا اقصای دیار [illegible] از هر طرف جمع گشتند
ذکر و سرداران با استقلال در ظل عاطفت و انقیاد خود در آوردند خصوصا [illegible] افغانان [illegible] که در کابل [illegible]
سنگ راه [illegible] کشمیر است [illegible]
[illegible] پادشاهی [illegible] ملک [illegible]
و [illegible] هندوستان [illegible]
[illegible] شعر [illegible]
[illegible] * [illegible] * [illegible]
محروم [illegible] شعر فضل
[illegible] * [illegible] * [illegible] * [illegible]
[illegible] شعر [illegible]
که از شرق [illegible] * [illegible] * [illegible] * [illegible]
به عالی کرم [illegible] * [illegible] * [illegible] * خسروی [illegible]

[illegible]

احوال الغ میرزا

مکرمت و اسباب ملک داری و آداب شهریاری زبده سلاطین و عمده خواقین آمد و صفدری که سطوت جلالت و صولت شجاعتش
داستان هفت خوان رستم و دستان را خوار و مبتذل ساخته سکندر سیری که لوای عدل و کرم و محامد شیم علو مرتبه خاقان والا
قاآن را درگرد نسیان انداخته هر تدبیری که از برای سرانجام امور ملک و مال بر لوح ضمیر انگاشت موافق تقدیر آمد و صورت
هر اندیشه که در باب انهدام مبانی قصر زندگانی اعادی دولت روز افزون خیال تصور نمود مطابق قضا افتاد و
هر بدبری که خاکش از دره مقابل این خورشید دولت روز افزون بمقابله برخواست از شعله تیغ جهانگیرش فی الحال قدم
انطفا منزوی شد و هر که سر از طوق انقیاد این خلیفه خدا بیرون برد ابلیس وار طوق لعنت بر گردن دید شعر آنچه بر سند
حاشیش نباشد سر ریش ٭ زحمت مغفر و عار کلاه و دستار است ٭ نسبت با چشمش هر شب که بجز جام مدام که غارت عقول و
افهام کند کسی را مجال رسانیدن صدمت عداوتش مدید که بجز از نغمه اغانی و غمزه افانی مجلس بالای او در دل
و پر آبی نه دید روی ش نه بجز از مرغان چمن زنیار و بپای غیر از غمزه معشوق بعاشق نماید بجز ابروی مهوشان کسی را مجال کمان
فتنه زه کرد و بغیر از مژگان خوبان کرا یارای که تیغ عدوان کشیده و دارد گریبان دیده بغیر از صبح شوانید و از خون نشسته
بجز از شفق شوان شنیده زهره اندوه اگر فحش قاف تا قاف عالم را گرفته ولوله انعام عامش چون فیض نیسان اطراف
و اکناف جهان رسید شعر ای زنده دیگر به ملک سلیمان رفته ٭ هر چه خواهد بجز نظیر از فضل یزدان رفته و محاسن خصایل
و مکارم شمایل این خسرو خسرو نشان او در و اکثر ازان است که طوطی شیرین مقال قلم کیفیت آنها را تواند رقم نمود شعر
هر چه در حسن گوئید روا است ٭ غیر دوران بدل او سبحان است ٭ رمزی از نقش صفاتش نه ملکت ٭ سطری از صفتش صد دیوان است
امید که حضرت کردگار بیچون ذات میمون و عنصر همایونش را که رابطه عقد جمعیت عالم و عالمیان است از آفات گردون
دون و نوایب روزگار بوقلمون تا روز قیامت محفوظ و مصون دارد شعر خدایا تو این شاه درویش دوست ٭ که آسایش
خلق در ظل اوست ٭ بسی بر خلق پاینده دار ٭ بر او بخت بر ما عقبا برآر ٭ و این پادشاه که دوران چاه کامی بنا برآن که
طبع دری از سحر خاطر بسا حل رسید از آنجا است شعر گر به گردم ز لف مرجب شوستا نه شد ٭ زنجیم خون دل از دیده
دلم خالی شد ٭ بیا از که خوش شد دلم از دوری او ٭ من با غم زلف مهجوری او ٭ در آینه چرخ زده گوش از رخ است ٭ زر
عکس است نمایان شده از دوری او ٭ دوشینه بکوی سیفروشان ٭ پیمانه می بزر خریدیم ٭ اکنون ز خمار سر گرانیم ٭ زر
دادیم و درد سر خریدیم ٭ پوشیده نماند که چون از ذکر سلاطین بنده فارغ گردید الحال اغمان شست قلم را بجانب جمعی که سلطنت

شعر دارنده

١١٧

مقتل میرزا

شعر دارنده معطوف میگرداند میرزا کامران بمکارم ذات و محاسن صفات اتصاف داشته و در شجاعت علم المثل و در سخاوت
عدیل المظفر بود چنانچه شعر بود در ادبش نام حاتم طی بها ٭ بود در رزمش نام رستم بخری بها ٭ و در زهد و تقوی بمرتبه بود که
فردوس مکان بابر پادشاه در فرامین بفرزند شیخ محمد سنبوشت و در حیات آن حضرت حاکم قندهار بود و با وجود قلت سال بمکوی
من حیث الاستقلال بتمشیت ملک و مال میپرداخت و در وقت ارتحال آنحضرت بجنت آشیان همایون پادشاه او را بمهد و بالکل
به وضایت فرموده و وی پیوسته ابواب بیگانگی را مفتوح ساخته سر از قبضه اطاعت و انقیاد آنحضرت پیچیده اکثر اوقات بمخالفت
عنایات و تفقدات حضرت حضرت جنت آشیانی از جمله وقتی که از آنکه پادشاه بصدق آن که حصار قندهار را به وضایت فرموده اند بیت
از منحویات است شعر دولت همه ز افزون بادا ٭ طالع ز رخ و همیون بادا ٭ هر غنچه که از دست بخیزد ٭ گلی ز چمن
محزون بادا ٭ هر گه که تو چه بکار گشت ٭ او از انیدا به بیرون بادا ٭ کامران نیست سحاب بقا ٭ خسرو دوراز تجارین بادا
در خلال این احوال در مرتبه چند دفع لشکر قزلباش نمودند که در مرتبه اول میرزای بن شاه اسمعیل صفوی جنگ کرده
غالب آمد و اخود او را که از امرای عظیم الشان بود بقتل رسانیدند و بار دیگر بوداق خان ترکمان ترد کرده و قندهار را مسخر گشت و چون کامران
حضرت جنت آشیانی گردید رفت ماند مخالفت به کرد و در احوال میرزا بجانب کابل رفت و چون شنید که تو خان
میرزا هندال الاطاعه نشسته و دیگر سر مخالفت دارد قدغن فرموده بعد از شکست شاه بر آن قلعه تاخت و خواجه حسن مروی
تاریخ فتح را هندوستان جامد ریشی زدند و بعد از آن میرزا عسکری را در قندهار گذاشته میرزا هندال را بکابل برده جلال آورد را
بقطاع او مقرر داشت و بجز آنکه از خانه که از میرزا سلیمان بظهور رسیده بود بخشان زادروی گرفت به پسرش میرزا ابراهیم
عنایت فرموده و چون جنت آشیانی از عراق آمده قندهار را متصرف گردید از آنجا بجانب کابل در حرکت آمد میرزا
کامران کربچه متوجه تته گردید و میرزا ابراهیم دختر خود را العقد وی در آورده روز چند در آنجا بسر برده در وقتی که پادشاه
بجانب بدخشان رفته بود باز شبی بجز بکابل آمده آن شهر را متصرف گشت و این خبر بجنت آشیانی رسیده کوچ بکوچ
متوجه کابل گردید و میرزا کامران شیر افکن بیگ را با مردم بسیار بعزم رزم بیرون فرستاده و در دهه افغانان بعد از جنگ
عظیم بقتل رسید و پس از آن پادشاه ویرا محاصره نمود میرزا کامران اندرونی بیسری میرزا محمد شاهزاده اکبر شاه را
برکنگره قلعه جا داده که توپ و تفنگ بسیار می انداختند می نشانید و حضرت حق سبحانه و تعالی او را محافظت نمود
و چون طاقتش طاق گردید دیوار قلعه را سوراخ کرده بیرون رفت و پس از آن به بلخ رسید و بر محمد خان حاکم آنجا پیوست

اسیر مخارشن

بدخشان

آمده غوری و بقلان را گرفته بوی تسلیم نموده و اندک روزی جمعی بوی سرا شده تمام بدخشان را گرفت و قراجه خان و دیگر امرا که
خدمات نیک تقدیم رسانیده بودند مغرور شده و توقعات غیر مقدور از پادشاه نمودند چون مطلب ایشان بحصول نپیوست
قریب دو هزار سوار لوای حقیقی برافراشته بجانب میرزا کامران روان گردیدند و پادشاه نیز از عقب ایشان در حرکت آمده بعد از تلاقی
فریقین چون چشم میرزا کامران بر رایت پادشاه افتاد توقف نکرده بطرف طالقان گریخت و پادشاه آمده طالقان را محاصره
نمود چون مدتی گذشت از روی عجز چند کس فرستاده رخصت که طلبیده و آن حضرت ترحم نموده التماس او قبول شد
و میرزا کامران بعد از آنکه دو فرسنگ رفته بود مراجعت کرده اراده ملازمت نمود و پادشاه او را نوازش فرموده لوازم
عنایت مهربانی را بجا آورده و سه روز در آن موضع طویهای پادشاهانه ترتیب داده و بعد از آن تمام سلطنت بوی کرده کولاب را به
اقطاع او مقرر داشت و در اواخر این سال پادشاه عزم تسخیر بلخ از کابل مرکوز نموده لکن طلب میرزا کامران و میرزا عسکری فرستاده
و ایشان دیگر باره مخالفت کرده بملازمت نیامدند و در خلال احوال ابراهیم خان بدست افتاده بعد از زد و خورد بسیار شکست یافت
و خواست که رزا بخاک ... براه رهنگه باز قراجه خان چین سلطان و دیگر امرای مخالف فرستاده و او را بار رسید
و بعد از یاس سپهداری تمام بجانب پادشاه روان شده و میرزا کامران ملحق گردیده و با اکثر مردم پیاده بود و پای ثبات
افشرده چندان کوشش نمود که زخم شمشیری بسر برداشت و آن بعضی مخالفان از خود دور کرده بجانب بدخشان روان
گردید و بار دیگر کابل بتصرف میرزا کامران در آمده پادشاه بعد از چهل روز با میرزا سلیمان و میرزا ابراهیم و میرزا هندال متوجه
کابل گردید و میرزا کامران با قراجه خان و مردم کابل برابر آمده و بعد از اندک جنگ انهزام یافته به جانب کوه هندو رفت
و میرزا عسکری دستگیر شده و قراجه خان بقتل رسید و بار دیگر جمعی از سپاهیان بعد طلب فوج نموده میرزا کامران از میان
افغانان در آورده و پادشاه دیگر باره عزم دفع او نموده میرزا کامران شبی با اتفاق افغانان شبخون آورده میرزا هندال را بدر
شهادت رسید و پس از آن گریخته نزد سلیم خان بهندوستان رفت و چون از حاکم هندوستان معاونتی ادراک
نیافت تمام خود را بولایت ادم گهر رسانید و سلطان ادم او را محافظت نموده حقیقت را به پادشاه عرضه داشت نمود
پادشاه به کمال مروت که جبلی او بود از جرایم و مروت که گذشته از او طلب نمودند امرا جغتای که بواسطه مخالفت وی
انواع محنت و پریشانی کشیده بودند عرضه داشتند که بقای مرض ناموس او سبب حیات و مصدر فساد است و میرزا کامران
و مادام که او در حیات است این فتنه قایم است پادشاه عرق شفقت جبلی را حرکت آورده بدان امر به استان گفت

لیکن

فتح بلخ

لیکن بنا بر التماس جماعتی از حاضران حکم فرمود تا میل در چشم او کشیدند و میرزا بعد از آن بوی اجازه رخصت حج یافته در سنه تاریخ
شهر ذی حجه سنه هشت صد و شصت و چهار از عالم فنا انتقال نمود تاریخ پادشاه کامران رکعبه مزار تاریخ است و میرزا کامران در فن
شاعری بدر مرتبه سواری نموده چون التزام شعر ترکی در این نسخه نشده به بیتی چند فارسی اکتفا کرده آمده بیت
چشم او
تو در بر من شبانی می چند • وقت آنکه زهر جانب کامی چند • هر صید دل از دانه و خال تو قفس است • هر دم زدن زلف
منه بر سر آن دامی چند • اگر هر که نظر فرستد بوی اینجا می • چه شود گر کند م شاید شنامی چند • اخر از لذت هم
تو با همنشین • حیف باشد که نشینی تو بید می چند • کامران این غزل از بهر هجایون حضرت • باشد ار سال
کند سوی تو انعامی چند • باز دامان خود از گرد جدا بازده است • کس جانش گرفت نشانه زده است • رشته سلم نخود
هر که چه من • جنگ حلقه زلف بدست بستانده است • زاین سان گه جان خود در سته بی رفته • وز رد پنهان ای
در عشق پنهان هم • چون چهره برافروزی رخسار بیارایی • خود کوکه کجی اندر این سینه • سودای کسی را
باز این سر پیمان • جانان هوسی در ره با دارین دل هر جا • و از میرزا کامران یک پسر مانده بود مسمی به میرزا ابوالقاسم
در غایت لطف و ذکا و در نهایت ملاحت و صباحت بسن ز اول جوانی فرزند او بود که در سنه چهار و چهار در قلعه
کوالیار از این جهان فنا در رخت بعالم باقی کشید تاریخ ماند از کامران نام و نشانه تاریخ است و میرزا ابوالقاسم شعر
گفتن میل داشته و بسخن نیک پیر رسیده و شوکی تخلص میکرده و این بیت از وست بیت یار هرجا شاد کرد زلف بسیار نکرد
نشتر غم بدل بخیره مانده است • قضا که بستن من افتد شتاب مکن • بخواهم از تست مر اضطراب مکن • میرزا عسکری
به فور جلادت و سخاوت و کبر موصوف بوده با اتفاق میرزا کامران همیشه لوای مخالفت بجای می افراشته
و خود او آن باب خلاف نداشته چنانکه در وقت توجه آن حضرت بعراق بجانب قندهار بکابل و داغ جابجا اراده نموده
کرده است عصیان بعداوت آلاید و بقدم مخالفت بتعاقب پیش آمد او بنابر بیشت جناب عزت سال طلبش جابجا
خجل و شرمسار بجانب قندهار مراجعت نمود و چون آفتاب دولت جناب شاه از کسوف محنت برآمد قندهار را محاصره
نمود بعد از سه روز به قدم اعتذار جرم و گناه را بیرون آمده امان خواست و پادشاه رقم عفو بر جریده جرایمش کشیده
خلعت احوالش را بخلعت لطف و احسان بیاراست و چون بکابل توجه فرموده بار دادن شغل خود را بیاد گیری نفاق آورده بخشی
کرد طریق مخالفت و معاندت بمود اگر چه دیگر بدست افتاد بنا بر مصلحت مقید و محبوس بود تا فرصت یافته بلخ

احوال میرزا

فتح بلخ

گریخت و از آنجا متوجه زیارت حرمین شریفین گردیده در وادی گجرات میان [illegible] شهید گشت به دعای این جناب جمیع نمود (رباعی) عسکری

پادشاه و دیار دل * تاریخ است و میرزا عسکری شعر حسین داشته و شعر رنگین میگفته و این چند رباعی از افکار اوست (رباعی)

گوشه میخانه جای ما گشاده بوده است * بی تکلف گوشه میخانه جای ما بوده است (بیت) عسکری از دست مدامی خوش باش * در عقبی داری

جامی خوش باش * گفتی بخرابات نباشم باده * با یار اگر در انتقامی خوش باش * میرزا هندال شاهزاده حمیده خصال

نیکو افعال بوده صفحه ضمیر خود را پیوسته منقوش در هواخواهی حضرت شاهی داشته طریقه شجاعت و انقیاد را القدم [illegible]

و از این سبب همیشه لطف پدر بزرگوار مخصوص او بوده در امر عافیت [illegible] نموده اند تاریخ مولودش این بیت [illegible]

میکرده (بیت) چه بسا از سال تاریخ شد فرخنده فال * کوکب برج شهنشاهی بود تاریخ سال * و شهادتش [illegible]

چهره [illegible] تاریخ سنه پنجاه و هشت وقتی که تمامی قبایل افغان به اتفاق میرزا کامران بر عسکر حضرت شاهی شبخون آورده

بودند رو داده و لفظ شبخون که لفظ مناسب تاریخ است و دیگری (بیت) سرو دل بوستان دولت شاه شد میرزا هندال [illegible]

شعر است موافق داشته این چند رباعی از اوست (رباعی) زین قطره شبنم که نسیم سحری * از بار جدا کند بصد جلوه گری * تا

بدرخ گل بچکاند از رنگ پری * خفاکه نیز بباید پاکیزه وزی * سرو قد تا بای بر خیز [illegible] * تا زیب [illegible]

الامیر الاعظم بیرام خان الملقب بخان خانان بهارلو بوده [illegible] خصایص [illegible] سبحانه و تعالی القوی [illegible]

و شفقت و مرحمت و سعادت و کرامت و شجاعت و کرم [illegible] و بر دباری [illegible] فضلا و آثار پسندیده و کردار

خوش [illegible] و دیگر صفات [illegible] در ذات وی [illegible] نهاده [illegible] و از [illegible] بسیار [illegible]

و نعت ساخته [illegible] شکر بیک بهارلو [illegible] بیک امیری بوده در غایت شجاعت [illegible]

و او آب [illegible] گشتی و سردار [illegible] و زنتی و فرزندان او [illegible] دولت بهارلو [illegible] ولایت [illegible]

و کردستان با توابع باقطاع او مقرر بود چنانکه ولایت [illegible] بهارلو از اعظم طوایف ترکمان [illegible]

چند کس از ذات ایشان به پادشاهی رسیده اند مثل قرا یوسف و [illegible] اسکندر و پسر دیگرش میرزا جهانشاه و در زمان شاه اسمعیل صفوی

یار بیگ با [illegible] سیف علی بیگ از عراق در آمده در بدخشان حکومت نموده و از آنجا پیر علی بیگ در زمان حسن [illegible]

شاه در آمده در خدمت سلطان محمود میرزا روز چند بسر برده و پس از آن در فارس [illegible] با حاکم شیراز [illegible]

منهزم گشت و بر اثر آن بدست امرای سلطان حسین میرزا [illegible] رسیده و [illegible] بیک [illegible] با میرخسرو شاه [illegible]

ترقی

119

سپهسالار (marginal heading)

تا وقتی که در نشو و نما [illegible] آمده [illegible] حضرت شاهی با بابر پادشاه [illegible] لازم گرفت و بیرام خان [illegible] گشته [illegible]

چه بلوغ افتاده و در آنجا تحصیل نموده [illegible] و مسالک [illegible] حضرت شاهی آمده [illegible] غایت و [illegible] آنحضرت

تربیت یافته بسعادت قرب و منزلت رسیده و مرتبه مصاحبت را [illegible] حضرت شاهی [illegible] اعظم

بجانب سند روان گردیده خان مذکور در گجرات بود بعد از دو سال که با انواع محنت روز گار گذرانیده خود را بشرف

خدمت آن حضرت رسانیده و در رفتن و آمدن سفر عراق همه جا همراه بوده و [illegible] آن جناب خوانده [illegible]

[illegible] پیش میکرد و لقب خان و [illegible] علم [illegible] حضرت شاهی [illegible] معاودت [illegible] هند

حکومت قندهار بدو تفویض گشت و چون فرمان توجه بجانب هندوستان منعطف [illegible] خان مذکور در رکاب آنحضرت

بوده سپهسالار عسکر بادشاهی شد و چون در [illegible] جلادت [illegible] سر انجام [illegible]

عالیه مشغول [illegible] و برادر [illegible] فرزند سعادتمند و خان خانان [illegible] حضرت شاهنشاهی [illegible]

امر و کالت شده بخطاب خان بابا شرف اختصاص یافت و تا مدت پنجاه سال که زمان عنفوان شباب [illegible]

نشو و نمای اقبال شاهنشاهی بود خاطر [illegible] از [illegible] مشغول بوده مهام جمیع فرق انام از

خواص و عوام در کف کفایت آن خان عالیمقام بوده و از مقتضای [illegible] بی تکلف [illegible]

انتشار [illegible] بعضی [illegible] سپاه [illegible] بجانب [illegible] شهاب الدین [illegible]

آن حضرت را [illegible] در آورده و در استحکام قلعه کوشیده و چون خاطر نشین مردم [illegible] از طرف خان مذکور

غباری بر حاشیه حضرت شاهنشاهی نشسته سپاه بالکلیه از وی جدا شده [illegible] گشته خان مذکور [illegible]

سلطنت [illegible] حسین قلی بیگ روانه درگاه نمود و خود متوجه [illegible] از راه گجرات [illegible]

اندیشه آنکه [illegible] بوده با [illegible] اختیار مراجعت کرد و [illegible] شاهنشاهی خان اعظم را با

جمعی از امرا بر سر ایشان تعیین فرمود و خود نیز از عقب روان گردید و بعد از تقارب فریقین جنگی عظیم روی داده جماعت

که باعث این فتنه بودند کشته [illegible] و خان مذکور با جمعی از مخصوصان [illegible] آمده بعد از آن [illegible] جانب

شاهنشاهی رفته ایشان از [illegible] خان مذکور [illegible] روان گردیده و حضرت شاهنشاهی جمیع امرا

و خوانین را باستقبال فرستاده با عزاز تمام بشرف ملازمت استسعاد یافت و بعد از دو روز رخصت حج یافته و چون

شهره اوکه عبارت از زمین گجرات است رسیده روزی در کوه که سنگ شمار داشت بر اسپی نشسته سیر می‌نمود مبارک خان
که پیش دستی از مغرب مغولان کشته شده بود انتقام را پیش آمده در وقت مصالحه خنجری رسانید که بدان درگذشت
اینوا قصه در منصه شهادت روی داده تاریخ را عزیزی چنین یافته است تاریخ بیرام بطواف کعبه چون بست احرام
در راه شد از شهادتش کار تمام • در واقعه هاتفی پی تاریخش • گفتا که شهید شد محمد بیرام • در آن وقت میرزا عبدالرحیم
که الحال بخطاب خان خانان سرافرازست چهار ساله بود محمد امین دیوانه و جمعی از خدمتکاران او را از آن ورطه بدرگاه عالم‌پناه
آورده در نظر منظور نظر شفقت و عنایت شده از تربیت دولت جاوید بلند اختر روشن ساخت و خان خانان گردید خان
مغفور که در از راه امتحان طبع قصیده با غزلی گفتی این ابیات از آن جمله است بیت کشتی که کند زبده سپهر افراد

اگر غلام علی نیست خاک سپراد • علی عالی اعلا امیر عرش جناب • که هست خسرو خاور کمینه چاکر او
در مدینه علم انکه از کمال شرف • شاه مردان سپهر خاک بر در او • زقید خسروی بهراو کون آزاد است
کسی که از دل و جان شد غلام قنبر او • تعبد سپهر بهر کسی نبود گر او • برادر خسرو این علم پیمبر او
بی زمادر دهرش نزاد مثل نظیر • کسی که همچو پیمبر بود برادر او • عنایت حق و لطف رسول وقت دوح
کمال رتبه بود در فراز منبر او • خدا کمال عجایب نزاد مثل که بود • ظهور او ز عجایب مظهر او
زناب شکل حشر خلق را چه خبر • اگر لقب شود سخن زکوثر او • برون فضل بیاسد چو نه شش بهر کار او
کر سکه است زر بر او • بر شمار چشم آفتاب او علم • که مهر که بود نور شکر او
سموم قهر تو بر چرخ سپهر گذشت • زتوم عاد خبر داد باد صرصر او • محبت تو بود بر حرارة حرام
نیز اگر حدیث نیست بادراد • در آن حدیث یا نشنه گوهر عجبی • که باد چو سرجانم رفت چو براد
محبت شه مردان مجو ز بد چو دی • که درست غیر کفر نیست پای او داد • سخنوری که بیجان آمد است خلق مسیح
ز پیش فیض لب لعل روح پرور او • دلاوری که چو تیغ دهر کشند غلاف • شود دو نیم دل شیر چرخ در بر او
کوه قاف چو خنجر کشد بر ده صاف • شود شکاف شکاف از نهیب خنجر او • نیامده نظر الملکان او دیده را
سبا در وی نه ازدر شن کندا • خوش آن زمان که شود توتیای دیده من • غبار خاک ره شه معطر او
شها غلام تو بیرام ز عنایت تست • که گشته سلطنت ظاهری میسر او • و لیک جناب تو ز خویش نبود

ز گردش

۱۲۰
ز گردش فلک دهر سرنگون و • ز بهر خاک رهت حال ابتری دارد • از آن چه سود که بر چرخ سود فرسا او
اگر بسینه ات لاله سان داغ نبود • اگر خضر وقتی که جاننا نداری • دلا گر غم دوستانا نداری
اگر سیل ابر و کمانا نداری • ندری نسیم سعادت نشانا • ز داغ محبت نشانی نداری
آباد شده از لطف ... • ما را زبان قلمی یاد کردی • حرف نوشتی دل شاد گردی
نامه ... • ز نامه که در قید ما بوده حضرت • و بیا ناما بود که آیا دگر دی
بیاد تو من نیم زمانا هر گز • چون طبع لطیف خویش معزونا • ای انکه انیس خاطر محزونا
اگر بگم بدایت سایه چو نا • خان در جواب گفته رباعی • آیا تو چه با من محزون چو نا
چون مهرسی که در فراقم چو نا • چون مسید اکه بسته چون میگذر • از هر چه ترا وصف کنم افزون
دایره وی تو قبله عبادت ما را • اگر روی تو کعبه سعادت ما را • این رباعیات نیز از او است
ای واقف بهر زبان هر کس • در رشته زنده بر سم وفادار ما را • خوش آنکه بجنب جناب سازی
انکه تو به سخندان هر کس • بیاد تو من نیم زمانا هر گز • دی در همه حال نه دان هر کس
در هر چه نظر کنیم مانند تو نیست • هر چند ترا بجان من پیوندی • ای در دل ما نه هم غم الفت بندی
مانند تو کس نیست تو چانندی • امیر الاجل سپهسالار عبدالرحیم خان المخاطب بخان خانان فرزند آن درج
دولت از رجب خوبان ارشش زیاده از چند و چون و شکوه اصفاتش از شرح حد اندیشه بیرون و هر دو انچه از فیض
فیاض ازرش ارزانی او بوصول پیوسته دیگری را نداده و چه تفتیش در آن همکاری داده ما در احاطه
بپا داده و در سرایش بر اصناف فضائل داده و همه افاضل کرام در صحبتش مستفید شده در شمول فضای عالی مقام
در خدمتش بر هر ... و رواج فضلا در این روزگار است و انکه بنام او نامور شده شعر ز بهر گردش
ایام کرده مشهور • هر یکی عالم محبت حضور • هر یار علامات لطف او پیدا • هر دیار فتوحات تیغ او
دامد و در ... نوعی عالم را مرکز دیده که در فتح این ولایت بود در انوشش طرح داده و ... بجان
نموده کلک تقدیر بر وفق مراد جاری بوده و هر مطلبی که توجه نموده قضا بر رضای او ... فتوحات
وی یکی فتح گجرات است که با بخت کس بنجاه هزار سوار در دو عالم را بیست کند و بعد از آن فتح بخطاب خان خانان

ومنصب بخشی‌گری سرافراز گردیده و دیگر تسخیر ولایت سند است که آن عطیه از بارگاه ایزدی در حصول پیوست والحال خان مشارالیه
نقابه من بتوکل علی الله متوجه سپرده سرگرم می فتح دکن است امید که مفتاح الابواب فتح و فیروزی بدست غیرت مقرون گرداناد
و با این صفات لطف طبع دریابنایش می آرد که گاهی نظمی چون آب زلال و شعری چون سحر حلال پرداخته و اوراق سبیل
و دفاتر ایدان زیب و زینت بخشد این ابیات که صورت تحریر می پذیرد از اشعار اوست شعر شمار شوق ندانسته‌ام که تا چند است
جز اینقدر که دلم سخت آرزومند است ⁘ نه خال دانم و نه زلف اینقدر دانم ⁘ که پای تا سرم هر چه هست دربند است
خیال آنکه جان گشت خواب نمی‌چشم ⁘ بلا نزدیک است این نه مهر پیوند است ⁘ ادای حق محبت عنایتی است ز دوست
وگرنه عاشق صادق به هیچ خرسند است ⁘ به دوستی که بیچاره دستی بنیدانم ⁘ خدای داند و آن کو مرا خداوند است
ازین خوشم که جفای تو شامل حالم ⁘ که اندکی بادا ما ز خویش مانند است ⁘ دو ماه به نه بستر فراق یاران دل آگنده است
خدا یکی و محبت یکی و یار یکی ⁘ غمت مباد چه پرسی از حکایت من ⁘ دل تو طاقت این گفتگو کجا دارد
در آه و فغان نیاز مند پر جوش است ⁘ دل تو حکمی و در مند پر جوش است ⁘ زلف تو که دل نگار دل بی قرار است
از دل صیدی از آن که گشته پر خون است ⁘ از آتش سینه شعله بار بس کن ⁘ ور بیگانه نیاز ز شمار بس کن
چون داده و ناداده به از مرد است ⁘ دور از سبب گریه گر که ز دار بس کن ⁘ جاسوس دلم بسوی تو بوی تو بس
در بیان محبانیان ز آخوی تو بس ⁘ استاد پیشانی من موی تو بس ⁘ مشاطه رو تو همین موی تو بس
اگر حیات خود به سال همی ⁘ که سر علیه تیغ تغافل تو رسی ⁘ از دست دل آنچنان به تنگم امروز
کز خاک علاکت شدن دلم رسی ⁘ علیقلی ولد محمد سعید مخاطب بخان زمان و بهادرخان دو برادر بودند که بزیور سخاوت
و استعداد شجاعت و استبداد وزارت و امثال متحلی به امتیاز فراوان داشته و ایشان از اولاد سلطان حیدر اوزبک که سلطان
حیدر در جنگ جام با قزلباش در آمده اند شهادت دردمندی که جنت آشیانی از سفر عراق معاودت فرموده دو برادر شرف
ملازمت یافته در کار ب ظفر آثار بخدمتها نموده و روز بروز در هر مرتبه از مراتب کارها با انواع مردی و شجاعت از ایجالی
می آوردند خصوص در جنگ هیمو که مساعی جمیله ظهور رسانیدند و بعد از فتح هیمو ولایت سنبل را اقطاع ایشان مقرر شده
ایشان را در آن ولایت با افغانان محاربات دست داده همه وقت بر افغانان غالب آمدند و تا حوالی بنارس فتح نمودند
و حضرت شاهنشاهی با ازای آن نیکو خدمتی جونپور را بجاگیر ایشان مقرر داشت و در آنجا نیز با افغانان ایشان را محاربات

صعب رو داده

صعب رو داده تا بدان ولایت مستولی گردیدند و همچنین در دفع مخالفان میکوشیدند و کارهای نمایان میکردند تا بمرتبه امیر الامرائی
شد که جنابت در افغانات ظاهر شده در مرتبه نشستند در دماغ خاطر ایشان سپنجه نهاده مسالک طریق ضلالت گردیدند شعر
با دولت اربعین آنکه ⁘ گر سپهری که سرنگون آید ⁘ چون حقیقت احوال مسموع شاهنشاهی گردید چند بار نسبت بایشان
نصیحت فرموده و خان زمان از توجه بایات حال بر خیر یافت و والده خود را بشفاعت فرستاده و اظهار ندامت و پشیمانی نموده
رنجیدگان حضرت عفو جمیل بر شامل حال ایشان گردانیده جرایم ایشان را عفو کردند و چون باز بر چند با دیگر باره
طریق خلاف پیش گرفتند و قدم از جاده سلامت بیرون نهادند حضرت شاهنشاهی بکرات دفع ایشان نمودند بنابر عزیمت
و جب سلخ در سنه نهصد و هفتاد و چهار بجانب جونپور در حرکت آمده و اندرا و بهر دو را بجا بر سر ایشان برده در موضع سکروال
من اعمال الله آباد که الحال بقیچه پور شهرت دارد هر دو را بدست آورده بقتل رسانیدند شعر فلک بهر آنچه نقش شهرت
نه یکی سیدی سر بر نه فروخت ⁘ که دانه تنگناک نگنجد ⁘ سخن چو دلبر است تخته ⁘ و تاریخ ایشان از قتل ذیحجه چنین یافته تاریخ
قتل علیقلی و بهادر جو پر چرخ ⁘ جانان پرسیده از من چه دل که چو شد ⁘ گفتم ز پی قتل به سال افغانشان ⁘ ای کی زد دل شید
کم باد و خوش شده ⁘ اگرچه هر دو برادر طبع شعری بوده اما خان زمان در این کیش شیوه رغبت بیشتر داشته بسلطان تخلص میکرده
از اشعار اوست بیت صبا بحضرت جانان در آن زمان که روند ⁘ نیاز مندی من عرضه چنانکه تو دانند ⁘ که پیش ایکه ندی
از نسیم وصل کوی بیش ⁘ دست بجز گرفتارت چنانکه تو دانی ⁘ آنکه در دیده حسن جانان نظر نیست ⁘ از تجلی جمال آنکه
حاضر نیست ⁘ همه جا با همه کس هست تجلی رخ دوست ⁘ یک دو دیده هر که نظر باز نیست ⁘ جانانه بود شاخ
جانانه دیگر ⁘ مانند من است شده دیوانه دیگر ⁘ از یاد اگر گوش کنی قصه سلطان ⁘ هرگز نه هوش
بر افسانه دیگر ⁘ این رباعی از اوست بهادر خان است رباعی از آنکه کوه زخویشتن جاتش دهی ⁘ از [illegible] خوب
زنجیر جاتش دهی ⁘ بو که زنجیر زلف مشکین ساتش دهی ⁘ دیوانه کنی و سر بصحرایش دهی ⁘ میرزا جانی
ارغون است آبا و اجداد وی همه وقت در خدمت سلاطین معزز و محترم بوده امارت داشته اند و میرزا عیسی که
جد اعلی میرزا جانی است رکن السلطنه میرزا شاه حسین بوده و صاحب اختیار بود چنانچه میرزا در عهد سکندر و میرزا شاه
حسین در سنه نهصد نود و دو فوت نموده از او فرزندی موجود نبود بمرتبه میرزا عیسی رسید حکومت گرفته و با خان خانان
آمرزد و مقام شفقت آغاز نهاده و قریب ده سال اندوی تنهبر است و بقتل دست گلگ مانده و بعد از او فرزند ارشدش

محمد باقی که حسن تدبیر و اصابت رای و انصاف داشت همت بر رفاهیت احوال سپاه و رعیت گماشته قرب بسیار یافت

ملک داری برافراشت و فرزند دو پسر نوجوان داشت یکی موسوم بمحمد صالح که در ایام پدر بدست مجهولی کشته گردیده و میرزا پاینده را

چون نشئه مختلی بر مزاجش مستولی شده بود هر آینه میرزا باقی همتی در تربیت مسند خود مصروف نداشت بعد از میرزا باقی

اگرچه میرزا پاینده روزی چند بامر حکومت پرداخت اما چون دانست که تمشیت مهم از وی صورت نمیگیرد لاجرم فرزند خود میرزا جانی را

از سیوستان که باقطاع او مقرر داشت طلب کرده زمام مهام حکومت را بقبضه اختیار او نهاده و میرزا جانی از تمامی

احوال سپاه و رعیت را بجا آورده رعایت جانب او در مرصع و مکافات نشسته تا آنکه حضرت شاهنشاهی بنابر خلافی که گمان او را بود

سرزده بود سپه سالار عبدالرحیم خان خانان را فرستاده تا آن ولایت را از تصرف او بیرون آورد و میرزا جانی بنابر محبت

وطن مالوف و مقام مأنوس ابتدا قدم در معرکه مخالفت و مبارزت نهاده و روزی چند که فرمود اما چون قدرت

خویش از کمال متفاوت دید چاره غیر از اطاعت و انقیاد ندیده باتفاق سپه سالار عبدالرحیم خان خانان

بتقبیل عتبه علیه مشرف گشت و بعواطف شاهنشاهی ... آن ولایت را بدو عنایت فرمود

و او روزی نقش عقیدت و نیکخواهی بر صفحه خاطر نگاشته شرایط ملازمت بجای می‌آورد و چون سید انت که

عمر و دولت را بقا و دوامی نیست همواره مجلس گرم داشته و اوقات زندگانی را با راح و ریحان و نغمه و ترانه مصروف داشته و در هم

نسبت اهل درک و فهم حاصل میکند آثار حمیده ازو بیشمار است و بنابر لطف طبع شعر میگوید و از آنجمله است

آن روز کز عشق تو غم بود ۰ آه شب را بسحر کار نبود ۰ یکروز چرخ چون بکام من نگشت ۰ کالای غم ز بس ارزان بود

عشق خواهم که ز خود پاک کند ۰ آتش ارنگه و حزن پاک کند ۰ پاک کرد پا من عمل بارد ۰ دستی که گریبان بوس چاک کند

میرزا خان کوکلتاش علاوه بر نسبت خویشاوندی در این گلستان دولت آبادی پر بسیاری از خوانین بلند مکان رتبه امتیاز

می‌افزاید و در ایام صبی الحال بهدایت مزاج حضرت شاهنشاهی توجه تربیت و رعایت بوده و مشمول الکامی و الطاف میداشته

خصوص در این ایام که بمناسبت جلیل و علم و نغز و هوش داشته صوبه کابل را مع مضافات که جای درباره شاه گذشت

بدو و فرزندان او داشته آنجناب بتمهید اساس عیش و عشرت و نشاط و انبساط و سیر بسیار دارد هرگاه که از نظم امور حکومت

و تنسیق مهام مملکت فراغت مییابد بدان شغل میپردازد و اگر ساعتی را بتمکین میگذراند و طبع شعر نیز دارد اشعار و بیت

ابیات را می پسندد و ازو می‌آید مثنوی روی برسر بسر من لطف کی ای صبا بگو ۰ آن دل تمام شد چاره کار با بگو ۰ نامه

تو تا چون برده‌ای تیر دادو ۰ کفش و نوشتی بهر و جدا جدا بگو ۰ گریان بکو بروت نشینم برو عمر ۰ چندانکه هم درد کار فزود تم

قلیج محمد خان از طایفه جانی قربانی است آباو اجداد ایشان در خدمت سلاطین چغتایی صاحب منصب بوده‌اند بخصوص

جد ایشان که در ملازمت ابوالقاسم سلطان حسین میرزا قرب تمام داشت و خان مزبور بسلک امرای عظام منتظم است

وزارت ... و فرط کیاست در مرتبه قدم بر مسند وزارت نهاده با وجود شغل ملازمت مهمات همیشه هنگامه

درس و بحث را گرمی داده بنقش افاده بالواح طلبه علوم میکشد و گاهی شعری میگوید الفتی تخلص میکند و این رباعی

و چند از ادات مثنوی عاشق بهوس وصال و ... دارد ۰ صوفی بتار ... دارد ۰ من بنده آنکسم که فارغ ز همه

دایم دل گرم و دیده تر دارد ۰ تا از عارض آفتاب من نقاب انداخته ۰ در میان خورشید از اضطراب افتاده ۰ خان

عالم در سلک شجاعان زمان منتظم دارد در اکثر معارک بلند رتبه شکرف تقدیم رسانیده خصوص در جنگ

بات ملک تیغ آبدار در عرصه معرکه از خون مخالفان گلگون ... اما چون ایام جوانیش بسر رسیده بود آنچه میبایست

و جلادت بکار رسانیده که زخم یکی از مخالفان از پای درآمد مثنوی چنین است سرای سپنج ۰ که ازو رفته شد

مرنج ۰ نه دل تنگ بیاید زنجیر مرگ ۰ نه جنگ از آن زنجیر شان ز مرگ ۰ و با وجود شجاعت شعری در غایت

سلاست و هموار میگوید از آن است مثنوی اگر گره ز بهر ره رش بغنچه ۰ بکسب یک نسیم بهر ۰ نمود ۰ لباس گل

برگ دو شوخ نرگس من ۰ بجلوه آمده و بزرگ دو نقش من ۰ و خان عالم ولد همدم کوکه است و همدم کوکه و مراد از گوهر وجود

کوکلتاش بوده و از بهره سلیقه شعر داشته این بیت همدم کوکه راست مثنوی نیست جز سودای خوبان حاصلی از دل

مرا ۰ تا چه افتد بر سر این سودای بیحاصل مرا ۰ و این بیت هم ازو کو راست مثنوی جامه گلگون دارد آمد سرکار تمام

خبرا بیم کر ... و آتش اند ما تمام ۰ تا از خان از بندگان قدیم این آستان بوده و اکنون به ... امارت رسیده بنابر لطف

طبع شعری میگفته از اوست مثنوی ای بسم تو ... من و قاعده ... ۰ پیدا و فزاین رسم و ... فرهاد ... شیفتگان

از اخفاد ... ... اسمعیل ایشان که در میان اتراک شهرت تمام دارد بنابر جودت طبع و حسن خلق چند سال

در بخشیگری حضرت شاهنشاهی گماشته آخر از آن منصب معزول گشته بنابر لطف طبع شعر میگفته از آنجمله است مثنوی

عکس چشم ز خمارت در شراب افتاده است ۰ همچو مستی که ز سر مستی در آب افتاده است ۰ ستاره نجنباند نجوم و نشیء بوده

که در فنا بیار شهرستان وجود او بوده و در خانجای زینت ... دیده در آخر عمر رو بسی ... استیلا یافته ... ...

کرده و در آنجا داعی حق را لبیک اجابت گفت از فضیلتی که در آن شهر بوده همراه وی بود نقلست که بعد از وی شخصی جنازه
وی حاضر شده گفت سر شب است که حضرت رسول صلعم و اکثر مردم بمن اشاره نمود که در فلان شهر یکی از دوستان
ما وفات یافته خود را بنماز جنازه او رسان و چون نماز کرده شد از نظر غایب گردید و بترکی و فارسی اشعار
دارد این چند بیت از آنجملهاست نظم ز خال عارضی در بر نظر حیرانه دارم ⁂ به در نقطه چون پرگار سر گردانه دارم
گر از خیل گدایانم ولی همت کردن ⁂ بمجنون دل قناعت که دم سلطانی دارم ⁂ شده زنگار ما سینه از دود آه ما
یا رب کسی مباد بروز سیاه ما ⁂ محمد یوسف سالها در خدمت حضرت شاهی بخدمت [illegible] مامور بوده و در ...
در جوانی فوت گشته ⁂ کجا شد یوسف مصر العزیزان ⁂ تا در بخت وا بینید چه سزاوارست نظم خوش آنکه جا ز خویش پرداخته
ساخته ⁂ و پای هم سبب خود چاره ساخته ⁂ آنکس که ره بشیوه مستی بچشم یار ⁂ مستم ازان دو نرگس مستانه ساخته ⁂ خواجه جمیم
در سلک پروانچیان حضرت شاهی منتظم گشته و بعد از آن از دیوان منصب مستوفی‌گری ممتاز گردیده بدین سان آورد
و بنا بر لطف شعری نیز میگفته از آنجملهاست نظم صد از ره بلب که از ناز می رفت ⁂ دل غیب صد بر هم ماند و رفت
مولانا یادگار حالتی در سلک منتظمان آن منتظم بوده و شعری بسیار نیکو میگفته از آنجملهاست نظم ورنه از خنده ایکه شد بام
باز ⁂ گل بیدم امروز که بلبل شده ام باز ⁂ شب فراق گفتم بهیچ حیله نه ⁂ که یاد آن شره صد جرعه بر دلم خلید ⁂ محمد حسین
ولد یادگار حالتی است و بقا تخلص میکرده سخن را بغایت خوب زند گاه در نحو نیز بوده که خنجلی نیز از جنس آن گشته مغر بچون گریه
و بیدر خود را بجرعه سپهری تسلیم کرده بیند و در هوس تقلید سپید مرا ورا است نظم تا غمزه تو زند از تو غارت گر جانت ⁂ چشم اجل
از دور بسحر نگران است ⁂ بر ضمیر مطالعه کنندگان این اوراق پوشیده و پنهان نماند که چون با یزد احوال عظمای و سلاطین
سلاطین آنجا بر نوشته آمد الحال عنان بیان را بصوب تاریخ احوال شام معطوف میگرداند و ختم این اقلیم میکند
شام ولایتی وسیع است و حق تعالی از ارض مقدسه خوانده و رسول صلعم و اکثر بزرگان بسیار معجزه بیان کرده اند و گفته
و فهم است یک قسم آن تمام جهان در قسمت شام است و از خواص شام یکی آنست که هرگز از ولی خالی نیست و ابدالان
که هفتاد تن اند در شام میباشند و در عجایب المخلوقات آمده که در آن یک وجب زمین نیست که جبرئیل علیه السلام
نزول نکرده باشد و کعبه و بیست و چهار هزار پیغمبر از آنجا برخاسته اند صاحب مسالک و ممالک آورده که گفته آن
شام روم است و در قرسش [illegible] است تا فرات و جنوبش حد مصر و تیه بنی اسرائیل نظم هم کتب علم انبیا او ست

نظم

قسم بیت المقدس

هم شهری جانی صفا است ⁂ و مشهورترین ولایات شام فلسطین است و ابتدای شام آنجا و در آنکشور بیت المقدس است
بیت المقدس مهبط وحی و محل توطن انبیای بنی اسرائیل بوده و اوراد اسلام نیز میگفته اند در عجایب المخلوقات
آمده که در آخر الزمان تمام عالم خراب شود الا مکه و مدینه و بیت المقدس و در قیامت حشر خلایق در آن موضع کنند
و بنی اسرائیل بعد از فوت والد خود از کنعان هجرت کرده به بیت المقدس توطن گزیدند و چون نوبت بداود علیه السلام
رسید در عهد او آن شهر کردید و باتفاق علمای بنی اسرائیل مسجد اقصی را اساس نهاد و چون داود از این عقبه
از می رسید خطاب مفتح الابواب در رسید که اکنون وقت از اتمام عمارت باز دید که آن مسجد را تمام گردی ترتیب
اتمام نبرد و چون حضرت سلیمان علیه السلام بر سریر سلطنت نشست در اتمام مسجد اقصی و تعمیر بیت المقدس
اهتمام فرموده شهری مشتمل بر دوازده محله بنا کرد بنای آن شهر از سنگ رخام بحدی است که هر روز هزار سنگ تراش
در آن شهر کار میکرده اند و سنگ آن کس از جبال سنگ میبریده و هفتاد هزار از بیل و شتر سنگ را بکار میبرده
و بعد از اتمام شهر دیوان بعبادت مشغول گشته جوابا بهر قوم وارد محصور و بقبه زینت آورده مسجد اقصی در شرق
بیت المقدس واقع شده و اول مسجدی که در عالم ساخته شده این مسجد است از ابن عباس روایت که در تمام مسجد اقصی
یک وجب زمین نیابد که در آن پیغمبری نماز نکرده باشد یا آنکه فرشته مقام نکرده باشد در عجایب المخلوقات مسطور است
که کعبه و چهار هزار پیغمبر در آن مسجد نماز گزارده اند و طول آن مسجد هفتصد و هفتاد و چهار ذرع است و عرضش چهار صد و پنجاه
و پنج ذرع و ششصد و چهار استوانه دارد و هر شب چهار هزار قندیل روشن میکرده اند و هزار و هزار کز حصیر هر سال صرف آن
میشده و هفتصد فراش همیشه خدمت آن مسجد میکرده اند و پنجاه خم زرین جناب آب کردن در آنجا گذاشته بودند و چهار
منبر داشته و در صحن مسجد مصطبه ایست که در ارتفاع آن پنجاه ذرعست و در بالای مصطبه قبه عظیم است مشهور که آن را قبه الصخره
گویند و در درون قبه سنگی است که اثر قدم پیغمبر آخر الزمان است و بر یک طرف آن جای عروج حضرت رسول است و از آن حضرت در شب اسری
از آنجا بمعراج رفته و یکطرف آن سنگ بوقت رفتن رسول صلعم و از قرب در ذرع در زمین برخاسته بوده که آن حضرت
فرموده اند که همچنان بحال خود مانده محراب مریم و محراب زکریا که نماز میکرده اند و کرسی سلیمان که در آنجا خدا را
یاد میکرده در بیت المقدس است و محراب داود علیه السلام در بیرون شهر است و مقام خلیل در دیره ده میلی واقع
در صور الاقالیم آمده که در دو فرسنگی بیت المقدس دیریست که آن را مرة الخلیل خوانند و ولادت عیسی علیه السلام آنجا

شام

بوده و ترسایان از آنجا نصرانیه خوانند و بعضی گفته اند که عیسی علیه السلام در بیت اللحم که شش میلی بیت المقدس است تولد
نموده و هم از بیت اللحم باسمان رفته قبر ابراهیم و اسحق و یعقوب و یوسف و سایر علیهم السلام در آنجاست و در عهد خلیفه
اول محراب مسجد اقصی را بسمت کعبه راست ساخت و در چهارصد و هفتاد و نه فرنگیان بر آن شهر مستولی شده محرابهای
اهل اسلام را خراب ساختند و نود و یک سال در تصرف داشتند تا در پانصد و هشتاد و سه آل ایوب از تحویزه اسلام درآوردند
و شعار مسلمانی آشکار کردند و از آن زمان تا حال در تحت تصرف سلاطین اسلام است حضرت داود و سلیمان و انبیا و اولیا
و دانیال و عزیر و زکریا و یحیی و عیسی علیهم السلام جمله در بیت المقدس و مضافات آن متولد شده اند و چون احوال ایشان
در اکثر کتب مذکور است از تجدید ذکر ایشان مبادرت نمود دمشق الحال دار الملک بلاد شام است
و تخت ارم ابن سام ابن نوح علیه السلام در آنجا بوده بانی آن شهر است و بعضی باغ ارم که در سیاق ذات العماد اشاره
بدان است عبارت از آنست و بعضی گفته اند که دمشق ابن مالک ابن ارفخشد ابن سام ابن نوح بنا کرده و نام
آن گذاشته و قولی آنکه ابراهیم علیه السلام دمشق را احداث نموده اما اسکندر رومی در صدد معموری آن برآمده و جمعی
بر این رفته اند که از مستحدثات ضحاک بیوراسب است با هر تقدیر شهری است بدان لطافت کسی نشان نداده **شعر** بهر شهر
که آمد و رود و جوی ٭ بهر زینت آرایش و رنگ و بوی ٭ حضرت رسالت پناه صلعم و آن حضرت چند گاه از دور بدمشق
گذشته و قدم در آن شهر ننهاده و بزبان معجز بیان رانده که دمشق بهشت دنیاست و قدم من از آن منزه بوده شهر
پنج منزل و بزرگ و اسواق با آب روان نیست و عمارات عالیه و اسواق با تکلف و حمامات نیکو چندان دارد که زبان
از کثرت و کیفیت آن عاجز میماند و از جمله عمارات مشهوره آن شهر یک مسجد جامع است که ولید ابن عبد الملک در هشتاد و
هفت هجری از آن بنا نهاده و بعد از مسجد اقصی بدان عظمت و لطافت مسجدی ساخته نشده بعضی بخیال و برخی سال
خراج شام نوشته اند که صرف آن مسجد شده و این مسجد دو طبقه است و تمام فرش و ستونهای آن از سنگ رخام است
و سقف و جدار آن از لاجورد و طلا منقوش و نقوش عربیه و تصویرات عجیبه کرده اند که اگر کسی عمر طبیعی خود صرف
صنایع و بدایع آن نماید عشر عشیر آن ملاحظه کرده باشد **شعر** العظمه مسجدی که بهار است ٭ با آنکه بهشت زرنگار است
گلهای روش که حجاب است ٭ هر شمسه از او چو آفتاب است ٭ و حاصل اوقاف آن هر روزه هزار و دویست دینار سرخ
بوده و دویست دینار هر شب صرف روشنائی آن میشده و در فضای دمشق که سرتاسر مملو از نهارها و آبها در آنجا

مغاره است

۱۲۸

مشاهیر

مغاره است که از آن مغاره الجوع خوانند که چهل پیغمبر در آنجا از گرسنگی مرده اند و هم چنان است که قابیل هابیل را در آنجا بقتل
آورده و ایوب علیه السلام در یکی از مضافات دمشق بوجود آمده اتفاقا الحال بیر ایوب شهرت دارد و چشمه که از اثر
قدم آن حضرت پیدا شده مرقد جابر است محمد ابن جریر الطبری آورده که من در سال سیصد و سی بدان چشمه رسیدم
و از آن آب یاشامیدم و هر بیماری که از آن آب بیاشامید بنقش شفا مبدل شد و از مردم آن چشمه نظاره چندین غرایب
که صورت تحریر نمی پذیرد شیخ ابو سلیمان عبد الرحیم دارانی یگانه وقت بوده و از غایت لطف ریحان القلوب گفتندی
در تذکرة الالباب از وی نقل است که شبی حوری دیدم از گوشه خیمه در روشنی روی او مسجدی بود که صفت نتوان کرد
گفتم این روشنی جمال از کجا آوردی گفت شبی قطره چند از دیده باریدی از آن آب روی من شسته این همه جمال
از آن است که آب چشم شما گلگونه رخسار حوران گشتی و دوستی داشتی که هر چه خواستی بدادی که با چیزی خواستم گفت
چه خواهی از حلاوت آن دم برفت از سخنان اوست که چون آدمی پیر شود همه اعضای او گرسنه شهوت شود گفت
هر طاعت که در دنیا ذوق ندهد در آخرت مزد نبخشد ابو عمر ابن علیه از مشایخ شام بوده وی گفته چنانچه از بعضی است
از اولیا بنیان روشن کرامات خلق برفتند شیخ ابراهیم ابن داود از جمله اتقیا و قدوه اصفیا بوده نقل است که روزی درویشی
در اوایل میرفت شیری قصد او کرد چون چشم شیر بر خرقه او افتاد روی بر خاک نهاد و برفت درویش بر جامه خود نگاه
کرد پاره از خرقه ابراهیم دید که بر جامه خود دوخته بوده و دانست که حرمت داشت شیر از برکت آنست از سخنان اوست که
کفایت است مر مرید را همه مشغول شیخ تو در زیادت طلب است که ضمنی است که سوال کنند چنانچه
عزم جبل لبنان کرده است کهنشیر بسیار بزرگ بوده و در نقل است که در تیغی از جبل میرفتم که مرا آن نبوده و استیلا
از او شده او را با قلاوزی شنیدم خواجه عبد الله گوید این از کرامات است که بنغاره است در طریق تصوف در
نقل کرده که روزی دریا درنشسته بود که دریا قدحی از آسمان فرود آمد از آن قدح آب سرد بود و درویش گفت بغیرت و جلال
تو که آب سخن و کرم که روشنی مرا باکرسی نیز نوشیدن آب هم و اگر نگرانم آب نباید نه هم عزو کرامات ظاهر نکرده که
نبود شیخ سلیمان ترکمانی اگرچه در رمضان بروزه مشغول شده و نماز نمیگزارده از مغیبات خبر میداده و علمای ظاهر بخدمت او میرفتند
و با ادب سلوک میکرده اند شیخ علی کردی از فضلای مجانین بوده و از وی انواع کرامات و خوارق عادات ظاهر میشده
و اهل دمشق همه بدو معتقد بوده اند داود ابن احمد داراتی و احمد ابن ابو الحواری که در جمیع علوم عالم بوده اند و در ظرافت یگانه

سبب

عالی داشته‌اند. و ابوعبدالله مکحول نزد عمر الفقوبی(؟) بقضا مبادرت نمی‌جسته. و محمد بن حسن شیبانی که سال‌ها منصب قاضی القضاتی
داشته. شمس الدین بن عبدالله المعروف بابن خلکان که مصنفات جلیله بر اوراق روزگار نگاشته. و جلال الدین محمود که بخت
بخطابت دمشق اشتغال داشته و مدتی [illegible] امر قاضی القضاتی شام گشته. و ابوالقاسم علی بن حسن بن عساکر
که محدث مشهور بوده و تاریخی نوشته مشتمل بر هشتاد جلد. و ابوالمعالی بن محمد ابوالحسن که خداوند فقه و ادب و شعر و دیگر فضایل
بوده. و علاء الدین علی بن ابی الحزم القرشی که در تمام مصر و شام طبیب تمام معاصر جهان مشتمل و طبیبی نبوده و در تصنیفاتش
موجز [illegible] اول است. و ابونواس حسن بن هانی که در سلک افاضل شعرا انتظام داشته و خدمت هارون الرشید نموده
از سکان آن ولایت و مکان‌اند. بعلبک دوازده کروهی دمشق واقع شده و قلعه در غایت حصانت داشته و در [illegible]
کسی که بنظر رسیده مؤذن بعلبکی است. ابن خلکان در تاریخ خود آورده که بعد از قتل مروان حمار عبدالحمید کاتب و سلام حادی
و مؤذن بعلبکی را که از جمله اصحاب مروان بوده‌اند گرفته پیش ابوجعفر منصور دوانیقی آوردند و ابوجعفر بقتل ایشان
اشارت فرمود. سلام گفت یا امیرالمؤمنین که من بهترین حدی گویانم. منصور گفت غایت حدی گفتن تو تا کجاست گفت
تا جایی که شتر را سه شبانروز آب ندهند و او را کنار آب برند چون خواهد که دهن بر آب نهد من آواز بر آورم او از آب
خوردن باز ایستد و آب نخورد تا وقتی که من خاموش شوم. پس منصور فرمود تا شتری را سه شبانروز تشنه داشته پیاده برده
چون دهن بر آب نهاد سلام حدی گفتن آغاز کرد شتر سر برآورده حیران بماند تا هنگامی که خاموش نشد آب نخورد
و منصور سلام را ملازم نموده مواجب تعیین فرمود. و چون مؤذن بعلبکی را پیش آوردند فرمود که یا امیرالمؤمنین که چون
من مؤذنم. بیا. منصور گفت حد مؤذنی تو تا کجاست گفت تا بجایی که اگر کنیزی در غایت نیکویی باشد آب در دست
ریزد چون من بانگ نماز بنیاد کنم آفتابه از دست وی بیفتد که او را خبر نباشد. چون منصور او را نیز امتحان فرمود و
مواجب و جایزه نیکو داد. و چون نوبت بعبدالحمید رسید گفت یا امیرالمؤمنین که چون من رسول امیر مسلمینم یا گفت
از این قوانین [illegible] همه جا نیز از دربر کرده‌اند و آنچه کردی و نوشتی در آن تقصیر نبود. پس نفرمود تا در کشته [illegible] بموجب
روایت بعضی مورخان در زمان الیاس پیغمبر فرمانفرمای بعلبک شخصی بود بعل نام و او را حسنی بود و از ظلم و ستم
بعل و شیطان در آنجا وقف آن مردم تکلم نمودی و آن شهر را بهشت بک میخوانده‌اند. پس از آن بعل را با بک
ترکیب داده بعلبک خوانده‌اند. و برخی گفته‌اند که در آن زمان زنی بوده از پیلبانان که هفت نفر از ملوک [illegible] ایلیا

شوهر کرده

۱۲۵

شوهر کرده و هفتاد پسر داشته. همواره با انبیا در مقام عداوت بوده. جهت اغوای او [illegible] طریق [illegible] در افتاده پرستش بعل
مشغول شده. چون الیاس هفت سال به دعوت ایشان اشتغال نمود کسی به دعوت [illegible] ایشان از ایشان کناره گرفته
سیاحت نمود و از نظر خلایق پنهان گشت. و الحال محل اقامتش در صحاری و بیابان باشد و گمگشتگان و گمشدگان را راهنما
در حبیب السیر آمده که خضر و الیاس هر سال روز عید اضحی در مسجد عرفات بیکدیگر ملاقات نموده پس آب زمزم
شادی نموده قیام نمایند. حمص بلطافت آب و هوا اشتهار دارد و صحرا و باغ‌زار بسیار از ولایات شام دارد و در
حضرت رسالت [illegible] که شمار ایشان [illegible] تا به حمص [illegible] یکی قنبره و دیگری سفیان [illegible] ابوعبدالله محمد بن
ادریس مشهور بشافعی از قبیله [illegible] قرابت [illegible] بوده و در مروت و فتوت [illegible] و در [illegible] کلی
فتوی نوشته. احمد حنبل که سیصد هزار حدیث یاد داشته شاگردی از وی آمده. از وی نقل است که هرگاه کاغذ
و قلم دست گرفت شافعی به وقت [illegible] در فقه [illegible] نقل است که عقل شافعی را گر وزن کنند با عقل عالم راجح
آید. نقل است که جمعی بهارون الرشید رسانیدند که شافعی قرآن را حفظ ندارد. هارون خواست امتحان نماید. ماه رمضان
بود امامتش فرمود. شافعی از قرآن هر روز جزوی مطالعه میکرد و در تراویح میخواند. چون رمضان تمام شد جمله قرآن را حفظ
داشت. مذهب احمد حنبل هر که نماز عمدا ترک کند کافر شود و بمذهب شافعی نشود. او را اعتقاد [illegible] شافعی احمد را گفت
که چون کسی ترک نماز کند کافر شود چگونه مسلمان شود؟ گفت نماز گزارد. شافعی گفت نماز کافر چون درست باشد؟ [illegible]
گویند در دمشق زاهده بوده زنی هاشمی. مردم امانت خود بدو می‌سپردند. روزی دو کس آمدند و جامه دانی بسپردند. بعد از آن
یکی از آن دو کس بیامد و جامه دان خواست. او نیز بوی داد. بعد از چند روز دیگری بیامد و جامه دان طلبید. گفت
بیار تو دادم. گفت نه قرار کرده بودیم که تا هر دو حاضر نباشیم بهیچ‌کدام ندهی؟ وی متحیر شد. شافعی در آن وقت شش ساله بود
چون از در دبستان بیامد و در حال او گفت. شافعی گفت جامه دان بجاست برو یار خود را بیار و جامه دان بستان.
مرد را عجب آمد. موکل قاضی که آمده بود حیران گشته بازگشت. شافعی در صد و پنجاه هجری که ابوحنیفه رحلت نموده بود
بوجود آمده و وفاتش در دویست و چهار بوده. حلب از شهرهای بلاد شام است و آب و هوای نیک دارد. چون
ابراهیم خلیل علیه السلام در روز جمعه گوسفندان خود را در آن موضع میدوشیده و شیر آن را بفقرا قسمت مینموده بدین
شام سبب موسوم گردیده چه در لغت عرب حلب بمعنی شیر دوشیدن است. گویند در نواحی آن شهر جایی است که هر که [illegible] دیوانه

از آن آب پاشا شفا یابد و در ششصد و پنجاه و چهار اژدهائی در حلب پیدا شد که دو روز و دو فرسنگ از نفسش گیاه
نیز بسوخت تا آنکه بقدرت الله تعالی ابری پیدا شد و آن اژدها را بهوا برد چنانچه از نظر مردم غایب گشت و درازیش کسی که بنظر آورده
ابو البقا یعیش بن علی است الملقب بموفق الدین نحوی که از اکابر فضلا بوده شرح مفصل زمخشری و شرح تصریف ملوک
از مصنفات اوست منبج میان حلب و فرات واقعست و انوشیروان جهت بنای آن کماشته و بیرون آن آتشکده
در تغییر آن کوشیده ابو عباده ولید بن عبیده المعروف به بحتری از مشاهیر است صاحب مناظره الانسان از بحتری آورده
که من وقتی مدحی جهة ابن سعید محمد بن یوسف گفته بودم ابو سعید خوشوقت گردیده تحسین بسیار فرمود و در مجلس
وی مردی دیدم نشسته و روی بالا رفته بستم چون آن قصیده را باخر رسید زبان گشود که ای میر این قصیده ایست که من سالها
گفته‌ام و شروع کرد از اول تا آخر بخواند مرا از وی حیرت بر دماغ صعود نموده بغایت آزرده و دلگیر شدم خواستم که برخیزم
ابو سعید در صدد خاطر خواهی و دلجوئی من آمده گفت خاطر جمعدار که صلاین شعر تو خواهد رسید گفتم ای امیر این شخص است
که من بچنین ضعف و جوده امید دارد گفت این ابن عم تست بحتری و در تعظیم کن برخاستم سر اعانقه کردم و گفت که خاطر
خویش جمعدار که من بتو مزاح میکردم و پیش از آن در وصف شعر من سخنان گفت و بعد از این قصیده خدمت وی
بودم و هم بحتری نقلست که روزی با تنی چند با ابو تمام می‌خواندم در فکر شده و جو گریست چنانکه بر دور گرد گریستند
پس از گریه گفت که عمر من باخر انجامید گفتم حق تعالی ترا سالها بدارد چرا چنین میگوئی گفت عادت همیشه بنی تمیم اینست که
شاعری از ایشان قدم در مضمار شاعری نهد متقدم ایشان بمیرد و الحال بحمد الله که بحتری زمین من صورت داده و جان
شنیدی او گفته بود و پس از وی گوی ملک الشعرائی بحتری قرار گرفت ابو علی بحتری را پرسیدند که میان ابو تمام و بحتری و متنبی اشعر کیست
گفت ابو تمام و متنبی حکیم اند و بحتری شاعر است و شعر بحتری را اشعار عرب سلسلة الذهب گویند و او دو بیت چهار بیت
نقصان می پیوندد و فوتش در صد و هشتاد و ششم بوده عسقلان بر ساحل بحر شام واقعست بعضی گویند که مشهد
سطر از امام مظلوم ابا عبد الله الحسین در آنجاست و مقام ابدال نیز آنجاست و خاص و عام است علیه السلام گوید که تاج
و تاج مشاهد شام عسقلان از پیغمبر صلی الله علیه و آله نقلست که هر که از عسقلان به نیت غزا بیرون رود بعد از هشت سال که بمیرد
در یافته شد ابو یعقوب قراطی و شیخ ابو الخیر هر دو از بزرگان آن مکانند طرطوس بفتح را و طا معجم بسکون راء مهمله و سکون
واو شهریست بر ساحل دریا از شام و متصدی عباسی در صد و هشت بنا نهاده و از مردمش آنچه بنظر آمده

و سلیمان

ابو عبید بن القاسم بن سلام است که در اصناف علوم ماهر بوده و کتب تصنیف کرده و در مناظره الانسان آورده
که اول کسی که در غریب حدیث پیغمبر نوشت وی بوده طلال عزته گوید که خدای تعالی برین امت بچهار نفر
منت نهاده یکی شافعی که فقه را از حدیث پیغمبر صلی الله علیه و آله استخراج نموده دوم احمد حنبل که در محنت قرآن
کشیده سیم یحیی بن معین که کذب را از احادیث پیغمبر صلی الله علیه و آله دور کرده چهارم ابو عبید بن قاسم که غریب احادیث را تفسیر
کرده اسحق بن راهویه آورده که ابو عبیده در علم اوسع از من و در ادب اکبر از من و در جمع تصنیف ابلغ از من است
و از منبج بحری که در ربع مسکون یکی بحر شام است که آنرا بحر روم و بحر الکبیر نیز خوانند طولش نهصد و هفتاد و
ششصد فرسخ است و در بعضی جا عرض دریا دویست فرسخ باشد و چون بمحاذات بحر قلزم رسد دویست و پنجاه فرسخ
گردد و دریا را اندلس پیشان و بلاد مغرب جنوب این دریاست و اکثر رعایای اندلس دوم آنکه بدین بحر پیوندد دو بحیره از آن
دریا بمیان اقالیم آمده یکی را خلیج اندلس و دیگری را خلیج ایوان گویند و در این بحر دویست و شصت و دو جزیره معمور است
و مساحت این جزیره اندلس ده فرسخ تا پانصد فرسخ است مخفی نماند که شام و بلاد تربیت یافته که در صدد ذکر بر آمده
سخن دراز گشت و مطالعه کننده را از اطالت ملالت آید لهذا بتفصیل آن نپرداخته بذکر اختصار نمود مصر بمصر بن بیصر بن
حام بن نوح منسوبست و از ابتدای آبادانیش یکی رود نیلست که از جنوب بشمال میرود بخلاف دیگر آبها و منبع او از پیش کوهی است
من جبال القمر و بجزیره دمیاط منتهی میشود هر گاه که تمام آب او زیاده باشد آن آب در انتها بیش بود و سبب این چنین گفته اند
که چون در این بلاد زمستان شود در خط استوا تابستان شود چه آفتاب در زمستان از سمت الراس ایشان دور افتد و باران
بارنده گردد و چون اینجا تابستان شود آنجا زمستان شود صاحب تحفة الغرائب آورده که عبد الصمد ابن ابراهیم تمامی که صاحب
تالیف اسباب العجائب است نقل میکند از سبب انقطاع سیحان آب نیل بیرون شد که بحر روم در فصل خزان سیحان
کند و موج زند و از منبع خود در نفع گشته در پیش آب نیل افتد و آن آب نیل را باز دارد و بر رزه هر کند حرب کما یقفل
مصر را مقیاسی بوده که آب نیل بدان مقدار زیاده و نقصان آنرا معلوم کنند و آن در میان نیل موضعی است در آنجا ملکی چند است
که از آن دستور کفاف اهل مصر معلوم میشود چون بشانزده ذراع رسد ذخیره یکسال بسیار حاصل آید و غایت زیادتی هیجده حد
بود هرگاه از این بیشتر شود مصر خراب گردد و اهرام که گویند ابن عباس از مصنوعات یوسف علیه السلام است و دیگری مر انبار
و از آن عبارت از گنبدها که حکمای سلف ساخته اند صاحب عجائب المخلوقات از ابن خفیف نقل میکند که همواره

هیراولیغشکی بنا نهاده است و در مدت هفتاد سال اتمام بنجا رسیده و هفتاد هزار مرد کار کرده اند و بعضی گفته اند که حضرت ادریس علیه السلام را
بوحی معلوم شده بود که در عهد نوح طوفانی خواهد شد که همه عالم را فرو گیرد قبر جهت آبا و اجداد خود را بازنده و جواهر بسیار
در آن مکان دفن فرموده و بر زبان قبطی نوشته که [illegible] آهن و فولاد در آن کار کنند پادشاهی بطمع زر و جواهر سعی
موفور در برانداختن آن نمود تا تقدیم رسانید و [illegible] مقصود در رسانیده و [illegible] اعتقاد این است که آن طلسم است و دیگر
از آن بهره نبود و بخشی باید اگرچه این سخنان معقول نیستی اما چون نوشته شده بنا بر غرایب نوشته میشود القصه است که یکی
از بزرگ زادگان مصر را [illegible] در یافت بنظر کرد که بعد از آن طلسم نقیبی باشد هر روز [illegible] نظر [illegible]
ساختی آن روزی که [illegible] در آنجا نوشته بود که از فلان طرف قبله [illegible] چون بیست ذرع پیمایند [illegible]
و او بدان عمل نموده [illegible] ظاهر شد از آهن چون در آن باز کرد کاسه ظاهر شد که قرص طلا در میان آن بود چند [illegible]
[illegible] و کاسه با قرص طلا برگرفته بشهر آمد و طلا را بصراف داده زر چند [illegible] بستد و چون بخانه آمد طلا را در میان نهاد
خورش [illegible] و دیگر بار بصراف فروخت باز طلا را در میان زر خود دید دانست که این طلا را خاصیت این است که هر چند فروخته شود
باز پس آید و از این سبب مالی بقیاس حاصل کرد و کاسه خاصیتی داشت که چون آب در او کنند شراب شدی که در مصر
مثل آن نبودی پس [illegible] خویش [illegible] و خمر فروشی اختیار کرد [illegible] چون خمر فروش [illegible]
[illegible] دیگر خمر فروشان [illegible] و ایشان [illegible] احوال کوشیده حقیقت را بملک مصر عرض کردند
ملک او را حاضر نموده آن طلا و [illegible] از او بستد [illegible] آورده که شخصی را [illegible] طلسمی [illegible] افتاد و در حوالی [illegible]
حفر کرده چاهی پیدا شد هر که نظر در آن افکندی چندین [illegible] در آمدی او طلسم [illegible] در آنجا [illegible]
شدند پس [illegible] از خاصان [illegible] چهار صفه [illegible] در هر صفه [illegible]
[illegible] که هر که [illegible] پیش [illegible] بر [illegible] صفه [illegible] هر بود [illegible]
جماعت [illegible] کرده [illegible] جماعت [illegible] پس [illegible]
[illegible] ظاهر شد چون آن جماعت [illegible] صاحب تاریخ [illegible]
نقل کرده که در عهد ملک عادل [illegible] در مصر [illegible] دیدار کرد [illegible]
و ملک عادل [illegible] احوال [illegible] بملک [illegible] قیاس [illegible]

بسبب

بعضی مردم

اینجا میگه در مصر که [illegible] و بعد از آن مردم فرزندان خود را نخورند و چون فرزند نماند شروع در خوردن [illegible] نمودند
چه بهانه بیماری [illegible] اطراف [illegible] کارد [illegible] عضو آن بیچاره را مانند گوشت [illegible]
[illegible] و در تمام مصر [illegible] در [illegible] و باران [illegible] و [illegible]
زیرا که حبوبات در زیر زمین پوسیده گردد و در بعضی جاها که [illegible] کلان [illegible]
[illegible] و چون [illegible] بگردانند [illegible] و [illegible] حوضی است و چشمه که آب آن چشمه [illegible]
[illegible] حوض [illegible] چشمه [illegible] آب حوض [illegible]
چشمه [illegible] و در مصر [illegible] چون [illegible] آنچه [illegible]
و در یکی از [illegible] مصر [illegible] میشود که [illegible] و در [illegible]
داده و در [illegible] چنانچه در میان [illegible] و در مصر [illegible]
و چون آب نیل [illegible] آب آن دریا [illegible] شود و هر گاه [illegible] شود و در آن دریا [illegible]
که در دیگر جا [illegible] و در [illegible] آن را بحر [illegible]

فسطاط

و چند [illegible] که اگر کسی [illegible] محمد [illegible] آن [illegible]
[illegible] بنی اسرائیل [illegible] بنی اسرائیل [illegible] سنگ [illegible]
سنگها [illegible] العرب [illegible] چهل [illegible]
[illegible] منقطع میشود [illegible] فلسطین [illegible] بنی اسرائیل [illegible]
[illegible] چون [illegible] طلاق [illegible]
[illegible] سلوی [illegible]
که [illegible] جامهای بنی اسرائیل [illegible] فرزندی [illegible] جامه [illegible]
جامه [illegible] طول [illegible] مصر [illegible] شهری که در زمان سابق
دار الملک بوده فسطاس که بر شمال نیل واقع است و در این شهر کوچه و محلهای عالی است که چندین مردم
از هر قبایل [illegible] آتش [illegible] و چهار مرتبه است [illegible] طاقات [illegible]

اورده که قطائع را بدو قسم است عیانی از سعید بن علی نقل خوانند و در غرایب الاسرار آورده که سعید جوهر به قطائع وقت
در صحرای آنجا مغاره ایست که مردگان در اکفان در آنجا افتاده اند و هوا از غایت صفای طبع کهنه کرده اند و بسیار در آن الی الآن نگاه داده
و پوسیده نشده گویند جامه را از پوشیدن آن مردگان باز کرده اند مانند اهل الیقین در بدن ایشان را و نیافته بود از جا در دست و پای آن
حیات باقی بود در عجایب البلدان مسطور است که موضعی از مصر از آن مردگان ظاهر میشود و آن بهترین مومیاییات و در زمین دیگر
قطائع کوهی است که آن را مقطم خوانند و زیارتگاه در جد حاصل میشود والحال دار الملک مصر **قاهرهٔ معزیه** است
مسطور است که بنای آن المعز لدین الله اسمعیل جوهر خادم که در سلک غلامانش انتظام داشته در سیصد و پنجاه و هفت مصر را فتح
آورده و میان قطائط و عین الشمس شهری بنا نهاد و موسوم به قاهره معزیه گردانید و در سیصد و شصت و یک المعز لدین الله از مغرب
بقاهره آمده آن را دار الملک ساخت و در وقت آمدن پانزده هزار شتر و دو هزار اشتر بار کرده همراه آورده بود و هر یک
چندین صندوق زر پیش او کاه داد و نسازند که ادبکان بر سلاطین آن شهر بسیار و چون نوبت به آل ایوب رسید در آن جا
عمارات عالی بسیار ساخته شده و قاهره بزرگ بنا نهاده و حصار آنش چهار هزار و پنج مرتبه ساخته شد و الوان و نقش
مشتمل بر طاقهای بدیع در اقطار گوشش در قسم عمارتهای خانه الوان است و بازارش که در آن سنگ است تمام
از خام است و فضا و بنا دارانش از حد حصر بیرون است و یکی از شهرهای معروف مصر **اسکندریه** است که آن را نیز در
کنار نیل ساخته و تمام عمارات آن شهر از خام الوان است و حصارش چهار دروازه دارد که یک سوی آن در یا بحر است اسکندر
باب البحر گویند از آنجا به جانب ولایت روم نیز میشود و گویند این حصاری و یک آن بنا است که ساخته اند کرانها این
مغرب و شام و روم و این شهر ساخته اند نیامده و از آنجا متعدد و قسمت فقیر را که نجم خوانند و این شهر را فتح میشود و ازین دریا
قسطنطنیه که از خشکی بسیار دور است به بحر از مسیره دو روزه و چهارم را باب السدره گویند چه در سمت سدری در پیش آن
درواره و وقت گویند که آنجا سخت از زمان اسکندر مانده در عجایب المخلوقات آمده که در زمین سابقه آن شهر را
بمدت سیصد سال ساخته و هر روز سال آباد بود و پس از آن خراب گردید و از خواص آن شهر یکی آنست که موذیات
مثل مار و کژدم در آنجا نباشد و هر صباح که اهل آن دیار بر خیزند منازل خود را پاکیزه و رفته و آب پاشیده یابند و در وی
که بر هوا مشاهده کنند و آثار آن مرتفع گردد و در آن شهر مناره ایست از سنگ و در غایت بلندی ساخته و مقدار هفتاد و دو تن از آن
می‌دیدند که هر کشتی که در قسطنطنیه بر روی دریا حرکت کردی در آئینه پیدا آمدی و این بر روم فرنگ بسیار دشوار آمدی

زرعاب

بسلیم

تا عاقبت میان فرنگ جمعی را با اسکندریه فرستادند تا در لباس زهد و تقوی خود را بحلی ظاهر ساختند چون اعتماد را
در خاطرها قبول پیدا آمده اظهار داشتند که اسکندر در پس این آئینه گنجی نهاده و مهر و خاص او است که فطنت میدانستند که
شده و مردم آئینه را از آن موضع بر کندند بغیر از گرد و حیلی چیزی ندیدند باز آئینه را بموضع اول نصب کردند اما آن تخیّل
نیافتند و از مردم اسکندریه یکی بطلمیوس است که در هندسه و نجوم منفرد بوده و چندین کتاب تألیف نموده و از حکمای آنجا
در منطق که مغز است از مجسطی گوینده و او قبیل الاول کبیر الصوم بوده از سخنان اوست که گفت اشتر که از حال
دیگران پند گیرد و میبخت آنکه از حال او دیگران پند گیرند و دیگر قطب العارفین شیخ علی بن عبد الله است که
از کمل کاملان عصر بوده و در علم و فضیلت در جهت که افوق آن متصور نموده و در ایام سلوک کرامات خوارق
عادات از وی ظاهر میشده و نسب آن جناب به امام زاده امام حسن علیه السلام می پیوندد و در تمام عمر با اسکندریه اقامت
داشته و هفتاد و پنج میرفته و در صحرای آن کرامات بوده و بعد از آنکه داد و فریاد وفات کرد شیرین شد
اخمیم در بیابان و قصبه و اطراف آن تاکستان و نخلستان بسیار دارد و در ایام آنش تنگ بحصول می پیوندد
اخمیم
و مردم نیک از آن شهر برخواسته اند مثل ذو النون که صاحب سلوک اهل طریقت و سالک راه حقیقت بوده
روشن کامل نظری دقیق داشته شیرازی مصر را داراند بعضی رسیده شده و بعضی بر کار او تحیر بوده تا وقت
کسی از احوال او واقف نشده وقتی در کشتی بود و گوهری از بازرگانی گم شد و به اتفاق گرفتند که او دزدیده است و او در تحیر
و استخفاف میکردند چون از حد گذشت دید که از دریا هزاران ماهی سر برآوردند و هر یکی گوهری در دهان گرفته ذو النون
یکی را از آنها گرفت و بیازرگان داد اهل کشتی چون این بدیدند بر دست و پای وی افتادند و عذر خواستند از ذو النون
نقل است که در سفری زنی را دیدم سوال کردم که غایت محبت چیست گفت محبت را نهایت نیست گفتم چرا گفت
از آنکه محبوب را غایت نیست و از سخنان اوست که دوستی با کسی کن که بتغیر تو متغیر نشود پرسیدند که عارف کی باشد
گفت مردی باشد از ایشان گفت عبودیت آن باشد که بنده او باشی بهمه حال چنانکه او خداوند تست بهمه
حال گفت توبه عوام از گناه است و توبه خواص از غفلت گفتند اندوه که را بیشتر گفت بد خوی ترین مردم را گفتند
دنیا چیست گفت هر چه ترا از خدا تعالی مشغول کند شخصی از وی وصیتی خواست گفت همت خود را پیش و پس مکن
و او در دویست و پنجاه از عالم رفت و آن شب هفتاد کس پیغمبر را صلعم در خواب دیدند که گفت که امشب ذو النون

خواهد آمد باستقبال وی آمده‌ایم چون جنازه وی را برداشتند گروهی مرغان پر در پر بافته بودند چنانچه همه خلق در سایه پر ایشان شدند
و تا آن زمان کس بدان صورت مرغی ندیده بود و در راه که جنازه او را میبردند مؤذن بانگ نماز گفت چون بکلمه شهادت رسید
ذو النون انگشت برآورد مردم بغلط شدند که زنده است جنازه او را بگذاشتند انگشتش که برآورده بود هر چند خواستند که فرو کنند
فرو نشد چون وفات شد بر پیشانی او بخط سبز نوشته دیدند که هذا حبیب الله بسیف الله فی حب الله و از مردم آن شهر
دیگر ابو طالب است که در سلک مشایخ عظام منتظم و از ابو عثمان مغربی [illegible] گویند ابو طالب پیش مرغان سخن گفتی
و سخن ایشان فهم کردی و در مناجات گفتی الهی اگر فرمان بودی که از زهره بودی که نام تو بر زبان راندی و دیگر از شهرهای
معروف مصر یکی عین الشمس در جنوب فسطاط واقع شده و دار الملک فرعون ابن یوسف بوده و قصری که زلیخا عین شمس
جهت یوسف علیه السلام ساخته در این شهر است و درخت بلسان گویند در این موضع است و خاصیت این را از آب چاهی
میدانند که حضرت عیسی علیه السلام در آنجا غسل کرده و پیوسته درخت را از این چاه آب میدهند و از عجایب این شهر
مناره ایست از یک پاره سنگ سرخ که [illegible] بسیار دارد و طول این مناره زیاده از سی ذرع است و بر آن صورت
انسانی از مس و بر [illegible] و صورت که پیوسته آب از آن ترشح کند و هر جا که رسد سبز [illegible]
دیوان بفرمان سلیمان علیه السلام این مناره ساخته‌اند و ایضاً جیزه که دار الملک احمد طولون بوده و از خواص آن شهر جیزه
[illegible] است و نوعی است که آن را مرج موسی گویند و گیاه پیش از خرما [illegible] گویند
مرج موسی نام درویشی بوده که از اثر ولایت او این صفات [illegible] و دیگر فرما اگرچه شهر کوچک است فرما
اما نهایت خضرت و نضرت و آبادانی دارد و قبر جالینوس حکیم در این شهر واقع است و از فرما تا تنیس دو روزه راه است
تنیس بر زمین هموار واقع شده و بر یک طرف آن تلی است [illegible] که بر بالای یکدیگر مردم را تنیس
دفن کرده‌اند تا بدان مرتبه رسیده و این رسم که پیش از زمان موسی علیه السلام شایع شده و همچنین قیروه شهریست قیروه
در غربی نیل در حوالی صعید [illegible] و فنون مصری در آنجا حاصل میشود [illegible] و از مشاهیر
مصر ابن حجر عسقلانی [illegible] این چند شهر بود که نوشته آمد باقی را بعدم وقوف موقوف داشته شروع در مردم مصر نموده شیخ
کامل عمر ابن علی المعروف بابن الفارض از کاملان عصر بوده روزی در مدرسه خود پیری را دید که بغیر ترتیب وضو میساخت گفت
ای شیخ تو با این سن مسن وضو کردن نمیدانی پیر گفت ظاهراً ترا در مصر گشایش نخواهد شد اما از این سخن حالتی بمن رسید گفت گشاد
من کجا

[illegible]
من در کجا خواهد شد گفت در مکه ابن فارض گفت [illegible] گفت هیچ [illegible] انگشتان چون [illegible]
گفت اینک که در زیر حجاب برخاسته شد پس گفت برو ابن فارض در ساعت بمکه رسید و دوازده سال در آنجا اقامت
کرد حق تعالی کشف دل کارها نمود تا در علوم حقیقت بدرجه کمال رسید پس از دوازده سال آواز شنید که ای شیخ
[illegible] من حاضر شو ابن الفارض بدانجا که گفته بود حاضر شد آن شیخ گفت ای عمر [illegible] تجهیز و تکفین
من کن و مرا در فلان محل دفن کن و منتظر باش ابن فارض گوید بعد از وفات او را برداشتم و بجائی که گفته بود دفن نمودم پس دیدم
مردی از هوا پیدا شد و با او نماز گزاردم و ایستادم تا چه مرا پیش خواهد شد گاه دیدم که هوا مملو از پرندگان سبز شده و یک
پرنده بزرگ از میان آن پرندگان پایان آمد و شیخ را فرو برد و بپرید و من متعجب گشتم آن مرد گفت از این عجب مدار و ابن فارض را
دیوانی مشتمل بر عیون معارف و فنون لطایف که یکی از آن قصیده تائیه است و بسی نکات لطیفه و تحقیق
در آن درج شده تا حال کسی را امکان نظمی [illegible] و بسیاری از صوفیه بر آن شرح نوشته‌اند هر وقت که در آن قصیده میرسیدی
روزها [illegible] غایب شدی و چون بخود باز آمدی [illegible]
[illegible] چنان حالتی دست داری ابو علی الکاتب از اکابر مشایخ است و بزرگی وی بغایتی بوده که هر گاه چیزی [illegible] عرفا
حضرت مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم را بخواب دیدی و از او پرسیدی ابو علی [illegible] زمان خود بوده روزی گفته
که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم را بخواب دیدم که گفت یا ابا علی [illegible] بیداری [illegible]
[illegible] گفتم چنین است یا رسول الله گفت [illegible] گفتم یا رسول الله شرط
عصمت گفت چنین باشد [illegible] شیخ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ابو شعیب المقنع [illegible]
[illegible]
[illegible] ابو الحسن القرافی [illegible]
که ابو سلیمان [illegible] گفت یا ابا سلیمان [illegible]

می‌بینم چند وقت گذشت که در او مغرب حکومت داشتند و همچنین ابابکر وقتی فقرا آمدند و در آن گفت یا ابالحسن امروز از تو مهجوری
نیست [illegible] میان گهواره می‌بینم چند آمدند [illegible] بخواست [illegible] شیخ نورالدین عبدالرحیم در وقت
خود قبلهٔ طالبان بوده در نفحات آمده که در خدمت شیخ جمال الدین یوسف کورانی [illegible] کار نظام رسید
و اجازت ارشاد یافته و در اجازت [illegible] نوشته بود [illegible] شیخ ابوالعباس نهاوندی [illegible]
[illegible] ابوعبدالله مقری از کمل مشایخ مصر است
وقتی بیمار بوده شربتی [illegible] نخورد و گفت در مملکت [illegible] پس از آن [illegible] روز چیزی نخورد [illegible]
در حرم افتادند و خلقی را کشتند [illegible] بازگشتند و بعد از آن چیزی نخورد ابوجعفر حداد [illegible]
در نفحات آمده که ابوجعفر حداد [illegible] کبیر [illegible] بوده و دیگری [illegible] ابوتراب نخشبی [illegible]
ابوجعفر را دیدم [illegible] گفتم یا ابا جعفر [illegible] گفت [illegible]
الحال که رسیده‌ام میان علم و یقین [illegible] عارف [illegible] یقین آن بود که
اکنون [illegible] حاجت نیست [illegible] علم آن بود که خدای سبحانه را [illegible]
باشم [illegible] ابوجعفر حداد [illegible] رسیدم [illegible] گفت
تصرف [illegible] چنان [illegible] اخی علی [illegible] مرید بسیار داشته [illegible]
و چون [illegible] شیخ علاءالدوله [illegible] منصور حلاج [illegible]
اخی علی [illegible] شیخ [illegible] زیارت وی [illegible]
عیسی [illegible] فرعون [illegible] انا الحق گفت [illegible]
دعوی خدائی کرده [illegible] فرعون [illegible]
[illegible] ابن عبدالله و شیبان [illegible]
[illegible] ابوبکر رقاق [illegible] ابوبکر رقاق [illegible] شیخ عمران [illegible]
مهمان نخوردی [illegible] ابوابراهیم اسمعیل ابن یحیی المزنی [illegible] مجتهد بوده [illegible] مذهب شافعی [illegible]
بسیار است و شافعی در حق وی گفته که او ناصر مذهب من است و از جمله مصنفات [illegible]

در بای [illegible] وی [illegible] ابوالعباس شریح گفته [illegible]
هر وقت [illegible] کتاب [illegible] اول [illegible] بعد از آن [illegible] محمد ابن عبدالله ابن
عبدالحکم در فقه شافعی نهایت مهارت داشته [illegible] ابراهیم [illegible] پیش شافعی [illegible]
[illegible] شافعی [illegible] محمد [illegible]
و طعام [illegible] محمد [illegible]
[illegible] محمد پسری [illegible] ولادت محمد [illegible]
[illegible] ابویعقوب یوسف ابن یحیی البویطی [illegible] وفات شافعی [illegible]
مقام وی [illegible] شافعی [illegible] یوسف ابن یحیی [illegible]
[illegible] اصحاب [illegible] الواثق بالله عباسی [illegible] خلق قرآن
بوده و بویطی [illegible] قرآن مخلوق [illegible] خلیفه [illegible] زنجیر [illegible]
[illegible] ربیع ابن سلیمان [illegible] بویطی [illegible]
در خدمت شافعی نشسته بودیم [illegible] شافعی [illegible]
[illegible] بویطی [illegible] زنجیر [illegible] بویطی [illegible]
در محبس بغداد وفات یافت ابوبکر محمد ابن احمد ابن جعفر [illegible] المعروف بابن الحداد [illegible] شافعی [illegible]
و عمرها قاضی [illegible] سلاطین [illegible] تعظیم [illegible]
مصنفات [illegible] کتاب الفروع است [illegible] شرح نوشته‌اند عبدالملک ابن
ابوالقاسم المعروف بالسنجی در خدمت حاکم [illegible] اسمعیل [illegible]
[illegible] کتاب [illegible] سنجان [illegible]
و ایضا کتاب الطرق [illegible] کتاب [illegible]
در [illegible] عبدالرحمن [illegible] قاضی مصر بوده [illegible]
وظیفه [illegible] اسمعیل ابن یحیی [illegible] قاضی مصر بوده [illegible]

اقلیم سیم

مزار سته و در هفتاد و پنج بحکم قضا از منصب حیات معزول گشت و بعد از ابن علی که در خط سیاق وارث پدر بود چهار ماه و منصب
انشاء ملوک مصر همیشه تعلق باو داشته و شعر را خوب میگفته و ابو نصر مظفر بن ابراهیم قیلا که در سلک شعرای مشهور انتظام داشته
دبا گاهی بوده و در علم ادب و عروض شعر بیش از [illegible] بوده و در [illegible] شعبده و [illegible] مصنفات از جناب الفطاط
پیوسته از بندگان و نیکان مصر بوده و احوال بعضی از سلاطین که بدانمو جب نوشته میشود و آورده اند که پیش از زمان اسلام سلاطین
اهل فارس و روم که بر مصر گرد محاربات رسیده اند مقرر داشت که خراج از آنجا مضاعف نمایند پس از چند گاه حکام
روم مصر را من حیث الاستقلال متصرف گشته مقوقس نامی را بحکومت مصر فرستاد و مقوقس تا زمان خلیفه ثانی
حکومت اختیار مینمود و عمرو عاص آن ولایت را داخل حوزه اسلام کرد و چون نوبت بخلفای بنی عباس رسید گویند که
هرون الرشید قرآن میخواند چون باین آیه رسید قال یا قوم الیس لی ملک مصر و هذه الانهار تجری من تحتی [illegible] فرمود
که [illegible] کار و اعیان مملکت [illegible] گفت فرعون [illegible] دون بوده که مصر [illegible] میکرد و
دون [illegible] دعوی الوهیت مینمود [illegible] که مملکت مصر [illegible]
ممالک [illegible] که [illegible] بود [illegible] شد و [illegible] کار [illegible] و شجاعت [illegible]
ممالک برآمده [illegible] طولان نام [illegible] بود و [illegible] خلفا [illegible]
و هرگز [illegible] چون هرون عرض کردند [illegible] و بعد از [illegible] کرده
بمجلس فرستاد [illegible] شد [illegible] ساختند و [illegible]
و حیله [illegible] ظاهر شد هرون در همان مجلس [illegible] حکومت مصر بنام [illegible] فرستاد
و او بعد حکومت [illegible] و بعد از او احمد بن طولون بجای [illegible]
امرا [illegible] که [illegible] جامه پوشیدی که بهای آن هزار درم بودی [illegible]
و کلاه [illegible] جامه [illegible] صاحب خلعت [illegible] مینمود [illegible] آوردند
و احمد [illegible] اطلاع یافته [illegible] و [illegible] بر جامه نهادی [illegible]
عمل [illegible] و پس از او پسرش ابو الجیش [illegible] در زمان معتضد بالله [illegible] حکومت کرده [illegible]
گذرانید چون نوبت بالمقتدر بالله رسید محمد نامی را از [illegible] بر گزیده ایالت ولایت دمشق داد و چون القاهر بالله [illegible]

خلافت نشان

خلافت نشان حکومت مصر را اقطاع او مقرر ساخت و چون الراضی بالله [illegible] خلافت گشت زمام ایالت [illegible] مصر [illegible]
و مملکت [illegible] در قبضه اقتدار او نهاد و او را اخشید لقب کرد چه والدی که طغج نام داشت از ولایت فرغانه بوده
فرغانه را [illegible] پادشاه پادشاهان [illegible] بجائی رسید که [illegible] غلام [illegible]
داشت و چون شصت و شش سال از عمرش گذشت بتاریخ سنه سیصد و سی و چهار وفات یافت و پسر صغیرش [illegible] کار [illegible]
ابو القاسم و دیگر پسرش ابو الحسن و بعد از وی [illegible] کافور غلام حبشی الاصل بود منصب اتابکی ابو القاسم [illegible] گشته در مصر
متصدی امور سلطنت شد [illegible] حکایات [illegible] وفاتش [illegible] گذشته در سنه پنجاه و چهار ابو الحسن
نیز وفات یافت و کافور مستقل گشته [illegible] دو سال در [illegible] مصر و شام و حجاز [illegible] خطبه خواندند
تا در سنه سیصد و پنجاه و شش [illegible] نهایت [illegible] عمرش [illegible] بوده و بعد از کافور [illegible] سیصد
شصت و یک مصر به بنی فاطمه منتقل گردید [illegible] چون [illegible] المعز لدین الله [illegible] اسمعیل [illegible]
که ولایت مغرب [illegible] فراغت حاصل کرد ابو الحسن جوهر بن عبد الله [illegible] رومی [illegible]
ترتیب کرده با قضای بلاد مغرب فرستاد جوهر [illegible]
و حکام ابتدای اقلیم [illegible] رفته آن ولایت را بحیطه تصرف آورد و بعد از آن مصر را نیز متصرف گشته نام عباسیان را
از خطبه افکنده و این کلمات را در خطبه آورد که اللهم صل علی محمد المصطفی و علی علی المرتضی و فاطمة البتول و الحسن و الحسین سبطی الرسول
الذین اذهبت عنهم الرجس و طهرتهم تطهیرا و صل علی [illegible] الائمة الطاهرین پس از آن لشکر باطراف [illegible] فرستاد [illegible]
و دیار سعید و حجاز و [illegible] مدینه و فلسطین و دمشق را از تصرف عباسیان بیرون آورده و در سنه [illegible] المعز لدین الله
از افریقیه بقاهره آمده و چهار سال [illegible] و اقبال گذرانید پس از آن [illegible] ولیعهد ساخته فوت گشت [illegible]
بر سریر سلطنت نشسته العزیز بالله لقب یافت [illegible] ابو الفرات [illegible]
و هرون الرشید [illegible] خلفا را [illegible] بغداد [illegible] مدت عمرش چهل و دو سال و ایام خلافتش بیست و یک سال
بوده و بعد از وی پسرش الحاکم بامر الله بحکومت نشست و حاکم [illegible] عادل بوده و [illegible] سلطنت [illegible]
در کوچه و بازار [illegible] امر معروف و نهی منکر [illegible] بسیار [illegible] فرمودی تا حدی که مردم چون از خوردن شراب [illegible]
نشدند [illegible] حکم فرمود [illegible]

اینچنین اخبار نمایند و زرگی چند قلاده سازند و لگام را نعلها آنچه تا از اهل اسلام بسیار دشمنی باشند و در ایام خلافت خود حکم
کرد که شب دروازهای مصر را نبندند و ابواب دکاکین مفتوح سازند و در دکانها سراج و چراغ شموع و مشاعل افروزند
و در ایام او شبها مردم در اسواق و محلات آمد و شد میکردند خود نیز با عامه خلایق در سیر موافقت مینمود و یکی از عادات حاکم این
بود که رقعها نوشته و مهر را بر آن نهاده در روز بار می انداخت مضمون بعضی آنکه حامل نوشته این مبلغ زر بدهند و فحوی بعضی آنکه
در رنده یا چنین عقوبت کنند هر کس را آنچه نصیب بودی باو رسیدی زمان حکومتش بیست و پنج سال بوده بعد از او
پسرش الظاهر لدین الله بر سریر نشانده و در زمان او قیصر با شصت هزار مردم از روم متوجه شام گردیده در عهد عصب
بواسطه کثرت حرارت هوا تشنگی بر ایشان غالب گشته چنانچه بیتاب گردیدند و جلب بر ایشان شبیخون برده بسیاری از ایشان را
بقتل آورده و باقی فرار نموده و بعد از مدتی در جهت رسیدند زمان حکومتش شانزده سال بوده و بعد از وی پسرش المستنصر بالله
در سن هفت سالگی متصدی امر حکومت گشت و بتدریج کارش بجائی رسید که چون القائم بامر الله عباسی را بساسیری
یکسال در بغداد خطبه بنام او خواندند و در ایام او در مصر قحطی بیشمار ظاهر شد که در یک روز تمام مصر را گرسنگی گرفت و بجهت آن
استحال عشره رو نمود که هر روز قریب صد نفر از کسان فقدان آن جان میدادند و همچنین زلزله و انواع انجامید که اکثر ابنیه آن بلاد
منهدم گشته ناصر خسرو و حسن صباح در خدمت مستنصر پیوستند و تخت پسر بزرگتر خود المصطفی لدین الله نزار را ولیعهد گردانید
و بعد از چندگاه از وی رنجیده پسر دوم المستعلی بالله ابو القاسم احمد را قائم مقام ساخت بنابر آن بعد از فوت وی اسمعیلیه دو فرقه شدند
زمره نزار را اصل مذهب که امشبا نص اول را دارد باشند نزاریه گشتند و حسن صباح و اتباع او و وزرای قهستان از آن
مذهب بوده‌اند و طایفه جانب خلاف گرفته بخلاف المستعلی بالله اتفاق نمودند المستعلی بالله بعد از طلب بجهت
برادر خود نزار را بقتل رسانید و بعد از هفت سال و دو ماه که حکومت نمود در سنه ... بهوا داران نزار کشته گشت الآمر
باحکام الله ابن المستعلی بالله در پنج سالگی بر تخت جلوس نمود و در زمان وی حسن صباح که ... بوده ... گشته
رسید و در سنه ... وی امیر الجیوش ملک افضل را که رواتق و فاتق امور سلطنت بوی متعلق بود بقتل رسانید آورده‌اند که
امیر الجیوش ششصد هزار دینار زر سرخ و دویست و پنجاه اردب مملو از نقره و هشتاد و پنج هزار اطلس بوده و غیر از آن نقد
اقمشه و منقولات و دواب و مواشی بوده که مقومان ده هزار هزار دینار قیمت کرده بودند و شتر و اسب و خاصه خانه
گاو و گاومیش و گوسفند شیرده چنان بوده که از شیر آنها هر سال هزار دینار حاصل میشد بعد از فوت وی

کار امرا نیز باخر رسانید بعد از آمر الحافظ لدین الله ابن المستنصر بالله بر تخت خلافت نشاند منصب وزارت را بجهت
امیر الجیوش داده او نیز بر دست فدائیان کشته گشت و دیگری متصدی آن منصب گردید و او نیز از فرمان عاجز
پس از آن حافظ پسر خود حسن را وزارت داد و او قریب چهل کس از امرای مصر را بدست آورده بقتل رسانید و با تمامی امرا مخالفت
کرده بحافظ پیغام دادند که اگر پسر خود را با سپاری فبها و الا ترا از میان بر داریم حافظ مضطر گشته یکی از اطبا را گفت
تا او را زهر داد مدت حکومتش بیست سال بوده و در سنه ... الظافر بالله ابن الحافظ لدین الله بعد از پدر ملک بتخت
را قبض کرده و ظافر را با نصیر پسر عباس که وزیر مملکت بود میل بهم رسیده و وزیر بر غیرت شده او را بضیافت طلبیده در خلوت
فرمود تا بزخم تیغ و خنجر بقتل رسانیدند و بجای او ... مدت ایالت ظافر پنج سال و کسری بوده الفائز بنصر الله ابن ظافر بعد از
قتل پدر جهانبان شد و در پانصد و پنجاه و پنج بجهان جاودان انتقال نمود مدت خلافتش شش سال و چند بوده
العاضد لدین الله بمعاضدت ارکان دولت بوصول مرتبه خلافت فائز گشت و در ایام او کفار فرنگ قصد تسخیر مصر کردند
و عاضد از نور الدین ابن عماد الدین زنگی که والی شام بود طلب اعانت نمود نور الدین اسد الدین شیرکوه را با هزار
سوار بدان جانب فرستاد و فرنگیان از توجه شیرکوه در پانصد و شصت و چهار سر انجام امور ملک و مال عاضد از پیش خود کرد
الم یار در شصت و پنج و در آن ... نقل فرمود و از آنجا بعالم خلد انتقال نمود و پس از وی صلاح الدین یوسف ابن
نجم الدین ایوب که برادرزاده اسد الدین بود خلعت وزارت پوشیده در آن امر مستقل گشت و در خلال احوال عاضد
شصت و هفت فوت گشت صلاح الدین ... نور الدین خطبه و سکه بنام المستضیء بالله عباسی کرد بعد از آن صلاح الدین
ولایت مصر مستولی گشته هفت نفر از اولاد وی سلطنت کردند ایام ملک ایشان ...
هشت بوده و طبقه اسمعیلیه که در ممالک مصر و افریقیه و مغرب سلطنت کرده‌اند چهارده نفر بوده‌اند و مدت دولت
ایشان دویست و هفتاد و شش سال امتداد داشته و از آنجمله دویست و هشت سال خطه مصر دار الملک ایشان بوده
و اول کسی که از آن طبقه مالک زمام جهانبانی شده ابو القاسم محمد بن عبد الله است که او را مهدی میگفته‌اند و خود را نسب
با اسمعیل بن جعفر الصادق علیه السلام میداشت و خود را مستوره ... آبای او را ... نقل کرده‌اند المهدی محمد بن
راضی عبد الله ابن التقی قاسم ابن الوفی احمد ابن الوصی محمد ابن اسمعیل ابن جعفر الصادق علیه السلام و اکثر اهل سنت و جماعت
و مغربیان میگویند از ذریت عبد الله ابن سالم البصری بوده‌اند و زمره از فرقیان او را از عبد الله میمون قداح اعتقاد

کرده اند و زعم اسمعیلیه آنست که مهدی صاحب الزمان علیه السلام عبارتست از محمد ابن عبدالله مذکور است و از حضرت خاتم الانبیا
صلی الله علیه و آله و سلم اخبار روایت میکنند که فرموده علی رأس ثلثمائة تطلع الشمس من مغربها و گویند لفظ شمس در حدیث
کنایت از محمد ابن عبدالله است و مهدی بقول امام یافعی در سنه در ولایت افریقیه خروج کرده گماشتگان معتضد خلیفه را
از آن ولایت اخراج نموده و ولایت اندلس و قیروان و طرابلس ملک گرد یا مغرب ... چون بیست و شش سال دولت
و اقبال بگذرانید در سنه در قلعه مهدیه که بنا کرده همش بود بعالم آخرت توجه نمود اوقات حیاتش شصت و دو سال بوده
بعد از فوت وی القائم بامر الله احمد ابن محمد قایم مقام او گشته نهر حکومت بر سر نهاده و در ایام او کتب داری ابویزید نام
جمعی را بخود متفق ساخته رایت مخالفت برافراخت قایم بمحاربه او قیام نموده منهزم بقلعه مهدیه شتافت ابویزید از عقب
رفته وی را محاصره فرمود و در کتب آمده که اسمعیلیه را اعتقاد آنست که دجال کنایه از ابویزید است و حدیثی روایت کنند
که دجال بمهدی خروج خواهد کرد و پیش از آنکه فتنه ابویزید مندفع گردد قایم فوت کرد امرا و ارکان دولت فوتش را
نهان داشته و با پسرش اسمعیل بیعت نمودند دولت قایم دوازده سال بود المنصور بقوة الله اسمعیل ابن قایم بامر الله
چون علم حکومت برافراشت از قلعه برآمده با ابویزید مصاف داده او را منهزم ساخت و پس از آن او را بدست آورده و قفسی
از آهن ابویزید را اسیر در آن گردانید و بعد از روزی چند بنیاد حیاتش برانداخت و منصور حکومت میراند تا در سنه وفات یافت
زمان حیاتش سی و نه سال و مدت خلافتش هفت سال بود و المعز لدین الله ابو تمیم ابن المنصور بقوة الله بعد وفات
پدر بر تخت سلطنت نشسته در ایام خلافت خود بسیاری از ولایات را مسخر نموده بعد از انتشار فوت کافور اخشیدی چنانچه
قبل ازین نوشته آمد خورشید دولتش از افق مملکت مصر باعانت جوهر خادم طلوع نمود در حبیب السیر آمده که جد ملک صلاح الدین
شادی نام داشته و در زمان سلطان محمود سلجوقی کوتوال کریت بوده از کریت بکنجه با برادر خود اسدالدین آمده و بعد از فوت
وی عماد الدین زنگی و پسرش نور الدین اعتبار و اختیار بسیار یافته و هر یک بمنصبی لایق ممتاز گشته و در حینی که عاضد الدین الله
امداد نور الدین نمود نور الدین اسدالدین را که منصب سپاهسالاری داشت بمصر روان ساخت چنانچه گذشت اسدالدین در مصر
ماند و در ... وفات یافته و برادرزاده اش صلاح الدین در این خدمت قیام نمود تا وقتی که اقبال خلفای بنی اسمعیل بنهایت
انجامید بجای وی ... زده در تاریخ یافعی مسطور است که از جمله فتوحات ... که بدست صلاح الدین افتاد عصائی از زمرد
و صد هزار جلد کتاب از کتب نفیسه بود و در سنه نور الدین فوت شد و صلاح الدین استقلال تمام یافت و در اندک زمانی

سنه ست

بعضی ... نقل کرده که المهدی محمد ابن الرضی عبدالله ابن المتقی قسم ابن الوفی احمد ابن الوصی محمد ابن اسمعیل ابن جعفر
الصادق ... و اکثر اهل سنت و جماعت و مورخان مهدی را از ذریت عبدالله ابن سالم بصری شمرده اند و زمره از علمای
اهل الله عبدالله ابن میمون قداح اعتقاد کرده اند و زعم اسمعیلیه آنست که مهدی صاحب الزمان عبارتست از محمد ابن عبدالله
مذکور است و از حضرت خاتم الانبیا صلی الله علیه و سلم اخبار روایت میکنند که فرموده علی رأس ثلثمائة تطلع الشمس من مغربها و گویند
لفظ شمس در حدیث کنایت از محمد ابن عبدالله است و مهدی بقول امام یافعی در سنه در ولایت
افریقیه خروج کرده گماشتگان معتضد خلیفه را از آن ولایت اخراج نمود و ولایت اندلس و قیروان و طرابلس ملک گرد
... چون بیست و شش سال بدولت و اقبال بگذرانید در سنه ٣٢٢ در قلعه مهدیه که بنا کرده همش بود
بعالم آخرت توجه نمود اوقات حیاتش شصت و دو سال بوده بعد از فوت وی القائم بامر الله احمد ابن محمد قایم
مقام پدر گشته نهر حکومت بر سر نهاده و در ایام او مکتب داری ابویزید نام جمعی را بخود متفق ساخته رایت
مخالفت برافراخت قایم بمحاربه او قیام نموده منهزم بقلعه مهدیه شتافت و ابویزید از عقب رفته وی را محاصره
فرمود و در کتب آمده که اسمعیلیه را عقیده اینست که دجال کنایه از ابویزید است و حدیثی روایت کنند که دجال
بمهدی خروج خواهد کرد و پیش از آنکه فتنه ابویزید مندفع گردد قایم در سنه ٣٣٤ فوت کرد امرا و ارکان دولت
فوتش را نهان داشته با پسرش اسمعیل بیعت نمودند دولت قایم دوازده سال بوده المنصور بقوة الله اسمعیل بن
قایم بامر الله چون علم حکومت برافراشت از قلعه برآمده با ابویزید مصاف داده او را منهزم ساخت و پس از آن
او را بدست آورده در قفسی از آهن ابویزید را اسیر گردانید و بعد از روزی چند بنیاد حیاتش برانداخت و منصور
حکومت میراند تا در سنه ٣٤١ وفات یافت زمان حیاتش سی و نه سال و مدت خلافتش هفت سال بوده المعز لدین الله
ابو تمیم ابن المنصور بقوة الله بعد از وفات پدر بر تخت سلطنت نشسته در ایام خلافت خود بسیاری از ولایات را
مسخر نمود و بعد از انتشار خبر فوت کافور اخشیدی چنانچه قبل ازین نوشته آمد خورشید دولتش از افق مملکت
مصر باعانت جوهر خادم طلوع نمود در حبیب السیر آمده که جد ملک صلاح الدین شادی نام داشته و در زمان
سلطان محمود سلجوقی کوتوال کریت بوده با برادر خود اسدالدین بعد از فوت وی عماد الدین زنگی و پسرش نور
الدین اعتبار و اختیار یافته و هر یک بمنصبی لایق ممتاز گشتند و در حینی که عاضد الله از نور الدین امداد
نمود نور الدین اسدالدین را که منصب سپهسالاری داشت بمصر روان ساخت چنانچه گذشت اسدالدین
در مصر ... وفات یافت و برادرزاده اش صلاح الدین در این خدمت قیام نموده تا وقتی که اقبال
خلفای بنی اسمعیل بنهایت انجامید بجای وی ... زده در تاریخ یافعی مسطور است که از جمله فتوحات
که بدست صلاح الدین افتاد عصائی از زمرد و صد هزار جلد کتاب از کتب نفیسه بود در سنه ٥٦٩ نور الدین فوت شد

صلاح الدین استقلال تمام یافت در اندک زمان مملکت شام را نیز تحت تصرف در آورد و او پادشاه عادل فاضل
و باذل بوده علما و فضلا را دوست داشته در ایام سلطنت چند نوبت با کفار فرنگ محاربات نموده و بیت المقدس
مقدس خلیل را از تصرف ایشان بیرون کرده گویند در آن زمان از نصاری زیاده بر شصت هزار مرد در بیت المقدس
اقامت داشتند چون آثار فتح شد صلاح الدین فرنگیان را امان داد و مقرر گردانید که هر یک از رجال ده دینار
و هر فرد از نسوان پنج دینار جواب گفته مطلق العنان کردند و هر که از عهده آن وجه بیرون نتوانستند آمد در دست اهل اسلام
اسیر باشند و صلاح الدین این زر گرفته میان علما و سپاه تقسیم کرد بدین نهج او در کار [illegible] تا در سنه ۵۸۹
فوت گشت گویند که میراثش [illegible] بود که با وجود وسعت مملکت در هنگام فوت زیاده از چهل و هفت درم موجود
نبود آورده اند که صلاح الدین را برادری بود ابی بکر نام که در حلب حکومت مینموده و برادر دیگرش عمر نام
داشته در حماه زمانی امارت می افراشته و برادر دیگرش علی در دمشق بوده و پسرش عثمان در مصر [illegible]
داشته چون وفاتش نزدیک شد امرا بخدمت رفته وصیت خواستند جواب داد که چه وصیت کنم
از خود علی و ابو بکر و عثمان و عمر را میگذارم پس پسرش ملک عزیز ابو الفتح عثمان روزی چند بر مسند سلطنت
نشسته در [illegible] نمود و پنج روزی در [illegible] خاموش [illegible] و در ایام حکومت دمشق را از برادر خود ملک
افضل انتزاع داده [illegible] عنایت نمود ملک افضل بعد از فوت برادر بدمشق آمده بر مسند عزت متمکن
گردیده و پس از ملک عزیز عمش ملک عادل ابی بکر سپاه موفور آمده او را از دمشق [illegible] فرستاده تا در
عرش [illegible] شد و پس از آن در سلطنت مستقل گشته نام خود در [illegible] مصر را
بولد ارشد خود ملک کامل سپرد و ولایت دمشق را بولد دیگر معظم تفویض نمود و ولایت جزیره را بپسر سیم
ملک اشرف ارزانی داشت و مملکت اخلاط را به پسر چهارم ملک اوحد که [illegible] سپرده خود
بفراغ بال سلطنت میراند تا در [illegible] عازم عالم عقبی گردید و چون او فاند ملک کامل ابن ملک
عادل که بجودت ذهن و لطافت طبع اتصاف داشته پادشاه رشید و مجلسش بوجود علما و فضلا
مشحون بودی و در شبهای جمعه نفس نفیس خود با ایشان مباحثه و معارضه نمودی [illegible]
بر ضمیمه مصر و شام ساخته دمشق را از ملک معظم ناصر الدین برادر زاده بملک اشرف عنایت نمود و ولایت
[illegible] به تقاطع ملک ناصر الدین مقرر گردانید و ملک اشرف پادشاهی بود در غایت حلم و کرم
و رافع رایت عدل و قامع ستم بحمایت سپاهی و رعیت پرداخته تا در سنه [illegible] روح
بعالم دیگر برد و ملک کامل نیز در همین سال رایت [illegible] برافراخت و پس از ملک کامل پسرش ملک
عادل در مصر بسلطنت رسیده بعد از یک سال امرا و اعیان مملکت از اطاعتش متنفر گشته برادرش

ملک صالح

ملک صالح که ایوب نام داشته بپادشاهی برداشته شد و ملک عادل را بقلعه فرستادند ملک صالح از روی استقلال
اقبال بر سریر فرمان دهی لطافت نشسته و چون از ضبط مصر فارغ گردید بجانب دمشق توجه نمود و عم خود اسمعیل که
بملک صالح بود از بعلبک طلبداشت اسمعیل اطاعت نموده از آنجا بحاکم حمص استعانت جسته بامداد او از
مسعود غافل بر سر ملک صالح رفته او را هزیمت داد و ملک صالح با قلیلی بر آمده بجانب کرک توجه نمود و جمعی از غلامان
حاکم کرک بملک صالح باز خورده او را از مرکب جدا ساختند و ملک ناصر برده مقید ساختند در خلال احوال ملک عادل
از حبس بر آمده کرت دیگر بمصر پادشاه شد و قاصدی نزد ملک ناصر فرستاد اگر ملک صالح را بمن سپاری صد
هزار دینار خدمت میکنم ملک ناصر دست رد بر سینه ملتمس وی نهاده با ملک صالح بیعت نمود و موافقت او کرده
بجانب مصر نهاد و امرای آن مملکت بسلطنت ملک صالح راضی شده نوبت دیگر عادل را محبوس ساختند
خیالش در حبس بنهایت رسید و ملک صالح حکومت میراند تا در سنه [illegible] وفات یافت و پس از وی پسرش
ملک معظم توران شاه بمقام پدر نشسته در خلال احوال علاء الدین [illegible] اراده خروج کرده و بر اقبال سپاه
و عضد الدین نام ترکمانی را مقدمه سپاه ساختند و ملک ناصر حاکم کرک از قضیه واقف گشته لشکری بجانب تشبید
و امرای عسکر استقبال کرده بعد از جنگ هزیمت نمودند و ملک ناصر بقلعه بر آمده خطبه خواند و غلامان بعد از شکست
بجانب شام برگشتند و در اندک روز جمعیت بسیار بر سر ایشان جمع شده ملک اشرف ابن [illegible] حاکم حمص [illegible]
ملک صالح که حکومت دمشق مینموده او را نیز بر داشته در آن ولایت مستقل گشتند چون این خبر بملک ناصر رسید در مصر محل
اقامتش نمانده ناچار عروس مملکت را بر دوجهی که جهت آنکه دران روزها طلاق داده بجهت و بعضی از ولایات شام
بستانند و در سال [illegible] شهود را که دو امیر معز الدین ترکمانی [illegible] از بنده ایوبیه بوده بسلطنت برداشته شد و او را
معز لقب دادند و از آن تاریخ پادشاهی غلامان تعلق گرفت و دولت آل ایوب از آن رو بضعف انقطاع یافت
و معز الدین و غلامان چند که بعد از او در مصر بر سریر عزت و حکومت نشستند بسلاطین چرکسیه مشهور بودند و هیچ یک
را اولاد و اعقاب نبوده [illegible] جراکسه ترک بودند اول ایشان ملک ظاهر الدین ایبک بوده و ابتدای ملک ایشان
[illegible] و مدت ملک ایشان در دولت بیست و پنج سال بوده و بیست و نه نفر حکومت کرده اند و در آخر سلطنت
سلطان سلیم ابن سلطان بایزید در حالی طلب با نقد جوهری که آخرین سلاطین چراکسه است صف قتال و جدال آراسته و
ارکان کشته مصر و شام بتصرف سلطان سلیم در آمد و از آن زمان تا حال در تصرف آل عثمان است بر ضمیر ارباب
مخفی نماند که چون بتوفیق رفیق توفیق مجلی از احوال اقلیم ششم در سلک تحریر کشیده آمد احوال انتخاب اقلیم
چهارم معطوف میدارد و دو چراغ جان ... کشته کان را از کفر و ... آنچه از معطر ... بیان ...
بانام یکی درپیش هموار ❀ زعیش پرود و ز کوه بر کنار ❀ بنام یکی بوستان چون بهشت ❀ که فردش بهتی دراندر سرشت ❀

الاقلیم الرابع

خراسان

مرو شاهجان

کاسته نمی آید از خوش سخن ۞ که هرگز نگارش نگردد کهن **اقلیم الرابع** این اقلیم تعلق بمشتری دارد و منسوب بآفتاب است
این بحسب صورت و سیرت افضل اقالیم است و بوفور حسن و لطف طبع مشهور اصناف فضل و هنر و جهان در اقلیم سیم
شکلی تمامه اتفاق مجاورت بذکر عراق نموده در این اقلیم بخراسان که غیرت افزای جهان است شروع کرده میشود از فضائل خراسان
که در همه روی زمین عرصه از آن وسیع تر نیست و هیچ مملکت و ناحیت بطول و عرض خراسان نیست گویند که
مامون عباسی روم را پیموده اند ثلث خراسان برابر شد مثل آنجا رود و کنار و دریا حیوانی و آنرا خراسان ...
و ابتدا از خراسان برکشیده جهان مبادرت مینماید **مرو شاهجان** از معظم بلاد خراسان است بعضی بر آنند که این شهر را اسکندر ساخته
و بعضی از ابنیه ذو الاکتاف پیدا شده اما اصح آنست که طهمورث ساخت بنا و در آن ... کاشته و در زمان ملکشاه دار الملک
بوده چون حشم غز بر سلطان مستولی شدند ... آن شهر را غارت کردند و جهت طلب مخفیات اشراف و اعیان
را مواخذه نموده در تعذیب و شکنجه بودند و از این جهت خرابی بسیار بمرو راه یافت و پس از آن بتدریج روی بآبادانی نهاد
جمعیتی از هر جانب دست داده تا در زمان چنگیزخان نوعی خراب گشت که دیگر آبادانی نیافت صاحب جهانگشای آورده
که چون چنگیزخان از قتل و غارت بلخ باز پرداخت پسر خود تولیخان را با هفتاد هزار سوار بطرف خراسان روان ساخت
و تولیخان نخست بمرو رفته آن شهر را محاصره نمود مجیر الملک که در سلک امرای سلطان محمد خوارزمشاه منتظم بود
بغیر از اطاعت چاره ندید با پیشکش بیقیاس ببارگاه سپهر اساس تولیخان شتافت و بعد از آن لشکریان چهار روز
متوطنان مرو را بصحرا رانده چهار صد نفر از محترفه و پسران و دختران را بجان امان داده بقیه را لشکریان قسمت کردند
چنانچه هر مغلی را چهار صد کس بحصه رسیده بود که هر کس حصه خود را بقتل رسانیدند و سید عز الدین نسابه با جمعی
سیزده شبانه روز تعداد کشتگان را کرده هزار هزار و سیصد هزار کس در شمار آمد چنانچه زیاده از چهار صد کس زنده نماند
و آن شهر همچنان خراب بود تا در زمان میرزا شاهرخ فی الجمله جمعیتی دست داد و سلطان سنجر در معموری آن سعی
بتقدیم رسانید و مدینه جدیدی ساخت تا مردم نشیمن گشت و الحال دو مدینه دارد یکی نو و یکی کهنه چنانچه امیر معزی
گفته **بیت** ملک دل بر و جهانرا هست آبادان ز عشق ۞ بانی مرو کهن سنجر ز نو آمد سنجر است ۞ و مرو در روی زمین ...
و توابع بسیاری دارد و آبش از مرورود است که عبارت از مرغاب است و مرغاب در مرو منتهی میشود و از میوه انگور و خربزه
نیک فراوان میشود اما هوای بد دارد و بیماری در آن بسیار است و بعضی جا های وی مگس میباشد برابر زنبور که مردم از غایت
آن سه ماه تابستان به ییلاقات میروند و از بزرگان آن مکان ملک خواجه لشکر حاتمی است و حاتمی از آنجمله گفته اند که اگر
کفش در پای یکی کرده دیگری عبد الله مبارک است که او در امر علم و تبارک و امام الاسلام بوده شنیدی روزی در مجلسی میگذشت
صفیان ثوری گفت تعالی یا رجل المشرق فضیل چون حاضر بود گفت و المغرب ... بعدیت بود که ... بمنزل
فرود آمد ... پس ... رفته بوده ... و برفت و ... حج کردی ... بتجارت ...

دمنفعت

[illegible]

۱۳۵

خراسان

ومنفعت آن از ایشان بسی رسید فرمودی اللهم پرسیدند که دل دوی دلاجب گفت از مردم دور بودن و ابوالفضل شیخ ابن ...
که در وقت دیدار چون پای بشستند بر ساق وی رگ سبزی دیدند بر روی کرد ابوالفتح لله شیخ منصور ابن عمار ...
و ابوعلی شبوی و ابوالعباس سیاری نیز در سلک اولیای آنجا انتظام داشته اند و حکیم ابو زرجمهر ... از مرو بوده و قفال
مروزی که از اوراد آن عصر افقه بوده و محققین فن که قدوه اهل فضل و ادب بوده ... و ابراهیم ابن احمد که امام
عصر بوده و بر مختصر مزنی شرحی نوشته و علی ابن محمد اللغوی که امام علمای ادبیه و عربیه بوده از فضلای ...
ملکان در تاریخ خود آورده که سلطان محمود وقتی از قفال اختیار مذهب حنفیت نمود قفال بمذهب شافعی ...
ساخت و نیت و غسل وجه دید و مسح سر در جلین بجا آورد و دو رکعت نماز ادا کرد و آنچه ... از نیت و قرائت
و اطمینان و تشهد و سلام مرعی داشت و بمذهب حنفی ... پوست خرما وضو کرده و پوست سگی مدبوغ بود ...
آن نجاست آلوده گشته مصلی کرد ابتدا بی نیت ... وضو ساخت چنانچه اول ... و بعد از آن دست ...
و بجای الله اکبر خدا بزرگ است گفت و آیتی قصیر بمثل مدهامتان بزبان گفت و در رکوع و سجود اطمینان نکرد ...
بادی رها کرد و بیرون رفت و گفت این مذهب حنفی و آن مذهب شافعی است هر کدام خواهی اختیار کن بنا بر این
سلطان مذهب شافعی را گرفت و از شعرا این چند نفر بنظر آمده که صورت مبادرت می یزید **ابو منصور** عماره ابن احمد
در دولت آل سامان چشم بخت بر او ناظر و در دولت آل ناصر ریاض قبول او ناضر بوده چنانچه شاه ابوعلی
رجا بی غزنوی که در شاعری مسلم بوده جایی خود را مخاطب ساخته می آورد **ع** من خود ز شعر گفتم عماره ۞
شعر عماره اگر چه بسیار است اما بنا بر التزام بر این چند بیت اختصار افتاده **بیت** غزه شوال که جهان است
عزیز کرد ۞ الا بس عزیزا که جهان گرد زد خوار ۞ ماریست ... ما گیرش ورز ما رگیر ...
... ۞ این دو بیت از قصیده ایست که در مرثیه ابو ابراهیم منتصر گفته **بیت** از خون او چون زمین لعل فام
شد ۞ روی وفا سیه شد روی امید زرد ۞ بتغش بگو نیست خوانند همی خون ... مرگ ...
... ۞ از کف شاه نور بود در جبین جود ۞ چون درش ما سهیل بود هست بر جبین ۞ گر بر آن ...
کسی نام او برد ۞ آب انگبین ناب شود کل کل انگبین ۞ در مقامات شیخ ابو سعید ابو الخیر مذکور است که روزی قوال
در پیش ایشان این بیت میخواند **بیت** اندر غزل خویش نهان خواهم گشت ۞ تا بر لب تو بوسه زنم چونش بخوانی ۞
شیخ را وقت خوش شد پرسید که این شعر از کیست گفتند از عماره گفت برخیزید تا بزیارت او رویم با جمعی از
مریدان بزیارت او رفت حکیم **کسائی** شاعری بوده که ... زهد بر سر ... غبار ...
بهشتی تسلیم فرو رفته و گرد حرص از صحرای سینه با آب ... شسته و اکثر اشعارش در زهد و وعظ و مناقب اهل

...

اهل عجب است این دو بیت در مدح امیرالمؤمنین علی علیه السلام الله اجلّه است بیت ٭ گو مدحت بی‌ستای کسی اگر نبود ٭
بستود تفصیل داد بدرود او که کار ٭ این کیست بر اینحال که بودست که باشد ٭ جز شیر خداوند جهان حیدر کرار ٭
این دین خدا را اشکل دایره دان ٭ محور با مرکز و حیدر خط پرگار ٭ علم همه عالم بعلی داد پیمبر ٭ چون ابر بهاری
که دهد سیل بگلزار ٭ امجد عجب در آخر عمر بر ساعت رحیل گفته بیت ٭ بسیصد و چهل و یک رسید نوبت سال ٭
چهارشنبه و سه روز باقی از شوال ٭ بیامدم بجهان تا چه گویم و چکنم ٭ سرود گویم و شادی کنم بنعمت و مال ٭ ستور
وار بدینسان گذاشتم همه عمر ٭ که برده گشته فرزندم و اسیر عیال ٭ بکف چه دارم از این پنجه شمرده تمام ٭ شمار
نامه با صد هزار گونه وبال ٭ درم خریده آزم ستم رسیده حرص ٭ نشانه حدثانم شکار ذل سؤال ٭ دریغ فر جوانی
دریغ طبع لطیف ٭ دریغ صورت نیکو دریغ حسن و جمال ٭ سرم بگونه شیر است و دل بگونه قیر ٭ رخم بگونه نیل
است و تن بگونه نال ٭ نهیب مرگ بلرزاندم همه شب و روز ٭ چو کودکان بدآموز را نهیب دوال ٭ گذاشتیم
و گذشتیم و بودنی همه بود ٭ شدیم و شد سخن ما فسانه اطفال ٭ ایا کسائی پنجاه بر تو پنجه نهاد ٭ جدا شو از امل و
گوش خویش وقت بمال ٭ جماعتی ویرا ملامت کردند که عمر باخر رسیده خضاب چرا میکنی در عذر بگفت بیت
از خضاب من و از موی سیه کردن من ٭ گر همی رنج خوری پیش مخور رنج مبر ٭ غرضم زو نه جوانیست بترسم که ز من ٭
خرد پیران جویند و نیابند مگر ٭ در مدح سلطان غازی یمین الدوله گوید بیت ٭ گفت گوئی که کان گوهر ستی ٭
گزاده ایم کیتیم کو هر شانی ٭ در مدح گل زرد گوید ٭ گوئی رخی ازرق و کوثر و فردوس دل و جامه ازو سیاه و سپید
رخ قیامت به نزد اکر ٭ مایه کاززان بود خورشید ٭ آن رنگی که چون ز پیاله فرو چکید ٭ گوئی عقیق تر
زلؤلؤ فرو چکید ٭ وان صافی که چون بکف دست برنهی ٭ کف از قدح ندانی نه از قدح نبید ٭ از او بوی برید
کافور و عنبر ٭ لاله و رنگ برده عقیق یمانی ٭ ماند گل سرخ بهواله تازه ٭ اگر قطره نه بگل برچکانی ٭ گل نعمتی
هدیه فرستاده از بهشت ٭ مردم کریمتر شود اندر نعیم گل ٭ ای گلفروش گل چه فروشی برای سیم ٭ وز گل عزیزتر
چه ستانی بسیم گل ٭ ای نرگس رخ تو آینه ماه ٭ شاه چینی ز رخ شقاقات سیاه ٭ هر کی نگری وعده زلفت هرگی
نگذری برآید ماه ٭ ابونصر عبدالعزیز بن منصور مکان بلاغت و چتر آسمان فصاحت بوده و نظم مرد بوجود او
در چشم روزگار متفرج گشته و او را نظر در حضرت یمین الدوله اعتبار بسیار داشته و نقد سخنش در روزگار بازار
شاه نیک رایج بوده در آن حین که سلطان بمدد تأیید یزدانی و توفیق سبحانی از اقصی بلاد هند سومنات را فتح
نموده بآتش شمشیر آبدار خاک آندیار را گلگونه بخشید هر یک از شعرا در نصرت شعار شعری ابکار منصه اظهار

آورده

آورده و عسجدی نیز قصیده در تهنیت آن فتح گفت این چند بیت از آنجمله است بیت ٭ تا شاه خسروان سفر سومنات کرد ٭
کردار خویش را علم معجزات کرد ٭ آثار روشن ملکان گذشته را ٭ نزدیک بخردان همه از مشکلات کرد ٭ بزدود
ناهل کفر جهان را براهل دین ٭ شکر و دعای خویشتن از واجبات کرد ٭ شطرنج ملک باخت ملک با هزار شاه ٭
هر شاه را بلعب دگر شاه مات کرد ٭ شاها تو از سکندر بیشی بدان جهت ٭ کو بر سفر از کرد بدیگر جهات کرد ٭
بهر رضای ایزد جوئی تو در سفر ٭ بار او سفر بجستن عین الحیات کرد ٭ تو کارها به نیزه و تیر و کمان کنی ٭
او کارها بحیله و مکر و دوات کرد ٭ هر چیز و برافروز اهل قبله زردشت ٭ جنین دیر افلک شکم قم بریت
بس کن که بر زردشت نگرید کنون بار ٭ ناکام کند روی سوی قبله زردشت ٭ من سر زنانم که مرا از بس هجران
تشنگی گشت است دل و دیده چو جر خشت ٭ گر دست بدل بر نهم از سوختن دل ٭ انگشت شود بی شک در دست من انگشت ٭
ابروی تو چون باغ و همه باغ بنفشه ٭ خواهم که بنفشه چنم از باغ تو یکشت ٭ چرا بردم عاقل جهان
بود همه عمر ٭ چو دردسر کند بش مردمان درزم گردند ٭ چنان بباید بودن که گر سرش برند ٭ بسر
بریدن او دوستان خرم گردند ٭ شیخ الاسلام لقمان ثانی و کافی معانی بوده کمال قدر و بزرگی او از آن
برتر است که کس ادراک آن تواند کرد ... خاطر کاهی لرز و نظمی وارد شده باشد این دو
رباعی از آنجمله است رباعی ٭ حالی باری در آتشم تا چه شود ٭ خاک است همیشه مفرشم تا چه شود ٭ بر مه خوش خوشی
زهر خوشم تا چه شود ٭ تو میکشی و من همی کشم تا چه شود ٭ یارب من تشنه جام خون چند کشم ٭ بار غم
طاس نگون چند کشم ٭ از هر ورق لقمه نانی که همی داده است ٭ منت هزار کس دون چند کشم ٭ فخر الدین
مبارکشاه صدر کتاب جان دریا بیان بوده که فضای سده او محط رحال ارباب فضل و مرجع و مآب اماثل
در حضرت سلطان غیاث الدین غوری از محرمان ... لازم ... هر گاه که بدرگاه
او آمدی در حضرت سلطان ... تعریف ... کردی ایند و بیت از قصیده است که در مدح ملک
سیف الدین غوری گفته بیت ٭ تیغ ... ٭ سازد بران ... ٭
مربع صفت چون ... مثلث شود ٭ جز تو که ماند چنان هندسه کار راز ٭ ... که باز ...
... بیت ٭ ای در جمال خسرو خوبان روزگار ٭ واله شده ز عشق تو دوران روزگار ٭
اندر که کف از غم گیتی مسلم ٭ دارد بدست عشق تو دستان روزگار ٭ دست تو شغل ابر
کفایت همی کند ٭ محتاج هیچ نیست بباران روزگار ٭ شرح غم یار قصه مشکل است ٭ وز هجر دو جهان
شیفته می حاصل است ٭ از شیشه شنیده‌ام که بگریز دل ٭ آن دوست که شیشه دوست دارد دل ٭
گلبرگ ز روی تو جهت شاید چید ٭ مشک از سر زلف تو بسیمت شاید چید ٭ بر رهگذری که زنم

آن وردی دامن دامن دل از دست شد چه چند **شمس الدین محمد فایقی** بزرگی بوده در غایت حسن خلق
و لطف طبع ظرائف و لطائف در طبع او چون شیر در شکر آمیخته بلاغت و فصاحت در نهاد او چون راح
با روح الفت گرفته و شعرش مدون بوده آنچه نوشته میشود مر او راست **قطعه** ای در غم تو گشته [illegible] چشم
نا خورده می [illegible] تر از [illegible] خمار چشم ⁖ خونم چه می‌کنی که بسی [illegible] بهای خون ⁖ خود میکند سرای من اندر کنار چشم ⁖
جانا گرفته زلف خوی روزگار ⁖ ای [illegible] کس [illegible] چشم ⁖ گر خیره گشت چشم روا داشتم از آنکه
پردی تو نیابد [illegible] چشم ⁖ ای برده چشم تو دلم و صد هزار دل ⁖ هیچ [illegible] زلف تست مرا [illegible] دل ⁖
گر صد هزار جان بودم بنده تو فی المثل ⁖ بر بایدم گرفت زهر صد هزار دل ⁖ آخر بآتش جگر و آبهای چشم ⁖
روزی بر آرم از شب هجران دمار دل ⁖ در خون دل مشو که چه کارش بجان رسید ⁖ آخر بنالد از تو [illegible]
کبار دل ⁖ **حکیم محمود** [illegible] عالم نظم و محور فلک نثر بوده در حضرت سلطان سنجر [illegible] دیده
[illegible] لازم دولت [illegible] کلامش غایت جودت [illegible] را [illegible] آنچه نوشته میشود جزوی از آن
کتب [illegible] قطره از آن سحاب است **قطعه** دل از کار خود [illegible] بر گرفتم ⁖ که با تو عشقبازی در گرفتم ⁖ ز شب
از تو گفتم [illegible] ⁖ چه [illegible] غمت از سر گرفتم ⁖ ز جان خویش دست آنگاه شستم ⁖ که مهرت را [illegible]
[illegible] بر گرفتم ⁖ با که گویم راز چون محرم نماند ⁖ میزیم با درد چون مرهم نماند ⁖ مانده بود اندر دل شادی [illegible]
اندر این ایام ما آنهم نماند ⁖ [illegible] دلبری [illegible] تمام است ⁖ مرا [illegible] دوری مدام است ⁖ [illegible]
شد گرفتار ⁖ مرا [illegible] آخر این چه دام است ⁖ [illegible] عهد تو هرگز ⁖ اگر چه کارش [illegible]
چون با [illegible] میل بازار تو بست ⁖ گفتم که مگر دل همه در کار تو بست ⁖ آن عشوه که [illegible] جهان [illegible]
آورد [illegible] در کار تو بست ⁖ **شهاب الدین ادیب صابر** در لطف طبع یگانه [illegible] زمانه بوده
او نیز در سلک شعرای سلطان سنجر انتظام داشته در حینی که [illegible] اجل بر خاک هلاک
افتاد ابو الحسن این بیت در مرثیه او گفت **رباعی** [illegible] کنار من [illegible]
[illegible] ⁖ [illegible] کنار من که [illegible] ⁖ این رباعیات نیز
از [illegible] **رباعی** [illegible] فارغ [illegible] ⁖ بر خواست [illegible] هوای تو [illegible]
[illegible] ⁖ [illegible] نکوی [illegible] ⁖ [illegible] دراز [illegible]
ساخته [illegible] ⁖ هر جا [illegible] که [illegible] آواز دهد ⁖ [illegible] دل [illegible] ⁖ [illegible]
[illegible] ⁖ در [illegible] ⁖ [illegible] که او ⁖
هرگز روزی [illegible] آزادی [illegible] ⁖ در عشق تو دل [illegible] ⁖ [illegible]

کرم

[illegible] سنجر [illegible]

۱۳۷

کرد [illegible] ⁖ غمناکم [illegible] ⁖ [illegible] زلف [illegible] یافته ⁖ [illegible]
بر تافته ⁖ الماس لطافت [illegible] ⁖ [illegible] آن لعل چنان [illegible] شکافته ⁖ این رباعی تاج الدین اسماعیل [illegible]
ابو الحسن [illegible] **رباعی** جانی که مرا [illegible] ارزانی است ⁖ [illegible] درین [illegible] زنجیر [illegible] ⁖ دانی که مرا [illegible]
جان ⁖ [illegible] تو [illegible] زیبد [illegible] است **سید ابو الحسن الحسینی** سید عصر و نادره دهر بوده این رباعی در حق [illegible]
[illegible] می آید **قطعه** آن [illegible] لب او کان گهر [illegible] نهاد ⁖ [illegible] آن [illegible] در رکیب نهاد ⁖
[illegible] گفته ⁖ [illegible] دیدی که [illegible] در رکیب نهاد ⁖ **فخر الدین فتوحی** [illegible]
بوده آب از لطف طبع او روانی [illegible] لطافت [illegible] بوده [illegible] با اکثر [illegible] از شعرای زمان
مباحثات [illegible] بوده [illegible] این ابیات [illegible] داده **قطعه** فتوحی [illegible]
جان [illegible] ⁖ [illegible] جان [illegible] ⁖ اگر چه فتوحی [illegible] در جهان ⁖ [illegible] فتوحی [illegible] ⁖
فتوحی در جواب گوید **قطعه** زهی نظم تو [illegible] ⁖ [illegible] ⁖ [illegible]
[illegible] ⁖ [illegible] بلکه [illegible] انوری [illegible] بوده [illegible] این قطعه [illegible] انوری [illegible]
[illegible] وزیر عصر **قطعه** ملک [illegible] دور [illegible] وزیر ⁖ [illegible] آصف [illegible] سلیمان [illegible] ⁖
عالمی [illegible] ⁖ [illegible] ⁖ جود [illegible] رقم رغبت روزی بخشی ⁖ عدل [illegible]
علم [illegible] آبادانی ⁖ غرض [illegible] کانی [illegible] ⁖ چون [illegible] سرگردانی ⁖ [illegible]
[illegible] ⁖ [illegible] سایه خورشید [illegible] ⁖ در جهان [illegible] دولت [illegible] ⁖
[illegible] ⁖ نظم و نثری که [illegible] ⁖ که [illegible] ⁖
ملک [illegible] ⁖ [illegible] ⁖ معتبر [illegible] مجموع است ⁖
[illegible] ⁖ پس بخوانی [illegible] ⁖ [illegible] تفتیش معانی [illegible] ⁖
[illegible] ⁖ [illegible] ⁖ [illegible] ⁖
[illegible] نادانی ⁖ [illegible] طلب [illegible] ⁖ [illegible] ⁖
انوری این چه [illegible] ⁖ [illegible] ⁖ [illegible] سر خوان قناعت شده
[illegible] عقل ⁖ [illegible] طفیل خبر مهمانی ⁖ [illegible] ⁖ کاتب [illegible]
[illegible] ⁖ فتوحی [illegible] در جواب **قطعه** انوری [illegible] ارزانی ⁖ [illegible]
[illegible] ارزانی ⁖ صحبت [illegible] ⁖ اوحد الدین [illegible] ثانی ⁖ [illegible]
فطنت و حکمت [illegible] عقل ⁖ [illegible] ⁖ گفتی اندر شرف و فضل [illegible] علم ⁖

[illegible] سان

ادیب [illegible]

باری اندر طمع و حرص کم از زنبانی ؛ زانکه حکمت چه همی با مگسان بنشینی ؛ تیش آز چرا از دل جان ننشانی ؛ زند
خاصان مطلب نام ز حکمت چندین ؛ چون جهان در طلب جامه و جنبانی ؛ نفس را باز کن از شهوت انسانی خود یکی
تا رهت و در صاحب حال بود نورانی ؛ زان پس انگه به نگاه رود الف ملکه ؛ در شب و سیلخ ملکشاه بتو ارزانی ؛
زان پس انگه هزار درکت داده و زیر ؛ قرضخوان پیر حسنی شد و ترکستانی ؛ از پس انکه انعام جلال العزه
بتو هر سال رسد مهری و با صد گانی ؛ ای عبا نانی معروف چرا میگویی ؛ در شبانی که فرستاده از بنده تنها ؛
طاق بو طالب نعمه است که دارم بر ولی ؛ و در دو من بو الحسن عمرانی ؛ چه بخیلی که بخدین زر نعمت کرد ؛
طاق و برونی کرد حسنی تو خوانی ؛ پانزده سال قرض شد تا که بستنده است ؛ بو الحسن انگه ز حرص تو بحق الفی ؛
بر بین نکنه او کر بجا است هنوز ؛ پس بخوان بر منش گو زره و خفتانی ؛ باقی عمر پس آن بر سر تو حق زرا ؛
سزد از بدهی ابرام و دگر ننگی ؛ نعمت انزاست زیاده که بدین شکر بود ؛ نوشته از زه نعمت که همه کفرانی ؛
بتو جفند در انواع سخن نادانست ؛ اندرین شعر بکتاب ز دو هزار دانی ؛ که بفرمان سخنی گفتم تا زار زمین ؛
زانکه گفته است درین حضرت بعزتها خواجه حسن در معقلات از تلامذه مولانا حسام الدین ابراهیم بود در شعر
از شاگردان شیخ ابن حجر دمشقی عربستان و همرای شعر نقش نیز بسته و صفات نیکو بسیار داشته و نارنجیست در ولادت شاهزاده
با عدل و داد سلطان سلیم و شاه مراد مشتمل بر تقبیه از عجب اول سلطان سلیم استخراج میباید با تاریخ ولادت و از فرزند دوم
و سیم سلطان مراد با تاریخ ولادت و از مجموع بیت ثانی استخراج یافته که مصرع اول تاریخ ولادت شاهزاده اول
و از دوم شاهزاده دوم حاصل میشود بدانچه بحب نظم سلطان شه دید لطف مهر به با یار اسلیم در پسرش نمودار شد
دولت او را تا اول سوی شه گنج امید کز حسن و جمال مراد از ختم نمود از ابد امرا ؛ و ندیم آنکه ز ازکش نموداری
لطف و بیان نمود در شه هر حسن او ؛ و ایضا قصیده گفته که از مصرع اول تاریخ جلوس او شاهنشاهی و از
مصرع ثانی تاریخ ولادت شاهزاده سلیم بیرون می آید مطلعش اینست مطلع لله الحمد از لب جاه و جلال شهریار
گوهر مجد از محیط عدل آمد بر کنار ؛ و این بیت نیز مراد است بیت خود را با خانگه نمودی نموده ؛ و اهل سپس آن
خانگه نمودی بوده ؛ مولانا شغفی در بخارا متولد شده و هم در بخارا نوشته و دیوان قصیده سلیمان عصر گفته اند اکثر
شعارش در طیبت و طرز ظریفی است آنچه از نوشته میشود از آنجمله است بیت عرصه هند شکرستانی است ؛ طوطی ریش
شکر فروش همه ؛ بگ فتنش چه هندوان سیاه ؛ چهره بنده نکو چه پوش همه ؛ قنبری و ملا شعوری با هم ز شهر
از جفای همی میروند ؛ نداریم جز شعر چه نوشته ؛ کی بنخورند رهی میروند ؛ واصلی از اهل کوی طریقت بوده
و همواره لوای کوی آخرت می افراخته این دو بیت مر او راست عجب طرح و فقا دادست بوستان جهان ؛ که در میان گل
سرخست و در که نهفته ؛ نهفته کاشته برطرف لاله زار جهان ؛ که خوش نمانست باطراف لاله زار نهفته

ولایت

ولایت مختصریست و همواره مردم نیک از آن مکان بر خاسته اند چنانچه از این ابیات مستفاد میگردد چه در شب
خاوران از مصنفات معتبر است بیت بر سپهر حسن گردان شد ز خاک خاوران ؛ تا شبانگاه ابد چار آفتاب
خاوران ؛ خواجه چون بو علی شادان وزیر نامدار ؛ عالمی چون اسعد مهنه ز هر شرکی بری ؛ صوفی صافی
چو سلطان طریقت بو علی ؛ شاعر ساحر چو شهود خراسان انوری ؛ شاد باش ای خاک و آب خاوران
کز روی لطف ؛ همچو آب بحر و خاکگان همی پروری ؛ شیخ ابو سعید ابو الخیر رحمه الله پادشاه عهد بوده و در انواع
علوم مرتبه کمال داشته اگرچه از مریدان پیر ابو الفضل سرخسی بوده اما منسوب بوده پیر خرقه از دست شیخ عبد الرحمن
سلمی پوشیده در تذکرة الاولیا آمده که بکرات هفت سال در کنجی نشست و پنبه در گوش نهاد و شب و روز گفت
الله الله میگفت و تنبکه در و دیوار با او موافقت کردند و پس از آن هفت سال از نظر خلق گم شده در بیابان
گز و کلوخ خار و طاق میخورد و با سیاح گشت و بریاضت میکرد تا او را چندین قبول جدا آمد که پوست خربزه که از دست
شیخ سقاوی به بیست دینار خریداری نمودندی بگرد ستورش فضله چند جهت مردمان بر سر و روی خویش میمالیدند
از شیخ ابو سعید نقل است که چون کار بدانجا رسید کتابهای خود را در زیر خاک کردم و جهت خود دکانی ساختم
هر آینه ما را بیا نمودند که آن با نبودیم تا در آنجا که مقتضی شدند و بر ما بکافری گواهی دادند و زبان بر ما ملامت
خراسان
نجات بر ما میر گشتند لاجرم مرا انقضا با شیخ ابو العباس بدید آمد ابو الفضل وفات یافته بود بعد از مدت
بعدم آنچه دیدم از آنجمان اوست بخلق عالم تر گفتی جاهلتر و هم از دوست در پیش بود اگر درویش بود گفتند صوفی
کیست گفت آنچه در سر داری بنهی و آنچه در کف داری بدهی و آنچه بر تو آید نجهی و از شیخ شعر بسیار روایت کرده اند
اما بنا بر اقتصار بقلیلی از آن اختصار نمودیم بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین ؛ با هر که نیست عاشق
کم کن قرین ما ؛ باشد که در وصال به بینند روی دوست ؛ تو نیز در میانه ایشان نه بنشینی ؛ و هم برای بستان
نبود و نقل جا بازار ؛ وین باده بجایی که خرابات خرابست ؛ مرد باید که جگر سوخته خندان باشد ؛ نه کانه
که خلق مرد فراوان باشد ؛ دردی دارم بسینه بر بالا ؛ عشقی دارم بدیده گریان ؛ عشقی و چه عشق عشق
عالم سوزی ؛ دردی و چه درد درد بیدرمانی ؛ عاشق من و دیوانه من و شیدا من ؛ مشهور من و فسانه
من و رسوا من ؛ کافر من و بت پرست من ترسا من ؛ اینها من صد بار بتر زانها من ؛ ابروی تو ماه عالم
آرای همه ؛ وصل تو شب و روز تمنای همه ؛ گر با دگران بهز منی وای بمن ؛ ور با همه کس همچنین وای همه ؛
حیشی دارم همه پر از صورت دوست ؛ با چشم مرا خوش است چون دوست درو است ؛ از دیده و دوست فرق
نتوان کردن ؛ یا دوست بجای دیده یا دیده خود اوست ؛ شب تقدیر زخم از غم دوست ؛ هم بحر گریه که
چشم را اوست ؛ از خون دلم هر قطره را بنداری ؛ سنجی است که باره جگر بر سر اوست ؛ و دیگر از بزرگان اتقیان

احمد ثانی که وزیر سلطان طغرل بیک سلجوقی بوده و در بزرگی سعید مهنه که از فحول علما و کمّل فضلا است در تنشه
در تذکره خود آورده که سعید روزی در مجلس سلطان محمد ابن ملکشاه با امام محمد غزالی مناظره کرد و اول سؤالی
که کرد این بود که تو مذهب ابوحنیفه داری یا شافعی امام گفت من در عقلیات مذهب برهان دارم و در شرعیات
مذهب قرآن نه ابوحنیفه بر من خطی دارد و نه شافعی بر من براتی سعید گفت این خطاست امام گفت ای بیچاره
تو اگر از علم الیقین نسخه میداشتی نمیگفتی که من خطا گفتم اندر چند جا هر مانده و معذوری و اگر صورت بر تو تجلی نمودی
با تو مناظره کردی و راه تحقیق نمودی اوحد الدین انوری که او هم مستوفی زمان و فضایلش اظهر من الشمس است
و از دهی بوده بدنه نام در جنب مهنه در عنفوان جوانی بهر کسب کمالات نفسانی و فضایل انسانی کوشید
تا در اندک روزی از اماثل و اقران قصب السبق در ربوده چنانچه از این قطعه حقیقتش معلوم میشود قطعه
گرچه بستیم در مدح و غزل یکبارگی ؛ ظن مبر کز نظم الفاظ و معانی قاصرم ؛ بلکه بر هر علم کز افزون بود اندیشه‌ای
خواه جزوی گیر آنرا خواه کلی قادرم ؛ منطق و موسیقی و هیات شناسم اندکی ؛ راستی باید بگویم با نصیبی وافرم ؛
وز الهی آنچه تصدیقش کند عقل سلیم ؛ گر تو تصدیقش کنی بر شرح و بسطش ماهرم ؛ ور طبیعی رمز چند از حل بی
تشویش ؛ گفت دانم گر اگر حاسد نباشد ناظرم ؛ نیستم بیگانه از احوال افعال نجوم ؛ ور همی باور نداری
رنجه شو من حاضرم و بعد از آنکه در رتبه جاه و دوری شعرا بر آمده ملازمت سلطان سنجر را ملازم گرفته و تخت بخت
که گفته قصیده ایست که ابیات از آنجمله است بیت گر دل و دست بحر و کان باشد ؛ دل و دست خدایگان
باشد ؛ شاه سنجر که کمترین خدمش ؛ در جهان پادشاه نشان باشد ؛ آنکه بی داغ طاعتش زاید ؛ هرچه
زاینده انس و جان باشد ؛ عادتش از برای بخشش بود ؛ آن پدید آسمان باشد ؛ قهرش ار سایه بر جهان فکند ؛
زندگانی در آنجهان باشد ؛ اقتضا قدرتی که با حزمش ؛ کوه سیماب ناتوان باشد ؛ نرسد کار عالمی بنظام ؛
گر نه پای تو در میان باشد ؛ در جهانی و از جهان بیشی ؛ همچه معنی که در بیان باشد ؛ چون بجسد
منصورت ؛ انقیادت که از زمان باشد ؛ روح روح الامین در آن ساعت ؛ نه همانا که در امان باشد ؛ همه معنی
که اندر او قدوس ؛ تیغ را با کفت قران باشد ؛ هر قران و جیش و طیر السیارات ؛ فلک از گشته مهربان
باشد ؛ خسروا بنده را چه مالیست ؛ که همش اندوی آن باشد ؛ که ندیمان مجلس او شود ؛ از مقیمان آسمان
باشد ؛ بحر ویش بیش از آنکه بشناسی ؛ و آنگهت رایگان گران باشد ؛ چه شود گر ترا در این بیچ بیت
بوسیدنی زبان باشد ؛ و در تواریخ مهم انوری بحالی انجامید که سلطان در حرکت بنزول آورد و از وقایع اتفاقات
واقعات بجای آورد تا در شهور سنه احدی و ثمانین و خمسمائة سبع سیاره در سیم درجه میزان که از بروج هوائیست قران کردند منجمان
گفته‌اند که در این سال بادی پیدا شود که تمام عمارات را خراب و منهدم گرداند و انوری از سایر ارباب نجوم مشهورتر بلغت

بود

نبود و مردم از بیم جان و متاع خانمان سردابها ساختند و اموال خود به آنجا نقل کردند اتفاقاً بارادهٔ مشیت حضرت
عزت در ایام حکم ایشان بادی نوزید که چراغی را فرو نشاند و از این ممر نظر سلطان خفتی بهم رسانید و فرید کاتب
که از محمودان بود در آن روز این دو بیت انشا فرمود بیت گفت انوری که از اثر بادهای سخت ؛ ویران شود
سرایچه کاخ سکندری ؛ در روز حکم او نوزیدست هیچ باد ؛ یا مرسل الریاح تو دانی و انوری ؛ و انوری چون ستم
را که بالاتفاق سلطان نبود ترک ملازمت کرده رخت بوربسر برده تا بعد از آن جمعی باعث شده فرمان بجهة
وی حاصل کردند و او چون بر مضمون فرمان اطلاع یافت این قطعه در معذرت گفته از خدمت استعفا خواست
بیت کلبه‌ای کاندرو بروز و شب ؛ جای آرام و خورد و خواب من است ؛ حالتی دارم اندرو که از آن ؛ چرخ را دیدن
رشک آب من است ؛ آن سپهری در او که گوی سپهر ؛ ذره نور آفتاب من است ؛ و آنجهانم درو که بحر محیط ؛
والا لمع سراب من است ؛ هرچه در مجلس ملوک بود ؛ همه در کلبه خراب من است ؛ هر مل اجزای دماغ
خشک مداد ؛ گرد خوان من و کباب من است ؛ خرقه صوفیانه ازرق ؛ بر تن از انتخاب من است
هرچه بیرون بود از این کم و بیش ؛ حاش لله سعین عذاب من است ؛ کنده بر جهان جنت ملک ؛
همتی را که در حجاب من است ؛ خدمت پادشه گرو ستی باد ؛ نه به بازوی خاک و آب من است ؛ گر چه
پیغام روح پرور او ؛ هم تسکین اضطراب من است ؛ نیست من بنده را زبان جواب ؛ جامه ها کاغذ
جواب من است ؛ و چون چند سال از این برآمد عزیمت بلخ نمود اکابر آنجا تهمت بهجو بلخ گردانیده معجر بر سرش خراسان
افکندند و بر گرد بازارش بگردانیدند تا آخر بوسیله التفات اقضی القضات حمید الدین از آن بلا خلاص یافت
و بقیه ایام را در همان شهر و مقام بپایان آورد و در سال پانصد و هشتاد و هفت جوار رحمت حق پیوست و در
در پانصد و چهل و شش نوشته اند خواجه ابو نصر از اولاد سلطان ابوسعید ابوالخیر بوده و همواره با رشاد
فرق عباد مشغولی داشته این بیت مر او راست بیت از ره روی ز وانچه جان سوخته اند ؛ و اندر آن ابنه
جان بر آن که سوخته اند شیخ ابو نصر هم از اعقاب شیخ ابوسعید ابوالخیر بوده شعر را نیک میگفته این دو بیت
از آنجمله است بیت از روز فرقت سر و دوست ماتم ؛ و از دیر آمدن همه شب ماتمی دگر ؛ ترسم که گر بخوانی
غمهای گفتم ؛ غمگین شوی از این غم و آنهم غم دگر ؛ ابیورد بادرد در تریکی نیست و بالی آن بادرد چوزر بود
طعام باوردی خزاع شهرت تمام دارد و هوای بد دارد و مردمش اخشیذ و فرزند که صورت ایرادی بر برده
فضیل عیاض از کل شانخ بوده اول حال در بیابان مرد و با درود راهزنی کردی اما مردی در طبع او بود
چنانچه در کاروان که زنان بودند گرد آن نگشتی و کسی که کم مایه بودی مال او نستدی و کسی اگر مالش
بردی جزوی مایه با او دادی تا آنکه حال بر وی بگشت و توبه نموده خصمان را خوشنود گردانید و بسیاری

ابیورد

رزاولیا را از بخت آن سخن آن است که مردم در دوستی حق وقتی بکمال رسند که منع وعظ ومدح وذم بر او
یکسان بود عبدالله مهدی و شیخ احمد که سی حج گذارده احرام از خراسان بسته بود در سلک ایشان انتظام
انتظام داشته اند • بابا سودائی مرد خوش محاوره بی تکلف نیکو طبعی بوده ابتدا سودا بر مزاجش غالب گشته
عمرها دیوانه وار در دشت خاوران بسر برده و پس از آن اقامت خدمت میرزا بایسنقر را ملازم گرفته بنکات
شیرین و محاورات نمکین باعث گرمی مجلس و شگفتگی محفل میگشت این ابیات از جمله واردات اوست بیت
بر لوح سیم صبح بکلک زر آفتاب • بنوشته نام احمد والقاب بوتراب • یعنی دو بوده است مسلمانان یکی بآب •
احول دو دیده در ره یکی بود در حساب • برخوان حدیث لحمک لحمی ز سر ملیح • بشنو رموز و بگذر ی رخ
زین شتاب • از خیل انبیا نبی الله هاشمی • وز جمع اولیا اسدالله بوتراب • در تذکره لطائف
آمده که روزی میرزا بایسنغر ابن میرزا شاهرخ جندی از شعرا را بحمام طلبید از آن جمله یکی بابا
بوده بعد از ساعتی بگوشه رفته بلبنت مشغول گشته قضا را میرزا آنجا وارد شده که از [illegible]
گفته که درویش عجب وصله داری بابا بی تأمل گفته که شاه درویشان در نظر است و میرزا را عرق خجلت
آمده طاسی که در دست داشت بجانب او انداخته از ضرب آن آسیبی بوی رسیده و بابا بشتاب از
حمام برآمده بگوشه نشست چون میرزا از حمام برآمد همان طاس طلا را نزد بابا فرستاده عذر خواهی
بابا جواب داد که چون میرزا وصله ما را قبول نکرد ما نیز صله اش را قبول نداریم مولانا احمد در عنفوان
جوانی بماوراءالنهر رفته در خدمت میرخشان کسب کمال نموده پس از آن عزم عراق نموده در کاشان
که از شهرهای نیک ایرانست بساط اقامت افکند و مدتی بوده شمر روزگار عصر تدریس امکان بوی
قرار گرفت تا امیر جلال الدین استرابادی بر مسند صدارت متمکن گردیده بنابر بغض اهل غرض منع وظیفه مولانا
نمود و مولانا اصلا زبان بر وقبول آن نگشوده بشیوه قناعت روزگار میگذرانیده تا روزی یا مجری
صره زری آورده نزد مولانا گذاشت و گفت این نذر شاه اولیا علی مرتضی ع کرده بودم در شب
که در واقعه بمن میگوید که چون وظیفه مولانا منع شده باید که این زر بدو رسانی و میر جلال الدین چون
دید که آن خفت بر مولانا گران نیامد دیرا متهم بارفیضی ساخته شخصی تعیین نمود که مولانا را مقید
بحضور او آورد و مولانا پیش از آنکه فرستاده برسد قاید قضا را باقدام رضا استقبال نمود و بجوار عالم
مخلد برافراخت بیت اگر مرگ خود هیچ راحت ندارد • نه بازت رهاند همی جاودانی • و از اولاد
شعر بسیار روایت کردند در این وقت غیر از یک بیت سماع نیفتاده بیت در کنج نامرادی بیدل
نشستم • دست طمع بریدم پای طلب شکستم مولانا ابوالحسن دانشمند شمر آن شجرت در حل نمودن معضلات

ود و صبح

ود و صبح خفیات و تلویح خبیات از مشهوران زمان خود بوده بیت بی تکلف ار سخن گفتی چنان • گر کسی بابعد
تأمل دیگران وضیف او را هیچ شاهدی چون مصر حل ما لاینحل نیست چه مشهور است که در زمان قدیم هجده نکته از علم
ریاضی مانده بود که عقده آن بسر انگشت هیچیک از حکما باز نشده بود چون نوبت بعلامه خورشید ضمیر خواجه نصیر
رسیده شش نکته را حل کرده باقی التفات ننمود مولانا ابوالحسن آنرا باندک فکری حل نموده حل ما لاینحل نام نهاد
وصحت ذهنش بجائی بود که در چهارده سالگی شرح تجرید را افاده فرمود و در بیست سالگی درس مجسطی گفت و قوت
حافظه اش بمرتبه بوده که در هر کتاب که یک نظر افکندی عبارت آن هرگز از خاطرش نرفتی و این سخن از او نیز
شهرت دارد که اگر جمیع نسخه متداوله از عالم برافتد عبارت تمامی آنرا چنان تقریر کنم که یک حرف خلاف ظاهر
نشود و ابواب سعت مشرفش گشاده بودی و هرگز چیز نسخه بتصحیح کیفیت [illegible] شاعری در حق
مولانا شیخ علی عالی که مجتهد زمان بوده و این دو بیت گفته بیت پسر کاشیان و دختر شان • بعد فاضل شدند
جفت جفت • پسران جفت بوالحسن گشتند • دختران جفت اهل کفت • تصنیفات مولانا بسیار است
و اعیان لطف طبعش بنابر شگفتگی خاطر رغبت این نوع میکشته بیت سوزم چو بمن گرم روانی که مبادا
این چهره بادر گی دیده ببینی • تا هر کس که بمن سرگران رفت • ربا زنم سبکباری نه بیند • مولانا قنبری
در سلک ملازمان عبدالمؤمن سلطان ولد والی توران عبدالله خان انتظام داشته بمنصب استعداد موصوف و فضل
او فراوان بوده و طبع شعری نیز میگفته از آن جمله است بیت ناخن بسینه زدن چه بس است • از کثرت خلائق که تنگ سینه
شم • از تیر ز خشم و این چه بس است ف عجب آب و هوا جائی نزه و دلگشا است که شهرت تمام دارد
که از شهر و ولایت [illegible] مشهور است که [illegible] هزار ولی از آن ولایت برخاسته اند و [illegible]
نبطرا آمده که در برابر خانقاه ابو علی دقاق گورستانی است که تربت [illegible] از اکابر مشایخ [illegible]
شام کوچک گفته اند مولانا ظهیر الدین [illegible] از فصحای نامدار و فضلای روزگار بوده چنانچه نظم بر وی ما تر نثر
در قصاید نظم و نثر او میشود و رکم ضیف این رباعی و چند بیت از منظومات اوست بیت صبحی که دمد
آمرزش هیچ شبی • تا تاره بر دیم نرسد تلقبی • حاصل من چه دولت و حرمان ازلی • دارم ز تری زه خنک
جهان چشم لبی • هر بیت اگر خطاب نویسند • نقش سعادت کان بر آب نویسند • در لب خسروی
زر نقش نگرند • در لقبت مالک ارقاب نویسند • دفتر ها است در مطالعه دارند • در سیر و هر انتخاب
نویسند • باز خرم از کتب بهر که کتاب • صدر تراجم جواب نویسند • قطعه تعلیم جا انجه نوشت ید •
عکس صدار ا اگر جواب نویسند • القاضی امام مجد الدین از فضلای آن شهر [illegible] بوده بلطف طبع وحدت
ذهن مشهور و بحسن خلق و جودت فکرت مذکور و قتیکه برای رونق قضا بگوش [illegible] او و رود [illegible] نفسی سرد

از دل بر درد کشیده این رباعی انشا نموده رباعی تا لیم حیات تم رمقی بیش نماند: در دفتر عمرم ورقی بیش نماند: ای نفس
بهیمه خبرت نیست مگر: کز روح طبیعی رمقی بیش نماند: در وقتیکه قاضی شمس الدین سرلی قضای ابیورد گشت تهنیت او را
بالبدیهه این رباعی بگفت رباعی خواهی که میان خلق قاضی باشی: باقی مانی که ماضی باشی: بر خلق خدا حاکم
چنان کن که اگر: آن بر تو کند کسی تو راضی باشی: شمس الدین محمد موکه در فضل و هنر یگانه و در جود و کرم فرشته
بوده لوای فضل او بثریا رسیده و عنبر شهاب قلمش پرده دیده فلک تو تیا کشیده این رباعی مر او راست رباعی
دلدار هم کرد دل و دین کرده: وانگه چه برد ز خویشتن بین کرده: گفتم سخن تلخ مگو گفت خموش: آن خود هم
ملب رسید شیرین کرده: محمد بن بدیع در عهد خود افضل کتاب و مقدم اولوالالباب بوده در عهد ملک الامرا
عماد الدین زنگی در دیوان اتابک بوده و بعد از چند وقت از علایق استعفا خواسته هر چند از دیوان اعلی
خوارزمشاهی او را طلب داشتند قبول نکرده و همچنین ملک طغان ندران و برا طلب کرد هم استعفا خواست و سبیل
شیوه خدا پرستی اوقات را بسی میگذرانید تا درگذشت و برا قصیده ایست در مدح فخر الملة والدین محمد رازی که این چند
بیت از آنجمله است بیت زهی نتیجه رقم تو عقل بر ده فتح: نهاده علم تو قدر زبر سر حکمت فتح: چه فیض
علم لدنی ترا رسید از غیب: لب حسد ... ... : ببیش بارگی فضل تو چه پشت چه تنگ:
بر ذو بنیر و علم تو چه ریگ و چه سنگ: هر آنچه یافته در کارگاه بو قلمون: زبان معرفت تو شمرده یک یک را مجد الدین
محمد ابیوردی از شعرای زمان سلطان سکندر است و او را مثنوی است موسوم بشاهنامه که وقایع حالات خود از مشاهیر زمان
بیان نموده و این رباعی نیز از وی بنظر آمد رباعی گر پیش تو در برکیم ابلد ارم: تا ظن نبری که از تو دل آزارم:
حظ تو که دور و تیش ... است: در چشم من آداب از آن میبارم: مولانا سعد الدین مسعود از اکمل فضلای وقت
خود بوده در سن شانزده سالگی آغاز تصنیف کرده شرح صرف زنجانی را برقم قلم بلاغت رقم ساخته و بعد
از آن مطول باسم ملک حسین کرت تالیف نمود آنگاه در خوارزم متوطن شده مختصر تلخیص را باسم جانی بیگ
در سلک نظم کشید چون امیر تیمور گورکان خوارزم را در حیطه تسخیر کشید مولانا را همراه خود بسمرقند آورده در پس
بدر بر توشک خود جای میداد و در وقت وداع تا سر حد ... شفاعت میفرمود وفات مولانا در سنه ۷۹۲ بوقوع
پیوست و قبرش در سرخس است عزیزی از وی طلب تسمیه مولانا کرد گفت کمردم را عظمة این است که شما از ف نید
مولانا در جواب گفته که اثری از رجال من الف وسی ... از وی خلف الرشد مولانا شمس الدین محمد یحیی ... زده بود
سالک مسالک صاحبقرانی انتظام یافته از مولانا شمس الدین محمد قطب الدین یحیی بوجود آمده که افضل زمان خود بود
و از اواخر دولت شاهرخ میرزا تا اوان استقلال سلطان حسین میرزا بلوازم منصب شیخ الاسلامی اشتغال داشت
سرخس ما بین مرو و هرات واقع است و از اعاظم ... بوده و قلعه آن از قلاع معتبر خراسان است

در حینی

در حینی که محمد خان شیبانی فتح خراسان کرده صد و هفتاد هزار خانه در سرخس بقلم آمده و چون شاه اسمعیل
ماضی بقاتل او یعنی به خراسان در حرکت آمده محمد خان مردم نیک آنولایت را کوچانیده بما وراء النهر میل
فرموده و از این سبب سرخس روی در ویرانی نهاده بتدریج پامال بر و خراب شده و در زمانی که شاه طهماسب خسرو
ایران بر عبید الله خان والی توران چیره گردیده در صدد معموری سرخس گردیده از آن زمان تا حال آبادانی
و مردم نیک از اولیا و فضلا از انعام بر خواسته اند چنانکه شیخ ابو الفضل که پیر شیخ ابو سعید ابو الخیر است مرید
ابو نصر سراج بوده آورده اند که وقتی مرغی از هوا درآمد و بر درختی نشست یکی آن بدید گفت ترا این باید گفت علیه الرحمه
تذکرة الاولیا آمده که چون شیخ ابو الفضل از دنیا برفت یاران وی مرقع بیگانه در روی او پوشانیدند روز دیگر در مسجد
بدیدند که کسی در مسجد باز کرده مرقع در مسجد انداخته و گفت مرقع بیگانه را نخواهیم و برفت و دیگری شیخ لقمان سرخسی از
عقلای مجانین بوده از وی پرسیدند که این چه بود و از چه سبب روی داد گفت هر چه بندگی بیش کردم بیش در ماندم
گفتم الهی پادشاهان را بنده چون پیر شود آزاد کنند تو پادشاهی و من در بندگی تو پیر شدم آزادم کن ندا آمد
که ای لقمان آزادت کردیم نشان آزادی وی آن بود که عقل از وی برگرفتند چنانچه شیخ ابو سعید میفرموده که لقمان
در امر و نهی آزاد کرده حضرت خواجه احمد حمادی نیز از بزرگان وقت بوده ابو الحسن در کشف المحجوب در نفی تفضیل
سطور است سید الاجل ظهیر الدین ... که از سیادت و جاه و سعادت بهره تمام داشت مقبول فضلا و منظور ... قصیده غرا
محمد عوفی در تذکره خود آورده که سید مذکور از ملک تاج الدین که در سلک صدور اعظم بوده ... التماس بوده این قطعه
گفته بوی فرستاد قطعه صدرا بذات پاک خداوند نفس و جان: کز جان و دل ثنای جلال تو گفته ام: در
بحر چو خویش گرهای کشتی ... : بهر ثنات در صدف دل نهفته ام: دانی بزرگوارا که چه در دفتر کار بی شبهه ...
نقش من نگفته ام: تا در جناب جاه و صلات نرفته ام: گرد محن ز ساحت سینه نرفته ام: و ادام طبع لطف تو
بنفشه کو هری: ریزم ایسی گهر بدیع تو سفته ام: چون ملک تاج الدین این قطعه را برخواند کنیزکی هندی که
زلف ان زلف او روی آفتاب را طیرت ... بوی فرستاده این قطعه در جواب گفته روانه ساخت
قطعه چون بالماس صبح در سفتی: در رنا ... فرستادم: تو تنم ده خدای عز و جل: که ... نظر بادم:
چون سید با ... بکارت قضای او در ... ضیق محل ... آن کنیزک بخود
شد و هم در آن روز وفات نمود چون ملک تاج الدین را از این حال خبر شد این دو بیت گفته بوی فرستاد
بیت علوی کافران هندی را: رو دار اسلام سیر خواهی کرد: بهر یک عز و کردی از شمشیر: تو غزا خود بکیر خواهی کرد:
سید در جواب گفت بیت وعدها کرده مرا شاها: سخن دور و دیر خواهی کرد: بقای غزو کافر ماده: جز
بشمشیر کیر نتوان کرد: افضل الملة تاج الدین از رؤسای سرخس و فضلای خراسان بوده نگارخانه خیال او رونق

خراسان

سرخس

خورنق شکسته و نقاوه بر خط محور نقش لذا از شک نک و نجه شهرش اگر چه بحکم کثرت مدت اما متداول است آنچه
یافته شد نوشته شد بیت ای بعد دین ز درد فراق جمال تو : چشم دلم قرار که آب و آتش است : ای چشم دل
که منزل وصل تو بود دری : امروز هیچ بار که آب آتش است : کجا ای که ذوق توحید شش : در جهان کوشش از آن اگر
باشد : گرچه من دور شیم از راه تو : عیشم از نظر باشد : گر زمانه وفا کند با من : عذر تقصیر ای که
خواهم : ورنه مجرم مرا هان زیراک : من ز تقصیر خویش آگاهم : با ملکشه جهان نکرد وفا : تو جهان بدان که
من ملکشاهم : مهر به راکو نقصان است : خود رکنم که جز یا ماهم : در مات آن قوم که خون میسپارند :
مرگ تو حیات خویش می پندارند : غمناک از آنند که تا دور خیان : جاوید چگونه با تو صحبت دارند :
سیف الدین عالی البزاری از شعرای آل ناصر است و در زمان سلطان محمود غازی تماشاییها دیده [illegible]
پی فکر است لذا رفتند و این ابیات نیز مر او راست بیت کار جهان بود به همه حال درگذر : لب کردن خطر شود و گرد خطر :
محنت بدون آتش نیز هرکس ندید : هیچ آتشی که میل بجوشش سوی زیر : گر جای اینم دل کردن شدی ز هول آن الم
او هم شکستی ز نیکوکر : جویم همی بزرگی چون یافتم چه سود : گر هست این بزرگ و [illegible] : نیک است نسبت
جیران مرو اولی : آن به بود که مرو کند نسبت از پدر امام الاجل فخر الدین محمد الرازی خاطری وقاد و ذهنی نقاد داشت
و شعر را در غایت جودت و عذوبت انشا میکرد این دو رباعی مراو راست رباعی ای بر ملاح لب چون نوشت :
بر بود دل از شیفته مدهوشت : از خود بکنم عیب از آن جنس که پشم : آن جنبه تا زو کشیده ز گوشت : ز آن چشم
که از ره بیهازی : در غایت مردمی و از طنازی : این سنگ صفتان کشندای آهو چشم : ناگاه ز راه صید بر
تازی : مولانا معتز الدین قطب فلک فضل و محور آسمان دانش بوده و فتی بپسر خود ناصر الدین مکتوبی نوشته و این بیت
در بعیه درج کرده بیت دردی از این ناصرای دو دیده روشن : مردم چشم لبان مردم آبی است :
دل که زغم [illegible] بود و خراب است : عاقبت سنی این دو دیده خراب است نظم از آنجا [illegible]
آب بلخ آورده و بعث آبادانی آن شهر گشت و در زمان اسلام مدت احنف ابن قیس [illegible]
[illegible] یکی از خلفای بنی امیه گرفت و دیگر آن شهر را عمارت نمود چون قلعه آن شهر را [illegible]
مقلوبه هندوان نوبهار گردید و از عمارات عالیه بلخ یکی نوبهار بوده گویند چون حلایق آنجا نام کعبه و عظمت آن
شنیدند بنا کرده از روسای مملکت بودند بتخانه در مقابل آن نهادند و دیوارهای آن [illegible] ساخته علما [illegible]
گویند ارتفاع آن خانه صد ارش بوده چون نوبت خلافت بعبد الملک بن رسید خالد بن برمک که صاحب اهتمام آن کار
نو مسلمان گردید خود را عبد الله نام کرد و مردم را از عمارت آن خانه مانع آمد لاجرم ملک [illegible] خشم [illegible]
سر وی کشید و او را با فرزندان بکشت مگر یک پسر که برمک نام داشت [illegible] و بعد از چند [illegible]

بعض

۱۴۲

برجای [illegible] و در میان جهال نسل او بوده در حیات السیر آمده که چنگیز خان ببلخ آمد آن بلده در معموری بغایت بوده که در آن شهر
و قریبا هزار و دویست جا نماز جمعه میگذاردند و هزار و دویست حمام در حوزه احکام داشت از زبدة الاولیا ابو نصر پارسا نقل است
که در وقت استیلای چنگیز خان پنجاه هزار کس از سادات و مشایخ و علما و موالی در بلخ اقامت داشتند چنانچه اشراف
و اعیان در قرب وصول چنگیز خان و توقف نمودند با ساوری [illegible] باستقبال شتافتند اما طاعت و انقیاد ایشان سودی نداد
بیت همه ملکها چون کف دست کرد : عمارات ایشان همه پست کرد : دوباره بتدریج آبادانی یافت امروز شهری است و قلعه
عظیم و شکرف و قلعه دارد مانند کوه قاف و خندقی چون دریای محیط مستغنی از اوصاف عارض سوده [illegible]
و هند و هانه [illegible] مشهور است که چهار هند و هانه ایشان بار کشیده است در حبیب السیر مسطور است در شصد و [illegible]
که میرزا بایقرا از جانب سلطان حسین میرزا در بلخ لوای ایالت برافراخته بود عزیزی شمس الدین نام [illegible]
پیر [illegible] از کابل بلخ شتافته تاریخی ظاهر ساخت که از آن در زمان سلطان سنجر سلجوقی تصنیف کرده بودند و در آن کتاب
مکتوب بود که مرقد شاه مرتضی در قریه خواجه خیران در فلان موضع است بنابر آن میرزا بایقرا با جمعی از اکابر و اعیان بلخ
که [illegible] شتافته در آن موضع چنانچه در آن کتاب نوشته گنبدی ظاهر شد که قبری در میان آن موجود بود
چون اندکی حفر کردند سنگ سفیدی پیدا شد که در آنجا منقوش بود که هذا قبر اسد الله اخ رسول الله علی ولی الله
میرزا بایقرا در همان ساعت صورت واقعه را عرضه داشت نمود و میرزا [illegible] فرستاده صورت واقعه را عرضه داشت نمود و میرزا خود
نهضت به آنجا فرموده عمارتی در غایت وسعت و رفعت طرح انداخت و بازاری مشتمل بر حمام و دکاکین بنیاد نهاد و یکی
از انهار را که آنجا [illegible] نهر شاهی مشهور است بدان مزار فیض بخش وقف نمود و بتدریج خلایق بدان عتبه جنت به آنجا
مسکن [illegible] [illegible] آن ولایت شد خلایق به تدریج [illegible]
و از بلخ مردم نیک برخاسته اند که اگر در صدد ذکر جمله آنها آئیم از مطلب باز میمانیم بنابر آن بذکر بعضی از آنها که عظیم الشأن بوده
اکتفا کرده شد شیخ ابو اسحق ابراهیم ابن ادهم از اکمل اولیا است چنانچه جنید گفته کلید علمای این طایفه ابراهیم ادهم است او
خرقه از دست فضیل عیاض پوشیده گویند روزی بر تخت پادشاهی نشسته بود با اصحاب گفت که کردی از اولیا خدا کو که از کوه
به آن شود و آن شود بجود [illegible] بعد از آن خود برکه زد که ساکن شو ساکن شد در تذکرة الاولیا آمده که ابراهیم
وقتی چهار ده سال بادیه را قطع کرد تا بمکه رسید پیران حرم استقبال وی کردند ابراهیم خود را در پیش قافله افکند تا کسی او را نشناسد
خادمان پیش از پیران بودند [illegible] پرسیدند که ابراهیم نزدیک است که پیران حرم باستقبال او آمده اند گفت چه میخواهید از آن زندیق
خادمان او را سیلی زدند که زندیق تویی گفت من نیز همان میگویم از آنجا که ... [illegible] عیال خود چون بحوالی بلخ
و فرزندان چون یتیمان و زنان [illegible] [illegible] طمع مدار که بر صفت مردان نشینی ابو علی شقیق یگانه و شیخ
زمان بوده نقل است که شقیق از ابراهیم پرسید که در معاش چه میکنید گفت اگر بیابیم شکر میکنیم و اگر نیابیم صبر میکنیم [illegible]

است که هلاک مردم در سه چیز است گناه میکنند بامید توبه و توبه نمیکنند بامید زندگانی و توبه کرده بمانند بامید رحمت
و هم ازوست که هرکه راست باید بود که چون بیاید بازنگردد و هم ازو منقولست که من ازین گناه ناکرده بیش ازان ترسم
که گناه کرده اما چه میدانم که چه خواهم کرد این رباعی ازو نادرات است رباعی زاهد که بخرقه پوشش بازاری است
گر بخیه هفتر برزند بخویش کاریست : در خواهش طبع دست از جنبانند : هر بخیه و هر خرقه اش بت و زناریست
حاتم اصم از بزرگان روزگار از زمان بوده و مرید شقیق و برادر احمد خضرویه است گویند بعد از بلوغ یکنفس بی مراقبه نگذرانید
از ادب بیرون نیامده و یکقدم بی صدق و اخلاص برنگرفته تا بجاییکه جنید گفته که حاتم اصم صدیق زمانست آورده اند که روزی
زنی بجاهد تا ازاو مسئله پرسد بادی ازاو جدا شد حاتم گفت که آواز بلند کن که نمی شنوم آن زن شاد گردید و همچنان میگفت
تا آن زن را معلوم شد که او کر است گویند آن زن بسیار زنده بود حاتم خود را کر ساخت و او را اصم ازین
جهت گفتندی از سخنان اوست که هر چیزی را زینت است زینت عبادت خوفست و هم ازوست که چون عملی کنی
یاد کن که خدای تعالی ناظر است و چون سخنی گوئی یاد دار که خدای تعالی میشنود و چون خاموش باشی یاد دار که خدای تعالی
میداند که در چه کاری احمد خضرویه از کاملان طریقت و ارباب فتوت بوده و هزار مرید داشته که هر هزار مرید بر روی
آب میرفتند و در هوا می پریده اند از ابو حفص نقل است که اگر احمد نبودی فتوت و مروت پیدا نگشتی شیخ ابوبکر وراق
از اکابر زهاد بوده چنین نقل است که او را عمرها آرزوی صحبت خضر علیه السلام بوده و بدین نیت هر روز بگورستان میرفتی
و بر سر شدن و آمدن یکسی پاره قران خواندی روزی چنان پای از خانه بیرون نهاد پیری نورانی دید سلام کرد
و با او روان شد و در راه سخن میگفتند تا بگورستان رسیدند و بازگشتند چون بدروازه خانه شیخ ابوبکر رسیدند
پیر بازگشت و گفت عمری خواستی که مرا ببینی و من خضرم که با تو صحبت داشتم فایده صحبت من این بود که از خواندن
یکسی پاره قران محروم ماندی جان مردا هرگاه صحبت خضر زیان کار باشد صحبت دیگران چگونه خواهد بود از سخنان
اوست که زهد سه حرفست ز از ترک زینت و ه از ترک هوا و د از ترک دنیا شیخ بهاء الدین ولد علیه الرحمه از اولاد ابوبکر صدیق
بوده است که عم سلطان محمد خوارزمشاه بوده و چنین شهرت دارد که حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم ویرا در خواب گفته
که دختر خود را بجلال الدین حسینی خطیبی خطبه نمای و او نیز موده عمل نموده بهاء الدین ولد از آن دختر پیدا شده و چون بتحصیل
علوم دینی و معارف یقینی پرداخت شبی حضرت رسول صلعم بخواب جمعی از اکابر و اهالی بلخ آمده که من بعد بهاء الدین
ولد را سلطان العلما میگفته باشید پس ازان مرتبه اش بجایی رسید که محسود ممکنان گشت و سلطان محمد ترک علم
کرده ویرا اعزاز نموده سلطان العلما عزیمت حج نموده چون ببغداد نزدیک شد شیخ شهاب الدین سهروردی
استقبال نموده از اسب پیاده گشته زانوی مولانا را ببوسید و مولانا بهاء الدین بعد از مراجعت مکه بجانب روم توجه
نمود مولانا جلال الدین محمد مولوی رومی از نوادر زمان و برگزیدگان دوران بوده و از زمان وجود تا هنگام شهود حال

حسب

۱۴۳

حسب و نسب قدم از دوره وجود نهاده و بغیر او احوال شگرف و اقوال و نقشی بر روزگار کشیده نشده و در خلاصه المناقب
آورده که چون سلطان العلما در شهر ... روی بخطه اقرئ آورد سلجوقی با تمامی اکابر و صدور جمع شده مولانا
جلال الدین محمد را بجای پدر نشاندند و مولانا بهاء الدین را مریدی بوده موسوم به سید برهان الدین ترمذی که در جوانی مرید
شده بمراد رسیده و در وقت هجرت مولانا بهاء الدین غایب بوده بعد از چند وقت که احوال معلوم کرد عازم قونیه
گردید و چون بمقصد رسید یکسال بود که مولانا بهاء الدین رحلت کرده بود بمولانا جلال الدین صحبت داشت و ویرا در علم
ظاهر کامل یافت گفت اگرچه بعلم ظاهر از جای پدر گرفته اما از علوم باطنی خبری نداری و آن از پدر تو بمن رسیده اگر
مرید منی مراد یابی مولانا در آن روز برغبت تمام مرید شد و نه سال در خدمت او بسر برد چون سید فوت شد مولانا
بجمال الشمس الدین تبریزی پیوست و چون شمس الدین در زیر ابرها نهان گردید ملازمت صلاح الدین زرکوب را لازم گرفت
و پس ازان در خدمت چلبی حسام الدین بر عمری بپایان رسانید تا رسید بجایی که رسید تاریخ ولادت در ششصد و چهار بوده
ششصد و هفتاد و دو از عالم فنا بجهان بقا نقل فرموده از سخنان اوست که آزاد مرد آنست که از رنجانیدن کسی رنجیده نگردد و جوانمرد آنست که
رنجانیدن را نرنجاند در نفحات نقل است که بخط مولانا نوشته یافته اند که جلال الدین محمد در شهر بلخ شش ساله بوده روز
آدینه با چند کودک بر بامهای خانه سیر میکردند یکی از آن کودکان با دیگری گفت که بیا ازین بام بآن بام جهیم جلال الدین
گفته است که امثال این حرکات از سگ و گربه و دیگر جانوران میسر میشود حیف باشد که آدمی بدینها مشغول شود اگر در جان
۶۴ن شما قوتی است بیائید تا سوی آسمان بپریم و در همان حالت از نظر کودکان ناپدید شد کودکان فریاد برآوردند بعد
از لحظه رنگ وی دگرگون شد و چشمش متغیر گشته باز آمد و گفت از آنزمان که با شما سخن میگفتم جمعی از قبایان
در رسیدند و مرا از میان شما برگرفتند و بگرد آسمانها گردانیدند و عجایب ملکوت را بمن نمودند چون آواز فریاد و فغان
شما برآمد بازم بدین جایگاه فرود آوردند گویند در آنسن هر سه چهار روز یکبار افطار میکرد و نقلست که چون با والد بزرگوار خود
از بلخ متوجه مکه معظمه بوده در نیشابور بصحبت شیخ فریدالدین عطار رسیده و با وجود کم سنی آثار عشق و محبت
حرمت او را که در غایت صغرسن بوده بجای می آورده و نسخه اسرارنامه خود را باو داده و بعد از آن گفته
سوخته گوش آتش ویرا کرامات ... و مولانا سواد آن کتب را بجای سویدا در دل جا داده و همیشه گفته که او ویرا
مغز فرموده مرغی که از زمین بالا برد اگرچه بآسمان نرسد اما اینقدر باشد که از زمره خلق و اهل بازار گم شود
و از صحبتهای دنیا برهد و سبکبار گردد و مولانا سراج الدین قونیوی صدر زمان و بزرگ روزگار بوده بحضرت مولانا خوش نبوده
روزی پیش وی تقریر کردند که مولانا گفته است که من با هفتاد و سه مذهب یکی ام چون صاحب غرض بوده خواست که
مولانا را برنجاند یکی از نزدیکان خود را گفت که برو و پیش جمعی از وی بپرس که تو چنین گفته اگر او اقرار کند ویرا
دشنام ده و بی حرمتی ساز آنکس بیامد و از مولانا سوال کرد که شما چنین گفته اید که من با هفتاد و سه کرده

یکی ام گفت گفته ام نفس زبان کشیده دور شنام و سفاهت آغاز نهاده و مولانا بخندید و گفت با این فرزند که میگوئی بگیرم
نفس خجل شده باز گشت و فرموده است که شخصی بخلوت مولوی درآمد گفت چرا تنها نشسته گفت از آن زمان تنها نشسته ام که تو آمدی
پرسیدند که درویش گناه کند گفت مگر طعام بی اشتها خورد که طعام بی اشتها خوردن گناهیست عظیم و فرموده است
که صحبت عزیز است الا غیر ابنای جنس و گفته در اینمعنی خداوندم حضرت شمس الدین تبریزی که علامت مرید قبول شده
آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشت و اگر ناگاه در صحبت بیگانه افتد چنان نشیند که منافق در مسجد و کودک
در مکتب و اسیر در زندان اگرچه اشعار مولوی در شهرت از خورشید گرو برده و در تابندگی و رخشندگی از ماه ستاره اما بنابر رعایت
و التزام معنی چند جهة انبساط فسرده دلان و اندمال جراحت خستگان آورده شده مراد رست غزل
ای شده جسم و جان ما خندان کن دندان ما : سرکش چشمان ما عجب سرها را تو بیا : [illegible]
گر خوش شدی سوی طرب گر [illegible] سوی جا : طرفه درخت آمد از او که سبب او بید که کدو : [illegible]
روزی محمد بیگ شده روزی جنگ بیگ شود : [illegible] : روزی یکی همراه شد [illegible]
پس با یزیدش گفت چه [illegible] : گفت که من جز [illegible] پس با یزیدش گفت تو : یا رب [illegible]
ای آنکه عشق خداوری [illegible] عجب : بر رو که عشق و غم تو [illegible] عجب : [illegible]
چه تو [illegible] عجب : [illegible] : [illegible] خواب القضات عجب
بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست : بگشای لب که قند فراوانم آرزوست : یکدست جام باده و یکدست زلف یار
رقصی چنین میانه میدانم آرزوست : زین همرهان سست عناصر دلم گرفت : شیر خدا و رستم دستانم آرزوست
تا نقش خیال دوست با ماست : ما را همه عمر خود تماشاست : آنجا که وصال دوستانست : والله که میان خانه صحراست
وانجا که مراد دل برآید : یک خار به از هزار خرماست : گفتی که در چه کاری : با تو چه کار ماند [illegible]
بالله که زار ماند : گر [illegible] از جامهای رزین : جمله صداع گردد جمله خمار ماند : در کارگاه عشقت [illegible]
[illegible] : والله نبود ماند والله نه نار ماند : عشق را جان بیقرار بود : یاد جان پیش عشق عار بود
همه کس را شکار کرد بلا : عشقها را بلا شکار بود : [illegible] اندیشه : [illegible] غبار بود
هر بلا [illegible] بجزند : کان بلا نیز شرمسار بود : شراب از شیره انگور خواهم : حریف سرخوش محمود خواهم
[illegible] لب باقی که امروز : من از خود خویش را دور خواهم : اگر چشم دلم غیر تو بیند : من آن چشم [illegible]
کور خواهم : [illegible] گرد جهان [illegible] خندیدن : آنکه آموخت مرا همچو شرر خندیدن : [illegible]
[illegible] : کار خامان بود از فتح و ظفر خندیدن : هرکجا می نهی آنجا من [illegible]
بهمن : [illegible] : [illegible] : بر سر کوی [illegible]

بو الفوزی سر بر آورد از کفن : [illegible] : [illegible] : [illegible]
ای [illegible] تو چه رفتن جان : دیر آمدن و شتاب رفتن : ای [illegible] گلستان : ای شمس عقل جان شیرین
نور [illegible] و طور سینین : ای آنکه طبیب درد مانی : [illegible] : ای باعث [illegible]
[illegible] و جمال و نور [illegible] : [illegible] : اکنون [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] هستی تو این عار تا کردن : الا ای باد شبگیری بیار اخبار شمس الدین : بیار اخبار شمس الدین [illegible]
[illegible] که مردان از تفاخر [illegible] دارند : بذات حق که آن دارد [illegible] شمس الدین : ز جسم و [illegible] عشق
[illegible] : دو صد [illegible] شمس الدین : الا ای دل تو آنجائی که [illegible] وصل [illegible]
[illegible] شمس الدین : [illegible] : [illegible] شمس الدین : [illegible]
دین و دنیا را [illegible] : مرا از لطف [illegible] شمس الدین : [illegible]
دلبر عشوه گر [illegible] : تا بداند که شب ما بچه سان میگذرد : غم عشقش [illegible] : در مسلخ
عشق جز نکو را نکشند : لاغر صفتان [illegible] را نکشند : گر عاشق صادقی ز کشتن مگریز : مردار بود هر آنکه اورا
نکشند : گر گفت که آن زنده جاوید برد : گر گفت که آن شعله خورشید برد : آن وحشی خورشید برآمد بر بام : [illegible]
[illegible] خورشید برد : [illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible]
که [illegible] صوفی : از باطن خویش [illegible] صوفی : صوفی [illegible]
باشد صوفی : و دیگر از بزرگان شهیر برمکیانند که صیت فضل و سخای ایشان بر افواه و السنه انام جاریست [illegible]
آورده اند که جعفر که پدر خالد بوده و برمک لقب داشته [illegible]
[illegible] سلیمان [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
در زمان ابو جعفر [illegible]

ابن خالد در ایام خلافت مهدی ابن منصور باتابکی هرون الرشید منصوب گشت و هرون بعد از فوت موسی الهادی یحیی
بر مسند خلافت صعود نمود و مفاتیح خزاین و زمام مهام ملکی و مالی را در کف کفایت او نهاد و چون
جعفر پسر یحیی را بکشت یحیی را با فضل که برادر جعفر بود محبوس کرد تا در حبس فوت گردید آورده اند که یحیی در حین وفات
رقعه نوشت و بکسی داد که بهرون الرشید رساند مضمون این بود که خصم پیشتر شد و مدعی و مدعا علیه از پس برآید و حکم
قاضی حاکم است که جور نکند و احتیاج بگواه نداشته باشد گویند چون هرون آنرا بدید گریه بسیار کرد و اثر ناخوشی چند روز در او
ظاهر شد و یحیی را چهار پسر بوده که هر یک بسماحت نفس و ذکا بوده اند و شرح سخاوت و عطا و مروت ایشان از دفتر علیحده
مستغنی است کتابی در این باب نوشته اند مختصر احوال ایشانرا بیان ساخته در تاریخ جهانگشای مسطور است که اول کسی که
بر هرون الرشید بخلافت سلام کرده یحیی بود و هرون از پسران او جعفر را به برادری قبول نمود و پسران خود را بایشان
او سپرده روزگار دولت ایشان مر عباسیان را بهاری بود خرم گفته اند که فرزندان یحیی [illegible] چهار بوده اند جعفر
در بلاغت فضل در سماحت محمد در علو همت موسی در شجاعت و یحیی بنفس خود جامع این صفات بوده [illegible]
رشید مشهور شده واقعه [illegible] که مزاج هرون بر برامکه متغیر گردیده بود رتق و فتق و قبض و بسط امور مهمات [illegible]
متعلق برای صواب یحیی و اولاد او میبود و چون مزاج هرون بر آل برامکه متغیر گشت هر یک از ایشان بانواع بلا مبتلا
گشته راه عدم پیش گرفتند ؛ چرخ گشته در این سفر ایام ؛ که آخر باز گشته ندارد انجام ؛ [illegible]
داد و ستد کاری ندارد آورده اند که شخصی [illegible] که دفتر اخراجات هرون را روزی نظر میکردم ورقی بر نوشته
دیدم که نوشته بود هرون بر سبیل انعام چندین زر و کسوت و فرش و عطر با بو الفضل جعفر بن یحیی عنایت کرده بود چون آنها را
حساب کردم سیصد هزار درم بود و ورقی دیگر بجای نفت و بوریا که جعفر را بدان سوخته بودند چهار درم و چند دانگ نوشته بود
[illegible] شیخ ابو علی سینا است که صیت فضلش زیاده [illegible] نقل است که چون از مادر بزادم جهان
دیدم که در طفلی رفتم بعد از آن [illegible] مادرش گفت چون او را بزادم کسی حاضر نبود از آنکه ترسیدم ابو علی را
در زیر طشتی کردم و پس از آن که شغل خود کفایت کردم آمدم او را از زیر طشت برآوردم آورده اند که چون مدت [illegible] سال
از عمرش منقضی گشت پدرش [illegible] الاعلمی سپرد و شیخ در [illegible] علم اصول و ادب و قواعد عربیت را کما ینبغی ضبط نمود
نهالی که خواهد شدن سر بلند ؛ در اول دهد تازه و سر بلند ؛ هم از شکل غنچه توان باز گفت ؛ که آن گل بچه طرز
خواهد شکفت آنگاه در فن حساب و منطق و اقلیدس و مجسطی و فقه و علم طبیعی و الهی و طب مشغول گشته چنانچه گویند که
در سن سیزده سالگی در جمیع فنون علوم مهارت تمام حاصل کرد چون سنش به بیست و دو رسید پدرش وفات کرد و بر آن جهة او بجانب
خوارزم رفته نزد علی بن مامون خوارزمشاه اعتبار تمام یافت چون کوکب دولت سلطان محمود غزنوی بکمال رسید
جمعی از فقها معروض داشتند که ابو علی بد مذهب است و رعیت ایشان در سلطان اثر کرده جهة طلب او حسن بن

میکال را نزد خوارزمشاه فرستاد و بعد از آمدن خوارزمشاه بکیفیت احوال اطلاع یافته شیخ را مطلق العنان ساخت
شیخ بجرجان رفته بطبابت مشغول گشت بعد از آن صورت ابو علی را سلطان محمود کشیده باطراف ولایت فرستاد و قابوس
شمگیر از شناخت در غایت عزت بوی سلوک نمود و هرگاه که در مجلس آمدی برخاسته چند قدم پیش باز رفت و برابر خویش
جای داد و بعد از چند وقت ابو علی روی بجانب عراق آورد شمس الدوله ابن فخر الدوله که والی همدان بود وزارت خود را
بدو مفوض فرمود و بعضی از سپاه بدان راضی نبوده در صدد قتل شیخ در آمدند و منزل او را غارت کردند و شمس الدوله
واقف گشته بعذر [illegible] دیگر مهام وزارت را در کف کفایت او نهاد و بهم دوران زندگانی شمس الدوله وفات
ارکان دولت پسرش را بسلطنت برداشتند و هر چند ابو علی را بوزارت دلالت کردند قبول نکرده در خفیه اوقات [illegible]
تا بدست افتاده در یکی از قلاع مقید و محبوس گردید تاج الملک که از جمله ارکان دولت پسر شمس الدوله بود پس از چند وقت
شیخ را از محبس خلاصی داد و شیخ [illegible] بصورت صوفیان بصوب صفاهان در حرکت آمد و در حوالی صفاهان
رسید خواص علاء الدوله ابن کاکویه استقبال کرده با عزاز تمامش بشهر در آوردند و شیخ باقی عمر را در خدمت علاء الدوله
بسر برده لیالی جمعه بمجلس [illegible] حاضر گشتی و دیگر ایام را بموضع خود بپایان آوردی تا در چهار صد و بیست و هشت هجری برنج قولنج
در گذشت از سخنان اوست که دوستان زمانه [illegible] شمعند و دیگر [illegible] چون لاله [illegible] چون خوانند [illegible] زنده
چون آب [illegible] از وی پرسیدند که فلان کس چگونه است گفت عیب ندارد و دیگر
همه هنر است گفتند آن کدام است گفت آنکه هیچ عیب ندارد و این دو رباعی مراوراست ؛ [illegible]
کرده ؛ در طاعت [illegible] کرده ؛ آنجا که عنایت تو باشد باشد ؛ ناکرده چو کرده کرده چون ناکرده ؛ کفر
چو منی گزاف و آسان نبود ؛ ایمان تر از ایمان من ایمان نبود ؛ در دهر چو من یکی و آنهم کافر ؛ پس در همه دهر یک مسلمان نبود ؛
شیخ ابو الحسن شهید بنور عقل و زیور فضل اتصاف داشته شاعر نیکو گو بوده [illegible] و جمله شعرا
بشاگردی او معترف بوده اند چنانکه رودکی بتقدیم او اعتراف نموده [illegible] اقرار میکرد و این دو بیت در حین
فوت او انشا نموده ؛ بیت ؛ کاروان شهید رفت از پیش ؛ وان ما رفته گیر و می اندیش ؛ از شمار دو چشم یک تن کم
وز شمار خرد هزاران بیش ؛ و شعر شهید بحکم قلت چون کبریت احمر عزیز و کمیاب است آنچه بنظر آمده اینجا ثبت شد ؛ بیت ؛
[illegible] ؛ همچنین زار و زار [illegible] ؛ با او [illegible] ؛ [illegible] هزار کس [illegible] ؛
فلک [illegible] ؛ آن یکی [illegible] ؛ وان [illegible] ؛ وان [illegible] ؛
اگر غم را چو آتش دود بودی ؛ جهان تاریک بودی جاودانه ؛ در این گیتی سراسر گر بگردی ؛ خردمندی نیابی
شادمانه ؛ دانش و خواسته است نرگس و گل ؛ که بیکجای نشکفند بهم ؛ هر که را دانش است خواسته نیست ؛ وانکه
را خواسته است دانش کم ؛ [illegible] ؛ [illegible] ابو القاسم حسن [illegible]

عدیم النظیر بوده و جمیع فصحای امرا و کبار عصر در حضرتش همه از ما آبا و اجداد را قوت هیچ او فی نیاورده و در عصر خود ملک الشعرا بود و بخط
منوچهری در ارشد و حق ولاء حب ارستا و استادان ما عنصری : عنصر دین و دل بیعش و بی غش و بیقین : شعرا چو طبع او
بی تکلف هم بدیع : طبع او چون شعر او هم نیک و هم بس حسن : تا همی خوانم و تا همی شعارش همی خوانم شعرش : تا همچو ماه زا باش
همی بود سن : نظامی عروضی آورده که یمین الدوله محمود شبی در مجلس عشرت جدا از انکه شراب در او اثر کرده بود و عشق بر او زاد
عمل بخشش یکبار آورده بود و زلف ایاز را بدید خطا و نظر توجه می کرد و فرمود عنبری دید بر روی ماه غلطان و سنبل دید بر رخ
آفتاب پیچان حلقه حلقه چون زره و بند بند چون زنجیر در هر حلقه هزار دل و در هر بندی هزار جان کمال عشق عنان شکیبائی
عاری از دست او بوده و عاشق را در خود کشیده محبت انشا و صدق قضا سر از گریبان شرع برآورده و در برابر محمود به اقبال گفت ای
الحمد و عشق را تحقیق بیامیز و حق را به باطل ممزوج مکن چون این شرع انباش در خاطر شنوا بود این قضیه مسموع افتاد
در رسید که سپاه صبر او بشکست حرکات زلفین ایاز بر بنیاد کار رو کشیده و بدستار بازداده که بگیر و زلفین خویش را ببر ایاز
خدمت کرد و در لطف او از ده در پیش محمود نهاد چون نسیم سحرگاهی برآورد و برسید از خواب برآمد و یاد آمد اگر آنچه کرده بود ایاز را
بخواند زلفین بریده دید سپاه پشیمانی بر او لابه آورد و خمار عربده در حال دست مشغول گشت مختصر بر حوالیش و کسی را
زهره آن نبود که برسید از حال وی حاجب بزرگ او بود روی به عنصری آورده گفت در پیش رو و خویشتن را بدو نمای عنصری در آمد
و خدمت کرد سلطان چون دید سر برآورده گفت ای عنصری این ساعت از تو بیاد ما شنیدیم هیچ عجب افتاده است در این چیزی بگوی
عنصری در بدیهه انشا کرد و بخواند رباعی کی عیب سر زلف بت از کاستن است : چه جای بغم نشستن و برخاستن است : جای
طرب و نشاط و می خواستن است : کآراستن سرو ز پیراستن است : سلطان را این رباعی خوش افتاد بفرمود تا سه بار دهانش
از جواهر بیاکندند و بعد از آن مطربان را فرمود تا آن رباعی را با ساز بر ساز آوردند و ملازم تکرار این رباعی از آن از انجا
بیرون آمد و مشغول گشت عنصری را چنین مثنوی است چون وامق و عذرا و خنگ بت و سرخ بت که در تحفه ایضاً
و خزانه لطایف اند او در نوبتی شعری از مثنویات بنظر نیامده اما آنان درگذشته ترجیع و قصاید عنصری را نوشته حب
چه چیز است آن رونده زلف دلبر : گل مشکبوی او شب روز پرور : ... که خورشید زنگ گیتی ... یاقوت احمر :
نزنگ خوش بر گل رخ مجلس : ز رنگ گیتیش بر لعل ساغر : جهاندار محمود کاندر زمانه : بکی عالم است از کفایت مصور :
چه دولت و جوان و هنرش طرف : چه نقش بلند و چه دریا و گوهر : بدان شکل بی شک نقشها ابجد : آب نه آتش هم ابگینه
هم آذر : نیابد اثار او نیز دولت : نه با بیت اثار او بیت لشکر : رونده بسی فرش از نیز حران : انجفنده ابت
خورده نقش هم جان کافر : بوقتی که کردی سواران برایه : بجوشد زمین و بکوشد معسکر : بجان عدو برق خط اجل :
قلم سار زهرآلود از نیزه مطر : شگفت آمد از مرکب قضر دا : کش از باد رطیع است از خاک منظر : بر جنیبت ... که
بشند که گوید : همی باز گردد زمانه مکرر : چه هم اندر آید بهیجا ز تیره : چه روز اندر آید به بنیاد دیدار :

زنبیلای جمیل اگر وصف گویم : نماند فرود مند نادیده باور : نه چرخ خدنگ لیکن هم چرخ گردش : نه کوه بلند لیکن نه بر کوه پیکر :
چو اندر هوا کوه بر قوم ملکی : چه بر قوم عادات او صرصر : جنان گرد وار عرض سان رشک گنگ : بسیج اندر اید بکی بحر اخضر :
زمین کوه باشد چو آید بپا : چو اندر رگ شسته چاه مضطر : همی تا بود نوبت اندر آذر : نکو و عقاب و باز اکبو تر :
جهانگیر کیش از ارسلان : ملک کش دو عصر برخوار : جهاندار کس ملک را بهر جوار : نگار از نگار در حینه نگار نگار :
جهنده که همی خرش الدر جهانش : رونده که همی باد او در رفتار : چه مشکوی بسر با بیک جز خود آید : چه بنگر پسر هرکی بود دیدار :
چه چرخ گردد و بیرون اندر گوی رخ : چه ار رخ پید از چه بند بید مار : حبان بود که از اقرار اندر شیب آید : چه شنگ آن به نخیش بر نگار :
چه از نشیب بچه فراز خواهد رفت : ستاره گردد و بر آسمان زند شخار : جباب جو شان پشه گردد شخ انجم : چه چرخ گردد و چین ازرخ
با بیابان سوار : گر نه شگفت است از چه معنی هست آن لعبتان یار : مشکبوی مشک رنگ مشکسا ما از مشکبار : گر شوی نزدیک لعبتی
با نگار وی جدا او بهستین بر شک بازانی در بر عنبر نگار : یا عنیا نان بند لعبتش دیغ در جهان زاده : انکه انکه با غبان در باغ
گل کارد همی : رخ با کثر از صبر صادق داری : زلفین سیه چون دل عاشق داری : بر خویشتنم چاپین دو عاشق داری :
موی سخن و دهان فوق داری : ای تیره شده آب بجوی تو زلف : در خوی تو بر بگرده خوی اقو زلف : عشاق زمانه را
فراق داده است : روی تو ز دیگران خوی تو زلف : معشوقه خانگی بکاری ناید : کو دل ببرد رخ مگسی ننماید : معشوقه
فراباقی و مطرب باید : تا نیم شبان آید و گریان آید : القاضی الامام حمید الملة والدین عمر بن محمود صاحب مقامات
دگرات بوده و در مسند قضا چون شریح در پاس عدد نظم و نثر چون بو نواس چند رسائل در نثر پرداخته که هر یک در سنت در ساحت
اب طراوت سحر برده و بازار حلاوت شکر را بیان کسادی سپرده از کلام الحجه جند اول است مقامات که دراثنای نغمه
داده و انوری در صفت انقطاعه ثبت نموده حب محمد و ثنا چون کنم رای نظمی : نه دشوار گویم نه آسان فرستم : ز فضلای
حمینگان نیست اورا : نکوئی مرا گر بود آن فرستم : و لیکن بعالیجناب حمیدی : اگر جان باشد هر آن جان فرستم :
همی شرم دارم که با ملغ زا : سوی بارگاه سلیمان فرستم : همی ترسم از از شنفه ریاحین : که خار مغیلان به بستان
فرستم : کسی را که نو باوه دارد بقا باد : ولی لولوی شطان فرستم : سخن است فرزند جانم و لیکن : خلاف است تا به دیگر
جان فرستم : نه شعوات سحرست از ان می بیاوم : که نزدیک موسی عمران فرستم : دلم دعوی عشق او کرد کنجف : از آن
شرمسارم که برهان فرستم : فرستاده سنگ هیچ حکیمی نباشد : که زنگار آهن سوی کان فرستم : ز کم فرش کاو گردون جو عقبی :
سوی شیر گردون کردان فرستم : و گر بجواب هم رستم سواری : چنین هم سواری بمیدان فرستم : حمید الدین در جواب
گوید مرا انوری آنچه در اقوائگر : همی ار سخن زاده گاه فرستد : بنان ناز سیده مرا زره پس او :
عزیزی دگر نیز مهمان فرستد : چه لب بر کی من شاد او و افروز : ز حلقه بر بتم همی خوان فرستند : بد انست گوید که این طعم
از انم همی راح و ریحان فرستند : بجانان از آن درد کم و دست تن را : غذای دل و روح جان فرستند :

بهشت عدن آن پناه کرمان ✽ بپای قدرهای حیوان فرستند ✽ بمن او صد القین درایام بهمن ✽ همی تحفه [illegible] فرستند ✽
ز بهر جانش الگوی بهر طبعم ✽ برای ز میوه‌ها که رضوان فرستند ✽ ز بند لطف انگه باستانه [illegible] ✽ چنین سنگهای [illegible]
فرستند ✽ بخندد [illegible] برگیسی که بغلف ✽ به بلبل چنین لعو [illegible] فرستند ✽ انقطعه وقتی که سلطان سنجر در حوالی
تخت از خطائیان منهزم شده بود بیت حکم کردنشگی را بخواب بدم در دوش ✽ زبان گشاد و [illegible] ✽
ز راه طعنه و ظفر تسخره بگفت ✽ حقی گذارده بهر یک حقوق نعمت شاه ✽ فسوس زیر رکاب تو [illegible] سنجر ✽
دریغ بر برد فرق تو تاج و کلاه ✽ ز بیش کافر کفران نعمت آورده ✽ گریختند چنان پیش خیل [illegible] به گناه ✽ تو نیز
گرد سپاه سیاه ز پوشش همه ✽ که گشت صبح سفید شما چه شام سیاه ✽ ز بس نعمت کفر [illegible] سکفتند ✽ زهی بجای صفت
عز الاله الا الله مادر او قصیده ایست در مدح سلطان سنجر که این چند بیت از آن جمله است بیت بر دولتم چون یافت
عشق یار سیمین برظفر ✽ آمد از گردون تو بر وصل آن دلبر ظفر ✽ همچه بر بدخواه تیغ شاه [illegible] ظفر ✽ بو المظفر شهریار
شهره کاندر معرکه ✽ گوی [illegible] اندر برظفر ✽ ملک الکتاب رشید الدین وطواط صاحب دولتی
بوده که از کمال فضل و وفور ادب [illegible] ملوک و ارباب دولت صید [illegible] کرده بود [illegible]
سلطان [illegible] بوده [illegible] بادشاه بجهت مجاورت او رغبت [illegible]
بسیار است آورده اند که [illegible] سلطان این رباعی [illegible] گفته رباعی از فضل [illegible]
[illegible] ✽ زان [illegible] ✽ ما را سر تو چه دیده [illegible] ✽ [illegible] ✽
چون سلطان سنجر قلعه هزار اسب را [illegible] رباعی [illegible] قلعه
انداخت رباعی [illegible] جهان [illegible] ✽ در دولت اقبال جهان [illegible] ✽ امروز [illegible] هزار اسب
بگیر ✽ فردا خوارزم و صد هزار اسب تراست ✽ و رشید در درون قلعه بود [illegible] رباعی [illegible]
[illegible] ✽ اعدای ترا از غصه خون باید خورد ✽ گر خصم تو [illegible] رستم گرد ✽ [illegible]
[illegible] سلطان بعد از فتح هزار اسب رشید را [illegible] آورده فرمود [illegible]
[illegible] را بر محل [illegible] منتجب الدین بدیع کاتب که منشی دیوان سلطان بوده [illegible]
[illegible] از سلطان [illegible] رشید [illegible] نبع [illegible] علام
[illegible] رباعی [illegible] بیت شاه افلاک
[illegible] ✽ [illegible] ✽ تا [illegible] سلطنت [illegible]
[illegible] سال [illegible] الب ارسلان ابن اتسز [illegible] الب ارسلان [illegible]
[illegible] رشید [illegible]

رشید

زرگیش آورده [illegible] جهت [illegible] ✽ [illegible] ✽ ای
بر [illegible] سلطنت آمده حیث ✽ [illegible] ✽ چنین مشهور است که [illegible] و در علم [illegible]
[illegible] تصنیف دارد و حدائق السحر [illegible] سال عمرش [illegible] و در [illegible] آورده اند که چون
[illegible] خاقانی [illegible] رباعی [illegible] ✽ [illegible] دستور
شاه ✽ افضل الدین [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] در جواب قصیده گفته که این ابیات از آن جمله است
بیت [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ رسیده [illegible] صبا ✽ [illegible]
زمان سلیمان بود ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] رشید [illegible] بیت [illegible]
ایام [illegible] مشهور ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
شراب [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]
[illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible] ✽ [illegible]

آتش حسد بر دل تیغ تو عدوان صفت ؛ کز وقت شمایل شاه مظفر آب ؛ با طبع او مناسبتی بود آب را ؛ زان روی شد قرارگه او
روی گوهر آب ؛ مقدار او ز کنگره عرش برتر است ؛ چندانکه هست از کره خاک برتر آب ؛ شاهی خورند عکس که هم
در روزگار عدل تو گوهر شناسد آب ؛ بسیار را عنایت جاه تو در حوض است ؛ چونانکه هست با جگر تشنه در حوض آب ؛ و دریغ
فرقت احباب و یاد عهد شباب ؛ دیار عمر و امیدم خراب کرد بتاب ؛ دریغ عمر گرامی و دولت شادی ؛ دریغ عهد جوانی
و صحبت احباب ؛ دریغ جبالکه سیراب بس چه دیده گریست ؛ زمانه هر دو بنا گوش من ز برف نقاب ؛ اگر ببوسی عزیزان
کنند جامه سیاه ؛ سیاه گردم من موی خود ببوک شباب ؛ مگر گناه بامید آنکه گفته است ؛ خدای عزوجل [illegible]
تواب ؛ هر کرا در دل از خرد خبر است ؛ صفت ذات آدمی هنر است ؛ هنری باش و هر چه خواهی کن ؛ نه بزرگی
جامه و در است ؛ انزوائی خرچه زمین و سپهر ؛ دل چه بیدل چه جای شکر است ؛ بحدیث اندولیک نفع است ؛ مادامت
اندولیک بضرر است ؛ هر که مستی ازو ضیع و شریف ؛ جمله را خوش مرگ اکنون است ؛ مردم بخیر ارزانی خیش ؛ هر کس
که صاحب هنر است ؛ گر چه از جنس مردم است فسیلی ؛ در حقیقت ز جنس گاو خر است ؛ رای سینه بر تیغ تو گردیده برات ؛
درد آنکه گشته عمر عزیز خراب ؛ گردون دهد بکوه حسرت مرا طعام ؛ گیتی دهد ز نیش حسرت مرا شراب ؛ گفتم
که در شباب کنم دولتی بدست ؛ دولت بدست نامد و از دست شد شباب ؛ آنجا دوید جانم از حرص نامه آب ؛
از دوده مدیر برای جواب ؛ بر یاد موی چو آن کفران ؛ بکشتم ابد و توار بحران ؛ دست الله نشستم و نشستم
بکران چمن چو گذشت بکنده با دکران ؛ تا گر درخت سنبل بر کاشته اند ؛ عشاق دل از مهر تو بر داشته اند ؛ آنگاه که وقتی
که دل در دامن افتاد ؛ تا بر بنفشه تر اشته اند امام شمس الدین البطلاتی در فضل از اقران در گذشته بود و ذکر جد
ذکر حسان در دو شنبه دختی و صاحب اجل خواجه نظام الملک و اعلی جدب حادث شده بود امام شمس الدین این رباعی گفت
و اوراق جلالی فرستاد رباعی دست فلک ابر و بهار کرست ؛ روز گردون بیخ رز بار کرم است ؛ بر دست تو گر کرمست
کو بهاران بجست ؛ زان کلین جود و غار ز کرم است ؛ و این رباعی نیز مراد راست رباعی وصلت چو دمی بجا از وزرا افتد
بهر انست سبک گیسه تو زری افتد ؛ افتد و غم تو روزی من زان روز ؛ بکیک مردم فراخ روزی افتد ؛ سراج الدین
شیخ صبع افضل بروجمن امایل بوده در حضرت خوارزمشاه نیکو حال و عالم بوده نیز لیسه این ابیات از جمله اوراق است
رب جام باده در وطن امروز بر فروز ؛ انعام بری که هست عید در صفای جان ؛ بیگانه از ستاره و دل از ستاره بارش ؛
به بهره از تحقیق و لیکن عشقبازان ؛ در گوش او زکوی در سرخت گوشوار ؛ بر فرق او ز مشک سیاه است طیلسان ؛
چون خاطر کریم صفی اندر او پدید ؛ چون همت بلند جوادی در او عیان ؛ نقصان کجا رسد ز طبایع بروزگار ؛ تا اوست
بر سیاه طبایع خدایگان ؛ آن بی که جای گرد او ز جان سلسبیل ؛ وان می که بزم یا بهار او رونق جنان ؛ مفتاح نیکی
و در فتح بی ضرر ؛ اسباب عزت و در او سود بی زیان ؛ کدام جان که بجان بر کرد خون جگر ؛ بجان تو که بدو جای چو مرگ جان

ماندن عزیزان بیان تو زکین ؛ اگر دست خود این خاک را صفت ری ؛ جانم ز غم این آسیاب بی حاصل که خون دیده
من سپاه گردانند ؛ دریغ نشاط من از چرخ پر غبار شده است . زانکه بجز من خاکی روی فتند جنکو در سینه
دو بحر جعد و ادبار دیده در غزلهای تازه و طراوت است و صحرا ها پر شعف لازم کیفیت لب ساده و در سکالش
صاحب به فسیله اند و اکثر در صحرا البرجرند و از فروش نکته بالی ذکر یابند ظهیر الدین طاهر الفاریابی حرف سخن بیک
ضمیر روشن عرش همین کلام خوش بقدر برده علم حسبات و حکمت الهی به تنه چنانکه دیوان او بگفته اند از طبع ملوک
مازندران میگفته جهان معرش و هر صفت بشهر رشد برفت ملازمت جهان پهلوان محمد ابن ایلدگز را ملازم گرفت
و بعد از آن منظور نظر قزل ارسلان گشت و روزگاری با او بسر برده و اکثر از و عار گرفته با اتابک ابوبکر پیوسته قزل ارسلان
بر عزم وی مجیر آن که محمود او بوده ترجیب فرمود چنانکه ظهیر در یکی از قصاید اظهار بدان کرده میگوید بیت کریمان
فاخرا دی گرچه کی بس در طلب جیب ارکه ؛ در عباس الحاجار ؛ در بیاب سنان آمده کشتی ظهیر را در طلب اتابک ابوبکر و او جامی
بگفت هزار دینار زر سرخ صله یافت رباعی در وردنانکه دعای سر تو ؛ سر بست زمانه در کجای سر تو ؛ با دو چشم تو
بنام شمشیر زنگفت ؛ سر دل بن بیاد فتنه سر تو ؛ و بجا زاین بگفت ؛ شاه ارز زکار در فلک ز دیر تو می است ؛ در عدل تو
جهان ظلم و فتنه رفق است ؛ در عهد تو افعی ستمی با هم ؛ گردند مواقف که دوگر حق است ؛ مثنوی گویان متقدم میان سخن ظهیر
و انوری اختلاف کرده اند و منقطعه ای باهر فرستاده اند قطعه ای عالم زمانه که بر آسمان فضل ؛ ماه هست چنین بیکر و خورشید منظر است ؛
قومی زمانه دانان سخن گفته ظهیر ؛ ترجیح می نهند بر شعار انوری ؛ قومی دگر بر این سخن انکار میکنند ؛ ای اهل از جمل
تو عقد داوری ؛ ترجیح یک طرف تو بدان شاه کرمت ؛ ز تیکی حکم ز ملک سخن وری ؛ امامی در جواب گفته بیت
ای مالک ممالک فکرت در این سؤال ؛ معذور نیستی بحقیقت چه بنگری ؛ تیز رازی بعد ثابت در این دو طرز ؛ هیچ جنس نیست
بین شرح پروری ؛ لیکن چه بون است و آنکه اگر زمان چراغ ؛ این ماه و آن ستاره این صد و آن پری ؛ دو گر که گفته است
بیت هر تقید بی که بهر ترجیح طلبند ؛ شعر ظهیر بر سخن بنگ انوری ؛ مانند بدان گروه که نشناختند باز ؛ اعجاز
موسوی ز البسحر سامری و ظهیر در اواخر عمر استغفا از ملازمت فرموده بطاعت و عبادت روزگار سپکنداخته در شهور تمکید
و دو ماه و ستین خمسمائه پس در آمده و قبرش در گورستان سرخاب تبریز در جنب قبر خاقانی مدفون است اگر چه شعر ظهیر منظر الفاظ
و شیخ بوستانش ندارد هر آنچه تابع رسم تعاوت میخیزد آورده شد سپیده دم که شدم محرم سرای سرور شنیدم
آنچه تو بوال الله از لب حور ؛ بگوش جان من آمد ندای حضرت قدس ؛ که ای خلاصه فقد بر وزنیه مقدور ؛ چه جای
رباط خرابات در نگذر که سیل ؛ کان هر که ملکیست کل شود معمور ؛ مگر تو پیغمبری کاندرین مقام ترا ؛ چه بود نستیم
حسود و دوستان غیور ؛ بگوش نا بلات باغی برمی ؛ که راه بحث مخوفست و منزل بس دور ؛ ترا
منازل دور معاد در پیش است ؛ بدین دو روزه اقامت مباش مغرور ؛ ببین که بشکند بسر تو تشنه پیشه ؛

چه با بجا نوز خذار تو خسته در بگذر ⁂ چه با رهات ترا برتن سباع و هوام ⁂ چه وحشت زا بش سباع و هوام ⁂ چه
وا خورت ترا برتن و خوش دطیور ⁂ بدشت جانوری خار بیخ و دغل ⁂ تو شیر مسکنی از بهر تنقل او ساطور ⁂ جهان
طمع که دهن خویش کنی ز غایت حرص ⁂ نشسته منتظر که فرق کند ز بنور ⁂ ز زخم جبه گفتن ار کنی ودر بیشی ⁂ جهان
اهل مروت که دارد معذور ⁂ بوقت صبح شود همه پر نظلوت ⁂ که او که باخته شب دیگر ⁂ بیاد
دست جبال‌های کاوه خونست ⁂ که قطره قطره چکیده است از دل اکثر ⁂ زهر چه گفتم و کردم کنون پشیمانم ⁂ بجز
دعای دولت خدایگان صدور ⁂ در برشرق و مغرب نصیر دولت دین ⁂ که در رایت عالیش تا ابد منصور ⁂ تو در
حدیقه فکرش دمیده و غلط ⁂ نه بر صحیفه عرفش نشسته گرد فتور ⁂ صریر کلکش در کشف معضلات جهان ⁂ چه
نغمه داوود صدای زبور ⁂ چراغ تخت اران شمع برفروخته اند ⁂ که آفتاب به پروانه خواهد افروخت نور ⁂ نهال
از آن گوهر بافته است نما ⁂ که از ترشح ابر مثال آمده است بکار ⁂ مرا دوست هنرهای خویشتن فرزاد ⁂ که هرگز
بد که کند دارم نه شاد ⁂ بزرگترز هنر و هنر افتاده بی ⁂ زمن بپرس که این نام بر تو چون افتاد ⁂ هنر
نشسته چه عنقا بدار از آنکه خانه ⁂ کسی که باز شناسد هما از خاد ⁂ مثلی که من از فضل در جهان بردم ⁂ امان معاف
بدر بود و دوبلی سنداد ⁂ کسیه بدیه بین شاعر غریب خویش بنگر ⁂ که چند گونه کشیدم ز دست او بیداد ⁂ به پیش هرکه از آن
یاد میکنم حرفی ⁂ نمیکند پس از آن نا تواند من یاد ⁂ بیای عمر خرابی گرفت چند کنم ⁂ هرنگ بوی که گنج خانه آن بنیاد
مرا از آن چه که شیر لست قدر کشمیر ⁂ مرا از آن چه که دو شین لبست روز نشاد ⁂ برای پسند کن از دهان مدیح بگیر ⁂ که
شرح درد دل ای نیستوانم داد ⁂ بهمین گلی که از آن دست بگفت مرا این است ⁂ که بنده خوانم خود را و سرو آزاد ⁂ هزار
دان گوهر شاه رشتن کردم ⁂ که همچنین شبه در کنار من نهاد ⁂ کنون لقب نهم شفقت رنگی راهوار ⁂
کمی خطاب کنم مست سفله را راد ⁂ هزار بیت بگفتم که آب از او بچکید ⁂ که جز ز دیده دگر ابر ار کسی نگشت و ⁂
در این نواحی چه فریاد رس یابم ⁂ مرا رسد که رسانم بر آسمان فریاد ⁂ جهان ز غم فروغ بگون شوید دل ⁂ آزار درد
نو بکان جو بید دل ⁂ رحم آر آن زمان بی بیبرد جان ⁂ بخت ما که از این نیز بید دل اندخود ملایست پرمضرت
و هوا اش از آن تنع بسیار است و بعضی همینه را نیز داخل اندخود میدانند و از مردمش یکی سید جلال الدین برکه است که بعض میگویند
امیر تیمور کورکان بوده و دیگری امام الاجل افتخار الائمة مسعود بن علی است که از اکابر و اعیان آن مکان بوده بر طبع و علم و فضل
جاری لسان وی در کلمات نفضل عند لیبی خوش الحان و را بجهة بعضی از محن غربت شکایت کرده و از آنجا ازوست حکایت بیت
ما را هر آنچه از غم غربت بسر رسید ⁂ زانجا ابرو بنده دل و دیده در رسید ⁂ گفتی است بیخ غربت از آن گنج مرا ⁂ هر دیده
که هر آمد بر چهره زرد رسید ⁂ با دیگر ز عشق جه سازم که نیست ⁂ تحمیل ناگذشته و گرچه بلا رسید ⁂ غم غوطه
جان عزیز جان بود و لیک ⁂ قسم من ز غربت عزیز بیشتر رسید ⁂ صدا ندان خدای که در صدر سروری ⁂ از سردان

شهر ترا اختیار کرد بس دامن تو خاطر او بفضل را ⁂ از برکت بار علم تو دریا نثار کرد ⁂ کز آرزوی خدمت مجلس
جناب تو ⁂ چشم لبی عقیق جزو بر نظار کرد محمد بن مسعود سطران کتاب و قطران سحاب است ⁂ بیت از اماجد ارکان
ادبست که دامن از زمانی رباعی داده اند و بیت از جمله منظومات اوست بیت ایجاب ما سکار و مجد علو ⁂ از فلک برتر است
همت تو ⁂ نه فراموش کرده‌ام نکنم ⁂ ابد عمر حق خدمت تو ترمذ داخل ماوراء النهر است و در اطراف جیحون و فتح حصین
از مضافات این اقلیم است دربارات و اخفذه و آنچه بدگران مبادرت ننماید در تحصیل ... زمان سابق شهری با نام و نشان
بوده چون چنگیز خان بران استیلا یافت نوعی خراب دو بران گشت که از آن جز خاک و از آن کل ... بر ما باقی نماند کان
شهر جا بآبادانی دارد و همواره مردم صاحب فضل و ثروت از ترمذ برخاسته اند شیخ محمد علی حکیم ترمذی در شرع معانی قرآن مجید
در انفصال شرکت و قبول او بوده و در قدیمی جا معنی از متصوفه که اقتدا به کرده اند آورده‌اند که وقتی او با دیگر آن نمود که در نحو
طلب علم نماید مادرش رضا نداد و او از این سبب غمگین شده روزی در کورستانی نشسته زار زار میگریست که ناگاه پیری پیش او آمده
گفت که ای جوان غمگین مباش که من هر روز ترا سبق گویم و ... هر روز او را سبق گفتی تا سه سال بعد از آن معلوم شد
که آن خضر بوده از سخنان اوست که تقوی آنست که در قیامت هیچکس دامان شما نگیرد و جوانمرد آنکه در دامان هیچکس نگیرد
و هم او گفته که عزیز کسی است که معصیت او را خوار نکرده و دانا کسی است که طمع او را خوار نساخته ابوبکر وراق تو بود و فضل
و نبوده او را خوب میدانسته و شعر را نیکو میگفته مر او راست که فرق نکنی که سلطنت را بر او خراج نیست و سپاه را با او در عقبا
حسابی نه هم او گفته که صاحب وقت باید که تاسف نخورد بر ماضی و امید نداشته باشد مستقبل تا حال را ضایع نکند هم او راست
می آید که اگر سلطانی در مجلس تو نشسته باشد تمکین از خود باز کنی که بعد از آن تو بر خیزد و بر روی تو نشیند گویند که پنجاه آن فضیلت
اگر وقت بگو شنید و مکس ندیدند که بر روی او نشسته باشد قدوة الشعراء ابوالحسن المغربی ... در شاعری طرفه زمان و در لطف
طبع خلاصه دوران بوده نگارخانه شعر او رونق خورنق شکسته و فیض دیو ... نظم او از ... تنگ شکسته این شعر که
نو ... او بر ... روز طعنه زند بر ... گفته روعلاوت شعر او دلیل واضح و برهان لایح است بیت کریم
بر عطائی گر او ... هزار حاتم ... صد هزار ... ⁂ ابوالمظفر شمع زمان کمال او بی ... ⁂ ... نسته از آنکه
ملوک سوال ⁂ جبالقوی که ... وصف کرد ... ⁂ فراغ باز ... کام ... تعال ⁂ بیار ... عشق بوعل
بیع عمر شکفته شود کل آمال ⁂ هر آنکه کرسی با چشم تو بوزد ⁂ هم هر ... صبح ابداع الطفال ⁂ ... بر ... که
جان نیاز ... ⁂ رزمی مرد مبارز شوکت بیکان فضال ⁂ خدایگانا فرخنده مهرگان آمد ⁂ ز باغ گشت تحویل آن
اعوال ⁂ سرای پرده صحبت کشید سیب و ترنج ⁂ بطبل رحلت برزد کل و بنفشه در دال ⁂ کسی است انکه ...
است و ما در سنگ ⁂ عدوی عود و همه ... حرمان کفر و ضلال ⁂ بطبع چون جگر عاشقان طپیده و گرم ⁂ ... چون
علم کاویان تجسته ... ⁂ بکوی تا جهر و زند و بر فراز آمد ⁂ بدو لبوران دیر ... اعمال ⁂ کجا شده ... فضم

و هردی غالیه بوی ؛ دلیل برنجاری بردلربی جلال ؛ کجاست آنکه جدل می‌کند و چشم ؛ چرا همیشه به فتنه اقبال ؛
تبارک الله ازین چهره بدیع لطیف ؛ به رسم صورت فتنه و تمثال ؛ کجاست آنکه بگوید که نقش شد بست ؛ برنگ
قرمز و جعد ببوی مشک مجال ؛ چه از خمار بجام اندرون فرود آید ؛ به هم بر زده نرگس کند دل ابدال ؛ نبات شیوه تو چو
همچو زرنگوش ؛ ز روی لشکر افرخته بر دو بال ؛ توش دمنده اعدا همی بروی چه ؛ ز دیده بچه بگوز همچو زنبیده نغال ؛
از روی گل برسند بر نیشه عبیر ؛ در شاخ عندلیب بر مسلسله عنبر ؛ رخ ازان نگار که گل برستم کند ؛ باید بروز را غاز
برده ماه مستدیر ؛ نگاشته چه تو نبود دستگاه چین ؛ تمثال روی یوسف یعقوب بر حریر ؛ کو آنکه دستم
رالت زلف او ؛ از بوستان گرفته گل مرغزار اسیر ؛ گوئی خدای از دو رخ او گل آفرید ؛ باد الگانش و ادیبا قوت برنج شیر ؛
شهاب الدین صابر ادیبی بود و شعری رنگین بوده در بخش و در معلوله او اختلاف کرده اند اما صحیح است که در زمرت سلطان
سنجر بوده مثل اعم و اللطف صنف شعر ساخته و عنایت چراغ دولت امید درش میداشت و در آن ایام که اتسز بسلطان سنجر
می‌لفت ورزید سلطان ادیب را بر سم رسالت پیش اتسز فرستاد و اتسز کلمات پسندیده بسمع رضا اصغا نمود و ادیب را
در خوارزم توقیف فرمود و در شکاف لی باکرا فرستاده بود ازو اطلاع یافت ؛ فرصت جست سلطان را بقتل رساند و ادیب
صابر ازین کیفیت اطلاع یافته صبر نتوانست کرد لاجرم عرضه مشتمل بر خیال آن دو جهل نوشته نزد سلطان فرستاد
و سلطان بمعنی آن مهم را به جدان اتسز مامور گردانید عیاران بالتفتیش در دو را بقتل رساندند و چون این خبر باتسز رسید خود ادیب
دست و پا بسته غرق آب جیحون گردانید و ادیب را جمله شعر پسندیده است اما یکی از قطعات می‌آوردند بیت
شهاب الملة سپهر فضل صابر ؛ فضایل محت ذات را بفرمان ؛ خرد با جان قدر کرده سنت ؛ هنر جلیع تو
نسبه است جان ؛ سخن رنست غراهل ونش ؛ دثار تست اهل حرز ایمان ؛ ترا در نظم عیسی آمد ؛ ترا در نثر حکمت
لقمان ؛ سخن فرمان بر طبع تو چونانکه ؛ بری فرمان بر امر سلیمان ؛ و انقطعه در هجو رشید شده اد بین عین رشید گفته بیت
آن مخنث رشید گشته طواط ؛ جهل را هیچ علم را افراط ؛ گر بدو رنج حدیث گیر کنند ؛ خویشتن را در افکند ز خط ؛
رشید در جواب گفته بیت آن مخنث ادیب صابر ؛ چو کرده است بی سبب را ؛ هر که گاهی دانش را
نزد کس بهره هنر ما را ؛ دادرا ازین قسم شعر بسیار است که این مختصر طاقت حمل آن ندارد هر اینه ازان در گذشته
بمعنی چند از ابیات وی اختصار رفته بیت چند سوزم ز آتش هجران جانان چون کباب ؛ چند بخشم ز آتش
تیمار جوشان چون شراب ؛ تا بر شکم پیشه شد صبر من گذشته است ؛ رست چند از دیده صبر بی آرام آب ؛
دست طبعم با دو چیز اندر جهان الفت گرفت ؛ طبع با تیمار عشق و دست با جام شراب ؛ عاشقی از دو
چند اطبع جوان ؛ معنی خیز در مستی چند است خراب ؛ مال و جمال و معنی صحبت شباب ؛ عشق و جمال حریف
عشرت و شراب ؛ مشغلی بود بر چه رنج حلی بود لشرط ؛ عشقی بود بر رسم و مرادی بود صواب ؛ گلستان

نسیم بحر
عارض معشوق میش قست ؛ در گردش زمانه تو ئی بیکلو گلاب ؛ خاک و ناق تو چین سر و گوش است ؛ صحرای
تو فلک ماه آفتاب ؛ هر روز دیده را برخ آن لب سرخ ؛ خوش کن دماغ را ز خط این مشک ناب ؛
از کام و دل بهره کرمش شتاب کن ؛ کر مرکب زمانه بر فتن شتاب ؛ در ترس انقلاب مخالف دولت ؛
در عهد صدر دهر که نرسد ز انقلاب ؛ بحری که گر بحر در افتد نهیب او ؛ گردند زیر آب همه ماهیان کباب ؛
چون زلف دلبران شود از دست او عنان ؛ چون تاج خسروان شود از پای او رکاب ؛ زهد گذشت و خیانت بسیار و بر کرده ؛
جفای خیر بود جهان و قصد فلک ؛ کدام طبع که ازین رد او نخواهد رسته ؛ کدام دیده که ازین درد او رست نخفت ؛
فسانه شد احوال من بود و نبود ؛ فسانه گشت سر عمر من بلی در یک ؛ ز غیر خویش لب لب بسکی چو بود آتم ؛
بوقت تجربه چون زر که بر زنی محک ؛ جواب لاف و ثنی در روز ازشب دخی از بحل ؛ چه شاد از غم و بنگ از خو و خوب
از آنکه معتقد مرتضی و فاطمه ام ؛ مبین تحقیقت گناه دارم و هلک ؛ روزگار بر کشم ز رود شان محرومم ؛
چه مرتضی زخلافت چه فاطمه ز فدک ؛ ز تیشه بی لکی کرده من این ایام ؛ در آب دیده کرمان لاله چشم چو نک ؛
سپهر جو پیا آن کند که اهل خرد ؛ هلاک و عیب کنند از جهان کند گور رنگ ؛ جدا از این گزیده او دست ؛
از چه مپی که چون قدح نیست ؛ ساقی مرکز ابزرم اجل ؛ ساتکینی محنت کرده است ؛ در جهان بزم جهان ساقی
در ستگامی سپر دان جانست ؛ در جهان نفرت پسندیده ؛ طاعت کردگار بر دانست ؛ هر زمان
که جز طاعت او نیست ؛ هر از صد هزار نقصانست ؛ جز بطاعت نجات نتوان یافت ؛ سبزه را
تازگی ز باران است ؛ غم ایمان خویش خور که ترا ؛ روز محشر امان با یمان است ؛ دگر ایمانت نقد کرد
خاتم ملک سلیمان است ؛ چشم کرباست کرد ترس خدای ؛ کز محشر دل تو ترسان است ؛ گر تو نزدیک
خود مسلمانی ؛ این نه رسم ره مسلمان است ؛ ز روزگار حذر کن ز کردگار بترس ؛ اگرت بر همه آفاق
دست رس باشد ؛ چه روزگار بر شکفت کردکار گرفت ؛ زوال دولت تو در یکی نفس باشد ؛ نه کردگار بنده بر خلق
کار کند ؛ نه روزگار هر روان همچکس باشد ؛ مرا هوای سحر که پیام یار آورد ؛ نسیم بوی بهشتی از آن دیار آورد
غلام فصل بهارم که بهر رنگ کلش ؛ مرا تازه پیامی ز نیک یار آورد ؛ بصد زبان نتوان گفت شکر این نعمت ؛
اگرچه از پس صد ساله انتظار آورد ؛ بلطف آنکه خوبان از نازک تو بوئی ؛ همچو هزار دل در عرصه تو کوئی ؛
ابدت غارت تو در چهار روی عشقت ؛ سرهای گردنان را او کنده بوئی ؛ حسن هزار لیلی از کلبی تو رنگی ؛
عشق هزار مجنون از جرعه تو بوئی شاه ناصر والیه ازو سادات عالی درجات آن نکاتست ؛ در اول جوانی
هنگام شجاعت و بیدار انیست بعیداده صاحب حشم و علم گشت در وقتی که خان زمان عصابه عصیان
بر ناصیه مخالفت بست حق غایب و تربیت حضرت شاه نهانی را نبود انگاشته بود که اراده گردید و کار ...
تمه

حیدر که مشهور در لقب کلوچه زبانی را بصفت تیز زبانی گردانیده اند و از تیزی دست آورده شعلهٔ گلخن است بسی تیغ برکشیده اند این ابیات
مر او راست بیت مدح علی آل علی بر زبان ماست ۞ گویا زبان برای همین در دهان ماست ۞ در این زمان گوهر
حیدر است مرا ۞ صفای ظاهر و باطن میسر است مرا ۞ در این زمان پی معارکات لوح و قلم ۞ از برای دو حرف شاه مردان
زد رقم ۞ میرسید علی مظهر از اهل ایلان زمانه بوده است در خدمت حضرت جنت مکانی شاه طهماسب
سالها در آن بوده مانند عرض بجو هر قایم بوده و در رخصت بندگان حضرت شاه جنت مکانی اقبال مثال کرد حاصل
نسبه چند سال دیگر وظیفه خدمت بجای آورده و پس از آن رخصت بیت الله الحرام طلبیده در مکه معظمه بسر میبرد
تا بسفر رحلت واصل گردید بلم چه عمرها کسی گذشت و مکه از دست ۞ نشد بهیچکس چون غلامان رتبت ۞
این بیت در جمیع از اوراست بیت حسن بتان تعبیه و عشق بیاده زاد ۞ سرزنش ناک نه خار مغیلان او ۞
ری لطف مدام آن طرفه پسر ۞ با تیغ و سپر چو آفتاب خاور ۞ افکند سپر که بکشم با تیغ ۞ ما
تیغ کشیدیم و سینه کردیم سپر ۞ حصار کولاب کوهستانی نزه و با طراوت و از خواکه و اشجار انگور و انار
نیکو بحصول میشود و دار الملک حصار شادمان است و نهر جکاب که از اعاظم انهار آن نسبه شده و از قبیل
جکاب چند آب دیگر شل میگردد و کافرنهان در معموره و بیابان آن ولایت جریان جهانیدیده مولانا علیشی از آن ولایت است
که بدان فیض و هوا در تمام حصار جانی نیست و او ابتدا محنتی تخلص میکرد چون به شرف کورنش حضرت
شرف گردید آنحضرت فرمودند که ترا از این تخلص ملاهی داده علیشی تخلص دادیم و قضا را شهر
مولانا را دانستیم و علیشی سالها عاشقی جهت داشته تا فرمان عزلش از بارگاه قضا صادر شده رخت
بکلاه خود کشید این بیت مر او راست بیت ندیمی عدم شود اندر کتاب فضلش ۞ بخشک سال خشک
صحرا خاک ببارند فخری پاره از ... مطالعه کرده مردی مستتیع بوده این بیت از اوست مشهور است
بیت سرو قد تو مایل اهل نیاز نیست ۞ نازنیست در سر تو که در سرو ناز نیست ۞ مولانا معمار انیک پیدا است
و گاهی شعری شگفته از آنجمله این بیت است بیت جفا همین نه از آن شوخ بیوفا دیدم ۞ ز هر که چشم وفا داشتم جفا
دیدم ختلان خوب و بسیار سبزه و خوش که حوالی آن بادام است و از وقت عاشقش نیک بعمل میآید و اسبان ختلی
الحق مشهور است و مردمش در شجاعت و سپاهگری ثانی رستم و اسفندیار اند و دار الملکش کولاب است که حصار کوهستانی
لطافت محکم است بیت بر بینش مرحبا زن افشا ۞ بر باره‌اش تر قوالو آسمان ۞ در مزار و نعش الانوار
امیر سید علی همدانی در حصار کولاب واقع است و از مردمش آنچه بخاطر آمده این دو نفر است که مصور
مولانا فاضل نیکو بیان و شاعر شیرین زبان بوده ... طلبه ... مشتاق
این رباعی از وی مشهور است رباعی عاشق تب وصل یار بگزیده خویش ۞ از لهو فراغ دل ...

فصل بدخشان

خواهد که دراز تر شود بر دوزد ۞ بدمهر شب سیاهی دیدهٔ بخویش مولانا ... تتبع شعرا متقدمین بسیار کرده 151
و شعر بسیار بخاطر گرفته این بیت از منظومات اوست بیت نگردد چه سرو آزاد در باغ جهان هرگز چه نرگس
هر که او چشم طمع بر سیم و زر دارد ۞ بدخشان بکثرت مزارع و وفور مراتع و زیادتی انهار و بسیاری اشجار و اثمار
خجلت ده کشمیر و قندهار است و اهل آن دیار اکثر الاوقات در تماشا اند بنا بر لطافت آب و هوا و کثرت سبزه و جلگا
همیشه در صحرا بسر میبرند و اسبان قوی قوایم کفل فراخ و میان لاغر که ایشان بسیار را هم میرسد اکثر معادن بسیار
در آن دیار است اما آنچه ذکر آن دارند سخت لعل و لاجورد است بیت هم گوهرش کان نیم است و زر ۞ هم کوه معدن
لاجورد و گهر ۞ صاحب صور الاقالیم آورده که شاه ناصر خسرو وقتی که در یمگان من اعمال بدخشان
بسر میبرد حمامی ساخت از عجایب عالم چنانچه جامه کن آنجا مربعی بوده که بیست و چهار حلقه داشته و هر حلقه را
که سیلک شده اند روی باز نشسته و قبه پیدا میآمده بر شمال جامه کن خانه اول الا آنکه بر دیوارهای آنجا هفت
حلقه بوده و باز هر حلقه را که از این هفت میکشیده اند در حمام پیدا شده و علاج این هفت حلقه غیر حمامی
کس دیگر نبوده و اگر غیر حمامی آن هفت حلقه را دیگری میکشید خود را در جامه خانه اول میدیده و عجایب دیگر
آنکه همه خانهای این حمام یکی ... روشن بوده گویند هنوز آثار آن عمارت باقیست و نسب شاهان بدخشان
باسکندر ذوالقرنین میرسد و سالها در آن سلسله حکومت میکرده و هیچیک از سلاطین مزاحم احوال ایشان نمیشده اند ماوراء النهر
و بقلیلی باج و خراج ایشان قانع گشته مرزبانی آن ولایت را بدیشان مسلم میداشته اند چون سلطان ابوسعید خان
گورکان بر تخت سلطنت جلوس فرموده از ثبت و لطافت بحث او احساس نمود و در صدد استیصال بابای
شاهان بدخشان برآمده سلطان محمد را که آخر سلاطین آن مملکت بوده بدست آورده مع اطفال و اقربا بقتل رسانید
و خون آنجماعت بر روی جبار ریخته در حین زوال عازم آذربایجان گردیده در عوض بقتل رسید بیت چه بد کرد
مثل این زافات کاذب را در عوض گرم است ۞ بازرار چه خوش گفته اند که هدم بنای بی رحمی باساس
و عواقب آن از وبال و نکال خالی نباشد علی ابن سید از کل شعرای آن خطه ... بوده و خاطرش بغربت
در بارگاه این ابیات مر اوراست بیت انجام کار های جهان آن بود ۞ کانجام جوی در بن رود بسیار این ۞
بحکم خدای برهمه احکام غالب است ۞ چون حکم کرد چاره نباشد عیان بود ۞ دل را بغیر چرا دارد کسی ۞
گر نیز در عمر خود اندر کان بود ۞ بر هر کسی که باشد بدترین کسی ۞ روزیش از این جهان همیشه یکی نان بود ۞
ر لقمه مرتبی و برتنی شاد و زنده باش ۞ گو زنده زنده باشد گر شادمان بود ۞ و او در قصیده بیت ... پیکان
بدخشان گرانی طلع از آنجمله است بیت ز دلبری شوخ ما سیر هرگز ابدیار ۞ کسی که دل تو داد او دل نباید بر ۞
مولانا شمس الدین محمد از مستعدان زمان خود بوده و اشعار بسیار از یادگار خود گذاشته و در صحبت بسر آورده که مولد

بدخشان

مولانا از موضعی است که از آن انجمن گویند در این رباعی اشاره بان نموده رباعی از زمانه بن مبتلای دلتنگم : از غمزه نگار گنج
چنگم : رعنا غزوی وادی غم مجنون بود : رسوا شده انجمن امروز چنگم میرزا ابراهیم در درج ورق ...
بوده در شجاعت تمام و در سخاوت رسنگ غمام ملازمش رز رسته ۹۴۲ که موافق نخل امید بدر است اتفاق افتاده در تاریخ
سنه ۹ وفات یافته عزیزی مانند وحید در مرثیه گفته بعضی گفته اند که این را خود در هنگام قتل گفته بیت
العلیل چون جان زرخشان رفتی : مانند مه خورشید درخشان رفتی : در دهر چه خاتم سلیمان بودی : افسوس که از دست سلیمان
رفتی : و در شعر گفتن و فهمیدن شعر تمام رشته و شعر خوب مقرون است این دو بیت از آنجمله است بیت کجا مفروه از حسن کج بر
رخ نزند : نوشته ام غم حال تنگ بلی و حال مپرس : حالتی است دلم را که گفتم تقریر : تو هم حال شکسته من ...
میرمحمد قاسم خان از امرای صبی بوده از لطف از جهت شبابی بسر برده و بتدریج بخطاب خانی سرافراز گشته
داشتن خواندن و گفتن رغبت تمام داشته این رباعی از واردات اوست مجمل از قول معقول غیر حیرانی نیست :
از صحبت خلق جز پشیمانی نیست : دست از همه شستن و نشستن کنجی : خیر است که آخرش پشیمانی نیست :
زبان سیم ساشد گلدسته : رساله ازین گلدسته ...

... (remainder of this manuscript page illegible at this resolution)

رسته دانیه اعنوان طومار احوالش بطراوت یافت ... تا پا بازار ...
...
چون روحی بزبر جعفر شتم چه ایست : حضرت فردوس مکانی در دانست بود اعاده که دختی در کلی

لذان دو مرغزار سی و سه نوع لاله مشاهده افتاده که بعجایب مشابهت بیکدیگر نداشته اند و نیز آورده اند که در آن مکان بالای
تخته [illegible] از عالم گل سوری که از لاله کلهوی جدا ماند و انفیا و دیگر نباتات دارد که اگر ذکر هر یک پردازد سخن باطالت انجامد
[illegible] که در لطافت [illegible] خوارزم الغ بیگ ابن [illegible] سعید [illegible] سمرقند [illegible]
[illegible] موضع [illegible] خواجه [illegible]

[illegible]

ابن عبدالله ابن امام حسین علیه السلام در مخالفت ابوجعفر اتفاق داشت با برادران او را زهر دادند ابیات [illegible]
[illegible] عمر بسال وفات او چهارصد [illegible] سال هشتاد و ابوحنیفه بزاد : در جهان داد علم و فقه براد : سال عمرش [illegible]
در صلابت [illegible] وفات شان افتاد رضی الدین محمود [illegible]
[illegible] ابن ابیات [illegible]

[illegible]

در عنفوان شباب جوانی در غایت حسن و کمال در کمال غنج و دلال **بیت** مست غزالی چه گل بوستان ؛ تو به
قربی چه بی دوستان ؛ نافه از زلف گره یافته ؛ تا قدم از فرق فلک یافته ؛ در کمال جوانی را که خبر حسنش
بدرجه کمال رسید طرفه عجب گردیده بادشاهیش بر دارند و چون بهر یک منصبی و خدمتی مقرر ساخته فرمانش اصحاب ملکه
واجب میدانند و مرتبه حسن او بجای رسیده بود که او را بپادشاهی بر داشتند چنانچه مرتکب این امر مردم بانهم
میشوند برایه آن منزلت را غنیمت دانسته در صحبت شان کسب کمال نمود و در اندک زمانی از دو سه کله جمالیت
شهرستان قابلیت رسیده شعار نیک منصبه ظهور رسانید و در سلک مستعدان وقت انتظام یافت این دو بیت از [illegible]
بیت بر رخ نشسته گرد غریبی لبی مرا ؛ نبود عجب اگر آشنا نشناسد کسی مرا ؛ با نیم شکسته دل ویرانی خاطر ؛ گلچین خاطر
چه گونه برایشان خاطر **کشمیر** از نشاط همیر علامه عالم است مولانا شرف الدین علی در ظفرنامه آورده که کشمیر ولایتی است در
بکجای وسط اقلیم چهارم و مقدار ضلع والفتنه [illegible] سوری [illegible] اسیا جبال برامون عرصه او کشیده [illegible]
سرزمین بسبب آن سدها از تعرض اعدا فراغت دارد جنوب کشمیر بجانب زمین هند [illegible]
وصوب [illegible] و [illegible] که محل افغانستانست و [illegible] و تمام کشمیر [illegible] دارد [illegible]
سرگرد [illegible] است [illegible] باغ و حیاض و انهار روادار [illegible] کشمیر [illegible] دارد [illegible]
[illegible] بکار [illegible] که با اهل و عیال خود در محل ویرانی اقامت میکنند و اطراف خود را [illegible]
و چون [illegible] رحلت گوفته [illegible] دیگر [illegible] نام کشمیر حکم [illegible]
[illegible] تمام [illegible] که در طراوت [illegible] ریاض [illegible] ساحت [illegible] **نظم** [illegible]
از قطره بر ؛ چه [illegible] برآورده در ؛ سوادی که [illegible] ؛ و [illegible] ؛
[illegible] ملطف [illegible] موضع [illegible] جانه [illegible] سماع [illegible]
[illegible] زلف [illegible] میکند و [illegible] که چشم [illegible] ببر هر طرف [illegible]
سجده گاه عارفان بالی **بیت** هزار قافله شوق میکند شبگیر ؛ که بار عیش گشاید بخطه کشمیر ؛ [illegible]
[illegible] ورق خیال است نقش نظیر ؛ غبار او [illegible] خواند چشم را دارد ؛ گیاه او [illegible] لطف [illegible] ؛
[illegible] نسیم [illegible] ؛ [illegible] زلال خضر غدیر ؛ فصول او [illegible] اعتدال [illegible] ؛ [illegible]
و بهمن و تیر ؛ در او بجای گیا زعفران میروید ؛ که آب خاک طرب [illegible] ؛ [illegible]
ارزنست ؛ [illegible] نظر [illegible] قدیر ؛ [illegible] معطر [illegible] ؛ [illegible]
مشک و کافور [illegible] که در آن مسکن دارد و [illegible] جنت [illegible] اهل کشمیر
ملبس [illegible] در اصل شهر [illegible] است که [illegible] و اهل [illegible]

مایل ایراد شد زعفرانست که هر سال [illegible] هندوستان بحصول میپیوندد و [illegible] آب و هوا و طراوت
کوه و صحرا اکثر مردم انجا [illegible] و [illegible] لباس [illegible] نهایت [illegible] جاگیری از [illegible]
[illegible] جامه قناعت میکنند مادام که [illegible] و خوراک ایشان برنج خالص است و این برنج
[illegible] و در کشمیر [illegible] بسیار است [illegible] موضعی است مسندی [illegible] در آن موضع حوضی است [illegible]
که اصلا [illegible] معلوم نشده است [illegible] هر روز بیش از طلوع صبح [illegible]
ظاهر شود و [illegible] برنج [illegible] سیلان نماید و بعد از [illegible] ساعت تخفیف گوید [illegible]
در آن حوض [illegible] محال معتبر [illegible] است [illegible] در غایت [illegible]
باشد پاره برنج را در ظرف کرده و سر او را محکم ساخته در آن چشمه اندازند اگر مقصود حاصل است [illegible]
چند روز در آید [illegible] خوردن باشد و اگر مقصود حاصل نیست برنجی متعفن بیرون آید و [illegible]
برنج گل [illegible] بیرون آید و همچنین [illegible] است [illegible] قطعه زمینی است که [illegible]
[illegible] و هر مقدار [illegible] که خواهند [illegible] تمثال [illegible] که [illegible]

[illegible] از حرکت [illegible] تمام [illegible] گردد و [illegible] آبادانی کشمیر را بعضی از حضرت سلیمان
[illegible] عابدی [illegible] عبادت [illegible] طلب کرد والله تعالی [illegible]
فرستاد تا زمین کشمیر را [illegible] بود خالی کرده [illegible] کشمیر موسوم گشته و بعد [illegible] هندوان
بران مستولی گشته مدتی در تصرف ایشان بوده [illegible] سلطان ناصرالدین سلطان شمس الدین التتمش که بادشاه
دهلی بود [illegible] اسلام [illegible] گشته حسن نامی [illegible] دولت [illegible] صد [illegible]
سال بادشاهی کرد [illegible] سلطان زین العابدین است که پنجاه دو سال بادشاهی کرد [illegible] کشمیر [illegible]
[illegible] زمان [illegible] بکفر و اسلام [illegible] اطراف فرستاد و مردم [illegible]
[illegible] تا [illegible] مصروف [illegible] و [illegible]
[illegible] مردم [illegible] حکومت میشوند تا در سنه ۷۲۳
[illegible] حضرت شاهنشاهی در آمد اما میرزا حیدر در تاریخ خود آورده که شمس الدین نامی [illegible] کشمیر [illegible]
و در آن زمان [illegible] شمس الدین خود را [illegible] منخرط گردانید تا بتدریج کارش بجایی رسید که
[illegible] و کارش بالا گرفته [illegible] مقام [illegible] بعد از وی [illegible] سلطان علاء الدین
بجای پدر نشست و پس از او سلطان قطب الدین بر سریر سلطنت متمکن گردید و در زمان او امیر سید علی همدانی [illegible]
چهل روز توقف کرد و بعد از او قطب الدین سلطان سکندر بر مسند پدر تکیه زده او دین اسلام را بسیار رواج داده [illegible]

کشمیر

تنها نهارا ویران ساخته و از عقب وی سلطان زین العابدین بر مساره حکومت نشست و در آبادانی کشمیر سعی موفور تقدیم
رسانید چنانکه نوشته اند و از اهل نظم این خطه این چند نفر نظر افتاده یوسف خان در طبقه چکان کشمیر و کلانتر و ارد
چکان در اولیات چند کس بر ملابت رسیده اند یوسف خان نیز سالها حکومت کرده نصف ستی کامل داشت مب
ستم باز بان عدل را سود ارزد ؛ خدا راضی و خلق خوشنود ازاد ؛ در حینی که بندگان حضرت تسخیر کشمیر را مرتسم
نهاد همت والا نهمت گردانید یوسف خان چون غافلان و کار آگاهان صحیفه ضمیر خود را بنقوش دولتخواهی آراسته
رو بدرگاه صدق و روی اخلاص و نیاز بجهت آسمان اقبال طراز آورده و عواطف پادشاهانه اختصاص یافته سالها
نهال آمالش سایه آورد و غنچه تمنایش بار آورده تا مرغ روحش از قفس تن طیران نموده رخ از مزبله دنیا بر صوامع جنات
دهشت و سازها را خوب مینواخت و شعر نیک میگفته از آنجمله است مب لیلی جنازه را بر مجنون بجو زاند
زور کند جذبه معجز نمای دوست میر علی صیرفی بمکارم اخلاق و محاسن آداب نام بر آورده و فضیلت علم موسیقی
دامن ناشعری میگفته از آن جمله است مب سبو سبو زده چشم حمل تر شد مرا ؛ قدح قدح آب زند آتش میشد مرا ؛
ملا محمد امین مستغنی از فنی خبرت بهره ور و ذهن سلیم و طبع مستقیم قرار داده ارباب اعتبار بکثرت فهم و زیادتی
علم مرجع و مآب آن دیار است و این ابیات از واردات اوست مب بود رخش عرق منت آتشی برزد ؛ تجلی
ذکرم را کشیم داغ کجاست ؛ سیاهی شب ما را نخود برقرار ؛ رهی که در دره ما مینهد چراغ کجاست ؛
درین چمن همه بیگانه اند چند دلی ؛ زبلبلم سخن آشنا بگوش آید ؛ برهمن کرد قد گرم ره کرم بخیل گوی زبان
خود و م شرم لبی بجا آید ؛ من خنده نیم بطبع عاشق و ساز ؛ با گریه که بر روی روم چون غماز ؛ با ناله که در گوش
بیگانه نهم ؛ من درد دلم محرم خلوت راز شیخ یعقوب در تصوف مشار الیه میرسد و شعر را خوب میگفته
مراد است مب بر سر دار بیاد روده جایی نرگس ها ؛ گز عروسان چمن فقره و زر در دیده ؛ خالت از مکر ابن
گوشه ابرو نشست ؛ هرکجا گوشه نشینی است در او مکری است ؛ برای عاشق زاری که در رگه تبان افتد ؛ بلا
کرنباشد بر هم نیز آسمان افتد ملا مطهری در شیوه سخن گستری و آداب شعر و شاعری یگانه همگنان
از مشاهیر آن زمان خود است در حینی که رکیان جوشش در لباس رعونت بود و سپاه برنا را از خیل آرزوها
و هوس مدد معونت بپای ثبات از آن عرصه بر کنده و بجانب ایران در حرکت آمد مب سیلی چنانکه از پی باد
بر انگیزند ؛ خرمی چنانکه باد بیابد بیاد گذشت ؛ و پس از آنکه چون صبا بسیاری از منازل و زیر پا ن
ابر برگرد سپاهی از مراحل گردیده جبهه طلعتش ستمول گشت بکشمیر معاودت نموده و بعد از چند وقت در سلک
ملازمان حضرت شاهنشاهی منخرط گردیده و در حینی که کشمیر بخت و تصرف اولیای دولت قاهره در آمد
بیر بحری انداخت که معظم ترین خدمات آن خطه مفوض بانام است ممتاز و سرافراز گشت اما اهل ایران بسبب باز

مانده

اقلیم چهارم ۱۵۵

بازمانده در وطن مالوف موقوف است و بشیوه عافیت روزگار میگذراند این طب مراد است مب گوهر گوفتم
که غزلت عنقا بر آوردم ؛ تا بام آسمان در و عنا بر آوردم ؛ چنانکه کل که خود را ز خیر وا کنند ؛ من دیده راز
شوق تماشا بر آوردم ؛ چون نارسیده میوه که از پوش بر افکند ؛ از دل بعنف تیغ تمنا بر آوردم ؛ خورشید طاع
نکوشم که بر عضو در درد ؛ تا کار عشق از همه اعضا برآوردم ؛ هر صبح تیشی شوم و در دو راه دختم ؛ چندین
بکانه شوری و غوغا بر آوردم ؛ لطفی نکرده در روزنیوانه بر شده است ؛ حرفی نگفته شهره دیوانه بر شده است ؛ یک
قطره از صراحی ساقی فرو چکید ؛ چندین هزار ساغر و پیمانه بر شده است ؛ در خون خویش دست نداد ز غصه مطرب
که باغ بلبل تو کف سایه بر شده است ؛ از شادی آنکه که در ره تو پیشیم ؛ چون صبح ز خرد خویش بیکر دیدیم ؛ پامال بزرگیم
فلک میشد و من ؛ در جامه آسمان نگنجیدیم ؛ در عشق باده رانه جنابد زیست ؛ خو کرده بغم حواله جیابد زیست ؛
آنا ده کفن نکند در گردن جان ؛ کم مهلت جانانه جیابد زیست حیدری باخلاق حمیده موصوف بوده و شعرها
در غایت علوت بنیان و استعداد تمام داشته این بیت بهترین مطولات اوست مب مرتضی الکشف
مسند عالی نسب است ؛ آفتاب است که بر برج شرفش منکسبست ؛ اوجی را اطلاع بر احوالش ندارد الحمد الله
در خاطر داشت ثبت افتاد مب هر سر کو که سبته خم خرامک او بود ؛ دایم بتعین که بجز ای شرح بود بود ؛ از ریش جمال
زلف تو در سینه جا گرفت ؛ آهی که سر زند ز دلم مشکبو بود ؛ نشسته عکس جمالت چنان بکام چشم ؛
که گب فرو کند مردم از شیانه چشم ؛ چه دیده باز کنم بر رخ تو از حیرت ؛ کند نگاه مرا بر خوشی راه خانه چشم ؛
جاکه جنو همی نا بیرون اندر خون ؛ نشسته مرغ نگاهم در آشیانه چشم ؛ بجای سبزه شرر سید در خاک اوجی
هر که که برق شه ایم دانه چشم ملا نامی مردی فقیر مسکین است بخود صرف رنگ مینمایند و با آنکه برش
در دام شکسته ماند بخت ایش از خم گردیده موسیقی چون لاله با پیاله و چون شقایق با جام همدم است این
ابیات مراد است مب هرگز دلم بغیر تو مایل نمیشود ؛ در دو تنقش وصال تو زایل نمیشود ؛ از زمزمت چه باک
گر این بعد ظاهری ؛ اصلا میان ما و تو حایل نمیشود ؛ دستم بریده باد چه کار آیدم دگر ؛ در گردنت حمیح
حمایل نمیشود غرجستان ولایتی است مشهور که قلعهای محکم و حصون استوار دارد و سبب طراوت و رهار در بیر دیگر
نیک میشود و مردمش بخت جان و درشت خوی باشند از سکان آنکان الحجامتی ذکر و قابل ایراد باشد
عبد الواسع است بدیع الله عبد الواسع از تملک شعراست زاده ضمیرش چون خنخص موزی ید بیضا دارد و مادفه فکرتش
چون مریم بتول از آلودگی سخن دوشیزه چون بشعور رسید از وطن مالوف جهت کسب کمال بهرات رفته
مدتها در آن دیار بسر برده پس از آن تکلیم عزم برادرش در رخت سفر بهشت کشیده باز از اطاف و ز
رزنیابا دراورده ملازمت سلطان و بعد از چهار سال که سلطان سنجر بعد دولت بر مراجعه شاه نعز نین رفت

بدخشان

خراسان

عبدالواسع قصیدهٔ بمدح سلطان گفته در صحبت اول نزاع شرف سلطانی متوجه روی شیش گردید همراه خود او را بر آورد
امام حمدالله مستوفی آورده که عبدالواسع بزرگ دهقانی بود روزی سلطان سنجر را گذارش بر جنبه زاری افتاد دید که عبدالواسع
شتران را از جنبه خوردن مانع آمده این بیت می‌خواند بیت شتر دراز گردنا یا رب چه خواهی کردنا ؛ گردن درازی
میکنی جنبه بخواهی خوردنا ؛ سلطان از این گفتار مستفهم لطف طبع کرده عبدالواسع را ملازم ساخت و بتدریج
کارش بجائی رسید که محمود و حکیمان مداح آن گشت در بهارستان آمده که شعرا اتفاق است که هیچکس از عبدالواسع به
قصیدهٔ مشهور را که عنوان دیوان وی شده بر وزن نیامده و مطلعش اینست بیت کرد از دو چین تو صنوبر کار
جانبکه دلبر ؛ بنفشه زلف نرگس چشم لاله روی نسرین بر ؛ و دیبا بروی بزرگ شهر شاران رهگذاشته شرح دیگر اشعار
وی نموده شد بیت زعید داد خبر خلق را طلوع هلال ؛ باخر رمضان و بغره شوال ؛ ز زرد و زعید [illegible] طرفه
نیست که هست ؛ بعقد چه عین و بصورت چه نیک شکل چه دال ؛ تبارک الله از آن صورتی که او را هست ؛
نکاح بود لب ساغر بکر با سر بال ؛ نهاده گوی برین قرص نیلگون که رقص ؛ ز ساق لعبت رقاصه بستد خلخال ؛
بدان مثال که بر مهر تاج زرین ؛ بیفکند بصحرای سپهر روز قتال ؛ چه جام زرین آید بدید در رونقی ؛ که
می خورند خلائق بکام مالامال ؛ بدان امید که چون روز عید جشن کنند ؛ ز زان شراب خورد صاحب کریم خصال ؛
ابوالمعالی عبدالصمد که نتواند ؛ چهار چیزش هرگز ز چار چیز زوال ؛ نه قدر او بتواضع نه دست او بسخا نه
طبع او ز مروت نه سمع او ز سئوال ؛ مگر که خلقت او را خدای شعلهٔ نور ؛ بوقت فطرت آدم نهاد در صلصال ؛
غبار خنک ترا بر هوا ز مجر سزد ؛ اگر کند فلک المستقیم استقبال ؛ ضمیر و خاطر و دیوان طبع من باشد ؛
ز وصف شکر و ثنا و مدیح تو بسال ؛ یکی چه موج به جیحون یکی چه در درج طرف ؛ یکی چه برج کواکب یکی چه درج لآل ؛
زمانه گردن اقبال را قلاده کند ؛ ازان قصیده که من بر سرش نویسم قال ؛ اگر چه پیشهٔ مداح جز طمع نبود
بنزد من طمع است از کبایر اعمال ؛ سگ نیز آید هم اندر ترازوی همت ؛ همه متاع عزیز در جهان بمثقال ؛
بچند گیتی رضا دادم از عقیده دل ؛ بدوستی جدا گشتم از عشیره و آل ؛ نه قلتبانی است که بر نزد من همه
لیکن بمی نظم بگویم مجاری احوال ؛ شنیده بودم زان پیش ترک دره ترخس بود نشیمن آفات [illegible]
بوصفش اندر بدیع کریم کرد کند ؛ بر نیکش اندر و دید بصیم کرد خال ؛ طریق [illegible] یا ریکی [illegible] ؛
مضیف [illegible] بتاریکی دل جهال ؛ چه در مصاحبت خود بدیدم ازه را ؛ مراعات شدگان بعدت بود محال ؛
ز آن قبل که در آن ره بعز تو گفتی ؛ که روضهای جنانند توده‌های رمال ؛ مرا ز خاصه تو بود زیر ران [illegible]
بتن چو که سام رنگ چه باد شمال ؛ نگاوری که زمین از تبختر سم او ؛ بود چه نقطه سیماب دایم اندر زلزال
منقعط زر شرر کام او بهوا شهاب ؛ منقش از اثر نعل او زمین بهلال ؛ سرین گاو و شیر با چه خانه زنبور

که درنگ

فصل سیم جابر
١٨٥
گه رنگ شبک کند بیخ نهال ؛ همیشه تا که بود بزمگاه مجلس را ؛ ز بوی عود طراوت ز صوت عود جمال ؛
بر آتش غم دشمن قضا نهد لف را ؛ چه عود شخص بود زو چه عود گوش جمال ؛ چه حرفت این بیا آورده مرا زبان [illegible]
بکوه اندر دل آتش بیجا انداز کنان ؛ بیاید چهره نسرین بشوید طره سنبل ؛ نه بلند و بدیده نرگس بتر ز جام [illegible]
رخ گردون ز لون او معنبر گشته اقوه ؛ دل اعمون ز رشک او بکبر گشته تیامش ؛ [illegible] ؛
کی با کوه هر آن کی بچرخ هم پرآن ؛ چه رای مردم ظالم رها از چشم اویزه ؛ چه رای خسرو عادل [illegible] ؛
اندر دل شن ملک ابوالفضل نصر ابن خلف فرزانه تاج الدین ؛ که بر بدید همی تاج از سر شاهان [illegible] ؛ بیان کرده
تقریر [illegible] جود او [illegible] ؛ زبان گرده ز تقریر [illegible] جنگ اوالکن ؛ [illegible] ؛
عقاب نیزه [illegible] دل [illegible] شکسته تن ؛ بدانکه گر کمستان شد سوی غزنین [illegible] ؛ [illegible]
دلیران که از کردون [illegible] ستاره ؛ [illegible] ؛ در آورده [illegible]
گردون زنده [illegible] ؛ که گردون [illegible] ؛ [illegible] ؛
چه بود شیر دریا [illegible] شد ماهون کن غور در قدیم الایام عظیم معمور و آبادان بوده عمارات بدیع و قصور
خراسان رفیع و قلاع منیع بسیار داشته و هرگز از آنجا [illegible] اسلام [illegible]
امیرالمؤمنین [illegible] مشرف شده اند و حکام ایشان از نژاد ضحاک بوده و منشور حکومت بخط شریف آن امام
عالیمقام حاصل کرده [illegible] زمان [illegible] غزنوی آن منشور در میان ایشان بوده [illegible] حکومت [illegible] جمیع
ممالک اسلام [illegible] الامر [illegible] غور [illegible]
جانوران [illegible] عجایب غور چشمه ایست که [illegible] تنگ [illegible]
[illegible] مسجد [illegible]
[illegible] مسجد [illegible] مردم [illegible]
[illegible] مسجد [illegible]
[illegible] غور چشمه ایست [illegible]
[illegible]
[illegible] غور [illegible]
[illegible] حضرت سلیمان علی نبینا و علیه السلام
[illegible]
غور [illegible]

بر دار آن موسفیدان و معتبر ما بین غزنین و هرات و قندهار واقع شده و آب و هوای خوب دارد اکثر فواکهش خوب میشود بیشتر
ولایات این کوهستان است علما و بزرگان آن ولایت که بنظر آمده مخدوم العارفین امیر حسین حسینی است که در علم و معرفت
نظیر و عدیل نداشته و علوم صوری و معنوی و آداب طاعت بیحد و بی نهایت داشته بعضی مرید شیخ رکن الدین بن شیخ صدر الدین
بن شیخ بهاء الدین ملتانی میدانند و برخی میگویند از مریدان شیخ شهاب الدین سهروردی بوده و وجه توجه سید را چنین نوشته‌اند
که روزی سید تیری بر آهوئی انداخت آهو بسخن در آمده که ای سید ترا بچه کار آفریده‌اند خدای تعالی ترا از برای ... و معرفت آفریده
نه از برای این کار و در حال از آن کار تایب شده سید متنبه گردیده از هر چه داشته بیرون آمده و یافته آنچه یافته ب از ما
که دانیم که از ازل عشق است رمزی بجانیم و لیکن بر این ... و ذات ... در مقصد و مقصود روی داده در بردن ...
در کتب سید ذات مدونست دار ... یکی کنز الرموز است و دیگر ... که ... بگفته نزهة الارواح و زاد
المسافرین و طرب المجالس و روح الارواح و صراط مستقیم و ... از وی مشهور است دیوان اوراد ... مشتمل
بر اشعار عاشقانه و ابیات متفرقه که این ابیات از آن جمله است ب گفتا که درد مندم زغم فراق یار ... خلاف ...
که ملک کند خدا را ب گر زنده زلف او جوئی بیازار او آئی : ناف آهو ... : خرقه پوشان ...
صلیب زلف تو : جمعی از طلب ... : ... : که کلیم الله ...
آمدی : زفراق یار زارم ... : غم ... : ...
بسر آمده ... : هرچه تقدیر تو ... : وانچه از حکم تو رفت ...
آنچه ... : آنکه اندر ... : قصه ... : ازل
مجنون ... صبح او الست ... : ... : هر علم ...
مصطلح نخوانیم : ... : ... : ...
... : عشق ... : ... : هر غم ... : مجلس
طبایع ... : ... : ... : ...
... حق و باطل : ... : این گفت ... در بیان است : ... باطل
این عربده است سخن مشکل ملک شمس الدین اول کسی است از ملوک کرت که بر سریر ایالت تکیه زده و ملوک کرت را
بعضی بنا بر عام سلاطین غور میدانند و برخی نسب ایشان را بسلطان سنجر میرسانند اما صاحب تاریخ جهانگشای آورده
که سید نام مردی از ختا آمده در جبال غور سکونت نموده در عهد السلطان تگین خروج نمود و ملوک کرت ... ازو
حکایت ... ملک ... فرزندش ... حکومت کرده‌اند و ملک شمس الدین مردی ...
و ملکی فرزانه بوده ... که چون هلاکو خان ... مشغول گردید غور

سیناز را

١٥٧

سیناز را بگرفتن و کشتن ملک شمس الدین تعیین فرموده ملک ... شده ... بقتل رسانید ...
... بالطف ... بجرات شناخت هلاکو ... پرسید که چرا ...
... ملک گفت ... که پادشاه جهان ...
... چون ... ملک را ...
...
... حب چنین است رسم این ... که دارد ... و ملک شمس الدین
... این رباعی ... ناص ... بر گنبد ... : ...
... : ملک شمس الدین ... ملوک کرت ...
... حب ... : ...
... : ... : ... : ...
... : از جهان بهره تمام ... : ... : ...
... بادغیس ... : ...
... : ... ایران ...
... سلطان حسین میرزا ...
...
... حب ... :
...
...
...
... بادغیس ...
...
...
...
...
...
...

سبزوار

میخ‌ها بر روی خود میکشیده و آخر بدست مصعب ابن زبیر بقتل رسید و دیگر از مردم آنولایت رافع ابن هرثمه است
و او جمال لیس نام زیبا و صورتی بغایت مرغوب داشته و ابتدا از ملازمان یعقوب بوده پس از فوت یعقوب بولایت خود
آمده جمعی را بخود بخواند و خروج کرده هرات و مرو را بگرفت آورده‌اند که روزی بیرون آمد چنین برابر و افکنده از تغییر
رنگ بشره‌اش پدید آمده یکی از ندما پرسید که امیر از چه سبب امروز درهم است رافع عمامه از سر برداشت چند جا از جراحت
دیدند که پنبها بران نهاده پرسیدند که سر امیر را چه رسیده است گفت حجامی که در بادغیس خدمت من میکرد امروز
سر مرا حلق کرده و چند جای سر مرا مجروح گردانیده است گفتند اگرچه سلطان رخصت دهد حجامی بسیار کرده است که
امیر جاودیم رافع گفت شما ابله مرده‌اید مرا چندین غلامان [illegible] اما او چون از خدمتکار قدیم است رعایت خاطر
او بر من واجب است ندیمی گفت سر امیر از آن عزیزتر است که او را بدست چنین حجامی دهد اگر امیر چنداد رضا رافع کند
بر سبب اتمام چنین زخم نیفتد دیگری گفت بدان حجام را رعایتی کند و خدمتکار دیگر را بجای او نصب کند
که اینهمه آفات نکشد رافع گفت شما همه ابلهان نمیدانید که خدمتکار قدیم را از دست نباید داد و دیگر آنکه من
با نیزه او خو کرده است چون معلوم کردند آنچه میگوید بغیر حماقت نیست گفتند امیر بهتر میداند گفتند بلکه مراد او این
که سر او با بریدن خو کند و محکم شود و اگر احیانا زخمی رسد امیر را زیاده رنجی نباشد و او را بدین سبب صاحب الجراحات
خوانند و جراحت از نیزه حجام بوده نه از زخم تیر و شمشیر حنظله از شعرای آل طاهر است و آل طاهر صاحب کرم و قادر بر جود
وافر بوده‌اند اما بنا از پارسی و لغت دری ذوقی نبوده در آن عصر شعرا در شعر پارسی کمتر خوض میکرده‌اند و غیر از
حنظله که بزبان فارسی شعر میگفته کس دیگر نگفته انجیده حب که صورت [illegible] ازوی می‌آید بیت یارم سپند اگر
که در آتش همی فکند : با روی همچو آتش با خال چون سپند : او را سپند و آتش نامد همی بکار : از بهر چشم تا نرسد
مر ورا گزند : مهتری گر بکام شیر درست : رو خطر کن ز کام شیر بجوی : یا بزرگی و عز و نعمت و جاه : یا چو مردانت
مرگ رویاروی سبزوار [illegible] سبزوار اشتهار دارد و در زمان سابق قلعه داران ناحیه بوده [illegible] مظفر
کوه در کرسی این قلعه سنگ است [illegible] که قلعه بر بالای تپه است و میان قلعه و بیرون قلعه زمین نرم است
که هر جای از آنکه گز حفر میکنند به آب میرسد و بدین سبب نقب بردن بر آن قلعه ممتنع است صاحب تاریخ
مبارک شاهی آورده که امیر خواجه کی نام از اصیل زادگان آنولایت بوده جبه‌گاه چند دار در [illegible]
کشته کلاغی را بر سر نیزه بود که [illegible] شکار میکرد و شنیده‌ام که آهو بر گرفته و هم چنانکه [illegible] آورده که از [illegible]
یکی ملوک زاول است که عرصه آن سی فرسخ است و هشتاد کاریز در آن ملوک جاریست که هیچ کدام بیک سحاب کمتر آب
و بعضی قنواتش چنانست که از [illegible] آب کار در روی نشیب نبست کرده و اگر چاهی بند شود آب از سر چاه بیرون آید

دارابجرد

اقلیم چهارم ۱۵۸

و از این قبیل مصنوعات بسیار دارد که بجا برات آن از آن درگذشت شروع در [illegible] رشید الدین محمود
خنده و غیث بر دامن آل [illegible] و عمرو ابوالقران دانشمند بوده بواسطه احوال افعال [illegible] از محفل خاطر [illegible] میافکنده
و شعرش بحکم ظلمت کم در میان است آنچه بنظر آمده ایند و بیت است بیت ای آفتاب [illegible] و در مطلع ماهت :
بر خورده چون لب تو لعل بکان رخت : نقاش صورت [illegible] در رنگ یک کرد فردوس
ساخت : آهو [illegible] بر روضه جمالت : در نرگس تو رفته [illegible] مجد الدین [illegible] ناظم سالک
مسالک هنر بوده سخن او بسیط [illegible] رفیع [illegible] اجابت مراد است بیت زبان من شکر
تو دارد دانی پر شکر دارد : که چشم من بروی تو جهانی پر قمر دارد : تو خورشیدی بدان نسبت قبای نیلگون پوشی :
تو هم دانی بدان حجت که چون ماه [illegible] دارد : شدم بر کاشغر عاشق اگر معلوم من گردد : که رخسار تو [illegible]
کاشغر دارد : تو [illegible] چشم جادو گویان : خداوندا نگهدارش که جانی پر خطر دارد : الاجل
مهذب الدین سید الملوک [illegible] منصور ابن علی از افاضل خراسان [illegible] بود وقتی [illegible]
او در اچه فرستاد این رباعی بمناسبت گفته رباعی [illegible] سر برگ گل [illegible]
سر من : هر لحظه [illegible] سپند که سر آتش کند بر سر من : تا معدلت کار جهان کرد قرار : [illegible]
هزار گل جهان را بجزار : از راستی مسطر عدالت امروز : سرگشته ماند در جهان جز پرگار : توس از ابنیه قدیم

خراسان

توس [illegible] افراسیاب است [illegible] مسجدی بیرون قصبه است که [illegible] ابراهیم خلیل
علی نبینا [illegible] در هر سال کس بسیار از مضافات بزیارت آن مسجد و رباط میروند بر جدار رباط
[illegible] که در آن [illegible] از مردمش یکی شیخ ابوالحسن است
که از جوانمردان خراسان بوده کسی از وی پرسید که [illegible] گفت [illegible]
چندانکه [illegible] از وی پرسیدند که مروت چیست گفت [illegible]
کرده [illegible] گفت توبه آن بود که چون [illegible] گناه [illegible] هیچ حلاوت نیابی [illegible]
خویش [illegible] دیگری شیخ ابولیث است که بسیار بزرگ بوده [illegible] محمد
ابن عبد الله کازرونی نقل است که [illegible] سبب [illegible] دیگر :
مطهر الدین است که شاعر [illegible] سحر آفرین بوده [illegible] اشعارش آنچه [illegible] است :
ای [illegible] مرا بگرفت : [illegible] عهدی کردم که سر [illegible]
همه عالم بگرفت هرات در [illegible] دیگر [illegible] ترجیح [illegible] شیخ عبدالرحمن جامی
که تاریخ قدیم هرات [illegible] ابو العباس [illegible] روایت کرده است [illegible]

[illegible]

سید المرسلین صلی الله علیه وسلم فرموده که نهریست از نهرهای بهشت و به زمین خراسان در میدان باغ است بالجمله خلاف
نیست اگر در صدد تفصیل آن برآیم هر آینه از مطلب باز میمانند بنابر اختصار بذکر ابیاتی که مشتمل بر اسامی بعضی امارات اکتفا
کرده شد بیت لهراسب نهاد رهاست هرا بنیاد: گشتاسب بداد در کنارش آباد: بهمن پس از آن عمارت
دیگر کرد: اسکندر رومیش همه داد بباد: و شهر بندش مشتمل است بر پنج دروازه و دو فصیل و فاصله میان هر دو
ده ذرع است و یکصد و چهل و نه برج دارد و دورش را پیموده اند هفت هزار و سیصد قدم است و خندق گرد شهر
است که عرض دارد و در وسط شهر چهار بازار است که از هر دروازه تا بچارسو یکی بازار است که بنام آن دروازه
منسوبست الا دروازه قبچاق که چهارسو بازار ندارد و مسجد جامع مابین دروازه خوش و تیم ... شده از
وضع غریب و طرح عجیب ساخته اند و قلعه اختیار الدین بجانب شمال این بلده جنت مثال سر باوج طلال و قلاع
افلاک کشیده بیت بنیش رسیده بجای سرش گذشته ز ماه: رسیده است بجائی که نیست آنجا راه: کمند
وهم ز الصاق کنگرش کوتاه: طناب فکر ز اغراق خندقش قاصر: و در آن بلده غیر از نهر انجیل آب دیگر
نیست هر آینه باغ و بساتین کم است اما در بیرون قریب بچهار فرسنگ تمام باغ و بستان و خطیرهای لطیف
بیت هم در هر بهار ز گلشن گشته ... بسیار نگار و از عمارات نفیسه شهر کرباسی ... دارد
و خانقاهیست که معروف به ابو الغازی سلطان حسین میرزا در سر انجیل ساخته و پرداخته شده و شاید به تکلف
و غایت تصلف که مهندس اندیشه از کشیدن تمثال آن در بقعه عاجز است و دیگر خیابان گازرگاه که شهرتش
زنده از پرتو مهر و ماه است اگر در صدد ذکر باغات و عمارات در آید حقیقی که از مطلب باز مانده بمقصد نتوانم
رسید بیت دارد استحقاق آن کش جاودان از دل کشید: اصفهانش بندگی نماید و کشمیرش چاکری: از کمال
اعتدالش در گلستان اینست: دیده نرگس ز کوری گوش برگان از کری: از طرف صحبت رشت نشاط شهر آرا:
غم بهر شادی که کند در دل گرداو کر بیکاری: وصف شهرش در زبان من نمی گنجد از آن میکند: بجنت الماوی برتبت همسری:
و از جمله مشایخ اینجا حضرت ابو اسماعیل عبد الله بن ابو منصور است و لقب وی شیخ الاسلام بوده چنانچه در نفحات مذکور است که
شیخ الاسلام مطلق بیان کرده اند کنایه از آن جناب است و او از فرزندان ابو منصور انصاری است که صاحب رحل
رسول الله صلی الله علیه وسلم بوده در نفحات آورده که مرا از سیصد هزار بیت شعر تازی است و صد هزار از شعر اشعار
عرب بخاطر دارم و حق سبحانه و تعالی مرا حفظی داده که هر چه قلم بنوشتی مرا حفظ شدی و سیصد هزار حدیث
یاد دارم و سیصد هزار از هزار اسناد و آنچه من کشیدم در طلب حدیث هیچکس نکشیده در مجالس العشاق آورده
که خواجه عبد الله مرید شیخ ابو الحسن خرقانی بوده و شیخ فرموده که عبد الله مروی بود بابانی در طلب آب زندگانی
ناگاه رسید با بو الحسن خرقانی نه عبد الله ماند و نه خرقانی از خواجه عبد الله نقل است که چون بخدمت شیخ ابو سلیم

از صباح تنگی فهرست مانوس از نکات عجیب او بوده و تصانیف وی یکی تفسیر قرآن است و دیگر کتاب منازل
السایرین و این ابیات از وی بنظر آمده بیت ایلات کنان بی وصل: بس عمر گذشت در ره طلب: بستم شکسته در زیر
کرده او: شد بی حاصله ملک و امل: دل دیوانه در تن فرش: کی بزنجیر آید خود عاقل: ای سبب اسباب عالم
تمام: گر گذاری بکن بدان منزل: گوئی در آزردت افضار: جان همیداد حسرت اندر دل: و چون سخنان
ایشان بر هر زبانی مذکور و در هر ورقی مسطور است هر آینه لاابداء آن در گذشته شروع بذکر مقصود نموده و محمد جعفر
لاابالی بوده در نفحات آمده که روزی در مسجد جامع خفته بودم کوزه آبی ریخته شد خادم آنرا بجلو بند نشسته
دیبا بکتابی جعفر آهی زده برفت در خورانتی جدا شد و مسجد بسوخت و در آنجا بازاری که جامه فروشان بسوختند
اتفاقا سلطان مجد الدین طالبه را که یگانه عصر بود خبر کردند از عقب وی رفت چون بدو رسید گفت جعفر
چرا شهر مسلمانان را میسوزی جعفر بگرفت و بچشم خود بر آتش افکنده آتش فرو نشست و این رباعی بخواند
رباعی آن آتش دل که برافروخته بود: از سوز غمی از دل من آموخته بود: گر آب در چشم من نبودی یکدم:
جامه فروشان هری سوخته بود: شیخ عمو مشایخ بسیار دیده و خدمتهای نیکو کرده و شیخ ابو العباس قصاب
او را عمو لقب نهاده بود و دیگر خواجه ابو احمد ابدال است که پیر سلطان ورستانه بوده آورده اند که پدرش را
خصمی نموده روزی فرصت یافته در آنجا در آمد و خواهر وی ... پدرش را آگاه کردند بجانب وی آمد و از غایت
غضب سنگی بزرگ برداشت که از روزنه بام بروی زند روزنه فراهم آمد و سنگ را بگرفت و پدرش
انکار را شب بهره کرد بدست وی توبه نمود و از خمر خوردن باز آمد ابو الولید احمد ابن ابی رجا عالم بوده بعلوم
ظاهری آراسته و بخاری در صحیح خود از وی حدیث بسیار روایت کرده گویند یکی از دوستان وی بچهار هزار درم
محتاج شد ابو الولید او را بصره کرده بوی فرستاد و بعد از چند وقت آن دوست چهار هزار درم را نقد ساخته بود
فرستاد ابو الولید با آنکه پریشان شده بود قبول ننمود روز دیگر که دوست نزدیک وی آمد و سلام کرد ابو الولید گفت
اگر تو رد سلام واجب نبودی جواب نمیدادی و از شادی آنکه چهار هزار درم را چه قدر باشد که تو آنرا باز پس آری ابو عبد الله
مختار از بزرگان زمان خود بوده از وی مشهور است که طعام چنان باید خورد که تو او را خورده باشی نه او ترا
که اگر تو خوری همه نور شوی و اگر او ترا خورد همه درد گردد و از این قبیل مردم بسیار برخاسته اند که ذکر جمله آن
باعث درازی سخن گردد و غرض ما در این نسخه اختصار است ملک الحکیم شرف الزمان ابو المحاسن ابو بکر ازرقی است
از کمل فصحا و فحول شعرا بوده طلع ورد از رشک علو سخن او بوده از ستایش بوده و او در عهد پدر الازارقی
شل او عقیم ماندی وی از مخصوصان شمس الدوله طغانشاه بوده و عز و اقبال او در ممالک ... سپاه
سپاه و شمس الدوله از ملوک آل سلجوق است و معاصرانش از شعرا و ندیمانش همه شاعر بودند چون عبد الله قرشی

خراسان

ازرقی

وسجع تسویه کاه احمد بدیهی و ازرقی و حقیقی ندیمی در دودمان سلجوق و طغانشاه بوده اند در زمان طغرل بیک و چغری بیک
که ایشان خال وی میشدند و ازرقی از مداحان اوست و دیگری در عهد سلطان سنجر بوده بعد از فوت سلطان اراده
پادشاهی نموده اما خوارزمشاه مجال نقش نداد و ظهیر ابتدا در خدمت او بوده و قصیده ردیف گوهر را بنام
او گفته در چهار مقاله آمده که روزی طغانشاه با احمد بدیهی نرد ده هزاری میباخت و بازی بپایان کشیده بود طغانشاه
سه مهره در ششگاه داشت و احمد دو مهره در یک گاه مهره در دست شاه بود خواست تا شش بزند سه یک آمد سخت برآشفت
طبع برفت و بر غضب دست بتیغ برد و ندیمان چون بید میلرزیدند چه پادشاه جوان سال و مغرور بود در آن
ساعت ازرقی این رباعی بگفت و نزد مطربان رفته این رباعی را با ساز آورده ~ گر شاه دو شش خواست
دو یک زخم افتاد : تا ظن نبری که کعبتین داد نداد : شش چون نگاه کرد خشم شه شاه : در خدمت
شاه روی بر خاک نهاد : طغانشاه در اثنای خشم بانشاط آمده فرمود تا بصد دینار آوردند و دهن او را
پر از زر ساختند و در اکثری از تواریخ مسطور است که طغانشاه را علتی حاصل شد قوت مباشرت فتور یافت
حکما و اطبا معالجه کردند مفید نیفتاد و ازرقی الفیه شلفیه را بنظم در آورده فرمود تا آنرا مصور گردانیدند و [illegible]
بکنیزک صاحب جمال عقد بستند و آنرا نزدیک حرم سلطان جا دادند و منظره مشبک گردانیدند [illegible]
فرمود که صحبت ایشان را نوعی که آگاه نباشند ملاحظه نماید و آن کنیزکان بر ایشان نهادند با انواع مختلفه [illegible]
دار مباشرت بستانند پادشاه چون بنظاره ایشان مشغول شد حرارت غریزی آن ماده فاسد را که مانع قیام
آلت بود منقطع گردانید و آن رنج بکلی بعد بکمالت زایل شده و دیوان ازرقی که قریب به ده هزار بیت است
امروز متداول است و این قصیده از آن جمله است که در مدح طغانشاه گفته ~ ز نور قبه زرین بابته تمثال :
ز لعل نقشه فروکوبد آتشین سربال : در رجاله شود لعل در دهان صدف : چه آب موج زند سیم در [illegible]
ز حد سبز نکرده همی سرین گوزن : ز ناله سرخ نکرده همی سرین غزال : ز نور [illegible] خورشید لعل فام شود
سروی آهوی وحشی چه آتشین خلخال : کمان بری که بسموم کشنده است : ز خشم شاه کند بر زمانه استعجال
طغانشاه ابن محمد که خوانندش گردون : خدایگان عجم شهریار خوب خصال : ایا شهی که بهنگام کین [illegible]
ز خنجر تو برود روزنامه آجال : شده است قابض الارواح تیغ هندی تو : چنانکه نقش نگین تو مقصد آمال
گر از تو [illegible] برود در طریق لشکر تو : نهان کنند ز نهیب تو مهره در دنبال : در آن دمی که [illegible]
بیرون برند [illegible] : ز تیر کین زره تنگ حلقه [illegible] شوند : بجای [illegible]
چه کرم کرده [illegible] : بجای [illegible] بیرون جهد [illegible] : بسی [illegible] تیغ ترا :
ز خون [illegible] : بعد [illegible] : [illegible]

ابشهی

ایا شهی تو بتیغ سنان روان : بمدحت خویش بدندان بزرگ چنگال : اگر ز خاطر من ابر قطره بردارد بجای [illegible]
[illegible] : بمدحت تو سخنهای جانب اندیشم : نه طبع ایشان زر بود و آن من [illegible] : چنانکه سخن
من که در معانی او : بچیرگی برد طبع جادوی محتال : کنون که ماه مشتری از نجوم آسمان : تحویل کرده اند بروج [illegible]
[illegible] که ماه مشتری از دی بوده اند : در نیکوئی فرخی و در روشنی قوان : مرجان عود سوز [illegible]
مشک [illegible] و برگ ضمیران : در زیر سرو نعره [illegible] : بر شاخ بید نعره مرغان نغمه خوان : وان قصر کو
پیکر انجم [illegible] : بعینه ای خاک دارد بالای آسمان : [illegible] فلک اندر فراز او : [illegible]
باغی بدین نشان و بنائی بدین نشان : با کره تر ز کوه و خرم تر از جنان : جمشید وار شاه نشسته بباغ : [illegible]
[illegible] پیش او جهان : با قوت ناب در کف او گشته آفتاب : [illegible] سرو بر سر او کرده سایبان [illegible]
[illegible] دل افلاک [illegible] : [illegible] : بر کف نهاده لعل [illegible] : [illegible]
لاله [illegible] دیده گلستان : [illegible] : در چشم [illegible] : ساقی
ز عکس [illegible] : [illegible] : [illegible] عقیق [illegible]
[illegible] ستاره [illegible] : [illegible] که نام ترا [illegible] کنند : در [illegible] خاک ترک خان
فردوس را بمجلس تو [illegible] : هر کس که [illegible] : [illegible] : بر جد
[illegible] گنج [illegible] قهرمان : [illegible] ~ مردان
که شدن [illegible] : [illegible] : [illegible] : کامید چه زن
بستر خواب [illegible] : نوروز شکفته از لقای تو برند : فردوس [illegible] از رجای تو برند : [illegible]
[illegible] تو برند : [illegible] فخرالدین خالد از ندمای سلطان سنجر بوده در پانصد و چهل [illegible]
پادشاه [illegible] شکست خورده بعراق رفت سلطان بهرامشاه که خواهرزاده سلطان بود و فتح [illegible] غزنین را [illegible]
فوت سام [illegible] که [illegible] مستولی شده بودند نزد سلطان فرستاده [illegible] فخرالدین این رباعی را
نوشته [illegible] ~ [illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] عراق [illegible] این رباعی [illegible] رباعی [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] گفتم [illegible]
رباعی [illegible] گفتم که چه دارد علت گفت فقر گفتم که چه دارد [illegible] گفتم که چه دارد [illegible]
گفت ظفر گفتم که چه دارد کرمت گفت خطر عبدالرافع ابن الفتح [illegible]
[illegible] این دو سه بیت [illegible] ~ [illegible] : [illegible]

که نشاط دل و سبزه تازه کن گشون ؛ چون رنگهای بحر بپایان رسید ابو عبدالله ابی بکر عثمان الامامی در عهد اتابکان

بوده و اکثر وقت در کرمان بسر میبرده و در فضل و کمال مرجع ارباب اشعار و اقران بوده است چنانچه مجد همگر که ملک الشعرای زمان

بوده و بر شاعری مسلم داشته این رباعی در حق وی انشا نموده رباعی ما گرچه بنطق طوطی خوش نفسیم ؛ بر شکر گفتهای سعدی

مگسیم ؛ در شیوه شاعری باجماع امم ؛ هرگز من و سعدی بامامی نرسیم ؛ و دیوان وی امروز متداولست انچه نوشته میشود

از آن سحاب قطره و زان آفتاب ذره ایست شعر تا دل چشم مست تو از روزگار تیغ ؛ با ابروی کرده پیشه مژگانت بکار

تیغ ؛ در خون روزگار شد اکنون نه در خورست ؛ تا دست داده غمزه ات از روزگار تیغ ؛ با تیغ غمزه بود در جنب غمزه ات

سر بر نیاورد که شود شرمسار تیغ ؛ چشم تو شد سرآمد آفاق زان صفت ؛ گر دست ما بروی فلک آبدار تیغ افتاد

گستری که عدل تو [illegible] ؛ بیرون نکرده سر ز نیام انتظار تیغ ؛ جائی که در میان دو لشکر زند ملک ؛ در یک دو [illegible]

افکار تیغ ؛ روی هوا ز خسته کند بر نگار عکس ؛ چرم زمین ز کشته کند لاله زار تیغ ؛ گر [illegible]

حالی بدل کند بمی خوشگوار تیغ ؛ شاها [illegible] ؛ [illegible] ؛ از انکه تیغ را

برهان [illegible] ؛ [illegible] ؛ گیتی بدولت تو [illegible] ؛ الا ردیف [illegible] تیغ ؛

در سلک نظم گوهر مدح خدایگان ؛ لطف حیات داده و فصاحت روان ؛ [illegible] ؛ هر نقطه

در هر نفس [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛

در هر لطیفه [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ انچه [illegible]

هستی نبود ؛ خود خیالات [illegible] ؛ حلقه زنار بود و صحبت [illegible] ؛ [illegible] ؛ پایه در دل [illegible]

وان بلندی [illegible] ؛ ای از کمال دولت [illegible] ؛ از بند جهان برغم [illegible] ؛ [illegible]

چون بد زبانی [illegible] ؛ [illegible] ؛ کاسرار جهانی در این ره است ؛ تا هست [illegible]

کن دست [illegible] ؛ چون گشت [illegible] مولانا سعید فرید زمان خود بوده در تذکره دولتشاه آمده که

مداح خواجه فخر الدین فریومدیست که در زمان سلاطین چنگیزیه سالها وزارت خراسان [illegible] دیوان سعید امروز

متداولست [illegible] که از طفل طبع او [illegible] نظم [illegible] شعر سعادت [illegible]

محمد [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] ؛ الصالحون لله والطالحون لی ؛ [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

مولانا رکن الدین المشهور برکن صاین معاصر امیر مظفر بوده در روضة الصفا مسطورست در آن روز که شاه شجاع بر شاه محمود

مقید گرفتند و اموال او ضبط کردند غیر از رکن الدین هیچکس [illegible] نبود چون آن فتنه روی نمود رکن الدین خود را

از بالای خانه بزیر انداخته زبان بسفاهت و دشنام بگشاد [illegible] و در آن اثنا شاه شجاع [illegible]

[illegible] شاه شجاع [illegible] شمشیر [illegible]

رسید [illegible] گفت از برای خدا ضربت دیگر بزن [illegible] شاه شجاع

در غضب [illegible] رکن الدین [illegible] شاه شجاع [illegible]

و بعد از چند سال که شاه شجاع [illegible] رکن الدین آغاز [illegible] کیفیت الواقعه را [illegible]

چند سال دیگر [illegible] که زنده باشی مولانا گفت [illegible]

جان بقابض ارواح سپرد و دولتشاه در تذکره خود آورده که رکن صاین در دولت طغا تیمور خان [illegible]

معتبر [illegible] و در مجلس این بگفت شعر در حضرت شاه چون [illegible] ؛ گفتم [illegible] ؛ [illegible]

این حکایت [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] امروز متداول است

انچه [illegible] شعر [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

[illegible] ؛ با کمال تو جز کمال خدای ؛ هر کمال که هست نقصانست ؛ [illegible]

همه [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

حسن تو جهان بگرفت ؛ چنانکه صورت [illegible] فرهاد ؛ [illegible] ؛ [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

عاشقان [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

ما را چه [illegible] ابو الفضل عثمان [illegible]

رباعی [illegible] شعر [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] مسعودی [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ مولانا حسن شاه

شاعر بوده شیرین کلام [illegible]

[illegible] میرزا بایسنغر [illegible]

بعضی [illegible]

[illegible] مولانا گفت [illegible]

شاه [illegible] مولانا گفت [illegible]

خراسان

هرات

مکنفی و شعر ربطانه جمله در هزل و طیبت است چنانچه از این ابیات مستفاد میگردد بیت در شعر و در ندیمی و در علم و در ادب ؛
نه در عجم کسی چو من است و نه در عرب ؛ سلطان وقت خویشتنم در هر جا که میروم ؛ شاه زمانم اگرچه بسلام و نسب ؛
ایهام نیست این که بگفتم از آن بود ؛ در لطف و طبع شعر و الیس بود حسب ؛ در خانه جنگ کردم و بردند بنده را
در پیش قاضی که بزرگست و منتجب ؛ مردم غریب بخانه قاضی درون روند ؛ ناگه خدا نخوانده بخجلت من مضطرب
من که خدا بخانه قاضی درون شدم ؛ در دیگران چه شد که برون آمدم غریب ؛ بدارم خبر از آن سخن آنگاه گفتنی است
ترسم که ذره بجوانم نشیب و رتب ؛ با منتجب بداره کش انتقام من ؛ با حاکمی که حکم کند هر سه را که جب
اکنون هزار سال ره اندر میان شده است ؛ از بهلوی که درو بود دیم طوی حب ؛ مادر زن بکوس و برادر زن مرا
یاد کنند حشر قیامت بولهب ؛ ترگفته هر دو شان دو سخن کردمکم ؛ آنگه بدیدم که تبت و در پیش گوید
افضی است ؛ او ابتدا ورکه بر بق و من ابتر مکیق ؛ اول ابتدا دور که یخ یه برده چیه است ؛ مرا سبیل خطا قوی
که او جوع البقر دارد ؛ بجز جوع البقر با خویش چندین هنر دارد ؛ بی خمار و سقا میرود هر جا که جلند ؛ بیوفا انقدر
کاهی که در پالان خر دارد ؛ بدانصورت که اگر در مرغزاری سر دهند ادرا ؛ کلاغ ریکه دیگر کس از آن بیم جگر دارد ؛
هر بره مصلحت از این کس بسی چنین باشد ؛ که محصول اقام نه بوک الوزی خطر دارد ؛ که کسی از عهده بسی چنین بیرون نیاید ؛
بغیر از خواجه فضل الله یزدانی که زر دارد ؛ ر ان اورگاه جو اگر کم شود خالی ؛ زمین و آسمان را گریمان زیر و زبر دارد
غم و زین و جل و رنگ جامی پس بنیاید ؛ تعالی شانه تنگ است چندین درد سر دارد ؛ مرا هیرب بخشیده است دیر اقتو ؛
جلا داده است ؛ مسلمان میتنم گر بیرا از این معنی خبر دارد بطالع بنایی شاعری خوش محاوره نیکو بیان شیرین زبان بوده و بنا
بر طبیعتی که جبلی طبعت بوده همیشه بقربان میر علیشیر بروال طبعت او استیلا داشته منبع خاطر او از آن بخشش و
غبار و تیره ملکه رسید داشته چنانچه قصیده جز میر علیشیر گفته و صله نیافته لاجرم آن قصیده را بنام سلطان احمد میرزا کرده
برانز انقطعه رباعی رخشانی که گفتگو مشنده ؛ هر که میر الشوهری دادم ؛ انکار این مذاو عنیتین بوده ؛ روزگرتم
بدیگری دادم ؛ و میرزا از این خفت گران آمده در صدد آزار بنائی در آمده بنائی عزیمت سفر عراق کرده بخاطر گذرانید که
بعد از آنکه شاید قدمی چند سپرده و مرحله چند شمرده کدورت بعنایت و نفرت بالفت مبدل گردد چون بتبریز
که دار الملک سلطان یعقوب بود رسید عصای سفر شکسته و از آنجا از توشه مبدء حفظ ملازمت والی آن مملکت را
ملازم گرفت و بعد از چند سال که سلطان یعقوب از سوار حیات عاطل آمده بالضروره بجانب
وطن در حرکت آمده و چنانکه ذخیره خاطر میر علیشیر بروالی طبعت او استیلا داشته هنوز با قی بود عزیمت دار الشهر
نموده در خدمت ملک الملک روزگار بیکنداسد قدر استیلای بخشم ثانی بر قرشی بنای جیاتش در
مقصد وحیده با انهدام سوت انجیده است مراد را است بیت زهی شکسته زرنگ قوس قزح علم تر ؛ حیف آمد

از رنگ شکرت شکر ؛ بود بدیع دهان تو غنچه را نسبت ؛ دهان غنچه اگر بود بود زلؤلؤ تر ؛ گرفته هم عالم حسن
عالم گیر ؛ چو صیت عدل شهنشاه معدلت گستر ؛ در محیط لب از تیغ سپهر مدار ؛ گل ریاض ادب سرو باغ
فضل و هنر ؛ ابوالمظفر یعقوب خان که مشک از او ؛ هزار بنده چه خاقان هزار چون قیصر ؛ عظام مرده طرازد
بزرم چون بخرد ؛ غریو کوس جلالش چه صور در محشر ؛ بروز رزم که گردان مثال داد بنار ؛ فکنده غرقه
بخون برفراز یکدیگر ؛ بروی خون تن مردان رخ فرید فتند ؛ چو مست باده که چشم قاله کوی بستر ؛ ز جای کینه بزر دلی
دل پر خون ؛ مثال شیشه فاید ز باده احمر ؛ حکم رکظه زمع ز خشم خیال ؛ که ریزد آتش شجاعت از دم ازدر
گر آتش غضب شعله بر سپهر کشد ؛ چه شد ثوابت و سیاره از فلک چه شرر ؛ ز لطف با تو جهان نسبت است
شاه انزا ؛ که شام بدر بود نسبت سها باختر ؛ منم بکشور نظم آن سخنوری که لطف ؛ سخن ز لطف کلامم رود بهر
کشور ؛ ز بحر نظم گهرها بر آوردم گوهر ؛ ز عم کشتی طبعم بچنگند لنگر ؛ تو بحر لطفی و بیچاره قطره آب
حقیر ؛ تو آفتابی و سرگشته ذره احقر ؛ کنم دعای تو و دیگر این چه بر باید ؛ بجز دعای تو از من خدمت دیگر
الهی بر محبت مقیم هوس مباش ؛ چون مرغ پر شکسته اسیر قفس مباش ؛ عنقا صفت بقاف قناعت قرار گیر ؛
بر خوان مفلسان جهان چون مگس مباش ؛ رازق خدا است مردم عالم بها نانند ؛ روزی خدای میدهد و منت کسی مکش
مردانه با بدامن همت کش انقضیر ؛ گو بر مراد خویش ترا دسترس مباش میر سپاهی مرد و ارسته بی تکلف و نیکو
اعتقاد بوده و همواره بذکر حق مشغول داشته اما چنانچه بیشتر احوال کفش بیش رهزل آمیز و مطایبه مایل بوده چون در اثنای
رزش مردم وا میشوده با التزام بیتی چند از آن ایراد کرده آمد بیت گذشت عمر و رشتی نیافتیم نجات ؛ دریغ
دور که بیهوده صرف شد اوقات ؛ شبی که وصف لب لعل او سوار کنم ؛ ز نوک خامه چکید آب در دو آب حیات ؛
ببوسم آن لب لعل و روان ببرم ؛ که این صد حیات دان مفرح ذات ؛ روزی که چرخ طاق کسی قصر حقیقت است
آمد هما ی دولت و بر تخت گون نشست ؛ رستم بشهد حقیقه پیش آورد و عمره است ؛ بی بیم از طلاوت آن گره
دارد است ؛ در صبح خیز کس که جا زار کنند است ؛ نه قبه سپهر نماند چه عجب است ؛ راه در از کس بهانه میرسد
گر صد هزار سال زند غیر بر طرب است ؛ کس و الحقیقه چون بی بی شبه است ؛ و برآخر آن شال این حالا است
از اول شام میزنم تا دم صبح ؛ از زبده بیحت گرنم جدا است ؛ آن دختر به کله که رنگ قیر است ؛ هر چند
گسستی نیک چه جنبش ذر است ؛ سیلم بیان باچه او خوش است ؛ زیرا که نیان باچه خوش شکر است ؛ افزوده
که چرخ سر انجام نهاد ؛ بر مسند عیش هر کسی گام نهاد ؛ بر لب رنیم هما حقیقه صاف ؛ نیمی از شکم
در پیش کس نام نهاد ؛ میرم که ترا طریق جنس نماند ؛ جز تنگ نماعت جانی نماند ؛ تا چند کنی گناه و بیجا
سپاه ؛ درنده که جای نوشش نماند ؛ بوعلی شاه لزابدالان زمان الذک رعایت خود را

بسنگی نهاده و سنگی دیگر بر پشته و بران چند روزه که ریشه ریشه شده و بعد از آن اجزا شانه کرده یقین که آدمی ازو عاجز است
عالی از عالم بالا نرسد طاقت چنین مشقتی نمی آورد روزی سلطان حسین میرزا آن رخت روان دیده پرسید که این چه رخت
است که در قفس کرده اند حاضران گفتند که این پادشاه خراسان سلطان حسین میرزاست جواب داد که مگر شاه هرگز
که بادشاهی ندیده بود ازین سخن چنین معلوم میشود که با ازان زمان میرزا هرگز تا ایام سلطان حسین میرزا در استغراق بوده
و از گردش ادوار سلاطین خبری نداشته و نیز آورده اند که مولانا عبدالرحمن جامی با شیخ الاسلام و چندی دیگر از علما در مجلسش
حاضر بودند که وقت نماز شام شده رو با قصد امامت پیش رفته و این مصرع بخواند **مصرع** ای پری گر میبری باری
بیا م او بری و احترام نسبت مولانا عبدالرحمن جامی متوقف اقتدا کرده شیخ الاسلام اقتدا نکرده و ایشان گفت لذت
نمازهای مدت عمر خود اقتدا را بعد قبول داشتیم که ازین دو رکعت اما رعایت کردن احکام ظاهر شریعت بسنده نمیکنند
این چند بیت از او بنظر آمده **بیت** ترا از کله بغ ترا بکله نعت جق بخوری روز شبان در کله با کله ها
جران باکله را جان هر روز تراکی رسد هم کله هم کله نکنت نه بریم ببوی کالوس کالوس نکنت ما ان نکنیم
شیخ ابوالواحد فارسی بغایت درویش و خوش و خوش مشرب بوده سالکان زهد و تقوی و طالبان طریقه ارشاد و هدی
نسبت بجناب و رغبت ارادت و اعتقاد و سلوک مینموده اند و او چنانکه کل نظمی ازو بستان خاطر بدو نسیم اندیشه
میکشوده آنچه نوشته میشود ازو کلمه است **بیت** از بس که بکف چو آزار مینماید اندک ترحم ادب رضا نماید عمری
که دل بوصل تو تمام بهره مند بود نشود اندک که قوان گفت چند بود و این رباعی جهت برادر خود شیخ میر الله سی گفته
کفنه ها ای گروه بعمر خویش حرم بسیار هر جا که صحبت میکنند از تو قرار زینسان که بود شل تو خرم کرده
ترسم خودرا نو کم کنی آخر کار **سید محمد جامه باف** از مشاهیر زمان بوده خاطرش در اختراع معانی و الفاظ بدیع و
دو تسمیه ای داشته در نصدد بوده نه بهند رفته از فراید الفضائل حضرت شاهنشاهی محظوظ و بهره مند گردیده از کار
در تماشا درخشت ... در نصدد عنقر... بغرامی مستانس گردید **تاریخ** گفته خود که میر رباعی سفر نمود تاریخ
و میر در صورت و خلقت ترکیبی خاص بوده چنانچه این رباعی عزیزی در حق او گفته **رباعی** ای میر که احقر ز مردمی است
ریزی و ضعیفی ملف عوعوی است قد تسمه و دو چشم حلقه ملقی قلاب العقده عیاشی ستکل مجوعی است و این
رباعیات که بلا فاصله نوشته میشود مر او را است **رباعیات** آنروز که آتش محبت افروخت عاشق روش عشق ز معشوق
آموخت از جانب دوست سرزد این سوز و گداز تا در نگرفت شمع پروانه نسوخت **لنوع** که جا بود را شاد و ارزان
ما نه زمانه خوبه بیداد گرفت آتش بجهان زدن ز آهم آموخت خون رگ کش از چشم ترم یاد گرفت چون
کردش چرخ اختیاری نبود در رفتن و بودن خوشیای نبود خواهیم جهان رویم گر رفتن ما بر خاطر نیکی غباری
نبود هر که فلک تیر و خزانان بردشت بس سوخته خرمن که دل از جان برداشت در گردش فلک فتنه در کمین است

کدورش باغ رفته افغان بر داشت **میر دوری** در تحریر نسخ تعلیق بهلال ابروان در جهان افراختی بوده
در بندگی حضرت شاهنشاهی بکتابت کتابخانه ممتاز گشته این رباعی مراو راست **رباعی** تا از نظران یار پسندیده برفت
خون دلم از دیده ستمدیده برفت رفت از نظر و ز دل نرفت این غلط است کز دل برود هر آنچه از دیده برفت
حالی در تحریر انواع خطوط در صباحت رشته و دقت در سالک نستعلیق ابد پیوند بوده گاهی صورت لفظی برورق
اندیشه مینگاشته این بیت ازو کلمه است **بیت** عاشقی مایه درد است چه هجران چه وصال خسرو از عشق
جدا نالد و فرهاد جدا **غزالی** از نقاوان رشته لطافت و ظرافت بوده همواره با همکنان او را اشغلات
و مناظرات روی میداده چنانکه ازو ان لالی سیاق نثبت هر آینه ازان دو گذشته چنین دو سه بیت الحق خوب
غم از هر جا که در ماند فتد در عقب من بلا هر که که سرگردان شود آید بسوی من جان من جان من مرا جانا مگو که
رفتی چاره ان دل صد پاره نکردی رفتی دل بچون ز پیاده تو رفتم جان رفتم که از پا دو رفتم **سوری**
شیره مولانا حسن شاه است که در حال طالب طالب طبیعت و قهرمان مدینه سخوریت بوده چنانچه قبل از این بحرش
نوشته آمده و سوزه که بکلیم ارث ملک ممالک فراغ گشته علیت افزار هزل مطایبه رنگ که دست از صحر زدن
چنانچه از نفایت طرفگی اضحوکه انکار بر و هجو خود کرده است این دو بیت لطافت جمله است **بیت** بزرگوار
خدایا چی پریشانم که وضع صورت خود را نمیدانم یقین شدم چه درآینه روی خود دیدم که کی بنده
خانه بکس نمیمانم مرا نه صورت حیوان نه صورت انسان چه مطلوم که نه انسانم و نه حیوانم و حضرت
که بعد از وفات من یاران کنید لوح مزارم ز بهر دفع انم بود که شهر بدن هنیم چه سنگ اندازه که
من پیش این شهر را تکهبان نم رو نقش من چه گردشی بود دل سال بود زیاده که گشتی نخست کرانم
سخن چگونه کنم مثل خلق کین دولهم یکبار ز سر در بس بعجانم **مولانا خاتمی** از آغاز جوانی تا ایام
پیری غاشیه سیاحت بر دوش داشته چون صبا بر گرد جهان از مراحل گردیده و مانند سحاب بسیاری از مراحل
طی نموده تا بدولت رسیده و حوالت که خروش نماید که سبب به علامت کوش هوش او را تنبیه داده از
روزگار غفلتش باکاه انیدالجرم با احرام طواف بیت الله الحرام نسبت اراده نمود که بقیه عمر را مثوبات
اخروی صرف نماید اما بدان دولت موفق نگشته در اثنای راه عصای عمرش شکست و ایمان مراد وش
از توشه خالی گردید **بیت** صد شربت شیرین ز لبش خسته دلان زا نزدیک لب آورده چشیدن نگذارد
این بیت از منظومات اوست **بیت** گر از لب سنگین دل من کام برآید در خیل نیازش
بوفا نام برآید صد جان بفدای قدم تازه نهال کو در چمن حسن بانعام برآید باز که
بندار که نعلینی نیست هر نقش که از گردش ایام برآید کام دل خود خاتمی از یار طلبت کن

شنید که مراد او را خود کام برآید مولانا فتح الله در شیرین صحبتی لطیف طبع بوده و مکان لطف طبع از غرابت [illegible]
کرده از آنجمله صحبتش اعتراف مینموده و چون میان او و شفقی سودا و نزاعی بوده بهمت خفت یکدیگر میکوشیده این ابیات مولانا [illegible] بیت
ای شفقی چون تو پدید آمده ام ؛ با همه خود زآفرین ساخته ام ؛ او که ز همه نو میگوئی شعر ؛ او را تو بد بدیده ای [illegible]
شفقی بهترین چو که ترا ای بلند ؛ سر به میکند دیده بره میدارد ؛ میزند گوز اگر [illegible] کار رو که حرمت [illegible]
تو که سیدارد مولانا ابی است از مستعدان زمان خود بوده و قریب شصت سال در کشمیر روزگار میگذرانید این [illegible]
بیت عرق نشسته زبیدم رخ نکوی ترا ؛ زبس مرنج که بخواهم آبروی ترا ؛ ابراهامی شاعری نیکو [illegible] بوده ؛
ما گفتار ایام را در کابل بسر میبرده الحمد این ابیات از زادات اوست بیت سینه چاکست جگر ریش و دل افکار مرا کرده عشق تو
بعد در دگرفتار مرا ؛ در این کشمکش دل غم گشته جدا اینکه [illegible] ؛ که از دست تو بود ناله ساز [illegible] بر جانش
نشان گرفتان و ان خواهی ملا نیکو تامل کن ؛ که این شکل عجائب تو ان یافت [illegible] ؛ سجده [illegible]
خانه [illegible] هیچ جا غیر [illegible] یادگیرست مولانا ذوقی اگرچه در غایت [illegible] است اما تتبع اشعار سلف
کرده شعر بسیار در خاطر گرفته و در این ایام [illegible] کرده [illegible] الحمد صورت ایراد
می پذیرد از آنجمله است بیت گر بگویم [illegible] ؛ بر [illegible] که رهرا [illegible] ؛ [illegible]
شناسی تو ز عشق نه رنگ ؛ از چه بر رهگذر باد صبا ای ؛ صد خبر [illegible] باد صبا لیک نبود آن
دماغم که بپرسم زکجا می آئی ؛ شد جدا [illegible] که شکفته و گل آمد به بهار ؛ هر سر خار که تنگ فلک [illegible] قدم گل [illegible]
طاقت کشش نیست [illegible] که غنچه شد از شبنمی فرو ریزد مقصود بزرگ اگرچه همت در صنعت [illegible]
اما در مدرسه نایب [illegible] بوده شعرش [illegible] جرات داشته آنچه صورت تحریر پذیرد مصداق [illegible]
بیت گر با غم عشق سازگار آید دل ؛ بر مرکب آرزو سوار آید دل ؛ گر دل نبود کجا وطن سازد عشق ؛ ور عشق
نباشد بچه کار آید دل ؛ ای دل غم یار [illegible] است ؛ خون جگر دیده خونبار [illegible] ؛ غیر از غم [illegible]
حاصل کردی ؛ حاصل همه [illegible] غم یار [illegible] است شادی رمال از ضمیر دانی و خوبی گوئی [illegible] تمام داشته شعر
بموزونی میگفته از آنجمله است بیت هیچ جا [illegible] که رقیب [illegible] ؛ جز دل من که تو جا کردی [illegible] بیرون [illegible]
زلالی صافی طبیعت [illegible] بوده این بیت مر او راست ؛ جستجوی که بعد [illegible] دیدار ندارم ؛ دارم [illegible] از چشم [illegible]
ندارم سهمی در شاعری [illegible] داشته این نوع ابیات میگفته بیت سگی جور و جفا مهر و وفا میگوید ؛ تو [illegible]
سگی [illegible] سگ [illegible] جاجرم از توابع و مزارع و املاک و ضیاع [illegible] خوش آب و هوا بسیار دارد و تمام [illegible]
سبعه در [illegible] و [illegible] میشوند و مصفا [illegible] سال دوازده هزار [illegible] صرف [illegible]
و مولانا زین الدین ابابکر از نیکان آن مکان بوده و [illegible] که ترتیب آن از روحانیت شیخ الاسلام احمد الجامی

اقلیم چهارم

آنکه ما یافته و دیگر کارهای [illegible] که [illegible] تمام است بیت سبز خطی بر خد او مولانا ؛ [illegible] مشک [illegible]
ملازمتش آنچه بخاطر آمده این چند فقره است که صورت ایراد می پذیرد شیخ سیف الدین از مشاهیر زمان خود بوده و بعد از
تحصیل و تکمیل علوم بخدمت شیخ نجم الدین کبری رفته مرید شده و در اربعین دوم شیخ انگشت [illegible] در [illegible] کرد ای
سیف الدین بیت منم عاشق مرا غم ساز کارست ؛ تو معشوقی ترا با من چکارست ؛ [illegible] وپس از جمله
ارادت خلیفه ساخت و بجانب بخارا فرستاد و بعضی گفته اند که شیخ در زمان هلاکو خان بوده [illegible] در
[illegible] مسجود نموده برخی برآنند که بمشکوة آن [illegible] مجاهده [illegible]
سر خود را بالش نقره و زر به بخارا فرستاد تا در آنجا مدرسه ساخته تولیت از الشیخ فرموده من کلمات القدسیه
بیت مرد آنست که چو نر ز راهی ؛ مردی کنی و نگاهداری سر کوها ؛ گر [illegible] نگاه فد مویلا [illegible]
خون [illegible] ؛ هرچند که در عشق سیگانه شوم ؛ [illegible] کوش [illegible] غم تو ؛ [illegible] باده [illegible]
غم تو ؛ تا کی بود انجو [illegible] کردن تو ؛ سجود [illegible] دل خلایق [illegible] تو ؛ تیغی است [illegible] اهل دل [illegible]
کر برق رسد [illegible] کردن تو ابوالقاسم علی بن الحسین ابن ابی الطیب [illegible] مجید بزرگی واقف به فضل [illegible]
بوده [illegible] ایام جوانی [illegible] بطراوت [illegible] ایام [illegible] کاتب حضرت سلطان
رکن الدین [illegible] بوده چون [illegible] بصیرت بدید که بر [illegible] انزوا اختیار کرده و [illegible]
او را با دختری [illegible] نام [illegible] عاشق او شده [illegible] بیت
عشق آمد و گرد خانه خالی ؛ برو [illegible] مرا [illegible] که حیات [illegible] نفس [illegible]
در [illegible] این [illegible] میکرده [illegible] رباعی من می [illegible] مرا [illegible] ؛ وابن جان [illegible] بیع
سنگی ز بر دوست مرا زیر [illegible] ؛ [illegible] ببین ؛ چون [illegible] بعالم [illegible]
شاعری [illegible] در مرتبه [illegible] بیت سگان علی [illegible] که از [illegible] کار زار [illegible] جرم چون [illegible] گشت
زار [illegible] که [illegible] گرگشته [illegible] عجب [illegible] اگرچه شعر بسیار دارد
یافت شده اما [illegible] چون [illegible] رباعی [illegible] رباعی [illegible] ؛ [illegible]
برای تو [illegible] رنگ ؛ [illegible] ؛ [illegible] دل [illegible] رنگ ؛ [illegible]
[illegible] خواهم که [illegible] است ؛ [illegible] شادی [illegible] است ؛ [illegible]
آن که [illegible] عجب است ؛ تاج الدین اسمعیل تاج جمیع افاضل [illegible] بوده [illegible]
هرجا [illegible] که در سلک [illegible] بدی [illegible] لولو لالا [illegible] بدی [illegible]
احتقار [illegible] ابکار [illegible] ابیات جزوی از آن کتاب [illegible] بیت

جاجرم

خراسان

خواف

تا خبر وصل این نگار نیاید ❊ کلبهٔ امید من بهار نیاید ❊ تا که نیاید نگار من بکنارم ❊ حسرت و درد مرا کنار نیاید ❊ بستر
از زلف عنبرآگینم ❊ زندگی خوش بچشم ستوده نیاید ❊ جان بجوانی مرا ز تن برود با لب ❊ منتظر اکنون هر دو دام بکار نیاید ❊
از تو دار بجز زینهار نخواهم ❊ گر تو بجز قد زینهار نیاید ❊ تا بگوی قدر بحکم ز دارم ❊ کار بفرم گر ز تو خبر دارم ❊ دل
ربودی و قصد جان کردی رسم وفا این بود ز تو زبر آرم ❊ جز غم عشقی و تنهائی ❊ صد هزاران غم و درد دارم ❊ الهی
بین که با ضعیفی خویش ❊ دست با چرخ در گرد دارم ❊ نه بر اندازه سری که مراست ❊ لیسر قد که در دسر دارم ❊
من بیچاره هر زمان گفت ❊ آنچه رای چرخ چاره کردارم ❊ در بیت که جز بلا نیارد غم تو ❊ زهر نیست که زنده یک دم غم تو
در دو بر قفسی هزار محنت نهاد ❊ جدا کند ز تن جان بیار غم تو ❊ جا کز عشقت چه ابر این گرید ❊ وز تیغ ...
کز کشتن من تا این لذت نگرد ❊ پس بخشیدند جلد و جمن گرید **خواف** ولایتی مختلف ... باد او درین محال شیخ
با آفرین و وزرای کفایت آئین بوده در تاریخ هرات منقول است که شیخ ملا عماد حسن صباح پیش از ظهور عقیده
نکو میداده و مذهب خود بدانجا رسیده خورشت که از خیال کیات و در بیت از مردم آنجا چیزی معلوم کند
چون بر زوزن رسید در آنجا اشجار کم است از کبیری پرسید این آنچه را ... در جواب گفت که درختان اشجار را در ضیع
دیگر رسیده بکودکی گفته که چهار انچه دارم میخواهم چیزی بخرم که حاجت من حاصل شود بقیه ... چهار آنچه
من حاصل بود کودک گفت شکنبه بخر و حشوی آن از انجیر و باقی را بفروش صد ازان بر ...
مردم استدلال فرموده اند از بار هجرت کرده در خواف دیهای معتبر بسیار است مثل برآباد و بعد این و خرجرد
و زوزن و در زوزن مسجدی است از مستحدثات سلطان الملکان در پیش طاق آن بسنگ کنده اند که ...
کو فتن موذن صد عضد پیدا شده و در بی باریدن آغاز نهاد و که هفت و حقیقتگاه و که موذن میکو ...
سرما در برف مرده و روز دیگرش حرارت بنوعی غلبه کرد که همه آن مردگان متعفن شدند و دیگر سنجان ...
که شهریاری چون شاه سنجان ارزی ظهور بوده و افراد طوایف کثیر از آن زمین در هر جا که افتاده اند بعلو همت ...
... امروز ارتفاع قدر همت ز بوده اند از آنجمله سلاطین آل مظفر اند که در تواریخ بدین وجه آمده که امیر غیاث الدین
حاجی از سنجان خواف در زمان چنگیزخان بعراق رفته در همین سالی کشته شد فوت کرده گویند شش پسر ...
پسرش امیر منصور ملازم تربت ادبی بود تا در گذشت و از او سه پسر ماند امیر محمد و امیر علی و امیر مظفر و از ... امیر مظفر را
ترقی نموده لب بود داده و بعد از فوت او ... در ترتیب او ... چون نوبت سلطنت ...
رسید با تمار هزاره ... سلطان نیز ... از ... نموده و چون سلطان ابوسعید خان
برگشت سلطنت ... امیر مبارز الدین محمود ... فرموده ...
برآمد بار مستولی شده بودند ... سلطان ... امیرزاده مظفر لقب داد

کاه

فارس شیراز

کاه خاص دیگر مرصع و صد هزار دینار مرحوم تو جهت در سال ... که سلطان ابوسعید رخت بعالم بقا کشید
امیرزاده مظفر فتح شیراز نموده بپادشاهی نام برآورد و بعد از استخلاص ممالک بسبب ربط خشونت خلق و درشتی
گفتار فرزندان و ملازمان او را جنبید آورده چشمش را میل کشیدند و شاه شجاع را که ارشد اولاد بود بپادشاهی
برداشتند و شاه شجاع خسرو صاحب شوکت بلند همت بوده گویند در نه سالگی حفظ کلام الله نموده بود و تحصیل اکثر
متداولات کرده و قوت حافظه اش بجائی بوده که دو جزو عربی را بیکبار که دیدی بخاطر گرفتی و شعر هم میگفته این رباعی از آن است

رباعی افعال بدم ز خلق پنهان میکن ❊ دشوار جهان بر دلم آسان میکن ❊ امروز خوشم بدار و فردا با من
آنچه از کرم تو میسزد آن میکن ❊ و ملوک این طبقه هفت تن سلطنت کرده اند و مدت ملکشان پنجاه و نه سال بود
اول امیر مبارز الدین دوم شاه شجاع سیوم برادرش شاه محمود چهارم شاه یحیی پنجم سلطان عماد الدین ششم
زین العابدین بن شاه شجاع هفتم شاه منصور و دیگر از بزرگان و معارف آن ملک **شاه سنجان** ملقب است رکن الدین محمود بود
و تربیت از خواجه مودود چشتی یافته و خواجه مودود فرموده که او را شاه سنجان ... مراتب ... او عظیم
مشهور است و بسی از فصاحت ... شیخ صوفیه ... است و این چند ... از آن جمله است **رباعی** ...
در خانه ماست ❊ ... ❊ امروز که ... شدم با غم او ❊ از هر چه که ... ❊

خراسان

ای ... خلق یاری مطلب ❊ ... مطلب ❊ عزت ز قناعت است ... ❊
خود ... خواری مطلب ❊ مردان ... ❊ نه چون ... کشند ❊
معلوم شود ❊ آنچه که از ... کشند ❊ مردان ... نکنند ❊ خود ... نکنند
آنکه که مجردان حق ... ❊ ... کنند ❊ خواهی که ... کس
... رسد ❊ از ... غم رزق مخور ❊ کان ... ❊ ... هر جا
... ❊ در ... ❊ خواهی که ... وجود ... گردد ❊ ... ❊ و دیگر
... شیخ رکن الدین ... که ... در ...
روی زمین ... امیر قوام الدین که ... ملک ... کرده هر کس کاغذی بدو ...
کتابت فرمودی در مجالس ... سخن ... و ... روز ... آن
سخن گفت و از وزرای آن خواجه غیاث الدین محمد است که مدت چهل سال وزیر ... بود
شاه رخ میرزا بود که ... میرزا علاء الدوله ... سلطنت ...
کرده در ایام سلطنت میرزا بابر فوت نمود و ایضا خواجه مجد الدین محمد که ... آن ... و ...
متمکن و علو همت ... و در زمان سلطان ابوسعید خان ...

ادن

سلطان حسین میرزا انصب خطیر وزارت رسیده حکم شد که مهر بر روی احکامات و منشورات زند و برگاه که بنشیند بر تخت نماید
خواجه در پایان تخت نشسته مهمات ملکی معروض دارد و از شعرا مولانا محمد است که در سلک نیکو طبعان انتظام داشته کتابی مرتب ساخته
در معارضه گلستان از مصنفات اوست و جواهر اللغة ملکات را نیز نظم کرده و انتخابات الادویة الکافیة بیت ابرو بر روی فرش ...
سوی بازار برد لاشه خری ؛ لاغر و سست و بی‌خبر بوده ؛ بسم دندان او در ربوده ؛ جست دلال و جیب بر نیشش ؛
گر چنین است بنده بخشش ؛ گفت کای تاجران را در دهان ؛ که خرد مرکبی چنان در دهان ؛ طالبان که و جاه شنیدانه ؛
خوش کشم و چکام و مردانه ؛ مرد زین گفت کای پسر ابدم ؛ گر چنین است گویم که دارم ؛ برد لاغر همی بوده خرم ؛ ای
فروشم که دیگری بخرم ؛ دکانی هنوز با فروشش ؛ دم خر گیرانیک و سر خویش ؛ هرگز از نیش طبع صافی نیست ؛ ...
از نظم جد خالی نیست مولانا مظفر در زمان ملک غیاث الدین کرت بوده مولانا معین الدین صاحب مبارکشاهی آورده که چون
مولانا از ملک رنجیده به جانب شاه شجاع رفت و شاه شجاع خواست که در نظر مولانا اظهار تجمل نماید جمع کثیری از
فضلا جمع گردانیده جهت مولانا مظفر مکانی تعیین کرده و چون مولانا مظفر بمجلس در آمده بدان مجلس التفات نکرده بکنار
رفته بنشست چنانکه میان شاه و مولانا زنگوچه و بالشی بود شاه شجاع از جهت علم و بزرگی او انگیز داشته تا محاسن
کشیده اکثر ظرفیت است سخن در زمین بوده دیگر بار شاه از مولانا پرسید که ملک غیاث را امثال این تکلفات بر رسم
باشد مولانا گفت از این تکلفات از قسم طبق و کاسه نیست اما در که سپاهی آنکاسش پسندی باشد که شاه شجاع را از این
سخن بسیار خوش آمده که خوش آمد گفت و بعد از عنایت بسیار رخصت معاودت فرموده مولانا مظفر ...
اعتبار تمام داشته و او را فاضل ثانی می‌گفتند و چنین مشهور است که در وقت مردن دیوان خود را در آب انداخته
بعد از مظفر قدر سخن او را کسی نخواهد دانست هر آینه از وی شعر کم یافته اند و این بیت از وی می‌آید بیت ای برخی ...
بعد از وی خاله ؛ مسکین دل من گشت ز خال تو کمالی ؛ یکروز لب لعل تو نکنی باکسی را ؛ کز همه تو دورش گذشته است لعل قمی
شاعری بوده که قدر هنرش با قوام بوده این رباعی از وی می‌آید مخمس اخر نکند فلک شمار من تو ؛ بر انداز و نکله کار من
هم پیشی من و پیش تو اندر روزی ؛ گر دار من و نو پیش کار من تو خواجه عبد الله نیکار و اخلاق اتصاف داشته سالها ...
امیدوند چون عرض نکو هرچا هم بوده که مدت شعرش مظفر و مبلی سیگردید تا در شکسته بوادی خود و پوشان غزل گر بدان ...
از او مشهور است مولانا محمدی مجنون جز بان حال ایم درد نشت ؛ لعل کو بان نگرد وادی سیگشت ؛ سیکشت همیشه بر ...
لیلی ؛ لیلی میگفت تا نالش میگشت ؛ هر شب به یاد لعل شیرین فرهاد ؛ میکرد ز تلخکامی خود فریاد ؛ جان داده
تلخ کام دل از شیرین ؛ شیرین میگفت و جان تلخی میداد مولانا قاسمی چند در هرات بسر برده و بعد از آن متوجه سیستان
گردیده و در صحبت ملک آنحضرت پیشها دیده و هم در آنجا با مولانا علی در آمد بار اتفاق شده قاسمی را چندان اعتبار
نهاد قاسمی از وی طرفگی این رباعی میگفت رباعی بیچاره دلی که نقل هر سوزن کرد ؛ از بهر عشق غارت ...

فصل چهارم

چون مهر و حقه باز برچیده کردید ؛ هر کو بیش بود از دو دوش برون کرد ؛ و از این سبب جملگی معتقد مولانا بودند و شیر را ...
کرفته بر تخم تیغ چند جای او را مجروح ساخت چنانچه هنوز از نجیش او زخمها باقی بود فرار بر قرار اختیار کرده روی به غربا
آورده در ولایت روزگاری چند و نیست لیکن بعضی از واردات اوست بیت گر به اندازه عشقت ... ؛ ...
از اندوه ... از این ... جامی نقل است که ... که هر ... ؛ ...
کمتر کرده باشند و در یکی از کوه‌های ولایت جامی است که در زمستان هم بیخ می‌بندد و در زمستان آتش ...
و از نیکان انکار شیخ الاسلام احمد جامی قطب ... شیخ ظهیر الدین علی که در سلک فرزندان انجذاب انتظام داشته
در کتاب رموز الحقایق آورده که پدرم سیصد هزار کس توبه کرده اند ایزد تعالی او را چهل و دو فرزند کرامت
کرده بود که ... پسر و دختر اکثر ایشان به صفت علم و عمل اتصاف داشتند و با الحقایق بوده چهار ده کتاب تصنیف کرده
مشتمل بر علوم شریعت و طریقت مثل رساله سمرقندی و انیس التائبین و سراج السائرین و مفتاح النجات و مکارم الحقیقة
و کتب مشهور ... درمیان ... و صوفیان موجود است و باقی در حضرات جنگیزخان ... شیخ ...
السائرین آورده که ... تا ... بسرنوشتم خواهد خدا تعالی از فرزانه فضل و کرم خود چندان علم کرامت کرد
که در عصر خویش هیچ عالم چیزی بر من نتوانست گرفت و سیصد ... تصنیف کرده ام که در ... هیچ استاد و فی
نخوانده ام از اهل معرفه ... نقل است که شیخ الاسلام در وقتی بکوه ... بود پدر ... خواجه ابو الحسن ...
بود او را خبر کردند چون شیخ برسید ... وضو تازه کرده ... و در بالین ...
بر دل تغیر گشت و در مناجات ... گفت خداوندا از ... که درغیبت من ...
... دیگر همان نوع در مناجات بود ... دست دراز کرده ... خواجه ابو الحسن
سخن گفتن در آمد گفت ... احوال ... از ... که سخن می‌کند و گفت ای پسر چه ...
کرده بود که ... که خواجه ابو الحسن چنان کرده ... در حیات بوده بس ...
ملازمی ... بسیار ... که ... شروع ... بیت عشق ...
هر او زنگی نیست ؛ با بحران درد ... نیست ؛ دانی که که را عشق مسلم باشد ؛ از آنکه ... نکو ؛
چون ... ؛ چون زنده ... ؛ تعلیم ... علم ...
... ؛ چشم ... لاله گون آورده ؛ بر ... قطره‌های خون آورده ؛
... دل ... شده ام ؛ ... ؛ ... ؛ ...
... ؛ گر بر سر کوی عشق ... ؛ ... ؛ ...
تو ... ؛ و ... ؛ ... ؛ هیچ ...

خراسان

جام

عاشق بسر روضه رضوان نرود ⁂ کفتند شنو کاه برخیز که الله ⁂ هر شب هزار کرت آید ندا ز حضرت ⁂ کای خفته
خواب غفلت برخیز تو که الله ⁂ سالت کذشت از چهل بر جهل نهاده دل ⁂ ابرو کیل کاهل برخیز که الله ⁂ بهرام
شاعری بمقدار و با بود و در سینه تربیت طلبیت همکنان مشغول بوده در بزم کستران محفل انشا ز سپهر هزل و طنز کلکی
ساختی و در مضمار مزاح و مطایبه لوای ریادتی بر فرزتی داود در آغاز کار و عنفوان جوانی در خدمت خواجه جلال الدین
طاهر فریدی بسر برده احوال او اهل وسطی داشت ریند پیح از منظوران شمس الدین محمد صاحب دیوان کردیده و در حضرت
ست نشین دیده و این ابیات از جمله منظومات اوست ⁂ کر شد کمر یاد ز خ تو شینت کم ⁂ در حسن شد هیچ
نکنت کم ⁂ مه ماه ز اطراف رخت میتابد ⁂ کو بیش ستاره زیر دف کم ⁂ آن روز که حسن قدر جاه تو نهاد ⁂
صد دام بلا زیر کلاه تو نهاد ⁂ فتنه سر بجنت عشک انکند ⁂ بر عارض جو ز کف جو ماه تو نهاد ⁂ بسبزی که از طبع
منور کردد ⁂ هر کس که علف داد خورد خر کردد ⁂ کهیر سعادت جو جو خور از او ⁂ تا مس و چه بین عمل کردد ⁂
خو ره ره کبری تکس آن ا که سقر کردد ⁂ حشمش از سر و اقبال منور کردد ⁂ در میان پای هر کس که نه هم جوار بیشی
سر بر افراز در کرنکش سرو رکردد ⁂ زان پیشتر شکم انزا که شود چون دریا ⁂ طبع از همچه صدف پر در و کوهر کردد ⁂
هر زمان توبه کنم باز جه تجود مرا ⁂ با دو سیر قندار توبه دلم بر کردد ⁂ جا نا جدا از این ندان فریب این دلم فی ⁂
بدین تیز طالی فرو خورد هجا ⁂ جهانی کامدان هر ر کسان کردند پای ⁂ جهانی کامد او هر کسان کردند اینجا
معدانو بر نهی ز سر بیض کلیجه ز انسی ⁂ زرفت با رحمت سرحقف سمان ننی ⁂ کس پرورد بر خوان کنه کار
شمر اودا ⁂ بتیغ ره زنان کر شنکان کلدران حتی نظام الدین الکاتب عطارد فلک فضل و مشتری آسمان علم بوده و قوه
این عیبه ریاض فصاحت را بزلال فکرت که ز شال نضارت می کشید چنانچه از این دو سه بیت که از آن بحر ستم
ولازان ابر قطره ایست مستفاد میکردد ⁂ دی دلبرم رسید چه روز آفتاب تیغ ⁂ بار روی همچو آتش و در کف آفتاب تیغ ⁂
تیغ ⁂ بیکان ز غمزه جان تیر کرده بود ⁂ ز شرم سیکشید سر اندر نقاب تیغ ⁂ کفتم که تیغ از چه کشیدی جه موجب ⁂
جون شی روی تو کشد آفتاب تیغ ⁂ کفتا از برای خصم خداوند مجد دین ⁂ در دست خود همیشه بلیلم ضرب تیغ ⁂
مولانا نور الدین عبدالرحمن جامی معتقد فیه اثنا عشر و اوانی بوده لمعات فضایل و کمالاتش مانند فروغ آفتاب بسعد زمان ز ربع مسکون
در شکات اعلام ضیع نکی ساس بر نظرات سماء بقضات عرش کیهان بو طهون واو سیل از وصول بسن رشد و تمیز بتحصیل کمال مشغول
کشته در اکثری از علوم لوای مهارت بر فرخت و بنا بر لطف طبع ریاض نظم را همچنب نضارت کردانیده مقامی از آن
بالاتر فاش بوده ناوقتی که همه عصر معتقش کردیده در دست ارادت شیخ سعد الله والدین الکاشغری داده مرید کشت و ریاضت
شاق کشید تا برابر رسید صاحب رشحات آورده که جد ایشان مولانا شمس الدین محمد دشتی بوده بلود محله دشت
اصفهان که بنا بر وقایعی چند از وطن بر آمده در جام توطن کزید و مولانا در خرجرد جام متولد کشته بس هشتاد و یک در سال

اشعد

فتح جام
هشتصد و نود و نه از این جهان فانی بعالم باقی انتقال نموده و مولانا عبدالغفور لاری مدت حیات و سیر اطوار ویرا در رساله
که بعضی جامی است مستخرج کرده اکر چه کمالاتش بمرتبه مملو ارد و فرهنک وسعت شمول هدایتی عجیبه اما بنا بر اختصار
بقلیلی از کثیر اکتفا کرده اند ⁂ معلم کیست عشق و کنج خاموشی دبستانش ⁂ سبق نادانی و دانا دل طفلی سبق خوانش
ز نرکس نه میدانی سپارش کردی نه بر کوهی ⁂ بدر جشمان کرده پر سنک بابا و لعل ز خشانش ⁂ زبان ناصح بر زبانی نیست این نادره علم را
در پنبا در همه عالم مدام کنج زبان دانش ⁂ رها کن قفل و کوی ارادت خشم نکاهی ⁂ که کمخوان در و کنجواهی دلم کو نیست ارکانش
سعادت کو مهتاب نیست سر بسر کل رکاب ⁂ رضای دل کل خندان طرب کلستانش ⁂ شی کس نیست در دنیا جز خشنی او بجانش
که نام و نقش بر ده دقیقت سکل نشانش ⁂ بعد از هر دو او دیوان عجب جهان تماشا کن ⁂ که نه بر و ره فلک صد جنون و هر یج درفشش
حر ص از لب رک لب نان نهاده او فرمان نیل ⁂ جه حاصل کفتکو از دو دهان کرده بر نیستانش ⁂ نشید دیغ بهشت رضوان در نشست از خوانها
ز مرغ میوه بر خوان از چه استدعای آوانش ⁂ خورد آب از هر چشم عیان بنیه عیشش ⁂ جکد خون دل بهر طرف از مرغ بریانش
تکلفهای ره دل از جاه و حب اشتاش رسد ⁂ زهی رسوایی نسبت که ساز دو هم تشویش ⁂ ز یکهفته فرش کاشوره کشتان که ز آنها
زرکهای قیامت هر که این کاوش و مکاوشش ⁂ لعنت آره دیده از نفس پرورده و دام تنکی ⁂ که در وزغ نفس تنقه بهای رفتن تاکشش
چیدانه رخنه اسلام مبین نا مسلمانی ⁂ که افتد رخنه در اسلام از غول مسلمانش ⁂ جهان چون جو بر زهنه زیر نیش شتکشی
که از کون نعمران صد بزرگ آفت دو شنیطانش ⁂ دل داد او جان سخت ره ان جان آمد ⁂ جو آن شیشه که آید جا بجا سیک کر آستینش خراسان
خدا را بی جهانی را از جنعل بر دانی ⁂ که از هر جهان نه پیوست شوید و بکه اشتی ⁂ اکجا که کمال کبریای تو بود ⁂ عالم
نمی از بحر عطای تو بود ⁂ ما را چه حد حمد و ثنای تو بود ⁂ هم حمد و ثنای تو سزای تو بود ⁂ یا رب ز دو کون بی نیازم کردان
اه شب که به بجرکاهم ده ⁂ ره راه خود اول ز خود نم بیخود کن ⁂ وانکه بخود ز خود بخود در راهم ده ⁂ و بی بنده شدکی در پی
بیازم کردان ⁂ در فقر سر فرازم کردان ⁂ در راه طلب محرم رازم کردان ⁂ زان راه که نه سوی حقیقت بازم کردان
ای آنکه عقیده و فاروت تراست ⁂ بر مغز جرا هجا رسید پوست تراست ⁂ دل مجد این دان نه نیکوست تراست ⁂ یک دل بدار ز این آن
یک دوست تراست ⁂ مرا جز روی قوام یاد دهد ⁂ کلاه ولم روی قوام یاد دهد ⁂ جو زلف نغمه را نه برهم باد ⁂ ز سر زلفی
مو قوام یاد دهد ⁂ کر هست می عشق جانم بزار رود ⁂ از دیدنش اندوه هزار بار رود ⁂ در سایه کافی آن کسان که همی لافند
جاری مرکب از تن جاده رود ⁂ عجبا کعبه رود شیخ و من بوی کف ⁂ بیت کعبه که آنجا مراحت حق بطرف ⁂ فقط دین ناپیدان
منعقد داوای است ⁂ که من بوی کم رفتم او بوی صدف ⁂ انعزه زن نمره کلستان بر اهدست
بر همه کل غنی که کشته است خندنک ⁂ از نوک خار ها کل خندان بر اهدست ⁂ اکه
بیکرانشان که بنه و جیلش زنی ⁂ ز سر خون کشتکان را هست سر تا سر سفید مولانا عبدالله هاتفی خواهرزاده مولانا
نور الدین عبدالرحمن جامی است در نظم مثنوی از سایر شعرای عصر کوی تفوق ربوده و تمام خمسه را تتبع نموده در برابر
جام

تربت حیدریه

بسکه زبان ملفوظه تیمور را بنظم در آورده قوتش در مقصود سبب تعب بوده اگرچه کتاب ترتیبش عظیم مشهورست اما گفته
انفرادی جدا آورده شده **بیت** کمان خم چه ابروی جانان شده ∴ زه هر گوشه خانه زنجاه ∴ کله خود آنکه [illegible]
چه دلهای عشاق بر خونابه ∴ چنان تیر را در زره رخنه [illegible] ∴ که افعی [illegible] ∴ [illegible]
چه بالا چنان بر هم دل ∴ فتاده دران [illegible] درشت ∴ سر ناخن شیشه چون [illegible] ∴ تبرزین [illegible]
چه نیزه عریان [illegible] ∴ نشسته زنبق تیر در مرد جنگ ∴ درخت [illegible] شده [illegible] ∴ گذر کرده [illegible]
که بر دار خم زلف [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
بسرکوب ∴ [illegible] ∴ همه [illegible] ∴ [illegible]
سلسبیل بود ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
تنگ مرداند ∴ [illegible] ∴ [illegible] در سجاد عالمی که بدین **بیت** [illegible]
شد [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] این جذبه [illegible] نام
شاه اسمعیل صفوی گفته **بیت** باد خشم شد سنجق [illegible] ∴ چه [illegible] ∴ [illegible]
ستود ∴ دگر زان [illegible] ∴ همه [illegible] ∴ چه شاهان [illegible] **مولانا دونی**
شاعر مایل [illegible] میگوید این رباعی از جمله منظومات اوست
رباعی [illegible] ∴ [illegible] ∴ گر سلطنت [illegible] ∴
در بندگی علی و اولاد علی است **تربت** [illegible] ∴
و جهند که [illegible] مردم خوب [illegible] شیخ قطب الدین حیدر که قطب وقت بوده حیدریان
بوی منسوبند [illegible] شاه این رباعی در حق وی گفته **بیت** [illegible] ∴
نه دنیا و نه دین ∴ حق ز حقیقت نه طریقت [illegible] ∴ اندر دو جهان [illegible] ∴ در تاریخ [illegible] آمده
که [illegible] ابدالان میگفته‌اند و ظهور آثار غریبه و امور عجیبه بوده چنانچه در زمستان [illegible]
چنان برف [illegible] [illegible]
بیت [illegible] ∴ [illegible] ∴ از شیخ نظام اولیا
نقلست که شیخ حیدر با یاران خود میگفته [illegible]
که مرا [illegible]
سخن بگفت [illegible] **ابوعبدالله محمد الخیسی** [illegible]
افتاده **بیت** شبگیر [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]

قسم [illegible]

در چاه که بخاک درنگاه ∴ در جام بجام [illegible] شبگیر **بیت** شرابت غذای کودک خورده ∴ شرابت غذای [illegible]
شمس الدین جبندی [illegible] بلاغت و فرمان سعادت بوده این ابیات مر اوراست **بیت** [illegible] سلطنت
درگه [illegible] زده ∴ عکس رایت سایبان بر گنبد خضرا زده ∴ وجود تو [illegible] نقاش ازل نقش نیرنگ
وجود آدم بر هوا زده ∴ [illegible] سرکوب [illegible] فلک ∴ ما سوی الله آنچه دیده جمله ثبت [illegible] ∴
بیانی در صنع شعرای بنام ابوالغازی سلطان حسین میرزا محظوظ بوده و [illegible] وقایع زمان او را در رشته
نظم کشیده در حینی که ابوالمظفر شاه اسمعیل صفوی فتح خراسان نموده [illegible] **امیرالمومنین حیدر**
علی ابن ابیطالب [illegible] و فتوحات زمان [illegible] نیز بنظم آورده این دو بیت در صفت کوه از آن **بیت**
عقابش [illegible] فلک دیده کام ∴ پلنگش ز خون شفق [illegible] ∴ فلک سبزه [illegible] ∴ شفق
دشتی از لاله بر دامنش ∴ **فریدی** [illegible] کرم سخن و چرب زبان بوده تتبع خواجه میکرده ∴ [illegible] **بیت**
نکورای چون رای [illegible] ∴ [illegible] تتبع مخزن اسرار نموده [illegible] کرده این رباعی از افکار اوست
[illegible] ∴ سر تا قدم از عشق [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible]
سماع افتاده **بیت** محبتی که مرا با توست [illegible] **لهوری** [illegible]
واطوار پسندیده موصوف بوده بغایت نیکو ذات و خوش اخلاق است [illegible]
آنکه [illegible] این ابیات مر اوراست **بیت** [illegible]
نامه بر بندد ∴ خدا چنین آفریده است از برای طره کاکل ∴ [illegible]
ره گم نکرده [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ بروز وصل [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] **ابو حسین کرد** [illegible]
درهم شکسته [illegible] این ابیات [illegible] **بیت**
طمع [illegible] ∴ [illegible] ∴ چندان [illegible] ∴
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
در سلک مردم صاحب ادراک انتظام دارد و گاهی شعری میگوید از اوست **بیت** [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] **مشهد مقدس**
[illegible]

خراسان

مشهد مقدس

او را تا این غایت بوده چنانچه در شاهنامه منظوم است و در احادیث آمده که هر کس را سر ارادت زیارت آن مرقد مطهر
دریابد ثواب هفت حج در دیوان اعمال او بنویسند و در جوار شهر مزار فیض آثار امیر علی است که هر کس در آن مرقد شکوک کند
مدروع خدمه القبه هلاک گردد و شهد بعد نفس مقدس دوازده ملوک است که یکی از آن جمله ملوک عالم فرخ انوشیروان
که جان پدر از لطافت سحر گذری در مقام در خراسان نیست از ضمایم آن ملوک است بیت از نور مزار اهله روی ؛ در خلد
جوی مروه ؛ و دیگر ملوک اعلم است و آب شاران نیز از جاهای نیک آن دیار است نزد طوق و سنگستان هم از جاهای
معروفست ملازم درویش آنچه قدر رسمی ملکوتش یافته شد احمدان معروف از اقطاب بوده و قطب الاقطاب صحبت شیخ
اوست که بکوشید حسیتم لذات دنیا ترک و بعد ابو نصر سراج طاوس الفقرا گفته اند و در فنون علوم کامل
بوده از وی نقلست که هر جنازه که از پیش قبر من بگذرانند مغفور شود بحکم این بشارت اهل طوس جنازه را پیش خاک
او می آورند و زمانی بدارند آنگاه ببرند معشوق طوسی از عقلای مجانین بوده و مزارش بطوس است امام محمد غزالی معتقد وی بوده
که روزی قیامت صعیف ترا این خاک بوده که کالای خاک بودند که محمد معشوق قدم بر آن خاک نهاده روزی حج
طوس آمد شیخ ابوسعید مجلس می داشت بنده برخاست شیخ ابوسعید خاموش ماند بعد از زمانی گفت سلطان درین روز
که بنده برخاست رفتن ملکان بود شیخ ابوبکر بن عبدالله النساج از اصحاب شیخ ابوالقاسم گرگانی است از وی
پرسیدند که دیدار مطلوب را چه قابلیت باید گفت بدیده صدق در آینه طلب درهم او گوید که توکل نیست کرمنع عطا از
خدا تعالی منعی حجة الاسلام محمد بن احمد الغزالی شافعی مذهب بوده اول حال مبتدی احمد ذکانی کتب علوم بوده
در آن صحبت امام الحرمین ابوالمعالی جوینی را ملازم گرفته و تحصیل در جمیع علوم کامل گردید چنانچه ذهنی کتب منخول الاول
تصنیف نموده بامام الحرمین عرض کرد امام گفت که مرا زنده در گور کردی چرا صبر نکردی تا تصنیف مرا بپوشانید
آوازه فضیلتش سمت اشتهار یافته خواجه نظام الملک وزیر وی را بغداد نامزد طلب داشته و در این مدرسه نظامیه تدریس
کرده و آخر ترک همه کرده تعرف زهد و تفرید گرفت آورده اند که مقصود در وقوع علم خوانده بود که شاید که ارشاد
در ازای شود چون از مقصود ... بحصول نه پیوست رجوع ... ابو علی فارمدی یافت
یافت پس از آن عازم حج گردید و در بیت المقدس چند وقت در دمشق بوده و احیای علوم و جواهر القرآن را
تصنیف نمود پس از آن به بیت المقدس رفته و از آنجا بمصر رفته و بعد از آن بوطن خویش آمده مدرسه جهت طلبه
خانقاهی جهت صوفیه بنا کرده اوقات ... صرف نموده در سنه خمس و خمسمائه هجری از دنیا رحلت
تاریخ ولادتش در جمادی ... بوده آورده اند که ... تصنیف ... تالیف نموده
... بیت گفتم ... بر جانش چه بیچی ؛ با یک طبیب محرم ایزار در میان نه ؛ گفتا که هم
... برهوده است این راه ؛ گر مهر یار داری ... شیخ احمد غزالی از اصحاب شیخ ابوبکر نساج

سنجر

خواجه نظام الملک

معتبر و رسایل با نظیر دارد و یکی از آنها سوانح است که لمعات شیخ فخرالدین عراقی بر سنن آن رفته یکی از فصول سوانح
این است که معشوق بهمه حال خود معشوق است و عشق بدو نیاید و خود دارد لاجرم صفت او استغنا باشد و عاشق بهمه حال خود عاشق
معشوقش در باید پس افتقار صفت او بوده بیت همواره تو دل ربوده معذوری ؛ غم هیچ نیازموده معذوری ؛ من
بی تو هزار شب بخون در بوده ام ؛ تو بی تو شبی نبوده معذوری ؛ در شرح دیوان آمده که با امام احمد گفتند که تو خود را درویش
پنداری و چند طویله ستور داری فرمود که در سینه است امانه بر دل بسته ام و عمل آورده اند که اگر او لیبل پاک کنند برای
فقرا است چنانچه آب قوت از چشمه جوشد و گاهی که بر آید از آب که گذرد که گاه چشمه راه یابد فرو دیدن آن
آب در دل عارف بنا بر چشمه در دنیا بمنزله گاه و گاه گاه مجاری احوال خود را بطریق نظم بیان مقرر نموده چنانچه این
ابیات از آنجمله است بیت چون چتر سنجری رخ بختم سیاه باد ؛ با فقر اگر بود هوس ملک سنجرم ؛ تا یافت جان من خبر از ملک
نیمشب ؛ صد ملک نیمروز بیک جو نمی خرم ؛ در عالم فنا که شنیدم برفت ؛ صد دشمن و دوست بیشتر اشنیدم و رفت ؛
چون دهر اول علم کار دانیست ؛ چندانکه بگفتم بپوشیدم و رفت ؛ کردیم هزار حیله عقل آن دست ؛ تا چون که توان
راه بجایی نرسید ؛ ابو عبدالله زهیدی و بابا محمود طوسی در سلک اولیای انتظام داشته اند و احوال
ایشان در نفحات بتفصیل مسطور است خواجه نظام الملک از کاردانان زمان و وزرای آن دوران بوده بیت اگر نیست
دیوان ملک بخندید ؛ نسبت بر آتش بسبب چون دهر اتمجال اگر دولت اورد ؛ از جواهر ضعوبت ... خراسان
اعراض ... ؛ بر سر فتنه ... کاه ستم ؛ عدل او همچو ... ؛ و امداد او از جوانی کسب کمال
نفسانی کرده ... نمانی مرتبه بیش از ممکن ان ... داشت چنانچه در یازده سالگی حفظ قرآن مجید نمود و بسبب آن
جهت حصول عزت ایشان در بعدان ... با ابن شاذان ... بپایان رسانید و آخر از شیوه آن ستوده
ادب کشیده عزت طوسی جغربیک سلجوقی را حاصل کرده جغربیک حسن تقریر دلپذیر خواجه در یافته و پسر و صاحب
تدبیر الب ارسلان که برادر زاده اش بود گردانید و الب ارسلان چون بر اورنگ شاهی متمکن گردید عمید الملک کندری را
بقتل آورده منصب وزارت را من حیث الاستقلال بدو مفوض داشته و پس از آنکه روضه روضه ملکشاه به سلطنت
بر تخت سلطنت ... زمام امور جمیع مملکت را بکف اقتدار او گذاشت و دستور ... زلال عطوفت و انصاف
گلزار مردم ... هر یکرا بقدر رتبه و استعداد نضارت و نضرت بخشیده اعلام انصاف ...
تا مدت سی سال رای عالم آرایش خورشید مثال نور داد آل جهانبانی گشت بیت ... عدل ...
فلک جاهش بعد از افلاک ؛ صحبت ... که خاتون سلطان ترکان خاتون که با خواجه نقار ...
در خفیه بعرض سلطان رسانید که نظام الملک ده اولاد و پسر دارد که ... عشر ... در چشم مردم ...
معاملات بمجموع را ایشان تقسیم نموده این سخن در مزاج سلطان اثر کرده در آخر دولت بدان وزیر آصف سیر ...

بنظام پادشاهی که گزاردم بحکم شرکتی است با زنهار مالا را به جهت حکومت بعضی از ولایات با پسران من پسران خود داده‌اند
وشکایت ایشان به نزدیک سلطان بردند و بعبارتی نهو المطلوب مالا را نیز ایشان ندوات از پیش و دستار از سر برداریم خواجه جواب داد که کار ایشان
فضل رو دولت و دستار مرا بود همیم و سلطان نسبت اند و ستغفات آن با این منوط و قوام این نظام از مرود
مانلان جهت خاطر خاتون کلمات خوش بر آن سخن افزودند سلطان رسانیدند پادشاه از عبارت بنیر زد خشم گرفته فرمود
داد که دیوان خاتون تاج الملک قمی تحقیق محاسبات خواجه بدارند و مقربان اکابر سلطان از اصفهان بجانب بغداد در رکت
آمد خواجه ~~بدارند و مقربان اکابر سلطان از اصفهان بجانب بغداد در رکت آمد~~ خواجه نیز از عقب وی تو جه فرمود
در اثنای راه یکی از فدائیان حسن صباح زخمی جان گزای بوی رسانیده روز دیگر بدان زخم در گذشت و نوبت که ملازم
بود در آن وقت این بیتی بنظم در آورده بیت جای جهان ز جور افلاک برفت : شد نظام عالم خاک برفت
آن زهر پیاله راحت زیک جهد : او رفت بسعادت از جهان پاک برفت : نقل است که بعد از زخم این قطعه خواجه انشا نموده
نزد سلطان فرستاد بیت بگفته باقبال تو ای شاه جهاندار : گرد ستم از چهره ایام ستردم : طغرای نکو نامی و منشور بکامی
پیش ملک العرش بتوقیع تو بردم : اندر قضا مدت عمرم نود و سه : واند ستغفر از ضربت یکی کاردم : بگذاشتم
این خدمت دیرینه بفرزند : او را بخدا و بخداوند سپردم : در بیست و چهارم رمضان سنه خمس و ثمانین واربعمائه که سلطان بجانب
رسید از فوت خواجه خبر یافت تمام امور وزارت را بخواجه تاج الملک داده خود بشکار رفت و در بیست و سیوم شوال سال مذکور
مریض گشته ببغداد معاودت نموده و بعد از شهادت خواجه بچهل روز بگذشت معزی در آن روز این قطعه بگفت بیت
رفت در یک مه بفردوس برین دستور پیر : شاه برنا از پی او رفت در ماه دگر : کرد ناگه قهر یزدان عجز سلطان آشکار : قهر
یزدانی ببین و عجز سلطانی نگر فردوسی فردوسی فصاحت را رضوان و دعوی بلاغت را برهان بوده و بصفت این معنی
شاهنامه که مکان را در مجلدات آورده بیت که بنده آن چنان معنی که جسته : بعد بر گشتنا بوم ایزوی و فردوسی از دیه
شاداب تم و مضو نام دشت گتیش ابوالقاسم بوده چون متولد شد پدرش فخر الدین احمد بخواب دید که مضور برکار
بلند بر شد و بر چهار طرف نعره زد و از هر طرف جواب شنید بامداد از معبری کیفیت الخواب پرسید جواب داد
که پسر تو سخنگوئی شود که آوازه او بچهار رکن عالم برسد و این خواب علامت نیست که در جمیع اطراف سخن او را قبول خلق بود
نقل است که در ایام دولت سامانیه دقیقی شاعر بنظم شاهنامه مشغولی فرموده کشته گردید چنانچه فردوسی اظهار این
نموده بیت جوانی بیامد گشاده زبان : بسخن گفتن خوب و طبع روان : بنظم شاهنامه خوی بد یار بود : همه ساله با بد بپیکار بود
یکایک از او بخت برگشته شد : بدست یکی بنده بر کشته شد : برفت او واین نامه ناگفته ماند : چنان بخت بیدار او خفته ماند
و چون روزگار دولت آل ناصر آخر گردید سلطان محمود را بنظم الکتب میلی مفرط الحد رسیده و شعرای بتکلیف و تکلف چند
وقت حکایتی نظم میکرد چون آوازه خوش سلطان بهر جا رسید فردوسی که مورد استعداد آن دیده در خلف بیدون

الصواب : دقیقی نه

فصل چهارم

و شمه گشت معنی چند بنظم آورده چنانکه کسی از الشیمین آن رغبتی پیدا شد و آوازه او بسلطان رسید فرمان طلب جهت او صادر
گردید و فردوسی بسیج سفر کرده عازم غزنین گردید چون بشهر در آمد بقضای رائیم سلطان بر خورده بمنزل او فرود آمده
حکایت بوستان رستم و اسفندیار را نظم آورده بملک داد و بمطالعه سلطان رسانید سلطان را خوش آمده چنانچه
او خیال آمد و فردوسی بمجلس پیوسته و بواضعت چراغ دولت امیدوار گردانید و هم در آن مجلس حکم شد که بر کسی ابیات
که ما سبقی زینت بخشد بگوید و غرض از موزا نشانه بفردوسی نوشتند و فردوسی جواب این را گفت بیت تا چشم تو دیر شنو
ریش کس که دیر چشم سر سر است : گردون شده عرضت زره و عذری نیست : گر تیر برند بر کس خاصه زرشت سلطان را
التفات زیاده گشته فرمود تا در پهلوی قصر سلطان جائی برای او پیراستند فردوسی در آنجا اقامت گزید و بگفتن شاهنامه
مشغول گشت و هر روز داستانی که بنظم در می آورد بنظر سلطان میرسانید اما نظامی عروضی در چهار مقاله آورده که فردوسی شاهنامه
را در سی سال بگفت و صله از آن جهت که جهاز دختر خویش سازد لیکن کتاب بر گرفت و در غزنین افتاد و چاپلوسی بزرگ و احمد
حسن از آنکه بداند اما سلطان جهت صله الکتب با زعان خواجه که پیوسته خاک تخلیط در قدح جاه وی می افکند
بنده بر اندیشه حیله گفتند که بجای هزار درم کافی است چه او مرد رافضی است و معتزلی و این بیت را باعتزال او دیافته بیت
به بینندگان آفریننده را : نبینی مرنجان دو بیننده را : چون سلطان تعصبی تمام داشت این تخلیط دراو گرفت
و آنگاه هزار درم سیم از درم را موقوف داشت و بیست هزار درم بدو فرستاد و این سلطان اتفاقی و حمامی چنانکه
در اکثر کتب مسطور است قسمت کرده معنی چند در هجو بگفت و به طبرستان شد و به سپهبد شهریار که از اولاد یزدجرد شهریار
بود بدید و بگفت که من این کتاب را بنام تو میکنم چه همه اخبار و آثار اجداد تست شهریار او را بنواخت و گفت
محمود خداوند من است شاهنامه بنام وی را کن و در روز دیگر صد بیت هزار درم بوی فرستاد و گفت این بیتها
فرست و در آن محمود خوش کن که سلطان را حیفی برای من دشنه که رضای تو بخت و فردوسی این بیتها بوی فرستاد و در زمود
دانشمند لیکن آن فردوسی انجمد عیب در عذر خواهی بگفت بیت حکیم گفت کسی را که بخت عالی نیست : بهیچ وجه مراد او
جو بایست : بدو محمد در بار سخن مگر بودی : بدست اندر تو که جانش امین نیست : ممکنست حضرت محمود را و لیکن بایست
حکومت در باکان ز آن کناره بد است : شدم بدریا غوطه نعیم نعیم ندید : گناه بخت منست این گناه دریا نیست
این ابیات از اوست : بسی رنج دیدم بسی گفته خواندم : ز گفتار تازی و از پهلوانی : بچندین هنر شصت و دو سال بودم
که توشه برم ز آشکار و نهانی : بجز حسرت و جز و بال گناهان : ندارم کنون از جوانی نشانی : بیاد جوانی کنون مویه دارم
برین بیت بو طاهر خسروانی : جوانی من از کودکی یاد دارم : دریغا جوانی دریغا جوانی : فلک گر در زیر رکاب اندر است
و گر زیر تیر عقاب اندر است : چنین دار کو از پی کار تو : چنین خطه ثواب اندر است : ار مکین تکبر کش خود بریاست
که چشمه که نه بخواب اندر است : بر ابو انده قش پیش بشود : بر زندان امر سیاب است و از طرا پیکی بگفت قوی ریخ اوست

محمد کوش

اندکی بشنو [illegible] چنانکه [illegible] عیب شعر جمع [illegible] : نکته از الفاظ [illegible] بود
[illegible] طبع [illegible] : زاده [illegible] بود : [illegible] : مطلع [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible] گفته عیب [illegible]
[illegible] : [illegible] معنیان بالفظ [illegible] : شاعر که بود بهتر غزالی [illegible] : از لطایف [illegible]
[illegible] کشند [illegible] اسد [illegible]
[illegible] الفاظ [illegible] سکندر [illegible] مطلع [illegible] عیب
[illegible] : [illegible] صحیفه [illegible] : [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] عیب [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

همان جان که از روز ازل [illegible] : کنم خاک تن [illegible] : [illegible] : [illegible]
چنین داده [illegible] : که [illegible] جشید [illegible] : [illegible] : که [illegible]
نگاری [illegible] : که [illegible] : زخجلت [illegible] : [illegible] که بشنیدیم دل
[illegible] : [illegible] : [illegible] : [illegible] هم
[illegible] : [illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible] در صفت اژدها گوید
[illegible] : [illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] خراسان
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] عیب [illegible]
[illegible]
[illegible] مولانا [illegible]
[illegible] عیب [illegible]
[illegible]

ازان رخ گلگون نوشته است و مولانا سلطانعلی از شاگردان مولانا اظهر است و مولانا اظهر از شاگرد جعفر و جعفر شاگرد
میر علی که واضع خط نستعلیق است و از سلطانعلی شاگردان نیک بسیار است مثل مولانا علاء الدین و مولانا سلطان محمد
خندان و مولانا سلطان محمد نور و فرزندکات و مولانا زین الدین محمود که استاد مولانا میر علی بوده مولانا عبد الصمد اکثر خطوط را در
غایت جودت تحریر نموده شعر را نیک شگفته انشا میکند این رباعی از اوست رباعی سیمین بدنت چه نغز باد ام تر است : بادام
و چشم تو از آن خوب تر است : دندان و لب تو در لطافت گوئی : بادام که آنجمله شیر و شکر است : نقل است که وقتی دیوان مولانا جامی
از جنس جای را کتابت میکرد چنانکه عادت کتابت است از چند جا ترک واقع شده و چون نظر مولانا در او افتاد بخط خود
اصلاح داده و در عذر آن قطعه را انشا نموده است قطعه ای خوش نویس چه عارض خوبان : سخنم را بخط خوب آراست : لیک گاهی
بسهو از آن خامه کاه چیزی فزود گاهی کاست : کلکم اصلاح آن من از خط خویش : دیگران هم نکوتر که دل خواست :
هر چه از کرده بود با سخنم : من بخشش قصور کلکم راست مرد جعفر خواجه تخلصش نظم دستر بوده دیوانش تخلیص بنظر
این حقیر رسیده است بیت هر شب کنم اندیشه تا دل ز تو برگیرم : چون صبح شود دستش در دامن و سر گیرم مولانا محمد
از منظوران آنحضرت میرزا کامران سلطان کیش میرزا است و فقیر او بوده طبعی او در غایت رسائی و درستی داشته این شعر که حالی است
زائر خاطر نشأ عزت شهرین مقال است بیت ز لب تو بحسن صورت چه تو ای پسر نباشد : چه بشر که حور رضوان ز تو
خوبتر نباشد : دل ما در آرزو شکفته مگر آنکه جان برآید : سر ما و خاک کویت مگر آنکه سر نباشد : ای که [illegible]
جان منی : ای که رخ شمع شبستان منی : ای که چه خاطرم پریشان کردی : جمعیت خاطر پریشان منی [illegible]
در خوش نویسی بها رنی داشته که خط ترقیم بر خط مکنان میکشیده خصوصی در تعلیق و نستعلیق [illegible]
قلمش بر ظلمات دوات خضر وقتی قنینهای آب حیات جهت اسکندر مرغان بوادی اشتیاق اوردی بیت گر سر
قلمش بود بای ذو القرنین : کی پیر ظلمت جا ابرودش و گاه گاه شعر گفتی را علاوه کمالات کرده گوهر از مخزن
خاطر برون می آمد از آنجمله است بیت ما هم جنان کرد که دلش را نداریم : تا شاد دلی جوان دل خود را نداریم :
احمد بیک صالی از تنگ طبعان آن شهر و مکان بل از اعیان خراسان بوده بیت همه معنی زاینده بوده بسماحت :
در مزاج [illegible] بسیار ساعده بودش فصاحت در خطابت : در زمانی که او را در کار شبابش چون نسیم صبا خوش نفس بوده ام
زندگانیش چون طبع جوانی چنین از وطن مالوف عزم عراق که کنز لطافت شهره آفاق است در حرکت آمد
پس از یکسال دیگر شاه به سلک ملازمان پادشاه زمان شاه طهماسب صفوی منتظم گردیده احوالش بل
در علی درجه تا آنکه ملتفت از ملک روم بشهر باز آمد و دیوم رسید مجموع عبارات مشکله ترکی و تازی که زود
معضلات آن برکرفت طبع هیچیک مرکز نکشوده میگفت مثل را لیه بی آنکه غوری بکار برد [illegible] کرده
سراپای انرا چون حروف تهجی فرد فرد خوانده و مانند شمال که برساحت لاله زاری گذرد هیچ جا فروگذاشت

برابه

١٧٢
برابه تنگ خلقی باعث افزونی حشمت گردیده و کتابی خاص ممتاز گردیده و پس از چند وقت بوزارت جلالت خود سرافراز
گردیده نوعی شهرت و کفایت را بمقام رسانیده که هر جا چنین به حشمت افزون گردیده و احیانا چون اهر فلکی از درج طبیعت
برون می آورده از آنجمله است بیت نام تو برم هر دم تا گوی دعوی ما ذوق : خواهم که هم جنبه برم جان زجانی محمد
بیک صالی برادر اعیانی احمد بیک است وی نیز در وادی ادبیت تکرار درس مردمی کرده و از فنون قابلیت بسیار بهره مند
بوده و پیوسته از روحشان خاطر لعلهای آبدار بیرون می آورده این ابیات که امروز مشهد کامل زر بیت الحروف است الکیفیاتی
از دست بیت باین رسیده دکر خوبی هوای بهار : که سبزه برد مد از تخم تنک بر جنار : سبزه که سبز شود در دل حدیثی
که هر : چنانکه دانه خال از جانی عارض یار : شده الکیان بر طراوت هوا که آتش برگ : ز رنگ قطره برون آورد گل
شرار : تمام آنجا نکه گر از صحن باغ باد صبا : کند ادا ده آفاق با نه از رفتار : سبزه که خط شاعی ز گوشه چهر
رنگ سبزه برآید ز اعتدال بهار : قوای نامیه را زیب جان با ثمر : که سر گشت درختان صورت از دیوار
سبزه که سبز شود در ضمیر تخم امید : باغ خاطر اگر گذرد به هوای بهار : عجب مدان که بمعجز گلی نار شود : بهر زمین گریخته
فی المثل شراره نار : کس که اگر نه با این عاشق زار ترا : طالع هرا امید صحبت بیمار ترا : لذتی دارم که از غم ریخته
رسم خواب : تا نه بینند بیکس در خواب دیدار ترا : طرح غرق اگنم جانی که آئی در سخن : تا نیابد اهل مجلس ذوق
گفتار ترا : شمع من هنگامه گرم است در سوز صالحی است : مرگ او نه مرده خواهد سوخت بازار ترا : ایام
مراچه عاشقی می آموخت : دانی که چه بر شمع بلا می افروخت : یعنی که کلیه تنگ می باید ریخت : یعنی که تمام
عمر میباید سوخت : زان پیش ملاکه بهجر زارت کشد : تنها رخیان کمی که یارت کشد : بر دعده او [illegible]
دل نتوهی : کار دگری که انتظارت کشد مولانا غزالی بفضایل و کمالات صوری و معنوی محلی بوده بنیان زندگی
و مجلس افروز و مجلس صحبت برآسته و ابتدا ببندگی و از دستشده چنانچه باید خبر در آدرش صعود نمود دلا جرم علی
قلیخان شاه بود که زمان شخصی را با چند سراب در ارادوی به خرج راه بری فرستاده مصححش التماس بود چنانچه
در آن قطعه که در باب مدحی فرستاده میکرد و چه غزالی که غنی نیست ستاره بهزار در چه بیت اینغزالی که حق ثناه نجیب
که سوی بندگان بیچون ای : چونکه چند رکشته آنجا : بسر خود کرد و فو بیرون آی : و غزالی سابقا با خان زمان
بسر برده نقش بدیع را در آن زمان نظم آورده و در عوض هر بیتی یکهزار صله یافته و در حین کشته شدن خان زمان
بدست اولیای قاهره افتاده و از منظوران حضرت شاهنشاهی گردیده و ملک الشعرائی رسیده و بعد از چند وقت رخت
فنا از عالم بر بستند و در سر گنج کجرات مدفون گردیده بیت بعد گنجی غزالی از معنی : نقش خاک تیک بسر
گنج است : بعد یکسال تاریخش : احمد آباد خاک سرگنج است : و عدد اشعارش از غزل و مثنوی افتاده الا رانگ
و از منظومتش اسرار مکتوم و رشحات الحیات و مرآت الکائنات امروز سند اولست این ابیات که بلاده حمد نوشته

میشود از غزل و رباعی و مثنوی مراد است **منه** زاهدا عرفان ندلق و سبحه و مسواک نیست ؛ عشق پیدا کن که اینها اهل
ادراک نیست ؛ چون دل ناخورده لاف بکدائی چه سود ؛ دامنی کانرا بخون دل نشوئید پاک نیست ؛ هرکجا افروخت
آتش برق استغنای عشق ؛ شهپر جبریل آنجا خس و خاشاک نیست ؛ خواه زاهد خواه فاسق لیک دام قوادنیست
صیدی کان تراز در حلقه فتراک نیست ؛ و شنید از خوبان غزال آرزوی قتل خویش ؛ کشته انغمزه بیباک گر شد باک نیست
از مرگ خود نمیترسیم اما این بلاست ؛ کز تماشای بتان محروم میباید شدن ؛ حسن شهرت عشق رسوائی تقاضا میکند
جرم معشوق و گناه عاشق بیچاره نیست ؛ کامکارا سر بکوی مجابت عظیم ؛ عاشق سوخته غمزده مسکین را
بشکستم پنجرهای مژه مانع نشود ؛ در تماشای رخت دیده عالم بین را ؛ بخت بد بین که بدان پنجره ام سوی تو نو
هر محرومی من پنجره خویش را ؛ در عشق نه جاه و نه حسب میباید ؛ این واقعه را کسی عجب میباید ؛ نه تعلیم و نه
فضل و نه نسب میباید ؛ معشوق غیور است ادب میباید ؛ در کعبه اگر دل سوی غیر است ترا ؛ طاعت همه فسق و کعبه
دیر است ترا ؛ گر دل بحق است و ساکن میکده ؛ می نوش که عاقبت بخیر است ترا ؛ سلطان گوید که نقد گنجینه من ؛
صوفی گوید که دلق پشمینه من ؛ عاشق گوید که داغ دیرینه من ؛ من دانم و دل که چیست در سینه من **وله مثنوی**
از پس این پرده سیماب گون ؛ آنچه نیاید به بیاید برون ؛ هر سر موئی که درین رشته است ؛ از سر تکرار نه جدا گشته است
تا نشوی خار خود پرست ؛ هست بعهد خواب هر که هست ؛ ای عزیزان رشته هاست ؛ سایه خورشید روز جا
به است ؛ نام خود و نام پدر زنده کن ؛ مرده خود را ابد زنده کن ؛ از پدر مرده مگو هر زمان ؛ گر نه سگی دم مزن از استخوان
خورش لبسرانی که سخن خشبند ؛ تا خطشان نیست نمک میشکند ؛ کاش خط آرند از دل برون ؛ تا دل عشاق
نشانند خون ؛ با من اگر خط اگر سر دهاند ؛ هستی ما را بفنا داده اند ؛ خاک دلم را زرد که می بیختند ؛ ریخته
از عشق در او ریختند ؛ دل که بدان رشته غم اندوخته شد ؛ بود کبابی که نمک سود شد ؛ دیده عاشق چه دهد
خون ناب ؛ هست همان خون چکد از کباب ؛ راه دل انها که نشان داده اند ؛ روی نکو دیده دل
داده اند ؛ روی نکو هر چه بسر اسر خوش است ؛ بنده آنیم که عاشق کش است ؛ لاله عذاری که جفاجوی نیست ؛
هیچ کلامی که در او بوی نیست ؛ آنکه بهر چشم سیه مبتلاست ؛ تیر نگه کردن خوبان بلاست ؛ در کش زلف سیه
سودا که نیست ؛ در خم گیسو چه بلاها که نیست **ملا ابن علی** در ولایت و کن بمرتبه اعلای رسیده و صیت عشق
با قاصی و دانی رسیده معاقبی تخلص میکرده این بیت از او شهرت دارد **منه** شد مکرر همه وضع جهان پیش نظر ؛
جز غم عشق که هر چند مکرر نشود ؛ **شیخ رهائی** بکمالات صوری و معنوی متحلی بوده و کمالاتش در نظم و نثر غایت و
دعذوبت رادیشته این چند بیت که پیشتر از ایام جوانی و نغزا غاز است مراین دعوی را برهانی است **منه** از گل رخ
بخنده کین روی منت ؛ در مشک خطی کشیده کین موی منت ؛ صد فتنه باد داده کین بوی منت ؛ ای گل رخ

فی سلیم جا پسر

یکی خوش است **منه** حرف که می بخواند و خنده خوش زدن ؛ تیشی بکر سوخته خود زدن ؛ بگیتی بجهان شیخ رباعی اهوری بجه
بر چشم هوس روغنه خود زدن **میر عرب شاه** لسیر و صفه و شیم رضیه موصوف بوده بغایت نیکو اخلاق متین لسینه و سیاه
موزونی طبیعت شعری میگفته این ابیات مراد است **منه** اگر دست خفظت نشانه نهالی ؛ بر بر ز دار او بجز شکوفه
چه داند که بسیاد عمر است بر باد ؛ کفن پوش زاید زمادر شکوفه **میر باقر** از تبحیه است بر قوانین شش بر مطالعه بعضی
از متداولات ناقه بجودت فرکب و حسن کلام در زمره سعدان انتظام داشته و بلطف طبع بعضی اندیشه را به زلال
خاطر تا ظرنکرده از زبان می آید **منه** ادیب تو در سخا چه سبب تو هر دان ؛ هلاک گفته رسیده عالی است کنون
گردست نخل خیره بحیال ؛ از خشک در کوی تا باید پرون ؛ با بیجگی همی جز غم خویش ؛ بگرگ شر محرم و نامحرم خویش
یکبار طلبی از دل خود دست مدار ؛ همدم طلبی لب از هم با دل خویش ؛ جان مستغرق تلقم که تسبیح زاهدا
بجا خاطر مگذارم رشته زنار میکرود **ملا عبد العلی کاشی** در سلک شعر طبعان زمان انتظام داشته نکات دلفریب او خاصت
بروح و نشه رطبات غریب و عجیبش کیفیت می صحیح **منه** در ستی فدا الفطا و جان موزون ؛ که بسجده چیره کشیده
لبستانی ؛ این دو رباعی از فوارد ات اوست که ثبت میشود **منه** ای کان تو سیاه و یک تو سفید ؛ از نقش تو آب در دو دیده
امید ؛ آن نشنه نمیشود مگر از باران ؛ وان گرم نمیشود مگر از خورشید ؛ انجا که عمر تو فزون از نقش است ؛ بر چون
تو هر کمی شکسته است ؛ نان تو که از شکر شیرینتر است ؛ کور از ابر و عمر کسی شکسته است **درویش ظام** از مردم با نام **خراسان**
چون نظر بصیرت دریافته که رضا بقضا و حسن مصاحبت در قناعت اصل تو انگری است هر آینه دامن شغل خوش خویش
بدنیای بسیار رغبت کم منفعت آلوده نگردانیده همواره به شیوه درویشی و بی تکلفی روزگار گذرانیده این رباعی از اوست
رباعی هر دل که بجز تجربه فقر است ؛ باشد خوش خاطر خویش ؛ مردانه دهد طلاق امید طلاق ؛ محصول دو گون
گنده ملعونش **مانسم رسلی** از مستعدان زمان بوده در وقایق خط شناسی و خوش نویسی فایق بر اقران بوده در شرح
تاریخ کوفه و شعر فهمی راجح ملک ن این ابیات از واردات اوست **منه** آه دلم گر اثری داشتی ؛ شام امیدم سحری
داشتی ؛ دیر شدی کعبه اسلام اگر ؛ چون تو خدا بخبری داشتی ؛ خسرو عشاق شدی کوهکن ؛ گر غم شیرین پسری
داشتی ؛ لفظ و معنی کمال من کرینه ؛ میتوگردوی در کتب کنم **محمد قاسم** مردم دیده هنر و دیده مردم صاحب نظر بود
از واردات اوست آنچه ایراد میشود این ابیات **منه** لبسینه زخم عشق ران ایچ پیچاش **منه** زبان شکوه ما را چنان تنگیشد ؛ نه لبکه
کوش تو پر گشته شکل شده ؛ نه آنکه هیچ اثر در فغان نماند ؛ آدمی باید که بحالت نباشد هیچکه ؛ گر لب خندان
نباشد چشم گریان هم خوش است **ملا محمد رضا** طبعی سلیم و ذهنی مستقیم داشته همواره لوای شاعری می افراخته که
صورت ابراد می پذیرد و از جمله واردات اوست **منه** ما را نه زر و نصیب نه رخانه جنت است ؛ سرمایه که نیست همی
رنج و رحمت است ؛ نقدی که در خزانه ما هست مفلسی است ؛ گنجی که هست در دست ما قناعت است ؛ عمر انت غنیمت

محمد کوش

نشابور

دنیا طلب مکن ؛ در فکر کار باش که فرصت غنیمت است ؛ این نه نوبتی که تو خوانی عبادتش ؛ چون کارهای دیگر است این نه نوبتش

اول نگاه نیات بیگانه تو بی است ؛ زیرا که بر نماز مقدم طهارت است ؛ در تحصیلش عمر تبه میکند ؛ [illegible] چو شب تیره سیه

میکند ؛ اما این نوشتم که در حضرت دوست ؛ نامم بوسیله که میکند و اهلی لطیف طبع و دقیق سخن [illegible] از

مکنات انجمن [illegible] دارد اثر [illegible] علیه ؛ [illegible] از اهل الکمالات ؛ پیچش زلف

از غیرت [illegible] ؛ [illegible] در حشر [illegible] بهم ؛ زین پریشانی که از زلف بتان در کار ماست ؛ اهلی

زان دوست [illegible] تو عجیب ؛ رحمت ایزدی محتاج استغفار ماست ؛ مشتاقی نامه [illegible] زکی [illegible] خوی بتان

هر قطره دریا [illegible] روان ؛ اگر بر فلک [illegible] شود ؛ فلک [illegible] قندیل [illegible] شود ؛ ملک ساقی [illegible] این [illegible]

و اگر [illegible] لالهٔ می را بجام ؛ چه جوش شد بردن باده از رفتن او ؛ چکید آفتاب از بر [illegible] ؛ چنین باده [illegible]

بردن ای [illegible] غنچه [illegible] ؛ [illegible] که صد جبرئیل ؛ کند [illegible] بستان سپیل ؛ رونق [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] مژگان [illegible] نگاه تقی برزا [illegible] مزاج دوست [illegible] رسد [illegible]

[illegible] رباعی [illegible] ؛ ای که جهان [illegible]

نو [illegible] جهان مشکو است ؛ حاصل تو جهانی و جهان زنده به تست ؛ [illegible] وداع جان [illegible] میرزا مریمی

لطیف طبع و حسن صورت موصوف بوده [illegible] وهموار [illegible] میکرد بیت

[illegible] چشم [illegible] طوفان برگرفت ؛ [illegible] داماں برگرفت بیت ؛ [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] ؛ حریف گرمی خوی تو [illegible] ؛ [illegible]

از خون جگر چهره [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

سیه [illegible] نسبتی مرغ خاطر را [illegible] زلف [illegible] خوبرویان [illegible] اوقات [illegible]

[illegible] بیت ؛ [illegible] ؛ [illegible] عب از سادات [illegible]

[illegible] این بیت [illegible] بیت [illegible] ؛ [illegible] ندرلی [illegible]

[illegible] نشابور [illegible]

[illegible] ؛ [illegible]

این [illegible] بنظر آمده ؛ [illegible] ؛ برای [illegible]

عشق [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

سینه [illegible] ؛ [illegible] نشابور از شهرهای معروف خراسان است بیت [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] ؛ در بنا نهادن این شهر اختلاف بسیار کرده اند بعضی از آنچه

مبالغه

۱۷۶ نیشابور [illegible]

[illegible] اما اصح آنست که شاپور [illegible] کاشته [illegible] آورده که [illegible]

[illegible] شاپور [illegible] و فرمود که [illegible]

[illegible] نام نهاد مردم [illegible] شاپور [illegible] برادر [illegible] بزبان فارسی [illegible] گویند

[illegible] المخلوقات [illegible] ایران شهر [illegible] صاحب عجایب البلدان آورده که [illegible] البلاد

[illegible] آب و هوا و کیفیت [illegible] در تمام خراسان [illegible] لطافت [illegible] بیت

[illegible] ؛ [illegible] ؛ و [illegible]

[illegible] عظیم [illegible]

[illegible] بیت [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

[illegible] بیت [illegible]

[illegible] ؛ [illegible]

[illegible] در تاریخ [illegible] آورده که [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] در بغداد و ابو عبدالله [illegible] در شام و [illegible]

[illegible] که عاقل [illegible]

[illegible]

[illegible]

ابو علی دقاق امام وقت بوده آورده اند که امیر علی حاکم کرمان [illegible]

[illegible] امیر علی گفت [illegible] شیخ گفت [illegible] مال خود [illegible]

[illegible] ابو القاسم نصرآبادی شیخ اهل حقایق بوده گویند که چهل حج بر توکل کرده [illegible]

[illegible] شیخ [illegible] گفت که [illegible] چهل حج [illegible]

حج را [illegible] نان [illegible] شیخ آن نان [illegible]

[illegible] شیخ [illegible] گفت [illegible]

هزار و اند بیش است از سخنان اوست که هر که شکر نعمت کند نعمت او زیاده گردد گفته اند احمد حرب زاهد زمانه بود و قبله عباد بوده بحکم

یحیی معاذ گفت که من چون وفات کنم سر من بپای او نهید و در تقوی چنان بوده که وقتی مادرش جهت وی مرغی بریان کرده بود احمد

گفت که این مرغ بر بام همسایه رفته بود و دانه چند چیده حلق بر آن بود ابو محمد مرتعش از بزرگان اهل تصوف بوده از

اصحاب جنید و ثوری در کوچه بغداد بر خوشید گفت [illegible] شما را اعتبار او باشد و مرا کسی که ابدیه که مرا به [illegible] بود از [illegible]

بجز [illegible] خدا تعالی حاصل کند گفت یقینی آنکه خدا تعالی را در شب و روز [illegible] که حرفی حسن خلق است ابو حمزه

بغدادی شیخ قدوه [illegible] در تذکرة الاولیا آمده که ابلیس را دید که بر کو [illegible] گفت ای ملعون شرم نداری [illegible] مردمان

ابلیس گفت مردم آنهایند که در شونیزیه بخلوت نشسته اند که جگر من بسوختند چون شیخ ابو حمزه آواز داد که کذب الملعون زیرا که اولیاء

خداوند نزدیک [illegible] که ابلیس را بر حال ایشان اطلاع افتد گفت تو کی [illegible] ابو بکر [illegible]

از او روزی دیدند [illegible] بپرسید [illegible] که باشد گفت آنکه از الفت مخلوق [illegible] ابو بکر فرا [illegible] شیخ [illegible]

که آنکه ابو بکر را دیدی صوفی [illegible] ابو عمر زجید [illegible] بوده [illegible] و شیخ ابو محمد [illegible]

ابو علی ثقفی در سلک اولیای اتقیا [illegible] و احوال ایشان در نفحات بتفصیل مذکور است شیخ فریدالدین عطار

که در شریعت و طریقت یگانه بوده در لطف طبع و حسن خلق نادره زمانه **بیت** وصف او را بسزا هیچ نیارد گفتن ؛ انوری

داند به زانکه تو هم نتوانی ؛ در نفحات آمده که وی در ابتدا بشیوه عطاری روزگار میگذرانیده روزی درویشی بدر دکان رسید

طلب چیزی کرد عطار از غایت مشغولی التفات بدو نکرد درویش گفت ای خواجه تو با این دل و جان چگونه خواهی مرد عطار گفت چنانکه

تو خواهی مرد درویش گفت تو همچون من توانی مرد در دو کاسه چوبین که داشت در زیر سر گذاشت و گفت الله و جان بداد عطار را

مشاهده او حاصل آمد از دکان بر خاست و هر چه داشت [illegible] بسبیل ایثار در نمود و ملازمت شیخ رکن الدین اکاف اختیار کرد

با او سر خود و پس از آن بزیارت بیت الله الحرام رفته بسیار [illegible] از مشایخ را دریافت و بعد از فتح [illegible] بود شیخ

مجدالدین بغدادی رفته و از دست او خرقه پوشید و مرجع اهل اشواق و اذواق گردیده که شیخ عطار از [illegible] نظر تربیت سلطان

مشایخ شیخ قطب الدین حیدر یافته و حیدرنامه را بنام وی نظم کرده چون در عنفوان شباب گفته بر آنکه [illegible] از وی

اشعار اکثر است و بعد از آنکه گاهی قریب هفتاد سال بجمع کردن حکایات [illegible] مشغول گردیده و مجلس [illegible] اهل طریقت

را این مرتبه دست نداده نقل است که شخصی از بزرگی که عارف طریق طریقت بود و واقف وادی حقیقت بوده بپرسید که [illegible]

مجاهدت و معاملت فرق میان شیخ عطار و مولوی رومی چه بود فرمود که مولوی چون شهبازی بود که بیک طرفة العین خود را

از تحت طریقت بفضای حقیقت رسانیده و شیخ عطار را مانند موری که بآهستگی [illegible] از جا برخود تا حقیقت آنرا رسیده الغرض

که در برابر جبل رساند نظم است [illegible] از مثنوی و غیره چنانچه از صد و بیست هزار بیت متجاوز است و دیوانش مشتمل است بر بیست

از قصیده و غزل و رباعی و [illegible] آنچه و ادواق مراحیده که در شمار [illegible] معلوم است که در هیچ

از انبساط بعد یافت شود و کلام او را تا زیانه اهل سلوک گفته اند و کتب و مثنویات وی بدان موجب است که صورت اسامی

چنین اسرارنامه ؛ مصیبت نامه ؛ وصلت نامه ؛ بلبل نامه ؛ پندنامه ؛ جواهرنامه ؛ بی سرنامه ؛ خسرونامه ؛ ملامت نامه ؛

حیدرنامه ؛ شترنامه ؛ جواهرالذات ؛ مظهرالعجایب ؛ منطق الطیر ؛ گل و هرمز ؛ شرح القلب ؛ از مثنویاتش تذکرة الاولیا

و احوال الصفا امروز متداول است و فوت شیخ در قتل عام تاتار بوده هنگام استیلای چنگیز خان در تذکره دولتشاه

آمده که منقول است که شیخ را بقتل برسانند شخصی پیدا شده و گفت که این پیر را مکش که بخونبهای وی یکتو بره کاه میدهم

شیخ گفت بخوبش که بیشتر از این نمی ارزم و مغل متغیر شده شیخ را شربت شهادت چشانید تاریخ فوتش را در ششصد و بیست

و دو در ششصد و نوزده گفته اند و سن شریفش صد و چهارده سال بوده شیخ عطار آن فرید روزگار ؛ در ششصد و شانزده

فقر ؛ شد شهید راه فقر آن رهنما ؛ سال تاریخش از آن شد راه فقر ؛ ولادت او در روزگار سلطان سنجر در ششصد و دوازده بوده در

نفحات از مولوی رومی نقل کرده که نور منصور بعد از صد و پنجاه سال بروح فریدالدین عطار تجلی کرده و مربی او گشت رحمة الله علیه

و علی جمیع المؤمنین چون پاره از احوال او نوشته شد اکنون بصواب چنان نمود که از اشعارش تیمنا و تبرکا ایراد کرده آید **غزل**

جان ز عشقت در رخت بخشد **بیت** تو باز ادی بر سر و همی خندد ؛ خط تو ... سبزی بر شکر خندد ؛ تا یاد لبت بود

گلهای ما بادید ؛ چه کنم که گریه ای دیگر همی خندد ؛ گر کشته شود عاشق از وصل تو دیر نیست ؛ در روی تو همچون گل ایدر بر می

خندد ؛ جان و دلم برده و جانم نبخشی ؛ گفتم جانم از تو با تو نبخشی ؛ گفتم که از عمان فراقی بر آوردم ؛ آن آمد

دانم نبخشی ؛ بودی که زخود نیاز گردد ؛ شایسته وصل راز گردد ؛ چون گرفتار تو گرفتار خود ؛ ممکن نبود که عود گردد

خار و درد من درمان دردها ؛ جان از من دلستان دردها ؛ رخی که ماه زیبائی چه خورشید ؛ گشته در خاک سر نهان دردها

از آن لبهای چون عناب رنگها ؛ ز آن خطهای چون ریحان دردها ؛ بیک تیغ اجل هیچ دوران را ؛ نیست در دل ز درد جان دردها

اجل مست حیرت ز شب ؛ در حظم از خط شکر شکست ؛ یاد کی کسی که در سر عمر ؛ نکند لطف فراموشت ؛ چون زلف

بقرارت بر یخ فرار کرد ؛ از شک روی مرا اندک نکرد ؛ ز آن به که حلقه هیچ بر زلف مشکبارش ؛ صد دست بیش باید

تا در شکار گیرد ؛ بسیم سیه سار از رخسار رفته ؛ سرو سر و بیشی از رفتار رفته ؛ تا هر گز نه چند ذره ؛ خوار از غم چو ذره شد محو از تو

می نگرم بر جهان دلشکنی ؛ صد دل من ذره بیمارش ؛ یارب غم تو چگونه تقریر کنم ؛ از دست بشد عمر چه تدبیر کنم ؛ از غم

بنده عشق تو شرم گرفت ؛ در بندگی تو تقصیر کنم ؛ مردان ره معرفت با جان گشته ؛ نه همچو زنان از روی آن حال گشته ؛

هر چه آن بلبل رشت باید کرد ؛ آنچه که از جان به گلزار گشته ؛ جان سوخته سر فکنده میباید بود ؛ چون شمع بسوز ناله

میباید بود ؛ کار ره عشق تو جانی باشد ؛ تا کام کسی که بنده میباید بود ؛ وی بر سر خاک تو بر آ با دل ریش میبارید خون

جگر ؛ بر یخ خود بس ؛ او از آنکه چند گریه بر ما ؛ بر خویش گری که راه داری در پیش ؛ در پیش شمع جان ز خویشتن میسوزم ؛

در آتش دل چو شمع تن میسوزم ؛ انکار شد ؛ قدم نبودی که مدام ؛ تا قدم از غم شدن میسوزم من الهی نامه

یکی دیوانه از خود برهنه است ∴ برهنه شد زهی کز بس نکوئیست ∴ که آخر پیرهن در تن ندارم ∴ اگر تو صبر داری من ندارم
خطاب آمد از آن مجنون شیدا را ∴ که گر بابت دهم آن کفن را ∴ زبان بگشود آن مجنون مضطر ∴ که من دانم ترا ای بنده پرور
که اول تیره مرد عاجز ∴ تو ندهی هیچ کرباسش هرگز ∴ بباید مرد اول مفلس و عور ∴ که تا کرباس یابد از تو در گور
بشیخی گفت مردی کای نکوکار ∴ چه خواهی گفت گر دولت بود یار ∴ چنین گفت او اگر دولت درآید ∴ بگوید آنچه شاید آنچه باید
مگر پرسید موسی از خداوند ∴ که ای داننده بی مثل و مانند ∴ ز خلقان کیست در نعمت آباد ∴ که او محتاج هم [illegible]
خدا گفت ای پیمبر وقت ما ∴ کسی کز دست ما رفته ما ∴ کسی کز قسمت ما در غضب است ∴ اگر روزش [illegible]
من مصیبت نامه خسروی روزی غلامی بخرید ∴ گاه قبایش پیش مرکب میدوید ∴ در نکوروئی کسی همتا نداشت ∴ شد [illegible]
سرو کان بالا نداشت ∴ از رخ وی ماه هم قمر در روی گرفت ∴ در لب او دام شکر در روی گرفت ∴ آفتابی بود [illegible]
گر سخن گفتی گهر بر ریختی ∴ در بخندیدی شکر می ریختی ∴ گاه زلفش که از روی رخش ∴ حلقه آواز در [illegible]
نرگسش بادام را در مغز داشت ∴ گاه مژه و جادوی در مغز داشت ∴ چون لب وی [illegible] ∴ عقل [illegible]
چون گشادی درج لعل از خنده باز ∴ مرده صد ساله گشتی زنده باز ∴ آفتاب از شرم او رخ زرد بود ∴ [illegible]
وله بود مجنونی بجانب گرسنه ∴ سوی صحرا رفت با سر برهنه ∴ [illegible] ∴ [illegible]
گفت یا رب یک نان ده [illegible] ∴ گرسنه [illegible] ∴ هاتفی گفتش که ای [illegible] ترا ∴ گرسنه [illegible] ترا
همچنان در دشت [illegible] ∴ پیش آمد پیر گرگی گرسنه ∴ گرگ او را دید و [illegible] گرفت ∴ جامه دیوانه [illegible] گرفت
گفت یا رب لطف کن [illegible] ∴ جان عزیزست [illegible] ∴ گرسنه دیدم [illegible] ∴ [illegible]
بعد از این [illegible] ∴ تا توانم نان نخواهم از تو من ∴ [illegible] ∴ [illegible]
این سخن [illegible] ∴ گرگ صحرا رفت [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] آن [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
غیر حق اندر دو عالم [illegible] ∴ [illegible] ∴ غیر حق اندر دو عالم [illegible] ∴ [illegible]
چون [illegible] ∴ چون خلیل الله [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
چون [illegible] ∴ [illegible] ∴ منطق الطیر [illegible] ∴ [illegible]
رفت معشوقش [illegible] ∴ دید او را خفته [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]

[illegible]

176

[illegible] ∴ [illegible] ∴ این [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
چون [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
چون [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
وله [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
زاهدی [illegible] ∴ [illegible] ∴ شیخ گفت او را [illegible] ∴ [illegible]
زاهد [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ امام الائمه محمد ابن یحیی [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] سلطان سنجر [illegible]
[illegible] سلطان [illegible] محمد ابن یحیی [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
[illegible] محمد [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible] ∴ محمد یحیی [illegible]
[illegible] سنجر [illegible]

این رباعی ازوست رباعی ظالم که کباب از دل درویش خورد ؛ چون در نگری ز پهلوی خویش خورد ؛ دنیا عسلیست هر که
ازو بیش خورد ؛ خون افزاید ز آنکه ز آن بیش خورد ؛ امام العالم محمد بن احمد جهان که مقدم و مفاخر دیگران فضلا و مفاخر بوده و الد
ما ملکش احمد بن محمد در زمان خود عدیل و نظیر نداشته و در معنی ابدع فی الحکم اقلا نصوص هر دو دفتر تالیف کرده پنجاه در خلق
آن زمان حسنی که سلطان سنجر قصد بخارا نمود پیر بهر شاه سوخته عزیمت گردیده بهر شاه هر اطاعت و عبادت نموده بار
امام محمد را برسالت نزد سلطان فرستاده محمد ابن مسکر که سلطان [illegible] عبد از رعایت جانب ادب واقف شرایط
خدمت بعرض رسانید که بهر شاه شاهی از این درگاه باشد میگوید ع گر تاب دهی فغان خود کاشته ؛ در دست کسی بیا خود آورده
من بنده آنم که تو بنداشته ؛ از دست میفکنم چو برداشته ؛ گویند سلطان را وقت خوش گشته بسبب سلاست وی از آن سر اران
در گذشت تفسیر بصایر یمینی در ایام آن که ترجمه عزیزیست و صحیفة الاقبال که معارضه [illegible] و سر بست ریخته و برد خود اوست
محمد ابن عبد الله مشهور بابن المقنع امام اهل حدیث بوده و بحرها سفر کرده و بسیاری از فضلا را ملازمت نموده چنانچه خود
میگوید که دیده و اخذ کاهی کرده هزار نفر رسیده و تصانیف او از هزار و پانصد زیاده بوده که یکی از آنجمله صحیح مسلم
ابن حجاج نیشابوری در حدیث و قرائت قرآن بر اقران و الکی غالب بوده متحجب تاریخ ؛ یافعی آورده که مسلم صحیح خود را
از سیصد هزار حدیث مسموعه تصنیف نموده و در میان علمای اهل سنت در باب تفضیل صحیح بخاری و مسلم اختلاف است مشهور
آنست که کتب بخاری افضل است مولانا مسلم [illegible] ابو نصر اسمعیل حماد الجوهری صاحب صحاح اللغه است و خطوط را در غایت جودت
تحریر مینمود و شیخ اسحق ابن راهویه حنظلی هفتاد هزار حدیث بحفظ داشته و گفته است که هیچ نشنیدم که یاد نگرفتم ابو اسحق ثعلبی مفسر
نوشته که بر سایر تفاسیر راجح است و قصص الانبیا نیز از تالیفات اوست ازان ابو القاسم قشیری میرسد که حضرت عزیزرا
بخواب دیدم و با او سخن میکردم ناگه از وی کتابی از او شنیدم که مردی صالح آمد چون نگاه کردم احمد ثعلبی بود ابو المعالی مسعود بن
محمد صاحب کتاب الباب و محمد ابن مسیب الاعضا باو محمد ابراهیم تغلبه الواحدی علی ابن احمد صاحب تفسیر بسیط و وسیط و شیخ
اسعد الله بوده و عبد الملک صاحب یتیمة الدهر از فضلای آن دیار است از فحول رجال بوده از ابتدای وجود آدم و عدد
عالم تا اینهم بر فلک علم خورشیدی از آن تابنده تر در دوصد ابیات لیا سواری ازان تا زنده تر نیامده و چون طبع لطیفش را
که منبع انوار فصاحت بوده بواسطه استنباط دقایق فقه و استخراج نکات و حل مشکلات بشهاهی [illegible] پرداخته
[illegible] خاطر و زیبد طبع قصیده گفته و قطعه پر حجت در طبقات محمود شاهی آورده که در دور رضی الدین لله
غایت گزنت [illegible] صفت [illegible] و هم مذهب حنفی و قلع طمع [illegible] که بادشاه فاضل [illegible] در عدل گستر
بود در سیم [illegible] و همواره غریق بحر انعام و اکرام کردانیده از اصلاح و صواب دید او کار ملک [illegible] و کفر
شعار رضی الدین در مدح ان خسرو با آفرین است که نوشته میشود بیت سپهر نصرت و فتح است و چرخ دولت رای ؛
خدایگان ظهور [illegible] فتح فزای ؛ ابو المظفر طغان حجان که عید رسد ؛ بجز و مدحت او هیچ شاه [illegible] ستای ؛

نکفتی

۱۷۷

نگفته ای بن کف دست کرد کانها را ؛ بجا رهاند زمان تیز هم بارها ای ؛ هزار بار فزون خاک صحن گفت بار ؛
که مر ترا کف صبر ولبسب فرمای ؛ بوقت بخشش جهد و همم زمانه مخور ؛ که اولیس است بر جان و جگر کان گشتها ؛
شنوده ام که جهان را بقصد جان مانده است ؛ قدیم تکیه دای از کف بد اندای ؛ خدایگانا توئی که سود اقبال است ؛
کلاه گوشه بر این چرخ لاجورد قبای ؛ کجی شد آنکه همی گفت دریزمانه منم ؛ بال دشمن حال و برای ملک آرای ؛ بروج
حرمت من تیغ شوکت تو رسد ؛ در این حصار [illegible] خندق ثریا سای ؛ سر ربیعی [illegible] جنگ اوان جوشن پوش
تن نفیل مه معذران آهن خای ؛ بهم زنده زطغیان خود پشیمان شو ؛ بهیم لطف زبیداد خود فرود آی ؛ تیغ
شرم همی اندیش زنعت شاه ؛ ز صبح خوف همی بود روش از کف عدای ؛ چه صبح ملک ترا صبح دولت آید شفاع
چشمه خورشید آسمان پیمای ؛ بهر کجا که رود صبح فتح و ظفر ؛ چو آفتاب بنور عقب صبح برای ؛ چه مایه رنج کشیدم
ز عشق تا این کار ؛ با آبدیده و خون جگر گرفت قرار ؛ مراز باره نگارش جه بر کان کامل ؛ هزار که [illegible] بختش
بتیغ رنجه بر خاک باد انگون ؛ که در ره عشق تو ان ازان زرکشت بر رخسار ؛ هزار رفته بر [illegible] زر گشت [illegible] ؛ نعوذ بالله
اگر خود یکی شوی بیدار ؛ ز رشک بر رخ تو آسمان شمال نوشت ؛ که غمزه تو اجل را بود ابر شکار ؛ بعین ملک احد
نظام دولت دین ؛ که کس را نبود در [illegible] نمایش نثار ؛ فغان من ز فلک رفت همچنان نشکفت ؛ که پاره پاره
بر آید بصدر صدر کبار ؛ بسی خلیس بازار [illegible] بجزم ؛ چه غدر [illegible] گرفت قرار ؛ ترا اگر چه بصورت
بسی بعاکف است ؛ ز روی صدق و صفا همچو بنده کم بیدار ؛ فال تیغ گرازخون من کنی سیراب ؛ بهم خلوص صفای
عقیدت ارد بار ؛ از این مروت رفعت خدای داند و بس ؛ که هست بر دل ریگو ز سینه انگار ؛ دلیک خاطر
نگفته ز زاد هنیر سم ؛ که چرخ تنگ حروفت و در پس غدار ؛ به پیش صدر بزرگ درازی چه کشم ؛ چه بخت
یار نباشد چه سود از این گفتار ؛ اگر سعادت خدمت بچنگ باز آرم ؛ همی کنم دل رنجور خویش بر غلط ار ؛ اگر
امان دهد عمر مش ازین شد ماند ؛ غریق بحر ثنا همچو من هزار هزار ؛ بجز طراز عروس مکارم تو مباد ؛ زبحر طراز بنا
بنده کوه مرشت هوا از بیت سعادت ایام را اکنون کردم ؛ به خدمت صدر فخر الوری شد ؛ بزرگ جهان [illegible]
که خاک درش [illegible] کیمیا شد ؛ ایا کوه حلمی که سنگ و زولت ؛ [illegible] غذای ترا چون [illegible] شد ؛ هم خلق خوش
[illegible] تیلکن ؛ چه بر باغ بگذشت [illegible] صبا شد ؛ چو نیشکر لفظ تو بست اول ؛ مرا [illegible] با سدرة المنتهی شد ؛
بجود کرمها و انکار صدرا ؛ که بخجید که کوهست کوه بشد ؛ ز بس تیغ در دشمنانت شکسته ؛ عذای جهان [illegible]
شد ؛ مرا حال مرکس ازان شد مصور ؛ که شخص زصدر رفیع جدا شد ؛ تمام اصفهانی طرب کرفته دریغا ؛
که از جنگ تختم رها شد ؛ تو بیماری جانب [illegible] چه حکمی ؛ تو این بین که [illegible] زان دو [illegible] ؛ خلاصه [illegible]
زمانه نور الدین ؛ که سایه تو چو خورشید سید [illegible] ؛ خدای داند [illegible] ؛ بدل شکسته [illegible]

چشمهای مخمورم نهان داده ببازی کنج لب کرفته ام ؛ فرشته وار همه نور لیک مستورم ؛ اضطراب تو ... بجهان زده
شود سبب تبارک الله ابدال مکر دف صورم ؛ اگرچه غوره درین بزم خامی کوم ؛ زمانه ... بجهانکوم
فدای داده که اندر فراق حضرت تو ؛ زکونه کونه حوادث چکونه رنجورم ؛ وله اکنون برگ گل تازه سنبل آراست نه
خطا که صلاح دل رصبر من خوشت ؛ حاصلها همان بود که چشم تو راید ؛ در کنج مانده است دراینجا فقر ما خون دمانت
مي كه لعل زند لعل آب رشک رش ؛ در دوره شد که نی یادم ز کسی خبرش ؛ بباغ حچیم زیرا بباغ می بینم رنگ سرو
زرخسار ارغوان اثرش ؛ عنان انده دردیار وخت دریغ ؛ مطالبت به لفظ عشق مختصرش ؛ ماه ورنک
نهان کرده که این جه نارست ؛ شکر زلب روان کرده که این کفتارست ؛ سنک درسینه نهان کرده که این هیبت دلست
سرو را کرده خراسته که این رفتارست ؛ همه سرمایه زرخساره و زرنقش کرد ؛ کل اگر رنگ فروشست صبا عطارست
از قوام چشم و زنخت کمر میدانم ؛ که وفاداری در شیوه خوبان عارست ؛ بانک فریاد من از دوست نه امروز خوبست
اگه من زنده ... واکه ازاین بسیارست ؛ لیله که ترا بجان بجا میکردم ؛ در هجر تو ترک مدعا میکردم ؛ اکنون تا چشم
جاندشیم ازان میکویم ؛ یارب که تو دوران رجا میکردم ؛ هرنیم شبم درد تو بیدار کند ؛ اندیشه تو در دل ... کار
زان ... جاکه در دلش ؛ روزی بچنین شب کرفتار کند ؛ ملک الشعرا امیر معزی از بزرگان طبقه شعرا ...
سلطان ملکشاه و سلطان سنجر بجانب مکرم و محتشم بوده و در جهان رتبه اینجا آمده که معزی پسر برهانی است که در زمان الب
ارسلان ملک الشعرا امیر ... معزی بعد از فوت پدر سالها گذشت که بعد از ملازمت بادرار و کلفت او بار جزوی
بدو عاید نمیشد تا روزی التجا بامیر علی که داماد سلطان بود برده ستنه نموده که از سلطان دستور رخصت خواهد که ...
... امیر علی متوجه احوال او شده فرمود که نماز شام باید که بدرگاه آئی و چون شب عید است شاید که ...
شود چون اتفاق ... شد سلطان برآمده ما تجبت اتفاقا اول کسیکه ماه بدید سلطان بود عظیم شادمان شد
در اینوقت علاءالدوله پیش معزی آمده کفت ای پسر برهانی توانی در اینباره چیزی بگوئی که ... سلطان ...
سازم معزی این رباعی را بکفت رباعی ای ماه چو ابروان یاری کوئی ؛ یا نی چو کمان شهریاری کوئی ؛ نعلی زده زر
عیاری کوئی ؛ بر کوش سپهر کوشواری کوئی ؛ چون عرض کرد امیر علی بعد از تحسین بسیار رفته بسلطان خواند سلطان را
خوش آمد کفت بعد این رباعی ... اسب که دولت ... از طویله بارکی و علاءالدوله اسبی چنانکه ...
... ساخته بوی داد و حقیقت او بسلطان عرض کرد بعد از آن کفت ای پسر برهانی باید که ... تعریف ...
شعری بکوئی معزی در روز دیگر این رباعی را کفته گذرانید رباعی چون آتش خاطر مرا شاه بدید ؛ از خاک مرا بر زبر ماه
کشید ؛ چون آب یکی ترانه از من بشنید ؛ چون باد یکی مرکب خاص بخشید ؛ چون نظر سلطان رسانید هزار دینار
صله بوی داد و حکم شد از علوفه انچه مانده بود تمام را باو واصل سازند و امیر ... اصفهان ... و نیز ...

که اورا

۱۷۸

که اورا لقب من بازخوانند چون لقب سلطان معزالدین بود بدانسبب معزی خواندندش و پس از ان اقبالش
روی در ترقی نهاده ملک الشعرا کردید و همچنین در عهد سلطان سنجر مرتبه اش بیش از پیش گشت و هیچکس از شعرا در سه ...
... آن ندیده اول رودکی در عصر سامانیان دوم عنصری در دولت آل ناصر سیم معزی در خدمت سلجوقیان اند و عاقبت کار
سلطان سنجر در خرگاه تیری انداخت معزی متوجه ملازمت بوده قضا تیر از جا دو بهدف خطا خورده از جگرش در گذشت ...
معزی ... اندر جهان جان بداد ؛ ... که هرگز زمانه در نژاد و در ... کزیده ... که نوبتی سلطان سنجر ...
مشغول بود ناگاه بهدف خطا خورده او را امید خدمت معزی در اینوقت این رباعی بکفت رباعی شاها ادبی کن فلک بدخورا ؛ کو
چشم رسانید رخ نیکو را ؛ کر کوی غلط کرد بجوکان نی زن ؛ ور سهم خطا کرد ببخش او را ؛ و سلطان از سهو بد بخشید
معزی بدان رباعی را در سلک نظم آورده رباعی رفتم بر اسب تا بگیرم شکرم ؛ کفتا که سخن نشنوانی عذر خوهم
نکاه نخستم که جهان بردارم ؛ نه توسن آسمان که خورشید کشتم ؛ و دیوان معزی از پانزده هزار بیت افزون است و امروز
متداول است انچه نوشته میشود سطری از آن کتاب و قطره از آن سحاب است ... زهی بجنبه و فرخنده باد فروردین
بفرخی و خوشی آمدی ز خلد برین ؛ شد از نسیم تو ... ؛ شد از حریر تو بیمار ... نسرین ؛ ...
ت نرگس و سوسن ؛ ... لاله و نسرین ؛ ... نکار رخ ... ؛ ... بنقش نکار رخ
چین ؛ ... از سنبق تو ... ؛ که ... از شقایق تو ساختی بالین ؛ ... نسیم
اوست ؛ اگرچه هست ترا نام باد فروردین ؛ مسافری تو کرد جهان مسافر وار ؛ ...
بزمین ؛ اگر بدان صنم ماهروی بگذری ؛ ... زصورت من که ... بصورت حزین ؛ در آن ...
بکوی دلم ؛ چنانکه کم شوی در میان حلقه چین ؛ اگر ترا سوی فردوس بازگشت بود ؛ در ...
امین ؛ ... رسول الله که ... ؛ امام ... ؛ اگر شوی بزیارت سوی ...
علم ؛ خیال جان مرا در مدینه جوی ببین ؛ ... ؛ جهان ستوده سادات و عزت
یقین ؛ وصی خاتم پیغمبران و شیر خدای ؛ ستوده ... ؛ نه دل بکفر ...
نه کوش داده بدان و نه هوش داده بدین ؛ در مدینه علم است در مناقب او ؛ در خزینه عقل است رای ... سر
فضایل بو الفضل که ... سپهر ؛ بصد هزار فرشتش ... ؛ ... کافیان ...
چه شوی جان ... ؛ اگر خبر بدهد ... ؛ ... ؛ اگر ...
... سازد ؛ ... کلک تو ... ؛ سخن ... چون بنات النعش ؛ ...
مجموع کشت چون پروین ؛ مبارک الله باری ... ؛ ز ... شرع محمد مختار ؛ کرفته نام علم
خدای ... ؛ کرفته خاتم ... رسول در منقار ؛ ... ؛ ...

هنده و ملغار ؛ چه بر او گشاید بسی بود و لهو ؛ چه بال دلستان از بسی بود شمار ؛ نشستنش همه بر کوهسار تسلیح آن بیوشش
همه در بر غفران استغفار ؛ امیر سکیه ما گشد شد بدو شمشیر ؛ امام هر به را تیر شد بدو با زاد ؛ شد از حضور کشش شد اوستاره صف
شد ظهور کشش محرابها سپاه آثار ؛ حضور اوست ره خیر این را مفتاح ؛ ظهور اوست در شهر فتنه را مسمار ؛ مخیر است
خسرو مشرق ؛ مشتری هست با قبال قبله احرار ؛ مظفر حسن انضحی که بر در او ؛ جا جاه حسن امروز جا گرفت هزار
کفایت صدر از چو بر کشش کرفت شرف ؛ چنانکه قیصر شاهان که تو بر شهوار ؛ ملال کند دل او با خدم بوقت کرم ؛ که
اتفاق کند با رای بوقت بهار ؛ بکلبتی که بیاغ امل گشت قضا ؛ کل است ابر قبه بر دشمنان تو خار ؛ مل تو کل تو و بچ
نیاز دهست ترا زخان کوی و در خیر ستایش و خواب گذار ؛ خدایگانا من مدح تو چنان گویم ؛ که روح گشنه از استماع
این گفتار ؛ قصیده که بود در ستایش چه نو ؛ دران قصیده معمار هست بکار ؛ سخن چه راه کشت در خط از و
نشیب ؛ ز بان چه سب روانست بالکام و فار ؛ چگونه کام زند سب چون بود ره او ؛ ز خار گشت فراوان
ناهموار ؛ جز الفش نه کران و لطافتش نه رنگ ؛ چنانکه شعر من اندر میانه شعار ؛ شرف تو ستاشند
بدبق و نیکی شعر ؛ محک شناسد و زر و سرخی دینار ؛ همیشه تا که نشاط و طرب کنند همی ؛ معاشران ز عقار
فالکران ز عقار ؛ عقار ملک تو هر روز در زیادت باد ؛ بیاد تو همه شاهان گرفته جام عقار ؛ نادلم
عاشق آن لعل شکر بار بود ؛ دیده بر صحیفه شهوار بود ؛ ملبئی لست که زیر سایش طره آن ؛ خانه چون شو آنکو
نکه عطار بود ؛ سرتو که تو اگر بیدار مشک سبک ؛ هر کرا با سر زلف لب تو کار بود ؛ یار آنکه
دلم را بجگر کشد ؛ لب کرشش انچه دلم بار او لب گشد ؛ چه تیغ تیز بر انگیختم از نیام قدح ؛ زمانه باید باشش
بر کشدا ؛ غلامی ساقی خوشیم که بامدادگاه ؛ مرا ز مشرق خم آفتاب بر کشدا ؛ دو کرب عز دو بام را بادم
هنوز همت من سا غره کشدا ؛ خوشت بیتی و ازروزگار ریخزی ؛ که چرخ غاشیه مرد بخیز کشدا ؛ که تو
شادی از تو بادم مباد و شادی ؛ در عشق باده نوشیم بادم مباد باده ؛ ایا صدر دین ناصر تو بیزدان باد اقبال
سعادت تو جاویدان باد ؛ گردون بمراد و رای تو گردان باد ؛ وز گردش او هرچه تو خواهی آن باد ؛ شاها
از صبوح کاری عجب است ؛ نازد بصبوح هر که شادی طلب است ؛ باده بهر وقت طرب سبب است
لیکن بصبوح کیمیای طرب است ؛ هر که زند کار کسی نگشاید ؛ مطبخ زند نانکسی نشاید ؛ گر دود مطبخش
در آید شاید ؛ گر مطبخ او دود همی برناید ؛ سید الاجل صدر الدین در فضل بعایتی بوده که آن فضلا عرب را بتقدیم
او اعتراف کردند و از دریای کمال او اغتراف نمودند تاریخ خوارزمشاهی را او نوشته بعبارتی که مجلس گشت
قدم بران نگذشته و شعر را نیز در غایت جودت انشا کرده انقطاع از کلمه است که نوشته میشود ؛ حسب گرامیست
روزگار دست و زبان زنهار ؛ دست درازی مجوی خیره زبانی مکن ؛ تا همه عالم بلاف با همه خلق از گزاف بهم

فصل چهارم

برای مکوی هرچه توانی مکن ؛ امام شمس الدین محمد لالا از فحول رجال بوده شعر را در غایت جودت انشا میکرده آنچه
نوشته میشود کمال آن چنین است ؛ هر بیقراری است نهاده قرار عشق ؛ بر نامرادی است نهاده مدار عشق ؛ تا کس نگه
عاشقست مرد بش طلیل عار ؛ سازنده مرد زنده بود سوز نار عشق ؛ گوید عشق عار بود مرد را ولیک ؛ راهی است در که
صادق نیا ز عشق حجة الحق امام عمر خیام الذات افضل اهل خراسان و مقام اول از اعیان ایام بوده در حسب اسیر آنچه وقتی که خواجه نظام
الملک در پیش امام موفق تحصیل علمی مشغول بوده امام عمر و حسن صباح هر دو با او هم درس بودند چون شهرت شعلم
که یکی از شاگردان امام موفق البته بدولتی میرسد با یکدیگر گروه بودند که هرکدام از این کس بدولت برسد دیگرانرا در دولت
شریک بشند و صاحب دولت خود را مرجع داند و در آن هنگام که خواجه نظام الملک بمرتبه وزارت رسید
امام از ذات بین ما ز خوش آمده خواجه مقدم او را گرامی داشته آنچه امام حسن عهد و مراسم وفا بود بجای آورد بنابر معاهده
که در میان بوده حوالت با او در زمن سلطان ملکشاه منصب امیر منصب کرد امام اما او را این معنی قبول
نشده مینود که من نمیخواهم که کمال من بر مراد آن کند نظر اقبال در گوشه نشینم و نشر قواعد علمی مشغول باشم چون
خواجه دانست که ماقی الضمیر خود را بی تکلف بیان میکند هر ساله جهت معیشت او هزار و دویست مثقال طلا بجا آن
شاه بود نوشته او را اجازت مراجعت داد و از عمر خیام بجز رباعی شعر دیگر شنیده نشد آنچه نوشته میشود
انداز روات اوست ؛ باعیات ؛ گویند بحشر گفتگو خواهد بود ؛ آن یار عزیز تندخو خواهد بود ؛ از خیر محض
جز نکوئی ناید ؛ خوش باش که عاقبت نکو خواهد بود ؛ گویند که دوزخی بود عاشق مست ؛ قولیست خلاف دل
در آن نتوان بست ؛ گر عاشق مست دوزخی خواهد بود ؛ فردا بینی بهشت را چون کف دست ؛ آمد سحری ندا
ز میخانه ما ؛ کی رند خراباتی دیوانه ما ؛ برخیز که پر کنیم پیمانه ز می ؛ زان پیش که پر کنند پیمانه ما
چون میگذرد عمر چه شیرین و چه تلخ ؛ جان چون بلب آمد چه بلخ و چه بلخ ؛ می نوش که بعد از تو بسی
ماه بسی ؛ از سلخ بغره آید از غره بسلخ ؛ این کوزه چو من عاشق زاری بوده است ؛ در بند سر زلف
نگاری بوده است ؛ این دسته که بر گردن او می بینی ؛ دستیست که در گردن یاری بوده است ؛ از دست
کسی کرست نکاثب باشد ؛ در دور دولت از دو عجایب باشد ؛ ازند ر با انتقام شغول شو بدر اید
خوش کفایت باشد ؛ من می خورم و هر که چو من اهل بود ؛ می خوردن من بنزد او سهل بود ؛ می خوردن
من حق زازل میدانست ؛ گر می نخورم علم خدا جهل بود ؛ گر بر فلکم دست بدی چون یزدان ؛ برداشتمی
من این فلک را زمیان ؛ وز نو فلک دگر چنان ساختمی ؛ کازاده بکام دل رسیدی آسان ؛ می ده که مرا
قدحی نوش کنند ؛ او از خوش و نغمه فی گوش کنند ؛ تا حشر شدن این زمان علیاید ؛ شاید که زحرم
مافراموش کنند ؛ انرا که وقت بر سر ار جهان ؛ شادی و غم جهان بر او شد یکسان ؛ چون یک به

جهان البسر خواهد شد ؛ خواهی بمراد رسیش خواهی درمان **شاه جعفر** نقابت پناه نجفی و خویش او ابوده و در علم
استیفا ید بیضا داشته چه رساله شاه جعفریه در علم استیفا بغایت مطلوبست و این رباعی که در حق وزیر سلطان جلال الدین
و منوّر الدین منشی گفته شده از وی شهرت یافته **رباعی** بعقل تو این باده بتحقیق ابهم ؛ مانند ملت لیست و ستی ؛ با هم
حال تو چشم ماه در رویان مانده ؛ کا کاینات علام و نور و ستی با هم ؛ خنجاری تا کی را در خود عاطفت بنا به تحت رخنه
که گرده ماه خورشید در حجب آن کم نور چپشان نمودی و در نفحت را با ملامس بهر خوشی سفته که دری مشتری در پیش
آن جوانسها کم نمودی از شعار شعرایان رویت ثبت افتاد **رباعی** سمی عمی الدیر لف که با دوش همبرد ؛ کره که نکخت
که بهیچش جز او نیست بانه که دست صاحب لا ارتشارست ؛ از دور چنانید کا مروز بازینت **کاتبی** از دار اینجا شعر است
تا کاتب قضا و قاسم تقدیر بقدر قابلیت هر شخص و قسم هر نوع آنچه دران عصر نصیب ان نادره افضال گشته
دیگری را نبوده آورده اند که اول حال در ملازمت میرزا بایسنغر ابن شاهرخ میرزا بسر میبرده و قصیده ردیف نرگس را
در جواب الاثاره تتبع نموده گویا در وقت گذرانیدن جایزه باید مکدر گشته ملکه معاصران حسد کرده کار بسخن شد تنها گشته
و معاها استعفا از ملازمت حضرت سفر شروان اختیار نموده بحاها در خدمت امیر ابراهیم که مربی او بود تربیت یافته میبوده بسر
میبرده و قصیده ردیف گلرا در طرح ری گفته و در رعایت بسیار یافته رئیس از معاودت در استرآباد بموضع طاعون
مرض طاعون هلاک گشته آنچه نوشته میشود از وی میاید **بیت** بچشم عقلا این ستیع گنج زرست دلی چیدرنگ
لذتهای صف سرست ؛ جعل دار مردار از جای لیلی کشیش آن ؛ که کوه را صدا از اینک باده برکرست
بهیچ جز نظر خرد باعتبار مکن ؛ که هر جهت زند کسی جوش عنبرست ؛ درون گنبد گردون نگارکاریش مگرد
هرزه معمار دان که خانه جدرست ؛ ملک اگر علم معنی رونق نیست مگر ؛ که خار خار از حیل ازین اکرمست زال
دا بمه فخر جوی دولت دین ؛ که هر چه جز آن زال دو ذال درگذرست ؛ هنر سنجات گر چه دست افراز بلند
اگر ترا ابر کشت نکویش مصدرست ؛ سپهر را زند چو یک حلقه گوش ؛ در محیط نجف کا مروی بگردورست
امیر علم دل کان لطف علی عالیقدر ؛ که در کتاب علومش درو کمین کمطرست ؛ برات شجر که کلند امرش سایه
نهال سر سپهرش چه دانه در ترست ؛ رسول گفت که من شاد دوره مدینه علم ؛ تو خواجه دو سرا این شاه در حجرت
تو را ز جان نبی در سرای بجا که ؛ حدیث لحمک لحمی گمینه باخضرست ؛ جلال تو عبادت زا صلیف باکست
بذو الفقار تو باری زبانی گورست ؛ غدید جز تو سلاسل کشی درو روان ؛ فلک که سلسله جنبان قلعه صورست
درون اورده آدم نیافت جز فرمان ؛ قضاگه مرکه ادای شکر قدرست ؛ شهنشاه مقام من است که بخت دعی
جراکه داعیهای چنین نه مختصرست ؛ هزار ترغم هرزمان زدل بگذرد ؛ خوشم چه زانیم منقلاست دینت ملاکست
دوای ریش دل الکاتبی زخلق مجوی ؛ که میل دهشت زا خوشی شترست ؛ علم کوش زعربان بجی کاشش اسیب

که بحرم

که بحرم میوه چوبی بوست شفیلو نرست ؛ بریش عزه که در آدم عصیان خلل یست ؛ که دست فتنه درازست و چوبدار حرست
لب از مرهم کافوری سحر خیزی ؛ که داغهای بکوثت بر درح برطرکست ؛ بپاش در بحرها از برای خاطرحس که کوچ بجنه
هر صد پر از خط دخطرات ؛ سوار از تر زنار دهف که ما در رشین ؛ جوی ترس اگر سبحه آن پدشتر نرست ؛ بگذان
سخن زدست و دل بو تراب کنی ؛ آباد سازنده خبر خراب کن ؛ جان عدو بباد و از خاک ملالش ؛ در زرتیغ
او جگر خصم آب کن ؛ با هر که اکیناب بگذت انس کرد ؛ در هر که چشمت یعد چشمات کن ؛ هر چشم کر بجراسلاش ابست
لشکی سبو ناسم بهمغان کباب کن ؛ شاه در ابرکه در خاک ملالت ؛ آهوی مرغزار همین مشک ناب کن ؛ بردار تیغ در روی
زین سراز نجر خون ؛ و آن بحر را ز کاسه سرها حباب کن ؛ کر خاک شد مخالف اولاد پاک تو ؛ در دوزخ بباد داده
و ملالش عذاب کن ؛ انکه بحر تشنه صحرای کربلا ؛ آب حیات در قدح آفتاب کن ؛ لشهیداد هرکه افزا ز ماه
از دست رفت هرکه باد در رکاب کن ؛ هم خاک را زعلت افلاک پاک ساز ؛ هم جرخ را مساحت اضطراب کن ؛ اکثار جی
نکمه ما خوشیش را بکش ؛ چندین گناه همت ز یکی ثواب کن ؛ نقدان گنجینه آن خانه ویرانه ما ؛ مردوسی کم
نبض داکند خانه ما ؛ انکه کاشانه دل اما زغمش لبریزست ؛ فدی ریخته کنید کاش بویرانه ما ؛ کاتبی به خط
نخواهند نوشت ؛ هیچ طومار برای دل دیوانه ما ؛ هرکه مست از قدح نرگس مه رونی نیست ؛ در گلستان
حیات طرب بوئی نیست ؛ هدف تیر نظر با و کر آن چشم قضات ؛ دل که سرمنزل او گوشه ابروئی نیست ؛ ماه آن
سرو بالای که سرایای مرا ؛ هوا داری گیسوان جان موئی نیست ؛ سعدا که کاتبی بدل افروخت مرا ؛ جز گریه و فریاد
نیاموخت مرا ؛ من سوز دل کسی نخستم هرگز ؛ آه که گرفت دامن چنین سوخت مرا **ابن هلال** بالقضیلت بسیار
مترتب بسیع رسته ولطف طبع مرا باعث شده که گاهی شعر شکفته بهذا انکه صورت ابرادی پذیرد مراد است **بیت**
مرا زمانه نهاده لطیفی قاضی نام ؛ چه هندوئی که نهد خواجه نام او کافور ؛ سحیل بسیم باشد و مادات من سر غز
نکاح بیدرم با شد و کیل من طنبور ؛ بگاه جزم تا نشکنم خمار شراب ؛ که زنست باشد برصدره نمی مخمور
جهان که همه آب یسیه گرفت چه باک ؛ چه راضیم بحکی ان امیب انگور ؛ جا ساقی که ایام بهارست ؛ زمانی طوف و هر
جویبارست ؛ چمن زنبا تراز باغ بهشت ؛ سمن خوشبوتر از مشک تتارست ؛ هوای بوستان آب لطافت
چه خوش آب و هوای سازکارست ؛ برفت هیچ برطرف گلستان ؛ گذار کاش که عالم بکذارست **جلال الدین طبیب**
در زمان دولت آل مظفر طبیب حاذق و ادیب لایق بوده و ناظم نزهش بحکم لطافت ضیعت زمان بد مزاج کمال رشوه مکبه
صورت تحریر که بزیاد مراد است **بیت** با دیکش من چه بار بگیار نشت ؛ چنین نخوان بعکرت انکارنشت ؛ سه هز
نه چند روز درعقده فتاد ؛ گل نیز نه چند گاه باخار نشت **سلطان طوطا** مقدمات اهل عصر و الی جانب نظم و نثر کرد
و صنایع شعر بر ابهکس جوانان در رعایت کرده در از تصرف کنشی تمام داشته در اوایل عمر از خلق انقطاع جسته هفتاد

اظهار نموده تا خوش گشته این قصیده در منقبت از وی می آید بیت جانرا ز عقل و جان ز دل بهتر سرور غالب ؛ امیر المؤمنین
حیدر علی ابن ابیطالب ؛ امیر خواجه عالم امیر کشور دانش ؛ هزبر بیشه هیجا شجاع مشرق و مغرب ز اخلاص امیر زادها
نموده هر کجا بی خالی ؛ ز خدمت حضرت حق را نبوده هرگز نایب ؛ هم او تنزیل را عامل هم او تنزیل را کامل ؛ هم او تأویل
نقل هم او جبریل را صاحب ؛ تو گر طاعت کنی بی حب حیدر معصیت باشد ؛ که زند معتقد [illegible] عجب بی
اگر میگوئی که با ایمان سلامم ؛ تفکر کن در انصفین تتبع کن در انموجب ؛ مکن با عقل بیداری [illegible] انصافی
رخی چون خارجی خارج ز شرع چون ناصبی ناصب ؛ ایا ملک حقایق را خرد منشا از قدرت بهتر ؛ و یا گنج دقایق را جوهر
در از قدرت کاتب ؛ عطائی این ثنا خوان را که [illegible] ؛ نوائی این پریشان را که محتاجست و تو واهب ؛
ازان بحر کرم نبود عجب گر پیش جو کرده ؛ شفیع جرم نا اهلی که بر نقشش بند غالب ؛ مکرر گردد زبان و طبع من از لطف
مهر تو ؛ بدح [illegible] جاری [illegible] نایب ؛ [illegible] باقرنگ ؛ فیروزه رنگان مهر [illegible]
لعل زرنگ ؛ از هیبت تو میریزند از صف جنگ ؛ تیری رسنان زه زکان پر ز خدنگ **سیفی** شاعری بوده [illegible]
جوان [illegible] بیت [illegible] گر کرد خلاف [illegible]
بر شراب [illegible] ؛ با تو [illegible] ؛ خود فردا را غم [illegible] **قنبری** [illegible]
[illegible] ازین قصیده [illegible] مدح میرزا بر گفته **بیت**
در ازل [illegible] طاق [illegible] کرده اند ؛ [illegible] مصور کرده اند ؛ لمعه از پرتو [illegible] جمال [illegible]
[illegible] خورشید انور کرده اند ؛ قنبری [illegible] شاه و بنده درگاه [illegible] ؛ قابلان [illegible] علام شاه قنبر کرده اند
شهر با شرق و مغرب ابو القاسم [illegible] ؛ هر حکایت کز سلیمان پیمبر کرده اند ؛ با بر سلطان عالی [illegible]
[illegible] القب خاقان و قیصر کرده اند ؛ [illegible] اعلاء دولت [illegible] ؛ او [illegible]
[illegible] گرفتم ؛ حیاتی یافتم جانی گرفتم **ملا میر حسین** [illegible] نفس و تصفیه باطن [illegible]
[illegible] و در فضیلت [illegible] در فن معما [illegible] بوده [illegible] جهره [illegible]
مولانا عبد الرحمن جامی گفته که اگر من میدانستم که این [illegible] در معما [illegible] خواهد شد [illegible] از نتایج طبع [illegible]
رساله [illegible] در فن معما که [illegible] این معما از آن جمله [illegible] اسم محمد مؤمن میرزا **بیت** [illegible]
[illegible] جمشید [illegible] ؛ سلطان فلک سریر [illegible] ؛ گردون [illegible] نوشته [illegible] ؛ خورشید [illegible]
زران ؛ گردون [illegible] نوشته [illegible] گردون که [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] خورشید [illegible] بر [illegible] محمد مؤمن [illegible]
[illegible] محمد [illegible] مؤمن [illegible]

دیگر

181

جیب [illegible] خورشید [illegible] گرازان جمله [illegible] خورشید [illegible] هرگاه [illegible]
محمد مؤمن میرزا که مقصود است [illegible] **میرزا خان** [illegible] استعداد [illegible] در سلک [illegible] انتظام دارد [illegible]
طبع و لطف [illegible] بیکو [illegible] این است **بیت** اندیشه تو با ذات خدا [illegible] ؛ هرگز نبود سایه نور [illegible] ؛ هر ذات
[illegible] سایه [illegible] ؛ جز ذات خدا که [illegible] **مولانا حسین ثنائی** [illegible] ذات [illegible] صفات [illegible] بوده
در [illegible] الفاظ غریب و معانی دقیق [illegible] دارد [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] خورشید [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] بوستان
[illegible] **بیت**
شاعران [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] بود [illegible]
دیوان [illegible] امروز [illegible] قصیده [illegible] انواع سخن است زیاده
[illegible] ؛ [illegible]
عشق [illegible] ؛ این اضطراب دل [illegible] ؛ هر لحظه که وعده وصل [illegible]
[illegible] ؛ ما [illegible] درد عشق که [illegible] ؛ [illegible] احباب [illegible]
درمان [illegible] ؛ [illegible] دوستان دهد ؛ [illegible] ؛ صد جان [illegible]
نگاه بتان دهد ؛ زلف [illegible] نویسد ؛ صد [illegible] نویسد ؛ [illegible]
روح القدس [illegible] نویسد ؛ [illegible] ؛ دل [illegible] نویسد ؛ [illegible] زلف که عقل [illegible]
[illegible] نویسد ؛ امروز [illegible] عدل خواجه ؛ [illegible] لقب [illegible] نویسد ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] نویسد ؛ [illegible]
[illegible] نویسد ؛ هر جا که [illegible] ؛ [illegible] نویسد ؛ [illegible]
[illegible] نویسد ؛ [illegible] را ؛ اندر [illegible] نویسد ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ چون [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ چون [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] **وله** [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ چشم [illegible] **وله** [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

تا چون سوی مقیم کشتی گشتی * هر دیده ز تاب ماهی کشتی * شوقت بچکاند آب دریا دریا * خورشت بکام خاک گشتی
مثنوی سکندر با رویش شد رخواب * ملال فرخت چون خط آفتاب * جهانگیر براتست برق صلاح * که کشتی بر او
حایف ای صباح * حمایل یکی تیغ آتش اثر * که سیکرد و ارجهشتی آتش جدر * ورانسو چه خورشاه ایران کرده
بر آراست از خود زره فرق کوه * بپر در فکنده همان کوه زره * که گفتی با دو دامان زاده زه * سنانی چه اندوه عشق
دراز وطن گیر در سینها همچو راز * نهاده یکی گرز بر گردنش * که پیل دمان بردی از دامنش * جهان سر بزرگ که
زرشرح آن * زمین را نگردد زبان در دهان * زغریدن کوس قالب تهی * درآمد سر سعد افرهی * زرلس بستی او
فطرها نشست * فزان زرگشد فطر دست بست * برانگیخت چندان فکل خون نبرد * که از صحن خاک خون آن
چنانکه شد آدمی خوار وزار * که خاک از جهد ها گرفتی کنار * ز نوک سنانها به بالا بلند * ز نعل سواران بجان کند
فرو شد جهان زیر کاو زمین * بجز دلگشت فلک ز چین * گران بر یکی اکنون بکرفت * بنو همی جان شد انجم زشرف
قوی پنجه همچو بازوی مرگ * تبسکین دل هم تراز وی مرگ * بدی همچه نا سازگار آسمان * گزیدی جهان آذل دوستان
لبان دم زبیمش بود * چه آغاز هر کار ناسخته * گر انجمن رود در حباش کند * عجب گر بقبول حیاتش کند **محمد مومن**
علم موسیقی را نیک میدانسته و شورش در غایت عذوبت بوده آنچه طبعش در وصف اسب بین الجمهور افتاده مشهور است
حب باد پایی که اگر صورت ادا بر کوه * بکار بد شود منگ دهان تر از آب * آن سبکروح سبکخیز که وقت حرکت
گر نفد پا سر آتش نشود حسیم حباب * بسکه بر هیچ سبکتر کند از باد وصبور * آب ها خاک ز سم او بر فاند سراب * روش
از دست گراغا به تراز عمر عزیز * حسن او طرب انگیزتر از عهد شباب * گر کشش بیشتر او ضاع جهان از دیدن آن المثل
گردد اگر تیز نظر را بر تاب * صورت نقش گر بشد جای درآئینه کند * پیکر آئینه در ارزه شود چون سیماب * صورتش آن
اشهب تنگ خصال * مسح زنده‌ی شود در خیال **میر شریف رومی** بحسن خط و لطف طبع موصوف بوده در فن تاریخ
دانی لوای مهارت افراخته شورش غایت عذوبت داشته ابتدا که بهندوستان آمده شد ملازمت شهاب الدین احمد خان مرزا
ملازم گرفت از مقصدیان مکارم اخلاق بوده و پس از فوت او به سپه سالار عبدالرحیم خان خانان مرافقت
جهت امرا همی هزار محمودی صله یافته **رباعی** ای بزم ترا دروی ساغر خورشید * و پس از خدمت موفور یافته
مزبور در سلک بندگان حضرت شاهنشاهی انتظام یافته و در دیکار عهدا داشت تا رایت سفر آخرت برافراشت
حب درد و غم تنگ بجان لذت درمان شکست * خار جفایت بدل رونق بستان شکست * ذوق شهیدی غمت
گشت چه معلوم خضر * جام بقا بر لب چشمه حیوان شکست * میل خدنگ کاکلی که چه آن ترک مست * خاصیت
درد و غم در دل بیکان شکست * بتابه حوصله عاشقی حسد دارم * که جان سپار دو انتظار رفتار نکند * ایدل
سینه تو هوای غم تو * جان در دو تن من دست ستان غم تو * جان دادم و کار بر خود آسان کردم * تا باز نمانم زتمنای

قسم چهارم
غم تو * معشوقه وصال جاودانت ندهد * ره جانب خویشت رایگانت ندهد * بگذار حدیث وصل کان بر دو نشینش * تا جان
خدای بجز از تنت ندهد * گفتم بوصال دسترسی نیستی * یا در دلم از این فزون بیستی * چشم زلف اگر چه طوفان انگیخت
آلوده بشک فکنون نیستی **ملا نظیری** بین الاقران از بی نظیر است چون فقرا بمعیشتش از شمای جاهلیت بر دنا قد اراده
هندوستان نموده در ضمن ملازمان سپه سالار عبدالرحیم خان خانان منخرط گردید و پس از چند سال بطواف بیت الله الحرام
نظر ساخته جهة وصول ان عطیه قصیده در سلک نظم کشیده که این بیت از انجمله است **حب** سنگ انداز ام و لکن چه کنم به شتر
قلاده خایم * که سر گذار دو دلم * نه بهوای پیشبانی و پس از دریافت این دولت دادراک آن سعادت عرصه احوال خود را
از عبار تعنیات ادوات آن برلال طاعت و عبادات فرو شسته از ملازمت مستغنی خوشت بکمال بغیر از اذکار
شوبات اخروی بهیچکی درسر و مطلبی در خاطر نمانده شعارش بحکم لطافت مدون گشته متداول است آنچه نوشته میشود گلهای از ان
باغ و ملال از ان زراغ است **حب** لبان ماه فوم ز رنجش بشد دل تنگ * که شکایت بخود و عید دارد جنگ
نکرد این طریق جز آلم * که با این خوف نیاید هزار جا به سنگ * تمام عمر زیارت جان عید دارم * که جا کنم دلش بی جنده
خر تنگ * دلی که کعبه جا کی از قسم نخورد * زغیر هیده کردم عجب بی فرنگ * تن خاطرم اند در دستی داده
بجز ز صیقل آنام بر ردید زنگ * الهی سفینه عشق هست جای آتش * لنداد برون چه نهی پای قلزم هست و نهنگ * نسیم ایده
شوق هستی دارد * که راه رفتن خود را سماع دارد تنگ * بپای شوق ره حجر طیده گام نجود * حدیث خجرالحد و دادی
فرسنگ * دمی بپرس زحالم که فکر بیچ کسی * کند چه عشق تو بار این پس فرهنگ * سپهر مرتبه عبدالرحیم خان که از خرد
فروزشد مه نوزدا از گوشه اورنگ * بجهد باس تو نفوده کوسفند شبان * ز دولت سحر گشت زنا حضای پلنگ
هر زعلک شد در ساز مکلفت داری * چه مطربان تو خلاح نیکند آهنگ * زبحر تیغ تو دشمن بعهد رستاه اگر تمام شود
رسد ببای جهان فخر خنگ * قبایست فیضیت در آن صاف که تو * کشتی بلا رکس دار کف دهی عنان کرنگ
سپهر ز نقا بر درت نظیری را * هزار زنگ که سپید سپهر دوی * بجا بچای تو گردیده ام هزار اعتبار * بتان تو
ز سجده ام دارد ننگ * که بر ندارم از این آستان جبین نیاز * سحاب تفرقه کر بر سرم بباردسنگ * من چکان
آلوده نیاز باده ام عار * هزار بار خاک خوردم که لب نگیرد رنگ * بغیر کردن حرص سر طمع ز نم * بجای ماخن
اگر تیغ رویدم از چنگ * شعر ادیده من زورق طوفان گردد * خضر را چشم تر م چشمه حیوان گردد * سرغ
روح هر جا بسر کوی آنجا * الله المهد بر خون شهیدان گردد * غم بده لیک نه چندانکه چه درد لگذری * بر تو
این گوشه محنت زده زندان گردد * دل بهیچ نکته قلی هست که از برگ گلی * قفس بیکیلی هر دیده گلستان گردد
همت بلبل و پروانه گر بندگل و شمع * هد هد ما همه بر کرد سلیمان گردد * خان خانان که تمام لقب اعداد اوست
نطق شکر شکن لب شکر افشان گردد * چه بیاری که تو از شرف حرمت کاکجا * از نفران شاخ محبت که عریان گردد

قسم چهارم
میرزا امان
فتحنامه

بازآ که مرض هجر و ناخوش برسد ؛ شیر آنکه ز نی واروی دندان گردد سنگ ار نقش نگین خاتم جمشید شود ؛ زین گونه
نی تخت سلیمان گردد ؛ با چنین هجر خبر [illegible] جهان بغداد ؛ حیف باشد که ترا عزم گران جان گردد ؛ بلبل [illegible]
به جرعه گل ملی زد ؛ تو [illegible] و دست قلزم عمان گردد ؛ من [illegible] تو خوشم نه [illegible] کا را ؛ [illegible]
ریحان گردد و له مشو استغفار من که اهل ایمان نیستم ؛ حرفه از مصحف اگر سازم مسلمان نیستم ؛ گر پریشانی [illegible]
که اندر زلف تست ؛ لیس پریشان تر از ایشان نیستم ؛ انیقدر روانم که گلگشتی رقیبان میکند اگه [illegible]
باغ گلشن نیستم و له زما یکذره را [illegible] تیغ زد ؛ لب تشنگان را آب که تر تر تیغ زد ؛ عجب گر [illegible]
[illegible] کام را ؛ چه طالع از کسی برگشت با خنجر تیغ زد ؛ ندانم حال [illegible] انیقدر روانم ؛ که جز باین [illegible] تیغ زد
انکه صد نامه جوابی ننوشت ؛ سطری از غیر باید که [illegible] ننوشت ؛ شمع شعله پروانه [illegible] اندوخت که جا
نامه روان کرد و عتابی ننوشت ؛ چه عاشقی که هنوز آه شکوه ناک کنی یا رخ چشم ز دنبال اشک پاک کنی اجل
تنگ عاقبت کشد و دلیری ساز ؛ به که تا رسیدن او خویش را هلاک کنی ؛ ز جلوه تو دلم [illegible] زمانی [illegible] که
پیش چشم خود آزرده را هلاک کنی و له ز خار خار محبت دل ترا چه خبر ؛ که گل نچیده نگنجد قبای تنگ ترا [illegible]
مطرب ؛ چه محبت که در پرده نیست جنگ ترا ؛ دگر خدا بر دل سرکجی داری ؛ [illegible]
[illegible] ؛ تو شاخ گل همه مرغان خویش نوازداری ؛ [illegible]
درین هنگام صد جا دشمن است ؛ دل از آن آزرده تر دارم که یارش دشمن است ؛ خصم خود میکند هر کس که با ما دشمن است محبت
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ از من هزار بار [illegible] ؛ گر جان دارد [illegible] نزدیک است ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] حسب [illegible]
[illegible] نوری [illegible]
[illegible] حسب [illegible]
[illegible] ؛ [illegible]
[illegible] از من [illegible] از من ؛ [illegible] از من ؛ [illegible]
[illegible] از من و له [illegible]
[illegible] حسب [illegible] ؛ [illegible] ؛ چون

رود ربت

[illegible]

رود ربت [illegible] ؛ ندانم که چسان عشق تو پنهان [illegible] کرد ؛ [illegible] حسرت [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] جلال الدین محمد [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] حسرت [illegible] ؛ اگر [illegible] ؛ گر جان [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] الهی [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ اگر [illegible]
[illegible] سبزوار [illegible]
[illegible] سبزوار [illegible]
[illegible] سبزوار [illegible]
[illegible] سبزوار [illegible] مولانا عبدالرحمن جامی [illegible]
سبزوار [illegible]

خراسان

مولانا [illegible] سلطان [illegible]
[illegible]
[illegible] ابوبکر [illegible]
[illegible] ابوبکر [illegible] سلطان [illegible]
[illegible] سلطان [illegible] ابوبکر [illegible]
[illegible] مثنوی [illegible] سبزوار [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ابوبکر [illegible] ؛ [illegible] ابوبکر [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] سبزوار ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ابوبکر [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

سبزوار

نزاری قیمتیست ∴ برکنده بودی بامده از مرض ∴ خون دل بر رخ فشانده از هوس ∴ خفته بود او در یکی کنجی خراب
چون بدید ... بگفتند از شتاب ∴ خبر که سلطان ترا طالب شده است ∴ بر مزن جوش خوی بد غارت شده است
گر تو خواهد شهره از قتل است ∴ گفت اگر باشم بدان یا عقدی ∴ خود براه مقصد خود رفتمی ∴ لعذرا لیس ...
گه که ماندی ∴ سوی آن شهر و دستان میراندی ∴ تخته مرده کشان آخر شدند ∴ بر کتف بوبکر را بردند ...
حمالان ∴ میکشیدند پس که تا بندشان ∴ در هم وا گفت باب آمده که سبزواری جهت همه خریدن البرا و ...
بادل کینه رسید پرسید چه نام داری گفت ابوبکر رنجیده ما ورا انداخت بسیار کرده ... بیرون آمد از او نام پرسید گفت عمر
ادرا هم بازار تمام بگذرانید بدیگری رسید از او پرسید گفت عثمان او را هم عذر خواست و همچنین از دیگری پرسید ...
علی سبزواری گفت ای پیشوای اهل اسلام در عزم کشتی پس ماند ∴ چون پاره از احوال آن شهر سرانجام شد احوال از
مردم ... نیز پاره نوشته آمد امیر یمین الدین از مردم معتبر ترکستان بوده بنا بر تصرف ایام ... تمام ...
آمده فرو و عذرا محل توطن خود ساخت روا خواجه علاء الدین محمد که در زمان سلطان ابوسعید وزارت ... داشت
درین رباعی مراد است ∴ ورایم زعتاب فلک بوقلمون ∴ وز گردش روزگار خس برود دون ∴ بخشی ...
... ∴ حالی چه باد ... امیر محمود امیر یمین الدین که عبارت از آن یمین بوده باشد جز زبان ...
سلیم ... طبع مستقیم ... مستمعان ... هر قطعه ... این دو قطعه که صورت ... بر ...
... است حب ابیات از اعداث روزگار نگردی ∴ بگذشت ... که ... نباشد ∴ بهشت ... عشق ...
... برسد که ... نباشد ∴ ... از دکان بهیچ طریق ∴ پیش کسان ... که ... نباشد ∴ ... جفنه ...
... را بگو که ... باشد ∴ یارکس را بهیچ ... است ∴ بر حریفان تو که ... نباشد ∴ هر که ... که ...
... ∴ هیچ ... که ... نباشد ∴ ... اگر ... از ... رزق تو ∴ ... نتوانی ...
... ∴ هر که ... روزی خود بخورد ∴ گر ز ... ورنه ... ∴ پس ...
... بر زبان جهان ... امیر شاهی امیر ... وسپاه ... بوده ... دولتشاه ... خود
آورده که نسب امیر شاهی ... سربدار میرسد وقتی که آفتاب دولت ایشان در خسوف زوال مبتلا گردید املاک ...
... سلاطین ... چون نوبت بامیر شاهی رسید ... علاء ... میرزا ...
... املاک ... که ... امیر شاهی ... میرزا ... گروه ... باز
املاک موروثی ... جمیع املاک سربداریه را ... امیر شاهی ...
تمام روزی ... شب ... اهل ... حجره ... کوشش ...
حب ... سال عمر ... هزار ... دیوان ... که ... است ... امروز ... اول ...

واکنون ...

... اولین ... حب چشم تو ... ∴ بگو ... ∴ هر شب ... میخانه ...
کاتبان ... ∴ ... ∴ هر کس ... خواب ... ∴ ... داغ
تو برادل ... هنوز ∴ تو از رفیق که آسوده قدم برداز ∴ گر ... هنوز ∴ طریق عشق ... مرس
مرد ... ∴ ... که عاقل است هنوز ∴ ... ∴ من ... دل ...
کار ... ∴ ... ∴ ... ∴ ... ∴ تا
... ∴ هر کس ... ∴ ... زمانه
روزی ... حسرت ... ∴ هر کس ... دل دارد ... ∴ ما هم
دل ... ∴ ... ∴ ... ∴ ...
... ∴ ... ∴ ... ∴ ...
... ∴ ... ∴ ... ∴ ...
کس را ... ∴ ... ∴ ... امیر سلطان مسعود
... فهم ... طبع ... اشعار ...
... خاطر ... حب ... ∴ ... دیده ... ∴
... ∴ ... امیر سلطان مسعود ... امیر شمس الدین
علی بوده ... امیر شمس الدین علی ... النقیب ... چشم ...
... از عراق عرب ... میرزا محمود ... سلطان ...
سلسله السادات ... امام زین العابدین ... امیر شمس الدین ...
... اعیان خراسان ... سلطان ... در قرب ...
... بوده ... طلب علم ... تمام ... بجهت
... چون عبدالله خان والی توران ... مستولی گردید ... خراسان ...
... امیر شمس الدین علی ... خان ...
... حب ... ∴ ... ∴ ... ∴ ...
... ∴ ... عالی ... حب ...
... ∴ ... ∴ ...
معلوم ... سلطان ... سبزوار ...

میر محمد کسکنی در سلک سادات رفیع الدرجات انتظام داشته چنان در آئینه ضمیر منیر نقطه دیده بوده که کل انقلاب غزل
محل حکومت بجمار کدورت نیز هرآئینه دست از تعلقات دنیوی بازکشیده اوقات فرخنده ساعات را مصروف طاعات
و عبادات میداشت تا لوای شعر افراشت برافرخت این منظومات که از نظام ایام جوانی خوشتر است از گلزار طبعش شگفته و دارالشفاء
اندیشه اش بوده بیت سیر است چه مرغان گرفتار : نیدانند بهم آشنائی : گل نیست شگفته شود در حرم
باغ : تعلیم گرفتگان بجا انعقاد بس است : در مذهب انقیه و طور نیست : در ترک شروع کار ما طور صحبت
از گردش چرخ شاد و غمگین نشویم : در خانه ما عروسی و تعزیه نیست امیر حسین کربلائی بزرگی بوده که شرف
ملکیتش بعز نسبت موصل بوده و بلطف طبع و اصابت فهم بین الجمهور مشهور و الد ماجدش از نقبا کربلا بوده
که با برقصا ردیف زمان بخراسان وارد شده از سبزوار توطن گزیده بوده و میر مزبور در اکثر ایام بنابر قومیتی که
حاکم هرات محمود خان زاده بوده بدیم رسیده از سبزوار بدانجا نقل فرموده رعایت و اعتبار بسیار دید بسیار مشغله و در آن حضرت
فهم بسیاری از غزا و فقرا لب بخت تا هنگامی که تفقد عمر در بحث بیت نوشیروان اگرچه فراوانش گنج بوده :
جز نام نیکی پس نوشیروان نماند : این ابیات در منظومات او است بیت بغیر یاد بقوام و فوق زندگانی صحبت
بجز حدیث قدام مرد فرنگی مراد چیست : نه خاطرات ابو دیده نه دولت ستمی : بدین صفت که تو کوئی مردی دل
تو دانی چیست : دریغ و درد که هرگز بکام طرف نرسد : که رسم مهر وکاهش است و مهر وکاهش چیست : تو تن
چرخ بی رام نگردد هرگز : براد دلم ایام نگردد هرگز : من وانده و شب غم حکیم صبحی را : که بکام
دل من شام نگردد هرگز میر علی عرب شاری برادر امیر حسین مذکور بوده طبعی در غایت درستی و داشته مدتی
ملکه ها در حوش سلیقگی او … بوده اند … ایشان در اوقات خود را بمیزان او سنجیده بدین اگر چه شعار او
گفتی اما در بوقت بغیر از این بیت شعر دیگر بسماع نرسیده بیت بلبل بی در قفس همرد و مینا لیبرداز : کای دریغ
ایام عمر در گرفتار گذشت نوائی برادرزاده امیر حسین بوده در آغاز جوانی حسنی با کمال داشته چون سپاه
قزلباش و خطش بر ولایت استقرار یافته چهره گردیده بود در آنوقت صلاح ندیده بهندوستان رفت و در آنجا دیده … نو
… التفات … بوده خوش روزگار … تا که اجل غنیم عمرش را در ربود بیت …
تا بهم برزنی روزگار : بعد نمک و بد شد آموزکار : از اشعار او بهمین یک بیت اکتفا کرده جهت اقتضار اختصار
افتاد بیت بهیچ جا نرسیدیم بهیچ ره نگذشتیم : که در دلم نگذشتی که عالم نرسیدیم نگاری همشیره زاده امیر حسین
کربلائیست وی با برحسن خلق و لطف طبع موسوم بوده این بیت از او شهرت دارد بیت غم زمانه ما غیر گریه
گریه داد … هنوز … شهیدی … طبع … جان ازغنق …
بیت عشق اندر صبوری خام کاریست : بنای عاشقی بر بیقراریست : صبوری از طریق عشق دور است : بنا

عاشق آنکس

فصل چهارم

عاشق آنکس که صبور است در پای بنشیند از دیگر نوع سخن توجه بکار بد ار و کلامی اند رهی گرددن که بلا چه برک …
ناکامی اهل درد کی میرزا زاده : غربت که میتوان بشنیدم دارد : بی رفتن که در رگ میرزا داده : عاشق چه بود زوجی بکشد :
با درد و غم فراق بگریخته : گنجی ملکتاب بها اوراق فراق : دانم ورق چند زهم ریخته است : ناعزه و کون خلق شدند بسرشت
بردن عنوان دل ای از سرشت : از بسکه بقتل ما اشارت کوی : خون میچکد اکنون زسر انگشت : از گل
ریخته شد بفراق : کو ملو و بکی که فراهم کند محمد تقی جوانی بوده که چشم چرخ جهان ارانی دیده و نه دیده ور روزگار
چنین صورتی مشاهده کرده بیت تن نه بود در خور حسن لایزالی را : نه بود بیش عمر جاودانی را : نه بهجتی جوانی را چشم بد دور
دریافته در عنفوان حسن با درخت زندگانیش از باد و دوکانی اجل در ورزیده نظم مفیقی نه همین در این باغ حسن
قامتی افکند هر یکی نکمقس : اند و جنت مراد رسید بیت خورد بی زصرف صد هزار غوطه در آب : از برد ما
رهین بی علم هفت … : هرگز زنیاورده باده پرستان نیافتند : کیفیتی که چشم تو ام در خمار داد کامی لطف
طبع وحدت ذهن موصوف بوده و از اشعار غرایب معانی و بدایع خیالات بسیار دارد اما بتاب خواریخ دعوی …
تنگ است … طبعش بدین قهر … میکرده و کلید خاطرش بیاوری … مرد … و امروز در … سپهسالار علمای اعظم
خان بزید اعزاز و جاه … رستنی است از اشعار اوست … ایراد شده … بیت

حیرانی

گل جا که آورد سحاب پریشان زلیش : غنچه تو خوش جلیقه … بوده شوان زلیش : شاخها تا روز افروزید …
کافری می آیم بیمی بر پستان زلیش : ز عکس چهره … کل شده است و دامنش : کاه ز خلق کز لاله زاری آید لبی
کشنده … ای ماه که مرا : … دیده شب زنده داری آید : … همچو … : …
در کوی خرابات خرقه رهنی نزدیم
ما بیاری آید : بگره در بر میفروشی نزدیم : ربحی … طبع خود … : … خلقه … نزدیم
کمال المشهور بانیع در … قصیده … طرح داده …
در صفت شب … بیت شبی چنانکه نبودی بجت طلعت او : نه روز هفته چه خال رخ بتان چگل :
ز بس سیاهی شب در نظر نمی آید : خیال یار که تیم … : نیز بسند بهم دیده از سیاهی او : اگر نه نور بصر
در میان نشدی شاغل : شبی چنانکه نفس با وجود آتش … : نیافتی ره بیرون شدن ز خانه دل : از ابر
سخاوت تو در دل از … : بلا چنانکه … : در ره که … و ایام … شاید …
نقش نگیرد در خ دردم : چون مرا دشمن خود میکرد نیکو نیست : که کسی این همه غافل بود از دشمن خویش حاجی
کال … طبیب … بوده از طبیب … این رباعی … که در حق … افصح گفته رباعی
ای کلف … افصح … : … : هنگام سخن بخنده … ای دهن :
نی تیغ مباد اسرت افتد در تن طلقی … بعد …

سردار

می‌افروخته این بیت از آنجمله است بیت گر زهر اسپید است ماه اثر بر یقین : شخصی اگر کلاه در سایه بجا غربی حیدری
از نیکو طبعانست و این بیت از وی در میان است بیت بگذشت قوچیانی زخنبد او دیبان : که دست بسته زار و حال مرید
اطفال سید محمد اگرچه از عمر کله بزرگی همت برگ معیشت نیکاشته اما بعیت مشرب و لطف طبع انفاس
این نوع ابیات میگفته بیت اقلام همیشه دفت جیباید کرد : از می بکیه که خفت طیباید کرد : تا اینجا به کرمانی از
پشتی اوست : با خانه بچه خفت جباید کرد سفراین ولایتی است در غایت وسعت و نزاهت چه در تمام
دو سه کاریز است یکی سفراین و دیگری قاین و سفراین بحسب آب و هوا و دیگر صفات رجحان بر قاین دارد و در غالب
خوابی محصولاتی چند مخصوص است که از دهقان بد کر شهر و مکان هیبر در اصل شهر حصاری دریل العجب
که از غایت طول خود کی بجوف و میان آن کرانیده اند و چنین شهرت دارد که در زمان نوشیروان اندر خته ترانیده اند
و مزار شیخ سعدالدین حموی و شیخ علی لالای غزنوی و شیخ اذری که شیخ شرف الدین در آن شهر و فقعه اند و رش نظر
ایاد در الالی سرزیده آنچه نقلست که نوشته شیخ نورالدین عبدالرحمن اسفراینی که از بزرگان زمان خود بوده شیخ رکن الدین
علاء الدوله سمنانی فرموده که اگر در آخر الزمان وجود شیخ نورالدین عبدالرحمن نبودی این سلوک بکلی محو گشتی اما حضرت
حق انیطر تا قیامت باقی خواهد داشت صدر الدین که از افراد دهر و احاد عهد بوده
چه در کمال فضل و بزرگی که در ایران ثانی بود و در بمنزلتی بکمالی که امرا و وزرای اطراف رعایت
جهت شیخ از منظومات او این رباعی بنظر آمده رباعی ماتم که فلک یکشربت آب
ندهد : معشوقه بیوفاست دنیا هشدار : تا در طمع جلاب زهرت ندهد شیخ اذری حمزه نام داشته و والدش
ملک حکام ملوک سربداریه در سفراین چون نوبت بشیخ رسید
گشته تا در شاعری چنانکه ملک الشعرائی
و چیزی سلوک اما در آن حین برق محبت الهی تجمل و
هستی او را محو گردانید از سر دنیا برخاست و قدم در وادی فقر نهاده در خدمت شیخ محی الدین طوسی
شکرف کشید بعد از فوت سید نعمت الله ولی رجوع نموده خرقه از دست وی پوشید و پس از آن سیاحت مشغول
گشته بسی اولیای خدا را دریافت دولتشاه در تذکره خود آورده که شیخ از بیت الله الحرام مراجعت نموده
وارد گردید و سلطان محمد که پنجاه هزار دینار در صحبت اول انعام فرموده بسبب آنکه وکلای سلطان
که شیخ مانند سایر مردم تواضع و تعظیم که رسم مبادرت نماید و بر شیخ گران می آمد
زر را برگردانیده قبول ننمود چنانکه در قصیده آمده که چون احمد شاه بهمنی شهر بیدر را بنا نهاد
مقصره عالی طرح انداخت و بعد از اتمام شعرائی که در آن بودند بدان عمارت اشعار گفتند شیخ

اذری هم دو در جنتی گفت که این دو بیت از آنجمله است بیت چندان قصر شد که از عظمت
آسمان پایه از ستاره است : آسمان هم نتواند گفت که بزرگ اوست : سلطان جهان احمد بهمن شاه است
و از مؤلف تاریخ بهمنی نقل میکنند که سلطان بصله این ابیات دوازده هزار تنگه فرموده
و بعد از شعر چند در پیش کشیده سال بر سجاده طاعت نشسته مشهد
رسیده بود در قصبه سفراین واصل درگاه صمدیت گردید تاریخ در رباعی آذری شیخ زمانه : که مصباح
جا داشت خسرو بود در از آن تاریخ گشت خسرو : از بزرگی که سال ۳۰
دیدم که با اصحاب بجایی رفتم تا نگاه متوجه گشته فرمودند که
آذری میرویم چه که در مرثیه فرزندم گفته بیت سوراخ جون گل حسین :
ذکر واقعه کربلا قصیده بسیار است که این قصیده
گل است بیت : فرمان اکرم :
ریخت من : توحید : جان
عزیز مصر وجود : رقیصرم : آفاق را گرفته ام :
نه محتاج : اطراف عالم از است :
روان : : خط محورم :
با جوج : سکندرم :
از : همچون : همچون
معنی : : این
در : :
دنیا چه جیفه : لیکن :
پس : :
که : : همچون
چون : هم بوی :
از : :
: :
: :

از شکر تیغ تو ترسم که سؤال ∴ زیرا که در جواب شکر تو شیرم ∴ نسبت بگذران علی و آل او ∴ زان کرده ام ترک
که پاک بست ادم ∴ از آنکه بر ولایت او دست نیستی ∴ خصم تو گر هم بشد برادرم ∴ این غلام بارزی مرد کرده
مصحف ∴ ماده ثواب خلق بکران علیم ∴ نشنیده مگر که آن آهن دری خیبران ∴ چون دربود او زور ما خیبرم
گر هیچ بوتراب کسی در کمال فضل ∴ گوید هست بعد نبی بت بادرم ∴ درکام من زرحمت حیدر حلاوتست که ذوق
آن حرام شود طعم شکرم ∴ شاهنم غلام قنبران اذری که هست ∴ در صورت بتان تکی دست آزرم ∴ تنهای اذری که
بصورت نخست جان ∴ کردیده از نفس روح پرورم ∴ گر کافر بتان وی این فخر شود ∴ مؤمن شود رستخیز طبع
طبع سخنورم ∴ هست از برای خصم قوام در محاربه ∴ دستتا بلان تیغ و زبانی چه خنجرم ∴ از تیغ و شست کوه دشمن بخیلنم
ز خنجر زبان جگر خصم بر درم ∴ با ملح نور سلیمان قبول کرد ∴ پس روکنی تو هم سخن محقرم ∴ باحت خاک
چه برآرم ز خاک سر ∴ بر جمله خلق فخر بود در محشرم ∴ ساقی کوثری تو و من اذری تو ∴ برسان بابت کوثر گرد
بر آن راز آزرم شیخ عزالدین بن حسن موحد پاکیزه روزگار بوده گاه گاه بخوارق عادات مستفیض میگشته
رشعر را هم میگفته این دو بیت از آنجمله است بیت شوخ بر چشم نهاده است بکارم جلیلم ∴ برد اندیشه او خواب و قرارم
جلیلم ∴ چون خدا در دو جهان روی نکو دارد دوست ∴ من که پور حسنم دوست ندارم چکنم عزالدین رفیعی
از معارف هرات بوده و در هر هنر تمام و در هر فن ماهر و این فضیل طبعی داشته چون آب زلال و شعری خاطر
شال انیز باهی دارد است بیت سودای تو آب زندگانی برد ∴ نادیدن تو رنج جوانی برد ∴ بنگذشت ای کاش جان
نزدیکت ∴ تا جان سبکروح گرانی برد سیف الدین شاعری بوده که سیف جان او از کف ره مژگان خوبان گردید
و کلمات طبع ملکی ترا در پس دیوار تجرفت نهاد بنابر التزام یک بیت از وی ثبت افتاد بیت شود زنخت دو جهان
آن بود پادشاه که او ∴ هر جا لعل تو دکو فی که ملکی اذ نکند امیر هامان از نیکو طبعان آن شهر و مکان بوده شعر شرش از شعری
گذشته و نثرش را نسرین را با زلیس گذاشته از لطایف منظوماتش آنچه مسمع محاورات بندالین ایمانست که ز مقد
ملبوس بیت نیایی در چمن سروی که من صد بار در پیش ∴ سری ننهادم و نگریستم بر پای و بالاتش ∴ ممتاز نبوده مانده موقف
عشاق ∴ چون آه مصیبت زده در حلقه ماتم ∴ بدرد مردن و لب تشنگی دهم به از آنست ∴ که از لاکنم و
موجب ملال تو باشد شمس احمد کاکا بسیار خوش کلام و نیکو صحبت بوده و از نم شوخی طبیعت سست قبل قریحت
که بعضی ربطیت و بعضی بر بخاست حمل میکنند همواره باعث انبساط و موجب گرمی مجالس گردیده و در شاعری
صد دل کوشش زیاده بر بعضی بپردازی بود آنچه صورت تحریر می پذیرد از فرزین طبعش دانه و ازدون اندیشه آتش
بیگانه است بیت زاین پیش گر بیدرا اثری بود و دو دلش ∴ چندان گریستم که در آن هم اثر نماند ∴ ای غذا بیت جان
من اکنون غم من میخوری ∴ کز غم عشق تو کار من زغمخوار ای گذشت ∴ غم من کنون که کسی نفسی لب زبان من

که فراق

قسمت پنجم

که فراق دید کار او غم دل دراز باشد ∴ اگه نه که دولت ار چند ساز سازد ∴ چون خانه دیده و پسندش سازد
دل بدیلی کی که کشت با قدر تو نیست ∴ افکند زمانه تا بلندش سازد ∴ آنم که کسان زبانکه ان دانندم ∴ وز در که
خود هیچکسان دانندم ∴ گر زانکه کسان به هیچ نشناسندم ∴ ای کاش که ناکسان کسی دانندم جوین ولایت
سابق داخل بیهق بوده و اکنون بسبب خودداری است کثیب شیحار و انهار و باغات جنت آثار بر بسیاری از
شهر و دیار رجحان دارد و همواره مردم نیک از آنجا که منبع خاک بر خاسته اند چنانچه مجمل الرشیق آتیه مقام
علوم میکرد محمد ابن حمویه بعلوم ظاهری و باطنی آراسته بود چنانچه در نفحات از عین القضات آورده که هم
کس از این طایفه علوم ظاهری را مثل ابوبکر حامد غزالی و برادرش احمد و خواجه محمد حمویه که از این جمله اند
دارا کنت بیت مرسوم بسلوة الطالبین و در آنجا حقایق و دقایق جمع ساخته شیخ سعدالدین حموی بزرگ در علوم ظاهره
و باطنی یگانه بود مصنفاتش بسیار بوده چون کتاب محبل الارواح و غیر آن در تصانیف سخنان مرموز و کلمات
مشکل که عقل و فکر از کشف و حل آن عاجز آید بسیار درج کرده اند و کاهی رباعی با ملیح لذ درج خاطر بردن می آورده
این دو رباعی بر وجه استشهاد در کتاب محبوب اللذه آورده شد رباعی در دل ز فراق خسته ایم دارم ∴
در کار ز چرخ بسته ایم دارم ∴ با اینهمه تیز غم تو بجان وفا ∴ مشکل که جز این شکسته ایم دارم ∴
سرگشته چو من در شکن موی تو نیست ∴ کس نیست که او شیفته موی تو نیست ∴ گویند ابعی جادوان خوش
باشد ∴ دانم یقین که ابعی از کوی تو نیست ابوالمعالی المشهور بامام الحرمین از بزرگان زمان خود بوده و سلطان
ملکشاه سلجوقی بوی عنایت بسیار اظهار میکرده اما همواره میان او و امام قشیری سواد نزاع در میان بوده چنانچه
در حبیب محاسن المجالس نقل اتقربی آورده که امام قشیری بحمام خانه ابوالمعالی برآمد دید که حکیم ساز میخورد و اوتار را
بر یکدیگر وصل میکند چند کس را آورده گواه گرفت و روز دیگر در مجلس سلطان امام الحرمین حاضر شد قشیری
پرسید که ای امام چنگ زدن حلال است یا حرام گفت که حکم چنانکه بود گفت چنانکه میان دو چنگی خلاف
افتاد و یکی به طلاق سوگند خورد که تو خط نوختی و آن دیگر نیز سوگند خورد که راست نواخته ام رجوع بعض
کردند غلط و تراب نشان ندانند حکمه حکم کند سلطان بخندید افتاد و آن قصیده بدان لطیفه گذشت و قشیری را جای
سخن نماند خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان از کفات جهان و دها زمان بوده صنوف مناقب و مراتب و فنون
ماثر و مفاخرش از واضحات و کمالات صوریه و معنویه اش خارج قانون شمار و اکثبا بسال ها بوزارت ممالک
من حیث الاستقلال پرداخت و پس از آنکه سریر خانیت بوجود اباقا خان استقرار یافت عنایت او بسیار
غایت بیشتر از بیشتر در باره او بوضوح پیوست و امضای رتق و فتق مهمات سلطان احمد داشت از قید بود و او
سلطان احمد را بقتل رسانید و صاحب دیوان را نیز به اغوای بوقا که نهایت رقیبت و عزت در دولت سلطان

جرجان

جاجرم

جوین

خراسان

درسال هشتصد و سی مرتبهٔ شهادت یافت این بیت ازوست **بیت** در روز بتش اشک شفق خون بچکید ؛ مه روی بلند و ز حرکت گیسو بریده
شب چو به سیه کرد دران ماتم صبح ؛ بر زلف سیه دکر جیان بدرید ؛ و جناب حاجی کاهی بنابر امتحان طبع و تشحید خاطر قطعه
بارها می‌گفته و بیاکس بیان کرده که هر معمائی نخواهد چند بیت که در وقت شهادت گفته بر زبان آمده و مصداق [illegible] **قطعه**
هر تیر که از قبضهٔ تقدیر رسید ؛ کی شاید این تیر بتدبیر جدا کرد ؛ انصاف طلب کین که درین مدت زندگیم ؛ یک جو دل
بدبخت ز بیداد بیشتر کرد ؛ گردون که نبود بیت ستاره صد بود همه ؛ فرمان خدا بود حوالت بقدر کرد ؛ هر ظلم که با اهل
جهان کردم ازین پیش ؛ پیش آمد و احوال مرا هر چه بتر کرد ؛ و این دو رباعی در حینی که آتش عمر و ملازمانش بهاء الدین [illegible]
انقراض مرو نوشته گفته **رباعی** فرزند محمد المفلک هند [illegible] ؛ بازار زمانه را بها نکویست ؛ تو لیست [illegible]
هم گشت چه بار بر دل بیان پرورت ؛ در ماتم تو چرخ برآید بکروش ؛ من در غم تو چگونه بنشینم خاموش ؛ دور تو نبود
لب بندی جام جم بود ؛ اکنون که بجام جم بدرکوی تو نیست **مولانا مؤید الدین** ابو محمد دانشمند [illegible]
دو سه ار وفوکر نابیده در سلک مریدان شیخ سعد الدین حموی انتظام داشته از مؤلفاتش یکی گلستان است که بر طرز گلستان [illegible]
در کوه سمنان حکمت آمیز بسیار درج کرده از انجمله است که پادشاه را از شراب خوردن بسیار ربود است زیرا که [illegible]
باشد که نگهبان را نگهبانی باید **بیت** چه شد کرده دعوا از آب انگور ؛ ملایت که از اندیشه تعمور ؛ یکی پر حکمی [illegible]
مقرره سخن رو گفت الحکیم بادرک چیزی قناعت کرده آفت کسیکه بادرک قناعت کرده باشد بر جیان تنع گردد **بیت** بیان و تره
بینیا اگر کنی قانع ؛ منت کی زهرچه نزا الا ذوقت برخوردار ؛ و گرلادت خفت بسر که بره ؛ دل از غم دنیا و آخرت برداز
جوشان از جاهای نیکو خراسانست هلاکو خان بتدریج در صدد آبادانی ان گردیده و ذخیره آتش از علوی ارتفاعات
افزوده در نزهة القلوب آمده که جوشان در زمان بستان سنه ابتدا نموده اند لیکن بهوایش در غایت ارزنی و سار کاریست
و حاصلش از قسم میوه و غله نیک حاصل می آید و از فضلایش انجه بنظر آمده یکی ابو البرکات الملقب بنجم الدین که بوفور
فضل و ورع افضل زمان خود بوده و سلطان صلاح الدین بنابر اشاره وی مدرسه در جوار قبر شافعی بنا نموده تدریس ان بوی
حواله کردانید و چون فوت گشت در قبر شافعی مدفون گردید **الصدر الاجل زین الدین صاعد** صدر با دل و ازول ازکابرات [illegible]
سمنان بوده خیال اکثر از عزیز سخاوت در زمان سلطان الملقب بعلام الزمان نام برآورده و آثار نیک یادگار کرده است این دو رباعی [illegible]
لطیف طبعان مقبولیست اندو معقولست **رباعی** انانکه مقیم سمنان قورزند ؛ لذت کیات انجمان [illegible] نزنند بکرّ
آتش عشق در سمنان قورزند ؛ این عشق که آتش به یع ورع زاو کند ؛ کرم بگرفته تا دم سرد کند ؛ زاین پیش [illegible]
حکایت نکنم ؛ ترسم که درد من دلت درد کند **شیخ حاجی محمد** از بزرگان زمان خود بوده و نسب ارادتش چهار واسطه [illegible]
همدانی میرسد و بسی دعوت خلیفه در جعل ارشاد داشته از انجمله یکی شیخ علاء الدین فضل الله است که ربع اوقاتش بر عبادت
حضرت باری مصروف سرسبز حلیه و در دیگری مولانا محمد [illegible] کرده اما در ربع با ارشاد و فرق عباد و عبودیت و محبتین خلیفه

صدر

۱۸۸

صدر الدین هروی که بشیخ سر وجود مریدان را اطلاء کرده قابلیت بتبدیل سیاده و القضا شیخ نور الدین محمد خوافی در قبر
علوم برابری رجحان داشته و مربوط شان شیخ **عبد اللطیف** که در خاندان جمیع سلاطین خانقه مریدان او بردوش [illegible]
در شیخ حاجی محمد کاهی را ابتدا بشهد شعر تزیین ساخته چنانکه ازین علت علوم میگردد **بیت** بقدر ظرافت خود هر دل عمی دارد
دلم خفت که اندوه عالی دارد **مولانا قوعی** بلطف طبع و حدت فهم انصاف داشته همواره چهره معانی را بکلکونه [illegible]
سر فروشی داده شعرا ابداً در منصهٔ ظهور میرساند و امروز که ملازمان خاص شاهزاده عالیانشان هم دارد و نسخه [illegible]
ساخته هر روز منتظر عنایت تازه تحقیقت باندازه بشتید از وار رتبش انچه بخاطر بود معنی چند ثبت افتاد **بیت** گره بزبان
تبسم ادوم زکرش که این ساقی ؛ نکند از لبی را تا دل خیناز ؛ ناخنم کرده نگار از خون دل ؛ چیدنگارم
صفحهٔ ایام خویش ؛ بقدر وسع نظر میکند جلوه دیدار ؛ چبانچه سمنی دیده شو تا شاکن ؛ عکسی از روی تو درجاه افتد
حشر ؛ یوسفی هر دو در دل براید از جاه ؛ بسمان بر سر دو خورشید کرش صبا کند ؛ این میوه ارسنت که تا بنده بیانداخت **خبوشان**
انواع فواکه و صنایف مست محصولات ارسنه و همین این سخن بر راست چرا باغ داری ان کاشته از مضافات یکی ارقضات
کاه از فرسان ان پیام است و دیگر کشمیر است که در زمان سلف سروی در آنجا بوده که در وقت افتاب فرو رفتن در برابر آفتاب
سایه ان بسرفته و حمد الله مستوفی در نزهة القلوب آورده که آن سرو را جاماست حکیم کشت نده و هم در آنکتاب آورده که
کشمیر را زلزله بوقوع نمیپیوسته و از مردم ترشیز غیر از اینجا بسفر دیگر نظر نبوده **خواجه شرها** در خدمت گلزار
ابو الی میرزا شاهرخ ابو الحسن بوده و شعرانش بحکمه زبان بنام نامی او گردیده آنچه صورت ابیات میزید نظر [illegible]
و هر چه از آن درآب است **بیت** چو بروده از رخ چون آفتاب برداری ؛ بکجان روزی اگر گذرت منتزی و فضلی ؛ ملازم عجره
خونریز و چشم جادویت ؛ جهان بقیصه باز خلق نیکگذاری ؛ از گشت حسن سکتاب از تو کنم ؛ تو انچه [illegible]
سکینی کنی ارزان ؛ هند به ملک محمد سوده چرک شاه ؛ که خم گشت برادر سفر جمادار ؛ هند ستان فضایی [illegible]
خاکیرا ؛ ز عدل شامل او میکنند معمارها ؛ سپهر برق عنان بابراق ضعف او ؛ بحیرت طفلی در بیوه [illegible]
اصلی اگر چه از اولیای افغان بوده اما همواره قدم در کوی عاشقی داشته و پیوسته از نشئی بطافت صنوبر قامتان
جنایت نمیکاشته تا بتدریج سلطان عشق بر ولایتش دست یافته از قهر و ادغرید و کشتی میرزای ابن سلطان حسین میرزا
از پا افتاده و مجنون وار بره ناموس از پیش برداشته و اد عاشقی بداد **بیت** موی ژولیده که بر سر من ابر دارم ؛
سایه دولت عشق است که بر سر دارم ؛ حیان ز باده عشق تو سرگران شده ام ؛ که فارغ از خود و وارسته از جهان شده ام
رسید جان بلب از محنت فراق مرا ؛ اجل کجاست که مشتاق او بجان شده ام ؛ چنانکه تشنه بتنگ آمد جمشان قست
بجا کسی تو مشتاق نزار نشده ام **مولانا طوطی** در زمان دولت ابو القسم بابر از جمیع فرط طبعان و نکته بردازان
ان زمان سرآمد بوده و در مدح ان پادشاه نیکو خواه اورا قصیده است که مطلعش اینست **بیت** جهان [illegible]

جناباد

ششم طاق دعا و دود دل است ؛ رفتار رنگ بباطش فغان بکار است . و در حینی که وداع انجهان بنزاع میکرده چند بیت
مرثیه گفته که این بیت از انجمله است بیت وقت آن شد که مرا اندام بهوس باز رهد ؛ طوطی روح ز بیداد قفس باز رهد ؛ و امیر
علیشیر تاریخ فوت وی را چنین یافته تاریخ فصیح دوران طوطی شاعری ؛ که بود نطقش زیب گر معنی عروس ؛ چو طوطی
برفت این عجب طرفه بود ؛ که تاریخ شد فوت او از عروس برهد الاسلام نصفت مرتبت ملکیات اتصاف داشته
همواره منعم بوده و احسان در ورزیدن دل طوائف انام میکاشت تا رایت صلت گذاره باقی بر افراشت اکثر از نتایج طبعش سماع
افتاده این چند بیت است بیت هیچ نکهت کار ارا نباشد ؛ کسیرا انچه کاری با نباشد ؛ رضای دوست میخواهی
خیالی باش ؛ که باری بر دل یاری نباشد ؛ ناز از زهد است کز خوبش دراستور میدارم ؛ که از نیش او الماس خود
دور میدارم نوری بجودت نطق و حدت بیان موصوف بوده اینده بیت مراوراست بیت عشق دور از استاد ادبی کامجو
عاشق نبود ؛ در نیه همچون کیفی الکس بزندان میرود ؛ جلوه سوی کشتگان می آورد لشکر خدا ؛ فتنه شمعی که [illegible]
میرود جناباد که بعضی کتب مورخین بکوناباد اعتبار کرده‌اند از انجمله بر عهده است در تمام سیره و غله در کناره خوب
میشود و یکی از مضافات شش کار بزنست که از اول تا آخر چهار فرسنگ است و چاه کهنسینی از عهده در رهست طاهر نمیشود
مسموع افتاده این ظفر رب سعود الملوک شاعری بوده که ذکر ملک اعدیه سمیدا بر دیده باطل خطر ابدیتی و بیت
قرکنش دل اریبش عطارد رسید حق با اثر اصطناع بورشاه خیر طالعش چون نامش مسعود گشت و در انجز سلاعتوق ولایع
نام یافت چون کلم قلت غیر از این چند بیت شعری دیگر ازوی یافت نشده هر اینه بنابر التزام ایند و بیت نوشته اند بیت
درویش و وقت سحر جان تو ؛ کز غم تو خون شده دیده نرجوان تو ؛ جمع بد احوال من چونکه میدهم رخت کرد
بلیشان مرا زلف پریشان تو ؛ خیره شود افتاب چونکه برابر فتاد ؛ ماه رخت بر کند سر ز گریبان تو میرزا قاسم
از نمط رفیع سادات انقیا بوده اگر چه همواره کلاهش انقلاب جان بسلسله تعلق میداشته اما بیرزا مقرر اولاً اشتیاق
مفرط انواع راه بیراه رفته هوا الفخر بوده و از این سبب اختلاط شعرا را گذشت ادبیه راتق فیاضاده و حضرتش مجمع فضلا و ظرفا
بودی و در ایام بدم املاک موروثی خود را که قریب دو هزار تومان میشد وقف روضه امام هشتم علی ابن موسی الرضا علیه
التحیة والثنا نموده بود و فا شوب است امروز یا هیچ جنت تا لوای عالم مخلد بر افرخت این شهید که شایع علو و عالی
رفعت اندیشه قائلند بود از کتاب بیشا هنامه رسیت که حالات بودشاه و نظر و مدیح شاه اسمعیل صفوی را بلاغ کرده نظم
نهان در نره شاه فرخنده فر ؛ جو در حلقه دیده نور بصر ؛ اذ فتد بغرق شد کامیاب ؛ چو یک الف بر سر افتاب نهان
رفته در حلقه ای کمان ؛ چه در حلقه دیده امر و مان ؛ پلان غرق این سر تا بپای ؛ چه صورت که کرده در آئینه جای
سپر آنچنان شعل ؛ چو دامن عشاق پر خون دل ؛ فرو رفته سپاهان ز جلادم ؛ چه سپاهان سطح بیان زهم
ز زنجیر قدم هر که بالا فتاد ؛ و در اول قدم بر فلک پا نهاد ؛ نضیلش گذشته ز نعف کمان ؛ بجت اثر خدقش قامان

نکوی

قسم چهارم

189

بگردش کند سر عطا بر طواف ؛ چو سیمرغ پر ان کوه قاف ؛ ب نقش ستان علم ؛ ز اداره ملک علم یکقدم این
دو بیت از لیلی مجنون ازاوست در جای که نا قد را می طلبیده ازوده گلزار جهان تکی از خار ؛ کان غیرت صید زار زار
روزی که زنو کمال خود ؛ خاد مرا زند نه بنشش رست در بیان لیلی شد سه علیم نامزنش ؛ چون نال قلم تا نفش
شد مهره پشت ان سمبر ؛ چون رخته در زره بان شد ؛ بکرد ز ز دل سرفرازی ؛ بر رخت بعزم کوه بازی و در کار نامه
برفت سمند شد خرامان ؛ شد در سحر سلیمان ؛ بگذشت روان بکوه و وادی ؛ چون عمر که بگذرد بشادی ؛ چون ماه بجر
اگرد نتی ؛ با شش ز شتاب سرگشتی ؛ چون برق که رفته گاه و بیگاه ؛ کس جا به او بدید در راه ؛ جستن که نعره بجاه
دشت ؛ هر که شنید هزار سا مری گذشت ؛ کر سایه و رخ نقش جگلزار ؛ سر وی شده نرگس آورد بار ؛ دامان جامه کرد بخشش
محیا باست ؛ در ابر نهفته آفتابست ؛ چوکان بکفش چه بیستور است ؛ بر سر عصا که وه طور است ؛ هر گویی
که ازو عالم خاک ؛ شد و بر دگر ز رخنه افلاک ؛ هر گویی ز بس جنانکه خواهی ؛ از ضرب صولجان شاهی
در مرکز ماه قرص آسمان ؛ چون زرده درون بیضه نهان ؛ و در شاهنامه سپهر محکم بد کش نیکبختان ؛ چه بلو هر
که چید بر در ختان ؛ خدنگ اندر زره جا گرفته ؛ چه مرغان در قفس ما وا گرفته ؛ چه تر کان بتاراج ماه جنگ
سنان را هر طرف صد رفته در سر عطای عبدی از شاه میر خراسانی بوده رقب مشعرا خوب میگفته خاک او بهشت مثنوی
که بر جا گفته خاطر را بنسیم ان از غبار کدورت رفته این چند بیت از انجمله است بیت خضر بوده زنده ز تأثیر عشق چشمه
حیوان طلب از جرعشق ؛ شاه مراد دل بجز بغم ز رفت ؛ وای بر آن دل که گرفتار نیست ؛ عاشق شو تا ز بیگانگان ز عشق
گذشته عشق است از آن زنده است ؛ حالی کمی بخوش که سیمین بر ما ؛ از درد جدایی و غم بشکند سر ما ؛ روز فطر ز گل
روایش کند ؛ شب سخن از حلقه مویش کند ؛ چون گذرد دیده بر بستن نهد ؛ جنگ نرگس جانی بنگاه عشق دهد ؛ انکه
زکیفیت عشق آگه است ؛ نیست شود در نظرش هر چه هست ؛ عشق نه انست که از بهر کام ؛ هیچ تا شاد ز ربه کجیح
شام ؛ باشد اگر الفت مردن خیال ؛ همت پا کانت کنند پایمال ؛ اهل دلی با نظر پاکی بخوی ؛ بهر رخ این
نقش و فا خاک پاش میر عبدالله بافضل و فهم و کثرت فضل و کمال نبیت و ذات حسن خلقش زیاده بر سایر صفات
بوده و رباعی بیشتر از دیگر فرع توجه میفرموده این دو رباعی بین الجمهور از او مشهور است رباعی فریاد ز دست
هیچ کا ان جهان ؛ افغان ز فریب خود نمایان جهان ؛ خرم دل آنکه گر چه آهوی کار رفت ؛ بیگانه شود از
اشنایان جهان ؛ یارب که ز خواب ؛ ز جلوه ارش کن ؛ وز هستی جام حسن هشیارش کن ؛ با محرم کوی
خانم او را ؛ با غمزه رخسار این خبر دارش کن ؛ سپید شناسی بجودت طبع و حدت مشرب موصوف بوده شعر را نیکو
گفته از انجمله است بیت مشک در هم شده است کار جهان ؛ زلف یار رخت پنداران ؛ بس که اشفته و پریشانم
روز کار رخت پنداران ؛ غم بعفتر اک انجان بندم ؛ که شکار رخت پنداران ولایتی است معمور قائم

سوده از غربه و انگور رشقه لو ورزه او وقت انجنان نیک جمل می آید که صفت نتوان کرد و انگور حسینی نام که بوبز
از اندر نظر فراکرده به رسم بیگ کرد و بات میزند و در فصل بهار برادرند و تضمیر به گشته میشود که از پوست آن قصبش کهول
می سوزد و در توف بر ده در زالد نهاده بوزن سیفر رشند و از سنجان خرانده عو فریبه هیا رند که زیاده بران تصور نتوان
کرد و از این نوع خصوصیات بسیار دارد که جهة اختصار از آن گذشته شروع در مرام انمود رفتیام مولانا معین علامی از قرب
فضلای خراسان بوده بعد از کسب کمال بوطن مألوف مدرسه و خانقاه در غایت رفعت ترتیب داده به تعلیم فضلا و کمال
نفس افاده بر صحایف ضمایر طلبه میگاشت و هنگامی که رایت زندگانی بر جهان جاودانی برفراشت مولانا حسن علی
زمان فوت بوده گویند در عین عمل و دواع امعد دیا ارث ره بر بد شده که بالکلیه خود را از آن بازآورده بشیوه عزلت
در بیاضت گذرانید و هنگامی که عالم بالا توجه نمود حب دل برا احوال روزگار سنه : ز رنج برخود بخشیار رفته
کل مقصود شکفته ز انتیار : خو لیکن را تو عجز خاره سنه : دشمن نیست نفس اماره : لذات دنیا در کف و رفته بر کنار
ملامت ببین مرون : دل جبادان میقرار سنه : خورشید اگر ربانیاز نیست حسنم برراه اختلاط رفته و شکوه اکثر
در وعظ منقبت بوده گویند در وقت فوت هنگام غسل دادن برنگ کبود نقش یا علی بر سینه او دیده اند از اشعار اوست
آنکه بخط اعادة اجنبی دست که صورت تحریر می زند حب الهی با غزالان مختن : که هستند محرز ربانی در زمین :
که در طارد دنیا مرا پنج کار : بباری مفضل خود ایزد کار : یکی صاحب را نا تو لیس : بباد بنده آن قوم باشی لیس :
دوم از وریم رازجانی رسانی : که همت بباید کشید از کسان : سیم چون بر گشت کم شادمانی جود : زبالا کالا خود
ب شادمانی جود : چهارم جهانم سیاره کاباک : گرانه دگی گشته با شیم پاک : به پنجم چنین محکم بالا ز گفتن رسانی
شهرا جان تنج تن میرحاج در ایام خود مقبول انام و منظور خاص و عام بوده و قریب چهل سال ترا از طلق گرو
با کم خلط و مجالست سیفیر بوده و بعض را یقین گفته اند که روزی امیر علیشیر جسکن دریافته ده جای بروی نقشی نشاندند
کرده در وقت فرمود که جایش را صفا دادند چون میرحاج بمنزل خویش رانه بر قانون اول دیده ، خود گفت که گویا منزل
ما را از نزول داده اند در ساعت رو بصحرا نهاده مکیحی رسیده در کنج غاری کاش بوده کرده اما بی توقف کرده هنگامی
که جان بمقاصد ارواح سپرد ، همچنین که نوشته میشود از وی آید حب بر روت چه حیط خنجر بر زده : دل عشاقان
دربر بر زده : ایملارم از خشم مست بدنهان که در دست محمور ساغر بر زده : بر رخسار اتش فروز ابر اقی : یکجان
تو کرده آتش اذر بر زده : بر روی تو مسیل زد از لف پریشان : که کافر رشمشیر حیدر بر زده : ابروی که ازوی
سر بجه اوند : همه بر چرخ بازوی خنجر بر زده : بخشم از رخش شد گوید گر دون : چه سیماب به چرخ گردون بر زده
بخشم و غضب ازنوی چرخ بلند : رخش چون کند کار محشر بر زده : چه جولان دهد کوس شکر کنی
ز بر بر سمش مغفر کشور بر زده مولانا حیرتی بفصاحت بیان و طلاقت لسان موصوف بوده بسیار بذله گو و شیرین

گفتار

گفتار و میزبست در مجلس نکته پردازی نام بر آورده دقیقه ازوی فوق مجلس افروزی فوت و فرد گذاری نمود سخنان
نمکین و کلمات شیرین باعث انبساط خاطر میگشت حب بیکو سخنهای جادو فریب : ربودی را عقل و آرام و شکیب :
چون رشد از عشق و مرزار از فیض فرق کرده از وطن مألوف برآمده عزیمت عراق نموده بعد ایچ درزفر تقیه
دستار البته گردید تا آنکه غزلی در آن حین بگفت که این حب از آنجمله است حب از خنده امروز زاهد منع ما از باده کرد :
در نه که آن مسئله از غم فردای ماست : چون خسرو ایران شاه طهماسب صفوی در امر معروف و نهی منکر مبالغه
تمام بکار میاورد بعضی از غلامان اقرار از روی کفته به عرض شاه مزبور رسانیدند و پیش از آنکه زنگی این سخن از ادای
روی کرد فرار بر قرار اختیار کرده خود را به گیلان رسانید و بعد از چندسال قصیده در منقبت گفته او را معلم
انتظر تراشیع کنه خودکرده اند دست شاه طهماسب که خود را از جمله معتقدان میدانست رقم عفو بر جریده جرایمش
کشیده و برا طلبید و بعضی گفته اند که شاه مزبور شبی امیرالمومنین را در واقعه دیده که بکتاب قصیده حیرتی
مشغول دارند و بدان باعث شاه او را طلبیده بعد از آن بتعلیم سرای آل محمد محافظتش فرموده لوای عزتش بجنس و بهی بی
افراشته این بیت مطلع آن قصیده است حب بهیچ خانه رهی نیست باشد و سرای : تو که چه شاه طالب طالع بنمای
هر نقد بر حسب دیوانست که در مخار شام شرکت اندیشه با کجوال می آورده آنچه نوشته میشود سطری از آن کتاب
و قطره از آن بسیاست حب چشمی که گرد دل کالجوی ما : لشکر مردی ما از کار برد ما : داریم لاله گشت بجلا
دری گر خلق بسته است دلستان ما : چشمک پیسوی ما که مباد اخور زنگ : مینای چرخ بر سر جام سبوی ما : چاره
ساله مهی گر گشایه عمر نیست : در شراز نبودن صد ساله بقا فایده نیست : تا در جهان بغیر جان معتقد ایم
کافر به ازکسی که بدین اعتقاد نیست : هردم ما خوش بخار زشوق زهم بکنم : مرغ خواهم شوم و سوی تو پرواز کنم :
چو شبهای دیار نجردیم : چنین ده روز عمر گوته خویش : بمشتاق تو زانکونه دلم میخواهد : کاشنا را زتو بیگانه تو انم
کردن حیرتی بیکسی از من نشنو : که همه عمر ترا بس پیشه : شعر خوب و لبر نیکو را : معتقد باش زمرگ خاک پشه
ای آنکه دوای درد مندان از تست : ابر از گریه غنچه خندان از تست : هرچند مراکنه بیش از بیش است :
چشم کرم هزار چندان از تست مولانا والی در طبابت یگانه نام بر آورده اگر ادف از دیر دلبری جانب شاه
نور الدین نعمت الله روزگار رهگذرانیده احیانا شعری میگفته این بیت از آنجمله است حب بر برگ گل از ابر بهار همچو صبح داده
از چیست آفتاب بر آرد علینه سر مولانا نثاری بوفور فضیلت و لطف طبع موصوف و معروف بوده در شناخت
صغیر و کبیر خود را یکسال میبود غث و سمین را یکنوع میشمرده در علم نجوم و هیئت و چندی از علوم دیگر تمامی
مهارت بیشتر بوده دارد در ارادتش سیک شاولیت موسوم بسر دستدره و دیگر بیست مشتمل بر اقسام اشعار
که این ابیات از آنجمله است حب اگرچه کوه و دشت دمی از ... : جهان مردان شود در دیده ها نشتین :

قهستان

ای تیر بار از نظرش چون افتاده • با هم فتاده ایم به پهلوی ما نشین • بجای دست زن در باب عشق • که گر گردد سر تار
مویی سر بجنبی حالی طبعی در غایت درستی و فهمی بنهایت درستی داشته این رباعی مراو راست رباعی هر روز نو گیرد
ستی و بنالش • چون نیک کنی تفحص احوالش • مرگ که میرسد ز اقلیم وجود • عمریست که میرود باستقبالش ذوقی
شاعری با ذوق بوده ریخترا در غایت عذوبت میگفت این بیت از وی مشهور است بیت هم نشینیم بخیال تو و تنها بوده ایم
کین خیالیست که در پی غم هجرانش نیست • الفتی بشیوه قناعت روزگار میگذرانیده چه قطعش مطلبش بگریه انطعامها
وصفرای خاطرش با لولی شکستگی می پرورانیده و مطلب از منظومات اوست بیت دیدار کنم بر سر عاشق گر خنده •
بر دامن او گر گلاب نخشیند • هر کس که بدر بوده دیدار تو بر خوریست • از پای طلب تا ابد بقیا نخشیند •
حرف وفا کرم گوش هست ای پسر • گوش کم کن تا بیابی در دسر • قهستان ملکی است وسیع و مردم کافی بارتبت
مرجع فرهست از ایکجا بسیار برخواسته اند و اکثر نویسنده و حساب دانند اگرچه بعضی را بالحاد منسوب می‌دارند
اما مردم نیک اندیشه در غایت نیک میباشند و طول و عرض الولایت را چهارصد در چهارصد فرسنگ گرفته اند و معظم قصبا
تش ملوک است که یکی از آن حلب سینیات و دیگری مرجند است و دیگری دشت بیاض و امسه شهر وی قاین است
که قاین شهریست با نام است و مزار فیض آثار ابوذر غفاری در بیرون شهر بر دامن کوهی واقعست و مقبره بزرگ
صغار و کبار اندیار بطواف آن مزار رفته آرزوها در آن مکان بپایان میرسانند و در یکی از مواضع قاین
موسوم بخشت کوهی است و غاری در آن که هیچکس بغور آن نرسیده و در پیشگاه غار صفه ایست که در زمان
سلف چندی از سادات از ایکا فراز معاقه دست داده و در حین حرب رفته در غار مختفی شده اند و از آن زمان
تا حال بهمان نوع مانده اند که اصلا اثر پوسیدگی در هیکلی از ایشان معلوم نمیشود چنانچه بعضی نشسته و بعضی
خوابیده اند و یکی از ایشان زخمی بر سر دارد که هرگاه دستارچه که بر آن زخم بسته اند باز میکنند چون خون تازه
می آید و در کمال اتوضع بنا بر سادات شهرت دارند و صحیح مجاوران در این کار میباشند که سالی یکمرتبه لباس ایشان را عوض مینمایند
چون باره از احوال آنشهر نوشته اند مجملی از مردمش نیز نوشته آید شمس الدین محمد بن امین الدین است از مشایخ
که رحاوایی اندیار بوده و در هرات فوت نموده این رباعی از وی میاید رباعی خلق خوش نو بهار و باغ تو گل است •
تسلیم و رضا چشم و چراغ تو بس است • در زانکه نبود بالله ان وصف تو نیست • محرومی ما از این صفات
داغ تو بس است نزاری بعضی بودند و عارف طبیعتان و برخی از طبقه اسمعیلیه اش میدانند چنانچه در
حسب السیاده که المستنصر بالله اسمعیل پسر بزرگتر خود المصطفی لدین الله نزار را ولیعهد کرده بود
بود بعد از چندگاه از وی رنجیده وصیت فرموده که برادرش المستعلی بالله قایم مقام باشد با آن
بعد از فوت مستنصر اسمعیلیه دو فرقه شدند زمره بنابر اصل مذهب که اعتبار نص اول دارد بامامت نزار

قایل

تسلیم چلبی

قایل گشتند و بنام او خلق را دعوت کردند مثل حسن صباح و اتباعش و نزاری بزبان مذهب بدیشان رابطه داشته
تخلص کرده باعث آن بوده بهر تقدیر در شاعری لباعی نام بر آورده از نیکو طبعان آن طبقه است و شعرش جمله
در تصوف و موعظه است آنچه نوشته میشود مراو راست بیت فراق یار گرامی عظیم دشوار است • ابدال صحبت
مردان با مکن • دنیا و دین بمرتبه تسلیم راه کن • آتشیست نفس که دودش الله • هر که کو بیش ازین فو بر جوست
آگهی • دل با هوای وارد بیخانه راز گوی • در کعبه باش و روی بهر جا که خواه کن • دریغ صحبت یاران دوستدار
قدیم • که در نشستیم بگلو لسران نازو نعیم • بجز بهشت چه بار دوستان کدام بهشت • بجز مواجهه با دشمنان کدام
جحیم • مرگ به از این زندگی کین زندگی • هر دمم در محنتی میافکند • نیست کس را در جهان آسایشی •
هر کرا جا نیست خالی میکند • مغزش از دوده دروغ آکنده است • هر کرا بوی عشق نشنوده است • بر لبم کس
خنده هرگز ندیده تا مگر • در میان گریه بر احوال خود خندیده ام • چه حلقه بر در جانان زنی رحمت نپذیرد •
و عشق و نزاری در بیخ نرفت • خود میروم بغربت و بر تخت بنگاه • تشنیع میزنم که کجا میبرد مرا •
کوشکی از ندمای سلطان سنجر بوده همواره سخنان دلفریب و نکتهای عجیب و غریب زنگ کدورت
از خواطر امیزدوده در حینی که سلطان از جماعت غزان شکست یافته این دو قطعه نظم نموده بیت ای خسرو زمانه
سلطان روزگار • خود را ز روزگار هراسان چه میکنی • بر تخت ملک سال تو چون شصت و پنج رفت • را بوس هوای
ملک سلیمان چه میکنی • تو پادشاه روی زمینی بجنگ غز • لشکر کش حضرت یزدان چه میکنی • گردون که مرا
کرد کریم • با من بگو حضرت ترکان چه میکنی • داری بنی درون که کفاف قوم نیست • ایجاب
و این زیادتی آن چه میکنی • نور و شراب نقل و حل شاد و • رز عفان سفر بستان چه میکنی • اصلا آن
زنانه است و نشانه زن کشانگ • اقر لی بگو تو بختیان چه میکنی • بار دیگر از برای جنگ غز لشکر سلطان
علم بغز خشند • چون کمال ترکیب طبایع نبوده • همچنان تابعیش می اند خشند • رشید حسن صلاح چرچندی
بارباب ذوق کیسی را جمع ساخته از بزرگان و ارباب فضیلت میزیسته و گاه شعر گفتن را علاوه کمال ساخته
روزی از کجر خواطر اب اهل اندیشه میرسانیده این چند بیت از آنجمله است بیت رخم هوای نگاری بخون خضاب کند •
کرشمه‌ای سر غمزه خراب کند • چه فتنه‌هاست جهان در لنگ مژگان • که صد هزار دل اندر دو خون ناب کند •
لطیف طارک ماتم زکشته خوش او • عطا کند که سرزلف ما بر ما بگند • چنان جدیدوار قافم که زهره باز دعن بلبع
کند بر با اضطراب کند مولانا محمد بن حسام المشهور بابن حسام از اخیار انام بوده منظومات یکی خاور نامه است
که حالات و کرامات مظهر العجایب و غالب کل غالب علی ابن ابیطالب را بیان نموده و دیگر در صنفی شرح قسام شمار انواع
کنایات ابیات اندکی از آن اذکار رفت • و قلیلی از آن بسیار است بیت در کشم بخوشی وقت کنم گر کذری بود دل

هرات

قهستان

شب ترا زشم غریبان سحری بود : هر قطره که چون سرمه مرا در نظر آمد : بر جوشش از دیده ما جیب نظری بود : هر گرد
طالع خوب که در چشم من آمد : چون نیک بدیدیم زند سیم بر کا بود : از ظلم لب کوش روانی اثری درخت : هر شاخ
طلاوتی که ازو اثری بود : در هر قدمگاه دیده عبرت بکشادم : دیدیم که بر زیر قدم فرق سری بود : اکنون چه بدین مسکن ویرانه
خاکی : بگذار که پیش از تو مقام دگری بود : جا آمدیم جهان بر گذر راه سلامت : در جاده بینفتاد کسی کش بصری بود :
ابنای زمان بین که چه بیغم بسر آیند : خود واقف نیند که ما را جگری بود : از تیغ حوادث شود انکه گذر کرد : جز آنکه بتسلیم سپری پیش
سپر کا بود : آن روز که خبر چشم لاله از زغالی : فریاد که او نیز چو من تجربی بود : بیچاره که خویش بکس نکوهم : از خود دل من
شیفته بیچاره ترکا بود : گر گرنگشم ز سینه آتش گرفته آه : اندیشه فلک شد از دود آن سیاه : من چه سعید گشته ز خود گم
ز سر نرفت : سودای طره چو شب چهره چو ماه : امروز نفس من که گناه کار و بنده کرد : ترسم که کار من همه فردا بود تباه :
در پیش ما عقوبت و در پس ملالت است : از ره نگرده ایم پس و پیش ره نگاه : ما لاله از گرفت عالم گذر کن تا جهان طی نکنی قدم
در کوی وحدت که خود را ره آن طی نکنی : هر کس سلیم جان نکرد از نزاد شوار نمی آید : بده جان را بهانی که یار بستان طی نکنی :
مثل غنچه بر عشاق رها کن رنج زبانی : که تا گر دیده چکیت نی ندای نینی خوان تا نکنی : هم آخر در کفن روزی کلاک آتش زرده
ریزد : بتی کالا ز بجای لباس بر تن نکنی : جهانداران چه پر بیزد ایشان گه : کنون نا برفلک آنکه ز خرم گذر کشت سخنوا نکنی :
مولانا فصیح الدین محمد نظامی که در علم ریاضی و صنعات سر آمد حکمای عهد خود بوده در ترجیح جیقینی نوشته مولانا جلال الدین محمد و مولانا جمشید
که در سلک صدور ابو الغازی سلطان حسین میرزا انتظام داشته اند و مولانا عبد العلی برجندی که جامع معقول و منقول بوده و در کرم
حکم را داشته که در جهت بعثت اولاد خود رساله تقویم استخراج نموده و مولانا افضل الرحمن علمای این عصر و زمان بوده از گرامی
اندیده آصفی ولد خواجه نعمت الله است که جیگاه بوزارت سلطان ابوسعید قیام مینموده و شاعرانه بعضا از حق سلیم و دگای
طبع مستقیم انصاف داشته گاهی در بیا به نرسیت امیر نظام الدین امیر علیشیر بسر می برده و کاهی تخلف بملازمت جمیع زمان میرزا مشکانست
امیر سلطان ابراهیم امینی تاریخ فوت وی را چنین یافته بیت چون آصفی بچشم خرد را مردم : در ابر اجل گشت نهان چون انجم :
پرسید دل از من که چه آمد تاریخ : گفتم ز جهان آمده از دیوانم : دو دیوان غزل وی امروز متداول است اکثر از نوشته میشود از کلمات او
ساز آباد خدایا دل ویرانی را : یاد مهرتان یا هیچ مسلمانی را : چهره لاله خان ابر قمایم مفروز : بر من آتشکده سیب کن غنچه
عشق ای که چنین ننگ مرا حسن قبول : تو که در رسخن قطره باران را : آصفی کن که توحید تو تو حید جهانت : همچو عشقی
نبود هیچ مسلمان را : سواد خط خوبان چه بسید در ماند : نکته دانی که سبق حید هد افلاطون را : ستمگری بچشم تو رنگی شد :
نکرد مردم چشم تو سرمه را نکهی : در چمن تا آتش اندر چشاره گل در گرفت : سوخت چندانی که بلبل رنگ گشت گرفت :
بر بام سرا سا شاه با ناله کو کس : زان سحری چه بود آواز خروس : میکرد ز نخت خفته در دل دردا : میگفت ز غیر رفته افسوس افسوس :
مولانا ولی متخلص قرین که دکاکس زیرت انصاف رخته جمال عزت از چهره احوالش تابان بود و صبح کمال از مطلع

او شهرتش چندان و مردم خراسان خصوصا اهل سیستان از نزد او نشانی وارد از رهایی در مقام اعتقاد و انقیاد ولی
بوده دوز کار جهت دشت تا لوای عالم مخلد بر فراشت اگرچه دیوانش متداول است اما در این وقت مقید نشده
مبنی از هرجا بنظر آمده دصورت ایراد پذیرفت بیت ایقت عدم بر جانی : گشت بجز تو مرا تا دانی :
در دل با تو نگویم ترسم : که بدرمان دلم در مانی : هست در میکده عشق مرا : یاد وجود دم سب مانی : همچو طالع
از گردش چرخ : مانده در رشته سرگردانی : بعد از این چاره ندارم که کنم : باش اظهار غم پنهانی : بسم
نی ربع بتول : شاه مردان علی عمرانی : ای برادر اق قنا ییم دمات : غضب اگره پیشانی : شده
در عجب دانا فی تو : عقل کل منفعل از نادانی : گر شود ابر کف قطره فشان : قطره شاید که کند عمانی
در شود لطف تو معمار چمن : حسن دهقان تک کند ریحانی : شرح ابیات ان دلی : همه دانند تو هم میدانی :
در دیار کرم امروز کسی : نیست حاصل که کند دهقانی : وقت آن ست که از ابر کرم : قطره چند برد فشانی
کشت امید مرا آب دهی : نیستش حرص برابخشانی رد کارم فتاده گاه غریب بیر کجا : ابر کجا چه بر که غصه
بسمان بر : مهربین همچو نخجاه و بدرجه نقد و طلب : بد فعل چون زمانه و بد بوی همچو قبر : کاهل چه صبر و لیک عجب غدار
کن امکان : در لا غری چه بند خر دست جا بگیر : کاهل طبیعتی که که معنا نیش : باشد سمند عرصه صورت
صحب سیر : کر نطفه فاسل بدیش عرصه کاه او : بیرون شدن ز عرصه آن نیست ناگزیر : بنام غرض اگر
حرف کن شود مرقوم : سزد که سبقت بر حرف کاف گیرد نون : زبان زیری غرضش اگر سخن راند : بلوی بیش
بیشتر از لفظ جا کند مضمون : جان فدا با و سر را گر جانان نرسد : لب جان در و بمیرم که بدرمان نرسد
بخت ما را چه کند خوبا ترا قاعده است : کر کند وعده و هرگز بسر آن نرسد : گشتم چه نگویم بکس شکایت تو
که نا امید شد اندم از عنایت تو : زنگ درد دل من محبت اثر است : بر نگ سگ او امیدوار شکایت تو
رقیب بخت حکم چه میشود بگذار : که مرگ پیش دل بهتر از حمایت تو : در محشر اگر لطف تو تغییر نشفاعت
بسیار بکرند دل گناه کار نیاید : هزار داغ غم بر دلست و حیرانم : که گر تو رحم کنی چاره کدام کنم : ستم تسلی
زورش مدعی مگر دانسته که حسرتم آواره میکند : هر چند میکنم که چه از دور حیف : خود را بعاملی تمام
نمیشود : ای آنکه بی گر انبیا اعلم بود : احمدنامی که سرور عالم بود : زان سایه بدونبود همراه که بود کجا
جائی که سایه نا محرم بود : هنگام جدال خصم کوته اندیش : دل بد مکن از تنگی شکر خویش : زلفت
سواد لشکرت گر بشکن : هر چند شکست پیش رعنا نکنی : شد برق آن برق تک کوه بدن : کز تاب پیش
چه موم گردد آهن : از تیزی عزمش چه سخن راند نطق : سبقت نگرند بر همه اجزای سخن : با آنکه عنان بشکنی
تیغ او زشت : دل دامن زر سیف از کف بگذشت : اندوستی در کر که صد دشمن را : از بیم دل از تن بگذرد

بسطام

خسروی در سلک ملازمان شاهزاده عالم و عالمیان شاهزاده سلیم منخرط گردیده اکثر خطوط را در غایت جودت محرر
می‌نماید و در تیراندازی مهارت تمام دارد از منظومات اوست این ابیات که بجهت بعضی نوشته اند بیت کسی که مدحت شاه نجف بیان آرد
برابر نفس این رتبه افتخار کند : کند سنان تو با جان دشمن کاری : که عاقبت بکفایت روزگار کند خسرو که
دیده اعمی از او شود روشن : ضمیر پاک تو گر یاد از غبار کند : یاد رخ تو چون مهر درخشان در دل : خط به چهره
در صلب سنگ کار کند : یارم که بکلبه نقد هستی برد : از دهر رواج تب پرستی برد : چندان نمکش هست که از کس
لبش : در جام قند ز باده مستی برد : نقالی بلطف طبع موصوف بوده در اشعارش معانی خاص بسیار است که
نوشته می‌شود از واردات اوست : بد در حسن تو پسند اگر زر دوم است : ز صد هزار نگوید دلم یکی برخاست
من از زنخ مژگان جا بنقد رشادم : که از فضای دلم هر چه رست مهر گیاست : شبی که ناله نکردم فلک بیاد رفت
بی فغان من این پر ز جای عصات شکستگان ره عشق چنین بگذر : که جسم اگر چه خوش است جان گیاست
بسطام شهریست مختصر و از خواص شهر است که کس در آنجا عاشق نشود و در چشم هم چنین آورده اند
که در اقوال است که تمی است که گنده هن را دفع میکند و بوی سیر را بفکند و از شهر عشیه بوی خوش بشام میرسد
و بسطام از جاهائی با نام است و آن مرغزاریست در غایت لطافت حکم فضای جنان دارد و بود و نوعی
بهشت روضه رضوان بیت از سبزه و آب گشته موجود : در آنجا خضر و دیع داوود : و دیگری از مضافات ابن آنجا
که گرنا و کی رزان انداز نه انبه و در طوفان گرد و ماه است که از ابر نیارند تخفیف بر نیارند و از هم معتبر و مشهور
مسکن و مولد سلطان العارفین شیخ ابو یزید و شیخ ابوالحسن خرقانیست شیخ ابو یزید طیفور بن عیسی بن سروشان
اکبر شیخ و اعظم اولیا بوده تا حدی که جنید گفته که بایزید در میان ما چون جبرئیل است در میان ملائکه
و از سخنان شیخ ابو سعید ابوالخیر است که سیزده عالم را از بایزید پر می‌بینم و بایزید را هیچ نمی‌بینم آورده اند که چون
مرحله چند از عرش برفت راه ریاضت در سپرد و سی سال در بادیه شام گرسنگی و تشنگی کشید و صد و سیزده پیر را
خدمت کرد و بعد از آن ملازمت حضرت امام جعفر صادق ع نمود هر چه یافت از آن حضرت یافت نقلست که چون
بسر روضه رسول صلی الله علیه و آله و سلم رسید گفت السلام علیک یا سید المرسلین از روضه جواب آمد که علیک
السلام یا سلطان العارفین چون کار او بلند شد و سخن او در حوصله اهل ظاهر نمی‌گنجید هفت بار از بسطام نفی
کردند شیخ گفت مرا چرا بیرون میکنید گفتند از آنکه تو مرد بدی گفت خوشا شهری که بدش بایزید باشد
یکی روز در خلوت بوده بر زبانش رفت که سبحانی ما اعظم شأنی چون بخود باز آمد مریدان گفتند که بر زبان تو چنین
رفت شیخ گفت که حالا اینان خصم و بایزید تان رسمن که یکبار دیگر اگر این بشنوید مرا پاره پاره کنید پس کارد
کارد داد پس از چند وقت همان افتاد و که این سخن بگفت اصحاب قصد او کردند خانه از شیخ پرشد

بسطام

چنانچه چهار گوشه خانه پر شده بود و اصحاب خشت از خانه بیرون میکردند و کارد میزدند چنانکه کارد در هم میگشت
چون ساعتی برآمد آن صورت خورد شد و بایزید بیرون آمد در محراب چند صعوه کشته دیدند چون حال باز گفتند
شیخ گفت بایزید این است که می‌بینید با مریدان خود نقلست که هزار مرید با احمد خضرویه بود که همه بر هوا میرفتند
و بر هوا میرفتند و با آن جماعت بدیدن بایزید رفت بایزید گفت ای احمد تا چند سیاحت و گرد عالم
گردیدن احمد گفت آب که بیکجا بماند گنده شود بایزید گفت که چرا دریا نباشی تا تغییر نپذیری پس بایزید در سخن آمد
احمد گفت فروتر آی تا فهم کنیم و این سخن تا هفت بار گفت ما فروتر آمد بعد از آن فهم کرد شخصی از امر معروف
و نهی منکر پرسید گفت در ولایتی باش که امر معروف و نهی منکر نباشد و این هر دو در ولایت خلق است و در حضرت
خالق از سخنان اوست که بنده را هیچ به از آن نیست که بی هیچ باشد چون همه باشد گفت محجوب ترین است
که اندک خود را بسیار شمارد گفت چنان باش که غائی یا چنان غائی که هستی گفت سوار دل باش و پیاده تن گفت
آتش دوزخ با کسی آن نکند که غفلت کند هذا من افادات القدسیه بیت که خانه کش طره لیلی باشی : که بر سر مجنون بکجا
باشی : که آب رخ جمال یوسف کردی : که آتش خرمن زلیخا باشی : که قرب عندلیبی دلجو باشی : مانند مسیح
پیش خلق هم نیکو باشی : خواهی که چو صبح صادق القول شوی : خورشید صفت با همه کس یکرو باشی : شیخ ابوالحسن
خرقانی سلطان سلاطین مشایخ بوده نقلست که دوازده سال در خرقان نماز خفتن بگذارد و به بسطام رفتی
و بسر تربت سلطان العارفین روی بخاک نهادی و گفتی بار خدایا از آنچه بایزید را دادی ابوالحسن را نیز قلیلی بده و باز
گشتی و نماز بامداد را با اصحاب بگذاردی بعد از دوازده سال از تربت بایزید آواز آمد که ای ابوالحسن آنچه را دادند
از برکت تو بود شیخ گفت تو بدین سال پیش از من آمدی گفت آری ولیکن چون بخرقان گذر کردی نوری دیدی
که از خرقان بآسمان میشد و سی سال است که بآن حاجت بودم پس مرا بدعا گفتند که ای بایزید آن نور را شیخ بود بعض قوم
حاصل شد شیخ گفت چون بخرقان رسیدم در بیست و چهار روز جمله قرآن یاد گرفتم و در روایتی دیگر آنکه بایزید گفت که ختم
آغاز کن چون بخرقان رسیدم قرآن ختم کردم نقلست که چون ابو سعید بخدمت شیخ رسید گفت دستوری باشد
تا چیزی بگویند شیخ گفت ما را بجهان سماع نیست ولیکن بموافقت تو بشنوم چون چیزی بگفتند شیخ سه بار آستین بجنبانید
و هفت بار قدم بر زمین زد جمله دیوارهای خانقاه بموافقت او در جنبش آمدند ابو سعید گفت باش تا بنا خراب نشود
پس گفت بعزت الله که اگر شیخ نیکردی آسمان و زمین موافقت را در رقص می‌آمدند نقلست که چهل سال که شیخ بالین
نرسید و در این چهل سال نماز بامداد را بوضوی نماز خفتن گذارده آورده اند که شبی نماز میکرد آوازی شنید که ای
ابوالحسن خواهی که آنچه از تو میدانم با خلق بگویم تا سنگ سارت کنند شیخ گفت بار خدایا میخواهی تا آنچه از
تو میدانم و از کرم تو می‌بینم با خلق بگویم تا هیچکس دیگر سجودت نکند آواز آمد که ای ابوالحسن نه از تو و نه از ما

خرقان

بسطام

دامغان

ولفظ انچه در دل من است اگر قطرهٔ بیرون آید جهان چنان پر شود که در عهد طوفان پر شده بود نقل است که ابوعلی سینا
باوازه شیخ عزم خرقان کرد چون بوثاق شیخ رسید بصحرا رفته بود پرسید که شیخ کجاست از زنش جواب آمد که آن زندیق
کذاب را چکنی و همچنین بسی چیزها بگفت چه زنش منکر وی بوده ابوعلی عزم صحرا کرده شیخرا دید که می آید و خرواری هیمه
بر شیری نهاده ابوعلی از دست برفت و گفت شیخ این چه حالتست گفت آری تا بار چنان گرگی که زنست نکشیم
چنین شیری بار ما نکشد پس بوثاق آمد و ابوعلی بنشست و سخن آغاز کرد چون پاره بگفت شیخ گل دیوار را خراب شده بود
برخواست و گفت مرا معذور دار که این دیوار را عمارت میکنم چون بر سر دیوار رفت تیشه از دستش بیفتاد ابوعلی
برخواست تا آن تیشه بدست وی دهد پیش از آنکه او بپای تیشه رسد تیشه بدست شیخ باز رسید ابوعلی یکبارگی از دست بشد
بعد از آن ایمان در او پیدا شد فلسفه بطریقت کشید چنانچه در آن باب رساله نوشته من معجزات انفاسه بیت
گر کشتی تیر چو یار بنو . ور گرشتی از هر جانی عار بنو . از آنکه میان بسته زنار بنو . از ابلها عاشقان کار بنو
دارم دلکی که با هر اندیشه که هست . جز یاد تو بر صفحه خاطر نگذاشت . یارب تو چنان فرو گرفتش که درو گنجایش
هیچ چیز دیگر نگذاشت حنیف الدین عمر بسطامی با بزرگی طبع در بحر فضل ادریس ثانی بوده و گاه گاه علاوه فضل و کمال
گل نظمی در بوستان خاطر میشکفانیده این ابیات از آنجمله است بیت بی مهر تو دل صواب نبود . زیرا که بجز خراب نبود
هر دل که بدست عشق افتاد . جز سوخته و کباب نبود . بر زخمه گوشمال مطرب . هیزم بود آن رباب نبود دو
عشق لبی مشغول باشد کارا هرگز خواب نبود دامغان در جوار بسطام واقع شده و در آنجا چشمه ایست باد
خانی نام که هر که رکوئی را بچون حیض آلوده ساخته در آن چشمه اندازند هوا در حرکت آید و هر که از آن آب
بخورد شکمش مستفتح گردد و بعضی گفته اند جای است که انجا صیت از ادعیه می آید و از مشایخ آنجا یکی ابوجعفر
که از بزرگان صوفیه بوده در نفحات آمده که یکی از اولیا گفته که در مدینه بودم که ناگاه مردی عجمی بزرگ سر دیدم
که وداع حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم کرده بود بیرون رفت و من نیز در عقب وی بیرون رفتم چون از راهی
برفت مرا دید گفت چه میخواهی گفتم اراده آنست که با تو همراهی کنم و مرا منع کرد و من الحاح بسیار نمودم ناالتفات ننمود
و گفت چون لابد است و همراهی باید قدم ننهی الا جائی که من بنهم گفتم چنین باشد راه غیر متعارف پیش گرفت چون
پاره از شب گذشت روشنائی ظاهر گشت گفت مسجد عایشه است تو پیش میروی یا من گفتم هر چه تو خواهی گفت بعد از آن
وی برفت و من بخواب شدم سحر بمکه آمدم و طواف کعبه بر گشتم و بخدمت ابوبکر کتانی رفتم جماعتی از مشایخ پیش او
نشسته بودند برایشان سلام کردم شیخ ابوبکر گفت کی رسیدی گفتم همین ساعت گفت از کجا می آئی گفتم از مدینه گفت چند
گفتم دوش براه آمده ام ایشان در یکدیگر نگریستند و من احوال را بشیخ گفتم گفت او شیخ ابوجعفر دامغانیست و این از
جمله احوال او اندکیست منوچهری از شعرای زمان یمین الدوله سلطان محمود غازی بوده از کثرت ثروت رمه و

دو صد

اقلیم چهارم

و قصاید بسیار در سلک نظم کشیده دیوانش متداولست این ابیات که نوشته میشود ازان مسمط مشهوری
دارد الحق خوبست بیت شبی گیسو فروهشته بدامن . پلاسین معجر و قیرینه گرزن . شبی چون چاه بیژن تنگ و تاریک . چو
بیژن در میان چاه او من . مرا در زیر ران اندر کمیتی . نه بدنعل و نه بد رگ و نه توسن . عنان بر گردن سرخش فکنده
چو دو مار سیه بر شاخ چندن . دمش چون تافته بند بریشم . سمش چون ز آهن پولاد هاون . همی راندم فرس را
من بتعجیل . چو انگشتان مرد ارغنون زن . سر از البرز برزد قرص خورشید . چو خون آلوده دزدی سر ز مکمن . بکردار
چراغ نیم مرده . که هر ساعت فزون گرددش روغن . ز روی بادیه برخاست گوئی . که گیتی کرد خواهد همچو خزان کن
جهان گردی در یا ها و وادان . بکار از آب خیزد ماه آبان . بجستی هر زمان از میغ برقی . که گفتی کیمیا گر تاریک کش
جهان چون کار تیرگی گر کوره تنگ . شب پر زن گشته چشنده آهن . فروزنده برکشیدی تیغ شدر . که موی مردمان کردی
چو سوزن . ز صحرا سیلها برخاست هر سو . درا آهنگ جهان در تنگ کن . چه هنگام غرام ذی معزم سبک
خیزند غضبان زین . بدرگاه سپهسالار مشرق . سوار نیزه باز و خنجر افکن . ... کارزار گوید بیزه گذار
راند در کوش نیقن . خواهم که بدانم من جانا که چه خو داری . با از چه بر تو شبلی با از چه بیازاری . گر هیچ بگویم
با تو سخنی خوشتر . صد کینه بدل گیری صد سنگ فرو باری . بد خو نیدی چندان بد خوست که گوا فرد . بد خو تر از آن
هوای کشتن سر آمد ما . نیکوست بچشم من در پیری و برنائی . خوبست بطبع من در خواری و بیزاری . جنگی که
تو آغازی . صلحی که تو پیوندی . شوری که تو انگیزی عذری که تو پیش آری . دلم اید دست تو دانی که بهجوانی تو کند
لب من خدمت خاک کف پای تو کند . چه دعا گوی و جانا که چنین خوب شدی . تا چه تو جا گر تو بیز دعای نکند
مهمانا چه بد مهر و بد خو جهانی . چه شگفته با زار و با زار گانی . هر کار رهم قوت ار آتشی . سر پسر غریب سرگردانی
دگر آزمایت صد بار دیگر ماه ملانی . همه روز و بیرانه کی کار ما . نه زمینی که بیکروز ویران نمانی بر خاطر
شوریده مطالعه کنندگان این اوراق پوشیده نماند که حال بعضی قریه های بزرگان جا درست نموده تعلق بخراسان
دارند مثل چند شهر از ما وراء النهر و غیره که در این سمت و در این اقلیم نوشته شده بعد از آن هر چه نوشته خواهد شد
تعلق بعراق عجم خواهد داشت بیت بیا باغبان خرمی ساز کن . گل آمد در باغ را باز کن . ز جعد بنفشه بر انگیز تاب
سر نرگس است برگل زخواب . بسی سرو را بال برکش فراخ . بقمری خبر ده که سبز است شاخ . یکی مژده ده
سوی بلبل براز که عهده گل آید بیخانه باز . هوا معتدل بوستان دلکش است . هوای دل دوستان زان خوشست
سراینده کن نالهٔ چنگ را . در آور برقص این دل تنگ را اصفهان از بلاد معظم ایرانست بیت صفاهان
که اهل جهان جمله مغز و تیدان . که از آفاق چنان شهر معظم نبود . اگرچه بعضی حکما آنرا بجبال و بعضی از
اقلیم سیم شمرده اند اما اصح آنست که داخل اقلیم چهارم است چنانچه از این حدیث شیخ اوحدی معلوم میگردد قوله

خراسان

صفهان

از جزایر خالدات قوم عرض از خط استوا له و در بنای صفهان اختلاف بسیار کرده اند بعضی گفته اند اصبهان
لفظ مرکب است از اصب که بمعنی شهر است و ان بمعنی سواران بوده یعنی شهر سواران و بعضی گفته اند که اصبهان نام [illegible]
در عجایب البلدان آمده که این شهر را در قدیم یهودیه خوانده اند بجهت آنکه چون بنی اسرائیل از بخت النصر گریختند بار اول خاک
بیت المقدس بر گرفته گرد عالم میگردیدند و صاحب آثار البلاد آورده که این شهر را اسکندر بنا نهاده و صاحب نزهة القلوب آورده
که اصفهان ابتدا چهار دیه بوده کوشک و جوباره و دشت و جنبد [illegible] که بعضی آنرا طهمورث پیشدادی و جمعی جمشید
ساخته بود چون کیقباد کیانی آنرا دار الملک ساخت آن چهار دیه را بهم داده شهری [illegible]
و اطلال آن دیها هر کدام محلی و کوچه گردیدند چون رکن الدوله حسن ابن بویه بر آن شهر استیلا یافت فرمود تا روزی که قمر در قوس
بوده آنرا باره کشیدند و تا امروز آن بحال خود است [illegible] و تا امروز در تمام ایران شهری باین بزرگی
و معموری اصفهان نیست بیت اصفهان نیمه جهان گفتند : نیمی از وصف اصفهان گفتند : و شهر اصفهان بر کنار آب
زنده رود که بعضی زرینه رود اعتبار کرده اند واقعست و از زنده رود هزار و یکصد جدا میشود [illegible]
فاضل آنهم بر زمین ریگ فرو رود و از زمین کرمان [illegible] بیرون آید و بعضی [illegible]
[illegible] بیت لب بسته رود [illegible] نسیم بهار : لب بستان [illegible] : [illegible] که
[illegible] در اصفهان [illegible] هوا جانوران گزنده مانند مار و کژدم کم باشد در هوای گرم
[illegible] تا زه باشد هرچه از قسم [illegible]
[illegible] و عمارات و حمامات و باغات نیکو [illegible] خصوص [illegible] نقش جهان
که از باغات [illegible] بیت [illegible] مرد عاشق : [illegible]
تحریر [illegible] صفاهان [illegible]
خاقانی در صفت صفاهان گفته اختصار افتاد بیت نکهت حورست یا صفای صفاهان : جبهت [illegible] صفاهان
نور نخستین [illegible] صبح [illegible] : روح [illegible] هوای صفاهان : چرخ [illegible]
[illegible] صفاهان : [illegible] عطسه [illegible] صبای صفاهان : [illegible]
[illegible] صفاهان : چاه صفاهان [illegible] و جبال : [illegible] صفاهان
[illegible] قاهره [illegible] صفاهان : [illegible]
[illegible] صفاهان : کعبه [illegible] صفاهان : [illegible]
[illegible] بعضی ایران که عظیم مشهورند اکتفا کرده باقی را موقوف داشت سلمان فارسی از موالی حضرت ختمی
صلی الله علیه وآله وسلم بوده و آنحضرت در حق وی فرموده که سلمان منا اهل البیت [illegible]

[illegible] ابن آذرخش بوده و یکی از مضافات اصفهان [illegible] عبدالله عباس روایت کند که سلمان
گفت که من [illegible] دهقان بودم که پدرش آتش قیام مینمود و در روزی [illegible] از ضیاع پدر خود بودم
رسیدم و دیدم که جماعتی بعبادت معبود حقیقی مشغول دارند و اطوار ایشان در نظرم مستحسن نموده [illegible]
پدرم چون بر این واقعه مطلع شد مرا مقید ساخت و من بحیله خود را از آن قید خلاص ساخته برفاقت کاروانی از صفاهان بشام
شتافتم و در کنیسه بخدمت [illegible] قیام نمودم و بعد از چندگاه [illegible] مرا براهبی که بموصل بود دلالت کرد
[illegible] مرا براهبی که در عموریه [illegible]
فرموده و من [illegible] مصاحبت او روز [illegible] رسانیدم و بعد از آنکه [illegible] زندگانی او [illegible] نزدیک رسید
[illegible] جواب داد که ظهور پیغمبر آخر الزمان در دیار عرب نزدیک شده [illegible]
[illegible] سلمان گوید که بعد از فوت راهب [illegible] کاروان [illegible] حجاز [illegible]
[illegible]
پیغمبر آخر الزمان [illegible] آنحضرت [illegible]
[illegible] آنحضرت [illegible]
[illegible]
[illegible] آنحضرت [illegible]
[illegible] آنحضرت [illegible]
[illegible]
[illegible]
حضرت [illegible] امیر المؤمنین [illegible]
گفته اند [illegible] در خلافت امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب علیه السلام وفات یافت شیخ علی [illegible]
بوده [illegible] عثمان علیهم اللعنة [illegible] در صفاهان [illegible] خواجه علی [illegible]
[illegible] در علم [illegible]
شیخ نجم الدین [illegible] بوده [illegible]
[illegible] شیخ [illegible] بر احوال او مطلع [illegible]
[illegible]
[illegible] که صاحب خوارق عادات بوده و ابو عبدالله [illegible]

سر از زمین برنخاسته و بستان از اندیشه در سلک اولیای آن دیار انتظام داشته اند ابو مسلم مروزی از فحول رجال بوده و در [illegible]
بسیار رشد و حاوی فضایل بوده [illegible] حمزه اصفهانی وی را از آل حمزه ابن عمار شمرده و در جزو بیان آورده که نسب حمزه منتهی [illegible]
[illegible] و طایفه از صور خان برانند که نسب ابو مسلم به بوذرجمهر رسد و حمزه را اعتقاد آنست که از فرزندان سلیط است
و سلیط از جاریه متولد شده بود که ملک عبدالله عباس بوده و عبدالله نفی او کرده [illegible] اورا اعلای خلافت و سلطنت بن
لبس رسانید [illegible] ولید ابن عبدالملک دعوی نموده که من از اولاد عبدالله ابن عباسم و از [illegible]
عبدالله رسید [illegible] حمزه اصفهانی ابو مسلم در سنه [illegible] هجریه در اصفهان تولد نموده اما در کوفه نشو و نما یافت و از مردی کوته
بالا گندم گون [illegible] شیرین منظر و [illegible] کوتاه ساق بوده و بفصاحت اتصاف داشته و بلغت عربی و فارسی تکلم [illegible]
[illegible] خندان [illegible] و با کس مزاح نکرده و از هیچ فتح تازه روی نگشتی و از هیچ نکبت ترش روی نگشتی و با [illegible]
[illegible] غیر [illegible] شمشیر و [illegible] نبودی و روزی زیاده از یکبار طعام نخوردی و سالی یکبار [illegible]
[illegible] در مطبخ او [illegible]
[illegible] و در سالی [illegible] اهل [illegible] سرکار او [illegible]
ابراهیم امام در سال صد و [illegible] از هجری در حدود مرو خروج نمود و [illegible] سال و ده ماه بر سریر امارت [illegible]
بنی امیه خالی [illegible] و در موقف سیاست [illegible] بقتل رسانیده [illegible] زیاده از شش صد هزار بوده
[illegible] منصور دوانقی بقتل رسید ابوجعفر محمد ابن علی الملقب بجمال الدین از [illegible] زمان بوده
چون جامع فنون صوری و حاوی علوم معنوی گردید ابتدا ملازمت درگاه سلطان محمود ابن محمد ملکشاه را ملازم گرفته سالی چند
درگاه روزگار [illegible] اتابک زنگی ابن آق سنقر والی موصل و مضافات آن گشت جمال الدین را [illegible] همراه خود [illegible]
[illegible] چون اتابک [illegible] سیف الدین غازی [illegible] حکومت [illegible] وزارت [illegible]
[illegible] بخشش و عطا [illegible] چندان انعام و اکرام نمود که [illegible] جز کرم و [illegible]
[illegible] وقتی در موصل قحط و غلای عظیم روی داده جمال الدین آنچه داشت [illegible] ایثار نمود تا روزی [illegible]
طلب چیزی نمود [illegible] هیچ چیز نمانده لاجرم [illegible] بخادم داده گفت این را بفروش [illegible]
گفت [illegible] جمال الدین گفت [illegible]
[illegible] را مغتنم باید داشت [illegible] بسیار [illegible] آورده اند که در سال
[illegible] اراده نمود که کعبه را [illegible] که [illegible] بوده [illegible]
[illegible] چندان زر [illegible] رسانید [illegible] همراه بود [illegible]
[illegible] العراقین بسیار نموده [illegible] در کعبه نصب نمود و [illegible]

193

[illegible]
براه حجه خود تابوت ریخت تا وقتی که فوت گردید در آن تابوت نهاده دفن کردند و در زمان سیف الدین غازی
[illegible] جمیع حاصل موصل [illegible] غازی [illegible] برادرش قطب الدین مودود [illegible]
[illegible] اقطاع جمال الدین وزیر ارکان آمده بنابر تقصیری او را [illegible] و او بعد از [illegible]
[illegible] ایزجان [illegible] فرمود [illegible] روزگار [illegible] برفت و او [illegible]
ابوالحسن الملقب بکمال الدین [illegible] آخر [illegible] عمل نموده [illegible]
[illegible] طوایف [illegible] تا [illegible] کتاب جواهر اللآلی را [illegible]
[illegible] ابو عبدالله محمد ابن صفی الدین الملقب بعماد الکاتب در ایام جوانی به بغداد رفت و [illegible] نمود و چون از علم
[illegible] ملازمت وزیر عصر یحیی ابن هبیره [illegible] واسط گردانید چون [illegible]
عازم دمشق گردیده [illegible] ملک العادل نورالدین گشت [illegible] تا [illegible] سلطان
نورالدین [illegible] ازملازمت [illegible] در موصل اقامت گزید [illegible] سلطان صلاح الدین [illegible]
ولایت شام از مصر [illegible] عماد الدین در حلب [illegible] رسید قصیده [illegible] بود [illegible]
[illegible] صلاح الدین [illegible]
[illegible] بتحصیل [illegible] جواهر [illegible] از [illegible]
جوانی [illegible] که [illegible] چندان [illegible] برآورد [illegible]
[illegible] افلاک [illegible] سال [illegible]
تصنیف عماد الدین [illegible] کتاب جریدة القصر کتاب [illegible] العصر [illegible]
لیث ابن سعد الفهمی در حدیث ثقه بوده [illegible] که لیث از مالک افقه بوده [illegible]
[illegible] حاصل لیث [illegible] هزار دینار بوده [illegible] زکات [illegible]
[illegible] ابوسهل ابن سلیمان
ابن محمد المعروف بصعلوکی در عصر خود افقه بوده [illegible] و کلام [illegible] صعلوکی [illegible]
[illegible] صعلوکی بوده [illegible] ابو سهل [illegible]
[illegible] حافظ ابونعیم [illegible] تقدیم
[illegible] ابو عبدالرحمن نافع [illegible] از قرای [illegible]
[illegible] داود ابن علی الظاهری از مجتهدان زمان بوده [illegible]
آمده که در بغداد چهار صد [illegible] ابوبکر بن داود [illegible] کامل بوده [illegible]

حکیم ناصر خسرو

غایت جودت ثبت نموده آورده اند که چون خبر فوت ابن شریح رسید در کتابت بود در فور کاغذ و قلم از دست بیفکند
و گفت فرو کسی که من بجهة مناظره او کوشش میکردم و او در احیا تصنیف است مثل کتاب الزهره و کتاب الوصول الی المعرفة
الانذار و کتاب الاعذار و کتاب الانتصار یحیی ابن عبد الله یگانه روزگار بوده صاحب مناظرة الائیان و برادر کدرث ابن
نوشته از تصنیفات او یکی تاریخ است از احوال صفاهان و آن را تاریخ اصفهان می شمرند یافته و نوشته در چهار صد و چهل و
پنج روی بنموده شمس الدین محمود در سلک اعاظم علما اعظم بوده از مصنفات اوست یکی شرح مختصر ابن حاجب است و دیگری شرح مطالع الانظار
شرح تجرید و شرح منهاج البیضاوی و شرح طوالع ابو الفرج بن علی ابن الحسین القرشی در نحو و لغت و طب و نجوم و شعر
و اخبار و آثار و حدیث عدیل و نظیر نداشته از جمله مصنفات اوست یکی کتاب الاغانی که در مدت پنجاه سال جمع نموده احمد بن عبد الله
مشایخ مجاز و عراق را دیده بود و فضیلت بسیار داشته و کتاب حلیة الاولیاء از تصنیفات اوست و تاریخ اصفهان را
هم او نوشته در چهار صد و سی و شش بوده ابو عمرو بن موسی بن عبد الملک از سادات اهل کافی است ابتدا در خدمت خلفای عباسی
بمنصب صاحب مجاز بوده و بعد از آن در طالب نزد امیر نعیم العزالدین معزز و مکرم گشت و هم در کابل
محمد ابن سلام القرشی علوم غریبه را نیک میدانسته و صاحب حشمت و منزلت بود تا ایام حکیم ناصر خسرو
از دانشمندان زمان بوده و در باره وی مردم سخنان بسیار گفته اند بعضی عارف و موحدش میشمارند و برخی بر او طعن میزنند
که مذهب تناسخ داشته و چون در وقت تحریر رساله از وی بنظر آمده و احوال خود را بالتمام ذکر کرده هر آینه بدان اکتفا کرده
خود کشف بر احوال او کشید میگوید ابو المعین ناصر بن خسرو بن حارث البلخی علی ابن حسین ابن علی ابن محمد ابن علی ابن موسی الرضا
بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی ابن ابی طالب علیه السلام که در اوان طفولیت در سن نه سالگی مشغول بودم بتحصیل انواع
کمالات تا مشرف شدم بحفظ قرآن و در نه سالگی بعلوم لغت و صرف و نحو و عروض و حساب و سیاق متوجه شدم و دو سال
در آنها مشغول بودم بعد از آن بعلوم نجوم و رمل و هیات و اقلیدس در آمدم و در تتبع طرق مختلفه در بصره و روم و هند و
یونان و رمل قریب پنج سال اوقات صرف نمودم بعد از آن بفقه و احادیث نبوی اوقات کار کردانیدم و قرائت کردم تفسیر
احکام تغییر قریب بنه جلد در پانزده سال آنچه بابت از تورات و انجیل و زبور است شش سال بعد از آن بعلم ابطال
و شرایع و مذاهب و منطق حکیمان جاماسبی و الهی و طبیعی و قانون اعظم از ریاضیات و تسخیرات و سحریات و آنچه متعلق بدان علوم
باختلاف حکماء اهل عالم اولین و آخرین گذشت نه عمر من در این علوم شش سال بجایی رسید که در خاطر گذشت که هیچ علمی نمانده که
نخوانده ام و ندانسته ام و هیچ دقیقه مشکل نبوده که نگشوده ام بعد از چندی وفات عزیز مصر اتفاق افتاد و در فتوی و مذاکره علوم
مصر و سفرها و مجادلات مدارس در هر مباحثه نقلی و عقلی سبقت بردم و کمال از فضلا آنکار بر دست امیر زمان بودم تا آنکه خلیفه
و حسد در خاطر جمعی نواصب افتاد و در غیبت من عداوت برخواستند مکار را بجائی رسانیدند که نزد عزیز مصر تکفیر من کردند
و فتوی بکفر و قتل من نوشتند یکی از معتقدان رسولی نزد من فرستاد و مرا از حال آگاهی داد و برادرم عزیز سعید رفیق بوده هم حال

با او در میان نهادم و در شب تاری توکل بحضرت باری کردم و عزیمت بغداد نمودم و ملتجی بالارزمان المستنصر بالله شدم
چون این خبر بموافق آمد رسانید که فرصتی بوزارت او مستعد گشته حال همان شد که بود پس از طرف برادرم را
رفیق گردانیده مرا فرستاد و بدیار طاهره رفته از ایشان بیعت ستانم و من خود چه دانم که حاکم ایشان طالب
چون ملاقات شد تبلیغ رسالت بجا آوردم حاکم پرسید که نام تو چیست گفتم ناصرم است گفت پسر خسرو علوی
گفتم نه زیرا که او مردی حکیم است با مثال این امر نسبت دارد گفت ترا بر طبقه علما و حکمای نهم هیچ از حکمت میدانی
نا بوده گرنه گفتم پس کتابی حاضر گردانید و گفت این از تصنیفات حکیم ناصر خسرو است در ده اینجا کسی از فضلا
نظر کردم کتاب اعظم بود از مصنفات من در منطق پس در واجب الوجود آنچه دانسته و شنیده بودم گفتم در این اثنا
شخصی از در در آمد و سلام کرد نعره زد و بیهوش گردید چون نظر کردم ناسمس مغربی بود که در بابل مرا تمید میکرد
چون بهوش آمد حاکم از وی پرسید که مگر این شخص را میشناسی گفت بلی این ناصر خسرو است چون این حاکم تحقیق شنید
برخاست و دست مرا بوسید و بشرایط خدمت رعایت کرد و گفت الحمد لله که طالب بمطلوب رسید بعد از سوال
و جواب مستنصر اجازت مراجعت خواستم در شان او با دو مخالفت یافتم چنانکه نامه مستنصر را پاره کردند و تکلیف
بودن و شغل وزارت مبالغه کردن گرفتند چون بهیچ وجه چاره نبود بحکم الضرورات تبیح المحذورات ارتکاب این
امر بایست شد جمیع تصرفات ملکی و مالی بمن و برادرم سعید حواله شد دایم الاوقات همت بر آن مصروف میداشتم که خود را
بکنار رسانم آخر الامر فرار نمودم بعد از چند روز مرا یافته نزد حاکم آوردند گفت ای ناصر امتحان آن بود
که فرار انجواب علیهم اکنون در چه داری گفتم ممکن نیست که بغیر از ترک ازین ملاهی یابی پس بعزم بود که بندی بر تنم
نهادند و بزندان فرستادند مدت نه سال در بند و زندان بماندم و حاکم را بهر روز بود که در آنمدت مشاوره کردن بود
و کمال حاصل کرده مرا گفت چاره نیست از تصنیف کتابی که موافق مذهب و ملت ما بوده باشد که استخلاص تو در آن
میدانیم چون بغیر از اطاعت چاره نبود کتابی تصنیف کردم موافق رای ایشان چنانچه مسلمانی تفتیش خوانش و حق علیم
و علام است که مذهب و اعتقاد من نه چنان بود و آن خود سبب خلاصی شد و کتب بر آفاق منتشر شد و شهرت
گرفت و بمطالعه علما و فقها رسید مرا بکفر و زندقه نسبت کردند حق گواهست و بس کفی شهیدا که من بصحبت حاکم
و وزارت او راضی نبودم و بحسب ضرورت ارتکاب آن کرده بودم چند وقت ملالت و خجالت او در کار کردم
برادرم سعید گفت که چه شود از علوم تسخیرات و طلسمات القیا بر دعا نیان برکار داز این علوم که حاصل داری بهره
گیری بعد از آن در این فکر بودم تا رفتم نزد حاکم و گفتم یا امیر عمرم باخر رسیده و ضعف پیری مرا دریافته اگر مرا از این بند
خلاص دهی و برادرم را عوض من بند کنی چه از نسبت موجب دعاگویی گردد حاکم را رحم آمده بند از من برگرفت بعد از آن
در تسخیر جنون مشغول بودم که یکی از موثرات فلکیه را که در باب تحریص عقد الفن در کار علیه السلام است از

حکیم ناصر خسرو

رمقی دارم و عرض حاجت خود نمودم که از این کافر ظالم خلاصی یابم پس مرا گفتند حاجت بقتل است یا برص
گفتم ترا برص چون عمل بوقوع رسیده حاکم را اندک مرضی عارض شده و روز بروز زیاده شد و مرا طبیب نام اطلاع
پرسیدند گفتم در ریض رشتی گیاهیست که دوای مرض حاکمست و من با برادرم بروم و آن گیاه بشرط آنکه گفتم بیاورم
بشد پنجاه سوار از جوانان ملاحده همراه کرده که مرا بیاورند بعد از آنکه سیزده منزل برفتیم عملی از اعمال مریخ ظاهر کردیم
که کشتی در میان آن سواران افتاد و ایشان را با دواب بسوخت چون خاطر جمع کردیم با یکی از لشکریان برادرم بیاوردم
آدیم و پای افزار خود را گرفتیم و بدکان کفشدوزی رفتیم که پاره شده بود بدوزد برادرم ... کرد که همراه من بود
از ... ناگاه شوری عجب پیدا شد و برادرم سعید ... کفش دوز تعجیل از دکان بیرون رفت و بیاورد
و بعد ... در سر ... گوشتی آورد گفتم این چه گوشت است ... گفت جوانی از لشکریان ناصر خسرو
با فقیهی بحث کرده بود فقها از جهت ترویج دین او را پاره پاره کردند و هریک از وصله گوشت او ... بردند
وصله گرفتم تا مرا صواب شد گفتم ای برادر کفش مرا بده که میروم که جائی که نام ناصر خسرو برند ... خوانند ...
نیست پس گفتیم و رفتیم و عزم بدخشان کردیم و در بدخشان نیز دو سال وزارت کردم و بدخشان را بس جای مناسب دیدیم
... اهل مروت ... اهل بیت بودند ... متعصب که دعوی ایمان میکردند و از آن
مردم ... تا حال بمحل اضطرار رسید و از آنجا بر قریه یمگان از توابع بدخشان آمدیم
آن قریه ... از حساد ... بدخشان نیز دو سال وزارت کردم و با خود اندیشه کردم که مبادا از ... ایشان
... این غار را اختیار کردم ... ایشان باشد مشغول شدم ...
در این غار بسر بردم و خدا را عبادت کردم تا کار بجائی رسید که بوئی از طعام قانع شدم و در هر ... یکبار
طعام خوردم ... و چهل سال از عمر من گذشته و کار باتمام رسیده ... کوتاه شد ...
تقصیرات واقع گردیده ای برادر صباح روز جمعه دوازدهم ربیع الاول در این غار ...
... رب العالمین نموده باشد روح از بدن من مفارقت میکند با ایمان ثابت والله ...
و بدانکه ... از علما و حکما و عوام الناس را خبر مکنی تا وقتی که مرا غسل دهی چون ... مشغول شوی ... دو نفر از علمای ...
... حاضر شوند ... امامت کن بعد از نماز عذر خواهی کن ... بعد از آن برگرد و دفن کن ... بسم الله و علی ملة
رسول الله ... برادر ... بعد از من در این غار ... چون خواهی که ...
بر ... غار ... ابو سعید ... بموجب وصیت عمل نموده بعد ...
تجهیز و تکفین او ... آوردم ... و آب او را ... غار ... و از عقب ... رفتم ...
چون باز آمدم دیدم که در غار سنگی عظیم محکم شده ... تعجب کردم و گفتم

این

198

اینا صر این تو ئی که در همه جز چاره پیدا آوری چه حاصل که مرگ را چاره نکردی سال‌ها که ...
بیت ... ای پسر تا خویش را مجنون کنی ؛ پشت ... از چه همی چون نون کنی ؛ گر دولت ...
گشته است ز هر ... ؛ زهر قاتل را چرا با دل همی معجون کنی ؛ خم ز نون پشت تو هم در زمان ...
گر تو هم آرزو را از شکم بیرون کنی ؛ ... ؛ تا بگلگون می همی تو روی خود
گلگون کنی ؛ خانه خویش تو سر گنبد گردون کشد ؛ گر تو خانه هستی را ... هامون کنی ؛ از کلاب مشک سازی
آب خاک خشت آن ؛ هم ز عود و صندل او دار روی بوقلمون کنی ؛ من گرفتم کامیزاد آمد کجا حاصل مر ترا ؛ ...
صد چنین و نیز زاین افزون کنی ؛ ... ؛ ... ؛ ...
از ممکنان دایم چون خار ؛ نه نیز یکبار زبون باش چو خرما ؛ ... ؛ ...
... ؛ جوانی شد ... فراموش کن ؛ ... گوش کن ؛ ...
گوش و هوش کن ؛ ... ؛ ... فراموش کن ؛ ...
دلت معده سازد و دهن گوش کن ؛ اگر نوش تو زهر گردان فلک ؛ بدانش تو زهر فلک نوش کن ؛ ای
گشته غره بکار زمانه ؛ ز مکرش بدل گشتی آگاه یا نه ؛ بدین رهگذر چند خواهی نشستن ؛ چرا بر نگیری چه
ماند بهانه ؛ ... ؛ ... جوانی چه کاه و جوانه ؛ ...
... ؛ خدا از تو طاعت بدانش ... ؛ مبر پیش او طاعت جاهلانه ؛ بس است
اینکه گفتت افزون نخواهد ؛ ... ؛ بپرهیز کن از جهل ... ایراک جهل
ترا عورت پرهیز از است ؛ در سایه دین رو که جهان تافته ریگیست ؛ با شمع خرد باش که علم ...
خرد چون ... ؛ ... ؛ ...
... ؛ عنایت نمودن بکار غریب ؛ ... که
... ؛ اگر دیو را با پری دیده ... دیو
پریست ؛ اگر کار بوده است رفته قلم ؛ چرا خورد باید به بیهوده غم ؛ ...
... ؛ ... ؛ ... ؛ ...
... ؛ ... ؛ ... ؛ ...
... ؛ ... ؛ ... ؛ بنی آدم ...
... حقیقت ... ؛ ... ؛ که عقل ...
... نام ؛ بصورت زنده لیکن جان ندارند ؛ دگر دارند جان جانان ندارند ؛ ...

نه بجز انکار خاصان کار شان نه ؛ نشت و جان ممیز از میان را ؛ کز این در بیت مشی دکمی را ؛ چه داد
با روح کیرد نشانی ؛ رسد در دار ملک پادشاهی ؛ اگر شد در هوایش گرفتار تو نفس را بجز شیطان مپندار
بدان خود را اگر خود را بدانی ؛ ز خود هم نیک و هم بد بدانی ؛ چه خود دانی همه دانسته باشی ؛ ز دانه چرخ و هفت اختر رهایی
نوشته کرد شیخ حیف نام است ابوالمعالی نحاس کاشی کاروان صاحب درایت بوده چون محمد غیلان نایب شمس الملک
ملکشاه بمیل بخت مکمل گشت منصبش با بوالمعالی قرار گرفت و در اواخر ایام سلطان ملکشاه عارض سپاه سلطان
برکیارق سلطان محمد گشت و مال بسیار حاصل کرد بعد از آن که میان برادران مواد نزاع در هیجان بود
ابوالمعالی فرار بر قرار اختیار کرده بکله رفت و حکم آنجا در ترتیبش مساعی مشکوره بتقدیم رسانیده زمام
مهام ملک و مال المستظهر بالله را بکفایت او نهاد و بعد از آن که بدان منصب خطیر بود جهت سببی از اسباب
مقید گردید پس از محنت بسیار از حبس گریخته بعسکر سلطان برکیارق گریخته بهم در کار او گردانید تا باجل طبیعی
در گذشت این ابیات مراورا ست بیت نه همه ساله ظفر اهل ظفر یافته اند ؛ با نه هر گز نخشیده است جدایی ز یک کل
گر همه ساله بود کامروا مردم نیک ؛ پس بود انبهه ناکامی و تغییر و آل ؛ رهی که هر که بدو ماند او نهاد قدم
از او بریده شود خلق را امید قدوم ؛ چگونه هول که دیوانه رو شود کاه ؛ چگونه صعب که غول اندر او شود
مسموم ؛ در او نجوم نشاید برهبری که در او ؛ بر آسمان ز فزع راه گم کنند نجوم ؛ تکاتک گذارنده تیغ
بزه سر سپهر گذارند درع و مغفر ؛ بجنگ اندر او نیشتر نگر ولیکن ؛ ندیده که جنگ جز ننگ لشکر
چه خونخوار جمعی که بند استی خون ؛ برایشان صلابت چون شیر مادر ؛ چه بر چشم نزادی هر یکی را حسد
بردی انجشم را چشم دیگر ؛ اگر می که هر که با تو بود ؛ رنج و تیمار از او نفور بود ؛ دوری از جنت
دوری تو وای نفس که از تو دور بود ؛ بزرگوارا بیماری مبارک تو ؛ اگر چه صعب نبود اندر او نبود خطر
ز زمان کجی تو همه عالمی نه یک شخص ؛ هنوز رفعت عالم بپاده است پسر صدرالدین خجندی از روسای اصفهان
بل از اماثل صدور دوران و خاندان خجندیان در اصفهان ملاذ ارباب فضل و معتصم ارباب دانش و مستجمع کمالات
جهان بوده و اصل ایشان ابوالمظفر بوده و نسب ایشان با آل مهلب بن صفره می پیوندد و صدرالدین افضل
القضات صفاهان بوده و همواره در پیرایش بر علماء کشاده و پیوسته خوان احسانش بر شعرا نهاده و در تاریخ در
تذکره خود آورده که چون آوازه رفعت و جلال صدرالدین مسموع اهل جهان گردید ظهیر بقصد صحبت وی
بجانب عراق در حرکت آمد پیش از آنکه کسی صدارت او نماید بمجلس صدرالدین در آمد و صدرالدین چنانکه باید
بدو نه پرداخت و ظهیر از این غصه در آتش نشست چون دود برخواست و این قطعه انشا کرده بدو فرستاد
بیت بزرگوارا و خداوند آن عظمت ؛ که هیچ کس را نرسد بدان سرافرازی ؛ شرف فضل هنر بشد

ترا همت ؛ بدین عظیم مزور چرا همی نازی ؛ بمن نگه تو بیازی مکن از آنکه بفضل ؛ دلم بکیوی جوان همی کند
بازی ؛ اگر چه نیست خوش است مکنی ز من بشنو ؛ چنانکه آنرا دستور حال خود سازی ؛ تو این سپر که زیبا
کشیده برود ؛ بروز عرض مظالم چنان نه پنداری ؛ که از جناب سامی که خلق را بالت ؛ بهیچ مطلب
دیگری نه بماری ؛ و از صدرالدین اگر چه شعر بسیار روایت کرده اند اما بغیر از این چند رباعی شعری دیگر بنظر
نیامده مراد است بیت گر خدمت امروز بگذاشت نرسید ؛ عذرش ز سر لطف بباید شنید ؛ وای تو که
روز ابر باران هرگز ؛ کس چهره آفتاب نتواند دید ؛ زلف سیهت که مشک با او همه زد ؛ شانه
نقطش هم اندر هم زد ؛ یکره بنفش سپاره تیکبار رها ؛ بر خیزش که عالمی بر هم زد ؛ یاران همه با هستند اتحاد تنهایی
تو کجاست زمانه را مگر با من تو ؛ هر دل شده که بود با دلدارش ؛ بنشست بکام خویش الامن و تو ؛
مجد خجندی شکوفه آن غصن و غصن آن دوحه است و نتایج طبع او نیز نامزد الدیش عروسان زیبا
و پرده کیان سیاه موید که خورشید از ایشان تشویر خورد وی و ماه بقصور خود اعتراف نمودی برهان این معنی
و مصداق این دعوی این ابیات است بیت چه گل تخت در آمد که خسرو چمنم ؛ خدایگان ریاحین و شاه
انجمنم ؛ همه تن من جانست سر بسر گویی ؛ همه چه عیسی روح مجسم کان ببرکه تنم ؛ مرا خود از لب خود ادا کی
بوسه کنم ؛ کدام بلبل من مست عشق خویشتنم ؛ منم منم که جهان رنگ و بوی من دارد ؛ منم که دلبر
باغ عروس هر چمنم ؛ ولیکن این همه هستند چه باد بر خیزد ؛ حدیث من ورقی باز کن که من نه منم شرف
الدین محمد شوره از افاضل اکابر بل از اعیان زمان بوده نیز ستیبه مواعظ پندآمیز او عقل را رشد صافی دهنشانه
مصقله وانی بوده در حضرت سلطان ارسلان طغرل بن ایاق مکنت و جاه از سایر فضلای درگاه برتر و برسر
آمده بالتماس سلطان هر روز جمعه تذکری در غایت نثر شکفته و گاه گاه لطف طبع وی با بحث می آمده که نظمی
چون آب زلال برو آورد و شعرش عموما در رسالات حکم با دستکال دارد اما غزلش بغایت عذب و طلاوت دارد
چنانکه از سیاق کلام مفهوم میگردد بیت حمد و ثنا خالق رنگین درون مارا ؛ صانع لب الست همین دهان ما را
حکمت او در نگار سبز گرفته ؛ همه عروسان باغ سرو چمان را ؛ علم قدیمش که بجز دان سویدا خوانده
تفاصیل را زهای نهان را ؛ دایه امرش بپرورد بحکمت ؛ این دو جنین توام رهین درونها و ست
جلالش بخت بعجز برآرد ؛ سقف در دوازه جنین و جنان را ؛ در صفت اوصاف او ز لابه گزاری نطق
چه دندان سفید کرد زبان را ؛ پیک گمان در حدود وادی قدسش ؛ چند دوید و ندید هیچ کران را
نور تجلیش بپر دیده ناظر ؛ خورد نثار از سرمه سخت که گران را ؛ سخت زعاج سفید سی و دو شطرنج
لعب زبان را و دست برده جان را ؛ از اثر لطف و عنف اوست که دریا ؛ مذهب جاج است سود را و زیان را

عدل خدا با عدالت ورنه درین بحر : از سر ماه چهارده دو کا زا : احمد مختار را الخلق فرستاد : اندر شرع
شد خلیفه ات تزا : آنکه نبود او بزخم ناوک محنت : از سر ماه چهارده دو کا زا : عکس جمالش که لاله زار
الهی است : صنعت گلزار داده برگ فزا زا : از بر طاوس صدره مرده ساخت : معجزه وار آفرینش خفقا
جا زا : بر ورق نامش هم چه هدهد چون هود : گرده زمین بوس در حبت بیا زا : ای کوه روزگار
بجاه نوا فتقار : بازار مکرمت زتو چون آفتاب تیز : بنیاد خواجگی بتو چون چرخ استوار : گر شد باد
هیبت تو بر جهان وزد : پوشد سپهر هم چه زمین کسوت غبار : در علم تو بیاد دهد مایه سکون : کوه از
شمال ذله کند قصد وقار : گر بر فلک نهند عماری قدر تو : اندر طناب عجز فتد مرکب مدار : بالست
وقار تو که چون صد سنگ : با رفعت جناب تو گردون چه خاک خار : اخلاق پاک تو چه چمن شد اهر هنر
انعام عام تو چه شمار است بیشمار : شا ز نفحت کرت شاخ خاطرم : از آرزوی شکوفه فضل و هنر بار بر نق
ثنای ثنت دکر بگان تو : کز شاعری و شعر مرا هست ننگ و عار : خورشید همت تا به بر جهار سید :
لیکن نمیکند بسوی هیچ شرف گذار : زهی خواجه صدر جهان علامت : فهی البلیغ دهر مدام رحمت برنه
فلک عزم گیتی نوردت : براق شرف باده یرکامت : جهان عطیه از دماغ وجودت ابد
ساعتی زامتداد دوامت : بساط زمین شقه کبریایت : رواق فلک عرصه احتشامت : زبان
اکابر مطیب ثنایت : ترنج منابر معطر بنامت : کرم بوئی از گلشن مصطفایت : اجل کرده ماهور
انتقامت : کمیت زمین بارگیر بیامت : سویدای دل بارگاه کلامت : سلیمان مرغان بخود
هرگو بتر که آید بزنهار عیب اکرامت : بدرد دلیل فوطه بر سینه باز : که اخند بر او سایه اهتمامت
زدوراته صبح کوتاه دیالا : نف بد برین قبای تمامت : رشب پوشش خورشید شوان نهادن
رفی برطرف گوشه احترامت : بخط الصفا آن وفخر آرد برکوس : نکم زان نظام است خواجه نظامت
بنال ایکمال اشهید از چنین سبط : که خوش خوش هیبت لازاری عظمت : ای تا صباح ... باد
طراز قفا پرده بام رشامت : ز نقاطه تحقیق معاصی : مصون باد بار وی شهر حیات نگویم
که جاوید مانی در اقبال : نخواهم که گویم دعای عوامت : بلی انقدر خواهم از حق که بینم چنین
شاد و خرم بدار السلامت : عاشقی کز بلا بپرهیزد : عاشق جان خویشتن باشد : هر که دعوی
عشق کرد و بزیست : راستی و دروغ زن باشد : عشق جان داد نست نه خاموشی : وانکه گوید
سخن باشد : عاشقان را چه کرم بلیه مدام : خانه هم گور و هم کفن باشد : عشق بیوه عطر دیده کشت
کشته کارشش بیهوده خوشت : که حریفان همه از هلا هلند : آه هشته در دیده خوش است

جهان

قسم چهارم

جهان بکوز ریخ بن بزرد : هر عالم غم کیتی نیرزد : بیخواهم وصال از بعد هجران : که از یار این کودن نرزد
جهان تنگ است با عشق بازی : که جز معشوق تنها در نگنجد : کسی دیگر در انخلوت که آید : اگر روحست با او در نگنجد
چه دیدم شرح که هجران تراطعم بود : شربتی بود که هرگز بدهانم نرسد : بیاد فرقت زهر درد سکانی گردد : وزنه تو
مرگ ندکانی گردد : بر که عنداکر وصف لبت بنویسم : رخ ره کاغذ ار غوانی گردد : حکیم بن عبدالله شعر ده
لبر عم شرف الدین است و خاطرش در اصناف غیرت عطارد و خجلت پروین بوده از اشعار لطیف ابکیالی ایراد سزد این
ابیات بیت زنان غ فلک بسیر غم نزیم : وز غم جهان مسیح رم نزیم : زجور زمانه و دل خویشتن را بسکند
العین خرم نبینیم : وی کم نوم سستی بقص را : نخوش در اجره معلم نبینیم : جمال الدین عبد الرزاق
از اکابر طبقه شعرا و نظم و نثرش عذوبت سلسبیل وجودت فرات و سیل جزالت سیالات امیخته لطافت تمامیات
و منثور نظم و نثرش صفات نکو بسیار داشته چنانچه در این قصیده اظهار آن میکند بیت مرا کاه و دیر بود در ... نظم
حدیث فضلاء اکن من آن ندانم : اگرچه بر سد هلاف فخر هم نزنم : جلاله گرکهی بر نهم رکاب ترا : ز بهر کان
نوشتی کم رکم نزنم : مرا مرد بخوان کر و فت جا یاری : شرار دار حلق سوی عدم نزنم : اگر نظم رسد
کار و شعر بد لیکن : تو خود بگو که من آنجا که مسیح دم نزنم : که فصاحت بدم زبان برمه صبح از
عرب بسیر کلاله بر عجم نزنم : و شعراش جمله در موعظه و نصایح است مگر چند قصیده که در مدح صاعدیان گفته و در ان
عراق عجم
دوره آن مردم عالیشان صاحب ثروت سامان بسیار بوده اند و صلهها شگرف ثبت عزان میداده از دیوان کمال
الدین که از ار تنگ بی حکایت میکند امروز منزل او است آنکه نوشته شود از اکثله است بیت الحذر ای غافلان زاین
وحشت اباد الحذر : الفرار ای غافلان زین مرد مردم الفرار : مرگ دردی صد لکم وانت در هر بادشاه ظلم
دردی قهرمان رفته دردی بشکار : سرو را زلف صلاح و مل دراز طعم بلا : کل از امل زکام دمی در از
تخم غار : نرگسش بیابانی الکس اسه سوخته : غنچه اش دلتنگ یعنی بی غفته سوکوار : زیر تو گردیست بالادوده گرد بر
رز نیان : پیش از ان گرزد و دردت دید کان گرده کار : چند بر بوی فرزندی از یکی ده یا زده : گاه
قند کاه لارو گاه راه قندهار : حق چه قسمت کرد ضامن شد بیا بد قسم : هم بمقداری قرار از قرار بگذر
استوار : حرص دانی چیست روبه بازی شطرنج خسیس : خشم دانی چیست سگ رونی ز نفس نابکار : خود شدی
خوابی نه بینی در سر چنگال شیر : عافیت خواهی نه بینی در بن دندان مار : تا کی اینحال مزور را و باید رفت راه
تا کی این قال مزخرف کار باید کرد کار : دو رخ تو حصبت شیدائی زبان و دست تو : این کمی با زچه نبود زرد
مرد هشیار : صد هزاران فعل در راهند و تو غارت نده : شاهراه از رنت مکدار الله الله بنهار حند
سنخی با برادر ای برادر نرم شو : تا کی از آزار مسلمانان ستمرم دار : بود یکقطره آب و دشتر یکخت
اصفهان

خاک ؛ در بیابان چنین این شوب رخ چنین کار زار ؛ زنجشم خولستان پس چو مردی نیک بش ؛ تا شود در پیش
حشمت دست مرگ آئینه دار   لطف ارشیر مرگ و زبان چنگان جهان ؛ قطره ازابر تفرد زبان همکان صد هزار ؛ ار لقا
میکوید هر چندا طبیع از خود روها ؛ ار تو میکوید در رسالی حتی اللفظ ظلم باز ؛ دگر باره چه ضعف کرده بارا پس بپرستیش
فرقت ما ؛ خلاف اهل علم خود دانی ست ؛ نه برش مرد این ظلم تنها ؛ مرادی بگذشت از چرخ امروز ؛ ادای فرقت
ادای فردا ؛ نه اندر رسم این ایام انصاف ؛ نه اندر طبع این مردم سوال ؛ جهان سیر مرا جان زغصه امروز کشم
صدره کند بر بزرگ عطا ؛ مرکونی چو ... ؛ که با اعتقاد لایست ز برا ؛ فوا ازین عمر گروه ضمان کن ؛ که من
سال بوم الکه نشستیم ؛ چه موی ما رده بهشت در ناف آهو ؛ دبال عمر ماه درنش ما ؛ سکان راحشمت و مار تکبیر ؛ فراز
دولت و مدارا ؛ بدی کن تا توانی و دوری کن ؛ که از تو برسد پیروز با ؛ عیشه همچه گرد جا کبابش ؛ که باشد
همچه مارت جاه دجا ؛ این حرم باک صحبت بار رواج نهبا ؛ چون روح بالطافت و چون عقل با صفا ؛ خالی از حس
چه صوفی بگو باش ؛ فارغ ز رنگ و بوی چه پیران پارسا ؛ هم مغز اهل حس و هم مایه حیات ؛ هم دایه شجرها
هم ورد گیا ؛ که خوار وکه عزیز گاهی ست وکه لعبه ؛ که تیره گاه صافی وکه درد وکه دوا ؛ چه چشم عاشقان
دروغ دلبران قرین ؛ در چشم سفلگان دروغ معلمان جدا ؛ مقصود جستجوی اسکندر ز غرب و شرق ؛ مطلوب
الآدوش شهیدان کربلا غریب نشش کند زانه سرت وگردون نهب دریا جوش ؛ ربانی گداز در زمان فعل و آستان الوان
جه اقتاب جهانسوز همچه اختر ثنغ ؛ چه ددکار لجوج و چه چرخ بیغوان ؛ ز عکس او مه روی هوا برابر لاله ز بوم
اوهمه روی خارونی نگارستان ؛ از ارت تاج سر شمع و نور چشم چراغ ؛ بدوست رتبت خرگاه دروش الوان
سپید و رو ز بهم در چه نرگس برست ؛ سیاه و سرخ بهم در چه لاله نعمان ؛ بفعل همچه سپهر اندر او دمعرفتیغ
بجرم همچه هوا اندر فزونی و نقصان ؛ عزیز همچه حیات و مهیب همچه اجل ؛ شریف همچون عقل و لطیف همچون جان
اکبری که دام نفت را ؛ کرم و بخشش تو دانه ماست ؛ لیه وقت چون فرو مانم ؛ کف زر بار تو خزانه ماست
گرگلوئت همی روم تقصیر ؛ عفو و حلم است کان بهانه ماست ؛ لاذ تو مرا شکایتی است لطیف وانکه از
ار زمانه ماست ؛ این چه بی بود دم تو نگشادی ؛ که هم شهر پر فسانه ماست ؛ لایق بخشش تو نیست ملک ؛ در خور
ریش امید ماست ؛ گر تو از اسراب هوای گفت ؛ جاه مالیش شرابخانه ماست ؛ از لفظ گمان بخشتنی
مانروی نگرید ان در بخت نی ؛ زلفی که چه گلگل بر فشاند ؛ تو دست زنجان و دل بر خشانی ؛ جسنی بکمال امید زیبا
خوی خوش درزه صلانی ؛ ابروز وصال تو رش تازه ؛ شبها ز فراق تو ز بستانی ؛ عشق رخ تو چه بلبل
چون گل ؛ غم بادل من چه بوم و ویرانی ؛ در راه دلم ز عشق تو صد دام است ؛ امیدی سوخته دل بس خام است ؛ از آن
که تو نی یار چه با یار تمامست ؛ وانرا که تو نی دوست چه دشمن کامست ؛ روزی که برنت گذارد باشد ؛ از نو

ملاق نعمانی

طلاز روزگار ما رشند ؛ جان زتب آمده است از حسرت تو ؛ که زکجه تو تا شرف کار ما رشد کمال الدین
خلف الصدق جمال الدین عبدالرزاق است رحمت ... و در تذکره خود آورده که جمال الدین عبدالرزاق را دو پسر بوده
یکی معین الدین عبدالکریم و دیگری کمال الدین اسمعیل معین الدین فاضل کامل بوده و کمال الدین شاعر ماهر و کمال الدین
نسبت با پیشکان صاحب شروت و مکنت بوده پیشه محقق جاه زا اهاد نبودی و دار باقی و کار ادستگیری کردی
تا انکه صحبتی دفعه کرده او را ابسیار رنجید و دار روزگار زندگی بحید بیگفت بیت الکیه او عنف سیاره ؛ طالع
را فرمت خونخواره ؛ تا درو رشت را چه رشت کند ؛ جوی خون آورد زچو باره ؛ عدد هر یکی هزار آید ؛ هر یکی را کنید
دو صد باره ؛ قضا را تیر مرادش بر هدف مقصود آمد و در زمان ایام لشکر او کتای قاآن بدان دیار مستولی
شده و اصفهان را بی سپر تاراج و غارت گردانیدند و اهل آن دیار را از بیرون به دقیل شید اعرضه تیغ تلف ساخته
کمال الدین اسمعیل از بزرگان قضیه شربت شهادت چشانیدند و وجه آن چنین نوشته اند که در آن ایام کمال الدین اسمعیل
گوشه انزوا اختیار کرده بود و پیش از آنکه مغلان بدان شهر در مکانی رسند جمعی از متمولان اموال خود را در میان چاهی
که در صحن مدرسه او واقع شده بود جای دادند از قضا نشتری یکی از مغلان به آنجا می افتد و آن مغل در وقت برداشتن
نشتری بر سر آن قضیه اطلاع می یابد و کمال الدین را چه انداختند و دفینه طلب نمودند چندان اهانت و آزار رسانیدند
که قطع حیات کرده این رباعی را بسیکی به ربیع الاول نوشته و شرط جان کداری نیست ؛ در حضرت او کمینه بازی
نیست ؛ با این همه نی چیح نمی یارم گفت ؛ شاید که مر این بنده نوازی نیست ؛ این شعار که از کمال حصار باز آرد
زلف و خط طلا را نشان سید جد کمال الدین اسمعیل راست بیت ای بکام هوس ما رها عمر بیهوده ؛ هنوز نشتر کشتی زلاله
بیهوده ؛ روا بود که تو عمری لبسر بری که بدان ؛ نه قدر خویش کسی گردد از تو بیهوده ؛ کسی تو تیغ بخشانش از تو جهانکه
بهم دوانش تو بر جو لشانش نه بخشوده ؛ اگر خود نیستی ابر رسم فرد بیرون ؛ دگر خواهی همی انجا هم شوی سوده ؛ زمانی
سجده که انجا چشم یاران خواه ؛ که جز دین نشود جان پاک آلوده ؛ جهانی گشتم و آفاق سر بسر دیدم ؛ بمردمی گر
از مردمی اثر دیدم ؛ درین زمانه که درستی بست حاصل او ؛ هم کشتش زچشم جگر دیدم ؛ ز طاس گردون
زنگار بجه میدانم ؛ بس که از نم فرزکان خویش تر دیدیم ؛ گناه موجب حرمان لبست در عالم ؛ ولیک صحبتی
ز حبیبی هنر دیدیم ؛ ز روزگار همین حالتم پسند آمد ؛ که خوب و زشت بدو نیک درگذر دیدیم ؛ در این صحیفه
مینا بنامه خورشید ؛ نگاشته سخنی خوشتر از باب زر دیدیم ؛ که ای بدولت ده روزه گشته مستظهر مباش
غره که از تو بزرگتر دیدیم رده بسیط روی زمین و زکشت ابادان ؛ بیش به چتر خدایگان زمان کنند
تهنیت میگذرم سی حیات ؛ تفتنی که از آن باند از حیات ؛ بدید میشود آثار حرص و نسل و جود از آن
سپس که بند صواعق و بطلان ؛ زبان غ سلطنت این بک مغل سر کشید ؛ که بر آدم عقل نشد با راد جهان

جهانبان بهر دریا پیش گرفته اند ∴ چنانکه مرغ خرد در پناه سرپستان ∴ چه آفتاب یقین شد که نسل آدم را ∴
نیست سایه شاه از وجود چار ارکان ∴ خدایگان سلاطین شرق و غرب ∴ که آب با غنچه سلطنت و بهار بستان
جلال دنیا و دین ملکبرق لث هی ∴ که ایزدش بسزا کرد در جهان سلطان ∴ چه غنچه لب که دل بر حریر جبین بندد
چه گوهری که بپولاد بشد دش خفتان ∴ زهی معانی ضرب دریای طارکال ∴ زهی معانی قدرت جبرئی بفخر بان
بعهد عدل تو گرگ از بی خوشامدش ∴ چه نرگس مطربه بوی کند بجز شبان ∴ رشوقی نام تو منبر بلنیه بمحراب
چه گوکان بها آینه خواهد از زمان ∴ تو عمر نوح جاوی از آنکه در عالم ∴ عمارت تو بدید آید از پس طوفان
تو داد منبر اسلام بستدی ز صلیب ∴ تو مر گرفتی ناقوس را بجای اذان ∴ اگر نبود کاسی تو خلفه الکعبه
چه فعل زر بسم خر بانده بود نهان ∴ بجوی ملک زتیغ تو آب باز آمد ∴ چنانکه جان بگلستان ز قطره باران
تو ناختی به دشمن جهان آری ∴ که خنجر تو رسد بس بجز سوی ایشان ∴ زهی ز مکرمت مدح تو ابحای معنی را
دماغ ناشده چون گنبد نگارستان ∴ اگرچه گوهر ناسفته نظم خوان تو ∴ بغیر مدح تو شد نظم این سپاس
عیار نقد سخن را محک توئی امروز ∴ اگر کسی بار این گفته کو بیار و بخوان ∴ ملی کمال دل خود تمامی نفس نزنم که
بهیچ شیع ... زبان ∴ زمین رنب بگفتم تهی کند مطلوع ∴ هوا ز همدمی من بر آورد افغان
اگر ز نیچه بربط مصاحبت طلبیم ∴ زنیچه چنگ برون آورد چه شیر ژیان ∴ الصاحب معظم دستور بی نظیر
ای اهل فضل را بهمه حال دستگیر ∴ ابروح پروری که ثنای تو خلق را ∴ همچون نفس ز بهر حیات است ناگزیر
فریاد رس مرا که ز بهر تو میکند ∴ از دست روزگار بهر روزه النفیر ∴ الغا که برین الثم هیچ مبرود نه
با کبیر مرتعد الا نه با صغیر ∴ با جوان ... ∴ هر کس ... جامه حریر ∴ از ارزن ...
نه بهر جرعه ∴ کو کردکس گزند بر آید ز عبیر ∴ حتی عوان کجا زمین سرفرو کشند ∴ هر صبحدم که باز کنم چشم ...
مرغ هیکلی و دو کم که ز بطالت شوند ∴ حالی ز رستن گریز در خانه تیز ∴ قطعان و ارزقان و غلیطان که ...
تخته بردی اهل هنر کونه رزبر ∴ بر فاش گفتشان عدد زهره بر حیات ∴ دیدار رشتشان ...
سرسنگ دخت سنگ کاهرای دو شان ∴ از تیغ نیل بشد شنگرف نقطه دفتر ∴ گر بر خیال دایه کند شکل شاه
کند ∴ کودک ز بیشان نه لب سیاه باشد ∴ حبشی چه گنجینه ... چه سنگ ∴ ... کشتی در زشتی چه
یاد کرد ∴ روی لبان نقش موی لبان دود ∴ رنگی چه رنگ طرفه خون بوی چه بوی ... ∴ در جسم این ...
جان ارزق در بند موی آن ملقطران شده سیر ده ∴ با همچنین حریف ... ∴ که جدا از این ∴ شاعر
جانم بیارد ... زدن به تیز ∴ اکنون که شد وظیفه و دو سر سنگ سهمناک ∴ سرمه مرا ز حضرت هر هفته ورنیز
اندر وظیفه همه افتد مرا خلل ∴ چون لست این وظیفه نکرد خلل پذیر ∴ هر کس وظیفه از تو تقاضا همی کند لطفی

بکن

٢٠٢

فی ... (red)

بکن وظیفه من بنده باز کبر ده سپاس قصر از این خوبتر توان افکند ∴ که دست شاه این صدر کامران افکند
تخت بار که اقبال باز کرد و رسش ∴ سعادت آمده خود را در آستان فکند ∴ ستاره های فلک ...
چه چشمهاش شبه بر آسمان افکند ∴ چه خشت عرصه او ور شد رنگ فیروزه ∴ فلک بغلط خوبان داران
میان ... ∴ بجود فرو شده صد بار و هم در مانش ∴ که نمکند نظر چنین توان بران افکند ∴ بجشم عقل
نظر مکرم از ... ∴ ز شعری تری در جهان ندیدم کار ∴ همیشه ... دراز فکرهای دقیق ∴ دماغ بر
دل خیره و روان افکار ∴ جگر بسوزد تا معنی بنظم آرد ∴ که بر محکی از اصل بود تمام عیار ∴ برای
پای لفظی نشی بروز آرد ∴ که مرغ ماهی خفته بند و او بیدار ∴ چه شد تمام بود زرد ناتمام خری ∴ که خود
غانمدار ... بیکار ∴ پس انگهی چه بر او خواند بوسه داد زمین ∴ گر استماع کند بهر طرف بسیار
برد گشنده بش از خانه چه سگ از مسجد ده حسیس مرتبت و خاره عرض بیمقدار ∴ چه بانگ گویدش تا که او
آورده ∴ در او فرستد بتشریش هزار حب و عوار ∴ یکیش خام طمع خواند و یکی بدنفس یکی ...
خوار ∴ اگر چه وعده بخشش باتفاق اکمال ∴ خلاف عادت آن ... جهد ز جنار ∴ بدان امید که کاری برآید
از مسکین ∴ شعر از همه کاری برآید اول کار ∴ خلاف وعده خود امکان ندارد اما او ∴ در اینها ز ترد و فقری
سرچاره ∴ نه این طمع تواند برید از آن وعده ∴ نه آن خسیس بگوید ترک ده دینار ∴ در این تقاضا ده
قطعه بیش نظم افکند ∴ که عرض نکوئی بعضی از آن بود ناچار ∴ هزار لعنت و خواری تحمل افکند بیش کینه
ناخوشکی بده و او صد بار ∴ پس آنکه از بی دفع صداع او روزی ∴ رها کنند کسی را که کار او بگذارد
غذای برق انصاف کونه که خوردن ∴ نکوتر است زنان خوردن چنین صد بار ∴ ان رئیس فلان مزدوا فی
گیتی است عظیم بستانی ∴ ... حادثات گیتی ∴ تا خوش چه بلای ناگهانی ∴ از جمله رئیس های گیتی ∴ انزا
شاید که رئیس خوانی ∴ خوان گفتن نکوتر گیتی ∴ ان رئیس جهان هزار کافی ∴ بر شاخ از آن نکوتر قومی
دان قوم ظریف اصفهانی ∴ معشوق تو گردد برنمایه برآرد ∴ راد بیان خط جاودانه برآرد ∴ رخصت
آیه کرده که با دل تنگم ∴ یکنفس ... بهانه برآرد ∴ عاشق شب وصل یار برگزیده خویش ∴ از نهرت ... دل
عمد بده خویش ∴ خواهد که دراز تر شود بر دو زرد ∴ برد آن شب سیاهی دیده خویش ∴ اهل ... دیگران
ماه خویش ∴ گرچه نکنی ... بیاوریم ∴ هر کز نکردی قولی شادی غم ∴ شادی غم ازوست خود و لیک ...
چون تو غم شادی نشناسی از هم ∴ نزدیک من از شرم حقهای نهان ∴ باریک ... همی خود چه بیان
ورشت دامنش در گره در گران ∴ چندان باشی که در گنجی ∴ تکجان رفیع الدین مسعود لنبانی
از اقران کمال الدین اسمعیل بوده اگر چه دیوان شعر جمع نموده اما هنوز ساده عذاران بالقوه‌اش

صاحب خط نگشته بوده که سیاه به اصل صفحه خیالش در فردوسیه شیرازه کتاب عمرش را از هم پراکنده کرد از اشعارش
آنچه در وقت تحریر یافته شده این ابیات است **بیت** خدای عز و جل در جهان چو فرمان داد ⁂ ترا کلاه فریدون و تخت
خاقان داد ⁂ هنوز گوی فلک را عدم همی گردید ⁂ که او بدست جهانداری تو چوگان داد ⁂ نوید داد که عمری چو نوح
از آن سپس که ترا ملکت سلیمان داد ⁂ خصایصی که ملک را بود بصورت خوب ⁂ در آفرینش ذات تو ذوالجلال داد
حسود را ز نهیب سنان سر نگونست ⁂ چه زلف بر رخ تو خاطر پریشان داد ⁂ نسیم لطف تو چون گفت چمن هر روز
بدست باد صبا دستهای ریحان داد ⁂ بگیر عالم و بر خور ز ملک جاویدان ⁂ که دست با تو بقای ابد بجان داد
دل که با غم عشق تو ساخت جان ببرد ⁂ بیاوری تو الطاف چنان توان ببرد ⁂ لطافت تو در آب حیات انعام
نرگس مکرت جو در جهان ببرد ⁂ دلم چه غمزه زلف تو شوخی و شنگی ⁂ چگونه خو نکند کو در این میان ببرد
بصبح وصل کارش رسد بجوانی ⁂ هر آن دلی که چو شب هجر تو امان ببرد ⁂ بشیر درد ببرد عشق تو ما را
جفا که چو رشته بطرح نفس جان بپرد ⁂ چگونه بر در در ابر بهار تازه نهال ⁂ گفتش بقا الامل اهم بخشان ببرد
رضاش بین که کشته را چگونه نیک بخفت ⁂ سگانش بین که امل را به مهر بان ببرد ⁂ جان شیرین اگر تواند بود **ب**
آنکه گوش بسر تواند بود ⁂ قیس عشق او چه شمع مرا ⁂ تا زبر تیغ بسر تواند بود ⁂ روی خوبش چه گم تو آنم دید ⁂ غم این
بیشتر تواند بود ⁂ جانا که جهان مصطفی نداشت ⁂ کانکه کجات آرزومندی نیست ⁂ عالم همه بر زبان فسانه ای تو است
انیست که کس را بتو چون مانیست ⁂ من بر سر آنم که ز عشقت بیدست ⁂ چون تو چشم مخمور زنیم با سر مست
سر رشته زهد من جهان رفته رفت ⁂ کان توبه که امروز کنم و آن شکست ⁂ گر عاقلی حدیث تو کم کنی را ای محکم
محکم کنی ⁂ دل سوخته چند بر سم کنی ⁂ بر کشته نگری و ماتم کنی عبدالعزیز کاشانی شاعر فصیح برنّست صرف ... قند از
لطف طبع و حدت اندیشه گاه گاه و ... و محرمی ... قطعه با رباعی گفتی از آثار افکار خیالش آنچه بنظر آمده این
ابیاتست که ایراد می پذیرد **ب** طبعم امروز خوشت رباعی است ⁂ ما جادو که روزگار رباعی است ⁂ وقت شد ای موسم و شور
دور ساقی و گرد او دریست ⁂ درکنار رسد و دست ایکس ⁂ که چنین دور در کنار رباعیست ⁂ اکنون که جهان ز سر گرفته شد
زنگار ها ⁂ هشیار شد که گفته هشیار ها ⁂ زنهار گی ای آی گلعذارها ⁂ بشتاب اگرچه گل بسر بر دار ها ⁂ از روح
مجسم است آن نقش نگه ⁂ از روح مرتبت جمال تو نیک ⁂ با اعتدال روزگار نقشش که مرتب ⁂ یکی ... می باید
حریفی تر نگه ⁂ امشب من دی وار از نسیم بستانم ⁂ تا روز بزم جان بر لب بستانم ⁂ بر جام دی و ... ... دو من
نگیرم دل خود ز جنگ غم بستانیم ⁂ ای سبتو دلم چنانکه دانی ⁂ در یاب اگر مرا تو دانی ⁂ شاید که نه خفته و حیرانی
شاید که نهان شوی که جانی ⁂ اند رعجبم که با چنین لطف ⁂ دل چند بدست که جان ستانی ⁂ بر روی
تو در دو زندگی نیست ⁂ ای جت جان زندگانی ⁂ کعبه را مانند آن مربع وش ⁂ فرم را در دل کشیده کباسن

چون

چون ادم دیده پر کند ز نگار ⁂ چون حرم در دل تهی کند رئیس فرید احول فرید فراد از دانش ایدوده در سلک عاقان
صاحب دیوان انتظام پذیرفته بود عقیده مانا وانش از این احوال و اشعار که از وی جمیرا رسیده است مستفاد میگردد **ب** ران کم
فلکی ز سر ... ⁂ که ما در رشته بشر این ... ⁂ از حرص انکه پر کنی از مال آستین ⁂ پیوسته با دلال
خسان مجه ... ⁂ گر تیغ زن ... ⁂ کافر سپر زجلد ایام فلکنی ⁂ از رشت عمرو دام اجل جان
گکا بری ⁂ گر همچو مرغ و ماهی با خود و جوشنی ⁂ بر عرش همد ... اگر صاحب دلی ⁂ بر فرش قدرت اگر
خادم تنی ⁂ از زنده گی قلب مرا که و ماوند ⁂ وارز کریم ... چشم مرا چشم آهو ⁂ انطاق که جفت هست ترا
سایه و قدرت ⁂ وان جفت که طاق هست تراخوش دو ابرو ⁂ شاهی که چهار ارکان در سخت امرش
چون چار ز نه آمده در طاعت بگرو ⁂ از نور خرد در شب نه رنگ بجواند ⁂ رازی که بر لقوان کنبد نه تو برقعه
انقلعه که نام تو نویسند ⁂ از فرم و ... د ... وار خندق و بارو ⁂ اندر آن روز که در روز برارند غریو
وندر آن حال که بر چرخ رسانند غرنگ ⁂ در زمین از دم گردان شود احمر ماهی ⁂ بر فلک از سم اسبان شود
اغبر خرچنگ ⁂ هر کی تیغ زنی از بی کین موصف ⁂ سنگ از خون عدو لعل کنی صد فرسنگ ⁂ از بی کین تو
خصمان تو گردند دو قسم ⁂ بکه از زخم حسام و دو یک از تیر خدنگ ⁂ با جانا که بستان بوی فردوس
چنین دارد ⁂ جهان از رنگ گل نقش بهارستان چنین دارد ⁂ ز رنگ سبزه نهو باز بر انگیشد رسته ز رنگ
سنبل آهو باز چیلوی سمن دارد ⁂ لب دی چه گلبن چه روی دوست میخندد ⁂ ز رشک طره سنبل چه زلف
یار چنین دارد اوحدی موحد عارف بوده بعضی وی را از مراغه میدانند اما اصح آنست که از صفاهانست چون
در شهر عقد بر حوش با طن دنیکو ضمیر پرورده شده بود هم در اوان جوانی جام آمالش بعطر از عفت معطر
میبود و جتناب از منهیات می نمود تا بتدریج خطه خاطر را بنور ریاضت نورانی ساخت و صافقه دلرا
بشمع مرید شیخ اوحدالدین کرمانی بر افروخت و بقدم طریقت راه شریعت و طی طریق حقیقت نموده
از یکان زمان گذشت **ب** هر که علم برسر این راه برد ⁂ گوی از خورشید و تک از ماه برد ⁂ و از منظومات او
یکی مثنوی است موسوم بجام جم که تتبع حدیقه نموده و ... در تذکره خود اورده که چون آن نسخه باتمام
رسید جهان مستحسن و مرغوب طبعها گردید که در یکماه چهار صد نسخه از ان نقل کتاب گرفتند و دیگر دیوان غزلیات
که از لذت وصال دست چه زلف مغال از روی دلدار خبر میداد و ظهور شیخ اوحدی در زمان ارغوخان
بوده وفات در اصفهان بعهد سلطان محمود ابن غازان خان در شهور سنه ۷۹۶ دست داده این ابیات
از ایام جوانی در نعیم کامرانی دلکش است از نتایج طبع اوست **ب** چند از این ریش و جبه و دستار ⁂
دست اندوست گیر و دست بدار ⁂ در دو ملک بجنبش و حرکت ⁂ قوت جان ساز در سکون و قرار ⁂

رنگ ابروی خود از میان برگیر : تا ترا تنگ در کشد بکنار : تا نگردی شکسته کی بینی : بدرستی جمال ان رخساره
انچه گوید اگر توانی کرد : هرچه گوئی توان کند ناچار : خویشتن اولیس ز دیگران بگذر : چون مجرد شوی
ز خویش بیزار : چون بخود درسی ز خود برپرس : که خدا الیست اتحدا انکار : از تو این ماد من که میگوید
با تو این نیک دید که ماه قرار : گر کسی دیگرست یارش جوی : در توقف حسب رحمت اعتبار : هست
فرقی میان دیدن و وصل : نیست فرقی مرا در این گفتار : وصل بیدار اگر یکی بودی : دیده خویش بندد
خار : ساغری داد دست بریزد بنوش : دیگری میدهم بگیر و مدار : جز یکی نیست صورت گرچه گرفت
رز انبهست داغیته دار : سکه شاه و نقش سکه یکیست : عدد از درهمست و از دینار : از یکی است
نقش میبندد : بر سر گلبن گل است از خار : از یکی افتد به یکرنگ : خواهی ناریج گوی و خواهی نار
نقطه را هزار دایره ست : که قدم پیشتر نهد پرکار : همه عالم نشان صورت اوست : باز جو بیدا اولی
الابصار : بر تسبیح او میگویند : ریگ در دشت سنگ بر کهسار : جمله با او دراین ثنا جانند خواه
موسی و خواه موسیقار : و نگفت که بنده دل در ابزار اید : که بکف تو خواهد شد این خرابه اباد
جان شدی که چه ستان بدرش برده ست : که کسی بکام غرور زمانه مست مباد : تو میروی و جهان از تو
تو میگویند : که خواجه هیچ ندارد که هیچ نفرستاد : تو یاد کن ز خدای خود اندرین ساعت : که
ساعت دگرت هیچکس ندارد یاد : دریغم آید از ان هوشمند دوراندیش : که بیهوده ای دوران بیهوده
هران بصیر که سر جهان نمیبیند باز : چنان بصیر بود چه کور مادر زاد : ز خاکدان فنا هیچ ابتر
گرانچه پس تو بیش روی : بقاء وداده اوشاد : که هر چه او دهد ان جمله
داد : یقین بدان که تمام زجهان بگوای رفت : اگر بهفت رسد سال عمر گر بهشتاد : ار
پس این که بعد از من : کسی بگوید کاین او عدوی روانش شاد : پس که بعد از تو : شام
صبح اید و لیلی و نهاری باشد : تو که امروز چه کردم همه را خیش بلی : مونس گور تو نشک
یکدل سوخته بنواز که کاریست عظیم : ورنه آزار دل خلق چه کاری باشد : خاک ران جهان را
تو چه دانی که در این گرد سواری باشد : تو بر هذا خوران نازکی بجل : که بر بیره زمکتم
جاودانه زور بندگی گردان روی : که ضایعت نگذارد خدای بنده نواز : ز تو دراینان تنگ حسنی سواری
ز ایران بزلف سیه گرگ کاری : که کار فر حکمت با دین ترتیه : که دشمن نکرده ست با دوستداری
چراغی برخ : لبسرت بهشتی بصورت بهاری : سیاه دوش روئی فر نکیس بوئی : قمر
فریبنده شعاری : بخت یار با باشد از تو یاد ما باشی : از میان بیکر نیزی دو کنار ما باشی : دل

بلا افتد رحمت آوری بدل : غم چه نشکر اگر زو غمگسار ما باشی : جای آشتی بگذار از جنگ میدانی که جای
ملک کافر شکر مست ما باشی : عبارت آید از شوخی بالکی دو ناکردن : ترسی از زوغه و رزی در شمار ما باشی
گر بخشیار میشود از کس بدو مخواه : بر خوان رزق صاحب دست دراز نیست : گفتم که بکوییم تکی در دل جوش
از خود بجهان بکدل میدهد ننگست : بکس که برز فخر کند خاک باد روی : امروز که در کیسه اور زر نماید : این
گریه کاو هدی کرد از درد دوری تو : گر بعد از این بمیرد ماتم تباشد اورا : سرای سخنی اندر ره عاقبت
که غیر از خواجه چیزی در سر انیست : دست زمانه بر سر مردم کند بصیر : اینک که مردمش امروز بر سر
گرک اجل یکایک ازین گله میبرد : این گله را نگر چه آسوده میچرند : گر منبر شود از روی چه خورشید مرا باد
نه گو عوتی فدائی تکنم : ای چراغ چشم طوفان بار ما : پیش از این غافل مباش از کار ما : شکران
کت خواب بیگیرد شب : زحمتی بر دیده بیدار ما : ز انجهان چیزی نخواهم خویش جز وصل تو : گر فلک
یکروز نشاند سلط فی مرا : سر عاشق گله داری نداند : نه گفتی که من ماهم امروز : بر سنگ قناعت
از عیب ری داری : از زنگ دید زمانه غاری داری : در پا هرکس بکجز خلاق که رود : در کار رشوت مدار کار
داری کمال الدین زیاد از صاحب کمالان زمان بوده و شعرش جمله در مذمت دنیا و نکوهش جهان این
مزوره خیال بران منوال ظهور یافته و از ان قبیل جلوه گر شده بیت این عرصه که کهف خوش جهانیست
خاکش بر سر که خاکدانیست : عاقل بکجا اگر گزیند : گردی که فراز آن دخانیست : ان کو ست نگاه جهان
گنجی : سلطانش مخوان که پاسبانیست : در لاله نگر بچشم حسرت : کاتفارض خوب دلستانیست
بر سرو گذر بجای عبرت : کان قد بلند کامرانیست : عکس گل روی دلبریست : هر جای که شاخ
ارغوانیست شمس الدین فخرالدین در عصر خود شمس فلک اقران و قمر آسمان سخن دانی بوده و فرهنگی را
بنام شاه ابو اسحق انجو نوشته که بین الجمهور متداولست و در شعری که بمدح شاه مزبور گفته التزام نموده
که قافیه از لغات غیر مشهور باشد چنانچه ازین ابیات مستفاد میگردد بیت ز هی کار برین پادشاه
باداباد : که کرد ملک جهان را بعدل دوادا اباد : شهنشهی که گذشت در مواکب او : چه فوج فوج
سمند فلک دو صد بلاد : همایشی که اگر در هوای او پرد : عقاب را بدهد روزگار رتبه خاد : پناه
ملک سلیمان و جان دنیی و دین : که هست لاد شهی را وجود او میلاد : خدایگانی که عدل او بنیاد گرد حقق
قصد ز روی بهیج کوه و جکاد : عجب مدار که فرق سپهر سپوتست : که شد زسیلی تا دیب شاخ دوح جکاد
برای کوشت خدام درگهش خورشید : ز چرخ گاه منقش طراز دو که ساز : زهی ز عدل تو مرهون
عمارت دنیا : زهی بمدح تو مشحون رسایل و سرداد : ز پاس پاس تو اندر کنام شیر و پلنگ : کنند

شبان شبان از پی کله تو شاد ؛ رموز غیب برای تو آنچنان بشد ؛ که نقشهای صور از ضمیر بر دهاد
بحر دهای تو باشد همه کس منقاد ؛ بجز ثنای تو باشد حدیث جمله فلان ؛ و او را قصیده ایست ردیف تیغ که
انچه بیت از آنجمله است بیت ؛ تا بر کشید نرگس مست تو آبکار تیغ ؛ زد غمزه تو بر جگرم استوار تیغ
بس دل که از غم تو بخون در میان شده است ؛ تا داد چشم مست ترا روزگار تیغ ؛ تا در سرم فتاد هوای
گل رخت ؛ در پای دل نشست مرا همچو خار تیغ ؛ شهید لهو مغار نکته دانی حمزه اصفهانی از فحول رجال
اگرچه در نهایت علم و دانش داشته و بکثرت فضل آراسته بوده اما بنابر آنکه نازکی در غایت بلاغت نوشته اهل
خرد سالک ارباب تاریخ و سیرش میشمارند و بعضی ازان هم تصانیف دارد از کلمات اوست که دنیا بچهار چیز خوش
میگذرد امنی و توانگری و صحبت مزاج و فراخ دستی و بچهار چیز ناخوش گذرد ترس و فقر و رنجوری و تنگدستی
خواجه امین الدین حسن از بزرگان و نیکان شهر بکان بوده و مناقب حمیده و مفاخر پسندیده داشته از نکوئی
صفاتش این است که وقتی خواجه حافظ باصفهان وارد شد ملازمان او خواجه را بعلت مستی تشهیر کرده
گرد شهر میگردانیده اند در خلال احوال خبر بخواجه رسید فرمود که کلاه از سر خواجه حافظ گرفته
بر سر او گذاشتند و آنقدر راه که او را برده بودند رفته و پس از آن عذر بسیار خواسته و خواجه در شان این
غزل گفته که مطلعش اینست بیت برندی شهره شد حافظ پس از چندین ورع لیکن ؛ چه غم دارم که در
عالم امین الدین حسن دارم ؛ میرزا یار احمد اصفهانی معروف به نجم ثانی وزیری بوده جلیل القدر والاشان و رفیع العز
والبنیان در نصفت و عظمت امتیاز از معاصران بر سر کشیده و در رزانت رای و تدبیر ابوزرجمهر را طفل
مکتب خود شمردی و او ابتدا مصاحبت امیر نجم گیلانی که وکیل السلطنه بود روزگار میگذرانید چون امیر نجم در
غوغای جهان باز بر دوخت شاه اسمعیل صفوی زمام امور وکالت را در قبضه اقتدار او نهاد و نجم ثانیش ملقب کرده
و بر جمیع امرا و وزرا و حکام و مقربان تسلط و تفوق بخشید در حسب السیر مسطور است که اسباب جاه
و حشمت و موجبات مکنت و عظمت آنقدر در سرکار او جمع شده بود که بپایه قدر و منزلتش از جمیع امرای
عظیم الشان بلکه اکثر سلاطین نافذ فرمان درگذشت و وفور خزاین و اموالش از استیفای محاسبان
نامتناهی گردید چنانچه قریب بصد گوسفند غیر چیزهای دیگر صرف شیلان او میشده در سفر ماوراء النهر
با آنکه اسباب تحمل را از آب جیحون نگذرانیده بود هر روز سیزده دیگ نقره در مطبخ او بار میشده و در بعضی
دارچینی و زعفران و فلفل و عنبر بکار میرفته چون کوکب جاه و جلالش بدرجه عالی ترقی نموده بثروت
حشمت و شوکت مغرور گشته بر حضرت شاه مذکور متکفل فتح ماوراء النهر گردیده و پس از عبور آب آمویه ابتدا
بجانب قرشی نهضت فرموده و بعد از دو سه روز قهراً قسراً لشکر ایران بان بلده استیلا یافته نجم میرزا

بان لشکرش قرب پانصد کس بقتل رسانیده عازم بخارا گشت و در غجدوان سلاطین اوزبکیه جمع شده صبحش
اراده جنگ نمودند چون قوران سپاه در میان کوچه بند و حصار بودند میدان جولان دلاوران قزلباش نبود
هرآینه اوزبکیان از روی قدرت تشنه نموده بسیاری از سپاه را مجروح ساختند و چون امرای کوکبی نور بیرا
مزاجی داشتند در محاربه اهمال ورزیده رو بگریز آوردند و نجم ثانی پای ثبات فشرده چندان جد و کوشش بتقدیم
رسانید که گرفتار گردید و در سیم رمضان نهصد و هجده هجری بفرموده عبیدالله خان بقتل رسید بیت مژده تا بهم
بر زدی روزگار ؛ بعد ازینکه بد بشد آموزگار ؛ سر بر افکند در زمین پای خبد ؛ سر برافراز و بچرخ بلند
میرزا کمال الدین شاه حسین اصفهانی بصفت فراست و کاردانی و فضایل نفس فی الاتصاف داشته در ترتیب مهام و اداره و تشیید
قواعد نیکوکاری نهایت سعی و اهتمام بجای آورده و چون بسن رشد و تمیز رسید طارف ارباب دولت طارم
گرفته با هر طبقه مجالست و مخالطت مینمود تا رسید بدانجا که رسید بیت مصلحت از لفظ و معنا دان کامل عقل ؛
جوی مشورت بارها نزدیکان دور اندیش کن ؛ مفصل این مجمل آنکه نجم ثانی از عالم فانی بجهان باقی نقل فرمود شاه
اسمعیل خلعت وزارت بر قامت قابلیتش چست یافته زمام حل و عقد مهمات دیوانی بکف کفایتش نهاد و او روز
بروز مواد جاه و جلال آن مرکز دولت و نصفت تزاید می پذیرفت تا منصب وکالت ضمیمه مرتبه وزارت گشت
آورده اند که جمعی از عاملان در غیبت آن وزیر صافی ضمیر بعرض رسانیدند که میرزا شاه حسین مبلغ پنجاه هزار تومان
از عین المال برداشته در وجه مخارج ضروریات خود صرف نموده و ما متعهد میشویم که هرچه را خاطرنشان نماییم
تقصیر داخل خزانه گردانیم و شاه سخاپیشه چون این سخن استماع فرمود مبتهج و مسرور گشته فرمود که الحمدلله که در چنین
وزیری است و ... ساخت جهت اطمینان خاطرش آنچه بخشیده بود برآورده بوکلای او تسلیم نمود و بمراحم دیگر
امیدوارش ساخت بیت بزر و سیم اعتماد مکن ؛ دولت چند روز گردانست ؛ هرکه زر داد و نام نیک خرید ؛
رهست بشنو زمن که مرد آنست ؛ القصه چون خورشید جاه و جلالش باوج کمال رسید عرض حوادث بدیده کفایت نور
ابر رسانید از آنجمله بر مهتر شاه قلی تحویلدار کارخانه هفت هزار تومان باقی کشیده و او از غایت شرارت استقبال
مآل اندیشکاری دربار خود قرار داده انتهاز فرصت میجست تا چنین که آفتاب دولت جاهش بمغرب زوال رسیده بود وارد
شاه بمنزل میرفت مهتر شاه قلی از عقب رسیده خنجر ... بوی رسانید و فریاد برآورد که حکم اعلیحضرت چنین
شده که این شخص را پاره پاره سازید ... بکفن نعش وجودش حاوی فضایل نفسانی را از
صحیفه زندگانی محو ساختند بیت کسی کو دل براین گلزار بندد ؛ چو گل زان بیشتر گرید که خندد ؛ و چون خورشید
انور چون النهار بقران فرمان ... سر ... خنجر برافروخت فرمان قضا امضا بقتل جمعی که اولاد
مهتر شاه قلی نموده بودند صادر ... بسیار از قورچی ... رسید علمداران خادم بارگاه شاهی

تجهیز رنگ‌شکان او برچیده تا نقش را اکثر بالای معلا فرستاده در جوار عتبه علیه جا گرفت کاک سپردند بیت در باغ
گل شکفته بنود بهار ؛ بی‌داغ کی است لاله در گلزار ؛ هر چند که سرو سرکشد طوبی وار ؛ از باد وفا نا دیده
اهل کار وار آنجناب دو پسر عالی گهر باز مانده یکی میرزا اسمعیل که همیشه در اصفهان رحل اقامت افکنده بصید دلشکار
و دیگر مستلذات مشتغل الاوقات و دیگری میرزا ظهیرالدین ابراهیم که همواره نقش هم‌نشینی اهل فضل و اصحاب طبع
بر لوح خاطر مینگاشت و بامید اکثر اوقاتش بر مکلّفیتی و برین فی میگذشت هرگز اظهار رنگ‌کلی ننمودی رباعی شادی و
غم هر دو چه در گذرند ؛ مردم از آن چرا غم خورند و میرزا ابراهیم خط نسخ و تعلیق را در غایت جودت تحریر مینموده
و گاه گاه بشیوه جد بزرگوارش هزل‌آمیز رباعی انشا میکرده از آنجمله است رباعی رندان گاهی ملک جهان میبازند گاهی
بنگاهی دل و جان میبازند ؛ این قسم قمار را نه چندیست و نه چنان ؛ هر نوع که پیش آید آنچنان میبازند
آنجواجه خلف نصیب از یاری نیست ؛ آنهم ز غرض لیت از تو بیداری نیست ؛ بسیار شنیده بار گران [illegible]
اقرار غم است خبر باری نیست ؛ کو میدهد مجلس و هرز خود گاید ؛ در رو شتی رند مادر خود گاید ام شنیدم
که دیگرش لیکی عمو پسر برادر خود گاید میرزا سلمان از کفات زمان بوده بوفور عقل و فراست موصوف بوده
و در صنعت انشا و فن سیاق معروف و در ابتدا بنظارت کلکار خانجات شاه طهماسب صفوی ممتاز
گردیده در سلک مجلسیان انتظام داشت چون شاه اسمعیل ثانی بانی جهانبانی گردید بمنصب جلیل القدر وزارت
سرافراز گشته مرتبه عالی ترقی نمود و پس از آنکه شاه سلطان محمد قلاده شاهی گردید من حیث الاستقلال امر
ملک و مال میپرداخت و روز بروز پایه قدر و منزلتش ارتفاع یافت تا در خدمت سلطان محمد قلاده شاهی
گردید من حیث الاستقلال بسرانجام ملک و مال میپرداخت و روز بروز پایه قدر و منزلتش ارتفاع یافت تا در خدمت سلطان
محمد پرستش خراسان بنهادت ساخته چه در آنزمان علیقلی‌خان مردم را بمتابعت شاه [illegible] عباس
شاه عباس ترغیب مینمود و چون اطراف هرات مضرب خیام عساکر شاهی گردید میرزا سلمان در چاره و تدبیر
مخرج و مخلص قلعه مطلقه جد و جهد بر میان بسته نزدیک بود که قلعه را مفتوح گرداند که بعضی از امراء که بفتح قلعه
راضی نبودند قاصد قتل او گردیده رشته حیات آن وزیر صاحب تدبیر را منقطع گردانیدند بیت سپهر چنبرانداز
زریق نو ؛ سرانجام خشت است بالین تو ؛ و میرزا سلمان بکثرت طبع و لطف بیان اتصاف داشته منظوماتش در نهایت
خدوبت و همواری بوده بنابر پیشتر این دو بیت از وی آورده شد بیت دوستان آنچه بکفار آب بقا می‌بخشد
ساقی ما زمی روح فزا می‌بخشد ؛ علاج من بیمار نیاید ز طبیب ؛ آنکه داده است مرا درد دوا می‌بخشد
و او را دو پسر نیکو سیر بود که هر یک بعطر نوادر هنر بودند یکی میرزا عبدالله که جمال صورتش بکمال لطافت
از رهنگی داشته و در باطن بر محاسن از خار و خاشاک نقص و عیب بر آستگی و گاهی بنابر ازوفور ملیح از نوع

ابیات

فصل چهارم

۲۰۵

ابیات رزگان خاطر بر دین می آورده بیت کی یار ترم گرچه وفادار ترم ؛ آزرده ترم گرچه کم آزار ترم ؛ با هر که وفا
مهر آورده‌ام پیشین ؛ سبحان الله بخشم و خوار ترم ؛ و دیگری میرزا نظام الملک که در تحصیل کمالات و اسباب بزرگی
و سعادات از اقران و امثال مستثنی بوده همواره اوقات شریف در مالی و صحبت میگذرانید و از آن از فواید و افکار
مینمود و مخفی نماند که اگر در صدد جمله مردمان اصفهان در آید سخن بدرازا کشد و سررشته مدعا از کف برون
رود لهذا بعضی از ایشان که متوجه سخن گفتن شده اند گردیده باقی را موقوف داشت سیف الدین محمود رجانی
بسیار خوش محاوره و نیکو اطوار بوده و در علم حساب و هندسه و در قوم مهارت داشت و در طبعش [illegible]
ظاهر حسب حنه از هر لیاقتش ابر نام است که آنچه بنده حسب از آنجمله است بیت الحذر الحذر زابر طان ؛ که بود جفت
افعی پیران ؛ هر از کفرون زده تاریخ ؛ گر بر جهار باشد او بیخ ؛ چون قلمدان کانیان نگلم ؛ [illegible]
در او [illegible] قلم ؛ برسر او زنان چادر دار ؛ لکلکانند بر فراز منار ؛ خورش برکسی حلال بود ؛ که مار ش
ملکوت حلال بود ؛ و از بیمار رش این ابیات بر زبانها مذکور است ؛ صنو برقدمی که نازش بود بر باد
سبزه ام دل چه بار صنوبر ؛ مگر مرغ روح خلیل است بلبل ؛ که هر چند گلبن برافروزد آذر ؛ از آن [illegible]
هیچ پروا ندارد ؛ زهی رتبه عشق الله اکبر ؛ آن گل که دل اهل وفا خون کرد ؛ خون گشته جگر کس نکند
چون کنم ؛ سر پنجه یکسان عاشقان گلگون کرد ؛ چون [illegible] نتیجه بیرون کند خواجه افضل الدین ترکه
بوفور علم و سرعت فهم و جودت طبع ما طرار گزیده و اخلاق پسندیده اتصاف داشته ابتدا در کاشان بخدمت
مولانا ابوالحسن کسب علوم کرده بعد از آن بعراق عرب رفته در مشهد غروی بر سبیل تصحیح عقاید و تنقیح
مسائل تفقیهیه مشغول فرمود و بعد از آن اکتفا ناکرده از نجف اشرف بشام و حجاز رفته فواید کرده بوطن مألوف
معاودت فرمود چون آن صورت بلندش بر مدارات حضرت شاه طهماسب صفوی چهره گشائی نمود قضات عساکر ظفر
اثر بدان مرجع فضل و هنر مقرر گردیده در سلک مقربان درگاه انتظام یافت و پس از آن چند سنه بشاه امرا و
تاش تولیت مزار فیض آثار امام بزرگوار علی ابن موسی الرضا علیه السلام نموده قریب دو سال بدان دولت مشرف
گردید و در زمان دولت شاه سلطان محمد کرت دیگر منصب نظارت آن سرکار فیض آثار با مر تدریس برای
صاحب قابلیتی مفوض گردید بهنگام استیلا عساکر [illegible] از خراسان باصفهان آمده اوقات در انجا
بگذرانید بعد از آن مراجعت کرده اوقات خود را صرف طاعات و عبادات مینمود تا ایام شعورش بانصرام
پیوست بیت کدام بعد چه اقبال سرکشند بچرخ ؛ که صرصر اجلش عاقبت ز بیخ نکند ؛ و او را بحسب [illegible]
خاطر قطعه یا رباعی گفتی ابیات از آنجمله است رباعی باز مرتبه میکده سبو آوردی ؛ در رخنه دین
حی شکست آوردی ؛ که سبحه بدست تو دهی گه زنار ؛ الحق که مرا نکو بدست آوردی ؛ ما را بدی از رو [illegible]

اگر بهشت : بزمی نبود که همه رو باشد زشت : هجران که ز دوزخ است بتر صد بار : امید وصال است
در او همه بهشت : دشت از مجنون که لاله میروید از او : ابر از دهقان که ژاله میروید از او : طوبی بهشت
جوی شیراز آمد : ما و دلکی که ناله میروید از او : مژگان گفتی ز نیم از نور رشوم ماتم گفت پس اگر نور شوم
دوزخ کنی آرزو اگر حور شوم : با اینهمه نگذاری اگر دور شوم : از محنت امروز دل زار گریخت : کو رخت نهاد است
عود را نا گسیخت : زنهار زر مسکینی در بند : کان هم امروز بارز ف رگسیخت **خلیفه اسدالله** از سادات
صاحب سعادات مشهور دیار بوده کمال بزرگی بسیار شرف و با عظمت ورعه دولت را راعی با عموم بزرگی
این رباعی که والسنه و افواه مذکور است از اوست مشهور است **مطلب** شمعی که بسوخت جان غم پرورم : تا
گفت که پروانه خوانیت کردم : بمیرم اگر نمیرم نزد کیش : میسوزم اگر گرد او میگردم **امیر شجاع الدین محمود**
ابن خلیفه اسدالله است والدش خلیفه سید علی در سلک اکابر و اعالی امرا بار استظام و نشسته شاه طهماسب صفوی
و به اکتساب خلیفه سلطانی می‌طلب ساخته از جهره فضل و جمال و کمال حظی وافر و نصیبی متکاثر دارد و نقش اندازه
بر افاده طلبه مسکار و از زاده ضمیر سهیل نظیرش این قطعه در خاطر بود ثبت افتاد **مطلب** خوش اروش دل
صافی ضمیری : که از هر چیز در دل [illegible] : اگر صد سنگ بر سر خورد چون تاب : فرو میرد [illegible]

امیر غیاث الدین شهیر به شاه در بدو حال بکسب فضل و کمال توجه فرموده مبتدا دارد گردیده [illegible] قطب شاه بمنصب [illegible] که
عبارت از وکالت بوده باشد مدت زکنشه عمر السیر انجام امور ملکی و مال [illegible] محمد قلی قطب شاه بانی مبانی
ملک داری گردید [illegible] از مهمات کوتاه ساخته رخصت [illegible]
فرمود و دوران سفر اعراض [illegible] ناتوانی [illegible] گذشته [illegible]
جام دنیا خوشگوار است : [illegible] : نظر هکم [illegible] هست : خوش [illegible] جهان چون
خارش دست : و میر مزبور نظم [illegible] را علاوه فضل نموده همواره [illegible] خورشید منظر [illegible] ضمیر پرور
آورده از آنجمله است **مطلب** لطف و عنبر غایتی دارد : جور با ما نهایتی دارد : گوش بر قول مدعی جانی
هر که بینی حکایتی دارد : نفعی از بخت خویش میترسد : روز هجران نهایتی دارد **شمس الدین محمد** در اوایل
عمر در زندگانی [illegible] کسب کمال و فضایل [illegible] بجاپور [illegible] بخطاب صدر جهانی [illegible] دیوان نظم
مذوق طبع گاهی در صدد انتظام نظم در آمده [illegible] تخلص نکرده این ابیات از منظومات اوست **مطلب**
مرا هر شب خیالت در آغوش می‌آید : غلط گفتم که جانی در تن هم خوش می‌آید : مرا بیهوده [illegible] عشقت کوی
خوبشان کاشکی : ز اهل هوش هر کس [illegible] بیهوش می‌آید : هست آنی [illegible] : صبر خواهم
که جدایی کر آن هم بگذرد **قاضی نوری** از نیکو طبعان آن شهر و سکان سخن سرائی که در شیوه نظم تیرا

که عطارد است

فسیم [illegible]

۲۰۷

که عطارد است طفل مکتب خود خواندی و قاضی نجوم که مشتری است در پیش بیان او عاجز ماندی در بوستان
صفاهان بلبلی چون نطقش در این عصر مترنم نگشته و عندلیبی چون کلکش نوا در نداده اگر چه افضل
دیگران ده انداو سبب است و اگر صد اندازد او دو سبب و این قصیده که حاکی سحر حلال است و طراوت بوستان
دارد مر این دعوی را شاهد عادل است **مطلب** کمی که چشم تو در خانه کمان آید : شکست در صف چندین هزار جان آید
تو چون بقصد دل خسته ناوک اندازی : اگرچه تیر تو [illegible] درست آن آید : [illegible] استخوان [illegible]
برون که ناوک تو جابجا به استخوان آید : در سر [illegible] : اگر فرشته رحمت ز آسمان آید
خیال زلف تو شبها بر آوردم از خواب : لب آن دزد که در خواب بسیار آید : بسر عشق [illegible] که در دام
درست : حریفش باشد بهر دوست در فغان آید : نه عندلیب که تا گل به بوستان باشد : بناز باشد و چون
بوسم خزان آید : ز بوستان برهد باز چون شود نوروز : دو روز پیشتر از گل به بوستان آید : مریض عشق تو
ز اهل جهان نزند : که از [illegible] دور ان آید : اگرچه بر سر بازار عشق رسوائی : مرا امیده زیان
بسر زبان آید : گشوده ام در دکان جان و منتظرم : که به معامله بر در دکان آید : زهی [illegible]
تاکی : خسته‌ی که بجان فوت وقت آن آید : گنه هکار برحمت امید وار شود : چه [illegible] سلطان کامران [illegible]
جهان گشای جهان بخت شاه اسمعیل : که از [illegible] بیرون رکان آید : زهی [illegible]
حدیث [illegible] بر زبان آید : زمین [illegible] : که [illegible] از آن خاک [illegible]

عوام [illegible]

ز عدل اوست که امروز گرگ [illegible] : برون [illegible] : ز دست آهو [illegible] دارد
[illegible] تر از دم تیغی که برف آن آید : فضای مملکت عدلش [illegible] دارد : که جان [illegible]
آید : گذشته است [illegible] علو مرتبه اش : که آدمی را [illegible] : [illegible]
اجل [illegible] چه با عنان آید : صبا [illegible] همه چون عندلیب [illegible] : [illegible]
[illegible] تیغ خورد آب [illegible] گردون : [illegible] غنچه [illegible] : اگر بلند [illegible]
ز تاب جان لب چشمه سنان آید : اگر عمود زنی بر زمین نگون گردد : چنانکه گاو زمین [illegible]
[illegible] را درست [illegible] : مبارک تو اگر بر سر زمان آید : زبان ز مدح تو [illegible]
بقدر [illegible] شخص در زبان آید : بلی بغیر خجالت گل نمی‌چیند : کسی که بر طرف از راه نردبان آید
رها نمیکنم [illegible] : که خاطر تو مباد از آن گران آید : بکام دل نشستیم در حریم وصال
زهی سپاس خداوند بر سلامت حال : در آمد از در ماه دلبری که از روش : چراغ دیده بر افروخت شعله اقبال
بتی چنانکه بروی زمین چه [illegible] آمد : کشد ز حلقه چشم [illegible] خلخال : کشنده نرگس مستش چنانکه پرهیزد

[illegible]

زنده دل گشت ز لعلش هم دیوانه تمثال :: بالا یکنفس از چهره پرده یکسو کن :: که ستاره عیشم برون ز هول زوال
نقاب بر زبر افکند و گفت میخواهم :: تراعجب از این شاد و تر برو ز وصال :: بجوش باده قوت فراهم بر خیزد
ز رشته‌یانه دل مرغ غم ببستی بال :: جواب دادم و گفتم که تا تو واریدی :: بگرم کهن همگام رشته‌های اعمال
چنان شده است رگم از فسردگی برتن :: که از حرارت خورشید رشته‌های اعمال :: مگر بهان تو بمی دادم جان ساری
که استخوان شوم در رعایت چه دوال :: شبی که از رهی شبنه چون فرو ریزی :: لب پیاله زند از هوا آتش تجال
دمال کس نشود شمعش که خیره کند :: فروغ طلعت او چشم کاتب اعمال :: بجولی که اگر دیده و ازاد شود
سرآمد همه عالم خود بحسن و جمال :: در کلک حکیم قطره فرو ریزد :: درون سینه نهان برگی که دارد دل
بدان طریق که گوئی گذشته در دل او :: خیال دست و دل دارد ستوده خصال :: سپهر اعظم مردانگی شجاع جمیل
کرشمه کند کشف آفتاب از کوبال :: بیداد و دوست بر دل ما ای نگاهی :: چون رحمت خدای ندارد نهایتی
بکند خویش برادر دلم زخو پرسی :: چون عاملی که تازه رسد در ولایتی :: بدبخت که در هم عمر گشت سخن
شنیده ایم از لب شیرین حکایتی :: دور از او در سینه دل با چشم روشن دشمنست :: هر که با غم علوی داده
بر دوش دشمن است :: خار در تر از ان نرگیم و دشمنی دارم دلی :: هر که چشمش بر تو افتاده است بی دشمنست
عادت ماست که بیداد کس دادی کنیم :: در بر کنیم از دعای نیمشب یا دلکنیم :: پیش از این نا امیدی او دند
اکنون فارغم :: کین تو ز آن در دلیت کشش درمان بعز یادی کنیم :: بیت سراپاها مرا آتش :: دوزخ
هر سینه که آن داغ تمنای تو دارد :: از تب غم گر آن کاخ تو را غم نه نشین باشد :: چه سینه‌ها بخشد
بود گشتن در دوران باشد :: حمایل چون خوانم دید بر دوش کسان دستی :: که بره اها زند تا حق اگر دوستی باشد
شعله آتش دوزخ نغز و چشم به بهشت :: شوان بود اگر با دل غمناک نکا :: چنان گر زر در آنکه اهل عالم ایستجنبی
فغان از بلبلان بر خواست چون سوی چمن رفتم :: چه سیکنیم خدا را بهشت رضوان را :: بمهربانی مارکرم بساز
جانانرا :: نبرد رشک من بستلا چه میکنم :: اگر خدای نمی آفرید هجران را :: تا کی بهوس بستر خواب اندازیم
تا چند بکوی دیده آب اندازیم :: تا کی چه سر از بالش غم برداریم :: بیراهن تر بر آفتاب اندازیم
در عشق تو امید فرو ریزد خون :: ملکم نه که جا دید فرو ریزد خون :: گر عشق تو ز در رخت بر بحر آرد
از ناخن خورشید فرو ریزد خون :: ما گشته عظیم دسلح ماست :: ما بخود خواهیم جهان مطیع ماست
ما را نبود هوای فردوس از آنکه :: صد مرتبه بالاتر از آن دوزخ ماست **صاعدی** بلطف و گفتار و حسن از دلدار
سرآمد خویش و تبار بوده این دو بیت مراد است **بیت** ستم از آن بکش کار ز غمخواری رفت :: به که خون گریه
کنم کارش از زاری رفت :: شب هجر است که تا روز قیامت باقیست :: روز وصل است که تا آمده بیداری رفت

صلا ازاعیان

فصل چهارم

صلا از اعیان این شهر و مکانت اندیشه بیش لفظ را رایع است مار خیالش معنی را صدفتوح این ابیات
از زاده طبع سنجیم او است **بیت** صد سال بهر کسب و شرف از وجود تو :: امکان کشیده بر در نقدیر انتظار
گر گذر بباغ نسیمی ز خلق او :: امسال مرغ نغمه زند در بهار پار :: از آن می که در جام جهان نماید :: صبح نسخه
زود ز دوران نماید :: بر او شیکار در زهر موج عرفی :: که حل بتمامی امکان نماید :: بلور بی کف ساقیان از فروغش
کف دست موسی عمران نماید :: چه گیرند بر بغرب لب عرفان :: فروز رفتن مهر رخشان نماید :: خدا شکست دهد
این دل پریشان را :: که بر شکسته دلان رحم نیست خوبان را :: نگاه فرم نه مسلمان که در دلم هرگز نداده
راه خیال قد کافر ایمانرا :: از روز کس آفتی برا غارت مباد :: در شام کسی ستاره بیزار مباد :: این کار مرا در درد سر
کار رفو رسید :: بکس را بنو و نزاکس کار مباد :: با پند نشستی و گل از بند شکفت :: بر غم بلکنشی و جه اندیشه شکفت
بادی که سحر از بر روی تو گذشت :: بر چرخ رسید و گل خورشید شکفت **محمد لاکرنی** بوفور طبع و جودت ذهن و سعت
مشرب برتمامی ظرفای هنر پرور فائق بوده و در میدان بلاغت بفرط فصاحت قصب السبق از نسیاری ربوده
چون ستانی عمرش از چند مرحله از چهل در گذشت خاطرش الحرکت اشتیاق بیت الله و طلب ارائه چون صبا
لیبی منازل جهد در موضع رحل بن اعمال نجاب بسر در نقاب تراب کشید **بیت** زنام در همه مرگ از اده ایم
همه بنده ایم از جدا آزاده ایم این ابیات که بالاصل تو نوشته عشق و از واردات اوست **بیت** تا وصل بیوی الوصال
ما گذاشتیم :: این آرزو با هل تمنا گذاشتیم :: در دوسر طلب از این بیش بهیم :: بر برگ دل نهاده علاوا
گذاشتیم :: یاری چه و وفا چه و آرزوی چه :: دیوانگی سرآمد انها گذاشتیم :: دای بر جان کسی که قوامت
دارد :: چشم لطفی و تمنای توهیدی دارد :: در لطف تو بدعای سحری بازنگرد :: دست سعیم که با خانجی
کلیدی دارد :: گر دو دل بکوم و بینم که دلدار و جائی است :: غم ما الله اگر نیست تماشائی است :: در چمن بود
رلیخ و بحسرت بشکفت :: با دو زندان که دل او انجمن آرائی است :: نا امیدم ز تو اما بمحبت حکیم :: که میان من
او رسم وفا صافی است :: خجل شد چند ان کو نامرادی سر سار آید :: بهان آرزو ده بر لحظه امان
با اعتبار آید :: گفتم سخن کوته کنم چون حرف عذر آغاز شد :: دیدم که در هر عذر او صد راه رنجش باز شد
دیرین متاع عقل و دین گفتی چه شد کو آن و این :: آن صد بلا بی آن گرد سر بگفنا ز شد :: گر یار نگاه
دگر محمود کارش بندگی است :: عشق از زنجیر شنه پای بندت آزاد است :: به از این گه دار که دل بر سر نا زنست
کنجشک نرا رشته پرواز در ارست :: خدایا جان بدست تست اما بیم یعه دل :: که با او کار افتد گر
کسی را جان بیفماند :: در آتشم دگر ازین زرشگ و تاب ندارم بسینه تخلام صد خیال و خواب ندارم
بهشت وصل تو از صحبت رقیب جهان شد :: که گر بدوزخ هجران کنی عذاب ندارم :: زمانه کینه بنا بران چو گشت اکثر

عبارت

چه شد دو روزه اگر دیر شد شتاب مدارم ؛ مگر گرفته گمان لب به ره ضعیفم ؛ که تا به جلوه [illegible] آمد اسب مدارم
عشق را با التفات دگرش او کار نیست ؛ یار منظور نیست دادا کار جز با یار نیست ؛ هر که بر نقش اهتمام بود [illegible]
رنگین دلقی گر ادکتار بی زنار نیست ؛ رسید شب که بخاطر [illegible] دو دل ؛ هزار بار به دل هردم زیاد [illegible]
چمن بیاد دلستان بار دراز تو زمانی ؛ که آبرو سبزه نگشت چنین زیاده [illegible] **ضمیری** از شعرا با نام مشهور [illegible]
هر که از بحر خاطر که هر بار در سلک نظم کشیده غیرت لؤلؤ عمان بان نموده و در بردن معنی بکر از حرم فکر جلوه
داری عجلت لعل بدخشان عیان ساختی و معانی [illegible] بجز خواندن شده از طبع [illegible]
افزود دلپسند [illegible] در شعر گفتن سعی شده سرامد گردید [illegible] باغ نقش جهان بوده ابتدا
[illegible] تخلص ضمیری نموده چنانچه میرزا اشرف جهان وقتی که با او در یکجا عشق [illegible] اظهار بدان کرده **بیت**
من بدان پیر باغبان مانم ؛ که زشوق تو خوشه چین باشد ؛ بعد از چندی وقت حسب الامر شهریار ایران شاه طهماسب
صفوی کشیدن رمل [illegible] تخلص بوده [illegible] ضمیر [illegible] گردید و بسیار اشعار را او
یادگار مانده مدارا دیوانش صد هزار بیت است که اکثر [illegible] غزل است و دوازده هزار بیت قصیده که
تمامی مرثیه مدح ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین گردیده و تتمه مثنوی است بدایع [illegible] واقع
وعذرا لیلی و مجنون سکندرنامه حبیب الاخبار و دو دیوان اکثر شاعرین را تتبع نموده هرکدام را نامی نهاده چنانچه
دیوان شیخ سعدی را صیقل جلال و دیوان امیرخسرو را معشوق الافزال و دیوان حسن را حسن [illegible] و شیخ کمال را اجمال کمال
و مخلص حافظ را عیون الزلال و مطلع عبدالرحمن جامی را معراج الکمال و دیوان فغانی را آینه خیال و شاهی را سحر حلال
و دیوانی را افراقبال و مصالح را [illegible] و اصفی را [illegible] و شهید را محبت فال [illegible] بدائع الوقایع خیال و میرزا
شرف جهان را ترانه وصال چون این دواوین ذکر کرده اند در اینجا [illegible] متداول گشته [illegible] از اشعار متفرقه
او مبنی چند نوشته اند **بیت** تا بود چشم عاشق در راه یار بوده ؛ بی آنکه وعده باشد در انتظار بوده ؛ زبسکه
درد دل من محبت آمیز است ؛ به رنگ شکر ادا میکنم شکایت او ؛ لب بگیری زمن از شوق فتادم بیهوش ؛
نیز کیفیت این باده ندانم چون کرد ؛ حیرت شده را لذت دیدار نباشد ؛ زان روی نظاره من یار نباشد
بخت خویش بنازم که صد هزار پری ؛ شب وصال تو پروانه چراغ من است ؛ [illegible] آرام ضمیری
من هیچ ندانم چه دلیست اینکه تو داری ؛ [illegible] دیده جهان در وطن ؛ گر لب گشودنت [illegible] رسد
علاج درد ضمیری [illegible] ؛ [illegible] گرد زخویش ؛ خاصیت
نظاره رخ رفتن است ؛ خوش آنکه دیده روی تراو سپرد جان ؛ اگر [illegible] که هر کدام و وصل حبیب ؛ مکن
بیداد دلم گوش [illegible] شهر ما ؛ [illegible] دل شنیدن تو ؛ تو هم درون دل و دیده حیرانم ؛ که از [illegible] میکنم

اضطراب

قسم چهارم

اضطراب دیدن تو ؛ [illegible] حیاتی خوش دم دانند این چه خوشی ؛ امشب با عاشقان مهر افلاک [illegible]
گر زیر پای محبت صفی ؛ بی [illegible] جاوید این کهن جهت بس ؛ فریاد که بر کس دکان [illegible] کرده است [illegible] قدر تو که
دنبال کسانست ؛ شب دم که وعده بفردا کشیم ؛ کار زرنج وعده بفردا نمی شود ؛ دور نیست که ارباب
طاعت دارند ؛ [illegible] اهل سلامت معلوم ؛ ای آنکه کل وصل نگار نیست ؛ [illegible]
[illegible] جمال تو سرا باد بیده ام ؛ [illegible] دیدار نیست ؛ در مانده [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] اگر [illegible]
او یاد می آید ؛ قربی گرد اول خورده بودم یاد می آید ؛ بدام انتظار او [illegible] گرفتارم ؛ که جانم [illegible]
ناز بر سرم صیادی می آید ؛ [illegible] ؛ که در بایم طواف [illegible] دین و دنیا را ؛
غلط کردم [illegible] ؛ که [illegible] از جانب من بود [illegible] سرمایه را **سروی** بیگ [illegible] از
نیکو طبعانست [illegible] از متداولات یافته با وجود وفور شغل و کثرت [illegible] لطف طبع
باعث محرومی آمده که [illegible] طبع سلیم و ارباب فراغ مستقیم [illegible] صحبت [illegible]
[illegible] **بیت** که دلبری که مهر و [illegible]
او بود ؛ تا دم زندگی [illegible] او بود ؛ عشق ان قدر [illegible] که عاشق [illegible] ؛ جائی رسید که [illegible]
عراق عجم
او بود ؛ [illegible] ؛ شاخ گل که بر سر دستار او بود ؛ هر کس [illegible] دل او بود
ما را همین [illegible] ؛ دل نیست که ما بسینه داریم ؛ تیغ نگاه کافر فرنگ است **امیر رودبهان**
از افراد عصر [illegible] ان خطه مشهور بوده شطرنج را خوب میدانست و شعر [illegible] و صاحب علم
موسیقی [illegible] ایام شیخوخیت در صحبت فضلا روزگار گذرانیده [illegible] عاشقی
[illegible] در انجام مجرد [illegible] زندگانی ترک نموده در مسجد جامع اصفهان با فاده مشغول بود
[illegible] بقراءت کلام ملک العلام مصروف میداشت تا [illegible] باقی [illegible]
این ابیات که [illegible] مجلس [illegible] یاد می آید **بیت**
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
رسوم عادت [illegible] ؛ میان عاشق معشوق [illegible] ؛ [illegible]
بعد وصل [illegible] حکایت هجر فراق دیده [illegible] ؛ [illegible]
زغم تو [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
چون یاد [illegible] ؛ مگر وداع تو [illegible] ؛ این درد اشتیاق [illegible] خدایا
اصفهان

بس از دست آواره میکنیم ؛ روزی هزار بار چرا میرم از غمت ؛ دل علیهم هر روز دگر باره میکنیم ؛ صبری خلاص
خلاص میکنیم از دست او ترا ؛ فکری کابکان زاری تو بیچاره میکنم ؛ صبری کا سر رفت چه کارش بکا نمان ؛ چند از در این سرا
چه غم سرنگون شده است ؛ وقت آن آمد که بر دوش دخترم بگذریم ؛ ما در شادی دست ما بگیریم از غم بگذریم تا کی این
ناشناسائی تا کی این بیگانگی ؛ چند چون بیگانگان ما و تو از هم بگذریم یارب خویش جا که گر دا کنم از هجر بیگانه شدیم
که با تو یک منزلم هنوز **شکیبی** بجودت طبع سلیم و ذهن مستقیم قرار داده اعیان و مسلم ملک است طبع با کش
از اقسام کمالات بهره ور و ذهن بلند گرش افتاده بسیاری از علم و هنر چون کتابت قضا و مست و فی مقدار که ما حصل آن
در دفتر ایشان ثبت است سجل رزق مقدر او را این کشور نوشته بودند هر آینه چند آنکه بسیاری از فضلا با ترقیه بر
بود و چون شمال چندینی از کمال بود تا قدر عزم راجعان دلنده با ندیه را ورد سپه سالار عبدالرحیم خانان که مربی
فضلا و مقوی فضلات قدر او را بو جهی شناخت ساقی نامه که در مدح خان خانان گفته هزار و سیصد با قیه است
جب با تو بازی نه لب ستان نکنیم ؛ بو بیرانه کشت گلستان نکنیم ؛ خرد را کل باده بر سر زنیم ؛ چه گلها که در دامن ساغر زنیم
گلی را که بلبل بود شیفته ؛ نشانیم در باغ دل ریشه ؛ بیا ساقیا می در ده ساقی بیار ؛ بیا چشمه عراقی بیار
بهار دل می پرستان بیار ؛ طرب را کلید گلستان بیار ؛ که بیخود مرا تا گلستان برد ؛ ملش جان دم او غم از دل برد
معنی دم صبح شد ؛ بلب گیر تا کو بیت می گفت ؛ در او در بر لطف تا نیرا ؛ ز چشم صراحی بر جوا برا
لب از آن غم جان مهجور را ؛ بزن نشتر این زخم ناسور را ؛ چه می بود ساقی ز جام که بود ؛ بیاد که خوش جام
که بود ؛ که وقف خرابات شد نام ؛ سبکسر خراب است نجات نام ؛ بیا ساقی آن لاله گون می بده طرب خانه
از روی بده ؛ نگین مکتبه بر سبزه چون جویبار ؛ که نه سرو ماند نه گل نه بهار ؛ بحکم سپید آمد چه باد خزان
ز گل برگ ریزد ز بلبل زبان ؛ معنی سر این مقامم نماند ؛ می بود در خور و جامم نماند ؛ فرو کن برانگ خود بر
که خالی کند دل ملال زرده ؛ بیا ساقی آن آب حیوان بیار ؛ ز سر چشمه خان خانان بیار بده صرف دولتان او گرم
که بر نام دولت زنم قرعه ؛ بسکندر طلب کو لیکن نیافت ؛ که در هند بود او بظلمت شتافت معنی نوای طرب ساز کن
ز فردوس بر دل دری باز کن ؛ نوائی که جانرا بکی آن برد ؛ مرا بر در میرزا خان برد روزی دولت خانه گرد و ...
هر ذره رنجور دکم است ؛ بیا ساقی آن آب آتش شرار ؛ که با عقل دارد سر کار زار بده تا بر آتش نهم شرم را
قلم شکنم حرف آزرم را ؛ که شد کار من از سر نابی خراب ؛ بر دن آرم از زیر بار اقتاب بلکی بر گیرسی سرو ...
در کنج غم اندیشه را ؛ نهانخانه خاطرم بر زجور ؛ که ز بی ایشان دیده هرگز نه نور ؛ عزیز سان ... است
سبزه ز نیستی سلوت برت ؛ ز سنگ کل سنده و شستو ها ؛ همه سر گشته در جزیره نشانها را از ایشان خبر نه
سوی ایشان ره بر ؛ سر کنده هر یک چه ابر و مهول ؛ نشسته سیه بخت چون موی بلبل ؛ نطق بر نیاورده تن

قسم چهارم ۲۱۰

چه منگ است کالا سند ؛ بر آنکه اقبال یاری دهد ؛ فلک ترک ناساز کاری دهد ؛ چو آلاکی خضر را سر گیرم ؛ بر هلکی
کار اوگیرم ؛ بیا ما و ما صاحب روزگار ؛ نهم تاج بر تارک افتخار ؛ محل گیرم هوش شغل جو ید آ بدریا سبا ...
عراقی نژادان جادو زبان ؛ سپاه رم بداران هند جان ؛ بسکند رنژاده فرسنانی غری ؛ با قبال شمشیر سکوده
زنگلش که جهانا بر کو بگشاست ؛ عطارد سپید سر گشته است ؛ چه گل نغمه فرما هر بلبل است در این باغ هم بلبل ...
ز تر فش برخ ارزو لاله گون ؛ ز زرمش دل آرزو بر زخون ؛ اگر میدهد قوت به بادهست و گر کین کشد کعبه ...
برد ناسپه وار شاه اکبر است ؛ سر تیغ او کامرا در است ؛ که اهل بزمش ب نت نغفا ؛ چه اقبال او خدست ...
در اطلاعی از صبح صادق تر است ؛ بجو رشید از ذره عاشق تر است ؛ جلیل اختر اقبح کارق باد ؛ سر کام دل او
کار رق باد ؛ این ابیات از غزل و رباعی نیز از منظومات اوست ؛ شکسته دل نتوانیم از نشتر جنگ
که آبگینه ما هم طبیعت سنگ است ؛ ز زودت صدگله دارد ستر سیده بجز ؛ ستاره سوخته با آفتاب در جنگ است
شبهای هجر را گذرانیدیم و زنده ایم ؛ ما را بسخت جانی خود این گمان نبود ؛ پروانه تنگ رفت که در پیش شمع سوخت
آگه نشد که سوختن عاشقانه چیست ؛ ما گل بکنار و لعل بکنار گذاشتیم ؛ کوهر تلخ و دنی در یا گذاشتیم ؛ هر چند
ساختیم زمانه بما نساخت ؛ بگردشیدیم و رسم ملاحا گذاشتیم ؛ ز رشک بر شکنی بر خوابگاه او ؛ گر خون دهد
گرم کند خوابگاه او را ؛ ای آنکه بر نگاه نیست دسترس است ؛ مغرور مشو که شعله بهمان خس است ؛ این مرغ گرفتار که جز ...
پر دن ده از ز اسمانش خس است ؛ من گریستم از خویش تنگ آمده ؛ دیوانه به هر کجنگ آمده ؛ در شیشه تکیه دوست لاله کم
گشت ؛ تا لیدن بپای دل بسنگ آمده ؛ ز دولت جهان که بر دولتش بافشانست ؛ مرادی این بعیش کم با خلق است
دنیا بتبل چه کتبهای مرد است ؛ بر دو نشتش برای اندهش است **حکیم شفائی** تنبع باره از فضلات کرده
بکدست و ذهن و لطف طبع موصوف است و شعر را خوب میگوید این جب در رباعی این مجهور از روی مشهور است **جب**
مطرب بنواز تا سر سپهی بلا داعی ؛ دست چند مخشا نهانی من ؛ عشقی دارم و سینه نهدانی ؛ درد دواریم بر
دیده گریانی ؛ عشق ز چه عشق عشق عالم سوز ناه ؛ دردی و چه درد درد بیدرمانی **ا ف ش بیکی** ولد حکیم مولانا
کرطلبی ما ذوق بوده و تجربی صادق داشته ؛ و شعرش در غایت خوب است این ابیات از روی ما باید **جب**
نوباوه ایست حسن که در بوستان تست ؛ خوبی گلی است تازه که در گلستان تست ؛ خواهی بسوز و خواهی
بحث ای حاکمی ؛ بودیم بود تنگ دیده یاران نست ؛ ای شمع تا بصبح چراغ کسی نسوخت ؛ مغرور دا بان باشتی
پروانه بر شده است ؛ ز رشک بر من چهره گرفتار هم چه اهرم ؛ آنکه می جنبد گلان باغ و بر سر میزند لیکن از
در حق جوانی که داد القلعه داشته گفته **جب** زان چشم تو تیر مژه افکنده بسنگ ؛ گر چشم تو مصلاح مقیاد گردد
تیر مژه سیکه رنگین در دل تنگ ؛ شد ترکس غمزه تو خالی ز خدنگ ؛ حبة محبوبه خلق گفته ؛ مستور گلی که ...

اصفهان

و این لت : لب خشک شال اخنجه سوزن لت : هر لحظه شگفتی دگر غنچه پیشانی : ز بس است که مخصوص گل گلشن نیست
بابا شاه کاتب کتابت نسخ تعلیق را در غایت عذوبت تحریر مینماید و هزار بیت را به قدری که هر روز بیست سی بیت
احیاناً شعری میگوید ازانجمله است بیت چه دیده اند که ایان عشق از در دوست : که هر دو عالمشان در نظر نمی آید
بابا کاتب قریب بسی سال در کشمیر در طی ورشته شیخ عالی مقام از حکام انجا کتابت میکرد پسرش هم به سید جهان آمد و بار بخت نظر نیز
ادبای وقت هرچه در باب ملحوظ نظر عنایت میخواست شاه هنر خود کشته از سیستان این بستان دولت شاهان گردید
دکانی باز بر نقره پی شعری میگوید ازانجمله است بیت شادم از ایجا که از همنشینان یکجای غم لذت تنهائی را
غنا به من نخوانی دکنه شود مهجوری من خدائی داکنه شود : دیر آمدنت مباد کین زخم فراق زر سم کهنه تو دیر دائی
کهنه شود : رهزن بغراق خود جگانی کرچه شد : خونریزه دستی ثنائی که چه شد : انعام فلک تیغ جفا جو ه
خاکم نیفت رنه بدانی که چه شد امری مرد مشت را که بوده شاه طهماسب صفوی دیرا مقید ساخته جهان غمش را
از دیدن باز داشت واو خدا اوقات ابر با حق بگفت داعی شاه را بابک خورم بگوی : شاه از محبت بجوار دوم
سیاسی که دواج تو بودم شب دروز : این جایزه ام بود که کورم کردی : چون عرقی دیده بران بگذشت : و مار بوی کباب
بزبرف قطعه ارزوی حلیب گفته بار بار مستکان آن هستان عرضه داشت تو چیزی که بوی اخمار رنج میشود وضع اجرا خوش داد
لیس بکسی همین عرض بوده از بخشش بگذشت واو را بقطعه است بیت تحمل قدرت بار شیشیش : هر سر سوی من هر ار شبش
ستیزی را اگر برفتم : بیرون نقد ارشیش هجف نیک این الکیشان از نکو طبعانست دار نظومات این نوع ابیات
در بیان است بیت جهان زغنیق تو در نزد خلق خوار شدم : که هر که جانب من دید شرمسار شدم : جائی که جمع خورشید
سوی جلوه گر نگیا : با ام افتد هر دو دیوار دور نگی : کاش میوختی از عشق بماند مهجور دیدن : تا دم از رو چه شکسته بیا نزدی
خامی چند : چه مرغ نیم بسمل پای زنان نیست نگه را : بمان در خاک و خون افتد اگر صد بار بر خیزد : خوش بیشتر دیدگان ادهم
دیدن دیدار : چه سود کر تجلی این دهند ان نه دهند غیاثا لطف طبع رعلات ذهن موصوف بود در سیب رو در باغ
ربیدل از دیدگی وجودن کرم بست دو دیار ره با بر جا ار لبشنون بیت رغتی و نیک در خلق گر بجو هوش مشتی عجب داد
که بگانه است شناسد گردد این ابیات از وی میاید بیت در بحر تبی دیده پر خونه دارم : دستی که ز دردام گرت جیحون نام
ابی که سوزد دل گرد دن داتم : اینها همه از طالع وارون دارم : از دوری تو هیچ تحمل نیست دلت : با خود
رنجهای ما بکی نیست دلت : تا از دو ن ما تعلق پشیمان نشده : پر جهری اگر حنین نیست دلت : سینه گکم
که کینه سرنگون جه : تره رویم که روحم وا نگون شد : شدم خوار ان کشش بزم محبت : رو نشست دل که یاد تو غرق خون شد
در نیغا ثکنت و به سبوق برگی جیش ایران کت در دیوانه به بیندند برگ پاره از مندا دلها را مطالعه کرده
بدقت سخن و تلاش شعر نیک پرسید و صفحه تکلّص میکند این ابیات مراد است بیت دربست که لب را

صفا

غیاثا

قسم چهارم

بغمان پریش نکردیم : بیکان دیرا بعجمی خویش نکردیم : مار شفیعان نبود گو هرگز : جرمی که زعشق تو در پیش نکردیم
بتو خوانده کمی و به میان درج میخانه را : تا که رفتی و نخشی نشد باده بجانه را : هست در دار عقل دانی ما دو جام شراب
میتوان خوردن اگر زهر است یک پیمانه را ماهی دلان خرم نشناسیم : عیشم اگر بود زمان نشناسیم خاصیت
عقل قتیل شدن از جور ان نیست که تا زخم ز مرهم نشناسیم چلی ملطف طبع وجودت ذهن موصوف
بوده و ادراک در غایت عذوبت و نازکیست چنانچه ازین ابیات که جرعه ازان می ونمالان نیست مستفاد میگردد
بیت دل بیوواره مهتب دل پر کار زند شت : دیده ساسان تماشا میرغ یار زند شت : یار را غمزه و ما را دل لگار است
بر نفس هیچکس هیچ شب این دیده بیدار زند شت : چون جبر بی تو و حشتی هم بجگر کار تشتر : چون ز زخم رند
بجوشش هم بجگر کار نشتر : گریه خوابست که از دیده بدامان نرسد : تا بر کس اثر شکوه بهمان نرسد هر جبار عرق کم
بتو دار غم تو بهمان دستانم که بدرمان نرسد : یادش از خاطر تا شکر بزر دار لب : تا باد نیشه او زخم جراحت
سایه عاشقی گر بهم بکشته بود : عجب این کام کشتی لب ران نرسد : دردل غنچه بسان کوب کز چون روز شود
هم در آنکه بنده ور دل بندند حرفی ملطف طبع انصاف داشته شعرا نیک میفهمیده او در فطرت و دقت مبتدانی
مبالغه بکار مبرده که همان خصوص فطرت اهلیت میشود غث و سمین شعرا از شعر این ابیات که صورت ایراد می یابد معلوم
میگردد بیت بدوری قدام مهتب بغایتی میتاب : که کار روز کشتک میکند بچشم خراب تی ز نیش بجران در سجود انی
بیت : که در طبیعت من طبع شعله دارد آب : نه ذخیره دولت روی و فاقی و حسرت افزودن نگو ز بوستان جهان هرگلی که
بو کردیم : دایم ز دراو دست کوته بود : از ما بطرب هزار منزل ره بود : هر گز ز وبال اختر م بر ناحد : هر چاره خیمه
بخت بیدم ره بود : هر گریه من خون جگر در پی داشت : صد ناله زاری اثر در پی داشت کو شیکه شادی آورد غم ظلمات
هر غم دیدم غم دگر در پی داشت رفانی ملا صالحا حیشری با د فور دردیشی شعری در کمال هموار میکند ازانجمله نوشته
میشود ازانجمله است بیت ابرو یجین بر ما می که خواهت آفرید : بیش ازین خوبی بطرف عشق گنجائی نداشت ابوعلی
خواهرزاده نیکی بوده و شعر هموار میگفته ازانجمله است بیت غنچه بسیار دکشته فرگان او جا ز انیز بر چشم که خواب
داده تیغ فرگان را ابوالباقی شاعری صاحب طبیعت بوده چنانچه ازین قطعه که در حق حالدش حکیم خباز گفته حقیقتش
معلوم میگردد بیت گفتم از روی نصیحت بحکیم خباز : جهد کن تا که مریض از در تو نادره ه : نه که هر عاجز و بیمار
بامید شفا : شاد مان سوی درت آید و نا شاد رود گفت بابا تو خدائی که گناه از من نیست : صید را چون اجل
اید سوی صیاد رود عاقلی شاعر لطیف نشیند و جون خاطرش از فلک غاشاک عیب و قصور دور این
ابیات بهن الجمهور از وی مشهور است بیت لذت چه بیان اهل هوس را نه دهند : این نعمت کرامی گروه را نه دهند
سر خوش شو و عرفان محبت کردم : که عندلیب چمن کنج قفس را نه دهند : از صد هزار سنگ طلا قرنی نبود : قرنی

ع۱ عجم

ترجمه از دار الفتح ... و شعرش اند

اصفهان

که بر لحال دعا مشغول کرفت میرامانی قریب بنجاه سال است که افغانی است و هرگز ادراک وضع خوش نکرده و درین ایام
عمر را بسیاحت گذرانیده و گاهی بجهت دفع ملال این نوع ابیات میگفته بیت لعلت که آب زندگی از وی نشان دهد
کو خضر تا ببیند از ذوق جان دهد مذاقی از شاعران نیکو سخن است و شعرش قابل ذکر هر سخن که بگوید خوش
میشود چنانکه از آن دو کیلی از آن غزل است بیت تا چند یاد تو هم آغوش شوم ؛ تا کی ز خیال زلف تو خانه بدوش شوم
ترسم که ز امتداد ایام فراق یکباره ز خاطرت فراموش شوم مولانا علی سورکانی اول حال صنعت چرخگری میکرد
و پس از آن بسبب هم صحبتی اهل درک خلع صنعت کرده صورتگران گشت و از آن نیز قدم بالا نهاده بهجز خواندن مشغول
گردید و بشعر گفتن رغبت مینمود تا از فوت پسر خود این دو بیت گفت بیت لب بسته داده ایم دم از قضا ؛ هم قضا نام او نهاد
رضا عاقبت هم قضا رضا را برد حکم داده ام رضا بقضا میر نظرامانی مرد همواریست و گاهی موزونی طبعش بجهت
سکوره که شعری میگفته باشد چنانچه این رباعی که در حق شمس ره ده گفته رباعی شمس ره ده که کرده پیشی پیشش ؛ لاله
ملک از شراب بیمی پیشش ؛ بگرو بیه که رفت پیشش افتد ؛ چون لگد بیمی خورد از رونیش میرعلی کار از مردم
آن نیاد است داو نیز از ارباب طبیعت این رباعی جهت شمس ره ده گفته رباعی شمس ره ده را چه رسید شیطان در راه ؛ برگشت
زراه تا نکرد و گمراه ؛ شمس از پی دوان و شیطان میگفت لا حول و لا قوة الا بالله کلامی و سلامی دو برادرند که حقیقة شعر
جان خود را بدو دو طبع تیره و دیده فصاحت را بغبار خست تیره دارند افراد طعش ان بنیانی توجه خواهند تا دیناره
از رنگ مغزوب تر بایند و غلاقی چو را از گریستان برگشتند چنانچه خواجه محمد شریف هجری در حق ایشان این بیت گفته
بیت دو حریف است بد نز زیر حرامی ؛ سلام کلامی کلام سلامی ؛ علی ای حال کلام کلامی خالی از سلامت معنوی نیست
این بیت از وی است بیت جانی رسانده غمزه شوخ تو کافری ؛ کز خون و خلق منبر و محراب شسته اند اما سلامی را همه
اگر شعر سلامی هر چیرا منسوب بخود گردانیده و گاه در بیان جمع چنانچه این بیت را از شعر خود کار رد بیت بخود بستن
تو سرو را اید لب ز رضا ؛ بر غنائی تو جانی داری و او نیست ؛ با بر جا مولانا ملیکی با وجود همواری شعر در کمال بی [illegible]
دارد مثل این ابیات کاهی از ارکان اندیشه بر من می نادرده بیت گر مرا بود بی بقدر همت خود دسترس ؛ در جهان هیچ
غم روزی نخورد از هیچ کس نطنز ولایتی نزه و با طراوت مشتمل بر آبهای روان و شهای فراوان قریب یکصد باره ده
دارد و از مردمش انجه ظاهر است همچنان غیر است که صورت ایراد می پذیرد شیخ نور الدین عبد الصمد عالم بوده بعلوم ظاهر
و باطنی و تربیت از نجیب الدین علی برغش یافته و شیخ عز الدین محمود و شیخ کمال الدین عبد الرزاق کاشی مرید و خلیفه او
خواجه امیربیک از اتحاد شیخ محمد یحیی تبریزی طاب ثراه طولانی امیرزاده است که در عصر خود سرو فخر ارباب سیاق بود
اگرچه عالمی از شعر بهره تمام داشته است اما بنظر متولد گشته و در علم ترسل و شیوه نوشتن که در رسم کتابت شبیه و نظیر نداشت
و در زمان شاه طهماسب صفوی متولی آستانه رضیه رضویه امام همام علی بن موسی الرضا علیه التحیة والثناء بود و حت

در نسخه چاپی ج

دوران متمم وزارت حضرت ان براي ارزانش تعلق گرفت و انواع کفایت و شهامت بتقدیم رسانیده و در بیان همه
وقت معزول گشت از غایت اندوه از کار میگذرانید تا بار اقامت بعالم سرمد کشید این بیت مراو راست بیت در غمت تا کیم
جائی که طوفان بر کشوت همچنین گشت پیش من که گریان بر کشوت میرزا حسابی از اعیان انوالیت بوده و از هر فضیلتی
و از هر علم کشتی زشته اما هیچکدام را بکمال نرسانیده بود از انجمله طرزی که از ان بسیب کوچه پیش اکند اما در فن موسیقی و ادوار
مهارت بکمال داشته چنانچه چند صوت و عمل و کار از او مشتهر است غرض و مثنوی شعرش از این ابیات که نوشته
میشود مستفاد میگردد بیت پیش ازانم تاب جور و طاقت آزار نیست ؛ از تو بیزارم ز دل گو از تو هم بیزار نیست
صبح وصلت لیک طالع شد برای دیگران هیچ این نوبت بچشم شام هجران تار نیست ؛ ما دکان عشق بر چیدیم
بر سفرویش ؛ بعد از این این متاع ما را بازار نیست ؛ خونم که خورد عشق تو با اطلال او ؛ می با کسی مخور که
حلالت نمیکنم ؛ گرانی زگرفت بدر جیرم ؛ دو روز دیگر و در سر جیرم ؛ دل اورده بدوم گزان دامنی چرا از بار ناله
جگر جیرم ؛ حب لی بارمی ایه بلبلی کر سیدانی ؛ ترا دیدار از ان ای کم من از خویشتن رفتم ؛ ابعقل محل گشته
زه دانی ما ؛ در هم شده خلقی از پریشانی ما ؛ ب در دل بسجده عیشانی ما ؛ کافر زده خنده بر مسلمانی
گر دند قرین دو کوکب مهر قرین ؛ هر جان دلی که بود بر دند از این ؛ بر دند و برادر از قسمت گردند ؛ جان غمزان گرفته
و اما همایون شاعر مایل بطبی بوده و خط نسخ تعلیق را در غایت جودت تحریر مینموده این بیت از اوست بیت

اعجم

ابر است و هوا معتدل از شبنم صحبت امروز هوا هست که نابت دم صحبت زواره نسی باره دیه دارد و زواره
برادر رستم است بر بنای ان کاشته و از مردمش مولانا محمد رشید در الهیات و جبات و علم کشتی تمام دارد
و در اردستان هفته دو روز در بقعه میر علی عراق هنگامه از ده را گرمی داده بسی از طلبه را بهره مند میکرداند
و شعر را نیک میگوید این رباعی بین الجمهور از وی مشهور است رباعی ز نار پرست زلف عنبر بویت محراب نشین گوشه
ابرویت ؛ یارب تو چه قبله که باشد شب و روز ؛ روی دل کافر و مسلمان سویت ؛ این جه روشنی که خو کرده ارش
رباعی این چه دیدی که در پیش اوزین ؛ نرم نرم دل خویش ملال مکر صحرای عشق نازنین میرمرتضی بین الامر آن
از مستعد نیست این نوع ابیات میگوید بیت صبا دیر سند کردی از خاک پای ؛ که در چشم مردم کشد طوطیا
از آشنائی نفیم بدیجم که کیتی نپرورده است آشنائی ؛ و در آن مملکت رتبه ای پایه بیتر که در ریاسه جبلاپی
امانی ؛ از شیخ شهر است که رند صحرا ؛ مخوان او کش که رندارد و نفاقی ؛ ببین روی یا غیر چشم و اورا
بر ابنای روزگار برتری ؛ خانوش نشین غایت اولا از مبین است ؛ هر چند به بینید هر آینه مطیبند حلقه
طلبن ان انجمن راز مبین است اردستان ولایتی است نجاه باره دیه دارد و چون زمینش ریگیست ارتفاعش
نیک بحصول می پیوند و اما فواکهش نیک بنو وحصون اند که بقدر صفت کسند کنجایش دارد حمد الله مستوفی

اردستان

در زینة القلوب نقل کرده که بهمن بن اسفندیار آتشخانه در آنجا ساخته بود که مردم از اطراف و اکناف عالم آمده بعبادت آن
قیام و اقدام می‌نمودند و از مردم نیک آن شهرستان یکی مولانا محمد است که از عجایب جهان بوده در علم نجوم و رمل و ارثماطیقی
مهارت تمام داشته شعر همه زیج فلک جدول کف ما : اسطرلاب حکمت کرده مدخل : و در رمل قدرتی داشته که از احوال
گذشته و آینده خبر میداده چنانکه صاحب روضة الصفا از مولانا علی قوشچی نقل نموده که روزی با مولانا
محمد در خدمت سلطان شهید میرزا الغ بیگ بودیم که میرزا بمولانا گفت که رملی بکش و از ما فی الضمیر ما اعلام کن او رملی
کشید و معروض داشت که غرض از جانب حرم که خاطر میرزا گذشته دیگر هیچ نگفت پادشاه فرمود که علی قوشچی از آنکه
آنچه مقتضی رمل بر تو واضح داشته بگوی مولانا گفت بگو از استیحاش قهر شهریار که بکشد و دیگر آنکه دختر
پادشاه در نکاح است میرزا طلاق دهد و میرزا از طلاق دادن او کمال رغبت بود استبعاد نموده و بعد از
چند روز بگو از آن گذشت و دختر خان چندان شماتت نمود که بالضروره او را طلاق داده و همچنین از مولانا علی
قوشچی استماع نموده که میرزا ایلچیان بختا فرستاده بود و ایشان در مراجعت نموده بودند حضرت بمولانا گفت
که مکنون ضمیر است که از احوال فرستاده و کیان خطا خبرای از تفحص کرده مولانا رملی بعد از رجوع عرض
داشت که ایلچیان در فلان وقت میآیند و خان ختا چندین شنقار مصحوب ایشان فرستاده و از ایشان
چندی مرده اند و چندی زنده رنگ چنین و لون مرگان چنان بوده و در همان روز که او گفته بود آنها آمده
رسیده نه بر وجهی که تقریر کرده بود در دیدار و در دیوان کتاب لذا امیر عبدالباری نقل مینمایند که وقتی در سمرقند
مرض طاعون شیوع یافت مردم آنجا غریب اطراف نمودند و من نیز با خویشان و متعلقان خود هرات و وطن
اختیار کرده روان شدیم در راه مرا بمولانا ملاقات افتاد دلم جهة من کشید و گفت از وبا میگریزی گفتم آری
گفت آسوده باش که بتو هیچ ضرر نخواهد رسید اما از مردم تو جماعه فرا باین علت هلاک خواهند شد
عاقبت چنان شد که او گفته بود **وحشی** بصفای ذهن سلیم و طبع مستقیم از همگنان امتیاز و افراد آن ولایت
در شعرش در غایت جودت و درستی است آنچه گوشت تحریر می‌پذیرد گلی از آن چمن و جرعه‌ای از آن دن است **بیت**
فسرده دل شدم از خط عنبر آلودت : ز آتشت نشدم گرم و مردم از دودت کی سبب آن ذوق
عکسی را بگیان دهند سببی است آن ذوق که بوبند و جان دهند : تو که هرگز پراکنده نبوده است دلت
صورت حال پراکنده دلان کی دانی : از لب وفا نمودم و دیدم جفا جور : هیچ اثر نبود سرکار غم
سوز دل که مرا از عشق می‌خیزد خوشتر : عود هرچند بود خام چه سوزد خوشتر **مولانا غضاری**
بلطف طبع موصوف بوده این رباعی از او مشهور است **رباعی** تاریخ بخط خوب تو محرم شده است :
جنابت شده است و زلف درهم شده است : گر گشته بخط گشت لبت نیست عجب : یاقوت بخط بتر شهر

عالم شده است

اقلیم چهارم ۲۱۳

عالم شده است **کاشان** شهریست از سینه زاهدان و پرسته تر از لطف شاهدان عمارتش چون عارض
خوبان پر نور و سوادش چون دامن خراسان پر ناز : و پرستش چون طره خوبان خرگهی : از سبزه چو عارض
خوبان خلخی و کاشان از شهرهای جدید است و زبیده خاتون منکوحه هارون الرشید از اطلاع سعید بنا
نهاده و اکثر مشربین و بزرگان آن شهر در تمام ایران مشهور و در همه جهان نیست و متوطنان آنجا اکثر بصنعت شغل
مشغول دارند شعربافی را بکمال رسانیده اند و هر هفته سه روز را سیر و صحبت نموده لباس طاقت طلب را بخدم رسانیده
طی کنند و در سالی دو سیر مشخص دارند اول ایامیکه چون سلطان ربیع انجمن ریاحین سبزه و ریاحین باطراف صحرا
و لباطین گشته متوطنان آنجا از مرد و زن واعلی و ادنی از شهر برآمده قریب یکماه بر کنار سبزه و صحرا اوقات
بسر میکنند و صحبت میدارند و دیگر سرگل فین چشمه ایست عظیم که از زیر سنگ بر می‌آید چنانچه سیاحان جهان
مثل آن چشمه کمتر نشان داده اند و اکثر زراعات و باغات کاشان بر این آب است **بیت** وقتی که چمن چمانه
جولیست : می خور که جهان بهانه جولیست : معقول الا آن دلی که او را : در فصل بهار خانه کویست
و دیگر آنچه لایق سیاق و قابل تحریر باشد جوانان سرو قد لاله خد آن شهر است که در هر گامی که دلارائی
ملاحظه می افتد : همه سیمین بر و زرین سواران : همه روی زرین کمر سنگواران بگاه عشرت جوش و تماشا
به شهر و در نشکرد باده گلرنگ را از قسم سبوه و خیاله انجه در زمستان آن شهر را میسر است هیچ شهر را نیست عجایب
و خربزه را نوعی نگاه میدارند که بعد از نوروز اگر هزار من خواهی بیابند گنجشک سامان مینماید و از حشرات
عقرب قتاله در آن شهر بسیار است اما بر غریب مضرت نمیرسانند مردم نیک از کاشان بسیار برخاسته اند
آنچه شمه از نسب ایشان آید معلوم و معلوم میگردد شیخ **عزالدین محمود** صاحب ترجمه عوارف و شارح قصیده
تائیه فارضیه است و لمعه حقایق بلند و معارف ارجمند در این دو کتاب بدرج کرده است و قصیده را شرحی مختصر
نوشته و کشف معضلات و حل مشکلات آن بمقتضای علم و عرفان و ذوق و وجدان آن کرده بی‌آنکه احتیاج
بشرح دیگر نماید و چند رباعی که مسطور میگردد از سخنان وی است **رباعی** دل گفت مرا علم لدنی هوس است
تعلیم کن اگرت بدان دست رس است گفتم که الف گفت دگر گفتم هیچ : در خانه اگر کس است یک حرف بس است
انعکس رخ تو داده نور بصرم : تا در رخ تو بنور تو مینگرم : گفتی منگر بغیر ما اقرکو غیر از تو کی آید
اندر نظرم : ای دوست میان ما جدائی تا کی : چون من توام این تو و منی تا کی : با غیرت تو مجال غیری چو نماند
پس پرده نظر این غیر نمائی تا کی : شیخ کمال الدین عبدالرزاق جامع بوده میان علوم ظاهری و باطنی و ویرا
مصنفات بسیار است چون تفسیر تاویلات و کتاب اصطلاحات صوفیه مثل شرح فصوص الحکم
و شرح منازل السائرین و غیر آن و شیخ کمال الدین عبدالرزاق با شیخ رکن الدین علاء الدوله معاصر بوده کاشان

ومیان ایشان در قول بوحدت وجود مخالفات ومباحثات واقعست و دران معنی بیکدیگر مکتوبات نوشته اند بعضی
ازان در نفحات مسطور است ناصح الملوک عزیز الحضرة ابو طاهر اسمعیل بوفور جود و سخاوت و کثرت عطا و برکت
عدیل و نظیر نداشت چنانچه در زمان سلطان ملکشاه ولایت کاشان بالتمام بسبب غلا و قحط ویران شده و اهالی آن
خراج را برعایا بخشید و اصحاب بیوتات قدیمه را بصلات و تفقدات گرانمایه بنواخت و قری و ضیاع از دولت او
آباد کرد و در کاشان و ابروزکان و کنجه و غیره ابواب البر بسیار بنا نهاد اما در زمان سلطان برکیارق امیر ایاز
که بمزید تقرب از همگنان امتیاز داشت بطمع اموال کاشان دربارهٔ حضرت عزت فرستاد **بیت** که داند که این گنبد لاجورد
چه بازیها دارد از رنگ ورد ؛ چه نیرنگها بخردان ساخته ؛ چه گردنکشان را سر انداخته ؛ معین الدین ابو نصر احمد
منشی و مستوفی سلطان محمود بن سلطان محمد سلجوقی بوده چون سلطان سنجر از عراق بازگشت ملک بعهده
وی باید و متعلق داشت و پس ازان رقم عزل بر ناصیه حال محمد بن سلیمان کشید متکفل امور وزارت و دیوان وزارت
بانعام و رعایات رزین و طبل و علم مفتخر و سرافراز گردانید و او بر سبیل استقلال بر تنظیم امور ملک پرداخت
و بارتفاع اعلام عدل و انصاف قیام نمود تا روزی فدائیان حسن صباح بزخم کارد او را از پای در آوردند **بیت**
فلک کو دیر مهر و زود کینست ؛ دراین حرمان سر و کار ما اینست ؛ فخر الدین طاهر ابن معین الدین در اوائل سلطنت الپ
ارسلان بر مسند وزارت تکیه زده در ربط عدالت اهتمام مینمود تا در عنفوان جوانی بر بطش ارباب عین الکمال جهان
فانی را وداع نمود **بیت** معینی نه بینی دراین باغ کس ؛ که تا شکند هر گیاهی مگس ؛ دراو هر دمی نو بری میرسد
یکی میرود دیگری میرسد ؛ شرف الدین انوشیروان الکاشانی در مراتب فضل و هنر یگانه بوده و با وجود علو شان هرگز
بر این عجب و نخوت نگردید و چند سال بوزارت المسترشد بالله عباسی اشتغال داشت و بعد از شهادت وی بخدمت
سلطان محمود بن سلطان محمد سلجوقی رفته هفت سال دیگر علم وزارت برافراشت اما عدم تکلفش بمثابه بود که جمعی در
دیوان او از برای هر کس بی تحاشی قیام مینمود چنانکه یکی از ظرفا این دو بیت دران باب گفته **بیت** مرا از بیستن
معاند دلیرا بازنشسته رخاسته ؛ برای هر کسی بر پای خیزد ؛ تو گوئی هست نوشیروان خالد ؛ بحکم پیشه
عاقبت روزگار میگذراند تا هنگامیکه متوجه عالم بقا گردید ؛ چون خاک بشنود احوال پردبار تا چون
هوات بر هر کس قادر باید ؛ چون آب نفع خویش بهر کس میرسان ؛ تا همچو آتشت زجهان برتری بود حریری
مقامات خود را بنام وی نوشته صدر الاجل الفاضل افضل الدین محمد افضل زمان و اکمل دوران بوده چنانکه اعلم العلما
خواجه نصیر الدین این قطعه در حق وی گفته **بیت** گر عرض کنند بر ملایک ؛ فضل فضلا و فضل افضل ؛ از هر
ملکی بجای تسبیح ؛ آواز آید که افضل افضل ؛ احمد عوفی آورده که چون سلطان یمین الدوله و امین الملة محمود غازی زنگ
ایران را بنور عدالت بر فروخت و بشمشیر تیغ خارا شکاف سهیل آسا بر عراق بتافت صدر اجل خواجه ابو الفضل

بقربت

بقربت خویش مخصوص ساخته بهوای خود معززش برده و ازانجا که شیوه این سپهر بیحیا بازرون دادن و دلها شکستن است
جابر سخن حاسدان و خائنان خاطر سلطان از وی برنجیده از آفتاب سپهر فضیلت در سحاب حبس توقیف نمود چون
نسبت شاگردی میان خواجه و ایاز بود قصیده در مدح سلطان و بیگناهی خود انشا نموده ایاز را شفیع ساخت
و ایاز در محل خاص شفاعت خواجه را پیش نهاد همت خود ساخته چون لعل از کان نقش بدر آورد چون سپهر بیمهر
در اسرار اضرار خواجه در گذشت بر حسب صواب ایاز رخصت معاودت حاصل نموده متوجه وطن مالوف گردید و بقیه
عمر را بکسب سعادات اخروی و کمالات معنوی مصروف میکرد تا زمانی که رحلت بر اقامتش رجحان یافت و انجم
طبع لطیفش دران غروب نموده و نوشته از کثرت امر صنعت بخش نزهت شل ز ترجمه ملاح الکمال در ره بکام نامه
و جاودان نامه و عرضنامه و منهاج نامه و غیره و از اقسام شعر بر رباعی بیشتر توجه مینموده آنچه نوشته میشود دو سه
ازان چنین است **رباعی** نه عقل بکنه لایزال تو رسد ؛ نه نفس بدامن کمال تو رسد ؛ دلها همه از محیط عظمت تو
آمد لیک ؛ کی گوهر راه جلال تو رسد **ایضا** ذات تو محمد و بحکمت نامست ؛ ای اهل دو کون بنده دربانت
هرگز نکشید زجرعه جام فنا ؛ هر کس که چشید قطره از جامت ؛ از باده اگر سبق بری از ترزی ؛ چون
خامه اگر هزار رنگ آمیزی ؛ چون آب محبت علی نیست ترا ؛ آتش زبرای خود همی انگیزی ؛ سلطان
جهان علام شکسته باشد ؛ دنیای جهان بنده پیشینه باشد ؛ از جام جهان نمای تا کی گوئی ؛ صد جام
جهان نمای در شکسته باشد ؛ لذاهی در رفتن اسوده گر ؛ ور تا راسید عمر با بودی که ؛ از رفتن عمر تا چند این
بگان ؛ میبود دو خاک میشود دود که ؛ ای از تو فتاده عالمی در شر و شور ؛ فارغ شده از غنی و از زور
عور ؛ ای با هر کس حدیث تو گوشی هر کر ؛ ای با همه کس حضور و چشم همه کور ؛ عمر تو اگر فزون شود از بصد
افغانشوی عاقبت از رو عزو ؛ باری چو فنا میشود الاجزو ؛ اف نه نیک شو نه اف نه بد ؛ ایدل مطلب
ز دیگران مرهم خویش ؛ خود باش امید و دل محرم خویش ؛ تنها بنشین و خوش نشین خور غم خویش ؛ در علم
لدنی محرم خویش السید الاجل شمس الدین محمد بن علی از دودمان سعادت خاندان سیادت بوده بر فلک فضل
اختری در صدف هنر گوهری در میدان نظم سواری چون او بوجود نیامده و او را در اقسام شعر ابیات هست که معانی بکر
مملو از آب زلال تمامند بود چون دیوان او متداول نیست مراتبه ایمانی حدا ابیات از وی نظر آمده ثبت افتاد **بیت** ای چرخ تو
مایه سپهر ادبیره ؛ ایطرفه تو سده ابیات ساحری ؛ دیباچه عذار تو کاسه کرده است ؛ بازار شقه کل و گوهر کل مشتری ؛ نوعل
ولعل تو در تحت گفته اند ایمن ؛ کس ابیاد عشق عرب و در مرد ؛ ای آسمان چه کلبر کئی سالها گذشت ؛ دعوی این کجاید گفتند
اختری ؛ تا کی کشم بنفوه هر ناکس اصل ؛ هندوی پیر فاسق و منحوس پیکره ؛ اینشتری چه دست ستم جان مخود
مارا چه کرد تو حاکم الغاف گستری ؛ دی زهره از برای محبان مصطبه ؛ در سر زخلک در ربط ایمن ساغری

کاشان

بشکن قلم عطارد و بر جلد رخت زود ∴ در نظم ممالکت نه نبشیره نه دبیری ∴ شیر فلک بطبع نزاید مگر کی گاو
زین پیشه ندارد مگر خری ∴ رئیس الکتاب مهر الدین از افراد حسنات دهر بوده و در زمره اصحاب طریقت بندگان علیهم داده بود و فور
علم و کثرت استعداد همواره شکسته روزگار بیرسیه چنانچه از اشعارش مستفاد میگردد مث روزگار فلک جهان اوداد کشتی
جهان گزاد نرسد هیچکه نبوی بما ∴ در چه رسد که زد آفتاب کلوش است ∴ وفا و عهد و در این عهد پیدا به عنقا بد نگه
نارسد مژده مراد کس ∴ نشسته اند بغربت مسافران صبا ∴ ز زلف خاطرین برسه تا بیاری ∴ هم ترا نغم بزنند
سپهر وفا ∴ نه عکس خون دلم دان که بر شبی شفق ∴ سپهر بی شفقت یاد رفت خون بالا ∴ مرا و بین که
برگ چه رشته تب ∴ بپرس از که ایوان گنبد گردون کیمیا ∴ ببخت من سر غمهای آسمان ندیست ∴ از آن برزخ دمد
چه مردی کاز بالا ∴ افضل القضات مولانا عماد الدین ایوان عزت و اقبال و عهد شاه و زمان با فضل و کمال بوده و
مولانا معین الدین جوینی در نگارستان آورده که وی بنده دستور یگانه دور زمانه مجیب بر دامن گری وزیر
ابن وزیر غیاث الدین محمد دستور سعید شهید خواجه رشید بوده بهر تقدیر در آنحضرت وقر و حرمت تمام داشت
و مع ما برعلاوه علم و کمال حال در آن از بحر خیال لب مل و کفن رطلق و بیان میدارد این ابیات الانکار است
مث از رحمت و جود جهان درمانتم ∴ کاکاه نیستم که خود اندر چه حالتم ∴ در صرف تغیر و تبدیل مانده ام کو
زحرف دهر چه حرف امالتم ∴ هر چند در ممالک فضلم سرای شغل ∴ لیکن ز نارسائی در بطالتم چون
علم را نتیجه جز از فکر و غصه نیست ∴ در آرزوی غفلت اهل جهالتم ∴ مصروف بود در طلب علم همتم لیکن
کنون ز نقش خود در خجالتم ∴ کردم بعلم و عقل مفوض امور خویش ∴ بودند سخت دست قدم در وکالتم
من بر نعداد این دو حیثیتی و جاهلی ∴ چون نیست حاصلی ز کمال اصالتم ∴ من مرغ قدسیم شده محبوس دام
حس ∴ سوی مقدسان که رساند رسالتم ∴ سید الکلام سید شرف جامع فضایل صوری و معنوی بوده
نظمش از ارتنگ مانی حکایت میکند و نثرش از لذت وصال عاشقان نشان میداده چنانچه این ابیات شاهدست
مرا این دعوی را ∴ ز روی من چه بسر کوی او فشان کرد ∴ ز شرم یاسمنش رنگ ارغوان کرد ∴ غمش چه شاد و عنصر
فزای شد لیکن ∴ بجان نمی ارزد تا در دلم مکان کرد ∴ برای نرگس بیمار او ز دیده من ∴ طبق طبق دل خونگشته
نا روان کرد ∴ بقصد خون دلم ریزد و نیندیشد ∴ که سوز سینه مظلوم ناگهان گرد ∴ گرفت خواب چه چشم
من ز هجر نسیم ∴ که باز خاک جناب خدایگان کرد ∴ رخ مظفر احمد که لمعه تیغش چه آفتاب بگیتی فلک
جوان کرد ∴ بکینه روز نه چندان فشرها ∴ همای همتش آنجا که آشیان کرد ∴ خدایگانا یکدانه در ممالک
تکو ترکه شوالمکه را ایکان کرد مهد عدل تو چنچون بد مزاج اقتر ∴ بکوه کیک کبادره که کاروان کرد ∴ در آنجا که
باد خلاف تو بوزد ∴ لب ایکس بکسته ده سنان کرد افضل الدین [illegible] در مراتب [illegible] که خبر

درایه

درایه جان گرد همیشه تا که زنار آفتاب جهان ∴ بگرد کان و گهر در بیکران گیرد ∴ که بیکشش رسیدت که رفت نوزاد
ز آفتاب نصیبی که بحر و کان گیرد ∴ افضل الدین شاعر نعت نقاب بوده بعلم معانی بعقول و نقطت اتبع لطف
یزدان اشعارش حمله مقبول و مطبوع است چنانچه از این ابیات او زینه بعلوم و مفهوم میگردد مث اندر آمد روزی که از
خون قصب پوشان شود ∴ کارگاه اطلس سرخ این حریر سبز کار ∴ جان ز عطف آن نگذا ن سوی هوا کوئی نگر
راز چون در دریای شگفته است و جان همچون نگار ∴ چشمه زلفش روان کرد زگرد اشته گلستان از خون
غایه لاله زار ∴ قبه های آسمان از ملکی شمشیر بان ∴ بر زمین ریزد چه از نور تجلی کوهسار ∴ چون نهنگ
تیغ زمارمزه بلند نهر و ماه ∴ عاریت خواهند درع و جوشن از ماهی و مار ∴ کوتوال قلعه افلاک یعنی آفتاب
از کشاد تیر بربندد کردای حصار ∴ این دو بیت در مدح شیخ عمر شهر و دری مرا است مث داری بخط طره
خوبان مشابهت ∴ کاندر شکستگی کوش قیمت دهد ∴ دل برده است شهرتش چون اشک عاشقان ∴ جان
ریخته است غرش چون راز اغنیا ∴ گر بحر کف او بدهد کنند چرخ ابتر ∴ قطره آب شود شعله آتش از تری
خصم تو نهان زپس پرده غیب ∴ همچه مهتاب کند اختر او پرده دری ∴ سید جلال الدین معاصر ابقاخان بوده
و تتبع اشعار شیخ سعدی بسیار کرده از آن جمله ترجیعی است که بند اولش این است مث من ستم و زندان ابالی
داین شیوه مرا نه لا یزال ∴ با شغل جهان چکار دارم ∴ میخواهم یار و جای خالی ∴ خفته نه کوی یار یکدل هرگز
نگذارم ان حوالی ∴ خشتی سر خم کنیم بالش ∴ خاک در آن صنم نهالی ∴ از عشق بتان خلاصه وصل است
با هفت وساوس خیالی ∴ سعدی که نشد صبر میکرد ∴ بودار نشر عجز است خالی بر خیزم و دوست یار گیریم
بی یار چرا قرار گیریم ∴ مولانا کمال الدین از جمله کاملان زمان بوده و در نظم و نثر نسبتی بلند و مرتبه ارجمند داشت این بیت
از روی آید مث هیچ رو دلی راه منزل نتوان یافت ∴ تا جان ندهی صحبت جانان نتوان یافت ∴ تا خط تو جادو
بود و زلف تو کافر ∴ در روی زمین هیچ مسلمان نتوان یافت ∴ هرکه وصلش طلبد در سرش بیدکرد ∴ در زمانه
کار در کارش بیدکرد ∴ زلف آشفته تو باعث جمعیت ماست ∴ جان حزین نیست پس آشفته ترش بیدکرد مولانا حسن
از جمله مداحان شاه ولایت امیر مؤمنان علی بن ابیطالب علیه السلام بوده و بغیر از نعت و منقبت شعری دیگر نگفته
نقل است که وقتی بعتبه کوسی شاه ولایت پناه رسید منقبتی که گفته بود بروضه مطهر بسر و دو یکف داشته اتمام آن ش
در عالم رویا مشاهده نمود که آنحضرت پیش وی آمد بزبان الهام گفتند آنکه که گاشی مسعود ابن افلح صره زر نذر ما
نموده بود از او الصله بتعجب بیدار شدیم گویند هنوز صبح ندمیده بود که مسعود در زدهان صره را آورد بمولانا
حسن تسلیم نمود دیوان شعر مولانا از قصیده و غزل متداول است بنابر اقتصار به بیتی چند اقتصار افتاده شد مث
چو شاه روم بر آمد فراز تخت زبرجد ∴ سپاه زنگ نگوف رکرده است بهر سپاه نگار کمران با دشاه آفتاب جلوه نمایش

معمورست چنین ای ستون سپهر شید : بزرگوار خدائی که دست صنع نقش : ز خار خشک دهد گل که لا علاج مقصد
ز کبریای جلالش یکی بوصف نیاید : اگر کسی بنویسد هزار هزار مجلد : بگوش نا شنیدنی که نعت حضرتش کی
که نیست مفخرش با لجز صواب نیاید : ترا ز بهر بهشت آفریده اند خدا یگانی : که روز حشر توانی نمود روی بمقصد
سر از عمارت این خاکدان تیره برآور : که هست ریخته جائی در آن زمرد و زر : رسید شام جوانی صبح پیری آمد
رسول علم تو با ما همای عرش مسود : ترا ز صد یک اگر کم شود ز خشت زبرجد : بعمر خود هم طاقت نباشد بجز آه
هزار جان گرامی ز تاب ظلم بسوزی : که نیم تاج سکال کنی بدزد و زبرجد : نداند هیچ کسی چون بروز حشر درآید
خطاب لم یزلی که بسر نفس بر خود : حیات دادت و عقل و هوش ملک : چه کرده تو بدین بد نهاد سوی بد
به محبت آوری اندم چه عذر گفت توانی : چگونه بازگشتی سر صحیف زنید : محبت علی را اصل هم تو باشد
بود بروز قیامت صحایف عملت رد : جدا کند ز بهشت برین خدای برادرا : گناه جمیل علی را جدا کند ز محمد
سزای علیا احمد کسی بود که قدمش : بود بفخر سزاوار کتف سید احمد : ز هیچ سم تو باشد که چکیده گلی
امیر فتح مزدلا بیکونه در ره معقد : منم که بیزنم از رجب الا جلاف : ز جان در شده موالی آل محمد
منم که مولا و جمعیم نگاه رزم سخن : شود نکین خوارج چه ریح زهر کناف : منم که خون عدو در نقب فنا
چه آهوان ختن مشک میشود و در ناف : منم که مهر ولی الله از دل با کم : همیدرخشد مانند گوهر شفاف
خرد بکنه کمالش چگونه راه برد : که نیست کنه خرد را در او مجال طواف : ز راه مجال تقلید و امتحان بگرد
که روز حشر نباشی بدانجه نیست معاف : نصیب سینه نفس بود ولای علی : که مادرش بوده باشد ز راه عفاف
مولانا شمس الدین که صاحب تاریخ غازان خان است در مدح خواجه بهاء الدین ولد صاحب دیوان قصاید پرداخته
و دختر که زین الدین نام داشت و کتاب نضیح الاعلام از مشت است اوست و در سلک شعرای اندیار انتظام داشته
مولانا غیاث الدین جمشید و مولانا معین الدین که در هیات و ریاضی و نجوم بی شبه و نظیر زمان خود بوده
از شهرها و دیار خدا آورده اند که چون میرزا الغ بیگ گورکان همت بر بنای رصد گماشت مولانا غیاث الدین
جمشید را باعزاز و احترام تمام طلب داشت معاونتش را ملازم گرفت و چون مولانا در آداب و رسوم پادشاهان
بسیار رعایت نکرده بود هر آینه آنچه از وی نا آداب طارفت بوده باشد از او بوقوع می آمد و جناب
میرزا از این رهگذر ملول بوده و اظهار آزردگی میفرموده اما بنا بر آنکه معاجل زیج موجود مولانا است تحمل
نمی پرفته بالضروره در تجرع سخنان تلخ مولانا صابر بوده و همیشه بر زبان می آورده که این جهم کی صورت انجام
یابد تا من از اطوار ناگفتنی او نجات یابم و مولانا جمشید خلاص شوم و بعضی فوت مولانا را از جانب الغ بیگ میدانند
مولانا محتشم از شعرای معروف این عصر و زمانست بر فنون شعر خصوصا بر مراثی و بر کلمات شعری قدرتی تمام

خوش الحان اگرچه پاره از غزلش بواسطه بعضی چیزها مفقود دارد و مذمت کننده اما قصایدش محله در غایت عذوبت
و معمولا ست چون در این تحریر از قصایدش شعری یافت نشد هر آینه چند بیتی از غزل نوشته امد بیت گفته اند
مسیح آمد تو جانش بخشی : در میدان اگر این عمر که زیبش بخشی : تا ابد گوشه سر باغ و بهاری کردم : که تو با این خط
تو خیز فرانش بخشی : یا رب آن چشم که باشد که تو با او نه سرم : محرم راز نگه های نهانش بخشی : میرم از
رشک زبان کاری جان باخته : که تو جان دل و تاوان زبانش بخشی : گر نگاه تو غلط نیست خوشا عاشق تو
که تو فردای قیامت نگرانش بخشی : نامه عطری که بصحرای ختا می بخشد : زلفش از غالیه ساتی بصبا می بخشد
سنگ میزان پشیمانی اگر نیست سبک : جرم هر چند گرانست خدا می بخشد : خواه در کعبه اقامت کن و خواهی در دیر
عفو اگر جرم تو باشد همه جا می بخشد : گر بگیرند فوایدل چه بیار جانی نیست : کان ملولکه دیگر کم تواند نیست
دری که دیده بر روی دلم گشود این بود : که عشق آمد و در های شش ره ای نیست : زیس که مهر تو با این دل آمیختن
دارم : بد دستی تو با کاینات کین دارم : به پیش صورت تو ضبط آه خود کردن : کان بکوه صد صورت آفرین دارم
که با قوام رسیدن عزم گریز نیست : در دوم از تو خاطرم آرام گیر نیست : در بحر اگر بخیلم و در وصل اگر بحنیف
خوش آنکه هجر و وصل تو اش در ضمیر نیست : شد مدنی شاه همت گرد دل سپاهی را : که دست نیست بر او
هیچ پادشاهی را : به نیم جان چکنم با نگاه و حیله اش : که صد هزار شهید است هر نگاهی را : هر کلاه که
با باغ آید میبویم و میبوسم : در بوی تو میبرم من تو بوی کسی دارد مولانا ضیاء الدین بیر محمد قمی مرد آزاده
جوانی بوده که فلک پرور سعداد از اقران مثل او نی ندیده و گوش سپهر دانی مستجمع طراز او نشنیده
عمرا در دکن اقامت داشته خط نسخ تعلیق را در غایت عذوبت تحریر میفرموده بیت هست در دیده من خوب تر از
روی سعید : روی حرفی که بنوک قلمش گشته سیاه : و گاهی تتبع شعر کرده این نوع ابیات از نجر وطر
لب مل بیان می آورده بیت شکم که گل باغ دل مجروح نیست : آتم که سموم جگر پرخون نیست : و غیبت که
دلخراش صد فرهاد است : بر قیست که خانه سوز صد مجنون است : هر جا و رنیست شانی ملامت : هر جا
درد لیست از برای دل ماست : آن شعله که برق خرمن مجنون بود : جا در رگ و ریشه دل ماست
مولانا میبا الدین فاضلیست از علی دهش روزگار بیک در علم و فهم کمال ادراک عمرهاست تا او بیش طراز عرضه
مسطر نبوده نزد حکام و عامه خلایق موقر و معزز است و پیوسته ملازم درس و بحث بوده نقش آماده
بر الواح خاطر طلبه علوم میگذارد و احیانا بر سبیل ندرت بشیوه نظم غوری بکار برده قطعه در بیان نفع
از کلمه است بیت با آنکه شب از غصه دلم فرسایید : روزم بهمان دم که شب کی آید : از روزه روزگار
الغصه : روز دگر شب دگر می آید : تا کی روزم بغصه خوردن گذرد : تا چند شبم بکار سپردن گذرد

هر چند کند میل بکوتاهی به : عمری که درازتر ز مردن کذرد : زاهد بخرابات دراز است مترس : ترسی که در آن
راه خطرها است مترس : آنکس که ز ترس او بنالی بر ما : بهتان ز تو در خزانه ماتست مترس رکن الدین مسعود
بزبور استعداد محلی بوده در شعر و طبابت ارمعروف است و امروز در کنف دولت شاه توفیق اساس شاه عباس
عرصه احوالش صافی از غبار و تشویش است و بنیان احوال روزگارش ایمن از نکبات و قصور آنچه نوشته میشود مراد است
بیت سرم بداغهای پای آن آلوده دامانی : که چون خورشید اگر در پا دهد مانند باک برخیزد : چون شود دلگ
ارفو بی بی نفس درسینه ام : هیچ چند الکم کر بانم کلو می فشرد : شعله شمع محبت سوخت از پا تا سرم
هر که آب گرم گردد تش گرفت از پیکرم : از دل بر بانم همه راحت پر از خون : در خون همه جا غوطه
توان داد نفس را : عید نوروز ندیدیم و کثرت ما را : عمر ده روزه چه ده روزه محرم بگذشت : ابر اقبال
تو بر عالم امکان بارید : این جهان خار و خسی بود که سیلاب آورد : آن سپهری که کراز قهر تو بشد فرش
ستون کار در زمین را سوی نقصان باقتاد : خسروا در بهار مشرب تو : استخوان در بدن شکوفه کند : گرکنم
یاد خلق تو چه اهمال : در جهان آه من شکوفه کند : شاها تو ئی که صدر نشینان آسمان : طغرای آفتاب حاشیت
تجمل کشند : مانند شاخ تو که به پیوند برد هد : دور ابد بدولت تو متصل کند : عمریست که بی غضب مانده
عفت بپرسد و بی حیب مانده است عفت : با آنکه بنیک و بد ندارم کاری : صد رشک برآن دو چیز دارم
مردی که حلیفه خو کند با دردی : عمری که حیفه بگذرد با یاری : خوش آنکه دلم بعشق آشنا کند : هم عشق کر خنه
در این سنگ کند : بیزارم از آن نفس در آن ناله زار : در سینه من جای غمی تنگ کند : میر حیدر رفیقی
متانت طبع سلیم و لطافت ذهن مستقیم از همکنان فایق بر اقران است و وفور وقوفش در فن تاریخ بر سر
که خامه شکسته ارز از تبیین آن بعجز و قصور اعتراف دارد و در فن معما رتبه اش در شیوه معما بدرجه ایست که بیان بیانی
توضیح آن را مشکل میشمارند و بنا بر تقریبی قطعی در رشته اندیشه میکشد مراد اوست بیت از آده آسیه
که بزندان تو باشد : در سلسله سلسله جنبان تو باشد : در قائمه عرش زنی عرش برارزد : اندست که
در حشر بدامان تو باشد : کم است ابکیل که از کل بو نیاید : مگر بو از کل خود رو نیاید : کمان عشق اد توان
کشیدن : که این از قوت بازو نیاید : زاهد نکند کنه که قهاری تو : ما غرق کناهیم که غفاری تو
او قهات نخوانده ما غفاریت : آیا بکدام نام خوش داری تو : و این قطعه جهت جلوس دولت شاه اسمعیل گفته
بیت شهنشه جم جاه کیتی پناه : که سیجاد کردون بدانش قسم : جهاندار کردون قهار دقار : که بودش الف تیغ در
عجم : ازاو زهر در کام صحاک ریز : ازاو خاک بر فرق جمشید جم : پی تاجداران روی زمین : برادر جنت دراز سالی
علم : پی پادشاهی ربع زمین : لب لی دگر در علام زد قدم : دو تاریخ زیبنده هیچ است فکر : که بر ربع عالم نگار و رقم

یکی بهر قماش در اقلیم دهر : یکی بهر فرش ملک عالم : شهنشاه روی زمین گشت شهنشاه زیر زمین
شد رقم و تاریخ تفسیر غیر منقوط شیخ فیضی را که در آنسبه اثنی و الف بحرید بانجام رسید و سوره قل هو الله یافته و ۹
هزار روپیه صله گرفته و بعضی الفاظ را بالفظ افی که بیکدیگر مناسبتی دارند بحسب حمل موافق یافته و بمجهیز اصفهانی
با قلم زن و قس علی هذا بزد زوجه کاشان عقرب ساده سیس ساوجی سک
محبوب ناز شاه قدر طهماسب شاه جهان عباس شاه کیف خواب
رحمت ابو القاسم ملک یوم الدین ست شر عاق عاصی سقر شیطان
میر محمد هاشم نفسی جروان کل است اگرچه بنسبت پدر عمل کرده کاهی بر رسوم تاریخ و قواعد معما میکارد اما در حلاوت
گفتار و بلاغت شعار ترجیح بر الاخو دارد و این ابیات مستغنی و میگردد نظم ایه خانه رو و فغره مستانه ما
باده عاقل نخورد با دل دیوانه ما : برزی ارزیسته ساقی که زلیس در رک آن : تا رسد دور بما بر شده پیمانه ما :
زمانه هر نفسم در غم دگر دارد : ندانم این ستم آئین بمن چه سر دارد : کسیکه مرهم کافور هم نهد بر زخم : کرا
سنانش نکاوه نیشتر دارد : دنبال نظر چند چه هر بوالهوس افتم : در کاسه هر سفره تهی چون مگس افتم :
در طالع من نیست بر نشاندن مالی : از دام چه آزاد شوم در قفس افتم : چه جای بند و نصیحت که نغمه نشنید
بگوش کز من حدیث نشسته است در او : غم ز هر جا که رسد سر زده آید بدلم : حکیم خانه من بر سر راه افتاده
این مرادم شبی از یار نشان باشد : کر شبستان مرا انجمن آرا باشد : یارب آن رنج که غمی نه من برده شبی
بر نگردید عجب نیست که عشق باشد : نه دل نه جان که در پایت فشانم : بلائی بوده عشق و دست تنگی
میر حسینی خواهرزاده میر حیدر رفیقی است شعری هموار میگوید از آنجمله است بیت فلک سفالی چون من بلا از
چراغ بخت من روغن ندارد : بدرد هجر هر که او مبتلا شد : علاجی بهتر از مردن ندارد میر ابوالفتح
مرد شسته نیکو اطوار است و احیانا بنا بر امتحان شعری میگوید مراد اوست بیت عیدی چنین که خلق کمی
نگ آفریده رو بغم آباد ما مکرد ملک طیفور بسرعت فهم و دقت مشرب بین الجمهور مشهور بوده چون در از نظر
سلطان مصطفی میرزا صفوی مالکانت و نفوذ مود است هزار ده اشعار را بکار برادران روزگار
سیکاشت این دو بیت از آنجمله است بیت هر رنگ بین که ساقی از رنگ شراب ریزد : خون در پیاله
های درایاغ مردم : خون چکانست ملک تیغ ستم میترسم : که پی آخر بدر خانه قاتل برود داعی
برادر ملک طیفور است او نیز محلی بزیور استعداد بوده مشرب رایه پرشیت و شعر نیکو میگفت از آنجمله است
بیت حسن تو ناز تو باندازه هم نیست حسنی نه و نازه ای نه خود که ستم نیست بعضی گفته اند که وی کسی است
اسمعیلیه داشته و مردم را بدان روش و کیش دعوت میکرده از آن جهت داعی تخلص میکرده ملا نهی

بجودت بیان و عذوبت کلام موصوف بوده شاعری مشهور است و شورش بر زبانها مذکور انجمید جناب اردوی میگوید

بیت لعیفر من از تو عاملی شاد : ما من داری که با بست باد : بار نشکم سرار تیش مژگان دارد : یادم نگشت

ملاقات بدندان دارد : خواب دیدم که دلم بود بموی در بند : آه ازین واقعه ام سخت پریشان دارد : مرا شیشه است

که چون طره تو دلگیر است : که طفل یکشبه تا صبحدم رسد پیر است : اگر بستر من کلفت ننهد آتش : دگر بر تربت

من آب ریزی دود برخیزد : هرگز بدل از دم [illegible] تنگی : هیچ بار نیره که تو حسرت نگذری ملا خانم

از نیکو طبعان شهر مکان است و غزل را بیستگی در عرض گفته بلکه زیاده میگوید و این ابیات بسیار [illegible] کلیم

به که کنی [illegible] : تا کی از جای [illegible] : هرچه مدد [illegible] دهند : که [illegible] به [illegible]

آنچه اروی در این محل سماع افتاده این چند بیت است بیت از فیض سحر نگشوده خدای من : درهای اجابت را

بروی دعای من : این گریه که من کردم تا حشر اگر [illegible] : الماس برون آید از خاک سرای من : جز گشته نمی بینم [illegible]

نمی یابم : هرچند که میپویم صحرای محبت را : هنوز از آنکه [illegible] سازد [illegible] : هنوز از آن [illegible]

هزار مرتبه از جور [illegible] او : بر آن شدم که کنم شکوه باز [illegible] : چه دردی [illegible] پاره [illegible]

روشن نبود : آن بت که مثل نکوئی خویش [illegible] است : باده مارا محبت [illegible] است : باز [illegible]

[illegible] : ابر [illegible] کار راحت [illegible] است : روزی که بزلف [illegible] گرفتار شدم : از سر تا پا تمام [illegible]

تا قوت [illegible] شدی من [illegible] : جز [illegible] بود برادر شدم شیخ شجاع ایران [illegible]

[illegible] جان بوده آخر عمر بنا بر بعضی که حاکم کاشان [illegible] کرده بود فرار بر قرار [illegible] کرده بجانب اصفهان در

حرکت آمد در راه خفیه [illegible] میکند تا [illegible] بس بر خاطرش [illegible] ارشد [illegible]

خاموش [illegible] کشید بیت زبان [illegible] سر سبز [illegible] بر باد : [illegible] باش که سر در سر زبان [illegible] این اشعار [illegible]

تحریر محلی میگردد مراد است بیت باز [illegible] ازکوی کسی : دل [illegible] و زبان [illegible]

در خیالم که به پهلوی کسی بنشینم : که خیالش [illegible] پهلوی کسی : [illegible] دارم [illegible]

[illegible] اران [illegible] رفتم : [illegible] هرگز [illegible] حاصل : اگر [illegible] امیدی [illegible]

[illegible] : [illegible] ادم [illegible] : روش مردم عالم [illegible] : گفتم [illegible]

[illegible] : از [illegible] خاطر [illegible] : [illegible] جهان [illegible] : [illegible]

[illegible] : افغان [illegible] زخلق پنهان میکنی : دشوار [illegible] امروز [illegible]

بمن : آنچه [illegible] میکنی ملا حیدر زهنی عمر است تا در مملکت [illegible] اقامت نموده [illegible]

[illegible] دارد و [illegible] قمار [illegible] بازی نزد جناب مولع است [illegible] دواوین [illegible]

وهرگز

فصل چهارم ۲۱۸

وهرگز خوش انفعال بر روی خونین ناخنه بیت خنک آن قمار بازی که باخت هرچه بودش : بنماند هیچش

الا هوس قمار دیگر : این ابیات از وی است بیت ز صبح بناگوش آینه خوب سرشت ما : از ماست حاصلی که برآید ز کشت ما :

ما را بود فریب بهشت دگر چکار : در کوی [illegible] باد بهشت ما : زاهد [illegible] غلط [illegible] : [illegible]

میان [illegible] : ما را [illegible] هیچ کار نیست : [illegible] سرنوشت ما : لطف [illegible]

[illegible] جان [illegible] : در [illegible] از زلال خضر [illegible] : باشد از [illegible] نسبت [illegible] :

[illegible] این [illegible] گریبان [illegible] : دست [illegible] گریبانی [illegible] : [illegible] عشق [illegible] گریبان [illegible] :

رضائی نام عبارت [illegible] سیف [illegible] روز [illegible] میکشند [illegible] جوانان [illegible]

[illegible] خوبان [illegible] روزها [illegible] وصل [illegible]

[illegible] ایام [illegible] عراق [illegible] خود را

[illegible] مرگ [illegible] شهر [illegible] مقتول

گردید [illegible] ایشان [illegible] بیت [illegible] یاد :

میکردم : [illegible] و فریاد میکردم : رضائی [illegible] کار [illegible] را : [illegible]

فریاد میکردم : [illegible] ملامت [illegible] : [illegible] دارد : [illegible]

آه [illegible] : این [illegible] با اهل محبت داری : [illegible] عاشقان [illegible] :

[illegible] کردم : [illegible] : [illegible] کرده فراموشم : [illegible] سر [illegible]

سلامت : [illegible] روز قیامت : [illegible] قرار ندارد : [illegible] جام

[illegible] : [illegible] نزد [illegible] : [illegible] حسرت [illegible] :

[illegible] اوحسم در شطرنج [illegible] جهان [illegible]

[illegible] گرفته [illegible] این

رباعی [illegible] باعی [illegible] بیت [illegible]

[illegible] شریف قدرت بر شعر گفتن بسیار دارد [illegible]

[illegible] گوش [illegible] این ابیات [illegible] بیت

[illegible] : بخششی [illegible] مژگان [illegible] :

در خون [illegible] : [illegible] عشق [illegible] : [illegible] خون من سوزد :

[illegible] : [illegible] : [illegible] گویم کاشش :

مرتضی

کاشان

جرباذقانی

من نه همه تنها بخود کردم و نقصان کردم : تا برآید دست فتح از آستین : نطق قادر نیست جز بر آفرین : مردم کافور
ساز دهیفت : ناخن و دندان شیران عرین مقصود در سلک دره گردان ولی با کمان کشته ... و نقش ...
در سلک جان کشند بیت عشق آمده با رزم به برخطر انداخت : بر هلاک دلم زمزمه تازه در انداخت : ابواب غم عشق
که در منزل اول : فرهاد در افتاد و خسرو بسر انداخت : درد دل مگو و طالب او باش که مگر : محروم از آنست که نظر
بر سحر انداخت : این سیر و سامانی مقصود گرفت : عشقست که سر را به مقصود در انداخت : باغ شد سرسبز و
گل ام کرد و گلها تر ز رنگ : رحمت چیدن غذا دادن سر سبز بلبلان محمد قاسم گرد فیروه ابیاتش ... حکم ...
شعری میگوید آنچه نوشته میشود از آنجمله است بیت گلچین تیغش سود اکسی مباد : سرگرم شعلهای ... کسی مباد
انزا گرد ... بود رو کا ... : مردود بارگاه دل ... کسی مباد : شاعر خوش محاوره ... بوده دیوان
کاشان ... رباعی از وی شهرت دارد بابا ... اللّٰه خط ... : ... وصل طلبت بخت
عمران کش : خواهی که کس انگشت بحرف ننهد : منشین و چه نقطه پای در دامان کش صانعی از متقدمان کاشان
بوده ... مطالعی ... احوال وی ... همواره ... و در اواخر عمر ... طلب
جاه ... نه ... مضمون ... محروم ... در لاهور ... گرده
که مهلت ... از حیات ... بانقطاع ... سماع ... بیت ... مسکنی
نام ... یا رب : ... سوی ... دیده ... در دل : ...
دارد و ... جرباذقانی ... عبد اللّٰه ... القلوب ...
جرباذقان ... بود ... دولت ...
... وحید ...
... نجیب الدین ... ذات ... صفات ...
مشهورست صاحب ... که وی ... سلاطین سلاجقه ...
... عالم ...
... بیت ... : ...
... : ... : ...
بیت : ... : ... : ...
... : ... : ... : ...
... : ... : ... : ...

کمره

از نغیر تو سایه در سر آفکند : رندی عقل شود ... : هر ... زلف ... : که در
ضمیر ... : بروکه ... : ... : در هر نظرش هزار فتوی : در هر نقشش
هزار فتوی : مجموعه صدق ... : شروع ... در صفت ... : ... بریده : درویه
بی زبان بریده : ... : سرو ... : چشمش ... : ... تازه کشته ...
و بلبلیان ... : ... آب خورده : ... : مانند خیال ...
هر جا به کار ... : درد دل آه سینه ... : سبحان اللّٰه ... : کس ...
خان محمد یوسف یوسف مصر ... و اندیشه ... غیرت ... این رباعی که نوشته میشود از وی آید
رندی ... کالای سخن : ... سخن : ... شعر ... خود
لب ... سخن کمره ... ... میشود ... شوق ... مجھول ...
شیخ ... که با خلاق حمیده و اطوار پسندیده ... از مستعدان آن مکانست و با وجود فضل
شعر را در غایت جودت و عذوبت ... این ابیات که ... وغزلات ... مستفاد میگردد
... دولت ... : ... اقبال : ... شاه ... قصیده
اجلال : ... ازدواج خلقت : ... غزال : ... عقل ...
سر ... خیال : ... : ... : ... : غوطه
... : ... : آفتاب ... ازین ... : ...
... حیات : ... : ... : ...
... : ... : ... : ...
... : ... : ... : ...
... : ... : ... : ...
... : ... : ... : ...
... : ... : ... : ...
... : ... : ... : ...
... برادر علی نقی است طبعی در غایت درستی ... و این ابیات از وی است
... : ... : ... ...
... ...

علاوه جلیهی دران کوهستان بسیار پیشه و از مریدش آنچه دیده و شنیده اعتقاد حضرت که صورت [illegible] بروشن دارم

از جمله سادات صاحب کرامات شگفت و لطیفه اگر او را بدان سلسله اعتقاد بسو برسند شاه اکرم : وجوه الکه از آنجمله

[illegible] و سفارش شرایش بسیع [illegible] علی نوع [illegible] و شعر انیک میگوید این ابیات مراد است حسب

شب غم ماه من در دل نبودی : کی بود ما که در منزل نبودی ... سفر کردن زکوی بود ما را : اگر با مطلب دل کامل بود ما را ... زلالی

شاعر [illegible] که در [illegible] خاطر [illegible] و از [illegible] ابیات [illegible]

از آنجمله است حسب [illegible] بر زبانی رسد [illegible] خانه [illegible]

[illegible] که [illegible] خیال [illegible] بدون [illegible] در زور [illegible]

[illegible] بنسیم [illegible] قطره [illegible]

[illegible] ... باید پریدن : [illegible]

[illegible] ... گلی [illegible] خنده [illegible]

[illegible] ... سخن [illegible] خنده [illegible]

[illegible] ... ناجی [illegible]

بوده این ابیات از مطلوبات اوست که [illegible] حسب [illegible]

[illegible] عتاب [illegible] عاشق [illegible]

[illegible] طاهری [illegible]

سیکرد نظم [illegible]

[illegible]

[illegible] حسب [illegible]

[illegible]

[illegible] حیدر [illegible]

[illegible] شاه مراد [illegible]

[illegible]

[illegible] ناجی [illegible] اهل کاشان [illegible]

سلطان محمد صفوی [illegible]

[illegible] کاشان [illegible] اهل

سرودی

بابا نوحی

کاشانی

فی سلیم ... ۲۲۰

اهل کاشان باصفی از قزلباشیه که در آن زمان بحکومت آن شهر مشغول بودند [illegible] مولانا حسن دران

[illegible] روزی اوراز بیاورد که ابیات [illegible] مراد [illegible] هرجا یافته

[illegible] مردم [illegible] کاشان سخن [illegible]

که چهار [illegible] سیادت محلی بود [illegible] از بادها [illegible] غزل [illegible] گفتار و کردار [illegible]

کاشته [illegible] ابیات [illegible]

این ابیات [illegible] حسب [illegible]

بدکردن اوست همچو بدکردن شمع : چون شهدا [illegible] اندهین [illegible]

[illegible] صد تفل [illegible] دریغ [illegible] : پسر از خاک [illegible] از جرم عصیان [illegible]

از وجودم ننگ باشد اهل محشر را تضییقی [illegible]

[illegible] حسب [illegible] دایره [illegible]

[illegible] فراهان [illegible]

[illegible] جلال الدین جعفر [illegible]

عزیز محبم

[illegible]

[illegible]

از [illegible] حسب [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] : [illegible]

وزلی [illegible]

واله

تفرش

درد دل مرد دگر ساز کرد ⁂ گفت چه دانی که بدینت چه بود ⁂ با چه پیشانی که حریفت نمود ⁂ بر صفت خانه بغل کو بری
درد شکم چو بود باز از تو بری ⁂ بخت بخوردت که بدین شادی ⁂ درد همه عمر از آن برخوری ⁂ مرد لیخبان شده از او دلش
غصه و غم گشت همه شادیش ⁂ باز در آمد به فسون و فریب ⁂ در دل بیمار شده ناشکیب ⁂ گفت که مرغ از سر این درد گذر
صحبت تو به ز هزاران گهر ⁂ مونس من باشی و دلدار من ⁂ تازه کن از وصل خود ایام من ⁂ تا به دل و دیده نگهدار است
گرچه بیم خون که جا دار است ⁂ مرغ بخندید و در آمد براز ⁂ گفت زهی ابله نیرنگ ساز ⁂ تا نشنیده بدی احوال حال
خون مرا داشته بودی حلال ⁂ چونکه شنیدی خبر حال من ⁂ در کف تو چون بد احوال من ⁂ شرط نکرده بدم انگیخته جوی
با تو بگو چیز که جا بانی [illegible] ⁂ از چه شدی طالب پیوند من ⁂ زود فراموش شدت پند من ⁂ هم بخود خانه بغل کی گشتگی
درد شکم کو ملک گنجشکگی ⁂ مرغ گران سنجه افزون شود ⁂ در شکمش سنجه گوهر چون شود ⁂ این همه گفت که شنید درست
بیهشی و خیره شنیدی درست ⁂ مال که خورد است دگر نیست ⁂ غم نخوری چونکه رفت از دست ⁂ تا نشوی نیز گرفتار ملال
غم نخوری در طلب ملک و مال **تفرش** ملائیست که از تفرش که دهستانیست [illegible] بوده بعد از [illegible] جوانی
صدارت و پیش از آن [illegible] کار است [illegible] در وقت در ولایات [illegible] بوده [illegible] اکثر اوقات [illegible] خوب شده [illegible]
ادعا [illegible] که کس [illegible] او رسیده و در میان مردم [illegible] چنین [illegible] در [illegible] کرد [illegible] در آن [illegible] رفت [illegible]
بیرون آمده و [illegible] حیثیت [illegible] را کار و [illegible] میگویند [illegible] آنچه بنظر آمده این چند بیت است که نوشته میشود **میرزا [illegible]**
از سادات رفیع الدرجات آن ولایت بوده و [illegible] فضیلت [illegible] طبع [illegible] از اقران [illegible] و بنا بر [illegible]
درست **بیت** شوق نگذارد [illegible] ⁂ ورنه با این ناتوانی مردم [illegible] **میرزا [illegible]** [illegible] اخلاق [illegible]
اوضاع [illegible] بوده [illegible] و با وفور فضیلت [illegible] طبع [illegible] از اقران [illegible]
و بنا بر [illegible] طبیعت [illegible] خاطر [illegible] میگوید از آنجمله است **بیت** سری که بر سر کوی تو [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
گل رنگین و دیده حیرت برون آید ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] از عشق ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
از [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] حال پرسند ⁂ [illegible] ⁂ لاله [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] **ملا [illegible]** در سلک اعیان [illegible] انتظام دارد و
[illegible] میگوید مراد است ⁂ چه [illegible] خون من [illegible] ⁂ از آن خون قطره [illegible] ⁂ از آن
از آن خاک [illegible] خون [illegible] ⁂ [illegible] دل من [illegible] ⁂ یارب [illegible] عشق [illegible] ⁂ [illegible]

گل [illegible]

اقلیم چهارم ۲۲۱

گلها باغ [illegible] از پرتو اقبال جهان [illegible] **قم** از شهرهای معظم ایران است
اما اکثر [illegible] آبادانی ندارد و از چهار شهر [illegible] اما صدر [illegible] گفته اند که [illegible] قم است صاحب عجائب
البلدان آورده که [illegible] بر بنای آن [illegible] و قم را [illegible] مسجد [illegible] مبارک دارد و چه مشهور است که
[illegible] امامزاده [illegible] بوده اند و از آنجمله [illegible] فاطمه است که همشیره امام علی بن موسی الرضاست
سلام الله علیها و آن [illegible] است [illegible] و کیفیت [illegible] و هوای قم معتدل است و از قم میوه ها [illegible]
[illegible] که حضرت علیه السلام [illegible]
[illegible] اگر چه مردم [illegible]
[illegible] اما آنچه احوال ایشان بنظر آمده این چند نفر است که صورت ایراد می پذیرد **شیخ نظامی** از علوم [illegible]
[illegible] روی [illegible] درجات [illegible] آورده چنانچه [illegible]
[illegible] **بیت** [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] و سلاطین [illegible]
[illegible] **نظم** [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] مخزن الاسرار
[illegible] **نظم** [illegible]
بهرامشاه ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] حکیم سنائیست [illegible] حدیقه که بنام بهرامشاه غزنوی گفته و دیگری مخزن الاسرار [illegible] بهرامشاه
[illegible] ⁂ و بهرامشاه [illegible] سلاطین سلجوقیه [illegible] بوده اند [illegible]
[illegible] اند که حاکم ارزنجان [illegible] بوده اند [illegible] سلطان
[illegible] منکوجک غازی [illegible] سلطان بوده [illegible] القائم بامر الله عباسی بوده [illegible] خلیفه [illegible]
ولایت [illegible] ملک [illegible] رسید [illegible]
[illegible] منکوجک غازی بوده [illegible] سلطان قلج ارسلان سلجوقی [illegible]
خود [illegible] بهرامشاه [illegible] کرم [illegible] بوده چنانچه [illegible] ارزنجان خلق [illegible]
[illegible] عطیات و صلات [illegible] مخزن الاسرار [illegible] دینار [illegible] که [illegible] عراق بوده

بنده دیگر نقطه سر باشم بار چه والواع اقتضا جهة شیخ فرستاد و شیخ اگرچه گنجه منسوبست اما مولود و منشا او قم بوده چنانچه در اقبالنامه
اظهار این حال کرده می آورد بیت نظامی ز گنجینه گنج ری بند : گرفتار گنجه ام چند چند : چه در گرچه در بحر گنجه گمم : ولی از قهستان
شهر قمم : و چون بنده از احوال شیخ مرقوم قلم شکسته رقم گردید واجب دید که باره از ابیات اشعارش مذکور سازد و چون آوازه شعر شیخ
گنجش چون برج مهر و ماه برعالم و عالمیان تافته هر آینه بعضی چند از غزل و رباعی که چندان متداول نشده نوشته می آید
تا باعث نشاط مطالعه کنندگان گردد بیت علامت گمون اندر عاشقی زیست : علامت گمند آنکس که علامت : بر دل
از عاشقی کار دگرست : ار آنان هست سر سودا و صبرست : نه هر تر دامنی را عشق زیبد : نشان عاشقان از چهره پیداست
مقلد را درین ره جای کی نیست : وفا خاص سرافرازان شیدانست : هر آنکس را چنین معشوق باشد : بهر دو عالمش خلوت تمنا است
ای عاشق هر دو نه کام از خود : کم سر بزرگی سر در دسر است غزل بر تو چه پدید سلیم حال تباه خویش را : تا تو نصیحتی کنی
چشم سیاه خویش را : سر فتنه چشم مکن که تو شیفته تر زمن شوی : گر نگری در آینه روی چو ماه خویش را : چون تو نیست
داده ام خیره گشتی چنان مکن : گر تو بجنگ بری برم پشت پناه خویش را : گل رخ من چنان مخند که آنچنان : گشتی مغز در سر مستی غنچه
شد باغ ز خنده چنان خوش : کاندر تن لاله جان بخندید : چندان بگریست ابر بر صبح : کز گریه اش ارغوان بخندید
عشق منوی اید بد گر کعبه در تنها نشو : یار دعوی میکند گر عاشقی دیوانه شو : عشق رهت بر نتابد کاشنای خلوتست
چون تو در عشق شناسی از همه بیگانه شو : گر بگوئی پیش او با مرغ غم پروانه باش : گر وصال دوست خواهی شمع را پروانه شو
تا گر روزی حدیث بگذرد در پیش او : چون نظامی بر زبان بر کسی فسانه شو : مرا گفتی که جنت چون بهم ایکان : چگر پرخون
دل پرخون هم ایکان : شنیدم عاشقان را منزل ازل : مگر من زآن میان بیرون هم ایکان : ره میخانه و مسجد کدامست
که هر دو بر من مسکین حرامست : نه در مسجد گذارندم که رندی : نه در میخانه کین خمار خامست : میان مسجد و میخانه راهیست
بجوئید ای عزیزان کین کدامست : بهتر از اینکه بحق تا شکار از آن شود : خوشتر از این دست مگیر : ستم از آن شود : ماه من
از وصال خویش زرسم انکه دهی : کین غمی چند را وعده بپایان شود : چه من در سینه یار بطرز مرا مجنون او میداری : زهی
صحبت پاینده که نیکو یار میداری : انکه کوی نیکوان بر بوده : خوشتر که میران هم خواب آلوده : چه در کشتی که کرد
خون رنگش : بر فلک بهفته کام افزوده : بجای رخ که دیدن کار ازم از آرزوست : بگشت عاشق که سینه بجز وداع
آرزوست : در صومعه ندیدم صوفی ز صوفیان : بر سر سبو کشیدن خمارم آرزوست : جوانی بر سر کوی تو اسب آرزو
انگیزانرا : بر دست دل گرفتارم ز دیده خون از آن بارم : بدست دل بگیان اگر دگر باز ایلیا تمام : مباد کس
گرفتار ایلیا آن : زانکه نه که حال تا پسندیده ماست : حسن رخ تو چه لایق دیده ماست : وصل تو که یکساله خوریم
سود است که دریاغ شوریده ماست : امید و نه دیده اگر جان برفت : چون بیت مرا بر آنجا ملازمی چه
کشتی اطراف خدام کاری : بیکرام چو بیسم از خون جگر : غمهای دل خویش بهر دیواری : با رغم تو فلک

وز جور تو هیچ دل نرنجد هرگز : از شوق تو عاشقان چنان جان بدهند : کاکاه ملک الموت نگنجد هرگز : دردا که خدنک شد از آه ایشان
اندر کف هجر مبتلا خواهم بود : تا ظن نبرد که از تو نشکیم تهد تر را : در عهد تو من زنده کی خواهم بود : ای رفته زمن کجات جویم چکنم
غمهای ترا بپیش که گویم چکنم : دانم که ترا بیش نخواهم دیدن : از خون جگر چهره نشویم چکنم : گر آه کنم کجات فریاد رسی
گر صبر کنم عمر نمانده است بسی : بر باد تو هیچ تم بپرون نفسی : گر مانده جدا خدای هر کسی : جان عود و جوهر العیشه در مجمر ها
خونریز بود و مدام در کشور ها : ماری است مارا گرفته سازد بر ما : ماه روزیست مکن و تو غداری سر ما : ای دل تو در ره مهجور کردن ما
زلفین تو در رخ چو روز با ماه : بر روی تو افتاد با انگشت سیاه : گوئی که بکین زده شد زنگ سیاه حکیم نقی الدین محمد
از مشهوران عراق و در فضل و کمال مشهور آفاق بوده این بیخ از ولی می آید که عالم ترین دردا حسد است که حاسد را در فرش
حقد جهان مبتلا دارد که دایم محسود از او دشنامه و کاه گاه لطف طبع و برا محرص و باعث میگردد که شعری میگفت بیشتر ابیات
از اینجاست نظم دل بر بوی طره جان برکش جان ناز که : چون جدید از لف علاء رخ کفر و ایمان تازه کرد هر نفسی را که تن
معجوا بگذشت : چون در علیس عجز گمان جان تازه کرد خواجه سعود از عشرت در دستگان بوده در زمان ابوالمظفر
سلطان حسین میرزا از وطن مالوف هرات رفته احوال آن پادشاه نیکوانی را که قرب ده هزار بیت در سلک بیان انتظام داد
و بیش از آن شاعره شمس و قمر و تیغ و قلم را منظوم کردانیده در دیوان غزل نیز حیف داده این بیت از انجاست بیت شام تم
وعدم غم جان کاهانست : بی شما قدران ووز تر نه آیم از این بخت شهیدی شاعر بلند سخن شیرین کلام بوده در خدمت سلطان
یعقوب بهره های کلی گرفته اما حکمران حیث برزنه دیگر و بسیار خود پسند بوده شعر هیچکس را قدر و وزن ننهاده اند
اما جدا از فوت سلطان یعقوب فرار بر قرار جنیا رکرده بجانب هند در حرکت آمد و در گجرات رحلت داشت تا واه
سفر آخرت برافراشت دیوان غزلش که چهار هزار بیت است امروز متداول و مشهور است آنچه نوشته میشود غزلی از آن شهر
دشنه از آن انتخاب است بیت مستانه حقیقی بود دارم در زمین دل : تو مست ناز و عشوه ای مست خون دل : من خون دل خورم
تو با غبار می خوری : بیخود که از برای تو شهیدیست خون دل : تا بر دوم بیداد ملک ای بیوفاست : مرا بربود از امیدم زبخی
تیغ است : کز سینه است دلی بر شهیدی از سر رسید : به بین که گشته کدام و که ماتی چه بوده است : بگفت نگفتم از دل پیام
داغ رفت : کر داغ لاله عذاران زکشت باغ رفت : هزار جور به چشمی بن رسید و گذشت : بغیر بوی تو کان
هرگز از دماغ نرفت : بر چمن انچه گذشته است زبیداد خزان : نشیمنی ز غم هجر گلی از رفتست : زمانه بر سرافراز
ساکت خون شاد دارد : ابیی است غریب کسی را که از آرزوی تو دارد : زان چشم مست که منتظرم الله آرزو شده است : این انزود
چه تیر که بارم فرو رشد است : دشمن نه که چه گنی بر من انقدر : تو دوستی ولیک ترا چه کم شده است : مرا العروز
بیشتر بیابلی از دیده می آید : الهی خون ز چشم گوهر مکن روزها : بسته در دل مرا خارها از آن گل چیده ام : خار خار
دل نه خار یاست تا برون کنم : دره از جهر بانی چون نگاه ترش : شکر که آنکه جو گشتم دلش جا چه کنم : زمانه

خنده زند هر روز بر دو کرا   کدام گوی دهان خنده بر زنه نزده   کلامی   خواهرزاده شهیدی بوده بوفور استغنا
و عدم تعلق دنیاوی مایل و نظر داشته و از جمیع کیفیات دنیا بی‌بهره بوده که در زمان ابو الغازی سلطان حسین میرزا والی ملک
اقلیم بر تخت نشسته سیر خیابان هرات میفرمود قضا را در راه بکلامی رسیده پرسید که اخوند در چه کار اید جواب داد که الحال
دو پای روان دارم و سیر میکنم و چون مرا کار برگشته جواب نشنیده میرزا الغازی حسن خلق او را بخرق شکسته از آن شکفتگی
کرد ایشان کلامی اگرچه صاحب دیوانست اما متداول نیست بنا بر التزام اینجا دو بیت که در خاطر بوده ثبت افتاد بیت ایم که عالم
زمن افتاده تری نیست   لکن این سوخته جای مزه‌ای نیست   وحیدی   از مستعدان آن شهر و سکان بوده در اوائل عمر و
او ایام جوانی بکیلان رفته بخدمت حکام آنجا و مقام منخرط میبود تا طوطی روحش از این کنه جهار دیوار سفر بگلدار
با پدار انتقال نموده این دو بیت از اشعار اوست که از جهة اهل تبریز گفته بیت دلبر شسته که پیشانی ندیدم
دیده است پنهانی   لیکن ما رشته بیش ستیزه   هیچ غیبت اندر دیده   قاضی زاده کرهرود   از انی فطرت
العصر و زمان بوده اند در قضای علاقه قریه شاه قضای آن شهر و مکان بوده سخنوران دور ثبت و امثال ابن شعر گفتن
مبادرت مینموده اینه وقت از کلمه‌هاست بیت ناله از پی گریه از ما به اوج آموختم   همیشه در صلاح خود طبع گشته کار
آموختم   شب و روز عالمی که در هر زمان غمیست   دارم غمی که مایه شادی عالمیست   و آن در شهر اصفهان
جماعت که عطاران را با علم و دانش ایشان قضای فضیلت به هر نهج اندکی روزی بمطالعه مشغول گشته
از ایشان فراغت حاصل نمودند اما ملک ذی ملک و روزگار غدار که کارش از آزار هنرمندانست قدر ایشان را
نشناخت و عادت بغایت شعر ایشان رطابر سر خاک   نظم   هر چند کسی علم و هنر دارد و دو کوشش   باید مدد بخت ز توفیق
الهی   تا بخت نباشد نتوان گامی زد   در بخت بعد رسد شود هر چه تو خواهی   مفصل این مجمل اکه از
شیر و تمام بعرض شهریار ایران شاه طهماسب صفوی رسانیدند که برادر بزرگ مطرب ایشان جهان نسبت
بشاه استخفاف ورزیده و از این سخن عزم بخط شاه مرقوم در نامه آمده حسب الحکم مقید و محبوس ساخته از آنجا
بقزوین آوردند و چون در طول انقضای کسی شهادت نداده هر آینه قهرمان قهر شاهی بر سر خون او ورکه شده دل
کی ارفاع چون در درگه شاه جا داده رحلت نمود   نظم   جهان گرچه از امکانی خوش است   شتا بنده را
نعل در آتش است   اگر رنگی باگل خو مگیر   که باشد بجا ماند نقش تا گریز لیس یاران برادر که نام او در قرار
اختیار کرده متوجه نجف اشرف گردید و قصیده که در شکایت روزگار گفته بود بعراق عجم فرستاد ابیات آن ازکه
بیت   افلاک غافل از پرسش دیوان نجف   پرده طاق رواق بود گر ز تیشه آن سینه چاک از غم
باد در ایوان نجف   وزه دهد چه دانی که چه گرد انگیزد   ره نوردان طریقه به بیابان نجف   ز ضمیم
قسمت معتدل که میان من و تست   من محرومی و هر تو هوا عطا ن نجف   لستم که کشیده دل زغنا شرف بد

از

فصل چهارم

گر تو دارند بدل داغ غلامان نجف   افلاک ستم اندیش چه کین داری تو   با غلامان شه دین و محبان نجف
داشتم نا عده چرخ و گرانه به دری   که بهرش نرتبتی یافته ره کان نجف   گل امروخته بستان بیزار از آن بلبل
بلبل از مزه پیش وصف گلستان نجف   دل ایشان آمور جوانی زغلامان علی   کیش تو انکر لقب و طفل دبستان نجف
دانی از کیست گرانگوانه نیاش کیم   آن برادر که جو من بود نخاطان نجف   رشته مهر من و او بشب در زنیم
بود پیوسته چو در رحمت بعیجان نجف   من کجی عشق کجی صبر کجا هجر کجا   ما هم نیست مرا با تو بدیوان نجف
رسته کیم من و لیز که بعد اهیهات   با درم نا یه سوکند بسلطان نجف   تا توان میزدم از زنجیر ما کاشیده
سر دم شکوه کنان پیش سلیمان نجف   لیک دین که ترا هست بمیدان قضا   گوی افلاک مه مهر بچوگان نجف
داد بیش تو ریبدا و فلک چون نکنم   من کیم بنده مظلوم و تو خاقان نجف   از خیلی چند مرا خار ستم در جگر است
که فدا اند حس خار بستان نجف   مشتی از زلال ابهم اشک سفاهت داده   روی بر تافته از قبله جهان نجف
ملک اینم بدنسان که بکاه اندازند   فی المثل باشد اگر یوسف کنعان نجف   امیر صوفیا   مولد امیر سید علی
محتسب بوده که کیمیا سان وجود کامل از کبیر امر معروف بنطاق طاعت و عبادت سیف بتبدیل میداد از جمیع با
از خلایق دنیوی بری بوده قرب سی سال خود را مجاور عتبه سدره مرتبه غرویه کردانیده است بر مثنویات اطروگا
بیت   از آنکه بکر جا گذرا است   با نفس دور خویش چکارست   بعد از چند سال بیک ربط ساسان وظیفه خود
میدان وطار و ارتشه معاملات خود را صرف داده بازروی سوی مقصود اورده   نظم   می آمد و هر گز به لباره
میرفت چنانکه آب در چاه   مدت هرگز که فرمانفرمائی شاه اسمعیل ثانی مقرر گردید جهة امضای فرمان
وظیفه خود بعراق عجم آمده این تاریخ جهة شاه مزبور انشا نمود   بیت   الهام بطبع ده گستر ما   کامده سکه
نقش انکار ما   شاه اسمعیل نام و انصاف نجیم   جماعت نقش سه امایون فرما   در صنعت ابزار علی ارقام
کش هر مصرع گشته تاریخ شاه بالقطع ز هر مصرع در پی نقطه او   گرد و ده چهار تاریخ جمل لیق
ابیات از غزل و رباعی از زاده فکر او است   بیت   ادعات خویشان بوده کر شباب تعلق   دیوانه دلی
داشتم الهم دگری برد   بهزار دو صد افی بکرشمه میدانم   که منا شد چشم حسرت بکدام راه دارم
نقش قلم از شکایت از او رضاست که نیست   شکایت در کار است اگر فرصت خورشیدم   بر رخصت تو که من
نزدیک اختلاط کردم   چه اختلاطی بینکی بر رخصت مردم   لب یار بودن غیرت نمیگذارد   بزرگ
دل نهادن حسرت نمیگذارد   در سایه عشق با غیر با انکه حرف نیست   راضی نمیشود دل غیرت نمیگذارد
نا گرفتارم بود عشق رفت من گرفت   رفت من گرفته دیگر غیر ره که بنیاد نهاده   بر راه عشق نهان
شام مثنوانی ما   دل شکسته بود کاسه گدائی ما   رفتیم صد هزار تن گذشتیم   دنیا براه مردم دنیا

تم

گذشتیم ❊ کام دل حاصل نه از گلچین شود ❊ تا چراغ ما به یکجان گیرایش شود ❊ هرچند که آدمی ملک سیرت است

بد گر نبود بدشمنی خود نه نکوست ❊ دیوانه دل نیست که بی عادت اوست ❊ کو دشمنی جان خویش میدارد دوست ❊

در جلوه قدی که باز بیخود از او ❊ در باز لبی که گفته میریزد از او ❊ جان از که گریزد باکه بگریزد از او ❊ دل را چه

صبوری که بپرهیزد از او ❊ آنکه هزار زخم از سر بگذشت ❊ صد حیف مرا بکشته غمناک گذشت ❊ گر خاطرش از

کشتن من گردد شاد ❊ هردم بر عزیز تیغ حاضر کن و طشت **میر اشکی** برادر میر حضوری است آوازه ترقی طبعش

غزال اورا ابتدا آورده اما بین طاقت نشان طاقت واقف شد مدد شعر [illegible] ده هزار بیت [illegible]

لیکن در وقت مرض موت دواوین خود را [illegible] داده بود که مربوط سازند بعد از فوت وی میر منور آنچه

بکار می آمد بنام خود کرده باقی را در آب انداخت چنانچه ظریفی ساوجی اظهاری بدان کرده میگوید **بیت** اشکی [illegible]

گشتی عقل حیران خون خفته است بنوا مانده چار دیوانش شعر وا مانده تو گفته است این ابیات

که نوشته میشود از جمله منظومات اوست **نظم** اشک من اشکی نبیدانم ❊ رقیب من شده تا نظر کردم به روی او

من دوید ❊ [illegible] ❊ [illegible] ❊ مستانه کشتگان تو [illegible]

تیغ ترا [illegible] **ملا ملک** در اوان جوانی [illegible] خاطر [illegible]

و گر داری ❊ از صفحه چهره [illegible] امروز [illegible] فلک [illegible] ملک [illegible] **بیت** [illegible]

خوبان مشابهت [illegible] ❊ [illegible] نسبت [illegible] شاعری [illegible]

عموما در [illegible] صورت [illegible] معانی [illegible]

بیت ویرانه [illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible]

گردش [illegible] ❊ خواهش [illegible] در طریق عشق ❊ [illegible]

[illegible] شفیعان باشد ❊ [illegible] شفیعان گشتم ❊ [illegible]

جان [illegible] که داغ شدم ❊ [illegible] حسن است جنون عاشق را ❊ [illegible]

خواب [illegible] دیده که [illegible] ❊ رفت [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] گنجینه شکست ❊ [illegible] ❊ [illegible] در سینه شکست ❊ [illegible]

[illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible] ❊ غزلی [illegible]

[illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible]

شد [illegible] حسرت افزای دلم ❊ [illegible] دلم ❊ [illegible] ❊ [illegible]

صحرای دلم ❊ عاشق بهوس [illegible] ❊ جا در حرم چون [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] **[illegible]** شاعری [illegible] بوده چون [illegible] در میدان جلوه [illegible]

[illegible] بسر کشیدی [illegible] ❊ [illegible]

این ابیات که رقم زده [illegible] **بیت** [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] ❊ [illegible] ❊ دل خراب [illegible] ❊ خرابه [illegible]

آفتاب [illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] ❊ که خود را [illegible] **[illegible]** [illegible]

خلق و لطف طبع [illegible] **بیت** [illegible] ❊ [illegible]

جان [illegible] ❊ [illegible] ❊ چون [illegible] **غضنفر [illegible]** [illegible]

انتظام [illegible] غضنفر [illegible]

دست [illegible] رباعی [illegible] **[illegible]** [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] ❊ [illegible] رباعی [illegible] **[illegible]** [illegible]

دایم [illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible]

گفته **بیت** غضنفر [illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] ❊ و غضنفر [illegible]

[illegible] **بیت** لطافت [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] این ابیات از دیوان غزل اوست **بیت** [illegible] ❊ [illegible]

در عزم سفر ❊ [illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] ❊ [illegible] باشد **میر داعی** ذهنی سلیم و طبعی مستقیم دارد [illegible]

[illegible] این دو بیت [illegible] **بیت** [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible] **[illegible]**

[illegible] **بیت** [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] **حسن [illegible]** [illegible]

[illegible] **بیت** [illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible]

[illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible] ❊ [illegible]

ساوه

رفعت بالک نازک برآمد ؛ چنان آتش دوانی اخگر بجاده ؛ که دود از مغز مردک برآمد ؛ چه پیچیدم بران
رشته لطایف ؛ چه دیدم حلقهم تنگ برآمد ؛ چه بابا ابرحرمت کشتکی بخت ؛ ز رشک کارخانه نخست برآمد
چه گفت آنکه بادنجان گشتم ؛ برای درهم دین کالک برآمد ؛ برای جایزه از حضرت امیر ؛ جلالک نغز اک
دردک برآمد ؛ حسن دیمی ارزد بشرها ؛ علاجش چاره دکانک برآمد ؛ بکرم الدین خانه زنگ اوه
بیداز کس در لفتش کجولوکی ؛ تلخ باشد عیش آن مستوره زن ؛ کو ندارد مجد همی مولکی

ساوه از شهرهای قدیم است و طهمورث آنرا بنا نهاده آتش ازدهه خانه مزدکانست و قنات نیز بسیار دارد و آب خوش ندارد اکثر انگور و آب ریب سبک میشود اما چونکه دو اولاد یکجا رباینی سازگار نبود تا مرتبه که گاه قم را برادر خود ساوه گرفته اند و از جاهای متبرکه آن شهر مزار فیض آثار اسحق ابن امام همام موسی کاظم علیه السلام در چهار فرسنگی مغرب سمت است که مشتمل بر علامات و لویت و در سوابق ایام بر کنار شهر بحیره بوده که اکثر اهالی علامت و آثار آن ظاهر است گویند که در شب ولادت حضرت پناه صلی الله علیه و آله خشک شده و ایضا در یکی از مضافات ساوه کوهیست و در آن کوه غاری بر تخته امکانی و در سقف آن ایوان چهار سنگ بان چهار پستان آدمی پیدا آمده که همیشه آب از آن منقطر است مگر یکی که دفتی از آنکافری مکیده از آن زمان خشک شده و مردم تبرک آنرا بسیار خورده اند که باین طالبات از جمیع آفات رستگار گشته بعضی انتفا را افتد و شیخ عثمان حاجی از اولیای صوفیه و آداب طاعت محفوظ و بهره مند بوده و در کرامات و خوارق عادات دستگاه عالی داشته معبد غار لکان در سال ششصد و نود و پنج دعوت حق را اجابت کرده قبرش در شمال مشهد سید اسحق جانی با نام است استاد البشر عقل حادی عشر خواجه نصیر الدین ابو جعفر محمد بن حسن اصلش از جهرود ساوه است اما چون در طوس متولد گشته در کسب کمال و ساعی فرموده بطوسی اشتهار یافته و چون اعلم علمای زمان و افضل فضلای دوران است قوت فکرش اکثر از آن بوده که بقیاس و توصیف آن توان نمود چنین مشهور است که خواجه حکمت نزد فریدالدین داماد داماد شاگرد صدرالدین سرخسی و صدرالدین شاگرد بهمنیار و بهمنیار شاگرد بواسطه ابوعلی سینا بوده و چون فقیهه امام فخرالدین رازی از عالم گذشته عمر خواجه نصیر سال دنیجاه بوده ولادتش در وقت طلوع آفتاب روز شنبه یازدهم جمادی الاول ۵۹۷ دست داده در قلعه الموت وزارت سلطنیه هم روزی چند از روی ضعف و بطر بوده و پسر آن در ولایت قهستان مدتی محبوس بوده و کیفیت افتادن خواجه بقلعه میمون دز چنان بوده که در زمان مستعصم عباسی جناب خواجه روزی چند در ولایت قهستان ساکن شد و حاکم آن خطه ناصرالدین محتشم نوشت که ملاء الکرم خلیفه آغاز مکاتبات و مرسلات نموده از آن اندیشه غافل بود بعد و این امر بزرگ را خورده بایستی دیوان آن نوشته بنظر ناصرالدین رسید خواجه را حبس فرمود تا در شهور سنه ۶۵۴ که هلاکوخان از فتح بلاد و قلع قلاع ملاحده

کرد

کرد جمایت قهستان رفت و خواجه را خلاص ساخت چون خواجه بدرگاه ایلخان شتافت بوفور عنایت و الطاف و صنوف مرحمت و عطف اختصاص یافته حکم شد که ملازم اردو باشد و هلاکوخان در سوانح ملکی از رای خواجه استمداد مینمود و او مهمات را بقوت حکمت و موافق مصلحت ملک و دولت میفرمود و در حضرت ایلخان محل رفیع و مقام بلند یافت و نظر اکثر اهل تاریخ این است که قتل خلیفه بغداد بتحریک خواجه نصیر بوده و در مراغه حسب الحکم ایلخانی رصد بنا کرد و حکما و فلاسفه و منجمان و غیر ذلک را در آنجا جمع آورده اما هنوز باتمام نرسیده بود که سال مدت عمرش بانقضا پیوست وفات خواجه در سنه ۶۷۲ بوده و در روضه امام عالیمقام امام موسی ابن جعفر علیهما السلام که آنرا کاظمیه گویند مدفون گشته مدت عمرش هفتاد و هفت سال و هفت روز بوده **بیت** نصیر ملت و دین پادشاه کشور فضل ؛ یگانه که چو او مادر زمانه نزاد ؛ بسال ششصد و هفتاد و دو بذی الحجه ؛ بروز هجدهم درگذشت در بغداد ؛ از مصنفاتش شرح اشارات و متن تجرید و نقد محصل و زبده و تذکره در هیأت و زیج خانی و غیره و اوصاف الاشراف در سلوک و اخلاق ناصری در اخلاق و مهارتش مشهور است و نکات و دقایق آن کتب بر السنه و افواه جمهور علما و فضلا مذکور و در جامع رشیدی مسطور است که خواجه نصیر وصیت فرموده که او را در جوار مزار فیض آثار امام بزرگوار موسی الکاظم علیه السلام دفن کنند لاجرم در پایین مرقد عطر آن حضرت جا از برای قبر کندن نمودند تا سردابه کاشی کاری پیدا شد و بعد از تقدیم لوازم تفحص و تفتیش و تتبع پیوسته که آن مضجع را ناصر خلیفه جهت خود ساخته بود لیکن پسرش ظاهر بخلاف ناصر خلیفه پدر را در رصافه دفن فرموده از غرایب حالات آنکه سردابه در روز شنبه یازدهم شهر جمادی الاولی سنه ۵۹۷ تمام شده بود در همان روز خواجه نصیر تولد نموده و احیانا شعری میگفته از آنجمله است **رباعی** موجود بحق واحد اول باشد ؛ باقی همه موهوم و مخیل باشد ؛
هر چیز جز او که آید در نظرت ؛ نقش دومین چشم احول باشد ؛ تا چند سر خود بسر خیم کنی ؛
تسلیم رضا را بسر تسلیم کنی ؛ آخر تو که تا رضا حجت بود ؛ با حجت نزاکه تو تسلیم کنی ؛ ای تخیل این
شکل مجسم هیچست ؛ خود بینش که در نشیمن کون و فساد ؛ وان نسبت تکیدی وافزم هیچست

خواجه سلمان ولد علاء الدین محمد بوده که در علم سیاق جهان برافزان و زیادتی برهمگنان داشته عامل کوچش تقرر و کاتب و منشی ضمیر بیزیست و در شعر از آن اخذ دیگر فضایل میفرمود تا شعر گفتن را علاوه دیگر کمالات گردانیده سرآمد شعرای آن عصر و زمان گردید و در خدمت سلاطین وقت از مخصوصان و ندیمان گشته بمقام عالی و مرتبه متعالی ترقی نمود خصوص سلطان اویس ایلکانی که بکمال خوبی و لطف و بیشتر از ممدوحان برآمده و هیکل تربیت و التفات را بر صحبت و مجالست او وقف نموده بانواع رعایت بر روی روزگارش برگشود چنانچه از متاخرین هیچکس بآن ثروت و تنعم دست نداده و در آخر عمر از ملازمت مستعفی گشته انزوا اختیار نمود و سلطان جهت وی ده ای در ساوه سیورغالات تعیین فرمود و یکی از قریبات الکامتی خواجه سلمان ابرین که در زمین مرایت

ساوه

نمود و سلطان در حاشیه عریضه این بیت جایبه نوشته **بیت** دیده ای که در عدد درست : بدعیش که الغاس ویست : مولانا

عبدالرحمن جامی در بهارستان آورده که وی در رسالت عبارات و وقت اشارات بی نظیر افتاده است اگرچه بسیاری

از معانی استادان خصوص کمال الدین اسمعیل در اشعار خود ایراد کرده اما محل طعن نیست و این دو سه بیت بیشتر مشهور اردوده

معنی نیک بود شاهد پاکیزه بدن : که به هر چند دو جامه دگرگون پوشند : گو شعار بود با لبس خلعت او :

که در خویش چنین از پشم او دون پوشند : هنرش الله کنی خرقه پشمینه برش : جد بازند و رداد اطلس الکحلی پوشند

و خواجه سلمان را در مشوب یکی مولانا جمشید و خورشید هر دو کرد ما در افسانه دیوانش که از طرادت ایام ربیع خوش‌ترست

امروز چندان است چند بیت مصداق این دعوی و برهان این معنی است **بیت** باد بهار که نو بهار نو جان دهد آب

حیات زلب لعلت نشان دهد : در بوستان بیاد دهان تو غنچه را : هردم هزار بوسه صبا بر دهان دهد

رنگ سان که عکس ماه دهد حسن روی گل : رو بست به عکس حسن تو نشان دهد : شکوفه از جمال تو خواهد عبارت

و صبا چو عرض گل گلستان دهد : از حلقه های زلف تو عطار باد صبح : بوی جمالی دهد و رایگان دهد

تا چند در هوای جمالت ز آب چشم : بر چهره لاله کارم و بر زعفران دهد : ما بدلیم و بهانه چشم حکر گو یار نقف

بر دولت که دل چو لالان دهد : هر ناوک بلا که گشاید قضا ز چرخ : چشم تو در نشانه جان نشان دهد : گردد

بعید لب تو چشمه حیات : هر که که شرح آن لب شکر فشان دهد : در بهای جود شاه اویس احمد تیش فوش

بقا بقاب شیر وان دهد : بر قامت بلند او اطلس فلک : سیر چیدار بزرگی او شیروان دهد : بکرده

و جه خرج دل و دست او بود : هر در که بحر بخشد و هر زر که کان دهد : بر روی ران آهو اگر داغ او نهند : لیس

و پسماند شیر زهرت بران دهد : پیرای که رای تو در ضبط مملکت : هر دم نجات عقده خورده وران دهد : چون

بر چرخ طلعت بخت تو دیدید : کلف ارد مراد کسی انجوان دهد : هست است شب حضرت اقبال او هوم : عقل

کسی که بوسه بران آستان دهد : روح ظهیر اگر شنود این قصیده را : صد بار پیش بوسه مرا بر دهان دهد : تا صبح

نو عروس زمرد حجاب را : هر روز جلوه از تتق خاوران دهد : باد اعروس بخت تو این نیچه : بر عارض

بروی ما صد جهان دهد : تا بر تکبری از سر دنیا و هر چه هست : با یار رنجش خوانی دمی نشست : خوابی که ساربند

سوی در هوا چه کرد : سلمان چه خاک در قدم در دشت که ریخت : سر سودای تو هرگز ز سر ما نرود : برو دایم

و سر سودای رسوا نرود : هر کرا گوشه دل خلوت خاص تو بود : دلش از گوشه خلوت تماشا نرود : فراق

روی تو از شرح و بسط پرنیست : زمانه بر کس که حال درون ما چونست : نمیکنم سخن اشتیاق تقریر : زهر طرف

رخ خود عبارت افزونست : بزلف تو چو باد و زیدن گرد : لذ هر طرفی شکست و میلان کرد : چون دین است

اندیشه بازیکنم : خون از لب اندیشه چکیدن گرد : از لب که شکستم و بازبستم توبه : فریاد همیکند

قسم چهارم

رستم توبه : دیروز بتوبه شکستم ساغر : امروز بساغر بشکستم توبه : بر عارض گلرنگ تو ای بدر منیر

چوگان تو کیم زلف ترا بازنجیر : چون گوی دلم ربود گفتم چوگان : چون پای دلم ببست گفتم زنجیر : ای دل تکری

زنار محبانه ما کافر ژند خرابانی دیوانه ما : برخیز که برکنیم پیمانه زنی : ای آنکه تو طالب خدائی بخود آ : از خود

بطلب کز تو خدا نیست جدا : اول بخود آ چون بخودائی بخدا : اقرار نمائی بخدائی خدا **منتجب الدین**

منتجب اهل شعر بوده این نوع ابیات از وی بنظر رسیده **بیت** انگشت او بنی که ساقی باده در ساغر کشند

جان کی را در کشم ساقی سنگ دیگر کشد : زان لب سنگ انداز شغولیم زبن پس ناطرب : پیش دو چشم بگی

دیوار سنگین در کشد : گو تا درون دریا بار عیار در ره : چون امیر ایستاده باد دولت زره در بر کشند **قاضی**

مسیح الدین عیسی صدر و سناد سلطان یعقوب بوده و پیوسته پادشاه دارا را بامعروف ساخته شکر ز غیب مینموده

و در کشف کلام حق از طلارت بی نماز شیده چنین مشهورست که نوبتی از نزد سلطان مصر در دم ایلچیان مغز زاده

بود و سلطان یعقوب در روز ملاقات ایشان مجلسی در غایت است و حشمت آراسته و خط زر دوزی پوشیده

بر سریر سلطنت نشست و آن طایفه را بار داد چون هر کس در محل خویش قرار گرفت قاضی در مجلس صداقه پادشاه را

در آن لباس دید پیش رفت بکتف پوشیدن لباس زردوزی بر مردم حرام است انگاه ملازم خود امیر سراج الدین را

فرمود که آن خط را از کتف سلطان برگرفته فرجی آن را بجای خود رنگ در پوشانید و سلطان طریق اطاعت

مرعی داشته اصلا از خطاب بجل قاضی متغیر نشد بلکه انقرار پیوسته شیر بارزوی الاقتدار ارتکاب احکامی خلاف

شرع منع مینمود و باقاضه خیرات و اشاعه مبرات ترغیب و تحریص میفرمود صاحب مجالس النفایس آورده که

هیچ پادشاهی اهل علافه را انتقاد تعظیم گردیگان پادشاه انرا کرده اما بعد از فوت سلطان یعقوب صوفیه امیر الامرا بر ایشان

او را بکفر متهم ساخته جماعتی را بر این داشت که گواهی دادند بعنال عمران شیخ فضل را به تبریز جمعی از بای در آورد

وابو اتقو در شتم بوده و اجبا نظم جاوداهل رسوم شاعران مینموده و این نوع ابیات میگفته **بیت** شکار تنها نه نیم

بیرون آرزو نیست علاکن : کسی خواند که همچون من دلش از عشق خون باشد : در ازل خاک جهد هر کسی می

بخشید : حصه من گرا غم در داد آنجه شد : علیمی مراد دل خود زی که نزاکار : زان رفت که گویند چنین

یا که چنان کن : هرگز سخن عشق مکرر نشود : سری که در راه است مقرر نشود : خواهی که از ملک شوی عاشق شو

کین مرتبه بعشق میسر نشود **طارقی** در این مجالست طریق نیکو و در بیشه صاحب رزقی شکرف داشته و قریب نود

ساله ملازم این درگاه والاجاه بوده در سلک ارباب نظم انتظام داشت و در ایام عمرش منقضی شده عازم بیت الحرام

گردید و بعد از حصول آمال از این دار ملال بعالم دیگر انتقال نمود از اشعارش همین یک بیت در خاطر بود ثبت افتاد **بیت**

من سنگ آنم که باد در دامن نگشد : نه گنجس منت نعمه ناراز کسی منت کشد **جوفی** مرد وارسته گم آلان دیده

عراقی مجسم

ساده

اطوار بوده و لازعایت فی ضایع حسن خلق بکسی که تخم مهر و محبتش در فضای سینه میکاشتند و خواهان صحبتش طلب بوده ماده دیگر گفتش قدرتی تمام داشت چه در هر نوع سخن که او را امتحان کردندی در روز و بگفتی و در تاریخ ثلاث و ثلاثین و تسعمایه در مجلسی که شیخی در عال [illegible] رباعی از آن برا احدی [illegible] یکسال قبل از کتر [illegible] قصیده در مدح حضرت شاه جنت مکان انار الله برهانه گذرانیدن یافته باز دیگر مرحمت بوده از انجا اکرام [illegible] خبر [illegible] در انتقام اقامت داشت تا بمنزل اصلی [illegible] کرده و صاحب دیوانست و شعر بسیار گفته چه انتصار بر این چند بیت اختصار افتاده بیت خود ببر از غمزه خوبان حاجت

جلاد نیست ٭ جان فدای خنجر او کاین وفا باد نیست ٭ چه بغیر تم از آنم که در جهان نکشی ٭ زکشت نام که تو باش بکشی ٭ بگذر بچاره من بگذار تا بمیرم ٭ من نه توان که باشم که تمام طلب بکشی ٭ کفلوت خوش که او ز هجر کل یار بار ابدا ٭ بعاقل ناب عقوفای بخرید ارادند ٭ ذوق کار عشق ندیدم عاشقی امروز نیست ٭ کار فرمانی که از آن سر کار ادراد ٭ زدن نشینیم نقش بستیم و بجاگذاشتیم ٭ ما نچه در دستیم در انکاه گذاشتیم ٭ آینه که او سکندر نشنید ٭ بر دیم بهر برابر او دگر گذشتیم ٭ ترک ما کرد انکه روز گار با یار بود ٭ ما بر یاری که بر حضور خویش کار زبود ٭ بر بگانه مرا دام در دستم دست اینه ورند که همچنین دادا ارزد و لبسیار بود ٭ عشق هرگز سوختن من نکند ٭ که چراغ دل که پیش خود روشن نکند ٭ در گلشن غوغ خوش ابست هوا نیست مل ٭ هر گزان ابست هوا ترتیب من نکند ٭ عنبر در دونقشا در درده مصیبت لبیست ٭ در رسم کار [illegible] زبان بر سر دشمن نکند ٭ گر گرفتار م بهوای آن پریرو کرده ام ٭ در برشانم کال و خاطی بو کرده ام ٭ ابد ع دوستی بر آور دا عادر گار گینی حاجتی دارم بدرگاه کسی بد کرده ام ٭ آنکه خود را در جهان پی این بیجان کرده است ٭ چشم ما را از که بر خویشتن حیران کرده است ٭ گرچه بخت بستاد تر پر زدر بغل ٭ آنکه خانه خاک سر کو بیش بدامان کرده است ٭ خادم غم ز کسی لازم باشد ٭ که از تسم غمی از دی خورده باشد ٭ غمی ز مرگ دشمن داروایی است ٭ که تو نرسم در غم او مرده باشد ٭ بی گریه چنفغص دیده بر بحجی ابری شود چو نا بکشیر بهر آبکشی ٭ تا چند کسی بر روز خورشید ببند ٭ لب که زآلف بگلعب است [illegible] ٭ اینا بسته طالب روح جبرئیل در این بادیه کو سوخته برش ٭ معصومی لطف طبع مخصوص بوده این بیت مراد است ٭ بناحق کشتگان بی جون نو نبی دادادند و هم بر سیم ٭ که نگذارد مرا این کسی روز قیامت هم عهدی از نیکو طبعان آن شهر و سکان بوده بیش شعر بوده سلیقه او از کلماتست بیت بچه اندیشه ام از خاطر باشد و روی ٭ چه بگا طرگذرانم که قلذر یاد و روی مرتضی طبعی نکو و دعوت دشتی و در طبقه شعرا رتبه رواداره این بیت که حاکی دجله و فرات فراند بود از کلماتست بیت پیر زدوی گلی اقد علیهی اسلش حکه ای ان باشد و لیش پیب فر طفلی همدان از شهرهای قدیم جهان است علمای اعلام آورده که آن شهر را همدان این سام این نوح علیه السلام بطالع قوس بنا نهاد و صاحب نزهت القلوب آورده که از جمشید بطالع حمل بنا نهاده هوایش سرد است و لیش از کوهست و اطرافش که سبزه و چنکا و آب روان است این از روضه جنان است بیت همدان جای شهیان از مراتب هوا ٭ کاندر آفاق چنان شهر معظم نبود ٭

گویند هر غمگینی در آن شهر در آید شاد مان گردد و لهو و طرب بر مردم آن ولایت غالب بود خاقانی صفت همدان را در تحفة العراقین بسیار کرده و این ابیات از آنجمله است بیت خود کل عراق همه جا نیست ٭ اما همدان عروس انهاست ٭ اکناف عراق دیغ دیغ است ٭ اما همدان بهار معنیست ٭ هم طالع در سعید ملفی ٭ هم شام و سحر دو عید ملفی ٭ خضر نیش بشال کعبه ثانی الوندش تو قبیس دانی ٭ تیغش بهزار پرده خرگاه ٭ ز الفوی سماک اما راه ٭ تخت زینب کرده اینک زانسوی سماک هزار فرسنگ ٭ پشت همدان که روی دینست ٭ الا بوجود او قوی نیست ٭ وکوه الوند بر طرف جنوبی همدان بجانب غرب واقع شده و همدان را دوازده فرسنگ دیده اند و گویند دوازده هزار چشمه از اطراف آن جریان می یابد و هیچ وقت برف از زبر آن خالی نباشد و از ابو عبدالله جعفر طیار نقل است که در جبل الوند چشمه ایست از چشمه های بهشت و ما شاء و که از دور درختان سایه گستر اند و در روح پرور حکم خلد برین و رشک نگار خانه چین دارد و از مضافات همدانست بیت ما شاء و که خوشتر از ارم است ٭ آفتاب اندرو در درم است ٭ و از این قبیل مضافات بسیار دارد که هر یک ملاحت از آن در گذشته شروع در مردم آن ولایت مینماید امام عالم ربانی خواجه یوسف همدانی اول حال در بغداد ملازمت شیخ ابو اسحق شیرازی کرد تا کار وی بالا گرفت و بر اقران بر علم فقه و غیر آن فایق آمد چنانکه شیخ ابو اسحق در صغر سن او را بر بسیاری از اصحاب خود تقدیم مینماید و بس از آنکه در علم منتهی گشت طریق صوفیان را پیش گرفت چندان راه ریاضت سپرد که رسید بدانجا که رسید چنانچه خانقاه وی را کعبه خراسان میگفته اند و نسب بسیاری از اولیا بوی می پیوندد و در تاریخ وفتی که از هرات بمرو میرفته فوت گشته و در مرو مدفون گردید عین القضات کنیت و نام او ابوالفضایل عبدالله ابن محمد المیانجی است فضایل و کمالات صوری و معنوی وی از مصنفاتش ظاهر است چه انقدر کشف حقایق و شرح دقایق که وی کرده کم کسی کرده از عین القضات در نفحات نقل است که بدم و جمع جماعتی از آنها در خانه صوفی رقص میکردیم و ابو علی آمد زنده نی بیتی میگفت بدرم بگریست گفت خواجه احمد غزالی را دیدم که با ما رقص میکرد و خرقه ان لباس او میباد که چنین و چنان بود ابو سعید گفت مرگم آرزو است من گفتم بمیر در حال بیفتاد و بمرد مفتی وقت حاضر بود گفت چنانکه مرده را زنده میکنی مرده را نیز زنده کن گفتم مرده کیست گفت سعید گفتم خداوندا سعید را زنده گردان در ساعت زنده شد در حبیب السیر مسطور است که قوام الدین ابوالقاسم درگزینی وزیر سلطان سنجر بقتل عین القضات مبادرت نمود بانکه سخن که در باب نفس و اعتقاد او ازوی نقل کردند و جمعی فقهای جمل بخط بر کرده فتوی دادند علی الفور خون وی ریختند و در بهشت در سی از مدرسه که درس میگفت از طلعتش آویختند بعد از آن جسدش را سوخته بباد دادند آورده اند که عین القضات پیش از قتل خود کاغذی را مهر کرده بصاحب سپرد که بعد از نماز جمعه در فلان تاریخ باز خواهید کرد اتفاق آن روز که او را بدرجه شهادت رسانیدند موافق آن روز بود که او گفته بود چون مهر آن کاغذ را برداشتند این رباعی نوشته دیدند رباعی ما مرگ و شهادت

به بر ما خواسته ایم ؛ واکنون به چیزی کم بها خواسته ایم ؛ گر دولت جهان کند آنکه ما خواسته ایم
ما آتش نفت بوریا خواسته ایم ؛ از سخنان اوست که هرچه پسندیده است خدا دوست و هرچه خوی نفس
خدای تو گفتن و نیستی که الله تعالی یکی است چه سود که تو در پیش است هزار سجده مسکینی بیت هر روز هزار بار
قبله است پنج بار ؛ این سینه را که چار حد اش بر گلیست ؛ چنانچه خواجه ابوالحسن خرقانی گفته ابوالحسن خود را دوست
ناخدای او را بر جای خواهد بودن امید عنایت جوان مردان ابدالآباد و در آن جهان سعدا دیگر که ستیزا
به دلکی بخریف این انه ترا فقر ولی الله نفر مید لیثان هم از برای راندن بوده اند بیت ما را خواهی دل
بجان اندر ده ؛ چون شیفتگان سر بگریبان اندر ده ؛ واکه رنی ز دیده جان اندر ده ؛ دل پرخون گوهر
کان اندر ده ؛ معشوق بلا جویی ستمگر دارم ؛ در خون دو دیده ستمی تر دارم ؛ جان طلبد او انیهوس کرده
سر دارم ؛ من عاشق او رخ دلبر دارم ؛ با دل گفتم که ای دل ازرق خرقه پوش ؛ کم کرد تکیه عشق و عشق کشش
نشنید نصیحتی من و برد زر و توش ؛ تا لاجرمش زمانه میمالد گوش ؛ بیگانه و آشنا نداند غم تو ؛ از دیده
خون فشاند غم تو ؛ در دوست خود ایم و هم غمت نوش کنم ؛ تا از پس من کسی نماند غم تو ؛ ناگه ز آدم در الوان
دلبر بست جام می لعل نوش کرده شست ؛ از دیدن ما لازم گرفتی زلف خوش شش ؛ رو یعنی چشم مست جسم

شیخ فخرالدین ابراهیم المشتهر بالعراقی در صغر سن حفظ قرآن کرده قرآن خوب میخواند که جمله اهل همدان شیفته آواز
او بوده اند و بعد از آن بتحصیل علوم اشتغال نموده و در سن هفده سالگی فضلش بجائی رسیده که در یکی از مدارس همدان
بافاده مشغول گشته و در خلال این احوال جمعی از قلندران بهمدان رسیده با ایشان پسر صاحب جمالی بوده و مرغ دل عراقی دام
دانه زلف و خال آن پسر گرفتار شده در صحبت ایشان بهندوستان افتاد و در ملتان بشیخ بهاءالدین زکریا
و را از آنجا عنایت و ساخته در خلوت نشانید و چون ده روز از چله اول گذشته این غزل گفته بیت نخستین باده
کاندر جام کردند ؛ ز چشم مست ساقی وام کردند ؛ عیشی از اهل خلوت با واز بلند میخواند و چون بسبب چنان طریقه
ایشان در خلوت ذکر و مراقبه بوده جمعی از اهل ارادت انکار نموده پیش شیخ رسانیدند شیخ فرمود شما را از این منع است
منع نیست بعد از روزی چند یکی از مقربان شیخ را گذر بر خرابات افتاد شنید که این غزل را خراباتیان بچنگ
و چغانه میگویند او بر پیش شیخ رفته حقیقت باز نموده تمام غزل را خواند چون بدین بیت رسید بیت چو خود کردند
راز عشق را فاش ؛ عراقی را چرا بدنام کردند ؛ شیخ فرمود که کار او تمام شده برخاست بدر خلوت عراقی آمد و
گفت مناجات در خرابات میکنی بیرون آی عراقی بیرون آمده و سر در قدم شیخ نهاد و شیخ سرش را برداشت
و برا در خلوت نگذاشت و خرقه از تن خود کشیده در روی پوشانید بعد از آن دختر خود را بنکاح وی داد و در آورد و از آن
از دختر شیخ پسری آمد کبیرالدین لقب کرده بعد از بیست و پنج سال که وقت استرداد امانت شیخ نزدیک رسید وی را

بخواند و خلیفه خود ساخت اما حاسدان حسد کرده هر روز سخنان از وی بگام گم نمیرسانیدند لاجرم بزیارت
حرمین شریفین زادهما الله شرفا نموده بعد از زیارت بجانب روم در حرکت آمد و بصحبت شیخ صدرالدین قونوی رسید
و در درس فصوص او استماع فصوص نموده در اثنای آن لمعات را نوشت و معین الدین پروانه که از امرای عظام و والی روم بود
مرید گشته جهت وی خانقاهی ساخت و شیخ در آنجا مجلس و قوال و سماع میکرد و اشعار بالکل در آن نوشت این مطلع از
الحکایات است بیت ساز طرب عشق چه داند که چه سازست ؛ کز زخمه او نه فلک اندر تک و تاز است ؛ پس از فوت
معین الدوله متوجه مصر شد و سلطان مصر بر وی معتقد و مرید گردید و شیخ الشیوخ مصرش گردانید و چند گاه در آنجا بسر
برده بود آغاز عشق بازی نهاده مدتی با اصحاب بر در دکان او نشسته شعر میخواندند و گریه کردی بعد از آن بجانب
شام روان گشت چون در دمشق شش ماه بگذرانید پسرش کبیرالدین از ملتان آمده و مدتی در خدمت پدر بسر برد تا در حال
شعف [illegible] بادر مقصد عارضه [illegible] استیلا یافته پسر را با اصحاب بخواند و وصیتها فرمود و پس
از آن این رباعی بر زبان آورده بدرود جهان [illegible] مرقد شیخ محی الدین اعرابی مدفون گردید بیت
در سابقه چون قرار عالم دادند ؛ مانا که نه بر مراد آدم دادند ؛ زان قاعده و قرار کان روز افتاد ؛ نه بیش
بکس قسمت نه کم دادند ؛ و عراقی را نظم و نثر سخنان عارفانه دارد و دیوان نظمش کمال شهرت دارد بنا بر اطالت بر
چند بیت اکتفا کرده آمد بیت ندیدم از جهان کامی دریغا ؛ بماندم بسر ناکامی دریغا ؛ گرفتار شدم از خوان
لیکن ؛ مرا حرمت نشناسی دریغا ؛ نگشت بر او نگاره باید کرد ؛ روی بر روی یار باید کرد ؛ دست خود تو چه
در نگری ؛ بافرقت کار زار باید کرد ؛ چون عراقی ز دست خود فریاد ؛ هر دمت صد هزار باید کرد ؛ جانا که
بجان آمدم بتنهایی ؛ نماند صبر مرا بیش از این شکیبایی ؛ اگر جهان همه زیر و زبر شود ز غمت ؛ ترا چه غم که تو
خوگرده بتنهایی ؛ ندیده روی تو از عشق عالمی مرده ؛ یکی نمانده اگر خود جمال بنمایی ؛ بیا بیا که تا یکدم کریم
نیم چون خوش دل و خرم بگرییم ؛ گهی از درد بیدرمان بنالیم ؛ گهی از لذت هم برهم بگرییم ؛ عراقی را مکن ماتم بلادام
بران مسکین در این ماتم بگرییم ؛ نگارا بیتو برگ جان که دارد ؛ دل شاد و لب خندان که دارد ؛ غمت از لطف
جانی خواهد از من ؛ چه افتادست چندین جان که دارد ؛ ز رحمت دوستان حال الهی ؛ چه امروز لطف کن
در لطف گفت خود امروز ؛ بیا که از دست رنج ما رستی ؛ همچه ماهی بر آسمان نشسته ؛ یا چه ماهی فتاده در شستی
خاطر دوستان غمگین است ؛ تا تو در خانه خود بنشستی ؛ مرهمی ساز بهر خسته دلان ؛ خیز در رود اگر چه
راحتی ؛ در دام غمت دلم زبون افتاده است ؛ در پای غمت سرنگون افتاده است ؛ شاید که بر سنگی
دلم شاد نکنی ؛ چون میدانی که بیتو جان افتاده است ؛ مسکین دل من که سر بکام بماند ؛ در بزم طرب
تهی دست بجام بماند ؛ صد آرزوی پارسی سودا پخت ؛ سوداش بپخت و آرزو خام بماند ؛ ابد دست با

که بخوانم نیست : در بزم طرب همی و بی جام نیست : کام دل و آرزوی من دیدن تست : جز دیدن روی تو دگر کام نیست
افسوس که ایام جوانی بگذشت : سرمایه عیش جاودانی بگذشت : تشنه بکنار جوی چندان خفتم : کز جوی من آب
زندگانی بگذشت : بتخانه و مسجد همه از یک بابست : هر کس که بر این جانه داد در خوابست : آنها که ببینند خدا را ایشان
نه مسجد و بتخانه و نه محرابست : امروز شهره در پریشانی ماییم : ننگ همه دوستان و خویشان ماییم : رندان مقام
و عشق در رسوا شده : گر مطلبی جایگه ایشان ماییم : ای آنکه ز دوری تو در حالت مرگست : در آرزوی رخ تو خونابه
در گست : بیچاره بجان آمده ام دریغا میتو : بیچاره کسیکه بی تو اش باید زیست : پیرو تو عاشق رخ گل چکند چه
بوی خوشت بوی سنبل چکند : آنکس که ز جام عشق تو سرمست است : انصاف بده بستی مل چکند امیر سید علی
ابن شهاب بن محمد حاوی علوم ظاهری و باطنی و جامع فضایل صوری و معنوی بوده در اوایل حال ملازمت شیخ
شرف الدین محمود بن عبدالله المزدقانی مینمود تا از شیخ تقی الدین علی دوستی کسب ارشاد طریقت مینمود بعد از فوت
شیخ تقی الدین باز رجوع بشرف الدین کرد و گفت فرمان چیست شیخ فرمود که حکم چنانست که در اقصای بلاد
عالم گردی میر سید علی بفرموده عمل نموده سه نوبت ربع مسکون را بگردید و بصحبت هزار و چهار صد ولی صاحب
ارشاد رسید چنانچه چهار صد ولی را در یک مجلس دید مصنفات امیر سید علی بسیار است از انجمله کتاب اسرار النقطه
و شرح اسماء الله و شرح فصوص الحکم و شرح قصیده خمریه فارضیه و ذخیرة الملوک است بمار دارند و دو نسخه از مشهد
هفتاد و شش بولایت کابل اتفاق افتاده و در ختلان مدفون گشته آورده اند که اولجایتو سلطان در سلطانیه
خود را بحضرت امیر عالی با حضار ارباب فضل و کمال بر وادی و علمای گرامی و سادات و مشایخ سامی … کرد از تمام
جمع آیند و در آن روضه هر یک آنچه در گنجینه خاطر دارند بصفحه ظهور رسانند تا از افادات موجب …
این محل عالی دگر سید متعالی گردد و امیر سید علی در آن وقت هفت ساله بوده و خالش الکتاب را بر دوش گرفته …
روز گرفت و بعد از آن بهم ترتیب داده موسوم باوراد فتحیه گردانید و از جناب اگرچه اشعار بسیار روایت
میکنند اما در نیوفتت بغیر از این ابیات چیزی دیگر بسماع نیفتاده لمبه گر بدر منیری و سما منزل تو : در کوثر
اگر سرشته باشد گل تو : گر مهر علی نباشد اندر دل تو : مسکین تو و سعیهای بی حاصل تو : گر حب علی آل
تو لایت نبود : امید شفاعت از رسولت نبود : گر طاعت حق جمله بجا آری تو : بی مهر علی هیچ قبولت نبود : در راه گرچه
… : زان … را در کنار : ابو بکر بسیار بزرگ بوده از سخنان اوست که طمع
بچیزی مکن و چون بستانی جمع مکن و اگر چیزی بتو آید منع مکن شیخ ابوبکر بزرگ وقت بوده و عین القضات
گفته که هر که سوره حمد خوانده دان نیز بشرط خواند خواند لیکن دانم که او قران درست میداند و من
میدانم از بعضی حال آن بعض هم ازراه خدمت او دانم لمبه ما بر در نا گشته کرم وفا را : ما در درون را نکنیم جانرا :

ابو عبدالله

229

ابو عبدالله صاحب بیاره صوفی از بزرگان این طبقه است گوید از شیخ ابوبکر دقاق پرسیدم که صحبت با که دارم گفت با آنکس که
بر آنچه از الله تعالی که از تو بیند … گوید درست نمود که زاهد و مطاعا باید کرد داراندیشه صحبت است که حق صحبت بجای
خود طلب نکند و عیب خود … و عیب دیگران … عذر بگوید … خفیف اکبر مشایخ بوده وی گوید در بادیه ماندم سخت
بیاز … برداشتم و گفتم خدایا ضعیفم و در جای مانده بر خود دیدم که اعرابی بر شتر سوار از پس درآمد … رسید و گفت
اعجمی توانی این شتر را … گفتم آری از شتر فرود آمده مرا نشاند بر شتر و از نظرم غایب شد شیخ حافظ ابو العلا
حسن بن احمد عطار از بزرگان طبقه صوفیه بوده و حافظ قرآن در کشف العارفین این ابیات در صفت وی گفته لمبه
پیرایه دین امام حافظ : تلقین ده اصمعی و جاحظ : بینش زبرای درس تنزیل : طفل متعلم است جبریل این
قصه بکلاه … گفتند : خوردان … گفتند : کین حافظ کیست گفت رضوان : پیرایه خزینه
دار قرآن : بالای جهان علم کاشش : … قرارگاهش : هر جا که … عادت دین : مدارس بود
مدارس دین : بدیع … از بدایع سبحانی و دست پرورد حضرت سبحانی بوده از سخنان اوست که مرد را بلباس …
شناخت چنانچه شمشیر را در غلاف ابوالحسن بن جهضم که از مشایخ نیکنام و صاحب کتاب بهجة الاسرار است
درباره … مستجاب الدعوه بوده و کسی که بسیاری از مشایخ دیده بود و حافظ …
در قریش اکمال … مستجاب … مسروق بن الاجدع که در فقاهت و عبادت از همه اعلی و اعلم بوده ابوالفضل جعفر بن
علی الاسکندرانی که در فتوی و حدیث عدیل و نظیر نداشته در سلک یگانان امکان انتظام داشته اند العبد الاجل سعد
الدوله مسعود بن سلمان از نوادر ایام و از افاضل انام بوده فلک هزار دیده بروی زمین زبان آوری چون وی ندیده و گوش گردون
مثل نام همچنانی نشنیده در اوایل جوانی و عنفوان زندگانی با والد ماجد خود بسوی غزنین آورده بندگی
سلطان آل ناصر عزیز و محترم گشته عمرها در ولایات هندوستان بایالت و حکومت بسر برده در زندگانی به نیکنامی
و در وسکامی گذرانید اگرچه اکثری ویرا از غزنین میدانند اما بحقیقت چنانچه در یکی از قصاید خود اظهاری
بیان کرده میگوید لمبه گر دل بطبع بستم شعرت صنعت : در احمق یکم … و محمد عوفی نیز
در تذکره خود آورده اگرچه مولد وی از همدان بوده اما کاروی در ولایت مشرق طراوت یافت و والد وی در بعض
… و گفته … کاروانهای … اسباب … مردم وادی در رعایت فضلا و … مسعود سیف الدوله
محمود بن سلطان ابراهیم که شاهزاده عاقل نیکو طبع خوش خلق بوده بسر برده و در چهار صد … که در سال
پانصد هفتاد و … بعرض سلطان ابراهیم رسانیدند که شاهزاده سیف الدین محمود نیت کرده که نزد سلطان
ملکشاه رود سلطان از … شده فرمود او را گرفته محبوس گردانیدند و بعد از آن مصاحبان و ندیمان ویرا
محبوس ساخته بعضی را بقلاع فرستادند و برخی را بقتل رسانیدند و از آنجمله یکی مسعود سعد سلمان بوده که او را بقلعه نای

درستاده و او بعد از چند وقت این رباعی گفته و روی بتخت و علی خاص که از مقربان بود بمسعود نسبت برای در تخت سلطان
عرضه داشت نمود اما هیچ اثر نکرد رباعی در بند تو ای شاه ملکشه باید : تا بند تو پای تاجداران ساید : آنکس که ز پشت
سعد سلمان آید : گر زهر شود ملک ترا نگزاید : و با آنکه چند قصیده دیگر در غایت حزن و سوز گفته فرستاده اما دل
پادشاه هیچ گرم نشد تا وقتیکه از دنیا برفت و آن آزاده مرد را در زندان بگذاشت و مدت ایام حبس وی بدوازده
سال کشیده بود چون سلطان مسعود فرمان فرما گشت او نیز هشت سال دیگر در حبسش بداشت و بعد از آن قضا بغزرا
رنفاسی حسد که از طبع قادر او را دیچ مسموع نیفتاد و بعد از بیست سال ثقة الملک طاهر مشکانی او را بیرون
آورد و این بعد ما در خاندان ایشان بماند چه از آن زمان تا حال هرکه این واقعه را شنید حمل بر رفت و تخطیه فعل سلطان
غیاث الدین محمد بن ملکشاه نقلست که قصه حبس کسی شاهان بد دلیست زیرا که از دو حال بیرون نیست یا مصلح
یا مفسد اگر مفسد است ویرا زنده داشتن ظلم است و اگر مصلح است مصلح را در حبس داشتن از آن ظلم تر و مسعود
با بوالفرج رونی معاصر بوده و ابتدا بین ایشان کمال اتصال داشته و مصادقت غایت محکمی داشته چنانکه از این
دو بیت مفهوم میگردد بیت ای خواجه بوالفرج نکنی یاد من : تا شاد گردد ای عدل ناشاد من : نازم بدانکه هستم [illegible]
شادم بدانکه هستی استاد من : چون او مسعود را هیچ طمع در پی دارد بعد از چند وقت که مسعود محبوس گردید
باعث ما را از ابوالفرج دانسته چنانکه در این اشعار میگوید بیت بوالفرج شرم نامدت که بجهد در چنین حبس [illegible]
افکندی : تا من اکنون ز غم بیکریم : تو ز شادی زرد و رنج [illegible] : اگر او خدا را گناه همه نوع : ده خشت [illegible]
کنت اند الیقین کرده شده : همه دشمنانش سوکندی : چون اجابت بر حق بنشانند : تا تو را از رنج رنجیدی
اینچنین فوتی ترا هست کز تو : بارسیه را کنی سکار وندی : آنچه کردی تو اندر این معنی : نکند سحر داود عکا
نقضائی که رفت خرسندم : نیست اندر جهان چه خرسندی : رو که خدای بود یک شب هست : بر تحکمی که کرد
پراکندی و اکثری از شعرا ویرا ستوده اند چنانکه حکیم سنائی گوید بیت ابجدی که باز غزنین را مورد شد
سبزه نکستان کرد : آنچه با جان خلق تو کرد : با چمن ابرهای نیسان کرد : آنچه در گوش شعر تو داد
در صدف قطرهای باران کرد : چه دعا گویی فصد هنرست : مرزها بشوای نکهبان کرد : باتن و جان تو تن و
خدای : آنچه با خضر آبحیوان کرد : و او را قصیده ایست در مدح سیف الدوله محمود بن ابراهیم مسعود که [illegible]
مرصوف رهم و بارا محذوف چنانکه در وقت خواندن لب بالا بزیرین نمی آید و حدیث از آن جمله است بیت ای
آذر تو با فته از غالیه آذر : اندر دل عاشق زده است آذر آذر : زنسرین سهی چون تو نه لاله و خود
نه صورت چینی تو و نه صورت آذر : اندر دل عاشق تو هستی غنقت : کاندر دل حاسد شهنشاه غضنفر
شاه سخی رشت که در گاه سخاوت : لفظش در رخشنده و دستش زر و گوهر : ای شاه تو خورشیدی و زیر انکه

خورشید : نور تو فضای آفاق رسیده است سراسر : ارزان شده از ترس سر تیغ تو فغفور : ترسان
شده از هول سر گرز تو قیصر : و در تذکره عوفی آمده که او را سه دیوان بوده تازی و پارسی و هندی چون دو دیوانش
سفاوش نیست و التزام نشده هر آینه چند بیت از دیوان فارسی او نوشته میشود بیت شکوفه طرب آورد شاخ
دولت را : که بوی نصرت فتح آمد از نسیم بهار : گرفت جام طرب عیش به هزار نشاط : نمود دور
فرح روی چون هزار نگار : در این بشارت مطرب نوای نغز بزن : بدین سعادت ساقی نبید لعل بیار
که باز گشت بفیروزی از جهاد غزا : علاء دولت مسعود شاه گیتی دار : مؤیدی که زمین را بعدل کرد
آباد : مظفری که جهان را بتیغ داد قرار : بپوی جوهر تیغش زاید همی آتش گل : بیاد بخشش خیزد همی از ابر نثار
بنازد از شرف نام او سر منبر : بخندد از طرب مهر او رخ دینار : بعون اسلام فراخته هزار علم : بکرد بر علم
شکفته لشکر جرار : نهاد روی بهندوستان به نیت غزو : گذشته رایتش از عنف گنبد دوار کشیده
فتح مصقولش آفتاب نهاد : گشاده چتر هلالیش آسمان کردار : ز هر سپاه صف اندر آمده انجم الکین :
رطعها شبیه خانکی هلال کار : هلالی از رایت منصور او کلاب کشت : زمین ز موکب میمون او عبیر غبار
براند تیزرو و جاه جنب بادار لعون : برفت مسرع جوی ابر ابرا رفتار : صدای کوسش رعدی فکنده در کوه
زرنگ تیغش سیلی گشته در هر غار : سپاه از تشن چون شیر دشت تشنه بخون : بحمله هر یک چون اژدهای مردم خوار
بتاختند بهر گوشه چه بو بیان باد : بتافتند بهر جانبی چه بیدان نار : فکنده ناچخ در مغز کفر تا دسته
نشانده پیلک در چشم شرک تا سوفار : فلک بخندد از هول و سهم گراکر : زمین بلرزد از بیم ترس تا ... از
بهندوستانش فتوح بود و لله الملک : که کار فتح همه بر قطب او گرفته قرار : حدیث و قصه آن هیچ نیست تا ...
ز کعبه شنان بوده قبله کفار : شهی بهند تسلط گرفته بود بزرگ : که بود کعبه شهزاده قبله کفار : بتان او
عفریت فعل جاه و دوش : بلبک جوی و بلیس اصل و دیو تبار : شهاب سطوت تو دریا نهیب و کوه شکوه : زمانه
سلطنت و گردون توان کوه وقار : به پیل غزه دلاکش بیافته مالش : زمال مست و ز تقیه نشده بیدار
ز دود چون خبر تیغ تو قرار نیافت : فرار کرد و بیارست جست راه فرار : بحبت ... جان چنانی
که هست افعی بجانش بر میان زنار : بگوش شد آمد آواز رعد نفخه صور : بچشمش آمد سکل در خت ...
نهیب شاه براو حلقه کرد کو جهان : که ره نبود و شش بیش بیش ... : عزیز جان را بسیم و زر بخرید
قوانین تجارت نیکو که بر بیدار : زهی بکاه تو دولت بنفع بسته کمر : زهی برای تو ملت بفخر بسته ...
ز معجزات تو یک نکته یاد خواهم کرد : قیاس کیره کشی زان که از سیار : چه گشت روی سواران ز نیزه ...
چه گشت کام دلیران بطعم زهره مار : فرزند نیکی کیک بصید گاه بلا : بساط خاک بدین زای در نقار

سریان زیغ کنند چون سر مفلوج ∴ دل یاران ز فزع گشت چون دل بیمار ∴ تو حمله کردی و آنگه گریز مسعودی
بران نگاه در آمون خورد کوه گداز ∴ نبود طعن ترا حایل آتشین باره ∴ نگشته حرب ترا حایل آتشین دیوار
فضا چو شکل نهیب تو دید روی بتافت ∴ سفید گشتش چشم و سیاه شد رخسار ∴ چه دید دید سواری نهاده جان از کف
چو کف گشاده ز چرخ بانگ ∴ چو چرخ گشته ز دیده در شاخ تنگ ذری ∴ بسی ز دولت و توفیق ایزد دادار
تمام شد ستم زنگیان ابو حسیم ∴ زمین هند ز بهر چنان دین شد باز ∴ شکسته شد به یک اسب تو هزار سوار
گشاده شد به یک شوب تو هزار حصار ∴ ز شرزه شیران آگنده شد سپاه پناه ∴ ز زنده فیلان آکنده شد قطار قطار
نگار کرد تو آگاه شد زبیغ زمان ∴ ز فتح نامه تو بشگفد بلاد و دیار ∴ چنانکه چه حقی از بخت کشتی اندر دل
برآمدت همه مقصود و در شد همکار ∴ چه عاجز است زبانم ز بیعت خاطر ∴ چه قاصر است زکردار نادرت گفتار
جز این چه دانم گفتن که عنصری گوید ∴ چنین نماید شمشیر خسروان آثار ∴ چه حق صحیح باد ... شمشان گذارده شد
تو حق شاعر با دوستان همی بگذار ∴ ز شاخ دولت پیوسته باز لعبت چین ∴ بباغ عشرت همواره گلم بر تو گذار
چه روزگار ترا بنده است فرمان بر ∴ اگر جهت افتد بر روزگار سپار ∴ نالم ز دل چه نالهای همی در حصار
بسی گرفت دولت من زاین چندجاه ∴ اگر آه پهلوی نای مرا نالهای زار ∴ جز نالهای زار چه دارد هوای نای
گردون چه بدرود رنج مرگشته بود اگر ∴ بود خود جان من تشنه نظم تو آه ∴ نطقی نگاه مر اندر چون باده لطیف
خصمی بسیم اندر چون زلف دلربای ∴ مر روز بیت گشت مراقب بند ∴ زنگار غم گرفت مرا طبع غمزدای
از رنج تن تمام نمانم نهاد پای ∴ در زد درد دل بلند نمانم کشید وای ∴ کو یم صبور کوم بر جهان شت دل
گویم بر سیم باشم همواره نشت پای ∴ کار من تقرات جر دل و جان من خلاد غم ∴ از تیغ آب داده و از رنج سر گرای
گردون چه خواهد از من بیچاره ضعیف ∴ گیتی چه خواهد از من درمانده گدای ∴ بر من نکنی بد بنت به بند بلی سخی
چون بیگمان گشتن تو بیش نباشد مرا ∴ چون لبت بلنم از صبر بیعان از رنج ∴ ممکن بود که سایه کند بر سرم همای
گر شیر شرزه نیستی ابوالفضل کم شنگر ∴ در مار گرزه نیستی ابوالفضل کم گزای ∴ ایمن جزع ملکن کی بجا برنت انجمان
اعمال عالمی نشود گر نبخشی است ایزن گرای ∴ ای بی هنر زمانه مرا بانک در نورد ∴ انکو دل سپهر مرا بنیک گرای
امروز کار بر شب هر روز در بلا ∴ ره چه زنخمشم کن دوده درد غمگشا ∴ در آتش شکیبیم چو گلاب در جکان
بر سنگ امتحانم چون زر پاره‌ها ∴ امیدیه سعادت ناری شود عیان ∴ دی نا امید سترون شود زای
ای از دهای هرچ دل من نشر بگذر ∴ دولت آسمان جسم تنگ بجان ∴ ملک چو از تو رست و شهریار ز چون رست
کار مهیا و امر و نهی رو است ∴ شغل زمانه مفوض است ابتدای ∴ گر زد شاه آن جهان آفتاب جهان است
خسرو عالم علاء دولت مسعود ∴ آنکه به انصاف پادشاه جهان است ∴ ای اسرار خسروان که کسب بد دار

حکم

حکم ترا بنده و داد بسته جان است ∴ عمر دعاکان بر رضای تست حکمت ∴ سعد دعاگان بهوای تست زبان است
بار شرف تو بر تن دل گشتن ∴ تاب ابر بهار باد خزان است ∴ گردن او عاشق بشارت دست است
بیلوی او فتنه لاله رنگ است ∴ تیغ به دست تو تیغی است که آنرا ∴ از دل و جان عدو شرار دخان است
در رزمگاه چون فدای جان تو کرده است ∴ هر چه بگیتی از افزونی نفس جان است ∴ کاتش در و باد است تیرش بروت
ملکیت بجانش چه تیر از کمان ∴ ز نیش همی در کف تعل بند ∴ شکسته شود تنگها را گران
بکس پنجه برو در ستم او ∴ در کف ابر دار نعل لباس نوان ∴ جهان بزرگی تو شگفت اگر
عطا را تو کنجی بود شایگان ∴ بوصف تو گرده وصف فلک ∴ بمدح تو آگرده مدحت جهان
ز معنی جهان آن فراز آیدم ∴ که وصفش نگنجد همی در دهان ∴ بر تر سد همی کشتی نظم من
که دریای مدحت ندارد کران ∴ زمین در بستان روی بر تافتند ∴ نرگس و سپیدار و نرگس نشوان
ز رنج ار بکام تو نالم ز غم ∴ ز هر چرخ ار نبرم نخواهم امان ∴ چکرده است گیتی چو خیزد هنر
چه برگشت گردون چه سود از فغان ∴ نام تو کنم نقش چه بی بر کرم ∴ سودای تو نظر کنم چه بی بر کرم
یاد تو کنم نوش چه بی بر کرم ∴ یاد تو کنم نوش چه می بر کرم ∴ با عشق چنین دل از تو کی برگیرم
نه راحت مرا شادی و دسترسی ∴ نه گفت توانم این غم دل بکسی ∴ صد غم دارم نهفته در هر نفسی
در من نگرید شکر گوید بسی ∴ در عشق تو جانم آمد به فریاد ∴ از دیدن من خیال خواب خورده
چون آتش هجر تو دلم تاب خورد ∴ دانم که زهجر نجیه برون نکنم ∴ لیکن شاید اگر ز رنج دل خون نکنم
دل خوش دارم طمع در کم نکنم ∴ چون صبر خورد شب بس چه نکنم ∴ شب مانده غم همی نیاید خوابم
در عالم زغم چو گوی در طبطابم ∴ من که در آتش دلکی در آبم ∴ سنگم که بر هر چه رسد بر تابم
زیبا برخی جانانه ∴ دیبا لبیب ∴ الماس بغمزه و زبانک حبیب ∴ خواهی که چه بعد در دلکی گیر شب
برکش ز رخ آن ریشه دست رقیب ابوسعید ابن مسعود بن محمد سلمان جز دل آن گل و در کسان گلاب است و منوز
شیوه ایات ا عمال و فراد هلال عهده که در مجلس پادشاه بدان رباعی در بیان امتحان کرده او بدیهه گفت
سلطان فرمود تا دهنش پر زر کردند مت همواره رخ نگار با ست نه گل ∴ زاین روی که رخ نگار نیکو ست
نه گل ∴ مارا رخ دوست با باید دوست نه گل ∴ زیرا که گل چشم رخ اوست نه گل الاجل الکامل ظهیرالدین
در عهد سلطان ملکشاه بر لب ملاجان ملک و پادشاه بوده و بر سهمان فضل و فضاحت خورشید و ماه اگر
چه بیدوش امروز بشاه و لبیت او شعرش بین الجمهور مشهور است آنچه صورت ایرادی پذیرد قطره
از آن کتاب و سطری از آن کتاب است مت این نوع خوبان که دل خلق ستانند ∴ پیران پیا هند و چو پیران ذفقد

کردان چه‌اند هژبران زمانند ∴ مشکین خط و شیرین سخن و غالیه‌افشند ∴ سیمین بر و زرین کمر و [illegible]
شیرند و بزور در دلبر گرچه غزالند ∴ پیرند و بعقل ار بخرد گرچه جوانند ∴ سروند ولیکن همه چون ماه [illegible]
ماهند ولیکن همه چون سرو روانند ∴ چون رحمت روحند چه با ساغر و رخند ∴ چون حسن حسینند چه بر [illegible]
در خشم و رضا همه رحمتند و زمانند ∴ در نطق دهن همچه یقین اند و گمانند ∴ در معرکه سوزان ترا زنار جحیم اند
در مجلس ازنده ترا ز حور جنانند ∴ زان باب عیشند که شایسته عمرند ∴ زان مایه عمرند که مانند چه جانند
سیمبر همه مشک خط و لاله عذارند ∴ نخچیر همه نرگس مست دل مانند ∴ شاهان جهان [illegible]
شیران عرین با دل شان جمله جبانند ∴ هرگاه که زیشان صنمی بینم با خویش ∴ گویم خنک آن را که چنین [illegible]
بودا هم را جمله فدا جان و روانم ∴ کایشان همه خود جمله مرا جان و روانند ∴ انگیخته افغان [illegible]
لیشان [illegible] بخوانند ∴ فتنه‌های عالم را سر فراهم آورده ∴ در گفته [illegible] طره پریشانش
نو شد [illegible] ∴ هر زخمه دیوان رفیقهای ایشان ∴ هنری بکشی در هر صبحه [illegible]
نه بزرگی با درد چه راست ∴ ما فرشتگ را ببین مثل ∴ لیکن [illegible] بدیع و مشهور است ∴ این زمان که [illegible]
دهان نو است ∴ سبب محنت دریای نشست ∴ ملک الموت هرکسی پیداست ∴ ملک الموت من زبان من است اثیرالدین

اومانی بجودت طبع و طلاقت لسان معروف و مشهور زمان خود بوده و [illegible] از نواحی اعلام و از
[illegible] همدان یکی اعلام است واثیرالدین قبل از استیلای هلاکوخان در بغداد بمصاحبت سلیمانشاه که از ملوک [illegible]
مستعصم [illegible] بوده و در مدح او اشعار ابدار نظم میکرد در تاریخ گزیده مسطور است که اثیرالدین [illegible]
زندگانی از قاضی همدان که موسوم و ملقب بمجدالدین طویل بوده رنجیده [illegible] در هجو او منظوم گردانید [illegible]
دشمنان [illegible] مرگ وی اندر تاخیر ∴ که برید اجلش می‌نماید تعجیل ∴ لیکن [illegible] ضلالت نه چنان کم گشته است
که بصد سال برده بسرش عزرائیل ∴ و مضمون این قطعه در مزاج قاضی که مردی متقی بود تاثیر کرده [illegible] سوره
انعام خواند و بر اثیرالدین نفرین کرد [illegible] نزدیکی بقبر [illegible] گذشت واثیرالدین صاحب دیوان است
شعرش در غایت عذوبت است حقیقتش از این ابیات که کمال الدین اسمعیل در حق او گفته مستفاد میگردد
[illegible] اثیرالدین راست بر زبان قلم ∴ پیام روح قدس [illegible] ادا کردن ∴ [illegible]
نکاح صحبت مجازات بصبا کردن ∴ چه [illegible] ∴ عجب نباشد [illegible] ادا کردن ∴
[illegible] ∴ ز طاعتش نخواند [illegible] ∴ [illegible]
نبوده [illegible] ∴ سخن ز مدح تو یکبارگی [illegible] ∴ که مشکل است درین بحر آشنا کردن ∴ شروع در
غرضی کان بمدح انجامد ∴ هزار بار [illegible] ∴ من از تکلم اصلاحت الخلاصه فضل ∴ محل

محل ستم

محل ستم ز بس انواع لطفها کردن ∴ چه در جهان تو داعی دم خلوص زند ∴ زلال ارشد دعوی صفا کردن
هم از تو [illegible] بشد اهل معنی را ∴ بس برکشی ز سخن بها کردن ∴ جهان جان جهانی عمده عرصه فضل
که معجز جانان جهان شد ثنا کردن ∴ زهی معجز معنی بیان اهل سخن ∴ رسیده دعوی معجزی ترا کردن
خرد [illegible] ∴ که دیده را نظر [illegible] ∴ شده [illegible] فلک تو [illegible]
که میتوان ز سخنهاش کیمیا کردن ∴ چه در سخن همه اهل سخن عیال تو اند ∴ شده است [illegible]
زهی شرف نوالی که بر کرم [illegible] ∴ بلطف دل و دست [illegible] ∴ دگر نخواهد قدرت تواند اندر حال
چو ذره چشمه خورشید را هبا کردن ∴ در انصاف که رای تو روی بنماید ∴ حسود را نبود روی جز قفا کردن
بس برید خرد نکته ز لفظ ترا ∴ خطا بود که ز لذت [illegible] ∴ و این ابیات نیز از اثیرالدین است
[illegible] ∴ افق [illegible] ∴ آب رنگین [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
جان [illegible] شراب از [illegible] ∴ خاصه [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ که ترا [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ حاصل کار که جز [illegible] ∴ خنک آنکس که [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ از غم اندیشه [illegible]
[illegible] ∴ کمال [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ گل [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ هرکه [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ زانکه [illegible]
لاله [illegible] ∴ [illegible] ∴ گل خندان [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ درون جان [illegible] ∴ [illegible]
[illegible] ∴ [illegible] ∴ [illegible]

خیال روی تو خواب غم فراق تو خورد : چشم که بیته بوی خون ابدالاد : سیلاب اشک سرنگون آمد ازان زمان
نکرم که خیال رخ او : با اشک پیدا کردن ابتدا آمد **حبیب القاینی ابراهیم** صاحب فن درست و طبع مستقیم بوده
و شعر را در غایت متانت و عذوبت فن میفرموده اما اینکه در چه عصر و چه زمان بوده بنظر نیامده لیکن چنین که در صفت جوان
واقع شده بر لطف طبع او دلیل روشن و شاهدی برجست **بیت** پو بنده تر از باد دشتی بند تر از برق : گر باد جسم
بود و برق منقلع : انعام براندامش چون کوه معلق : اطراف بر اطرافش چون بار مرتع : چون شب سکندر شده مرفوع
رشید : چون باد سلیمان شده منقاد و مطوع : در خفض و در ارتفاعش دلکش قطع : بشنو که بود وصف مرا
آخر مقطع : بودیست تو پنداری در کوه مقید : کوهیست تو پنداری از باد مقلع **میرزا مجدی** بزرگ حسن
خلق و سلیم ذات و درویشی صفات و کم علاقی و بی تکلفی موصوف بوده همواره همتش در تحصیل و تکمیل معرفت مصروف
شده از آزاد منشی از تعلق که در کنار همتش تکیه بدیوار تعلق نکند : سلیقه اش در غایت درستی و دانش بهیچ
فکرش در غایت متانت و درستی است و از اقسام شعر برباعی بیشتر توجه میفرماید اگرچه صورت ایراد می پذیرد
از آنجمله است **رباعیات** کفتی که ز فکر عقل کار است است : جای جای که دل نشینی پابست است : شربت ولی از خوشی
شربت باد : بلبل ز کدام ساغر دمی مست است : خوش آنکه شب نه روز میدانستم : نه دلبر دلفروز میدانستم
نه روز و نه روزگار نه کفر و نه دین : عالم همه درد و سوز میدانستم : ای مجدی ای دیده کت ری وکذشت سستی
بدل خود نهادی وکذشت : در سفارش کیش کرسی پیمان است : منتی فلکی بیا روادی وکذشت : ایجائی
کز درد تو تعبرسابد کو : واندکه کجال خود بخت بد کو : گرم که تو خود مرهم ریشم کوئی : سینه که کران
پاسائید کو : که باعث سرسبزی شورستانم : که شبنم مزرع ده ویرانم : در کوه و سنگ و در بیابان بجای
باران و ابر سرکردانم : کو چشم که بر منزل راحت کرید : بر شوری بخت بیکنهست کرید : مجدی زکدام
که صحرا آرم : آن ابر که بر وادی سیاهت کرید : مجدی که ز بزم وصل بیرون میکشت : سرکشته تر از هزار
مجنون میکشت : دور از تو زده رو دیدم آن دلشده را : در بادیه که بادو در خون میکشت : مجدی بتو آشنائی او
حیف است : در شام تو روز آشنائی او حیف است : زنار ز رشته کشته مو خوش کوی : حیف است بتو جدائی
او حیف است : رسشید همه زیر سر و سامانی : مجدی تو صد هزار سرکردانی : بدبخت ز میخانه بجستجو رفتی
جائی که نه قیمت نه آبادانی : من نامه تنهائی نیندانستم : من سوز دل حزین نیندانستم : نه نام عنب که آشتی دریشان
اعیش تو ز اختیفی نیندانستم : مجدی تو آن زبان که داری داری : این شوق بابت و نان که داری داری
سیل آمد و آتش پیفتها در زد : انجم تو آن کمان که داری داری : امروز که عاشقی بهار امروز است جام
می صبح الازار امروز است : تو قدر نداریش بنده که مرا : روز امروز نشد روزگار امروز است

ل

۲۳۳

ای بلبل خوش نوا کجا بودی : وقت خوش و باد خوش بکجا آوردی : مجدی تو ز ویرانه برون می آئی
ایذا من بر کل زکی آوردی : عاشق تا دل بآشنائی نبرد : دلدار هیچ طرف بوی نوائی نبرد
کفتم عشقم تو ده رهائی غلطست : عشق آن نبشد که ره بجائی نبرد **ضمیری** ملا حیرانی است که از اینولایت بهمدان
سخن دانی بوده و او را چند مثنوی مثل ناهید و بهرام و شمع و پروانه و سمان در نفس و ضمیری شاعر نیکو برجست
بوده اگرچه محاوره اش از آرایه جمشید درشت تر دلزمار ضحاک مردم آزار تر بوده اما شعرش بغایت هموار دا
داشته این ابیات از جمله منظومات اوست **بیت** کریه ام سنگین دلا نزدیده تر داردی : کریه کز دوری در دل اثر
اثر داردی : کریه من سوز و سوزم کریه آرد همی : من دادم در مردم ز مجنون نکی ای ابر غم : کریه بر من کن که خونی
نو صه کردار دمی **هلاکی** در اقتبال حال ملازمت سلطان حسین میرزا ابن بهرام میرزا ملازمت کرفته چندانکه
فذله از زمانه انعام و خوان جمشش بر کرفت و باقی عمر را بکوشه نشینی کذرانید و دیوان شعرش در غایت هموارست
امروز متداول است این ابیات از آنجمله است **بیت** هرکز بخوبی تو ز نوع بشر نبود : یوسف که بود اینهمه خوب این قدر نبود
چون شمع سوخته را جان بیافتم : کز داغ لاله دی تو خونین جکر نبود : در حسن رو چو خیر بد بلای دل و دیده
چشم سیه و کوشه ابروی کشیده : خاطر از عشق تو مهر رسید بغم دوخته ایم : کر غمی از تو نبوده است الم دوخته ایم
هیچکه شرح وفای تو نکردیم رقم : حرف سودای تو پنهان ز قلم دوخته ایم : کاش خوبان همه از عاشق خود جان
طلبند : تا هر بوالهوسی عاشقی آسان نشود : تو خطور من همه دانی و بگذری بتغافل : هلاک طور تو کردد هلاکی غافل
رشکی اگرچه شعرش در غایت جودت میکفت اما بسبب صلافت قهر و هنر خلقش را بی نور دیده شده نا غلط که شراره
شرارت نفس بتدریج مشتعل کشته در تبریز بجنسی که مذموم ترین اعمال است بر آملا جرم جمعی اتفاق نموده
بکزلک تیغ نقطهٔ وجودش را از صفحهٔ خاک محو کردانیدند **بیت** هر که او اول در کرون کند : سر ز در کریبان پس
این ابیات که نوشته میشود مراد ز **بیت** چه غمست است اگر دیده ام محبت او : محبت کسان میکند چه غم
شب هجر جانیرا که اجل رسیده باشد : بجه درد مرده باشد که غزا ندیده باشد : از حال خود کم
هرکاه در دل بکذری اشکم ز دامان بکذرد : سرت کردم در این ایام با بخت سری داری : ولت نازم ز درد عشق
مژگان تری داری : بکام کر نه برداری در این ایام معذوری : عنان اختیار دل بدست دیکری داری
از نیکو طبعان همدانست و شعرش در سلاست چون آب روان از جمله سخنانش این رباعی
رباعی مجنون بمن ده پسر ده یا بیماند : غمی نه دل بکربلا بیماند : حیدری سرای کیشی آمده کفت : کانجا نه بوده
ما بیماند **عبدالغنی** بلطف طبع و حسن خلق موصوف بوده صاحب استعداد است و عمرهاست تا در همدان برسم
تجارت و کار بیش ملازمت روزکار میکذراند و شعرش در غایت جودت نمی نماید چنانکه از این ابیات

نوعی طبعش مستعد میگردد ؛ باد بحر زبونی توام زنده کرد باز ؛ عمر دوباره داد مرا عمر او دراز ؛ این زندگی
یافت ز آب حیات خضر ؛ این ذوله برده است ز خوان کرام آز ؛ ای آب حال خواهی درتیغ دغا مزن ؛ نقش مراد
خواهی نرد دغا مباز ؛ ایکه چون مراد در همه کاریست دسترس ؛ وی بر مراد در همه کاری چه کارساز
گر خصم تیره بخت تو جنبد در آفتاب ؛ بیگوشه حجاب آید مرطلق را فراز ؛ از طعن نیزه تو عدو را ملالتست
ای ملالت آمد چون قصه شد دراز ؛ با حمله تو چرخ چراغیست پیش باد ؛ با صولت تو چرخ حمامیست پیش باز
انکو بعزم رزم تو آید رخ و دبرون ؛ مانند همکنان که چه آورد کانه باز ؛ در پیش فرس است بتوام عرش علالست
اندک حصه عمر بدشمن و نهان چه حرف راز ؛ لفظش لب آن نقطه موهوم است ؛ معنیش همچو صبح دردم گشته دراز
نه همان به است که دم در کشم بجود ؛ وین قصه را بگوش دیگره هم طراز ؛ این نظم را گر ادعای رسته حق
وان مدح را گر از تحقیق گشته مجاز ؛ زر گف دمی نیفتد چون جام زرکش ؛ وان هر نفل بدر آید چون چشم جنبد باز
چون گفته منت نخواند کسش بلطف ؛ چون زاده منت ندارد کسش براز ؛ در حرف همکنان ره نظم و نثر را
نا منقطع است و مطلع چون راهی دهند ؛ تو پیشوای خلق و خدا وند تو تورا ؛ هرجای دست گردد هرجای کارساز
جانکه رحمت پروانه سوختن باشد ؛ شب مصیبت من روز غلغلش بن باشد ؛ مرا بوعده بستی بده که طالع من
اگر بهار شود آفت چمن باشد ؛ ای یاسمن گرفته بلبل کم گل ؛ با تو گره جبین شود شبنم گل
گل پیش تو مرده باد که گلزار مرا ؛ هست شادی بلبل و هم ماتم گل ؛ بر راه چه داغ میلهی بنده تست
بر سر و کفن چه میلهی زنده تست ؛ در هر که نظر کنی سر افکنده تست ؛ هر روی تو گیست کان نه شرمنده تست
انگفته بگو چلت این رازه چیست ؛ هر صبح کنت اگر نگوئی گله چیست ؛ نه شیر ز یار نم من و نه پیل دمان ؛
بر گون دستم انهمه سلسله چیست **ملکی تو سرکانی** با وفور قابلیت تحت بر کب معیشت از عمر روزن میگذارد
و شعره رتبق جمواری ان ملیاید اید و عیب از آنجمله است **بیت** امید که هرگز بدل خود نشینند ؛ آنکس که ترا
گفت که با من نشینی ؛ بزم طرب در نزمه چنگ چه جولی ؛ ملکی تو که پیمانم و شیوه نشینی **قیصری**
بلطف طبع موصوف بوده از شعر جمع کردن و ضبط نمودن ولوع تمام دارد و سخنی نیک میرسد و در طلبت
ز نکته سنجی دارد و غث و سمین و از او دیش از غیر ابیات معلوم میکرده **بیت** زین گوهر بتانی که از تو دیدی رهائی ؛
ز نیست چه کرده ان برشته پروین ؛ نه وصف دهنش این گوهرست خوبست ؛ بنده لب زخوبی از آن حق تقی
لقای خوب هرکس که ادرک دارد ؛ بغدر سخنه خلایت گو باده ببین ؛ بدانقدار که ز رفعت نظر منظره است
رشوق بلیسد پای آسمان بزمین ؛ شرف مکان ازو گو بند از مکین باشند ؛ چو کعبه صد شرف افزا ای دین
مکان بمکین ؛ جهان زمین وجود ش صفای دیگر یافت ؛ ندیده دیده کسی هرگزش بدین آئین ؛ زدور

اهل نظر

گفتم جانم بر
۲۳۹
اهل نظر هرکه دیده میگوید چه خوب بود ی از رشیدی ابیات چنین **شیرازی** خواهرزاده بهلا کیتی وزمین
سال مبتدا آمده ملازمت یکی از ملازمان انپادشاه را ملازم گرفته روزی چند بسر برد از خواهش خود دامن وجیبه
ورزی در ایشان بر فضای سیاحت تنگی گردیده **بیت** را این بزم ولش دم ز عقبانی زده رفت ؛ وامو بیان
بیان آشنائی زده رفت از شعارش انچه بنظر آمده این دو بیت است **بیت** عاشق آن نبود که از ده
روز هجر آید بجان ؛ عاشق آن باشد که هجران را بهجران افکند ؛ همچه حسرت بدم گشته شدن میگرد
کو زبانی که تقاضای تو چو گفتاره کنم **برقی** بلطف قریحه اتصاف داشته واین بیت **غفنه بیت** کسی که
نیست بدل شکوه از جفای تو ام ؛ لکم چکوشش بوده بر زبان دعای توام **حیدری** ابتدا بسد و بمیرزا
انکه ترا ملازم گرفته روزگاری همنه داشت چون قهرمان قضا بساط جمعیت ان خان عالیشان زادرنوردید
متوجه وطن مالوف گشته در انجا بار رخت بدار القرار کشید این بیت مرادرست **بیت** در نظرام هلال
عید مانند کلید ؛ تاکشاید قفل از غم نه ساقی شام عید **شهرابی** شاعر ماهل کو بطبع بوده مرادرست **بیت**
افسانه که پیشترم بود لذت غمت ؛ در گوش تشنیفم و نمکران لکم **شیبانی** بتقلید راه شعری پوید وبنابر
وسیله افند و در شعری میگو بیابن بیت مرادرست **بیت** داغ جنون که بر سرسودانی منست ؛ مجنون
عشقم این گل ارسوائی منست **ری** ولایتی با نامست در مسالک وممالک آمده که از خراسان و عراق
بعد از بغداد هیچ شهری بزرگتر و آبادان تر از ری نبوده مگر نیشابور که عریض تر و نقشه صحرا اورده که
آنرا عروس الدنیا میخوانده شهر ری اختلاف بسیار کرده اند بعضی بر این اند که ری را اول قفلان
ابن اصفهان ابن فلوج بنا کرده و بعضی گویند که ماربن خراسان ساخته و بعضی از هوشنگ نقل
میکنند اما حمد الله مستوفی آورده که شهر ری شهر شیث پیغمبرست و در زمان المهدی العباسی
عمارات شهرها با استقبال بوده مدارس و خانقاه و حوانیق شش هزار و چهارصد و شصت مساجد
چهل و شش هزار چهارصد طاحونه و یکهزار و دویست کاروانسرا دوازده هزار و هفتصد مناره پانزده هزار
سی پنج یخچال هزار و چهارصد و پنجاه عصارخانه یکهزار و هفتصد قنات جاریه هیجده هزار و نود و یک دکان
نیز بسیار بوده و محلات نود و شش و در هر محله چهل و شش کوچه و در هر کوچه چهل و شش هزار خانه و در هر کوچه هزار مسجد
و در هر مسجد هزار چراغدان از طلا و نقره و غیره بوده که هر شب روشن میکرده اند و مجموع خانها هشت هزار
هزار و سیصد و نود و شش بوده که مردم می نشسته اند لا یعلم الغیب الا الله و در معجم البلدان آمده که ری و دورا
ویرام جنابا با دان بوده که بافتن ری و اصفهان بهم پیوسته بود و صاحب تواریخ جبلی نوشته اند
که برکات انشهر بقتل عام در زنده ویران گشته و باز عمارات یافته تا آنکه در زمان خلافت ابو منصور
امی

دواتی عمارت بر اصل یافت و روز بروز در تعمیر و آبادانی آن میکوشیدند تا حادثهٔ چنگیزخان بوقوع پیوست
و کرت دیگر بقتل عام ویران گشت شیخ نجم الدین قدس الله سره در کتاب مرصاد العباد آورده که در این فتنه
در شهر ری که مولد و منشأ این فقیر است بقصد هلاک فقرا از مردم صاحب اعتبار بقتل رسید فانا لله و انا الیه راجعون
ولایت ری ابتدا نه بلوک بوده مزبور چنانکه نوشته میشود غار : فشابویه : بهنام : سبورقرج : خوار
زرند : کنجین : غران(?) : شهریار : ساوجبلاغ و در نزهة القلوب آمده که رودبار قصران نیز از توابع
ری بوده و در عهد غازانخان تعلق بر استقلال گرفته و در این ایام چهار بلوک نخستین را از ری اعتبار کرده اند و چهار را
علیحده ساخته اند چنانچه هر جایی احوال هر یک نوشته خواهد شد و محتاج باین نمیتوان انتقال خیر و برکت ...
لذا نمی دانسته که عقول و اوهام در تعادی آن سرگردانست چنانچه اکثر ضروریات بقزوین که قریب بهلی سال
محل اقامت سلاطین صفویه بود از ماکولات محصول ری میرسیده و انبار غله و سامان علاوه مردم کاشان نیز از ری
محصول می بردند و اهل استظهار رسانیده و قم نیز از آن شهر منفعت بخش بخشی دارند و انواع میوه دارد بسیار
خوب و فراوان میشود خصوص خربزه و انگور که هر قدر صفت کنند گنجایش دارد و تخمین آن از منیع(?) که
رگی از زرشتی باد است و دیگر در زردالو و امرود که آنرا ابطری(?) نامند و هلو که شفتالو خوانند در غایت نزاکت
و شادابی محصول ری میبوده امید که اسم عزیز از انتصاب شود که دست بهمی بالا نیاید و چون مولد صاحب تألیف
لطافت آبادی است مراتبه زیاده در تعریف آن میکوشند که مبادا حمل بر حب وطن کنند غرض نعمان عرض بیان از جه
خوبی اندیار بر سایر اقطار چون روشنی خورشید در نصف النهار از واضحات است و اکثری از فضلای
فضیلت دثار و فصحای بلاغت شعار در توصیف آن گوهرهای جنبانیده اند چنانچه خاقانی راست بیت
لب عراق و روی خراسان را لب ری : لبنی چه راست قامت و روی چه نازنین : از تیس سحر نکو
بگر آفرین منم چون حقتعالی از بر رخت آفرین : بر خالقی که روی بهشت از ری آفرید : خاقانی آفرین کن و
خاقانی آفرین و دیگری میگوید بیت معدن مردمی و کان سخن شاه بلاد : ری بود ری که چه ری ...
چون فصلی چند در صفت ری گفته شد بری نیز مذمت نوشته اند چه در همه جا نیک و بد بهم میباشد در فصل ...
ابتدای احتلاف آب و هوا دو قهان(?) الطبایت مردم بنا بر رسوم عادت خیلان ملاحظه منمایند آنکار
میوه بسیار بکار میبرند اما قبیح لرز محصول می بیند و این تب و لرز در شب و روزی از دو ساعت
زیاده نیست و نعیاران هر چه حلاهند بخورند و هر جا که اراده نمایند میروند چه مشهور است که بعضی از دوستان
با یکدیگر براهی میرفته اند یکی را تب آمده از همراهان التماس نموده که شما ساعتی توقف نمایید تا من رفته
بلرزم و بیایم غرض آنکه در وقتی حکیم خاقانی باندیار رسیده از افراط میوه ادوار عارضه دست داده تنگ

انکند

انجانست(?) آن بود بیت خاک سیاه بر سر آب و هوای ری : دور از مجاوران مکارم فنای ری : در خون نشسته ام
که چرا خوش نشسته اند : این خرابکان خلاعه خلد(?) سرای ری : ری تنگ دیده ملک جلوه‌اش نام تنگ :
من شاکر صدور و شکایت فنای ری : عقرب نهند طالع ری من غلام آن : دانم که عقرب تن من ستارهٔ ...
سرور است زهر عقرب ملا تخت بدرا : تنهای کار نیاد و زهر جفای ری : از خاص و عام ری همه انصاف دیده ام :
جور حسد راتبه کل جانگزای ری : میر شهید و صدر شهید و پناه من : سادات ری موالی ری اتقیای ری
هم لطف دیده هم قبول و هم اکرام یافتم : زاحرار ری افاضل ری زاصفیای ری : چون نیست رخصه بوی خراسان
شدن مرا : هم باز پس شوم بنشوم مبتلای ری : ری در قفای جان من افتاده من بگید : جان میبرم چو ثابت اجل
در قفای ری : دیدم سحرگهی ملک الموت را که پای : میگفتمش بگو که تخت رفتی و پای ری : گفتم تو بر کف چه
ری تیغ برکشد : بوی هیچ ضعیف چه سنجد بجای ری : در نزهة القلوب آورده طرفگی آورده که اصفهانی ورازی را
در باب خوبی شهر با هم مناظره افتاد هر یک بر شهر خویش عرض میکرد اصفهانی گفت خاک اصفهان تا صد سال
مرده را نریزاند رازی گفت خاک ری تا صد سال مرده را درد که این درد و پسند دارند و در اکثری از کتب
معلوم شد که اهل ری اهالیه مخالف یکدیگر باشند الا مستعدند و رادی شهره و مطبوع بوده و سخن ایشان راست
و پسندیده باشد و بد و پسندیدار سعد مرده و شاعران او مبالغه تمام بکار میبرند و اکثر شهرهای ری در حادثه چنگیزخان
چنانکه گذشت نوعی خراب گردید که غیرش آبادانی بالکلیه از وی محو گشت و امروز دارالملک ری یکی طهران و دیگری
ورامین است که ذکر آن کرده خواهد شد انشاء الله تعالی طهران در زمان فرمانفرمائی شاه طهماسب صفوی
بزینت باره و برج و باعث محلی گردیده سمت شهرت پذیرفت و اکنال بحسب جداول ما مانند آنکه سایه دار مستغنی
از ... شهر دریا رانست در شمال او به ... کوهستانیست موسوم بشمیران که قطعه ایست از قطعات جنان بیت
هوا از عطر ریحان و جهان از رنگ چون دیبا : سپهر او ابر نقش و ریحان لاله بر ریگ : و مشهد ...
آن زیاده بر این نیست که در ایام صائفی این کوهستان را شمع ایران میگفته اند و در وسط فاتش ... اقسام میوه نیک
میشود خصوص گیلاس که با نهایت خوبی وافر و بقیاس نمیاید و در صحرای کوهستان است در رود فرسنگی مشهد
بکن و سولقان امرود و شفتالو نوعی خوب میشود که کسی را انشاء ... که چون زبان نهایت دردی آن ... ببیند
و از این قبیل خصوصیات بسیار دارد که جهت اطالت از آن در گذشته شروع در مردم اندیار میفرماید شیخ العارفین
ابوذکریای(?) یحیی ابن معاذ از بزرگان اهل طریقت بوده و در وحدت یگانه اهل روزگار بوده چنانچه شد سادات اهل ری
و همدان و خراسان حدیث ازوی روایت میکنند در مناظره ... آمده که خطیب در تاریخ بغداد آورده که چون
یحیی ببغداد آمد مشایخ صوفیه التماس نمودند که مرایشان را سخن گوید کرسی نصب کرده بر آن نشاند و در سخن آمده

درپیش او ایستاده سخن می‌شنید چند در آن مجلس حاضر بود رفت حرفی بگوید یحیی گفت خاموش باش جای که مردان سخن گفته‌اند تا آنجا رسید که سخن گویی و باز برسر سخن رفت آورده‌اند که ویرا درری وام بسیار رسید قصد خراسان کرده بیلخ رفت و هنوز در آنجا سخن گفت پس از آن بهرات آمد دختر امیر هرات مجلس او آمد دختر امیر هرات بمجلس او آمد سیصد هزار درم بدو داد والتماس نمود که چهار روز مجلس نهاد جنازه بر داشتند ورود نجم از آنجا سفر کرده بجانب ری در حرکت آمد چون از خوش بگذشت در دان سرای ویرا گرفته هر چه داشت از وی بستدند او مجرد به نیشابور آمد و در آنجا احوال عزیز عبید نا امیر دولت نجات جست دامن از وی خلاص کشید حسین ابن یوسف رازی گفته که در صد سیصد بلده کجا درست علما و مشایخ رسیدم هیچکس را در بر سخن از یحیی بن معاذ ندیدم صاحب کشف المحجوب آورده که من کجا و بر اسحق درست سیار مر کفاذر طبع و اندر اصل دقیق و اندر سمع لذید و اندر عبارت مفید است از سخنان یکیست که عجب دارم از آنکه پرهیز کند از طعام جهت علت پرهیز نکند از گناه جهت بیم عقوبت نیز فرا ورست که زهد سه حرفست زا ترک زینتها اگر ها و ال ترک دنیا گفتند مرد بتوکل کی رسد گفت بر گاه بوکیلی حق رضا دهد گفتند نشان محبت گفت آنکه به نیکوئی زیادت نشود و بجفا نقصان نکرد شاه بیان کرمانی قطب وقت و یعقوب ابن کرمانی او کرامه وقت و مشایخ زمان بوده گویند مردمان را بر خود شورانیدی و قبول ایشان نکولسانی و در آن که ارزش کرده آن دو کسب کرده بود در تذکرة الاولیا آمده که بازرگانی کنیزک بهزار درم خرید و عزم تجارت کرد در پیش او بوعثمانی اعتماد داشت کنیزک را بوی سپارد بیش ابو عثمان خیری آمد و حال باز نمود ابو عثمان بعد از شفاعت بسیار قبول کرد و باز برفت ابو عثمان را روزی نظر بران کنیزک افتاد و عاشق شد چنانکه بی طاقت گشت و ندانست که چه سازد برخاست و پیش شیخ ابو حفص حداد رفت ابو حفص او را گفت ترا بری میباید رفت پیش یوسف ابن کرمانی ابو عثمان در حال عزم عراق کرد و بری رسید و مقام یوسف را از کسان پرسید گفتند آن زندیق مباحی را چه میپرسی تو از اهل صلاح مینمائی ترا صحبت او زیان دارد و از این نوع سخن بسیار گفتند ابو عثمان از دیدن او پشیمان شده باز گشت چون بنیشابور آمد ابو حفص گفت یوسف را دیدی گفت نه و احوال باز گفت ابو حفص گفت باز گرد و او را ببین که این مشکل در صحبت او حل شود ابو عثمان بری آمد خانه او پرسید چندانکه مردم جفا گفتند قبول نکرده گفت مرا مهم است تا آنکه نشان دادند چون بدر خانه او رسید پیری دید با پسری صاحب جمالی نشسته صراحی و باده پیش خود نهاده

صلاح کار کجا و من خراب کجا : ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا : دلم ز صومعه بگرفت و خرقهٔ سالوس کجاست دیر مغان و شراب ناب کجا : ابو عثمان در آمد و سلام کرد و بنشست و شیخ در سخن آمد و چندان سخن عالی بگفت که ابو عثمان متحیر شد پس گفت ای خواجه از برای خدا با چنین کلام و چنین مشاهده این چه حالست

که تودواری یوسف گفت این امر بسر ظرفست که فرزند منست قرآن میاموزم و در این صراحی افتاده بود برگرفتم و باک نشستم و پر آب کردم تا که هر که خواهد بخورد که کوزه نداشتم ابو عثمان گفت از برای خدا چرا چنین میکنی یوسف گفت از برای آنکه هیچکس بمن اعتقاد ننماید و کنیزک بمن سپارد ابو عثمان چون این بدید در پای شیخ افتاد و دانست که هر که بصلاح نزدیکتر است مشهورتر است در کار او را کی ملامت است بیت صوفی بیا که آینه صافیست جام را : تا بنگری صفای می لعل فام را راز درون پرده ز رندان مست پرس : کاین حال نیست زاهد عالی مقام را خونش در دولت بیجاه بخشیده شیخ نجم الدین المعروف بدایه از تربیت یافتگان شیخ مجد الدین و در کشف حقایق قدرت و قوت تمام داشت و در واقعه چنگیزخان از خوارزم برآمده بجانب روم در حرکت آمد و مدتی در اندیار بگذرانید و صحبت مولانا جلال الدین و شیخ صدر الدین قونیوی را دریافت آورده‌اند که وقتی در مجلس جمع بودند که نماز شام قایم شد از وی التماس امامت کردند شیخ در هر دو رکعت سوره قل یا ایها الکافرون خواند پس نماز شام تمام شد مولانا جلال الدین با شیخ صدر الدین بر وجه طیبت گفت که ظاهرا یکبار برای شما خواند و یکبار برای ما وفات او در ششصد و پنجاه و چهار بوده در شوشتر بغداد بقبره سلطان نوشته شده از تألیفاتش مرصاد العباد و تفسیر بحر الحقایق در میان صوفیه متداول است و خالی از چاشنی سرّ احوال شعری میگفته این ابیات از آنجمله است بیت شمع از چه چنین داغ جدائی دارد : با گریه و سوز آشنائی دارد سر رشتهٔ شمع بسر رشته من : کان رشته سری بر روشنائی دارد : عشق آمد و شد چو خونم اندر رگ و پوست تا کرد مرا تهی و پر کرد ز دوست : اجزای وجودم همگی دوست گرفت : نامیست ز من بر من و باقی همه اوست عشقت که دوای جان این دلریش است : زان پیش که نور بر ثریا بستند : گم خیره زبان بخلق ازین کار خورشید عمر بر سر دیوار میشود : حزم دلی که در همه عمرش یک نفس : پیش از اجل ز غفلت بیدار میشود ابو بکر سجلی از میکان زمان خود بوده وقتی در کار کودکی مبتلا شد ویرا مهجور ساختند و اگر چون معلوم کردند که خلاف است باز او را قبول ببایدانند روزی در مسجد جامع نشسته بود شیخ بیدار ضرفی بوی گفت که ای الشیخ این چه بود که دیده شد گفت ای پیر اگر عزم ابراهیم و صدق یحیی و صبر احمد صلوات الله علیهم اجمعین کسی را بوده نگاهداشت وی نبوده چون بدفته جهد ما را برد ظاهرا از شعری میگفته چنانچه در مرصاد العباد این دو رباعی از وی بیت آمده رباعی هر دل که شد بار جان نکشم : بر جان تکیه شده وفق کجا بکشم : زانگونه نه فکاکه زبان سخن است : من همی دانم که ترجمان نکشم : بسر آمده ز خویشتن میباید : بر خیز ز جان و تن میباید : در هرگوی ای پادار بدار فرزنست : را این گرم روی بیدرشکن میباید شیخ ابو بکر که در میان مشایخ وقت او کرا تر نبوده شیخ ابو القاسم که در او چهار خیر بوده که در آن زمان هیچکس نبوده جمال اعمال در زهد کمال و سخاوت بیز دال و ابو عبد الله حداد که از بزرگان وقت بوده و عبد الله ابن عبد الرحمن که ریاضت شاق کشیده و گفته ریاضت که محجوب کرداند از الله تعالی

و عبدالله ابن محمد حرازی که از کبار مشایخ بوده و سالها در قصبه بوده چنانکه یوسف ابن یعقوب گفته که من مثل عبدالله ندیده ام و عبدالله بر شل
خود بود شیخ در عهد که طلب برکرده دیلمیه ترا هیچ بار نداده ام الا آنکه در دیوان از سخن من تخجیه [illegible] از اجله مشایخ
مشهوران خطه ابو محمد عبدالرحمن ابن ابی حاتم حنظلی امام حدیث و تفسیر و صلاح و عابد بوده گویند در زمان فخرالدوله کس سیصد
هزار دینار جهت مرمت آن جبایت ابو محمد [illegible] خود فرموده که هرکه این حصار را هزار دینار [illegible] سازد من ضمان [illegible] علوم
که ضمانهای [illegible] در بهشت جهت وی [illegible] مرد عجمی [illegible] گفت هزار دینار [illegible] خط ضمانت برمن نویسد شیخ
خط ضمان [illegible] نوشت اتفاقا آن مرد پس از چند وقت وفات یافت بموجب وصیت آن خط با وی در گور نهادند قضا را
در آن حین بادی [illegible] و ارقعه را از گور برآورده نزد ابو محمد انداخت چون مطالعه نمود بر پشت آن خط مکتوب یافته
بود که بدانچه ضامن شده بودی وفا کردیم اما باید که دیگر این اراده ننمائی ابو زرعه عبدالله ابن عبدالکریم القرشی بعلم و کمال
و عمل از همگنان امتیاز تمام داشته چنانکه در طبقات محمود شاهی آمده که ابو زرعه در عهد خود اعلم اهل شرق و غرب بوده
ابو سعید احمد ابن الفرات در علم حدیث مهارت کامل داشته چنانچه بروایت شیخ جزری هزار هزار و پانصد هزار حدیث [illegible]
و در سال دویست و پنجاه و هشت از این معموره [illegible] بعالم بقا پیوست صاحب کافی اسمعیل ابن عباد از مشاهیر وزرای
عجم و مرجع ملاذ اصحاب سیف و قلم بوده فضائل و کمالاتش از حساب گذشته و جهان [illegible] از امور کاروانی در [illegible]
کمالاتش بیت محیط دور فلک با همه جناب رفیع :: نیز سند ز حشمت بدان رفیع جناب :: ابتدا وزارت
مؤید الدوله در [illegible] با [illegible] در کفایت و [illegible] کرده معاملات ملک و [illegible] آن [illegible]
و [illegible] فرط تمکین و وقار [illegible] شان و اعتبار [illegible] ملک [illegible] سلطنت [illegible] بود که
[illegible] او بر همگنان زنید بیت جهان پروری شیوه اش دین و داد :: کریم [illegible] نهاد :: [illegible]
وفات [illegible] فخرالدوله [illegible] صاحب [illegible] آمده [illegible] سلطنت [illegible]
وزارت [illegible] صاحب [illegible] اعتبار [illegible] طبرستان [illegible] آمده و
بفتح چند قلعه معتبر قیام نموده مراجعت فرمود و در جرجان فرمود روزی که هزار مثقال طلا [illegible] و بر [illegible] آن
هفت بیت [illegible] سوره اخلاص و لقب فخرالدوله [illegible] نمودند یکی از آن ابیات این بود بیت
و احمر [illegible] الشمس [illegible] :: و اضافه [illegible] من [illegible] :: و در سال سیصد و هشتاد و پنج یا سیصد و نود جناب
صاحبی [illegible] ناتوانی نهاد و فخرالدوله بعیادت رفته صاحب معروض داشت که من [illegible] وزارت [illegible]
[illegible] دولت [illegible] نام نیکوئی [illegible] اگر پادشاه [illegible] معهود
سالک [illegible] مشهور [illegible] ظاهر [illegible] بوضوح [illegible]
[illegible] دولت را زیان دارد [illegible] فخرالدوله [illegible]

اما الرئیس

اما رئیس [illegible] آورده اند که چون جنازه او را بدارگاه بردند فخرالدوله با تمامی اعیان [illegible]
نعش بر [illegible] [illegible] و مردم [illegible] در پس نعش وی [illegible] گفت و چند روز دکانها باز نکردند
و مردم [illegible] و پس از آن تابوتش را باصفهان برده دفن نمودند و قبه عالی بر سر [illegible] ساختند
آن عمارت هنوز قبه است بیت چرا حسن عمل این که در روزگار هنوز :: خراب می نکند بارگاه کسری را :: در [illegible]
آمده که جناب صاحبی در فروع [illegible] و در اصول معتزلی بوده اما [illegible] نقل میکند که وی [illegible]
بوده و علماء [illegible] متقی و [illegible] باشند و [illegible] مجلس صاحب [illegible] علوم
بهره‌مند بودی و شعر عربی را در غایت جودت نظم نمودی و چنین شهرت دارد که چهار [illegible] اورا
[illegible] تصنیفات نیک [illegible] صاحب منظرة الانسان آورده که اسمعیل ابن عباد [illegible]
[illegible] که او صحبت ابن العمید پیوسته رسیدی و ابن العمید وزیر رکن الدوله بن بویه بوده و در [illegible]
[illegible] و نظیر نداشته چنانکه نقل آورده که [illegible] از ابن العمید شهرت یافت و بعبدالحمید [illegible]
ختم گشت نقل است که از قبل وی قاضی در قسم بود که صاحب در دیانت و صلاح با اعتقاد تمام
داشت [illegible] مقبول القول عرض نمود که بسبب خصومتی که میان فلان و [illegible] بود قاضی [illegible]
بستد صاحب را [illegible] آمد حالی قلم برگرفت و نوشت بسم الله الرحمن الرحیم [illegible]
[illegible] قاضی در جواب [illegible] که الله [illegible] الا هذه [illegible] و در [illegible]
آورده که ربیع ابن طاهر کاتب [illegible] بوده و در دیوان صاحب [illegible]
[illegible] که [illegible] فاضل [illegible] آمد که او را [illegible] گفت
تا دیگران [illegible] اتفاقا صاحب را [illegible] داد و مردم [illegible] ربیع طاهر [illegible]
در پیش صاحب [illegible] چنانچه رسم باشد صاحب را [illegible] حبیبت و [illegible]
گفت فلان [illegible] گفت [illegible] گفت [illegible] کاتب [illegible] که صاحب از آن آگاه [illegible] گفت
[illegible] که [illegible] صاحب گفت اگر [illegible] هم [illegible] آورده که [illegible]
فخرالدوله صاحب [illegible] بدیوان [illegible] و [illegible] فخرالدوله [illegible]
الدوله کس فرستاد که خبر [illegible] اگر از ملک [illegible] داری [illegible]
کرم [illegible] رسیده [illegible] گفت [illegible] الله [illegible]
مملکت بدولت خداوند [illegible] است اما از [illegible] که خاقان با فلان [illegible]
گفت من [illegible] که [illegible] خاقان [illegible]

اگاه باشیم امروز طایفه دیگر برسید که چه حدیث بود و دلم خوش شد. افتخار العلما المتکلمین امام فخر الدین وهو ابو عبدالله
محمد بن عمر بن الحسین القرشی التیمی البکری در سال پانصد و چهل و چهار در ری متولد گشته و هم در ری نزد والد خود بتحصیل علوم مشغول
گشته تا هنگامیکه پدرش فوت شد پس از آن پیش کمال سمنانی در کسب کمالات لب فرا اهتمام بگشاد و از آنگاه
بخوارزم شتافت میان وی و علمای آن دیار در باب اختلاف مذاهب مناظرات بوقوع پیوست و از آنجا بماوراءالنهر
رفته با علمای آن دیار نیز او را مباحثات اتفاق افتاد چنانکه در بخارا او هزار دلیل در ابطال مذهب اشعری و هزار
دلیل بر نفی مذهب معتزلی بگفت که هیچکس را قدرت جواب نه جمعی بهم برآمده خواستند که فتنه انگیزند بعضی
از دانشمندان که جامه احوال ایشان بطراز عقل و تمیز موشح بود شدت جمهور را بزلال نصایح الطف نشانده گفتند
که امام اظهار قدرت خود نموده و الا در نفی و ابطال سخن ندارد هرچه هزار دلیل بر اثبات جبر و ما تغیرت و هزار دلیل بر نفی
آن گفته والحق هزار دلیل در تفسیر سوره فاتحه از ایشان بوقوع پیوسته و پس از آن بهرات رفته اقامت گزید
تا در سال ششصد و شش وفات یافت و از نوادر اصحاب کلام و منطق و حکمت ملقب بامام است و امام بغایت جلیل و قادر
و محتشم بوده هرگاه که سوار شدی قریب سیصد نفر از طلبه در رکاب او پیاده رفتندی او را در اصناف علوم
و انواع فنون تصانیف دارد مانند تفسیر کبیر و مطالب عالیه و نهایت العقول و کتاب الاربعین و محصل و کتاب البیان
والبرهان : و مباحث مشرقیه : و مباحث عمادیه : و مذهب الطالبین : و عیون المسایل : و ارشاد النظار : و اجوبة المسائل
البخاریه : و تحصیل الحق : و کتاب الزبده و معالم : و ملخص : و شرح اشارات : و شرح عیون الحکمة : و شرح سقط الزند و شرح
مفصل : و شرح کلیات قانون و غیر ذلک من کتب الرسایل و گاه گاه از برای تفنن کمال اهتمام طبع نظم با رباعی گفتی
و با ملامس معانی که در مسلک نظم این اشعار که سمت تحریر می پذیرد سطری از آن کتاب و قطره از آن سحاب است جان حبیب
جنابی نقطه سبب قضا : دنیا رحم است و تن تشنه ادا : تخمی اجل در رحم مادر دهر : زین مردن و زادنت
در ملک بقا : دل گرچه ازاین بادیه بسیار شتافت : موئی بندانست ولی موی شکافت : گرچه ز دلم هزار خورشید
بتافت : آخر بکمال ذره راه نیافت : کنه خردم در خور اثبات تو نیست : و آن بینش جان بجز مباحات تو نیست :
من ذات ترا بواجبی کی دانم : داننده ذات تو بجز ذات تو نیست : ای دل ز غبار جهل اگر پاک شوی : تو روح
مجردی زافلاک شوی : عرش است نشیمن تو شرمت بادا : کائی و مقیم خطه خاک شوی : آنکس که بداند و بداند
که بداند : در مسند خود را بسر صدر نشاند : آنکس که بداند و نداند که بداند : بیدار کنش زود که در خواب نماند
وانکس که نداند و بداند که نداند : تو مرده شمارش که کسش زنده نخواند : آنکس که نداند و بداند که نداند : هم
لاشه خر خویش بمنزل برساند : و آنکس که نداند و نداند که نداند : در جهل مرکب ابدالدهر بماند : محمد بن زکریا
از اکمل حکما بوده از مصنفاتش یکی کتاب حاوی است که از نفایس جهانست و دیگر کتاب جامع و کتاب الاقطاعات

و ایضا کتاب

و ایضا کتاب منصوری که بنام ابوصالح منصور بن اسحق تصنیف نموده و منصور برادرزاده امیر اسمعیل سامانی بوده و در حینی که
اسمعیل جهت دفع محمد بن هرون که بر طبرستان استیلا یافته بود بعراق آمده ری را بمنصور داد و منصور شش سال
در آن مملکت باقبال بگذرانید و بعضی گفته اند که بنام ابی صالح منصور بن نصر بن اسمعیل نوشته بود و در مناظره الالسان
آمده که محمد ابتدا در علم موسیقی و ادوار علامه روزگار بوده و در عود نوازی مهارت تمام داشته بعد از چندگاه از آن
باز آمده میل بخواندن طب نموده و در خدمت حکیم ابوالحسن ابن ابن طبری مصنف فردوس الحکمه سالها ریاضت کشید
تا از چنان زمان خود گردید از سخنان اوست که اگر بغذا معالجه کنی بقدر با دویه مکن و اگر بعقار مفرد توانی مرکب مکن
و از حذاقت و فراست و دانش او حکایات عجب بسیار روایت کرده اند که اگر در صدد انها برایم سخن دراز گشته بنابرین جهت اقتضا
بیکی از آنها اکتفا کرده شد در چهار مقاله مسطور است که امیر منصور بن نوح بن نصر سامانی را عارضه افتاد که مزمن گشت
و در پای ماند و اطبا در آن معالجه عاجز آمدند امیر کس فرستاد و محمد را بخواند تا بآموی رفت چون بجیحون رسید گفت من
در کشتی ننشینم که از حکمت نباشد بجنیبه خود در چنین مهلکه نشستن کار خردمندان نیست و کس که آمده بود بکار رفت
و باز آمد و پیغام آورد که اگر رفق و مدارا سود ندارد لابد دست و پای او را بسته بکشتی نشانید چنانچه فرمان بود او را
چنان نمودند چون از کشتی بگذرانیدند معذرت بوجهی خواستند چون ببخارا رسید و امیر را بدید آغاز معالجه کرد اما
هیچ راحتی ظاهر نشد روزی پیش امیر آمد و گفت معالجه دیگر خواهم کرد لیکن فلان اسب و استر را که بخشی و امیر در پی
معروف بودند و حمل شیخ بدیدند پس دیگر روز امیر را بگرمابه برون شهر برد و آن دو مرکب را بر در گرمابه داشتند
و حکم شد که خدم و حشم هیچکس در گرمابه و بیرون گرمابه هم نگذارند و حکیم شربتی که کرده بود بامیر داد و بگویند چندانی
بداشت که اخلاط را از مفاصل نضجی پدید آمد پس رفت و جامه را در پوشید و بیامد در برابر امیر بایستاد و سخط گفت
که با فلان تو فرمودی که مرا ببستند و در کشتی افکندند اگر مکافات آن از تو بر نیاورم پسر زکریا نباشم امیر بغایت خشمگین
شد حکیم دید که اثری پدید آمد در دشنام افزود امیر از جای در آمد و بر سر زانو نشست محمد زکریا کارد بر کشید و تهدید
بیشتر کرد امیر یکی از خشم و دیگری از بیم جان از جای برخاست حکیم چون امیر را بر پا دید برگشت و از گرمابه بیرون آمد
و با غلام بر اسب و استر بنشستند و روی بآموی نهادند و نماز عصر از آب بگذشته تا مرو جایی نایستادند
چون بمرو رسید نامه بامیر نوشت که زندگانی پادشاه در صحت بدن و نفاذ حکم دراز باد چون طبیعی علاج از حد
نسبت بپادشاه صادر شد صواب نبود که دیگر میان من و پادشاه صحبت باشد اما چون امیر برخاست و حکیم بیرون
شد و امیر بخود آمد چنانچه خوش شد اند غلامان را آواز داد و گفت حکیم کجا شد گفتند از گرمابه بیرون آمد و بر
در اسب و استر نشسته با غلام برفت امیر دانست که مقصود چه بوده و با پای خویش از گرمابه بیرون آمد خبر در شهر افتاد و خدم
و حشم شادیها نمودند و در هفتم روز غلام محمد زکریا بیامد و اسب و استر را باز آورد چون امیر عارضه را برطرف دید برعایت تشریف

بسیار از هنر و کسب علوم و کتب بوده و ارزانی فرموده و چند موضع در دیوان سوزنی حال او مقرر شد ابوبکر محمد بن احمد العمیدی
از کارداران عالم کبیر است و اخبار و تواریخ بوده و تصانیف مفیده در تاریخ دارد و در وقت علما و ادبا یگانه بوده
بر او اعتماد بسیار است و در علم ادب نیز است از اعمال ری متصل بطهران که اکثر شعرای عمادیه از آنجا برخاسته‌اند و اصفهانیان
شهریست از زمین که او را سوق الفرج خوانند و نیز ولایتیست در نواحی طایف که عبد الله بن عمران عثمان شاعر منسوب باوست
و دیگر قریه است از مکه تیغ و مدینه طیبه بجهت آن قریه است در ملازمت امرا و در بغداد نیز و ملکی بوده وقت محمد بن احمد [illegible]
دلگشا بوده افضل المتقدمین ابو یزید محمد الغضائری از شعرای عراق و قدوه فضلای آن بوده رواق رفعت کلام دلکش او
طاق سپهر و خاطر روشنش از مصقله ماه و مهر بوده و بعضی دیگر اعتبار را تصحیح کرده‌اند چه بدروی کاسه گر بوده و بعضی
کاسه را که نیز هم بقدر بدو در ملازمت سلطان یمین الدوله از شعرای عراق با نام بوده چنانکه در یک قصیده چندان زر بدو صله داده
که محمود جمیع شعرا گشته و چند بیت از قصیده است که در شکر آن گفته بیت اگر مراد بجاه اندرست و جاه بمال ؛ مرا ببین
که ببینی مراد را بکمال ؛ من آن کسم که بمن تا بحشر فخر کنند ؛ هر آنکه بر سر یک حرف بر نویسد قال ؛ من آن کسم که بمن
بچرخ زهره رسید ؛ ز جود آن ملکی کز رجال دارد مال ؛ هر کس از قبیل تهنیت فغان کرده ؛ که از ضعیفی و بیچارگی در
سنین حال ؛ روا بود که ز پس بار شکر نعمت شاه ؛ فغان کنم که ملامم گرفت از آن اموال ؛ چه شکر شاه گزیدم
از این سپس بر شاه ؛ اگرچه خواهم گفتن ز کبر و غنج و دلال ؛ بس ای ملک که نه لولو فروختم بسلم ؛ بس ای ملک که کوه
فروختم بجوال ؛ بس ای ملک که نه کوکو مرغ گشت سخن ؛ نه کیمیاست که او هیچکس ندیده مثال ؛ بس ای ملک که ز کار من
شعر و شکر تمانند ؛ ما ابر دو جهان بر صحیفه اعمال ؛ هوا ببینید که پیدا کرد هر دو جهان ؛ یگانه ایزد دانای بی‌نظیر و همال
اگر نه هر دو جهان را کفت تو بخشیده ؛ امید بنده نماندی بایزد متعال ؛ و او را در مدح اهل بیت چند قطعه قصیده است
این دو بیت از آنجمله است بیت مرا شفاعت این پنج تن بسنده بود ؛ که روز حشر بدین پنج تن رسانم تن ؛ به بهین خلق
برادرش و دختر و دو پسر ؛ محمد و علی و فاطمه حسین و حسن این ابیات نیز از اوست بیت جام می آورد و با مداد بمن داد
انکه مرا با لبش کار فتادست ؛ گفتم مدهم گفت بهرش بر دره ؛ گفتم ما هست گفت ما هستی از دست باد
بمن داد از لطف گفتم ؛ جام بمن داد لیک باده نداده ست ؛ در پیش من از اشتر رحمهای لطیف ؛ بار یک تنی
همه شب خود چه حیات ؛ در شادی عیش در کف دگران ؛ چندان باشی که در نهی کهیان بندار مدعی عهد خود که بیدار بد
نظم و نثر بوده در بوستان فصاحت و در زمان مجد الدوله ابو طالب ابن فخر الدوله دیلمی بوده و صاحب این عباد در ترغیب
وی بسیار میکوشید و انعامات و صلات جود بوی میداد و بندار را در مدح آنوزیر رایش بنظیر چند قصیده دلپذیر است
انتخاب از آنجمله است بیت اگرچه روح بالب لعل تو کرده ؛ معشوقا کشمیرها و نگارها ؛ این ابیات نیز از اوست
بیت می خرد او که بهره چیری ؛ می نشاط افزا دست دادی ؛ هر کرا می می نشاندی بند ؛ آنجا زرا فزونی دادی

ایمان که نبید تلخی به حرام ؛ می ندانم کاین حرام از چه دری ؛ از طلای او ز مرای چاره چیست ؛ می مراد از جان شیرین خوشتر
تا ترک علی ملامت بر سر ؛ هر روز مرا نکو شتر و نیکو تر ؛ شکرانه اگر مرد بی جیدرم ؛ از فضل علی و عطف او درهم
گر ملک حب آل حیدرم ؛ ساقی آب حوض کوثر ؛ گر بان تو منجی شهر خدا ؛ من چگونه گناه ما در ته
در المجی شاه بسبب گناه که بد ؛ در قافله نیز اشتر کوک ولد ؛ با اشتر لنگ بسبب که راه کشم ؛ امیدوار بید بعزم کوک ولد
ملک الشعرا عمادی شهریاری عماد شاعر دوران فضل و هنر بوده بکمال و در نیش بوده و او را اشعاری است که دیده را از آن
نور افزاید و دل بمطالعه آن بگشاید و اکثری از مخبران صادق و تتبع کنندگان لایق بر آنند که عمادی غزنوی و عماد
شهریاری هر دو یکی است و اصح و بعضی آنست که عمادی شهریاری غیر عماد غزنوی است محمد عوفی در تذکره خود
عماد را در سلک شعرای غزنین انتظام داده و بذکر عمادی شهریاری نپرداخته اما شعرایی که در تخت تسمیه اوست
در بعضی نسخ معتبر بسم عمادی شهریاری یافته شده و فقیر نیز بر آنست که شهریاری که از اعمال ری جبل بسبب شهریار
ملوک است از ملوکات ری نقش قربات معمور آبادان و کسب مرغزار و سلاطین رحجان بر باقی ملوکات دارد
و دیوان اصل عمادی اگرچه موجود نیست اما قریب بده هزار بیت از وی در میانست و از اشعار او چنین معلوم میشود
که در زمان سلطان طغرل سلجوقی بوده چنانکه از این بیت که در مدح وی گفته مستفاد میگردد بیت کار خرد و سخن
کام هنر فاضل است ؛ هیچ ابا نماند شاه جهان طغرل است ؛ خاک بخندید ز باد ملک جهان ثابت است
تا رنگها بود ز آب شاه جهان عادل است ؛ تا ز نم طلق او یافت گل تیره رنگ ؛ سنگ چه می‌نگری چانور جلال
سرخی مغرب ز خون او هنگام شام ؛ گر سر شمشیر شاه حلق زحل بسمل است ؛ خسرو کسری غلام دادگر شرع
بنده عمادی بشعر خوبترین قایل است ؛ در مدح بسنای قزل ارسلان گوید ؛ شاه جهان بکلک طغرل کز روز رزم
از نعل بارگی بسبد گردون خشت ؛ از هیبت و تیغ اندیشه کز غرور ؛ در زلزلین شاه قاعده جوانب رخش
قوی چه جوانش بهم آورده حلاجیت ؛ مالک بیاد و دهر را در سفر شکست ؛ الخسروی که بنود او در تاج و تخت
ظلم اهل بیافت که آهن مجمر شکست ؛ دانسته اگه بنده عمادی بمدح تو ؛ در کام روزگار بعینی شکر شکست
تا جیاب که تو فی دیده در نشیب بد ؛ بصیر از نور تو بر تو ظفر نشیب بد ؛ جانان چو که دروش گلاب دراب شکر
کسی که از نسیم کل شکر نشیب بد ؛ دراز زمان که در چشم تو در بان شده است ؛ بجان تو که یکی جانور نشیب بد
درخت عشق تو چون در درون فکنند ؛ که هیچ برگ از او هیچ بر نشیب بد ؛ عمادی از پی جنگ سپاه هجرانت
رخوی دیده فوج تر حشر نشیب بد ؛ ز بوی نفت جهان در نه برز بان پیچ ؛ فزون ز طبع شداد کر نشیب بد
عماد دولت عالی که چشم دولت و دین ؛ برون ز بار که او بصر نشیب بد ؛ در عالمی که عشق تو کار برود

اندیشه عاقله بسیار میرود ؛ بر هر دلی که پر تو خورشید عشق تافت ؛ خورشید عقل بر سر دیوار میرود ؛ بر حلقه
زلف خم اندر خم ترا ؛ در کوکبه درد صد دل افکار میرود ؛ در موضع قبول چلیپای زلف تو ؛ سجاده
در مقابل زنار میرود ؛ در موکب جمال تو از ابر صید دل ؛ سنبل و در جنیبت تکفل میرود ؛ انکس
که یار دوست ترا دارد از جهان ؛ صد دست بیخ از اعدای یار میرود ؛ گفت سنبل مشکین شده است مرغ زنوی عار ؛ غالیه
بوی گشت باغ چه رخسار یار ؛ جدول تقویم باغ کرد هوا پر نسیم ؛ حلقه در بین گل از صبا بر کار ؛ برگ
زرست گل از رکه بوستان ؛ حرف نشان طاعت سرو بر ورق جوبار ؛ دی بتمنای دوست ضیمه باغی زدم
تکیه ام گل از رخ او یادگار ؛ از سر دلسوزگی فاخته آمد بمن ؛ داد مرا زین سخن شربت اندوه کار ؛ گفت
با حال خود سخت فرومانده ام ؛ گفتمش زین گفت سخت نبود ناگوار ؛ گفت در اندوه عشق سخت کار تو چیست
گفتم صبر است گفت صبر کند زینهار ؛ گفت نکو نی که چیست با تو ملامت ؛ گفتم عهد است گفت نیست عهد استوار
گفت فراوان غمت نامزد تو ز عشق ؛ گفتم چند است گفت عاشق و غم بیشمار ؛ بیش شکوفه شدم رنگینش آغاز کرد
گفتم این چیست گفت فاتحه روزگار ؛ بلبل رنگین سخن راند از آواز خون ؛ گفتم مقصود گفت یافتن غمگسار ؛
گرد رخ سنبلید زلف نسیم بهشت ؛ گفتم شکست گفت خاک در شهریار ؛ خسرو گردون کمند شاه جهان پهلوان
انکه کوه را هیبت او سنگسار ؛ بزم کامی برد بعز ازان کامران ؛ رزم قتالی نداد بعز ازاد کامکار ؛
ابد بهمون تو همچو فرو سخ شناس ؛ انکه [illegible] تو همچه هنر خوشگوار ؛ هست عدوی تو تیغ کوفته تا سر زدم ؛
هست حسود تو شمع سوخته لب تا بار ؛ جامه جان خرد بر همه بلبید بکجون ؛ میوه سیمع و نصر تیغ بریزد ز بار
ناخنه ارد بچشم روز دلفروز را ؛ جوشن ناخن نمای در لطف خون بار ؛ کوس چه قهر تو کرد عزم غریب کند
بر سر بیان او نیزه فند سر چه مار ؛ بر سر فرق یلان بر چیم کو بد خم ؛ طره خاتون فتح در تتق کار زار
تا شود اندر زمین صورت فضی نهان ؛ در سر پیکان نکی صورت انکار ؛ صعب کجائی تو بود رستن بد خواه تو
ز سر آهنین پیش تو گرد حصار ؛ بر در تو میرود عمر عادی بشکوه ؛ گر چه یقین دانم عمر باشد دو بار
ز کمین دشمنی قصد تو را او بجهان ؛ کو بکینه غلام تا کندش تار و مار ؛ ره میرویم و دیده بر خبر نمیرسد
کان میکنیم و زیشه بکوهر نمیرسد ؛ مانیش همیم خاک سیه را ابیم بخ ؛ جیف دوستان بسر خط اختر نمیرسد
مانند هدایت تو در طریق شیع ؛ پیک سخن بمنزل یاور نمیرسد ؛ گیریم بر در تو کرجان خویشتن
جون دوستان بدامن یاور نمیرسد ؛ در خانه گشتاپ با بوی عود آه ؛ از بیم تو بتارک مجمر نمیرسد
ذوق شراب عشق تو در هر رکی ؛ الا بکام معجز کشور نمیرسد ؛ الحلا مطلبی که ترا نیست هیچ لفظ

کردی جامعی به کوثر نمیرسد ؛ بیچشمه صلاح تو در بوستان ملک ؛ لاله نیست کو خور و عنبر نمیرسد
ایکار عشق تو سلمان ؛ دیو بهوای تو سلیمان ؛ لعل تو چه گوهر سخن کبه ؛ جز رعه تو کی نشست بجان
در کوی تو صد هزار عاشق ؛ بر خواسته از ره دل و جان ؛ حسن تو که زلش تکیه کند ؛ بر ماه نهاده داغ نقصان
در عالم اعتقاد صد بار ؛ در دو تو برده آب درمان ؛ در معرکه که فرقت تو ؛ یک نوع نهاده هزار طوفان
دست دادم سپید کارم ؛ با برد نیکند یار م ؛ چکنم فصل مردست او خ ؛ باکه کویم که نیست کو کارم
هیچ بر کار غم نشد بسته دلم ؛ بر چه طالع زنند بر کارم ؛ رخ زرد ارخه کفته شه تیرم ؛ وز دو دانکو کشته میعادم
حاصل روزگار جز غم نیست ؛ زانکه جنید و عمر محکم نیست ؛ غلطی کرکان بری که ترا ؛ زیر سودی هزار ماتم نیست
نام صعب است مرکا در نه ؛ کام دشمنان ازان کم نیست ؛ همه او نیست انده غم ؛ هر زمان کز نژاد آدم نیست
تخت نیست که کردون مرتب هر دو بغم ؛ مراد غم را هر کز جدا نه هشت زهم ؛ اگر بکو هر آدم سرشته اند خط
لبی درست زمن ناکه بکوی هر آدم ؛ اگر سلامت ما هست از او ندیدیم نور ؛ در کجا نشیند که بیت از او ندیدم غم
فلک جای من ایثار مینهد زعف ؛ وجهان براه من اندره بیجز و لسلم ؛ ایدوست چنانی که ترا یار روان بود
غمهای تو را با تو خریدار توان بود ؛ با جاه تو داد ستم چرخ توان داد ؛ با یاد تو اندر ره ی بار توان بود
جون خویش بشی رخت به گل ؛ جون خشم آری رخ به خار ؛ کفتی لبم کار بیش نتوان
تو بر سر حسن و من لبی کار ؛ انکه سرمای گل حواجه کند ؛ همه دی در درون دونه نکند ؛ ز نجلی
که است کر بش را ؛ بکس زن در درون نشکند ؛ پدرش گر بنانش دست برد ؛ بشکند خود و ناخنان پدر
پسرش گر کو فتش درکرد ؛ بکند جنت دیده کان پسر ؛ ای که ملک ختن را کرده است ؛ خد تو ماه جلا
کرده است ؛ نهان چگلی روی کماند رعالم ؛ عشق تو حقیقت اشکارا کرده است ؛ کم سوز دلی کر تو از اریش
نبود ؛ جز بندگی تو در ضمیرش نبود ؛ رحم کند بران کسی که شبی تا روز ؛ جز آب دو دیده دستگیرش نبود
صد مکر بصد حیله بر انگیخته ؛ وانکه ز دیان کار بر گیخته ؛ باران دو صد ساله فرو بیشانده ؛ این کرد ملال
که تو انگیخته ؛ خاری و ترا گل چمن دانستم ؛ خاک و ترا مشک ختن دانستم ؛ در داکه من از انکه
که تو میدانستی ؛ افسوس تقال نه که من دانستم الامام الاجل علاء الدین حوارزی فاضلی بوده که با فضا جبر او حظاطی
کز نیست جون کان لشوح السیادی و کل فضلاء عراق در مقابل او بقصور خود اعتراف نموده ای در تعظیم کم
از دی روایت کنم انواع هر که نه نژاد عالمی بوده در هر عالمی دقتی لذ مردم ان خط رگشیده بعضی از ایشان که
کک ملال در خاطر داشته این ابیات فرستاده بیت از فلاکت ابعزیزان بیرهم ؛ بر دل و جان داغ هجران
بیرم ؛ هر کجا شهر نیست انقطاع نیست ؛ کر با بیان کر بتوران میرم ؛ صد هزاران ترک دارم در ضمیر

هرکجا خوابیم بسلطان میبردم **ملک الفضلا فضل الله نوازی** بزرگی بوده که رایتش از جمله هنرها بر ذروه آسمان
گذار یعنی خورشید کشیده و در چمن بلبل نطق او بر غنچه چمن نوا آمدی طوطیان اوهام شکرچینی کشنده و در انوقت که
سلطان تکش برده بر عراق مستولی گشت و در ری لشکر سخت صدرالدین وزان اوان بحضرت سلطان آمد و دید
که جلال الدین بخاری در دیوان نشسته چون صدرالدین شرف سپهسالاری شاه یافت عرض حال نمود که امام جلال
الدین که پیوسته عزیز بود ذات خود را الله دعای پادشاه حسبه است حاضرست اگر فرمان شود درآید چون فرمان
حاصل شد درآمد بدیهه این قطعه بگفت **قطعه** داعی که پیش تخت بفرمان نشسته است ۞ آنکه دست بسته ایستاده که دربان
نشسته است ۞ پروانه زشمع سلاطین بدو رسید ۞ گفتند که اندرآی که سلطان نشسته است ۞ الحق چو خواندنی گ
گردی زخیل او ۞ بر رنگ ورد ی هیچ بستان نشسته است ۞ آلا که گوشکر چون مار و چون ملخ ۞ بر دانهای خرمن
دهقان نشسته است ۞ در باب آن دو حلم یک لطف حاجت ست ۞ کاندر بهای جو صد ده دهقان نشسته است
باران عدل بار که انجا که ویران ست ۞ تا در امید قطره باران نشسته است ۞ وقتی در ری نیز بگفت
رقعه بنوشتند که مجلس کوته میکنی لی رماستاتیم بدیهه این بگفت **بیت** در مجلس ما گلی و خاری باشد ۞ اکوتش
اکوتش مرغزاری باشد ۞ صد باصد گر بلاس و گر باس بود ۞ این گوشت کلاه داری باشد ۞ و این رباعی هم
مدح خداوندشاه مرادست ۞ شاه عراق حسب شیر بیشه ستان ۞ آفاق رویت منقلب بستان ۞ صد شیشه صف
باز مشرف ارزانی ۞ بر شام رزم و چراغ شبستان **فخر الشعرا ابوالمفاخر** از ری با نام بوده و در شاعری گوی
و در صناعت سخن چون [illegible] و اورا قصیده ایست در مدح سلطان الحجة علی بن موسی الرضا علیه التحیة و الثنا در
غایت صنعت و دقت که درک فهم هر کس بکنه معنی آن نرسد تا حدیکه از روی خود منطقی معلوم داده از مزه کننده
ابیات بیت ازانجمله است **بیت** بال مرصع بسوخت مرغ ملمع بیان ۞ [illegible] ۞ صبح
برآمد زکوه و من طلبکار آن ۞ چون نفس جبرئیل از گلوی اهرمن ۞ و دولتشاه در تذکره خود از ابوطاهر خاتونی
که صاحب تاریخ آل سلجوقست نقل میکند که سلطان مسعود بن محمد بن ملکشاه در ولایت ری بعزیمت مازندران نزول
نمود لشکریان او در زراعات و باغات [illegible] که گشته بودند و خرابی مینمودند ابوالمفاخر این قطعه گفته
نظر سلطان آورد و در منع آن خرابی کرد **قطعه** اگر خسروی که سایس حکم تو بر فلک ۞ برتر ز طارم کیوان
نشسته است ۞ لطف سینه گرم یک میکند ۞ کردی که بر صحیفه دوران نشسته است ۞ بر کشتهای قیصران
وارز حکم نافذت ۞ در ملک چین برتبه خاقان نشسته است ۞ با سپاه تو که چه مور و چه ملخ ۞ برکوه و دشت
دانه دهقان نشسته است ۞ این چند بیت از قصیده ایست که در مدح امام خاقانی گفته **بیت** سنگی نگر که قطره [illegible]
حلیم ۞ با از جناب الحق اصلی لطیم ۞ در حمله ای عذر بعذر الحلیم ۞ آه شکسته مجنون خاطری در

درخون

درخون دل برشته بلبلی چلیم ۞ **شرف الشعرا بدرالدین قوامی** شاعریست که فضل او با قوام هروانی که از ان
بستان فصاحت بگوش جان مشتاقان رسیده و مطرب الحکم و ملاذ بر جمن ابو قوام الدین طغرائی مختلط [illegible]
بیرلسنه هرانیه قوامی تخلص کرده شعر بسیار گفته اما الحال شعرش از کبریت احمر و یاقوت اصفر نایاب تر است
این ابیات که نوشته میشود دری از ان درج و دری از ان بحر است در صفت شراب **بیت** سخاوت رای او بزم [illegible]
دانگاه و دشت وی ده ۞ طرب گوی و معاشر ساز و غم سوز و نشاط آور ۞ اگر یک جرعه زان باقی بدریا در فرو ریزد
چنان دریا درآشوبد که بر گردون زند گوهر ۞ چو آید در قدح گویی برآمد ماه از مشرق ۞ چو شد در کام پنداری
فرو شد مهر در خاور ۞ اگرگوی عیار مرد از این بهتر بدان لیکن ۞ و گر زر ده خرده داری از این بهتر کجا مشمر ۞
در صفت اسب گوید ۞ فلک [illegible] ۞ [illegible] پروین بسم ۞ صبا رفتار و صحرا بوی و ماهی سیر و [illegible]
زبس گرم آورد گرد همه روی هوا آتش ۞ زتاب نعل او گرد همه روی زمین اخگر ۞ سپهر استاد و خنجر پیش رعد آواز و برق
است ۞ هوا پیما و ابرانگیز و دریا موج و که پیکر ۞ ایضا در صفت شراب گوید ۞ نگار سیمبر با لاله رخسار عقیقی
بت یاقوت گون جام عروس قندین پیکر ۞ سوار بر ابر ایستاد قبای ارغوان سینه ۞ فرو زر مرکب [illegible]
لاله گون خنجر ۞ در انفراد و تصحیح گوید ۞ لباس خویش بدان از لباس زعلم است ۞ ابای تیغ بدان از نیام گر
گوهر است ۞ گر لطاعت حق بند آر صحبت ملک ۞ که در پرستش معبود گوهرا گر است ۞ مباش غره بلبنان
بزوال است ۞ از ان بترس که زندان جاودان بغر است ۞ سیاه روی بود زربرست در عقبا ۞ بسماع کن که
حدیث غرب پر عبرت است ۞ رسید پیری و مهلت بروز برنا نیست ۞ دمید صبح و دولت بستاره سحر است
مکن خضاب که پیری نهان نشاید کرد ۞ بر دن پرده چنان باشد گر زدن حجاب ۞ چه نور روز بر از
ظلمت شب بیقین ۞ تو صبح شیب چرا شام میکنی بخضاب ۞ ایضا گوش کن که وعده سازیار ست خرد
قدح بگیر که غماز راز است شراب ۞ سحرگه باده نوشان دوش باصد لطف و جانی ۞ بیالیم فراز امد مه [illegible]
ماه نیمانی ۞ کشاده از سرمستی همه بند قبا قش ۞ کله کج کرده بر نازک عیان صد گونه رعنائی
رخی چو نافه اندر زلف و انگه جمله سرگردان ۞ هزاران هندو اندر چشم و انگه جمله سودائی بخطش رفته دیدم
نبشته ۞ که خط بند گیران توان داد خطش را بندام چگویم و لیکن پیش عذرش جان تو انداز
دیده را از روست دیدارش گوش را رخصت است گفتارش بر لبش لب بنهم که کند از لطفی که هست آزارش
مسعود از اولاد سلطان مسعود غزنوی بوده و در ان حضرت اعتبار بسیار داشته در تاریخ بیهقی آمده که چون
از اطراف و اکناف خصمان بر وی میشوریدند و در ان باب قطعه بگفت که این دو بیت از انجمله است **قطعه**
مخالفان تو موران بدند و مار شدند ۞ برار از سر موران تا مار گشته و مار ۞ مده امانشان زین بیش و روزگار مبر

کرده اشود از روزگار مانده مار ∴ سلطان را این افراد موافق نیامد بروی خشم گرفت و فرمود تا او را در یکی از قلاع
محبوس گردانیدند ب شاه دنیا فی المثل چون آتش است ∴ دور باش ازو که دوری زاد خوشتر است ∴ از وی
نغز کم در میان است الحجة بنظر آمده انقطعه رباعی است که صورت ایرادی می‌پذیرد ب ای بد ندیده هرچه تو آنی
نیکنی ∴ میدان فراخ یافته گوئی بزن هلا ∴ عشق تو زاده از تو بیش است راستی تو ∴ از من جدا شدی [illegible]
عشق تو جدا ∴ آن زلف نگر بر رخ آن در یتیم ∴ چون سنگاری چنانکه از غالیه جیم ∴ وان خال بر عارض
چون ماهی سیم ∴ همچون نقطی ز مشک بر تخته سیم ∴ ده خدای البیالی بوطاهر فضل دکانی همچون اوستاد بود در عصر خود
به شعرای زمان خوشه چین خرمن فواید و ریزه خور مایده عواید او میبودند شهد سخنش چاشنی عسل [illegible]
شافی از شعرای آل سلجوق است و در آن عتبه از جمله مخصوصان بوده اگرچه دیوان [illegible] در میان نیست
اما چند قصیده از وی اشتهار یافته این ابیات از آنجمله است ب هر شش من [illegible]
غراب ∴ که دور ساخت مرا از دیار و از احباب ∴ کنون که کرد نعیق غراب هجر آغیز ∴ دلم بر آتش
هجران ان ندرد کباب ∴ سزد که سعی من از خون بود چه روی نداند ∴ سزد که بوزن من از غم بود [illegible]
عتاب کرد دلم با خرد ز دوری دوست ∴ چه دوست نامه فرستاد ز [illegible] عتاب ∴ لطیفه گفت کرای
[illegible] ∴ لم از دعوه سلام دلم از رسول کتاب ∴ بریکار ز دل این رحمت [illegible] و سماع
گسستی از تیش من لذت طعام و شراب ∴ همی نخواهم لهو و همی نخواهم عیش ∴ همی ندارم صبر و همی نجابم
خواب ∴ یکی بنامه خبر کن که چند باید بود ∴ مرا بمهر تو در وصل چو هجران اب ∴ فذالکم نما الحجاب
هجران را ∴ بحق آنکه امید است با دست روز حساب ∴ و صحیفه محبت دعا ماده و این عم رسول ∴ الحجیش علی
نبیه اولوالالباب ∴ قسیم جنت و نار آنکه مهر و کینه او ∴ چه دین کفر کشید در ثواب و عقاب
ز شرم او همه آفاق را ز خیر مثال ∴ مثال او همه اسلاف را ز بحلال شباب ∴ ز اولیا با مامت جز او که بود
سزا ∴ ز مصطفی با مامت جز او که یافت خطاب ∴ بمصطفی ز رسی تا بمرتضی تقوی ∴ مقال [illegible]
ز امدینه و باب ∴ نگاهدار طریق مراتب اندر دین ∴ برو چنانکه رود خواجه بر طریق صواب ∴ ستو
که باسحاب و دین در وی نیش داد ∴ نیا فرید نظیرش مسبب الاسباب ∴ ز فر طلعت او زینت زمان و زمین
بمهر است او قوت قلوب رقاب ∴ ایا ز خلق لقای تو چون ز شمال بهار ∴ ایا ز لطف کلام تو چون ز عزیز
شباب ∴ اگر ز لؤلؤ خوشاب تازه گردد روح ∴ مگر ز [illegible] ستاره ایدون نماید شاب ∴ از آن بخوف
شود نفس مردم از آداب ∴ همیشه تا ببرد اندرون سواد انرا ∴ بود عنان رکاب الت درنگ و شتاب
ببدت بخت تو اندر ستاره باد عنان ∴ بپای عزم تو اندر سپهر باد رکاب ∴ حبذا خسرو ایران و

نشینی

نشینی که بار ∴ که کند دیدن او دیده پر از رنگ نگار ∴ از فراوان زر دنیا که درو جمله شده هست ∴ طبع گوئی
که در آن گنج خزانه بهار ∴ مرغزار است پر از سنبل با بند و فریب ∴ بوستانیست پر از نرگس با خواب خمار
یا رب این یکه نرگان چه بنام کرده است ∴ دیده مردم نظاره از آن شان چه بهار ∴ همه تحفه با توده گل توده مشک
همه یکجا از دانه دردانه نار ∴ نظر زهره و مریخ بهم یافته اند ∴ که همه در خوار زنده بر تیغ گذار ∴ یکسان نمارند
بجز آب و سلاح ∴ یکه بزم نمانند بهر گوش و گذر ∴ حبذا عشرت ایشان که لطیفند و شریف ∴ خرما شوکت
ایشان که شکر قند و عیار ∴ آفرین باد بر آن دل که ازین دارد دوست ∴ آفرین باد بر آن کس که چنین خواهد یار
خم مجلس که اندر سال در این انجمن ∴ که از ایشان صنمی طلبم اندوه گسار ∴ هر کجا طلبم از ایشان نوایی سپری
دم او طلبم همچون دم جامی حلوار ∴ از پی صحبت او جفت درد او بندم دل ∴ بند چنین او از تو فرد کرم بار
او بمن سنگ رها کرد زنیم بعد بلید ∴ من بعد گفتش رها کرده زنیم بستار ∴ از مبتلا شده فارغ بوثاق آمد
مرد حیلم که مگر بابه پر سطل باز آرد ∴ در با چکی در لب یا طلبم خوش ∴ رحمت گوئی که ندیده است دلم جز گل
لذکان ش به سفت بهر جگر ره گشاید ∴ رود دوای چنین قدی در ناله زار ∴ رحمت گوئی که براد عشق همی آرد تیر
که مرو شند نعره از [illegible] او عاشق زار ∴ غایت عشرت عیشم طلب نقطه بود ∴ که به ایجا رسد بهره [illegible]
انیت عیشی که بیه بابیه بعد بعتیر که ∴ و فضیلت فخری که بیه بابیه از او بعتیر عار ∴ فرد گردان دل او از این فسق قرار
ابرد فرد ∴ بفکن این بار غم از جان من ای واحد بار ∴ روی نغز به گره [illegible] همی ∴ بالد این جا [illegible] گوش
لسان شیرین گفتار ∴ جا کرد بنده که کام بود او را که بود ∴ جا کرد بنده خرام تیشیع تبار ∴ فخر عالم ابوالفتح
مظفر که از او ∴ ظفر و فتح همیشه چون نار از نار ∴ آنکه با حاسد او کار ندارد شادی ∴ وانکه [illegible]
او راه نیامد تیمار ∴ هفتشه بکند تا بهند گنج گهر ∴ بر [illegible] قصد کند تا بکند بیخ خوار ∴ لشکر [illegible] که جهان است
در بازار تو دون ∴ [illegible] که در دست نزد تو گفتار ∴ عالم از قدر چنین تو بمقدار کم است ∴ گر چه در پیش [illegible]
نشود [illegible] ∴ تا زبیکار فلک [illegible] ∴ تا ز چون بود جهان دل بطرب شد [illegible] ∴ باد حق [illegible]
جان را پیوند ∴ با عدو [illegible] همی باد فلک را پیکار ∴ مولانا قطب الدین در عصر سلطان ابوسعید بهادرخان بود [illegible]
[illegible] ∴ که از مؤلفات اوست بنام نامی وزیر صافی ضمیر خواجه غیاث الدین محمد ابن وزیر شهید خواجه رشید
نوشته [illegible] سید محمد نوربخش از سادات عالیدرجات بود مرآت ضمیر منیر [illegible] پذیرش صورت [illegible]
[illegible] مظهر خوارق کرامات و [illegible] الجناب در زمان شباب [illegible] در قریه [illegible]
که روضه [illegible] از روضه های جنان [illegible] اقامت افکنده بسیاری از مردم [illegible] مرید و معتقد شده
[illegible] سید جعفر [illegible] سید محمد نوربخش بوده بلطف طبع و صفای ضمیر [illegible]

بهشت در زمان ابوالغازی سلطان حسین میرزا بهرات رفته امرای عظام و صدور کرام جهة مدد معاشش دیهی مبلغ ...
کپکی دو ده صد خروار غله مقرر ساختند اما سید سر بدان مبلغ و مقدار فرود نیاورده عزیمت عراق ...
بنوبات افزودی روزگار میگذرانید تا بعالم بقا توجه فرمود و کتاب ... طبع شعری میگفته از آنجمله است
بیت ترک من دست چو بر خنجر بیداد برد : تشنه را آب زلال خضر از یاد برد : شاه قاسم برخوردار کرمانی
در زمان فرخنده نشان سلطان حسین میرزا بخراسان تشریف برده آن بادشاه عالیشان در تعظیم و تکریم قدومش
مبالغه تمام بجای آورده و پس از چندگاه رخصت معاودت حاصل کرده شاه اسمعیل ماضی بر آنجناب اشفاق مراحم
بتدریج کرامند از نقبای سادات بمزید انعام و اکرام ممتاز و مستثنی ساخت و از اولاد وی دو پسر نیکو سیر بظهور آمد
یکی شاه شمس الدین و دیگری شاه بهاء الدوله از احوال شاه شمس الدین چندان اطلاعی ندارد اما شاه بهاء الدوله
ولد بزرگ علم و دانش ارشد پسر سادات صاحب سعادات ممتاز و مستثنی بوده ابتدا بجانب هرات تشریف برده منظور نظر
سلطان حسین میرزا گردید و پس از فوت وی در سلک ملازمان شاه اسمعیل صفوی منتظم گشت بعد از چند سال بحسب اقتضا
قضا متوجه گشته در گذشت شاه قوام الدین ابن شاه شمس الدین ابن شاه قاسم بعد از فوت پدر خود بر وسادهٔ بزرگی
تکیه زده مرتبه پیشش از آبا و اجداد در گذشت و بتدریج خلق کثیر باش بهم آویخت او در داده عجب و نخوت بسیار راه بخود
چنانچه مولانا امیدی بر سر آن رفت و خود نیز در سر آن کرد مفصل این مجمل آنکه مولانا امیدی را باغی بود موسوم بباغ امید
برده رضوان بهشت از پی جندگان : زده هران غصه که از رخنه بستان بر ابی : و نخوت شاه قوام الدین رشته
طبع را بحرکت آورده مافی الضمیر را بمولانا اظهار نمود و مولانا ابا از این معنی نموده دست ... طمع وی انداز قضا را
گذر شاه قوام الدین بعد روزی چند بران باغ افتاده فرمود تا چند نهال انرا بشکنند چون خبر بمولانا رسید بر زبان
آورد که این نوع اعمال از فرومایه صادر میشود عجب دارم که خدام شاه بدین شیوه عمل نموده باشند شاه قوام الدین
این سخن را ذخیره خاطر گردانیده پس از چند وقت جمعی را بفرستاد تا شبی آمده ... از بام سرا در دادند چون
شاه اسمعیل در همان روز رخت بعالم جاودان کشیده بود باز خون آنکوش در تعویق افتاد چون شاه خسرو طهماسب
شاه بجای او نشست شنید که کس بسیاری بشفاعت او در داده اند و قلعه ... در کمال ... فرموده
و قریب بمقصد انگیز ترتیب فرموده ... در صدد ... تا شخصی که از خون آن ... گردید
در سند تا شاه قوام الدین را مقید و محبوس ساخته با خویشان مولانا امیدی بقزوین که دار السلطنه بود
رسانیدند و پس از آن شاه مزبور خون مولانا امیدی را ... ساخته فرمود تا ... سلطان ...
ارتفاع منبر ... بیت بچشم عجب ... نظر ...
مکن : که دوستان خدا ممکن اند در اوباش : از آنکه فیض خداوند در زمانه باشد : تو نیز ... نظر بندگان خوش باش ...

و شاه قوام الدین احیانا بگفتن شعر مبادرت مینموده این بیت از جمله منظومات اوست بیت چرخ ... فلک ...
بملک ننگ است : عاقبت کار بکام دل درویشان است : شاه صفی الدین محمد برادر شاه قوام الدین بمکارم
اخلاق و محاسن اعراق و لطف گفتار و حسن کردار سرآمد اهل اعتبار بود طبع بلندش از اقسام فضایل و کمالات
بهره ور و ذهن دراکش بفنون علم و هنر بیت تابنده مهی ز برج اخلاق : از خلق عظیم در جهان طاق
برقده دولت آفتابی ... رحمت ... : در کبر سن ... بود که از طرف مشهد مقدس رضویه
علیه التحیة والثنا رجوع نماید و هنوز چند منزل طی نشده بود که متوجه مرحله ... شد وی مجموعه کمالات
بوده و قسم شعری میگفته بیت گدا را به از شاه باشد فراغت : خوش آنکو ... گنج قناعت : الهی بدان
... نیفتد : که محتاج گردم باظهار حاجت : قبول ار نیابد ولی نه چه حاصل : عبودیت بندگان عبادت
مران ... خویش : بانعام عام تو کرده ست عادت : ... صفی کرد ضیغی : که راه
علم را نماید خلاف رباعی هر چند که ما گنهکاری داریم : از کرده خویش شرمساری داریم : داریم صفی امیدواری
بعلی لکن علی امیدواری داریم : چون نامه عمر ما بهم پیچیدند : بردند بمیزان عمل سنجیدند : بیش از همه کس گناه
ما بود ولی : ما را بمحبت علی بخشیدند : ... که مصطفی می‌بخشد : ... صفی که جرم ما می‌بخشد
هر کس که چو حیدر بعطا دل دادست : هر چند گنه کند خدا می‌بخشد : خوبان که نه چنین خدا بدیشان ...
مایل بجمال ما نگشت سرو قدشان : فریاد صفی که خوب رویان اینند : کمتر بر کسی نظر خواهد شان
در کعبه و بتخانه کنیم کار ... شود : کی با من و شیخ مرا یار شود : بر آدم زمانه دست که در حضرت
دوست : از بهر دو سجده نماز شود : شاه قاسم ابن شاه قوام الدین بزرگی بوده بمکارم اخلاق و محاسن آداب
موصوف و بلطافت گفتار و کرایم اطوار معروف انوار سیادت و سروری از ناصیه‌اش طالع و آثار نجابت
و مهتری از بشره‌اش ساطع بیت ... سرو ... : ... سرو قد ...
مالد خود در طرف رحل اقامت افکنده روز بروز مواد جاه و جلال و اسباب حشمت و استقلال وی تزاید می
پذیرفت تا هنگامی که طایر روحش بوستان غفران طیران نمود و آنجناب ... شغف بسیار ...
... از تلامذه شاگردان او ... اگر چه گاهی بگفتن شعر مبادرت مینمود ... این مطلع ...
بیت در چمن نقش ز رخسار ... عذار : بسته گل شگفته میان بنفشه زار را ... صنعت
لطافت ... چنانچه ازین مکتوب میر غیاث الدین محمد میر میران یزدی نوشته معلوم میگردد و دل
محبت منزل بدستور ملازم است و محبت لازم ... روزی اگر روح
دیگر باشد ... دیگر باشد بیت لذت ... جز تکلف نامد : خوش ... که عاقبت

نکو خواهد بود الحمد لله والمنة در اخلاص مقصودی نیست ۞ چون چنین است دگر باز جهان خواهد شد امیر محمد
ملازمت شاه قاسم جوانی بوده بانواع هنر موصوف و بحسن خط و لطف طبع معروف اما روزگارش از زود
ملازمت ایام گلشن کم عمر چون نشاط وصلش بی بقا پر دیده مب شد چاره که ربوده ایام ۞ بدرا ایام [illegible]
دیده بزرگ چرخ آینه فام ۞ آینه عیش ناز پرورده هستو ز ۞ گلگون مرگ را بپرورش ۞ خلعت عمر [illegible]
هستو ز ۞ اگرچه دیوان اشعاری که عنوان مجموعه فصاحت تواند شد بسیار است اما چون [illegible] در حدود آن
بوده که انتخاب چون ابیات در ظلمات عدم مخفی ماند از آن جمله بیاض شهرت مطرز گشته انتخاب
از آن جمله است مب الا بذات الذات قائم سر بسر سروری ۞ بر تو شد ای ختم و رحم الشیر [illegible] جدید
از ابد [illegible] رست صفا ۞ نه فلک را بر سر هم بهمچه صحن لنگری ۞ زمانی نیست کز [illegible] در تن
بنگرد ۞ چو تب دلسوز یارا گرم دست من نگیرد ۞ ز تاب [illegible] بنگر چون شمع فانوسی ۞ غم [illegible]
آتش به پیراهن نگیرد ۞ در من ز بس که آتش هجر تو کرده کار ۞ دارم دلی که دود غم از او [illegible]
طوفان هجر برده بکجا سفینه‌ام ۞ گرنی هزار ساله بود راه ناگذار ۞ هر حرفی که راه بکجائی نمی‌برد
در کوچه فراق [illegible] چار ۞ من بسته [illegible] خزان دیده گلشنم ۞ هرگز ندیده [illegible] شاد
طلاق داده [illegible] است ۞ او را با چه نسبت ما را بادو چکار ۞ امیر شاه حسام الدین محمد [illegible]
هستو ز نقش خط تمام عذارش [illegible] که سر بسر [illegible] مبدل گردانید [illegible]
واقی [illegible] کافی داشت [illegible] و خوش تقریر بوده [illegible] در غایت [illegible] وجود [illegible]
می‌آورده چنانکه از این دو سه بیت [illegible] مب در [illegible] آنکه [illegible] ۞ [illegible]
که لب [illegible] ۞ ما در چه عالمیم که در [illegible] ۞ با هم [illegible] نرسد ۞ [illegible]
شدن در فراقت ۞ [illegible] ۞ امیر شاه رضا نقابت [illegible] صحبت [illegible]
[illegible] کمالات [illegible]
بوده و در علم شطرنج مهارتی داشته که [illegible] گذشته و [illegible] رسیده
و گاهی جهت علاوه کمال شعر نیز شگفته از آن جمله است مب [illegible] رسیده که [illegible] ۞ سرمایه
خوش [illegible] کرده است ۞ [illegible] عبادت [illegible] خویش [illegible] از لباس [illegible] خویش
[illegible] لعنت ۞ گفتم [illegible] خویش [illegible] نیز [illegible]
[illegible] شاه طاهر [illegible] بسیار یافت و از آن [illegible]
[illegible] طبع شعری شگفته از آن جمله است مب [illegible]

ازمی

لا می تر کن گشت باغ و بستان کن ۞ بگیر آینه در دست تماشای گلستان کن ۞ نیکویم [illegible]
ملکن جانم [illegible] از غم ۞ دل و جانم فدایت هرچه خواهد دلت آن کن ۞ از آن نرگس که بر بالای گل غلطد
رفتم ۞ ببین بر هرکه شیدا رست اورا مست و غلطان کن قاضی محمد از سادات [illegible] که در زمان
سابق حاکم [illegible] بوده و قلعه [illegible] داشته اکمال بعد از [illegible] آن [illegible] فرصت
ملازمت [illegible] بر تمام طالبان [illegible] رجحان دارد و [illegible] دارد چنانچه از آن موضع یکی
که حاصلش قریب به هزار تومان است و اکثر ارتفاعش [illegible] و ایضا حسنا [illegible] که حاصل
آن نیز از دو هزار تومان متجاوز است و همچنین چند موضع دارد که حاصلش بالمضاعف آنست تا [illegible]
بهر تقدیر قاضی محمد ابتدا چند سال [illegible] الا استقلال بکلانتری [illegible] قیام و اقدام نمود و بعد از آن در
سلاطین صفویه [illegible] مقداری [illegible] عظیم بهم رسانده [illegible] لطافت طبع و طلاقت لسان [illegible]
تاریخ [illegible] مجلس [illegible] قاضی [illegible] را حکومت دادند [illegible]
روزی از حکومت [illegible] معزول کردند [illegible] دیگری [illegible] کرده [illegible]
کمان نیز باعث عزل او گشت قاضی محمد [illegible] تاریخ [illegible] مب در [illegible]
با ناله [illegible] ۞ القصه [illegible] علامت [illegible] ۞ آن [illegible] بر سر گیر ۞
وقتی که [illegible] طهماسب صفوی مسلمان ساخت [illegible] قاضی محمد اشاره شد که تاریخی بیابد
قاضی در بدیهه این تاریخ یافت مب [illegible] ز مصحف ۞ آورد بادشاه [illegible]
تاریخ [illegible] گفتم ۞ [illegible] شد مسلمان از مصحف این [illegible] مراد [illegible] مب [illegible]
[illegible] ۞ خال [illegible] قاضی عطاء الله برادرزاده قاضی محمد بسیار [illegible]
و شیرین کلام بوده کل اهل مجلس [illegible] و سخنان دلفریب و نکات غریب [illegible]
محافل [illegible] در حینی که میان [illegible] ایران شاه طهماسب صفوی و خواندگار روم صلح شد
تاریخ صلح [illegible] مب [illegible]
مرا ۞ [illegible] کار [illegible] قاضی عبد الله ملازم [illegible] قاضی محمد [illegible]
آراسته بوده در فنون فضل و شعر و موسیقی عدیم المثل و منقطع النظیر [illegible] عمر [illegible]
افاده [illegible] کمال [illegible]
[illegible] شیوه [illegible]
بیشمار [illegible] مب خوب گفت [illegible] ۞ کار علم [illegible]

برسبیل والالتغزل سلیقه اما چون درین وقت چیزی بخاطر نبود این دو بیت ثبت افتاد بیت در مملکت
وجود فرمان از تست ؛ درمان دل پر بسامان از تست ؛ ما را به دوا که درد دل کار نیست ؛ دل از تو
درد از تو و درمان از تست قاضی سعید پسر مولانا محمد است شگفتگی طبع و سعت مشرب و حسن گردار و لطف
گفتار سرآمد مردم آن دیار است و شعر بسیار میگوید این تاریخ از آنجمله است بیت کملو شهید گردید از قضا و قدر گشت
کملو شهید گشتا تاریخ قتل او شد میرزا کمال الدین باصناف سیر پسندیده و شیم حسنه موصوف بوده از نیکان زمان
بیکانست گاهی بنا بر رسمی و درستی طبع فکر بدین روانی جهة ارتفاع یاران مجالس از راه العرب اندیشه برنجی
می آورده بیت جانرا ز غم عشق دل دیوانه سوختیم ؛ تقدیر ای نسیه بمیخانه سوختیم ؛ یکحرف شمع که بیهم
غلط نگفت هرچند خواب خوش بر قصه نه سوختیم ؛ ز آتش نگفت سوز دلها بهیچکس ؛ در کوشه فراق
غریبانه سوختیم ؛ هرگز شراب عشق چنین تلخ نبود ؛ این باده هیچ میکده را در سبو نبود ؛ احوال
دیگران بعهد آشنایی گفته شد ؛ جز حال ما که هیچکسش بازگو نبود ؛ هر دیده را بروی تو چشمی نکرده اند
این باده جز بکوچه ما نکرده اند ؛ اینها که با خیال رخی خو گرفته اند ؛ چشمی دگر بسوی تماشا نکرده اند بس
مرهم کان ز زخم افکار تر است ؛ بس زخم که از رشتم دلازار تر است ؛ بس خسته که از علاج بیمار تر است
بس توبه که از بسته ستمکار تر است ؛ بیراهی دره ساکنی رسیر یکی است ؛ بیگانه و خویش و محرم و غیر یکی است
بشنو بنگر چشمی و گوشی وا کن ؛ ناقوس و صلیب و کعبه و دیر یکی است محمد قاسم بصفای ذهن سلیم و طبع
مستقیم اتصاف داشته طبعی در غایت بلند و نظمی در نهایت مسرت داده و بیشتر زلال اشعار را از چشمه ضمیر
برسم یادگار بر روزگار می سپارد و انیقطعه جهة کلی علوفه در جهتی که با صحتی ان نموده گفته قطعه ایصاحب صاحب
قلم ای آصف جم قدر ؛ اینقطع حکم تو هرجا که صدور است ؛ ایام چه در نظم جهان ملک تراوید در
عیش رشد و گفت که ایام سرور است ؛ اکنون که تو میثاقی دولت بگشائی ؛ در خون تعهد از ناصیه کرشمه تو
تا عدل تو در بزم جهان ساز طرب داد ؛ آفاق ز فیض عیش چه یک مجلس سور است ؛ بیصبرم و حرفی دو سه
مسکنم از چند ؛ مقبول طبایع بود آنکس که صبور است ؛ ز آنکس که بدیوان تو ام هم حسابست خود تشنیم
از وعده دیوان تو است ؛ قانون حساب آنکه پی صرفه دیوان ؛ که رابطه بر پستی دکه مه ز مقصود است
مجموع چه شد باز بنام در ریکی افزود ؛ آن جمع ثبت نیک به بزم عرب کور است ؛ عالم ز تو مجموع و رسنای تو نوع تبعی
هم عدل تو گوید که ز انصاف تو دور است ؛ هر روز مرا عرض پریشانی احوال ؛ لایق بتو نبود زمین از جهد
ضرور است ؛ خوشتن باد ترا عیش کرمش بخبر کردم ؛ کز هند هنوزم دل از آزرده نفور است ؛ بین جلوه
که روز است توجه با جان گردم ؛ تو من آنچه نکردی بگریبان کردم ؛ جان بگوار از ده راز درد دل از او تسکین

مشکل عشق بیان بود بی آسان کردم ؛ لب شیرینش اگر میل بشکرخنده کند ؛ هرکه مجموع نشسته است بلا گردد کند
باز اگر زلف دل افگنت بباد جرمی نیست ؛ علیمی وقت خود است دگر ش بنده کند ؛ دست تا بامت در راهی
باچه نیست ؛ ما غریبانرا مگر دست و گریبان دشمنند ؛ ناخنم با سینه در جنگ است و دندان با جگر ؛ تیغ آهم
با یکدگر بیداد پنهان دشمنند تکمیل بعضی از نسخ متداوله کرده مردی مستعد است این رباعی مراد است
رباعی تا خواست رنوز عشق دیوانگیم ؛ پرهیز کند شعله ز همخانگیم ؛ دارم پر و بال شعله و خرمنم ؛ بر شمع
رسد آصف پروانگیم امیر غیاث الله ابا عن جد از متولیان مزار فیض الانوار امام زاده واجب التعظیم امامزاده
عبدالعظیم بوده در ختم روضه الشهدا آمده که امام زاده عبدالعظیم به واسطه امام حسن بیسوند حسن ابن زید ابن
امام حسن علیه السلام که والد آنحضرت بوده در زمان ابو جعفر دوانقی امارت مدینه داشته باتفاق برادر خود اسمعیل
که داعی الکبیر و داعی الاول میگویند مدتی در طبرستان امارت کرد بری آمده فوت گشت و امروز مضجع
امام زاده عبدالعظیم قبله حاجات خلایق است و مردم از اقصی غرب و اکابر و مقیم و مسافر بدان مقام شریف
تیمن و تبرک میجویند و بمرادات و مقصودات فایز میگردند چنانچه علی ابن موسی الرضا علیه السلام بر زبان مبارک
گذرانیده که من زار عبدالعظیم کمن زار جدی ابا عبدالله الحسین علیه السلام بهرتقدیر امیر غیاث الله بسیار پاکیزه روزگار
و خوش اطوار بوده در سلیقه شعر و انشا و تتبع نظم از همگنان مستثنی و ممتاز میزیسته و گاهی در نظمی از تخرق
خیال بنابر زیادتی کمال بیرون می آورد و آنچه نوشته میشود از آنجمله است بیت ای دل طلب وصال خوبان نکنی ؛
تا محنت هجر بر خود آسان نکنی ؛ تا پا ننهی ز دور خط عقل برون ؛ سر عقل حریمش کوی جانان نکنی امیر علی باغ
ثمر شجر امیر غیاث الله مستجمع بسیاری از صفات نیکو بوده این بیت مراد است بیت ساقی چه دوا هیچ دم
می ناب بدستم ؛ کز جام می عشق بتان عاشق و مستم امیر الله نذر در ولایت لاهیجان سردار ه مرتبه صاحب
دخلی بوده همواره سفره ضیافتش گسترده بود و بوفور عزت و زیادتی ملکت بر همگنان رجحان داشته این
بیت مراد است بیت دست رقیب داشته بدستان نگار مست ؛ خندان رخش که دست و مرا کرده او دوست
امیر ظهیرالدین ابراهیم برسد علو قدر و رفعت شان داشته زیادتی بر سایر سادات آن آستان گرویی از اشتیان
میافراشت و همواره هر چه داشته بر ضیافت صادر و وارد میگذاشت تا وقتیکه کام از این فلک ناکام
گرفته بجوار رحمت الهی مقام گزید و او گاهی بنا بر لطف طبع شعری سلیقه از آنجمله است بیت وصفی که بنشیند
پیوند دل از جان بکن ؛ یعنی که دل از وصال جانان بر کن ؛ چون موی سفید گشت و دندان افتد وبند
طمع ز لعل جانان بر کن امیر مجدالدین اسمعیل نتیجه خلف امیر ظهیرالدین ابراهیم از افراد عمده ایجاد و در بساط فطنی و
فضل و بزرگی رهای بر سپهر مجد و بزرگواری از همگنان سبقت نهاده و شاه است و از گنجه تا ماه اگر چه او

در اوایل ایام جوانی و عنفوان زندگانی بواسطه سعت مشرب اگرچه او در اوایل ایام جوانی و عنفوان زندگانی بواسطه
سعت مشرب بخلاف طریقه آبا و اجداد و در معاشرت اهل صحبت قدمی چند در کوچه لذت نهاده اما عمر اش که از
سر حله بیست و نه درگذشت دامن از لوث آن درچیده و امروز در غایت پرهیزکاری است براداء وظایف طاعت میکوشد
دیگر از هرچه حاصل میکند صرف ضیافت صادر و وارد مینماید و بحری تخلص میکند این دو بیت از جمله منظومات اوست
بیت در وداع امید بس کن گریه بی‌زاری را : یاری آید غنیمت دان دمی دیدار را : گفتم آسایم ز بختش [illegible]
که رفت : درو حالت بخت نگرفته است [illegible] شیخ شهاب الدین علی [illegible] از متولیان امام زاده [illegible]
که مدفون است در [illegible] که روضه ایست از روضه های جهان مدفوناست و آن جناب از جانب امام موسی کاظم علیه السلام است و آن
که قرب رود آسیا گردش باشد [illegible] اندر ان جریان می [illegible] آب از [illegible] گذارت بطرفه [illegible]
که آن کار [illegible] اعانت شده هیچ [illegible] گذشته [illegible] ز تنزل ننموده بلکه در ترقی بوده شیخ شهاب الدین علی
مزبور در اصناف فضل و کمال بر کافه اقران و همکنان [illegible] چنانچه [illegible] از شعر و رسایل
دیناری زیاده بر صد هزار بوده [illegible] علاوه فضایل و کمالات این بیت و رباعی [illegible] اوست
بیت بگذشت بهار و لب جوئی نگرفتیم : در پای گلی دست سبوئی نگرفتیم : نه از [illegible] جز عشق
نیز ز صحبت بلا خیز ز عشق : نه از خلد [illegible] بجز ز عشق : نه در [illegible] جز و عشق شیخ ابوالقاسم
ولد شهاب الدین علی جوانیست در کمال فضل و انسانیت و در غایت تقوی و صلاحیت ذات لطیف [illegible]
توصیف غنی و اوصاف [illegible] استعداد [illegible] از شرح و تعریف مستغنی [illegible] در موضع [illegible] مکان آباء و اجداد را
[illegible] و جهان [illegible] میبارد [illegible] و اقران ممتاز و کلامی شعر نیز میگفته از کلمه است
بیت [illegible] خوردان گشته جا بشمع و حسارت : بلاگردان جانش بود یارب عشق زارت : ز در
تاب و تب بس مردم از غیرت که بر حسرت : [illegible] آقا غیاث کل
ان [illegible] در عرصه ایران [illegible] هنوز [illegible] روزگار نگرفته بود که بدستور اهل [illegible]
هلاک افتاد و احیانا شعری میگفته از کلمه است بیت [illegible] آه کج : کرده است
درو رخت سر زلف سیاه کج قاضی مسعود در سلک سادات اعظم و هست و الده جدش قاضی عبد الله [illegible]
[illegible] قضای [illegible] رجوع شد و قاضی مسعود بعد از فوت پدر ملازم منصب [illegible] نموده
فیصل قضایا بغایت امانت و دیندار [illegible] نزد پادشاه وقت صاحب عزت و احترام [illegible]
حق تعالی او را در طهران [illegible] خورشید فلک [illegible] چنانکه
از احوال هریک شمه نوشته خواهد [illegible] قاضی مزبور اگرچه [illegible] نظم [illegible] میکرده اما [illegible] داشته

چنانچه

چنانچه در آن فن کتابی [illegible] مشهور است [illegible] قاضی و منظوماتش از آن قبیل است بیت سرور اهل
فضل شاه صفی : شه [illegible] ز آل نبی : وان [illegible] فلک مقدار : که جهان را ازوست استظهار
[illegible] سرو بوستان روان : [illegible] در میانه جهان : تیغ او غنچه ایست بر سر خصم : که بود [illegible]
قاضی بیگ بود در فضل و دانش و تصنیف [illegible] داشته پسر بزرگ قاضی مسعود است [illegible]
که در ایران توقف داشت منظور نظر دولت [illegible] شاه طهماسب صفوی گردیده [illegible] در جهان ممتاز [illegible]
و چون بحکم اقتضاء قضا و تقدیر [illegible] ترقی بود [illegible] بمنصب وکالت رسیده
مدتها کامیاب [illegible] بود و پس از آن معزول گشته [illegible] متوجه وطن مألوف [illegible]
جهان ناپایدار بود امیر سید القادر نیز [illegible] موفق گشته [illegible]
[illegible] چنانچه در زمان سلطنت شاه طهماسب [illegible] قاضی [illegible] تبریز بود که [illegible] ابواب آزار [illegible]
روزگار [illegible] حاکم خود را [illegible] رسانیده [illegible]
بلکه [illegible] بیت ز اخلاق با هر که [illegible] : اگر [illegible] فضیلتش [illegible]
[illegible] که [illegible] استقلال [illegible] تبریز [illegible]
شرف شهادت [illegible] چنانچه تاریخ [illegible] تاریخ [illegible] شد : در [illegible]
[illegible] طاهر : سلطان [illegible] اهل [illegible] : [illegible] تاریخ [illegible]
[illegible] شهید میر عبد الله [illegible] امیر عزالدین ملک [illegible] جهان [illegible]
بوده روزگاری [illegible] داشته [illegible] مستغنی [illegible]
[illegible] امیر تاج الدین حسین نیز [illegible]
[illegible] در کربلا و نجف در خدمت مولانا احمد اردبیلی اخذ علم نحو اصول نموده
تا از جمیع معقول و منقول [illegible] حاصل کرده بوطن مألوف معاودت فرموده و پس از آن [illegible]
[illegible] خاطر طلبه [illegible] توجه [illegible] بیت [illegible]
[illegible] از مؤلفاتش [illegible] حاشیه [illegible] و دیگر حاشیه ایست بر علم اصول امیر جعفر
هم [illegible] بفصاحت بیان و [illegible] لسان موصوف بوده [illegible] تلمذ از علامه دوران مولانا
میرزا خان [illegible] در جفر و اعداد لوای مهارت [illegible] بیت همچو گل [illegible] : همچو [illegible]
[illegible] امیر قاضی [illegible] از هر علم [illegible] تحصیل فضایل [illegible] و کمالات [illegible]
در هند وارد شده در سلک بندگان حضرت شاه [illegible] اما از غایت [illegible]

رسد و مایه ملازمانست اراده‌اش در اینها بارکشول نه بوست لاجرم بصورت دکن در حرکت آمد چه برادر اعیانش
چنانکه گذشت پیشوای والی الولایت بود و بنابر نکوئی طالع و زبونی بخت در اینکار ترقی نکرده از پیش رفت و بدکه
روزی در خدمت برادر متوجه شهر و کشور گردید **حب** تب رنجم کو ترسیدند عنوان کرد : کلیم بخت کسی را که بافتند
سیاه این ابیات مراد است : خاصیت زاد بنه عشقت و ملم امروز : رحمت بحال دل بی حاصلم امروز قاتل
خود را بحل کردم که دست از من بشخص بشب و بشتم تا نیم جانی دست او در کار بود **حب** خوشش آن مستی که از میخانه در بازارم
افکند : یکی گرد گریبان و دیگری دستارم اندازد : شوم گر مرغ و بنشینم به دیوار سرای او : نسیم ناامیدی از سر دیوارم
اندازد : سراپا سوختن را بنعم که شمع بزم او خود را : سراپا سوخت تا از بزم او ما رند بیرونش : اگر کار قریب بود و
من غافل از فریب : جلکه مرغان خوداند بهانه ساخت : رخش قد و رحمت میرندان فتنه را گرد : دل های مضطرب شد
در کار اسم است : بر من شب هجران تو در هم شکند چون شمع : میسوزم و جان میدهم و چاره ندارم : جا کرده چنان
در دل تنگم هوس او : کاید نفسم از نفس من نفس او **میرزا زین العابدین** از خلف الصدق قاضی مسعود بود اگرچه قبل
استعدادش بخلعت فضیلت محلی گردیده بود اما از امور دنیوی بالکلی و افر و نصیبی بکاتر رشته گاهی شعری میگفت از افکار اوست
ز هجرانت رخ چشم جوی خون خواهد گذشت : میکنم صبری که منم بیتو چون خواهد گذشت **امیر شمس الدین علی** تبریز
از آن حال است و با وفور علم بجانب متقی و پرهیزکار و بجانب مشفق و مهربانست **حب** مهربانیش را شمار نیست
زندگانیش به اشعار رجاد او گاهی شعری میگفت ابیات در تعریف شب ابداعات است سپه زلفش آن که
هنگام تکلم زبان راه حکایت را گنگ **میر ابوتراب** پسر کهتر قاضی مسعود است اگرچه در اقبال عمر و عنفوان
جوانی چنانچه افتد و دانی اوقاتش بعشق و عاشقی صرف شدی اما مدتهاست تا او فرخنده ساعات خود را
صرف اصناف طاعات مینماید و غیر از حق‌شناسی و خداپرستی هیچ مطلبی دیگر ندارد و این اشعار را یافت
که در زمان مجیدی و بی‌خلقی گفته تحمل که شعارش چنان او و عاشقی ترقی کرده باشد **حب** نکندی حرص را ابدا
در دام رسوائی : چه محنتهای که خواهی دید در ایام رسوائی : در آغاز هوس ابدل حینین جاری بیدانم : چه خواهی کرد
ای بیچاره در هنگام رسوائی : بمن تا عاشقی ورزیدم تو ابنا صبح مزن طعنه : حبینی سال بیرا ای تا ننگ
رسوائی : شوم بزار گنج عاقبت یارب چه پیش است این : کشیدم هر چه محروم تا انجام رسوائی **ملا ادهمی**
بجودت طبع سلیم و حدت ذهن مستقیم و اوضاع پسندیده و اطوار حمیده سرآمد همگنان و مرجع شعرای زمان خود بود
چون در فرق رشد ارتقی یافت از تحصیل تلاش نمود در رضای والدین متوجه دار الاعزاز شیراز گشته فنون فضائل
از تحصیل افاضل اخذ نمود و کواکب فواید از سپهر افادات علمای اعظم بر ضمیرش تافت تا در فنون فضائل کمالات
منتهی گردید و پس از آن بشعر گفتن رغبت کرده غرایب معانی و بدایع خیالات از او بوقوع پیوست و بسبب فقر

خاطر جمیع فضایل نفسانی امیر نجم ثانی با وجود قدر و منزلتش از اقران در گذشته صاحب مکنت و ثروت گردید تا در سال
بنیاد در صحبت و در مرافقت خان جلال الملک در هندوستان رفته با اصحاب علم و کمال با حسن وجهی سلوک نمود و بعد از دو سال
حاصل کرده بجانب ایران در حرکت آمد اما از زیغ راه بیاسوده بود که بدرجه شهادت رسید چنانچه در تعیین احوال شاه نظام
الدین ذکر آن کرده آمد و معمالا ناکی که از قافله وی بوده تاریخ را : آه از خون ناحق بی آه یافته و این ...
چنین گفته **رباعی** : فسوس که طران طرب انگیز نماند : کز کلام امید ... : از زرین بکر ... رگ
بوده همین امید و ادویز نماند : در شعر و معما امیدکه انکه ... استاد است و ... و ساقی نامه و چند
قطعه و رباعی است که بنا بر التزام از هر کدام بیتی چند صورت ارقام پذیرفت **حب** زهی طلعت بر فراز گنبد
فروزان چه بر آسمان نجم ثاقب : حریم ترا حور با ... : جناب ترا قدسیان در جوانب : بزم تو
جعد خورشید رویان : چه در غانه ... قران کواکب : ... جود عامت ... نصیبی : چه صهبا بیخواره حلوا
ثواب : چراغ عدو کی کند خانه روشن : بود پی بقا پرتو صبح کاذب : فغان در سپهر کشان جناب
اگر نشنوند از علو مراتب عجب نیست خیل سلیمان چه داند که موری کجا شود : پی پامال از اکب ... گشته
ام ... گردون : ز جور اعادی ... اقارب : اعادی که ... از ازل : اقارب چه بخشم و دید جمال
اعادی فرومایه و این مصیبت : که خواندند شان اقتح ... الصاحب : بشهادی آورم ... لی
زنسخار سلامان در صحبت مناسب : پریشان جمعی و جمعی پریشان : گرفتار قیدی و قومی مجانب : نه جای قرارم
ز جور اعادی : نه روی ... زطعن اقارب : سیاست چه دیدم زاعداهم ... بوادی
سرورسیاسب : ... چندان ره عشق در شبهه : کثیر المخاطر خطیر العواقب : فرازش چه ...
بلند و نشیبش : زگفتم نکوتر بچندین مراتب : عقابی که واقع شدی بر فرازش : نبد ایش جز نسر طایر
مصاحب : ربایند از جای کاو زمین را : اگر در نشیبش درندی ثعالب : سرنجه مهربان حرارت
رسد تا فلکشت باهم مغارب : زحل را نخلت بود در سر فیکر : چه هندوی در کاهدان گشته غارب
در اثنای این ره به پیری رسیدم : که بگذشتش جوان بود و نه پیر صاحب : بدو گفتم اندیشه کن که بیم خلاصی
از حوادث نجات از نوایب : فلک بشر زمانش ... کوهست : پناه اعاجم ملاذ اعارب : هو النجم
بالقسم ... : ولکن ... کواکب : عیار عدالت که هرگز نگرفته : کمال شکوهش بنجم ...
ثوابت : طواف حریمش زارباب حاجت : چه حج حرم ... واجب : ای امیدی نزد ارباب کمال
شیوه امساک ازادراک نیست : چون شود امساک از ادراک چون : حاش لله ... زبان ...
کج عطائی جیند از نا بخردی : طعن امساک از ... باک نیست : وانکه در معیار طبع ...

کج عطا نهم کم از نهنگ نیست ؛ ای جنگجو تعلیب سپاه که میزنی ؛ دامان ناز برزده راه که میزنی چشم
سیه که گره دار باده لاله گون ؛ آتش بکانان سپاه که میزنی ؛ مستی و میروی بی ازار خلق آه ؛ خود را
دگر بر آتش آه که میزنی ؛ زلف فکنده افکن و چشمت کمین نشین ؛ باشگر چنین سپاه که میزنی ؛ سلطان
حسن داده امیدی ز جو داد ؛ زانوی داد بر سر راه که میزنی ؛ ای از تو چلیده خذر کاشانه ما ؛ ابد و ز دولت تو ویرانه ما
از سایه گلی دولت میخواهم ؛ همسایه آسمان شود خانه ما ؛ زان حقه لعل تا نگین دانه گرفت ؛ افتاد و عقیق کوه کاشانه
افروخ گهر ؛ هم دیده ما پر است از گوهر ناب ؛ هم چهره ما پر است از خون جگر ؛ شب فرقت هجران جگر سوز کنم
روز آرزوی وصل دلفروز کنم ؛ الغصه که دور از تو بصد خون جگر ؛ روز ای شب آرم و شبی روز کنم خواجه محمد طاهر
ولد ملا ... تا امید کار به غور رسیدن و کاردانی و مستوفی عطوفت و مهربانی محلی بوده همواره سر بکام امور دیوانی
سیکار نشسته و گاهی بر بست آبادانی ان طبع این نوع ابیات میگفته انکه رفت از سر کوی تو بازارم و آنکه برد
از تو بدل حسرت بسیار رسم خواجه محمد شریف هجری نصفای طبع سلیم و نقای ذهن مستقیم و حسن تقریر و لطف
تحریر بین الهمگنان سرآمد زمان خود بوده بعد از فوت والد خود بحر جان وارد شده ابتدا بوزارت تا تا سلطان
ولد محمد خان شرف الدین اعلی مخصوص گردید و چون صورت کفایتش در آئینه ادراک محمد خان چهره گشا گردید تمامی
مهام مال و ملک خود را در قبضه درایت او نهاده و بر اطلاق العنان ساخت و پس از فوت محمد خان چند سال
دیگر در وزارت ولد ارشد او غزاقخان بنهایت کفایت بتقدیم رسانید و چون آن نیز از خلعت حیات متخلع گردید
منظور نظر عنایت شاه طهماسب گردیده بوزارت هفت ساله یزد و ابرقوه و میبد و بعضی ولایات سرافراز
گردیده چون از روی نصفت و رشد بیحد بانصرام رسانید همراه به بوزارت صفاهان که به نصف جهان است نقطوی گردید
و در آن خدمت بر عدالت انصاف را در ابواز حقوق بکشیب می نموده باستمالت رعیت و سپاه و علیه حضرت
دودکان جاه و جلال روزگار سیکذرانید تا طایر روحش بعالم علوی طیران نمود نظم هر کس آمد بجهان اهل
خواهد بود انکه پاینده و باقیست خدا خواهد بود تاریخ فوتش را ملا میر جنین یافته بیت کردگاری کم زمانه و
ونداده شعر خواجه محمد شریف در کمال جودت و دیوان شعر ترتیب نموده چون در حالتی نظر بود هر آینه مینی چند متفرق
که از هر جا یافت نوشت بیت بسیر لذت شیرین لگفته را و کردم ؛ هلاک چاشنی لعل شکر بار آورد کردم ؛ تشریفی
هر تاری که بر سر کشته دارد ؛ چه لطفست انکه بر گرد سر ما تا راه کم ؛ نه دور از پای رخش خشن غبار بر خیزد فقادی
چه من باز رهگذار بر خیزد ؛ در این هستی چنانکه در آنکه عمر ؛ کسی ز پیش تو امیدوار بر خیزد ؛ بر سم از کوه
ملی کرده وادی فراق ؛ ره نوردم از کره بارم شاعم ستایشان آتش حزین من سوخته حزین نالند ؛ همچو
سوخته سوز دل من نالند ؛ همچنان پای بداغ فراغت دارند ؛ بای عشق که لذت دامن دارند ؛ ز بخور ستم

بزباد فغان ننه افسوس ؛ زان حقاینه که نه دولت نه دشمن دارند ؛ هجری از زود تنرو بویحاف ملیمان وصض
باعث آن قدر کلاه دوست گلشن داند ؛ کلاه از گوش بعد و دل بلبل نکند ؛ هیکه بلبل مسکین که تنزل نکند
حسن است که نقصان نپذیرد هرگز ؛ مهر است که یکذره تنزل نکند ؛ انکه زیب گلزار در تر خط مشکین کرد
ره چگویم که چه با جان من مسکین کرد ؛ نخلهای فرقت من از الله داشت ؛ انکه در چشم دل و غلق تو از شیرین کرد
ای یاد تو مونس همیشه انیس دل ناشاد ؛ گر از تو فراموش کنم از که کنم یاد ؛ هر گل جنبانی ز تو پیراهن چاک
هر مرغ برنگی ز تو در ناله و فریاد ؛ هجری نشود کار تو از لطف خدا راست ؛ گویا که سر و کار تو این طرح کج افتاد
اگر مقصد چنین نقش اکتحال کشد ؛ عجب که خبر دگر غیر از انفعال کشد ؛ هیچ کاهی نکرد ابن بهجر بدین بیمار کرد
محنت شبهای غم بر روزگار زار کرد ؛ دیدم او را مکیشظر نه صبر ماندم نه قرار ؛ من نمیدانم که با صبر و قرار من چه کرد
مخفی نماند که از خواجه مزبور دو پسر موجود است یکی محمد طاهر و دیگری خواجه غیاث الدین محمد و خواجه ان خاطر
خواجه غیاث الدین محمد اگر چه گاه گاه از بحر اندیشه در نظم آبدار به بیرون کشی میآورد اما هر گز تابع تقریری و تکلمی گردید
سکل در صنعت ساخته اما چندان جواهر نثر و صحایف ادارگار و جاید سیلی هزار بیاد کار گذاشته که دامن دکتار را اوقات بر تخت
ما نعمه خطی داده و در نهایت لطافت و طبعی در کمال نزاهت مورد تشنیع تحفه بی اکار بسیار کامل است و در خواندن زنو تنگی ندارد
دین سلفه بیت مولع و مایل بیت کوهر نظم ما صورت نگاران نحن ؛ کو نشار دشت هدان بکر سخن ساخته ؛ عقل کل
مر حلقون و طره حلک ورا ؛ زنی زر کوشش عروسان نخن ساخته ؛ زیبایی نیست سال امانت ؛ نه صحبت توفیق اعانت
این سرکار کامل است و برای رنین مانده و در بین زمام مصالح خاص و عام را در کف کفایت خود او ده رتق
و فتق مهمات سپاهیان را باعتبار رسانید امروز خامه مشکین بشکاف جهت ربیع معاملات را چنان زینت بخشیده که حکم
تحسین جهانیان پادشاه با آفرین گشته خواجه محمد طاهر از قلم سیاق دست مشرب دبی تکلفی تختی و مقدور و نصفی محسود
دارد و این بیت منش عروس منه که تجلیه زینت دبی تکلف غازه استفاده بخش خاطرها و مرسته و ده و لای واقع
بود و طفلان وارد قبش اگر چه در دبستان وقوع چندان تعلیم ندیده اما در سلامت و نشانه نسبت لطافت دارد
چنانچه از فحوای این ابیات مستفاد میگردد بیت سر گرانست بمن یار نمیدانم چیست ؛ مهربانست به اغیار نمیدانم
چیست ؛ سبب خاری من در نظرش معلوم است ؛ موجب عزت اغیار نمیدانم چیست ؛ چند از عشق دلاسمر
سامان باشیم ؛ از تو صلیم جگر خسته خار رشکیم ؛ در بجویم ملال زده هجران باشیم خواجه میرزا احمد برادر خواجه
محمد شریف و پدر صاحب تألیف در معاملات عظمی جرات تمام بکار میداشت و در احداث فنون تیغ غلاف مخصوصی
مقرر داشت در صفات خود مانده الفتش برای غربا آماده بوده و در شیوه میزبانی و مهمان نوازی یا بحرنشی
بر طبق اعلام نهاده و پادشاه زمان شاه طهماسب صفوی را با وی لطفی خاص و شفقتی مخصوص بوده و بجهت

بیتهای بات مرتجل و اسید دارش سید شته و گاهی برای رد اشعار می‌گفته اند و بیت از آنجمله است **بیت** میرزا احمد کجا رفت
ثالث خسرو و خاقانی‌ها ÷ میرزا احمد شاه بود آمد ÷ از عقب دشمن او کور آمد ÷ والفقا حیدر هلاکو کرد
برا القصدی خالصه جات بدو مفوض گردانید و بعد از دولت سلطان محمد بن نسبت سلف عمل کرده تا هنگام حیات
مهمات فوق را بدو حواله داشت و او در هر دو کرت نهایت کفایت تقدیم رسانید و گاهی بتقریب شعری میگفته
از نتایج طبعه امیر اسمعیل که بسبب استقامت وزه دندان سنگین بار شکسته گفته **رباعی** حل کرده فلک علم عالم یکسره ÷ بیحد تیر اوه
کوس خورشید دور ÷ چون ماه عشق نقش حرف است اند بکفش ÷ از خفته یا فوت تو یزدان دوا کرد **خواجه شاه بیگ**
برادر خواجه محمد شریف بوده در شیرین مقال بیند و برادر شگفتگی ذات و دیگر صفات مشار الیه بوده
جملی بنه امراه خوان نثرین سخن و معطل بتاش چنان عشق لیلی و مجنون فنا نه هر مرد و زن او نیز گاهی بجا بر نسبت شعری
سلیقه از آنجمله است **بیت** عرصه منزل و غم چند و هجران دراز ÷ هم ما دیدی و برگ آب بسی ماه بیجیب ÷ تا
به مهر با خوش آمده نمی‌توانم کرد ÷ نه از دل آرزوی دیدنش کم میتوانم کرد ÷ نمیخواهم که مردم بشنوند او از جسش
دگر نه انجه مجنون کرد منهم میتوانم کرد ÷ این رباعی در مدح سپهبد مستوفی شرف الدین اعلی گفته **بیت** ای آنکه
ز رفتن شده هیچ نو گناه ÷ اعمال تو فرد فرد حشو است دفتر دنیا ÷ از دست تو خون و دیده بر روی قلم مادر آمد
فوت سیاه ÷ چه صورتها نام گفته ÷ اصورتها خلق پریشان تو نماند ÷ گر بیان زر برای اهل خلد از خواندند
صورتهای که بیش خود ببینی ÷ صاحب نظر اند که حیران تو ماند **خواجه شاه بود** ملد خواجه خواجگی است طبعی دقیق و ذهنی
دقاد دارد و امروز در میدان فصاحت سواری چون او از هلکن جمالان نکرده دیگران چنان را از صولت نظمی که از تخیل
سکها بر روی مدعیان ماخته و بالین نسبت صاحب اخلاق حمیده و فهرست آثار محموده است این رباعی اینچنین
که از عیان و دانسته حل فرطاس کاغذ از غم حرانه است **بیت** حمید گفته تا دولت گفت تا لطف ترا
از نفس انگنده دام در ره باد صبا ÷ تا چه فسون میکند چشم تو کاین فتنه است ÷ این همه بیگانگی در ره آشنا
رو بدو لم هر کرا دست بسنبل رسید ÷ دو همه عالم که دید شسته نشنک از تا ÷ دوری دیوار و در پرده صحنه شوق
جام جم عاشق است دیده گیتی نما ÷ وعده وفا میکند یار که باینده باد ÷ عمر کسی کر کند وعده و او را وفا
دیر از آن می رسد چشمه نکته تو گفته است ÷ دست شهیدان او دامن او وجز ا ÷ گرچه ورای شبانی بال و پرم
گر به چراغ گنم سایه کنم بر ها ÷ کرده ام از حد فزون در همه جا آرزون ÷ ماه ندارد بشکوه مهر ندارد وفا
آرزوی وصل او طرفه زخمی کرده است ÷ خانه خراب برش چون هوس کیمیا ÷ کعبه مقصود را بستام احرام شوق
مانده عبرت زمن دعوی او دوزخ ÷ ره که نخواهیم کرد منت ما را قبول ÷ ماکه سرا آورده ایم تحفه بار رضا
شاه خراسان علی آنکه ز فضل و درش ÷ نقش کند در بهشت تحفه نسیم صبا ÷ نقد شد از اینا آنکه بجز مصطفی

جهان تو بنداز و بستر هیچکس از نهبا ÷ پای زجا رفته را وقت طواف درش ÷ شاید اگر کنخوان عوض بگذرند گجا
گرخبر عدل تو باد رساند بکوه ÷ رنگ ستاند زمان شاخ بشاخ کیب ÷ خوشتر آید بسوی کار ترستم برم
بهره قوایش از آنکه کوه گر از آن صدا ÷ سکند از حفظ تو چون خروش ز آنکی ÷ زاده ابرار قند در بغل آسیا
خصم ترا کی دهد فایده کسب آب ÷ نیک نخواهد شدن چشم بیمار تو تبا ÷ رخش سبک سیر تست آنکه چنین تیز رفتش
گردش گردون بود جنبش نشوه نما ÷ صبح رخ بر چنین ز شستم و خورشید نعل ÷ ابرو مبرق درست کوه تن دیو پا
تا نکند شش بهر کی بسته نگاه و رنگ ÷ بر دم او خویش را از سر رعت صبا ÷ گر صدا از سینان تحفی کو بیت آورده ام
نکته او صد گونه نغمه از قند فدا ÷ شاید منظور ما گر نبود عفو تو ÷ هیچ نه بخشد بجز ره دیده برفت با
رگ نبده چه از نکوه بیم کرم نکنی شد ÷ دایم سخن رست مرا قفل دهن شد ÷ باعث شد هوس زلف تو شد فرقه آرا
کار و شاهک صرف بستانی شد ÷ هر چیز که چون نیشکر از دست تو خوردم ÷ تا آهن پیکان تو علی جز و بدنم شد
بجز از غم که بر دو از دل ما شاد رفت ÷ بچه دل بستم از ایام که بر باد رفت ÷ نه ز سیلاب فنا حلقه ز طغیان سرشک
بر من آن رفت که از دجله بغداد رفت ÷ در سایه بارم هیچکس نور نباشد ÷ باهمسیح چکار از اشک بجور نباشد
شیدائی آن سلسله مویم که ز شوخی ÷ باشد بی حد برده دستور نباشد ÷ سوز محبی دو دلم از ناله مکنده است
این خسته به جنبند که شاید پور ما باشد ÷ سرو شراره اگر قطره در دهان گیرم ÷ کنم کجا گمی ما که بر زبان گیرم
کف طلب نخست بیم بی آب دریا ÷ گر آب گرم کنم قسمتی از دهان گیرم ÷ نه هیچ گوش ز خروش نگرستان کردم
لیکه دیدم طبیش پیوسته نکو آن کردم ÷ هم شده حسرت زلیش سر نگشته ترا ÷ هر غلط شب غم بسته خندان گرکجا
چون سر زلف تو هرگز نشود دلم جمع ÷ خاطر ما که تن از ناله پریشان کردم ÷ بوست بو شسیدم و خوناب چشیدم با هم
کار دنیا همه بر هم شیشکی سامان کردم ÷ عشق آن نیست که مردان و سفر باشد ÷ عشق را هم دارد مستی دیگر باشد
ز آرزوی حفظ پیغام تو نخواهد دل ÷ هر کس قاصد هر مرغ کبوتر باشد ÷ سوز آنکو بعث تیز کند تحقیق من
طرف دامانش اگر بال سمندر باشد ÷ افکند زلف مشکین دلدار ما بگردن ÷ پیچید بر سیام زنار تا بگردن
در سینه بجای آنش خونابهای حسرت ÷ بر روی ما گره شد چون تار بر بگردن ÷ از ضعف جان در دل آرام بگریزد
گر باد شوم گرد راه او نگریزد ÷ در بادیه آن خار بن ریخته بر هم ÷ گر صد و ثنه مرغی به بام نگریزد
جانکت ز بی سینه در باد گنجینه نماند ÷ این سینه بدان سینه و در سینه نماند ÷ امروز مگر دیده ور آینه که دارد
آئینه فرد عمی که با سینه نماند ÷ بنوعی تو سواری مقصد و زرین شست ÷ تا از دوست دلم هیز نقد جان مشکید
روز سستداری من هیچکس زبان نکند ÷ گلشن صبوی که بوی کاو دن نمی آید ÷ رنگینی که در باد بلبل آشیان نکند
ولده فی المثنوی ادب برده دهقان سخنگوی ÷ چنین آورد آب تنه در جوی ÷ که دست از کار چو ماثیر فرا د

چه نشست از جدل آمد بفریاد ؛ غم شیرین ز جان دل برون داد ؛ متاع دل بجلال جنون داد ؛ هوای عیش با چشمانش
عنیمت ؛ مزاج آب با آتش عنبر بخت ؛ کی با تیشه دهنش را فزون بود ؛ که بر سر عجبه آتش ناخن گران بود
بتیغ کوهسار اندر زره جنگ ؛ گرفته کوه را چون تیغ را رنگ ؛ بهر کوئی که ناخن بند گردی ؛ بچنگ آتش زود
خون و زرد گردی ؛ فکندی بس که گردی صیقلی سنگ ؛ پلنگان را بعکس خویش در جنگ ؛ ز لیس گه نشتر عشق از هم
گرانش ؛ فتاد از [illegible] سخن [illegible] ؛ نفور از هم سراپای وجودش ؛ بیک [illegible] افتاده باهم تار و پودش ؛ اگر با کوه
بدامانش فتادی ؛ ز جه گردی روی برصحرا نهادی ؛ بدریا رنگ حسرت مایه دادی ؛ بیراز دود دل [illegible]
لگی در ریشه که در عارتنگی ؛ ز آهش تیشه سوسیقار گشتی ؛ شب گلچهره زانو زد برابر ؛ [illegible]
ز لعلش خون دل در جوش غیرت ؛ شده دست سبو تا گشته حیرت ؛ بدو افتاده حیف گردون پیاله ؛ غم از گردون
بدل شد حواله ؛ می رنگین تر از خون کبوتر ؛ کز او مرغ هوا را سوختی پر ؛ لبش کان باده [illegible] گرفتی
سراپایش چه نی آتش گرفتی ؛ گلستان نی بهار از عاشقانش ؛ دم روح القدس باد خزانش ؛ [illegible] نرگس [illegible]
چکیدی [illegible] رنگش ؛ ز سحرش سایه گلهای سیراب ؛ گلابی شد چو بر گل چکاند آب ؛ [illegible]
علیش فراخی ؛ بحسبی [illegible] ؛ ادم از رنگ [illegible] در حسد بود ؛ که جنت [illegible]

خواجه عبدالرضا همشیره زاده خواجه محمد شریف بود بجودت حفظ و لطافت طبع امتیاز از امثال و اقران داشته
در سیاق و ترسل [illegible] مهارت [illegible] اگرچه شعر [illegible] ارزوی [illegible] دارد [illegible] نظر [illegible]
لهذا بدین [illegible] تاریخ [illegible] مکرر [illegible] شده تاریخ وفات شاه قاسم وفات شاه قاسم یافته و تاریخ
[illegible] محمود [illegible] الهی [illegible] محمود [illegible] یافته خواجه محمدرضا [illegible] بجمال حمیده و افعال پسندیده
اتصاف [illegible] مرحله [illegible]
طی شده بود [illegible] بیت [illegible] تمام [illegible]
[illegible] فلک [illegible] که طراوت حیات [illegible] ممات مبدل میکند بیت
[illegible] ؛ [illegible] ؛ شعر [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ بلبلی [illegible]
می آرند ؛ شده ام [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
نگاهی کردم ؛ [illegible] ؛ بی تکلف هیچ تقصیری [illegible] ؛ [illegible]
ز چشم سیاه خود [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
شدی خواجه محمدحسن همشیره زاده خواجه محمدرضا است [illegible] بجواهر حسن خلق [illegible]

نکوت

نکوت و لطف [illegible] تخلص معلم بوده خوبی [illegible] زیاده برانکه در تحریر آید و نیکوئی صفاتش او فزون از آنکه در تقریر گنجد
اگر بتشبیه [illegible] خورشید [illegible] بر تقریر [illegible] سلیقه گاهی [illegible] میرداند [illegible]
شعر گفتن گرم میسازد انچه نوشته میشود از جمله منظومات اوست مثنوی دل من زنگ [illegible] ندیده اند ؛ [illegible]
در جهان [illegible] ؛ غیر روی تو [illegible] ندیده اند ؛ ستم از دیده [illegible] ؛ نام جام [illegible] ندیده اند ؛ [illegible]
[illegible] ؛ این زبان گفتگو ندیده اند ؛ نظر حسن [illegible] دل [illegible] ؛ خوبی چشم [illegible] ندیده اند ؛ روز پروانه [illegible]
که بجز جان [illegible] ندیده اند ؛ [illegible] ؛ راه چشم گلو ندیده اند ؛ داغ عصیان [illegible] دل [illegible]
آب این [illegible] ندیده اند ؛ دیده از [illegible] ؛ گل [illegible]
[illegible] ؛ با دل [illegible] این چرخ [illegible] ؛ چند گویم که [illegible] راز عشق را
[illegible] ؛ در هر [illegible] چشم [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ الحذر [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ از دایره عقل بردم گردی ؛ [illegible] ؛ آنکه امروز خفته غافل
[illegible] حاصل ؛ [illegible] ؛ هرزه [illegible] ؛ دل [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ گریبانی تمام [illegible] ؛ آن [illegible] کارند
[illegible] ؛ [illegible] ؛ تیغ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ شده [illegible] ؛ [illegible] ؛ خواجه نظام الملک [illegible]
نظام الملک [illegible]
[illegible] بیت [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] خواجه جعفر [illegible]
[illegible]
[illegible] بیت [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] مولانا افضل [illegible]
[illegible] بیت [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

هر اندیشه عمیقم نگاه باید داشت ٭ چه کرده ام که چنینم نگاه باید داشت ٭ اگر نه در خور لطفم برای جور خوشم
نه از برای عتیقم نگاه باید داشت ٭ خواجه هدایت الله رازی اگرچه صاحب حالت نگشته طبعی مشرف بر نظم داشته و دارد اما شعر
او قات در گذشتن اشعار مسلوب الطبعان میگذاشته و بدین جهت تشنیع چند گفته بنده در تتبع شاهجهان نامه طب تحمل کن و دارو وا
دامن کن ٭ فرهاد نیز دروازه را شانه کن ٭ که غول لذت تحمل مرا باشد ٭ در بهبها کهنه طلا شود ٭ در معارضه لیلی و مجنون
عاشق سگ و گربه بود میمون ٭ آواز بلند شد مجنون ٭ تاریخ وفات اکسیر است ٭ سی شب چله اش حلیم است
روزی که ز عشق میزدم لاف ٭ از روی که میکرد خفت علاف ٭ پای دهل هریسه بادلیست ٭ اینجا هلاف ساخته است
دندان چپ هریسه کور است ٭ از بس که گفته مجهول است میرزا علی در مهمات کدکا وجود او بلیغ داشتی چنانچه میرزا
روی مودی بد بوده و دیده و کار او بیشتر و این نوع ابیات گاهی از طبع او نه ضمیر منصب طبع او در آورده طب برگ کاهی
نه از سیل انقلاب افتاده است ٭ یا شعاب از رشک تر براق تب افتاده است مولانا فهمی در نظم و نثر فهمی کافی داشته تهرانی
میان او و مولانا سهمی کار مواد معارضه رفته بوده در سهمی ان بوده در حق طبع کراهات و شعار میگفته اند این دو رباعی
فهمی است در حق سهمی بابی سهمی که خود زاد چه انگیز تر است ٭ هر خبر از او شبیه پخچیز تر است ٭ چاه و زنخش کی
دهنش کس ام ریش ٭ طبعی کجلی است و عطسه شش تر تر است ٭ سهمی از بس که تنگ مانده چه چهار ٭ بگذشته
کمر بند وی از بیخ ذار ٭ چون باز دم افتاده بر آتش بنشیند ٭ قشقش گاه شش بیکه ضعیف است و هزار این قطره
در حق میر باقر استرابادی که از کلاه گراکان خفتی یافته گفته بله گروه ابیات فرگل فهر کلاه گویا ٭ از گلاه کار و توکرده
در کار است ٭ رفته دستار از سر مانده سرت بی دستار ٭ با چنین حال برون کرده ز مجلس جوارت ٭ گوش کی
تا بگو یارا نه میدیم گویم ٭ بشنو از من که به هر حال بود معیارت ٭ یا نگهدار زبان را نبطلی در کام ٭ که بقبول آید
حرف شود گفتارت ٭ یا چنان مال سر کشی بسر خود هر روز ٭ که بصد کردنی از سر نفتد دستارت ٭ قدر من
در عشق ران کنند که صاحب شیتم ٭ قدر گو کم شو که من بر عشق فا دو شیتم مولانا میرکا در رسم تجارت بخت کرب
بعیش میگاشته و همراه مولانا فهمی بوده این طب مراد است طب رقیب تا نزد پی براد کاو حیلش بجا
پا هم جا بسر نهاده آمده ام مولانا فغوری با واز خوش و لحن دلکش این نوع ابیات میگفت بزسر مرغ کرهت
خو با نرا بود و بیا رخوب ٭ ورنه صورت مینماید برادر دیدار خوب مولانا خارجی مرد لطیف طرحدار کم گوی
بوده این طب مراد است طب آنان که دل بغیبت من شاد میکنند ٭ باری بدان خوشم که مرا یاد میکنند
مولانا شمس الدین بجانب ظرافت مخلص دطرفه بوده و شعر میدانسته هرگز بر زبانش نمیگذشته مگر گاهی غلط میکرده از کلمات اوست
طب عاشقانرا اگر دلگیر به بینی تر سش ترش چون لیس است ٭ یا چرا اینک قبا و عار چرا میکشیم مولانا عبد الحمید
به شرف ذات و حسن صفات و اخلاق حمیده و اوصاف پسندیده اتصاف داشته و اصلش از قصبه طرشت است

دقتی

(در حاشیه: تسلیم جهان)
وقتی که نواب قاضی خان صدر که با علمی رکن رفته بود در وقت مراجعت باصفهان آمده مولانا تاریخ را
چنین یافته تاریخ صدری که بود عالمیانرا مخدوم ٭ گل رست زمین قدمش از بر و بوم ٭ تاریخ زرده و ماه قدمش
طلبم گفت ٭ آمد به عراق صدر از جانب روم و این دو بیت نیز از واردات اوست طب ره در رسم دو دستی از
چه وفا رستم گرفتم ٭ سر در پی بندی زاد اخیر گرفتم ٭ سر رها کرد نگیرم غرض امتحان صبر است ٭ که شنیدی از تو کام
که دل از تو بر گرفتم مولانا سحری نیز از قصبه طرشت است و در سلک شعرای زمان انتظام دارد و دیوانی تربیت داده
و نیکو بیان است و خاطرش چنین است که بگلهای مضامین رنگین آراسته و از خار و خاشاک عیب پیراسته این
ابیات که حاکی سحر حلال تواند بود مراد است طب ورای سوخته غربی که از غنچه گلدانرا بجز من نگذارند
ادا ره ام از کوی تو کرده ند حریفان ٭ چون مرغ غریبی که بگلشن نگذارند ٭ و ورا از آنکه تا شدم نقشی غبار آن
لبش که گشتم سینه داغی یادگار من خاند ٭ سحری آن جبل بدیده کلم که محبت در شبانم سوخت ٭ چشم بیدار و دخشه
در خون رو دامان چیدار این ٭ هیلوی کز سکانم و لرا بدامان فتنه ام دماوند جائی با نزهه و باطراوت و اهل
شهرها که در عالم باشد دماوند است که گوید مرشد در ایام حیات خود سه شهر باز کرده اول دماوند دوم اسطخر سیم
بلخ و دماوند کوه هست است و سبع فرسنگ پای آب دهان و سر ابستان نیست از قوانک است و سر کوه پیشه و جبل
(در حاشیه: عراق)
دماوند کوهیست در غایت بلندی که هرگز برف از سر آن خالی نشود و از صد فرسنگ پیدا است و بعضی گفته
اند که سلیمان ابن داود ۴ محزه جن را در آنجا محبوس کرده اند و بعضی گویند که فریدون ضحاک را در آنجا نقد
و نیز گویند که بر قله وی معدن کبریت احمر است چنانچه در عجایب البلدان از محمد ابن ابراهیم نقل میکنند که
پدرم خواست جهت امرا لشان کبریت احمر و اسد نفر قفا سخت که دعاهای آن جبل بود چنان معرفه این نزدیک ان تمر سید
که جهت بید ملک شنیدم که مرد از خراسان چادر با دمغرفه بود و بدارد ۴ اگاه دو لان کبریت چندان
که خواست بر گرفت محمد ابن ابراهیم گوید در حضرت امیر موسی ابن حفص بودم قاصد مامون بطلبی از دار سید و گفت
چنان رسید که بکوه دماوند شوی و احوال محبوس دماوند را معلوم نمائی امیر برخاست و با نوع رفت و از
احوال آن محبوس پرسید پیری یا مرد که سال او پیش از نود بود گفت این محبوس را نتوان دید اگر خواهی
ابن احوال را علوم نمایم امیر اسحق پرسید بده آمد آنکه پیر بر کوه برفت و مردم از پس او تا بجائی رسیدند
که گفت این کار را حفر کنید حفر کردند خانه پیدا شد از سنگ کنده و در آنجا مثالی بر صورت مجسمه
بر درب مطرقه و صد پیش او سندانی وقتی تعبد رفت آن مطرقه را بر سندان بزد آنکه فرمود تا و در الحظه
اول بشکستند و گفت این طلسم است و بکلمه این ساخته اند که مادام این طلسم باقی باشد شر این
(در حاشیه: دماوند)
محبوس مندفع شود بعد از آن فرمود تا نزدبانها چادرند و برکلی بگریستند تا مقدار صد گز شد آنکه بر کوه نشستند

دیوان در فرستند دری از آهن بدید آمد و بر آن در نوشته یافتند که بر قلهٔ این کوه هفت در است و بر هر دری
چهار قفل و بر هر یک ده نوشته بود که در اینجا حیوانیست و شرح او را نهایت نیست باید که در را گشاده نکنند ملا هرگاه
که این در گشاده گردد این اقلیم را آفتی رسد که دفع آن ممکن نبود امیر گفت همچنین بخلیفه باید نوشت مأمون
در جواب نوشت که متعرض وی نشوید و بکمال خود گذارید و از اشعارش آنچه قابل بیان و لایق تحریر باشد همه را برات
که نوشته میشود امیر غیاث الدین محمد ابن امیر یوسف از شکراب است شکراب موضعی است از مضافات [illegible]
و میر مزبور را ابتدا نزد عم خود امیر فخر الدین بعضی [illegible] مطالعه بود و پس از آن در مجمع مولانا سیف الدین تفتازانی
اقتباس [illegible] فرمود تا باندک زمانی سرآمد علمای وقت گشت چنانچه در زمان سلطان میرزا [illegible]
[illegible] مفوض گردید و پس از فوت وی محمد خان شیبانی در زمرهٔ [illegible]
همواره بر [illegible] میداد و چون آفتاب اقبال شاه اسمعیل صفوی از افق هرات طالع گشت تخت [illegible]
شرعیه تمام ممالک خراسان را در قبضهٔ اقتدار او نهاد و پس از آن امارت بر منصب صدارت افزود [illegible]
و حشمتش گردانید تا هر آینه نایرهٔ حسد در کانون درون نامرجان که امیر الامرای خراسان بود بر افروخت روزی
امیر مزبور بباغ سیر در آمد و بی اختیار ساخته [illegible] را اندیشه فرستاد و [illegible] مصادره
امیر غیاث الدین در آن روز این غزل گفته بود بخدمتش فرستاد که این بیت از آنجمله است **بیت** [illegible]
که عاقبت چکند با تو خون ناحق [illegible] چون پیمانهٔ عمرش لبریز شده بود و ایام زندگانیش [illegible]
هر آینه هیچ فایده بر آن مترتب نگشت روز دیگر شخصی را بقتلش فرستاد تا وی را هلاک ساخت [illegible]
[illegible] بوده و خواجه منیب الدین میرم این رباعی در تاریخ وی گفته **رباعی** چون میر کمال خلف آل عبا
زاین دیر فنا رفت سوی دار بقا ⁘ تاریخ شهادتش گرد منیا ⁘ والله شهید هو یحیی الموتی ⁘ و میر [illegible]
تخلص میکرده این نوع ابیات میگفته **بیت** باستغنای قدت سرو از رفتار ره بنی ⁘ [illegible]
گفت ربانی **مولانا سایل** از موضع [illegible] است و آن از مضافات [illegible] است [illegible]
و مولانا سایل در عنفوان جوانی از وطن برآمده بهمدان ساکن گردید و هم در آنجا فوت گشت و همواره [illegible]
حیرتی و مولانا سایل مشاعره و مناقشه روی میداده و یکدیگر را هجو میکردند چنانچه [illegible]
در حق مولانا حیرتی **بیت** شد حیرتی را در دروازه [illegible] ⁘ [illegible]
خورش میفرستند [illegible] ⁘ الفقه [illegible] ⁘ [illegible] ⁘ حیرتی [illegible]
وی **بیت** سایلان [illegible] ⁘ که [illegible] باشد ⁘ [illegible] ⁘ [illegible]
اگر چنین باشد و این ابیات که ملاحظه نوشته میشود از واردات مولانا سایلست **بیت** هم از عشق بتی خونین دل

دودارازاو

دوداراز او ساخته در خون نزل ⁘ در عشق دست فروشسته ز جان ⁘ در روش پای فرو رفته بگل [illegible]
که نشینم جوار وصلش ⁘ نه انیسی که بگویم غم دل ⁘ دل بغم نبود قابل عشق ⁘ عاشقی با غم او کن سایل [illegible]
بشیشه عمرم زن ای فلک ⁘ از آن دلی زحمت سنگین دلان مرا ⁘ در آمدند بچشمم هزار خوب [illegible]
[illegible] در آمدی [illegible] ⁘ جمیع شهر مسلمان و من پرستو سایل ⁘ هنوز باده عشق هنوز باده [illegible]
[illegible] خاطر درویش ⁘ تا درست است با صفا کاریست ⁘ چون شکستیش با حذر [illegible] که [illegible]
[illegible] نیست ⁘ هرگز لب اهل درد خندان نبود ⁘ جز گریه نصیب درد مندان نبود ⁘ [illegible]
که پریشان نبود ⁘ و در افکنم آن دیده که گریان نبود **مولانا سیف الملوک** از ما وراء النهر اصل بوده [illegible]
[illegible] طبیعت [illegible] بسیار [illegible] حذاقت از [illegible] بوده [illegible]
[illegible] میرازروی طبیبی این قطعه گفته **بیت** سیف قاطع بندگان مولوی سیف الملوک ⁘
اگر [illegible] در عمل آورده بود ⁘ [illegible] ⁘ هر که [illegible]
مولانا در جواب گفته **قطعه** ای میرای دل بجان شما ⁘ ما [illegible] هر روز در کار شما ⁘ [illegible]
حیران شده ایم هر روز در کار شما ⁘ و بعد از چند وقت در اثنای [illegible] گفته **قطعه** ای میر و من عقیده چون
میگنجد ⁘ در [illegible] چون میگنجد ⁘ [illegible] ⁘ [illegible]
[illegible] الدین محمد [illegible] ⁘ [illegible] گفته اند ⁘ [illegible]
[illegible] ⁘ [illegible] ⁘ [illegible] شده ام ⁘ [illegible]
[illegible] ⁘ [illegible] نپسندد ⁘ [illegible] **مولانا [illegible]**
[illegible]
[illegible]
[illegible] **بیت** [illegible] ⁘ [illegible]
[illegible] ⁘ [illegible] ⁘ [illegible]
[illegible] ⁘ [illegible] ⁘ [illegible] ⁘ [illegible]
[illegible] ⁘ [illegible] ⁘ [illegible] ⁘ والله [illegible]
[illegible] ⁘ [illegible] ⁘ [illegible]
[illegible] ⁘ [illegible] ⁘ [illegible]
[illegible] **سمنان** [illegible]

نوالحسن انار طبی آنتقام با نام است و ایضاً انگوریست که او را خشک کرده با بادام ملان خطه برسم تحفه ببرد بر
جاها برند از مردمش آنچه قابل ایراد باشد آنچند نفراند سمنان از اصحاب شیخ ابوالحسن بستی بوده قطب
سمنانیه جای با نام است شیخ العارفین رکن الملة والدین علاء الدوله از اجله اولیاست و بعد از جنید مجلس ابرار را
چون او نه پیموده در نفحات آمده که وی ابتدا در خدمت پادشاه وقت شغلی داشته در یکی از حروب جذبه بوی
رسیده که ترک همه کرده بسلوک مشغول گردیده در سال ششصد و هشتاد و نه از سفر حجاز مراجعت بوطن اصلی نموده
در سمنانیه مدت شانزده سال چهار صد اربعین بجا آورده در سایر اوقات صد و سی اربعین دیگر برآورده است و پس از
سال عمرش بهفتاد رسیده در هفتصد و هفتاد و شش بجوار حق پیوسته انارالله برهانه که در اعلی قصور مقعد صدق گردد روز
قیامت قایم شده بر اعمال او اذکار و توجهات و مراقبات قطب را سنجیده اند چنین معلوم شد که اکثر
مظلوم در ایام وزارت نبوده از اهم مرجح زینت اعلا فرموده که هیچکدام از اعمال خیرات مرتبه امداد و اعانت مظلوم
نقل است که مولانا نظام الدین هروی که از شعرا مشهور زمان بوده شیخ علاء الدوله را تکفیر کرده و نوشته که تو کافر گشتی شیخ
چون رقعه مولانا را بخواند زار زار گریست و در جواب نوشت که ای نفس و معنی و لای ذات بر قرب فرستاد
سال بنه گفتم که کافر را باور [illegible] اکنون هیچ شبهه نماند که امام مسلمانان در معنی زمان بکفر تو حکم کرده است
کرچه بنه و بعد از این مرا مرکان و در آن زمان این رباعی بگفت (ب) نفسی است مرا که عمر شیطانی نیست
در فعل بدش هیچ پشیمانی نیست ؛ ایمانش هزار بار تلقین کردم ؛ این کافر را سر مسلمانی نیست ؛ و این ابیات نیز
مراوراست (ب) طاعت مسکنت شعار منست ؛ ترک و تجرید اختیار منست ؛ در مقام ارادت و تسلیم
عاجزی و فقر اعتبار منست ؛ منبی و تکلی در انصاف ؛ از ره مسکنت شعار منست ؛ لاابالی گری و عیاری در
بیابان عشق کار منست ؛ ابوالبرکات تقی الدین علی الدوستی در صورت کمال و موجبات تجلی کرده بعد از آن بخود او خود را
دید پرسید که مرا دیدی گفت نه هذا الله الهی که دیدی گفت آثار و افعال و صور و صفات او و قول ازهم
صورت نزاهی حقتعالی برما تا گفت و ابتغی از او پسندیده داشت خواجه عماد الدین مسعود که مدتی بوزارت
امیر تیمور گورکانی قیام نمود خواجه غیاث الدین سالار که در زمان جهانبانی امیر تیمور متصدی عظایم امور دیوانی گشت
و در ملک الفتح نیز با زاده اوست خواجه شمس الدین علی که از وزرای صاحب تدبیر شاهرخی بوده مولانا قطب الدین
طاووسی که در زمان میرزا ابوالقاسم و میرزا سلطان ابوسعید بامر وزارت قیام نموده خواجه نظام الدین یحیی در کمال اول
دولت سلطان میرزا دخل فرموده از اعیان امکان بوده اند نجم الدین یحیی ملک فصاحت و در سپهر بلاغت بوده اما
شعرا که از وی بنظر آمده این بیت است (ب) بریز خون صراحی بیاد مجلس دوش ؛ که دست خون تو شد چون حباب تو
ملال ؛ امیر یمنی [illegible] مولوی یضیعی موفق و داده و شعر را نیک میگوید از آنجمله است (ب) دست غنچه دانم بجانت نرسید

کل

اقلیم چهارم

٢٥٣

گلی که از چمن عشق چیده ام اینست امیر سید علی بوفور حسن و لطف طبع از همشهریان و از هر کمال بهره ای
حاصل کرده در سلک مستعدان انتظام دارد الحال بنوشتن تاریخ دکن مامور است امید که در اتمام آن موفق گردد بنا
بر آنکه موزون طبع شعر را نیکو میگوید از آنجمله است (ب) داریم دلی چه خفر سوزانی ؛ داریم دم گرم شرر افشانی ؛ در مجلس
تو صاحبی که داریم غم است ؛ اما انقدر که نیستش پایانی مولانا قربی شاعری بوده که شعرش زیاده
بر دیگر صفات بوده این بیت مراوراست (نظم) کامجو باز از دادن جان میترسی ؛ لذتی را که در آن بوسه لب انگشت
هست استراباد بحسب زینت و لطافت هوا و کثرت اشجار مستثنی از سایر شهرها و دیار است با هیچ وقت باغ
از سبزه و هوا از ترشح خالی نیست و عام و حدیثش کل ریحان و ضمیران است (ب) همیشه بر و بوم او چون بهار ؛ همه
انهار روشن و خوشگوار ؛ نه آزارش از گرد نه سرماش سرد ؛ همه جای بنشست دی و آرام خورد ؛ هوا آن چنانش پیچیده در فراغ
درختان با ارغوان سبز شاخ ؛ و میوه مرکبات بسیار و سیرابی خوب میشود استراباد در زمان سابق مضافات ولایت
نیمروز است شامل نبوده چنانچه سمنان و دامغان در رستاق و فخر عمار و غیره و مشرف این دارد که جمله بهشت در آن کشتی زد و نوع
گروه و نعامت این شدت و محکمی را دارند و در سوابق ایام تختگاه جرجان بوده که در آن طرف به هرکان است
و در آن شهر چیزی باقی نیست و تربت محمد بن امام جعفر صادق علیه السلام در جرجان است بگور سرخ شهرت دارد و اهل جرجان
بحرب و نزاع اسلام آورده اند و بنای عبدالملک عمارتی که موسوم باستراباد است یزید بن مهلب بنا نهاده و او
امیر عادل فاضل باذل با انصاف صاحب همت بوده و احوال او در اکثر تواریخ مسطور است سلیمان بن عبدالملک حکومت
تا طبرستان را بدو مفوض فرموده چون نوبت بعمر عبدالعزیز که نیکوترین خلفای بنی امیه است رسید و میرا اعمال که ده عبد
گرانید گو غیر رهائی او ممکن نبودی اما بجان راضی نشدی و گفتی که او حاکم عادل است تخلف از حکم او جایز نیست
واینکه از مردم استراباد قابوس که صاحب سریران ملک بود منیا به شمس المعالی قابوس بمکارم ذات و محاسن
صفات و مزید عقل از امثال و اقران مستثنی بوده و اکثر افعال پسندیده داشته و اعمال نیک و [illegible]
نظم و نثر او نیز لیست صورت خطش خط شیخ برادران آفاق کشیده و کمال فصاحت و بلاغتش را اطراف و اکناف عالم
مشهور گردیده و هرگاه چشم صاحب عباد بر سطری از خطش افتادی بر زبان آوردی که هذا خط قابوس ام جناح
طاووس فضلای روزگار و مردم کار سال از تیغ زبان و زبان تیغ او سر بر خط آورده بودند رسایل تازی و تصانیف
عربی که او پرداخته و دیباچه دفتر فضایل است و مشاعرات او با استاد ابوبکر خوارزمی و ابن الحجوری مشهور و معروف و در تجربه
الدیر مستوفی ذکر او بسیار کرده و شعر پارسی بسیار گفته از آنجمله است (رباعی) شش چیز بود از تخم [illegible]
بیچ و گره و بند و خم و تاب و شکن ؛ شش چیز دگر کرده طاقت من هان ؛ عشق و غم و درد و کرم و بیکار و حزن
و از تصنیفاتش کمال البلاغه بر ابن الحجوری مشهور است و قابوس اگرچه بفضایل و کمالات مشهور بوده اما نسبت با را

استراباد

و لشکریان از بسیار درشتی طبیعتی وی در اندک جرمی بقتل بیچاره حکم میفرمود هر آینه امرا و اعیان جرجان از آن ناخوش متنفر
گشته خاطر بر خلع او قرار دادند در قلعه جناشک برا محبوس گردانیدند و ملازمانش منوچهر را بجای او بتخت نشاندند
و در اثنای راه قابوس از آن شخص که او را بقلعه میبرد پرسید که سبب خروج شما چه بود جواب داد که چون تو در قتل مردم افراط نمودی
هر آینه پنج کس اتفاق کرده ترا از درجه سلطنت انداختیم قابوس گفت این سخن غلط است بلکه این قضیه بواسطه قلت خون
ریختن است اگر میکشتم همین روز گرفتار نمی‌گشتم و مدفن قابوس گنبدیست نزدیک استراباد که بنا کرده معمار
اوست و ابو ... ابو منصور ثعالبی معاصر قابوس بوده و کتاب سیر الملوک از تصنیفات اوست قابوس از اولاد
زیار است در زبان پارسی ... والی گیلان بوده ... از اولاد زیار بسلطنت رسیده مرداویج
چنین مشهور است که مرداویج چون بر سریر سلطنت نشست از کمال غرور میگفت روح سلیمان ابن داود در من منتقل شده
... حکم شد ... تاریخ سنه ثلث و عشرین و ثلثمائه ... افضل آوردند و گفتند که ... اسباب ...
حرکات ... در ... گیلان است که ملقب ... کیکاوس ابن اسکندر است و جمعی که از آل زیار بودند
هشت فرزند و مدت دولت ایشان ... امیر عنصر المعالی کیکاوس ابن قابوس ابن اسکندر ...
بود که در بزرگی ... در ترتیب افاضل ... کتاب قابوسنامه ...
این رباعی از آن جمله است رباعی تا ... شده ستم ... : اندیشه ... : من ...
... : ... فرزند خود ... نکات ...
... از آنجمله است ... آموخته ... اندر ...
... بعلم مردم ... دیگران ...
خوب ... هرشاه ... که ... است ... از ...
... که ... از ... دشمن ...
... دوستان ... دشمن ...
... شکیبایی ...
... که ... بیشتر ...
... ترسم ...
... که ... خوانی ... هرگز ...
و ... که تو ... اگر خواهی که ... دشمنی ...

مردان بهتر که بنان فرومایه کان سیر شدن اگر خواهی که با آبرو باشی از دم پیشکش اگر خواهی قدر تو بر جا باشد
قدر دیگران بشناس اگر خواهی که برتر از دیگران باشی فراخ سفره باش اگر خواهی آزاد باشی طمع را در دل جای مده
امیر المعظم نصرة الدین کبود جامه در شجاعت و سخاوت عدیم المثال بوده و در فضایل و کمالات بی‌نظیر اگر در خشم
از روی خشم بر خاک کبود پوش سرخ گردید از ... سیاه ... حضرت سلطان ... در ... و بیست
و چند سال من حیث الاستقلال فیروزکوه با چندین محال دیگر باقطاع او مقرر بوده و فتوحات بسیار از او
بوقوع پیوست در خلال احوال حاسدان وی را در آنحضرت چندان تخلیط کردند که عزم پادشاه بر کشتن مصمم شد
و جمعی را فرستاد تا سر او را بریده بدرگاه آوردند و نصرة الدین اموال خطیر بدان جماعت داده که مرا زنده بگذارید
بر ... اگر فرمان سیاست نفاذ رسد فرمان او بر جان روانست موکلان مال ستدند و او را زنده بگذاشتند آوردند
در آن روز سلطان جشنی عظیم داشت چون چشم او بر نصرة الدین افتاد خواست که موکلان را سیاست کند که در نفاذ
فرمان تاخیر کرده بودند نصرة الدین این رباعی را عرضه داشت نمود رباعی من خاک تو در چشم عزیز می‌آرم : عذرست
... : ... سرشته بدست کس ... داد : ... خود می‌آرم : چنانچه ...
عفو بر جریمه او کشیده او را بخود نزدیک گردانیده سر ... و بوسید و رخصت مراجعت فرمود این ابیات
مر اوراست بیت من که چون بغضب ... نگاه کنم : جمال طلعت خورشید را تباه کنم : کبود جامه ام ...
دل ... کبود : رخ ... از خون دل سیاه کنم : ... از چشم
... : ... نگار ... : ... : ...
چون خورشید ... : ... : چون ... ام ...
... : ... که ... : این ... ترانی در ... هر ...
این غزل را خوش فرموده ... : جان ... : الامیر الکبیر فخر الدوله مسعود ...
الدین ... اسپهبد کبود جامه بوده فارس ... میدان ... و ... بیان ... در لطافت چون ...
و نظم پارسیش از طراوت مانند ... بوده ... چند رباعی که ... از آن ... یکی از آن ... است
... بیت ... : ... : هر کس که ... گفت ...
خورشید ... : ... : ... : ...
که ... غم ... : ... غم تو ... غم تو : ... که عشق ... : هم جان ...
جهان ... : کس بنده نشد بنده خود را هرگز : این بنده بنده بودن آئین منست : ابو علی جرجانی
از جوانمردان ظریف بوده از سخنان ... است یای ... ابیات ... است ... و ...

استراباد

پس بتکمیل بلاغت بر نفس خویش شیخ ابوالقاسم گرگانی عالمی بوده همدانی و عابدی عدیم المثال در دار الملک معانی
که از ارکان سایر معانی عقل و هوش خود است الا در غزه که چون خود در دست سلیمان عقل از تخت بر زمین کشید
و از حکومت معزول میگرداند همچنانکه سلیمان معزول گشت دیوان دست بنهب و غارت آدمی بر آوردند و در مرج
ملکش خراب میکردند و همچنین عقل در بدن که جای سلیمانست چون بسبب شراب زایل میشود از تخت دماغ بزیر افتد
دیوان قوای غضبی و شهوانی در جوش آمده [illegible] مانند و رضای [illegible] از اخراب مینمایند **بیت** لیک گر غرق
دین کنند ؛ لاجرم آنم که ترک این کنند ؛ سید کلا سید اسمعیل از فضلای روزگار بوده و کتاب ابلغ [illegible] و خفیه علائی از
تصنیفات اوست که بنام اتسز خوارزمشاه نوشته و در طب کتاب فارسی مفید تر از اغراض [illegible] نوشته نشده
و اغراض الطب و ذخیره خوارزمشاهیست **حکیم بالیت** از نظمهای صاحب [illegible] که [illegible] در عرصه
چه عصر بوده معلوم نگشته از نظم او این یک قطعه که در تذکره عوفی آمده اختصار افتاد **ب** صبح این [illegible]
طبع فلک ؛ کاه دولت زنده [illegible] ملک ؛ زبس این [illegible] قسمت او ؛ ز خفیف [illegible]
بیخرد [illegible] ؛ رنج و جای زرش خرد فلک ؛ با خرد زاد روان [illegible] ؛ زبر [illegible]
در ره [illegible] ؛ کوی او هرچه کردار کند ؛ همچنین واری بود [illegible] ؛ درک [illegible] جای امید ؛ بر او [illegible]
[illegible] ؛ تنگ [illegible] چه آب من [illegible] ؛ او زمن [illegible] ساز [illegible] ؛ دیگ [illegible]
باهمان [illegible] ؛ فلک از طبع تو نگردد تو ؛ بتکلف کله مکن ز فلک **ابوذرایه** [illegible]
و [illegible] صنعت بوده که [illegible] گفت که چون رودکی شعر [illegible] گفت جوابداد که حسن نظم
[illegible] اما احسان و بخشش تو میباید شاعری مرضی [illegible] کرده که نظر رضای صاحب [illegible]
این سخن [illegible] **ب** اگر بدولت بارودکی نه همسانم ؛ عجب مکن سخن از او که کم دانم ؛ اگر
بکوری چشم او جان کیتی را ؛ زبهر کیتی خود کور بود نتوانم ؛ هزار [illegible] از عطای [illegible]
[illegible] آید هزار چندانم **فخر الدین سعد** فخر زمان بوده و در آن بوده لطف [illegible] بسیار فضل [illegible]
و کمال فضلش [illegible] فرمان [illegible] فضل و ذوق شعرا [illegible] در این [illegible] میکرد [illegible]
ب بسیار شعر گفتم و خواندم بروزگار ؛ [illegible] الملک شهریار ؛ [illegible]
[illegible] کشت [illegible] ؛ دعوی [illegible] کرده شاعری ؛ آنگاه [illegible] باد افتخار
[illegible] نشنیدم آدمی ؛ در [illegible] عجب غلطی کرد روزگار ؛ امید من دریغ بدان [illegible]
من [illegible] تار من [illegible] ؛ چه دانم که از دل چاره جویم ؛ که خود دیوانه دل
بردا بردیم ؛ دل من [illegible] دشمن من ؛ [illegible] در تن من ؛ [illegible] که من کفر گستم ؛

جهانرا وعده دیگر گستم ؛ که ما خاک درگستی زمن به ؛ که او را [illegible] ؛ [illegible] مرا زاد او
جفا را زاد [illegible] ؛ مرا دل [illegible] ؛ مرا چاره [illegible] ؛ [illegible] وعده ها
که [illegible] جز صبوری ؛ غم بالا [illegible] چنان کرد ؛ که از [illegible] ؛ اگر [illegible] نشنید
بگمان تو که [illegible] ؛ مبادا هرگز از [illegible] ؛ اگر من صبر دارم در جدائی ؛ چنان [illegible]
که [illegible] ؛ [illegible] نباشد ؛ [illegible] نباشد ؛ [illegible] بر دست ماند
که در سستی غم [illegible] ؛ دلی دارم [illegible] ؛ تو [illegible] ؛ بگیتی عاشقی [illegible] نباشد
[illegible] ؛ هم نباشد ؛ مبادا هرگز از [illegible] ؛ اگر من صبر دارم در جدائی ؛ مرا [illegible]
بجه ماند [illegible] ؛ [illegible] خشک گردد [illegible] ؛ [illegible] زرد گردد روز [illegible] ؛ [illegible]
تو [illegible] ؛ بگیتی چشم [illegible] ؛ [illegible] جان [illegible] ؛ [illegible] جهان [illegible]
مرا [illegible] ؛ ترسم از قضای آسمانی ؛ [illegible] ؛ زبس [illegible]
[illegible] ؛ ترا [illegible] ؛ مرا [illegible] ؛ [illegible]
مگر [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ نشستم [illegible] ؛ زهجران [illegible] امروز
[illegible] دارم امروز ؛ و بس [illegible] بیان [illegible] بوده واو [illegible] ملوک [illegible]
[illegible] ملوک طوایف [illegible] بعثت عیسی علیه السلام در عهد او وقوع یافت **[illegible]** شاعری بوده [illegible]
[illegible] طبع او [illegible] چون [illegible] نوشته شد **ب**
تو گرد [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] جهانی ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
کرا چهره [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] فضل ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] **[illegible]** از جمله [illegible] عنصر المعالی [illegible] بن قابوس بن اسکندر بوده
[illegible] این [illegible] از [illegible] **ب** [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] بسیار دارد ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] شریف الدین علی [illegible]

زمانی سرآمد محققان عالم گردید و پس از آن در سال هفتصد و هفتاد و دو بصحبت شاه شجاع رسید منصب صدر ولایت
القضاة شیراز بدو مفوض گردید و قریب ده سال در فارس بافاده اهل فضل پرداخت و در آن ایام حواشی بر مطول
نوشت و در هفتصد و هشتاد و نه که صاحبقران امیر تیمور گورکان شیراز را مفتوح ساخت او را بسمرقند تکلیف نموده رسید
تا زمان فوت صاحبقرانی در ماوراءالنهر بسر برده و میان او و مولانا سعدالدین در آن ایام مباحثات روی داد امیر تیمور
بجهت جانب داری اشتغال نمود بعد از فوت وی بشیراز شتافته بافاده و نشر علوم مشغول پرداخت تا در هشتصد و شانزده داعی حق
را لبیک اجابت گفته در مقبره شریفه مدفون گردید تاریخ تولدش در قریه طاغون من اعمال استراباد در سال هفتصد و چهل
و سه اتفاق افتاده مدت عمرش هفتاد و شش سال بوده و در کتب بسیار از کتب متداوله متقدمین و متأخرین حواشی و تعلیق
نوشته و جمیع آنچه نوشته در سمرقند تصنیف نموده و بعد از مراجعت از سمرقند شرح مختصر اصول ابن حاجب و شرح فرائض
سراجی را در شیراز نوشته امیر جمال الدین که در زمان سلطنت شاه طهماسب صفوی بامر صدارت قیام مینمود امیر شمس الدین
محمد که فرزند ... بود و وفور علمش بغایتی بود که هرگاه بمجلسش می در آمدی شاه مرید جبهه ... قیام می نمودی و برادرش
بهاءالدین حسن که او استعفا از ملازمت جسته بجمع با نفر از سر منوبات البغوی سکنا داشت و ولد ارشدش شرف
الدین محمود که در صفت جود طریق بذل بجدی داشته ممتاز بود و پس از آن لوای صدارت شاه طهماسب برافراشت و از تصنیفات
اوست حاشیه هدایه حکمت و حاشیه بر حاشیه تهذیب و حاشیه بر شرح تجرید پرداخت و مولانا عمادالدین قاری که در وقت
فضلش از مرحله گذشته بود و بصفت قرائت قران شهرت یافته از جمله ابرار اندیار بود مولانا نظام از شعرای ان ایام
ان مقام بوده بازار علامی را از او غلامی رشحه سخن را از او قوامی بوده ... مدح اهل بیت ۱۲ شعری دیگر گفته
در مراثی اهل بیت زبان ... این قصیده از آن جمله است بیت زمان پیش گزمانه مرجع جعفر قم *** کلی
حیات ناشکند هر عدم *** گردد برای صفحه خاک استخوان درست *** از هر حرف تجربه دیگران قسلم
کشتی عمر شکند از باد حوادثم *** زیر زلال بحر عدم در کشیم دم *** بحر دان خاک که از لقمه پر شد
مارا کند حواله سپهر دون شکم *** ان به که نقد عمر گرامی کنیم صرف *** در مدح شاه ملک لعبه ام *** بحر سخا و کان مروت سپهر لطف
شاه نجف امیر عرب خسرو عجم *** مستجمع الفضائل مستشعر العلوم *** محمودة العواقب مرضیة الشیم *** از بخشش کف حقایق محموده
شرع و ساز نغمه و دیباچه قدم *** بامرتبت نبیه نبوده است منصف *** بالفه حرام نگردیده متهم *** جان کو تو خوانی بالقم حرم
ان بازوئی که لذت خیبر شکسته ام *** ابیوه خیبر ... *** دعاگوی خبر ... کم *** هر خشت ... تو عالم
هر بنده ... سلطان کنیم *** در نقد ز علم تو صلح کبریا *** در نقطه ز ... *** بیش ...
از ... حالات نحم *** عمری گران ... *** ما نند ... *** ...
باد و نظام را ... *** ... *** زاهر ... *** نادر ...

قسم چهارم

برپای ... بدان ... *** الکه هوای ... کرده باد *** مجوی جانب ... غم ... *** او روه ...
که حسبه مولانا نظام بعد از فوت پدر خود از ... سلطانی میرزا حالت ... قبر ... انقطع ... نوبت
سرفراز نظام سخن گام *** دانست در جان و دل محبت تو *** از چه روه مانده قبر اوی سنگ *** محبتم آمد از روز تو
در زمان حیات خود تنهید *** منت دیگران زهمت تو *** در ته خاک ... بهتر *** که بود زیر بار منت تو
هلالی اگرچه اصلش ترک است اما چون در استراباد متولد گردیده و در آن ... با ... چنانچه در محل خود
نوشته میشود و هلالی در غره ایام جوانی بعد از ... خروج تحت الشعاع ... بصوب خراسان شتافته از افق شهر
هری طلوع نموده و پرتو انعکاس بر مطالعه بعضی از ... بجودت طبع و حدت ذهن در میان فرق
اشتهار یافت ... انکارش شاه و درویش و لیلی مجنون و دیوان غزل مشهور و متداول است و وقتی
که هرات بتحت تصرف عبیدالله خان درآمد مولانا هلالی شرف ملازمت یافته قصیده بگذرانید که مطلعش اینست
بیت حرکت ان سینه ... از ایران آمد *** که جان آمد در او یعنی عبیدالله خان آمد خان را آن قصیده
خوش آمد ... ملازم رکاب خود گردانید مولانا ... و مولانا شمس الدین ... که در خدمت خان ... بود
حسد کرده بعلت رفضش بقتل رسانید و پس از آنکه بر خان ظاهر شد که کشتن او بنابر رشک و حسد بوده نادم و پشیمان
گشت ... معامله دیوان او که ... این ... روی داد بیت مارا بکشت ... پشیمان شده ...
طبرستان
خون دل ما ریخته حیران شده باشی ... بیت هر که کار ... وگرنه ...
من حکایت ... *** ... *** جان بود که یکی از ... *** جان ... امروز
ان ... *** که ... *** لعل جان بخشت که ... میدهد *** ...
رایحان ... مرده را جان میدهد *** یارب ... شراب ... *** ...
بهجران میدهد *** حیفا که ... سهل است *** ... که بمردم ... *** ...
که تسکین دهد مرا *** نام تو ... صد اضطراب شد *** از بسکه ... *** ...
که چه مقدار کم است *** رنجیست فراق که کمش بسیار است *** عیشی است وصال تو که بسیارش کم است
مولانا نسیمی سالها است که جاروب کش آستان نجف اشرف و در مسجدی که محاذی ضریح مبارک است
بیت انجا که تراب بو تراب است *** ... بت گویند که مدت سی سال است که ...
... رسیده ... از طعام جهان چیزی اختیار نکرده نظم ...
خشک *** نفس ... نافه مشک *** و از این سبب همواره منظور انظار خاص و عام ...
و از صغیر و کبیر ... حلقه ارادت ... بر دوش ... جانب تعظیم او

استراباد

هرچه سزاوارتر رعایت میکنند بیت نرف خواهی بگرد مقبلان گرد : که زود از مقبلان مقبل شود مرد : چه
بسنبل شود آهوی تاتار : ثیش بوی مشک ازو بیاراد : ازان رضا تقضا حسن مصاحبت در قناعت اصل
توانگریست و مایه سروریست بیت گرت نزهت همی باید بصحرای قناعت شو : که آنجا باغ در باغ است و خوان
درخوان در اندردا : دراز دست همیشه زنا اهلان بهر صحبت : که از دوام زبون گیران بغرلت رسته
شد عشق و ملا سحاب زرفشان شعر رباعی بیشتر توجه مینماید و این نوع در ادای اثر از بحر اندیشه بر آورده
برسم یادگار بر روزگار رسیده رباعیات از کس نه سوال و نه جواب باید : با مردم چشم خود خطاب باید :
چشمی داری و عالمی جلوه گرست : دیگر چه معلم چه کتاب باید : توحید چه آفتاب بان شد است ازان
شب بره طبعان چه بر آسمان شدن است : گرقوم انبت غزلی حاجت نیست : ازکور چه هیچ پنهان
شدنست : قومی که ره دل از جان اید زنند و کنند : نظاره این سپهر گردنده کنند : بینند که چشم لب
بدین بیخبران : هر لحظه هزار گریه و خنده کنند : آنها که بعزم راه دین برخیزند : از صحبت اهل غفلت
برخیزند : دین حیث در این طول طبعان که بهم : با مهر نشینند و بکین برخیزند : هر تازه گلی که زیب
این گلزارست : گر بینی گل و گر بچینی خارست : از دور نظاره کن چو پیش که شمع : هر چند که نور
مینماید نارست : یک لحظه چراغ آرزو را پف کن : قطع نظر از جمال هر یوسف کن : ز آنجه بهدف نمیگذشت
بمکانست چه رسد : ار لذت اگر محو نگردی تف کن : ابزاهد رو عاشق از تو دور مانده داه : دو در ارتو دو
نزدیک تر احوال بناه : کس نیست که ازتو جان تواند بردن : از تا تغافل کشی ایزا نیگاه : بختی
هوس یار نخواهد بودن : دریاب که بسیار نخواهد بودن : با مرغ هوا مرغ سرا گر بپرد : بیش از سر
دیوار نخواهد بودن امیر محمد مؤمن بشرف ذات و محاسن صفات و اخلاق حمیده و اوصاف پسندیده آراسته
و پیراسته در بسیاری از فضایل لوای مهارت میافرازد و در ایران بود منظور نظر پادشاه زمان رشک هزاردها
نافذ فرمان بوده عنایات مخصوص میکردیده چون بحسب تقدیر بهند و کن وارد گردید ابتدا در خدمت
ابراهیم قطبشاه بغایت عزت ایبر سانید آکمال در سلطنت برادر محمد قلی قطبشاه بیشتر از پیشتر
معزز و محترم است و از غایت حسن خلق و خوبی ذات همواره اراده پیش است که کار دفتری دیوان سیاه مراد همای
امید مدعای محتاجان را در دولت بپایه زد چون خلل احوال او ازان شکر فرست که بجواهر تحریر مشکل ترجیع
گردد هر اینه شروع در واردات وی مینماید اگرچه فرد ابدار از بحر خاطر بسیار بر آورده اما بکثرت
کوشش بهوش اندان فوات ساخت عقر ازاین معذرت منظر نمایده لهذا بر این قدر اختصار افتاد بیت
عاشق آن قدرت کجا دارد که گرد دگر دوست : ما نمیدانیم عاشق بلبل و پروانه را : کمینه مرتبه عشق

عشق مجازیست : محبت کم ازان داخل محبت نیست : نوشتم که دل بن عشق مدعا نگذشت : ز ابوالهوسیها کار عشق
بالا نگذشت : چه آنچنان تو ندانم که در همه عالم : محبت تو دو کس باهم آشنا نگذشت : بجز و میل و طرز جان بطلب
فهمیدم : الهی چیز بشد باوی از بار فهمیدم : خدا را انگذری بر تربت من که از آن سنگین : بوقت جانسپردن حسرت
بسیار فهمیدم : گرچه ای عادم جزاه نخستیار نشت باید : کسی را همچو من بارب که عشق کار زشت باید : زهد شکر دیدم
ان غزالی که عشقی دیدم : الهی کار دان عشق جانی با رشتی باید مولانا سلطان محمد صدقی فاضلی از روشن ضمیر و عالمی خوش تقریر
بوده خوبی و تیش زیاده از حد و چون دیگر مناقش از سر صحاف گذشته قرون سابق در که شان فرزند که ببره دو علم فضیلت مقتبس
افاده بر الواح خاطر طلبه میگذاشته وکشیونی عزیزی فندق نام داشته و وقتی در محفل صندوق امام جن و الانس جناب علی
ابن موسی الرضا علیه التحیة والثنا در بد یه تصنیعه گفته و مطلعش اینست بیت غمی است در دم از روزگار سفله و نوعا : ... تسرخ
نشد ان قصیده لیست و درود و ماز و در شرح مولانا نظام او ... قصیده ایست که این ابیات از آن جمله است بیت خلعت
برگلبن آیند در برا : کاسوده زینت که رضا داد با تقضا : فارغ ز موج بحر حوادث نگشت : گو بر فراز فلک تخت
گرفت جا : خوشتر ز چتر شاهی و خوشه های تمبر دلیست : خشتی که زیر سر بفراغت نهند گدا : عامل بود ز نیکی صحبت
گر او کی تقر : بیهوده گر و دار تحصیل کیمیا : زاهد که گشت سایه صفت ایمنی خلق : بیگانه عذاب شور دادا
عریان تنی که زیهد در پوشش است : دایم فریب خلق بود نقش بوریا : میکوش بر صفا که درون بعیه آفتاب شکل
چراغ منیر ز صیبا : در حال کسان عیب زانچه میر : نشنیده که هست کسی بکسان خدا : تاریخ فوتش ازین
قطعه مفهوم میگردد بیت صدقی فسرد و رباب سخن : از که بعث سخنش بهر جا رفت : بهر تاریخ فوتش از غیب
عالمی بی بدل از دنیا رفت مولانا علی کل در سلک فضلای زمان انتظام داشته ذات ملکی صفاتش پرایه
نیکو سیر الکامی و صفات خودوی که کاتش از نور نیکی ما حصل اوقاتش صرف طاعات و عبادات بوده جانش از لطیفه
از استشمام ریاحین اینگنجا اهل حیث معطر مینداشت و عمرا بقصد و دار سریر حفظ طارفت سلاطین و حکام مقام گرفته تا بفتنی آوازه
در شت تا لوای عالم جاودان برفرازاشت این رباعی از وی مشهور است رباعی الشیخ منتم جبرالافکار عدت الدار
دل سوخته زار بدست : آه دل عشق فارکینه زار بدست : بسیار رحیاطی که بسیار بدست مولانا معین الدین
بغایت خوش محاوره و نیکو بیان و نهایت خنده گو و شیرین زبان بوده و در بیان ملامیه عنادل تازه زبان
خاطرش دوانتصر در خیر زیسته بوده و در گلشن سخن معارضه خوش نوائی طبلبان پیش هزار دستان دستان سر نکته
همواره کلمات هزار الکبر و سخنان نزاع آمیز زنگ کلفت و کدورت از خاطر آزرده دستی اعیان و هر و شکل
ارباب هر دیار و شهرت بدی از سیاق آینده سخنه مفهوم و مستفاد میگردد هجه میرزا زین العابدین : ناب الصدر گفته بیت
جانی که نه فضل است و نه دانش نه سرور : از خود نه مجلس که شو خفت و سرود : کر فرق فقد و در خیش ... شد

طرشت
استراباد

به زانکه [illegible] میرمنیم [illegible] و این شعر [illegible] فرموده است **مثنوی** افسوس که یک عمر رایگان کردیم ⁂ مردانه زن نشستیم و وای کردیم
[illegible] شیخ [illegible] خنده هم ⁂ عبدالبطن [illegible] خنده هم ⁂ زنهار معین چشم مراعات [illegible] ⁂ زانبانهای زنان که
[illegible] خنده هم ⁂ یاران عشق است و [illegible] دگر ⁂ از رشته زهد پای بندیم دگر ⁂ لذات جهان همه بکرم که رسید
اندر رمضان زخشک بندیم دگر ⁂ و بعضا در [illegible] اختراعات غریب داشته چنانکه رساله در باب ترتیب ماده دارد
[illegible] بلذت [illegible] دیباچه المفترات از آنجمله است **لذت** تعریف معشوق [illegible] و قد تبسم پر اعراض و دشنام ده [illegible]
چاپلوس [illegible] نقاش [illegible] طبع [illegible] چنانکه [illegible] عاشق [illegible] **لذت** تعریف عاشق
[illegible] و از نفس [illegible] نغمه [illegible] ساز [illegible] در میان [illegible] شناس **لذت**
اهل ساز و نغمه [illegible] بالای [illegible] که سر [illegible] بر زمین کشد [illegible] پرده [illegible] **لذت** عاشق که
بد [illegible] است **لذت** [illegible] که از [illegible] روغن [illegible] است [illegible] **لذت**
دختر [illegible] بدهیم [illegible] **لذت** کمال عشق در [illegible] جان [illegible] خواه بگو و خواه [illegible]
شرب [illegible] دارد [illegible] هیچ [illegible] هرچه [illegible] پایان [illegible] خواه [illegible] **لذت**
باره کردن [illegible] **لذت** در [illegible] **لذت** [illegible]
[illegible] چکار **لذت** [illegible] خواننده [illegible] میوه [illegible]
[illegible] سادات و [illegible] شنیدن شعر [illegible] قبول [illegible] عدد [illegible]
نقل [illegible] و دشنام [illegible] عبارت [illegible] از [illegible]
شدن [illegible] که [illegible] مشکلات در تعظیم و تقدیم کتاب [illegible]
[illegible] لطیفه [illegible] خانه [illegible] کباب مرغ [illegible]
[illegible] اعلام قبول [illegible] نقل [illegible]
[illegible] آب [illegible] کردن [illegible]
[illegible] **لذت**
از آب [illegible] خام [illegible] خام [illegible] خام [illegible] خام [illegible]
ادیب **محمد امین ذوقی** با وفور فضل و کمال [illegible] بوده [illegible] و از خاره [illegible]
[illegible] که [illegible] صحبت ملا [illegible] ذوقی [illegible] ملازم [illegible]
[illegible] بتقدیم [illegible]
سر [illegible] است [illegible] **مثنوی** [illegible] که دلم نکنی

وصال است [illegible]

۲۵۸

وصالیست [illegible] **سید جمالی** سید [illegible] طبیعت [illegible] انقطاع
[illegible] مشهور است **مثنوی** [illegible] ⁂ که [illegible] ⁂ [illegible]
را ⁂ [illegible] **میر مرادی** [illegible] محیط [illegible] این [illegible]
[illegible] است **مثنوی** [illegible] ⁂ [illegible] **روغنی** [illegible] به تکلفی
[illegible] و دشنام [illegible] طبعی [illegible]
[illegible] قطع نظر از ایران کرده متوجه هندوستان گردید [illegible]
[illegible] **مثنوی** [illegible]
تیغ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] **ملا ناطقی** [illegible] دیده در
[illegible] این رباعی [illegible]
[illegible] **مثنوی** [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] **امیر شمس الدین علی** با وفور فضل بلطف طبع [illegible]
[illegible] **مثنوی** [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] **نسیم** [illegible]
[illegible] **رباعی** [illegible] نسیم
[illegible] **محمد نسیم**
[illegible] هندوستان [illegible]
[illegible] **مثنوی** [illegible] ⁂ [illegible] ⁂ [illegible]
[illegible] ⁂ [illegible] **نسبتی** [illegible]
[illegible]
مثنوی [illegible] ⁂ [illegible] **طبرستان** ولایتی است با
نزاهت و صفا [illegible] **مثنوی** [illegible] ⁂ [illegible]

طبرستان

نفشه زار گردد و در شش صحراهای پر بنفشه اش خار و خجل و سبزه زار سپهر در برابر چمنهای مرغزارش شرمنده و منفعل
در هر چمنش بنفشه زار است ؛ کز دیدن آن سپهر بار است ؛ از حوالی جرجان و حدود دهستان تا کوهستان ری و طالقان
همه در طبرستان است رستمدار و لارجان و کجور نیز متعلق بطبرستان دارد و بعضی جیلانات را از داخل طبرستان گرفته اند
اما حدود آن پیوسته ببحر طبرستان زاده دریای گیلان و بحر گرگان و دریای باب الابواب و بحر خزر نیز خوانند و طول این دریا
از مشرق تا مغرب دویست و شصت فرسخ است و عرض شش صد فرسخ و طول بر بعضی اطراف سایان و باب الابواب شروان
و دریای خزر [illegible] و در این منتهی شود و در این جزیره مد و جزر واقع نیابد و در آن سفح جزیره دارد که از آن جزایر [illegible]
و سیاه حاصل شود و اکثر مردم طبرستان لبس ارمد و پوستین ابره باشند و سخن اشتاب کنند مرغ و ماهی
در آنجا بسیار باشد و اهل طبرستان در سال بیست و دوم از هجرت منور ایمان قبول کردند و نخستین کسیکه
از ارتفاع اسلام بسبب غزو جهاد قدم در اراضی آن مملکت نهاد امام ثانی ابو محمد حسن ابن علی علیه السلام بود در زمان
خلیفه ثالث روی نمود و قثم ابن العباس و عبدالله ابن عمر و مالک اشتر در آن سفر با امام عالی گهر همراه بودند بعد از جهاد
با متوطنان آن مکان صلح نموده مراجعت فرمود و در وقت ایالت منصور دوانقی ابوالخصیب بر آن مملکت استیلا یافته در ری
ساکن گردید و مردم آنجا را باسلام درآورده در آن بلده مسجد بنا کرد و همچنان روز بروز قوت یافت تا حکومت
بحسن ابن زید یا امام حسن علیه السلام رسید و آن ولایت بالکلیه از درویش شرک صاف گردانید و احوال ملوک طبرستان
از قول ظهیرالدین مرعشی که مصنف تاریخ طبرستانست چنانچه باید نوشته میشود نقل است که چون اسکندر ذوالقرنین ممالک عجم را
بر ملوک طوایف تقسیم فرمود حکومت طبرستان را بیکی از ملوک فرس مفوض فرمود و اولاد او دویست سال در آن مملکت
بدولت و اقبال گذرانیدند چون اردشیر بابکان ملوک طوایف را مقهور گردانید زمام ایالت آن ولایت را در قبضه اختیار
جشنسف شاه نامی که در سلک احفاد و اعمام [illegible] منتظم بود نهاد و جشنسف شاه و فرزندان او بطنا بعد بطن دویست و پنجاه سال
حکومت کردند بعد از آنکه قباد ابن فیروز مالک ممالک عجم گشت [illegible] پسر بزرگتر خود کیوس را از آن ولایت داشت کیوس
اولاد جشنسف را مستاصل ساخته مدت هفت سال حکومت کرد و میان او و برادرش انوشیروان مخالفت اتفاق
افتاد و کیوس بدست برادر اسیر گشته بقتل رسید و از وی پسری ماند شاه پور نام انوشیروان طبرستان را بدو عنایت
فرمود و از اولاد او گیل ابن جیلانشاه که مشهور است بگاوباره مستقل گشت و از اولاد او تا سنه احدی و ثمانین و ثمانمائه
که تاریخ سید ظهیرالدین باختتام یافته [illegible] کس مالک تاج و سریر گشته اند اگر چه در ایام دولت الطاهریه و سادات
عالی نژاد و گاهی که از سلاطین خلیفه بغداد بر طبرستان استیلا داشته اند اما هرگز از وجود یکی از اولاد گاوباره خالی
نبوده هیچکس ایشان را یکباره از آن ولایات آواره نساخته و مدت دولت ایشان تا آخر تاریخ سید ظهیرالدین هشتصد و [illegible]
یک بوده نقل است که بعضی از قدیمان با گاوباره گفتند که مملکت طبرستان بالتمام تحت تصرف تو درآمد

امه

امه بنابران سوادنشینان آن مملکت در همه جای گرفته یکی از اعتماد را در جیلان گذاشته و بغیر تاریخ فرموده چند گاه
برگرده متوجه طبرستان گشت و بعد از آنکه داخل و مخارج آن مملکت را بنظر ضبط درآورده معاودت کرده [illegible]
بود و آن ولایات را بتصرف درآورد و از آن جهت بگاوباره اشتهار یافت **مازندران** ملکی است نزه و با طراوت
بحیثیتی که در بعضی جزایر آب عنبر دارد و بعضی سفید است میباشد و در ایام ربیع از کثرت بنفشه و نرگس و سوسن
و غیره گلزار خانه چین و نشانه مرغزار خلد برین است چنانچه فردوسی در شاهنامه میآورد **بیت** که مازندران شهر ما
یاد باد ؛ همیشه بر و بومش آباد باد ؛ که در بوستانش همیشه گل است ؛ بکوه اندرون لاله و سنبل است
هوا خوشگوار و زمین پرنگار ؛ نه گرم و نه سرد و همیشه بهار ؛ نوازنده بلبل بباغ اندرون ؛ گرازنده آهو
بباغ اندرون ؛ همیشه نه خندان لب جویبار ؛ همه جای بازشکاری بکار ؛ دی و بهمن و آذر و فرودین
همیشه پر از لاله بینی زمین و مازندران کوههای سخت و بیشه های پر درخت بسیار دارد و در آنجا قلعه ایست که
نهایت حصانت و محکمی دارد **بیت** همه در رفعت آسمان کردار ؛ همه در محکمی سپهر نهاد ؛ اگر چه اکثر میوه های سردسیری
و گرمسیری در آنجا بسیار بعمل میآید اما آنچه قابل ایراد باشد نارنج و لیموست که در غایت خوبی و بسیاری بحصول
میپیوندد و حاصلش بیشتر برنج و ابریشم است و در آن زمین سابقه شهرهای نیک داشته نقل است که اکثر شهرها
و آنچه امروز در نظر است [illegible] معمور گشته شهر است که هر یک در غزارت و نضارت بچهار رم بهار **بیت**
همه در فرح باغ ارم بهار ؛ همه در دیده ابر نگار از آنجمله یکی ساریست که زبان از وصف او عاجز است **بیت**
باد فردوس از آن هوا یابد ؛ گل جنت از آن زمین جوید **ساری** از رهنمه ساروبه ابن [illegible] ابن کاوه بنا کرده
و از زمان قدیم تا حال غایت آبادانی و نهایت معموری داشته در یک طرف مرغزاری قریب بده میل در نهایت
خرمی دارد دیگری **بارفروش ده** که شهری است نزه و با طراوت و بنای آن در این زمان گذاشته **آمل**
از جمله بلاد قدیم است بعضی گفته اند که جمشید بنا نهاده و بعضی گویند فریدون ساخته و صاحب [illegible]
از آنجمله طهورث [illegible] دولتشاه در کتاب مسالک و ممالک از علی ابن عیسی [illegible] که از روزگار
فریدون تا زمان بهرام گور تختگاه ربع مسکون آمل بوده و در اطراف شهر کتب بسیار است که تمام اشجار [illegible]
گوید قبر ایرج ابن فریدون است و متصل شهر رودیست که آن را هراز میخوانند و مردم آمل بقدر احتیاج آن
رود را جداول ساخته بزراعت و عمارت خود صرف نمایند از آنجمله بسبب [illegible] آمل بچاه آب [illegible] و مردم
نیک مازندران آنچه منظور است که نوشته میشود شیخ ابوالعباس قصاب شیخ آمل و طبرستان بوده اگرچه
نخوانده بود اما [illegible] چنانکه یکی از ائمه طبرستان گفته که یکی از افضال خواتین که کسب علم
و تعلم جهان سازد که هر چه ما را در اصول دین و دقایق توحید مشکل شود او در باب آن سازد و [illegible] نکات

امّا

اوده که ابو الفوارس کرمانی کسی نزد شیخ ابو العباس فرستاد که اینجا قحط افتاده دعا کن شیخ سبحی در بر کرده
از ابوی فرستاد و باران بارید و قحط برخاست شیخ محمد قصاب مرید شیخ ابو العباس است امامیه در روزگاران
نشسته مذکری کردی چون سالی چند بر او بگذشت شیخ ابو العباس دید از مجلس پرسش نشسته بر او نوشته چه کسی عالی
سکینه و فهم هر کس بدان نرسید ابو جعفر ابن جریر الطبری صاحب تفسیر کبیر و حدیث فقه و تاریخ است تاریخ
صحیح ترین تاریخها گرفته اند محمود ابن محمود آملی ایشان از نوادر طبیعت مثال فواید در حیات خرق التالیف و تصانیف بر تحفه
مثل شرح بر کلیات قانون و نفایس الفنون که در معارضه درة التاج نوشته شیخ عز الدین آملی بصلاح و سداد و تقوی
بوده مدتی در جبل عامل فنون فضایل از فحول افاضل اخذ نموده حدیکه شیخ علی عامل که مجتهد زمان بوده کرات
در رسالات ارسال داشته که اگر تو دعوی اجتهاد خواهی کرد بشاره نمای که من طریق موافقت دارم مصطفی قلی
که بنام حسن مستنامی از ملوک مازندران نوشته میر ابو الفتح آملی از استادان زمان بوده اما تاریخ وجودش
بنظر نیامده که در چه عصر بوده صحیح که گفته این رباعی از منظومات اوست رباعی در غنچه گل هنوز است ... گل
با واجلت چرا فکنده از گل : نادیده تر از این زر و نگشت چرا : بر دوخت بهر دل گرفت اندر گل ملا محمد صوفی
اکثر ایام را با کتاب فضایل علمی صرف نموده و تتبع بسیاری از کمالات صوفیه نیز کرده کمال قطع تعلق از همه چیز او
برای اهل تجرد روزگار میگذراند و بخواندن و جمع کردن اشعار و سخنان سلف ولوع تمام دارد و شعرش در
غایت عذوبت و جودت در ربیت چنانچه از سیاق ابیات مفهوم میگردد بیت آه از این آسمان انصاف دار
داد از این روزگار مردم خوار : چند از این ترکتاز رشتهٔ فر : چند از این دست برد لیل و نهار : محنت ما کار
تا باشد : این ربانی ساکن آسمان دوار : الحذر ز نکته ام که بیزار است : گوش ... آواز و دیده ... دیدار
... ام ... : سیمانی ... ام بیکار : من جان ... نیم راضی : زندگانی همی کنم ناچار
... : ... : نه مرا ... بجز سایه : نه مرا محرمی بجز دیوار
زهر غم ... : هیچ بار زهر ... اندر این بازار : چند باشم ز دهر ... : چند باشم ز چرخ
... خوار : من بدان مرده ام زنده : لا ... از رجال کالا بکار : همه را ... دگر ... همه را ...
... : ... بر سر دان : که ... : زان بگویم ... : ...
عار : ... : کاسمان ... : ... آتش دارم
... در جان : دیگر ... : ان دل که ... پریشان : ... دیگر
... خط قرآن : ... عقرب زلف : ... : ...
... : لیکن ... : ... : ... ازان ...

(قسیم جوهری)
سرشک عاشقانرا : گرد گشته بر زر دامان : ایام مرا بکار نگذاشت : جز بیدل و بیقرار نگذاشت : گفتم که
روزگار نا اهل : نا اهلی روزگار نگذاشت : فدای پای او سر میتوان کرد : ز خاک پیش قهر میتوان کرد
سراد چون شود گرد از می لعل : چراغ از روی او بر میتوان کرد : نگار با حیا شاد میباش : چه گل خرم چه سرو
آزاد میباش : محمد بیستون ... : ... فرهاد میباش : مرا چشمی است ... روز و ... : همی ... بیکبار ...
در انعام محمد الحسنات : که در میخانه بر هیز کاران : هر چند وجود را بهم بخته اند : مانند تو بیکری نیانگیخته اند
کافور ها ... انگیخته اند : و انقلاب بیهوده از آن ریخته اند : ... وصل ... : ... نبستم
شکار ... تو ... : ... بتحولی برستم : چه آن شاخم که بارش خورده باشند : چه آن ویران
که گنجش برده باشند : بدان ... : که در ... مرده باشند : ... چشمک لب
گذارد بر سر چرخ فلک لب : گر از دست ... برآید برت ارزش ... که بارت ... لب ملا ... عرفات
... بر کلاه ... آورده روی در ... طاعات و عبادات دارد ... بر ...
فسو ... در مثنوی که این ابیات از ... است بیت ... سرو گلشن خوبی : تازه سرو ریاض محبوبی : باغ حسن
گل تازه : خوبی از تو بلند آوازه : نرگست ... : عارضت ... : حلقه ... دام بلا
... زلف تو مقام بلا : کس ... تعریف انجمال کند : ... که کس خیال کند : ... ز غم هجر ملال ...
... : شراب شوق ... : ... (رستمدار)
قسیمی شاعری ... و این نوع در اکثار در سلک ... می آورده بیت سر ... شوخ ... نشینیم
روزی که ... نشینیم رستمدار قریب ... ده دارد ... مازندران و گیلان و در ... عزز
و کوهستانی ... متصل است و حاصلش بیشتر برنج و آهن است و قلاع حصین بسیار دارد که هر کدام سر ...
... سما ... اند ... اگر چه ... اما بعضی که ... خوبی
... دارند ملا محمد سالها در مشهد مقدس ... الواح خاطر طلبه ... و در نطق ...
تمام ... بر علاوه کمالات ... حسنات ... است بیت ... طرف ...
می آید : از ... خون می آید : در ... ز دل ... : ... خورشید ... گیلان
ولایتی است مشتمل بر جبال ... و ... بسیار ... ... شمال ... فرود
... میرود بیت ... : ... شاخ ... : ...
... ابر ... گرم ... بارد است ... زیاده ... طولش از رستمدار ...
... از ... مازندران و عراق عجم و آذربایجان و بحر خزر ... اصطلاح مردم آنجا ... (گیلان)

بیه پیش و بیه پس گویند و چون سفید رود از میان ولایت گیلان جریان می‌نماید هر آینه یکطرف آن را بیه پیش و طرف دیگر را بیه پس
گویند و دار الملک بیه پیش لاهیجان است که شهری معمور و آباد است و دار الملک بیه پس رشت که حاصلش بیشتر ابریشم است
و دختران آنجا در غایت ملاحت و زیبایی اند هر هفته یک روز به بازار روند و در آنجا خود را جلوه میدهند و متاع خود را در معرض
نگاه مشتریان عرض مینمایند مادام که نظر قبول بر ایشان نیفتاده به شغل فراش طلب خود اند هرگاه شخصی نظر خواستگاری بر یکی از آنها
افکند دیگر به بازار نمیروند و دستگاه کالای خوشنشینی را برشته خواستگاری خود گرم میسازند چنانچه مولانا ساییل گیلانی فرموده
بیت صنما میدهد ¦ دختران که سالی برشتند ¦ همچه طاووس مست گرشتند ¦ از پی مشتری به بازار ¦ میدهند
بیت میکشتند ¦ و خصوصیات گیلان بسیار است که این نسخه طاقت حمل آن ندارد لهذا از آن در گذشته بشرح بزرگان آنجا
می‌پردازد شیخ محی الدین عبد القادر از فحول مشایخ است نسبتش به امام حسن علیه السلام میرسد و والدش در جهان صدور معتقد بوده
در سن هیجده سالگی به بغداد رفته به درجه کمال ترقی نموده و خوارق عادات از وی بظهور آمده از والده‌اش عبد الله صومعی نقل است
که عبد القادر در وقت طفلگی بروز رمضان هرگز شیر نخوردی یکبار هلال ماه رمضان بجهت ابر پوشیده ماند از مادر وی
پرسیدند گفت عبد القادر امروز شیر نخورده هر آینه معلوم شد که آن روز از ماه رمضان بوده از وی منقولست که روزی در سیاحت
بودم شخصی پیش آمد که هرگز وی را ندیده بودم گفت صحبت میخواهی گفت میخواهم گفت بشرط آنکه مخالفت نکنی گفتم نکنم گفت
بنشین تا من بیایم بعد از یکسال آمد و ساعتی بنشست و باز برخاسته و گفت بجای خود باش تا من بیایم بعد از یکسال دیگر
نیز آمد و با خود نان و شیر آورد و گفت من خضرم مرا فرموده‌اند که با تو طعام خورم بعد از آن با تفاق طعام خوردیم
امیر زمان جلال الدین گیلکی که از خلفای شیخ نجم الدین کبری است در قزوین میبود یکی از سادات قزوین را غرضی با شیخ الشیوخ
رئیس الناس به سفارش پادشاه بود که شیخ ارادت تمام داشت شیخ پاره کاغذ طلبید و بر آنجا نوشت که غسل
بوی داد چون سید به شیراز رسید و قصد ملازمت پادشاه نمود گفتند که وی درد شکم دارد و در حمام است بدر حمام رفت
و دید که پادشاه بر سر حمام نشسته و از درد شکم فتور عظیم در وی پیش رفت و سلام کرده گفت از کجایی گفت از قزوین ام
احوال شیخ را پرسید کاغذ را بوی داد بگشاد و دید که در وی نوشته که غسل بدارد گفت شیخ از روی حرمت در این باب
مرا نوشته فرموده تا آنرا حاضر کردند بخورد فی الحال اشتفا یافت و سید را رعایت کرده علاء الدین از ملاحده الموت بود و با شیخ
ارادت تمام داشت چنانچه در وقت مستی شخصی مکتوب شیخ را بدست او داد علاء الدین در غضب شد و فرمود آن شخص را
صد چوب بزدند و گفت ای اهل صبر چنین کرد تا من هشیار شده بحمام بروم و غسل بکردم و قرآن مکتوب را بخوانم
مدام علاء الدین گفت آگر حضرت شیخ در آن جاه نبودی من خاک قزوین را بتوبره کرده بالموت میبردم و هر سال
علاء الدین مبلغ پانصد دینار را از برای شیخ برسم نذر می‌فرستاد و خواجه تاج الدین علی شاه در زمره مریدان شیخ
بود و صاحب بیت بوده ابتدا اولجایتو خان منصب وزارت را مشترک به خواجه رشید به او تفویض فرمود و سالها آن دو وزیر با یکدیگر

شارکت روی ایشان بانجام مهام امور اشتغال داشتند و در زمان سلطان ابو سعید خواجه رشید شهید گردید بن حب الله و او در امور ملک و مال
دخل فرمود کمال عالی شان رفعت بر فرق فرقدان سوده و در سال هفتصد و بیست و سه از این عالم فانی بجهان جاودانی انتقال نمود گویند در
عهد هیچ فضل غیر از وی کار وزیر مستوفی نشده و از آثار آن وزیر صافی ضمیر یکی رشیدیه است که محلات تبریز است ... خواجه نجم الدین
محمود مشهور بخواجه جهان در عنفوان جوانی سیاحت را بر اقامت اختیار داده بسیاری از شهرها و کشورها را بسیر کرد اینکه
تا در خدمت سلطان محمد لشکری که بر سریر دکن متمکن بود رسیده در اندک روزی اعتبار بسیار بهم رسانیده بخطاب خواجه جهانی
ممتاز گردید و بتدریج کارش بجایی انجامید که محمود شاه گفت لازم حاسدان کاغذی مهری را بسانید از زبان خواجه بنام
دو حکم آوردند که هر گاه نوبت ولایت دکن ... از اطراف دیگر رایات مخالفت مرتفع ساخته بهمراه خود گرد و بجنگ
تو هیچ کس سخن خواهد شد باید که بعد از دفع سلطان ولایت به تو تقسیم شود چون این کتابت در نظر سلطان آمد مضطرب گردید
بعد از کسب طلب خواجه فرستاد و نزدیکان خواجه بر کیفیت این کار اطلاع یافته و وی را از رفتن مانع آمدند خواجه جواب گفت که سالها است
بدولت این سلسله فراغت کرده‌ام لم الحال بمجرد وهمی خود را به ... مذموم نسازم یقین که در درگاه او فردی نخواهد بود ... در
سیاست ... از مرام ... بدر گاه پادشاه رفت چون پادشاه از مهر و غضب پرسید گفت مهر از
من است و خط از من نیست سلطان بتحقیق ناکرده حکم بقتلش فرمود خواجه فرمود که قتل من موجب خرابی ملک خواهد بود
و الله که این کار بنهایت پیری رسیده ام سهل است تامل در این کار اولیست چه بعد از من پادشاه و دولت را مملکت لازم هلاکت
سلطان این سخن را گوش ناکرده فرمود که آن پیر عاقل فاضل را بدرجه شهادت رسانیدند و بعد از قتل وزیر آنچه او گفته بود چنان شد
چه امرای مخالفت برافراختند و سلطان نیز زیاده بر سه ماه نماند و از آن وزیر نیکو سیر رساله‌ایست در انشاء که امروز بین
الجمهور متداول و مشهور است در طبقات اکبری آمده که خواجه محمود در ایام دولت با فاضل عراق و خراسان تحفه‌ها
میفرستاد و وقتی بخدمت مولانا عبد الرحمن جامی ارمغانی چند فرستاده مولانا شکر عطیه او را بقصیده مقابله کرده که مطلعش اینست
بیت مرحبا ای قاصد ملک معانی مرحبا ¦ الصلا ای جان و دل نزل تو کردم الصلا ¦ و براثر آن غزل فرستاده که این بیت
از آنجمله است بیت جامی بشعر رسالمه به نزدیکی بسی ¦ بود از حسن ادا لطف معانی پارسیش ¦ همره قافله‌ها
روان کن که رسد ¦ شرف عز قبول از ملک التجارش ¦ امیر نجم الدین مسعود از اعیان و اشراف رشت بوده در زمین گم
شاه اسمعیل صفوی مدتی بجانب ایشان رسیده امیر نجم نقش محبت وی را بر صفحه دل نگاشته گشتی که صحبت و هم داری را سال داشت
در این مضمون انتقال بر افراشت بیت ز بس وصف حسن تو بشنیده‌ام ¦ بجان مهر روی تو ورزیده‌ام ¦ چنانی
در دل و دیده جا کرده ¦ که گویی ترا سالها دیده‌ام ¦ و چون موکب همایون از آن مملکت در حرکت آمد امیر نجم ملازمت
آن پادشاه ستوده ... منظور نظر گردید و در خلال احوال بمنصب وکالت سرافراز گشته با یقظه در مراتب از غایب توان
در گاه در گذشت بیت بپاه سرورش ار راه او گذشت ¦ فلک حیران عز و جاه او گشت ¦ بابا نصیبی از نیکو طبعان

گیلان بوده بهوای اکتساب در بیگی عزیمت کرده و در در صرف قیمت نموده بیز برفته با بنقاوت اعلاوه محاوره و دانشمندی
سخنش در کام رجال شیرین گشته در مجلس سلطان معصوم بیک بردکشتن گردانید تا بتدریج از مخصوصان گردید و هم ملازم بود گرد
حیثیت رخت بوادی خاموشان کشید این ابیات از منظومات اوست بیت بغمزه چند رخنه در دل ناکام خواهی کرد
بلاد فتنه را تا روز رستخیز نام خواهی کرد :. ببوسه زنده میکردید سوختگان بگذر :. که این مرده کارا باز بی آرام خواهی کرد
نام نوبتش بار نصیبی که چه بود :. جبینی که بیش از دو شوان برده نام تست :. اگر حسن تو گوان راه زد این فزاید :. بوی
بس لیلی اکنون بر بتنگ شهرا :. در جلوه گاه حسن بتان کز رسیده :. والی که در عراق ماهما چه بیکسند :. از خط آغاز
شد سودای اول پایان ما :. دفتر دیوانگی حرفی است از دیوان ما :. آدمی باید که بیدردی نباشد همچکه :. گر لب خندان نباشد
چشم گریان هم غنیمت :. این پسر را بیدار برفت بیکفند خلق :. خون ما جدا شیر مادر باد فرزند را گیلک خان احمد
... بیت پسندیده موصوف بوده در سلک افراد سلاطین آفریدن انتظام داشت چون تیکه کالا از سلطنتش نصیبی
گشت شاه جنت آرامگاه صفوی همت بر تسخیر الوکان گماشت و در نهصد و هفتاد و چهار او را بدست آورده در قلعه قهقهه محبوس
گردانید و بعد از دوازده سال که سلطنت ایران بشاه سلطان محمد مقرر گردید ابواب مرحمت بر وجنابش گشوده بار
دیگرش بحکومت گیلان ممتاز کرده اید اما بر خلاف سابق رعیت را بعلت مصادره دیگار در آشوب مطالبه ارتکاب نموده
و لوع تمام بجمع کردن مال ابدی سا نیدا جرم قرار دولت به تنشب گشت مبدل گردید و چون شاه توفیق اساس شاه
عباس بر سریر سلطنت متمکن گردید و پیرا از روی مصادقت طلب داشت تا وحشی رعایت اسعلوز نداشته آمدن را صلاح
ملک عراقین نخواند کار در دو ما گردانید و اخلاص و عبودیت نمود شاه عباس از این قضیه چون آتش بر افروخت و عانه
به درحرکت آمد و خان احمد از استماع این خبر با چندی از مخصوصان کشتی نشانده بجانب شروان در حرکت آمده از
جا بند از دو خانمان را از نام نمایند تا اتباع از آن بازآمده احوال او از کفه گربلا بمت بر ابوذر شر اینجا
میگذارد و وقتیکه در قلعه محبوس بود این رباعی گفته بشاه اسمعیل ثانی که او نیز در حبس بود فرستاد رباعی تا در گردش
چرخ و ما زکجی میگریم :. از جور زمانه این که چون میگریم :. با قد خمیده چون صراحی شب و روز :. در قهقهه ام ولی
خون میگریم :. جواب شاه اسمعیل در جواب فرستاد :. از روز که کار تو ملکی قهقهه بود :. در زاری تا مملکت ... بود
امروز در این قهقهه با گریه بساز :. کان قهقهه را نتیجه این قهقهه بود :. در مرثیه پسر خود گفته بیت روزی که از تحت
جهان جان ناتوان مرا :. که هیچ تاب صبوری نماند جان مرا :. ز سنگ خاره روان گرد آب چون چشمه
اگر بکوه بگویند داستان مرا :. مسافری ز عدم کی رسد کز او پرسم :. که بر چرخ کجا برده نوجوان مرا کنون
نشسته ام ز رسیده برود مات :. کنون بیرون کرد این کمان مرا :. اغیار بر روزگار حیرانی ما :. دانش ز نبد زدوده
پریشانی ما شیخ زاده غذائی تخلص میکرده خلف الصدق شیخ محمد لاهیجی است که از مؤلفاتش علی عزیز گلشن رازست

شیخ زاده در صحبت بخدمت شاه زاده کمالاکاه درانگ روزی از هر علمی بحشی فرا گرفت و پس از آن بشعر رغبت
کرده گوی مشهود را نیز بکمال کاه کمال رسانید انچه از نتیجه طبع او بر زبان افتاده و مصداق اینمعنی است بیت فصل گل و لب
نوای مرغان بهار :. جستی ... تو غافلی ز حال یار :. آنجا که تو حاضری اراز ایهام چه سود :. و آنجا که تو غایبی طرب ایهام
چه کار :. در صحبتم تو دور زمان شد هم چه :. در فاقت تو بجلس اش داد نوبه :. گشتند در رخسار زیر شگوفه هم
چشم :. و اندوه انتظار گشتند سفید :. هر چند که دل بوصل شادان کردیم :. دیدیم که خاطرت پریشان کردیم
خوش باش که ما خوی بهجران کردیم :. بر خود دشوار و بر تو آسان کردیم :. عاشق من و دیوانه من و رسوای من شهر
من دل شیفته من و شیدای من :. اینها من رسید بار ترازینها من :. کافر من و بت پرست من ریحان من :. اهل
نظر بعد لبیبان نکنی :. می در کف و یاد بی نصیبان نکنی :. ناکامی غربت نکشیدی هرگز :. زانست که یاد
غریبان نکنی قاضی عبدالله قیسینی از جانب پدر بسلسله نوربخشیه می پیوسته و از جانب مادر خواهرزاده شیخ
احمد لاهیجی بوده در فضل و هنر مرجع مشاهیر ملکی دیرسته انجه از اشعار اوست بیت الحق بشب شوق که ...
کوشی که کشتی :. درد دل بگفتم وقت نه می بندشتی :. صد سال اگر برود بکان که هست :. یکقدم که ز زهره ...
خوردگی :. خونی که از رخ ... لطافت میچکد :. فتنه میبارد بلا میریزد آفت میچکد قاضی یحیی برادر
زاده قاضی عبدالله قیسینی است در اقسام فضیلت و طور شعر عالیات پسندیده و صفات سنجیده بسیار داشته
بیت نه در زمان جلدی دیده ام چه او پسری :. نه در زمین پسری با فتیم چو ادی داری :. واو در عنفوان جوانی از سر
فراغت کامرانی برخواسته بزی اهل تصوف درامد و چند روزی با دود و در ریاضات شاقه کشید و کاهی
بنا بر علاوه کمال با شرح احوال بگفتن شعر رغبت میکرده این نوع را لب قال ابجد از بحر اندیشه بساحل می آورد بیت
اینت معنی آفت جان عالم اینست :. مقصد مراد دل بیا علم این است :. ایم نقدان میدهم ام ...
فردا که تهان گشته تو مرا خانم نیست :. جان از روزن کشیدم بر جفائی کان تو تکن :. میدانم دگر جویده کام
زنده میدارد :. پیش نظر و فکر و لب دل ذکر ضمیرم :. یاریست و لیکن بار دمیدن یار دیگر هیچ :. نسیان جبلی تو
من نا امید گشت :. کی دارم این طمع که بیاد آوری مرا :. سیاسیش هست آنچه بخاطر نرسد :. از روزگار رنجست
که این الله گنم :. هان رازی که در خلوت ز خود میداشتی پنهان :. بیا کین کشون از مردم رسن در انجمن بشنو
کیم و چه قدر دارم که گنج نگاه ... لیک از من :. خجلم که در زمانه گذر و حکایت از من :. من اگر کمتر از تو
چشم این ندارم :. که بچشم بازگیری نظر عنایت از من مولانا یحیی خان خلف مولانا احمد طبیب است که در
طبابت از نفس مسیحی ... در طب تخته و در سلطنت شاه اسمعیل ماضی بکروان ... بر سم حق العلاج در گیلان گرفته
مولانا یحیی خان سالها بشت منصب جلیل القدر صدارت گیلان قیام و اقدام نمود و در سال نهصد ... گشت

از جانب خان احمد بعنوان رسالت بقزوین رفته بنابر خطی که در معامله بکار برده نقد حیات بمقراض اجل در باخت
طلب‌ای چند گرد نقش درست * به یکباری بدیگر کس چه بد رست ازو نشان باکه خط از مه ابجد چپ است * بیت هنر را
فنون زد هنرمند را * نهالت ببر بیت احمد چرا * و گر نیست الفت فزون هنر * بزودی گر ابد بیخ زد چرا
گرت نقد حاصل بتاراج رفت * غمش لیلی بروبا مکدر چرا * ز جنس گنج کتب حاصل است * چرا غم خورد گنج یابد
چرا * روی در راه فقر کن طلب * خاک راه جز بدیده مکش * روی غیر از آن افزاید کار طلب * منتسج
اثر بدیده مکش قاضی شمس الدین که ابتداء متعلم شده بتحصیل ماضی بود در زمان شاه طهماسب بخلعت صدارت
محلی گردیده و مولانا نظام الدین احمد که از ندیمان خان احمد بوده و حکیم نعمت الله دیلمانی که صدارت الله را
فصاحت مسیحا ظاهر گردیده سید علام ترک و هندی داشته و ملا فضیه که از افاضل زمان بوده و چند سال
همت بر تشیید گیلان گماشته و دلداری شش حکیم صدر الشریعه که در سلک حکمای حاذق دستگاه و علمای
فضیلت پناه انتظام داشته و مولانا لطف الله که تمکن و منطق از وی در گیلان انتشار یافته و مولانا محمود سر برهنه که در
معقول و منقول سرآمد بوده و شمس الدین که در خدمت حضرت شاه جنت مکان بخطاب حکیم الملکی ممتاز گردیده و در اکثری از علوم
بخشی داشته و حکیم علی که در فنون علوم خصوصاً در طب و ریاضی مهارت تام حصول دارد و قریب دو لیست قیمان برسلم
ادویه و بسیار کرده سبیل ادا و غذا هیئت زند حکیم علاء الدین که با فرط فضل در طبابت ید بیضا داده و مولانا عبدالله
که فرید دهر و وحید زمان خود بوده و در گیلان با مولانا میرزا جان لوای معارضه بر افراخته از جمله مریدان و مسکنان آن ولایت
و مکانند نورالدین محمد قزاری از نتایج مولانا عبدالرزاق است که در علم طبیعی و الهی سرآمد اشتهار و مکان بوده و سال‌ها
صدارت آن ولایت بدو تعلق داشته و برادران وی یکی مسیح الدین ابوالفتح است که در خدمت حضرت شاه جنت مکان بسخن هم
کس عرض کردی و مهتم جلیه بود ایجاب ختی و هر چه از افلاطون دریافتی بمیزان عقل سنجیده بودی و دیگر کمال که در سلک
روزگار بوده و در استعداد کمالات مثل خط شناسی و شعر فهمی و دیگر صفات ثقه و مستغنی نیز لیسه و نورالدین محمد
مرید در سلک فاضلان نیکو شعار و ناظمان سخن گذار انتظام داشته و شعر را در غایت جودت انشا نموده و این اشعار از وی
می‌آید بیت با تو بر رغم من آنها که بکینش کردند * بار بسیار کری قد آواره تر از من کردند * بشمع عشق تو من پروانه
صفت نباید * قدسیان گرد من سوخته هر چه کردند * رشکم آید که گدا در ره جز دوق کریم * که حکایات
دل من کردند * بزانبیل خراب شده جای دیگر است * سرگرمی طلب زتنم جای دیگر است * لیکن است
هر شبم از زر محشری * هر روز از این شب بلای دیگر است * امید صبح کعبه روان را ز من بگو * کاکانه
که با دبود جای دیگر است * مدت سوز محبت که شد نسد چند است * فتنی گر از آن افروخت ابد چه ...
در دلش میکندم باکه فراموشم کرد * ای محبت لیسر دوست تراسو گند است * در درون دل بیچاره فراموشم

الخیال

اکنون سخن نباشد که کرا لذت * لاف عمر عشق سزد از اگر شد هجر * هر هیچ محبت دهاز هر نفس او
بنواختی که اهل ز تو دیده بودم اکنون * ز غفلت ز تکلم که ستور شده‌ام * در هر دلی که عشق بتان آشیانه ریخت
یکدانه ساخته اولاد نیغم جادوانه ساخت * قربان دل آن کوم که زروی وفا رسید * از هندسان و باسگ این نهاد ریخت
خود جلوه کرد با خود و خود نرد عشق باخت * ما در آینه گفتی خود آینه ساخت * تا نخواهد پیش او عذر گناه خویش را
لاله خواهم زبان عذرخواه خویش را * با دل من آنچه جور و جفا از یار نیست * مینا نیم بخت انگار سیاه خویش را
مدت بیگانه تا گنج جانان افتاده * گرچه غیرم رفت یاد آشنا نبوده‌اند * کز عشق دل مرا خریدار افتند
کار را مکنم که بر عدار کار افتند * سجاده بر چیز جانان قشنه م * کز هر تاری هزار زنار افتند
هر جا که در عشق مجازی نبود * آن عشق بجز عشق مجازی نبود * نامرد محبت است آنکو در عشق
جز در ره دوست ترک تازی نبود * گو همنفسی که اتفقد کار کند * از من سخنی بمجلس یار کند
گر باعث شنوایی من نشود * از درد دلش خبردار کند حکیم دوائی بلطف طبع و حسن سلوک موصوف
بوده عمرا در دکه مغطر هست ترکیب مشوبات اهری بیگانه شده هم درین سال بر خدمت خان اعظم کوکلتاش
بسته بوسی آن درگاه والا مشرف گشته شمول انواع مکارم خسروانه گردیده و اکمال اندک سلک بندگان انتظام داشته
منتظر عنایات مجدد حیات شد و بنابر لطف طبع گاهی شعری میگوید از آنجمله است بیت چهل سال بر روزه ام از آنچه
که تفصیل بر ریش بر روزی ما نبود * نه سر بی کله ماند و نه پا بی لباس * همان مقصد دل رای بس سپاس ملا جهانی
بلطف طبع و شگفتگی خاطر و حسن مشرب گری موصوف بوده از نکو طبعان آنکان است ابتدا مسیح الدین
ابوالفتح گردیده ملحوق و ملا لطف الله درآمده در سر خدمت خاطرش گشته پس از آن پرتو التفات پادشاه
صفات بروحانیت او ... تا حال خلعت احوالش معزز طراز ترقی یافته و در خدمت شاهزاده
والا مکان عالیشان معزز و مرحمت بوده روزگاری میگذراند و مشتی کوزا دارد و لطف طبعش از این اشعار که دفاتر
می‌باید مفهوم و مستفاد میگردد بیت با بخت بر سر رنگس بمضمون مباد * دشمن بلکه بدو کشی بخت مباد
تا رفت هر شب خنجر سر بکن کند * مینش لیکی خوالهٔ بجرخ نگون مباد * عشق انکار طلب کند در افغان کشته
این نخل و بیشی را کسی را نکند مباد * مریض عشق چه دردی چنان که رفته است * که آرزوی عیادتش همزبان ندارد
اکنون که کسی خویش را نکند آن باشد * زلفش که دل انشکند پشیمان باشد * چه بال صبح گر فغل روزگار این است
نعمه نیز قدم دام کنی گریزان باشی * کو که عشق است این سر بازارنیست * لب جنان انجانان در کار نیست
نالم و بر من بخت نگیسی * در جهان یکدل مگر انکار نیست * در میان کافران هم بوده‌ام * یک کس زنار نیست
زنار نیست * بهار آمد و گر دیوانگی را * گریبان باره شد فرزانگی را * تو را هر کس گریبان تنشه چاک

بدر آن الفت دیوانگی را **بابا عبدی** پاره از مراتب مقامات صوفیه را تتبع نموده بعلت دوری از زن
روزگار بسر کرده و چند سال که سیاحتش باتمام انجامید در رفته از سر فقر با جمعی ابدال اقامت نموده باقی حیات را
در آن مزارات بپایان رسانید و در عروض و معما و قافیه بحثی موفور داشته چنانچه در هر باب رساله نوشته و اکثر شعرا
نیز در قافیه مضبوط نسبت نموده آنچه صورت تحریر پذیرفته از آنجمله است **بیت** روشن لب شد کرده اثر در دماغ ما : در ره
خود انتهای سبکی شعر ما : تشنه لب چون زمانی محمل انداه روم : آب از آنچه پاکستم راه روم : آتش برستان نگاه
مل خوشتر : هر دو لاله اش ز صوت بلبل خوشتر : در پیش دو چشم مردم سرما خورد : دود دلش بود از آن سنبل خوشتر :
حالتی در سلک سادات انتظام داشته در تحریر نسخ تعلیق مهارت تمام اظهار میکرده این بیت از جمله منظومات اوست **بیت**
دامن لبگه گل از چشم خون فشان می آید : گلستان بهار رنگفشان دامان من باشد : اگر شادی از آن جفای تو ما را
نداشت : بود از آه از غم اما خاطر شادی نداشت **قربی** بجودت طبع و حدت ذهن مخصوص بوده و شعر
هموار میگفته این بیت از آنجمله است **بیت** شد گل رنگ روان [illegible] چشم تر ما : گشته لبریز خوناب جگر ساغر ما :
حالکی با مهارت در علم هیئت و نجوم شعرش غالب جودت را داشته این رباعی مراد اوست **بیت** ایدل همه اسباب
جهان خود بسته گیر : عیش و طرب لب سبزه از رسته گیر : انگاه بر آن سبزه شبی چون شبنم : بنشسته و بامداد برخاسته گیر
فایلی رشته تحقیق لطیف هموار باده از علم مرشد بلند بر مدارج سلسل اعتقاد دلش کمال یافت که کبوتران اندیشه
خود را بجز از آن بهار دانه نمیدهد و [illegible] خلایق بخشند چند وقت
قبل از تحریر بهند آمده حسب الاشاره حکیم بهمام غزلی گفت که این دو بیت از آنجمله است **بیت** هرگز ز باده چهره ما لاله
گون مباد : لبریز جام عشرت ما جز بخون مباد : هر دانه رشک صحبت صد ساله عشرتست : خالی دل از نغمه
این ارغنون مباد **فدائی** همیشه [illegible] بسر برده هم در آنجا بدار القرار انتقال نمود از منظومات اوست **بیت** درد عشق
بود ملتفت افتاد **بیت** نوای چند بگوشم ترانه عجبی است : که غافلی جهان کارخانه عجبی است **غیاث الدین**
از منظوران قاضی جهان بوده **بیت** بحجر [illegible] : بعقل [illegible] : دنیا [illegible]
قاضی [illegible] مقام گزیده [illegible] این نوع اشعار کلام او را
شیرین [illegible] **بیت** هر لاله که [illegible] در چشم [illegible] **پیر محمود**
قبل از زمان تحریر چند سال بهند آمده باز عزیمت سفر [illegible] معلوم نگشت که رخش عزیمت بکدام جانب
تاخت [illegible] **بیت** [illegible]
[illegible] برهم زده
برهم زده **قزوین** از شهرهای قدیم جهان است صاحب کتاب [illegible] نقل میکند که قزوین را شاپور
این

قزوین
این اردشیر بابکان ساخته اما در لب التواریخ آمده که چون شاپور ذوالاکتاف از زندان اسکندر بدر رفت
که بدو عاشق شده بود برگشت بعضی قزوین بهیچ جا آرام نگرفت و در آن وقت باغی کوچک و صومعه یزدان پرستی بود
چون دولت از این لشکر بدو پیوست هر آینه آن محل را بر خود مبارک دانسته فرمود تا آنجا شهری بنا نهادند و اتفاق حکما
قزوین در ماه [illegible] چهار صد و شصت [illegible] سکندری بوده بطالع جوزا چنانکه چهار صد و چهل و یک سال از تاریخ هجرت
پیشتر بوده و حمزه اصفهانی را اعتقاد این است که در زمان بهرام اول بنا شده و بعضی گفته اند که یکی از اکاسره
لشکر کشیده با دیلمان در ستیزه بود در صحرای قزوین صف قتال راست داده سپهدار اکاسره در لشکر خللی دیده
با یکی از اتباع خود گفت که آن کش وین یعنی آن کناره نگاهدار که چون از آن جانب فتح روی داد هر آینه در آن موضع شهری بنا کرد
موسوم بکشوین گردانید معرب ساخته قزوین خواندند و در زمان خلیفه [illegible] که والی عراق بود
سعید بن عاص را فرستاد تا تعمیر آن شهر نمود و کسی بسیاری ساکن گردانید چون نوبت خلافت بهادی عباسی رسید
شهرستان دیگر در جنب آن ساخت و مدینه موسی نام کرد و شهرستان را داخل [illegible] کرد
و هارون بر مسجدی در آن شهر بساخت و باروی شهر بنیاد نهاد اما بعد از فوت او موقوف ماند تا در زمان سلطان
سلجوقی صدرالدین محمد بارو را باتمام رسانید اما در تقریرات [illegible] در زمان ملک
بعضی از ملات [illegible] و جمهور خلق بقزوین [illegible]
آبهای قزوین آب [illegible] زاهدی متوکل بوده [illegible] شاه
طهماسب صفوی [illegible] آن شهر را دار الملک ساخته آبادانی تمام در عصر او از عمارات و ایوان و حمام دیگر
تکلفات [illegible] شاه عباس صفوی [illegible] که اکثر [illegible] در میان بازار [illegible]
می بیند و در قزوین چهار [illegible] مسجد است که [illegible] و از غرایبات دنیا معاملات انگور با غات
آنجاست که [illegible] و از میوه انگور شاهانی و خربزه و فستق نیک میشود و مردمش
بر [illegible] و اکثر ایشان از علم [illegible] بمیز [illegible] چنانچه
شاعر گوید **نظم** شاهرا باید که بشد بهار [illegible] : تا بود [illegible] از هر ناطر
از قزوین [illegible] : از صفاهان [illegible] از تبریز [illegible] : [illegible] این قصیده در مدح قزوین گفته
بیت [illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] شیخ احمد غزالی [illegible] شیخ [illegible] الدین و امام الدین [illegible]
قزوین

و جمال الدین عبدالصمد و امام جمال الدین بابویه ترنجی است که بزرگ تصوف در میان ان [illegible] مذکور و صاحب مجاهدات [illegible] خانقاهش [illegible]
والقضاء [illegible] شیخ ملک در محله جوسق است و در ان مقبره موضعی است موسوم بمقبره الشهدا که دعا در ان مستجاب است [illegible]
مشهد [illegible] ابن علی بن موسی الرضا علیهم السلام مشهور است [illegible] لطف [illegible] است [illegible]
غریبه از ان شهر و علامات بسیار روایت کرده اند که [illegible] حال ان مزار [illegible] در مردم [illegible]
شیخ ابوبکر شاذان قطب وقت بوده و پیوسته بصالح اعمال حسنات مبادرت مینموده امام الدین رافعی در تدوین آورده
که شبها از بس [illegible] اوراد نوری [illegible] که تمام خانه روشن شدی [illegible] شیخ نورالدین محمد
از عظمای مشایخ بوده صاحب آثار البلاد آورده که شیخ بغایت مهیب بوده بحدی که اگر فرشته [illegible]
نقل است که روزی [illegible] رسیدم مردم انجا گفتند که [illegible] شیخ [illegible]
در این [illegible] هرچه می یابد [illegible] شیخ [illegible] کرده بسرا در آمد [illegible] مشغول گشت
بعد از ساعتی شیر بسرا در آمد تا نزدیک شیخ رسید [illegible] شیخ [illegible] گفت دیگر در این
سرا میا [illegible] شیخ ملک [illegible] فضل و [illegible] کمال [illegible] بی تکلف بوده از کسانی
است که بهترین مردم عالم را چهار گروه خوانند عالم عامل و حکیم [illegible] مجرد [illegible] شیخ ابو العلا [illegible]
[illegible] تحقیق [illegible] توفیق بوده [illegible] مسطور است که در دمشق یکی از [illegible]
[illegible] شیخ سعدالدین [illegible]
بوده [illegible] اسلام در امده اند شیخ شرف الدین طویل [illegible]
[illegible] بوده [illegible] احوال السالکین [illegible] مقتدای محققان جهان [illegible] ابوسعید [illegible]
[illegible] ابو الحسن زاهد [illegible]
صائم الدهر [illegible] و افطارش [illegible] محمد بن یزید بن ماجه [illegible]
علم حدیث و تفسیر و تاریخ ماهر بوده و سنن ابن ماجه [illegible] است شیخ نجم الدین عبدالغفار شافعی مصنف
حاوی [illegible] لباب و شرح اللباب [illegible] عبدالسلام ابن محمد از اعاظم
علمای معتزله بوده تفسیر کبیر در سیصد جزو تالیف نموده [illegible]
امین الدین نصیر ابن عز الدین در عهد سلطان محمود سبکتکین [illegible] مشغول [illegible]
[illegible] قزوین [illegible]
[illegible]
[illegible] امام الدین ابو القاسم

عبدالکریم

عبدالکریم از فضلای زمان خود بوده از تصانیفش شرح کبیر و صغیر و محرر [illegible]
[illegible] علمای اهل حدیث [illegible]
[illegible] امام [illegible]
رافعی بسیار بزرگ [illegible] بیت [illegible]
[illegible]
[illegible] بیت [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] خواجه شمس الدین محمد [illegible]
[illegible] فخر الدین محمد [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] امام الدین [illegible]
[illegible]
[illegible] علاء الدین [illegible]
[illegible] رکن الدین [illegible]
[illegible]
[illegible] جلال الدین [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] جمال الدین [illegible]
[illegible]
[illegible] قاضی نظام الدین [illegible]
[illegible] بیت [illegible]

کرز خیال چهره ات عکس فتند بجام می: مستی چشم مست تو مست کند پیاله را: حور بدیده چون صورت خود در آینه خرمن
مشک بیدت باز کن کلاله: چهره و گاه دشتی تخم جفا نکاشتی: هیچ گه نه گشتی عاشق اندساله را: بهمت نظام ان تو بفته تو
بجان تو: قاضی عاشقان فذکره سجل قباله را: فخر الدین خواجه مستوفی در سلک نویسندگان خواجه رشید فضل الله بعد از رشید ش خواجه
الدین محمد انتظام داشته و کاهی شعری میگفته از آنجمله است مب: صد ره بزبان زلف معنبر زده عالمی را به سر زلف تم بر زده کمال مستوفی
برادر فخر الدین فتح الله بوده و با وجود اهل سلسله نویسنده و سیاق دان آمده اند ازو لطیفه ایست یکی تاریخ گزیده است که بنام خواجه غیاث الدین
محمد وزیر نوشته و دیگری نزهة القلوب که کمال فضیلت و فصاحتش معلوم میگردد و احیانا شعری میگفته از آنجمله است مب: از اولاد محمد
اهل آل مصطفی: شک نیستم که بعطا داده‌ام: گر دوستدار حیدر کرار رافضی است: من رافضی ترین جهان عالم: باخراج
کرم نیفتی کرد بود: معنی عقل علم شناسد الا هم سراج الدین قمی شاعری بوده که متکلمان ابراهیم کشش علی داری فضلات
نوشته و بیامنهاج حقیقت بردند مب: واضح بود بعطیش بسکالکه نبات: ستان شد بار طبعش دشوار روزگار [illegible]
ابتدا در سلک ملازمان ملوک خراسان و ماوراء النهر منتظم بود و احوال مایل بر علم و تحصیل [illegible] چون بحکم قضا وطن مرجعت
عراق نمود از ندیمان مجلس و مخصوصان محفل سلطان ابوسعید گردید و [illegible] در روزگار او [illegible] علم
اگرچه دیوانش [illegible] بسیار از او در بیاض [illegible] مب دانند جهان
قسمت تمام نیست: نو باده وجود من از باغ حیدر است: در بوستان فضل [illegible] سر سروی سروران هنر
سروری است: [illegible] کمال هنر [illegible]: [illegible] عرب است: در بار [illegible] آب
در اصل من [illegible] خیر است: گر [illegible] الم [illegible] ایمان: گر گنج [illegible]: چون
پر داغ شد [illegible] دشمنم: تا کار [illegible]: مرکب [illegible] زندگی [illegible] هر دم
[illegible] سال و ماه: از [illegible] می‌کند: در [illegible] صد رحمت [illegible]: [illegible]
در جهان [illegible]: هر که را [illegible] جای میکند: کوزه در [illegible] ما نه: هر که [illegible] مرغ [illegible] بود: گر [illegible]
[illegible] جلوش: که [illegible] آتی بود: [illegible] چهره از عرق [illegible]: چون [illegible] جابر کرده [illegible]
[illegible] کرد الوند ش: خلقی [illegible] خاک بر سر کرده: تا بتوانی نگار دلبر مجوی: معشوقه [illegible]
[illegible] دل بری: [illegible] و دیگر [illegible] بهاء الدین شاعری است که [illegible] نظم او کلام [illegible]
[illegible] که در صورت [illegible] گرو برده و [illegible] کبریت احمر عزیز و کم یابست [illegible] بحکم [illegible]
دو رباعی [illegible] کرده شد رباعی از جسم [illegible] بجان [illegible]: [illegible] بر عنوان [illegible]: [illegible] که [illegible] از
غایت لطف: [illegible] روان [illegible]: از لطف [illegible] نبوده [illegible]: تا برده [illegible] سر [illegible]
[illegible] عماد الدین در عصر خود [illegible] نظم

(۵۵)

بوده و شعرها در غایت جودت و [illegible] و این رباعی از آنجمله است رباعی رکن الدین: مرغ هرکه [illegible] در وصل می [illegible]
[illegible] گل [illegible]: [illegible] عبید زاکانی [illegible] در طیب [illegible] نظر [illegible]
جا [illegible] سطور است [illegible] که عبید ابتدا رساله در علم [illegible] بنام ابواسحق انجو نوشته [illegible]
[illegible] بعضی [illegible] صورت [illegible]
[illegible] مب [illegible]: تا توانی طلب علم: کاندر طلب [illegible]: [illegible]
[illegible]: [illegible] عبید [illegible] نوشته آمد مب [illegible]
[illegible] بار: [illegible] لعل [illegible]: [illegible] گو [illegible]
[illegible]: [illegible]: [illegible]
[illegible]: [illegible]: [illegible]
[illegible] قاضی [illegible]
[illegible] حسن [illegible]
[illegible] شرف [illegible]
[illegible]
[illegible] مب [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] مب [illegible]
[illegible]
[illegible] مب [illegible]
[illegible]
[illegible] عماد الدین محمد [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] مب [illegible] قاضی روح الله

برادر قاضی جهان بود نور دانش به کیست و فضیلت رای و مزید خرد در قزوین منشور حشمت روحانی اصاغر و اکابر بوده و کمال لطف
طبع و [illegible] حرص بی اندازه که این بیت را زنگار خاطر ستیز اندیشه برون آورده مرتبت عزلت گزیده چشم [illegible] از تو چه خون دل
[illegible] میرزا قوام الدین جعفر [illegible] اشتغال بتصنیف نمی نمود و [illegible] و فضایل [illegible] فی الحقیقت [illegible] افراد وجود
[illegible] هرچند کمال فضل و حدت فهم [illegible] لطف [illegible] خاطرش [illegible]
[illegible] بزرگان زمان [illegible] درگاهش [illegible] سکندر [illegible]
ظلمات اندیشه در آید هر چند [illegible] خاطرش [illegible] صورت نبود که [illegible] هرگز [illegible]
[illegible] ای بکسوت رسد [illegible] چون [illegible] لباس [illegible] روزگار گردد بیت [illegible]
زبان کلکش : همچون خط دلبران عنبر : دم در کشد از حیا عطارد : تا روز قضا چه صبح محشر [illegible]
[illegible] و حضرت شاه [illegible] عنایت [illegible]
[illegible] میداد [illegible] پادشاهی [illegible]
[illegible] استقلال [illegible]
[illegible] قتل و غارت [illegible]
[illegible] جلال آباد [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

بسوخت

بسوخت : خوشش در آمد از آن بازی در جهاد است : از آن دم [illegible] خون [illegible]
[illegible] کامی نگشت [illegible]
کارم امروز [illegible] که امروز [illegible] روزی که جان [illegible]
[illegible] یک لحظه [illegible] کسی [illegible]
نخورد : [illegible] کس آب نخورد : [illegible] عجب [illegible]
نخورد : تا خوی تو با ناز [illegible] : دنیای فراخ [illegible] تنگ شده است : [illegible]
کو باکه [illegible] خدنگ شده است : تا [illegible] باز : [illegible]
[illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : عشق تو [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] آقا ملا [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

امیر غیاث الدین علی امرزا دریق ... سلسله ... دولت و حضرت معتبر است و کتاب نفیس ... مخصوص در تاریخ دانی
و خط و انشا و دیگر صفات کمال نظیر ندارد **قاضی حسن** با وفور فضل بشرف ذات و محاسن صفات و اخلاق حمیده
پسندیده موصوف بوده سالها منظور نظر عنایت شاهنشاهی بود ... خسروانه مفتخر و مباهی است و احیانا چهره
معانی را بغازه معانی ... داده این نوع ابیات میگوید **بیت** نه پرستش نکردنی نه پرستشی : کیش ... برقعان
خویش ... **عزیزی** بزیور فضایل و لطف ... صاحب دیوان است و چند نسخه تصنیف ... شکل ... و در
صحیفة العشاق ... رسایل منظومه و این بیت از نتایج اوست **بیت** ... چه شد ادوار فلک ... پیدا سمن ...
شد ... یاسمن پیدا **امیر عزیز** عزیز و صاحب تمیز آمد ... و طبعش بنظم اشعار ... موافقت ... قزوین
قزوین ... اشعار میگفتند و ... ازین ... مخصوصا میرزا ... جهان ... میرزا ... جهان ... ببرد
بیت ابر از ... اهل دل کاروان عشق : وا دیده ... ستم ... پیکران عشق : در ... محبت ... بلا صد ره کوه ...
ز امتحان عشق : دیری که جان ... تو ... هر کس نماند : ... بر دوران ... کشان عشق : بر ... رسید جان
شرف ... از جفای هجر : ... برای ... توان عشق : این دو بیت ... **بیت** بزم ترتیب ... باده ...
کنی : چشم دارم که ز محرومی من یاد کنی : باز از تازه کلی سینه فکار است مرا : خار خار ... در دل ... است مرا
قاضی احمد غفاری از فرزندان امام نجم الدین عبد الغفار ... بمجمل ... دارای سلسله علیه مردم فاضل ...
صاحب اعتبار ... قاضی احمد فاضل و ... طبعت بوده و کتاب نگارستان که در این ... زمان ...
مجموعه از خزانه خیال ... پیشگاه ... جمع کرده ... تحقیقات کرده ... سلاطین ...
دران نسخه ... در ... بوده و او در پایان عمر سفر حجاز کرده ... و اهل ... مقصود ...
لذوان امل کوتاه کشته ... جهان باقی آورد ... این بیت ... دیگر ... جمله ... التزام نوشته اند
بیت پس از عمری ... گردی ... آن جفا جو : ... کردند ... بر خیزد **شاه قاسم فهمی**
بلطف طبع و حسن خط و فرط فضل مخصوص بوده خلف الصدق مولانا عزیز الدین ... است که ...
در ... جبلیه در قزوین ... شیخ نور الدین محمد ... مولانا عزیز الدین ...
... شعری میگفته ... نسبت ... رسید ... که ... شعر الدین
... میگوید ... که ... گفته بهشتم و ... درویشی و ... مولانا عز الدین
این نوع اشعار که ... **بیت** خط که بر عارض خوبان ... است : خط ... عاشق ...
کرده ... زبان ... در دهن ... آتش ... سوزان : ... اشعار ... این ابیات ...
شده مرا درست **بیت** ... عالم حیرانی آورد : حیرانی ... پریشانی آورد : ... صبح ...

کاری

کاری چرا کنم که پشیمانی آورد و این رباعی نیز از اوست **بیت** عاشق که براه عاشقی در تک و پوست : معشوقه فراز مطلب
مقصد اوست : ... قدم از طلب وصل ... تا سر ننهد ... **مولانا ادهم** در سلک اهل ...
منتظم بوده و اکثر خطوط را در غایت جودت تحریر مینموده این مطلع از قصیده ایست که در مدح یکی از سلاطین گفته
بیت مساحت را ... کشی حضرت بزرگ : ... نه بر عرض و طول ... واقف نشد : و این دو بیت نیز از اوست
غم عزیزی را ... پیکران ما را : ... نمانده جان ما را : ... ضعیف شدم از ... هجران که ...
... ما را **جلال** ... از نهان ... در عالم اندیشه و خیال ... بنظر آمده این ابیات
که ... مردم ... تحریر ... در گوشه ... از خانه بیرون ... اند : ... بال مردم ...
... فقیری ... نه بینه ... نکنم ... در دل خویش ... کم ...
جدا ... کردم ... **مولانا ...** ...
مخصوص ... **بیت** ...
... **بیرامک** ...
...
...
... **بیت** ...
...
...
سید بیک بلطف طبع ...
...
...
... **بیت** ...
...
...
...
...
...

جلوی است نوا گزار ادهم بجوش • دستی است نوا گزار دیدم بجوش • قربان کف چه افتاب کردم • گر زرگری بخشش ارکم بجوش
مولانا مراد بسیار درویش و بی بد بوده هرچه بر لبش میگذشته البته عمل می آورده گویند والی شهر عوانی را انده کرده
مولانا را ازردی حیث گفته • بر یدی کوش حافظ را و خلق شدیم • چه بار رسیدیک کردی سبک گشت بار کردیم
حقه تلک شده که احکام شهر را بالفعل آورده همچنین تریل خان که یکی از امرای قزلباشیه بوده مولانا را تعریبی رکابنده مولانا او را دعای
درمان رفع است مردم نوران بقتل رسیده و این رباعی را در حق مولانا سعیدی که جهه مولانا قیام نموده گفته تا کی ای
مولوی ازار کرده داغ کنده • هرکه کند بر تو سلام این بنده • چندان حرکت بکن که از روی قیاس • معلوم شود که مرده
یا زنده • این دو بیت نیز هم از او است • هر کس زملامت شده بر راه سلامت • تا بالاکسالت زده بر سنگ ملامت • عمری
بد عوی شیخ نشستیم • جز غیبت دلدار نشنیدیم کرامت • سید نور الله بسیار متقی و پرهیزکار بوده و حکیم اوست شعری میگفته
از او نکته است • مشکل که شود کام من از لعل تو حاصل • سست است مرا طالع و سخت است دل • خواجگی منشی حسن بیگ اوزون
حسن بوده همواره نکات شیرین و حکایات رنگین بر لوح میگذارد این غزل از واردات اوست • سنو حی که از جفا دلم
شکست • گفتم که شکستند دلم بستر شکست • تنها نه من شکسته دل از دست سینه ام • دلهای عاشقان همه از این
شکست • صد گل از دو دلم جا گرفته بود • طوفان عشق آمد و دل یکبارگی شکست • طوفان درین که در بیابان ...
که دست قضا و قدر شکست • ملا خسروا بجودت طبع سلیم و ذهن مستقیم موصوف بوده شاعری با نام است و شعر خوش بسیار
دارد و این دو بیت از آن جمله است • جای مابر سر خاکستر گلخن خوب است • کی بدانیم که از خون جگر بستر ما • سرکوی
یار خضری بحریم کعبه ماند • که بهر طرف کی رو بجوان نماز کردن • قروینی عطار شاعر است تر و غرق خیال اطلیه مصاحب خاطر را
رونقی بخشد و عطر اندیشه دماغ طبایع را طبله عطار گرداند دار و دار آتش همین یک عیب در خاطر بود عیب افتاد • درخا
زان نمیرم که نامید دولت • کاش کشتم نادیده روزی چند با محرم • جذبی از شاعر ان مشهور است تخلص
بر باب فهم و شعور اینه دو بیت از آن جمله است • ... نه چند خواب مستی اگر نه صبوح • خونابه دل جاره مستان ... کنند
درونم چرا رنگ فرو زد نه ز در خشر • انرا که رو کنند حوالت بد و کنند • کاکا اگر چه از مرد صنعت ... معروف است
سیکاشته اما در سلک اهل ادراک انتظام داشته و شعری در غایت عذوبت انشا میکرده این دو بیت ... او را ... مشهور است
جون کم بطاقتی سوم کم اندازد نظر • هر که بدمستی کند ساقی سبیش کمتر دهد • بوالهوس را نبود از سر ما سوا دو جهان
عشق • نعمت الوری که گیرد گبخه زود دست سر دهد • حافظ حلوا بری بزبان قزوین اشعار بسیار دارد چنانکه وقتی زنی از وی
علی چند گفته و آن زن حافظ را طلبیده شد فرموده تا نخالش را کنده موانش را برابر کابات کرده کلفت ...
و حافظ بعد از خلاصی غزلی گفته که این ابیات از آن جمله است • خاتون ننگ زنه حافظان گرده نه • موش خاطر ...
کی بهمان نه • سیمرغ حکمه چه هوا کرده بودی • مرغ بلوس آتش قفس کس پرانه • چنین نزار گو نه در فغان ...

دینه دیم نور کس او در پرتو • و معقود که از لطیف طبعان قزوین بود چون بمین قضیه اطلاع یافت این دو بیت بیان زبان
انشا نمود • حافظ چرا اصلاح جنبی ام سروی • آن ریش که بیر زده شی ابهری • غیرازد تو عودیش سبیح شیش سرکه • که عود
شاعر را به ننگ اندرون • حافظ در جواب ایمان دو سه بیت انشا نمود • تیر ندیدم کس شاعران عقیده • همچو حافظ بر گشت بو که ... هم
الفاظ او کو کرده • هرچه در باب مجاز کند • عینی اش گلو خیانت دل • خلق اعجب که گرفت نکوکند • محمد شریف اردبیلی بوده
و نظم اشعار گاهی متابعت طبیعت بدایع ابیات مراد اوست • سروری دو کسان کامرانی است • واند هر کس که ده روز نیست
فنوس که شد جوانی از دست • چون گر با ده زر زرست • جهان دوست نه لیک کسش است • جهانی گنجینه کش بی کس شکل
غلام سر که گلچی • که ارا در اکنته بشد بسی • ای انکه براه عشق بشناخته • در زنیش محبت رنگ جان کافته • هجر
نیاز شکایتی یافته • گو با غم دوست رایگان یافته • بندی دفتر نو بیش ای یار عزیز • نارنگ سو و خوره شو دست طبع خیر
دشمن طلب نه برو دوست بگیر • ملاذ خلق جهان برای جان حقیر • سگ فند • با وجود برودت نهایت گرمی را دارد و گاهی غلط
کرده لوازم فصاحت بجا می آورده مروی است • الطیبی الفرض با نسب دل زده است • درد عشقی است که عاجز کند اطبا طوبرا
نظام کلام بشیوه طرز فکر و در نکته یا مقاطع علامه بر شهر بر نقطه خطا و مرد سب • و دنیا بر مرتعی طبع گاهی ارواح شیخ را
در شکنجه می آورده و اینه دو بیت از آن جمله است • دشب ببه شب کرده درد سیکشتم • بر به دو دو بر حکایت میکشتم • جهت
بسیار رفو و در خواب شدیم • دیدم که بغربان سربت میکشتم • ملا نگاهم بسیار کم سخن است و گاهی شعری میگوید مراد است
هر جا که او جلوه گلوی نشینند • چه من گشته بسیار در خون نشینند • ابهر از شهرهای قدیم عجم و ابی سپاه ...
بر بنا عمان کاشته و دلهای این دیار غله از گل نهاده اما اسکندر با تمام رسانیده بعضی گویند که شاپور ذو الاکتاف
بنا کرده بهر تقدیر بر لیش سرد است و اکثرش از صرفه است و غله و میوه نیکو اند و آبش از سنگ بر دست مردم خوب
بیشه از افاضل بر خواسته اند ابوبکر طاهر از اقران شبلی و از کبار مشایخ بوده از وی پرسیدند که حقیقت صحبت کلف الله
عالم است پرسیدند که عالم چیست گفت انه حقیقت همه از وی پرسیدند که در این راه بچه طریق رویم که رستگار باشیم
گفت آنچه گفتند مکن تکن و آنچه گفتند مکن مکن و ... در سیصد و سی بوده کمال الدین ابو عمر که بعلو رتبت اصل و نسب
و وفور فضل و ادب مشهور بوده و سالها وزارت سلطان ارسلان و بعد از رشد دش سلطان طغرل سلجوقی نموده و نظام
الدین ابی سعد الدین که با صاحب رای و صفای ضمیر اتصاف داشته بمقتضی صحت تربیت سلطان تمکین یکانه و سعد الدوله بود که ...
مهام جلیل المرتبت وزارت او بعونکار و مرانجام میشود او از مردم مشهور و از ابنای شهر یکانه اثیر الدین فاضلی بوده
که از رشک دست طبعش فلک اثیر چون گندم برشته بر طبیده و از شرم گفتهای او جلب بخجلت بر کشیده مبتذل از شهر
اوست نه از آتش خورشید • هر روز عطارد چه قمر سایه نشین است • کذب گشته دهر گنه محصل شمارات ... و جلو از
اوست گاهی که بو عطارد مطالعه اوراق سامی ... بجهت زرنیخ ... از شعار ربا درت ... ابی بیفم اللیا ...

اوردی حب سکینه دل من چه محرم راز نیافت ؛ داند قفس جهان هم آواز نیافت ؛ اندر سر زلف چو دل گم شد ازین شب
بود گستش باز نیافت ؛ تا کی قفس به آموز کنم ؛ خلقی به وجود خود غم اندوز کنم ؛ من جغد بر آنم که بقرص ضحک روز را به
ظلمت شبی روز کنم قطب الدین در سلک اعاظم علمای اشتغال داشته و مجلدات نفیس تألیف فرموده بر صفحه روزگار یادگار گذاشته منها ایلاقیه
در رساله حساب از تصنیفات اوست چنانچه دریکی از قصاید خود اظهار این معنی کرده میگوید بیت داده ست روزگار هم از فر دولتت
ادراک عقل و فضل و نصیبی بو فرم ؛ بیرون ز فرط عزت نفس و کمال فضل ؛ چون نیک بنگری نبود عیب دیگرم ؛ در تاریخ گزیده مذکور است که از
اهل علم و تقوی گشته بمجلس غازان خان نمیرسید و از صواید جهان و اقمشه مخطوط و بهره ور گشته مولانا رفیع الدین بوده اما
بنهایت عمر و آخر زندگانی استعفا از خدمت نموده در کرمان بسر میبرد و در آن مکان رشته تعلق ابنای جهان را انقطاع ساخته علم داری
عالم جاودان نموده مولانا الشعرا خواندن و جمع کردن دلایل تمام داشت و مادام که متقاضی پی رشوت دست بر حلقه گوشش نزده
بود در ایجابش زبانش بیت بر اهل بر مرده نگردید همگی همتش بران مصروف میگشت این ابیات که از ابکار خیالات وی است
دلکش تر است مراد بیت زلف بهشته برفشان که زهر حلقه مو ؛ زینهای جاوید نازک قامت گلبنه ؛ اسیعده برزده جون
دلم سبزی ؛ نمک ابدیست که با خون دل آمیخته ؛ گونه که گیسو بان سپهر ایزد برای ما ؛ تنها ده لب لعل ز صبح دامه ؛ چراغ
بخت منا نافه بخش مهر افروزند ؛ تو بر فروزند لطف رنه بر تفرو زند ؛ زکی بجهان بچشم جادو گرد ؛ عانیت سیاه
افتاده خوش بمراهمی آید خوش ؛ چون مهر کرد رشک نی بر باده ؛ با قطره آبی که جلکه زر نشش ؛ باد روی تو کز خود فرو
با زلف تو کز رشک بنداف خطات گلبرک رخ تو آینه بار افکن سست شده قفا جگر نباید بست رسوای خلق
تو بدنامی فضیبان عبات تو ؛ مردان زمانه قلب نند بزن ؛ بیچاره زن تو قلتبانست تو اهل کز ما در عدم زاده ام
با عشق بتان زنیک ننگم نادم من ؛ سوده و لیشه وینم نفس کوفی ز برای تیغ غم زاده من جمال الدین شاعر بیکو بوده
جمال فصاحت ازین طرف استعارات او تربیت می پذیرفته از اشعارش آنچه بنظر آمده این رباعیست ثانی صبح است بیا تا که گرد
نرنیم ایگلینه نام و ننگ بر سنگ زنیم دست از دل و جام خود باز کشیم حدر زلف دراز و حلقه چنگ زنیم نرگسی
کجمال حمیده دارد و صفات پسندیده موصوف بوده بعیش درین ابراز بیت امر و حروف نفی با شکسته و نکم لطف طبع و
خاطر گاه گاه غزل در عرسیقی این منظومات از آنجمله است سر گشته سرخت آهوی حیثیت غزاله را پژمرده کرده
روی غزاله را ؛ از ریا در افتاد که نقشه بجای غم ؛ دستش مباد آنکه بگیرد پیاله را ؛ جان فدای غم که گلکاره روی شما مرا
هرگز بی ای پیشنیم بشکند پیدا مرا ؛ ز شهر نامرادی رخت بستیم ؛ دیار نامرادی خوش دیار است جان دل تو
باو مشد مرا از تیغ جفا دشی ؛ که گرفتم بعدوز نم بسر سروزی نخواید ؛ ما کاشفیم مرتبه عشق نیست عشق خود هیچ
هست و کر هر چه هست نیست ؛ مستی جام عشق نفت مستی خوش است ؛ هشیار زنند کر کردان باده مست نیست
صد معنی است لذتی در هر حرف کوست ؛ عاشقی است آنکه سفر عشقت بدست نیست ؛ در دیار عدم از جور تو آواره ای

ادم کجا زکسی بالمکی کار زیست ؛ روی بنمای دران گوی دگر نکلیم ؛ در بهشتی که دران دولت دیدار تو نیست
تیره که افکنی اگر از فعل خط رود ؛ دل غیر از آن نکند داد از فقا رود خندی باخواهر زادگی رکن الدین حلقی بر لب
تهران و طبعی برحظ فصاحت نامد فرمان در شهر بدایت حال بر عصای سیاحت متکی گشته بهای اشتیاق راه
ولایت یوم سپرده و مدتی در خدمت خواجه کار موافق افتاده عمرا ادا که یار بسر برده پس از آن بعبد وارد گردید
از خوان کرم و مائده نعم خان خانان بهره مند گشت چون خان مرقد بدار السرور انتقال نمود منظور نظر
خان اعظم و الاعلی الحکومتش گردیده مضامین نیک با جهادی ایشان در رشته نظم کشید از آنجمله مثنوی در تتبع ده هم
این کار که بنام مآثر جهانگیر خان اعظم کوکلتاش ترتیب یافته و دیگر احسن لطیفه است که با اسم سامی درین کار خانی
مزین و محلی گردیده که این ابیات مجوف از آن گلی است غزال آنکه شنیدی ولنواز ؛ بنی جادو جفری
سحر سازی ؛ جبینش مطلع صبح الهی ؛ شب غم را فروغ صبحگاهی ؛ بچشم عقل فرزانگی بشهر یا نزد
رخشان در دل تاب ؛ ز تیغ غمزه اش صد باره پاره ؛ جدا هر پاره سوی گوشه نظاره ؛ نگاه غمزه اش تیغ طناز
کرشمه بر کرشمه ناز بر ناز ؛ ز مشکین سنبل عنبر فشانش ؛ معطر کنده طرف دو گوشش ؛ دهانش کرده روم جستجوها
بروم بسته راه گفتگو را ؛ ز بانش بر گرگ گلهای شکوی ؛ زخم دهان برده دایم در نهگاه ؛ زخش آینه کرد در شتاب
چو بدمان بال آینه محتاج ؛ گهش چون آفتاب آینه دار ؛ شعاع آفتاب آنکه آنکه گشت ؛ با غل زبیاش چون صبح نسیم
تبانزا در لطافت لوح تعلیم ؛ ز بیخ صبا در زیر دامان ؛ چراغی دزدن خسرو جهان ؛ چراغی کرده جادو طاق محراب
فروزان کوکب چون مکرّب ؛ ز مرع مصحف اندر نهفت ؛ دره بر شته با مکر نهفت ؛ بسیمین ساعد آن کمیابی بود
ز رشته چون نسیم آهو ؛ ز لطف غنچه سوسن زیاده ؛ زبان در کام لب بسته اده ؛ بجز آینه را روی آن ماه
ندیده دیده کس روی آن ماه ؛ در آن ما پید خود پوشیده رو را ؛ با آینه نیت مهجبت ادا ؛ ز عصمت سر چو پروانه
به خورشید رو بر روی او ؛ ز سیمین ساق از رخ بحستم ؛ بپای شکلی را بان محکم ؛ دلی در طلب بیاکی مرا در است
کز مستی رفت بر باد و هنوز از آب چشم ؛ خاک راه از عشق زار بارد گل است ؛ تیغ مژگان بنام دم گوا تو باد ؛ جان بخود باز آوم
صد رخنه در جان دشتم ؛ ابیاده زراه لطف عاد فرگسی ؛ حاصل زنو نقصود و مراد فرگسی ؛ جمع است علم و اعتقاد
کرامت ؛ ایا بر کرم تو اعتقاد فرگسی نکاهی بخت شهر یا با نام دشتان بوده ملاذ شیر با بکاهی بوده بر بنای کاخ
جهان بسبب استیلای مغل خراب گردید دیگر بار اصلی باز بنیاد گاه شهر یا کوچک است و صد پاره ده دارد و در بهاری
مایل است حاصل ریخش ارزاست کار زر و فرنجش ارزانست که مجهول ای بودند و مسیوه اش خوب نمیشود و در کس انجمیظ
آمده ذکر میشود انجید فرزند اعمی فرع مرید شیخ ابو العباس نفا وندی بوده در سال ... قصد و جاه و جهد از ... در فقر
و دلداری بنیاد انداده که دیر اکرم بود که هرگاه یکی از مهمانان بخانقاه شیخ آمدی آن گربه بعدد هر کدام

مجلس سهرورد

الغرض بانگ کردی خادم خانقاه بهر نمازی مگر که آب در دیگ کردی یکروز عدد مهمانان بر عدد بانگهای وی یکی زیاده بود
تعجب کردند آن گربه بمیان آن جماعت برآمد و یکیک را بو میکرد تا آنکه یکی از ایشان را بول کرد چون تفحص کردند آن درویش بیگانه بود
روزی خادم مطبخ مقدار شیر در دیگ کرده که برای صاحب شیر برنج پزد ناگاه ماری از راه دودکش در دیگ افتاد گربه آنرا دید برگرد
دیگ میگشت و بانگ میکرد و مضطرب میبود خادم چون از آن سخن غافل بود و بر او زجر میکرد و در دیگ انداخت چون خادم
متنبه نشد گربه خود را در دیگ انداخت و بمرد چون شیر بگردانیدند ماری سیاه ظاهر شد شیخ فرمود که چون این گربه
فدای درویشان کرد وی را دفن کنند و بر بالای [illegible] سازند گویند که آن قبر آن گربه ظاهر است و مردم بزیارت میکنند خواجه صدرالدین
احمد از قاضی زادگان [illegible] بامال و جاه [illegible] و ملازمت [illegible] و وجود کمالات [illegible]
[illegible] و بهر [illegible] سادات و علما و مشایخ و فضلا [illegible] ساخت [illegible]
خانه [illegible] انقطع در مدح وی گفته بیت لبس صدر خوان شد در آفاق : که صدر ما بود [illegible] کسی باشد
که باشد پیش [illegible] : چه خاک که [illegible] : اگر صدری [illegible] کردن : [illegible] از صدر [illegible] سپهر [illegible]
که بر بود : [illegible] جون [illegible] بر سر سلطنت نشست خواجه صدرالدین احمد [illegible] صاحب دیوان
صدر جهان [illegible] آل [illegible] لشکریان [illegible] افلاس [illegible] بغداد [illegible]
شان [illegible] شرف [illegible] جمعی از [illegible] بر [illegible] خاطر [illegible] گماشتند [illegible]
[illegible] را [illegible] و آن پادشاه [illegible] کرده [illegible] حکم [illegible]
که [illegible] صدر جهان [illegible] در مقام [illegible]
و صدر جهان [illegible] از مجلس بیرون آمده [illegible] و بعد از [illegible] اشعار [illegible]
[illegible] قطب الدین احمد برادر صدر جهان بود در زمان [illegible] اقضی القضاة [illegible]
[illegible] اولاد هلاکو خان بوده و [illegible] سال سلطنت [illegible] پادشاه [illegible]
قاضی بها الدین با فرط فضل [illegible] ماننده شعر [illegible] این رباعی [illegible] باعث [illegible]
[illegible] بکار [illegible] تشریف [illegible] کمال الدین [illegible]
کمالات [illegible] در [illegible] خواجه نصیرالدین [illegible]
[illegible] بیت سرو دفتر علامه عالم نصیرالدین : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible] هر جا که
[illegible] : [illegible] سهرورد [illegible]
خراب شد [illegible]

دارد و قبر ارغون خان در آن سهرورد [illegible] و [illegible] عمارت [illegible] بوده و پنهان کرده بودند [illegible]
[illegible] خان [illegible] خانقاه ساخت و دیگر [illegible] سهرورد است که در جنوب سلطانیه [illegible]
افتاده [illegible] نام کرده [illegible] آن کاشته [illegible] بزرگ [illegible]
[illegible] هر چند [illegible] رسیدند [illegible] بغداد [illegible] از آنجا بیرون میآید چون
[illegible] در [illegible] و [illegible] و در [illegible]
شیخ ضیاء الدین ابو النجیب عبدالقاهر سهروردی است که در ظاهر و باطن تمام بوده [illegible] با امام احمد غزالی [illegible]
از اصحاب وی [illegible] شیخ ابو النجیب در بازار بغداد [illegible] رسیدیم [illegible] شیخ [illegible]
[illegible] گفته [illegible] بغداد [illegible] شیخ [illegible]
شیخ شهاب الدین ابو حفص عمر ابن محمد البکری السهروردی از بزرگان اولیا بوده [illegible] ابو النجیب [illegible]
مشایخ [illegible] بوده [illegible] در جزیره عبادان [illegible] شیخ عبدالقادر گیلانی [illegible]
گفته که انت آخر المشهورین بالعراق [illegible] عوارف [illegible] شیخ [illegible]
عصر و شیخ الشیوخ بغداد بود [illegible] کشف [illegible]
که [illegible] خلیفه را گفته اند که شیخ شهاب الدین [illegible] ختم قرآن میکند [illegible]
[illegible] قرآن [illegible]
تاریخ [illegible] در شهر رجب [illegible] ستمایه [illegible]
چنانچه کمال الدین اسمعیل راست بیت شهاب ملت و دین [illegible] سهروردی [illegible] : که [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible]
[illegible] : [illegible] : [illegible] من الفاس القدسیه بیت
[illegible] : [illegible] : [illegible] :
هم [illegible] : این [illegible] :
[illegible] : [illegible] : [illegible] :
[illegible] : [illegible] : [illegible] شیخ شهاب الدین
مقتول السهروردی [illegible] و تالیفات [illegible]
[illegible] حکایت کنند
[illegible] جماعتی [illegible] رسیدند [illegible]

مجلس سهرورد

سلطانیه طارم

و گوسفند گرفتند و ده درم بزرگان که صاحب گوسفند بوده دادند و بعضی بیگره شیخ احجار الکف شما برو بعد
قدمی ویرا خوش شود سازم ایشان رفتند و شیخ ویرا در سخن داشت چون اصحاب از نظر غایب شدند شیخ بر خواست که از
عقب بدان شود ترکان دردی او گرفت و دست ویرا گرفته نگذاشت که برود ناگاه ملاحظه کرد که دست وی از شانه
جدا شد و بدست ترکان ماند و خون نرفت ترکان بترسیدند و دست ویرا افکندند جهت دیگر گرفت شیخ ازو بر دست
و مباران پیوست و در تاریخ امام یافعی آمده که ویرا باعتقاد حکمای متقدمین متهم میداشته اند چون بکلب رسید علما در قتل
وی فتوی دادند و او را کشتند و عمر وی سی و شش سال بوده و در سنه خمس و ثمانین و خمسمائة وی دست داده شمس الدین
طاهر بجاسی شمس فلک هنر و عجایب چرخ اخضر بوده از اشعارش آنچه بنظر آمده اینجد بیت است که ثبت افتاده بیت
حسن را جز بر روی تو سروکار مباد : عشق را جز سر کوی تو بازار مباد : دشمن اندر عشق تو چون چهره من دیده گفت
هیچ برگشته سپهر را طالع مباد : وی نزد تو بنالید و کم دشمن گفت : ناله هیچ دل آشفته چنین زار مباد حکیم محلی
نزه و بحار رفت در جانب شمال سلطانیه یکروزه راه افتاده اکثر فواکه در کتابها بحصول میپیوند و در پیوند نیز نوشته
و صد باره و به تواریخ پیش دارد و از مریدش بنابر التزام ایمان دو دفتر که بنظر آمده خجسته افتاد مولانا علی طارمی که نفس
برادرزاده مولانا صادق محدث بوده که حسنش بر حسب صفت و هشتاد مولانا علی در جنب هنال حسن از وطن برآمده عمر بادر
هند و کابل بسر برده و پس از آن بعربستان رفته نه سال در اماکن شریفه کتب علوم متداوله نمود و اسناد عالیه حصول
کرده چون کرت ثانی نقش فتح هندوستان در آئینه مراد مصور گردید مراجعت کرده در خدمت جنت آشیانی همایون
پادشاه معزز و محترم روزگار بسکدرانید تا برحمت ایزدی متصل گردید این بیت از جمله منظومات اوست بیت نو خاکی
جهان فسرده شد از محنت هجران : رو دو برون چه کرد از جامه کرد برق اشتهام بیرون رفت نیز طارمی کلف میکرده
جنت آشیانی همایون پادشاه را بوی عنایت موفور بوده این بیت در حق وی انشا نموده بیت الحمد که تقش زیاده آمد
از دولت : یار هیرین مات بایا دوست این دو صفت با یاد دوست رفت بیت فریاد که بر اهل وفا یار جفا کرد
فهو کس کر قطع نظر از صحبت ما کرد : باری چه کمال آئینه بی بصران شد : قطع نظر از صحبت ارباب وفا کرد
سلطانیه از محدثات اولجایتو خان است شهرش مربع وضع کرده و طول ارکان هر دیوارش پانصد گز قرار داده و دیوار
قلعه را از سنگ تراشیده و عرض ساخته که چهار سوار بهم عنان تردد میتوانند نمود و بمصحح پادشاه
کنبد بیست هر آن صورت که فعلش صدگز و ارتفاعش صد و بیست گز است همچنین گنبدی با آن تکلف در روی زمین
چهل روز با تمام رسیده آورده اند که چون آن عمارت با تمام انجامید سلطان با حضار جمله اهل فاضل ممالک محروسه امر نمود
تا از فضلا و اکابر و سادات و مشایخ هر بلاد جمع آمده و در آن گنبد کشیدند که از فضلا بزرگ مجلس سازند تا بسبب قدوم
نفوس ایشان عمارت شرفی در یقینی بحصول پیوندد و از جمله حضراتی که در آن مجلس حاضر بودند یکی شیخ علاء الدوله

سمنانی

سلطانیه

سمنانی بوده و دیگر شیخ صفی الدین اردبیلی که هر کدام در یک طرف پادشاه مسکن نموده بودند چون خوان جهان
پادشاه گسترده شد شیخ علاء الدوله بطعام میل نمود و شیخ صفی الدین میل نکرد بعد از فارغ شدن طعام
فارغ شدن طعام سلطان گفت که در بزرگی و تقید شما هر دو عزیز شکی نیست اگر این طعام حلال بود شیخ صفی الدین چرا میل نفرمود
و اگر حرام بود شیخ علاء الدوله چرا میل نمود شیخ صفی گفت که حضرت ایشان بحر زده دیگر ملاقات هر چیزی را از نجاست نمی افند شیخ
علاء الدوله فرمود که حضرت ایشان شاهباز اند و شاهباز بهر طعمه نمی نشیند گویند که بسیار پادشاه را خوش افتاد که آن
دو بزرگ یکدیگر را چنین ستایش کردند و شیخ جلال الدین مطهر با سلطان محمد معاصر بوده و آن پادشاه سعادت نشان را در
وی سلوک مذهب امامیه اختیار کرد و از مردم سلطانیه کسی که بنظر آمده شاه طاهر است شاه طاهر از یگانه عصر
و زمان خود بوده آبا و اجدادش در خدمت سلاطین وقت همیشه معزز و محترم بوده اند در زمان قزوین اقامت داشتند
چون سلطانیه صورت آبادی نیز داشت حسب الفرموده پادشاه وقت بسلطانیه اقامت گزیدند و شاه طاهر در سلطانیه متولد
شده در بغداد کاشان نیز جهة تحصیل علوم بکاشان آمده در اندک مدتی جامع فنون صوری و معنوی گردید چون
حقیقتش بعلوم بار یافت شاه اسمعیل حامی گردید خواست قائمقام ابلیسش در الخلق ملازمت محلی گرداند
که جمعی حسد کرده بمذهب باطلش متهم گردانیدند و خاطر شاه مزید استحقاق داعی غرض گرد فتنه انگیز متغیر گردید
عراق و در مقام تفحص حرمت وی در آمد و تکیل سلطنت میرزا شاه حسین که از معتقدان آنجناب بود یافته که تغییر مکان لیاقت نفس
و صلاح زمان انسب است با یکه خود را بجانبی رسانید که دست اغوای آن جماعت از دامان عصمت کوتاه ماند و شاه
طاهر فرصت غنیمت شمرده از کاشان بعربستان و هندوستان در حرکت آمد و در اندک مدتی در خدمت برهان نظام شاه
نوعی ترقی نمود که پایه قدر و منزلتش از جمیع اعیان آن آستان درگذشت و بتدریج منصب وکالت یافته صاحب رتق
و فتق در جمیع مهمات گردید چنانچه اهل دکن در کار اشرها ملجا آن ایشان شده بوسیله تقرب او محفوظ و بهره مند
میگردیدند چون مراتب و فنون مآثر و مفاخرش بر حکمای ازو اضحی است و کمالات صوریه و
معنویه اش خارج قانون شمار و حد احصا زیاده در آن باب سخن نمیرانند و بر همه کس ظاهر گشته که شیوع مذهب
امامیه در دکن بارشاد وی بوده خطاب نظام شاهی از جانب سلطان یافته دستگیر
وکالت هیچ دولت صحبت فضلا و کمال ارادت نمیگذشتی و در خلوت همگی بدان مقصود و مصروف بودی که عقده ها
چند از نظم و نثر که گوش بر روزگار و اعیان اهل حال مرقوم قلم لطافت رقم گرداند مصنفات حقایق
صفاتش چون نور آفتاب در شب دیجور با هر روشن است آنچه چپ که جولان زلال و چون باد شمال رحمت اثر است
شارح علوم مرتضی اوست بیت چه عذر لب مایه ستم باله زار : ز خواب ناز نکند طفل غنچه را گفته بیدار
سلطانیه صبا نمیدید غنچه لب ز غایت شوق : شمال رفت ز نقش ز طریق شاخ چنار : چه زبان گندابات منبع با نفسی

لوریکان

اگر کسند حدیثی ز روی استغفار ⁂ هزار قطره شبنم درون غنچه نهان ⁂ چنانچه در دل دانا جواهر اسرار برسته
گشته سرکوه از عمامه برف ⁂ مگر بالا تموزی بر زبی زده دستار ⁂ ز رنگ پشک شکسته است قدر نافه مشک
خجل ز رگ بید است نافه تاتار ⁂ لب سبزه و سمن صبا جای اطلس جدید ⁂ ز تاب مهر بهر جای گرفته قرار به یک نشان
فلک غریب مردم کش ⁂ سهی قدان صنوبر خرام خوش رفتار ⁂ به رسم سبزه و سیمان برد رسم ساعد همه یک رنگ
شیرین زبان و شیرین کار ⁂ در این زمان که زبی لاله را پیاله پر است ⁂ پیاله گیر بروی بتان لاله عذار فلک بکام دل
دوستان نمیگردد فغان ز کج روشیهای چرخ کج رفتار ⁂ بهر طرف که روی زیر این سپهر دورنگ ⁂ ز رنگش جهت
نوبت کاروان خفته در جار ⁂ اگر سلوک ره راست الله داری ⁂ براه کعبه صدق از سر صفا بگذار ⁂ کدام ره شفیع
پیمبر مرسل ⁂ محمد عربی بحر علم کان وقار ⁂ مهی که چرخ کند با هزار مشعل نور ⁂ ز آفتاب رخش استفاضه انوار
گلی که در چمن جان بوصف او هردم ⁂ شوند نغمه سرا بلبلان نکته گذار ⁂ نه در قواعد امرش کشف اکراه نه در
ضوابط نهیش کراهت اجبار ⁂ ز نور شمع خیالش برون توان بردن ⁂ ز ملک دل پی جاسوس وهم شب تار
زهی ز شبنم لطف تو تازه باغ ربیع ⁂ بشیر ابر نوال تو تازه طفل بهار ⁂ به پیش روی تو گر گل نقاب بگشاید جان
شود همراکو چه دارد اندر بار ⁂ همیشه تا دلم بر کنار ساحل شوق ⁂ نشسته غنچه صفت بسته لب چو بیمار ⁂ در اینجا که شاید
بسنجاری فکر ⁂ ز بحر نعت ثنای تو ترک کند منقار ⁂ ز خوی عارضت خود آزرده خاطرم چه شد ⁂ بلوث معصیت
آلوده دامنم بسیار ⁂ بیوک خامه تصویر مبدع قیوم ⁂ بصدر نامه تقدیر احمد مختار ⁂ بقدر نجم خیبر گشای شیر خدا
بحرمت کف فیاض حیدر کرار ⁂ بحق عزت جد مطهر زهرا ⁂ بنور عصمت ذات ائمه اطهار ⁂ که نام
گرچه از کز سیه است ⁂ مدد کنی که بشویم باب استغفار ⁂ باز وقت است که بر طبق تقاضای فلک
افکند بر سر دیوار چمن گل تو تنگ ⁂ بلبل کل از دهان صبح شبخون آورد ⁂ تنگ چشمان شکوفه چه سپاه ازبک
مجلس ملک گل تا نبود بی مطرب ⁂ گشته بلبل عجمی شاخ گل و غنچه چغک ⁂ ساختی خانه معمور فلک ویران بر سر
فیل سحاب از نزد برق تفنگ **اذربایجان** ملکی است مشتمل بر بلاد معمور و قصبات مشهوره و اینولایت
بلک آذرین ایران بن اسود بن سام صاحب زیده از حمزه اصفهانی نقل میکند که جهت شاه بود در ملک فرس سره‌ای
اند باو نام در آذربایجان دعوی پیغمبری کرد و کس بسیاری از اهل آنجا بعد گرویده متابع گشتند مسلم بود او امر کرد
و از غلات بر سینه اولاد حضرت عزیز بود نرسید مردم بیشتر در حق او معتقد گشتند و او مردم را از سیاست تخم نیکو
و بعضی آبادی آذربایجان را بنام او میخوانند دهم در رسی در میان ولایت آذربایجان جریان می پذیرد و ارده اند که
هر کس باده بران نهر بگذرد پای خود در شکم زن باردار نهد وضع حمل او آسان شود نهری که در رکن ران سر ولایت ارده
فارق است میان شیروان و گرجستان و آذربایجان و در مراغه چشمه است که چون بر آید اندک راهی جریان

۲۷۳

سهند با تبریز

باید سنگ شفافی انعقاد یابد که او را مرمر خوانند و اکثر هوای شهرهای آذربایجان بسردی مایل است و حدود شرقی
بولایت عراق عجم و موغان و گرجستان و ارمن و کردستان پیوسته است طولش از ماکویه تا خلخال و عرضش از هم اران
تا کوه سینا پنجاه و پنج فرسنگ است دار الملک آذربایجان اول مراغه بوده الحال تبریز است **تبریز** معظم‌ترین
شهرهای آذربایجان بلکه ایران است و در روزگار اسلام ابتدا زبیده خاتون زن هرون الرشید دختر ابو جعفر منصور
دوانقی در شهور سنه تسع و ماته شهر را بنا کرد و بعد از چند گاه بسبب زلزله خراب گشت و در زمان متوکل عمارت
دیار بکر و بوی رانی بنهاد و همچنین چند کرت ساختند و خراب گشت تا در عهد الواثق بالله حکیم ماشاء الله مصری
بطالع عقرب این شهر را بنا نهاد و گویند از آن زمان تا حال این شهر از زلزله خراب نگشته و بعضی گفته اند که چون کار زر
بسیار در اطراف شهر احداث شده و منافذ زمین گشاده گشته هر آینه بخارات انعقاد محبس نمیگردد که زمین
را در حرکت آورده ابنیه خرابی پذیرد و در عهد سلاطین چنگیزیه دار الملک گشته بتدریج چندان عمارات و مساجد
و مدارس و اسواق و حمام و غیر ذلک ساخته شده که خارج از طلب آن بیحد اغرق است و در میان شهر عمارت هر طرف از تبریز
مغربی از نصر عصر اعظم تر ⁂ جای انجیر در او مقذاب است ⁂ جبل صحر تشبیه از هر باب ⁂ و غازانخان عمارات عظیم
جهت مضجع خود در این شهر ساخته و خواجه رشید الدین بر وضع ملیان ابنیه رفیعه منیعه بر وجهت و پسرش خواجه غیاث
الدین محمد دیگر عمارت بدو افزوده و خواجه تاج الدین علی شاه نیز مسجدی در غایت تکلف ساخته و دیگر عمارات بسیار
دارد مثل مسجد حسن پاشا و مسجد جهانشاه و قیصریه و دولتخواه و غیره که هر کدام در خوبی تمام اند و اکثر میوه در
تبریز خوب میشود خصوص سیب و امرود و زردآلو و گیلاس و انگور که هر قدر گویند در وصف کنند گنجایش دارد و آب
مهران رود که از کوه سهند می‌آید بالفصد چند کاریز که ارباب ثروت اخراج نموده اند بباغات و اراضی تبریز صرف
میشود و منسوب کانی نیست و مردمش سفید چهره و خوش صورت و صاحب نخوت باشند و ماخران لطیف بی‌هنجار در
این شهر بسیار است ⁂ شهر تبریز پر ز صورت چین ⁂ هر در طلس درد الطافی ⁂ پسران حسن پوسفی دارند دختران
طلعت زلیخائی ⁂ خشت و بیتی این شهر در لباس و عمارات مبالغه بسیار بکار برند و از کسب خالی نباشند و از
جلادت بخشی تمام دارند چنانچه کرات بعساکر رومیه نیران جنگ و جدال برافروخته شرایط محافظت را از خود رفع نموده
اند آورده اند که چون سلطان سلیمان پادشاه روم تبریز را مسخر ساخت اوضاع تبریز دیر اخوش آمده مردم را از قتل
و غارت منع فرمود چه در میان آل عثمان رسم است که بر هر ملکی که مسلم گردند شکر نیکو ساده شهر را غارت
کنند و از آنجمله مبلغها بجهت آنکه تبریز را از ایشان حفظ داری نمود تا هراز نخجو و میان تبریزیان
گرفته را گکلوت بسیار غضب و نقل رسانند چون خواهند ... ایشان ... است مردمان روز
مراجعت ... این خسیلی ساده ... فرمان ... جمع

سلاطین آل عثمان بعدالت و شجاعت بسیار زیست و چهل و پنج سال پادشاهی کرد و ملک بسیار از فرنگ گرفت
و از نهایت مغرب تا عراق عجم در تصرف داشت و از شهریار ایران شاه طهماسب صفوی نقل است که سلطان سلیمان
جای هفده پادشاه صاحب سکه و خطبه را در تصرف داشت و هفده هزار علوفه خوار داشته و مردم تبریز را بعضی
در صحبت و دوستی سست نهاده اند چنانچه عزیزی گفته بیت هرگز نشود و بطبع تبریزی دوست : هرگز ز مدعیان تبریزی
دوست : از آنکه بدوستی نیابی صادق : یا تبریزیست یا که تبریزی خوست : و یکی از مردم تبریز در برابر این رباعی
انشا نموده : تبریز چو جنت است و نوش زصفا : چون آینه اند پاک از زنگ جفا : گفتند که بدوستی نیابی صادق
از آینه جز عکس نگردد پیدا : و در مقابر تبریز مزارات اولیا و اتقیا و فضلا بسیار است چنانچه بعضی از آن مذکور
خواهد شد چون پاره از احوال آن شهر و دیار نوشته آمد اکمال از مردمش پاره نیز نوشته خواهد شد مولانا شمس الدین
ابن علی ابن ملکداد از بزرگان زمان خود بوده در نفحات وی نقل است که هنوز در مکتب بودم و مراهق نشده بودم
که از عشق حضرت محمدی صلی الله علیه و آله مرا از روی طعام نبودی و بعد از چهل روز اندک طعام خوردی و وی مرید شیخ ابوبکر
سله باف تبریزیست و بعضی گفته اند که مرید شیخ رکن الدین سجاسی بوده که شیخ اوحدالدین کرمانی نیز مرید وی است و بعضی گویند
که مرید بابا کمال جندی بوده و مشاید که بصحبت همه رسیده باشد و از همه تربیت یافته و در اواخر سال بسیر و سفر گرد
و نمد سیاه پوشیدی و هرجا که رفتی در کاروانسرا فرود آمدی گویند که چون بخطه بغداد رسید شیخ اوحدالدین کرمانی
را دریافت پرسید که در چه کاری گفت ماه را در طشت آب می بینم مولانا شمس الدین فرمود که اگر بر گردن دمل نداری
چرا در آسمانش نمی بینی گویند در آن وقت مولانا شمس الدین در صحبت بابا کمال و شیخ فخرالدین عراقی نیز بفرموده شیخ بهاءالدین
زکریا در خجند بوده است و هر فتحی و کشفی که او را روی می نمود در لباس نظم و نثر اظهار میکرد و بنظر بابا کمال می رسانید
و شیخ شمس الدین هیچ از آن اظهار نمیکرد روزی بابا کمال وی را گفت فرزند شمس الدین از آن اسرار و حقایق که فرزند
فخرالدین عراقی ظاهر میکند بر تو هیچ لایح نمی شود گفت بیش از آن مشاهده میشود اما بواسطه آنکه بعضی مصطلحات ورزیده
نمی دانم که آنها را در لباس نیکو جلوه دهد مرا آن قوت نیست بابا کمال گفت که حق سبحانه و تعالی ترا مصاحبی
روزی کند که معارف اولین و آخرین را بنام تو اظهار کند آورده اند که مولانا شمس الدین که در تاریخ سنه اثنی
و اربعین و ستمائه در اثنای مسافرت بقونیه رسید و در خان شکرریزان فرود آمد مولانا جلال الدین رومی در آن زمان
بتدریس علوم مشغول بود روزی با جماعتی از فضلا از مدرسه بیرون می آمد و از پیش خان شکرریزان میگذشت حضرت
مولانا شمس الدین پیش آمد و عنان مرکب مولانا بگرفت و گفت یا امام المسلمین بایزید بزرگتر است یا حضرت محمد مصطفی
صلی الله علیه و آله و سلم مولانا گفت که از هیبت آن سوال گویا که هفت آسمان از یکدیگر جدا شده بر زمین افتاد و آتشی از باطن
من بدماغ زد و از آنجا دیدم که دودی تا ساق عرش بر آمد بعد از آن جواب دادم که مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم بزرگترین

عالمیانست

عالمیانست چه جای بایزید است گفت پس چه معنی دارد که مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم میفرماید ما عرفناک حق معرفتک و بایزید میگوید
سبحانی ما اعظم شأنی و انا سلطان السلاطین نیز گفته است گفتم که بایزید را تشنگی از جرعه ساکت شد و دم از سیرابی زد و کوزه ادراک
او از آن پر شد و آن نور بقدر روزنه خانه بود اما مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم استسقای عظیم و تشنگی در تشنگی بود و سینه مبارکش بشرح الم نشرح
لک صدرک ارض الله واسعه گشت لاجرم دم تشنگی زد و هر روز در مستدعای زیادتی قربت بود مولانا شمس الدین نعره زد و بیفتاد
و مولانا از استر فرود آمد و شاگردان را فرمود تا او را برگرفتند و بمدرسه بردند و سر وی را بزانوی خود نهاد تا بخود آمد بعد از آن
دست او را بگرفت و روانه شد و مدت سه ماه در خلوت لیلا و نهارا بصوم وصال نشستند که اصلا بیرون نیامدند و بعضی گفته اند که چون
حضرت مولانا شمس الدین بقونیه رسید و بمجلس مولانا در آمد حضرت مولانا در کنار حوضی نشسته بود کتابی چند پیش خود نهاده پرسید که اینها
چه کتابهاست مولانا گفت که اینرا قیل و قال گویند ترا با این چه کار مولانا شمس الدین دست فرا کرد و همه کتب را در آب انداخت مولانا
بتأسف تمام گفت ای درویش چه کردی بعضی از آنها فواید والدین من بود که دیگر نسخه نیست مولانا شمس الدین دست در آب فرو کرد و یکان
یکان کتب را بیرون آورد که آب در هیچ یک از آنها اثر نکرده بود حضرت مولانا گفت این چه سرّ است مولانا شمس الدین گفت این
ذوق و حال است ترا از این چه خبر بعد از آن با یکدیگر بنیاد صحبت کردند چنانچه گذشت شبی حضرت مولانا شمس الدین با مولانا
در خلوت نشسته بودند شخصی از بیرون در شیخ را اشارت کرد تا بیرون آید فی الحال برخاست و بمولانا گفت که بکشتنم میخواهند
و از قفا هفت کس دست یکی کرده بودند و در کمین نشسته کارد رانند شیخ نعره زد چنانچه آن جماعت بیهوش بیفتادند و یکی از آنها
علاءالدین محمد بود فرزند مولانا که داغ ان لعنتی من اهالی قابیل بر ناصیه داشت و چون آن جماعت بهوش آمدند غیر از چند قطره خون
هیچ ندیدند و از آن زمان تا بدین غایت نشانی از آن سلطان معنی پیدا نیست و آن ناکسان اشقیا بسی بر نیامده بود که
هر یک ببلائی مبتلا گشته هلاک شدند و علاءالدین محمد را علتی عجیب شد و هم در آن ایام وفات یافت و حضرت
مولانا بجنازه او حاضر نشد و بعضی گفته اند که مولانا شمس الدین در جنب شیخ بهاءالدین ولد مدفونست و قول اول اصح و بعضی گفته اند که
از خرمن بودند شبی سلطان ولد در خواب دید که شیخ شمس الدین اشارت کرد که در فلان چاه خفته ام نیم شب یاران محرم را جمع کرد
و او را از چاه بیرون آوردند و در جای مناسب دفن کردند والله اعلم شیخ محمود شبستری وحید فرید اعصار بوده از علوم ظاهری
و باطنی بهره تمام و نصیب وافر داشته چنانچه مثنوی گلشن راز بر آن شاهد عادل است و گواهی صادق در رساله العاشق آمده که شیخ محمود
یکی از اقربای شیخ سماعیل سیسی علاقه خاطر بهم رسانید چنانچه رساله شاهد بر آنکه در بیان عشق معشوق و عاشق است بنام او نوشت
و در رقیه گلشن راز تألیف نمود بمطمح نظرش که جان بود تا آنکه منکران زبان طعن گشوده بدو در افتادند و طعنهای بیجا میکردند
نوبتی که خود را چند وقت از آن شیوه باز دارد تا بحدی که زبان در کام کشیده از سر آن گفتگو درگذرند این شیخ آن سخنها
ناشنیده انگاشته اصلا بدان التفات نفرموده این رباعی را از احوال خود بیان میکند رباعی چون آتش عشق در دلم سوز نهاد هر
عارض شمع شب افروز نهاد : روزی که دلم شاد و دل افتد ز غمش : از آتش دلم منا فروز نهاد و آخر کار

که مردم بزرگی کاه و بزرگ در بستان عشق زی او را الجستان بازگفتند و دفتر شعرش از آنها خوش رستند حسب ملالت بول

صد پاره عاشق بجان ماند : که باشد زخم شمشیر جدا دردش لب زان هم : آه می چون کار از دوست رفته بود ملال از [illegible] بردن

افتاده این سخنان سود نداشت ودر همان گرمی لب لبال بمقصد رسید شیخ مرغ روحش بعالم علوی طیران نمود قبر وی در شبستر است

من مضافات تبریز و از شیخ محمود جز گلشن راز شعر دیگر بسماع نرسیده آنچه مردم شبستری بوی نسبت کرده‌اند از آن کتاب [illegible]

حسب ترا نادر نظر اعتبار غیر است : اگر در مسجدی آن عین دیر است : چه بر خیزد ز رهبت لیک نشستن [illegible] سجده کاید [illegible]

عناصر چون ترا ایام علت است : تو فرزند وجد آبای علویست : [illegible] کاکه ما را [illegible] یا لا

تو هم چون [illegible] سوی جد شو : بجد در رفتند و همراه آن جد شو : بجد مان ده مرا این دنیای غدار که [illegible] باید

نسب چون [illegible] طلب کن : [illegible] روز و روز [illegible] کن : هر آن نسبت که پیدا شد [illegible] غلام [illegible]

[illegible] که در [illegible] گرشد یکی مادر شدان و دیگر پدر شد : [illegible] که مادر با پدر [illegible] که با [illegible]

[illegible] نام خواهر : حسود بر [illegible] برادر : [illegible] فرزند خوانی : ز خود بیگانه [illegible]

مرا [illegible] خال و عم چیست : در [illegible] جز درد و غم چیست : [illegible] برادر [illegible]

تکوی [illegible] ترا شکیبی : [illegible] تو چه بینی : [illegible] بنده شد : [illegible]

[illegible] که هستی : خلاف نفس کافر [illegible] پرستی : اگر خواهی [illegible] بنده خویش : [illegible]

شیخ کمال [illegible] سلطان [illegible] سلطان [illegible] بوده [illegible]

[illegible] منصب عالیه و اولاد وی متعلق بوده و بحکم لطف طبع کاهی [illegible] خاطر [illegible]

ایشان [illegible] حسب تا در غمت [illegible] بازنکنم : در عشق تو هر دو جهان باز نکنم [illegible] یقین [illegible]

[illegible] اهل [illegible] در پرده یقین بیگمان باز نکنم شیخ صفی الدین [illegible] بوده [illegible]

[illegible] حسب [illegible] دلم [illegible] جدائی [illegible] : تا [illegible] نو [illegible]

روشن [illegible] : بیچاره دلم [illegible] شیخ : [illegible] بر [illegible]

[illegible] شیخ [illegible] زمان خود بوده در آخر عمر [illegible]

و برادرش [illegible] گوری [illegible] مرده [illegible] رفت [illegible]

[illegible] شیخ ابو اسحق ابراهیم و شیخ امام [illegible] امیر سید قاسم [illegible]

در تاریخ [illegible] شیخ الملة والدین [illegible] ارباب طلب [illegible]

احمد غفاری در تاریخ جهان آرا آورده که وی مرید قطب الاولیا صدر الدین [illegible] شیخ صفی الدین بوده [illegible]

[illegible] چون در خواب دیده بود که [illegible] صدر الدین [illegible]

البصارت

٢٧٥

البصارت [illegible] معانی [illegible] مولانا عبد الرحمن جامی [illegible] از مریدان شیخ صدر الدین علی [illegible]

[illegible] دولت [illegible] شاه رخ [illegible] و فرق [illegible] مشغول [illegible] مهر [illegible]

[illegible] و پس از [illegible] ملاقات [illegible] تاریخ [illegible]

[illegible] دیوان [illegible] مشتمل بر حقایق و اسرار [illegible] دیوان وی [illegible]

[illegible] فصل [illegible] شیخ [illegible] چه خواهد [illegible]

[illegible] عاشق که [illegible] صوفی [illegible]

[illegible] : [illegible] سلطان

[illegible] حکیم الاجل

[illegible]

[illegible]

[illegible] امیر محمد بن امیر [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] حب [illegible] بوستان : [illegible] گلستان [illegible]

[illegible] بوستان [illegible] : [illegible]

[illegible] : [illegible] : [illegible]

[illegible] : [illegible] : [illegible]

[illegible] بوستان : [illegible] : [illegible]

[illegible] : [illegible] : [illegible]

[illegible] ستاره [illegible]

[illegible] : [illegible]

[illegible] : [illegible] : [illegible]

[illegible] چراغ : [illegible] : [illegible]

[illegible]

[illegible] سوزنی [illegible]

هجر از لب خود خندانی : شام اجهره بگون غلطانی : انجمان لطف بدم جسم دوم : از فسون شت ابایه غم که ز باد غم
گل بقصد : ناله کرده بلبل بقصد : انجمان نه اثری بر سخنم : که جه پروانه کند از دو غم : هر کجا یکه بر پای نهیم : چه بنشنید
زنند ارزی ما دوم : نغل من پرده اهنک کنند : شک که چهره بگون رنگ کنند : اکه بجز دان چه کل بر خویش باش همچه
غنچه دل شکسته خویش باش : همچه غنچه کار بر خود تنگ گیر : تنگ لاله خون جگر کارنگ گیر : کو شکیبی در باخت بیشه کن جنبان
سیل باکند شیشه رکن : با شکسته خویش خو کن چون حباب : جمله شکستی بشیوه ماهی سراب : رفت چنین کاهی از دیوانه : بوی
باده طلب پیمانه : در جگر سوزی دلش چون لاله بود : بند بندش همچه نی پر ناله بود : باده باده خرقه چون گل در بر کشی همچه در بسی
موی پیشان بر سر کشی : صد هزاران شیشه دیوان بیکست : بر در و دیوار دیده ای شکست : شیشه آن شیشها سنگی نبی : در شکست
شیشه را آهنگ زد : چون در نگ شیشه بر کوش آمدش : دل دعا سینه در جوش آمدش : در شکست شیشه بازو کرد چست : تا کجا
نکنه بشکست شیشه درست : در جهان دیوانه را و کمی بس است : خانه بر شیشه دا سنکی بس است : شیشه کر اران نا شکسته وداد آن
دیوانه کنج نشست : شک کنکنی زبانک بر دیوانه زد : مصلحت را تشنی در خانه زد : آسخن دیوانه چه آن اشنید بر جهان
فنون معقوله و مید : گفت یک عجب کم معقول ساد : در شکستش خاطر مرد دو داد : آنچه کردم بی تامل کردم : شیشه را هم جان
تعقل کرده ام : هست از جمله هر بر غول شیشها : هست آنان باده نزد اشیشها : چونکه تقطار ایمان و در شکست بت
شکسته و خود بجای بت نشست : خود پرستی شد لیک چه بودی از پیش : جهه پیش ما بر دین بود لذتش : ما شکسته انده طاد راه با نفس
روی خود از سبب بیکیس با و رفت : در شکست عل جانه دیوانه باش : بر سر هر شعله چون پروانه باش : شیشه کر از دست جان کارشد
ساقی بزم قبول شاه شد : جبان با چشم وظنقم بند جبان : بر روی و دستان ز چه ضمان : که با چشم جبان کل اندر کروا
بر دست از چنین خود و دو دو و از کلم : جبان و حدت کشی از شرح خونش چو انم : که باشد بقیه جوز و خیف و انم : اگر دارد بلای غم شعله آتش
شود لیکنرش لیکنت در دست : جبان و درز بزم در زحم آه و ناله : بکاه فهر جهان در ناله : که بود جنس و رنگ از خاکم
هوا در رو حیات از دود بزم : جبان از قهر دیکس در جگر نه : سر شکم را در آغوش شرزنه : که در چشم تر از خون دل لالنک
کنه آتش لباس شعله را رنک : امین الدین داود اگر چه طبعی نقاد و ذهنی و قاد داشته اما احوالش اکثر اوقات بکتب بخط نبایده اهل اختصار
کرشیده و شرح وی در شعر اروی عینمایه : جان بکشتن بر تن بیت زنده از باد صبا : چندیا باده که از کوی تو آید چندا : در چمنی از
سبب دوری تو صورت از نظر : عاشق دل و بی روی از سبب از دوری و نزدیکی با : در چمن دوش بیاد تو گذر میکردم : دادم لاله تر از خون
جگر میکردم : چشم نرگس کجمال نظرت میدیدم : وانکه از نازی رخ چشم تو حذر میکردم : دل بیمار من بیرون تو خوش آنکه بگفتم
بگفتگوی تو خوش : غم دنیا ز آن دل الکاریم : باده نوشیم بدو الکاریم : مرض دادم از جهان خراب : که علاجش بغیر نشاید
شراب خواجه امام در علم شعر و حسن خلق تمام بوده و در لطف بیان و لطافت ان غیرت بحر و رنک عام در او بشیخ سعدی
معاصر بوده و تشیع در ان از کمی خبر کرده چنانچه از این ابیات مستفاد میگردد بیت پا بیابک که بیکان انداز تیر زجر ادبیات

با که پیرشدم هنوز در جهان آبرو ست : بکام دشمنم از آرزوی دیدارت : مباش بنگر از حال دوستان ابدی است
خیال بوده مرا کز تو بر فغان گذشتی : باز بوده در دیده ام نشتوان ابدی ست : وداع چون تو نگاری نکار دسانت هماک
عاشق مسکین فراق جانانست : نگردد فرقت جان زرش کنکه بوده : یکجان در دست که جز آن هزار چند است : رفتی و اللاشی فوا بچان بود
نقش زمین جو اوبان نبرده : جام خدای آنکه زنیم بخیراد : نقش وفای صحبت جانان نبرده : زنکی در دست مرا از کرد عو
بود : اگر کند ز همه بر تیغ تیز خواهد بود : در آن زمان که زجان طپش بود باقی : هنوز یاد و قوام د خیر خواهد بود : وداع یار
دیدارم چه میکند و بگذیال : شوخ نفس مرا آب دیده ما لامال : فرا فراقتی چون هزار سال بود : جان که جو کند بد انقضیه ه سال
قیامت هیام ازین دو جدا : جدیده کر نبود دم آشنائی : قوم کریای تکلیس جانان نظیر ده : اقبال یهم لیت که نیلی بنظیر
جان همی نکفته بر نزدیک او ز نیش : خرا جلی زبره کردان بنظیر ده : جانها در آن امید بار جهت چه بوده سهل است چون بیشش
کربکان نظیر ده : بر یاد تو هر جا که کلی دیدم : بایدستم زرنک و بوی خبرتم : در هر چمنی که دیده ام سرو را : بریاد قد تو بیشش
بگوستیم : گفتم که مگر زوست لیم عذار : کرد دو دستم نکار چون دست نگار : اندیشه ما و چشم از خون جگر سر تا بم
چه دست تو کردنگار : در زندگی چون نداد و زندگانی : تکل خرم هوا قد جوانی : تو کشت خویش را العرو بر در : اگر
خواهد که بستان هوای بر : زمستی در جوانی خوش بخفتی : بزرگی کار خود بکفتی : همه تر سم که چون بیدار کرده زان کجا
کران جادرکی : جوانی رخت بر هوسته باشد : دلت بر جوانی خسته باشد : جوانی خرم راه دوستان کن صحبت
رو هر او هوم جوان کن ایرج در مملکت جان منوچهر زمان خو بوده ایران نظم و ترا سخن دستی اینها اساس انقلی اید
در دیده محبتیم زاهد ز آب وهر : کار سیستم آشد قصه ما بخون دهد است : بیرون لبیم قصه بیاد کاین کتاب بردست
عیند لفظ لحن کی زهست : هجند طبیعته کم شدن دیوان خود گفته : ز بوستان لب سبز از دستم کجا نیامد : این الکاد
دل بیت بستان شکر زه و ان بخت : در زیده لازین زمانه سکک درستی های : زان جه بخشم دارم که طبع کو ز تو شاهی بیخت
دوز شاخ بلبل فضلم کلی بر یو بدو : گلشن بیاله نسیرین زیکان بخت : اب شعر عذب پیش چون خاک کو بر باد شد
خاطر خویش همچون ز نان زبان بخت : بره رضا نه بست که تو ان من از دست : خاطر که بد ما مرد درون ازا دست
کو ای که مکر سیاهی چشم من است : زان روی که روشنی چشم من از دوست : اندر همه کره نه خیر اند و ده کاحوال
دلم بیکس و دوست نبود : گفتم برم زبان او ملک شود : بر بیدم از ان فصیح زکن که بوده قطب الدین عتیقی قطب شهر
فطنت و محور آسمان عزت بوده و از سرچشمه ضمیر حقیقه ت شعر لطافت آثار رشح میا چه است منظم از آنجمله است بیت جانشی که مرکم
کار شان بر دور لب : لو لو لطف است وقد دو تقارو که بجام : جدا ان لب که ز می توبه کرده اندر کمل : نه بزرگ بختکان تقلید و شیکویم
اگر کریمه ه جدال لیفه دل : بجند فضل و هنر شهر کشته ظلم : بیاله دوزخی که کهی بان ما طر : زبر حفظ و داغ زنجیم
هضم طعام : هزار طعنه زنند و هزار بد کو ینید : که کنده باد و لذا تین خانمان دیجه حرام جمال الدین عتیقی مولانا قطب الدین عتیقی

که بفرط فضل و لطف مولانا نعمتی لطیف و تصنیف بدیع روزگار نگاشته و در وصف سمرقند خواجه رشید جهت عبارت خوشنما
بسیار رنگین کیفیت نموده اشعار ابیات که کلا ایران چمن و حدیقه ایران زینت مستغنی میگردد **بیت** از فلک گذشت بیت بر گردد که
بر جهد : جان تا شش فرود بارد و ابرش فرود ریزد : آن برق که سوزد دل از ابر غیرت ماند : وان جان که بخشد جان از آن برگ
ورشته خیزد : از فوز برم صدره چون عالم اگر آری : وره دلم آید باز دوده وشت آویزد : ور گوشش رسد ای نه هیچ گرد از حال
دیده ز نجابلی نقش نو بر آب : عیسی یا تو حیات گردد جهان آتش شود : روز نگردد شبان عنبر بصدا آفتاب جان آب
آمده صبح چو نکشم آه سرد : بسمل تیغ غم چون نکنم اضطراب : ور از ضعف او تا باز نبودی ستاره گنگ نبایک
باز نبودی بجز خطر بکسی ره بزن نبودی : بر تن کس بجز سخن نبودی : نگردی هیچ آب از نسک فریاد : نبای کل گشتی تاو
رزباد : کبود جز از عذاب آتش بند : بجان ارگ خوردی بنشستی میکند **مولانا محمد صدر** شاعر خوش مهره خوش کلام و خود
دو طوز استعداد و مرجع خاص و عام بر آن طبعش از کتب اشعار بزه که حاکی خیال و مقدار آب تالف نغمه مینگرد **بیت**
طبع لطفش از سکنت مایل تو آتشی بنگم کرد از دل : زنده دف دسبل از چشم کرگ : زود ریا عشه و دریاو بجواب تکلم
از صبح بر او رسید صفرا : ور ارمد از مرغ دار بستگی بیعا : کشید و بر کل نسرین ز یغمی : خطی و دریعی لطف و ناز بینی بد
قدرت شنی لیسته سیمین : بر برانده و ما تو عنبر انگین : میان چشم ولعل ان گلندام : نبشت شورشه ار نقره خام گل
ریبق و لیکن نا شکفته : فرزند با سیمان عالم حفته : در صفت مسکنه بید : نظر هر جا که را کب افتادی همیش اندر تر
زان بانها دی : سو بالینی روان چون شنگ عشاق : سوی بالا روان چون آه مشتاق : چو شنگ عاشقان گلگون گرد
جهان جا نزار رشید بر خسرو : چه عهد کا شقان محکم حصاری : چه حصن چرخ اساس استواری : طبید دم عزل بر بروج
بدو لا فصیلش نرسیده : ز سنگ اندازه دستگی که چینی : بسی از فرق سر کیوان شکستی : اگر گردون فلک سر کا کش
سقادی سر زیغا کاش : چنانم در فراقت الکلندام : که ازین نه در رکن نیکام : مدام قوت جنگ استواری
که این کنگام بتوانم اهانی : در صفت صیفی و نا فرانی گوید : اگر با خو رنشستی جا بادی : نگنجید کش اندر سایه بگوی
اگر در سایه بوی نشستی : براد موی شد مد بها بختی : موجب حصاری طبع از مهر مردم : که گل هرگز ز شوره رستان بگریزد
وفا از صورت صینی جلی : چه از صورت ملک سکی بگریزد : بعز بان فلک فرق انبهی : قضا جز گرد غداری نه بیزد
بهوا از انگریکی منش خواهی : بگفت رزمان بدیر نتر نیزد : چه تنگ آنزا که داری جای در چشم : اگر دشمنت بهم عدو بر ریزد
رباعی روز عزای غیر مشهور است چون اجوالش بنظر نیامده هرآینه از اوراق نقش این ابیات بنظر آمده **بیت** سخن ما
که دایم از برای بزم او خیزد : زر از خاک جود از آب گل از خار و گهر از کان : چه مکنونش چه دعای بود و خرم
بد و درنده : رواج دین سرو است و دل سفت تن ایمان : اگر گردون بلا بارد تو گردون که حمله : وگر دریا اگر بخشد فوق
دریا که جهان : ضرو طبع ترا پایه هنروات ترا سایه : فلک قدر ترا پایه شرف صدر ترا دربان **خواجه ضیاء الدین** محمود

کمالات و فنون فضائل شعرای چمن در ریش و عقد بر و ین شب نموده استغراق ملا است **بیت** دریغ عمر که بیهوده بار میگذرد اگر چه
جامه زار میگذرد : دریغ روز جوانی که مرده برباد : لبان باده که بر گوهر میگذرد : بیا بیا دو جوانی بخشیار چه : بیان که عمر چه بی خبر
میگذرد : اگر غم تو فراق اگر تا دو عمر : که این زمانه نا پایدار میگذرد : بعیش بیگذران روزگار خصه مخور : که روزگار رغم روزگار میگذرد
ملک محمود پسر ملک نظام الدین است که از اعیان آن مکان بود و ملک محمد با صفت عقل و کیاست طبعی پسندیده و فهمیدن شعر و انوق
داشته این رونق مرادوست **بیت** غم جوانی چه با دو میگذرد میگذرد و مدبر تک : فرصت ایام عشق دوست مکن زینهار : وقت غنیمت
شمار وری چه فرصت تا شد : نا یاد کرد زنخت بود که رحل کاه نکار **شمس الدین عبیدی** که در فنون فضائل علمی و عملی از استاد بوده و خواجه
که حافظ و محدث بود و مولانا معین الدین که با صفت علوم محسوس و منقول علامه منصب صدارت میرزا ابو سعید قیام نموده و مولانا
میر علی کرد از تیغ علیق و مولانا جعفر که در تحریر انواع در جمال صاحب نشسته و امیر عبد الوهاب که در زمان سلطان یعقوب شیخ الاسلام
بوده و قاضی عبد الرحمن که در دولت شاه اسمعیل صفوی قرب بسال افتخار الفضائل تبریز بوده و جمیع اولاد **شیخ صنع الله** که از اوایل دولت
سلطان تا زمان شاه اسمعیل ماضی بر سجاده تقوی و بر پرهیزکاری متمکن بوده جمعی کثیر از مریدان ایشان طلب ارشاد از روی جمعیت نموده و مولانا
عبد الصمد که بجودت طبع سر آمد فضلای آن دیار بوده و مولانا میرک که در علم تفسیر و معانی بیان و عبارت کامل گشته در سلک
ابرار ابدیه منتظم بود **شریف** بجودت طبع و حدت ذهن مخصوص از تکرطبعان آن شهر و مکالمت داده در فضلای شاعری
جهت غیاث آکره که در سلک مستوفیان شاه طهماسب صفوی انتظام داشت قصیده گفته صله یافت هرآینه در خدمت وی

در آمده ترکیبی در جواب آن نمود که این ابیات غیاث آن انتخاب است **بیت** زهی ز خوی بدت گرم فتنه را بازار : فغان ز
تو بیزار و خلق در آزار : زروی دخوی تو صد بار بدولت مرا : بدبخت ربنای دخوی تو بتر صد بار : چه بر کرد
سواد بود رو چشم کبود : که سقف قصر جمال تر است نقش نگار : بعینه بجه ماند بنوعی از زنخ : که بشکافتش
زنان به نقطه از ار نگار : قلم که بود کلید در خزانه جود : بدست ممسک تو چون رسید شد مسمار : چه کار با زاو
کن زمی جنایت جدا دفتر : بیچ بر خود از اعراض ببحث جون طومار : تو از فقره در نظم مرا اگر نخری : ز نظم را نشکفد
قفر رو نه مرا افتقاد : ولی زرا شکند طمطراق استیفا : زمین شکست چه با بی زنجو مستوفا : بر قواعدهاری است
منقلبی که کند : و مسیلیمان بخن عام از فهم و فهاد سند : ز نخمی بهم تر اتفاق صحبت نبید : بشهر یاری بجوع تحقیق
نتوانند : زبان مگشا شب بود و و عده ام میلاقی : چه باغی که بیدان و عده یستم چو رسند : بلفقیم بسرت افتاده
تاج فطا : بر بردم بسر ساه نا جو رسکند : لبینی جا که ز بر براق فریفته : در این خرابه چه خبر در کلم کنون ماند
در خفته خانه ببین جنت علامی گفت : که جات خواجه ز ارانی برون جهاند سمند : لبان ماده شغالان بر قدم چینی
سر که شیر طالب زه گرم : گویند غیاث که وقت گرم بخت زنجیب : شریف را به لبینی وعده داده و جا بخشش بگرفت
نانی نموده زنجلیق جبل بانی : بیان که صرف تو بردی در این جبل بانی : ز نخت هیچ قسم فارسی سالار فو

ز نخل هیچ کس خاک بر سر آن من ۔ ز دیگران چه فرق من رسد زمن لعنت بر آن که جهت تفاوت ز دیگران تا من
من در جهان و ز [illegible] کز [illegible] ۔ بر آنکه نیم ز فقر براه [illegible] من ۔ چه حکم شاه شود انتقام [illegible] کشند [illegible]
گذشت قصد جان نه تنها من ۔ [illegible] [illegible] [illegible] بر گردید ۔ [illegible] گل تو [illegible] دست [illegible] من [illegible] [illegible]
نهال مراد ازاد بر کند ۔ که گل قد تو در باغ دهر [illegible] ۔ کسی که چشم [illegible] تو [illegible] خود را است ۔ چرا که [illegible] [illegible]
رنگار است ۔ مرا گمان که زنیل است داغ [illegible] ۔ [illegible] خیال که گل [illegible] زعفران زار است ۔ ز [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
گران [illegible] فروزان چراغ او [illegible] است ۔ برفت [illegible] قاروره [illegible] بود ۔ [illegible] [illegible] [illegible] و [illegible] است ۔ [illegible]
[illegible] [illegible] ۔ اگر [illegible] [illegible] [illegible] است ۔ از ان [illegible] که تو [illegible] کرده [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
بچشم [illegible] [illegible] [illegible] شهره ~~حب~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] غلامان [illegible] رسند ۔ [illegible] خواجه
[illegible] سرو قد رسند ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] نگارین [illegible] رسند ۔ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ۔ که [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] رسند ۔ قلم [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
که [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] خواجه غیاث [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] خواجه غیاث [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] جایزه [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
در [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~حب~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ عشق [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ که [illegible] [illegible] دوستان را یاد میکردم ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] عشق
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] عشق ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] عشق کی
غم عاشق [illegible] باغ و صحرا [illegible] ۔ عشق [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] باشد ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] باشد ۔ [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] باشد ۔ [illegible] [illegible] [illegible] ~~حیدر بیگ~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

عمارت

۲۷۸

عمارت [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] شاه طهماسب صفوی گردید چون قاضی [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] حیدر بیگ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
~~حب~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] قاضی [illegible] ~~خسرو بیگ~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ~~کمال الدین~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] فضل الدین [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ~~حب~~ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] ۔ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

برزنگ تو نائی   چون زنده کیم هست نه بر حق زمانیش   وانسی بعد از مرگ زنده نانی   گر رخصت پرسش تو کنی

در بر جانم   با تیر دعا نیز نزنم پیر دعائی   رخصت طلبیم از تو اقلیم چه سود   نم شاید که برون ستم رحم نائی

بر رنجه در هندم کم اکثار   این زمزمه زیب بحر خویش ستانی   علامی ابداع فنون بوده زمانی   اکنون [illegible]

بحر نرم ربائی   من [illegible] خدا بوده ام و خانه خدا هم   نه باغ نه خانه است [illegible] مانده خدائی   [illegible]

نه ترتیب   هم تجربه داده است بدین قول گواهی   [illegible] بگردان [illegible]   هر چند که [illegible]

شاه است خداوند تو صاحب پیر است ؛ در حلقه [illegible] مریده خدائی   از داعیه کاری [illegible]

کین صیقل از آئینه کند زنگ زدائی ؛ در ابنای اجابت بگشایند برویت ؛ [illegible]

نو دیده که جانم از غم هجران برون آید ؛ باسید وصال از عهده هجران برون آید ؛ [illegible]

حل هامل ؛ نقش بر تن تا بشکند تا جان برون آید ؛ چشم [illegible] ؛ [illegible]

تا نازیست ؛ کو رشتم [illegible] لب دریا یار است ؛ جانم [illegible] ؛ [illegible]

وحدت دارد ؛ در دیده [illegible] کثرت دارد ؛ [illegible]

محمود بیک   فنونی اگر چه [illegible] اما [illegible] در آب [illegible] آمده [illegible]

طبعش [illegible] زنگ گرفته هر قدر بر لطف طبع و حسن خلق موصوف بوده [illegible]

حفظ و تنجیم و علم [illegible] نصیبی تمام دارد و حقیقت [illegible] از این اشعار که صورت ایراد می یابد معلوم

میگردد   بیت   حیف از آن چشم که [illegible] ؛ در امید [illegible] دلم از [illegible]

در گریبانم غنچه را که [illegible]   [illegible]   برای [illegible] محبت [illegible]

خواب رحمت [illegible] دیده که [illegible]   [illegible]

بر مزرعه ناله [illegible] آن رشته [illegible] کین [illegible]

با رو دل [illegible]   [illegible] دل [illegible]   [illegible]

ملا محمد علی   [illegible] ملا غیاث الله است که [illegible] شیخ الاسلام [illegible] بوده ملا محمد علی [illegible]

شیخ الاسلام [illegible] همیشه [illegible] نظر [illegible] دکان [illegible]   بیت   [illegible]

خنده ظاهر است   هر چند از [illegible] نیکند   ملا محمد حسین   [illegible] ملا غیاث الله بوده [illegible]

[illegible] اگر دیگران [illegible]   بیت   [illegible]

با [illegible] چشم ؛ [illegible] دیده [illegible]

[illegible] این رباعی [illegible] مشهور است   نامی   [illegible] ؛ [illegible]

بود ازی

بود ازی [illegible]   شب رفت و حدیث من بپایان نرسید ؛ شب را چه گنه قصه ما بود دراز   ملا نامی   که [illegible]

مردم دیده بود [illegible] از مجلس اکابر [illegible] قاضی محمد مسافری [illegible] برادر [illegible]

قصیده در مدح [illegible] گفته [illegible] در صدد هجو [illegible]   بیت   [illegible]

میکویم تکلف برطرف ؛ دل به تنگ آمد مرا از [illegible] ناخلف ؛ [illegible]

یک [illegible] قطع نظر از [illegible] بجانب عراق [illegible]

در مربوط [illegible]   [illegible] که صورت [illegible]

مراد است   بیت   [illegible] ؛ که شوق افزون شود چون [illegible] در میان افتد   [illegible]

[illegible] حدیث [illegible] در میان افتد   [illegible]

[illegible] تکلف برطرف   [illegible]

[illegible] دارم   [illegible] دارم   [illegible]

[illegible] دارم   [illegible] خدا [illegible]

[illegible]   امیر علاء الدین   [illegible] ملا میرزا [illegible] ایران [illegible]

[illegible] عبد الرحیم خان خانان بوده [illegible]

[illegible] طهران [illegible]

از آن جمله است   نظم   عشق [illegible] ماست   [illegible] ماست   این [illegible] بالا دارد [illegible]

[illegible] ماست   ملا حیدری   [illegible] در هندوستان [illegible]

[illegible] هند بود این رباعی گفت   نامی   در کشور هند شاد [illegible] علوم ؛ [illegible]

معلوم ؛ [illegible] ؛ [illegible] علوم [illegible]

[illegible] اعظم خان [illegible]

[illegible] حضرت شاهنشاهی رسیده قصیده [illegible]

بوسیله [illegible] معروض داشت   بیت   در مدح پادشاه [illegible] ؛ گفتم قصیده [illegible]

[illegible] قصیده [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]

[illegible] ؛ [illegible] رسید [illegible]

[illegible] قصیده [illegible] هزار روپیه [illegible]

ان ... ضبط ... نموده بیت مشکلی دارم ز شبها خواهم کنم پیش تو عرض ؛ زانکه این مشکل را ...
واع حسرت ... سیم ... انعام کرده ... ازخانه مرا هم ... مشکل هم ... مشکل است ...
مبلغ ... شهر ... خود ... حیدر که مطلب ... بود ... حیدری ...
هنگامه ... زیاده ... بوده و وجود دیوان غزل مثنوی ... بوستان ... نموده ... شهرت
... گذشته ... چراغ دیده ام ... نمیتواند بی
... نمیتواند ؛ ... ؛ ... خواهی که ...
عملی ... سامری ... که ... تجارت است عجب
... ؛ ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

واز ... که ... ایران ... بیت ... ؛ ...
... نوشته اند ؛ خواجه ... که ... حیدر ... نوشته اند ... ذات علی ... ؛ زبان
... نوشته اند ... علی است عالم ... خلق ... لطف شاه ... نوشته اند مولانا لطفی
... است ... لطف طبع ... نکات شیرین وحکایات رنگین و ... فرخ ...
کلید ... جان ... بیت ... ظرافت ... مزاج
... ؛ ... ؛ ...
... ؛ ... ؛ ...
القصه ... ؛ ...
... مولانا ...
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

دیگر محل نمیشود اما بنا بر قرب جوار تبریز ولایت آتش برجم خوانند میرست و جبل سبلان که از اعاظم جبال
جهانست در چهار فرسنگی اردبیل واقعست و بر آن کوه قلعه بوده موسوم بروئین دژ بعضی بروئین دژش اعتبار کرده اند چنانکه
کیخسرو و فریبرز دو برادر لشکر بر سر آن قلعه بسلطنت بنزاع رسیده سران سپاه قرار داده که هر که فتح روئین دژ نماید پادشاهی او را
مسلم باشد تخت فریبرز با متابعان خود بشتافت و طوس رفته هر چند سعی نمودند صورت فتح بر آئینه مراد جلوه ننمود
میسر نشد چنانچه در شاهنامه اظهار بدان شده بیت لشکر طوس با کوس و پیل دو فرسنگ ؛ چو آمد بنزدیک روئین دژ
نگشت ؛ بنزدیکی حصن بهمن رسید ؛ زمین همچو آتش بر او بر دمید ؛ زمین سر بسر گفتی از آتش است ؛ هوا دام اهرمن
سرکش است ؛ بگشتند گیتی گرداگردش ؛ ندیدند ندیدند جائی درش ؛ سر باره در بند اندر هوا ؛ ندیدند
جنگ هوا را روا ؛ نومید گشتند از جنگ ؛ ندیدند جز رنج راه دراز ؛ و پس از فریبرز کیخسرو رفته و فتح نموده
پادشاهی برادو مقرر شد و بعد از آن فرموده تا اردبیل را عمارت کردند و از آن زمان تا حال آبادانست و قرب صد بارگاه
وارد و در اکثر عالم شیخ معتبره مسطور آمده که چون از موعاد و فراغ بیرون آیند در شهر باشد که هر چهار پای که از آنجا خورد
البته هلاک شود شیخ مرقد فیض شیخ صفی الدین مع اولاد امجاد در آن مکان است و در ایام سلاطین صفویه بر کرکی
عظیم و ضیاعی بزرگ در آن ولایت بدان حضرت برده از سخط قهرمان لسان العصون و در امان بوده و تحت عنوان استهار
نام آن شیخ صفی الدین ابو الفتح اسحق رتبه رفیعت میدهد و وی با امام هفتم موسی الکاظم علیه السلام نسبت
ملحق میشود بدینموجب شیخ صفی الدین اسحق ابن شیخ امین الدین جبرئیل ابن شیخ صالح ابن قطب الدین ابن صلاح الدین ابن رشید الدین
محمد الحافظ ابن عوض ابن فیروزشاه ابن محمد بن شرفشاه ابن محمد بن حسن ابن محمد بن ابراهیم ابن جعفر بن محمد بن اسمعیل
محمد بن احمد اعرابی ابن محمد ابو القاسم ابن ابو القاسم حمزة ابن الامام الهمام موسی ابن جعفر الکاظم علیه السلام و چون
قبس محبت الهی در خاطر فیض مآثر شیخ صفی الدین ملتهب گردید طالب مرشد کامل گردید و پای در طریق جستجو نهاده بجانب
ملاقات برادر مجیبه صفات خود صلاح الدین رشید که در فارس بسر میبرد بشیراز رفت و در خانقاه شیخ ابو عبدالله
خفیف نزول فرمود هر چند برادرش خواست که وی را بخانه برد التماسش بعز اجابت اقتران نیافت و در آن اوان
بصحبت شیخ مصلح الدین سعدی و بسیاری از مقربان درگاه احدی رسید و آخر بهدایت امیر عبدالله فارسی که از رسیدگان
هدایت بود بسرچشمه افضال ارشاد شیخ زاهد گیلانی رسیده و شیخ زاهد جدیده بصیرت انوار حالات در ناصیه وی
مشاهده نموده بکمالات در تربیتش پرداخت و بتدریج مهمش بجائی انجامید که در ماهی زیاده از آنکه سالها دیگران
چیزی می چشید لاجرم در اندک زمانی بر تبه کمال ترقی نموده صاحب مقامات علیه و جامع کمالات سنیه گشت
و بعد از فوت شیخ زاهد در اردبیل بر سجاده هدایت نشسته بتلقین سالکان طریق معرفت پرداخت تا آنکه روزی امیر
چوپان از او پرسید که مرید ان شما بیشتر باشند یا لشکریان ما جواب داده که در ایران بیش برابر هر یک از آنها

ملازمت

ملازمت هنوز از اهل ارادت بوده باشد در صفوة الصفا از میر محمد داروری منقولست که در اردبیل فرزند
کسی بردارت بنهان توبه کرده در سلک سایر مریدان انتظام یافته از سعادت عبداللطیف که شیخ زاده بوده نقلست که شیخ
شیخ من مرا کفتند که فلان مرید صاحب کمال است که قطع مقام خود نظر کرده ام در قریب سال جنبه اولاد
مرجع ملاذ ارباب فضل و کمال و مطاف طوایف مجد و جلال بوده در تاریخ هفتصد و سی و پنجم هجری شهر ذی الحجه مقصد کسی شیخ
چون ریاض عالم جاودانرا بدیده بصیرت مشاهده نموده منصب ولایت بعهده خلف صدق خود شیخ صدرالدین حواله شد
شیخ صدرالدین موسی که بعد از شیخ زاهد بوده تفویض فرموده اند شیخ صدرالدین موسی بعد از انتقال پدر بزرگوار
بر سجاده تقوی و طهارت تمکن گشته بهمواره نبت و تشکر باده طلب از سرچشمه باطن فیض بسرابنشسته ...
زمان شیخ علاء الدین علی و سایر خاندان میرزا بیک و در عهد شیخ ابو سعید بن تیمور کورکان بمقصد ... بکلیت بجناب
تمن ذوالکیه شد در صفوة الصفا مسطور است که در آن روز شیخ زاهد مشیخه بود ... شیخ زاده ...
در آن مجلس معتبر حاضر بود ... مقام خواهد بود که فرزندی از ... اطاعت
تعظیم آن فرزند که قائم مقام من و صفی خواهد بود برخوانم رکبت به وصف که ارشد آن اکمل سعد بود شیخ خواجه علی
که ولدار شدش بوده قائم مقام ساخت و شیخ خواجه علی در اواخر زندگانی عازم گزاردن حج بیت الله شد پسر بزرگش شیخ
ابراهیم را بر مسند شیخ جهت تعلیم گذاشته با طایفه از صوفیه قدم در راه نهاده و بعد از ادای مناسک حج در آن جا مرگ
شده سفر آخرت اختیار کرد و شیخ ابراهیم علم عزیمت بمعبد بیت المقدس برافراشت منصب خلافت را به پسر خود
سر دودمان سلطان جنید مسلم داشت در اندک روزی از دوام خاص و عام شده علی سلطان جنید بجانب رسید
میرزا جهانشاه که فرمانفرمای عراقین و آذربایجان بوده از زوال ملک خود متوهم گردیده حکم کرد که آنجناب را از
آن وطن نماید و سلطان جنید بجانب دیار بکر نهضت فرموده ابونصر حسن بیک که حاکم دیار بکر بود خواهر خود را
خدیجه نام داشت در سلک ازدواج او انتظام داده در رعایت عزت و تعظیم او بسلوک نمود بعد از چند وقت طایفه
از صوفیه را گرد شفقت ساخته جهت ازعاج کفار جستان در حرکت آمد و چون بولایت شروان در آمد امیر خلیل
والی شروان سر راه بروی گرفت و بهم نزاع و جدال انجامید و چون در میدان صبح سلطنت خاندان صفویه هنوز
مهلتی مقدر بوده بنابرآنکه آن جناب به زخم تیر افتاده بقتل رسید و پس از آن قطب جمیع دایره خلافت
سلطان حیدر که ارشد اولاد سلطان جنید بود خواهرزاده حسن بیک زده و بر مسند خلافت تشریف بنشست
و سلطان حیدر تاجی از سقرلاط قرمزی که مشتمل بر دوازده ترک بوده ساخته بر تارک مریدان و بر کرد
ارادت بوی پیوست از علاء مخصوص ... داده و چون میرزا حسن بیک بمیرزا جهانشاه و میرزا ابوسعید ظفر
یافت بر سید حسن عقیدت و اخلاصی که نسبت بآن دودمان داشت صبیه خود حلیمه بیگی آغا را در سلک ازدواج

اوزون حسن

اردبیل

سلطان حیدر کشید و سلطان حیدر را از او پسری حاصل شد که یکی از آنجمله شاه اسمعیل ماضی است که در خاتمه احوال
بتفصیل نوشته خواهد شد ان شاء الله تعالی و بسبب وصلت امیر حسن بیک مراد و جاه سلطان حیدر روی در ازدیاد نهاده و سواره بر
مالد خود و مفرد و منسوب ارباب غزاء و جهاد را مطمح نظر ساخت در اوایل اوقات حیات رایت نهضت بجانب شروان
بر افراخت و فرخ یسار ابن امیر خلیل الله که در آن زمان شروانشاه بود و قوم خود از سلطان یعقوب بیک که از والی استمداد
لشکر نموده و سلطان یعقوب سلیمان بیک را با جمعی از سپاه بامداد او روان کرده در نواحی شروان تلاقی فریقین دست داده
نزدیک بود که شروانشاه از معرکه ستیز عنان گریز بوادی گریز منعطف گرداند که از شست تقدیر تیری بر فرق مبارکش گشاد
یافته سبب انقطاع رشته حیات آنجناب گردید بیت بهمن دوران سپهر و مهر گردونش : کشیج ازو بهلک زمانه نیز دوش
بهر شش دالکی جهان جیج کم کرب : که در دو حرف جهان شفق و شام نشست شیخ ابوزرعه عالم و زاهد بوده و با شیخ
خفیف در راه حجاز تا مدینه طیبه همراه بوده در بعضی نسخ آمده که شیخ عبدالله قرشی که عازم سفر بود نزد ابوزرعه آمد
مقداری گوشت پخته بود گرفته آورد و شیخ نخورد چون بسفر بیرون رفت در بیابان راه گم کرده چهار روز گرسنه ماند
شیخ اصحاب را گفت طلب کنید شاید که صیدی بیابید ناگاه سگی دیدند و تردد بسیار کردند دیگر نخستند و
بکشتند و بریان کردند و همه قسمت کردند سر وی نصیب شیخ افتاد هر کس نصیب خود بخوردند شیخ در وی نظر
میکرد تا شب بگذشت سحرگاه سر آن سگ بسخن در آمد و گفت این جزای آن کس است که گوشت بریان گرفته از ابوزرعه
نخورد شیخ برخاست و اصحاب را بیدار کرد و گفت باید که پیش ابوزرعه رویم و بسبب ... باز گشت و از وی عذر خواست
بسفر بیرون آمد مولانا محمد امیری از منتسبان عتبه سلطان حیدر بوده و باشاره آنجناب بتحصیل علوم ... گردیده اوقات
در خطره ... مشغول داشته ... و گاهی بگفتن ... شعر میلکفته از آنجمله است بیت در ذات جان انور تو
یافت ظهور : آمیخته ز ذات خود هویدا چون نور : کنه تو ز ادراک خرد ها مستور : وصف تو ادراک نظر ها دور
مولانا احمد بعد از کسب فضایل در مقدمات عالیات توقف نموده همواره عرضه اعمال خود را از غبار رعنایی و زخرفات
دنیای بیکار رسته بات اعزاز ... گزیده و ... از جاده حکم ایزدی و پیروی دین محمدی ... در سنه ... بهو
بردن نیکو ... در آن که جمهور خلایق از عنف و نفس در طلب ... حلقه ... کشیده محتجب ...
امادی ... این طایفه ... نداده ... انوار ... ملاک ...
اهل برآمد بیت ... که در عشقش چنین مرد : بگلوی نگاه جانان جان چنین بر ... خان میرزا ... هم کس ... جعفر
بوده که ... و کالت شاه ... و خان میرزا در اکثر علوم ... شده ...
در علم فقه ... بیت ... سنه ... برفتار ...
خیال آن پری مستانه می آید درون بر سر ... ثنایی شاعر سخنگو ... بوده ... استاد ...

لاهوری

لاهوری بران واسطه نزد وی صحبت با هر کس میساخته از اشعارش آنچه بنظر آمده این چند بیت است بیت قربان نکه زاهد خلاف دارم دوست
چاره با دو صد وسوسه در دل دارم بیار : که از برای همین کارهاست دارم دوست : چه وسوسه نماید خبر دار کنی خواهد خوست : تو خود بگو
پس چرا دارم دوست مولانا یعقوب بفرط فضیلت و اداب آراسته و از نیک خویان ... و بخدمت زبان شعر میگفته این چند بیت ازوی است بیت
نه و صفت ما گلگون نکرده : نو بستان هزاران خون کرده : در آئینه نظر کن تا ببینی : که رنگم زندگانی چون کرده :
یعقوب بوعده ... من بوده ام : اول ... ایغم نه بلور ... ایغم بلور جام ... :
وارثی شاعری مایل بخط بوده و شعر ... میگفته این بیت از وی است بیت در اخیرا ... کفتم که ترک ... :
بدین نشنید چندان که وصلش کام شد حامی را بغیر از این بیت از احوالش اطلاعی ندارد که در آن شهر است و این بیت مر او راست
بیت و ارد از آنم سر ما ترک ... که بغیر از آن خود ادکنه باشد سر ما ... نیز از آن خلیل است که بر وقت ...
مطلع است این بیت از وی می آید بیت ... دردو فریاد و ... فقیر خلیل
اگر چه شهرتش چندان نیست اما طالعش در کمال بالا است و قریب به سی ... دارد و ... ربیعه ...
و فراوان میشود و ... که بعضی دلیلش ... خلیل ... است بیت ...
که در انقطاع که بر فراز ... مجذوب ... خطرات ...
حمله بر این است ... آنچه بنظر آمده این چند بیت است مولانا شیخ احمد تبریزی ... از ... شیخ ابوزید خلیل است که در عصر خود بوده و مولانا محمد ... و مولانا ... و غیر هم کسب کمالات نموده در انواع علوم ...
ملال قی حصول نمود و پس از آن در قزوین ... مقصود ... عالم باقی
انتقال نمود این ابیات از لطف طبع او نوشته شد ... بیت ...
بر فریاد ... رفتی ... : دامن ... :
عشق یوسف ... : بر ... : افتاده ... :
سلسله ... : ... : حرام ... : ...
تجلی ... : ... مولانا فضل برادر مولانا شیخ احمد است
او نیز بحلیه کمالات صوری و معنوی متحلی بوده گاهی این نوع ابیات میگفته بیت برغم من ...
باری که یادی ... مولانا ملک ... در مطالب علمی تمام بوده ... معقولیات که ... کامل ...
داشته ... بیت ...
اختیار ...
... ماه کامل

گرفته این نوع اشعار بسیار گفته بیت مبتلی عشق خویش ملت تقصیر از تقصیرات : جرم بی اندازه مجو امید عطای بی حساب ودل
دائم خوابیده شرمساری : همی داری وعفو امید داری : ولش القنطوا من رحمة الله : دگر گشته ما یاور بداری اما دی
در سلک اهل انتظام انتظام داشته ودر شعر معنی آوردن وگفتن مطلع تمام بکار برده این رباعی از او است [illegible]
اظهار نیاز و عجز و مسکینی کن : تا بر سر دیده جا و خدمت مردم : چون مردم دیده ترک خودبینی کن : مولانا حیرانی [illegible]
ان زمان ودقایق مستحسنه شل حاشیه بر تهذیب بر اثبات وجب برده جمع از بیگان الواب ومکانات اردوباد [illegible]
نزه آذربایجان است ودر کنار رود ارس واقع شده پیوسته ساحت سوادش ابواب فرح گشوده [illegible]
منقش نموده نه از چوخش بدل باری ونه از خاکش برانیده غباری چه شهری است [illegible]
می پذیرد و هیچ منزل و برزن او بی آب روان نیست [illegible] مردم اردوباد [illegible]
بیرون است واهل نیریز [illegible] ومسکان [illegible]
دان [illegible]
کرده میگذارند [illegible]
شهرا [illegible] لطافت ونظافت آن بلده زیاده بر آنست که در بیان گنجد لهذا از آن در گذشته شروع در [illegible]
مینماید میرزا کافی [illegible] بعطف رای [illegible] برقم [illegible]
[illegible] بوده [illegible] شده [illegible]
بود [illegible] میرزا کافی [illegible]
[illegible]
رفت چون شاه عباس [illegible]
تفویض فرموده [illegible]
نماید [illegible]
هر کار [illegible] میرزا صادق برادرزاده میرزا کافی [illegible]
وحدت ذهن موصوف بوده [illegible]
رایت [illegible]
چنین [illegible]
منع [illegible] حیثم زرک بر قرون [illegible]
بیت [illegible] این رباعی میرزا صادق [illegible]

صادق

صادق زنده دیده بجه محبوب بر لب : از بسکه [illegible] : روزگار کرش وصل قیاس کرده : ای بجه دیده
ورقی خواهد گریست : ای رهزن کاروان خود دیده پرهیز : رهبسته ورقی دهنی آویز : در کوی [illegible]
ستاده است و نه جای گریز : شرح غم که از لب اوی گردم صبر : اکنون ز خطش غبار غم دارد صبر : از خطش اگر فزون [illegible]
سوخته تر است آفتاب ابر قاضی مراد بلطف و صحت ذهن موصوف بوده [illegible]
بیت خون بلبل جدا اگر چه در بستان : مثال غنچه گل رنگ سینه ای بکاست : ولیک [illegible]
[illegible] فکری متتبع [illegible]
[illegible] بیت [illegible]
[illegible]
[illegible] شیخ نصیر الدین [illegible]
[illegible] لطیف الدین [illegible] لطیف [illegible]
[illegible]
[illegible] بیت [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
زان [illegible] : [illegible]
[illegible]
[illegible]

اردوباد

شیروان — اقلیم خامس — باکو

از جهت احتیاج مردم و سایر مستغنی گردانیده در سلک عبارت کشیده‌اند اکثر اهالی امصار و امکنه بایشان به بدایع مقالات اقلیم پنجم را
بعبارات لایقه و اشارات رایقه در رشته تحریر میکشند و از تکلفات منشیانه و تصنیفات مترسلانه اجتناب نموده چنانکه گفته‌اند
بیت این کتب بی‌اثرش هست ایام را ❊ خاطر آماده نصیب و عام را ❊ گر صریح فهم خوانند این کتاب ❊ نیست شک بر بنان ایمه
چه فرش از عجاب ❊ هر کسی خواند همیراکیش ❊ بشکنی بر بار شهر اندیش ❊ گر شادی خواهی کوی بلی ❊ کی پسندند آن شمار از کی
لیک موصوف شناسد قدر من ❊ لیک نیهان نیست قدر بدر من ❊ حال خود سر بسر گفتم اندکی ❊ خود سخندان داد به هوشکی
اکثر گر فرق طعن قهر شده‌ام ❊ گر بنایم تا قیامت مانده‌ام ❊ در زبان خلق تا روز شمار ❊ یاد کردم پس بعد این کار لیک
خود را چون چراغی سوختم ❊ تا جهانی را از آن شمع افروختم اقلیم خامس چه حسب این اقلیم زهره است و عامه منسوبان آنجا سفید گون
باشند و اقلیم پنجم از جانب مشرق امتداد یافته بر توسط بلاد ترکستان و ماوراء النهر گذشته و بعد از آن بیجهان را قطع میکند و بر شمال خاک خراسان
و سجستان و فارس و کرمان و عراق و جنوب ماذربایجان و توسط ارمینیه و بلاد روم و جزایر یونان گذشته پس بر جنوبی اسکندریه
و میان بلاد اقصی بحر اوقیانوس منتهی شود و در این اقلیم مقصد و شش شهر است و جبل و دشت و یازده شهر و ما از آن چند شهر
که مردم کامل فاضل بر خواسته اند اکتفا نمودیم به بیان شهرها چه در حقیقت اوکار با هیچ یا هیچ سر بسر اندر آدمی دولت نیست و هیچ
افتخار نیست را بعد از دو رقیقه سخن غیبی چه از همه هیچ به الاب کل مردم از آن نمی ترشد بیت سخن گر چه بر از گوهر
کسی چه داند تا نه سخن چند است ❊ پس از عرض از دنیا و ما فیها حیوان ناطق است نه ناطقی که گویند و داند بلکه هر چه خواند که هم
دو فهمد و داند که اگر چشم و گوش و صفت منظور باشد هر آینه حیوان ناهق هم داخل است و هیچ فرقی از حیوان نیست بیت
بیت هر که در او سیرت نبود ❊ آدمی از او سیان آن ❊ بود ❊ حیوان هر چند از انعام سخن گفته آید و هر قدر
از در این مطلب سخته بود که گنجایش دارد هر آینه بر سر مطالب رفته شروع در مطلب مینماید شیروان در زمان پیشین نام شهری بود
امروز چند شهر از آن ملحق شده نام ولایتی است از قبلات که در بند باب الابواب ملایت شیروانات ❊ بناء ابرار انوشیروان
ساخته است باعث آنکه مردم خزر پیشه تا حد موصل و حلوان آمدندی و غارت کردندی چون نوبت با نوشیروان رسید کس پیش خاقان
فرستاد و دختری ازو خواست و صلح میان ایشان اتفاق افتاد که یکدیگر را ببینند انوشیروان جماعتی از لشکر را انهان ساخت تا مردم خزر را
غارت کنند خاقان را بود پیغام فرستاد انوشیروان ایشان را منع نموده فرمود که مرا از این قضیه خبر نیست بلکه بعد از آنکه شوند
تا بین آنجا بیابانی حصاری باید سازند هر آینه صواب چنین مینماید که دیواری و سدی در سر حد سازیم تا ملایت آن شما فرق شود
و این از حوادث یکدیگر بیم پس خاقان رضا داده انوشیروان باب الابواب را از سنگ خام عمارت کرده و در آنجا ترتیب داده و جمعی ارکان
تا محافظت میکردند و در بعضی نسخ اهل شهر شروان را از اکراد و انبه انوشیروانست و قریب باب الابواب بنشده از اقلیم ششم شمرده اند
و ما فی توابع از آن داخل پنجم گرفته اند چون امروز که از شروان شهرت دارد و باکو و شماخی و ارش و غیره است هر آینه شروان را
از اقلیم پنجم منسوب ساختند که بجهت اختصار بر این چند شهر که عظیم مشهورند اختصار مینماید باکو از شهرهای مشهور شروانست

اقلیم پنجم بردع

و دکنار دریای خزر واقع شده اطرافش قریب ده فرسنگ خاک است هم بر سنگ ... و در جزیره در آن زمینی زمرد چون آن زمینی را که
بزرگ و نسبتی کلانست و در آن حد خزر نامیده کا گمان رسد و در بعضی از آن چشمه است که سنگش را بجای هیزم بکار برند و از معدن نفت
یکی علیمان است قریب بانصد چاه دارد که از آن نفت سیاه و سفید حاصل شود و در میان موضع زمینی است که هر جا از آنجا بلند کنند
مفقود که بر آنکه کنند تا عذر بیاساعتی با کثر طعام پخته تحصیل میشود ارش از توابع آنجاست که بولایتش محدث شکری دارد و قلعه سنگی بزرگ
بار هرش بالا افزار اقوت بر در و لایت از توابع آنجاست شماخی بالحضره که نهایت معموره است و آن قریب شهر و روستا از سر حدی قرب بیست هزار درم
هر سال در آنجا بیع و شرا میشود از میوه انار و سیب مهم بیند و او در غایت خوبی تحصیل میشود قبله از جمله قصبات بزرگ است
و آب و هوا نیکی دارد و از شهر شش فرسخ دور است و در کمال خضرت واقع در غایت حرارت دارد که کاران مانند شعله آتش سوزند
کماشته است چون فقرای چند جریان دورند در بنا قدامی رفته و در حدود که رود تبقدار یک تیر پرتاب از خاک برشده در غایت بزرگی
و خشکی را بنا از مردم شروان که در فرط فضل و کمال به ذکر خاقانی مبادرت مینماید سلطان الشعرا حسان العجم افضل الدین بدیل بن علی
از کمال شعر است و نام وی افضل الدین علی الشروانی است خاقانی ملایت بیان بعد از آن خاقانی لقب یافته فخر کمالات حسان العجم بود و او را
حسان العجم نام نهاد چنانکه در تحفة العراقین ذکر نام پدر خود میکند و بر اثر آن میگوید بیت چون دید که در هنر تمام حسان عجم
نهاد نامم وقد حال اید که هم پیر میگوید ❊ بدل من آمدم اندر جهان سنائی را ❊ از آن سبب پدرم نام من بدیل نهاد ❊ فضل الیوم
او عالم بودی و جد او بی‌رشت و دوشمن رسید کاخ از کار سخا نه و عقل مبادا در ابر بادها سبب حقیقت داده بود و تملکه
او را وسیله ثروت و عنفوان شباب بر قصیده که کهزت پادشاهی بر شاه وی هزار و نار وصله آن بوده تشریف انعام فرا خواندند
بیقی و خاقانی مبدع سخن است و طرز کلام سنجش اندکی به این رشتی سخنی نیافته بود بیت لیس لاحکم الا ایرانی ملکا لفظ اند
فا اندر این ظرافت ❊ هر یکی از آن دو رشته در ❊ از عجب نیست در ار هنر پر ❊ چنانچه خو نیز در این باب چنین میزند ❊ شاعر مغلق سخن
فان نسان زمن است ❊ رز معز خوان من سوخته کسی عنصری ❊ زنده جه نفس حکیم ام من از ریبه کی ❊ کشته جمال کریم حرسی
من از ان کی ❊ و بیشتر اشعارش در حکمت و موعظت است و صفت و بلاغت نیز مشهور است مولوی ای می چند لفظ شماع آمد که هر چند شعر او مرت
یافته اما وی را در این طرز شاعری طرز دیگر بوده است که شعر و حسب آن کم بوده و خاقانی در حضرت خاقان کبیر ملک منوچهر بن فریدون
قبول داشته و از جمله مخصوصان میزیسته چون سالی چند بر این نهج بگذرانید تا گاه ذوق فقر و درویشی دامن گیر او شده از ملازمت
ملک بار رخصت و کار دنیا را بر خویش سرد گردانید و چون خلاصی از آنجا ممکن نبود با هر ایام و رخصت سفر دست اراده نمود که خود را
به ملک دان رساند تا خشمگین خاقان در سر راه او بود و بر او گرفته بدرگاه شش بردند و خاقان چون ایشان را از روی آزرده بود به حبس او فرمود
و در قلعه شیرانش چون عطارد در فلک جا بیاد و خاقانی مدت هفت ماه چون عُمر در تضیق سرد قوت آن حصار بماند آخر به وسیله
... الله خاقان از آن محبس خلاصی یافته عازم حج شد و چون حج بر وصول گردید و عزم مدینه نمود حضرت خضر علیه السلام بسیار رسانید و تیر
را که هر بینی رسید چنانکه در تحفة العراقین اظهار بعضی از آن نموده پس از مراجعت در تبریز بشیوه عزلت اقامت اختیار کرده است که تیغ

مهراز نی ادریس ام ملکتب اکنده درس خوان : آدم بگاهواره او دوشیزه عذار : مخصوص فم فاندرو مخصوص دل بکان
در زیغ جنت رسترم طلعت اکنده خایت : حلقه بگوش حلقه گیسوش انس و جان : مهره بار روش جان و عقل
همچون دستان کاهنان سیخرادرانه : هر دو جهان کران نه شاه محمد است : زکرد ابلق اوکنده تحلیل ان
کدو زیغ که در سجود ناشی جه در مغرب انقلاب : که زیست که جنبه و جان است در میان : درخت کندم بشی از برای فرش
بار بد دل در نفس بهترین سکنات صیام دان : از جسم بهترین حرکات صلوة بین : بشی جه مرکز آسمان
اوداها خاقانی از زمانه نفضل تو در رخت : کاکجا کو ایند بخت بالیت بکران : شکسته و دربی درسته ده
کار رئیس دستان درانده نوبت دنیاش : کر خوانده بسعادت تحفاش بر مکن : ده از خطر آخر الزمان
جدا سکینم جدی کر این خضرای خذلان بگذرم : در مضیق حادثه تم لسته بند منا : نبیکرد دردای شب بلا
باکرکرم صبح اول دیده عرم جبان شد کرجق : صبح اقرر دیده بحکتم جبا شد براه : روزی کی این توفیق یابم جدا
در بیتی مرا حاصل نیاید دریه شروان : من جنین بر روزیم یا بیت در عالم : بس کرا اهل دعا پرروزیم
ایران کربلا روزگارم جمله خاک شد وشروان : من جنین واهل دعا اهلان بزید و شمر : ناممکن است ایکاش بودی نجا
ماکی ماندکه بیش ماهی کربانی کزکاه : دی عمر بان عمرکاه سخت غم تو تزا : وجا ... سخت ستاقم بتو
مردم اول سکند بهنداز جهره انکه شد : کر برای تنو ربانی بردرا بنهی روز : برکرده سند درکریه درزندان سرا
مرا دارد مسلسل فلک کژروتر است از خط ترسا : در عدم نه روزی کانیابی ... : بخاقانی ابرین ... از ظلم
راهب آسا : نه روز صبحگاهی بر کشایم : صلیب روزن این بام خضرا : مرا از اختر دانش چه حاصل که من تاریکم
رخشنده اجزا : چه من نامرد بالفعل هجرت : دردش بیت ان سران دنها جبان ... اوم
بانده الفهدی الحنا : مرا از انصاف یاران ... : نظم کردم زان بیت یارا علی الله از بردو علی
تبرا از خدا و دوران تبرا : نه از عباسیان خواهم معونت : نه از سلجوقیان دارم تولا چه را و من نخواهد
مرا چه ارسلان سلطان چه طغرا : مرا ارسلان سلطان چه طغرا دهند : شوم بر کردم از اسلام حاشا پس از ... الکهف
پس از یاسین ... : پس از جندین ... در عهد ... : سوم جایم به کرم استکارا شوم ناقوس ...
روم زنار بندم زین تقدا : مرا ... محقق ... : ز یعقوب ... نسطور و ملکا مرا ... ثانی
مرا خوانند ... والا : ... : ... عالیه ... پس ... خاقانی ...
کرشیطان ... : ... جه باید رفت تا روم ...
بحریم الروم ... : ابن مریم ... : بین ... کهف ... سمی جنت قیصر ...
تراشو کنم خواهم داد حقا : ... : بدست ... بیاد و بحرا : که بهد بیدن بیت المقدس

مرا

قصیده
مرا فرمان بخواه ارزت و والا : قلم بخت من شکسته سر است مرا بر سر بطالع هنر است بخت نیک از دوران
دلست : که قلم نقشبند هر صورت است نقش امید جون نقوا اندر است قلمی کردم شکسته تر است بخت را ...
ای نکبه بر ... کر ... : سعد در نقش زوال بخت که بخت بی ز رست فعل ای که بخت است نقش ...
جرخ کی سیر اهر من است : جون صفحه ز ... نکرد : سبب انجون نظر بر اجر است با هر ... کج ...
کر مرا اندر کجی ... است : زنک از آن کج ... در تیز : نا شود درست کاله نظر است ... که مرا ...
این نبات است با فنون در است : آرزوی که از جهان خواهم : بر بدست زانکه بحیر است ... اسیار ...
دستهانند که ... است : خاطرم بکر و عهد نامرد است : نزد نامرد بکر کم خطر است ... خاطرم ز ...
کله شهر با نوا ز عز است : غم هم ارز عالم است در عالم : ... جشم است ...
خار و حنظل ... است : جاهل ... فاضل المدرج فضل مجهول و جهل معتبر است غصه بر هر دلی که ...
آب جشم آتشی نثار کند : هر که در طالعش فراق افتد : سایه اولاد او کنار کند روزگارم ...
روزگار این برو کار کند : آه خاقانی از فلک نبود : رفت جند انکه جشم کار کند ...
واضح ایم : انفس ... مهره ... : مریم ... است لعل ... تا ... شود عیسی
قد ... خواجه ... : عمر زبان کرده از تو ... افسوس ...
حلقه ... بردر شاه عجم : ... ادم شیطان ... جبریل ...
زرشش ... : ... : عطارد ...
سندانت ... : خضر ... : ...
مش ... : کرده ... : در ساحت زمانه ...
نخواه زنک ... مزاج جهان نخواه : کرد دو ... : دردو ... محیط ... کرانه نخواه
خاصانه جون ... : عاشقانه ... جهان نخواه : در این ... خاقانی بیابی
روان شد ... کعبه : ... : جه دل الکعبه کرد ...
بیابی : بیش که صبح ... : صبح ... جام صبوحی ...
بخواب غفلت شد : صدره ... عمر ... : انکه غم جهان خورد ...
جهان نخور تا ... : آهو ... : خواب ...
هم بکلاب و لعل ... : بهم ... : جار ... خاقانی
کز ... : نال ... : بار ... عشق ...

شیروان

شاکرم از غزلی که قافیه دهر است قافیه از دولتی که نعمت ما راست بر قد همت قبای غزلش بدوزم گرچه ببالای او کار
دار راست و هر نه جای هست بگذرم از وی مسکن زلفان نه شایسته بار است کارمن انه بدکن این دوران نظر از ره
واکه مرا افرید کار طراز است زبان تو در سود و زیان تو است توان تو در ناتوانی است دانم سرساز خاقانی
که دانائی گسیر زبانش است الحیوان بجو ما که خاقانی که سوچهر خضر خورده است رحمت از درد رفیقی که
کرم امروز مرد تو مرده است خاقانی چند سخن در جهان ختم کار ادیان از جهان روش حکمت است خضر از زبان
کعبه بیابم رسانده گفت جانش رو مکن که دلیستن هست مرا اگر تو دانی عطارد هم داند که من کلیم زبان ملک
من بکار آید هزار سال بیابد که تا باغ هنر ز شاخ دانش چون من گلی بار آید هر قران و هر دور جهان تنی بود
سود کار چون کس برد کار آید علوی ورد هست بیش خاقانی که عشیرت علی است کاملتر هرچه بدمعنی از تراز علی
نیکتر دان زنطق و عادلتر بد شان نیکتر ز مردم خلق نیک شان از فرشته فاضلتر هم درگاه خسروان دریاست
یکصدف نی و صد هزار نهنگ کشتی الله در این دریا نفکند هیچ صاحب فرهنگ تو نه کنجی نه صدف ای یاران
تو دانی نه سر بر نه سر نهنگ من ایند لعطف مثل سازم از کلام حکیم تو خفته که از شوخ چشم ای چشم که
مردار رگ چشم بسته بر رگ گوش که چون بریدی رگ گوش بریده شد رگ چشم لب تو قیمت سنگ شکن
رخ تو رونق فرهنگ من خود اول شکسته دل بودم عشقت آمد تمام تر شکست بیش مرگ دو جهان
زدی بر دل که سر پیش بر جگر شکست دلهای ما قرار که با درد کرده اند دار القرار بر دل ما سرد کرده اند
در باغ عهد جای تماشا نشد از آنکه صد خار را چو گل یکبد کرده اند صد یک حسن ترا بها رند ارد
طاقت چو رد تو در کار ندارد بر تو مرا اختیار نیست که ترا هست کانکه تو را اختیار ندارد روز غم
همچنین امید ریغ کار برنیاید با بخت امید ریغ صد عقده بر بام عزم بر گذشت نی در پیش آمد نه بر ایام
از سلامت نشان نمی یابم در ملامت امان نمی یابم هنر و بخت را نمی جویم هر دو در یک مکان نمی یابم
همره مرغ دلرد جهان هیچ جا آشیان نمی یابم از دو هر عذر رشته وفاقی نیافتم در بخت تیره را
نیافتم آن شمانه ام و دوائم که تنهم کار زمانه را سر و پایی نیافتم بر زخمها که بازوی ایام میزند ساز
ز صبر و دوائی نیافتم بیند بر دو دیرا که برافکنده است بر کز نگار ما که برافکنده است هم جنگه که تو نگرده
خاقانیا گریزه گذری از گیتی بنده است آفاق جای آه ما فرسنگی است وز ناله ما سپهر دوتا چنگی است
بر پای امید ماست هر جا خاریست بر شیشه عمر ماست هر جا سنگی است از غدر فلک طعنه کسان بیعقدنت
وز هر دو فراق غم رسان بیعقدنت صعب است فراق یار ولیکن محتاج شدن بناکسان صعب است کرد
دارد و دگر نکو دانند گفتی که ترا شوم ملالم اندیشه دل خوش کن و در صبر کار اندیشه کو صبر دل آنکه تو

بقعه

بقعه گوهرنت هزار اندیشه فصیح الدین ملکی فلک جهان بلاغت و قمر آسمان فصاحت بوده دریای فضلا و چون جمع
در فلک و دریا نظم را مانند خاطرش ملکی نبوده فضلا بفضیلت وی اعتراف کرده اند و فصحا بجودت نکته سنجش اعتراف
نموده اند حمدالله مستوفی در بیان استاد خاقانی میداند اما شیخ آذری در جواهر الاسرار آورده که خاقانی شاگرد
ابو العلاء گنجه بوده ولی از این قطعه که خاقانی در مرثیه گفته معلوم میشود که خاقانی شاگرد فلکی باشد بیت عطارد سحر حلال
من فلکی بود آن شاه و صد هزار نه فلک آگاه جانش بحق عطارد و باز زنده رد حجت هم ملک العرب حکمت
بر ملک الله هر نقد بر شاعر نکوخیز است و بیانش تو امانت شکر دیگر آنچه نوشته میشود بر آن اینده عوی است بیت
سپهر مجد معالی محیط نقطه عالم جهان جود و معانی چراغ دوده آدم خدیو کشور نجم یگانه خسرو انجم
جم دوم بتعظم خدایگان معظم ز حل محل و فلک عز ق و مراد و قضا کن شمال فیض و صبا فرخ و سیح خلق ملازم
سپهر مهر و بحر کوه بحر کره ز رعد و مرد مظالم ز رعدی عالم مظلم ستمی که شهب کردون بنفاد قید
شتی که شهب گیتی بداغ او است ملهم حروف مرتبتش الجوم نقطه خامه نگین مملکتش سپهر حلقه خاتم
ز نظم نقطه نبر تقیش و آن عقل بر از در ز طبع خلق لطیفش مشام روح پر از شم زابر مکرمت او گرفته
شاخ نبات بر زجود و مکرمت او کشیده گشت تمام بحضرت علم او اصل عقل مقرر زسر عنقش قلم او فضول
عقل منظم زهی بگاه تو جا تر احتمل و مرتبه عالی زهی بیاد تو خون را بنای قاعده محکم هم صنایع دولت
در اهتمام تو مضمر هم دقایق حکمت در اهتمام تو مدغم در تو خلاصه کف فی بحر مرکب دل تو عقل مصور
تن تو روح مجسم بود گشت کار از اول مشرق و مطلع بر فرق جاه تو اکف تو مشرب و مطعم در
آنگان که پایت را بگاه حمله ورجبت بود سپردن جان ملح ملک بردن جان قدم شود بجون گوهران
تن زمانه ملبس شود بگرد سواران سرسته ده معجم ستمها سپهر جفا با نموده اند بحیث که بنده
ملک تو گذاشته محل و مبهم قسم بخالق خلقی که خلق کرد مهیا قسم بقاسم رزقی که رزق کرد مقسم
بعرش و آب برد بر فرشتگان مقرب بفرش خاک دهد در مسیران معظم بعهد مولد پیر اعهد
بعث احمد بسر عصمت خدا بطهر مقدس آدم بعارفان محقق بزاهدان موقد با منبیای مطهر
با ولیای مکرم بآب چشم اسیران اهل بیت پیمبر بخاک و خون شهیدان بعشر ماه محرم
بحق آنکه هستی وجود بر همه لازم بحضرت تو که هستی بجود بر همه ملزم که از هنر که سخن بر ملا
که هرچه رفت نکردم بحضرت تو ملتمس مدام تا که بکشد زمانه جرم رهی را که یکی طلبکس اکنون که بار دیگر جرم
زدوستان تو خلوت مباد عشرت و شادی ز دشمنان تو خالی مباد شیون و ماتم شب آمد که فراق
تو دلم خون نکند لیاره تو مرا رنج دل افزون نکند هیچ روزی نبود که عشق تو مرا دل جانا

هرگی دیده چه بیچون نکند ❊ غمزه بر هم نزند هیچ شبی دیده من ❊ تا چو خاک سر کوی تو مجنون نکند
عشق من و حسن ترا وصف کنند ❊ هیچ عاقل سخن لیلی و مجنون نکند ❊ زلف چون مار تو تا گنج لعل ترا
که برو نرگس جادوی تو فسون نکند ❊ سایه زلف تو چون فر عنایت بفال ❊ چونکه فال من دلخسته بجا نکند
گرچه لعلت بوفا وعده بسی داد مرا ❊ نکند وعده وفا تا جگرم خون نکند ❊ چشم بدبخت بجا نگشت مرا [illegible]
کی کند در حق من سعی گر اکنون نکند ❊ گرچه در دایره عشق تو جان در خطر است ❊ فلکی کس را این دایره پر دون نکند
نه خطا گفتم جان در خطر از است که او ❊ خدمت شاه منوچهر فریدون نکند ❊ خسرو شروان خاقان بزرگ اکرم
پیش قدرش صفت رفعت گردون نکند ❊ خسروی کو نکند قصد و ریا گر تیغ ❊ خاک را خون مخالف چو جگر خون نکند
هدف آنچه کند هیبت او با تن خصم ❊ با گلستان بزمستان همه کانون نکند ❊ مشکلی حل نکند خاطر او گاه سؤال
کار آن جان بکند وهم فلاطون نکند ❊ تیغ او خاک چه دریا کند از خون عدو ❊ جز چنین شه بجهان تیغ شفق گون نکند
مایه جان چه قران باشق از غمزه او ❊ مرد فرزانه بجان خدمت او چون نکند ❊ املاک قدری که زند لاف [illegible]
دل خود جز بتلف مهر تو مرهون نکند ❊ ملک ساکن نشود تا فلک از دور خطا ❊ خطبه نام تو در [illegible] نکند
هیچ سر با کف پای تو مقابل نشود ❊ گرد را با فلک اقبال تو مقرون نکند ❊ نه بدینسان که هر که هلال [illegible]
پیش بالای الف دار تو چون نون نکند ❊ هر که کین تو قرین دل او شد نرهد ❊ تا قران فلکش هم بر قدر دون نکند
بنده بر جان و دل پر خرد خاطر خوش ❊ جز ثنای دل با دوری تو قانون نکند ❊ سر نظم سخن از نه پی مدح تو بود
در ضمیر دل خود مضمر و مضمون نکند ❊ خسروا روز شد و عید طرب آمد باز ❊ عاقل از [illegible] جز [illegible] نکند
برامم خلق جهان دیدن ماه شب عید ❊ جز بفر تو ملک فرخ و میمون نکند ❊ عادت عید چنانست که هر کم نشود
تا بعید دل خصمان تو محزون نکند ❊ تا بخت بدو از چهر دارد ز بحار ❊ فال کس کردن ایام همایون نکند
باد چون اخگر فلک حاسد و بدخواه ترا ❊ بهره جز بخت بد طالع وارون نکند ❊ زهی ز جود تو طبع زمانه مایل جود
فنی ز جام تو جرم ستاره قابل نور ❊ بذات گشته فلک بمراد تو موصول ❊ بطبع مانده جهان از خلاف تو مهجور
نقیض ربطه بهارا امید تو مرجع ❊ محل و معقد فلک با حسام تو دستور ❊ چو آفتاب اگر جود ذات تو معمور
چه آسمان بگه حلم طبع تو مجبور ❊ بنزد رای تو خورشید گشته چون ذره ❊ ز روز دولت تو چرخ گشته چون عصفور
تو جای کی رسد از حکم فلک محکوم ❊ تو نامه ای رسد از نصرت تو دین منصور ❊ ز طلعت تو جهان ستاره معمور
ز حضرت تو شده بر زمین سپهر غیور ❊ همه حوادث حق بر عدوت شد موقوف ❊ همه سعود فلک بر دولت تو مقصور
سوداز ره فراق بیارم ❊ با رنج و دست روزگارم ❊ نا چیده گلی ز گلشن وصل ❊ صد گونه فتاده هجر خارم
با آنکه شراب وصل خوردم ❊ از شربت هجر در خمارم ❊ اندیشه دل نمیگذارد ❊ یک لحظه مرا که دم برآرم

تزم

گر عمر وفا ایام چگونه بگذارم ❊ بیکس و چاره ساز کارم نیست ❊ چکنم بخت سازگارم نیست ❊ گفته صبر و انتظارم باز چاره
جز صبر و انتظارم نیست ❊ زان سخن گر ز بانت حظ خوردند ❊ بهره جز بخت خارم نیست ❊ ریختم اشک گر تو بجوارم [illegible]
از جهان قرارم نیست ❊ محنت دل زرنگ و مال منست ❊ هر دو گر تا قلم بکارم نیست ❊ سید ذوالفقار شروانی [illegible]
گفته زیرا که در وصف جمال قصیده مصنوعی که بخط [illegible] ذیل از آنجمله است [illegible]
فرموده و بر شعر سلسله یافته ❊ بیت ❊ چون شد از گل صبر [illegible] تازه دلبر وار ❊ بهار یافت بهاری ز بید در گلزار ❊ نهال چون قد دلبر
چمان شود در رقص ❊ بسرو فاخته چون بلبلان بالا زار ❊ [illegible] بوستان آمد ❊ خزان خزان جدا آمد
بباغ با بهار ولی ابیات بی دیگر اخراج میشود جو بباغ ❊ گل صد برگ بر دار چون [illegible] بوستان آمد ❊ بهار با عدل گلزار
چون چمن خزان آمد همچنین تمام قصیده را بدین نهج گفته و ابیاتی را که استخراج نموده هم قصیده ترتیب داده بلبل ایران بعراق
رفته ملازمت سلطان محمد [illegible] را ملازم گرفته و سلطان تربیت وی نموده تاریخ احوال خود بدو فرموده که [illegible]
بنظم آورد امروز [illegible] چون تحفه عزیز [illegible] این قصیده است که گفته ❊ بیت ❊ زهی نهاد
شرف خاصه ایجاد ❊ زمین کی تو کوکب سعادت مستعداد ❊ نهفته روی جهانست زنده او دوام ❊ گذشته ملک تو از [illegible]
ز لطف خلف قوانه امید نفع و ضرر ❊ [illegible] بشد لباس استعداد ❊ بود ز سپهر شرف اعاظم اجرام بود بروج
کمال قسمتا وتاد ❊ نه روزگار رهاء و نه بختی سلم از صدمات ❊ نه روزگار [illegible] ستم از اضداد ❊ [illegible]
[illegible] ❊ زبان [illegible] بیان شود [illegible]
[illegible]
ز معجزات مسیح [illegible] ❊ خرد [illegible] الطف [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
عزالدین شاعر معجز بیان سحرآفرین بوده [illegible] این قصیده که [illegible]
و طراوت شمال وارد از وی [illegible] ❊ بیت ❊ صبا چو غالیه سای گرفت در گلزار ❊ مشام بوی [illegible]
زمانه [illegible] مشک [illegible] ❊ چو زلف غالیه گون و عذار [illegible] ❊ [illegible]

مشتی شده بوی خوش بی تکلف عطار   گشاده بر دل من ره در از حدیقه غیب   طراوت چمن از رنگ صبح نوبهار
زکرشمه چنین با چمانه خوبر بی   میکند شب نگارم چه صد هزار نگار   شراب کرده عمل در مزاج نازک لیک
هنوز در ان مرغش گرفته جوی آسمار   گشاده روی گریبان چه صبح پیرهن   کشیده داغ صبوحی زنیل بر رخسار
عرق گرفته گل عارضش از حرارت می   چه زیر قطره شبنم صحیفه گلنار   زباده قامت عشقش گشته مایل
چنانکه شاخ گل از لطف باد در گلزار   بدید چه بچشش لاله آتش بر   ز لطف عشقش از آمده شد نقش انگار
هزار بار بشوید بسمن شبنم روی   که تا شود در طراوت چه عارضش گلنار   بشست روی شوی پیا بد حسن ماه رزاد
درین هوا وهوس سینه شد جان بیمار   ز شکل لعلش بدید انکه خندید   مثال خاتم جمشید آسمان مقدار
ابوالمظفر شاه جهانشه که روز نبرد   ز تاب تیغ برانگیزد از سپهر غبار   یگانه خسرو شیران که کرد
نگاه کینه درآرد بمغز مهر دوار   نهم سپهر چه کوکب شود چه مجلس او   ز نعل رخش شدش
ز بس جهیده به دور او باز رایت او   نموده طایر مرجیش چه صعوه آن شکار   تکلف است تفوق تیغ او
که فرق کرد سر خصم را بیوی دیار   ز نعل اوست در رخسارهای مظلومان   نهاده پشت فراغت زانوی بر دیوار
ز بیضه آید هر مرغ و تیر جان برشش   چه طایریست که در بیضه میرود دیوار   ز شوق فی یار حباب فی جالی ستم
که خاکم از زحمت درآورد گلزار   نه رای قصدی مدیحه جهان آرام   نه رای نظم در آورش آسمان آزار
هزار از این ستم باز در جگر خواری   بوده بنسبت آن درد دل یکی ز هزار   که در ضمیر شه منت کنند روزی
که بنده قاصد از این خاکدان نگرود باز   بدان قدیم که از بارگاه   حدیث کرد سرا پرده جلالش بار
بدان علیم که از د بنزد مقنوی جان   زبان ... اصم   بعقا دری که فرو زد بدان اسباط
ندای قهر و سیاست غبار ولیل و نهار   سبعی که نغمه جهد شهد   ببیند بی که نغمه زهر قهر در دم مار
بقدر قبله اقبال و صدر کعبه دین   بحق فعل جمیل ز شاه ربع   بجا غلامان طهارت عصمت
باهل بیت نبوت بصدق صاحب غار   بفقر ... سکینه ابدال   بدرد محرم ... سینه ابرار
بجا ملال سادات   بجا بدان جمال   بذات علت اولی و علوی عقول
بنفس ناطقه ... بیکار   بدان لطیفه که آن نفحه است آنطار   بدان دقیقه که ... وآن
بدان خلیل که ... فضل   بدان خزینه که مرجان   بیتز قلکه
بتیغ تو که ظفر   که بنده قصد ... رنگ   ز ... صد بیدار
ز شوق بزم تو شب ... سلطانی   ... نزار   وگر ... شوق
بعلم و علم تمام ... احرار   امید عفو گر از تو باشد از که بود   چه در دریا ... آدمی دیدار

بولتی

بولتی گفته است: بر در جو فی   کدام خویش و قرابت کدام ملک و عقار ابوطاهر از متعلقین شهر بلکا
مدار فضل و کمال قدوه اشال و اقران چون باقی احوالش بنظر نیامده بر آنچه بدین دو بیت که گفته مرحوم
بیت عجب آید مرا از مردم پیر: که چرا موی خود خضاب کنند: بخضاب از اجل چه کس نرهد: خویشتن را چرا
عقاب کنند سید حسن الله با وفور فضل اکثر خطوط را در غایت جودت می نوشته و سخن نیکو میگفته این دو
بیت گفتنی فلان بآن سه ماهرو رسید: گر بگذرد زخود بکذا امینان رسید حکیم محمود از شعرای ابوالحسن
سلطان ... بوده ... این بیت او راست بیت بسوز سینه مستان برفت می ناب: که نیست سوز را
ساز کار غیر شراب عبدی مردی ظریف با کرده اخلاق بوده با وجود خط شعر ... خوب میساخته این دو بیت
از اوست بیت پیش ازین روزم ... در دهان من: ... که فی ... : گرد ما را برد
هر سفله محتاج مشو: این سپهر سفله پرور ... دار و مشو: امیر جلال الدین میر علیشیر و مولانا کمال الدین
مسعود که در کلام و منطق و حکمت اعلم علمای زمان بوده و حاشیه بر شرح حکمة العین نوشته و مولانا میر محمد که با کثرت
فضیلت سخاوت بسیار داشته و در ... صاحب طبل و علم و خیل و حشم گردیده هر روز هزار ... طعام
میکشیده و مکرر در ... از ایشان ... ارّان ولایتیست
در برابر ... ملایت ... ولایت ... ان دو ... مایل
مایل است صاحب عجایب المخلوقات آورده که در اران ... دارد و ... از ...
شهر ... ملایت ... شروان ... و صاحب مسالک الممالک شروان
و ... را داخل ارّان کرده و در ارّان چند شهر است مثل تفلیس و ... و بردع و گنجه و بردع ... سکندر
رومی است ... عمارت کرده بیت ... ملک بردع ... : ... ازگل ...
شکل روی: ... گل ... : ... نسیم بهاری دهد: ... و ... و ...
تهی سایه ... : هم ... شیخ ابوالعباس که نام وی احمد بن
محمد بن ... الصوفی بوده از آنجاست تفلیس نیز از شهرهای معروف انجاست ... شروان بوده و در آن
شهر چشمه ... عجایب المخلوقات آمده که یکی از ... است که ... بعیف
بماند ... گنجه شهریست ... حد ... است چند شهر است اندر ایلان ...
... : ... گنجه ... صفاهان در عراق ... مرد ... بیدم ...
افترا: جمال الدین عبدالرزاق گوید: چه شهر گنجه اندر کل آفاق: ندیستم حقیقت در جهان خاک: که ...
... شکردارد: کلابش آب ... زعفران خاک: جهان مطرب ... : که ... آید ...

هر زمان خاک دار مروش انجمن ابل ابراد و ملایق گوهر بر بشد و دو نغز است که قلم [illegible] به سبب بر ورق بیان نشسته [illegible]
بیان لبشان جولان [illegible] ابو العلا در دو رکار زشتر دنیا و کبیر خصال منوچهر ملک الشعرای شروان و در فراین و منابر [illegible]
سنائی الشعرا بی [illegible] عماد مستوفی در ذکر [illegible] آورده که چون ابو العلا دختر خود را بخاقانی داد فلکی را [illegible]
سهاد در [illegible] این معاصر [illegible] چون [illegible] از [illegible] تفضل [illegible] برخی سفر عراق [illegible]
و ابو العلا [illegible] واقف گردید بیست هزار درم بوی فرستاد و گفت این بهای [illegible] که بر کدام بهتر
از دختر ابو العلا [illegible] فلکی [illegible] ترک عزیزت نمود اما چون در حق خاقانی [illegible] از [illegible]
[illegible] با و سناد [illegible] سابق [illegible] لاجرم ابو العلا از آن [illegible] خشم [illegible] ابیات را در حق خاقانی
انشا نموده قطعه فراما افضل الدین اگر راست گویی ؛ بجان عزیزت که از تو نرنجم ؛ در ذکر [illegible] شروان
بخاقانی من لقب بر نهادم ؛ بجای تو بسیار کردم نکوئی ؛ ترا دختر و مال و شهرت بدادم ؛ چرا [illegible]
که منهم ؛ ترا بهر خوانده و هم استادم ؛ بمن [illegible] که گفتم سخنها ؛ گر این سخنها باشد بیادم ؛ [illegible]
که من نکردم اورا ؛ اگر گفته ام هست بشکسته یادم ؛ بجای [illegible] بگفتم ؛ نکادم نکادم نکادم نکادم ؛ در [illegible]
که البته گفتی ؛ نکادم نکادم نکادم ؛ [illegible] از [illegible] [illegible] ابن [illegible]
خاقانی [illegible] که [illegible] زدم ربیع و رنج [illegible] ؛ [illegible] [illegible] [illegible]
مطلع [illegible] هم جوان من ودم بر [illegible] ؛ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] مردمی ؛ چاکر [illegible] که باشد از اغیار [illegible] ؛ [illegible] [illegible] [illegible]
چه سرو گل از [illegible] ؛ چون طفل [illegible] بر [illegible] [illegible] از [illegible] [illegible]
بسیار روایت کرده اما آنچه بنظر [illegible] این قصیده است بیت ضمیرم ابر [illegible] زبان [illegible]
که در زمانه ابد ؛ هر بلادی [illegible] غریب [illegible] ؛ هر دیار [illegible] روان [illegible] همچون [illegible]
خود [illegible] ؛ [illegible] [illegible] کنند هست روا ؛ ز لفظ [illegible] وقت [illegible] [illegible]
خاک [illegible] ؛ اگر چه [illegible] لطیفه [illegible] ؛ چه خاک [illegible] ذلیل [illegible] [illegible]
کنند امروز ؛ [illegible] که هم [illegible] شعرا ؛ چه رفت جان عمادی [illegible] لطف [illegible]
بگذشت ثنا ؛ [illegible] عقل بو علی دقاق ؛ [illegible] جان بو علی سینا ؛ هر دیار [illegible] [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] [illegible] ؛ تبارک الله [illegible] [illegible] ؛ [illegible] [illegible]
[illegible] که مرا [illegible] ؛ [illegible] فخر دین [illegible] ؛ سر ملک [illegible] شاه [illegible]
شده است [illegible] خداوند ثنا ؛ هزار گونه مرا [illegible] ؛ هزار گونه [illegible]

ناند

[illegible]

٢٩٠

ماند [illegible] دروغ ؛ ماند هزل [illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] کنند [illegible] ؛ [illegible] ابو العلا [illegible] ؛ [illegible]
میکند اعلام [illegible] حال [illegible] ؛ به آنکه [illegible] که جان جهانی [illegible] ؛ [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] عرش [illegible] قلم [illegible] لوح ؛ [illegible] فرشته [illegible] اعلا [illegible]
[illegible] خلقت آدم [illegible] ؛ [illegible] نوح [illegible] ؛ [illegible] [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] صحف [illegible] ؛ [illegible] حقایق [illegible] علوم [illegible] [illegible]
[illegible] که بر [illegible] ؛ [illegible] مجمع [illegible] ؛ [illegible] [illegible]
مقدس [illegible] کعبه [illegible] ؛ [illegible] [illegible] ؛ [illegible] صورت [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] [illegible] ؛ [illegible] [illegible]
[illegible] زبان [illegible] ؛ [illegible] امروز [illegible] ؛ [illegible] [illegible] ضعف
[illegible] ؛ [illegible] حکم [illegible] قضا ؛ [illegible] قدر [illegible] [illegible]
که حکم [illegible] قضا [illegible] ؛ [illegible] آفتاب [illegible] چشم ؛ [illegible] [illegible]
هرگز [illegible] ؛ [illegible] ؛ ز لطف [illegible] ؛ [illegible] [illegible]
[illegible] ؛ اگر ز لطف [illegible] ؛ [illegible] ؛ بزرگوارا [illegible]
ز [illegible] ؛ ز شاعران جهان [illegible] امروز ؛ [illegible] این قصیده [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] [illegible] ؛ [illegible] [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] [illegible] مالک ؛ [illegible] [illegible] ابن الخطیب معاصر سلطان محمود
غزنوی بوده [illegible] ؛ [illegible] زبان [illegible] آورده اند که ابن الخطیب [illegible]
[illegible] این رباعی [illegible] ابو سعید ابو الخیر [illegible] [illegible] [illegible]
با [illegible] ؛ [illegible] [illegible] ؛ [illegible] [illegible] [illegible]
خطیب [illegible] این رباعی را در معارضه [illegible] [illegible]
الخطیب [illegible] ؛ [illegible] ؛ گفتی [illegible] ؛ [illegible] [illegible]
[illegible] این ابیات [illegible] ؛ [illegible] [illegible]
[illegible] ؛ [illegible] ؛ [illegible] عشق [illegible]
[illegible] ؛ باده خوردن [illegible] ؛ [illegible] [illegible]

در پشت بام چرخ اند کرده زار او را به هیچ نخواند نهاد   عقل کل از هیچ معنی جز که در تعظیم ذات   صد غلبات
نامه گردان خیانت کرده کو   چون نقد نقش بیان ز گرده خصمی را برات مهستی او را بعضی نسبت داده اند و بعضی گویند اما صحیح
که از گنجه بوده در لطف و حسن معاشرت و صحبت طرب یگانه بوده و شعر را خوب میگفته مراد است   سلطان کلاه دوز
من از زده ها بوس   میدوخت کلاهی ز نسیج اطلس   بر هر ترکش هزار ره میگفتم   با اینهمه چار ترک او کرده بس
قاضی چو ز نقش جامه شد خون برست   گفتا ز نشستن گوا نفسه چیست   من بیرم و دیگری نمی خسید هیچ   این قحبه نزیر
این بچه را گرفت   در رهگذری فتاده دیدم مستش   در پاش فتادم و گرفتم دستش   امروز از آن هیچ نیاید یاد
بینی خبرش نیست دلکی مستش   روز ازل از هم نشان غم تو   جان تا باید بود مکان غم تو   من جان و دل عاشق
ز آن دارم دوست   لیکن داغ ندارد الشان غم تو   هر شب دل من خیان نسوزد   گر نامه او بجای نسوزد تو
هم زده بفکنی باد   ترسی که ترا زبان نسوزد   بیلقان از آنچه قبه دارین شهر ز بود و قلعه در غایت حصانت داشته
خانی که بهلاکو خان برابری یافت و معموره او را هلاک ساخت عمرا آبادان گشت در عصر اقالیم آمده که لشکر ایلخانی مدتی
محاصره فرمود لشکر نیغ چیره نمود چه جمله منجنیق سنگ یافت بیفکند تا آنکه خواجه نصیرالدین طوسی که ایلخان بود در شاه حجر
تیغ و سپر مانند نعش در ضمیر جای داشت سخت ره فرود خواجه فرمود تا در حق آنها بصورت سنگ تراشیده در درون
او را از زیر ریخته بعد از فتح قلعه فکندند و بدین و سیله شهر را بگرفتند در روضة الصفا مذکور است که صاحبقران چون از
روم در صدد آبادی بیلقان گردید نهری از ارس اختراع نمود در حسب امر آمده که میرزا شاهرخ خوانست که شهر را عمارت بنیان
مانع آمده نگذاشتند و وجوهات گفتند هرگز نتوان آبی بهارت فرمود که عمل جاری است و آبادی بیلقان از آن جمله است
بیننده بدیعه ترا امروز بعد در هیچ آبادانی ندارد مردم بیلقان بغیر از مجیرالدین کسی بنظر نیامده مجیرالدین از منتسبان
اتابکان آذربایجان بود خصوص قزل ارسلان که زیاده بدیگران بدو شفقت مینمود پس از چندی مجیرالدین از ملازمت
سلطان طغرل رخصت شده بسلطان طغرل را ملازم گرفته و قزل ارسلان برغم دلها آتش خشم گرفت جمال الدین شهر را ملازم از آن
ابواب عنایات بر وجهات پنهان کشوده مجیر از غصه در آتش رشک نشسته ان قطعه را بر حضور سلطانی فرستاد   ساها
جدا کنم از کنار حسن ماه   جان یکی وجود و دی بند به در است   در عید خضر آتش پسر بشد منع   هر سنگی که در
جنبی است   و از روی بزم تو گر لطافت نیست   این خسته در شکنجه صد گونه مدبر است   گفتند کرد شاه جهان از
باد   در شهری که بنیه او مدح گستر است   واندر خدایگان که سخن فهم شد بین   نادر عراق منقصت طبع گستر است
هر نکته ز لفظ من آید بما و تو   رنگ حدیث فرخی و شعر عنصریست   در عهد او تو هوی آن منم از آنکه بود که
تو دید   به کوس سنجریست   بر من گرین من که نیاید جمیعت   در باب عقل کم که بدین تم نه   بر سر اوست در او
بنا بر التماس او را جبه وجوه تحصیل دیوانی با صدهزار فرستاده خود جواب بر بسته علامیر عنت مجیر در بهای کفایت کار از ما نه

قصیده مجیر

جلوه میخود لا جرم از طلب و فراغ الکاهرانید پاکدار از ده سامعه نباشد که خوابیده مجیر از ملازمت سلطان تنگی بوده در دیوان
در ادوار این رباعی بگفت بالی گفتم ز صفاهان مدد جان خیزد لعلی است مروت که از آن کان خیزد کی دانستم کاهل معنی کور
با ایشان بیسر و کز صفاهان خیزد و این رباعی شعر و جمال الدین اهل صفاهان را ازین رباعی را در معارضه قصیده نموده مالی شعر او که بار
جلا به پالا باشد که دانم علی نبی رسول نه آن باشد سر بیکی که ز صفاهان باشد میل تو بسیار است فراوان باشد و ... از آن
جمال الدین عبدالرزاق انقطعه گفته بمجیر فرستاده نظم هجو پیکی همی اصفهان ؛ تا ز زاران بر گاه بکار چه رسد در صفاهان زا
بمار بگا بشین ؛ تبریز را الدین ز بیان چه رسد که در کوکبی که تخت بقلیس ؛ تا بشروان ز بیلقان چه رسد تر دهش مرغفته
نشسته جام بر غلبان ان چه رسد و پس از قبل مقال بسیار روزی که مجیر بکار برنبیت رفته و دیبش غلوا کرده او را بقتل رسانیده
و قیل انست که از ابیست هریره هلاک ساختند و در عرض کوار از رفقای او یکی جواب گفتند و مجیر در ز غیر سحر مجیدی که سعد است و نظم
در غنامت چون ... سکندر محکم چنانچه امیر خسرو در دیباچه غرة الکمال او را بر هیچ خاقانی و داده اظهار نموده که خاقانی طرح سخن
از اعانت کرده به ... بر ... مطلب بیش اشعار او از این قصیده که مشعر خرمش که خورشید نیلی جلوه داده معلوم میگردد بیت ؛ تو خرد غمی
رفته را مثل خون گرفته اند ؛ زلف پریشان تو کوش انقش چون نیم زلف بیگاه ؛ در طلب خط یار مرع دو هم میرود از ...
بر بوسه این ... صبح ز بیران ؛ جیبش صبح ... و همچون ... و در بغل ؛ نکت بخت من ز فلک خند و ... کان
طرف طبل بر او را بیستی نشود هلاک ؛ گر کند چه بام ز ... بعد شماه ... ؛ و رخت جیحون بسوزم از دل که ما کنند باد درس
تا قف سنگ از آن ... ؛ چو ره خشک شد جهان با من دوستی چیز بکار ؛ او ... نه همه صبح ... من ... ، تیغ علم حکم
در عشق مهر ... الزمین ؛ جز ... پادشه سپهر ... بهلوان ؛ ... ریشی سالش قبضه زمان ؛ ما لک تخت ملک
... فران   نصرت بن محمد آن کز قبل شاهی او ؛ گشت آباد است ... ملکه انصاف ؛ تیغ ... ز ...
تیغ خواه ازینت خسروان بس   تاج ز ... بر دیگر تاج سوری گنج ... ؛ مقطع جانه بن فلک از غم ... ترکش باد
گشت ... رده ... قران   از بی ... ... ملک زان سر بح به الف ؛ نقل که کوه که فراکاف کنند که طعن ... شنود
دران چو بر دست از دست که هیچ بکار ؛ گرد بر برگ گشته تازه چو باغ ... ان ؛ ... ... سکه بر نقد سبیل ... کرم نجوید ... بطراز
سکه بر دست نام او نشان   رخنه کند جدا که طاق سپهر ز خله کرد ؛ در شکند ... صورت ... ... ان ما
ز هره ... ... کلک ... ... ؛ ... بر ... ... شکفته است ... ... ؛ تا بر کامران ... ... خط
نظم و نثر را هست مجیر قران   ز ... نظم گره زده ام بر سخن او بنه ؛ ... سال ... ... نا
سکندر این در بن حفظ ملک ؛ همچو خضر از ... ... جاودان ؛ ... ... خراب کرده
صبح سعادت با ... ... ؛ ز ... ... طلب ... ... ان ؛ گر آب ... ... در بیت جای ... ...
جهان ... ... کس   نیافت ... ... ؛ فلک ... ... و د

اوحد سبیلی

بیلقان

بعقد قره تو اندر عذاب تراست قوس سر مهر تو مانده از آنکه عقد تراشوان جست جز به بر عقاب روزگار دیده
جهان عدو به تماشا نشسته که تاب بخیزد ز رشته را بود در کلاب مجور لعاب بتان تا بجان کس چه رسد که گرم پیله بود از چنین عنکبوت
لعاب معقد سالکان در کف ارادت تست کلید رحمت بر رشته ثواب عقاب مجیر حلقه تکیه کش جناب تست آنان که
دانقت ناقصان آن را از رفیع جناب چه زر زبیب دلش ز جا بیاید گویند که سنگ تفرا باید ز بیر تو عقاب سر آمد
حضرت فلانه تو چون خطاب کنند که سعادت ز سر برطاس خطاب تو نقش هم است کز عنا بسنده رسد بتن پرستی حال هم
چو نایاب نه دست جهان توانش شده من مدرست مقدم تمکین خود را ابرار حق گشته بیم از ان علم جهان چنین تا مگر زحمت تیز
بدوست کشن آب کمی پنهان سوزنش نا شنیده و کشن ابر زیست نا سوخته کم کرده زبیت عرضی بگر جز ار اداده که منم ازارم دلی
مسیره و دین خرب تشنی اکنون شده ام حریف ایام کو راهم در ره مانده ردوان محنت شده ام بسر زلفت کاهی
لتبه زاهی شب دست ار نشدم که در شب خورشید جامم بر روز که شمع فلک فشاندم فوت جهان شمع کم
قوالدارش از غرور برای خود بنازم مانند عنکبوت مسکن تا غار کسان شده ام مروحت چه غار روحش ازان
نکرده گلشن میدان غیبت کمکار رزین من کودک امس و طرارش سنگ سخن از محره بکار است تا یافت زر طبع من از خاطر
مرغان معانی آفرین است از غیرت خاطرم ارزنی خون بچکد او ارغوان شکفت گر جسته خورد که معدان جهان قواد ز غم ربوده
خاری لذتم حرکتی خبر داری و حجائی که ار تو نا بود بار و راحت بیداری ز عشقت دل بجز سامر برگردد ز کوی دست
بادة سیم بر نگردد ترا پرسیم که بر گشتی ز بیداد نگه داری که عالم بر نگردد غمی دارم که هرگز کم نگردد دلی دارم که هرگز نم
نگردد جهان سازی بعونی کار صد دل که از حسن تو معنی کم نگردد بیکبند وصل تو رضد جان است ما روز ازل ملاحت
به است بوسه از لعل شکر بار تو گر بدهی سخنی ارزان است زبانم سوخت جسمان نام عنقت بود ز تو گفتی دهنش
نقش در دهان او گفت دل با تو نرفت هیچ منزل که نماند در عشق بگو کدام مشکل که نماند امیدوارم که صد عذر بهم بجز این
دل با منکر ترا اما دل که نماند خوارزم نام ولایتی است و اطراف آن بیابانست و باعث آبادی آنرا چنین آورده اند که
یکی از ملوک پیشدادیان بر جمعی غضب کرده فرمود که آن جماعت را بموضع بعیدی ببرند که از آبادانی دور باشد فرمانبرداران ایشان را
بجائی آوردند که اکنون خوارزم است و در آن وقت چون تمام آن مرز از آبادانی دور بوده آنها را گذاشتند و آن جماعت شبها در آنجا نقل
عاقبت را نشسته دل بر عاقبت نهادند و خانه از گل و چوب بکار آوردند تا بعد از چندگاه ملک را از احوال ایشان بخاطر رسید
معلوم ملک نشد که بر آن جماعت چه رفت از تنگ دستی در بیابان جان بجان آفرین سپرده اند یا هلاک شده اند پس ملک کس فرستاد تا از احوال ایشان
تا خبر آورد چون آن شخص بدان مکان رسید دید که جهت خود خانه ها ساخته اند و هیزم جمع آورده اند و از گوشت ماهی میخورند
برابان آن جماعت خوار نام گوشت و رزم نام هیزم بوده بدانجهت خوارزم اشتهار یافت و چون این حال بعرض ملک رسید اطلاع
فرموده تا چهار صد زن ترک برای ایشان فرستادند چه آن جماعت چهار صد نفر بوده اند و بعد از آن توالد و تناسل ایشان بسیار گردید

فصلی جمیع

از غایت خوبی ... اهل خوارزم اکثر لشکری باشند و اردلی ... تمام دارد چنانچه مشهور است که در وقتی سلطان محمد
تکش شکست یافته بدان شهر درآمد سپاهش سی هزار سوار همراه داشت و هوای خوارزم نوعی است که اگر صباحی از
شهر بیرون روند چنان باشد که در شهر بحمام بوده باشند چنانکه کاشتن خربزه و هرگونه باره یافت که در خوارزم
در آن باشد سفر نکرده و سرد به غار را یخ نموده تخم خربزه در آن شکاف گذارند خربزه در غایت بشیرینی
حاصل بشود و این نوع خربزه محتاج آب نباشد و در عجایب المخلوقات مسطور است که تجربه است در حدود خوارزم
که چون آن را بر سر سیاه گذارند حتی ارزنی بدید ماند مانند عسل که از آن بیرون ریزد و خوردن آن سستی حال دهد و حاصل آورد
اورگنج را جرجانیه خوانند و جرجانیه را اورگنج از آن بلاد در بیست و در فصل آنها حدیث که در کتب مسطور است چنانکه ابی مسعود
از حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم نقل میکند که در شب معراج در آسمان نهم شهری دیدم که در حوالی آن قتل و یل بود
او گفته بود از جبرئیل علیه السلام پرسیدم که اینجا مقام است جواب داد که این شهریست نزدیک بجیحون که آن را خوارزم گویند
در آن مقام خواهد بود پرسیدم که جیحون کدام است گفت نهریست در زمین خراسان که هرکس در آن گردان بمیرد در آن شهر
شهید برخیزد و دیگر مقام در عزلت و حقوق مقام قدوة الاولیا شیخ نجم الدین کبری و جمله ابدال خلیفه آن در آنجا
مشهور است در غایت محکمی باب اهل آنجا را احاطه کرده و دیگر بیش بداند و دهم خوارزمشاه تمام آن حصن حصین را
مامن خود ساخته با سلطان سنجر مخالفت ورزید و لشکر مغل بر نجاه می محاصره فرمود تا بر آن بنا یافت در رجب المرجب
که لشکر مغل زیاده بر دویست هزار بودند چون فتح نمودند هر نفری را سبب چهارکس حصه رسید که بقتل رسانیدند
بود شیخ نجم الدین کبری در آن وقت این رباعی گفت رباعی الخالق مار و مور و زاغ و بلبل تا بود شده اند همیشان بتکلم
مستی سنگ را اشارت ... زلف تو چه بیکی تپانه زد خلل چون حکایت رحمه و حضرت رسیم همه ما را
واقف است بر آنچه ملاحظه آن را ملاحظه کرده در آن وقت مستیم طالع کنندگان میکرد و از ابوالعباس علیه الرحمه
نقل است که من قصه او شنیده بخوارزم رفتم و از اهل آن شهر پرسیدم گفتند سی سال است که طعام نخورده و هر صبح
درباره او میگویند و گفت هرآینه بزیارت وی رفته زنی نیکو روی خوبروی بهم دیدم کردم بعد از آن عقیق ... استفسار
احوال او کردم جواب داد که من زنی مکاری بودم و از وی فرزندان مانده بود و وقتی پادشاه ترک از ایشان می جوید
واحوال آنجا میل نمودند که بعضی رفته مکار گشتند والی شهر مانع شد گفت صبر کنید که عبدالملک بر والی
خراسان بدد می آید و جمعی از جوانان خود را از شهر بیرون انداخته بلغا رحله کرده کافران بر ایشان گذشتند و ایشان
از عقب آنها میرفتند چون ایشان را از دیوار است بیرون کشیدند برگشته بر آن جماعت حمله آوردند و چهار صد
تن از رجال آنها را شهید ساختند چون آن شب در آمد نکال سلطان طاهر حسن از جرجانیه جا داد و گذاره او میرسید
نقل افتاد و در آنجا هیچ بود شهر پر گشته و شهدا را بخاک سپرد یکی از شهدا شوهر من بود چون شوهر خود را

اورگنج ابو ... سم

گشته دیدم جزع بسیار کردم و گفتم [illegible] تو میدانی که شوهر من [illegible] بوده و رفت [illegible] سرانجام [illegible] امروز
شوهر من کشته شده باعث رزق من که خواهد شد در این اثنا بانگ نماز شنیدم برخاستم و نماز گزاردم و تضرع کردم
سر بسجده نهادم مرا خواب در ربود دیدم که درویشی در دشتی و سنگ بسیار دارد و من افغان و خیزان می آیم
می آیم و شوهر خود را می جویم ناگاه منادی ندا کرد که ای زن چه مطلبی گفتم شوهر خود را دست [illegible] کرد و گفت
مرا بگیر دست او بگرفتم مرا در زمینی بکره رسانید که غایت لطافت و صفا داشت قصرهائی را دیدم که هرگز ندیده
بودم و نهرهای آب دیدم که بر روی زمین جریان می یافت بی آنکه کنده باشند و مردم حلقه بسته نشسته بودند [illegible]
سبز در پوشیده و از سر و فرق ایشان علمهای نور شعله کشیده و سفره در پیش افکنده طعام میخوردند چون نیک نظر کردم
همه را دیدم که شهادت یافته بودند نزدیک ایشان رفتم و در میان ایشان [illegible] ازیشان خود آواز [illegible] شنیدم که
چون نظر کردم شوهر خود را دیدم که با ایشان طعام میخورد [illegible] گفت [illegible]
باشد [illegible] دیدم [illegible]
[illegible] طعام
[illegible] شده [illegible] طعام
[illegible] شیخ
نجم الدین کبری [illegible] مشایخ [illegible] ابو الجناب [illegible] کبری [illegible]
[illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible] ابو الجناب [illegible]
[illegible]

نفیرا

نفیرا طلب [illegible] شیخ عمار [illegible] چون شیخ نجم الدین در علم ظاهر کامل بود [illegible] رسید که
علم من زیاده از علم شیخ است [illegible] شیخ عمار [illegible] نجم الدین [illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible] شیخ سلام [illegible] شیخ [illegible]
[illegible] شیخ عمار [illegible]
[illegible] شیخ عمار [illegible]
[illegible] شیخ [illegible] شیخ سعد الدین حمویه و رضی الدین علی لالا [illegible]
[illegible]
[illegible] شیخ [illegible] شیخ [illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible]
[illegible]
شیخ [illegible] شیخ نجم الدین [illegible]
[illegible] و کمال خجندی [illegible] شیخ نجم الدین قدس الله تعالی ارواحهم [illegible] تاریخ گزیده [illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible]
[illegible] شیخ [illegible]
[illegible] جامی [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] شیخ [illegible]

حلانزم

[illegible]

نوایی که جدائی کند کیا تن بنشان   یکعالم هستی بیار دیگو زنشان   زان یاد و علم که هستی برشوم   ان [illegible] که باز جدا از تو شوم
یکجام تجلی رجال او بس است   تا لاف علم و وجود بیزار شوم   ابروی تو ماه عالم آرای همه   وصل تو شب روز نشان همه گرچه
کران به ازین جای بین ٭ گر با همه کس همچو بینی وای همه ٭ ای وصل تو دولت فروزان آخر شبکی ٭ وی هجر تو دیده دوز آخر شبکی
از زلف تو ماند شب افروزی   وابروی تو هجر دوز آخر شبکی   صافی شده یکشبی غزلی نگریان   برخیز بحضرت خداوند جهان
اشکی بده اندوه و کنجی بر گیر   الهی بر آراسته ملکی بنشان   شیخ مجد الدین بغدادی فرید زمان خود بوده کنیتش ابو سعید و [illegible]
مجد الدین شرف بن المؤید است بعضی گفته اند که اصل او از بغداد است و سلطان محمد خوارزمشاه از خلیفه بدرگاه وی را طلبید [illegible]
بوده الناس بود و برخی وی را از بغداد که خوارزم میدانند چون شیخ نجم الدین [illegible] اقرب بمراتب وی را از خوارزم [illegible]
محمد عوفی در تذکره خود آورده که شیخ مجد الدین نخست خدمت ملوک کردی و در حضرت خوارزمشاه قرب تمام داشتی تا که
برق محبت الهی بیکباره بوی جسته جمله تجمل و تعلق وی را بسوخت تا هر [illegible] برون آمد و خدمت شیخ نجم الدین را ملازم
گرفت در باب [illegible] شرف کشید تا بعد از پانزده سال شیخ الشیوخ خوارزم گردید و با آنکه پانزده هزار دینار املاک
وقف کرده بود هر سال فتوح مانده خانقاهش دویست دینار از شرح بوده در نفحات مسطور است که روزی شیخ مجد الدین
با جمعی نشسته بود سکری بروی غالب شد گفت ما بیضه بط بودیم در کنار دریا و شیخ نجم الدین مرغی بود بال تربیت بر سر ما فرو آورد
تا از بیضه بیرون آمدیم ما چون بچه بط بودیم در دریا رفتیم شیخ در کنار بماند شیخ نجم الدین را این سخن بکشف معلوم شد بر زبان آورد
که مجد الدین در دریا میرد و شیخ ازین شنیده بترسید پیش شیخ سعد الدین [illegible] تضرع بسیار نمود و گفت [illegible]
موکش بشنید مرا خبر کن تا بر آن حضرت آیم و عذر خواهم وقتی که شیخ در سماع و حال خوش بود شیخ سعد الدین وی را خبر کرد
شیخ مجد الدین با پای برهنه جامه وستی بر [illegible] کرد و [illegible] شیخ نظر بوی کرد و فرمود که چون [illegible]
درویشان عذر میخواهی ایمان و دین بسلامت بردی اما سرت برود و در دریا میری و ما نیز در سر تو شویم و سر [illegible]
و ملک خوارزم در سر تو شود و عالم خراب گردد و باندک فرصتی سخن شیخ بظهور آمد مجد الدین هر جمعه مجلسی [illegible] وعظ
گفتی مادر سلطان محمد که عورتی بود جمیله در وعظ رغبت تمام داشت گاهی بزیارت وی آمدی و وعظ شنیدی [illegible]
شبی در بعضی مستی بسلطان رسانید که مادر تو بمذهب ابوحنیفه در نکاح شیخ درآمده و وعظ را بهانه ساخته سلطان [illegible]
امثال کیفیت فرمود تا شیخ را در دجله انداختند چون خبر بشیخ نجم الدین آوردند متغیر شده سر بسجده نهاد [illegible]
سر برآورده گفت از حضرت عزت در خواستم تا خونبهای فرزندم ملک از دست سلطان باز ستانند [illegible]
کرد و سلطان چون از آن خبر یافت بغایت پشیمان شد و پیاده بخدمت شیخ آمد و سر برهنه کرده [illegible]
و طشتی پر از زر کرده و شمشیر و کفن بر سر آن نهاده گفت اگر قصاص میکنید اینک شمشیر و اگر دیت میطلبید اینک بیت
گر میل وفاداری اینک دل و دین ٭ ور میل جفا داری اینک سر و تن ٭ شیخ در جواب فرمود که دیت وی [illegible]

و سر تو بود و سر بسی خلق و ما نیز بر سر آن شویم سلطان نومید شده باز گشت و عنقریب چنگیز خان خروج کرد و رفت آنچه رفت
شهادت شیخ مجد الدین در سنه ست و ستمائه بوده و این رباعی را از گفته بعضی مینویسند که پیش از قتل خود گفته
در بحر محیط غوطه خواهم خوردن   یا غرقه شدن یا گهری آوردن   کار تو مخاطره است خواهم کردن   یا سرخ کنم روی
تو یا گردن   یکی که ترا هزار [illegible] بس است   [illegible]   [illegible]
[illegible]   در دل ز فراق خستگیها دارم   در کار ز چرخ [illegible] دارم   با اینهمه غم
[illegible] که چراین شکستگیها دارم   [illegible]   [illegible]
این طرفه که هر لحظه تو به رخ شوق   بادم [illegible]   [illegible]
[illegible]   [illegible]   [illegible]
[illegible]   [illegible]   [illegible]
[illegible]   [illegible]   شیخ علاء الدین [illegible] بسیار بزرگ بوده از امام یافعی در نفحات [illegible]
که [illegible] روز [illegible] و پانزده سال [illegible] روزه [illegible] چندروز [illegible]
افطار کردی نصیر الدین محمود در فنون عقلی و نقلی خصوصا در فقه شافعی [illegible]
[illegible] بر رعایت اهل فضل و کمال اقدام مینمود تا قاضی عمر بن سهلان ساوجی معاصر نصیر الدین علم
حکمت و منطق بنام او تصنیف نموده در جامع التواریخ مسطور است که نصیر الدین در اوایل حال [illegible]
سنجر [illegible]   [illegible]
ساخت [illegible] ممالک گردید و در [illegible] احوال [illegible] نصیر الدین [illegible]
نصیر الدین زبان [illegible] و [illegible] امیر علی که [illegible] سلطان [illegible]
بود [illegible] امیر علی [illegible] سلطان [illegible]
[illegible] سلطان [illegible] نصیر الدین [illegible]
شد که [illegible]
الدین علی [illegible] نصیر الدین را [illegible] سلطان [illegible]
در حینی که [illegible] رباعی   [illegible]   امروز من [illegible]
من بنده [illegible]   یارب تو [illegible]   [illegible] سلطان محمد خوارزمشاه
[illegible] چنگیز خان [illegible] سلطان محمد [illegible]
[illegible] چنگیز خان [illegible]

بود تفویض فرموده پس از وفات چنگیز خان اوکتای قاآن آن منصب را بصاحب مسلم داشت و چون اوکتای قاآن از فتح ممالک چین فارغ شد
حکومت ممالک را بصاحب محمود یلواج عنایت فرموده و بعد از قاآن کیوک خان باقتضای فرمان پدر مبادرت نموده منکو قاآن
نیز جانب صاحبی را بایالت ولایات مامور کرده اند و صاحب حکومت بیرانقه تا رحلت بعالم آخرت کشید مسعود بیک ابن محمود یلواج
در زمان سلطنت اوکتای قاآن و کیوک خان و منکو قاآن در ولایات ماوراء النهر و ترکستان اسم حکومت داشت چون الغو نبیره جغتای
خان بران ممالک استیلا یافته منصب بیتکچی را بمسعود بیک تفویض فرمود و بعد از فوت الغو براق خان را بجای او نصب کردند
بدستور معهود زمام رتق و فتق در قبضهٔ اختیار مسعود بیک بود و در سنهٔ ستین و ستمائه براق خان بعزم محاربهٔ
اباقا خان از ... داشت تا بجانب خراسان لشکر کشد و پیش از آنکه لشکر جانب خراسان روان شود رفتن بجانب عزم
روم ... نموده بود چون بمقصد نزدیک رسید خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان باتفاق امراء و نوئینان اباقا خان
برسم استقبال استعجال نموده و خواجه بهجت او که برکت ... در وزیران داشت در حین ملاقات وظایف اخلاص بتقدیم
رسانیده مباردت شد و مسعود بیک همچنان سواره جانب صاحبی را در برکشیده بسبیل استحقاق گفت که صاحب دیوان
خواجه که در مهمات اعمال خود را اصف بر جانب بنده نشست ... مهمی ... الحال ... بازخواست ... بنگرد
کشید چون مسعود بیک بمجلس اباقا خان در آمد منظور نظر عنایت گشته بر جمیع امراء اعظم نشست و بعبارت خوب رسالت
مرغوب ادای رسالت بجای آورد و چنانکه مهم او حتی بر جمله درستان بوده بعد از روزی چند اثر بدگمانی در خاطر اباقا پیدا گردد
در طلب رخصت سرعت نمود اباقا خان شرف اجازت ارزانی داشته مسعود بیک بی توقف و اهمال برنشست و بر سرعت رفتار
چون فلک الافلاک لحظه بلحظه از حرکت نیاسود و در عرض چهار روز بکنار جیحون رسیده جمعی از وابستگان
و کفوی براق خان گرفته و هر چه سنوخ بود بمسعود بیک رسانید براق خان به جانب ... و خراسان را در حقیقت
که جمعی با کنج و لشکر ... سمرقند و بخارا را غارت کند مسعود بیک عرضه داشت نمود که چرا سلطانی که در حیطهٔ
تصرف ... سنجر ممالک موسوم از ... مرزوقی ... اکر ... بالله خیم ... رسید ... نقد
باشد که رعایا برخیزند ... ماوراء النهر ... براق خان در غضب شده فرمود تا مسعود بیک ... نفتقی
لذ ... و غارت ... براق خان و اباقا خان ... براق خان بشکست
مسعود بیک ... نزد قیدو خان رفت و بالاخره براق خان نزد قیدو خان رفته بود ... میان قیدو خان و
براق خان غبار نزاع ارتفاع یافت چون در ولایات ماوراء النهر خراب گشت ... که ... و ویرانی
اخبار مسموع اباقا خان گشته خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان ... خاطر کرد مسعود بیک ... و از ان
ولایت که جمعی ... ماوراء النهر ... بلشکر ... علم ... بخارا را
براو رخت ... مسعود بیک ... اثر ... نواب ...

که مدت

که مدت ... سال ساکن ... و ... در وابنه ... مسعود ... انکه ... و در ... تا در بخاران بجای ...
مادر بکسر ... و کمال ... مدرسه ... مسعودیه ... مقام یافته ... حکام ... و ...
طوایف بان ... زنده ... امان یافتند و مسعود بیک ... نزد سلاطین ماوراء النهر عزیز بوده تا در سنهٔ ...
افتخر الافاضل ابوالقاسم محمود بن عمر بن محمد جار الله زمخشری از فضلای کرام جهان بوده در زمخشری ... خوارزم
که در ایام شباب و جوانی بتحصیل فضایل نفسانی موفق گشته زیارت خانهٔ مبارکه را ... عمر ...
شریف کمال ... تا بدانگه ... کارها ... زمان و افضل ... مکه ... چند
گشت جار الله لقب یافت و بعد از آنکه تحصیل علوم فراغت یافت آغاز درس ... کرده ...
بر صحائف احوال طلبهٔ علوم ... و تصانیف ... مثل کتاب مفصل و کتاب اساس البلاغه و ربیع الابرار
الاخبار ... در علم ... و ... فی ... الابواب ... در عروض و معجم ... در ... اصول
و مقدمة الادب و دیوان ... رسایل و ... تصانیف ... بر ... معظم
از سلاطین ... تصنیف شده بود ... مجاز ... نموده چند
بغداد را دیده ... در عربیت ... میشمارند ... از فضلا
عرب ... بسیار ... کثیر ... عرب ...
برابر ... بسم الله ... فضلیت ...
مباحثه ... اعتراف نمودند ...
بر صحیح ... زمخشری ... اهل ...
چون در خطبهٔ کشاف الحمد لله الذی خلق القرآن نوشته بود ... این قصیده ... کتاب ... مردم ...
بدین کتاب ... الحمد لله الذی جعل القرآن ... انزل ...
القرآن نوشته اند ... عصا ... راه ...
لذوبا ... قطع ... رسید گفت ... ایام ...
بر ... آن درس ... نام ...
پای ... چون ... رسیدم در طلب علم به بخارا رفتم ... در راه ...
از ... شکسته شد چنانچه ... علامه ... ابوالفتح ناصر المکارم مطرزی ...
معرفتی تمام داشت ... در سنهٔ ... ستمائه ...
قصیده ... گفته اند ... زمخشری ... شرح مقامات حریری ... کتاب المعرب ...

از تصنیفات اوست ابوبکر محمد بن عباس خواهرزاده ابوجعفر محمد بن جریر الطبری و او را طبری نیز میگفتند چه مادرش
خواهر طبری و مادر پدرش طبری بوده و او قصد ملازمت صاحب عباد کرده بعراق رفت چون بدر خانه صاحب رسید یکی از نواب گفت
که صاحب عهد نموده که شاعری را راه ندهد و در بلاغت آمده صاحب چون اطلاع نمود جواب فرستاد که من شرط کرده‌ام که هر که
هزار بیت از عرب یاد داشته باشد با او صحبت دارم ابوبکر گفت که هزار بیت از شعر مردان میخواهند یا از ابیات زنان
چون این خبر بصاحب رسید از قیاس دریافت که ابوبکر خوارزمی است پس ایشان او را طلب داشته تفقدات بسیار نمود گویند
عبث و در ذکر رفت و فوتش در سیصد و هشتاد و سه بود امام علاء الدین از اکابر شیرین سخن بوده و بنابر خستی که در شعر خود نموده
شهرت نیافته از تذکره صوفی این دو رباعی از او نوشته اند رباعی ای آنکه ز زلف شام داری و از رخ سحری چون شام بسحر کرد
سپه برده دری : گر طعنه زنی بمفلسی مردارا ما مفلس از آنیم که تو سیمبری من گرسنه وصل تو از هجران سیر
از جان و دل خود شدم ای کان سیر جان سیری من در غم و فقر عجب است جانم تو خوری و ز شوم از جان سیر
خواجه ابوالوفا از اکابر اولیاست و در علوم ظاهری و باطنی تبحری تمام داشته و مردم خوارزم بدو کمال اعتقاد بسیار داشته اند
از غایت صفات ملکی در بعضی تشبیه کرده سر رشته ابیش میگفتند و در تصوف تصنیفات نیکو دارد و در علوم
غریبه نیز با خبر بوده فوتش در شهور سنه خمس و ثلثین و ثمانمائه واقع شده این چند رباعی مر او راست رباعیات
ای آنکه تو فی حیات جان و جانم : در وصف تو گرچه عاجز و حیرانم : هیهات که چشم من ترا میبینم دانائی عقل
تو فی جیدانم : من از تو جدا نبوده‌ام تا بودم اینست دلیل طالع مسعودم در ذات تو ناپدیدم ار معدومم
در نور تو ظاهرم اگر موجودم اوست نهان و آشکار است جهان بل عکس بود بشهود اهل عرفان بل اوست
هم جهان آشکار و هم پنهان گر اهل حقی غیر یکی هیچ مدان بر کردم و اغذار بدتر زگناه چون هست وصال
دعوی ستهو تباه و دعوی وجود و دعوت قدرت و فعل لا حول و لا قوة الا بالله کمال الدین از مریدان خواجه ابو
الوفای مذکور است مقصد اقصی از جمله مصنفات اوست و ایضا نزهی بر قصیده برده نوشته سندیه جمله فضلا نوشته
بنا بر تتبع خواجه ابوالوفا کاهی بنیم غوصه گلی از بوستان خاطر شکفته بیده و از آنجمله است رباعی امید رحمه عالم
نمود پیدا تو : هم درد دل عاشق هم اصل دوا را تو : پهلوان محمود بوریا که در سلک اولیا انتظام داشته اما بنابر ستر احوال
کشتی گیری اشتغال داشته صاحب مجالس العشاق بعضی از سخنان دلاویز او بنظر آمده که بنابر اطلاعات از اوراد گذشته
با ختصار در کرشید از تصنیفاتش یکی کتاب کنز الحقائق است که بحکایات از آنجمله است رباعی چه نیکو گفت امیر خسرو ای
بدان صوفی سرگردان حیران : که صوفی و امام و شیخ زاهد : سه چهار درد خلوت نشینی و عابد همه کشتی و کار
شد باوان : کنون وقت اگر کرده مسلمان کمتر میبیند اکنون نیست در خور مسلمانی بعبث او
واینه رباعی نیز از او می آید رباعی گر بر سر نفس خود امیری مردی : ور بر دگری نکته نگیری مردی : مردی نبود فتاده را پای زدن

بی ازدن : گر دست فتاده چیزی بردی : جانا بقمارخانه رندی چندند با مردم کم عیار کم میوفند رندی چند
کس خوانند چند : بر نیست مقتدر و عالم خندند حسامی قراکولی از شعرای آن دیار بوده چون احوالش چیزی بوده از آن
بیار اوه هر اینه بدان اسم موسوم گشته این بیت از او بنظر آمده بیت خلق میچند بغاره چشم تر را : بره او کاشک و بره کرده ای
زلالی در هرات بامیر کرد فرزندی اشتغال مینموده و این نوع ابیات میگفته بیت بگواهی کرد و بر در خار سینه جا کم : مگر ایشان
که گیرد و فرست خار سر خارکم : در کتبه بنظر آمده که از سلسله طریقت بکار بوده اند در صحبتی که زلالی شهید شده عزیزی تاریخ او را
خوارزم یافته ماوراء النهر ملکیست در صحابت معموری و آبادانی ترقی بر فرغانه و کاشغر و خوارزم و ختلان میشکند
و ختلان و بلخ بعجب کثرت عمارات و افزونی غله و بسیاری میوه و دو فور روشنی و مراعی ترجیح بر بسیاری از ولایات عالم دارد
از علامات معموری آنجا است که در هر نقطه که خواهد حیوان بیاید و مردمش از غنی و صبیان شجاع و سپاهی باشند
و معاودین لبب رواره ما بین ترکستان و جیحون و جیحون فی جیحون ما بین ممالک که هستند در بخش آن
و مقیسه و دیگران جبال فرغانه و جیحون در میان غرب و شمال او افتاده بعد از مسافت لب راب چیزی مده ختم کشته
قبا در میان آید و در یکجا پنج آب دیگر داخل شده جیحون بمحصول میشود و آن موضع را پنج آب مینامند و بعد از آن از کنار بلخ
در بلاد گذشته بجیره خوارزم طوقی میشود و در زمستان رود جیحون بر بسته متجمد میشود که چند ماه الوس و حشم کله قبیله بر روی
آن نشینند که اصلا ضرری بمحصول نمیرسد و در بعضی از کتب بنظر آمده که جید بای جیحون کوه است و بران دو چشمه که هر که از آن
برگیرد او فرو بریزد و رنگ ... برودی زمین بوده بعد از آن بقدرت الله تعالی مرغ شده پران میشود و جیحون بزمین عظمت
و منبعش در ترکستان چاچ است که او را سیحون خوانند و آن آب نیز نسبت بانگ بسیاری از ولایات و قطع نموده بحیره
خوارزم منتهی گردد و سیحون را بعضی خجند و بعضی آب شهر چیه خوانند و در حب ممالک و ممالک آب چاچ خوانند
چون دار الملک ماوراء النهر سمرقند است ابتدا از آن شهر مینماید سمرقند از معظم بلاد توران است و در آثار البلاد آمده
که اصل آن شهر را کیکاوس بن قباد بنا نهاد و پس از آن اسکندر رومی محکم بر آن ساخته و در صفه معموری آن ولایت گردیده
و در جنت م روضة الصفا آمده که در زمان لهراسب بن قلعه و حصنی که مسافت دوره‌اش بنجاه هزار گام بوده و برو رفته
چون جهان پهلوان گرشاسب بدینجا رسید گنجی نهفته فرموده از آن گنج قلعه را ساختند و پس از آن گشتاسب بن لهراسب
دیگر آن قلعه را آبادان ساخته دیواری در میان ولایت ماوراء النهر و ترکستان کشید چون نوبت باسکندر رومی رسید
سعد انا افزود و تغرای که از اهل شیخ یمن بود آن شهر را ویران کرد ما بنا چنانچه از آن عمارات اثری نماند است و پس
از آن تبر کند ... ریاست عرب ... ساخته سمرقند گفت و بعضی بر آنند که حضرت ابوبکر بدست شمر بن
افریقس ایشان بر همه ... مشرق نهضت فرمود ... سعد که در آن وقت آبادانی تمام داشت امر فرمود که آن
شهر را بیرون کرده اند که ترکان او را شمر کند گفتند یعنی ده شمر چه کند بزبان ترکان ده را گویند و بعد از آن

آدم سمرقند کرده مدحی ایسر آمده که در زمان ولید عبدالملک قتیبه ابن مسلم الباهلی از جانب حجاج سمرقند را محاصره کرد بعد
از چهل [illegible] حاکم آنجا طالب صلح شد قبول نمود که هر سال دو بار هزار هزار درم و هزار برده تسلیم نماید و قتیبه بعد از صلح
بسمرقند در آمده و مسجدی بساخت و هر بتی که یافت در آتش انداخت اما در واقعات بابری آمده که اهل سمرقند در زمان
خلیفه ثالث مسلمان شده اند و از تابعین ابن عباس بر آن سرزمین رفته و بعضی او را داخل صحابه شمرده اند و در سمرقند در
کنار دروازه آهنین که بزرگترین دروازه شهرست مدفونست و در زمان [illegible] صحرائی [illegible] یافته که بر جمیع
ایران و توران رجحان دارد و بعد از آن میرزا الغ بیک گورکان در آبادی آن باقصی الغایت کوشیده و در وسط شهر
مدرسه رفیع و خانقاه منیع بنا کرده و ایضا در دامن کوه [illegible] رصدی بنیاد کرده که زیج گورکانی از آن حاصل [illegible]
و حال تقویم را از آن استخراج مینمایند چه قبل از این زیج ایلخانی معمول بوده در واقعات بابری آمده که ابتدا
بطلمیوس حکیم در صدد رصد بستن شده و پس از آن در هند زمان راجه بکرماجیت در اجین و دهار رصدی
که تا حال معمول هندوان است و در زمان اسلام رصدی که بسته شد در عهد مامون عباسی بوده زیج مامونی
از آن نوشته اند و بعد از آن تا زمان هلاکو دیگر رصدی بسته نشده بود و در روضة الصفا مسطورست که
شهر سمرقند جائیست که او را [illegible] خوانند آورده اند که در روز قیامت هفتاد هزار شهید ازآنجا برخیزد
که هر شهیدی هفتاد هزار کس را شفاعت کند [illegible] حقیقت [illegible]
شده بود تا سلطان سنجر با کفار قراختای در آن موضع محاربه دست داده خلق کثیر و جم غفیر از لشکر اسلام بدرجه
شهادت رسیدند و در زمان تاتار نیز بسیاری از مسلمانان در آن مکان شهید شدند [illegible]
روشن گشت و در اطراف سمرقند مرغزارهای نیک [illegible] که یکی از آنها کانکل است که بجانب شرقی سمرقند
واقع شده سیاه آب [illegible] نام دارد از میان کانکل میگذرد و اطراف آن تمام آب است و دیگری [illegible]
که سیاه آب از وی گذشته [illegible] اطراف او چنان احاطه نموده که غیر از دو سه جا جای عبور نیست دیگر
الغ کول [illegible] است چه کوکی بر طرف آن واقع شده و اکثر میوه در سمرقند خوب میشود خصوصا سیب و امرود و به
و انار و خربزه که هر کدام از یکدیگر بهتر میباشند و چون بنا بر التزام قاعده پاره از احوال آن شهر نوشته آمد احوال مردمش
نیز پاره نوشته آید ابوالقاسم ابن [illegible] از بزرگان وقت خود بوده یکی از وی پرسید که ادب چیست گفت [illegible]
[illegible] ابوالقاسم حکیم [illegible] اعمال سخنان نیک بسیار [illegible]
گویند که با شیخ [illegible] حرف [illegible] میم [illegible]
[illegible] نوشته ام که هر گاه حرف [illegible] خواجه عبدالله انصاری [illegible]
[illegible] حافظ ابو عبدالله

بن

ابن عبدالرحمن ابن الفضل ابن بهرام الدارمی از کمّل محدثانست و در علم حدیث مرتبه داشته که در یازده حدیث جناب حضرت
رسول صلی الله علیه و آله و سلم زیاده از دو کس واسطه نبوده و صحیح دارمی داخل صحاح ست و در سنه احدی و خمسین و مائتین وجود او
در سنه خمس و سبعین و مائتین در سمرقند متوجه عقبی گردید شیخ ابو منصور ماتریدی از آنانست که کلامی [illegible]
یکی ترجمه و یکی شرح [illegible] شیخ منصور [illegible] محله ایست از محله‌های سمرقند فرید الدین ابو عبدالله محمد رودکی
از نوادر عالم بود [illegible] از عجایب [illegible] خواطرش غیرت خورشید [illegible] بود اگرچه [illegible] نابینا
[illegible] سمرقندست [illegible] آمده [illegible] سالگی قرآن را تمام حفظ نموده و بعد از آن بشعر
رغبت نمود [illegible] که هر که [illegible]
[illegible] قرائت [illegible]
[illegible] رسید که [illegible]
[illegible] سامانی که امیر خراسان و ماوراء النهر بود [illegible] مخصوص گردانید [illegible]
[illegible] رسید [illegible] غلام [illegible]
بیان کرده میگوید بیت رودکی [illegible] سامانیان [illegible]
[illegible] بیت چهل هزار درم رودکی [illegible]
[illegible] اگرچه در زمان آل طاهر [illegible] حنظله بادغیسی و حکیم [illegible]
[illegible] چون نوبت بآل سامان رسید [illegible] شعرا [illegible]
شعرای [illegible] رودکی [illegible] شعر [illegible] آل سامان [illegible]
ابوالحسن شهید است و ایضا ابو عبدالله محمد بن موسی الفرالاوی و شیخ ابو [illegible] ابوالمظفر نصر ابن محمد
نیشابوری و محمد ابن عبدالله [illegible] ابو منصور عماره ابن محمد المروزی و دقیقی [illegible] بوده اند [illegible]
احوال بعضی نوشته شده و بعضی نوشته خواهد شد و آل سامان پادشاهان عادل [illegible] بوده اند [illegible]
[illegible] ملک ایشان از دیار ترک تا حدود هند و فارس و عراق بوده [illegible]
[illegible] که عدد ایشان [illegible] نفر بودند [illegible] صد و دو سال و [illegible] بیت [illegible] آل
سامان مذکور [illegible] خراسان مشهور اسمعیل و احمد و نصر [illegible] نوح و دو عبدالملک و دو منصور
بعضی [illegible] قرار داده اند ابو ابراهیم ابن اسمعیل ابن نوح [illegible] داخل پادشاهان شمرده
آورده اند که چون ایلک خان از کاشغر آمد بر عبدالملک مسلط گشت [illegible]

داد و نصر بن احمد چند سال در اطراف هرات و بادغیس در التزام رکاب بود و سر گرم با ایلک خان جنگ کرده بگریز مظفر گشت
تا آخر بیت این نهج اعراب که از جانب سلطان محمود بقتل رسید و از آن زمره کسیکه شعر سلیقه زبان بوده آورده اند که او
همیشه در بالای اسب بسر میبرده و بازره بیجا آمده یکی از مخصوصان بوی گفت که چرا مجلس نساری و اسباب ملاهی که برای آنکه
پادشاهی است نیز داری او در جواب این قطعه در بدیهه گفت شعر گویند مرا چو زاده ز صدر و خواب نسازی : ناداری که از بسته و
فرش نبوذ : با نغمه گردان ملکم لحن مغنی : با بوسه ستان ملکم مجلس گلشن : بوستان می ده و توش است رسانی نچه کار است
چو شیلا خون باید در عیب حرمین : اسب به صلاح است مرا بر که و باغ : تیر است و کمان است و مرا الله بس روز رکی
و ابو الحسن نصر بن احمد بن اسمعیل است که بعلم و سخاوت معروف بوده و همواره فضلا و شعرا مشمول انعام بیکران او بوده حسب
دلخواه همیشه صحبت میداشته اند و آورده اند که وقتی از بخارا بمرو رفته مدتی بکار تو طفل نموده چند ایام توقف در آنجا
ارکان دولت که مایل بمقصود دلستانهای بخارا بوده برودکی توسل جسته که شاید نوعی سازد که امیر بجانب بخارا
نهضت فرماید رودکی چنین چند بیت گفته در سحری که پادشاه صبوحی کرده بود آن را بترانه آهنگ عود بر خواند و امیر نصر را
از استماع آن اشعار چنان شوق بدو آمد که بی پای بستار در کفش سوار شده بطرف بخارا روان گشت و این ابیات که گفته بود
از آن جمله است بیت بوی جوی مولیان آید همی : بوی یار مهربان آید همی : ریگ آموی و درشتیهای او : زیر پایم
پرنیان آید همی : آب جیحون با همه پهنای او : خنگ ما را تا میان آید همی : ای بخارا شاد باش و دیر زی :
شاه زی تو میهمان آید همی : شاه ماه است و بخارا آسمان : ماه سوی آسمان آید همی : شاه سرو است و بخارا بوستان :
سرو سوی بوستان آید همی : و در ترجمه یمینی مسطور است که عدد اشعار رودکی بهزار هزار و سیصد هزار رسیده بود و در بعضی
نسخ آمده که شش روزی صد فرد بوده چنانچه استاد رشیدی اظهار این عدد کرده میگوید شعر گر سری یابد بعالم کس به
نیکو شاعری : رودکی را بر سران شاعران زیبد سری : شعر او را من شمردم سیزده ره صد هزار : هم فزون آید اگر چونانکه
باید بشمری : و اکثر اشعار رودکی را هیچ گفته اند و در شعر عرب مسلم داشته اند چنانکه ابوالحسن شهید گوید شعر سخن ماند
شعر شعرا : رودکی را سخنش تلو نبی است : شاعران را خه و احسنت مدیح : رودکی را خه و احسنت هجی است عنصری گوید
شعر غزل رودکی وار نیکو بود : غزلهای من رودکی وار نیست : اگر چه بکوشم به باریک وهم : بدین پرده اندر مرا بار نیست
و رودکی را سلطان الشعرا گفتندی چنانچه معروف است که حکیم ناصر خسرو میگوید شعر از رودکی شنیدم سلطان شاعران
کاندر جهان بکس مگرو جز بفاطمی گویند وقتی یکی از جهال در نظم رودکی طعنی زده بود و عمر ابن ابوالعباس ابوالعباس اثر فرمی
نموده نظامی عروضی این دو بیت را در حق وی انشا نموده ب ای آنکه طعن کردی در شعر رودکی : این طعن کردن تو ز جهل
و کودکیست : آنکس که شعر داند داند که در جهان : صاحبقران شاعری استاد رودکیست : و با آنکه شعر وی از حد تجاوز
است اما در این وقت با بسیاری ملت فزای او فوت اسفرو دیگر است امر هنر زیرتست آنچه در سفینه‌های دقیقه بنظر آمده این ابیات است

که نغزی

که نغزی از آن کتاب و بخزوی (؟) از آن کتاب است ب مرا بسود و فرو ریخت هرچه دندان بود : نبود دندان لابل چراغ تابان بود
بود : سپید سیم رده بود و در و مرجان بود : ستاره سحری بود و قطره باران بود : یکی نماند کنون زان همه بسود و بریخت
چه نحس بود همانا که نحس کیوان بود : نه نحس کیوان بود و نه روزگار دراز : چه بود منت بگویم قضای یزدان بود
جهان همیشه چنین است گرد گردان است : همیشه تا بود آیین گرد گردان بود : همان که درمان باشد به جای درد شود و باز
درد همان کز نخست درمان بود : کهن کند به زمانی همان کجا نو بود : و نو کند به زمانی همان که خلقان بود
بسا شکسته بیابان که باغ خرم گشت : و باغ خرم گشت آن کجا بیابان بود : همی چه دانی ای ماهروی مشکین موی که حال
خادم تو پیش از این بر چه سان بود : بزلف چوگان نازش همی کنی تو بدو : ندیدی او را آنگه که زلف چوگان بود
شد آن زمانه که رویش بسان دیبا بود : شد آن زمانه که مویش بسان قطران بود : شد آن زمانه که او شاد بود و خرم بود
نشاط او بفزون بود و بیم نقصان بود : همی خرید و همی سخت بی‌شمار درم : بشهر هرکه یکی ترک نار پستان بود بسا
کنیزک نیکو که میل داشت بدو : بشب زیارت او نزد او به پنهان بود : به پیدا روش دیدار خوب روی لطیف
اگر گران بدی بر کس همیشه ارزان بود : همیشه چشم زی زلفکان نازک بود : همیشه گوش زی مردم سخندان بود
عیال نه زن و فرزند نه مؤونت نه : از این غم به آسوده بود و آسان بود : تو رودکی را ای ماهرو کنون بینی بدان
زمانه ندیدی که این چنینان بود : بدان زمانه ندیدی که در جهان رفتی : سرود گویان گفتی هزار دستان بود
شد آن زمانه که شعرش همه جهان بنوشت : شد آن زمانه که او شاعر خراسان بود : شد آن زمانه که او انس رادمردان بود
شد آن زمانه که او پیشگاه میران بود : کرا بزرگی و نعمت ز این و آن بودی : ورا بزرگی و نعمت ز آل سامان بود
بداد میر خراسانش چهل هزار درم : وزو فزونی یک پنج میر ماکان بود : کنون زمانه دگر گشت و من دگر گشتم
عصا بیار که وقت عصا و انبان بود در صفت شراب گوید رودکی چنگ برگرفت و نواخت : باده انداز کو سرود انداخت
زان عقیقین میی که هرکه بدید : از عقیق گداخته نشناخت : هر دو یک گوهرند لیک بطبع
این بیفسرد و آن دگر بگداخت : نابسوده دو دست رنگین کرد : ناچشیده به تارک اندر تاخت برخیزد
بنشین نه خرام ای بت کشمیر : سیحور که می کرده اندوه جوان پیر زان پیش که در و دمان کاسه سرا را گز رطل همی
خندد چون برق شبگیر : گر رود ابسنگ لاله و سنبل ز مطر مشک گرگرنه بنقیراز و شکرف شود قیر برباید کی
خدائی که تو گوئی : الغرض سالم بنشست با دولت ز معتبر در مرثیه ابوالحسن مرادی شاعر بخارا گفته ب مرد مرادی
نه همانا که مرد : مرگ چنان خواجه نه کاریست خورد : جان گرامی به پدر باز داد : کالبد تیره بمادر سپرد : زمانه
پندی آزادوار داد مرا : زمانه را چو نکو بنگری همه پند است : بروز نیک کسان گفت غم مخور زنهار : بسا کسا که
بروز تو آرزومند است : شاه زری بسپاه چنان شاد : که جهان نیست جز فسانه و باد : از آمده شاد نباید بود

دل گذشته نگرد بیدباد : تنگ بخت کسی که داد و بخورد : شوربخت آنکه او نخورد و بنداد در عشق چاره دگر

شدم سیر از جان : از گریه خونین مژه ام شد مرجان : القصه که از بیم عذاب هجران در آتش رشکم دگر از دوزخ جان

ای از رخ گلی سرخ رنگ بر برده دیو زنگی ازین رخ آلوده بیلاب مو : کاری که شود چه روی شوخ همچو مشکین گردد

چه دوستی همه کو : در منزل غم فکنده مفرش مائیم : ورآب دو دیده مل بر آتش مائیم : عالم چو ستم کند تحمل کش مائیم

زحمت کش روزگار ناخوش مائیم : فرداچه به خنیم ره بن گشته فراز : در خان تهی قالب پرورده بناز بر بالینم نشسته

سکوی بماز : کی گشته فراز ان دو پشیمان شده باز ظهیر الدین الکاتب محمد بن العباس الکاتب سوار مرکب بلاغت و با لای رخش

فصاحت بود و او بر زبان همیشه رد کلام فضایل او اعتراف نموده اند و تقدم او اعتراف کرده اند و از مولفات او یکی

سندبادنامه است که آنرا بحلیه عبارت نیکو زینت داده و دیگر اغراض انشاست که از آن بسیاری رسایل و غیر آن

در باب تصنیف نموده این ابیات از وی ثبت می باید ملک بر بادشه قرار گرفت : روزگار از فر اعتبار گرفت تیغ اقبال

باز تکوه نو : شاخ انصاف نیز بار گرفت : مدتی ملک در تزلزل بود : عاقبت بر ملک قرار گرفت اگر کسی یک

سؤال بداد : اگر ملکی ملک وار گرفت : عکس خرمنش چه پدید افتاد خانه زهره زان نگار گرفت تیغ معجش

جای خویش ماند افتاب آسمان حصار گرفت ملکا خسروا خداوندا این سه نام از تو افتخار گرفت بر ملک

استوار گشت کنون : که رکاب تو استوار گرفت ملک الکلام عمر بن محمد الفرغانی مذکر بوده که جرم ماه در میدان

جان چو گان عبارت او گوی سر بدی و چون او را در سمرقند حال و حال لطف رسید و جای بلاغت گفته افتاده برابر شد

بحر بیان آمده در ضمیر سکونت نموده و در رکی روی و بدیعی در سحر خیر شکر مقالت و سخن گرم شده بود و بریشه علاوه شعر وی

که دست روزگار در میان ابر و نمان و در مرابع سخن رفته پوشیده که دست روزگار بر تو نکرده و لطف ای شنیده این ابیات

عاشقی مشکبو حدیث من شهره رفت : در هر کنجی سخن از گفته رفت : گر بشنیدم بر بستی ابرو سره : بالا نرد تغافل

دستار رفت : در چشم هم چیز بود نور است از تو : در پای ضعیف نیست رو زر است از تو : ذات تو قرار است مر خلاف را

او وصف که شرح دور است از تو : هر لحظه که با غم تو همی نرمیم : بر شمع امید وصل پروانه شوم با دوری یک شب

گریانم تا ز مه کاینات بیگانه شوم الوجید احمد بن المنصور شاعری بوده که منشور فصاحت بنام او بوده و طرز سخن او

او اگر چه در ساعت سلطان بعنی الدوله به بیان و لغز ب لای فصاحت بر افروخته وسخندان جملگی شود در دیوان او اشعار

جا برا نکه مدون نبوده سفر اهل گشته این دو بیت در صفت آب از وی ثبت می باید چه جا دو بیت هنگام ایام

کار روی کالوان میکند از بر : نگار دری که مکبر بت اهل ... سبزیش اندر دریای زرف ... رشیدالدین سمرقندی

ابو محمد الرشیدی رشید قوام رسته و سخن وده و در جهان کلام فصاحت عبارت بر فروه نکتی از آن سمع و گفت

مولفات وی زینت نامه است که در علم شعر او را به عبارت فصیح زینت داده و او را بعهد سلطان ملکشاه

٢٩٩

بوده وقتی که از وی التماس شعر نموده بر عنوان مکتوب انتقطعه جای داده شعر خواجه مسعود اگر چند که بیتها

از حلاوت گرد : از نمیه کال شعر و نیز : بفرستد گیاه را او تدر : و انگه اکنون که خاطر اندیشد که ابیات

که اوطلع مرد : پاره جو کده بگردد بیافت : مطلع صد مطلع که هر گره خواجه مسعود دیوان خود را دوات

در شبهه این ابیات در شکر بر فرستاد شعر رسید شعر تو ای تاج شاعران زمن : که کو شکفته گل افروخته کرد چمن

نه گل که باغ بهنگام نو بهار دهد : نفسته گل بشکفته ه از غوان و سمن : چه دولتی که بوی گل دارد که

محنتش خوانده شدن ببر این : چه صورتی که کند حکم خلیفه بما نگه : ز عقل و امدوح ور ز دوج مادر ش نه مشک

گفته نسیم اکوتشبوی : نه مهره سرا خوانده هر دوغ ادر وش : سپاه علم تر است صد هزار علم درخت فن تو است

صد هزار فنی : غزان نه بنگ و رسیزه که از بچه است : بلند قدر معانی در رشته نحو سخن چه ساحری که نکار

هلک تو که کند : ز رشک نیست بر سیم کرد فرد معدن : شب نهفته عشق از دو طرف بود بیان تیره شب افراز گفته

روز و شن : دهان او لعلی شرح بنت العجمی جرا جیشه بر و زابلیش پردن روزهن در عجب بر مقاله آمده که رشیدی

در خدمت سلطان خضر بن ابراهیم خاقان عظیم محترم بوده و عمق چون در آنحضرت ملک الشعرا بوده و با لغز و

شعراء آن خاقان مثل لولوی و کلابی و نجیبی و پسری و جوهری و سعدی و علی شطرنجی و علی سپهری و نجیبی فرغانی و بکار صلح اطمع

تمام مدت وی متوجه اندها ناز ندیم و در رشیدی طمع ان سید شعر ان وار دی النطلب بوده بیرسید جه رشیدی جوان فاضل عالم

خوش طبع نیکو بیان و مجلسی مقدم و حشم حضرت خاقانی در فرمان وی بوده و از حضرت خاقان در بر نیکو بوده تا آنکه

رشیدی بالا گرفت سید الشعرا لقب یافت و بادشاه را در حق وی اعتماد بدید آمد و صلتهای گران بدو بخشید روزی خاقان

از امیر عمعق پرسید که شعر رشیدی را چون می بینی گفت شعری خوبست نیک و منقح است اما قدری نمکش می باید پس زمانی بر آمد رشیدی

رسید و خدمت کرد و خاقان بنشستند پادشاه او را بنواخت و گفت از امیر الشعرا پرسیدم که شعر رشیدی را چون است گفت نیکوست

اما بی نمک است بباید در این معنی دو بیتی رشیدی خدمت کرد و بجای خود بنشست و بدیهه این قطعه بگفت شعر شعرهای

مرا به بی نمکی : عیب کردی روا بود شاید : شعر من همچو شکر و شهد است : و اندر این دو نمک نباید شلغم و باقلاست

گفته تو : نمک ای قلتبان ترا باید چون عرض کرد پادشاه را بسیار خوش افتاد و در ماوراء النهر عادت رسم

بوده که در مجلس پادشاهان زر و سیم بر طبق نهاده و او را اطلاق و جفت خانه در مجلس خاقان چهار طبق

از زر سرخ نهاده و بر هر یکی بر روی بیت پنجاه دینار و او را بخشیده چون عظیم خوش افتاد بر چهار طبق

بر رشیدی بخشید عیاران حضرت تمام زر را بدیدآمد تجدید عبث در مدح خاقان قدرخان ابو المعالی جبرئیل احمد

گوید شعر شاه اعظم خسرو ترک و عجم فخر امم : پادشاه چین قدرخان دخداوند جهان : بوالمعالی جبرئیل آنکه

گو را جبرئیل : با ملایک مدح گوید هر زمان بر آسمان : از زمین تا چرخ کیوان صد سه حت جمع کی : همت او برتر است

از جرم کیوان صد جهان   از حدت دولت صاحبقران در عهد او   برگی گفته است و بر هر گونه داده صد نشان می شستیم
کران صاحبقران مرد ابو   ز دولت صعب هیبت نیک سیرت خضر تن   یک اصل او را دست شر ملکان نیکخوی   با فر انجم
با مروت با امان   گر بدین با ایمنی بود صاحبقران میانه بیت   مرحبا زاجر خداوند جهان صاحبقران   کز بوده پای او
در اول مشرق رکاب   که گرفته دست او در آخر مغرب عنان   ای ز نعل مرکبانت صحن عالم پر هلال   افتابی در معالی
آسمانی در جلال   تیغ تو روز وغا اماده کرده گنج تیغ   دست تو گاه سخا بر باد داده گنج و مال   بیت از بالکندن کفار زخمت
ستوه   نیست از بخشیدن اموال طبعت را ملال   از ضمیر روشن تو اختران یابند نور   وز لقای فرخ تو خسروان گیرند
فال   عیش بدگوی تو تیره همچو ایام فراق   عمر بدخواه تو کوته همچو شبهای وصال   از هراس تو همان گردند
ماران دست و پای   در پناه تو برآورده مویان پر و بال   دیده تقوی ز نور عدل تو دارد بصر   چهره فضل و هنر
لطف تو کرد جمال   شد بسیار از جود تو مملو لوای ماهی   شد جبال از برق تیغ تو بر آتش فوال   بیت ای اولاد
گیتی چه فنا تو محمود المسیر   بیت از بنای دنیا چون تو رضی الخصال   تیغ تو در هر دو گیتی جای سازد چون عکس
خیل تو در هر مصفی راه آید چون خیال   سیح تو در عیبهای جوش کردن شود   سخن است همچنان در رخنه دندان خلال
شهریار را بعل خوانم حال سحر شد   سحر این معنی ارشاد و سحران اهل الضلال   قطعه یا بل اگر گشته است پیر سحر دام
شد زطبع خطه خوانم جهل سحر حلال   تا بود جابر بود خنجر را مبکب اقتران   تا بود حاصل بود کوکب را نکبی انفصال
کوکب احباب تو بادا همیشه در شرف   خنجر اعدای تو بادا همیشه در وبال   مار امال از رخنه تیر طالع است ای
آنکه مر ترا امر خرد سلامت است   تا مستقیم حال کار را همی شکری که کار ای تو بر مستقیم است   بعوان و بی کی
که علامت کند ترا   نزد یک من سرای هزاران علامت است   هر چه از تو بر من آید تسلیم کرده‌ام   عشق حقیقی را این
یک علامت است رباعی کس را طمع لعل چو شهد تو مباد   جز فرق قدم بر قد تو مباد   تو جهد مکن که حجره من جهد تو بود هل
جهانیست بکار من که جهد تو مباد رباعی آنکه چو گل سرخ و شمال نرگس   چون دیده نرگس نگران آن خوش   مانند بنفشه سر بکوی
بوس رباعی جان اما نه ز تو زنگ بکار آمد بس   رباعی خرد جان در دیده   دل نقش فزای   خرد رهنمایست بسته کنا ای
خرد همچو خورشید گستر است   شب تجرد از روز روشن تر است   به نقش قرآن با نقش برتری   به نقش زبهر بر تری
بجد آری سخن جوید نقش نماید نقش یکی   چه بید نقش را چند پیش پیسی   رمان گشته از نام او سرفراز شده ملوع
با نام او مستغنی   کرا او را هنر جا کرد بنده نیست   چرا از بعیش هنر زنده نیست   رنج بنده کرامند جستجوی
یکتی نبود بلبی الکلکوه   بکتینی چه باشد سرای سخن   که گیتی کم است از بهار کاخ   ثنا بی من او را چو سرای و
مرا یک نفس بی ثنای تو نیست   نخواهی که شرمنده باشی ز کس   بنده بر ده هنده که کار رسی   خطائی که دانا زمین دل
مکند   بارادان ... که نادان کند   گر از کار بد دور خواهی شدن   زیادر بدست ادر باید شدن   بر

کرسواری نکرد   که خر جام فرجود داری نکرد   بیغ هنرش اندر نداد   که بر فدان ریخ او برنداد   چنین اکار شیران
سر بسر   که اندر نور ستاره در سر   کسی کو نماند غم خویش خورد   غم دیگران کی اندر جهد   یکی خانه آباد کردن صواب
نباشد چه کرد جهانی خراب   زبون سپهر و زمانه شوم   که بر تیر هر حرف نشتم   جهان ریخ بر من زجانی کاست
گزاد بود پیش چشم راست   چنین چرخ گر تو زمین چون کند   تو اندکه از دولت دشمن کند   که آهن بر خطا بیشتر
ولیکن بهای گهر بیشتر   نظام الدین احمد بن علی العروضی از ندیمان سلطان خود بوده و در آن عصر نظیر نفس بیکار تغییر داده و ترتیش
عقد شعر را گوهر فرمان داد و در مثنوی از متقدمان صنعت است و چند تالیف در آن پرداخته نورالدین محمد عوفی در تذکره خود
وی را از شعرای سلطان طغرل بن ارسلان سلجوقی دانسته اما در چهار مقاله خود بود از جنسیان ملوک غوریه شمرده چنانکه در جای گفته
که بنده مخلص احمد بن علی النظامی چهل و پنج سالست که در خدمت این خاندان به بندگی موسوم است خداوند ملک الجبال علاء الدین
ابوعلی ابن الحسن ابن الحسین که زندگانیش دراز باد در حق من بنده اعتقاد تمام داشت و مکرر از حضرتها گه شرح امیر عمید صفی الدین
ابوبکر روز عید فطر به حضرت پیوست و او جوانی فاضل بود و در دبیری نیک دستی داشت ما گفتیم من حاضر بودم در مجلس پادشاه
رفت که نظامی را بخواند امیر عمید گفت نظامی اینجا است گفتند آری ما چنان بود که نظامی منیری است چون خراسانی بوده
و ما تا کجا نه رفتیم و نه ذکر کردم چون در درجه اند گفت امیر عمید گفت نظامی پیداست گفت آمد در مجلس نشسته است امیر گفت
من نه این نظامی را میگویم و آن نظامی دیگر است من این را نشناسم پادشاه هر ادیبم متغیر شد روی بمن کرد و گفت غیر تو
نظامی دیگر هست گفتم بلی دو نظامی دیگر است یکی سمرقندی و او را امیری خوانند و یکی نیشابوری او را اثیری گویند و من بنده
را نظامی عروضی گویند گفت تو بهی یا ایشان امیر عمید گفت من آن دو را دیدم و لکن المعرفه تحجبنیم این را ندیده ام و از شعرش
هم نشنیدم اگر در این معنی چیزی گوید در حسب بگوید طبع او معلوم شود و بگویم که کدام بهتر است ملک روی بمن نگاه کرد و گفت
ان ای نظامی ما را خجل نکنی خیالی بگیر امیر عمید میخواهد قلم برگرفتم و مسوده در هیاهو رسیده بود که این پنج بیت گفتم
در جهان سه نظامیم ای شاه   که جهانی ز ما بافغانند   من بمی بنده پیش تخت شهیم   و آن دو در مرو پیش سلطانند
بحقیقت که در سخن امروز   هریکی فخر خراسانند   گرچه همچون دو حاکم سخن گویند   ور چه همچون خرد سخن دانند
من شراب ام که شان چو دریابم   هر دو از کار خود فرو مانند   چون من این ابیات عرض کردم امیر عمید بیانی بلگ کرد و گفت
ای پادشاه این نظامیها را بگذار که در شعرای حال از ماوراء النهر و خراسان ما را هم کسی نیست چنانکه حقیقت ابیات تواند گفت
شاه دیا چنین ای نظامی که ترا در بسیط ربع نظیر نیست و به دست تست سخن و علم برافراخت و شش نسخی در طبع ادبی هم
آمد و بر که چنین کرد و گفت سر برا الان عید تا عید تو سعد گشته من تحبدا دم دلی عبوریت چنان کردم در اظلمت ده هزار
هزار من از آن خمس بدین بیدها که رسید و اعتقاد آن پادشاه در حق من یکی هزار شد و شیخ نظامی آنکه سلطان
انتقال است کتابی از او می پذیرد   سلامت ز زیر کردن نام نهید   خدا راحت در این ایام نهاد   نه کردن

از تیره چون بود خلق که خدایش ز داد او لئام نهاد و جهان بر وفق نام خود جانست فرداد را که فلستانام
خنک از آنکه ازو بنیان لوح قدم در خطه جهد نهاد و خواجه اهل کمال من آن بود که مراد رسید و جهان بجو نوشت
چونکه بر سنگ امتحان زد دست در جهان تمام قلب منم چه نوشت **حمید الدین** جوهری المستوفی از حسنا دید الشیبانی الشهیر
نایل از ماوراء النهر بود همواره میان او و حکیم سوزنی شاعر مهاجات بوده که بنا بر لطافت از آن درگذشته باشعار روی که جماعت
وصیت ایست مبادرت جفا بد **نظم** ای سنگدلی خونی نگاه خویش به که بر خوان مردمان حلوا داده ایزدت نهاده پیش
نکند شکر کس جدا نه همه گردم اهل زوالدین خویش سخن بنده است بیش من دوست دار گزین نماید مردم خویش
تا نماند فروش تنها ای عجب طرفه چو هر لب شراب غم سنگین لب الهی ما ساز هیچ مستی چه داد نهاد همه اکنام
نه چون اقاز ساغری با باده صحبت دو شت روز جا هموز فاش کردن ساز جانا غم سود همچنین بیت مرا از غنی
فوائد تبه زجان بیت مرا پر شد که با زار مرا خود شکست ور نه ز قضا چیست که آن بیت مرا **عز الدین** ستاد رواه
و قدوه فتشبهوا ومکان بود چه امکان فضیلت او اعتراف نمودند از فتنه نقش علی پهلوان نامه ست که ابیات شعر ابوده جنید خبر
در مدح پهلوان جلال الدین گفته **بیت** از جود هیچ هرچه بگله جهان رسید ⁙ از درد و مردی تو بی بحل آن رسید از غفران
نزد لاف عشق تو ⁙ درد تو هم اگرچه هر استخوان رسید ⁙ ز بیت نگار عقیده زوست هر لحظه کز او مرا بر دل رسید جبین
خوش بر که هر کس یخ زی بتاب ⁙ کام مجا ترس تو اهم قران رسید ⁙ فرافتاب حسنی و بر شمار تو بختی جهان بخت پهلوان زنو بر
اسمان رسید ⁙ مقصود امر ترش عالم جلال دین ⁙ کز جود او بهر طرق کاروان رسید ⁙ روشن ز بیش او چه کمال اوج پیدا هر که در
او بجز نک کان رسید ⁙ لذا تیره از خلق جهان گشته تر بند ⁙ تا کابیات را چه تو صاحبقران رسید ⁙ عز اهل امر بیش ساده
بود و رطب ⁙ تا چون تو در بدل امر زمان رسید ⁙ کاهی که تیره ترخیف رفتو بختیست تو چمن با ثبات بر علم آنکه که رسید
در عذرت کرنه ام زانکه تخت من گر بر فلک رسد زجان تر و بیان بر **شهاب الدین احمد الفرید** شهاب بسمان فضله و علما
اوامر جلال بود و جهان از مصنفات او تصنیفی و منته که بهای کان نادر انبیر و لطافت و مکان لطافت و معانی نکته تیره کان ادم باد و زبید او
این ابیات که تاریخ سخن سبحان است ومن شد تسان مراتبه بحور شاعر ادراک روشن مصداق بر سای ایست **بیت** بعد از مخلوق بود ان
عسر خاصع کر زنست ⁙ خاک الدر پرش که ابیات که از زن برخیزد ⁙ انکه اندر گشت سبز اسمان از فضل او ⁙ هم عطار در زمین شوره
هم فره مر زنست ⁙ ازین مر نه که تر جنه ساختن کاری ⁙ ما که نش خیک که طوق ماه ود کرد زانست ⁙ در که زینی گرم ناگاه
چه خوبی ش ⁙ کز خطای او دل احرار در زنده است ⁙ حلقه حسن چگونه داده که امروزش بخون ⁙ زیر جو زیر کمان و دل خشم حویست
خواب حر که شرا اهل اقتدار و دوست بسته کرد ⁙ انکه در کجین بیت ما هر دو جای شیر افکن است ⁙ هر که او نیست در عالم اسیر خلق است
هر کی صورت در عالم قرین شیر نیست ⁙ نفکنند و بیم ملک ز جند ولالا پادشاست ⁙ هر زند سر در دو مرگ که اه خنده غلام سعادت
از شیشه ای اهل شتاب کشتی این گفت ⁙ دلعم را کر باره از فنا رست در ازنا من بدست ⁙ هر کر نشست اهل امر دوره که تاب عمر

خسته

خسته گردد چه های رور وشب با خوش باشد برسر که ای لطافت مجره دوام گرفت جهان بر رونقت مدام جان اسیر من است
کاهو گر ریخ خود ببیت سلمان الفتم نیم در بیخورم تا نیم جان از دمش است جان گوش تو از رنگ مشکبار بسیمین تن
سمن را خاکت در چشم نگارا چاک پیراهن ز گلخندان تو چون کوکبست و جگان مرغ افشت ز جان تو چرا ماهست بر پیرون مرادت
بنا زد چون خاری تو لطافتها طرب طنان بخندد چون بخندی تو ملاحت با روان تنت اگر طره بر فشانی دگر چه رده بجای
زهی صد شب به چه من بر شوم سرو ریشش زمکس لب میدادم جان گرد همه جانش جهان چشم مرد جانه بست نعمت غصه ی غلطیدن
فراق راست با هم مزاج بیشتر بیشکر وصلت رست با جانم خلاف است روشن زیرا است هی بیابید زرلف فان گفتن
چه از طبع سر سادات ملحقه بیان سرمن ستوده ناصر دین خسرو سادات شرق و عرب که در رش چهره را کافت رخ عشق غمخوار اشکن
خدا وندا که در شش گرد بیخ رو بستان ز جنت عده وندی که تیغش گرد رود اشنا ن شیرین ببینی اش نگین بنده به از بهرام نخجیر کش
خداوندی یکی مطرب به آن نیز بیخ ریطان ای عادل جهاندار که اندر عرصه گیتی فرو ماند ز ظلم و فتنه با مروت ممکن
اگر خواهی کنگی بخشش بر جشن بزرگ اگر گردون آنکه کردن جوشش گرسرش بشکن خدا وندی که از هیبت بیم تیغ زهر
فرو شد دوم باز در او برادر جانی اهریمن زبان شکن دکام همچون سنایش بر بز و حور زینتش بدر چون پدر نادان
بجیب از حلقه های زرکه چون گمبجتی بینه ب طنر و رستید دیدان مهره چهره گرند جلال میر را مانند هیچ بیک اغراران
کر چیست و اند او سروده و جوش شد گشته دشمن حسام تو اجل کردار در صف جان ربا گشته اجل سرگشته و حیران همی گشتی به پیراهن
خداوندا بزرگا مند بیش نجت تو حاضر تن تو بوده در هر فضل و فضیلت گشته در هر فن ملک تحفه کن از غایت لطفش ز چکن ان خواهم
رهان تو بلطفان ماشق خود بالفطف ناکش غلامی نا گفتارم بنیدام کنون بدان چه کم گفتان در انکندم بمیدان کوه تو سخن
اجل المحترم **بهاء الدین کرکی** الذاهب من سمرقند بوده و لطایف الفاظ او هم چون شکر و قند اگرچه در لاف زکان نقطه و دار مرکز
سمرقند بوده اما اختر دایره کردار مرکز مرا باز اعاطه نمود و چون اقبالیه مملکت نیمروز ادراکال حاصل امد لسیب ⁙ انقضات
اشراف سیستان در آنکان سال ابسر برده و ملک شمس الدین که حاکم آنجا بود در رعایت و عنایت موفور و تقدیم رسانید جنیت خاصه
خود را بدو فرستاد و تا اوراباین حضرت آوردند بهاء الدین خواست که بر سبیل استفاده جنیب او را بملکه انکار گردانیده ⁙ بدین تعظیم
بگفت **بیت** تو آنی که تیغ تو زاده است ⁙ جهان با هر کس ظفر کند خدائی ⁙ قبول جناب تو چگونه بنده که تا باید الله
چه گردون زمانی ⁙ تا چند همی طرح من تو زهر کی ⁙ چه طاوس درخانه روستائی ⁙ جهان باد پائی که اندر سرعت
که کرده و رکن انکشا هوائی تو گفتی سوارست کنم بر چنین اسب ⁙ که در عرصه پیاده قتالی جه بر تو بینم
نانشینم جه گفت ⁙ تو باری چه شایسته است و لی ⁙ جان گو تنفر مرب اند دست گست ⁙ کز تا چه بر بستر جوش خانه
ابر زده تاویک مژگان ناکان با برد ⁙ بر روی تو سپر چه فکند اند بهر ⁙ در هوای تو چون ذره صفت لب با ابر اقبال چه
رخت بر فلک خواهی کنی ⁙ دلبرا از سر زلفین تو در و هم نباشد ⁙ همه از غمت فخر عم جهان عزیز علو ملک

نظام الدین شاه عرب ملک ملک نسب خسرو صاحب تیغ حسن اقبال حسن یابی حسن آنکه بدهر آورد از تیغ آتش ترید کو
چشم تو فتنه تو چون غمزه اکرام زند هر صبا نیز نافه در گرید دارد زحل از سر ای فلک بر تشکر خاک افکند که بیاد تو فلک
تو سایه پدر طرّه دمیدن اشکال تو چون شانه کنی عنبر دانشند عنبر حال بگو صبح اگر مدار زمان تو بودی هر روز
نشدی از هشت پرده جیب رخش گیرد اگه در حلقه زلف تو دارد حلقه در گوش سبز تر نک فلک چون هندو لا ابد در حیرت
نگه بگفت استاد دبیر حیدر دبیر حیدر حال حیدر بازو ملک الکلام حسین شرف در مدح گوئی و لطیفه پردازی مانند حال نخستین الطاف
نسیم سحر را از خجلت در پس دیوار گذشته و طراوت لطفش غنچه تر را بی اثر گرفته این قصیده که در توصیف حضرت جلال جلاله بر عم دارد
مطلع دیوان اوست : ای سبز آفاق از طرفها دی بکرم باشد لم العفو مکیاموات تو ذو بلاف سبیع الانواع نوری فی خطا
ذات تو پاک از که و که و کدام امر تو بازچه و چون و چرا حیث غرور بکرت خود نفس کیست جهان فیض لطیف خاصها ز تو
تو هم را بشکیر موهبت تو به زاد بستما آن تو است که کی کی اشرو رحمت بی بیش در صفا اوتی علک شده تو
شیفته وصف خاک هوا مدرک چشم جهان بین یقف سیما پیچی مطلب ادجوی زانکه ز تو بیش داعل الیقظ هیچ مرتبه
بکل بی ست سرعت ادب وصف ادکا گرچه دار سنگ دره دانه دار عاقبت سر کنده پیتا من که تنم تو دو لا فهم بل کرخ
اکر دفتی رفت جام بر سعل عرب نسبت خاص محبی دو رخا خاطر ای اتبه از شکوه نکته من مصنف غزها فکرت
مر اجمل لسیان عقل حقیقت من کلی و بر جی مفا ذره از ذره فضل قسرو قطره از خشبه چشم حیا بر تستم الم بنره
در لیوا قه هم شده ام تیره دلا بتاجرا سبز لبستان چراگاه قدس ترنّه خوان من و من نیستی غزل سلمان هم ذکر شده خیر خیر
مردم عاقل بدین پایم جفا انکار گذاران که مرا فوت گفتار دانه بتدریج رسانند منکیار هر که جفت از کسی بر نده کاری
اوگشته هر عضو مرا از پی گفتار این همه را شعله خاطر من زرد ای نیز خامدیر جز سینه من تازه ای سامعان تا رقم دید تم السلام
را انظار این تا زگه گردد لم امداده خورشید بر اندود دلم سنگ برزد نشد بر حسن فرو بسته در سک سفار باشد مجموعم در وفای نیست
از دوسر گران تکلم عاد قدو کران در او گرد رسیده بر مرد دلم را ابهم بیش عارض شده ای آن جا زاده من گفتار از شکوهی من قراره
دلم آدرنگ هذو العجیبه ای دیگر در دلم انکار جانیت بر سجا به فلو لا سر بالم زبان بر کوب خلق چه تر اسبه مرکو دار بجا
سفر بطلب ثنوانی در در گریبان گوی صار ز کوکب سیار تن مرکب گیست رای طبیعت تا چون تو بر بودی داوری که بانند در طلب دار او
شرف ای زیبنج بنیه صبح بهار رندی بخواه لطف رهگشته تقدار هست نکی نجواه کی ببرد و نزدو و علم عزت دره جهد که بر کار نوبت گذار
لذت رگ عیسی الشیخ بجنس از دار بیر ببرد به بپرسیر بحالد بر تو همه دولت تو غنی بدر هر ذرگ در صبحگاه تو بوی خود دار
اکجائی از جهان جهان آمده حیب مر نما علی پی بر آه علیه اندر سر جام گفتی از دست کلام در خلق گشته حقیقی از کبی تنگه تپ این
گستره نگه نکنم مرا از منزل بلا وین گزیده هست هر آبادی رخشب روزی هر که بجوره مگون بر گم رفت میل بخت الی جمالنبس
مستی جهان جمیع زیبا زیرد شیخ تو ابو جهان بدو مرتبه مرگ نایب از هرا تکه جهده و کلامش امام نزد بیکی علم یوسف و ترکی

سبعم
جمارانی که چو اخند در غار رحلی : نه در عجم علاج پذیرد نه در عرب ورد قریب عالی بن جهان بالفعل چینی غم هجرت ز بسر بردن گردن که تکم
به چشم چینا اندر کریباند هم بر ساحل مجنون گذشتم به جام جینو الف نقش افتاد همه بر شاه بر راه خونین گذشتم ز خون دل الحمد
الحمد لله گزان ظلمای ناموزون گذشتم بیدانم که بجیحون گرانی برآمد ز دریای عشق چون گذشتم امانگه خیال با رکاب ست
معشوقه چشم تیغ آفت حلقه کرده دل زنجیر ست خشم اثر دم زمان ست ذات لطیفت محتاج کو گفتی عالم
جادو ست زنهار ز دست او خراب زلف دلکه زهر تکالفت بدنام کند ز اهل حقیقت زابن زمره چه ره من ست
هر چند گیر که تر خورانند از او قو بر آن که بدو گشتن ست جانبه یکجا افتادن دولت که ما از محنت ایام رستیم قفا عالم
پناه خوش کرده ایم حلوا از زر بخت سینه خستیم از آن ورزم فتادن روی بر خاک که میگفتیم شاید بسر بستیم
از آن بیرون شستیم خار و خضر با سیدی محمد الله که رستیم بر اقبال شاه حقا و حق اگر یکبار از دو هزار تکلف بشکستیم بهشت
است بر خار مردم گرا دیدار نه اثر بیکدیگر نشستیم عاشق سر رست را در صیقلم بیکرم شراب دولت جمشید دوران
هر کرا از رخ سر و دلبر باده روشن گرفت مر جام وقتش کلیم در دل بودم هم در کتاب ای وداع مرده یکی رست که مستان ز ما هیچ
دفت کلاه هست حالت که بمطربنگ : ای با تو ادم پیچ حالتش عاشقانه همچو چنگ : ای جام از فرقتش جلال به چون رباب
دل جست یکی هوا برست عم لست جان عجب یک جان تشنه غم است وای عمر یکیبا که کمست غم است او ز ای چند
دان بخت غم ست حلقه خود سخت دل افروز نبود زان بر سر لب ستهند بیروز نبود زان شب که برفت گفت خوش باد ولت
هر گز شب محنت مارا روز نبود شعر بر بها دا را جدا دار رشید روزنه او ز شماره ای ترسیده رسمی که بجای فرشته
نرد تیم در دوا بد نکه جوامرد اعاد رشید اجل الملک ابو علی شعر بخی حالی بر معانی جانبست که لطف طبع او الطاف نکوی قرش و جند
کلاش بود و هست راه بای بسیر بوده و حقیق بوستان بلاغت کامل سلطان شهرستان بر هست و از اشعار آن خاندان
بوده و از حضرت رونق تمام داشته مجموع بوده که زرگ خوشنواده که در ساده ای امر تو زر روز تکه خورشید بجوزا منزل از بند
الکاف جانماید اکبر با تنهای روز علی شد والی بسیار گذشته در جهاد ادا آمیخته و قدم و اجداد غرور اند دری آکو علی ما اتی
کردید خیمه تنگ دید که ردیفه الکاف بسته حسبالار شبه قصیده گفته که اجید حضرت الملک است نظم بشارت آمد از روز
ما ما هر زمان الکاف : کنند تمکین دل ما زمان بشارت شادمان الکاف : دو بر نشیند تو کو شجاع ملکوکمان الکاف
نشست چون یکی بر سر علم در صیان الکاف : بنقار از برادران کنند کلاف بنی اوا : که جز بر ما بخواه عشق بدو نیکو الکاف
وزیر شاه صدرالدین که ابر شکستن خشش : بنقار دیگر دن شجع بز کمان الکاف : جانداری شه جهان خواهم که الکاف ثنا
که ما روح بشد خورحه باشد مر زبان الکاف : الا تا بر سر آید فرطار شبان تنگ : الا تا بر بود بر شمان بی بنده بی الکاف
سعود تیش باد ستضعف ز دار تنگ بر کنده : گریزان دشمن از تبش چه از بد خراب الکاف : علم از شه حاصل کی که
نزد روی نکاتب : شرانی تنقلی علم که حاصل کردن : بد و نیکس که بسناوان ازدواه علوم : شهید از دیش مرد از کرده ایشان
اول شعر

همچو مرغی که هوس شوق پر بجا به کند   چه چه خواند از خانه برون آوردن   سبب خاک گریبان رفته رفتن به   که سوده کرد این مهتران
عمر بجای   لذا تحمیل همه این مهتران وا این دارد که   رها گردد در سبیل حال حالت ده   اگر تو جمع کنی خاکسان گر بجا رها
کند همه حال حاجت نفی خدای   اگر با منند این مهتران بجای نیست   چگونه عمر گذاریم وای بر ما وای   ای برده علامت
برخ خوب تو قامت سرو ریش تو مانند سنجق علامت   انصاف همه خلق بجان دادی بخانی   زان روی که درخشنده براق بجز شوخی
سخنم عجب است که تراجیدی است   بر گردن بر سیده است و بر سینی سلامت   بر گردن تو زان روی ما نخوی بر سیده است
برو ای تو ضمی کنندان کو بن تقیبات   امیر روحانی از بزرگان ممالک سمرقندی بوده ابتدا در خدمت سلطان ابو سعید بسر میبرده
علاقه نیز خوارزم هوا علاوم کرفته با مرکبانی مشغول داشته تا قاضی محیش از بوستان آنجا منقطع کردید از تحقیق آنچه بنظر آمده این
قصیده است که نوشته میشود   بیت   زی بعکس روشن ز آب چشمه جان   دراقصی عالم دلت ما خوان   تری قوتی که اکر
من حدای کس بود خلق را مجال کمان شده ذره سرکنده بوده ام   که کفته دو سه حرام کیک کما بجانی   یکی از ان
چنبه فروش که کرد کرش همچرخ و جه چرخ سرکردان   دوم اوست بر لبان که کیمیا دوست   هزار بار بسینه اند بر بستان
سیم رشید کرد و طاهر از غاوه کرده است   جهرکج کنده دماغ و جه فلک بسته دان   چهار رخسان کاف کپی برم بر کارها
مرده در پیش فرزوق نادان   چه کفر بار چه سکند نهاد او درغ   که چشم عقل نادرست در کنیزان   بدا کمان که بخود پرست بدان
بکا دست بجاه ازلی کل من علیها فان   بقطعه که در راه چشم عقل شد عاجز   بر صدق که در داد سر عقل شد حیران   نقطه
سکاف بکله با فسین نقش بند   بعاره و رنک بر قران   سیم دولت بهرام شاه بن مسعود   کما فتاب ملک کشت
که بر چهار که کار بوده اندوه سوز   اگر نکارد ان آتش اندوه چندان   چه بوده به دانا کلوه هر یک سرخ   بجا نکبه که بر
زنندزنان   جه ملک بجا تو بتر شد بادر   زبان ناز از تیغ کند کن دندان   مرا هر وقان صاحب غضی کرند   که در
اندر رسیدن سمی خوان   جگونه بعلم خلق را کمان کردم   کر خدای مسلم مرده بدین عیبنان   بکرش عبید الله وکیش اول
دریغ هنر بغزالت فنون کذان   اکر نکاه نکن جهان و دعوی   بدین قصیده لسید است مرد ارباب   سرا بدیه کرد
کوید   چراغ روضه مسعود سعدی سلمان   انقطعه نیز از او است   بیت   مرد ارکه نکنی نکند سیل نکار   ... بهار بعد
باشد زن نخواهد ارکش دختر قیصر دهند   وام نستاند اکر وعده قیامت باشد   کس که دلبر زلف در بند
عقل تو غیب از در بند   ملک نکار سکب رکی جنون و وصل تو در هند که خود رو ر نکار در بند   مولانا علی   در فضل کمالات
طراز هنر جمالی چون رطب   و بالس اوجش نکبه نظر بوده هر آینه آن زمان کشته شرح در شعور و رفعتا بهر   طبع اشعار
برخاندار رخش ارانی کلابی شوب طوفان برخاندار رخش ارانی   شد شکسته دل از زنج کخت با بر کرها   کنج تبه بوسندان تر
پیش ارانی سر او دل بروه نیز مرام شده از باغ حیات   بیم جانی داغ حرمان برخاندار رخش ارانی   خواجه کریم که ملک سر عراق
وصهر جمان شیخ نظام ادیا انتظام داشته بعد از فوت شیخ سلطان محمد قتلق وزیر اکتفا بانتظار الملکی نموده تحت شیخ الاسلام

محرر سیمش

محرر سیمش که نما بید مولانا صدرالدین ابراهیم که چندگاه در رایت صدارت میرزا شاهرخ بر افراشته و خواجه عبدالملک که برادر ایم
حاشیه داشته و خواجه فضل الله و مولانا کمال الدین عبدالرزاق از بزرگان و ظریفان آن شهر بوده اند   ب علی   از غلامان میرزا خلیل
ابن امیرانشاه کورکان بوده و میرزا مذبور هزار دینار صله این بیت بوی داده   بیت   ما شیشه در جهان تو هر گوشه بر سر مسند
میاد که بنا که شکنند سرش و این دو بیت نیز از روی می آید   بیت   ای زلف ترا دل شانه شانه   خلقی بتو مشغول و تو غافل ز خلقی
که معتکف حرم و که ساکن مسجد   یعنی که ترا میطلبم خانه بخانه   رباعی   اگر چه صادق ضمیر و نیکو فرجست بوده اما بیار عجیب بخوی
که بر فقرا استیلا داشته علیه در نظر ارباب اعتبار بوده انشطیط را داشت   بیت   ستاره نیست در کوش آن هلال ابرو
زروی حسن بگوهر رسیده بیزند چیلو   امیر علیشیر در آن تصرف بکار برده و چنین ساخته   ظاهرا محبتش بر این تصرف راضی نشده
جوهری   عروض قافیه را خوب میدانسته و سر النبی معزم بمنی علیشیر منظم اوده این بیت از انکه است   فلک بسکه در کردش تخته
بهر ماه قبل بنده چنان   بر از نقش   از نظم معانی لفت بر کب بیکار نشته و این نوع ابیات میگفته   بیت   تا هر محب که دل ازکف
در نه زان بر دهر میکردم بسیار ره کله   خواجه مجید   از خوش طبعان اسکان بوده در اکثر هر که میرسیده این بیت کفته   میر از نرگس
نرگس تو که مستیم سنا اند   چندان کز بت دیده که مستیم دست افتاد   مولانا ذکر   در انواع فضائل فضیلت کامل
داشته خصوص در حکمت که از سلوک اهل عهد طبیب بنی علی ثانی معاصر سلطنت ابو الغازی سلطان حسین میرزا بهرات رفته از آنجا
بسیار در ماوراء النهر شیبانی در آنجا بود محمد خان شیبانی مرحمت و برا بجا و ماوراء النهر آورده در غایت تعظیم بیای سلوک میبود
چون از دولت آن پادشاه بهره ای حاصل نشده و اکثر سلطان در ایالت بلخ نشسته بود تمام مولانا را از خان میرزا طلب داشت و او هم
فرستاده سلطان بکابل رسید که هر کاه مولانا را رجوع میکرد کسی بجهت سلطان در شت ده از آنجا که بخاطر آمده این رباعی   ا
نه سایه بوده و نه کس خواهد ماند   نه حسن بتان نه مستی خواهد ماند   انجام بود که من نکی بینم   نه نازنو نیاز من خواهد ماند ظاهر
کر از جهان کذشته شد بکراه   کل نیست سبطعت تن جان بهراه   از نیش تمام کرد درخست   کا فاز شکفته کرده کل نزاد این تاریخ
تاریخ فوت او است   تاریخ   سپهر فضل مولانا ابو بکر   که بعد از ... از حقایق سفر کرد از جهان فانی و ماند   رخ ... داغ
بر جان خلایق   چه عاشق در غم آنکه کشی کفت لسان تاریخ ارشد رفت عاشق   مولانا نجم   سیدیست از نسل نجم الدین کبری
ابو القاسم بوده در بار ده سالکی خدمت مولانا عبدالرحمن جامی را دریافت و بالبس لباس بصحبت اشعی کرمانی که تا ... رو
رسیده منقبت بسیار یافت   نظم   تا رحمان بهرا خندان کند   صحبت نیکان ز رنگیان کند   حقیقتی دیرا خندان
قبول علماء بخشیده بود که هر کاه بدخوی او بود علم ظاهری و باطنی از ابطال رجال بودی چه عکو   یکی بابت
کاری که خلق آمدی دوری از بسیار بها از حوادث زمان سبقت جست و در پیش بر قریب حق بر زردی و دنیا یی بوده
چنانکه در حق خشان میرزا بیکی بیچاره کردر خزینه خود را بید کشید داد نظر بدان جاه بیار زر پیشان رسید تعلق
بیت   غلام همت آنم که زیر چرخ کبود   ز هر چه رنگ تعلق پذیرد آزاد است   مولانا طریقی   خواجه و خسته و آن اندرکا

یکدفعه گرد دری نام مردان بود سر دفتر گشته در شاه مردان بود سر دفتر علی عالی اعلی ولی والی والا که اوست خسرو از تاج بخشش
سرو راز و سر [illegible] خاندان اختصاص با محمد چون علی ار کس محمد شهر علم آمد علی شهر را شد در چه بود افضل [illegible] نبوت ثانی
سبب الله [illegible] علی مرتضی گر نیست بشر حضرت یزدان شب معراج چون حاتم گرفت
از دست [illegible] کف کافی شاه [illegible] [illegible]
مردی [illegible] حریم کعبه [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

اله بر دور رخ از خط عنبر خط برات گر نه آبی ز دور این ابیات رنگ عرب بچگانی [illegible] مرد نباشند نامرد بود آنکه [illegible]

باشد بدیعی مشهور بملازاده و در حسن شرب و اطلاع بر علم تاریخ از مستعدان آنجا و متمکنان بوده کلماتی این نوع ابیات [illegible]

بوده [illegible] مشهور است [illegible] هرات بوده [illegible] سلطان حسین [illegible]

[illegible]

تاریخ [illegible]

نگاری [illegible] عبیدالله خان [illegible]

[illegible]

کش [illegible]

[illegible]

فصل هیجدهم

[illegible]

مادر [illegible]

[illegible]

کش [illegible]

شکند ای نوبهار حسن بهاران خوبی باغ تا چند رونق گلزار شکند در جلوه‌گاه روی گل زلف عنبر آلود تا بت عبیر آلود
افکار شکند با قوت ابدار تو لعلت کار ارزش هر خانه‌ای بی شاه جهاندار شکند طعنه فی پناه جهانگیر دین داد گر
مرغ آستان شکن بعد از شکند تیمار دارشان که در پناه او پشتی زبانه‌اند ده تیمار شکند کر شک خواند خاک سر در آستان
مرغ نرخ شکر لطیفش خریدار شکند بادا زمانه بر خط فرمانت راست راه تا دور چرخ دایره پرگار شکند بیداد چراغ
پرسنجر قندیل آسمان پر انوار شکند ناخن ز نرگس به نهان برای علاقه زلف سخن لطیف به هنجار شکند چراغ جهان
گر سرت بود دلیله زاهد درست دشمنان در رزم گردد چنانچه باید و بودن اگر سرت برفته ز سر بدین تو دوستان
کردند بجز دانی که زلف خود را دام رهای عاشقان کرده است پیش خورشید چهرهای بتان از خم زلف سایبان کرده است
بانقاش را نقش خزان زر رنگ باغ و بوستان کرده است که زنی ز فراق چهره تو چهره چون برگ زعفران کرده است
بر کران رکش جان دار که او جای دیرست میان جان کرده است تلمیح علی محمد بن ابراهیم الحسینی که ممدوح شرف الدین
از خاندان ترکستان است چون در مملکت مستقل گردید باجنود موفور بسمرقند آمده اولیات تحف و ظرف خود آورد
ملازمان بسمرقند و علما و فضلا را رعایت نمود آورده‌اند که قوت او از کتابت قرآن بودی به نوشتن مصحف روشنی داد
تا بغربت وضعی خود از شغل در اول جوانی گاهی رباعی یا بیتی انشا کردی از جمله است بیت ابروی ترا زحسن بازار
درین نگر ز چشم کرم بارد باریک تر میکند از خون جگر هجران تو از مژه دست دراز و خوش که برفت
از اطراف و اکناف متوجه برگشت امام شمس الدین رلوانجی این رباعی بلفت علی شاهی که از او سپهر فلک است خسرو
مستقل و حجم تعظیم است ابد به پشتم که سلیمان آمد در نقش قشیری که ابراهیم است سلیمان علی مفتی الفخر شمس الدین الحسینی
از خاندان سیادت و بعد بر سیاق سعادت شیخ الاسلامی تخت بیضه بدان سلسله تعلق ببوده و در عصر خود مرجع مشهور بوده
ما جهان فیشه نظم جادو ترت تلمیح و طبیعی رباعی از جمله است شاه‌ای نام تو در مداران جهان خوردان درست بزرگان جهان
قلم گیر شاگردات فرمانده تیغ شهریاران جهان تاج الشعرا محمد بن علی الغزنی فاضل طبیع شیرین سخن بوده ممکن در جهد
ستاره دیده‌اند و اقران در نظم و نثرش مسلم شمرده بیت طبعش چه صبا عطرها از همه جا بلکه همی گل باغ سبزه
عطرهاست آورده‌اند که در وقتی که تحصیل علم بنی را رفته جوست تا مادرت خاید که ناگاه گذرش بر در دکان جوان سوزنگر
افتد و عاشق شد بیت کسی را که عاشقی سالم گفته است کدامین ستیز که ظلم گفته است العقصه سوزنگر را برسر شته جوان روز رفته
بال فضل و کمال بزدیک استاد سوزنگر رفته در سلک شاگردان انتظام یافته و بحکم لطف طبع عشقش بر سوزنگر لانه عاشقیت محرم آمده اشعار
نیکو از او بمنصه ظهور رسید اکمال نگار خانه طبعش که رونق خورنق شکسته به هکجو رستهور در تذاول است از قصیده دراو هجرا ی
بیت زهره‌ای که قدرا زهر از چندانم مرا بند زانکه کس که من دانم در شکار بیم در نهان زهد بترم خدای دانند و من
ز شکار در نهانم تن بی تب چه سلطان معصیت فرمای من از قبیل مطیع و غلام سلطانم بیک صغیره مرا رهنمای شیطانم

تشبیه و تمثیل

بیکی بکره کنون رهنمای شیطانم همان خانه که بر سر زعقل کنم کیم چیم و کسم و چیم کرامانم همان خانه که تا شاعی بحر تو
هوالقوی بزنم حلقه بجنبانم هوا بین بر طلال معصیت گشته است از آنکه خواجه بزر فسق و عصیانم که بین بر طلال عمر گذشته
بدان سبب که ز عصیان آب دیده دوانم بدان فزون شده و نیکی هوا بستانم و براین بخار شده است و دامن ... اگر ستیزم خود را فریب میدهم او
بدان نعم که ز عصیان برون چشم بیرانم هم بحر بیچه نیکی ز بهر سپیدانم به بیند عقل اندر بهر بر پسندانم چه مایه بند دستدان دلم
که در تو ازو زیکی کم ارستیدانم که به پیشانی ارزد بنگان عزیز من از آنکه بنام بود بریشانم تباه کردم دیوان عمر خوار که
از آنکه بوده دیده سیاه بالفم نشانه کردم خود را بگونه گونه گناه نشانه چه که به تیغ تیر غلامانم زبان بریدنم از روزوب رودام
گر آنچه کردم بدم بر زبان گذرانم بحق دین مسلمانی مسلمانان که چون بجز ولو کرم نیکه به مسلمانم بر بهشت به بواره شدم جبار
بست رحمت باز و فراخ میدانم بفضل و رحمت مسلمان مرا زبانی یاری برای علی ز رسیدن فرا ز بر جانم بحق آنکه شهیدان لا اله الا الله
جنان بیران کمی قبل بر زبانی انم تا کی ز کرد و شش فلک آبگینه رنگ بر آبگینه خانه طاقت زنیم سنگ با آبگینه سنگ خوردن کار ما و ما
نقت نهیم بر فلک آبگینه رنگ رنگیم با جنگ اجل کار رازنیست افر چه کار زار کند رنگ بی جنگ کر جنگ ور سرما عجب جلا
گر گیر بابجال شود یکبار جنگ در بیچه تراز وی احمال و عبرات طاعات ماند و انده عصیان شد سنگ میدان فراغ یافته ایم و روز دار
بر مرکب معاد و اسکی کرده تنگ بیرون جنگ لیف رحوان ان جنگ زلف در جنگ جام باده در دوش بانگ جنگ جنگ اجل از گریز
گریبان عمر را ما خوش گرفته دامن از دامن کپک چندین گناه کرده مذام کجا برم وزار بعد بر گرده ام کرا برم اندا هم کما
اهم برین شده کوا اقربر نظر نشی حقیقت کجا برم که ام خدا بخو کند کرد های من این شهر برولین جبلات و عصیان کجا برم خلاف
به سهراب ز سیلادش گیر نقش فرد و خیز و جرس تجاهل بعنی اد شده کرم بر و همچو نگه راین در بردیس زدهای اجل آلایش خشک
ز طلب صادر هه که به تحقیق جرس گریزان شد بشنید از غم لطیفش جنان از بجنگاه آدم ابلیس کتاب حج و جهان دوکتا بدانزو گر
خدا و ندر ذرو پس که جز ربع ام اهل بخارا سفر باشد سیه کردن فر ابلیس بهلوت جارد کاه او آدم تا کافی و قیده بود در نم
فرقد است بر خلق جهان در نماز رکوع و سجود و قعود و قیام سیداد او خلق جهان پرورد به نهان کز جیب ام شراب و طعام
شود افتخ لند کرت طبع او زبان گر کیر باند ام بجام سخن گر دولتان برد زطلوع برینی از زر و طلا عرش تا جلال
کلی بساط درد بخیم قبل آدم و ابرش جبرئیل است این جبر کرفر ز بروت کر هر چه دیده در دی کوم لشکت جانیز و بیانیز
ز نای کر سطر و جهت و لطف اندر و نرست جنان دیوانه کرده که این زکر که نتوانم بصعود زنجیر و رسب سوزنیم موم
مل و مفاره گیر پیر و زشی دوران و شکر بار گیر بر زمانه کنون چه گشتم بستان ساید بر وکب سیار گیر ز رشیم جام ما و در دام بکرد
نباشد در جهان زنان خوبتر کوئی بکر و قمر در شهی و بیزی نباشد مثل او کون و گرکون خدای کون چه آلایم همین
که نرد و جنسی بهر از کان زکون ازان بهر راه خون با بید از کس که خون کرده است مرکس را جگر کون نخواهد ببحر
اندر جهان کس نگاید در جهان یکی بهتر کون فزاید کار دون کون در بصر فزون میگیاید زنان اهل بصر کون نخوانم خبر کرام

اگرچه عمر را سوی سقر کون   احوال قاضی و زن مرد و غلام باز گو عاقبت   به قوری این ادا کند   روزی که قاضی زنگی شوی کون
طلب شد نازکون هرانکه وضع جاکند   رو کرد سوی قاضی و گفت اگه رای تو   بر جمله خلق حکم فرو رو روا کند   من پاره زنیم و سوخت
مرمرا هر روز پر حشم جلاب مبتلا کند   شاه جد و رک گشت ده و هیچ برفت پک   که که صدا آید از در و بام وده کند   قاضی جواب داد
کرخانه چه حاکم است   از هر دری که خواهد حاجت روا کند   گفتا که نه ز بیت طبق نان همی برد   گفتا رو از پشت طبق بر بهوا
گفتا ز راه کوه سوی دشت می‌رود   گفتا ز بعد گشت که بر ده‌ها کند   گفتا بجا به خواب   در رون از زنی بنگال   یکی با اکوی ودم کم دو
گفتا که بعینه ابه بجنگ دارد دوتا   چون زن از زن ذهبت جرا ماجرا کند   زن گفت آه جسان در کون و حلیه رود   این کر جوره زنگ وطلم
بقا کند   قاضی خیره رفت و بزن گفت خشمناک   دیوانه قوا زن لب ور کی کند   کون است جای کیر نشوای سوزنی   ز نرانه انکه
که کون بر هوا کند   قاضی بعد المحضر و بنیاد محضر   اکنون جنان سزد که به نهان قضا کند   الا این جد با کیره بسرت کر کوشت
ابروی نیکوان برد   کیتی کوشت الذین ببودی   کان بردی که گوشت رفت و جان برد   چه کون چه کون چه کونی   جنان که زنانکونی
اغزان برد   سپید و سرخ گردد نرم و فربه   که دیدارش مرا جان در روان برد   چه گوشت بیست در عالم و کوش   نه چون گوشت کی ازکر
نشان برد   چه شیئی گوشت میتابه برشوار   چه شیئی که کوکل پر نشان برد   بتعجب حکیم زان ایمنی   که چون از کون تو بار گران برد
مرا تنک اید از گفت رضمان   که گوید هر علی ز او حلال برد   اگر جای بجگ بیشم مرکب   یکی از خاطرم چون قنات برد   اگر زنده
جانم ات بیخم   تو آنم هم بگوشت یکدران برد   دگر کریم رسید رونی بگوشت   چنان دانم که گوی از همگنان برد   یکی گرم جنب
سیری از کون   هیچ ایم بکون رو در و بیان برد   کنون لذت کی یابم ز نشیبی   که سیخ از شم و خوش و قان برد   بدین خر
رو هیک سوزنی زشت   نخواهم گفت کو رخت از جهان برد   چه بنداری که گون نرم رشته کر است   روزشت کیر من حظ امان برد
اگر زنه پیر گردی و پیری   تو انم من بگوشت مهمان برد   کسی چون روی چون ذکف رو داده   سرای کیر رون نشسته داده زنی
احمق ز بیم دان ز بهر   کسی که روح جنین بیکار دارد   سوزنیم شاعر و جدم کر   شاعر بخته سخن و خام کیر   هر که شی کرد جان
من شاه مغرور و کیر و پیشم که   کیری بودم بر خم چون شمشیر   در معرکه برو مهجوی نشیرا   اکنون ز حرکت نیکند نه دیرا   واه و بلا با

و اکر احکیم خیستی در عصر خود بر عنایت جانی قربان بوده و در خطه نخشب بافته فرمان دفتری بفرخ عصر علاء الملک ادرا لعقیده رومی بات الذ
امتحان کرد این ابیات بگفت **بیت** چه دارد سوی بابر طبر جالیه   کند لعلش جواز شکر جالیه   اگر خنده بوقت نوش کرده   صدف کیرد
هر جاله جان اور کان اباید بکف بیت   ورد دهان بست آنکه جاله **بخارا** از شهرهای معتبر توران است و در عهد سابق بسر قند و منبشده و اسم فرونه پنج
بکرکات علاقه و بسیاری غله و حیوانی فربه بر تمام بلاد ما وراء النهر رجحان دارد و از ملت خراف است که حضرت رسول صلعم فرموده که تعظ کشید دروا ادنهر
شهری مفتوح شود که روبوس ستوق و رعه این و بکار از آن دخیره کنند که در وس و دوست مکرت شهد ام فرمایند شهری اکنسنده دار ای جاوه خاطر
ادبا و فضلا رفیع بر صوب شد اند که کواهر نظر بر احصل عشر عشران نتکل میرسم نکرده چنانچه در عصر چهار هزار فقیه از اشهرهای بخارا بوده
دادهانه فی که از اهتمام اند چنان ذکر احصار اعداد آن خارج موصله بیان است بنابر التزام همین چند نفر که از هزار یکی دار قبیل است

فصل شیر بزرگوار

اقتضاء رضیه کیشیخ المحدثین ابو عبدالله محمد ابن اسمعیل ابن ابراهیم در فن حدیث اکمل زمان خود بوده و او در ریاستکی علم حدیث را اختیار
ستفاده و بار ده جمیع عرش خراق و حجاز و مصر و شام را در یافته تا منازل که وطن داشت محمدان بافران بلکه بر جمیع فضلای وقت تفوق جست
از وی منقولست که صد هزار حدیث یاد کرفتم و صحیح خود را در شانزده سالگی تصنیف نمودم و هر حدیثی نوشتم که پیش از آن غسل کردم و دو رکعت
نماز گذاردم و بکار ما هر صحنی که حدیث نوشته بیت جمع نه از کتابت نیکو و ملاذ شیخ و دانه فوق و درسی بوده و در حرکت از
مصنفات حضرت شیخ ... ابو خالد بن بلیقن حدیث ... از حضرت ... که ... کی از ثقات که ... گفت
دیدم پیغمبر را صلعم که ... گفت ... کفتم ... کرد ... که ...
حدیث روایت کرده گفتم ... گفت ابو حفص ... علی ابن ... که ...
بهم چنگ ... ابو بکر محمد ابن عبدالله ... زاهدترین وقت خود بوده از فضلای ... امام ...
بکلا ... از حافظ ابو نصر محمد بن حسن ... حدیث ... جمال الدین محمود
احمد ... از حقایق علوم ... و در دمشق مدرس ... و ... **دقیقی** ...
محمول شعرا ... از ...
مقدمان ...
و این ... بیت ...
کرده ...
نظامی ...
گفته ... **بیت** ...
رفتن ...
... **بیت** ...
خلعت ...
...
...
... **بیت** ...
... **ابو الحسن ... ** ...
...
...

نجم الدین

[illegible]

برخیز که ... [illegible] ... امروز ... خاک ... [illegible]

[illegible]

بحر زمانه

[illegible]

[illegible]

عشق در پرده حضرت خضر کرده [illegible] در وجود پادشاه [illegible] تحقیقات کرده [illegible]

[illegible]

[illegible]

ادوار البحر

[illegible]

توبه بوکند ما را تاب از هم باز کرد   زلف را تا تاب داد در چرخ رقص افتاد   بوسه کو که جنگ بد بود سنگ گردد چون شکر یار لبش
چندین حلاوت بر لب و دندان نهاد   بوی گل که از نسیم بهار می‌آید   گوی حسن بخوبی دلدار ما برد   سخت و طوق ساخته گرد و گلوی ما خلخال
لاله رنگ در ریا عطا برد   باشد حباب باده که از رف پیچین   در شمال نافه مشک ختا برد   با یاسم اگر نسیم وصال او ...
یا دامن ... یکباری   تا کی خسته بغم ... خویش   او کشته خویش را زند باری   چون غمزه زمان قصد بجوی تو کنم   یار ...
... تو کنم   در غم ... جان می‌باید   تا رخ ... خار رود ... کنم   تا دیده ... افتاد   چشم ...
افتاد   هر راز که در پرده دل بود نهان   با خون دلم ز پرده برون افتاد   نه دل ز تنگی ... نه عشق ز سودای تو در ...
ای ... جان از ... کشم   اگر ... نگرید   یکدم نشود که در ... حیرت ... ست این بود ...
[illegible] **صدرالدین کوفی ابهری** علی حالی ... اگرچه در زمان ...
... بوده ... که در ... بوده ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... **امیر عمید کمال الدین الکنکی** ...
... ...
... ...
... ...
... ... **معنوی** ...

مانند شیر ... این دوبیت مراد است **مج** هر جان برتن تو زهر بود   برتن مردمان ... خوی ما را در کس ستان
... ... **صدرالدین سعد** ... ...
... ...
... ... **حکیم شمس الدین** ...
از لطیف ... ...
... ... **مج** ... ...
... ...
... **عماد بخاری** ... ...
... ...
... ... **جوهری** ... ...
... ...
... ...
بعد از فوت سلطان محمد ابن محمود ... ...
... ارسلان ابن طغرل ابن محمد ابن ملکشاه ... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... **صدرالدین محمد ...** ... ...
... ...
... ...
... ...

نقل جلیس درویشی صافی دلی گفته اند اینکه در وجه عصر دوران بوده بخط تمام بوده یکجا طلب ساز است **بیت** جانا تیغ زمانه که دیده بجهانش شگفت

جانی که را دیده تن و جان من هر جانب ز زمان یکماه جو هر روز هر جرم او دیده جانها که کشته اش چه بوده آفتاب شرر اوی که کشته گاه

آفتاب چه با خویش اگر ... جانان نابدار جام کوی ... عشق ... بن سهیل بن **مجد الدین فهمی** اگر ... بوده ... قدر

شاعری ... که ... گفت بر ... شوخی ... و ... اورا فتح شوخی کرد بار ... ام ... بیت **بیت** هر که ...

فریاد ... زهر ... برآمد که ... زنخدان ... برآمد ... زلف ... برآمد اندر ...

فریاد ... برآمد ... ترسم که ... برآید ...

چون ... برآید **شکر** ... از ...

محبت ... و ... از ... خواجه عبد الخالق غجدوانی ... خواجگان ...

عبد الجلیل ... امام ... در مسجد ... خواجه ...

امده که عبد الجلیل با حضرت خضر ... خواجه ... بشارت داده و عبد الخالق ...

را در ابتداء جوانی ... خواجه خضر ... عارف ربانی خواجه یوسف همدانی بجا ... صحبت ...

بعد از ... بسیار ... بجا ... رسید ... خواجه عبد الخالق را چهار خلیفه بوده خواجه احمد صدیق ...

اولیای کلان و خواجه سلیمان و خواجه ... خواجه بهاء الدین نقشبند ... بخارا ...

چهار خلیفه بوده خواجه احمد صدیق ... خواجه علی رامیتنی ... عزیزان بوده ... عزیزان ...

صفت ... ساخته این ... گر نه علم حال ... بندها ... خواجه ...

... مقامات عالی و کرامات ظاهر ... حضرت سید ... اعظم ...

صورتی ... طریقت ... صادر شده ... زمان ... سید ...

... بمقام ... عزیزان ... خادم ...

که علی گفت ... بر ... رسید ...

... سماع ... خواجه ... مشتمل ... عزیزان ...

جانی ... که ... مرشد ...

هر ... طعم ... ما ... **بیت** ... هر که ... جمع ...

... **بیت** از صحبت ... هرگز ... عزیزان ... چون ذکر ...

هر چند ... خواجه محمد بابا سماسی خلیفه عزیزان است و خواجه بهاء الدین ...

از ... بوده ... که بر ...

کرامتی بود

که آن بوی زیاده گشته ... که ... جون ... فرمودند که ولادت خواجه بهاء الدین سه روز گذشته بود و جد ایشان

دیدار ... برده فرمودند که این فرزند ماست و توجه ... گذشته که این ... که بوی ... میشنودم ...

مقتدای روزگار ... امیر سید کلال ... فرمودند از بهاء الدین ... که ترتیب ... دریغ ... سید امیر کلال خلیفه خواجه محمد بابا

و کلال ... که ... اشتغال ... اهل بخارا ... کلال ... فرمودند که ... امیر کلال ...

... اتفاق ... امیر کلال ...

روزی ... رسیده ...

... امیر ... روزی ... خواجه محمد ...

... خواجه ... قبول کرد

تا ... سال در خدمت ... بوده و خواجه بهاء الدین ... سلوک ... خواجه بهاء الدین ...

... امیر کلال ... خواجه عبد الخالق ...

یافته از حضرت مولانا جلال الدین خالدی ... طریقه بهاء الدین ...

که ... خواجه بهاء الدین ...

... از حضرت خواجه ... کرامات ...

رفت ... حضرت عزیزان ...

... **بیت** ... هر که ما را ...

روز ... **بیت** ... باشد ... خواجه علاء الدین عطار

... اصحاب خواجه بهاء الدین بوده ...

... رسیده اند ... خواجه حسن عطار فرزند خواجه ...

... خواجه محمد پارسا ...

... خواجه ...

... خواجه محمد پارسا ...

یکی ... خواجه ابو نصر پارسا ...

... سید برهان ... زین العابدین ...

و خاوند شاه ... الاسلام ...

... شیخ بهاء الدین عمر ...

امیر خضر و به مرض فالج گرفتار شده و از او پسر مانده که یکی میر خواند محمد بوده و میر خواند جد مادری خواندمیر صاحب حبیب السیر است دوم سید نظام الدین
که صدر بدیع الزمان میرزا بوده سیم سید نعمة الله که از مادر مجذوب متولد شده اما میر خواند محمد از باقی اولاد بکمالات علم و سیادت ممتاز
امتیاز تمام داشته و با فرط فضائل و کمالات تقوی و تورعش در فن تاریخ و صنعت انشا به مرتبه بوده که قلم سحر آثار در تبیین آن عاجز و قاصر است
و از روضة الصفا که تألیف کرده او است [illegible] روضة الصفا بر ثبوت این دعوی برهانی مبین و دلیلی [illegible] است و در اواخر حیات میل انقطاع داشته
نموده از اشتغالات علائق [illegible] تا رخت بعالم بقا کشید خواند میر [illegible] خواند میر [illegible]
[illegible] تاریخ [illegible] حبیب السیر است که بنام خواجه حبیب الله ساوجی نوشته و خواند میر در زمان دولت ابوالغازی
سلطان حسین میرزا تا زمان پایان دولت [illegible] در هرات بسر برده و بعد از آن به هند رفت در خدمت جنت آشیانی همایون پادشاه روزی چند
بسر برده و در اواخر حیات بگجرات رفته ایام [illegible] در آنجا [illegible] بیت [illegible]
زمانی بود امیر [illegible] اگرچه [illegible] اما از [illegible] در درگاه [illegible] خواجه محمد [illegible]
[illegible] و بعضی از اصحاب [illegible] فرموده که [illegible]
[illegible] که [illegible] این بیت [illegible] میکند نظم [illegible]
که [illegible] نظم [illegible]
[illegible] نظر [illegible]
[illegible]
[illegible] هرکه روزی شب هجران [illegible] خون [illegible]
[illegible] در دل [illegible]
[illegible] خون [illegible] تیغ [illegible]
[illegible] خواجه [illegible] سعد [illegible]
[illegible] خواجه [illegible] سلطان [illegible]
[illegible]
[illegible] سلطان [illegible] بیت [illegible]
جدائی [illegible]
[illegible]
[illegible] گفتم [illegible]
[illegible]

هجران

۳۱۲

هجران [illegible] هرگز [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] امیر [illegible]
[illegible] سلطان [illegible] میرزا [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
[illegible]
[illegible]
مولانا [illegible] به تحصیل علم [illegible] امیر علیشیر [illegible] میرزا [illegible] سلطان محمود
ابن سلطان ابوسعید [illegible] میرزا [illegible] جمشید [illegible]
[illegible] بیت [illegible]
[illegible] جان [illegible]
[illegible]
[illegible] خواجه [illegible] شیخ الاسلام [illegible]
[illegible]
[illegible] بیت [illegible]
[illegible] بیت [illegible]
[illegible]
شاه محمد [illegible]
[illegible]
[illegible]

فرغانه

در حرکت آمد و در رکاب تیز بنا بر اظهار رفتن میر حیدر علی که سلطان اویس بوده فرا اصلاح نخست متوجه جزئیات گشت و از مردم افتاده تیز روی

دل نهاده عزم کابل نموده و در کابل صحبت رفتن تمام گذشته سره یا بی برسانند از غیر محمود و خود را ببغداد افکنده در صحبت اول محمد بیرام خان

خاطر ارزانی بوده کرده بالتفرقه متوجه هندوستان گردید چون احوال او به میرزا شاه جهان خان رسید جهت بار رفتن او به دیوان ملا عبدالرحمن

به تقاضا نمود این بیت بخط او **بیت** چرخ جام سرنگون کو کی عشرت انتهی ست   باده از جام نگون حسن ... دنیا بیرون ...

از نمود جهد هر این کام و ناکام بیکسی از زر و مقام و در رخشنده اتفاقی در رفاقت عشرت میکرد تا میرزا شاه جهان از انجام محمات گذشته

دلدار ... میرزا باقی بجام انعام الاکرام نمار اخلاص ارزانی برده شکر به مطلع نظرش آمدن بعضی ستان اویسی نسبت حضرت ...

بوده اما از تیره گلیمی ... هر کس ... وقت دو صد عنایت ... خواجه ... دولت خانه که پس از معاودت

لیستند و او ... شد از احوال او ... در وقت عقبه بوس مجلی الا احوال او معروض داشته تو ... و حکم شد که فرمان بجهه او در

آورند آما پیش از رسیدن فرمان قضا را استقبال نموده روی بعالم عقبی آورد و او در علم شعر و عروض ... بوده خصوص معما

که از بر شر نامی بر دن می آورد و همچنین از ابیات قرآنی اسمی استخراج نموده چنانکه اسم عرب الیاس از آیهٔ کریمه ...

معین ... باب ... در ... جمل ... حل ... و ... که ... جمل ... و ... بیت

رتبه ... عرب ... میشوند ... **بیت** چه تمام که بر گرد سران ... کردم ...

در ... سال ... بر ... سر ... کشی ... از ... جان ... **اوزفقی** ابتدا در ملازمت میرزا ... سر برده و سیمای او ...

میرزا ابراهیم ... سلیمان ... شد و در ... مشکل و مسرور شده ... در ... و ... که ... بیت

که در ... ملا محمد زاهد ... نموده **بیت** بحضرت قوام ... حب العرض است ... بر اسم ...

نجم الدین ... الالتفات ... نظر ... که ... رونق ... **اوزکندی**

ممتاز ... که ... قوای ... انسیر ... رسیده است ... از ... **مرغینانی** ...

بوده و از ... **بیت** ...

جهان ... بر ... **درویش عقصود اولکر** از ...

استهر ... بوده ...

بیت ...

بار ... **ملا محمود فراکولی** ... بسیار ... بوده ...

که جام می ... ملا ...

نامی ... **بیت** ...

فرغانه ... عالم ...

دنش

۳۱۳

دیگر مثل البلیغ والملائم و دیانتی گرد ترتیب نموده اظهار ... کمال جهد ... در نفحات با بری آمده که

بروج القلم که از احوال کی خوانند در فرغانه می‌باشد اما دیده نشده و آب سیحون که در اندیار باب خجند شهرت دارد و ولایت فرغانه

شرق و شمال آمده در میان اقلیمات جریان می‌یابد و از جانب شمال خجند رفته ... که حالا شهر ... معلوم گردیده گذشته بجانب

ترکستان می‌رود و در ریگ ... میکرد و از فرغانه مردم نیک بسیار برخاسته است چنانچه بعضی از آنها تراکه ... معلوم شده انتها

در تحت فرغانه مذکور می‌شوند جمله آنان شروع ... نموده مردم هر شهر و بلده را در ذیل آن مذکور میکرداند شیخ محمد ...

از ابدالان جهان بوده در نفحات آمده که روزی در حرم مدینه در آمده و گفت مهمان توام یا رسول الله ...

ترا در دم شکم بر خوردن بوی آمد ... ساخته بود ... از ... حضرت رسول

بجواب من درآمد فرمود که ما را مهمانی رسیده ... بگو که جا ... جای از ...

شیخ محمد ... از یاران شیخ محمد بوده و احوال او در نفحات بتفصیل مذکور است ... فرغانه ... بوده و اهل ...

که روایت خوانده در نفحات از شیخ ... نقل میکنند که روزی جمعی ... آمدند و گفتند که سرک ... فرغانه نموده

و سرک امیری ظالم بوده که هر چند ... آمدی و اطراف ... غارت کرده ...

او دعا ده ... و گفت ... چون سرک ... شهر رسید ...

آمده که بقصد زیارت ... گفت ... زیارت شیخ آمده ...

روز ابتدا ... شیخ ... از کمل ارباب عرفان بوده ... عبدالله بن محمد ...

حنفی و شافعی ... شرح مصباح ... قاضی ناصر الدین بیضاوی

داخل ... در فرغانه هفت شهر بزرگ و خورد است و از آن جمله پنج بجانب جنوب و دو بطرف شمال ...

جنوبی یکی ... فرغانه ...

و مرغ ... فرغانه ...

... **اما ... نیک** ...

...

...

... **بیت** ...

...

... عالم آخرت ...

قسم ... خانه

اوحدی

نظام الدین کلان خواجه طبعی در غایت شگفتگی و مجلسی در نهایت رونق ...

[illegible]

[illegible]

پس درین که بار سر حالی خراب   از فر رب دولت تو یافت زیب و فر   ای که فخر میکند از دو در تب [illegible]

هر مرغ دل که جز بهوای تو بر زند   تا بر خود در عروج فلک تیر میزند   از ذوق هوای تو ... [illegible]

از جمع اهل عجم تو سر برنگشته   بیچاره غافل است ز اقبال تو مگر   تا چشم بر هم آرد و جنبد [illegible]

[illegible]

نظم لطف تو ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

فصل ...

دستار در جای بستانه | یار رفتن ما به ادای کس بماند | کدام کشته عشق است کز تو رفت بخاک | که جان نرفته بجولان غمزه تو
در وجود من از هستی اثر سر موئی که هست | دوست میدارد مرا تا دوست میدارم ترا | تو به عشق تو ... نام تو در ره تو
موجب ننگ است | سر نگردم ... | گفته که درد عشق ما هنوز دورنگ است | من رخت تو زهی رحمت من
چه بخت که بخت من دولت من | بدشنام من که گفتنی شنیدم | زهی عزت تو زهی خواری من | **مجیبی** بغایت نکو طبع بوده
اما اشعارش بنظر نیامده لاجرم بدین چند بیت که از وی بنظر آمده اختصار افتاد | ... من را کار بار نشکند | تا در جگر مرا غم ...
نشکند | هر بار عهد کرد و وصل شکست یار | لیکن امید هست که این بار نشکند | ... که طره ...
زلف زره وار نشکند | ... ماه آسمان | ... رنگ ... نشکند ... [illegible]
تا بار دیگر ابدال انکار نشکند | **شهاب** ... آسمان فصاحت بوده از اشعارش آنچه بنظر آمده همین ... یارم ...
امید تو باد | ... خورشید تو باد | ابروی ... | ... جاوید تو باد | **خسیس** ...
روی ... در معرفه ... جان ... جان ... [illegible]
رستوا ... در ... که در خمسی هر ... باعث ... که ... تمیز ... [illegible]
مرتبه آنچه بنظر آمده **اثیرالدین** که در عهد خود ... سیاه ... بر آسمان جان ما بوده | طبعش ...
بغیر ... سحر ... است | دولتشاه در تذکره خود آورده که چون اثیرالدین ... ترقی ...
آهنگ عراق کرده ... سلطان ارسلان ابن طغرل را ... نموده ... اول ... بسلطان ... از ...
کردیدیان ... مناظرات بسیار ... کفتند ... ابیات ...
ما ... که ... امروز ... | ... بدانم که ... | چون رسیدی با تو بگویم ... | سلطان ... اثیر ...
... حیات ... و انقطاع ... ازو ... از اختلاط خلایق دامن در چیده ... کرده ... سعادات اخروی
و کمالات معنوی مشغول داشت تا در محنت آباد جهان ... راحت ... چنان انتقال ... دیوان اثیر امروز متداول است
این قصیده که در ... شده ... دیوان اوست | **بیت** | ای عقل ... تو ... جان ... بر ...
سنجد کمال ... | در ... | ... هر ... | ... طبع ...
عادل ... | ... | ... | ...
... تا ... | ... | ... کر ...
گران ... | ... الله ... | ... | ... هر ...
بر ... | هر ... | ... | ... | ... خاک ...
... | ... | ... | ... آستان ...

مجد

از آن که ممکن است بر خوردم | امروز ... شدم که از مردم چشم | در خانه ... | ... از سر ...
برخیزد از خواب غم ... برخیزد | ... که هم اکنون باشد | ... برخیزد **مجید**
بجانب ... اند ... است ... بسیار خوب ... میشود ...
جبل است ... که ... میشود ... اما ... چشم ...
... درویش ... رسیده اند ... بوده ... برآمده ...
گفته تمامی ممالک ... اند ... درویش ... مردم ... آنچه بنظر آمده **شیخ کمال** ...
... شیخ ... بوده ... عبادت ... روزگار ... شعار ... ابیات ... روزگار ... بوده ...
... که ... بسیار بزرگ بوده ... تکلف ... بوده ... که برای
... که ... صورت ... میگوید | ... شیخ ...
... سخن ... که شعر شیخ در لطافت ... معانی ... که ...
و شیخ خواجه حسن دهلوی ... اما ... معانی لطیف که در اشعار ... | ... حسن ... دیوان ...
... تتبع ... | چنانچه در بعضی از معانی لطیفه که در دیوان او ... **بیت** کسی ...
مرا معلوم میشود که ... مثل است که شیخ کمال ... حسن دهلوی ...
شخصی ... | ... گفتند که ... | سکان کمال ... حسن ...
... دولتشاه در تذکره خود آورده که شیخ از ... زیارت ... تبریز ...
اقامت نمود ... تبریز ...
... شیخ ... سلطان حسین ...
... خواجه حافظ ... شیخ
... حیدر ... ثناء ...
... که ... خواجه حافظ رسیده اند ... صحبت شیخ کمال
... خواجه حافظ ... شیخ ... اینجا ...
کمال ... | ... دیوان کمال ... امروز ...
... | **بیت** گفتی ... | ... بخت
... شیخ کمال ... جان ... | کمال ...
... | اگر ... | ... جان ... | ... کرد

سالار خاص و عام معقود چرخ انجم رسمیت نفس جهان جاه حشمت کاروان ابداده بدرقه نورش بدیدگاه ازل ایده و ...
کنجی جهان بنامده در کنج مات بفلک لعل جهان نکوهیده ارکان ملاحکان رزم ابر بر بسی بون دهر هوا برست زهراب کشاده عبرت ارژدو
جهان همکاسکی نگرده جهانرا ز گم شود برخوان عنکبوتان جمشید بجهان خستگی زدهن جیده ما دارست جانیت دست دیانتی
دریای ادشان ختم است بر شاه ملیح فصیح سخن کز جلوه فنون زبر شد پشه را فغان المعطف سلطان شه انجر و ورا ملک
تا کی سرای غزل تا کی ز رخطه ان خلقان ازو طمع بار از سر آنجر و زنگ طبع گفتش خلقش داران مرتع سخن کرامت سلطان
الداد ببستانه شروانیان رسانی تا از خواند عجایب بسجی رسند خاک خاقان نثار کرد خاقان شعر خوان باری فرخ امثال ...
کف فهم وفات در بنا افرازان چون شب بتاب فرخ شاه داد جهان یکرنگ شفق قبا کوکب آسمان طفلان ...
بزرگش ماه دو تا بر عطر در انیان من بگفتی ببینم جستم ز جاجه برق زانی نبت برده که بر برق سلم روان ...
که راه کون جشم مرغ همه صورت بود بر شته سان نقش نمی که کرلب باری عنان برد معراج بام چرخ ...
در پیش بین که رها لاست هیش کوی بحرش باز افکنده زبان باد حشم جمیع طفلان انجم رباب که ...
کافور افکان در ابر ارسنک الای معتکف بر کوه تیغ او ملکست دیدبان سجاره مان ادوده که ابکاش ...
فرخ افکان قطب زمین مظفر دین سپهر اداکرست برآسمان بتیغ چه خورشید کامران بر ستگاه مسند بر تخت دین ...
زجیب زرکان در مهد حسن تربیت اطفال ملک مادر ندامت دایه عدل بزم ز بان کردون ترانه رسد دریای عدل جود کیتی ...
شمار دود ماران سیح جهان انکاه که زند کلاه جمر پولیر نیلوفر جسام شود دار عنوان شان دند امیرنند دلیران که ...
بزمند حشیین کردان ان از شرف منصف برای جان تاب بوسان سم براق تر اکتب کیهان جرخی تکند ... ماهی فرا رسد
برقی کشیده بر کف بادی بزیران درکلشن ایام نسیمی ز دهنیت در دیده افلاک نشانی ز حیا نیت ...
بهت مدار ادراک سمی اید دیانت نکته بود انتقال تیز فراغت کر هست از اصحاب والله کر مرانیت روی حال این شاهد ...
کاکل کرجانب علی القطع دوعیت چه رفت شاه کوکب بیارگاه عمل هراز نقش بیار در کارگاه عمل لیک کرشمه کند با هزار ...
در رخت جلوه کند با هزار کونه خلل فونی رونت غزالی استان دار الحرم که جانب آید غدا دیرقی غزل مع الغزل ...
بسیج او چه باده که در انحاشی دهی چل برنده تر سر کردان او چه تیغ قضا کشیده تر سرانگیزی از قدامل چون بر تخت خسرو انجم
بر سر چرخ عزوب الکام خاطر خدایان بکدبیب نظر چون عرق برگ ... سام در کشد مهر آسمان صیت خلق ...
طفل بگوره رکعین جیات مرد ناطق بجا اید اندام بکری چون تو کم نگاشته اند نقشبندان دختر اوام نام جوی خصم نان
طلبیست هر که نان جنت کم رسید بنام صاحبان صلائی کجیه قدح مدح در جاس الکام مطربساع برکش ساقی شراب ده
ایام را بال و فلک را جواب ده در راه خاکی شان در دست نام زنگ ایزا بآتش الکن دانزا بآب ده رازی و تب ...
شبه امروز کوش بر وشن بحانت بد برنده کر خواب سحر بازده ماستر فرو برم رطل گفت بر کن و در دست ... ترنم نورش ...

ساقی

فصل ...

ساقیست خوش برای دردی شرط عاشق صافیست بر ده جامه داد خاران تو مرا که کس از من بهم جو بگذرد در بستر غم ...
ماه چون انار کفیده باز ورد جز و بدیکو در جهان ان نه بستر فرده دم تند نخورد بال این فصلها با بایست میش ارزان
کز وان این برده مرا از گیوان جرعه ریزند چه عجب انکه در جشم تر دردم که آتش بود ام از نکتی شکستم در نیش بودم ...
نسردم اگر رحمت نموده تا بامروز شب خوش با کان رحمت بسپردم حالم دو کیابام حالم است نکار جلیس ایام ...
عقل است بر جانت عقال است دگر شرحت بر طبع نام است تو گر شدی ز رخوت باد شداست تو کرامی زالفت باده ...
ز چون انکار کرد باده بیشی انتر بکار علامت اعلام است جست شرط عاشقان با مینای ساختن سلطنت ها ...
ساختن در دو حاصل کن که ممکن نیست با اکسیر در ازمس خستگی سیم سنانی ساختن گر دل دهی گر تو شکایت کنی
دانم که شکایت بچه غایت کنی گر برده دری بنودی ماندی تو زاهی که تو زاده حکایت کنی جشمی ز دو حال ...
می را لب ای جانشن وداده بخند لبیت اکرست بهر از کار رست مرد در صبح اکرست هزار شده است مخند بار ...
خوب دو خوش دلفریب وجال داری الاسم جزو ما عذابت چه باد گر طعم ... ساخته کرار ...
بجای ساری در رهم شکنی کاسه صید گیرا تا دسته کوزه گدائی سازی شاش از شهرهای قدیم است و بناکت ...

شاش

اما امروز بتاشکند معروفست اگر چه در شهرش کیفیت عمارات و اسواق دو ... صفات چندان تخلقی بکار نرفته اما منضد ...
کل و الا اداب و حلیکا انهامیت نضارت و لطافت را دارد و خصوص ... که خاصه اولایت بست جبال الدار تاشکند
و کل سرخ بکار را بمن الجمع مشهور است در ولایت حالی است که هر کتاب از ایامات ... خطوط ... که ... پیش ...
وا کتاب از ایکان بر ند خون از دو اگر بیامتی بر ند سنک کرده از کتاب ... خوش ... برده ...
نیکند عمارات ویران سازد و انجا چشمه ایست که چشمه منند دیده عاطلان ... آب ... و جون ...
لسان چشم ... و از انجمای اولایت جبلی است که از جبل ... کویند و در تحت ... است که آب ...
آبی ... حاصل بود و همچنان ... که سنکش چون ... بر سطح ... جند صابون
سفید و با بره کرد اند و از این قبیل خصوصیات بسیار دارد و بار ... آن هر که ... شروع در ذکرش ... محمد بن علی بن اسمعیل القفال
فقیه ... و از فنون اسکه تصنیف ... دفعه ... و از شهر شاش ... شیخ ابو اسحاق
شیرازی در طبقات ... و ... بسیار کرده ... ابوبکر محمد بن احمد
بن ... المعروف بالمستظهری الملقب بفخر الاسلام ... شاشی ... عبدالله کازرونی ... ابی منصور ... خواند ...
دفعه ... شیخ ابو اسحاق ... نزد مصنف ابو نصر ابن صباغ ... شیخ ابو اسحاق
شافعی ... رسید تصانیف نیک ... حلیة العلماء در مذهب شافعی ... مستظهری
نیز گویند از آنجهت که بنام المستظهر بالله ... تصنیف ... در بغداد مدرس نظامیه ...

شاش

نوازش در پانصد و هفت بوده فخرالدین بناکتی در سلک فضلا انتظام یافته و وزیر بوده سلطان ابوسعید خان تاریخی نوشته که در آن سال‌ها
ختا و احوال بنوده و شعر هم بسیار گفته و کاهی شعری میگفته از آنجمله است بیت باران عتاب جانان با ما هر شکی بما
عشق جانان در باغ می‌پرورد یکدم جمال محبوب ادراک دست کوئی **بدرالدین شاشی** جوهری بوده بسیار بضاعت لطافت و فطنت و خلق
و فصاحت اگر چه عرش نهایت وقت را دارد آغاز نهایت محققی است ... تحریر ... ... نظر خواهد
این چند بیت که در خاطر بود ثبت افتاد و هم از اوست قمر جبین یکی خورشید سیر که در امروز بیت نقد فردا را با ... گفت
اگر شرا کونی جز نقد بیت اصل نقد را و عذر از روی دارد چشم لؤلؤ بار من قلب شد نقد روان زان روی عذرش با ... من
هجاء سرو صبح در کنج آرام شمع نقش آن در خورد نقد ... نگار من کو سر بر افتاب کو عطارد ترتو سر کند ...
انفعکان اما من هر سحر مانند شمع از اشک عمر خویش صحرا در خنده آرد گریبان من این قطعه از جمله ما نشر و نظم از آن
ذهن فیض که روزه دست استغفار من من کیم انوار کو ما ایه بود بر بیان بیت راستی بود در عرض اظهار من خواجه ...
از مشایخ ترکستان و ماوراءالنهر بر وجه درجات و در ابتاع و اموال مجتهد روستائی بوده در وطنی از اعلا ... حضرت
نظام الدین خاموشی ارشاد یافته پس از آن کار شش بجائی رسیده که معتقد ترکستان و فرغانه و ماوراءالنهر و خراسان گردیده
سلاطین زمان و خواقین با نفوذ فرمان بوی ارادت داشته اعلام اشتهار در ... داری ... مانند در ... ره کوش
طبقات تخصیص بسلطان ابوسعید که در قشون جمیع امراء ... و مال بوی شورت ... صوفیانش را محال ... شنیده
باز فرزند پیاده در پس ... در سال ... و رو بیاده امیر علیشیر تاریخ فوتش ... شیخ ...
زمان خود بوده ... و ذکر است که در سلسله مشایخ ترک صدوف اداری ... در خود کرده
در ... است سطور ... کلیف این ذکر کرده شیخ نفوت ... خواه ...
فرموده بکی که عرش تا فرش ... این بیت خواند مرغان همین بر ... خوانند ترا ... **عبدالغفار**
شهیر ... زاده ... شعر ... عالی ... و کاهی شعری میگفته از آنجمله است بیت از زهد گرفته ما در ... کرده
انکه محروم از نجات ... **خاقانی غضنفر** در سلک علما انتظام داشته و شعر او ... میگفته از آنجمله است **نظم** ... شکر شد ... کرد
در ... فتنه انگیز ... در ... خنجر تیز ... **حقی** از مریدان ... معتقدان سلطان ...
قاسم ... و این نوع ... از ... دارم ... بسیار ...
انقطعه ... کار ... چون ... ذکر ...
... **بر ضمیر اقتاب اشراق** ... از احوال اقلیم پنجم ... بیان
... اکنون ... احوال اقلیم ششم ... از عجایب ... **س** ... **گوش**
... که گوش ... سخن ... **اقلیم سادس** ...

دارد و مرکزش اصفر الوان باشند و مبداء این اقلیم از مشرق بوده و از شمال دیار یاجوج و ماجوج و بلاد خاقان و کیمال گذشته
پس بعضی از نواحی خوارزم و حوالی ختلان و شمال قسطنطنیه و شمال ... از بحر اندلس گذشته بحر اعظم منتهی شود و در تحت این اقلیم ... رکه
بخورد از مسیح و ... تخت ... این اقلیم ... و چند شهر عظیم دارد و اکثر ترکستان ... ملک است
ترکستان اسم جامعیست جمیع بلاد ترک را از اقلیم سابع شمارند و اکثر ایشان صحرا نشین باشند و از قبایل ... بسیار بشجاعت و علاوت
ممتاز باشند و در شجاعت و علاوت ایشان ... که قول رسول ... درین نوع در ... ترک ...
... بزرگ ... که ... تو ... ایشان ... بوده ... فراخ باشند در ...
... ... این نوع ... بموجب ... رای ... ترک ...
... از ... شده ... و ... نوع ... اعظم ...
... و ... ایشان ... مشرق ...
... ... ترکان ... میان ترکان ...
... ... علی ... ترکان ...
... ... اعظم ...
... در ... اختراع ...
... ترک است ... سلاطین ...
... ...
... ...
... ...
... ... چینی ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...
... ...

سبزه [illegible] می‌شود و [illegible] سر [illegible] کردند [illegible] تا [illegible] نماید تا مرتبه [illegible]
[illegible] با تمام برآمد [illegible] از شیخ [illegible] که یکی از [illegible]
[illegible] رسید که [illegible]
[illegible] می‌بودند و [illegible] رسید [illegible]
گفتند [illegible] نگاه میدارد [illegible] سنگی است که [illegible] هر کدام را که [illegible]
[illegible] می‌گفتند [illegible] چون [illegible] این معنی [illegible] شنیدند [illegible]
[illegible] هر گاه [illegible] از آن سنگها [illegible]
که [illegible] فاراب [illegible] است [illegible]
[illegible] و بعضی گفته [illegible]
نزدیک [illegible] ابونصر [illegible] از [illegible] علمای اسلام [illegible]
[illegible] ابونصر و ابوعلی [illegible] معلم اول [illegible] معلم
ثانی ابونصر را [illegible] شیخ الرئیس ابوعلی سینا نقل کرده‌اند که من [illegible] علم [illegible] ما بعد الطبیعه [illegible] شیخ ابونصر
[illegible] بودم [illegible] شکر [illegible] صدقه دادم [illegible]
[illegible] زبان ترکی [illegible] از [illegible] بغداد رسید [illegible]
[illegible] کتاب [illegible] ارسطاطالیس [illegible] خوانده [illegible] این کتاب را [illegible]
[illegible] ارسطاطالیس گفت [illegible] شاگردان [illegible]
[illegible] صاحب [illegible] اسمعیل بن عباد [illegible] ابونصر [illegible]
[illegible] ابونصر [illegible] شیخ ابونصر [illegible]
[illegible] در مجلس صاحب عباد [illegible] حاضر شد [illegible]
[illegible] حکیم [illegible]
حکیم ابونصر [illegible] مجلس
[illegible] ابونصر فارابی [illegible] مجلس [illegible]
[illegible]
شد [illegible] بعد از آن [illegible]
[illegible] ابونصر [illegible] در مجلس سیف‌الدوله پادشاه [illegible]

لشکر [illegible] حاضر شد و در آن روز جمعی کثیر از علما و فضلا در آن محفل تشریف حضور ارزانی داشته [illegible]
حکیم بر پای ایستاده گوش [illegible] سیف‌الدوله او را گفت بنشین پرسید کجا بنشینم پادشاه فرمود هر جا که [illegible]
مجلس [illegible] باشد بعد از این سخن پای بر مسند سلطنت نهاده در پهلوی او نشست [illegible] از این جرأت [illegible]
[illegible] خود بزبان خاص گفت که این شیخ ترک ادب کرده چون [illegible] ابونصر گفت [illegible]
[illegible] الامور بعواقبها سیف‌الدوله متعجب شده گفت تو این زبان میدانی گفت بلی چون مردم متفرق شدند [illegible]
و مجلس [illegible] ابونصر [illegible] اصحاب فضل مجلس [illegible] فرمود [illegible]
[illegible] فرمود [illegible] گفتند [illegible] ابونصر [illegible] سیف‌الدوله [illegible]
گفت [illegible]
مجلس [illegible]
[illegible] سیف‌الدوله [illegible] ابونصر [illegible]
[illegible] حکیم [illegible]
[illegible]
[illegible] اسمعیل بن حماد الجوهری صاحب صحاح اللغه [illegible] ابراهیم [illegible]
[illegible] جند بفتح جیم [illegible] شهری معروف بوده [illegible] شیخ نجم الدین [illegible]
[illegible] شیخ [illegible] علوم ظاهره و باطنی [illegible] کاشغر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ختن

جواب برطائفه ربا بخصوص ان نوشته باشند و دیگر یارکند است که ان در قدیم شهری بوده و کمتر از ان شهر یافته شده اما تمول بود
بکثرت ابادانی و زیاده بوده که در کوهش دلکش [illegible] ساخته اند و چند شبانه اند که میرزا ابابکر از اب و هوایش موافق طبع افتاده از کار
خلق و عمارات عالی بنا نهاده جویهای آب بسیار آورده [illegible] و در زمان میرزا ابابکر [illegible] شهر و مضافات [illegible]
باغ احداث شده و انچه احداث [illegible] کرده که ارتفاع دیوار ان سی ذرع است و در تمام کاشغر بجهت [illegible] در باغات جهت [illegible]
بهتر از یارکند جائی نیست و [illegible] بهترین آبهای انجا یار است و در عجایب ان یکی این است اول بهار که [illegible] زیاده [illegible]
دیگری را دارد و چون آفتاب به برج [illegible] رسد غائب شدن [illegible] را پیدا میکنند و سنگ یشب در ان اب بسیار پیدا میشود [illegible]
[illegible] که در ان [illegible] برای یارکند [illegible] و مملکت کاشغر [illegible] و هوای [illegible] و حاصل [illegible] کم است [illegible]
[illegible] و میوه بسیار فراوان است اما از [illegible] در غایت [illegible] در [illegible] میوه [illegible] و [illegible] منقسم بچهار قسمند اول [illegible]
[illegible] دوم [illegible] سیم [illegible] چهارم ارباب [illegible] و منصبداران [illegible]
که [illegible] ختن [illegible] در جمله [illegible]
اما [illegible] دارد [illegible] و دیگر یارکند [illegible]
[illegible] در میان اهل ختن [illegible]
[illegible] از اطراف و اکناف [illegible] جمع گشته [illegible]
[illegible] و اگر [illegible] از ختن [illegible] روز [illegible]
بوده که مردم را احتیاج [illegible] منفعت [illegible]
[illegible] از ختن و کاشغر [illegible]
[illegible] باطراف و اکناف [illegible]
[illegible] بسیار [illegible]
[illegible] میرزا حیدر در تاریخ رشیدی آورده [illegible]
[illegible] نوشته [illegible]
[illegible] کاشغر [illegible] خان [illegible]
[illegible] سلطنت رسید تمام ولایت کاشغر [illegible] و ماوراء النهر [illegible]
[illegible] قراختائی [illegible] از کاشغر [illegible] چنگیز خان [illegible]
[illegible] خان از چنگیز خان [illegible] قراختائی [illegible]
[illegible] مردم ختن [illegible] چنگیز خان [illegible]

از کاشغر

۳۲۰

از کاشغر [illegible] چنگیز خان [illegible] کرده [illegible]
[illegible] بود [illegible] تمام [illegible]
[illegible] احوال سلاطین کاشغر در تاریخ [illegible] مذکور شده [illegible]
مذکور سازد و در تاریخ رشیدی آورده که در زمان چنگیز خان تا ایام دولت تغلق تیمور خان حکومت [illegible] کاشغر [illegible]
[illegible] بوده چون تغلق تیمور خان از سلاطین مغول بر سریر خلافت [illegible] امیر [illegible] منصب [illegible] داده ولایت
کاشغر [illegible] امیر [illegible] و دیگری [illegible] الدین و دیگری [illegible] الدین [illegible]
[illegible] داده [illegible] دولت چون [illegible] منصب
[illegible] امیر [illegible] امیر خدایداد [illegible] الدین [illegible]
[illegible] امیر خدایداد [illegible] منصب [illegible] خان [illegible]
اما [illegible] تغلق تیمور خان [illegible] امیر [illegible] الدین [illegible] مستقل شده [illegible]
[illegible] خان [illegible] امیر خدایداد [illegible]
[illegible] امیر [illegible] الدین [illegible] امیر خدایداد [illegible]
[illegible] امیر خدایداد [illegible]
که چون چنگیز خان [illegible] منصب [illegible] امیر خدایداد [illegible] خان رسید [illegible]
[illegible] فرزند [illegible] باشد [illegible]
[illegible] خان [illegible] حکومت [illegible]
[illegible] امیر خدایداد [illegible]
[illegible] خان [illegible] امیر خدایداد
[illegible] منصب [illegible] امیر خدایداد
[illegible] کاشغر [illegible]
[illegible] خان [illegible]
[illegible]
[illegible] امیر خدایداد [illegible]
[illegible] تاریخ رشیدی آورده [illegible]
[illegible] ختن [illegible]

خلق کثیری برسیده اند که بیشتر از غریبان کوفت نموده که حضرت رسول صلعم و السلام در واقعه خبر داده که ما را اتفاق افتاده و در رسید [illegible]
گشته باید که او را در زیر قبر عثمان که از خط نوشته است دفن نمایند و جمعی از [illegible] به اتفاق یکجا [illegible] جائی که اشاره شده بود
باز خط دفن نموده و بسیار از وی ابر [illegible] محمد بکجک و الد خواهرش [illegible] خود نیز منصرف کرده اما کاشغر و ختن بنابر [illegible]
[illegible] از انقراض [illegible] و بسیار [illegible] ابر سید بدان منصب رسید آماده حکومت [illegible]
انهار فرصت [illegible] حیدر میرزا شاه رخ و ولایات [illegible] ماوراء النهر و ترکستان و فرغانه را الغ بیک [illegible] میرزا [illegible]
فرموده یکی از [illegible] وی که حکومت کاشغر [illegible] سند در حینی که [illegible] بدان [illegible] مامور بوده [illegible]
کاشغر را تاخت و تاراج کرده و برگشت سال دیگر [illegible] اقدام نموده و ویرانی تمام به ولایت رسانید چنانچه [illegible] محمد میرزا
رسید و [illegible] محمد [illegible] فرموده و در کرت سیم که امیر سید علی [illegible] کاشغر [illegible] کشت [illegible] محمد [illegible]
[illegible] در آمده جنگ در پیوست و بعد از کشش و کوشش [illegible] کاشغر را متصرف [illegible] امیر سید علی [illegible]
[illegible] کرده [illegible] استقلال [illegible] حکومت نموده [illegible] که [illegible] سابقه گردیده [illegible]
[illegible] که او را با جنود [illegible] محاربه [illegible] در اثنای [illegible] خان [illegible]
[illegible] سید علی [illegible] خان رسانیده [illegible] سند [illegible]
از اعیان [illegible] گرفته [illegible] و قریب [illegible]
در [illegible] جنگ [illegible] رسید و [illegible] خان [illegible]
[illegible] برادر [illegible] میرزا [illegible] کاشغر [illegible]
برادر خود محمد حیدر میرزا را [illegible] محمد حیدر میرزا بعد از چند وقت [illegible] محمد خان [illegible]
[illegible] میرزا [illegible] استقلال [illegible] حکومت [illegible] سال [illegible]
[illegible] ابا بکر میرزا [illegible] میرزا [illegible]
[illegible] محمد میرزا [illegible] محمد خان [illegible]
[illegible] میرزا [illegible] محاصره [illegible]
[illegible] میرزا [illegible] ابا بکر میرزا [illegible]
[illegible] کاشغر [illegible] میرزا [illegible] ابا بکر [illegible]
محمد خان [illegible] ابا بکر میرزا [illegible]
[illegible] حیدر میرزا [illegible] کاشغر [illegible]
[illegible] کردند [illegible] هزار [illegible]

در خدمت

در خدمت حیدر میرزا [illegible] جمع آمده [illegible] که ختن را از میرزا بان که [illegible]
انتزاع نماید و میرزایان در [illegible] بودند که [illegible] اقران [illegible] رسیده [illegible]
یکی [illegible] میرزا [illegible] میرزا نام [illegible] و میرزا ابا بکر [illegible] عم خود محمد حیدر میرزا [illegible]
[illegible] میرزا [illegible] حیدر میرزا [illegible]
ختن را متصرف گردید و [illegible] حیدر میرزا [illegible] کاشغر [illegible] حکومت [illegible]
[illegible] ابا بکر
رسید [illegible] محمد خان [illegible]
حیدر میرزا [illegible] ابا بکر [illegible]
[illegible]
محمد حیدر میرزا [illegible]
[illegible] میرزا ابا بکر [illegible] محمد حیدر میرزا [illegible] ابا بکر [illegible]
[illegible] میرزا [illegible]
[illegible] میرزا ابا بکر [illegible] حیدر میرزا [illegible]
کاشغر [illegible] یونس خان [illegible] ابا بکر [illegible] محمد
حیدر میرزا [illegible] ابا بکر [illegible] یونس خان [illegible] محمد حیدر میرزا
[illegible] کاشغر [illegible] محمد حیدر میرزا [illegible] یونس خان [illegible] مغولستان [illegible]
[illegible] میرزا ابا بکر [illegible] محمد حیدر میرزا [illegible] هزار [illegible]
[illegible] میرزا ابا بکر [illegible]
[illegible] یونس خان [illegible]
[illegible] یونس خان [illegible] خان [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] محمد خان [illegible]
[illegible]
مغولستان [illegible] کاشغر [illegible]

سلطنت راند سلطان ابوسعید خان بقصد وی در حرکت آمده بولایت جته در آمد و در آن ولایت طفلی بقضا و قدر بر وی که علی اوغلان
او در قلم آورد و سلطان ابوسعید خان ولد احمد خان ابن یونس خان که از مغولستان در حینی که یونس خان در تاشکند بوده احمد خان را بجای خود
در مغولستان گذاشت و احمد خان در انجا بار کارهای با نام کرد و جمیع طبقه که سرداران سلاطین سابق فرزندی او کرده بودند
طبقه ارلات و قوم قاوچی را که در تمام مغولستان بکثرت حشم و وفور قبیله و غنم ممتاز بودند و همچنین برادر یک اتفاق و قبایل
مکر را نیوتاوه بسیاری از ایشان را تیغ بی دریغ بگذرانید چنانچه قالماق و برالامچی خان بنجوانند و بعضی الاچی قتال کشنده
و چون خبر رحلت برادر خود محمود خان در تاشکند شنید بعد از آن از مغولستان هم حرکت آمده منصور خان که پس از اولاد بوده بجای پدر
نشانیده بعد از ملاقات برادر در سن سی و نه سالگی وفات یافت چون منصور خان در امر سلطنت مستقل گشته برادران از او خوف
گشته هر یک بطرفی رفتند و از آنجمله سلطان ابوسعید خان و سلطان خلیل سلطان در میان قرقیز در آمدند و منصور خان با جمع
و دفع ایشان را پیش نهاد همت ساخته لوای محاربه بر افراشت در موضع چارون چالاک مصاف اتفاق افتاد و جنگی صعب دست داد
طعن و ضرب بسیار منصور خان غالب آمد و هر دو برادر بجانب فرغانه روان گشتند و جانی بیک سلطان که از جمله اعمام شاهی بیک خان
بوده در اندجان حکومت مینمود ایشان را تعاقب نموده سلطان خلیل را بر شاخ دره بقتل رسانید و سلطان ابوسعید خان را که
نزد بابر پادشاه که عمزاده پیش رفته رسیده بود فرستاد و در صحبت وی بسر برد و چون محمد خان شیبانی در والی ایالت
ماوراءالنهر تحت تصرف بابر پادشاه در آمد و ... حکومت فرغانه نامزد ... میرزا ابابکر ...
رزم در آمد سلطان ابوسعید خان با هزاره یلغوز که در ... بودند ... نموده جنگی شد ...
شکست بر میرزا ابابکر افتاده جمعیتش متفرق گردید چون سلاطین ... بابر پادشاه در سمرقند ...
سیونجک خان که در تاشکند میبود ... سلطان ابوسعید خان منهزم گردیده بمغولستان رفته ...
آمد چون طاقت مقاومت سلاطین ... نداشت ... قرار گرفت که ... بجانب کاشغر ...
سلطان ابوسعید خان سید محمد میرزا را که برادر مادری میرزا ابابکر ... کاشغر ...
کرده مدارا ... سلطان ابوسعید خان رفته ... حصار را محاصره نمود بعد از سه ماه اهل ... تا آنکه
قلعه را تسلیم نمودند و چون خبر فتح ... حصار ... کاشغر رسید جمعی که آنجا بودند شهر را خالی کرده نزد میرزا ابابکر
فرستند سلطان ابوسعید خان بعد از فتح متوجه یارکند گردید و از توجه سلطان چندان ... میرزا ابابکر
گردید که پیش از آمدن وی یارکند را گذاشته ... سلطان ابوسعید بعد از ... یارکند ... فرمود
و بجانب ... تعاقب نمودند و کاشغر ... سلطان ابوسعید ... شد
دارالملک کاشغر است ... دست داده ... سلطان برادر ... از طرف
در قلع و قمع دولت منصور خان ... بمقام ... رسانید اما خان ... بعد از آن ... برادر ...

نموده

٣٢٢

نموده خطبه بنام او کرد و سال دیگر شنید که محمد قرقیز بطرف ترکستان ... تاخت برده و بسیاری از مسلمانان را بقید
کشیده هر آینه عرق ... در حرکت آمده او را بدست آورده خرابی بسیار ... و پس از آن ...
... از آن فارغ گشته بجانب جته در حرکت آمد و بعد از ... میرزا حیدر ... تاریخ رشیدی ...
هزار سوار بجانب کشمیر فرستاده ... نزد ... و ... خویش ... و بعد از ...
که در سلطنت جته ... سلطان ابوسعید خان بانواع فضایل آراسته بوده و ...
... و در ... خط نسخ تعلیق خوب ...
... و ...
... عبدالرشید خان ... سلطنت ...
...
...
...
...
... عبداللطیف خان ...
...
... عبدالکریم خان ...
... عبدالرحیم خان ...
... عبدالعزیز سلطان ...
... محمد سلطان ... کاشغر ...
... محمد باقی ... سلطان که از عبدالکریم سلطان ...
... ابوسعید سلطان ... عبدالله سلطان ...
... سلطان ... عبدالرحیم سلطان ...
... سلاطین ... کاشغر ...
... جلال الدین ... علمای ...
علامه ... شرح ... قانون ... حفظ ...
... نزد ... آمده ...

طراز   چگل   در ضبط تاتار

در حرم ایت الله خجت که در انجا گناه نبوده مانند ماهی شنا کردی و چون عرق جوشش بحرکت آمد ملا باز نزده در ان اوقات پسر خود مشغول
شد نام خواجه بیک ابن محمد سلیمان اول حال بدر بلاد ترکستان بضعف تجارت همه بر کت معیشت [illegible] مکانات و بعد از ان بعبارت نکی
از حکام شهر و مقام رسیده تا بتدریج خلعت وزارت سلطان سنجر در پوشید و لشکر انان هزار هزار در دیار تکش بود تا بدار آنکه
زنند و دانور در اکثر از شعرا مدح وی گفته اند این منوی راست بیت صد زنیک خبر محمد ابن سلیمان اکه گشت جمله محمد بن سلیمان ترک
چو سلیمان بادر ره از نظام امور ادر شد شغل گیتی بانتظام وز نکار ملک آید شد کار عالم چنین نگار باغ ملت از رسم
جدید آید در جنت سال دولت از عدل او پدید آمد ایجاز و بعد از دو سال متغیر گشته سلفی بر سم معاد ره جواب ابیس بعضا لال
بعضی مطالب ترکستان معوض گردید و در راه باجل طبیعی در گذشت مولانا سعدالدین ابتدا بتحصیل علوم اشتغال نموده و تتبع
بسیاری کتب نموده کرده بس لقمان مصحب مولانا نظام الدین خاموش ملازم گرفته باشاره ایشان بخدمت شیخ زین الدین خوافی
رسیده و از انجا بسفر حجاز خجسته گرد و بسیاری از مشایخ را دریافت مولانا علاءالدین ازکنی را بخدمت بوده عقد او در فضایل بسیار است
لطافت [illegible] شمار است کاشغر نام تولد کرده ایشان یافت همچنان از حرم کعبه ربیع بطحا میرزا حیدر میرزا محمد حیدر
میرزا است که ذکر او در تحفه سامی کاشغر کرده شده و باوفور لطف طبع و درستی شان و حسن نظم بجانب شجاع و مردانه بوده و انات
سپاهیگری را نیک میدانسته چنانچه بجز آنکه با شاه [illegible] سلطان ابو سعید خان از راه کاشغر بکشمیر در اماده [illegible] استیلا یافته
دیگر از راه هند بجانب [illegible] در امده قریب هفت سال بر سبیل استقلال حکومت نموده و در اخر کشمیر بقتل رسید تاریخ شهادت
رشید خان حاکم کاشغر نوشته بس بحکم مشهور است این رباعی بتکرار در کتابی یاد رباعی عاشق شده را اسیر غم باید بود محنت
کش و هم بر ستم باید بود یار ار ستم کند یار بر باید خوشت یار از سنگ کند یار کم خواهد بود امیر احمد خان حاجی بتصوف فضایل
صوری و معنوی محلی بوده چند سال در دارالسلطنه هرات بعز موده ابوالغازی سلطان حسین میرزا حکومت نموده در سیر قند ترک ها
[illegible] عمر را بعیش و شنگ گذرانیده [illegible] بپایان رسانید این بیت از جمله منظومات اوست بیت ما شیم ساده دروی ان مهر و زر
جام باده دست سبو گرفته در پای خم فتاده طراز در زمان سابق شهری بانام بوده و از انجا تیر خوانده اند کمال لطف
عبید جنید داند از مسیر فرقه اطراف طراز کمال عمارت است که بنام همان شهر بانی مینامند و مردم طراز اکثر مسلمان بوده اند
و علمای درجه الاعزاز از انجا بسیار پدید آمده اند چگل شهری عظیم و مکانی مسکن ارباب حسن و جمال بوده چنانچه در السنه افواه بخصوص
مناظم خوشش گوی مثل گشته و مکان ایشان سهیل و جوزا و بنات النعش را بعیدی نمیشد خواهر و دختر [illegible] ایشان را حرام نبوده ضلع از جمله
بوده اند خواهر را زن میگرفته اند اما زن زیاده از یکی نمیکرده و مهر زن جمیع مملوکات شوهر بوده و پادشاه ایشان از زن نبوده
زن نمیکرده برعد بقتل برسیده تاتار در شرقی این اقلیم [illegible] حضرت [illegible] بزرگان شکسته شدند کلاه [illegible]
نعید نیستند [illegible] این حکایات بستند در بنی نحو خلاف زبان ترکی دارند و تاتار زبان افغانی میخوانند که عبارت از ترک
این یافت باشد و بعد از دویست و چهل سال که فوت شد النجه خان را قایم مقام خود گردانید و النجه خان در هنگام [illegible]

اقلیم ششم

بر سریر حکومت نشانید و دست جاه و منصب او کوتاه بود و با قوی بزرگ او چون کار او بنهایت کشانید جای خود را بملوک ایلخانی داد
و کوک پسر خود النجه خان را بر مسند خانی متمکن گردانید و در زمان ترکان [illegible] کثرت ملک و سامان دین و ملت خود را از دست داد
[illegible] پسر [illegible] تاتار و دیگری را مغول نام نهاده و در هنگام فوت ولایت را با ایشان قسمت نمود و ایشان با یکدیگر راه
سلوک نمودند چون تاتار خان فوت شد بغو خان بحکم وصیت بر تخت نشست و بعد از او [illegible] خان [illegible] حکومت گشت و پسر ایلخان
پسر ایلخان و بعد از ایشان [illegible] پسرش [illegible] خان و چون او در گذشت [illegible] دو خان بر سر [illegible] خان برآمد و تا حکومت [illegible] خان میان تاتار و مغول
موافقت بود چون حکومت تاتار بعد خان پسر او دو خان رسید میان او و الوس مغول مخالفت [illegible] ظاهر شد و در زمان
سلطنت سونج خان ابن بامد خان که هشتم سلاطین تاتار بود در فتنه و عداوت [illegible] بنهایت انجامید [illegible] صلح اتفاق
یافت روس گروهی عظیم اند و قوم ایشان جمله سرخ موی اند [illegible] و مقدار خود
حقوق از طلا و نقره و چوب ساختند [illegible] کمال خود [illegible] و دیگر قرار داد ایشان است که هرگاه
مبلغ دو هزار [illegible] طوق از طلا در گردن می اندازند و اگر صاحب ده هزار دینار است دو طوق طلا در گردن می افکند و بجای زر
[illegible] است که بعدان سودا میکنند [illegible]
بجانب دست میدارند و ملک ایشان [illegible] در قصر [illegible] مرتفع [illegible] چهار صد مرد از لشکریان [illegible]
[illegible] و شبها در پای سریر او بخوابند و با هر یکی ازیشان [illegible] کنیزکی [illegible] که هرگاه میل مجامعت دارند [illegible] میکنند و ملک
چهار صد و چهل جاریه است که [illegible] و دیگر کلان [illegible] که با آن چهل محبوبه [illegible] و هرگاه میل
[illegible] در حضور [illegible] بایشان مصاحبت میدارد و این امر را قبیح نمیدانند و ملک ایشان هرگز از بالای تخت بزیر نمی آید
[illegible] تخت کشیده از بالای تخت بر اسب سوار میشود و در وقت فرود آمدن نیز [illegible] بر بالای
تخت فرود می آید [illegible] و مردم نیک ایشان [illegible]
[illegible] شهرهای مشهور و معروف روس یکی [illegible] دیگری [illegible] است و هرکه از ایشان بیمار شود
او را از آبادانی [illegible] نان و آب [illegible] میگذارند اگر صحت یافت میان ایشان در می آید والا فوت شده او را
[illegible] که جمعی از [illegible] هر چند روز [illegible] و چون فوت شود
تا اول ده روز در قبر میگذارند و مال او را به سه قسم منقسم میسازند یک قسم را از برای زنان و دختران و یک قسم از برای
[illegible] یک قسم برای قیمت شراب که در ان ده روز شراب [illegible] و شادی میکنند و با انواع حلی و حلل خود را
[illegible] و خود را [illegible] جلوه میدهند [illegible] نگاه میدارند [illegible]
[illegible] میسازند و ان قبه را بانواع [illegible] و در روز دهم [illegible] را بیرون آورده در ان قبه میگذارند [illegible]
[illegible] و خلق بسیار از مرد و زن جمع میشوند و سازها مینوازند و هر یکی از خویشان مرده [illegible] اطراف [illegible]

اروس

بغراج — کیمال — اسفیجاب — قسطنطنیه

دان قبه را با انواع قماش ملمع بپوشند و کنیزک خود را برهنه ساخته اول بقبه‌های خویشان مرده رفته صاحب قبه بگیرند با آن کنیزک صحبت دارند
و بعد از فارغ شدن باواز بلند میگوید که بصاحب خود بگویید که من حق دوستی و یاری بجای آوردم و همچنین تمام آن قبه‌ها رفته
با وی صحبت میدارند و چون از آن فارغ میشوند سگی را دو نصف کرده در میان کشتی میگذارند و خروسی را نیز سر بریده بر جانب دیگر کشتی
می‌اندازند و بعد از آن جمعی که با کنیزک صحبت داشته‌اند دستهای خود را فرش راه کنیزک میسازند تا کنیزک پای بر دست ایشان نهاده
بر بالای کشتی میرود و بعد از آن [illegible] بدست او میدهند [illegible] و در کشتی می‌اندازند و قدحی شراب خورده و چیزی چند میخواند
و در آن قبه که شوهرش را گذاشته‌اند میرود و شش کس از خویشان شوهرش [illegible] رفته در حضور مرده [illegible] با آن زن صحبت
میکنند و چون از ادای حقوق یاری فارغ میشوند [illegible] باعتقاد [illegible] ملک الموت آن زن را در پهلوی شوهرش میخواباند
و از آن شش نفر دو کس پای آن کنیزک را میگیرند و دو کس دست او را و ریسمان چادر را تاب داده در گردن او افکنده بدست دو نفر دیگر
میدهند که ایشان چندان تاب میدهند که جان از جسد او برون میرود و بعد از کشتن کنیزک دو کس از خویشان آتش [illegible] کشتی را میسوزند
تا وقتیکه آن مرده و کشتی همه خاکستر میشود اگر در آن وقت بادی پیدا میشود که آتش را اثر کرده خاکستر را پریشان سازد آن مرده [illegible]
و الا آن مرده را مقبول درگاه نمیدانند [illegible] و هرگاه میان دو کس خصومت و نزاع قایم شود و ملک ایشان از اصلاح
آن عاجز آید حکم میفرماید که با شمشیر با یکدیگر جنگ کنند هر که غالب آید حق با او است **بغراج** قومی بزرگند و اصل ایشان
ترک است و اهل آنجا را ریش و سبلت نباشد [illegible] و قبیله ملکی بوده [illegible]
که [illegible] ایشان را پادشاه میدانند مذهب [illegible] اعتقاد و اخلاص [illegible] دارند و حضرت امیر المؤمنین علی ابن ابی طالب [illegible]
میپرستند و علامت پادشاه ایشان این است که ریش [illegible] و چشمان کلان [illegible] باشد و از رعایا هر که [illegible]
خروج میکند [illegible] **کیمال** قومی اند از ترک و [illegible] ولایت ایشان
از [illegible] بیش نیست و لباس ایشان بیشتر از پوست حیوانست [illegible] و طلا در آنجا بسیار است و الماس
در رودخانه‌های آن بهم میرسد ایشان را معبدی نیست و پادشاه نیست و در میان ایشان هر کس که از هشتاد سال درگذشت [illegible]
خود میدانند [illegible] گوشت حیوان مادینه نمیخورند و در آن ولایت [illegible]
[illegible] که چون [illegible] در یکی از [illegible] حوضی است که [illegible]
آب دارد اگر لشکری از آن حوض آب خورند [illegible] هیچ کم نشود [illegible] هم از بلاد ترکست و مردم در غایت حسن و جمال
[illegible] چون پادشاه ایشان [illegible] اعتقاد ایشان این است که [illegible] باران
[illegible] **اسفیجاب** از شهرهای [illegible] معتبر ترکستان است
[illegible] **قسطنطنیه** شهری مشهور [illegible]
دار الملک قیاصره بوده و اکنون دار الملک سلاطین عثمانیه است و باستنبول شهرت دارد و بنای آن شهر را [illegible]

درغایت

قسطنطنیه

در غایت محکمی و استواری دارد و چند پاره [illegible] کشیده‌اند و [illegible] خاک [illegible] که بهیچوجه [illegible]
[illegible] عمارات عالی ساخته [illegible] که از قیاس و حساب بیرون است [illegible]
[illegible] که بنای آن را از حضرت سلیمان علیه السلام میدانند و اطراف آن عمارات ساخته‌اند [illegible]
که تفصیل احوال آن شهر را مذکور سازد [illegible] در ایام [illegible] آن شهر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] قسطنطین [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] سلیمان [illegible]
[illegible] روم [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] عثمان [illegible] سلطان علاء الدین [illegible] سلجوقی
[illegible]
[illegible]
[illegible] عثمان [illegible]
[illegible]
[illegible] سلطنت [illegible]

قیصریه

بشارت جلوس ... خلیفه غیبی ... تا در حال ... سلطان علاء الدین فوت گشت هرج و مرج در آفاق ... و عثمان [illegible]

در غربت و افزونی ... رومستان ... در سال ... [illegible]

[illegible]

خوانده اطلاق سلطنت ... روز بروز ... و بر اکثر ... فتوحات ... [illegible]

سی و هشت سال حکومت کرد و در سال هفتصد و ... در بورسه مدفون گردید ... امور ملک ... مصالح جمهور

و نظم قواعد سلطنت قاآنی تازه نهاد چنانچه تا حال این رسوم میان اولادش استمرار یافته ... [illegible]

رسوم و آیین روز بروز مواد جاه و جلال و اسباب حشمت و استقلال آن سلسله در تزاید و افزونی بوده و پس از وی اورخان ابن عثمان

بر مسند حکومت نشسته شهر ... که از معظمات مداین روم است در سنه احدی و ثلثین و سبعمائه بگرفت و باهتمام سلیمان ...

... در سنه ... و سبعمائه بقتل آمد اورخان ... و در سنه ستین و سبعمائه در گذشت ...

صاحب ... سراج الدین ... سلطان مراد ... اورخان پادشاه گردید ...

... در سنه احدی و ستین و سبعمائه بگرفت ...

... ینگی چری نام نهاده کلاه ... بر سر ایشان نهاده و در آن زمان در میان ایشان ...

از شهرهای روم ... در سنه احدی و ستین و سبعمائه ... فرنگ رفته غالب آمد و پس ... [illegible]

اطراف میکرد که ناگاه یکی از کفار که مجروح بود افتان و خیزان متوجه ... [illegible]

... خواندگار ... چون نزدیک بدو رسید تیغی ... خواندگار را بقتل رسانیده ... [illegible]

... قاضی زاده رومی ... موسی پاشا نام ... جلال الدین ... [illegible]

... [illegible]

معاصر دولت ... سلطان مراد دو پسر ماند یکی یعقوب و دیگری بایزید ... ممالک ... [illegible]

بایزید را بپادشاهی برداشتند ایلدرم بایزید بغایت غیور ... جبار بوده ... [illegible]

شراب ... چون نوبت بدو رسید مجلس شراب بیاراست ... [illegible]

در میان ایشان ... در سال ... استنبول را محاصره کرد و شنید که سلاطین فرنگ جمع شده ... [illegible]

فتح آن کرده با ده هزار سوار که همراه داشت باستقبال ایشان ... و مردم فرنگ بقتل ... [illegible]

بودند شیخ جزری ... که من ... همراه او بودم ... بآیات و احادیث ... و دیدم چون ... [illegible]

... شکسته ... از طرفی ... بر ایشان حمله آورده ... [illegible]

که ایلدرم ... اطلاق شد و در آن جنگ کس بسیاری ... اسیر گرفتار گردیدند ... رمضان ... [illegible]

از سال ... ایلدرم بایزید ... [illegible]

جلایر

شیر

٣٢٥

جلایر و قرا یوسف ... اراده ... ایلدرم ... [illegible]

... و ضیق النفس ... ایلدرم بایزید ... [illegible]

و جلال الدین محمود بن یعقوب صاحب قاموس ... [illegible]

... مصطفی بوده و سلیمان و سلطان محمد و موسی و قاسم ... علی پاشا ... [illegible]

سلیمان را بروم برده بتخت سلطنت نشانید و سلطان محمد ... [illegible]

... سلطنت نشست و سلیمان با سپاه ... موسی ... [illegible]

... سلیمان در حمام بود ... و سلیمان فی الفور از حمام ... [illegible]

... مردم ... بقتل آوردند و موسی چلبی ... استقلال ... [illegible]

مردم ... بقتل ... [illegible]

... سلطان محمد ... [illegible]

... سلطان محمد چون برادر خود موسی را ... [illegible]

... مصطفی ... بایزید ... [illegible]

... در سنه ... و ثمانمائه ... [illegible]

... سلطنت ... سلطان مراد ... [illegible]

... سلطان مراد ... سلطان محمد ... [illegible]

... [illegible]

... استنبول ... [illegible]

... حسن پاشا ... [illegible]

... در تاریخ سنه ... و ثمانمائه ... [illegible]

... [illegible]

... مولانا علی قوشچی ... [illegible]

... سلطان محمد ... [illegible]

... سلطان ... [illegible]

... مولانا ... [illegible]

... سلطان ... [illegible]

[illegible]

جهت معرفت علما اسامی [illegible] تعظیم اهل فضل افتاده بر خاطر طلبه نگارد و مولانا [illegible] اعزاز و احترام روزگار بسر کرده
تالیفی نفیس بنام او بتاریخ رفت و مولانا علی رساله در حساب باسم سلطان نوشته و مسمی بمحمدیه گردانیده و در ترکستان آخر که علما استنبول
آمد دختر برادر خود را بحباله شیخ محیی الدین چلبی که از مشایخ عظام آنزمان بوده درآورده و از آن دختر مولانا ابو السعود که اعلم
علمای زمان بوده بوجود آمده و از تفسیر [illegible] که از تاریخ اتمام آن تفسیر یافته و مولانا عبدالرحمن جامی چند قصیده در مدح سلطان
محمد گفته که مطلع یکی از آن قصاید اینست بیت کی برسریر جاه و جلال [illegible] چون ذکر کتب فضلا که از سلطان بیگی
و نیکنامی را در کار میگذرانید تا آخر یوم الخمیس سیم ربیع الاول سنه ثمانین و ثمانمائه در حوالی [illegible] فوت گشت و تاریخ
این واقعه را یوم خمیس یافته اند و پس از وی پسرش سلطان بایزید در روز شنبه [illegible] شهر [illegible] بر تخت نشسته برادرش جم سلطان
از قرامان که باقطاع او مقرر بوده لشکر فراهم کشیده متوجه [illegible] گردید و سلطان بایزید با جنود موفور بکابل [illegible]
و در [illegible] شهر [illegible] روی داده جم سلطان بعد از هزیمت بجانب [illegible] افتاده فوت گشت و در اوقات بایزید [illegible] سلطنت
مدت [illegible] گشته ولایت [illegible] مفتوح ساخت و در ولایت [illegible] که از معظمات ولایات [illegible] سلطان بایزید
را سه پسر بود سلطان احمد و سلطان قورقود و سلطان سلیم و سلطان احمد اکبر اولاد بوده و پدر او را زیاده از دیگران
دوست میداشت و او داعیه سلطنت میگذرانید و سلطان سلیم شجیع و دلیر بود و در طرابزون اقطاع داشت چون پدر
ضعیف [illegible] رسید باعث [illegible] سواد الیغار کرده خود را باردوی بزرگ رسانید چون پدر از آمدن او خبردار گشت
فرستاد که باعث آمدن چیست اودر باب [illegible] علاوه بر آن سخنان معروض داشت [illegible] شد و لیکن کوچ کرده بجانب
خود متوجه گردید و در [illegible] احوال [illegible] رسانیدند که سلطان از آمدن تو آزرده شده و گفت سلطان احمد را نشانده
تا تخت سلطنت [illegible] خبر [illegible] اضطرار [illegible] بوده و از مخالفت پدر برادر خیث و بعد از ملاقات فریقین
در [illegible] استنبول منعزل گشته بعد پسرش سلطان سلیم که صاحب [illegible] بوده بتخت [illegible] و دیگر شده حوالی سلطان
احمد [illegible] سلطنت [illegible] که با او [illegible] اتفاق کرده از سلطان التماس نمودند که او را ولیعهد سازند و سلطان [illegible]
[illegible] جمعی [illegible] فرستاده او را طلبید [illegible] باستنبول رسید مصطفی پاشا وزیر اعظم [illegible] مصطفی
[illegible] پاشا در سلطنت وی اتفاق کرده طوعا و کرها از سلطان التماس جلوس او کردند و سلطان [illegible]
[illegible] پادشاه [illegible] پادشاهی [illegible] چنین روز [illegible] فرستادند و در [illegible] سلطان
مرض [illegible] آورده بتاریخ سنه ثمان و عشر و تسعمائه وفات یافت ملا عبدالرحمن جامی سلسلة الذهب را باسم وی کرده
چنانچه از این چند بیت ظاهر شود بیت کاش [illegible] کنون بودی عدلش از پیشتر فزون بودی تا ز دعوی [illegible]
[illegible] خسرو [illegible] مهبط العز و العلا السلطان بایزید [illegible] دوران و از بدایع [illegible]
از روی حساب موافق سال جلوس است ملانا محمد ابن قاضی زاده [illegible] مولانا [illegible] چلبی [illegible] و [illegible]

[illegible] بر سر [illegible] وزیر شاه [illegible] قزوینی که از فضلای ایران زمان بوده در زمان آن پادشاه [illegible]
از فضلا مولانا امین الدین محمد [illegible] و او را چند تصنیف است مثل حواشی شرح کافیه و شرح [illegible] و تفسیر قرآن و سلطان
سلیم بن سلطان بایزید در ایام پدر بر او زنگ [illegible] زمانی برآمده متوجه [illegible] گردید [illegible] برادران [illegible]
بودند [illegible] بقتل رسید [illegible] تعاقب کرده برادرش قورقود از وصول خبر [illegible] گشته [illegible] گریخت [illegible]
بقتل رسید هم در آن ایام [illegible] امیر زاده [illegible] سلطان احمد نوشته او را [illegible]
و سلطان احمد [illegible] لشکر بر سلطان سلیم کشیده [illegible] بقتل رسید [illegible] زیر [illegible]
از اطراف [illegible] کشیده متوجه [illegible] شد خسرو ایران شاه اسمعیل ماضی [illegible] آمدن او [illegible]
[illegible] در سنه عشرین و تسعمائه [illegible]
[illegible] شاه اسمعیل [illegible] سپاه ایران [illegible]
[illegible] شاه اسمعیل [illegible] تسعمائه [illegible]
[illegible] شاه اسمعیل [illegible] عشرین و تسعمائه [illegible]
[illegible] سلطان سلیم [illegible] سلطان
سلیم [illegible] محمد پاشا [illegible]
محمد خان [illegible] شاه اسمعیل [illegible]
[illegible] شوال سنه [illegible]
در سنه [illegible] تاریخ جلوس [illegible] سلطان سلیم [illegible] عالم در تاریخ [illegible]
این قطعه [illegible] سلطان [illegible] رسید [illegible] در درگاه [illegible]
این بیت در [illegible] شد پادشاه [illegible] سلیم اولدی لایق [illegible] سلیم اولدی و چون احوال سلطان
سلیم [illegible] سلطان سلیمان [illegible] طلبید [illegible]
[illegible] شوال [illegible] تاریخ جلوس [illegible]
[illegible] زمان [illegible] کامرانی [illegible] سلطان سلیمان ثانی [illegible] آل عثمان [illegible]
سال پادشاهی کرده [illegible] ممالک [illegible] رسید [illegible] ولایات [illegible] ایران
شاه [illegible] صفوی [illegible] سلطان سلیمان [illegible] و خطبه [illegible]
[illegible] لشکر [illegible] کشید [illegible] کار [illegible]
[illegible] تسعمائه [illegible] سیم [illegible] ولایت [illegible]

رومیه شقوق درشته زنده‌کان بیزار

و سر بر گشتند قاضی عطای رازی در آن وقت این قطعه انشا نموده بیت شکر خدا که از کرم کردگار ، قایلان اقبال در این کنبد دیر
مستقل صلح شهر این شد جهان داده فلک نقش حسرت بغیر ، منا بالا نقش بیع صلح ، حیث فر و کف که الصلح خیر و باعث صلح
همین این بود که در ماه صفر و شش و چهار سلطان بایزید برادر سلطان سلیمان با ده دوازده هزار سوار گریخته بجانب ایران در حرکت آمد شاه
طهماسب مقدم او را گرامی داشته انواع اعزاز و احترام بجای آورد تا اینکه بنابر امور لایقی مقید گردید سلطان سلیمان که از این ماجرا خبر یافت
چون [illegible] را فوری عظیم و به سلطان باش را برسم رسالت فرستاده [illegible] بجهت برادران خسرو پاشا را
با تحف و هدایای فراوان فرستاده التماس نمود که سلطان بایزید را بوی سپارند تا بقتل رسانند و شاه مذکور [illegible]
غنیمت دانسته [illegible] خسرو پاشا را با فرزندان او [illegible] که ده نعش ایشان را بر سر قتل فرموده و پس ازین قضیه
سلطان سلیمان نیز از غوغای آن باز بود جهت در سنه ۹۷۴ [illegible] و بر اثر او سلطان مراد [illegible] کشته
با جنود [illegible] سلطان محمد ابن مراد برادر ملک خسرو روم [illegible]
و انقطاع [illegible] اتفاق رسانید رومیه شهری است در غایت عظمت و بزرگی [illegible]
مرغ [illegible] آن شهر را [illegible] از سنگ [illegible] چهل فرسنگ [illegible] گرفته‌اند و دو دروازه دارد که یکی را باب
الذهب و دیگری را دار الملک [illegible] و مابین این دو دروازه بازاریست که ستونهای آن همه از مس است و سقف آن را نیز از مس ساخته‌اند
و در بالای [illegible] بنایی تکلف بکار رفته از آنجمله عمارتیست که هزار و دویست ستون دارد و از مرمر و دویست ستون آن از مس دارد
و هر ستون آن پنجاه درخت و هزار و دویست دروازه از مس دارد [illegible] طلا و نقره گرفته‌اند و ابواب جامع و [illegible]
بسیار است [illegible] از زر و نقره [illegible] طلا [illegible] محکم ساخته‌اند [illegible]
و در بازار [illegible] رسیدم [illegible] ظاهر شد [illegible] بازاری دیدم جمعی از [illegible] نشسته بودند چون [illegible]
[illegible] دیدم [illegible] که مردم [illegible] مشغول [illegible] در میان [illegible]
[illegible] شرف [illegible] شقوق [illegible]
شهر [illegible] شقوق نیز خوانده‌اند [illegible] بر کنار [illegible] بحر [illegible] مردم [illegible] مذهب [illegible]
سیاه چشم [illegible] درشته [illegible] گفته‌اند [illegible]
[illegible] که [illegible] زنده‌کان بیزار [illegible]
[illegible]
[illegible] در این باب [illegible] وقتی [illegible] شده باشد [illegible]
[illegible] کرفته [illegible]
[illegible] اسلام [illegible] مذهب [illegible]

فی شعیر [illegible]

علما ران [illegible] که [illegible] اقلیم ششم [illegible] اقلیم [illegible]
سخن [illegible] سخن را [illegible] حکایت [illegible]
[illegible] برادر [illegible] برادر [illegible]
[illegible] اقلیم سابع این اقلیم [illegible] میان [illegible] و ابتدای این اقلیم
جانب شرق [illegible] یاجوج و ماجوج [illegible] شمال [illegible] جنوب [illegible] این اقلیم
تا مغرب [illegible] هفتصد و [illegible] و پنجاه [illegible] و عرض [illegible]
[illegible] و در این اقلیم عمارت کمتر است و در تمام این اقلیم [illegible] شهر است [illegible] شهر
و ده کوه عظیم [illegible] رودخانه دارد [illegible] بلغار است [illegible]
[illegible] اقلیم [illegible]
[illegible] بلغار [illegible]
[illegible] شمال [illegible] بلغار [illegible]
[illegible] بلغار [illegible]
[illegible]
[illegible] بلغار [illegible] عاد [illegible]
بلغار [illegible] مذهب [illegible]
[illegible] که از [illegible]
[illegible] مسلمان [illegible]
[illegible] مسلمان [illegible]
[illegible] حب [illegible]
[illegible] بیت [illegible]
مغلاب در غربی اقلیم سادس افتاده اگرچه داخل اقلیم سابع [illegible] ششم [illegible] از طرف
اقلیم سابع بیرون از هفت اقلیم [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

مغلاب

از منزل بیرون نرود ... در قفسی که بشود می‌رود و در مذهب ایشان ثابت پنج زن جایز است و در نزدیکی ایشان موضعی است که قوم از نوع
از صنف یاجوج و ماجوج هستند چنانچه یک گوش را بجای فرش در زیر خود و گوش دیگر را رو انداز خود کنند و قد ایشان یک وجب و نیم است و مثل
سباع چنگال دارند و مانند سگ فریاد میکنند **یاجوج و ماجوج** باعتقاد بسیاری از اهل تاریخ از نسل یافث بن نوحند چون
هر یک از اولاد یافث قطعه‌ای از اقطار زمین رفته بودند و سکنی نمودند یاجوج و ماجوج باقصای اراضی مشرق بجائی که سد اسکندر است رفته
مقیم گشتند و از نسل ایشان خلق کثیری بوجود آمده اند چنانچه عبد الله بن عمر گوید که بنی آدم ده جزو شدند از آن نه جزو یاجوج و ماجوج اند و یک جزو سایر
اهل عالم و در بعضی اخبار آمده است که یاجوج و ماجوج در طوایف اند و بچهار قسم منقسم میشوند و هیچ فردی از ایشان نمیرد تا هزار نفر از نسل خود نبیند
و تمام یاجوج و ماجوج در سه صنف منقسم شده اند اول جماعتی اند که هر یک از ایشان را صد و بیست گز طول قامت بوده و عرض بدن نیز چنان باشد اول طوق
بشد صنف دویم زمره‌ای اند که هم طول و هم عرض بدن ایشان صد گز است صنف سیم طول و قصر قامت ایشان یکی است ...
و این صنف را کلیم گوش گویند فیل و کرگدن با یاجوج و ماجوج مقاومت نتوانند کرد و از اجناس وحوش و سباع هر چه بر ایشان
باز خورد بکشت و بخورد و هر کس از ایشان بمیرد گوشتش را بخورند و ایشان را توالد و تناسل بسیار باشد و در رنگ حیوانات معاش کنند صاحب روضة الصفا
آورده که اهل تاریخ گفته اند که سد یاجوج و ماجوج را ذو القرنین اکبر بنا نهاده و بعضی گفته اند که از مخترعات ذو القرنین اصغر است که اسکندر
ابن دارا ابن بهمن باشد که اسکندر رومی نیز گویند و بر فرق برسکندر را آهن خشت فرموده تا زر و مس بر او گداخته است ... سد را از خشت
آورده اند که طول آن صد فرسنگ است و عرض آن پنجاه فرسنگ و بنای آن را بآب رسانیده اند و ارتفاعش برابر کوه است و در دروازه
که دو لنگه دارد و هر لنگی را عرض پنجاه گز است و ارتفاعش هفتاد ذرع و ستبری هر دروازه پنج ذرع که از روی آهن ریخته اند و قفلی
برآن در زده اند که طول آن هفت ذرع و هکذا ... ذرع است و ... دروازه را از خود نقد پیوسته ... کلیدی
دعلی که ... باشد هر جمعه قرار داده است که جمعی از مردم توانا ... کلید را ... گران ... همراه خود برده و هر جا آن
گرز را بر آن در زنند و قفل در جنبانند تا ... که باید و پاسبانی دارد و آن نیز شهرت تمام دارد که یاجوج و ماجوج
هر روز بکاوش مشغول اند و سد را بیش و چنگال و زبان بجائی رسانند که اندکی باقی ماند و چون مانده شوند آن را بگذارند که ... صباح
آمده سوراخ خواهیم کرد چون صباح آیند بقدرت الله تعالی سد بر نسق اول ببینند و تا روز قیامت معامله ایشان همچنین باشد چون
وقت خروج ایشان شود سد را سوراخ کرده بر آیند و روی زمین را فرا گیرند و هر حیوانی که باشد و در تمام خلق زمان فایق آیند و با اولاد
جنگ ... در بیندند و تیرها بطرف آسمان افکنند بقدرت الله تعالی تیرها را ایشان خون آلود برگردد ... بی ... گمان کنند که
چون بر اهل زمین غالب شدیم کنون اهل آسمان را نیز مغلوب خود ساختیم بعد از آن حق سبحانه و تعالی کرمی بر ایشان گمارد که گرم را
نغف خوانند و آن کرمان در گوشهای ایشان روند و بکشد تا هلاک سازند و مرغی که از ایشان بگریزد در کوه‌ها ... حکم
... بکان خویش ... و بعد از آن خدا تعالی ... ایشان ... مرغان ... بیند تا ایشان ... و در مسالک و ممالک مسطور است
که واثق خلیفه بخواب دید که سد یاجوج و ماجوج گشاده شد برای سلام ترجمان را با پنجاه کس فرستاد تا تحقیق نماید و سلام از سامره

روانه شده بود و ایران و از آن موضع به جبال ... باب ... گلها ... خزر که حاکم آن طرخان نام داشت از راه سلام گردانید
و بکاغذ ... از ولایت خزر بیست و شش روز راه رفتند تا بزمینی رسیدند که بوی ناخوش بمشام ایشان میرسید و ده روز از زمین
... گذشتند تا بجائی رسیدند که کوه بنظر در آمد و حصنی که جمعی بروی بودند اما از آبادانی در آن موضع اثری نیافتند و مردم طایفه
بزرگ آن منزل درگذشتند و هفت منزل دیگر طی نمودند تا بحصنی از حصون رسیدند که نزدیک بآن کوه بود که سد یاجوج و ماجوج
... اگرچه ... از آنجا ... اما صحرا و ... بسیار ... و از جمله ... حصنی بود و جانب حصین ... فطحاء
سد در آنجا ساکن بودند و دین اسلام داشتند و بزبان عربی و فارسی ... سخن ... اما از وجود خلیفه ... بی خبر بودند و ...
که فهم ... را رسول ... میکردند بسی از خلق ... چون از اصل نوع البشر ... چند روز در آنجا توقف ...
شدند و از آن موضع ادای حرف آهن ... کردند که خلق ... مینمودند لباس آنها ... چون ... بوده که ... ده
رنگهای مختلف زرد و قرمز و سبز و آبی و ... که در میان ... بسیار خوب ... پوشیده بودند و کیفیت ... آن
آن بوده که ... دروازه ... آمده و قفل در که مثل ... است بدون ... حرکت میکرده ... قفل
و در آن گوشت که ... بالصدق ... درخت ... و ... گوشت را با دندان خورده و ...
بر آن قفل ... قفل فورا ... میکرده است بعد از چند روز رسولان مراجعت کرده ... جوب سیاه ...
آورده بوده ... که در ... از ... میآید ...

اتفق الفراغ من تحریر هذا الکتاب بعون الملک الوهاب فی یوم ... شهر جمادی الآخر ۱۲۲۳
الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین کتبه العبد المذنب الحقیر الفقیر
محتاج رحمة رب العالمین محمد ابراهیم ذاکر ابن مرحوم میرزا عبد ...

... خریدم ... در ... ۱۲۳۰
...
...
...
...

روانه

[illegible]

[illegible]